

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

EX ELECTORALI BIBLIO-
THECA SERENISS. VTRIVSQ.
BAVARIAE DVCVM.

<36622088000012

S

<36622088000012

Bayer. Staatsbibliothek

+

Ph 319. a

Philos. Opera varia. 167.

4° 2. 11. 10. 11.

R

2. *Q*

BENEDICTI PERERII SOCIE-

TATIS IESV,

De Communibus omnium rerum naturalium
principiis & Affectionibus,

LIBRI QVINDECIM.

*Qui plurimum conferunt, ad eos octo libros Aristotelis, qui de
Phyfico auditu inscribuntur, intelligendos.*

Adiecti sunt huic operi, tres indices; vnus capitum singulorum
librorum; Alter Quæstionum; Tertius rerum.

PARISIIS,

Apud Micaëlem Sonnum, via Iacobæa, sub
scuto Basiliensi.

M. D. LXXIX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

*Sum ex bibliotheca Ioh. Georgii a
Werdenstein Canonici, 1770.*

Bayerische
Staatsbibliothek
München

BENEDICTI PER- RERII SOCIETATIS IESV,

In suos de principiis & affectionibus
rerum naturalium libros.

PRÆFATIO.

*OC nostrum opus de communibus omnium re-
rum naturalium principii & affectionibus,
primam & generalem continet totius Physio-
logiæ partem: quam Aristoteles, octo libris Phy-
sicorum explicatam, nobis reliquit. In duas au-
tem partes, opus diuisum est: prior pars, quæ est
de principii & causis rerum naturalium: no-
uem libris comprehenditur. Posterior, reliquos sex libros complectitur,
in quibus generales quædã affectiones, quæ communes sunt omnium
rerum naturalium, eiusmodi sunt, Quæsitæ, Locus, Tempus, & Mo-
tus, explicantur. Ac licet nobis multas ob causas (quas hoc loco expo-
nere non est necesse) visum non fuerit. Commentarios in Aristotelem
scribere, quibus eius sententias & verba, sigillatim interpretaremur,
sedulo tamen curauimus, ut quicquid Aristoteles in de rebus, quas hoc
opere docemus, usquam sensit, & scriptum reliquit, variis ex libris
eius colligentes, suo quodque loco, pertractaremur. Quorum autem
scriptorum vestigia, in huius operis molitione, persequuti sumus, quid
etiam de Philosophorum lectione atque imitatione sentiamus; quo-
niam ea ex re intelligi potest, quam nos philosophandi viam & ra-
tionem maximè probemus, ac sequamur, nunc paucis exponemus. Gra-
ecos Aristotelis interpretes, Alexandrum, Themistium, & Simplicium,*

P R Æ F A T I O.

in Aristotelicis sententijs & verbis explanandus, præter cæteros, secuti sumus. Hos enim, extra controuersiam est, omnium optimè Aristotelem intellexisse, & in eius scriptis interpretandus, diligentissimos & accuratissimos fuisse. Horum fontibus, fateor me hos meos hortulos irrigasse; hoc est, ex doctissimis eorum commentarijs, multa, quæ interiorum quandam, & reconditam habent Peripateticæ disciplinæ cognitionem, in hos libros transtulisse. Latinos vero Philosophos, præsertim autem Theologos Scholasticos, propter ingenij acumen & ubertatem, propter differendi subtilitatē, denique propter incredibilem vim atque copiam argumētorum, quibus de omni re proposita in utramque partem disputare solent, equidem semper sum admiratus, in hoc autem opere, non raro etiam imitatus. Quorum disputationibus, has meas commentationes neruosiores & robustiores factas esse, non dubiro. Sed D. Thomam, eximium Philosophiæ decus, & splendidissimum Theologiæ lumē, firmissimumque columen, præ cæteris miramur, & colimus: cuius diuini ingenij monimentis, quantum nos adiuti & locupletati sumus, hæc nostra qui legent, facile intelligent. Inter Arabes, Auicenna suos quoque amatores, & sectatores habet. Quem ego in Philosophia, nec magnopere laudo, nec planè contemno. Fuit is præstantissimus medicus, fuit etiam (quorundam iudicio) peracutus Metaphysicus; sed eum doctrinæ Aristotelis (quam omnibus Philosophiæ studiosis maxime probatam & cognitam esse oportet) nec valde studiosum, nec admodum intelligentem fuisse constat. De Auerroe, quoniam de eo varias multumque discrepantes hominum sententias esse video, dicam breuiter, ut sentio. Ego, sicut eos non laudo, qui Auerroem fastidiosè contemnunt, conuitiis lacerant, & veluti pestem ingeniorum, omnibus fugiendum esse clamant; sic contra, quosdam esse, qui cum laudibus in cælum efferant, & quasi Deum quendam Philosophiæ colant, eiusque sententias tanquam oracula diuinitus ædita in veneratione habeant; grauitèr doleo, molestèque fero; utrumque profecto in vitio est; sed illud minus, habet enim vel excusationem ignorantiæ, vel etiam speciem quandam & umbram pietatis atque religionis: hoc autem, cuius Philosopho, turpe est; Christiano autem Philosopho, etiam infame. Quid enim turpius, quam unius hominis, qui labi potuit (& verò in rebus magni momenti non semel lapsus est) decreta omnia pugnaciter

P R Æ F A T I O.

defendere, ac mordicus tenere, & quasi tempestate delatos, ad eius doctrinam, tãquam ad saxum aliquod, adhærescere? Quid fœdius? quam multas *Auerrois* sententias, & quæ vocant, commenta, tertio quoque verbo usurpantes; sese iactare, & in his puerilibus nugis, primas sapientiæ suæ partes collocare? Sed dicent, *Auerroem* fuisse acri ingenio, iudicio graui, & singulari studio ac diligentia; multa subtiliter, & doctè, scripsisse; omnes pene libros *Aristotelis*, eruditis commentariis illustrasse; denique, de *Reripatetica* disciplina esse optime meritum. Sint ista ut dicunt; negari tamen non potest, *Auerroem*, interpretando *Aristotelem*, ob ignorationem linguæ Græcæ, mendososque codices, & bonorum interpretum penuriam, multifariam hallucinatum esse. De rebus quoque naturalibus, humanis, & diuinis, opiniones eum habuisse certum est, complures quidem falsas, quasdam verò etiam impias, & absurditas. Quid igitur magis à Philosophiæ gravitate, dignitatèque remotum, & alienum esse potest, quam philosophum, id est amatorem sapientiæ, quem ad hanc rerum omnium vniuersitatem animo perlustrandam, atque contemplandam, solutum, & liberum esse decet, vnus hominis, non omnium mortalium sapientissimi, quasi vile mancipiũ, & ut *Poëta* quidam ait, seruum pecus effici? verum de *Auerro* hæc æternus. Illud autem studiosos Philosophiæ diligenter intelligere volumus; si magno cum fructu, nullòque veritatis atque pietatis detrimento, Philosophari cupiunt, duos ipsis, hominum de philosophia male sentientibus, errores, vtrumque sane, meo iudicio, valde perniciosum, esse fugiendos. Sunt enim nonnulli, qui propter pauca, quæ in libris Philosophorum reperiunt, à decretis sanctitatèque nostræ religionis aliena, non modo cætera quam plurima verè & vtiliter ab illis eradiata reijciunt; sed omnem etiam philosophiæ cognitionem damnant, & tanquam certam animorum pestem, ex hominum, præsertim Christianorum, societate exterminandam putant. Videlicet isti, philosophiæ rudes, omnisque liberalis doctrinæ expertes, omnes sui similes esse cuperent, quo minus in multitudine, ipsorum appareret inficitia. Ac olim quidem *Iulianus Augustus*, quo teëtior & callidior, eo acrior atque perniciosior Christianorum hostis, nulla re putauit magis se Christianis obesse, eorũque religionem vehementius labefactare posse, quam si eis omnium bonarum artium studia, interdixisset. Huc quo-

P R Æ F A T I O.

que spectat Hæreticorum nostri temporis artificiosa calliditas, Philosophiam, reconditioreſque disciplinas, Christianis hominibus repudiandas, & execrandas eſſe clamantium; quo nimirum facilius, homines indocti ac ſimplices, argumentis quibuſdam ipſorum, in ſpeciem modo probabilibus, captioſiſque circumuenti atque irretiti, in eorum errores pertrahantur. In quo videntur mihi quidem Hæretici, ſimiliter facere, ut feciſſe quondam Philiſtæos, diuinæ literæ prodiderunt: qui omnes fabros ferrarios, armorumque opifices Hæbrei abſtulerunt, ut inermes, nec bellum illiſ ultro auderent inferre, nec illatum ab illiſ, facile propulſarent. Sed aiunt iſti, erraſſe Philoſophos, errarunt ſanè, ſed ſunt illi quidem errores Philoſophorum, non Philoſophiæ; hoc eſt, hominum, non ſcientiæ. Et illoſ ipſoſ errores, qui Philoſophiam norunt, reſellere poterunt; qui non norunt, non poterunt. Non eget fides noſtra Philoſophiæ præſidiuſ; non ea tamen reiicit. Non deſiderat humanæ ſapientiæ ornamenta; ſed ea prorſus non aſpernatur. Sua vi tuta & munita eſt, ſuâque luce ſpendet; ſed quæ docere & hominibuſ perſuadere ſtudet, ea ſi rationibuſ, exempliſ, & ſimilitudinibuſ e Philoſophia petitiſ, quaſi aſperſa & condita ſunt, iucundiuſ audiuntur, faciliuſ intelliguntur, creduntur promptiuſ, conſtantiuſ retinentur. Ac ego quidem mirari ſoleo, quoniam eſſe Chriſtianorum hominum, qui Philoſophiam, tanquam rem Deo inuiſam, ſacriſ literiſ cõtrariam, & noxiam iſi, qui Chriſtianam doctrinam proſitentur, vituperare audeat. An non ſacriſ literiſ proditum eſt, Deum, qui (ut Iſaias inquit) eſt Deus docens utilia, quò ſuam erga Salomonem beneuolentiam atque liberalitatem, maguſ illuſtrem teſtatamque faceret, ampliſſimam ei omnium rerum naturalium ſcientiam dedidiſſe? Nonne cernimus, multoſ diuinæ ſcripturæ libroſ, philoſophicarum rerum eſſe plenoſ? quos indocti legenteſ, non intelligunt; docti, quia intelligunt, magno cum fructu & voluptate leguſ. Quid clariſſima illa Chriſtianæ Theologiæ lumina, Baſilium dico, Dydimuſ, duoſ Gregorioſ, Naſianzenuſ & Niſſenuſ. D. Auguſtinuſ, Hieronymuſ, & in primis D. Thomam Aquinatem, ut nunc omittam Iuſtinuſ & Lucianuſ martyreſ, Clementem Alexandrinuſ, Origenem, Tertullianuſ, Arnobiuſ, aliòſque quamplurimoſ, quo pluſ Chriſtianiſ prodeſſent, magiſque Chriſtianam diſciplinam munirent, augerent, & exornarent,

P R Æ F A T I O.

libros à se de rebus diuinis scriptos, quàm multa, quàm varia, quàm recondita & exquisita, Philosophia, omniumque doctrinarum cognitione resarferunt? Verum, contra istos Philosophia vituperatores, & nunc dictum sit satius, & alias fortasse dicetur uberius. Sunt contra, nonnulli, qui diuina, ut vocant, Platonis & Aristotelis ingenia, uberrimamque cunctarum rerum scientiam cum excellenti eloquentia coniunctam, usque eo sunt admirati & amplexati, ut eos, veluti numina Deosque Philosophia, colerent, eorumque decreta Philosophica, tanta animi assensuione complecterentur, vix ut crederent quicquam esse posse probabile, quod improbaretur ab illis; aut quod ab illis probaretur, improbabile. Fuit hæc quondam Pythagoræorum vanitas atque superstitio; quibus instar omnium rationum erat præceptoris auctoritas, & ut qui dicit facile promptèque crederent, satis erat, id dixisse Pythagoram, præfæque putabant, cur illud ita esses, velle requirere.

O miseras hominum mentes, ô pectora cæca.

Quid enim vilium & abiectius aut quæ maior animi cecitas esse potest, quàm nihil per se sapere, nihil iudicare, totum ex alieno sensu iudicioque pendere? Nulla duci ratio, sed quasi pæudes, aliorum sententia, nati que tantum, maneri ac regi? Theologus, enim scientia, Dei, à quo profecta est, auctoritate nititur atque fulgore, nec rationum eget persuasibus, humanas tamen rationes non contemnitis aut reiecit: Philosophus, cuius doctrina ex ratione, ortum, incrementa, robur, omniumque vim suam atque dignitatem habet omni ratione posthabita, in unius hominis multarum rerum ignari, multisque vicia & doctrinae sordibus inquinati, auctoritate conquiscent, Ego nulem Platoni tribuo, plus Aristoteli, sed rationi, plurimum. In explicandis Philosophia questionibus, disceptandisque controuersis, equidem, quid Aristoteles senserit, diligenter considero; sed multo magis, quid ratio suadeat, mecum ipse perpendo. Si quid Aristotelis doctrina congruens & conueniens esse intelligo, probabile duco; si quid autem rationi consentaneum esse video, verum certumque iudico. Itaque in Physiologia, primas iudicio sensuum, longa experientia & diligenti obseruatione explorato atque confirmato; secundas rationi, auctoritati philosophorum, postremas defero. In legendis autem philosophorum libris, temperatum quoddam ac salutare iudicium adhibeo. Etenim, pauca illa quæ reli-

P R A E F A T I O.

gioni aduersantur, repudio; alia verò quàmplurima, cum ad vsum vitæ perutilia, tum ad agnitionem animi, pulcherrima, probo ac retineo; & viros humanarum & diuinarum rerum scientia excellentes, libenter sequor, qui Philosophiam cum sacris literis coniungentes, incredibiles utilitates, maximùmque decus Christianæ religioni attulerunt. Si Agar & Ismael, Sara & Isaac cōcordes, & obedientes esse velint, mancant in domo Abrabæ; sin autem insolescant & repugnēt, rixasque & iurgia excitent, domo eijciantur & exulent: sic Philosophi hætenus legendi & probandi sunt, quoad Veritati & pietati consenserint atque inferuierint, sin autē quid effutierint, diuinis decretis alienum, deserendi sunt ac reiijciendi. Nec mirandum cuiquam accidat, Platonem & Aristotelem, ceteroque sapientes viros, & philosophorum principes, nonnunquam grauius & turpiter errasse: videlicet, homines fuerunt, quorum erant fallaces sensus, angusta ingenia, infirma iudicia, vita multis flagitiis inquinata, mens humanæ inscitie circumfusa tenebris, & celesti lumine destituta. Quin potius nos immortales Deo gratias agamus, qui ea nobis clarissimè patefecit, quæ acutissimos Philosophos latuerunt. Nec solum in iis quæ tradit Philosophia, quid nobis probandum sequendumque, quid contra repudiandum & fugiendum esset, omnium errorū discussa caligine, indicauit, sed etiam earum rerum, quæ omnem humanæ intelligentiæ vim & facultatem superant, cognitionem, ad quam Philosophia aspirare non potest, liberaliter impertinit. Atque hæc quidem est nostra de studio Philosophiæ, Philosophorumque lectione, & imitatione sententia; quam initio huius operis præfari & prædocere volumus, ut quam nos Philosophiæ formam maximè probemus, quodue philosophandi genus in his libris secuti simus, notum omnibus testaturumque faceremus.

INDEX LIBRORVM, QVOS
HOC OPVS COMPLECTITVR.

- R**imus liber, est de *Philosophia.*
II. *De Philosophia naturali.*
III. *De via & ordine doctrina Physica.*
IIII. *De Antiquis Philosophis, & varijs eorum, circa principia
rerum naturalium, opinionibus.*
V. *De Materia & Priuatione.*
VI. *De Forma.*
VII. *De Natura.*
VIII. *De Cauſis.*
IX. *De Fortuna, Casu, & Contingentia.*
X. *De Qualitate.*
XI. *De Loco.*
XII. *De Tempore, Aeternitate, & Aeuo.*
XIII. *De Natura Motus.*
XIIII. *De Varietate & praecipuis diuisionibus Motus.*
XV. *De Motus & Mundi Aeternitate.*

INDEX CAPITVM QVÆ IN SINGVLIS LIBRIS HVIVS OPERIS CONTINENTVR.

CAPITA PRIMI LIBRI DE PHILOSOPHIA.

- Cap. I. E nomine Sapiientis & Philosophi; & quid sit Sapien-
tia, & Philosophia: qualem item deceat esse Sapiëtem
atque Philosophum.
- II. Ponitur diuisio Philosophiæ in speculatiuam, & practi-
cam: & declaratur significatio illorum vocabulorum
(practicum & speculatiuum.)
- III. Explicatur primo, ratio supradictæ diuisionis: deinde cuiusmodi sint
scientiarum differentiæ (practicum & speculatiuum.)
- IIII. Declaratur, vtra pars magis mereatur nomen scientiæ, & vtra sit
prior, certior, ac nobilior.
- V. Traditur diuisio Philosophiæ speculatiuæ in Physicam, Metaphysi-
cam, & scientias Mathematicas.
- VI. Explicantur aliquot dubitationes.
- VII. Soluitur alio modo tertia dubitatio.
- VIII. Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione, nonnulli Philosophi.
opinentur.
- IX. Explicatur quinta dubitatio.
- X. Contra ea quæ dicta sunt, ponuntur nonnullæ dubitationes.
- XI. An scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, Physica, Me-
taphysica, & Mathematicis disciplinis.
- XII. Scientiam speculatiuam non dici vniuocè de Mathematicis discipli-
nis, & aliis, quoniâ doctrina Mathematica non est propriè scientia.
- XIII. Reliquas scientia propriè subalternari Metaphy. opinio quorundam.
- XIIII. Contraria opinio magis probatur.
- XV. Prædicentur quædam necessaria ad solutionem rationum prioris
opinionis, & solvuntur rationes.
- XVI. Quæ illarum trium scientiarum, sit nobilissima, & certissima.
- XVII. Quæ illarum trium scientiarum, sit prima.
- XVIII. Exponitur diuisio Philosophiæ practicæ.

CAPITA LIBRI II. DE PHILOSOPHIA. NATVRALI.

- Cap. I. **Q**uod sit subiectum Physicæ, opinio D. Thomæ.
- II. Exponuntur aliæ opiniones de subiecto Physicæ.

I N D E X C A P I T V M.

- III. Ponitur quinta opinio, subiectum Physicæ esse corpus mobile, seu naturale, quæ magis probatur.
- IIII. Differentia inter Medicum & Physicum: & an Medicina subalternetur Physicæ, & cuius sit ponere discrimen inter scientias.
- V. Memorantur causæ, & principia, affectiones item, & species corporis naturalis.
- VI. Inter species corporis naturalis, quæ sit omnium præstantissima.
- VII. Enumeratio partium Philosophiæ naturalis.
- VIII. De Quarto libro Meteorologico.
- IX. De utilitate, & iucunditate Philosophiæ naturalis.
- X. Declaratur inscriptio octo librorum Physicorum, quæ est *πρὶ τῆς φυσικῆς ἀποδείξεως* hoc est, de naturali auditu: & disputatur de libris Acromaticis, & Exotericis.

CAPITA LIBRI III. DE VIA ET ORDINE

DOCTRINÆ PHYSICÆ.

- Cap. I. **A**gitur de significatione illorum trium vocabulorum (principiū) (causæ) & (elementum.)
- II. Quæ genera causarum tractet Physicus.
- III. An scientiæ Mathematicæ tractent vllum genus causæ.
- IIII. An præstantissima illa demonstratio, quæ ab Aristotele describitur priori libro Poster. vel solum, vel maxime reperiat in disciplinis Mathematicis.
- V. An cognitio omnium causarū, necessaria sit ad perfectam scientiam rerum naturalium: & primò agitur de cognitione substantiæ.
- VI. Explanatiō rextus secundi primi libri Physicorum.
- VII. Confutantur, qui aliter exponunt (notum secundum naturam.) & docetur, cur via procedendi à notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata, vel naturalis.
- VIII. In rebus naturalibus permulta reperiri, quæ sint nota nobis simul, atque secundum naturam.
- IX. An demonstrationes Mathematicæ maxima ex parte cōstent ex his, quæ sunt nota nobis, & secundum naturam.
- X. Expenditur interpretatio secundi textus, & aliorum sequentium, tradita à D. Thoma & Alexandro Aphrodisæo.
- XI. Explanatio textus quarti (Quapropter ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet.)
- XII. Cur magis vniuersalia sint nobis notiora, & quomodo hic sumatur nomen vniuersalis,

INDEX CAPITVM.

- XIII. Explicatur dubitationes duæ, circa id quod dictum fuit (magis vniuersalia esse notiora nobis.)
- XIIII. Introducitur quæstio (de primo cognito) & exponitur opinio Scoti.
- XV. Discutitur opinio Thomistarum, qui volunt primò cognitū esse ens.
- XVI. Opinio aliorum, qui volunt singulare esse primò cognitum.
- XVII. Secundum propriam opinionem ostenditur, singulare per se distinctè cognosci ab intellectu.
- XVIII. Quibus rationibus ostendant aliqui, singulare non cognosci per se, ac primo, ab intellectu nostro.
- XIX. Soluuntur supradictæ rationes.

CAPITA LIBRI III. DE ANTIQVIS PHILOSOPHIS.

- Cap. I. Quam sit vtilis consideratio variarum opinionum.
- II. De variis sectis Philosophorum.
- III. Explicatur, quo tempore floruerint nonnulli ex præcipuis Philosophis; sed prius agitur de ratione olympiadū, quarum cognitio ad exponenda illorum Philosophorum tempora, mirificè confert.
- IIII. Exponitur duodecim clarissimorum Philosophorū Chronographia.
- V. Opinio eorum, qui dicentes omnia esse vnum ens immobile, omnē principij rationem de medio tollunt.
- VI. Opinio eorū, qui faciunt vnū principiū omnium rerum naturalium.
- VII. Opinio eorum, qui faciunt principia multa quidem, sed finita, præcipue autem Pythagoræorum.
- VIII. Declaratur opinio Anaxagoræ.
- IX. Opinio Democriti, Leucippi, & Epicuri.
- X. Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere omnes supradictas opiniones veterum Philosophorum veras esse, atque inter se cōsentientes.
- XI. Refellitur ab Arist. opinio eorum, qui dicunt omnia esse vnum ens immobile.
- XII. Rationes Xenophanis soluantur secundum Aristotelem.
- XIIII. Soluuntur rationes Melissi.
- XIIII. Refutatur ab Arist. argumentatio Parmenidis.
- XV. Explicatur sententia Platonis de non ente.
- XVI. Defenditur opinio Parmenidis, Xenophanis, & Melissi.
- XVII. Contra eos, qui faciunt vnum aliquod corpus principium rerum.
- XVIII. Contra eos, qui multa, sed finita faciunt principia.
- XIX. Refellitur opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primū anaxagoræ, deinde Democriti.

Vni-

INDEX CAPITVM.

- XX. Vniuersè indicantur errata veterum Philosophorum, quibus tamen ignoscere, quin etiam gratias agere oportet.

CAPITA LIBRI V. DE MATERIA ET PRIVATIONE.

- Cap. I. **D**E laudibus Aristotelis.
 II. Quæ Aristoteles de principijs rerum naturalium, & quibus locis, scripta reliquerit.
 III. De varijs significationibus, & vocabulis Materiæ, apud Philosophos vsitatis.
 IIII. An sit necessaria Materia in rebus naturalibus.
 V. De creatione.
 VI. An vis creâdi in solo deo insit, ita vt nulli creaturæ cõmunicari queat.
 VII. An creatio admittenda sit secundum Arist. doctrinam: & an lumine naturali cognosci possit.
 VIII. Ponuntur quædã obiectiones contra ea, quæ dicta sunt de cteatione.
 IX. De materia cæli opinio Egidij.
 X. Refellitur opinio Egidij.
 XI. Quid sit Materia.
 XII. Refellitur insignis quorundam error, qui dixerunt Deum esse materiam primam.
 XIII. Materiam ex se habere existentiam, propter quam est in rebus.
 XIII. Opinio eorum, qui inducunt formã corporeitatis materiæ cõternã.
 XV. Hanc opinionem esse contra Auerroem, & Arist.
 XVI. Opinionem de forma corporeitatis esse contra veritatem.
 XVII. Explicantur tres dubitationes.
 XVIII. Quantitatem interminatam immediatè inhærere materiæ primæ.
 XIX. Opinio & argumenta eorum, qui contra sentiunt, & oppugnant dimensiones interminatas.
 XX. Soluuntur supradictæ rationes.
 XXI. Propter quid sit materia, & de potentia eius duplici.
 XXII. Dubitationes contra ea, quæ dicta sunt de potentia materiæ.
 XXIII. De Priuatione.
 XXIII. Soluuntur, & explicantur supradictæ octo dubitationes.

CAPITA LIBRI VI. DE FORMA.

- Cap. I. **D**E formæ nominibus, & varietate.
 II. An sit, & quid sit forma.
 III. Qualis sit forma naturalis.

INDEX CAPITVM.

- IIII. De forma relata ad materiam.
- V. De forma relata ad compositum & primo an forma sit prior, & nobilior composito.
- VI. Secunda quæstio. An forma sit tota quiditas rei compositæ.
- VII. Altera opinio veterum Peripateticorum aictium totam quiditatem rei in forma eius rei contineri.
- VIII. Soluuntur rationes prioris sententiæ, & sententia auctoris aperitur.
- IX. Exploditur opinio eorum qui putant distinctionem numericam prouenire à quantitate.
- X. Non esse principium indiuiduationis illam Scoti Hæcceitatem.
- XI. Principium indiuiduationis nō esse materiam signatam quantitate.
- XII. Vnitatem & distinctionem indiuiduorum principaliter esse à forma substantiali.
- XIII. De forma relata ad suos effectus, ac primum de existentia, quæ est effectus formalis ipsius.
- XIIII. Quarta quæstio. An existentia distinguatur realiter ab essentia, & primum exponitur opinio D. Thomæ.
- XV. Refellitur supradicta opinio & demonstratur existentiam re non distinguui ab essentia.
- XVI. Soluuntur rationes quibus probabatur existentiam re distinguui ab essentia.
- XVII. De altero effectu formæ, qui est operatio.
- XVIII. An sit aliqua forma Physica separabilis à materia, & de immortalitate animæ rationalis secundum doctrinam Platonis.
- XIX. Animū nostrū esse immortalem etiam secundū doctrinā Aristotelis.
- XX. Probatur immortalitas animæ rationalis rationibus Philosophicis.
- XXI. Animam rationalem esse veram, & naturalem formam hominis.
- XXII. Exponitur secunda ratio qua simpliciter probatur animam rationalem nullo modo esse assistentem.
- XXIII. Explicatur tertia ratio, qua contra Assistentiam animæ rationalis quam Auerroistæ finxerunt, acriter disputatur.
- XXIIII. Refellitur opinio Platoniorum de numero quodam definito Animarum rationalium à principio mundi constituto.

CAPITA LIBRI VII. DE NATVRA.

- Cap. I. **D**eclaratur nomen Naturæ, & quot modis dicatur esse aliquid Naturale.
- II. De differentiis inter res naturales, & artificiales.
- III. An forma artificialis sit principium alicuius motus : & an re differat à subiecto in quo efficitur, & inhæret.

INDEX CAPITVM.

- IIII. Declarantur particulæ definitionis Naturæ.
- V. Explicantur quatuor Dubitationes.
- VI. Prima quæstio, An definitio Naturæ conueniat Cælo.
- VII. Explicatur vera sententia refellendo supradictas opiniones, & demonstrando motum cæli esse naturalem.
- VIII. Refelluntur qui putant Intelligentiam esse veram formam & naturam cæli.
- IX. Soluuntur rationes primæ sententiæ eorum, qui negant definitionē naturæ conuenire cælo.
- X. Soluuntur rationes secundæ opinionis.
- XI. An definitio naturæ conueniat animæ, præsertim autem animæ rationali.
- XII. An anima rationalis sit natura.
- XIII. In quibus rebus naturalibus, & respectu quorum motuum, Natura sit principium actiuum, & passiuum.
- XIIII. In quibus rebus natura sit principium actiuum alterationis.
- XV. An natura in Elementis sit principium actiuum motus localis, quo ipsa naturaliter mouentur.
- XVI. Secunda sententia, quod nimirum elementum moueantur à se, tam quam probabilior confirmatur.
- XVII. An natura quæ hic definitur, sit non solum forma, sed etiam materia, & an vtrique nomen naturæ conueniat vniucè.
- XVIII. An in composito naturali, præter materiam, & formam, sit quædam alia tertia natura re diuersa à partibus.
- XIX. Exponitur secunda opinio ponentium distinctionem realem inter totum & partes.
- XX. Tertia opinio eorum, qui negant totum re distingui à suis partibus.
- XXI. Soluuntur rationes secundæ opinionis.
- XXII. Soluuntur rationes tertiæ opinionis.

CAPITA LIBRI VIII. DE CAUSSIS.

- Cap. I. **D**E numero caussarum.
- II. Explicantur definitiones, & causalitates singularum caussarum.
- III. Explicantur tres Dubitationes.
- IIII. An in iis quæ agunt per intellectum, finis causet prout habet esse in anima, an prout habet esse extra animam in ipsis rebus.
- V. An inter causam efficientem, & finem, sit necessaria connexio.
- VI. An omnes causæ sint inuicem necessario connexæ.
- VII. An causa vniuersalis præsertim autem prima quæ est Deus necessario concurrat actu cum causa particulari, ad quemlibet eius effectum

I N D E X C A P I T V M.

- ctum, & operationem.
- VIII. Exponitur, & probatur opinio D. Thomæ, quæ est vera.
- IX. Soluuntur argumenta contraria.
- X. Explicantur duæ Dubitationes.
- XI. An accidens possit producere substantiam.
- XII. Explicatur opinio D. Thomæ, accidens in virtute substantiæ posse producere substantiam.
- XIII. Tertia opinio probabilior cæteris ponitur, & solvuntur rationes contrariæ.
- XIIII. Enodantur quatuor aliæ dubitationes.
- XV. An idem numero effectus à multis causis possit effici.
- XVI. Quæ generantur ex semine, & ex putri materia, an sint eiusdem speciei. Ac primo examinatur opinio Auicennæ.
- XVII. Declaratur secunda opinio, quæ est Averrois.
- XVIII. Explicatur tertia opinio.
- XIX. An possit verum aurum effici per artem alchymisticam, ac primo quod non possit effici, opinio multorum exponitur.
- XX. Declaratur opinio eorum, qui defendunt Alchymiam.
- XXI. Explicatur breuiter opinio auctoris.

CAPITA LIBRI IX. DE FORTVNA CASSV ET CONTINGENTIA.

- Cap. I. **R**efellitur opinio eorum, qui penitus auferunt de rebus Fortunã, & casum.
- II. Soluuntur rationes supradictæ opinionis.
- III. An in rebus sublunaribus, aliquis effectus naturalis possit casu contingere respectu cæli.
- IIII. Opinio aliorum, qui negant vllum effectum simpliciter naturalem, casu euenire posse respectu cæli.
- V. An Fortuna sit diuinum aliquod numen, vt vulgò putatur.
- VI. Exponitur definitio Fortunæ,
- VII. Exponitur vltima pars definitionis Fortunæ, & expenditur opinio Auicennæ aientis fortunam versari in iis quæ sunt ad vtrumlibet.
- VIII. Ponuntur dubitationes contra definitionem Fortunæ.
- IX. Soluuntur supradictæ dubitationes.
- X. De Casu vel potius de Monstris, quæ vulgo putantur casu euenire.
- XI. De Contingentia.
- XII. Probatur esse in rebus contingentiam.
- XIII. Soluuntur rationes negantium contingentiam.

Quæ

INDEX CAPITVM.

XIIII. Quæ sit causa contingentiae secundum alios scriptores.

XV. Quæ sunt veræ ac propriæ causæ cuiuslibet contingentiae, quæ in rebus naturalibus reperitur.

CAPITA LIBRI X. DE QUANTITATE.

Cap. I. **A**N quantitas re distinguatur à substantia.

II. Ponitur alia opinio, eorum qui negant quantitatem re distinguì à substantia.

III. De superficie, linea, & Puncto, an sint extra animam, & an sint inter se realiter distincta.

IIII. Quod Puncta, lineæ, superficies sint esse positiua; & inter se realiter distincta.

V. Declaratur opinio aliorum, qui contra sentiunt.

VI. Soluuntur supradictæ rationes secundæ opinionis & aperitur auctoris sententia.

VII. Demonstratur non esse in rebus infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem.

VIII. Ponuntur octo dubitationes contra id quod conclusum fuit.

IX. Soluuntur supradictæ Dubitationes.

X. An infinitum possit effici à Deo.

XI. Ponitur propria opinio, & soluuntur argumenta Gregorij.

XII. An continuum sit diuisibile in infinitum.

XIII. Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indiuisibilibus, & esse in infinitum diuisibile.

XIIII. Soluuntur rationes contrariæ, quibus tollebatur infinita continui diuisibilitas.

XV. De infinitate continui secundum diuisionem, & additionem.

XVI. Dubitationes aliquot circa textus 67. 68 & 69. libri tertij Physicorū explicantur.

XVII. De abstractione Mathematicæ quantitatis.

XVIII. Explicatur altera sententia eorum, qui aiunt quantitatem Mathematicam simpliciter abstractam esse ab omni substantia, & præfertur priori sententiæ.

XIX. De Quadratura circuli, an sit scibilis, vel possibilis.

XX. Refellitur opinio Zimaræ, & eorum, qui negant Quadraturam circuli possibilem esse.

XXI. Soluuntur rationes contrariæ.

XXII. De Maximo, & Minimo.

XXIII. Ponuntur nonnullæ propositiones, quibus explicatur quæstio de Maximo, & Minimo.

INDEX CAPITVM.

CAPITA LIBRI XI. DE LOCO.

- Cap. I. **E**xplicantur quinque proprietates loci, quæ sunt, continere locatum, trahere ad se, conseruare, dare vnitatem & distinctionem motui locali, & esse immobilem.
- II. Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.
- III. Exponitur, & confirmatur alia sententia de immobilitate loci, quæ videtur cæteris probabilior.
- IIII. Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam interuallum.
- V. Refellitur opinio eorum, qui existimarunt locum esse interuallum.
- VI. Ponuntur multæ obiectiones contra id, quod dicit Aristoteles, nimirum, locum esse superficiem.
- VII. Soluuntur supradictæ obiectiones.
- VIII. Quis sit locus primi & supremi cæli, variaz Philosophorum opiniones ponuntur, & refutantur.
- IX. Exponitur propria opinio de loco cæli.
- X. An si esset vacuum, in eo motus localis in tempore fieri posset.
- XI. Exponuntur octo hypotheses, quæ ad defensionem, & confirmationem sententiæ Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.
- XII. Probatur motum localem non posse fieri in vacuo.

CAPITA LIBRI XII. DE TEMPORE

ÆTERNITATE ET ÆVO.

- Cap. I. **D**isputatur contra eos, qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos, qui censent esse ens reale, realiter distinctum à motu.
- II. Explicatur definitio illa temporis. *Numerus motus, secundum primum, & posterius, & primo loco exponitur illa prima particula. Numerus.*
- III. Non esse addendum in definitione temporis, ipsum esse numerum motus & quietis.
- IIII. Declarantur duæ aliæ partiæ definitionis, nimirum *Motus & Secundum primum & posterius.*
- V. Quid sit Duratio.
- VI. De varietate durationis, quæ nascitur ex varietate ipsius existentiae.
- VII. De varietate durationis, quæ oritur ex quantitate ipsius existentiae.
- VIII. De Æternitate, & primum de variis significationibus huius vocis *Æternum.*
- IX. Declaratur quid sit æternitas.
- X. An æternitati conueniat ratio mensuræ.
- XI. De Ævo.

INDEX CAPITVM.

- XII. Refellitur opinio D. Bonauenturæ.
- XIII. In quo sit ratio Æui secundum D. Thomam, & secundum Scotum.
- XIIII. An sit vnum æuum omnium æuiternorum, an multa, recensetur opinio D. Thomæ.
- XV. Explicantur eadem de re opiniones Henrici, Scoti, Ochan, Durandi.
- XVI. Exponitur sententia auctoris.
- XVII. Exponitur sententia auctoris.
- XVII I. De tempore discreto, opinio Thomistarum.

CAPITA LIBRI XIII. DE NATVRA MOTVS.

- Cap. I. **I**N quo Genere seu Categoria sit motus.
- II. Explicatur definitio motus tradita a^o Arist. 3. Phy. tex. 6.
- III. Soluuntur supradictæ quatuor dubitationes.
- IIII. Exponuntur reliquæ particulæ definitionis motus.
- V. Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa definitionem motus existunt.
- VI. An actio & passio re differant inter se, an ratione tantum.
- VII. Actionem non esse in Agente, nec re distingui à passione.
- VIII. Soluuntur rationes Scotistarum.
- IX. De Terminis Motus tractantur decem celebres quæstiones.
- Quæst. I. An omnis motus requirat terminos.
- II. An omnis motus requirat duos terminos.
- III. An in vno motu possint esse plures termini quam duo.
- IIII. An termini motus debeant esse diuisibiles.
- V. An termini motus debeant esse oppositi inter se.
- VI. An Terminus à quo, debeat specie differre à termino ad quem.
- VII. An abiectio termini à quo, & acquisitio termini ad quem sint vnus motus numero.
- VIII. Ab vtro termino sumenda sit vnitas motus.
- IX. Vnde petenda sit contrarietas motuum.
- X. An motus re differat à termino ad quem.

CAPITA LIBRI XIII. DE VARIIS.

DIVISIONIBVS MOTVS.

- Cap. I. **G**enerationem & corruptionem non esse motus propriè dictos.
- II. De tribus speciebus motus propriè dicti, hoc est, de augmentatione, motu locali, & alteratione.
- III. Tractatur secunda Diuisio motus in naturalem & violentum.
- IIII. De causa motus violenti eorum quæ proijciuntur.

INDEX CAPITVM.

- V. Refellitur opinio faciens causſam motus proiecſtorum, virtutem quandam impreſſam proiecſtis.
- VI. Exponitur tertia diuiſio motus in partes eius quantitatiuas, & agitur de continuitate motus.
- VII. De duplici genere partium motus, altero ſecundum extensionem, altero autem ſecundum ſucceſſionem.
- VIII. An continuatio & ſucceſſio ſit de eſſentia motus, an potius ſint eius accidentia.
- IX. De variis modis incipiendi & deſinendi quos habent res naturales.

CAPITA LIBRI XV. DE MOTVS ET MVNDI ÆTERNITATE.

- Cap. I. **P**onuntur duo fundamenta, quibus maximè nititur ſolutio argumentorum quæ ſunt pro æternitate mundi.
- II. Exponuntur, & refelluntur argumenta duodecim, quibus Ariſtoteles vtitur ad æternitatem mundi & motus comprobendam, ex varijs eius locis deprompta.
- III. Reſponderetur ad argumenta Ariſtotelis.
- IIII. Viginti argumenta Procli pro æternitate Mundi, & ſolutiones eorū.
- V. An Plato ſenſerit Mundum ortum eſſe, & aliquando cæpiſſe, an potius ſempiternum eſſe, atque ortu interitūque carere.
- VI. Duodecim argumenta Auerrois pro Mundi æternitate.
- VII. Soluuntur Auerrois argumenta
- VIII. Duodecim alia argumenta pro æternitate Mundi.
- IX. Supradictæ rationes ſoluuntur.
- X. An Mundus potuerit eſſe ab æterno, variæ Theologorū opiniones, ac prima omnium Henrici, & Philoponi, æternitatem creaturæ repugnare aientium, opinio explicatur.
- XI. Secunda opinio Durandi, æternitatem repugnare rebus corruptibilibus non autem incorruptibilibus.
- XII. Tertia opinio D. Thomæ, & Nominalium, omnem creaturam poſuiſſe fieri ab æterno.
- XIII. Exponitur Authoris ſententia,

DE

DE PHILOSOPHIA

LIBER PRIMVS.

DE NOMINE SAPIENTIS, ET PHILO-
*sophi & quid sit sapientia, & Philosophia: qualem
item deceat esse sapientem atque
Philosophum.*

CAPVT PRIMVM.

SAPIENTES olim dicebantur, quicunque con- *Qui diceban-
tur olim sa-
pientes.*
temptis rebus his, quas vulgus maximè concu-
piscit & admiratur, & à rerum ciuiliū admi-
nistratione remoti, se totos ad studium veri co-
gnoscendī, & admirabiliū occultarūque ro-
rum inquisitionem atque perceptionem con-
tulissent. Hoc autem Aristoteles lib. 6. Ethicor.

apertè declarat his verbis, *Anaxagoram, Thaletem, ceterosque tales viros
sapientes quidem esse dicunt. prudentes verò minimè, cum videant eos que sibi
utilia sunt ignorare, atque fatentur eos recondita, eximia, admirabilia, & diui-
na quadam tenere, sed inutilia, quia humana bona non querunt.* In eandē sen-
tentiam multa præclare scribit Plato, cuius verba refert Eusebius lib.
12. de preparat. Euāgelica cap. 20. Verūm, quoniam multi glorię aut
questus cupiditate, profitebantur & prædicabant se sapientes esse,
qui verę sapientię non solidam & expressam effigiem, sed vmbra-
rantū & imaginem tenebant, primus omnium Pythagoras, vt ta-
lium hominum comprimeret arrogantiam, & ostenderet arduam
esse adeptionem possessionēque sapientię, noluit σοφός id est sa-
piens, sed φιλόσοφος hoc est sapientię studiosus appellari. Hac au-
tem de re sermonem, quem Pythagoras habuisse dicitur cum Leōte
Phlyasiorum principe, eleganter Cicero perscripsit in quinta Tus-
culana. Hoc igitur discrimen Philosophi & Sapientis secuti tā Pla-
tonici quàm Stoici, aliter sapientiam definierūt atque Philosophiā.

*Varia descri-
ptiones sa-
pientia ac
Philosophia
secundum va-
rias Philoso-
phorum se-
ctas.*

*De præstan-
tia Philoso-
phia.*

Plato quidem, vult sapiētiā esse perfectā Dei cognitionem cum puro eius cultu & religione coniunctā: Philosophiā autem variè describit, nunc secundum etymologiam nominis, appellans eam studiū sapiētię; interdum solutionem animi à corpore, seu commē-tationem mortis; nonnunquam etiā conuersionem animi ad ea quę vera sūt & diuina. Stoici (authore Plutar. in 1. lib. de placitis Philo-sophorum cap. 1) definiunt sapiētiā esse diuinarum & humana-rum rerum sciētiā: Philosophiā autem, accommodatę ad vitam artis meditationem; atque hanc vnam esse & eandem summā vir-tutem. Arist. Philosophiā ait esse scientiā contemplatricem veri-tatis, ita scribēs in 2. lib. Metaphy. tex. 3. *Rectè se habet Philosophiā scien-tiā veritatis contemplatricem appellare.* Idem auctor est in lib. 6. Ethicorum, nomen sapiētię aliquando tam latè patere, vt attribua-tur etiam artibus mechanicis. Etenim Phydiam & Polycletum, sa-pientes dicimus; illum lapidum sculptorem, hunc fictorem statuarū. Attamen propriè tale nomen non conuenit, nisi in scientiā om-nium limatissimā & absolutissimā, quę versatur in rebus præ-claris, atque diuinis; nec modò considerat ea, quę manant ex prin-cipiis, sed etiam ipsorum principiorum, vim & rationem edocens, omniū scientiarū quasi fontes aperit. Hanc sapiētiā Arist. in libris Metaphysicis, proprio nomine vocat primā Philosophiā, eāq; à Philosophis dicitur Metaphysica, quę est scientia declarans primas causas, primāque principia entis, vt ens est, ac eorum quę tali enti per se insunt; & primas, perpetuas, immutabilēsque substantias, quę à sensibus intelligentiāque nostra remotissimę sunt, mortalibus pa-tesfaciens. Quantum verò laudis & honoris deferendum sit sapien-tiæ, & Philosophiæ, præclare ostendit Arist. multis locis, nam in 1. Metaphysicorum libro, cap. 2. ait hanc vnam omnium scientiarum esse vere liberam, & sui gratia, nec eius possessionem humanam esse, sed diuinā: hanc solum Deum perfectè habere, eāque solam de Deo agere. alias disciplinas fortassis vtiliores & magis necessarias esse posse, præstantiorem vero nullam. In 6. Metaphy. tex. 2. inquit scientias speculatiuas præstare aliis, speculatiuarum autem hanc esse præstātissimā. In sectione 30. Problem. 10. scribit ideo veteres non statuisse præmium aliquod sapiētiæ veluti certaminibus, quoniam propter eximiam sapiētiæ præstantiam, nec idoneus iudex eius re-periri, nec satis dignum præmium constitui potest. In 9. libr. Ethic. affirmat Philosophiā tanti esse, vt his à quibus eam accepimus, nec honorem, nec mercedem vllam parem referre possimūs, non secus ac Diis & parentibus. Ac mihi quidem videtur, si cuiusvis scientiæ præstantia, ex rebus ei subiectis potissimū æstimari debet, quan-

tum Deus, intelligentiæque præstant ceteris rebus; tantum planè sapientiam, dignitate reliquis scientiis antecire. Verum, quia de sapientia satis dictum est, deinceps qualis esse debeat sapiens & Philosophus, exponamus.

Plato in 5. & 6. de Rep. vult eum qui futurus est Philosophus, sic informatum esse à natura, vt habilis & idoneus sit ad percipiendas omnes disciplinas, excellens ingenio, memoria & iudicio. Deinde, vt vehementer oderit, atque horreat mendacium, quippe cum futurus sit defensor, magister, & interpret veritatis: Tum, vt habeat sedatas omnes perturbationes & appetitum rationi obedientem, qui nisi perdomitus fuerit, & veluti injecto fræno in gyrum rationis ductus, magnam partem animi sæpe detorquet & à contéplatione cognitioneque veritatis abducit: Ad hæc oportet eum esse amantem temperantiæ, liberalitatis, & iustitiæ; nam qui est vitiorum sordibus inquinatus, indignus est qui in purissimum sapientiæ domicilium admittatur: Ad extremum, non debet animi studium atque intelligentiam ponere in rebus singulis quæ in generatione, interitu, aliisque mutationibus continenter versantur, sed defigere mentis aciem & vim in propriam cuiusque rei formam & ideam; non considerare quæ sunt talia participatione, sed quod est per se tale in vnoquoque genere, vt si quærat quid sit bonum aut pulchrum, non attendere animum ad eas res quæ vulgo dicuntur bonæ aut pulchræ, sed ideam pulchritudinis, hoc est rationem eius, quasi per se cohærentem, animo contueri. Atque huic documento Platónico, id valde congruit quod Arist. ait in Problem. Sectione 18. probl. 5. & Sectione 30. problem. 8. scribens, Philosophum ea re distingui ab Oratore, quod ille considerat quid sit iustitia, aut tyrannis; hic autem cogitat an hic vel ille homo sit iustus, & tyrannus: ille species & formas rerum speculatur; hic verò perscrutatur tantummodo eas res, quæ talium formarum sunt participes. Sapientem autem Stoicum Cicero scitè depingit in oratione pro Muræna ad hunc modum, *Fuit quidem summo ingenio vir, cuius inuentorum amuli, Stoici nominantur. Huius, sententia sunt & præcepta huiusmodi: sapientem gratia nunquam moneri: nunquam cuiusquam delicto ignoscere: solos sapientes esse: si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, diuites: si seruitutem seruiant, reges: sapientem nihil opinari: nullius rei prætere: nulla in re falli: sententiam mutare nunquam.* Arist. in 1. libro Metaphy. cap. 2. pulchrè declarat cuiusmodi oporteat esse sapiëntem. *Oportet, inquit, sapientem nosse omnes res quoad eius fieri possit, non quidem speciatim sed vniuersè: tum, scire difficillima quæque, & occultissima: nam quæ se-sibus subiecta sunt & patent omnibus cognoscere, non facit hominem sapientem: deinde habere non popularem & adumbratâ notitiâ rerû, sed exquisitâ & om-*

nibus numeris suis absolutā, quā & ipse quā rectissimè teneat; & alios rite docere valeat. Ad hæc, propriū est sapientis, imperare & præscribere aliis, quid facere conueniat: sapientiā autē oportet esse scientiā, quæ nō propter aliud expetatur, vti sunt hæ disciplinæ quæ in actione effectionēq; versantur, sed quæ per se & solius cognitionis gratia quæritur. Alij putāt triplex esse munus sapiētis, vnū de quauis re subtiliter & aptè disputare posse: Alterū eorū quæ in vnaquaque re insunt, caussas omnes non modò proximas, sed etiam maximè generales & primas, perspectas atque cognitās habere: Tertium aperire primos fontes omnium dubitationum; earūque solutionem rite tradere. Quid igitur sit Sapientia, & Philosophia; vnde item manarit nomen sapientis, & Philosophi; & qualem esse deceat vtrumque, ita dictum sit. Nos autem deinceps vniuersè agemus de Philosophia, quæ continet scientias speculatiuas & practicas, cuius prima & maximè generalis diuisio, primo loco tractanda est.

Positur diuisio Philosophia in speculatiuam, & practicam, & declaratur significatio illorum vocabulorum (practicum) & (speculatiuum.)

CAP. II.

Diuisio Philosophia secundum Platonicos, Stoicos & Peripateticos.

RIPARTITA illa diuisio Philosophiæ in naturalem, moralem, & logicam, hoc est rationalem seu fermocinalem, est sane peruerus à Platonis, Stoicisq; profecta; vt videre licet apud Ciceronem primo Academic. quæst. Plutarchum lib. I. de placitis Philosophorum cap. I. Alcinoū. in libro de doctrina Platonis cap. 3. Diogenem Laërtium in vita Platonis. D. August. lib. 8. de Ciuitate Dei cap. 4. Euseb. de præparat. Euang. lib. II. cap. I. vbi citat pulcherrimum quendam locum Arist. in huius diuisionis Platonice commendationem ex lib. 7. de Philosophia, quod opus nunc non extat; & sequenti capite affirmat talem diuisionem manasse ex Hebræis. Hæc tamē diuisio Peripateticis non probatur, quippe qui Logicam submouent à partibus Philosophiæ; eamque censent non tam esse scientiam, aut Philosophiæ partem, quā modum sciendi & instrumentum Philosophiæ, de qua re nos infra dicemus. Quamobrem nos qui horum disciplinæ conueniēter philosophari studemus, primam & generalem Philosophiæ diuisionem bimembrem facimus in speculatiuam & practicam, quam Arist. innuit 1. Metaphy. tex. 3. Cur autem Arist. & Theophrastus ita diuiserint bipartito Philosophiam, exponit Plutarchus eo loco, quem supra posui. Vt igitur diuisio hæc

planè intelligatur, primùm explicanda est significatio illorum vocabulorum (practicum) & (speculatiuum) postea dicendum est, vnde talis diuisio ortum habeat; tum cuiusmodi sint differentię sciētiarum; ad extremum, tractanda est comparatio inter Philosophiam practicam & speculatiuam. Ac de practico quidem & speculatiuo multa differunt Theologi circa Prologum sententiarum, multa item Philosophi super 6. lib. Metaphy. Aristot. sed nos ea tantum, quæ olent doctrinam Peripateticam, nec sunt aliena instituto nostro, paucis exponemus.

Speculatiua scientia (vt nunc ruditer dicam) ea est, quæ res sibi subiectas docet nos tantummodo scire & contemplari, vt Physica, Cæ-
 lum; Geometria, Triangulum; Metaphysica, Deum. Vnde speculatio
 est actio intellectus, cuius finis est sola cognitio eius rei circa quam
 versatur: vel quæ in sola cognitione veri consistit, nec vltius pro-
 greditur, aut per se dirigitur ad aliquam actionem seu opus. Quo-
 circa Arist. in 6. Ethicor. & 3. de Anima 46. inquit mentem seu intel-
 lectum speculatiuum nihil mouere, quoniam non intelligit ea quæ
 possint cadere sub appetitum & actionem nostram: quare principia
 nostrarum actionum & motuum, sunt appetitus & intellectus pra-
 cticus. Scientia vero practica est, quæ res circa quas versatur, non so-
 lum docet nos scire, sed præcipue operari vel facere, vt finis scientiæ
 practici non sit scire, sed cognoscere verum, sed actio seu opus ali-
 quod. Nonnulli Arabes, in quibus est Algazel 1. lib. suæ Philosophiæ
 cap. 1. definiunt doctrinam practicam esse scientiam earum rerum,
 quæ fiunt à nobis: quæ definitio, nisi quid aliud addatur, vitiosa est,
 vtpote quæ conueniat etiam in aliquam scientiam speculatiuam, vti
 est scientia animæ, quæ speculatiua est; tamen agit de operationibus
 animæ quæ efficiuntur à nobis, cuiusmodi sunt, ali, sentire, intelli-
 gere, appetere. Quamuis ergo, tam speculatiuæ scientiæ, quàm pra-
 ctici, proximus & proprius actus sit scire & intelligere (quæ enim
 potest esse alia operatio scientiæ quàm scire? & intellectus quam
 intelligere?) tamen in eo est discrimen, quòd ipsum scire, qui est a-
 ctus speculatiuæ scientiæ, per se intenditur ac expetitur, nec refertur
 alio: scire autem quod proficiscitur à scientia practica non expetitur
 per se, sed propter aliud, ad agendum enim faciendumve aliquid to-
 tum planè refertur, vt in Philosophia morali, Medicina & artibus
 mechanicis perspicuum est. Praxis autem, nomen (vnde practica no-
 men inuenit) latè patens, complectitur actionem & effectiorem.
 Quid autem inter actionem & effectiorem intersit, Arist. declarat
 in primo libro magnorū moralium cap. 33. & in 6. Ethicor. vbi agit
 de arte & prudentia. Actio enim est operatio, post quam nullum

*Quæ actiones
subiiciantur
voluntati no-
stre & quæ
non.*

existit opus, vt omnes actiones morales virtutum. Effectio verò est operatio relinquens aliquod opus : vel per quam perficitur aliquod opus, quod, expleta finitq; operatione manet & extat, vt cernimus in exædificatione domus. Est autem praxis, operatio hominis non quælibet, sed quæ subest voluntati & arbitrio eius, & cum subiaceat, errori, indiget habitu quodam, qui insidens & inhærens in intellectu practico sit tâquam norma & regula à qua praxis dirigatur. Hic autem habitus, seu regula, in praxi quidem quæ est operatio moralis, est prudentia; in ea verò quæ est mechanica, & in qua non inest per se ratio virtutis aut vitij, est ars, siue sit mechanica siue liberalis, vt est musica practica. Actio autem quæ subest voluntati, triplex est. Vna, quæ elicitor ex ipsa volûtate, vt electio. Altera, quæ producitur quidem ab alia potentia: tota tamen imperatur à voluntate, & dirigatur ab aliquo habitu practico, vt operationes eius facultatis animæ sensitivæ, quæ dicitur irascibilis & concupiscibilis. Tertia, quæ secundum quid subest volûtati, & dirigatur ab intellectu practico, vt sunt operationes intellectus speculatiui, quæ per se, & (vt vulgo dicunt) secundum specificationem, non subsunt voluntati aut prudentiæ: earum tamen vsus & exercitatio, id est, vt hoc tempore, vel tamdiu, vel hoc modo, vel his aut aliis circumstantiis fiant, subiicitur voluntati & prudentiæ. Quatenus igitur tales operationes propter circumstantias secundum quas exercentur, possunt esse moraliter, vel bonæ, vel malæ; diriguntur à prudentia, quæ est habitus practicus; quo modo etiam possunt vocari praxes, simpliciter autem minimè. Operationes autem animæ vegetatiuæ, neque per se, neque secundum vsum & exercitium, subiacent arbitrio & voluntati hominis, nisi forte ex accidenti & indirectè, quatenus in actionibus animæ vegetatiuæ magna existit varietas ob quantitatem, qualitatè mve alimèti, cuius assumptio & moderatio, est in nostra potestate. Quamobrem, peccata quæ in supradictis functionibus alentis animæ contingunt, plerumque nobis vitio verti solèt. Quin etiam effectus naturalis, quodam modo subiicitur nostræ potestati : quatenus in nobis est applicare (vt aiunt) actiua passiuus; ex quo tales effectus existunt. Actio autem voluntatis, quæ naturaliter tendit & refertur in vltimum finem, non est praxis : quia neque pendet à libero arbitrio, & omni vacat errore; vt non egeat vlllo habitu practico à quo dirigatur; nam sicut intellectus speculatiuus non potest errare circa prima principia speculatiua (quis enim, vt inquit Aristot. 2. Metaphy. aberrabit à ianua ?) ita voluntas non potest errare circa vltimum finem, quanquam in eo designando, & constituendo peccari possit, vt si voluntas aut diuitiæ aut honos, statuatur & expetatur tâquam vl-

timus finis. Ex his quæ diximus manifestum est quid sit praxis, quam ita multi definierunt, vt sit operatio alterius potentia ab intellectu, naturaliter posterior intellectu, apta fieri conformis intellectui recto. Heruæus Quolibeto primo quæst. 3. paulo aliter definit praxim. quam definitionem, & alia quæ scribit de praxi, ne longior sim, hic prætereo. De significatione igitur illorum vocabulorum (Præticum) & (Speculatiuum) hæc dicta sint.

Explicatur primò ratio supradictæ diuisionis: deinde cuiusmodi sint scientiarum differentia (practicum) & (speculatiuum.)

C A P. I II.

RATIO, & vt vocant, sufficientia supradictæ diuisionis, ex multis rebus cognoscitur. Primò, quia Philosophia, vt veteres sapienter dixerunt, est medicina animi, sanas eius morbos: quorum duo sunt genera, vnum pertinens ad intellectum, quæ est ignoratio veri; alterum ad affectum: cuius ægritudo ex vitiis, morumque corruptela proficiscitur. contra priorem morbum, comparata est Philosophia speculatiua; aduersus verò posteriorem instituta fuit practica. Tum; omnis homo naturaliter scire desiderat, primum quidem ea, quæ conferunt ad tuendam, degendamque vitam, tum priuatam, tum etiam ciuilem, quæ nobis suppeditant partim artes mechanicae, partim Philosophia moralis: postea vero etiam eas res, quæ licet nihil cōducant ad actiones humanas & ciuiles: tamen quia habent pulcherrimam contemplationem veritatis, vehementer expetuntur ab intellectu nostro. quarum rerum scientiam largitur nobis Philosophia speculatiua. Deinde; subiectum scientiæ est intellectus, qui duplex tantum est, vnus speculatiuus, alter practicus, vt docet Arist. 6. Ethicor. & 3. de Anima, 46. & 49. quare scientia quoque & Philosophia duplex erit, vna practica, altera speculatiua. Postea; Philosophia refertur ad dirigendam vitam hominis, eiusque felicitatem comparandam; vitam autem, & felicitatem hominis Arist. 10. Ethicor. duplicem facit, actiuam & speculatiuam. ergo Philosophia etiam duplex erit, speculatiua & practica. Præterea; omnis doctrina est propter aliquod bonum & finem, vt scribitur in principio primi libri Ethicorum; talis autem finis, vel est sola cognitio, quam doctrina præbet, sicut fit in scientiis speculatiuis: vel præter cognitionem aliud pro fine intenditur, siue sit alia quædam operatio hominis, siue aliquod opus externum, veluti cernimus in doctrinis practicis. Ad hæc; omnis doctrina comparata est ad dirigendas eas operationes hominis, quæ subsunt arbitrio nostro, & possunt prauè ac vitiosè

Bonam esse diuisionem Philosophia in practicam, & speculatiuam probatur rationibus sequentibus.

a iiij

fieri. Vnde ad regendas actiones animæ vegetatiuæ, & sensuum tam interiorum quàm exteriorum, nulla fere videtur esse inuenta & instituta doctrina. Sunt igitur tria genera humanarum actionum, quæ à doctrina possunt dirigi; Primi generis, sunt operationes intellectus, ad quas dirigendas & perficiendas, ordinantur scientiæ speculatiuæ; Secundi generis, sunt operationes appetitus, tam rationalis quàm sensitiui, in quibus versantur habitus vitiorum & virtutū, harum autem operationum gratia instituta est Philosophia moralis; Tertij generis, sunt plurimæ aliæ operationes hominis, siue in membris eius inhaerentes, vt sunt currere & saltare; siue transeuntes in opera aliqua externa, vt ædificare, pingere, & fabricari naues ad quas operationes moderandas; ritèque obeundas, inuentæ sunt omnes artes, tam mechanicæ quàm quæ vulgo dicuntur liberales. Postremò; vnitas & distinctio scientiæ, sumitur ex vnitate distinctioneque obiecti; obiectum autem siue materia scientiæ, sunt tres quæ tractantur: quas duplici genere cōtineri necesse est; aut enim eiusmodi sunt, vt in actionem, effectiōemque nostram cadant; aut solum in cognitionem. omne enim ens aut est tantum speculabile, aut non solum est speculabile sed etiam agibile vel factibile. Bonam igitur esse bimbrem illam diuisionem Philosophiæ in practicam & speculatiuam, ex his perspicuum est.

Quales differentia sint practicum et speculatiuum.

Quales vero scientiarum differentia sint practicū & speculatiuū, breuiter etiam dicamus. Primò sunt differentia essentialis, nō enim accidit scientiæ esse practicam, vel speculatiuam, cū id conueniat ei tum ex parte obiecti tum ex parte finis. vnde Arist. nunquam tradit aliam Philosophiæ diuisionem. Sed dicit aliquis, scientia cum sit habitus, & cōtineatur in prima specie Qualitatis, est ens absolutum; practicum autem & speculatiuum, sunt entia respectiua, nullum autem respectiuium potest esse differentia essentialis vllius absoluti, ergo non potest scientia vel Philosophia diuidi essentialiter per practicum & speculatiuum. Verū hoc ita soluitur, scientia, vt est habitus perficiens intellectum, eūque aptum & promptum reddens ad intelligendum, est ens absolutū, ea verò ratione, vt confertur cum obiecto suo scibili, habet ad ipsum relationem quandam, quæ vulgo dicitur secundum dici, propter quam est ens relatiuum, eaque ratione diuiditur essentialiter per practicum, & speculatiuum. Sciētia igitur non vt quid absolutum, sed vt quidpiam relatiuum & vt habet relationem ad obiectum vel finem suum, diuiditur per practicum & speculatiuum essentialiter. Quamuis autem practicum, & speculatiuum non diuidant secundum rem intellectum (idem enim numero intellectus est practicus, & speculatiuus) nec semper distinguant se-

cundum rem obiectum scientiæ; (potest enim idem secundum diuersam rationem subiici practicæ, & speculatiuæ scientiæ; etenim de operationibus animæ sentientis & intelligentis, & de his quæ vulgo vocantur passionibus animi, veluti sunt gaudere, dolere, sperare, metueret, agit Philosophus moralis & phisicus) habitus tamen scientificos diuidunt secundum rem, adeo, vt impossibile sit vnâ eandemque scientiam verè practicam, & speculatiuam esse. Excipio Theologiam, de qua D. Thom. in 1. parte, q. 1. art. 4. sic scribit, *Licet in scientiis Philosophicis, alia sit speculatiua, alia practica; sacra tamen doctrina comprehendit sub se utramque; sicut & Deus eadem scientia se cognoscit, & ea quæ facit: magis tamen est speculatiua quàm practica; quia principaliter agit de rebus diuinis quàm de actibus humanis, de quibus agit, secundum quod per eos ordinatur homo ad perfectam Dei cognitionem, in qua æterna beatitudo consistit.* Scio non probari hoc aliis Theologis, sed nobis id curæ non sit, qui hoc loco de scientiis magis loquimur.

Verùm duplex hoc loco existit dubitatio: Vna est, quoniam solet *Duplex dubitatio.* communiter diuidi Medicina in practicam & speculatiuam, ergo vna eandemque scientia, potest esse practica & speculatiua: Altera est, quia si aliquis discat Medicinam tantum vt cognoscat & sciat quæ in ea tractantur, illi erit speculatiua; sin autem alius discat eam propter opus, illi erit practica. ex quo efficitur eiusmodi differentias non distinguere secundum rem scientias, sed cõuenire ipsis per accidens. Ad primam respondet D. Thom. super Boëtium de Trinitate in quæst. de diuisione scientiæ speculatiuæ art. 1. in responsione ad quartum, *Solutio prioris dubitationis.* dicens aliter se habere practicum & speculatiuum cum diuidunt Philosophiam & scientias inter se, quàm cum vna scientia, veluti Medicina, diuiditur in practicam & speculatiuam: priori enim modo, talis distinctio attenditur penes vltimum finem scientiæ, vt ea dicatur practica, cuius finis vltimus sit præter cognitionem, actio vel opus aliquod; speculatiua verò, cuius est sola cognitio. Posteriori autem modo, non sic attenditur; tota enim Medicina, si vltimū finem eius spectes, practica debet appellari: Sed quoniam in his, quæ tractat Medicina, quædam sunt remotiora à praxi, accepta ex scientiis speculatiuis, vt quid sit morbus, vel sanitas, quid, quale, & quod duplex sit elementum; alia vero propinquiora sunt actioni, vt quòd talibus morbis, tales curationes & remedia sunt adhibenda (cuius generis est tota fere doctrina Aphorismorum Hippocratis) ideo pars Medicinæ, quæ superiora illa docet, appellatur speculatiua, quæ verò tractat posteriora hæc, dicitur practica. *Solutio posterioris dubitationis.* Ad posteriorem dubitationem dicendum est, finem scientiæ non esse spectandum ex intentione & voluntate discantis, quæ est contingens, incerta, & multiplex, sed ex

eo ad quod per se ordinatur scientia, & propter quod inuenta & instituta fuit, & communiter discitur. Quamuis igitur possit aliquis discere Medicinam, non intendens mederi, tamen hoc est per accidens, nec obstat quominus Medicina dicenda sit practica, quippe quæ medendi causâ communiter discatur, & propter id inuenta & comparata fuerit. Vide quæ in hanc sententiam pulchrè scribit D. Thom. 1. parte, q. 14. art. 16. faciens triplicem sciētiam speculatiuam, vnâ propriè, quæ est de rebus non operabilibus: duas reliquas secundum quid; alteram quidem ex modo sciendi quo res operabiles tantum speculatiuè considerantur, definiendo eas & diuidendo, atque vniuersè tantum contemplando; alteram vero ex fine, vt si quis doctrinam rerum operabilium, non ad operationem, sed ad nudam & solam earum cognitionem referat.

*An practicum
& speculatiuum
sumatur ex obiecto
an ex fine
scientia.*

Sed controuersum est inter nonnullos Philosophos, an tales differentia sumi debeant ex obiecto, an potius ex fine. quam controuersiam puto facile dirimi posse; nam proximè sumuntur ex fine, finium tamen distinctionem pariunt obiecta. Sicut enim obiectum esse factibile, non satis est ad cōstituendam scientiam practica(m) (intelligo autem per factibile quidquid subest praxi, siue sub actionem, siue sub effectum cadat) cum circa tale obiectū possit etiam versari scientia speculatiua, vt antè diximus de scientia Animæ; ita distinctio finium, oritur necessariò ex distinctione obiectorum, nam causâ quare finis practica sit operatio vel opus est, quia obiectum eius est quidpiam operabile, non autem contrà. similiter contigit in Speculatiua. quare principium & veluti radix huius distinctionis hæret in obiecto, complementum autem in fine. Quocirca Arist. in 2. quidem Metaphy. tex. 3. distinctionem Philosophiæ practicae, & speculatiuae, sumit in fine vtriusque; in 6. autem & 11. Metaphy. videtur eam petere ex obiectis. Deinde, sciendum est has differentias manare per omnes scientias, vt nulla sit quæ non existat vel practica vel speculatiua. Neque quisquam mihi opponat Logicam, quam vt libenter concedo non esse practica(m) aut speculatiua(m); ita nego esse propriè scientiam, quod infra planius explicabitur. Patet autem latius prædictæ differentia, quàm scientia; etenim sapientia & intellectus sunt habitus speculatiui, ars & prudentia practici, qui tamen omnes differunt à scientia, vt perspicuum est ex his quæ scribuntur 6. Ethicorum. Quocirca esse Practicum, & Speculatiuum, non sunt differentia adæquata ipsius scientia, cum his etiam rebus conueniant quæ non sunt scientia, videlicet habitui principiorum, arti, & prudentia: Ergo quod proximè & adæquatè diuiditur in Practicum & Speculatiuum, id non est scientia vel Philosophia, sed est habitus.

intellectus, quo verum certò cognoscitur. quod perspicuè intelligere licet ex his quæ scribit Aristoteles in lib. 6. Ethicorum. Verùm deinceps has Philosophiæ differētias inter se comparemus; & primum videamus an nomen & ratio scientiæ ac Philosophiæ æqualiter vtri que conueniat, deinde vtra sit prior, certior, ac nobilior.

Declaratur vtra pars magis mereatur nomen scientiæ, & vtra sit prior, certior, ac nobilior.

CAP. IIII.

HÆ differentia, non vniuocè, ac æqualiter diuidunt scientiam & Philosophiam: speculatiua enim per se ac principaliter dicitur Philosophia & scientia; practica verò non nisi secundum quid & propter aliud. quod potest ostēdi & confirmari his argumentis. Primò, Arist. in 2. Metaphy. tex. 3. volens ostendere Philosophiam esse sciētiam veritatis, probat ex eo, quia Philosophiæ speculatiuæ finis est veritas, practicæ autē opus; nam licet practici considerent veritatem, non tamen per se, sed in ordine ad operandum. quæ probatio non valeret, nisi putaret Arist. speculatiuam sciētiam, aut tantum esse Philosophiam, aut certè principaliter. Verba Philosophi sunt hæc, *Rectè se habet Philosophiam veritatis contemplatricem appellasse: speculatiua etenim finis, veritas; practica autem opus: etenim si quomodo se habeant considerant, non causam per se, sed ad aliquid, & eo in tempore practici speculantur.* Præterea, ex communi modo & consuetudine & sentiendi & loquendi: Philosophos enim & sapientes, eos communiter putamus & appellamus, qui versantur in scientiis speculatiuis; eos autem qui excellunt in rebus gerendis, non Philosophos, sed prudentes vocamus. Deinde, quia scire, qui est finis scientiæ, per se competit speculatiuæ, practicæ autē non nisi propter opus. quòd si doctrina practica est & vocatur scientia, hoc ei accidit, prout aliquo modo assimilatur speculatiuæ, & continet aliquas speculationes. Ad hæc, Philosophia est perfectio hominis, sed speculatiua per se perficit hominem circa speculationem; intellectus enim noster tunc est simpliciter perfectus circa speculationem, cùm perfectè habet scientias speculatiuas, scientia autem practica tantum secundum quid perficit hominem circa praxim, v.g. vt homo moraliter & practicè perfectus sit, minimā partem confert scientia moralis, sed hoc præstat tum prudentia, tum virtutes morales: similiter ad perficiendum opus artificiosum, præter scientiam artis, maximè opus est peritia quadam, & exercitatione, quæ est habitus quidam inhærens membris corporis. Postea, obiectum scientiæ debet esse certum, & immutabile, vt habetur 1. Post. sed doctrina practica, veluti est Philo-

Scientiam & Philosophiæ principalis dici de speculatiua quam de practica.

sophia moralis & artes mechanicæ, versantur circa res contingentes & mutabiles, vt significat Arist. 1. 2. & 6. lib. Ethicorum. Neque verò dicat aliquis hoc intelligendum esse de cognitione practica quæ versatur circa singularia, nō autem de ea quæ traditur de vniuersalibus præceptis & regulis praxeos: nam Arist. 2. Eth. ait non solum particulares, sed etiam vniuersales sermones de rebus moralibus esse parum certos & exquisitos: immo cognitio practica, quo propior est rebus singularibus & magis accedit ad actionem, eò perfectior est atque vtilior; tunc autem est maximè incerta. vnde in rebus moralibus multa relinquuntur prudentiæ, & arbitrio boni, & prudentis viri, quia non possunt vniuersè certò præscribi, nec aliqua scientia comprehendi. Porro, scientia non dicitur vniuocè, de subalternate & subalternata, quia subalternata, cū accipiat principia à subalternante, pendet essentialiter ab illa, nec potest sine adminiculo eius, scientiæ nomen & rationem obtinere, at omnes scientiæ practicæ subalternantur speculatiuis, vt omnes ferè artes mechanicæ pendunt à scientiis Mathematicis; & Medicina pendet à Philosophia naturali; scientia moralis magna ex parte pendet à scientia animæ: nam diuisio habituum, & virtutum moralium, pendet ex distinctione potentiarum animæ. Distinctio etiam passionum, & quæ de felicitàte traduntur, supponūt multa ex Philosophia naturali. Vnde Arist. sub finem primi Ethicorum ait; si elegantiores Medici qui oculum vel aliam partem corporis probè curaturi sunt, multum studij & operæ in animi cognitione ponere consueuerunt, multo magis oportere Philosophum ciuilem, qui in morbis animorum curandis sanandisque versari debet, habere cognita ea, quæ pertinent ad scientiam animæ. Auerr. quoque ait in 1. de Anima com. 2. scientiam de Anima dare multa principia Philosophiæ morali. Maneat igitur scientiam non dici vniuocè de practica & speculatiua.

Scientiæ practicas subalternari speculatiuis.

Prioris esse speculatiuas scientiæ practicas.

Sed nūc videamus vtra sit prior, certior & nobilior. Ac prior quidem secundum naturam est speculatiua quàm practica. Primò quia intellectus speculatiuus natura prior est quàm practicus, prior enim est cognitio simpliciter, quàm cognitio practica, & verum simpliciter, quàm verum practicum. Tum quia prior est res secundum naturam suam, quàm prout cadit sub actionem & affectionem nostram, priora sunt quæ à Deo naturæque fiunt, quàm quæ fiunt à nobis. Ad hæc, quia scientia subalternans prior est quàm subalternata, at scientiæ practicæ fere subalternantur speculatiuis, vt supra diximus. Præterea, hoc patet si comparemus scientias speculatiuas, vt Metaphysicam & Philosophiam naturalem, cum sciētiis practicis, secundum res quas tractant: nam in Metaphysica, agitur de Deo & intel-

ligen-

lagentiis; in Physica, de cælis & elemētis; quas res natura priores esse his rebus quas tractant scientiæ practicæ, per se manifestum est. An verò scientiæ speculatiuæ sint priores secūdum nos, hoc est, an prius fuerint à nobis inuentæ & excultæ, quàm practicæ, non est ita certum. Sed videtur mihi ita distinguendum esse, vt scientiæ practicæ quæ pertinent ad incolumitatem & dignitatem vitæ ciuilis tuendam & conseruandam, prius inuentæ tractatæque fuerint quàm scientiæ speculatiuæ, quod perspicuè docet Arist. i. Metaphy. cap. i. scribens, *Inuentis iam & institutis scientiis quæ ad necessitates vel voluptates vitæ humanæ pertinebant, postea fuisse institutas illas scientias speculatiuas quæ neque ad degendum voluptaria sunt, neque ad necessaria conducunt, & in illis locis primo, ubi vacabant. Quare circa Egyptum Mathematicas artes constitutas esse; quia illic gens sacerdotum vacare permiscbatur.* Scientia autem moralis videtur inuenta fuisse post scientias speculatiuas: nam cum ante Socratem memorentur excelluisse in scientiis speculatiuis plurimi, vt Thales Milesius, Anaxagoras, Empedocles, Democritus, Pythagoras; primus tamen ipse dicitur cœpisse docere & tractare studium philosophiæ moralis. cui rei fidem facit Cicero i. Acad. quæst. his verbis, *Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus à rebus occultis & ab ipsa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum Philosophi occupati fuerunt auocauisse Philosophiam, & ad vitam humanam adduxisse, vt de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis rebus & malis quæreretur; cælestia autem, vel procul esse à nostra cognitione censeret, vel si maximè cognita essent, nihil tamen ad bene viuendum conferre.* Idem in quinta Tusculana sic ait. *Ab antiqua Philosophia, vsque ad Socratem, numeri motusque tractabantur & vnde omnia orirentur quouè recederent, studioque ab his siderum magnitudines, interualla, cursus requirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primum Philosophiam deuocauit è calo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & cœpit de vita & moribus, rebusque bonis & malis quærere.* Et in Bruto sic ait, *Ex vberissimis sermonibus Socratis, extiterunt viri doctissimi: primumque tum Philosophia non illa de natura, quæ fuerat antiquior, sed hæc in qua de bonis & malis rebus, deque hominum vita & moribus disputatur, inuenta dicitur.* Quibus consonant quæ scribit Aristoteles primo de partibus animalium capite primo. Socratis temporibus indagationem rerum naturalium defuisse; & omne philosophandi studium, ad virtutem ciuilemque vsum translatum esse: Et in i. Metaphysicæ Socrates, inquit, *de moralibus quidem tractauit, de tota verò natura nihil.* Cur autem id Socrates fecerit, pulchrè disputat D. August. libr. 8. de Ciuitate Dei. c. 3. Illud quoque certum est, scientias speculatiuas ordine doctrinæ priores esse Philosophia morali, si non omnes, saltē Mathematicas: vnde Arist. i. Ethicorū

ait iuuenem non esse idoneū auditorem Philosophiæ moralis, quem tamen cōstat aptum esse ad intelligendas Mathematicas disciplinas: & in 6. lib. Ethicorum, scribit puerū euadere posse Mathematicum, non tamen Physicum aut prudentem; Non quòd præcepta moralia non possint capi, & intelligi à iuvene, sed quia vsum eorum, qui est verus finis Philosophiæ moralis, ob ardorem perturbationum, & humanarum rerum imperitiā, refugit; nec ita faciendum esse vt præcipitur, sibi persuadet. Plutarchus in libro de Contrarietatibus Stoicorum ait Chrysippum in 4. lib. de vitis, voluisse vt primò disceretur Logica, tum moralis, deinde naturalis, vltimò scientia diuina, vnde Græci tractationes de Diis, vocabant *τελέταις*. Quòd autem Simplicius ait in Proœmio suo super categorias Arist. speculatiuas scientias discendas esse post Logicam & disciplinam moralem, sic intelligendum est; puerum antè bonis moribus per disciplinam & institutionem moralem imbutum esse debere, quàm addiscat reliquas scientias. Loquitur igitur Simplicius de institutione morali, non quæ percipitur ex scientia morali, sed ex bona parentum aut magistorum educatione. Vsus tamen Philosophiæ moralis videtur antiquior fuisse quàm vsus scientiarum speculatiuarum, neque enim humana societas aut coalescere aut conseruari potuisset sine gubernatione politica & æconomica, sine obseruantia legum, denique sine vsu virtutum. Aliud est igitur loqui de scientia rerum moralium, quæ certis regulis & præceptionibus comprehenditur, & aliud de vsu ipsarum.

*Certiores esse
speculati-
uas scientias
præcticas &
nobiliores.*

Certiorum autem esse speculatiuam scientiam quàm practicam, manifestum est, tum ex eo quòd obiectum practicæ est contingens & mutabile, speculatiuæ autem minimè; tum etiam, quia certior est scientia quæ declarat propter quid cuiuscunque rei, quàm quæ tantum docet quod res sit, vt est apud Arist. 1. Post. 42: Scientiæ autem practicæ, vt plurimum supponunt illud propter quid, declaratum in speculatiuis scientiis, quippe cum, vt ante diximus, practicæ ferè subalternantur speculatiuis. Planum etiam sit hoc, si quis consideret singillatim scientias speculatiuas, easque conferat cum practicis. Porro maiorem nobilitatem, & præstantiam esse in speculatiuis quàm practicis, nemini dubium est. Arist. enim in 6. Metaph. tex. 2. ait scientias speculatiuas præponēdas esse aliis omnibus, idēque significat in 1. Metaph. cap. 2. & ratio est. Primò, quia speculatiua est gratia sui, practica vero propter aliud, hoc est propter opus. Deinde, illa per se sola perficit hominem in suo genere, & finem suum citra alterius auxilium assequitur & præstat homini; Practica verò non potest consequi per se finem suum, sed eget auxilio virtutum moralium, vel alio-

rum habituū. Præterea, illa perducit ad fœlicitatem speculatiuam, & hominem perficit in ordine ad Deum & intelligentias, hæc autem ad fœlicitatem actiuam, & in ordine ad societatem hominum. Deum, idem patet ex eo, quòd inter speculatiuas est aliqua, nimirum Metaphysica, quæ longè superat omnes practicas; inter practicas autem non reperitur aliqua, quæ superet omnes speculatiuas. Sed dicit aliquis, Philosophiam moralem practicam esse, quæ tamen videtur esse præstantior quàm discipline Mathematicæ, quæ sunt speculatiuæ; nam illa agit de homine, de virtutibus & fœlicitate, hæc vero tantum de quantitate. Sed respondendum est, vnam scientiam esse meliorem alia, vel ratione obiecti, quia versatur in rebus nobilioribus; vel ratione mediij & modi procedendi, hoc est, quia seruat meliorem methodum, & vitur potioribus demonstrationibus. Doctrinæ igitur Mathematicæ licet priori modo sint ignobiliores disciplina morali, tamen posteriori modo præstantiores sunt. Adde, quòd Mathematica cognitio est sui gratia, quo nomine melior est quàm moralis, quæ dirigitur aliò, cuius nobilitas, non tam pendet ab ipso scire, quàm ex operatione. Sic igitur explicata sit prima diuisione Philosophiæ, in practicam & speculatiuam. Deinceps diuisionem Philosophiæ speculatiuæ in disciplinas Mathematicas, Metaphysicam & Physicam, exponamus.

*Dubitatio
an Philo-
sophia moralis
sit nobilior
disciplinis
Mathematicis.*

Traditur diuiso Philosophia speculatiua in Physicam, Metaphysicam, & scientias Mathematicas.

CAP. V.

RISTOTELES sexto libro Metaphysicæ tex. 2. Philosophiam speculatiuam tripartito diuidit, in Physicam, disciplinas Mathematicas, & Metaphysicam, quæ diuiso à veteribus primò approbata fuit, deinde in scholis adhuc retenta & celebrata est: cuius ratio hæc communiter redditur; Scientia speculatiua est cognitio rerum, quarum tria sunt genera; nam quædam sunt extramateriam, quarum cognitio constituit Metaphysicam: aliæ sunt in materia, id quod bifariam contingit; nam quædam ita existunt in materia, vt sine ipsa tamen definiri & sciri possint, cuiusmodi est quantitas, & quæ insunt in ea, vt est vel continua vel discreta, quas res pertractandas sibi sumunt disciplinæ Mathematicæ: Aliæ vero res penitus hærent in materia, vt non modò re separari non possint ab ipsa, sed neque cogitatione: Itaque quemadmodum natura non potest eiusmodi res perficere sine motu & materia, sic etiam sine illis non

*Ratio vulgari
huius di-
uisionis
maximè pro-
babilis.*

possunt in scientia perfectè declarari, quarum rerum scientia nominatur Physica.

Ratio Scholasticorum Philosophorum. Scholastici Philosophi modo suo declarant sufficientiam huius diuisionis ad hunc modum. Scientia speculatiua est perfectio intellectus nostri, qui est immaterialis, quapropter obiectum scientiæ debet esse aliquo modo abstractum à materia: triplex autem est abstractio rei à materia; Vna tantum à materia singulari, quam ipsi vocant materiam signatam, vt qui dicit animal vel hominem, significat ea quidem abstracta ab hoc vel illo corpore, & ab his vel illis carnibus aut ossibus, non tamen à corpore & à carne simpliciter & absolutè, sicut qui dicit simum, dicit curuitatem abstractam ab hoc vel illo naso, sed non simpliciter à naso: Altera est abstractio rei à materia, non solum singulari, sed etiam vniuersali, non quidem secundum re, verum tantummodo secundum rationem & cognitionem, vt licet quantitas non possit naturaliter existere, nisi aut in cælo aut in elementis aut in mixtis, tamen potest sine his considerari ac sciri; qui enim ait triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, considerat per se triangulum, non quatenus est in cælo, aut in alijs corporibus Tertia est abstractio rei ab omni materia, tam secundum rem, quam secundum rationem, quam abstractionem cernimus in Deo, & intelligentijs. Prima igitur abstractio facit scientiam Physicam; secunda Mathematicam; tertia Metaphysicam.

Ratio Scholasticorum.

Quidam autem Scotistæ, aiunt ea quæ possunt cadere sub scientiam speculatiuam tantum esse tria, vnum quidem ens, prout ens est, quod tractatur in Metaphysica: Alterum substantiam corpoream, quæ dupliciter considerari potest, vel vt subiiciuntur tantum quantitati, quomodo facit scientias Mathematicas, vel prout subiicitur omnibus alijs accidentibus, & habet in se principia motuum, & operationum naturalium, quo pacto constituit Philosophiam naturalem. Quod si quæras ab istis cur prætermiserint substantiam incorpoream, vt est Deus & intelligentiæ, respondent, quia talis substantia non potest à nobis naturaliter & scientificè cognosci secundum propriam naturam & proprietates eius, sed tantummodo secundum proprietates communes entis & substantiæ. Quorum sententia videtur mihi duplici nomine esse reprehendenda; primum quia faciunt subiectum Mathematicæ doctrinæ substantiam corpoream, cum tamen Mathematicus tantum consideret ea quæ insunt quantitati vel figuræ, nullam faciens mentionem aut tradens cognitionem substantiæ corporeæ. Et sanè si Mathematicus haberet pro subiecto substantiam corpoream, deberet utique considerare principia, species & passionem illius, talia enim & tot considerari à scientia circa subiectum suum

suum Arist. docet in 1. Post. sed Mathematicum abstrahere ab omni substantia, decimo libro huius operis à nobis explicandum est. Deinde substantias incorporeas non posse sciri à nobis nisi secundum proprietates communes entis & substantiæ, cum Arist. in 12. lib. Metaph. tradat specialem earum scientiam demonstrans multa attributa propria ipsarum, perspicue falsum est.

Albertus Magnus in principio suæ Philosophiæ naturalis, inquit, alias res esse per se intelligibiles secundum naturam, de quibus est Metaphysica; alias intelligibiles & imaginabiles, ut est quantitas, circa quam versantur Mathematicæ disciplinæ; postremo alias imaginabiles, intelligibiles & sensibiles, ut sunt res naturales quas Physica tractat. quantitas enim non videtur per se primo sensibilis esse, quippe quæ nisi coniuncta propriis sensibilibus, à nullo sensu percipitur, ab imaginatione verò sic eam apprehendi nihil prohibet. Hæc Albertus. Quæ mihi non valde probantur. nam quo pacto quantitas non est sensibilis, cum sit sensibilis per se ab omnibus sensibus? quid, quod si est imaginabilis, ergo sensibilis; nam imaginatio describitur ab Arist. in fine 2. lib. de Anima, motus factus à sensu secundum actum; & qui ab ortu caret sensu aliquo, non potest ea quæ sub illum sensum cadunt per imaginationem proprie imaginari, nam proprium cuiusvis rei phantasma exprimitur ex propria specie sensibili vel ex motu proprio sensuum exteriorum, qui ex rebus obiectis efficitur. Sed valeant hæc quantum possunt, si non per se, saltem propter auctoritatem Alberti Magni.

Ratio Alberti Magni.

Explicantur aliquot dubitationes.

C A P. VI.

ERVM circa prædictam diuisionem existunt multæ dubitationes, quæ nisi diligenter explicantur, non potest res de qua agitur, certo & perspicue cognosci. Prima dubitatio est. Qualis nam sit supra dicta diuisio, an generis in species, an totius in partes, an subiecti in accidentia? Secunda dubitatio; Si quantitas est posterior natura & definitione quàm substantia. Arist. enim in 4. Metaphy. tex. 4. ait substantiam tempore, natura & definitione priorem esse accidenti, qui fieri potest, ut à Mathematico quantitas secundum rationem abstrahatur à substantia? quod enim posterius est, non potest abstrahi à priori, præsertim ab eo à quo per se dependet. Tertia dubitatio est; Videtur falsum esse abstractionem Metaphysicam solam esse eam quæ fit à materia secundum rem & rationem, etenim multa considerat Metaphysicus quæ tali abstractione

Quinque dubitationes.

b

minimè continentur, agit enim de ente, bono, vero, actu & potentia, quæ non sunt abstracta secundum rem à materia, quippe cum insint quoque in rebus materialibus. Præterea, decem quoque Prædicamenta tractantur à Metaphysico, vt perspicuum est ex his quæ scribuntur in 4. Metaphy. Prædicamenta verò non possunt à materia separari secundum rem; nam substantia prædicamentalis est cõposita ex materia & forma: Quantitas item non reperitur nisi in rebus quæ constant materia, sed quid opus est argumentis ad id ostendendum? cum Arist. in 7. 8. & 12. Metaphy. vsque ad tex. 38. subtiliter & copiosè differat de substantia generabili & corruptibili, quam luce clarius est, non posse abiungi à materia secundum rem. Quarta dubitatio; Sicut est vna scientia Physica, quæ considerans corpus naturale pertractat omnes species eius, cur non itidem erit vna scientia tantum quæ consideret ens vt ens, & omnes species entis, ita vt reuera vna solum sit scientia, reliquæ verò quæ appellantur scientiæ, non tam sint inter se diuersæ scientiæ quàm partes vnius; sicut scientia animalium & plantarum, sunt partes Physicæ. Atque vnam esse scientiam talem, qualis nunc à nobis breuiter est descripta, videtur ipsemet Arist. innuere in 4. lib. Metaphy. tex. 2. his verbis, *sicut Grammatica vna existens, omnes voces speculatur, ita vnius scientia est, entis species & specierum species speculari.* Quinta dubitatio est de Anima rationali; Nam si ipsa est immortalis & vera forma hominis (vt verè est) non potest contineri abstractione Physica, secundum quam formæ naturales, nec re nec ratione possunt separari à materia. Quare, vel anima rationalis non pertinebit ad Physicam, vel erunt quatuor genera abstractionum. Etenim ponendum erit quartum genus oppositum abstractioni Mathematicæ, quo anima rationalis potest abstrahi à materia secundum rem, quia est separabilis à corpore, nõ autem secundum rationem, quia definitur esse actus corporis, quod genus quartum abstractionis si pertinet ad Physicam non continebitur tota Physica vno illo genere (quod ante posuimus) abstractionis. atque hæc quidem circa prædictā diuisionem dubitari possunt.

Solutio prima dubitationis.

Prædictarum autem quinque dubitationum priores quidem duas facile est soluere, cæteras autem minimè. Ad primam igitur dubitationem respondemus, illam diuisionem non esse generis in species, quia genus significat naturam quandam diuersam à naturis specierum, & habet proprietates diuersas, & est prius atque vniuersalius quam quælibet species eius, at non existit aliqua scientia speculatiua generalis diuersa ab illis tribus, habens subiectum diuersum, principia item atque passionem, & quæ sit prior & vniuersalior quam Metaphysica. Deinde tota natura generis, continetur in qua-

libet specie; at vniuersa cognitio speculatiua non cōtinetur in vna-
 quaque scientia, alioquin quælibet specularetur omnes res quæ pos-
 sunt cadere sub speculationem. Ad hæc, si ponatur esse talis scientia
 proculdubio de illa & de aliis tribus diceretur scientia speculatiua,
 vniuersè sumpta: nam illa esset scientia speculatiua, quare præter il-
 lam generalem esset alia generalior, & sic in infinitum & semper
 existeret eadem dubitatio. Sed hæc nunc tanquam probabiliter di-
 cta accipiantur, paulò enim infra ostendemus quo pacto scientia
 speculatiua possit dici vniucò, saltē de Physica & Metaphysica.
 Non est etiam hæc diuisio subiecti in accidentia, quia subiectū non
 prædicatur de accidente; hæc enim prædicatio, album est homo, nō
 est bona, nisi per accidens, at Philosophia & scientia speculatiua re-
 ctè prædicatur de Physica & Metaphysica & quia hoc est per se cla-
 rum, superfedebō afferre alias rationes. Neque verò est totius in
 partes, totum enim non prædicatur de parte sua, sicut hic fieri vide-
 mus; nam quod potest opponi de totis homogeneis, in quibus pars
 accipit appellationem totius, repellitur ea ratione, quia eiusmodi
 partes homogeneæ, sunt vnius naturæ, non differentes essentialiter
 inter se, at illæ tres scientiæ speculatiuæ, essentialiter differunt inter
 se. Restat igitur, vt talis diuisio sit superioris quidem in sua inferiora,
 sed ita vt illud superius non sit genus, aut vniucum quidpiam;
 sed nomē ab vno ad vnum, quod vulgo appellatur analogum, quod
 non significat naturam diuersam ab analogatis, sed tantum rationē
 quandam communem, seu (vt vocant) conceptum formalem distin-
 ctum ab aliis, quo modo ens affectum est ad substantiam & acci-
 dens. Itaque cum vniuersè pronunciamus hoc nomen (scientia spe-
 culatiua) non significamus aliquam sciētiam distinctam ab aliis, sed
 illis verbis explicamus ratione quandam communem scientiæ spe-
 culatiuæ, quæ inuenitur in omnibus doctrinis speculatiuis; talis au-
 tem ratio non est aliud quàm esse scientiam cuius finis sit sola co-
 gnitio veritatis; quemadmodum hoc nomen ens, non significat na-
 turam quampiam diuersam à substantia & accidente; omnem enim
 naturam necesse est alterutro illorum duorum contineri; significat
 igitur rationem quandam communem, quæ est habere esse vel esse
 actu, quæ ita communis est substantiæ & accidenti, vt non prius cō-
 ueniat alicui superiori, sed immediatè insit in ipsis, cum quadam ta-
 men proportionē; nam accidenti conuenit propter substantiam.

Ad secundam dubitationem respondendum est, quantitatem pos-
 se considerari bifariam, vno modo, vt est ens reale & accidens ma-
 teriæ primæ, & sic partim est prior, partim est posterior substantia.
 Materia enim posterior est quantitas, non duratione aut tempore;

*Solutio secun-
 de dubitatio-
 nis.*

b ij

sed tantum natura : Forma vero substantiali & composito, prior est tempore . ponimus enim quantitatem coram materia atque immediate ei inhaerentem ante formas substantiales. quæ de re postea latius agetur in hoc opere. & hoc modo , neque potest simpliciter abstrahi ab omni substantia, neque sic consideratur à Mathematico, sed à Metaphysico : Altero modo potest accipi per se in ordine ad eas passionem quæ conueniunt illi, vt quantitas est, non autem respectu substantiæ cuius est accidens ; quas proprietates considerat Mathematicus, & eas de quantitate vel figura demonstrat, sicut esse æquale vel inæquale, esse commensurabile ; nam quod triangulum habeat tres angulos æquales duobus rectis, non accidit ex eo quia sit figura alicuius substantiæ vel corporis naturalis, sed quia est talis figura. Quoniam igitur Mathematicus omnes suas theoritas resoluit vsque ad figuram vel quantitatem, ibique sistit nullius substantiæ considerationem aut mentionem faciens; idcirco dicitur abstrahere quantitatem à substantia. sed de abstractione Mathematica alio huius operis loco ageretur copiosè. Præter illas autem duas considerationes quantitatis, quarum prior est Metaphysica, posterior Mathematica, est alia quæ pertinet ad Physicum, secundum quam consideratur quantitas vt est affectio rei naturalis, conferens ad motus & operationes Physicas quam considerationem docet Aristot. 2. Phys. tex. 18. ergo Physicus à nulla materia abstrahit quantitatem, Metaphysicus abstrahit eam à substantia Physici, sed non Metaphysicè sumpta: Mathematicus autem ab omni substantia. quantitas nanque ea ratione vt consideratur à Mathematico nullo modo pendet ex substantia.

*Solutio tertiæ
dubitationis.*

Ad tertiam dubitationem, quidam respondent abstractionem Metaphysicam quæ secundum rem & rationem fit à materia, duplicem esse, vnā per essentiam, qualis cernitur in Deo & intelligentiis, alteram per indifferentiam, quæ conuenit in prædicata transcendentia; vti est, bonum, verum, ens, quæ dicuntur secundum rem sic abstracta esse à materia, quoniam indifferenter reperiuntur tam in rebus materialibus quam immaterialibus. Prædicamenta verò aiunt non tractari à Metaphysico nisi quatenus sunt partes entis, & in ipsis insunt prædicata transcendentia. Quod si Arist. in Metaphysica verba facit de substantia corruptibili, hoc esse per accidens, vel reputando ea quæ dicta fuerant ab eo in libris Physicis, vel vt liquidò appareat discrimen inter substantiam corruptibilem & incorruptibilem; ad cuius cognitionem in primis contendit nos perducere Metaphysicus: Hæc illi. Quorum responsum, quoniam videtur parum & veritati & doctrinæ Arist. consentaneū, paucis refutabo ; primum enim

*Refellitur ab-
stractio à ma-
teria secundum
indifferentiam,*

enim illa duplex abstractio Metaphysica, secundum essentiam & secundum indifferentiam nunquam traditur aut nominatur ab Arist. sed tota fuit ab ipsis adinuenta, ut ita euadere possent multas & graues difficultates quibus vehementer premebantur. Deinde, rationi consentaneum non est dicere transcendentia esse Metaphysica & immaterialia, & abstracta secundum rem & rationem à materia, quia non solum inueniuntur in rebus materialibus, sed etiam in his quæ vacant materia; nam propter eandem causam diceret aliquis ea prædicata esse Physica & materialia, quandoquidem non solum insunt in rebus carentibus materia; sed in his quæ materiam habent. An non redargueremus eum qui affirmaret animal vniuersè sumptum quoddam per se indifferens sit ad rationale & irrationale, esse potius rationale, quàm irrationale? nam quod est indifferens ad aliqua, non magis referri debet ad vnum illorum quam ad alterum. si ens est indifferens ad res materiales & immateriales, non ideo fit, ut sit abstractum secundum rem à materia, sed ab utroque genere rerum abstracti poterit, tantum secundum rationem; non secus atque animal tantum ratione separari potest ab homine atque bruto. Quod autem aiunt de prædicamentis ea non per se ac propriè considerari à Metaphysico, adeo rationi dissentaneum est, ut non egeat refutatione: nam cum Arist. in 4. Metaphy. tex. 2. scribat non solum considerari à Metaphysico ens, ut ens est, sed etiam passionem eius & species, quæ sunt substantia & accidens; principaliter tamen quæri principia & causas substantiarum: idque declarat exemplo sensus & Grammaticæ; vnus enim sensus, ut visus, percipit colores, & omnes species eius; Grammatica item vna existens, omnes voces speculatur: quare inquit Arist. terminans illum textum, *Entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, vnius scientia genere est*; & ibidem in fine text. 6. ita dicit, *Quod igitur vnius scientia est ens, prout ens est & quæ ei, prout ens insunt speculari, manifestum est, & quod non solum substantiarum, verum etiam eorum quæ substantiis insunt eadem speculatiua est*. Præterea, cum in libro sexto Metaphysices remoueat à consideratione Metaphysici tantum ens per accidens, & quod significat verum & falsum, relinquat autem ei tres diuisiones entis, vnā in decem categorias, alteram in vnum & multa; tertiam in actum & potentiam: Ad hæc cum in 5. Metaphy. diligenter explanet significationes eorum quæ pertinent ad decem categorias; & initio septimi & duodecimi libri asserat Metaphysici esse potissimum agere de substantia, cum reliquæ accidentium categoriæ sint propter substantiam. Cum hæc igitur Arist. tam multis in locis tam apertè scripta testatæque reliquerit, quis non videt eos qui contra sentiunt, Arist. repugnare? Veteres

Refellitur quod aiunt Metaphysicum non considerare per se decem Categorias.

etiam Peripatetici, aiunt accuratam scientiam prædicamentorū tractandam esse à Metaphysico, sicut videre potes in commentariis eorum qui interpretati sunt categorias Arist. Possumus etiam redarguere aduersarios ad hunc modum. Omnis scientia (auctore Arist. 1. Post.) tria consideratur circa subiectū suum; principia, passionēs, & species eius; si ens ponitur subiectū Metaphysicæ, ergo metaphysica distinctè considerabit species entis, sicut Philosophia naturalis propriè & scientificè declarat species corporis mobilis: Atqui proximæ species entis sunt decem prædicamenta, illorum igitur cognitio per se attinebit ad Metaphysicam: nam ad quam obsecro aliam scientiā pertinere potest? cum in nulla tradatur aut tradi possit, ut perspicuū est perlustranti animo omnes scientias, & ratio entis prædicamentalis excedat materiam cuiuslibet particularium scientiarum. Iam vero quid magis insulsum & ineruditum esse potest quàm quod isti aiunt Arist. in Metaphy. agere de substantia corruptibili per accidēs, cum videamus eum ad explicandam vim & naturam eius totum librum septimum & octauum, & bonam partem duodecimi, contulisse? Cum igitur dubitatio ab his soluta non fuerit, doceamus nos quo pacto illi sit occurrendum.

Solutio dubitationis tertie secundum auctorem.

Ego sic statuo, tres partes esse Metaphysicæ, ac proinde triplicem esse considerationem eius; Vna est principalis & quasi finis ceterum (propter quam talis scientia dicitur Metaphysica, Theologia, & omnium nobilissima) in qua tractantur res seiunctæ à materia secundū rem & rationem, cuiusmodi sunt intelligentiæ & Deus: Altera est pars in qua declaratur transcendentia, ut ens, vnum, verum, bonum, actus, potentia; propter quam partem, Metaphysica dicitur vniuersalissima, & habere ius & imperium in ceteras scientias: Tertia pars eius, complectitur decem prædicamenta. Sed quid nam causæ est, dicet aliquis, cur hæc tria in Metaphysica tractentur? An quia omnis scientia (ut antea diximus) considerat principia, species, & passionēs subiecti sui; Metaphysicæ autem subiectum est ens ut ens, cuius primæ causæ sunt intelligentiæ; passionēs maximè communes, vnum, verum, bonum; species proximæ sunt decem categoriæ, quare non est mirum hæc omnia complexu vnius Metaphysicæ contineri; & quamuis hæc tria vsque eo diuersa sint inter se, ut videatur nihil esse commune intelligentiis, transcendentibus & decem Prædicamentis, nihilominus tamen possunt rectè comprehendi vna scientia, quatenus in ea tractantur, prout habet ordinem & attributionem ad vnu, quod præcipuè in ea scientia spectatur, hoc autem in Metaphysica, est doctrina intelligentiarum, sicut ens est vnum quidpiam, quia licet immediatè significet multas res, tamen significat eas per attribu-

tionem ad vnum, nimirum ad substantiam. Non enim ea sola quę sunt vnum quidpiam vel specie vel genere, cadunt sub vnam scientiam, sed etiam quę Aristoteles vocat ab vno ad vnum, vt ipse docet 4. lib. Metaphy. tex. 2.

Soluitur alio modo tertia dubitatio.

CAP. VII.

VANQVAM tertia dubitatio eo modo quo diximus satis bene solui potest, nobis tamen eandem rem aciori studio, maiorique diligentia considerantibus (non enim in prædicta responsione planè conqueſcebamus) visum est eidem dubitationi alia ratione melius atque probabilius occurri posse. Et vt quod docere volumus facilius explicetur atque intelligatur; ponemus tres conclusiones, in quibus explicatio sententię nostrę continebitur. Prima conclusio oportet esse aliquam scientiam vniuersalem diuersam à scientiis particularibus, quę agat de transcendentibus, & iis, quę sparsa sunt per omnes disciplinas (cuiusmodi sunt decem Prædicamenta, & generales diuisiones entis) ita vt subiectum eiusmodi scientię sit ens vt ens, principia eius sint dignitates quędam generales; (quarum princeps est illa. Quodlibet est vel non est) species proximę, sint decem Prædicamenta. Secunda conclusio. prædicta scientia vniuersalis, non debet agere de intelligentiis per se, & vt sunt species entis, sed tantum fortasse in ordine ad suum subiectum, nimirum vt sunt generalia principia & vniuersales causę omnium entium. Tertia conclusio. Necesse est esse duas scientias distinctas inter se; Vnam, quę agat de transcendentibus, & vniuersalissimis rebus: Alteram, quę de intelligentiis. Illa dicetur prima Philosophia & scientia vniuersalis; hæc vocabitur propriè Metaphysica, Theologia, Sapientia, Diuina scientia. Sed has tres conclusiones rationibus etiā confirmemus. Prima conclusio sic probatur; Ens vt ens, cum suis passionibus & proximis speciebus aliisque generalibus attributis, est aliquid scibile, ergo consideratio eius & tractatio pertinet ad aliquam scientiam, sed non ad aliquam ex scientiis particularibus; tum quia vel ad omnes, & hoc est absurdum, idem enim sæpius repeteretur, vel ad vnam aliquam earum. at cur potius ad hanc quàm ad illam cum tale subiectum vniuersale communiter insit in omnibus? tum etiam, quia cum quęlibet earum sit particularis, si assumeret sibi tractationem entis vniuersaliter sumpti, transiret fines suos, & ex particulari scientia euaderet vniuersalis, ergo tractatio & consideratio entis vniuersaliter sumpti, & eorum quę tali enti conueniunt, per-

Necessariam esse aliquam scientiam vniuersalem quę tractet transcendentia & ea quę per omnes res sunt sparsa.

Aliam esse scientiā quę agit de transcendentibus & aliā quę agit de intelligentiis.

tinet ad aliquam scientiam vniuersalem distinctam à sciētiis particularibus. Secunda conclusio ita probatur: cum subiectum prædictæ sciētiæ vniuersalis sit indifferens ad omnes species entis particulares, siue materiales siue immateriales, non debet scientia consideras ens vniuersaliter sumptum descendere ad tractationem & considerationem vllarum specierum eius particularium: nam vel descendere ad considerationem omnium specierum, & sic scientia vniuersalis efficietur etiam particularis; immo tollentur omnes sciētiæ particulares, & vna tantum erit scientia omnium entium: vel descendere ad species entium immaterialium, non autem rerum materialium; at id est contra rationem: cum enim ens, indifferenter se habeat ad ens materiale & immateriale, & cōmuniter de vtroque dicatur, aut non debet scientia agens de ente vt ens est, descendere ad considerationem entis siue materialis siue immaterialis, vt ita seruet modum suæ considerationis, aut si transgrediens modum sui subiecti & suæ considerationis, descendit ad inferiora & particularia entia, nulla ratio aut causa esse potest, cur potius descendat ad considerationem rerum immaterialium quàm materialium. Tertia conclusio facile probatur ex iam dictis, nam si quæ conueniunt intelligentiis per se, & vt sunt species entis, sunt scibilia in aliqua sciētia, & non in illa vniuersali, vt ostensum est, ergo in alia scientia distincta & diuersa, quare necesse est duas esse sciētiās diuersas, quarū vna de intelligentiis per se agat, altera de ente vniuersaliter sumpto. Ex his liquet quomodo respondendum sit tertiæ dubitationi consideratio enim transcendentium & Prædicamentorum, & item consideratio intelligentiarum non pertinet ad vnā aliquam scientiam, quod tamen in tertia dubitatione supponebatur.

Due dubitationes. Verum hoc loco existunt duæ dubitationes: Vna est. Cur si ita res habet vt diximus, Arist. tamē vna scientia est complexus doctrinam transcendentium & intelligentiarum? Altera est, si quæ dicta sunt concedimus, necesse etiam est quatuor esse scientias speculatiuas, Vnam, Physicam; Alterā, Mathematicas disciplinas; Tertiam, eam quæ agit de intelligentiis; Quartam, illam vniuersalem, quæ agit de ente vniuersaliter sumpto. at ponere quatuor scientias speculatiuas, videtur Commentator inferre & habere pro absurdo in 1. Metaphys. com. 47. disputans contra ideas Platonis.

Solutio prioris dubitationis. Ad priorem dubitationem respondemus, paucissima esse quæ de intelligentiis secundum seipsas, & prout sunt species entis, scientificè cognosci & probari possunt cognitione naturali ex sensibus vel per sensus acquisita. quamobrem noluit Aristot. talem intelligentiarum doctrinam propter eius insignem paruitatem seorsum tradere, sed a-

licui aliarū sciētiarū adiungere : non est autem ei visum alij sciētię commodius adiungi posse quā illi vniuersali quę agit de transcendentibus , propterea quod in ea necessario agendum est de intelligentiis , prout sunt communia principia & vniuersales causę omnium entium ; Ex qua cognitione deuenitur in notitiam eorum quę intelligentiis conueniunt secundum seipsas : Etenim cognitio intelligentiarum , prout sunt species entis , & earum rerum quę per se ac proprię illis conueniunt , non alia via naturaliter à nobis parari & haberi potest , quā ex cognitione earundem , vt sunt principia entium. Quocirca Arist. 12. Metaphys. non alia via inuestigat & colligit attributa intelligentiarum , quā ex eo quia æternum motum efficiant. Aristot. igitur docendi commoditatem securus & amplexus , doctrinam intelligentiarum coniunxit cum doctrina illa vniuersali quę agit de ente vniuersaliter sumpto.

Ad posteriorem dubitationem respondemus , non debere videri absurdū , si ponatur quarta scientia speculatiua cū ad id nos manifesta & necessaria ratio , vt diximus , cogat & impellat : Auerr. autē nō simpliciter negat quartam scientiā speculatiuam ; sed talem tātū , qualis deberet esse illa de ideis Platonis. siquidē ea partim esset Metaphysica , partim Physica : nam ideę quatenus sunt immateriales & immobiles , sunt res Metaphysicę ; quatenus autem sunt quidditates rerum naturalium , eiusdem rationis cum illis , vt volebat Plato , sunt res Physicę ; atque ita sunt medię inter res diuinas & naturales , quod Auerr. ducit absurdum ; nam in eodem lib. 1. Metaphysicę , com. 39. ita scribit , *Notum esse per se , quod nulla natura est media inter abstractum & materiale ; hæc enim duo cōtraria , æternum & corruptibile , manifestum est quod sunt immediata.* Sed hoc dictum Auerr. si vt sonant verba simpliciter intelligatur , falsum est , vt manifestè patet in anima rationali ; quę media est inter formas omnino abstractas , & formas omnino materiales. Non solum autem non est absurdum ponere quartā scientiam speculatiuam ; sed etiam qui poneret quintam quādam , hoc est scientiam Dei , secundum ea quę possunt de eo naturaliter cognosci , distinctam à scientia intelligentiarum , is iudicio nostro non pessimè sentiret. Nam in distinctione scientiarum duo considerari solent , nimirum diuersitas obiectōrū & diuersitas rationis formalis , seu modi considerandi , vel secundum alios diuersitas abstractionis , ex qua putant præcipuē petendam esse scientiarum distinctionem ; sed vtrumque horum declarat maiorem esse distinctionem inter scientiā Dei , & scientiam intelligentiarum , quā est inter scientiam intelligentiarum , & scientiam rerum naturalium. Cū igitur hæc duę posteriores sciētię , inter se distinctę sint , multo magis erit distincta scien-

*Quomodo
Auerr. negat esse quartam scientiam speculatiuam*

Videri scientiam quę est de Deo , diuersam esse debere ab ea quę est de intelligentiis

tia Dei, à scientia intelligētiarum. Minor ita probatur; Maior est distantia & diuersitas inter Deum & intelligentias, quam inter has, & res naturales, siquidem maior est distantia inter finitum & infinitum, quàm inter duo finita. Præterea, plura sunt communia intelligentiis & aliis creaturis, quam Deo & intelligentiis, & ea in quibus Deus distinguitur ab intelligentiis sunt plura & insigniora. Quare si spectetur diuersitas obiectorum, liquidò cernitur maior diuersitas inter scientiam Dei, & scientiam intelligētiarum, quam inter hanc & scientiam rerum naturalium. Similiter etiam idem perspecuum erit si spectetur diuersitas abstractionis; nam res naturales, sunt penitus immerse materiæ sensibili; res Mathematicæ sunt abstractæ à materia sensibili ratione tantum; intelligentiæ secundum rem & rationem, verum habent in se materiam quandam spirituales & metaphysicam; Etenim esse in potentia, esse mutabile, esse imperfectum, esse limitatum, esse compositum, subiici, recipere, participare, dependere, multiplicari, hæc inquam omnia, nescio quid sapiunt materiæ & potentialitatis. Deus autem ab omni ratione materiæ, qualiscunque ea sit, est purus & liber. Cum igitur longè alia sit in Deo abstractionis ratio quàm in intelligentiis, necesse erit scientiam Dei etiam hanc ob causam, diuersam esse à scientia intelligētiarum, non minus quàm hæc est diuersa à scientia rerum naturalium. Atque hæc quidem probabiliter à nobis dicta sint: nam ea subtilius consideranda & rectius diiudicanda aliis relinquuntur. Proximum est vt quartam dubitationem enodemus.

Esse in intelligentiis aliquid materiatu & potentialitatis.

Quid de eo quod tangitur quarta dubitatione nonnulli Philosophi opinentur.

C A P. V I I I.

Antonius M. randulinus de euerfione singularis certaminis li. 13. sect. 6. et 7.

V I D A M ætatis nostræ non contemnendus Philosophus in quodam opere suo Philosophico; affirmat vnā tantummodo esse scientiam rerum omnium, cuius subiectum sit ens vt ens, complectens in se omnia tanquam passiones, vel modos, vel species entis; eas verò quæ appellantur scientiæ, vt Physica, Metaphysica, Mathematica, non tam esse scientias inter se diuersas, quam vnus scientiæ partes; non secus, atque doctrina animalium, plantarum, & metallorum, sunt partes vnus Physiologiæ; Diuisio autem scientiarum, inducta est non propter varietatem scibilium, sed propter maiorem commoditatem discendi, ne multitudo scibilium confusionem afferret, & angustam atque infimam ingenij humani vim captumque obrueret. Sicut enim vasa angusti oris, ma-

gnam aliquam aquæ copiam simul infusam respuunt, guttatim autem instillatam totam recipiunt; sic angustia humani ingenij quæ simul coniuncta non accipiunt, ea variè diuisa & distincta, non ægrè percipiunt. Atque hoc ipsum eleganter docet Crassus apud Ciceronem in 3. lib. de Oratore, affirmans primum quidem fuisse vnum quasi fontem sapientiæ, eum autem postea ceu in multos scientiarum riuulos deriuatum ac diductum fuisse, vt quæ simul complicata & coniuncta, ægrè poterant ab hominibus addisci, ea variè disiuncta & dispersita, commodius & facilius perciperentur. Hanc autem opinionem suam Philosophus ille conatur persuadere his argumentis. Primò, Arist. 4. Metaphy. tex. 2. ait, sicut vnus sensus v.g. visus, percipit omnes colores sibi subiectos, & vna doctrina Grammaticæ considerat omnes voces, ita esse vnius scientiæ, ens vt ens, & omnes species entis, ac specierum species speculari. Secundo, ens vt ens, & vt in se continet omnia entia, est scibile per vnâ scientiam, quippe cum sit vnū, saltem secundum vnitatem analogicā, vel potius secundum eam quæ dicitur ab Arist. ab vno ad vnū, quæ vnitatis sufficit ad rationē scientiæ; sicut vna est scientia Physica considerans corpus naturale & omnes eius species, affectiones, cunctaque quæ in illo continentur; quare sicut est vna scientia omnium rerum naturalium, ita esse poterit atque erit vna scientia omnium entium. Tertiò, si quid obstarat quominus posset esse vna scientia omnium entium, id esset fortasse, vt multis placeat, varietas abstractionū à materia, quæ cernitur in rebus scibilibus, & vulgo putatur necessaria esse ad constituendam vnitatem & distinctionem scientiæ. Etenim longè aliā abstractionē à materia, res Metaphysicæ quàm Mathematicæ & Physicæ habent, sed hoc nihil est; ergo nulla causa est cur non possit esse vna scientia omnium entium: Minor probatur, nam si diuersitas abstractionum faceret diuersas scientias, non posset vna scientia complecti diuersas abstractiones; at Metaphysica continet in se omnia tria genera abstractionum, siquidē abstractio secundū rē & rationē à materia, reperitur in intelligētiis, abstractio secundum rationē tantū inuenitur in transcendētibus & in quātitate; abstractio Physica, quæ est tantū à materia signata, reperitur in substantiā prædicamentali, & in substantiā generabili & corruptibili, de qua copiose agitur in 7. & 8. Metaphy. Adde, quod Geometria & Arithmetica habentur inter se diuersæ scientiæ, quæ tamē vno genere ac modo abstractionis continentur. Quartò, facultas quæ ponit discriminē inter aliquas res, debet easdē res cognoscere; sic enim de sensu communi argumentatur Arist. 2. de Anima; sed est aliqua differentia inter res Metaphysicas, Mathematicas & Physicas, eaque differentia est scibilis per vnā aliquā scientiā; ergo illa eadē scientia,

tam res Metaphysicas quàm Physicas, atque Mathematicas considerabit, quare omnes res subiicientur vni scientiæ. Hæc pro opinione illius Phylosophi.

Refellitur supradicta opinio.

Verùm ex sententiâ non est probanda: 1. quia tollit veram distinctionem scientiarum tot iam sæculis ab omnibus probatam, receptam, & ab Arist. in 6. Metaphy. aliisque in locis traditam, declaratam, atque confirmatam. 2. Arist. in primo Post. 43. docet nos cognoscere, ac diiudicare quæ scientia sit vna, & quæ scientiæ sint inter se diuersæ, scribens, eam esse scientiam vnam, quæ vnius subiecti propria principia, species, & affectiones considerat, eas verò scientias esse diuersas inter se quarum principia ita sunt diuersa, vt principia vnius non sint sub principiis alterius, nec principia vtriusque sint sub principiis alicuius scientiæ superioris, at clarum est ita se habere principia physica, Mathematica, & Metaphysica; id quod manifestum erit ex iis, quæ inferius dicemus de subalternatione: & sanè doctrina illa Arist. de vnitatem, & diuersitatem scientiarum, planè superuacanea & inanis esset, si nulla esse posset diuersitas scientiarum, & omnia comprehenderentur vnica scientia. 3. Diuersas esse tres scientias illas speculatiuas, quiuis in philosophia exercitatus, clarè perspicieret, si considerat quam sit diuersus modus vniuscuiusque scientiæ, in demonstrandis, tractandisque rebus sibi subiectis. Nā physicus procedit ex causis, vel ex effectibus, vel accidentibus, vel signis, vel aliis rebus; quæ sensibus, experienciæque perceptæ & exploratæ sunt. & nunquam quoad eius fieri potest, à sensu & experientia, vel latum (vt dicunt) vnguem discedit. Metaphysicus, quia circa res vniuersales, & abstractas versatur, procedit ex principiis quibusdam, atque propositionibus maximè generalibus, & naturali lumine rationis manifestis. Mathematicus autem in conficiendis suis demonstrationibus, non spectat essentias rerum, neque proprietates, prout manant ex assentia, neque curat an medium quod assumit ad demonstrandum, sit causa rei demonstrandæ, vel effectus, per se, an per accidens: propriè, an communiter ei coniunctum sit: neque robur suarum demonstrationum capit ex sensibus & experienciis (loquimur autem hic de puris Mathematicis, quales sunt Geometria, & Arithmetica; nam Perspectiua & Astromania nituntur etiam sensibus & experienciis) sed hoc vnum curæ Mathematico est, vt medium habeat necessariam, euidentemque connexionem cum quæstione quæ demonstranda demonstrandis, tractandisque rebus apertissimè declarat, testaturque nullo modo fieri posse, vt vna tantum sit rerum omnium scientia, atque hinc patet solutio quartæ dubitationis.

Soluntur ita-

Restat nunc, vt ad argumenta pro illius Philosophi opinione allata

lata breuiter respondeamus. Ad primum respōdetur. Arist. loqui eo in loco de Metaphysica, & perspicuum est consideranti antecedentia & consequentia, dicit autem Metaphysicam considerare species omnes entis non simpliciter & absolutè, sed cum adiunctione illius particulæ (quot sunt) quo verbo innuit Metaphysicum considerare species entis secundum numerum, distinctionem, ordinem, vel subordinationem earum inter se: nimirum, quia sunt genera quædam, & gradus entis, in quos ens per primas, & generales diuisiones distribuitur. Ergo corpus naturale exēpli gratia, quia est genus quoddam, & gradus entis (ens enim diuiditur in ens naturale, mobile, & immobile) quidditatiuè consideratur à Metaphysico, quatenus est talis gradus entis, & ab aliis gradibus distinguitur; nam qui considerat diuisionem aliquam, idem considerare debet, & id quod diuiditur, & membra diuidentia; quare si Metaphysici est tractare diuisiones generales entis, eiusdem erit declarare & tractare ea, in quæ diuiditur ens. ex quo fit vt Metaphysici sit declarare quid sit corpus naturale, & demonstrare quòd sit, si quidē opus id fuerit; quam rem Arist. insinuat. 6. Metaphy. tex. 1. ar. corpus naturale, nō vt est species quædam, & gradus entis, sed vt est genus quoddam in se continens omnes res naturales, non pertinet ad Metaphysicum, sed ad Physicum. is enim agit de corpore naturali in particulari, secūdum omnia quæ in ipso continentur. Signum autem eorum, quæ diximus, illud est, quod Metaphysicus generatim tantū agit de corpore naturali; nec ad vllā eius speciē in particulari tractandam descendit, Physicus autē ipsum cōsiderat nō in cōmuni, nec vsquam declarat quid illud sit; sed totus occupatur circa species eius, vel circa principia & affectiones, vt pertinet ad motū, & sensibus atq; experiētis subiiciūtur.

Ad secundam, & tertiam respondemus, causā cur non possit esse vna scientia entis, & omnium quæ continentur in ente, sicut est vna scientia corporis naturalis, & omnium, quæ in eo continentur, paulò supra fuisse à nobis. expositam, in secunda, & tertia ratione, quibus vsi sumus ad astruendam diuersitatem scientiarum. nempe maxima diuersitas tum principiorum, tum modi procedendi & demonstrandi, quem sibi proprium vendicat vnaquæque scientia, non patitur omnia vnius scientiæ amplexu comprehendere.

Ad quartam respondemus à Metaphysico poni discrimen inter subiecta sciētiarum particularium, eaque ab illo cognosci eo modo, quo dictum est in solutione primi argumenti. Vel aliter; sicut sensus communis ponens discrimen inter albū, & dulce, cognoscit vtrumque, non per vnicam speciem: sed per aliam speciem cognoscit album, & per aliam dulce; sic idem intellectus, qui ponit discrimen

siones illius
opinionum.

Quomodo
consideratio
entis natura-
lis vel mobilis
partim sit Me-
taphysica &
partim Phy-
sica.

Quomodo
intelligi dūm
sit, id, quod
ponit discrim-
en inter
duas aliquas
res, ipsum de-
bere vtrāque
cognoscere.

inter res diuersarum scientiarum, eas cognoscit: non per vnicum habitum scientiæ, sed per diuersos habitus: alioquin, si discrimen inter duas scientias semper referri deberet ad vnā aliquam scientiam communem, atque distinctam, res profecto abiret in infinitum; nam etiam discrimen inter illam scientiam communem, & alias pertineret ad aliam scientiam: vt item discrimen inter illam, & cæteras, pertineret ad aliam, & sic deinceps in infinitum. Verum cum de quarta dubitatione, satis superque dictum sit, veniendum est ad enodationē quintæ dubitationis, quæ & grauior est, & non minus difficilis ad explicandum,

Explicatur quinta dubitatio.

CAP. IX.

*Solutio quintæ
dubitatio-
nis.*

E anima rationali, quid senserit Arist. sunt tres opiniones apud Peripateticos: Vna est Alexandri, qui vult eam esse formam naturalem hominis generabilem, & corruptibilem: Altera est Auerr. qui negat eam esse formam dantem esse naturale homini, sed tantummodo assistentem corpori, & in eo operantem, quo modo etiam communiter dicitur intelligentia esse forma, & anima cæli: Tertia est D. Thomæ qui arbitratur animum nostrum, etiam secundum Aristotelem, & immortalem esse, & veram atque naturalem formam corporis: quarum opinionum perspicue constat solam tertiam esse veram quænam autem propior, & congruentior sit doctrinæ Arist. summa Philosophorum dissensione certatur. Sed utcunque sit (neque enim hoc loco talis controuersia diiudicanda est) illud certe affirmari potest, secundum opinionem Alexandri, scientiam animæ rationalis esse penitus Physicam, non minus quam cuiuslibet aliarum formarum naturalium; secundum verò opinionem Auerr. eatenus esse Physicam, quatenus est forma assistens corpori, & in eo exercens functiones intelligendi, simpliciter autem & secundam suā quidditatem, non esse Physicam, quemadmodum intelligentia, prout assistens orbi cælesti largitur ei sempiternum motum, cognoscitur à Physico; per se autem, & (vt dicunt) quidditatiuè, à Metaphysico sciri debet: tota igitur difficultas existit secundum tertiam operationem. Quamobrem ego sic statuo, etiam si Arist. senserit (quod nos pro certo habemus) animam rationalem esse immortalem, & verum actum corporis; nihilominus tamen scientiam eius non posse à Physico perfecte cognosci ac tradi, sed tantummodo aliqua ex parte. Hoc autem ita confirmo. Si anima rationalis simpliciter scitur à Physico; aut cognoscitur ex propriis causis eius, aut ex propriis effectibus & operatione separabilem, hoc determinare pertinet ad Philosophum primum:

*Reprobatur ani-
mam ratio-
nalem nō pos-
se perfecte co-
gnosci à Phy-
sico.*

rationibus ipsius; sed neutro modo perfectè cognosci potest à Physico, ergo, &c. Maior per se patet, nam bifariam tantum contingit aliquid demonstrare vel scire, aut à priori, id est ex causis, aut à posteriori, id est ex effectibus; Minor autem probatur, primò ostendendo causas animæ rationalis sciri non posse à Physico, postea demonstrando, neque proprias operationes eius ab eo cognosci posse. Causa efficiens proxima animæ rationalis est Deus, ex nihilo produciens eam, non per motum Physicum, sed per creationem, utens virtute infinita ad eam creandam; at neque physicus potest cognoscere fieri aliquid ex nihilo, neque aliquid de nouo immediatè produci à Deo, neque esse aliquam productionem, quæ non sit motus, vel mutatio Physica; neque in natura existere aliquod agēs quod habeat infinitam vim secundū vigorem. Hæc enim ut possint naturali lumine cognosci, attamē non queunt rationibus Physicis percipi & demonstrari. Finis autem animæ rationalis vltimus quidem, in quo solo potest animus conuiuiscere, est supernaturalis, consistens in clara visione Dei. Media item quibus opus est ad consequendum illum finem, supernaturalia sunt; finis autem non vltimus; sed qui potest contingere in hac vita, duplex est: vnus speculatiuus, consistens in perfecta cognitione rerum diuinarum; alter actiuius, qui positus est in vsu atque functionibus virtutum moralium & ciuiliū. Clarū autē est neutrius finis cognitionē à Physico percipi, aut tradi posse: oportet enim cum tenere scientiam rerum diuinarum, in qua est finis speculatiuus; aut virtutum moralium; in qua est actiuius: Physicus etiam docet eundem esse finem vltimum partis, atq; totius; cum non possit esse perfecta pars remota à toto. at cum anim⁹ sit immortalis. homo autem mortalis; impossibile est, physicè loquendo (neq; enim Physico cognita esse potest resurrectio mortuorum) vltimum finem & perfectionem vtriusque eandem esse: Forma verò, seu proprius gradus formalis, per quem anima rationalis differt & ab intelligentiis & à ceteris formis naturalibus, continet duo: vnū est, ipsam esse formā materiæ cui dat esse, quare differt ab intelligentiis; alterum est nō esse formā educatā ex potentia materiæ, atq; separabile esse & immortalem: qua nota secernitur ab aliis formis naturalibus. atq; hoc posterius, quod est præcipuum & magis attingit quidditatē animæ, non potest sciri à Physico: formæ enim omnino Physicæ, ut supra diximus, & Arist. confirmat. 2. lib. Phys. tex. 19. sunt minus abstractæ, quàm Mathematicæ, quippe cum sint (veluti sumum) re atque ratione inseparabiles à materia. Cui rei fidem etiam facit D. Thom. in 2. phy. super tex. 26. his verbis, *Quomodo se habet anima rationalis secundum quod est separabilis, & sine corpore existere potens, & quid sit secundum suā*

*Quas res,
Physicus vs
Physicus est,
non potest co-
gnoscere.*

Idem scribit atque iisdem propemodum verbis Scotus in suis Commentariis (quidem ipsius sunt) super Metaphy. Arist. in 6. lib. exponens textum 2. Præterea, si operatio animæ rationalis aut est per se corporea aut non est sine corpore, non est ipsa anima separabilis a corpore; sed Physicus non potest cognoscere animam, nisi prout operans in corpore dependet ab obiecto corporeo, hoc est à phantasmate; ergo non potest cognoscere illam ut est a corpore separabilis. hæc manifesti sunt ex his quæ scribit Arist. tum 1. de Anima tex. 13. tum in 3. lib. textu. 39. Porro materia de qua Physicus agit, ea tantum est de cuius potentia per transmutationem Physicâ formæ naturales extrahuntur in actum, & semper ex æquo respondet formæ cuius est materia. Nam cum materia & forma numerentur in his quæ sunt ad aliquid, inter utrâque esse debet certa quædam & rata proportio; ut quanta est potentia passiva materiæ, tanta quoque sit potentia formæ; & quod in vna possibile est, sit etiam possibile in altera: alioquin, cum neq; materia sine forma, neq; sine materia forma possit coherere (hoc enim ingenium est relatiuorum, ut si ponatur aut tollatur vnum, alterum quoque vnâ poni aut tolli necesse sit) si potentia passiva materiæ amplior esset (quamuis informatiua ipsius formæ, aut contrâ, hæc latior quàm illa) necessariò alterutra superuacanea esset nec vllum vsum haberet. Cum igitur anima rationalis neque habeat materiam, ex cuius potentia educatur, ut quæ à Deo procreatur ex nihilo; neque eam, quæ sit omnino par, & æquè respondens illi; nam si est immortalis, habet suapte naturam & facultatem ad informandam materiam infinito tempore; cum tamen nulla materia, aut corpus existat, quod infinito tempore possit ab ea informari. Itaque datur informatiuum quidem infinitum, informabile verò minimè, & homo est immortalis ratione animæ rationalis, ex parte verò corporis nequaquam. Cum igitur hæc ita se habeant, perspicuum est nullam causam animæ rationalis à Physico sciri posse.

Sed de causis satis, veniamus ad effectus & operationes. Duo sunt quæ manant ex natura animæ rationalis, vnum quidem, duæ illæ potentia (siue re differant inter, se siue non) intellectus, & voluntas; alterum verò actiones, quæ ab his potentiis proficiuntur, cuiusmodi sunt intelligere & velle; horum autem nihil per se ac simpliciter pertinet ad scientiam Physicam: Nam illæ duæ potentia, sunt incorporeæ, & abiunctæ à materia, quæ non manant ex anima rationali, ut est forma Physica, quæ vnita materiæ, existit actus & perfectio corporis; cuius signū est, quod tales potentia insunt animæ rationali etiam cum separata est à corpore; & quamuis in eodem instanti

*Intellectus et
voluntas, non*

stanti temporis, anima creetur, & simul vniatur corpori, tamen prius *sunt per se po-*
 natura est, eam creari, & habere esse per se, quàm informare materiã: *scilicet Physica.*
 in illo autè priori signo naturæ, iam insunt in ea prædictæ potentia.
 Intelligere autè neque subiectiue, neque effectiue, neq; formaliter,
 neque terminatiue, seu obiectiue, est quidpiam Physicum. Non sub-
 iectiue, quia talis actio recipitur tãquam in subiecto in potentia in-
 tellectiua, quam ostendimus non esse Physicã, cùm nullius corporis
 sit actus; non effectiue, quia talis operatio efficitur ab anima ratio-
 nali, vt est immaterialis, & per se subsistēs, atq; separabilis à corpore;
 alioquin esset actio cõmunis animæ, & corpori, veluti est ali & sen-
 tire, quod manifestè falsum est, & contrarium his quæ scribit Arist.
 in 2. lib. de Gen. Animal. c. 3. Præterea, si animus intelligit quoniã est
 coniunctus & consociatus corpori; ergo ab eo solutus & distractus,
 nihil posset intelligere. Nec formaliter ipsum intelligere est aliquid
 Physicũ. etenim per se non est motus Physicus, sed potius actio quæ-
 dam immaterialis, ac propè diuina. Neque postremò terminatiue;
 nam obiectum intellectus ad quod terminatur actio eius, transcendit
 fines Physiologiæ: quippe cùm cõtineat multa, quæ nullo modo sunt
 res Physicæ, vt intelligentias & Deum. Ac licet modus intelligendi
 quem habet animus noster dum est in corpore sit quodam modo
 Physicus, quia fit cũ discursu qui assimilatur motui Physico, & pen-
 det obiectiue à phãtasmatibus quæ sunt res physicæ, atque hanc ob-
 causam à physico, & possit & verò debeat considerari, idem tamen
 ob eas quatuor causas quas proximè antè exposui, nō est Physicus:
 & certè modus intelligendi, quem habet animus noster à corpore
 seiunctus, quin is Physicus non sit, nec ad physiologiæ doctrinam
 pertineat, negari non potest. Iam verò operatio voluntatis, quæ est
 velle, cùm nullius corporis, aut motus Physici legibus teneatur, nec
 per se subiaceat ipsi cælo, à quo tamen Physici docent omnes res na-
 turales necessario pendere, nullo modo debet, aut numerari in rebus
 Physicis, aut scientia naturali comprehendì. Sed video me differendi
 studio, & huius disputationis suauitate ac iucunditate captum, lon-
 giùs quàm vellem processisse; quare pedem referamus, & ad paucas
 propositiones reuocemus ea, in quibus est posita solutio propositæ
 dubitationis, & nostræ opinionis explicatio.

Sit igitur prima propositio. Sciẽtia animæ rationalis, non est sim- *Brevis eno-*
 pliciter & omnino physica. Hoc nō eget probatione, cùm accuratè, *datio qua-*
 copioseque demonstratum fuerit in præcedenti capite. Secũda pro- *sitionis.*
 positio. Scientia animæ non est omni ex parte Metaphysica: Multa
 enim sunt, quæ de anima rationali tractari debent à Physico. quæ
 autem sint eiusmodi breuiter declarandum est. Primò, quòd pro-

*Quas res tra-
ctat Physicus
de anima ra-
tionali.*

ductionis animæ rationalis, sicut cæterarum formarum naturalium, sit naturaliter fixum, ratum & præfinitum tempus: nam quemadmodum aliæ formæ producuntur simul atque materia ritè præparata, & disposita fuerit; sic etiam anima rationalis: adeo ut possit dici esse finis generationis humanæ, non quidem internus, hoc est, qui per dispositiones præcedentes educatur ex potentia materiæ; sed externus, id est qui in eodem instanti, in quo materia disposita est, producat a Deo, & copuletur materiæ. Secundò, quia unio animæ rationalis cum materia est naturalis, partim, quia respectu materiæ efficitur, propter dispositiones Physicas inductas ab agente naturali; partim etiam, quia talis unio fit ad modum formarum naturalium, hoc est, non per solam assistentiam aut operationem; sed per veram, & naturalem informationem, dando esse materiæ. Tertiò. Quia est *ἐντελέχεια* prima corporis naturalis & organici, ipsum viuificans, conservans, mouens & regens. Quartò, quia constituit hominem in certa quadam specie viuentium, ita ut homo quæ homo, & sit, & numeretur in rebus naturalibus, propter animam rationalem. Quintò, quoniam cum una tantum anima sit in homine: cæterarum tamen animarum facultatibus mirabiliter instructa & adornata est, earumque functiones & munera ita explet, ut homo melius alatur, & sentiat excellentius per unam animam rationalem, quàm vel planta per animam vegetatiuam, vel brutum per sensitivam. Sextò, quia per animam rationalem homo intelligit, & vult; sicut enim animaduertimus nos sentire, ita deprehendimus nos esse qui intelligimus, & volumus. quod neutriquam accideret, si anima rationalis non esset vera, & naturalis forma hominis. Septimò, quia intellectus per se est in pura potentia ad intelligendum, quia intelligere est quoddam pati, quia homo in intelligendo dependet à phârasmate; quia intellectio fit per discursum & mensuratur tempore, quia intellectus practicus & voluntas, sunt principia motuum, & actionum humanarum. Hæc igitur, & si qua sunt alia his similia, tractabit Physicus de anima rationali. Tertia propositio. Nonnulla sunt, quæ neque Physicè, neque Metaphysicè, neque per ullam scientiam humanam sciri possunt de anima rationali; sed habentur cognita ex sacris literis, & per lumen fidei nobis diuinitus infusum, cuius generis sunt hæc. Primò, quis sit vltimus finis simpliciter animæ rationalis, & quæ sint necessaria ad talē finem consequendum. Secundò, quis sit status animæ rationalis post mortem hominis, an maneat apud nos; an potius concedat alio; an omnes animæ in vnum locum conueniant, vel aliæ in alium. quæ sit, & ubi, talis varietas locorum; quid intelligant, quid agant, & quomodo; an perpetuo erunt spoliata corpore; an reuersuræ sint ad cor-

*Quæ sunt ea
quæ non pos-
sunt de ani-
ma rationali
certò cognosci
nisi per lumen
fidei.*

pus, & num ad idē, an ad diuersa; quomodo possit fieri eiusmodi reuerſio, & quādo. Tertiō. Si animus est immortalis, quonam consilio iunxit illum Deus cum mortali corpore? videtur enim monſtroſa talis cōiunctio, nam licet prædictæ obiectioni occurrī possit dicendo, Deum à principio cūm hominem condidit; immortalitatem, quam natura denegauerat. corpori per gratiam dedisse, ita vt si præceptis eius obediret homo, illo singulari munere adiutus & conseruatus, mortis penitus expers vitā ageret immortalē. licet, inquam, hoc verē possit respōderi, tamē hoc naturaliter cognosci nequit, sed ex sacris literis acceptum, fide tenemus. Non est igitur dubium, quin multa de anima rationali cognita habeamus, quæ à nulla scientia humana discere potuimus, sed sacrosanctæ Christianæ fidei referre accepta debemus. Quarta propositio. Hinc necessariō efficitur, vt perfecta scientia eorum omnium quæ conueniunt animæ, sit mixta ex tribus doctrinis, nā partim est Physica, partim Metaphysica, partim est doctrina reuelata. ex quo fit, vt scientia illius sit maxime difficilis, præstans & admirabilis, vt vel hac de causa verissimē dictū fuerit illud à Regio & diuino vate, *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.* Sed quia hæc quæ diximus non vacant difficultatibus, eas nunc breuiter expediamus.

Contra ea quæ dicta sunt, ponuntur nonnullæ dubitationes.

C A P. X.

DOCTRINAM alicuius rei bene fuisse constitutam, illud est *Octo dubi-*
indicio, quod ex ea, quæcunque existunt difficultates paruo *tatione.*
negotio solui, & explicari possūt. Quocirca, vt appareat quæ
supra diximus, ea vera & firma esse, ponemus hic nonnullas dubita-
tiones, quibus explicatis veritas sententiæ nostræ illustrior existet.
Prima dubitatio. Si doctrina animæ rationalis nō est Physica, cur eā
Arist. tractauit in Phys. hoc est in. 3. de anima? Aut cur de anima no-
stra separatim non scripsit, & diuersam doctrinam instituit? Secunda
dubitatio, Si doctrina animæ non pertinet ad Physicam ad quam
ergo scientiā aliā pertinere potest? Si ad Metaphys. cur eam Arist. in
in sua Metaphysica ne attigit quidem? & sanē formæ Metaphys. sunt
omnino immateriales, hoc est, re, & ratione separatæ à materia, qua-
lis non est anima rationalis. Nō posse autem hanc scientiam referri
ad Mathematicas disciplinas, manifestius est, quā vt probari debeat.
Tertia dubitatio. Si doctrina animæ rationalis non est Physica tan-
tūm, nec Metaphysica, nec Mathematica, ergo dabitur quarta sciētia
speculatiua, quare nulla erit tripartita illa diuisio scientiæ specula-
tiuæ primū tradita ab Arist. post ab omnibus peripateticis recepta

c ij

& celebrata. Quarta dubitatio. Illa forma subiicitur sciētiæ naturalī, cuius generatio est naturalis, sed generatio hominis est naturalis, ergo forma eius, quæ est anima rationalis comprehenditur scientia naturalī? Minor probatur partim ex eo, quia sol & homo generant hominem, ut scriptū est. 2. phys. 26. partim etiā quoniam Arist. latissimè differit de generatione hominis in lib. de Gen. animal. etiā respectu animæ rationalis, ut licet videre in 2. lib. illius operis c. 3. Quinta dubitatio. Is agit quidditatiuè de aliqua re, qui dat eius definitionem, definitio enim explicat naturā, & quidditatem rei quæ definitur: sed Philosophus naturalis tradit definitionem communē omni animæ, etiam rationali: ergo quidditatiuè, ac simpliciter cōsiderat eam: Minoris veritas perspicitur ex his quæ Arist. 2. de Anima tex. 7. scribit hoc modo, *Si autem aliquid commune in omni anima oportet dicere, erit utique primus actus corporis naturalis, instrumentalis, &c.* Sexta dubitatio. Arist. in 2. Metaphy. à tex. 21. ad 26. multis verbis ostēdit eiusdem esse perscrutari materiam, & formam: cum materia, & forma sint in his, quæ vocantur ad aliquid: sed Philosophus naturalis agit de materia propria animæ rationalis, hoc est, de humano corpore cuius illa est *enteλέχεια*. ergo tractabit etiam de anima rationali. Septima dubitatio. Homo, ut homo, est res quædam naturalis, quæ ad nullam aliam scientiam referri potest, quàm ad Physiologiam: sed homo est homo propter animā rationalem, ergo cognitio eius pertinebit ad eandē disciplinam. Octava dubitatio. Illa definitio hominis, animal rationale; vel, animal corpore & anima rationali constans, Physica est, ergo similiter partes ipsius erunt Physicæ, quarum partium una, & quidem principalis, est anima rationalis. Sed ad has dubitationes ita responderi potest. Ad primam, Arist. in libris physicis agit de anima rationali quatenus ea habet aliqua physica, & communia cum aliis formis physicis: Sed quæres, ubi Arist. exposuit cætera attributa animæ rationalis, quæ non sunt physica? an ea tractare superfedidit, quia fortasse non possunt lumine naturæ liquidò cognosci, & demonstratiuè probari? an ea tractauit in libris Exotericis de Anima? quorum mentionem ipse facit in fine primi libri Ethici; vel in iis quæ de Anima scripsit ad Eudemum, cuius operis meminit Themistius in 3. de anima? Habuisse autē in animo Arist. post libros de anima & libros Metaphy. tractare nonnullas grauiiores, & obscuriores quæst. de anima rationali, videtur ipsemet innuere in 3. de Anima tex. 36. & in 12. lib. Metaph. tex. 17. Ad 2. Ad quas scientias pertineat absoluta cognitio animæ rationalis, declaratū fuit in præcedenti capite propositione quarta, nimirū, partim ad physicam, partim ad Metaphysicam, partim etiā ad doctrinam reuelatam. Ad 3. Diuersam esse debere scientiam

Solutio dubitationum.

Nota.

scientiam animæ, ab aliis scientiis speculatiuis, eamque non simplicem esse, sed variâ & multiplicem, ex tribus nimirum doctrinis concretam, satis perspicuè demonstratum est in præcedenti capite. nec si quis scientiam animæ rationalis ab aliis scientiis speculatiuis diuersam faceret, omnino aberraret. quanquam ego non video, quomodo talis scientia partim Physica, partim Metaphysica, partim etiam ex reuelatione pendens, vna & simplex sciëntia dici, aut esse possit. Ad 4. Nōs vltro concedimus, animam rationalem pertinere ad Physicū, ea ratione vt est terminus generationis humanæ, & vt procreatio eius sit certo quodam tempore naturaliter constituto, non aliter, atque productio ceterarum formarum naturalium. Et quia reliquæ dubitationes eodem tendunt, nimirū vt ostendant Physicum agere de quidditate animæ rationalis, & de operationibus eius, quod nos, si absolutè intelligatur, apertè negamus; sin autem aliqua ex parte, non abnuimus; idcirco earum dubitationum facilis est & in promptu solutio. Placet enim nobis animam rationalem, vt est actus corporis, & differētia hominis, cōstituens eum in certo gradu, & specie rerū naturalium, & vt ad intelligendum eget opera facultatum sentientium, cognosci & tractari à Physico; sed quia præter hæc, sunt alia plurima quæ conueniunt animæ rationali ea ratione, vt est separabilis à corpore, immortalis & diuina quædam substantia, quæ proculdubio superant facultatem Physiologiæ; idcirco non temere diximus perfectam eius scientiam à Physico percipi, & tractari non posse. Ex iis autem quæ adhuc explicata fuerunt de cognitione animæ rationalis, facile intelligitur quomodo solui debeat quinta dubitatio, dicendū enim est animam rationalem, ea ratione, vt est forma corporis, & pars essentialis hominis, efficiens actiones partim omnino Physicas, vt sunt alere & sentire, partim aliquo modo Physicas, cuiusmodi est intelligere per phantasmata, esse inseparabilem à materia secundum rem, & rationem; atque eo modo verè ac propriè considerari & tractari à Physico: Sed ea ratione vt est immaterialis, per se subsistens, habens multa cum intelligentiis communia, eam separabilem esse secundum rem à materia, neque cognitionem eius, quā talis est, Physicam esse, sed partim Metaphysicam, partim Theologicam, atque propter hanc fortasse causam Arist. in 6. lib. Metaph. tex. 1. non dixit Physiologiam speculari circa substantiam omnino, & simpliciter inseparabilem à materia; sed ait circa substantiam (vt plurimum inseparabilem) innuens aliquam esse substantiam Physicam aliquo modo separabilem, qualem nos ponimus animam rationalem; Verūm de hac quæstione satis dictum sit. Quare ad diuisionem scientiæ speculatiuæ reuertamur.

Non est scientia animæ rationalis, vna & simplex sed varia & multiplex.

Quomodo doctrina animæ rationalis partim sit Physica partim verò ab.

*An scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, Physica
Metaphysica, & Mathematicis disciplinis.*

CAP. IX.

Opinio quorundam de scientia speculatiua ratione.

Opinio aliorum.

Refutantur supradictæ opiniones.

Alia opinio.

EXPOSITA diuisione Philosophiæ speculatiuæ in Physicā, Metaphysicā & Mathematicā, nunc declarandum est an scientia speculatiua vniuocè dicatur de illis tribus, & quæ illarum sit prima, certissima & nobilissima. Quidam putant rationem scientiæ speculatiuæ non posse æqualiter atque vniuocè conuenire in illas tres scientias; propterea quod ita se habent scientiæ, vt res quæ subiiciuntur illis: sed doctrina Mathematica agit de quantitate, quæ est accidens; Physica verò de corpore mobili, quod est substantia; similiter Metaphysica agit de Deo; reliquæ duæ de rebus creatis ab illo. Cum igitur neque substantiæ & accidenti, neque Deo & creaturis sit aliquod commune & superius vniuocè, relinquitur huiusmodi sciētias non posse cōtineri ab aliquo vniuoco. Alij confirmant idem sic. Scientia non dicitur vniuocè de subalternante, & subalternata; sed Physica; & scientiæ Mathematicæ subalternantur Metaphysicæ, ergo scientia non dicitur vniuocè de his. Sed neutra ratio multum roboris habet, peccat enim prior ratio, quia subiecta scientiarum spectat, vt res sunt. quo pacto, verum est, nihil esse vniuocum commune illis. Non debent autem sic cōsiderari; sed, prout sunt scibilia, & participant ratione scientiæ, quæ est cognoscere rem per causam, propter quam res est, vt dicitur in 1. Post. Quæcunque igitur scientiæ fuerint & qualiumcunque rerum, si in illis tractādīs teneant atque seruent prædictam scientiæ rationem, simpliciter, & vniuocè censerī debent scientiæ; alioquin nec Physica vniuocè diceretur de suis partibus. Etenim alia pars eius agit de substantia, vt homine, & equo, & alia de accidentibus, vt de colore, sapore, motu: quin etiam Geometria, & si agit de accidenti, tamen non vnius categoriæ; sed diuersarū, vt de magnitudine, figura, proportionibus: quorum primum pertinet ad categoriā quantitatis, secundum qualitatis, tertium relationis. Quanquam si propriè loqui velimus, sciētia non est nisi accidentium. nam est demonstrationis effectus, demonstratio verò non est substantiæ, sed accidentium. Etenim substantiæ cognitio, quam definitio parit, propriè nō est sciētia, sed refertur ad habitum principiorū, qui vocatur intellectus. Posterioris autē rationis vitiū in eo est, quia sumit pro certo, quod apud Philosophos habetur dubiū, & incertū. quin etiā nobis videtur falsum esse, sed infra ostendemus alias sciētias propriè nō subalternari Metaphysicæ. Ex aduerso autem sunt nonnulli, qui putāt scientiā dici vniuocè de illis tribus,

Idque probare cōtendunt hoc argumēto, quia sciētia ponitur in categoria qualitatis; in categoriis autē nec æquiucū, nec, quod vulgo dicitur, analogum habet locum; sed quidquid in serie prædicamentali locatū dicitur de multis, necesse est aut genus, aut speciem esse. ergo scientia, quæ dicitur de multis non tantum numero differentibus, erit quidpiam vniuocum & genus illorum. Cæterum ratio istorum nihil nos mouere debet. Nam longè aliud est, considerare scientiam, vt est quidā habitus & qualitas ægrè mobilis à subiecto, quomodo prædicta ratio procedit, & aliud, prout habet ordinem ad subiectū, id est, ad res quas tractat, & prout attenditur secundū propriam rationē scientiæ, quæ cōsistit in eo, vt faciat cognoscere re per propriā causam eius, quod scitur: quo pacto nō oportet sciētiam dici vniuocè de omnibus scientiis, alioquin si quā vim haberet illa ratio, cogeret etiā nos cōfiteri scientiā dici vniuocè de Logica, & scientiis *Duplex consideratio sciē-
tiae.* realibus: de subalternāte, & subalternata, de scientia, quæ est à priori & ea, quæ à posteriori. Scientia igitur respectu subiecti, cuius est habitus firmus, & dispositio ægrè mobilis, vniuocè dicitur de omnibus scientiis; respectu autē obiecti, & rerū, quas tractat, & respectu modi procedēdi, & demonstrandi, nō dicitur vniuocè de omnibus scientiis.

Alexander Aphrodisæus in suo procæmio super lib. Priorum, videtur sentire scientiam speculatiuam principaliter dici de Metaphysica, sumens argumentum ad id confirmādum ex etymologia verbi Græci *θεωρεῖν*. quod verbum è verbo si reddas latinè, sonat diuina inspicere: ex quo fit vt scientia theoricā, quam nos latinè vocamus speculatiuam, ea propriè sit, quæ versatur in explicatione rerum diuinarum, hanc vero vel solam vel maximè omnium cōstat esse Metaphysicā, vt apertè docet Arist. 1. metaph. cap. 2. proximè autem secundū metaphysicā, id nominis Physica meretur, propterea quod res naturales sunt effectus diuinarum mentium, in quibus extant diuinitatis quædam impressa vestigia: quibus insistentes, vestigamus, & venamur scientiam rerum diuinarum. Disciplinis verò mathematicis idem nomen vltimo loco impertitur, tum quia suppeditant adiumenta quamplurima Physicæ & metaphysicæ: Physicus enim in tractandis multis rebus, vitur abstractione mathematica, vt cum agit de infinito, cōtinuo, & motu: metaphysica etiam multa sumit ex rationibus Astronomicis cui rei fidem facit 12. lib. metaph. Aristor. tum maximè quoniam doctrinæ mathematicæ exercent mētem nostram in cognoscendis rebus, quæ sunt aliquo modo immateriales: qua ratione eam præparant, & assuefaciunt ad perspicendas res diuinas quæ vacāt penitus materia. Hęc ab Alexandro verè ac sapienter scripta sunt. Quibus cōsona sunt quæ Auerr. in suo prologo physice

Opinio Alexandri Aphrodisæi.

Quomodo doctrina Mathematica, cōducit Physicā & Metaphysicā.

scribit his verbis, *Scientia speculativa sunt duobus modis, unus est propter exercitium, sicut Mathematica: alius propter perfectionem propter quam ipsum exercitium est, & est scientia naturalis, & divina.* Vide etiam quæ scribit Proclus de utilitate Mathematicæ scientiæ cap. 8. primi commentarij sui in Euclidem. Hæc igitur accepimus ab aliis circa propositam dubitationem; quæ ut declarètur enucleatiùs, addam quædam quæ huius dubitationis solutionem continent.

*Scientiam speculativam non dici vniusocè de Mathematicis disciplinis,
& aliis, quoniam doctrina Mathematica non est propriè scientia.*

C A P. X I I.

*Doctrinam
Mathematicam
non esse
propriè scientiam.*

EA opinio est, Mathematicas disciplinas non esse propriè scientias: in quam opinionem adducor tum aliis, tum hoc vno maxime argumento. Scire est res per causam cognoscere propter quam res est; & scientia est demonstrationis effectus: demonstratio autem (loquor de perfectissimo demonstrationis genere) consistere debet ex his quæ sunt per se, & propria eius quod demonstratur; quæ verò sunt per accidens, & communia, excluduntur à perfectis demonstrationibus sed Mathematicus neque considerat essentiam quantitatis, neque affectiones eius tractat prout manent ex tali essentia, neque declarat eas per proprias causas, propter quas insunt quantitati, neque conficit demonstrationes suas ex prædicatis propriis, & per se; sed ex communibus, & per accidens, ergo doctrina Mathematica non est propriè scientia: Maior huius syllogismi non eget probatione, etenim apertè elicitur ex his quæ scripta sunt ab Arist. 1. Post. Confirmatio Minoris ducitur ex his, quæ scribit Plato in. 7. lib. de Rep. dicens Mathematicos somniare circa quantitatem, & in tractandis suis demonstrationibus non scientificè, sed ex quibusdam subpositionibus procedere, quamobrem non vult doctrinæ eorum appellare intelligentiam, aut scientiam, sed tantum cogitationem. In quam sententiam multa scribit Proclus in. 1. lib. suorum Commentariorum in Euclidem. Verum, tamen neque Platonem neque Proclum neque alios Philosophos graues, haberemus auctores huius sententiæ, tamen id per se manifestum fit cuius, qui vel leuiter attigerit eruditum illum Mathematicorum puluerem. Nam si quis secum reputet atque diligenter consideret demonstrationes geometricas, quæ continentur libris Elementorum. Euclid. planè intelliget eas sic esse effectas ut ante diximus. Ac ut de multis vnum, aut alterum proferam exemplum, Geometer demonstrat triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, propterea quod angelus externus, qui effi-

*Quid senserit
Plato de Mathematicis.*

ditur ex latere illius trianguli producto, sit æqualis duobus angulis eiusdem trianguli sibi oppositis: Quis non videt hoc mediū non esse causā illius passionis quæ demonstratur? cum prius natura sit triangulum esse, & habere tres angulos æquales duobus rectis, quā vel produci latus illius, vel ab eo latere fieri angulum æqualem duobus rectis, quā vel produci latus illius, vel ab eo latere fieri angulum æqualem duobus internis? Præterea, tale medium habet se omnino per accidens ad illam passionem; nam siue latus producat, & fiat angulus externus; siue non, imo tamen si fingamus productionē illius lateris effectiōnemque anguli externi esse impossibīlē, nihilominus tamē, illa passio inesset triangulo; at, quid aliud definitur esse accidēs, quā quod potest adesse & abesse rei præter eius corruptionē? Ad hæc, illas propositiones. Totū est maius sua parte; æquales esse lineas quæ ducuntur à cetro ad circūferentiā; illud latus esse maius, quod opponitur maiori angulo, & id genus alia, quā crebro vsurpat in demonstrando? in quā multis demonstrationibus eas pro medio adhibet, & inculcat Mathematicus? vt necesse sit ex his demonstrationibus, quæ constant prædicatis communibus, non gigni perfectam scientiam. Verūm hæc accipiantur nūc tanquam perfunctoriē dicta, quæ subtilius atque vberius pertractanda sunt in 3. lib. huius operis. Cum igitur Mathematicus negligat ea, quæ maxime attingunt vim & rationem demonstrationis, & scientiæ, tantūque illud curet, & attendat, vt medium habeat necessariam, & euidentem connexionē cum eo, quod demonstratur, qualecūq; fuerit mediū respectu cōclusionis, siue causā, siue non, siue per se, siue per accidēs: nemo erit qui non vna nobiscum sentiat, & dicat, disciplinam Mathematicam nō esse propriē scientiam. Physica autem, & Metaphysica, licet nō semper demonstrent per causas: neque ad explicandas omnes res adhibeat perfectas demonstrationes: tamen faciūt id sepe, videlicet quantum licet, vel per obscuritatē, instabilitatēque rerū quas tractant, vel per infirmitatē ingenij humani; & certē student atq; contendūt id præstare quod non est curæ Mathematico: & saltem in suis demonstrationibus non adhibēt, nisi ea, quæ per se, ac propriē insunt rebus & sine quibus res ipsæ nullo modo consisterent. at quæ sunt cōmunia, vt plurimū; quæ autē sunt per accidēs, omnino reiciūt. Ex his igitur planum est, scientiam speculatiuam non dici vniocē de disciplinis Mathematicis, & de Physica, ac Metaphysica, quippe cum propria scientiæ ratio, quæ docetur & traditur in 1. lib. Post, non insit in illis, sicut in his cernitur inesse. An vero scientia speculatiua vniocē dicatur de Physica, & Metaphysica, breuibus ostendamus.

Si Meta physicam conferamus cum Physica, difficile est iudicare, an

*An scientia
dicatur vniocē*

*noté, & equa-
liter de Phy-
sica & Me-
taphysica.*

scientia vniuoce dicatur de illis; nec ne, partim enim videtur dici vniuoce, quoniam Physicus affectiones naturales demonstrat de rebus sibi subiectis per proprias causas earum, non secus atque Metaphysicus, & utitur perfectis demonstrationibus, quæ prout sunt demonstrationes, & habent vim gignendi scientiâ Physicam, non pendent à Metaphysica. Cum enim Physicus ostendit terram naturaliter ferri ad ima loca, quoniam est grauissima omnium corporum; motum esse continuum, & fieri successiuè, quia est actus entis in potentia, prout in potentia; hominem natum aptum esse ad ridendû, quia est rationis compos: adeo bene demonstrat prædictas affectiones naturales per proprias causas illarum; vt illas neque melius, neque aliter Metaphysicus demonstrare posset. Partim videtur nomen scientiæ præcipuè tribuendum esse Metaphysicæ. Primò, propter eâ causam quam ex Alexandro adduxi supra cap. xi. Deinde, quia scientia speculatiua est sui gratia, vt inquit Arist. 1. Metaph. cap. 2. Hoc autem potissimum conuenit in Metaphysicam, ad quam tandem referuntur cæteræ scientiæ, & in qua magna ex parte consistit naturalis felicità hominis. Præterea, Metaphysica habet patrociniû aliarum disciplinarum, defendendo eas contra proteruos, & sophistas; & sua cuique scientiæ materiam præscribit, in qua versetur: & cum agat de his quæ vocantur transcendentia, quæque latissimè patent atque permanent ad omnes scientias, videntur reliquæ disciplinæ sæpenumero egere præsidio, & adiumento Metaphysicæ. Ad hæc, Plato, cum in Philebo, tum in 7. Dialogo de Rep. tantum concedit Metaphysicæ (quam ibi appellat, & significat nomine Dialecticæ) vt præ illa, non dignetur appellatione scientiæ alias disciplinas: sed libet apponere verba Platonis ex lib. 7. de Republica, vbi ita scribit.

Sententia Platonis de præstantia metaphysica.

*Cetera artes, aut opiniones hominum, cupiditatēque respiciunt, vel ad generationes, & compositiones, vel ad culturam eorum, quæ generantur, & corrumpuntur, spectant. Reliquæ vero, quas diximus verarum rerum quoquomodo participes esse, (Geometria scilicet, eiusque comites) circa ipsam essentiam, quodammodo somniant; sincerè autem quidquam ab illis cernere impossibile est, tantisper dum suppositionibus hærent, easque ratas & immobiles adeo seruant, vt illarum rationem reddere nequeant. Nam vbi principium quidem ponitur id quod est ignotum, finis autem, & media ex ignoto tracta inuicem connectuntur, collectam inde assertionem quonam pacto scientiam vocemus? Nullo. Dialectica verò sola, sublatiis suppositionibus omnibus ad ipsum principium, vt compertum habeat, pergit. & re vera animi oculum cæno barbarico obrutum, paulatim sursum trahit, ac ducit, tanquam adiutricibus, ac ministris quibusdam utens his artibus, quas narraui-
mus. eas porro nos sæpè scientias propter consuetudinem nominauimus, indigentes autem alio nomine, clariore quidem, quàm sit opinio, obscuriore verò quàm scientia;*

Cogitationem certè nos in superioribus, earum notionem cognominauimus. neque tamen est de nomine controuersia inter eos, quibus de rebus tantis, quantis nobis ad præsens est disceptatio, sermo est. Placet igitur, quemadmodum supra, primam partem vocare scientiam: secundam cogitationem: tertiam fidem: postremam imaginationem, vel assimilationem: & ambo illa simul opinionem, & opinionem quidem circa generationem, intelligentiam verò circa essentiam esse. Quod autem est essentia ad generationem; id ad opinionem intelligentia; quodue intelligentia ad opinionem, id & ad fidem scientia, & ad imaginationem denique cogitatio, Et paulò post, An ergo videtur tibi doctrinis omnibus Dialectica (intelligit De eodem sensu autem primam Philosophiam) velut apex præposita; nec ulla doctrina vltior ac eminentior reperiri? Proclus autem cap. 4. primi Commentarij sui in Euclidem, Metaphysicæ præstantiam declarat, atque commendat his verbis. *Hac est omnium scientiarum capacissima, & ab illa cætera sibi omnes sua sumunt principia: semper namque superiores, inferioribus primas demonstrationum suppositiones præbent illa autem, quæ scientiarum omnium perfectissima est, omnibus ex se principia largitur, alijs quidem magis vniuersalia, alijs verò particularia magis.* Et paulò infra, una igitur scientia omnes scientias præcellit, quippe quæ communia & per omnia genera permeantia cognoscat, cunctisque Mathematicis scientiis principia suppeditet, Idem atque iisdem prope verbis scriptum reliquit magnus Syrianus initio sui commentarij super 3. lib. Metaphy. Arist. Ex quibus verbis tam Procli, quàm Platonis, & his quæ dicta sunt initio huius capituli, perspicuum fit quid respondendum sit quæstioni propositæ. etenim breuiter dicendum est. Scientiam si consideretur propria ratio eius, (quæ est esse potissimæ demonstrationis effectum, & declarare subiectas sibi res per proprias earum causas) vniuocè dici de Metaphysica & Physica; sin autem spectetur excellentia Metaphysicæ, & singulares quædam prærogatiuæ quas concessu omnium habet supra cæteras scientias, iure optimo nomen scientiæ attribuendum esse magis principaliter Metaphysicæ quàm reliquis disciplinis. Simpliciter igitur scientia vniuocè dicitur de Metaphysica, & physica: secundum quid autem minimè. sed hoc ex iis quæ infra dicentur, planius erit. Verùm, quia multi pro certo habent alias scientias vere subalternari Metaphysicæ, ex quo putant necessariò effici, vt scientia speculatiua non dicatur vniuocè de illis tribus, ideo videtur non alienum esse ab hoc loco, quin etiam permagni referri ad pleniorē atque vberiorē susceptæ disputationis intelligentiam, vt etiam hac de re sententiam nostram aperiāmus.

*Tria requiruntur
ad subalternationem scientiarum.*

Vi opinantur omnes alias scientias verè subalternari Metaphysicæ, his ferè rationibus conantur persuadere aliis opinionem suam. Prima ratio est hæc : Tria sunt quæ necessariò concurrere debent ad perficiendam subalternationem scientiarum, ut apertè colligitur, ex his quæ scribuntur 1. Post. tex. 20. 23. 30. Vnū est, ut subiectum vnius scientiæ contineatur à subiecto alterius : Alterum est ut eiusmodi subiecta sint diuersa inter se, non quidem essentialiter, sed accidentariè ; nam inferior scientia superioris subiectum contrahit per differentiam quandam accidentariam, & sic ipsa quoque utitur eo, tanquam subiecto suo, quemadmodum Geometria agit de linea, Perspectiua verò quæ subalternatur illi, agit de linea ut est visibilis; esse autem visibile, non per se, sed per accidens inest lineæ qua ratione linea est: Tertium est, ut principia inferioris scientiæ, quamuis demonstrabilia sint, tamen supponantur in ea scientia veluti quæ debeant declarari atque demonstrari in scientia subalternante. Hæc igitur tria in quibus scientijs insunt, faciunt eas subalternas; sed insunt alijs omnibus respectu Metaphysicæ, ergo aliæ omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ: Minor ita probatur 1. Ens de quo agit Metaphysicus, continet ens mobile, quantitatem, & alias res in quibus versantur cæteræ scientiæ, unde in 4. Metaph. tex. 1. dicitur Metaphysica speculari vniuersè ens prout ens; reliquæ autem disciplinæ sumunt suam quæque partem entis, ceu abscondentes aliquem ramum ex vniuersa arbore. Deinde, esse mobile, vel esse quantum (quod Physica & Mathematica disciplina adiungunt ad ipsum ens) sunt differentiæ accidentariæ; nam enti ut ens est, accidit esse mobile, vel esse quantum; sicut Arist. docet in 2. lib. Topic. per accidens esse ut triangulum sit æquilaterum. Postremò, principia reliquarum scientiarum, declarantur atque probantur à Metaphysica, cuius rei auctor est Arist. tum in 1. Phy. tex. 8. tum in 1. Post. tex. 23. scribens nullam scientiam posse probare sua principia, sed eorum probationem esse reiiciendam ad Metaphysicam, quæ est scientia communis, & tanquam Domina Reginaque omnium, habet ius atque imperiū in alias scientias. Idem quoque scriptum reliquit Auerr. 3. lib. de Cælo com. 4. dicens Metaphysici esse verificare atque defendere subiecta scientiarum particularium. atque hæc quidem est prima ratio; quam, quia multas partes continet, aliquanto latius exposuimus. Altera ratio quæ affertur ad confirmandum eandem opinionem hæc est; proprium est scientiæ subalternatæ non posse perfectè declarare subiectas

subiectas sibi res sine auxilio subalternantis, vti cernimus in Perspectiua & Geometria; sed quæ subijciuntur alijs disciplinis, nõ possunt cognosci perfectè sine Metaphysica; ergo alię scientię subalternantur Metaphysicę: Minoris veritas per se manifesta est, nam cum Metaphysicus agat de his rebus quę per se insunt in omnibus alijs (cuiusmodi sunt ens, vnum, verum, bonum, substantia, accidēs, &c.) qui fieri potest, vt nisi eiusmodi prædicata Metaphysica, perspecta & cognita habeamus, scientiam aliarum rerum consequamur? Ad hæc, si nihil potest perfectè sciri, nisi cognoscantur quęcūque per se insunt illi, vique ad prima & immediata, vt docet Arist. 1. Post. tex. 5. & 1. Phy. tex. 1. ergo non poterit cognosci, v.g. homo; nisi cognoscantur prima & vniuersalissima prædicata quę insunt in illo; hæc autem sūt Metaphysica, vt ens, substantia, corpus, &c. & si quod est aliud. Quare phisicus non potest dare perfectam scientiam hominis sine subsidio & opera Metaphysici. Præterea, tritum est illud sermone omnium philosophorum, quemadmodum res se habet ad esse, sic se habere ad veritatem & cognitionem; ergo sicut causę particulares nõ possunt operari sine causis vniuersalibus, & alię res non possunt existere sine rebus Metaphysicis (nam formaliter pendent ab illis prædicatis transcendentibus, effectiue autem ab intelligētiis & ab ipso Deo) ita quoque scientia aliarum rerum non poterit absolutè percipi sine cognitione Metaphysicæ. Tertia ratio nititur testimoniis philosophorum, qui videntur astipulari huic sententiæ; & primum quidem citant Arist. in his locis, quæ supra ex 1. phy. & 1. post. in medium protuli, & in 11. lib. Metaphy. summ. 2. cap. 2. ait scientiam Mathematicam & phisicam, esse partes Sapientiæ, hoc est Metaphysicæ: Deinde Themistium, qui in sua paraphrasi super lib. 1. post. cap. 20. explanans 23. tex. ita scribit: *Sed quero sis hoc inexorabile, vt principia Geometria, Arithmetica, Musica, caterarum artium demonstrari non possint? an possint quidem illa, sed non in ea scientia, cuius sunt principia, & qua hys vt principijs vtitur: Themistij sententia, de po-* *nam si ita sit, tunc scientia alia, principia suis principijs facerent, sed ratio hæc pri-* *ma Philosophia commissæ, mandatæque est; cuius ambitu omnes doctrina cin-* *guntur, ita enim demum obire scientias omnes potest, si amplexa omnes sit, quem-* *admodum Geometria Perspectiuam, alioquin impossibile arbitror, quando-* *quidem necesse est demonstrationem aut ex proprijs aut ex cognatis & finiti-* *mis confici. Atque hæc illa est prædicatione omnium celebrata Sapientia, quam* *simpliciter & maxime scientiam appellare oportet. Vna hæc, causas rerum non* *omnes, sed principes & optimates attingit; principes & optimates causas nuncupamus, quarum nulla superior causa sit. Hæc Themistium. Præ-* *terea idem videtur Simplicius, exponens 8. textum, primum Phisicorum, significare hic verbis, Porro autem prima quoque Philosophia*

demonstrabit omnia principia ; quocirca & ars artium & scientia scientiarum celebratur. Item D. Tho. in opusculo de natura generis, inquit Physicam subalternari Metaphysicæ. Sed videtur mihi maxime omnium huic opinioni fauere atque suffragari, tum Plato in 7. lib. de Repub. tum apertissime Proclus 1. lib. eorum commentariorum, quos scripsit in Euclidem, cap. 4. quorum verba, quoniam in præcedenti capite commemorauimus, non attinet hoc loco repetere. Quæ igitur afferri possunt ad declarandam conueniendamque prædictam opinionem, à nobis ferè sunt explicata.

Contraria opinio magis probatur.

CAP. XIII.

*Physicam non
subalternari
Metaphysicæ
probatum
separatim
rationibus.*

HANC scientiam, quia nonnulli graues & docti viri sequuntur, eaque nititur satis multis & verisimilibus argumentis, non aspernor equidem aut condamno, sed neque probò tamen, atque amplector. Rationes autem, quæ non sinunt, me assentiri prædictæ opinioni, & cogunt opinari alias scientias non propriè subalternari Metaphysicæ, septem nunc afferam. Prima ratio est hæc; principia scientiæ subalternatæ non sunt per se immediata & indemonstrabilia, sed physica habet principia per se immediata, & indemonstrabilia, ergo physica per se non subalternatur metaphysicæ: Maior huius syllogismi manifesta est ex his, quæ paulo ante docuimus pertinere ad subalternationem scientiarum; Minor autem ita probatur: principia physica sunt, ut naturam esse principium motus & quietis; Motum esse actum entis in potentia ut in potentia; hominè esse animal rationale, & alia his similia. Hæc autem non possunt demonstrari à metaphysico, nisi forte demonstratione quæ ducit ad impossibile, vel quæ procedit ex communibus: nam propositio, in qua prædicatur definitio de suo definito, apud omnes cèsetur esse prima, immediata, & indemonstrabilis, quare prædictæ definitiones physiciæ, sunt per se indemonstrabiles. Præterea, si quæ tractat metaphysicus, communia sunt tam rebus physicis quàm non physicis, qui fieri potest ut demonstratio, quæ de rebus physicis à Metaphysico conficitur ex illis prædicatis communibus, aut sit, aut dicatur perfecta demonstratio? quippe quæ constare debeat ex propriis & ex iis quæ in alias res conuenire non possint. 2. ratio. Arist. in 1. post. 23. ponit hoc discrimen inter subalternatam & subalternatam scientiam, quod subalternata tantum declarat & demonstrat quòd res sit, subalternans autem propter quid sit; quorum verborum germanus intellectus hic est, non quòd subalternata aliquando non declarat propter

quid, & causſam eorum, quæ demonſtrat, ſed quia in his rebus quas ſubalternata demonſtrat tantum eas eſſe, ſubalternas demonſtrat propter quid ſint; vt perſpectius ſæpe demonſtrat tantum aliquid in eſſe alteri, cuius cauſa & propter quid, oportet petere à Geometra: vel quia licet ſubalternata nonnunquam declararet propter quid, non tamè reſoluit demonſtratione vſq; ad vltimū propter quid vel ad primas cauſas, hoc enim proprium eſt ſubalternantis. Cum igitur hoc ſit diſcrimen inter ſubalternatam & ſubalternantem ſcientiam, ſi Phyſica demonſtrat ipſum propter quid affectionum naturalium eorū proprias & primas cauſas docens, non petens eas à Metaphyſica; perſpicuum erit Phyſicam propriè non ſubalternari Metaphyſicæ; phyſicum autem dare primas cauſas affectionum naturalium, teſtatur Ariſt. in principio phyſicæ, ſcribens phyſici eſſe agere de cauſis omnium rerum naturalium maximè primis, propterea quòd tunc arbitramur ſcire vnumquodque cum cognoſcimus primas cauſas, primæque elementa. Idem quoque oſtendi poteſt multis exemplis, de quibus proferam in medium vnum aut alterum: Quæritur, cur terra motu ſuo naturali petat inſimum locum mundi, phyſicus reddit hanc cauſam, quia eſt corpus grauiffimum; qua cauſa, neque phyſicus, neque Metaphyſicus poteſt priorem, aut magis propriam aliā reddere: Similiter, ſi quæritur à phyſico, cur terra obtineat figuram rotundam, & partes eius conglobentur in orbem, reſpondet phyſicus, quia cum omnes partes terræ propter inſitam æqualem vim grauitatis, contendunt æquè appropinquare centro, tanquam loco ſuo naturali, non poſſunt id omnes æquè conſequi, niſi æqualiter ſe inuicem premendo & trudendo, efficiant figuram rotundam: An Metaphyſicus afferet vnquam magis idoneam aut propriam cauſam? Immo vero Ariſt. irridet atque increpat eos, qui effectuum naturalium ſtudet, afferre cauſas non naturales, vt videre licet apud ipſum tum alibi, tum lib. 3. de Cælo tex. ſexageſimo primo. 3. ratio, in 1. poſt. tex. 23. ſcriptum eſt, paſſiones quas demonſtrat ſcientia ſubalternata, non eſſe paſſiones per ſe ſubiectionis ſui, verū ſuperioris ſubiectionis circa quod verſatur ſcientia ſubalternans; at paſſiones naturales quas Phyſicus explicat, non conueniunt per ſe ſubiectionis Metaphyſicæ, vt clarum eſt conſideranti affectiones naturales, ergo phyſica non ſubalternatur Metaphyſicæ. 4. ratio, ait Ariſt. in 1. de Anima tex. 11. definitione eſſe caput ſcientiæ, & principium omnis demonſtrationis, ſiue hoc intelligatur de definitione ſubiectionis, ſiue paſſionis; ſed definitiones naturales ex quibus conſtat phyſica, & ex quibus conſtituntur demonſtrationes affectionum naturalium, non conſiderantur aut traduntur à Metaphyſico, ſed omnes dantur & declarantur à phyſico, ergo

Physica per se est scientia perfecta, non pendens à Metaphysica, cetera subalternata pender à subalternante. 5. ratio, Arist. ait 1. Post. 43. *Vnam scientiam esse quæ est vnius generis, quacunque ex primis componuntur, & partes sunt aut passionis horum, per se: alteram verò scientiam esse ab altera, quacunque principia, neque ex eisdem, neque altera ex alteris sunt. huius autem signum, cum ad indemonstrabilia venerit.* Ex quibus verbis colligimus scientiam subalternatâ, per se ac essentialiter non differre à subalternante, quoniam principia illius pendent ex principiis huius; quare si omnes scientiæ subalternantur Metaphysicæ, non dabuntur duæ aliquæ scientiæ per se primò diuersæ, sed vna tantum erit scientia, nempe Metaphysica, quod videtur planè aduersari. Aristor. qui in 6. Metaphy. facit tres scientias spéculatiuas, easque distinguit secundum diuersos modos abstractionis vel per diuersam rationem definiendi, quæ distinctio videtur esse per se ac essentialis scientiæ. 6. ratio. si Metaphysica est subalternans, aliæ vero scientiæ subalternatæ, ergo Metaphysica ordine doctrinæ deberet præcedere alias scientias, & à nobis disci ante omnes disciplinas: consequens absurdum est & fere contra omnes; Metaphysicam enim, tum quia omnium difficillima, tum quia præsupponit aliarum scientiarum notitiam, constat esse vltimam secundum nos: Consequentia autem per se patet. nam cum subalternata in ratione scientiæ pendeat à subalternante, non potest sine cognitione ipsius, scientificè disci aut teneri. 7. ratio. Perfecta demonstratio debet constare ex primis & immediatis, vt colligitur ex iis quæ Aristor. scribit 1. Post. tex. 5. ergo si aliæ scientiæ subalternantur metaphysicæ, non conficient demonstrationes suas ex primis, quare nec in Physica nec in mathematicis, erunt perfectæ demonstrationes, sed in sola metaphysica, quod est contra opinionem omnium, etiam ipsorum qui illud tenent.

*Prædocentur quædam necessaria ad solutionem rationum
prioris opinionis, & solvuntur rationes.*

C A P. X V.

RELIQUVM est, vt diluamus argumenta contrariæ opinionis. sed quo planius intelligatur quod dicturi sumus, aliùs repetendum est. Omnis scientia, quæ alij scientiæ subalternatur, necessariò etiam subiicitur ei, non tamen retro commeat vt quæcunque subiicitur, continuò etiam subalternetur, etenim scientia hominis, subiicitur scientiæ animalis, non secus atque homo subicitur animali, nemo tamen dixerit illam subalternari huic. Quocirca declarandum est quot modis contingat vnam scientiam subiici

subijci alteri, & quis modus eorum constituat verā subalternationē; sic enim remota omni ambiguitate, perspicuum erit in quas sciētias conueniat propria ratio subalternationis. Dupliciter potest vna sciētia subijci alteri; vel secundum se totum, vel secundum aliquam partem tantum: priori modo perspectiua subiicitur Geometrix; posteriori autem, physica perspectiua, in eo quod tractat de iride, sicut videre potes 1. post. tex. 30. Rursum, potest vna scientia subijci alij vel secundum naturam suam, quia per se ab illa pendet, sicut musica ab Arithmetica, vel secundū nos, quomodo metaphysica subiicitur physice, utpote à qua accipit Deū & intelligētias esse, & plerāque ac posteriora eorum quæ docet, declarat rationibus physicis. Nobis in præsentia, sermo futurus est de scientia, quæ secundum se totam, & secundū naturam subiicitur alteri; quo itē pacto contingit vnam disciplinam subijci alteri, vel ratione finis, vel ratione subiecti, vel ratione principiorum; ratione finis, dupliciter, vel ex parte scientis, & sic aliæ scientiæ, subiiciuntur Metaphysicæ ratione finis: Nam cum vltimus finis naturalis ipsius hominis, cōsistat magna ex parte in cognitione rerum diuinarum quam suppeditat Metaphysica; ideo reliquas disciplinas; ad vnam illam refert atque ordinat: Ex parte autē scientiæ, cum vna scientia est quasi administra & instrumentaria alterius ut ea sublata illa superuacanea esset, qua ratione Arist. 1. Ethic. cap. 1. docet artem frænefactoriam subijci equestri, hanc verò imperatorię facultati; si enim equestris atque imperatoria facultas tolleretur, superuacanea & inanis esset ars conficiendi fræna: atque hoc modo etiam Logica subiicitur philosophiæ, cum munus & finis Logicæ non sit alius quàm præbere philosophiæ, omnia instrumenta quæ necessaria sunt ad consequendam sciētiam omnium rerum. Ratione autem subiecti, tunc vna scientia subiicitur alij cum vnius subiectum continetur à subiecto alterius. id quod fieri potest duobus modis; nam subiectum inferius, vel per se vel per accidēs subiicitur superiori; per se, cum subiectum cōtrahitur per aliquam differētiā per se ac essentialē, sicut animal per rationale; per accidens, cum limitatur per differentiam accidentariam, ut animal, per esse album, & linea per esse visibilem; Vnde scientia hominis est sub scientia animalis ratione subiecti priori modo, posteriori autem, perspectiua est sub Geometria. Ratione vero principiorum, dupliciter vna scientia est sub alia, vel quia vnius principia non sunt per se nota, sed declarantur & per se demonstrantur in superiori; veluti perspectiua multa supponit, quorum declaratio atque demonstratio petenda est à Geometria: vel licet principia alicuius scientiæ sint per se nota & per se indemonstrabilia, tamen si forte negantur & impugnantur ab

d

*Quot modis
cōiungat vna
scientiā sub-
ijci alij scien-
tia.*

aliquibus, defenduntur à scientia superiori; & sic Metaphysica dicitur demonstrare principia omnium scientiarum, non proprio & perfecto genere demonstrationis, sed eo tantum quod sumitur ex rebus communibus, vel quod ducit ad impossibile. Atque his quidem positis & perceptis, facile est nunc occurrere argumentis contrariis.

Solutio argumentorum quibus probatur Physicam subalternari Metaphysica.

Ad primam igitur rationem respondeo: Eorum trium quę posita fuerunt pertinere ad subalternationem scientiarum, tertium hic definire; nam principia scientiæ subalternatæ, sunt eiusmodi ut sint per se ignota & per se demonstrabilia, eorumque propria demonstratio tractetur in scientia subalternante; quod valde remotum est à principis physicis, ut ante diximus; quæ, si quando vsuvenit ut probentur à Metaphysico, id fit contra sophistas à quibus opugnantur, ut quodammodo redarguantur atque cōvincantur: nō quod talia principia vlla egeāt probatione, aut quod possint à quoquā ex prioribus atque propriis causis eorum demonstrari. Ad secundam dicendum est, hominem verbi gratia (sit enim idem argumēti & solutionis exemplum) posse dupliciter considerari, vno modo absolute ac secundum omnia prædicata quę in eo insunt: altero modo, ut solum est res quędam naturalis ac secundum prædicata Physica quæ habet: priori quidem modo, non potest physica perfecte declarare hominem sine metaphysica, nec verò Metaphysica, sine auxilio Physicæ; siquidem eorum quæ insunt in homine, quædam sunt prædicata Metaphysica, quædam verò physica; posteriori autem modo physica potest tradere perfectam scientiam hominis, non simpliciter, sed physicè, nō omni ex parte, sed qua est corpus quoddam naturale. Præterea, duplex est resolutio, una rei in omnia prædicata quæ in ea insunt, altera effectus in suas causas, prior non potest perfecte fieri à physico circa res naturales, posterior autem potest: id quod planum fiet exemplo terre, hanc enim non potest Physicus ut physicus est, resolvere vsque ad ultimam & immediatam prædicata quę dicuntur de terra, uti est substantia, ens & alia eiusdem generis: quippe cum sint planè Metaphysica. Illum autem effectum naturalem terre; qui est proprio & naturali motu ferri deorsum, Physicus resolvere in propriam & perfectam eius causam, videlicet quod sit corpus simplex omnium grauiissimum, ultra quam causam non potest Metaphysicus afferre aliquid quod sit vel causa vel certè sit propria causa illius effectus: nam si exposita tali causa, rursus quispiam quærat, cur terra sit corpus grauissimum, vel quid sit terra, aut grauitas, vel cur terra sit substantia aut corpus, grauitas autem qualitas & aceidens, quærat item aliquis quid sit aut quam vim habeat vnumquodq; horum; profecto talium questionum explicatio, ut maxime conferat ad perfectam atque absolutam co-

gnitionem terræ, atque grauitatis, minimè tamen necessaria esse videtur ad demonstrandum & cognoscendum illum effectum terræ. Quamuis igitur Physica non possit res sibi subiectas declarare secundum omnia prædicata quæ habent, potest tamen explicare effectus naturales secundum omnes causas naturales eorum, etiam usque ad primas & immediatas: Ex quo intelligitur cætera quæ adiuncta fuerunt secundo argumento, nullius esse momenti; non enim concludunt aliud quàm res naturales absolute & secundum omnia prædicata, ex quibus constant, non posse declarari à Physico, quod nos ultro damus, sed negamus constanter, hoc facere physicam subalternatam Metaphysicæ. Vera enim subalternatio in eo posita est, ut non possint conclusiones seu effectus in scientia subalternata resolui usque ad principia immediata, & indemonstrabilia causasque primas. Ad tertiam rationem respondendum est, quoniam cæteræ disciplinæ multis modis subiiciuntur metaphysicæ, nimirum ex parte finis, subiectorum & principiorum, eo modo quo declaratum fuit à nobis; ideo habent speciem & similitudinem quandam subalternationis, ex quo factum fuit, ut veteres Philosophi significauerint alias sciētias subalternari metaphysicæ; aliquanto latius usurpantes vocabulum subalternationis: Verùm si propius accedamus ad contemplandam propriam vim & rationem subalternationis, planè intelligemus (id quod satis, ut opinor luculenter ostensum est) neque physicam, neque cæteras doctrinas proprià subalternari metaphysicæ, sed reuertamur ad pertractandam comparisonem inter scientias speculatiuas.

Cur nonnulli Peripatetici significauerint alias sciētias subalternari metaphysicæ.

Quæ illarum trium scientiarum sit nobilissima, & certissima.

C A P. X V I.

HÆC ST concors sententia omnium, Metaphysicam dignitate antecellere reliquis disciplinis, propter summam nobilitatem earum rerum, quas tractat; agit enim de Deo & intelligētis; quapropter vocatur prima Philosophia, Metaphysica, Sapientia, Theologia, hoc est scientia Dei; vel quoniam hanc propriè solus Deus habet, vel quia hæc sola continet scientiam rerum diuinarum. Ac licet perexigua sit ea cognitio diuinitatis quam nobis reliquit Arist. quamvè possunt mortales adipisci; tamen propter excellentiam rerum quæ cognoscuntur, longè anteponenda est etiam limatissimis & absolutissimis scientiis aliarum rerum: Quam rem Arist. lib. I. de Partib. animal. cap. 5. pulchrè docet, his verbis, *Res illas superiores tametsi leuiter attingere possumus, tamen ob eius cognoscendi generis excellentiam, amplius oblectamur, quàm cum hac nobis iuncta, omnia tenemus.*

Primo loco nobilissima omnium est metaphysica.

d ij

Physica nobilior est Mathematicis disciplinis.

Secundum locum dignitatis obtinet Physica; extremum autem doctrinæ mathematicæ; etenim physicus differt de substantiis & corporibus naturalibus, in quibus sunt stirpes, animantes, homo & ceterum, quibus rebus nihil est infra intelligentias excellētius atque nobilius: Mathematicæ autem disciplinæ in sola cognitione accidentiū occupantur; agunt enim de quantitate, & his quæ in quantitate insunt affectionibus: Excipio Astrologiam, quæ versatur in cōtemplatione corporum celestium, de qua ita scribit Arist. 12. Metaph. tex. 44. *Pluralitatem verò rationum ex peculiariissima Philosophia Mathematicarum scientiarum, videlicet ex Astrologia, considerandum est, hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur, cetera verò de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, & quæ circa Geometriam.* Quanquam si rem subtiliter expendamus, ne ipsa quidem Astrologia attingit substantiam cæli, sed tantummodo occupatur in quantitate, figura & proportionibus motuum celestium, non physico sed Mathematico modo pertractandis,

Certitudo scientiæ duplex.

Certitudo autem scientiæ duplex est; vna spectatur ex firmitate ac immutabilitate rerum quæ docentur, eaque tantò maior est tantò res quæ cadunt sub scientiam, sunt magis immateriales & expertes. potentia; quo fit vt Metaphysica maximè certa hoc nomine censerī debeat; propterea quòd agit de rebus diuinis quæ à materiæ, potentia; quæ concretionem penitus segregatæ omni ex parte immutabiles sempiterno æuo perseverant: de quibus Arist. 1. lib. de Cælo tex. 100.

Metaphysica certissima omnium ratione obiecti.

hæc verba scribit, Extra autem calum, quod neque est neque contingit esse corpus ostensum est; manifestum igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque terminum ratione obiecti, manifestum igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque terminum ratione obiecti, manifestum igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque terminum ratione obiecti. *pus ostensum est; manifestum igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque terminum ratione obiecti, manifestum igitur, quod neque locus, neque vacuum, neque terminum ratione obiecti.* *pus est extrinsecus: quapropter neque quæ illic sunt, nata sunt in loco esse, neque tempus ipsa facit senescere, neque vlla transmutatio vllius eorum est, quæ super extrema disposita sunt latrone, sed inalterabilia & impassibilia, optimam habentia vitam & per se sufficientissimam, perseverant toto æuo.* Et paulò post ait, *Omne diuinum necesse est inalterabile esse.* quod sumptum fuit ex Platonis Timæo Politico, & 10. lib. de Legibus. At Plato quidem huiusmodi certitudinem scientiæ considerans, sæpe numero ait solam Metaphysicam, scientiam esse, quoniam versatur in rebus diuinis quæ sunt omnino necessariæ atque immutabiles. Altera certitudo scientiæ nascitur ex vi firmitatēque rationum ac demonstrationum, quibus nititur scientia, quarum maior copia est in aliis scientiis quàm in Metaphysica, propter summam difficultatem earum rerum quas tractat. quod significat Arist. in 1. Metaph. cap. 2. ita scribens, *Fere autem & difficillima hominibus cognita sunt ea, quæ maximè uniuersalia sunt, siquidem remotissima sunt à sensibus.* & in 12. Metaph. tex. 1. *Quemadmodum vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ*

Quam difficilis sit rerum metaphysicarum cognitio.

nascitur ex vi firmitatēque rationum ac demonstrationum, quibus nititur scientia, quarum maior copia est in aliis scientiis quàm in Metaphysica, propter summam difficultatem earum rerum quas tractat. quod significat Arist. in 1. Metaph. cap. 2. ita scribens, *Fere autem & difficillima hominibus cognita sunt ea, quæ maximè uniuersalia sunt, siquidem remotissima sunt à sensibus.* & in 12. Metaph. tex. 1. *Quemadmodum vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus animæ nostræ*

nostra ad ea quæ manifestissima omnium sunt. Et in 1. de Partib. animal. ca. 5. Sed partem illam æternam ac proinde nobilem, ac diuinam minus contemplari licet, quod admodum pauca illius sensui patent, quorum beneficio, tum de ea ipsa parte diuina, tum de ijs quæ nosse cupimus facultas nobis cogitandi indagandique suppeditatur, res mortales atque caducas, ut stirpes & animantes, quod eas socias familiarēque habemus, nosse uberius possumus, quippe cum multa inesse quoque in genere percipere possint, quicunque non laborem recusant. Simile fere scribit de Cælo in 2. lib. tex. 17. & 60. si autem natura cæli, quod tamen sub abspectum oculorum cadit, tam difficilis est ad intelligendum, quid existimandum est de intelligentiis? quæ non modo exuperant comprehensionem omnium sensuum, sed etiam intellectus nostri facultatem captumque multum excedunt. Si autem Physicam cum Mathematicis disciplinis conferamus secundum certitudinem, comperiemus doctrinas Mathematicas certiores esse quam Physicam tribus de causis. Primò quia Mathematicæ nunquam vtuntur nisi rationibus demonstratiuis, probabiles autem nunquam adhibent ad docendum. vnde Arist. 1. lib. Ethicor. ait nihil interesse vtrum Mathematicum probabilibus rationibus vtentem feras, an ab oratore demonstrationes postules. Deinde si aliquid patet sensui, physicus non curat id amplius demonstrare, quin immo docet esse valde absurdum & ridiculum, quod euidentius est id argumentari velle. Vnde Arist. 2. phy. tex. 6. ait, ridiculum esse si quis tentet demonstrare naturam esse, quoniam hoc per se manifestum est; & in 8. phy. tex. 22. ait in his, quæ sensibus perspecta & cognita sunt, rationem quærere dimisso sensu, infirmitatem quandam esse intellectus. & in lib. 3. de Generatione animalium cap. 10. ait, credendum esse magis sensui quàm rationi, & rationi tunc credendum esse, cum ea consentit cum sensibus: vnde manauit illud Auerrois, experimentum verorum sermonum esse, si consentiant cum rebus sensatis. at Mathematicus nō curans euidentiam, quæ est secundum sensus, eorumque iudicia, licet clara & certa contemnens, omnia, ut aiunt, reuocat ad calculos, cunctaque ad exactissimam scientiæ normam exigens, nihil præterit sine firma demonstratione. Postremò, tamen si physica interdum vtatur rationibus necessariis, tamen vis atque firmitas rationum Mathematicarum est multo clarior ac euidentior intellectui, ex quo fit, vt si demonstratio Mathematica bene percepta fuerit, eximat omnem scrupulum dubitationis, nullumque relinquat dissentendi locum, quin etiam plerumque fit, vt Theoremata quædam Mathematica antequam demonstrantur, videantur incredibilia atque adeo impossibilia, postquam autem eorum veritas à Mathematico demonstrata atque patefacta est, ita creduntur, vt euidenter cognoscatur op-

Doctrina mathematica certior quàm Physica.

Quanta sit firmitudo & euidentia demonstrationis Mathematicarum.

positum eorum esse falsum & impossibile. Propter has igitur causas, scientiæ mathematicæ vincunt certitudine philosophiam naturalem. Quamobrem cum Arist. vult significare genus aliquod docendi limitatum, firmum, exquisitum, & omnibus numeris absolutum, appellat illud mathematicum, vt apud eum videre licet in 1. Ethicor. & in fine 2. libri metaphy. & in 3. de Cælo tex. 65. vocat certissimas disciplinas mathematicas. Auerr. quoque in eandem sententiam scribens 2. metaphy. com. 16. hæc ait, *Demonstrationes Mathematica sunt in primo ordine certitudinis, & demonstrationes naturales consequuntur eas in hoc.* Cæterum physica potest dici secundum quid certior mathematicis, vel quoniam agit de substantia, quæ est certior accidente, vtpote quod videatur sustentari atque stabiliri in substantia, ab ea dependens inesse; vel quia vtitur potiori genere demonstrationis, faciens scire per proprias causas, propter quas res sunt, & per ea quæ per se, primòq; insunt in rebus quæ demonstrantur, quod non facit Mathematicus: Verum hoc partim fuit à nobis superius explicatum, partim aliàs vberius explicabitur. Reliquum est vt videamus, quænam illarum trium scientiarum sit prima.

*Quomodo
Physica possit
dici certior
Mathematicis
in disciplinis.*

Quæ illarum trium scientiarum sit prima.

CAP. XVII.

IFARIAM contingit vnâ scientiam esse priorem alia, vel secundum naturam, si versatur in rebus suapte natura prioribus, vel secundum nos, si tractat eas res, quæ à nobis prius atque facilius cognoscuntur. Quæ verò sint priora, & notiora secundum naturam & secundum nos, breuiter quidem indicat. Arist. 1. post. tex. 5. diligentius autem pertractat in 6. lib. Topic. nos autem propriè agemus hac de re in 3. huius operis libro. Ex his perspicuum est metaphysicam secundum naturam esse omnium primam, quoniam agit de prædicatis, causisq; omnium primis & generalissimis, hoc est de transcendentibus, & intelligentiis, quamobrem vocatur prima Philosophia. Secundum nos verò postremam omnium esse, homines enim iam cognitis & perceptis aliis rebus, tandem ad extremum, perueniunt ad notitiâ rerum diuinarum, propter summam earum difficultatem & remotionem à sensibus nostris (quæ omnia manifesta sunt ex his quæ paulò antè diximus) & quoniam in multis præsupponit cognitionem aliarum scientiarum præsertim autem Physicæ. Quod autem quidam aiunt, Metaphysicam etiâ ordine doctrinæ priorem esse cæteris disciplinis, propterea quod quæ aliis scientiis subiecta sunt non possint scientificè percipi sine cognitione rerum metaphysicarum (quæ per omnes res pertinent, atque peruadunt & quæ sunt superiora & per se dicuntur de subiectis aliarum scientiarum,

*Quomodo
Metaphysica
sit omnium
scientiarum
prima & postrema.*

cuiusmodi sunt transcendentia, decem predicamenta, &c.) nullius momenti est, eiusque refutatio in promptu est ex iis quæ tractata sunt in præcedenti capite. 15.

Si autem contentio fiat inter physicam & Mathematicas disciplinas, dubitatio existit utri scientiæ principatum deferri oporteat. Nos ut planè intelligatur quod docere volumus, subiiciemus duas propositiones. Prima est hæc; Mathematicæ secundum nos sunt priores physica. hoc patet ex duobus: primùm quia principia Mathematica sunt per se & secundum nos manifesta, nec ut cognoscantur & credantur, indigent longa experientia, qua tamèn & multa, & diligenti, opus habent principia physica. Hac etiam de causa absolutè appellatur disciplinæ, quoniam facillimæ sunt ad discendum, licet aliam causam ponat ex Platone Proclus in 1. super Euclidem. Deinde, quia scientiæ mathematicæ (loquor de puris mathematicis, Geometria inquam & Arithmetica, nam in aliis, ut est Astrologia, & Perspectiua, non ita manifestum est quod dicimus) facillimè addiscuntur etiam à pueris & rudibus aliarum disciplinarum; Quocirca olim mathematicæ, primæ omnium exponebatur: Arist. item in 6. Ethic. scribit puerum posse euadere mathematicum, prudentem verò aut philosophum minimè. Cæterum Albertus in 1. Tract. suo physico cap. 1. vult physicam priorem esse mathematicis secundum nos, quoniam agit de propriis obiectis sensuum, quæ sunt magis sensata ac proinde notiora quam sit quantitas, quæ est tantum sensibile commune. Sed pace Alberti dictum sit, licet quantitas non sit proprium sensibile, tamen, quia omnibus sensibus vsurpatur, atque percipitur, hac ratione notior erit quam quoduis sensibile proprium: præterea, dictum Alberti si quidquam valeret, illud tantum modo concluderet, res physicas notiores esse cognitione crassa, quæ est secundum sensus, secundum quos res tantum cognoscitur (ut aiunt) quoad esse, non autem cognitione distincta & scientifica, quæ est per causas & principia; hæc enim constat notiora nobis esse (ut diximus) in mathematicis quam in physicis. Altera propositio est hæc; mathematicæ secundum naturam videntur priores physica. Ratio est, quoniam mathematicæ considerant quantitatem ut quantitas est, physica verò, res prout sunt mobiles, atque sensibiles, sed esse mobile & sensibile præsupponit quantitatem, ergo prior natura est materia mathematicæ doctrinæ, quæ est quantitas, quam physice, quæ est ens mobile. quare tametsi substantia sit prior quantitate quæ est accidens, tamen substantia ut mobilis vel sensibilis, est posterior, hoc autè modo etià physicus considerat; nam prior contemplatio substantiæ ut substantia est, ad metaphysicam pertinet. Hoc item perspicuum sit ex eo, quia res mathematicæ sunt

d iiij

*Vtra scientia
sit prior, Phy-
sica, an Ma-
thematica.*

magis abstractæ à materia quàm Physicæ, ex quo fit, vt sint quoque priores natura; nam prius potest abstrahi à posteriori, non autem contrà, sed quantitas abstrahitur à rebus physicis, vt physicæ sunt, hæc vero, vt tales, non possunt ab ea separari, ergo, &c. Idem confirmari potest testimonio Arist. qui in 1. post. tex. 42. ait eam sciētiam esse priorem, quæ non agit de subiecto aliquo, hoc est, vt interpretantur omnes, de re materiali & sensibili: præterea, inquit illam scientiam priorem esse, cuius subiectum est magis simplex, & cui altera scientia addit aliquid, sicut perspectiua addit lineæ, esse visibilem, & Musica numero, esse sonorum, sed Mathematicus agit de quantitate abstracta à materia, physicus autem de rebus quæ sunt coniunctæ motui & materiæ; physicus item considerat quantitatem ex additione, hoc est nō agit de quantitate, vt quantitas est, sed vt quantitas materialis, mobilis & sensibilis, ergo physica est posterior secundum naturam Mathematicis: Sed quia nonnihil hac in re latet difficultatis, id breuiter explicandum est.

Duplex dubitatio.

Duplex hoc loco dubitatio existit, vna est hæc; Arist. in 6. Metaph. tex. 3. inquit, si non essent substantiæ abstractæ, fore, vt physica esset prima philosophia; & in 7. lib. Metaph. tex. 39. inquit Physicam esse secundam philosophiam; ex quibus verbis intelligitur physicam esse proximam Metaphysicæ, ac proinde secundam inter scientias speculatiuas, ergo, est natura prior Mathematicis disciplinis. Altera dubitatio est hæc; Mathematica quantitas abstrahitur à rebus physicis, ergo est posterior illis, prius enim est talem quantitatem fuisse physicam, quam esse abstractam ab intellectu à rebus physicis; sed vt est abstracta, consideratur à Mathematico, consideratio igitur quantitatis Mathematica, erit posterior cognitione physica eiusdem quantitatis. Ad primam dubitationē respondent quidam Scholasticæ, si tollerentur de medio intelligentiæ, non remansurā Metaphysicam distinctam à physica & disciplinis Mathematicis, quia tunc sola philosophia naturalis ageret de substantia quæ est prima omnium entium, idcirco physica meritò diceretur tunc prima philosophia: hoc autem ita confirmant, Metaphysica differt à physica & Mathematicis per abstractionem, quæ secundum rem & rationē fit à materia, sed sublatis intelligentiis nullo modo remaneret talis abstractio, ergo neq; remaneret Metaphysica. Sed hi philosophi dupliciter meo iudicio falluntur; primū enim falsum est, sublatis intelligentiis non esse remansuram Metaphysicam, nam tunc remanerent res naturales & res Mathematicæ, quibus essent aliqua prædicata communia, vt ens, verum, accidens, prius, posterius, totum, & pars, idem, diuersum, & alia permulta his similia, quæ cum sint communia vtrique sciētiae

Verum sublatis intelligentiis omnino tolleretur Metaphysica, & tunc Physica esset prima Philosophia.

(nimirum Physicę & Mathematicę) neutra posset sibi sumere & vendicare peculiarem eorum tractationem, sed id pertineret ad scientiam quampiam superiorem, & magis communem, quę non potest fingi esse alia quam Metaphysica. Deinde, illud quoque procul est à vero totam Metaphysicam cōtineri illa abstractione quę est secundum rem, & rationem à materia, cum Metaphysicus agat de multis rebus, quę minimè cadunt sub prædictam abstractionem, de qua re, quoniam satis, supra dictum fuit cap. 6. & 7. nihil attinet in præsentia plura verba facere. Nos igitur respondemus illum locum Arist. tametsi perdifficilis sit, plurimumque negotij facessat his qui nobiscum sentiunt, tamen sic esse interpretandum, ut Arist. significare velit Physicam tunc futuram fuisse primam Philosophiam, primam inquam, dignitate atque præstātia, quoniam sola ageret de substantiā, quę præstātior est accidentibus, non autē primam, vel secundum naturam vel secundum nos; quanquā & hac etiam ratione quodā modo prima esse & dici posset, sublatis enim intelligētis omnique substantia incorporea & immobili, tunc non esset alia substantia, quā naturalis; Physicus igitur non solum cōsideraret substantiam, ut est naturalis, sed absolute etiā, ut substantia est, ac proinde natura præcederet scientias mathematicas: Et quamvis etiam sublatis intelligentiis relinqueretur quædam scientia considerans, ut antè dixi, nonnulla prædicata communia rebus naturalibus & mathematicis, tamen quoniam talis scientia perexigua esset, non numeraretur tanquā distincta ab aliis duabus, sed eam complecteretur Philosophia naturalis tanquā partē aliquā sui: Quemadmodum non est dubium: quinsit aliqua scientia mathematica cōmunis, quę debeat speculari affectiones cōmunes magnitudini & numero, quę tamen scientia, à mathematicis nō numeratur distincta à Geometria & Arithmetica. Ergo quia sublatis intelligentiis, Physica non solum ageret de substantia ut est mobilis & sensibilis, sed etiam absolute, ut est substantia, & tractationem eorum quę rebus Physicis & metaphysicis communia sunt, sibi ipsa sumeret, quod nunc non facit, ideo tunc censeretur prior mathematicis, & prima Philosophia. Sic igitur sit occursum priori dubitationi.

Ad posteriorem autem dubitationem Proclus in 1. Commentario suo in Euclid. cap. 6. respondet, negando res mathematicas habere esse per abstractionē à rebus naturalibus, sed esse insitas in anima, ab eaq; genitas & multo priores esse materia physica. Quomodo enim (inquit Proclus) rationes mathematicę inesse pēdēt à rebus physicis, cum sint certiores illis, & gignant firmiorem limatioremque scientiam? Verum, quia hoc Procli responsum, olet magis doctrinam Pla-

*Explicatur
locus difficult.
Aristotelis.*

tonis quàm Arist. idcirco conuenienter Philosophiæ Peripateticæ respondentes proposi- tæ dubitationi; dicimus illud argumentum nihil valere: illo enim pari ratione confici posset, vniuersalia singularibus & superiora suis inferioribus posteriora esse, quoniam ab his abstrahuntur illa; quamuis enim quantitas prius existat in re Physica quàm sit actu abstracta ab intellectu, tamen prior est quantitas per se ac secundum rationem suam quàm eadem prout est physica, & cōceptus atq; ratio quātitatis vt quantitas est; & vt cōsideratur à mathematico, prior est quàm conceptus quantitatatis, vt est in rebus naturalibus, & vt consideratur à physico. Neque verò aliud est intellectu abstrahere quantitatem à materia physica, quàm considerare illam sine cōsideratione huius, quod procul dubio arguit quantitatem per se priorem esse, & non pēdere à rebus naturalibus. prius enim à posteriori, non autem è contrario posterius à priori potest abstrahi

Exponitur diuisio Philosophiæ practica.

C A P. V I I I.

VONIAM satis diligenter (ni fallor) explanata sunt quæcunque pertinere videbantur ad intelligendam diuisionem Philosophiæ speculatiuæ, consequens est, vt de Philosophia practica aliquid etiā dicamus: sed libet hic breuem esse; festinamus enim ad alia maiora, & quæ magis propria sunt huius operis. Scientia igitur practica, si latè sumatur hoc vocabulum (practicum) complectitur scientiam actiuam & factiuam; nomen actiuæ tamen si latius patet, tamen fere (sic vsus iam obtinuit) vsurpatur pro philosophia morali, factiua autem continet omnia genera artium. Rursum, nota & peruulgata est tripartita diuisio philosophiæ moralis, in Ethicam, Politicam, & Oeconomicam, quarum partium, si animum attendas ad ordinem doctrinæ, prima est Ethica, quippe quæ continet principia & quasi fundamenta reliquarum partium, agens de passionibus seu affectionibus animi, de vitiis & virtutibus, earumque actionibus, denique de summo bono, & vltimo fine hominis, quibus rebus non antè cognitis, atque constitutis, facultas Oeconomica & Politica ne digitum quidem progredi possent: Sin autem spectes excellentiam atque præstantiam, proculdubio primas tenet politica, etenim ad hanc cæteræ tanquàm extremum & finem, referuntur; vnde Arist. in 1. lib. Ethicor. & in principio Magnorum moralium, scientiam morum (quæ Græcè dicitur Ethica) subiicit politicæ, eiusque partem quandam facit. Ac licet facultas Oeconomica natura sit prior ciuili disciplina (veluti pars est prior toto; & vnum

Diuisio Philosophiæ moralis.

Politica ordine doctrinæ esse priorem Oeconomica.

multis) tamen quoniam Oeconomica, hoc est administratio rei familiaris, non potest bene designari, & doceri, nisi ante descripta & constituta fuerit ratio administrationis politicæ, hac vna re inductus est Aristot. vt facultati Ethicæ proximè subiungeret doctrinam politicam, quod planè liquet ex vltimis verbis eius in 10. lib. Ethicorū. Artes autem mechanicas, nemo, qui bene sentiat, posuerit partes philosophiæ; quis enim fabrū ærarium, aut lignorum appelleret philosophum? sed sunt quasi famulæ & administræ facultatis politicæ, in id comparatæ; vt societas ciuilis, illis instructa, nullum desideret, vel præsidium, vel ornamentum ad benè beatèque viuendum. Harum artium varietatem indicat Aristot. 2. physic. 24. & 25. & 79. Plato item in 10. lib. de Repub. Verum subtiliorem, atque pleniorē diuisionem artium, eleganter, & copiosè persequitur Plato in Dialogo, qui dicitur Sophista, seu de ente.

*De artibus
mechanicis.*

Cæterum meritò quispiam mirari posset, & à nobis requirere, cur Logica prætermittenda fuerit in diuisione philosophiæ, quam Platonici, & Stoici, in philosophiæ partibus numerarūt? Verum huic potest dupliciter responderi; Primum quidem Logicam prætermitti, propterea quod illa generali diuisione philosophiæ, philosophi voluerunt diuidere tantummodo scientiam & philosophiam (vt vocant) realem, hoc est, quæ tractat genus aliquod entis realis; qualem constat non esse Logicam. Deinde, potest etiam dici, à peripateticis prætermitti Logicam in diuisione philosophiæ, quod ipsi existiment Logicam non tam esse scientiam & partem philosophiæ, quàm modum sciendi, & (vt ita loquar) omnium scientiarum, cunctarumque philosophiæ partium instrumentum. Vide Ammonium, & Simplicium in præfatione super categorias Aristot. philoponum in proœmio priorum, Alexandrum ibidem, & 1. Topicorum cap. 9. Albertum in principio posteriorum, & in 1. Metaphys. tract. 1. cap. 1. & in fine secundi libri Metaphysici. D. Thomam in Opusc. super Boëtium de Trinitate, in quæstione de diuisione scientiæ speculatiuæ art. 1. sub finem, Egidium Romanum in principio post. qui omnes negant Logicam, si propriè ac subtiliter de scientia & philosophia sentire ac loqui volumus, esse scientiam aut partem philosophiæ. Ac mihi quidem cum inter philosophos nostri temporis disputatur an Logica sit scientia vel pars philosophiæ, videtur huiusmodi controuersia, & philosophorum dissensio, non tam esse in rebus, quàm in verbis vel in modo loquendi; aliis nimirum philosophiæ & scientiæ nomen latius, aliis verò angustius, & magis propriè sumentibus. Sed iam finis sit huius primū libri.

*Dubitatio,
cur Logica non
fuerit numerata
in partibus
Philosophiæ.*

FINIS PRIMII LIBRI.

DE PHILOSOPHIA NATURALI

LIBER SECVNDVS.

PRIMO libro disputatum est de diuisione Philosophiæ in speculatiuam & practicam, & ipsius speculatiuæ, in disciplinas mathematicas, Physicam & metaphysicam. Sed quia hoc opus quod in manibus habemus, totum planè dictum est docendis tractandisque rebus Physicis; de ipsa physiologia, omiſſis aliis philosophiæ partibus, deinceps agendum est. Ac primùm quidem statuendum est, quæ sit eius materia vel subiectum: tum ipsius subiecti, principia, species, & passionēs indicādæ: deinde, de partibus philosophiæ naturalis, earumque inter se connexionē, ac ordine differendum; postremò, explicanda est inscriptio præfixa octo libris physicorum Aristotelis, vt quale sit hoc genus doctrinæ quod nunc explicare ingredimur, melius intelligatur.

Quod sit Subiectum Physica, opinio D. Thomæ.

C A P. I.

VÆ possent huc afferri ex Logica de varia significatione ac proprietatibus subiecti, consultò prætermittentes, primùm exponemus præcipuas aliorum philosophorum opiniones de subiecto physicæ: tum aperiemus quid nobis hac de re magis probetur. Ab opinione igitur D. Thomæ ordiamur. D. Thomas in suo proœmio physico videtur asserere, subiectum physicæ esse ens mobile, scribens his verbis, *Cuius* (scilicet physicæ) *subiectum est ens mobile simpliciter, non dico autem corpus mobile, quia omne mobile, esse corpus probatur in isto libro, nulla autem sciētia probat suum subiectum; & ideo statim in principio de Cælo qui sequitur ad istum, incipitur à notificatione corporis.* Hæc ille. & licet D. Thom. in proœmio suo super lib. de Cælo scriptum reliquerit,

liquerit, subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, Thomistæ tamen priorem sententiam defendunt, & suadent his fere argumentis. Primò, subiectum Physicæ, aut est corpus mobile, aut ens mobile (nam de his duobus præcipuè dubitatur inter Philosophos) sed non est corpus mobile, ergo est ens mobile: Minor sic probatur, subiectum esse, supponitur in ea scientia, cuius est subiectum, sed Physicus probat corpus mobile esse, siquidem Aristot. in 6. Phys. 32. demonstrans omne mobile esse diuisibile, simul etiam demonstrare videtur omne mobile esse corpus (nam esse diuisibile, conuenit mobili quia est corpus) qui autem ostendit omne mobile esse corpus, aliquo modo etiam probatum relinquit, corpus mobile esse, cum enim probatur esse coniunctio aliquarum partium quæ faciunt aliquod totum videtur etiam aliquo modo probari illud totum esse; Aristot. igitur demonstrans coniunctionem mobilis cum corpore, simul etiam demonstrasse videtur corpus mobile esse, quare hoc non potest esse subiectum Physicæ. Deinde, idem est subiectum scientiæ, & præcipuæ passionis quæ de ipso demonstratur in tali scientia; sed subiectum motus vel mobilitatis, quæ est præcipua passio Physicæ, non est corpus sed ens; siquidem cum subiectum ponatur in definitione propriæ passionis. Aristot. in 3. Phys. tex. 6. definit motum non per corpus, sed per ens, dicens, *Motus est actus entis in potentia prout in potentia*. Postea, subiectum (vt vocant) adæquatum debet complecti omnia quæ tractantur in scientia, sed multa sunt mobilia: quæ non sunt corpora; materia enim mutatur ad substantiam, quantitas item, & qualitas producuntur per motum, constat autem huiusmodi res, non esse corpora, cum tamen sint entia; Adæquatū igitur subiectum Physicæ est ens mobile. Postremò, Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. & Auer. 4. Metaphy. com. 1. aiunt Physicam versari circa ens quod habet in se principium motus & quietis, quibus verbis significat subiectum physicæ esse ens mobile. Ne videatur autem esse repugnantia in verbis D. Thomæ scribentis in principio physicæ subiectum eius esse ens mobile, & in lib. de Cælo asserentis esse corpus mobile, quidam Thomistæ aiunt duplex esse subiectum, vnum adæquatū, & hoc in Physica esse ens mobile, alterū principale, & hoc esse corpus mobile; de illo D. Thom. locutū esse in physicis, de hoc autem in lib. de Cælo. Alij, qui volunt re idem esse ens mobile & corpus mobile, dicunt D. Thom. in phy. loqui de subiecto formaliter sumpto, in libr. autē de Cælo, de eo materialiter accepto. Hęc pro sententiā D. Thom.

Hanc opinionem Egidius in principio physicæ dupliciter confutat. Primò, si ens mobile esset subiectum physicæ, ipsa physica subalternaretur Metaphysicæ (quod tamē falsum esse ostensum à nobis

*Opinio Diuina
Thomæ, ens
mobile, esse
subiectum
Physicæ pro-
batur qua-
tuor ratio-
nibus.*

*Egidius re-
fellit opinio-
nem D. Tho-
mæ, sed non
bene.*

est in primo libro (nam ens mobile, cōtinetur ab ente quod est subiectum Metaphysicæ, eique addit ipsum mobile, quod cum sit inferior ente, nec fluens ex principiis eius, est quodammodo differentia accidentalis respectu entis; cum igitur hæc duo faciant vnam scientiam subalternari alij, ambo autem cōueniant in physicam, si ea pro subiecto habet ens mobile, relinquitur physicam subalternari Metaphysicæ. Deinde, sequeretur physicam esse partem Metaphysicæ; cum enim Metaphysica, vt scriptum est in 4. Metaphysicæ, consideret ens & species entis, omnisque scientia cōsiderans aliquod commune etiam consideret differentias & modos, per quos illud commune proximè diuiditur; ens autem proximè diuiditur in ens mobile & immobile; sicut in ens finitum & infinitum, in contingens & necessarium, Metaphysica considerans ens, etiam considerabit ipsum ens mobile; quare physica, quæ agit de ente mobili, erit pars Metaphysicæ. Hæc Egidius contra D. Thomam. Sed rationes Egidij parum firmæ videntur ad euertendam hanc opinionem. Nam prior eius ratio in eo deficit, quod relinquit tertiam proprietatem, quæ in primis requiritur ad faciendam subalternationem in scientiis, nimirum vt principia inferioris scientiæ per se demonstrantur in superiori, quia per se sint ignota & demonstrabilia; hoc autem non conuenire in Physicam, probatum fuit in primo libro. Ad posteriorem autem eius rationem, Thomistæ responderent dupliciter, primum quidem, concedendo considerari à Metaphysica species entis non quidem omnes, sed eas tantum quæ continentur abstractione Metaphysicæ: Est autē abstractio metaph. quæ fit secundum rem & rationem à materia & motu, in qua abstractione perspicuum est ipsum ens mobile non posse contineri. Deinde, diceret esse Metaph. generatim & vniuersè considerare generales species, modos, & gradus entis, sed propriam atque plenam tractationem eorum modorum qui alieni sunt à Metaphysica, relinqui scientiis particularibus. Quocirca licet Metaphysicus diuidat ens in mobile & immobile, & vtriusque differentiam generatim exponat, singularem tamen explicationem rerum mobilium, non sibi sumere, sed totam Physico relinquit. ex quo intelligitur Physicam non esse partem Metaphysicæ.

*Oppugnatur
aliter opinio
D. Thomæ.*

Sed opinionem D. Thomæ valentiori fortasse ratione oppugnare quis posset ad hunc modum: Subiectum cuiuslibet scientiæ, vt est apud Auerroem i. post. commen. 179. habet duas partes, vnam veluti materiam, quæ est res ipsa quæ tractatur in scientia; alteram veluti formam, quæ est ratio & modus secundum quem prædicta res tractatur; inter has autem partes oportet talem esse proportionem, qualis cernitur in rebus naturalibus inter materiam & formam, ita

vt vniciuque formæ respondeat propria materia; sed inter ens & mobile, non seruatur talis proportio; nam esse mobile non conuenit rebus quæ sunt entia, alioquin omne ens esset mobile, sicut non conuenit rebus, quatenus sunt animantes, sic enim fieret, vt præter animal, nihil esset mobile; quærendum igitur est proprium aliud subiectum cui primò insit mobile, & propter quod etiam competat aliis rebus, hoc autem quodnam sit, facile reperiemus si ponamus nobis ante oculos seriem eorum quæ numerantur in categoria Substantiæ, exempli gratia,

Ens
Substantia
Corpus
Viuens
Animal.
Homo.
Petrus

Ex hac serie quidquid sumpseris infra corpus, non propriè respondet mobili, quoniam est angustius & minus latè patens; de pluribus enim rebus dicitur mobile, quàm quodlibet eorum quæ numerantur sub corpore; sin autem sumas aliquid eorum quæ sunt supra corpus, id profecto amplius erit atque latius quàm mobile; non enim omne ens aut omnis substantia, est mobilis. Ex his igitur intelligitur, esse mobile non esse coniungendum cum vllò eorum quæ sunt præter corpus; quare non rectè statuitur subiectum Physicæ, ens mobile. Præterea, si quis ita loqueretur, animal componitur ex materia prima & anima, verè quidem sed impropriè loqueretur; nam propriè materia animæ, non est materia prima, sed corpus organicum; etenim anima definitur actus corporis organici; similiter si quis ita definiret hominem, homo est substantia rationis compos, non bene definirer, quia rationale, non est proxima differentia substantiæ, sed animalis, quamobrem in definiendo homine, rationale non debet coniungi cum substantia sed cum animali: Vnde Aristot. in 6. Topicorum reprehendit eas definitiones quibus res definiuntur per genus remotum; ergo pari ratione absurdum videri debet, si quis ponat subiectum Physicæ, ens mobile, cum mobile non conueniat enti vt ens est, sed potius vt est corporeum, non secus atque si quis faceret subiectum Medicinæ, ens sanabile, ac non potius corpus humanum sanabile. Verùm, quid pro opinione D. Thomæ, & quid contra eam dici possit, ita sit explicatum.

Si cui autem opinio D. Thomæ non maximè probatur, is posset *Solutio*

nam opinio-
nis D. Tho-
ma.

ad rationes quæ pro confirmatione eius supra positæ sunt, hoc modo respondere. Ad primam rationem responderi potest nusquam demonstrari ab Arist. corpus mobile esse, neque verò posse demonstrari à physico: Etenim demonstratio adhibetur ad faciendam fidem rebus obscuris & dubiis, non autem certissimis & maximè perspicuis, vti est in physica, corpus mobile esse; & Arist. significat hoc supponendum esse in physica, scribens in 1. physicorum tex. 11. ad hunc modum, *Nobis autem supponatur ea quæ sunt natura, aut omnia, aut quedam moveri: manifestum est autem ex inductione*: Deinde si ridiculū est demonstrare naturam esse, vt scriptum est in 2. phys. tex. 6. quanto magis ridiculus esset physicus, si tētare demonstrare corpus mobile esse, cū manifestius sit esse corpora mobilia, quàm naturam esse: præterea, physicus non debet neque potest demonstrare motum esse, vt pulchrè docet Arist. 8. phys. tex. 22. sed corpus mobile, est notius nobis quàm motus, ergo physicus nullo modo potest demonstrare corpus mobile esse; Minor patet tum ex his, quæ sunt apud Arist. 4. phys. tex. 104. vbi sic ait, *Etenim motus notus est per id quod mouetur, & latius per id quod fertur, Hoc aliquid enim est id quod fertur, motus autem non*: tum ex his, quæ scribit Themistius in 3. phy. super tex. 16. hoc modo, *Accedis, quod notius est mobile aliquanto quam motus, non enim idem est nosse motum esse, & quid sit motus exploratum habere*; Nam vt sit motus, neminem latet, quid autem sit, vel nos quoque nūc quarimus; at verò motum esse, res mota nobis ostendunt, hæc autem sunt, quæ nos mobilia nuncupamus, quare is qui in motu definiendo admonitionem habet rei mobilis, offert rem magis planam, & notam ad docendum, id quod erat ignotius. Nam igitur Thomistæ bene concludunt cum ita ratiocinantur, Aristoteles demonstrat omne mobile esse diuisibile, vel esse corpus, ergo demonstrat corpus mobile esse; nam illud potest demonstrari, quoniam est dubium; etenim Scho- tus putat Angelos verè mobiles esse, cū tamen non sint corpora; & Democritus, Leucippus, & Epicurus faciebant atomos mobiles, & indiuisibiles; hoc autem, cum sit per se notum, non potest cadere sub demonstrationem. aliud igitur est, omne mobile esse diuisibile, quod cum non sit per se notum probatur à physico, & aliud est, corpus mobile esse, quod cum sit manifestissimum sensibus, non potest à physico probari. Ad secundam; Ens, dupliciter sumitur, vel tanquam nomen quoddam transcendens, vel tanquam participium verbi substantiui, sum, vt idem valeat; atque id quod existit; in definitione motus ponitur ens, non vt nomen transcendens, sic enim faceret definitionem vitiosam; nam Aristot. 2. post. tex. 17. & in 6. Top. vetat adhiberi definitionibus eiusmodi nomina transcendentia, propterea quod quidquid ponitur in definitione alicuius rei, debet

debet eam separare ab alia quapiam re. Itaque illud, *Entis in potentia*, idem valet, atque si dixisset, motus est actus eius quod existit in potentia; Sed dices, cur non loco entis posuit (corporis) quandoquidem corpus est proprium subiectum motus? An quia nondum erat notum omne mobile esse corpus, idque postea demonstraturus erat in 6. physicorum? Ad tertiam, est quidem mutatio in formis tam substantialibus quam accidentariis, tanquam in terminis inter quos, & circa quos fit mutatio. est quoque in materia prima tanquam in eo quod subternitur, & subiicitur mutationi, verum proprie motus est in toto compositio; si enim quærat quid est quod generatur, aut corrumpitur, quid item est quod alteratur; qui diceret materiam aut formam generari, & corrumpi, non bene profecto responderet, etenim totum compositum est quod generatur, corrumpitur, alteratur secundum qualitatē, mouetur secundū locū, cæterisque mutationū generibus efficitur. Vnde Arist. in 1. Phy. 63. dicit, omne quod fit semper esse cōpositū. Ad quartā, cum idem planè sit corpus mobile, atq; ens mobile, & substantia naturalis vel sensibilis, Arist. & Auerr. nō admodum solliciti de vocabulis fuerunt, & variis nominibus designant subiectum physicæ, nunc hoc nunc alio vocabulo appellantes. Quod si tantum tribuant verbis Arist. vt ab his negent temere discedendum esse, cur non animaduertunt Arist. in 6 Metaphysicæ proximè ante eum locum, quem ipsi citant, scribere physicum versari circa substantiam quæ habet in se principium motus & quietis? quare hincliceret concludere, subiectum Physicæ esse substantiam mobilem. Cur item non repetunt memoria, quæ scripta sunt ab Auerroe in 12, Metaphy. & in principio physicæ? etenim illic ait subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile, hic autem; esse res sensibiles prout sunt transmutabiles? cum igitur tam variæ locuti fuerint de subiecto physicæ, non sunt eorum verba, argumenti loco trahenda ad vnā aliquā certā opinionem asserendam & astruendam.

Exponuntur aliæ opiniones de subiecto Physicæ.

CAP. II.

SCOTISTÆ arbitrantur subiectum philosophiæ naturalis esse substantiam naturalem, idque probant ad hunc modum. Primū quoniam Arist. id apertè significat in 6. Metaph. textu 1. his verbis quæ paulò antè commemorauimus. Deinde, si subiectum Physicæ non est substantia naturalis, aut igitur erit ens mobile, aut corpus mobile, sed neutrum potest esse: Minorē ita pro-

Opinio Scotistarum esse substantiam naturalem.

c

bât: non potest esse subiectum, ens mobile, duas ob causas, tum quia sic Physica subalternaretur Metaphysicæ, quod ipsi confirmant similiter ut Egidius, cuius rationes superius exposui, tum etiam, quia mobile, cum significet motum, seu mobilitatem quæ est passio quædam Physica, non potest esse ratio formalis subiecti, nam passio una cum subiecto facit ens per accidens, & posterior est subiecto, ita ut citra passionem subiectum possit perfectè cognosci secundum quidditatem suam, & potest passio demonstrari de subiecto suo, sicut mobile de ente naturali demonstrari potest, hoc modo: Omne ens quod habet in se principium motus & quietis, est mobile, sed omne ens naturale est tale, ergo est mobile. Hæc autem omnia repugnant rationi formali alicuius subiecti. Præterea, quod non possit esse subiectum physicæ corpus mobile, sic ostendunt; nam Angeli sunt mobiles motu Physico, quia tamen non sunt corpora; Angelos autem moueri posse ex vno loco ad alium tamen si latuit Aristotelem, tamen nos qui Christianæ doctrinæ præceptis imbuti sumus, ex sacris literis certum atque perspicuum habemus. Hæc illi.

*Refellitur se-
cunda opinio.*

Sed tres ob causas non probatur nobis hæc sententia. Primò, quia sicut supra docebamur mobile non bene coniungi cum ente, quia multo latius patet ens, quam mobile, sic nunc contra istos dici potest, mobile non bene ac propriè congruere cum substantia, siquidem non omnis substantia est mobilis motu Physico. Deinde, falso existimant, eos qui ponunt subiectum physicæ corpus aut ens mobile, usurpare ipsum mobile, pro passione aliqua physica, ac non potius per id vocabulum significare velle idem quod ipsi vocant naturale, hoc est, id quod habet in se principium motus & quietis: non secus atque cum dicimus, animal rationale esse definitionem hominis, non sumimus rationale, pro quadam potestate ratiocinandi, quæ est qualitas accidentalis, sed eo vocabulo inuimus atque denotamus proprium gradum & differentiam essentialem hominis. Postremò, falsum est Angelos esse mobiles motu Physico: etenim motus Angeli, vel potentia passiva eius ad motum, non potest à phy. non dico scientificè comprehendì, sed ne coniectura quidè aut suspitione aliqua percipi. Præterea, si Angelus mouetur Physicè, ergo vel ab alio vel à se: sed non ab alio, ut clarum est, nec à se, quia haberet duas partes, quarum una moueret, altera moueretur: nisi forte dicant secundum idem mouere, & moueri, quod simpliciter absurdum est. Deinde, si Angelus mouetur Physicè, ergo habet in se principium motus, sed quæ sunt huiusmodi, per se ac simpliciter pertinent ad scientiam naturalem; hæc enim regulam reliquit nobis Arist. 2 phy. tex. 71. ad dignoscendas eas res quæ cadunt sub scientiam physicam; ab his quæ non pertine-

*Angelis mo-
ueri secundum
locum, non
Physicè, nec
modo Physi-
co, probatur
multum argu-
mentis.*

ad ipsam, quæcunque inquit, mouent & mouentur, quoniam habēt in se principium motus quod est natura, sunt verè physica, & propriè pertinent ad sciētiam naturalem. Necesse igitur est Scotistas cōfiteri Physici esse, agere de Angelis simpliciter, & vt vocant, quidditatiuè. Ad hæc, si Angelus physicè non est in loco, nec potest moueri physicè secundum locum; sed non est physicè in loco; nam quod sic est in loco, coæquatur ei, & ab eo continetur, & alias proprietates habet quas de loco physico tradit Arist. in 4. lib. physico. Adde, quòd cum Aggelus sit substantia immaterialis & incorporea, nullam habet proportionem ad locum physicum nec ad motum, His accedit quòd Aristoteles in 6. lib. physicè probat omne mobile physicum esse diuisibile & habere partes quantitatiuas; & alio loco confirmat cuncta quæ mutantur physicè, habere materiam, & nullum indiuisibile posse moueri physicè secūdū locū. aliud igitur est Angelos moueri ex vno loco ad alium, quòd neque nos neque vllus Theologus negabit, & aliud est Angelos moueri secundum locum physicè eo nimirum modo quo mouentur mobilia physica, quo plerique omnes Theologi inficiantur.

Quidam recentiorum Philosophorum; faciunt materiam physicè, substantiam sensibilem, moti verbis Auerrois quæ scripta sunt ab eo in prologo physico, vbi ait subiectū huius artis non esse aliud quàm res sensibiles; Sed hi si volunt substantiam sensibilem, quatenus est sensibilis esse materiam physicā, dupliciter errant; primū quia ex eo fieret, vt libri de Anima continerent vniuersam physiologiam; nā si bona est ratiocinatio Arist. qua ipse vtitur in 1. de partibus animalium cap. 1. ad ostendendum scientiam animæ intellectiue non pertinere ad physicam quæ sic habet. si physicus ageret de intellectu; similiter etiam deberet agere de omni intelligibili; ergo pari ratione liceret nobis in præsentia sic argumentari: in libris de Anima agitur de sensu, ergo ibidem debet tractari de omni sensibili; qua sensibile est, sed esse sensibile secundum illos est ratio formalis subiecti physicæ, ergo libri de Anima continent vniuersam materiam physicā, ac proinde totam scientiam naturalem. Deinde, si esse sensibile, est ratio & causa cur aliquid subiiciatur scientiæ naturali, ergo cui talis ratio per se conueniet, id per se ac simpliciter tractabitur in physica, cui verò competet secundum quid atq; per accidens, id quoq; per accidens & secundum quid pertinebit ad physicam; sed esse sensibile per se conueniet accidentibus, per accidens autem substantiæ (vt clarum est ex his quæ traduntur in 2. lib. de Anima textu. 65.) physica igitur per se ager de accidentibus, per accidens autem de substantia, quod perspicuè falsum est. Adde, quòd subiectum physicæ, oportet

*Tertio opinio
quòd sit res
sensibilis, ne-
felliur.*

esse quidpiam absolutum, cuius ratio formalis non potest esse, vt vocant, respectiua, sed esse sensibile habet in se respectum & relationē ad aliud, ergo nō potest esse propria ratio subiecti Phy. Neque verò debuit eos mouere auctoritas Auerr. quippe qui non tā subtiliter de re ipsa loquēs variē descripsit materiā Phy. vt suprà diximus.

Quarta opinio, subiectū esse, res generabiles & corruptibiles.

Non desunt etiam qui putent subiectum Philosophiæ naturalis, esse res generabiles & corruptibiles; quam opinionem corroborant his duobus argumētis. Primum est hoc: Arist. in octo libris Phy. tradit principia & affectiones cōmunes omniū rerum naturalium; sed nō exponit nisi principia & affectiones rerū corruptibiliū; ergo in Physica tantū agitur de rebus corruptibilibus: Maiorem ita probant, Arist. initio Physicę proponit se velle tractare de principiis maxime vniuersalibus, idēq; præcipit tum ibi, tū in primo de Partibus animalium cap. 1. prius explicāda esse que sunt cōmunia quā quæ sunt propria, & quæ sunt magis vniuersalia quā quæ minus. Deinde, si in octo libris Physicis non tractātur principia communia omnium rerum naturalium, ergo aut traduntur alibi, aut nusquam; manca igitur & imperfecta esset doctrina Arist. alibi verò nec Arist. egit, nec potuit agere sine vitio: Etenim doctrina talium rerum poni ac explicari debuit in vestibulo Philosophiæ naturalis. Minorem autem cōfirmant hoc modo. Arist. in 1. Physicorum agit de materia, forma & priuatione, quę tria propriē non insunt nisi in rebus corruptibilibus nam quibus rebus priuatio accidit, in eas necessariō aliquando cadit interitus. Præterea, hoc apertissimē declarat Arist. in 1. phy. tex. 78. vbi quasi faciens epilogum eorum quæ antē docuerat, ait se dixisse de principiis eorum quæ generantur & corrumpuntur, Postea, in 2. phy. definit naturam esse principium motus & quietis; quam definitionē perspicuum est non conuenire nisi in naturā corruptibilem, cælestis enim natura sempiterno & irrequieto motu cietur. Ad hęc; motus est actus entis in potentia, & circumscribitur duobus terminis, quorum vnus dicitur terminus à quo, alter ad quem, quod de motu cæli verē dici non potest. Ad extremum, esse in loco & in tempore, tantūmodo competit in res corruptibiles, ergo &c. Alterum verò argumentum quo hanc opinionem cōmuniunt est hoc; Tota Physiologia occupatur & cōlūmitur in explicandis rebus corruptilibus, exceptis modò duobus libris de Cælo, in quibus tamen non agitur de cælo per se, nec vt est species subiecti Phy. sed quatenus est principium mouens ac efficiens rerum corruptibiliū. quod ita esse ex eo perspicuum est quia eiusdē est tractare de forma atque de materia alicuius rei, vt docet Arist. in 2. Phy. a 21. ad 26. quare si Phy. ageret de materia cæli, eundem quoque oporteret differere de forma eius quæ est

intelligentia, quod palam est & ab Arist. doctrina, & à veritate plurimum abhorre. Non igitur Physicus considerat cælum nisi prout est causa mouens & efficiens rerum sublunarium.

*Refutatur 4
opinio.*

Horum sententia licet in speciem probabilis sit, tamen si bene perpendatur, falsa est. Primum, quoniam Arist. 3. de Cælo tex. 1. in 8. Metaph. tex. 12: & in 12. Metaph. tex. 5. & in primo de Partibus animalium cap. 5. numerat cælum inter substantias naturales, & vult scientiam eius, Physicam esse. Vnde, cum in 12. Metaph. tex. 5. tripartitò diuississet substantiam, in mobilem & immobilem, rursus mobile in sempiternam & corruptibilem, inquit substantiam mobilem, siue fuerit æterna siue corruptibilis, pertinere ad Philosophum naturalem, immobilem autem minimè. At si cælum tantummodo pertinet ad Physicum, vt est principium mouens & efficiens, cur Arist. cælum refert ad scientiam naturalem, intelligentias autem minimè, cum sint etiam ipsæ causæ mouentes, efficientesq; rerum naturalium? Deinde, in 2. Phy. tex. 71. Arist. ait quæcunque mota mouent. siue corruptibilia sint, siue incorruptibilia, esse Physica & spectare ad negociū Physicū, sed cælū mouet & mouetur, ergo &c. Amplius, Arist. in lib. de Cælo, non tantum agit de cælo, vt est principium harum rerū inferiorum, sed absolutè, & vt loquuntur nunc Philosophi, quidditatiuè; demonstrat enim naturam cæli diuersam esse à naturis elementorum, eamque ingenerabilem atque incorruptibilem; nec vsquam in dicat quidditatiuam cognitionem cæli requirendam esse ex alia scientia. Præterea, cælum habet naturam quæ est principium motus vt docet Aristoteles 1. lib. de Cælo, tex. 5, propria item operatio eius, quæ est motus circularis, est plane Physica, ergo cælum erit corpus Physicum. Postremò, si perfecta cognitio cæli non traditur à Physico, à quo igitur petenda est? Nunquid à Mathematico? Atqui Astronomus, qui vnus de cunctis Mathematicis solum verba facit de cælo, non perscrutatur substantiam eius, vt egregiè ostendit Simplicius in 2. Phy. super tex. 18. Num à Metaphysico? Sed neque Arist. talē scientiam dedit in sua Metaphysica, nec ibi profiteretur aut significat eiusmodi doctrinam esse Metaphysicam.

Cæterum dissoluamus rationes, ipsorum. Ad primam respondeo, in primo libro Physicorum solum tradi principia rerum generabilium, in lib. autem de Cælo declarari principia cæli; causa autem, cur non primum dederit principia communia vtriusque rebus corruptibilibus nimirum, & cælis, duplex afferri potest, vna est quoniam corpus naturale analogicè dicitur de cælo & rebus sublunariis nō autem vniuocè, saltem loquendo Physicè; analogum autem, seu (vt cum Aristotele loquar) id quod dicitur ab vno ad vnum, non signifi-

*Solutio ratio-
num quarta
opinionis.*

Deinde, memoria repetendum est id quod supra diximus, cūm discuteremus opinionem Schoti, illud vocabulum (mobile) non significare aliquam passionem, nam passio subiecti, non potest esse ratio formalis eius, vt ibi ostendimus. significat igitur mobile, idem prorsus atq; naturale, & quod habet in se principium motus. Cūm enim ille gradus & ratio corporis quæ præcisè consideratur à Physico, nobis occulta sit & careat proprio nomine; idcirco exprimitur & declaratur ex comparatione ad motum, qui est effectus & passio eius, cunctis notissima. Itaque apud nos idem omnino valent hæc omnia, corpus mobile, naturale, habens in se principium motus, & si quod aliud nomen est eiusdem generis. Quocirca materiam Physicæ variis nominibus designauit Auerroes. Nam in prologo Physicæ, ait esse res sensibiles prout sunt trāsmutabiles; at in 12. Metaphy. com. 5. scribit esse corpus mobile, & in 4. Metaphy. com. 1. ens mobile; vt vel inde perspicuum sit, non debere Philosophum, vbi res manifesta est, valde sollicitū esse de verbis; pulchrè enim illud à Platone dictum est, si verba vbi opus est contemneremus, prudentia eruditioneque ditiores essemus. Ac his quidē positis, facili & breuiter cōfirmari potest opinio nostra de subiecto Physicæ, hoc modo: Illud est subiectū alicuius scientiæ, cuius quæcunque per se tractantur in sciētia, sunt vel principia vel passionēs, vel species, hæc enim tria, vt est in 1. Post. omnis sciētia perscrutatur circa subiectum suum, sed tale est corpus mobile, ergo, &c. In promptu est Minoris probatio; nā materia, forma & natura, sunt proxima principia corporis mobilis; Item quantitas, motus, locus & tempus, sunt affectiones naturales, quæ per se ac primò conueniunt corpori mobili; denique, cælum, elemēta mixta, inanima, stirpes, animantes, homo, sunt species corporis mobilis. Adde, quod mobile seu naturale, propriè & (vt vocant) adequatè, nec enti, nec alij subiecto cōuenit præterquam corpori. quod quia suprā fusius explicauimus, hoc loco simpliciter & breuiter attingimus. negat igitur, subiectū Philosophiæ naturalis esse corpus mobile seu naturale.

*Demonstratio
quòd subie-
ctum Physicæ
sit corpus mo-
bile vel natu-
rale.*

*Ponuntur de-
cem dubita-
tiones.*

Sed ex his quæ de subiecto Physicæ dicta sunt, existunt nonnullæ dubitationes quas nunc enodare oportet. 1. Dubitatio. Cur facimus tantum subiectum Physicæ corpus mobile, & non addimus etiam, vt ita loquar, quiescibile? cum natura definiatur esse principium motus & quietis? 2. Cur dicimus corpus mobile, & non mouens, cūm mouere sit nobilius quàm moueri? 3. Cur non ponimus subiectum Physicæ, corpus quantum, vel figuratum? nam sicut necesse est omne corpus naturale aliquo motu præditum esse, vt scribit Arist. 1. de Cælo tex. 57. sic etiam debet esse affectum quantitate, & figura. 4. Phy-

ficus agit de intelligentiis, & vt videre est in 8. Phy. agit item de formis tam substantialibus quàm accidentariis, harum autem rerum nulla est corpus mobile, ergo &c. 5. Arist. in 1. Phy. tex. 11. ait supponendum esse ea quæ natura constant, aut omnia, aut quædam moueri; ergo his verbis innuit esse aliquas res naturales quæ non sint mobiles, non igitur erit adæquatum subiectum Physicæ, corpus mobile. 6. Corpus mobile continet res generabiles & corruptibiles, sed huiusmodi rerum non potest esse scientia; etenim Arist. scribit in 1. Post. tex. 21. & 22. res corruptibiles, neque sub demonstrationem neque sub definitionem cadere posse; quibus duobus instrumentis omnis scientia perfecta continetur. 7. Multa tractat Arist. in libris Philosophiæ naturalis, quæ non videntur attinere ad corpus mobile, quin etiam ei repugnare, cuiusmodi sunt casus, fortuna, infinitum & vacuum. 8. Merito etiam dubitari potest, an cognitio rerum naturalium quam nobis reliquit Arist. sit vere scientia? 9. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo physicus non considerabit res nisi prout habent respectum ad motum, quare non erit physici considerare puras quidditates rerum naturalium; nam quidditas, exempli causa, hominis præcisè sumpta, non includit motum neque respectum ad motum, ad rationem enim quidditatum eius quod est ens absolutum & substantia, non potest vlllo modo pertinere vel accidens vel respectus aliquis; quod si physicus non considerat tales quidditates, vix dici aut fingi potest, à quo alio cognosci aut declarari debeat. 10. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo Astrologia & Medicina erunt partes philosophiæ naturalis, quoniam tractât, illa quidem de cælo, hæc autem de humano corpore, quæ sunt species corporis mobilis. Verum ad has obiectiones facillè responderi potest ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, Quia omne corpus naturale est mobile, non tamen omne capax est quietis, vt in cælo manifestum est, & quia motus est veluti habitus, quies autem tanquam priuatio, priuatio autem ex habitu cognoscitur, idcirco diximus corpus mobile esse subiectum Physicæ, non addentes quiescibile. Huc accedit, quod Arist. in 8. phy. tex 28. ait motum esse quiddam magis physicum, quam quietem; his verbis scribens, *Fere autem & omnia dicere moueri, falsum quidem est, minus autem hoc præter methodum, posita est enim natura in naturalibus principium, sicuti motus & quietis, tamen Physicum magis est motus.* Addunt præterea quidam, motum esse perfectiorem quiete; quod in corporibus quidem animatis verum est, non autem in simplicibus vt sunt elementa, quorum perfectio non est motus, sed potius quies in suo loco naturali. Vnde Auerr. 4. libro de Cælo ait definitiones.

Solutio dubitationum

corporum simplicium quæ assignantur per quietes, esse perfectiores, quoniam declarant naturalem statum, & dispositionem talium corporum; corpus enim simplex ideo mouetur quia est extra suam naturalem dispositionem, & ideo mouetur, vt motu perueniat ad suum locum in quo quiescat, itaque quies est finis motus. Ad 2. Res aliqua nõ dicitur aut est naturalis, quia mouet naturaliter, alioquin intelligentiæ essent res naturales & physice, quippe quæ cælum moueant motu physico, sed vocatur aliqua res naturalis, propterea quod naturaliter mouetur; etenim natura definitur esse causa vt id in quo inest, moueatur & quiescat: Vnde Aristoteles in 2. physici tex. 71. ait duplex esse se mouens physice, vnũ quod etiam mouetur, alterum quod mouet & non mouetur, illud & physicũ est & pertinet ad scientiam naturalem, hoc autem minimè. Ad 3. Licet quantitas & figura sint affectiones communes omnium rerum naturalium, tamen non sunt ita Physicæ vt motus, neque ita declarant naturam cuiusque rei naturalis. Quamobrem Arist. ex varietate motuum naturalium solet indagare varios gradus & ordines rerum naturalium. Ad 4. Physicus agit de intelligentiis, non absolutè, sed vt mouent Physicè orbes cælestes, formæ autẽ substantiales & accidentiales, & si non sunt corpora mobilia, tamen sunt principia vel affectiones eius: neque enim oportet quæcunq; tractantur in scientia esse species subiecti, sed vel species vel principia, vel passiones eius. Ad 5. Arist. non subiunxit illa verba (aut quædam) propter polos mundi, aut centrum, aut animam rationalem, aut formas substantiales, seu accidentales, in quibus non videtur inesse motus; quoniam prædictæ res non constant natura, vt ipse ibi dicit; hoc enim proprium est corporum, neque illud dixit quasi dubitaret an esset aliquod corpus naturale quod non esset mobile, id enim apud ipsum est impossibile. Sed Arist. pronuntiauit illa verba, quia licet omnia corpora naturalia sint mobilia, tamen hoc apertissimum est in quibusdam, vt in animabilibus & cælo, in aliis verò subobscuro est, vt in elemento terræ; satis autem erat Aristoteli ad ostendendum non posse demonstrari motum esse, docere per se manifestum esse aliqua corpora naturalia moueri. Ad 6. Rerum corruptibilium vt sunt corruptibiles, hoc est vt sunt singulares, non est scientia, tamen in huiusmodi rebus, intellectus noster reperit prædicata quædam vniuersalia & necessaria, quæ colligit & vocat ad rationem scientiæ; etenim licet homo sit corruptibilis, tamen hoc ipsum, nimirum hominem esse corruptibilem, est quidpiam incorruptibile; similiter. Petrum sedere, est contingens, tamen illud esse contingens, est necessarium; res item sublunares sunt mutabiles, sed ipsas esse mutabiles, est pror-

*Quomodo
sit scientia re-
rum corrup-
tibilium.*

sus immutabile; & quamuis res naturales non semper ac perpetuò contingant eodem planè modo, sed interdum à naturali statu & ordine suo deficient, tamen hoc ipsum non fugit, aut latet Phy. etenim physicus docet rerum caducarum atque mortalium hoc esse ingeniũ - vt licet fere ita eueniant, tamen aliquando à fine & scopo suo naturali aberrent; quod, quo modo, quando, cur, aut in quibus rebus contingat, idem Physicus verè ac diligenter explanat: ita fit, vt res naturales per se quidem sint cõmutabiles, & non necessariæ, tamen quod de huiusmodi rebus physicus nos docet, est penitus necessariũ atque immutabile. His consentanea sunt quę ait D. Tho. i. p. q. 86. ar. 3. scribens si considerentur rationes vniuersales rerum sensibilibum, omnes scientias esse de necessariis, nedum physicam. Ad 7, physicus in docenda Philosophia naturali (id quod etiam in aliis disciplinis tradendis eodem modo contingit) quædam tractat per se, hæc autem sunt vel principia, vel species, vel affectiones subiecti adequati, alia tractat per accidens, demonstrans ea falsa esse. & redarguens eos qui de talibus rebus male sentiunt, cuius generis sunt quæ disputantur ab Arist. de casu, & fortuna, vacuo, & infinito; nonnulla etiam sub aliena persona vel Metaphysici, vel Mathematici, à Physico pertractantur; disputatio enim de vno, & ente aduersus Parmenidem in i. lib. Physicorum, Metaphysica est: quę autem de continuo Arist. in lib. 6. differit, non tam redolent doctrinam Physicam quàm representant abstractionem Mathematicam. Denique multa vel digrediendi, vel ordinandi & amplificandi causa intexuntur in tractandis disciplinis quæ videntur esse remota & aliena proprio ipsarum instituto. Ad 8. Doctrina rerum naturalium quam nobis scriptam reliquit Arist: si quis velit bene sentire & propriè loqui, non potest dici absolutè & in totum scientia. Primùm, quia æternitas materiæ, morus, mundi, intelligentiarum, necessitas Dei in agendo, finita virtus eius, & id genus alia, quę sunt præcipua fundamenta, atque firmamenta Philosophiæ Aristotelicæ, perspicuum est falsa esse. Ex quibus principiis falsis, cum ab eo texatur & nectatur magna quædam series aliarum rerum, necesse est magnam partem Physicæ Arist. non esse scientiã. Deinde, eas res quę veræ sunt, plerùmque leuiter ac molliter tractat. non eas confirmans firmis necessariisque rationibus, sed tantùm Dialecticis ac probabilibus, vt ipsemet Aristoteles confiteri videtur, libro 2. de Cælo, textu 17. & 60. cum igitur pars Physicæ Aristotelis sit falsa, pars autem topicam tantùm & probabilem doctrinam continens, non potest physica Aristotelis simpliciter & absolutè appellari scientia. Verùm, ne ingrati videamur in principem & parentem Philosophiæ, constanter affirmamus, eum præter

*An Physica
doctrina quæ
nobis reliquit
scriptam Aristoteles,
pos-
sit appellari
scientia.*

cæteros Philosophos, dignum esse laude & admiratione, eiusque disciplinam longè præferendam esse doctrinis aliorum Philosophorum. Primùm, quia vnus Arist. plura scripsit de rebus naturalibus, quam omnes alij Philosophi simul, quorum extent opera; Deinde quia vsus est meliori methodo; tum quoniam adhibuit genus orationis maximè accommodatum ad tractandas & docendas res Philosophicas: Ad hæc, quoniam primus fere in declarandis rebus naturalibus omnia quatuor genera causarum tam prima & remota, quam proxima, patefecit, & vnamquæque rem declarauit non ex cõmunibus & alienis principiis sed ex propriis atque germanis causis. Postremò, cùm tamen multa, & tam varia scripserit, minimè tamen omnium Philosophorum à veritate aberrauit: Et qui sunt errores eius, hi nec multi sunt, nec ita ridiculi & absurdi, vt aliorum Philosophorum.

An Metaphysicus consideret quidditates omnium rerum in particulari.

Ad 9. Dubitationem hoc modo respondendum est. Cùm ponitur subiectum Physicæ corpus mobile, non sic intelligendum est, vt putemus Physicum non aliter considerare res naturales quàm prout habens respectum ad motum, sed quia omnium rerum naturalium quidditates sunt huiusmodi, vt ipsas necessariò ac per se cõsequatur motus; & quoniam Arist. per motum inuestigat essentiam rerum naturalium, & cùm non præsto adsunt differentię essentielles, quæ profecto magna ex parte nos latent, earum loco adhibere consuevit proprios motus & operationes naturales, idcirco Philosophi statuerunt materiam Physicæ corpus mobile, significantes per mobile, non respectum ad motum. sed rationem & gradum essentialem corporis, ex quo per se oritur motus, & respectus ad motum, ita vt eas omnes res comprehendat subiectum Physicę, quę per se sunt Physicę mobiles, atque mutabiles. Non esse autem Metaphysici, perscrutari quidditates rerum naturalium, vt quibusdam visum, ex his quæ mox dicam perspicuum erit. Primò, Arist. in 1. Metaphy. cap. 2. ait sapientem omnia nosse, non singulariter, sed vniuersaliter: & in 11. lib. sum. 2. cap. 2. ita scribit. *Philosophia verò de particularibus quidem prout unicuique horum aliquid accidit, non cõsiderat, circa verò ens, prout ens vniquodque horum speculatur*: Deinde, falsum esset subiectum Metaphysicę esse ens prout ens, quod tamen plusquam millies inculcat Arist. in libris Metaphy. Etenim Metaphy. si cognosceret quidditates rerum naturalium, consideraret hominẽ non solum, vt est ens, sed vt est homo, & leonem item, idẽque contingeret in aliis rebus. Præterea, rueret ea distinctio scientiarum speculatiuarum, quam Arist. in 6. Metaphy, tradit & colligit ex diuersa definiendi ratione. Ad hæc in libris Metaphysicis Arist. non explicatur scientia quidditatum naturalium, sed

sed in 7. lib. Metaphy. vniuersè tantum agitur de quidditate, nusquam autem de quidditatibus Physicis, ergo hoc est indicio, eiusmodi quidditatum cognitionem non esse Metaphysicam. Amplius reliquæ scientiæ superuacaneæ essent, nam perfectissima cognitio ea est, qua cognoscitur quidditas rei, vt est apud Arist. in 3. Metaph. tex. 3: & 7. lib. tex. 4. hæc autem cognitio quidditatu omniû rerum, esset Metaphy. ergo &c. Quod si quis dicat, reliquas scientias speculari passiones earum rerum, quarum Metaphysicus contemplatur quidditates atque hac ratione locum aliquem relinqui cæteris scientiis. hic profecto vehementer fallitur; eiusdam enim scientiæ est considerare causam & effectû, principiû & conclusionem, mediû & extrema demonstrationis, vt ex his quæ scribuntur ab Arist. 1. Post. tex. 20. & 23. conspicuum est; sed quod quid est, est causa passionum, est caput scientiæ, est principium atque medium demonstrationis, ergo non potest consideratio definitionum vel quidditatum pertinere ad Metaphysicam, & consideratio passionum quæ fluunt ex illis quidditatibus, ad alias scientias. Et in 2. lib. Phy. tex. 17. ait Arist. *Inconueniens esse si Physicus scit quid sit sol & luna, nullum autem accidens eorum determinat.* significans his verbis, vtrumque declarandum esse ab eadem scientia. Item, hoc pacto aliæ omnes scientiæ subalternarentur Metaphysicæ, quod supra explosum est: Nam principia demonstrationum, quæ sunt definitiones, supponerentur ex Metaphysica, sicut facit Perspectiua respectu Geometriæ. Dicitur autem Metaphysicus tractare ipsum quod quid est omnium rerum, nõ quidem speciatim, sed vniuersè, vel quia tractat ea quæ attingût quidditates omnium rerum, vti sunt, ens substantia, vel accidens, actus, & potentia; vel quia docet quale esse debeat ipsum quod quid est, ex quibus rebus constet, quo pacto differat quod quid est substantiæ, à quod quid est accidentis, vt videre est apud Arist. in 7. lib. Metaphysicæ, vel quia cum ipsum quod quid est, sit principium cuiuslibet scientiæ particularis, supponitur in ea vel declaratur leuiter per inductionem, sicut ait Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. Si autè necesse sit contra sophistas tueri & confirmare ipsum quod quid est, & ostendere id bene constitutum esse, id profecto iam pertinet ad Metaphysicam. Sed dicit aliquis Arist. 4. Metaph. tex. 5. significare primi Philosophi esse speculari de omnibus rebus etiam in particulari; nam subdit, illius esse considerare an Socrates, & Socrates sedens, sint idem an diuersa? Sed ad hoc dicitur, sententiam illorum verborum hanc esse, primum Philosophum considerare illa prædicata transcendentia, idem & diuersum, ita vt an Socrates, & Socrates sedens sint idem an diuersa, non possit cognosci sine doctrina Metaphysicæ; hoc igitur quod de So-

Dubitatio.

Pulchra doctrina de analogo, seu eo quod dicitur ens ab uno ad unum.

cat naturam aliquam diuersam ab analogatis, sed proximè significat omnia analogata, vnum tamen eorum principaliter, alia verò prout sunt aliquo modo affecta ad illud & habet ordinem seu proportionem quādam ad ipsum; Ex quo fit, vt bene declarato principali analogato, facilis sit cognitio & reliquorum analogatorū, & ipsius analogi quod est commune omnibus. Quamobrem vsu venit, vt Arist. & alij philosophi, interdum posthabito communi analogo, præcipuè commorentur in explicando principali analogato: Vnde Arist. in libris Metaphysicis pauca scripsit de accidente, de ente verò, paucissima, sed omnem operam suam contulit ad docendam, explanandamq; substantiam quæ est principale analogatum entis. Altera causa est, quoniam paucissima sunt communia cælo & rebus corruptibilibus. quanto enim interuallo distant inter se materia, forma, motus, locus, denique mensura durationis corporum cælestium, atque corruptibilium? Quamobrem quoniam ea quæ videntur esse communia, per pauca sunt, eaque per obscura & perdifficilia cognitu, nisi antè perspectam habeamus naturam vtriusque corporis, ideo satius fuit quæ propria sunt vtriusque corporis, seorsim & distinctis operibus edocere; quemadmodū videmus factum fuisse ab Arist. Exorsus autem fuit scientiam naturalem à doctrina rerum corruptibiliū, quoniam hæc facilius est ad perdiscendum, multumque adiumenti præbet ad peruestigandam & cognoscendam naturam cæli. Ad secundam rationem, dicendum est ipsos falsò existimare intelligentiam esse veram formam cæli, cum sit tantum forma (vt aiunt) assistens, non autem dans esse cælo; quod luculenter confirmarem, nisi hoc alienū videretur instituto nostro (pertinet enim talis disceptatio ad lib. de Cælo) & hac de re infra lib. 7. huius operis, nonnihil attingemus. Verum quia satis superque alienas opiniones refutauimus, restat vt sententiam nostram deinceps exponamus.

Ponitur quinta opinio, subiectum Physicæ esse corpus mobile seu naturale, quæ magis probatur.

C A P. I I I.

N H I quidem probatur maximè, & ad veritatis similitudinem videtur esse propensior, opinio Auicennæ, Linconienfis, Alberti, Egidij, & aliorum grauium atque præstantium philosophorum, qui existimant subiectum philosophiæ naturalis, esse corpus mobile seu naturale; Sed vt probabilitas huius opinionis cunctis perspecta exploratæque sit, quædam antè declaranda sunt. primum igitur sciendum est, triplex esse corpus, vnum physicum; alte-

rum Mathematicū, tertium autem Metaphysicum: etenim trina di- *Triplex vel*
 mensio, quæ continet longitudinem, latitudinem & crassitiem, & *quadruplex*
 propterquam aliquid est atque nominatur corpus, tribus modis, cō- *consideratio*
 derari potest, vel præcisè & seorsim ab omni materia, & sic facit cor- *corporis, Phy-*
 pus mathematicum: vel ut inest in substantia composita ante morū, *sica, Mathe-*
 & qualitates sensibiles, atque hoc modo constituit corpus metaphy- *matica & Metaphysic.*
 sicum; nam si Metaphysicus speculatur decem categorias, necesse est
 eum quoque agere de substantia composita & de quantitate; ex quo
 necessariò efficitur, ut tractet etiā de corpore: vel ut est affectio sub-
 stantiæ mobilis & sensibilis, necessaria cum ad suscipienda sustinen-
 daque cætera accidentia, tum ad exercendos motus & actiones na-
 turales; atque propter huiusmodi quantitatem sic affectam, appella-
 tur corpus physicum; qua significatione corporis, nos in præsentia
 utimur, cum facimus subiectum Physicæ corpus mobile. Sed dicit
 aliquis, neque Auerr. neque Arist. agnoscere hoc nostrū corpus Me- *Dubitatio.*
 taphysicum; illum quidem, quia in 3. Metaph. com. 17. scribit duplex
 tantummodo esse corpus, physicum & Mathematicum: hunc autem
 quoniam 3. Physicus textus 40. & item aliis locis innuit solum duo
 genera corporum, vnum intelligibile, hoc est Mathematicum, alte-
 rum sensibile, hoc est physicum; Et in 2. de Anima tex. 3. ait corpo-
 ra naturalia esse principia aliorum corporum, quod verum non es-
 set si existeret aliquod corpus Metaphysicum, hoc enim non esset
 posterius corpore Physico, sed potius esset natura prius. Verum,
 huic dubitationi occurrere potest ad hunc modum: non potest nega- *Solutio dubi-*
 ri quin (ut antea diximus) triplex sit & ad tres scientias pertinens *tationis.*
 consideratio corporis, sed Aristoteles & Auerroes partim quia cor-
 pus Metaphysicum, & physicum re non differunt, partim sequuti
 communem modum loquēdi vsitatum in scientiis, tantum faciunt
 duplex corpus; vnum physicum alterum Mathematicum. In 2. autem
 lib. de Anima Aristoteles loquitur de corporibus quæ re vera exi-
 stunt, & sub sensus nostros cadūt, non quæ sola cogitatione cohæ-
 rent, cuiusmodi est corpus Metaphy. & Mathematicum. Illorū autē
 corporum quæ existunt in natura, duo genera sunt, vnum natura-
 le, ut lapis & planta, alterum verò artificiosum, ut mensa, vel le-
 ctus; & quia formæ artificiales habent pro subiecto in quo inhæ-
 rent & à quo sustentantur, ipsum corpus naturalem, idcirco Arist. ait
 corpus naturale esse principium, videlicet tanquam materiam alio-
 rum corporum, nimirū artificialium. Est quoque quarta considera-
 tio corporis prout est artificiale; nam quantitas, ut variè figuratur &
 determinatur per artem mechanicam, facit corpus artificiale quod
 prioribus tribus posterius est, & vocari potest corpus artificiosum.

Deinde, memoria repetendum est id quod supra diximus, cū discuteremus opinionem Schoti, illud vocabulum (mobile) non significare aliquam passionem, nam passio subiecti, non potest esse ratio formalis eius, vt ibi ostendimus. significat igitur mobile, idem prorsus atq; naturale, & quod habet in se principium motus. Cū enim ille gradus & ratio corporis quæ præcisè consideratur à Physico, nobis occulta sit & careat proprio nomine; idcirco exprimitur & declaratur ex comparatione ad motum, qui est effectus & passio eius, cunctis notissima. Itaque apud nos idem omnino valent hæc omnia, corpus mobile, naturale, habens in se principium motus, & si quod aliud nomen est eiusdem generis. Quocirca materiam Physicæ variis nominibus designauit Auerroes. Nam in prologo Physicæ, ait esse res sensibiles prout sunt trāsmutabiles; at in 12. Metaphy. com. 5. scribit esse corpus mobile, & in 4. Metaphy. com. 1. ens mobile; vt vel inde perspicuum sit, non debere Philosophum, vbi res manifesta est, valde sollicitū esse de verbis; pulchrè enim illud à Platone dictum est, si verba vbi opus est contemneremus, prudentia eruditioneque ditiores essemus. Ac his quidē positis, facile & breuiter cōfirmari potest opinio nostra de subiecto Physicæ, hoc modo: Illud est subiectū alicuius scientiæ, cuius quæcunque per se tractantur in sciētia, sunt vel principia vel passionēs, vel species, hæc enim tria, vt est in 1. Post. omnis sciētia perscrutatur circa subiectum suum, sed tale est corpus mobile, ergo, &c. In promptu est Minoris probatio; nā materia, forma & natura, sunt proxima principia corporis mobilis; Item quantitas, motus, locus & tempus, sunt affectiones naturales, quæ per se ac primò conueniunt corpori mobili; denique, cælum, elemēta mixta, inanima, stirpes, animantes, homo, sunt species corporis mobilis. Adde, quod mobile seu naturale, propriè & (vt vocant) adequatè, nec enti, nec alij subiecto cōuenit præterquam corpori. quod quia suprà fusius explicauimus, hoc loco simpliciter & breuiter attingimus. negat igitur, subiectū Philosophiæ naturalis esse corpus mobile seu naturale.

*Demonstratio
quod subie-
ctum Physicæ
sit corpus mo-
bile vel natu-
rale.*

*Ponuntur de-
cem dubita-
tiones.*

Sed ex his quæ de subiecto Physicæ dicta sunt, existunt nonnullæ dubitationes quas nunc enodare oportet. 1. Dubitatio. Cur facimus tantum subiectum Physicæ corpus mobile, & non addimus etiam, vt ita loquar, quiescibile: cum natura definatur esse principium motus & quietis? 2. Cur dicimus corpus mobile, & non mouens, cū mouere sit nobilius quàm moueri? 3. Cur non ponimus subiectum Physicæ, corpus quantum, vel figuratum? nam sicut necesse est omne corpus naturale aliquo motu præditum esse, vt scribit Arist. 1. de Cælo tex. 57. sic etiam debet esse affectum quantitate, & figura. 4. Phy-

ficus agit de intelligentiis, & vt videre est in 8. Phy. agit item de formis tam substantialibus quàm accidentariis, harum autem rerum nulla est corpus mobile, ergo &c. 5. Arist. in 1. Phy. tex. 11. ait supponendum esse ea quæ natura constant, aut omnia, aut quædam moueri; ergo his verbis innuit esse aliquas res naturales quæ non sint mobiles, non igitur erit adæquatum subiectum Physicæ, corpus mobile. 6. Corpus mobile continet res generabiles & corruptibiles, sed huiusmodi rerum non potest esse scientia; etenim Arist. scribit in 1. Post. tex. 21. & 22. res corruptibiles, neque sub demonstrationem neque sub definitionem cadere posse; quibus duobus instrumentis omnis scientia perfecta continetur. 7. Multa tractat Arist. in libris Philosophiæ naturalis, quæ non videntur attinere ad corpus mobile, quin etiam ei repugnare, cuiusmodi sunt casus, fortuna, infinitum & vacuum. 8. Merito etiam dubitari potest, an cognitio rerum naturalium quam nobis reliquit Arist. sit vere scientia? 9. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo physicus non considerabit res nisi prout habent respectum ad motum, quare non erit physici considerare puras quidditates rerum naturalium; nam quidditas, exempli causa, hominis præcisè sumpta, non includit motum neque respectum ad motum, ad rationem enim quidditatum eius quod est ens absolutum & substantia, non potest villo modo pertinere vel accidens vel respectus aliquis; quod si physicus non considerat tales quidditates, vix dici aut fingi potest, à quo alio cognosci aut declarari debeant. 10. Si subiectum physicæ est corpus mobile, ergo Astrologia & Medicina erunt partes philosophiæ naturalis, quoniam tractat, illa quidem de cælo, hæc autem de humano corpore, quæ sunt species corporis mobilis. Verum ad has obiectiones facile responderi potest ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, Quia omne corpus naturale est mobile, non tamen omne capax est quietis, vt in cælo manifestum est, & quia motus est veluti habitus, quies autem tanquam priuatio, priuatio autem ex habitu cognoscitur, idcirco diximus corpus mobile esse subiectum physicæ, non addentes quiescibile. Huc accedit, quod Arist. in 8. phy. tex 28. ait motum esse quiddam magis physicum, quam quietem; his verbis scribens, *Fere autem & omnia dicere moueri, falsum quidem est, minus autem hoc præter methodum, posita est enim natura in naturalibus principium, sicuti motus & quietis, tamen Physicum magis est motus.* Addunt præterea quidam, motum esse perfectiorem quiete; quod in corporibus quidem animatis verum est, non autem in simplicibus vt sunt elementa, quorum perfectio non est motus, sed potius quies in suo loco naturali. Vnde Auerr. 4. libro de Cælo ait definitiones.

Solutio dubitationum

corporum simplicium quæ assignantur per quietes, esse perfectiores, quoniam declarant naturalem statum, & dispositionem talium corporum; corpus enim simplex ideo mouetur quia est extra suam naturalem dispositionem, & ideo mouetur, vt motu perueniat ad suum locum in quo quiescat, itaque quies est finis motus. Ad 2. Res aliqua nõ dicitur aut est naturalis, quia mouet naturaliter, alioquin intelligentiæ essent res naturales & physice, quippe quæ cælum moueant motu physico, sed vocatur aliqua res naturalis, propterea quod naturaliter mouetur; etenim natura definitur esse causa vt id in quo inest, moueatur & quiescat: Vnde Aristoteles in 2. physici tex. 71. ait duplex esse se mouens physice, vnũ quod etiam mouetur, alterum quod mouet & non mouetur, illud & physicũ est & pertinet ad scientiam naturalem, hoc autem minimè. Ad 3. Licet quantitas & figura sint affectiones communes omnium rerum naturalium, tamen non sunt ita Physicæ vt motus, neque ita declarant naturam cuiusque rei naturalis. Quamobrem Arist. ex varietate motuum naturalium solet indagare varios gradus & ordines rerum naturalium. Ad 4. Physicus agit de intelligentiis, non absolutè, sed vt mouent Physicè orbes cælestes, formæ autè substantiales & accidentiales, & si non sunt corpora mobilia, tamen sunt principia vel affectiones eius: neque enim oportet quæcunq; tractantur in scientia esse species subiecti, sed vel species vel principia, vel passionem eius. Ad 5. Arist. non subiunxit illa verba (aut quædam) propter polos mundi, aut centrum, aut animam rationalem, aut formas substantiales, seu accidentales, in quibus non videtur inesse motus; quoniam prædictæ res non constant natura, vt ipse ibi dicit; hoc enim proprium est corporum, neque illud dixit quasi dubitaret an esset aliquod corpus naturale quod non esset mobile, id enim apud ipsum est impossibile. Sed Arist. pronuntiauit illa verba, quia licet omnia corpora naturalia sint mobilia, tamen hoc apertissimum est in quibusdam, vt in animabilibus & cælo, in aliis verò subobscurum est, vt in elemento terræ; satis autem erat Aristoteli ad ostendendum non posse demonstrari motum esse, docere per se manifestum esse aliqua corpora naturalia moueri. Ad 6. Rerum corruptibilium vt sunt corruptibiles, hoc est vt sunt singulares, non est scientia, tamen in huiusmodi rebus, intellectus noster reperit prædicata quædam vniuersalia & necessaria, quæ colligit & vocat ad rationem scientiæ; etenim licet homo sit corruptibilis, tamen hoc ipsum, nimirum hominem esse corruptibilem, est quidpiam incorruptibile; similiter. Petrum sedere, est contingens, tamen illud esse contingens, est necessarium; res item sublunares sunt mutabiles, sed ipsas esse mutabiles, est pror-

*Quomodo
sit scientia re-
rum corrup-
tibilium.*

sus immutabile; & quamuis res naturales non semper ac perpetuò contingant eodem planè modo, sed interdum à naturali statu & ordine suo deficiant, tamen hoc ipsum non fugit, aut latet Phy. etenim physicus docet rerum caducarum atque mortalium hoc esse ingeniũ vt licet fere ita eueniant, tamen aliquando à fine & scopo suo naturali aberrent; quod, quo modo, quando, cur, aut in quibus rebus contingat, idem Physicus verè ac diligenter explanat: ita fit, vt res naturales per se quidem sint cõmutabiles, & non necessariæ, tamen quod de huiusmodi rebus physicus nos docet, est penitus necessariũ atque immutabile. His consentanea sunt quę ait D. Tho. 1. p. q. 86. ar. 3. scribens si considerentur rationes vniuersales rerum sensibilibium, omnes scientias esse de necessariis, nedum physicam. Ad 7, physicus in docenda Philosophia naturali (id quod etiam in aliis disciplinis tradendis eodem modo contingit) quædam tractat per se, hæc autem sunt vel principia, vel species, vel affectiones subiecti adæquati, alia tractat per accidens, demonstrans ea falsa esse. & redarguens eos qui de talibus rebus male sentiunt, cuius generis sunt quæ disputantur ab Arist. de casu, & fortuna, vacuo, & infinito; nonnulla etiam sub aliena persona vel Metaphysici, vel Mathematici, à Physico pertractantur; disputatio enim de vno, & ente aduersus Parmenidem in 1. lib. Physicorum, Metaphysica est: quę autem de continuo Arist. in lib. 6. differit, non tam redolent doctrinam Physicam quàm representant abstractionem Mathematicam. Denique multa vel digrediendi, vel ordinandi & amplificandi causa intexuntur in tractandis disciplinæ quæ videntur esse remota & aliena proprio ipsarum instituto. Ad 8. Doctrina rerum naturalium quam nobis scriptam reliquit Arist. si quis velit bene sentire & propiè loqui, non potest dici absolutè & in totum scientia. Primùm, quia æternitas materiæ, motus, mundi, intelligentiarum, necessitas Dei in agendo, finita virtus eius, & id genus alia, quę sunt præcipua fundamenta, atque firmamenta Philosophiæ Aristotelicæ, perspicuum est falsa esse. Ex quibus principiis falsis, cum ab eo texatur & nectatur magna quædam series aliarum rerum, necesse est magnam partem Physicæ Arist. non esse scientiã. Deinde, eas res quę veræ sunt, plerũque leuiter ac molliter tractat. non eas confirmans firmis necessariisque rationibus, sed tantum Dialecticis ac probabilibus, vt ipsemet Aristoteles confiteri videtur, libro 1. de Cælo, textu 17. & 60. cum igitur pars Physicæ Aristotelis sit falsa, pars autem topicam tantum & probabilem doctrinam continens, non potest physica Aristotelis simpliciter & absolutè appellari scientia. Verum, ne ingrati videamur in principem & parentem Philosophiæ, constanter affirmamus, eum præter

*An Physica
doctrina quæ
nobis reliquit
scriptam Arist.
Aristoteles, pos-
sit appellari
scientia.*

cæteros Philosophos, dignum esse laude & admiratione, eiusque disciplinam longè præferendam esse doctrinis aliorum Philosophorum. Primum, quia vnus Arist. plura scripsit de rebus naturalibus, quam omnes alij Philosophi simul, quorum extent opera; Deinde quia vsus est meliori methodo; tum quoniam adhibuit genus orationis maximè accommodatum ad tractandas & docendas res Philosophicas: Ad hæc, quoniam primus fere in declarandis rebus naturalibus omnia quatuor genera causarum tam prima & remota, quam proxima, patefecit, & vnamquæque rem declarauit non ex communibus & alienis principiis sed ex propriis atque germanis causis. Postremò, cum tamen multa, & tam varia scripserit, minimè tamen omnium Philosophorum à veritate aberrauit: Et qui sunt errores eius, hi nec multi sunt, nec ita ridiculi & absurdi, vt aliorum Philosophorum.

An Metaphysicus consideret quidditates omnium rerum in particulari.

Ad 9. Dubitationem hoc modo respondendum est. Cum ponitur subiectum Physicæ corpus mobile, non sic intelligendum est, vt putemus Physicum non aliter considerare res naturales quam prout habens respectum ad motum, sed quia omnium rerum naturalium quidditates sunt huiusmodi, vt ipsas necessariò ac per se cõsequatur motus? & quoniam Arist. per motum inuestigat essentiam rerum naturalium, & cum non præsto adsunt differentię essentielles, quæ profecto magna ex parte nos latent, earum loco adhibere consuevit proprios motus & operationes naturales, idcirco Philosophi statuerunt materiam Physicæ corpus mobile, significantes per mobile, non respectum ad motum, sed rationem & gradum essentialem corporis, ex quo per se oritur motus, & respectus ad motum, ita vt eas omnes res comprehendat subiectum Physicæ, quæ per se sunt Physicè mobiles, atque mutabiles. Non esse autem Metaphysici, perscrutari quidditates rerum naturalium, vt quibusdam visum, ex his quæ mox dicam perspicuum erit. Primò, Arist. in 1. Metaphy. cap. 2. ait sapientem omnia nosse, non singulariter, sed vniuersaliter: & in 11. lib. sum. 2. cap. 2. ita scribit. *Philosophia verò de particularibus quidem prout unicuique horum aliquid accidit, non cõsiderat, circa verò ens, prout ens vniuersaliter horum speculatur*: Deinde, falsum esset subiectum Metaphysicæ esse ens prout ens, quod tamen plusquam millies inculcat Arist. in libris Metaphy. Etenim Metaphy. si cognosceret quidditates rerum naturalium, consideraret hominè non solum, vt est ens, sed vt est homo, & leonem item, idemque contingeret in aliis rebus. Præterea, rueret ea distinctio scientiarum speculatiuarum, quam Arist. in 6. Metaphy. tradit & colligit ex diuersa definiendi ratione. Ad hæc in libris Metaphysicis Arist. non explicatur scientia quidditatum naturalium, sed

sed in 7. lib. Metaphy. vniuersè tantum agitur de quidditate, nufquam autem de quidditatibus Physicis, ergo hoc est indicio, eiusmodi quidditarum cognitionem non esse Metaphysicam. Amplius reliquæ scientiæ superuacaneæ essent, nam perfectissima cognitio ea est, qua cognoscitur quidditas rei, vt est apud Arist. in 3. Metaph. tex. 3. & 7. lib. tex. 4. hæc autem cognitio quidditatu omniũ rerum, esset Metaphy. ergo &c. Quod si quis dicat, reliquas scientias speculari passiones earum rerum, quarum Metaphysicus contemplatur quidditates atque hac ratione locum aliquem relinqui cæteris scientiis. hic profecto vehementer fallitur; eiusdam enim scientiæ est considerare causam & effectũ, principiũ & conclusionem, mediũ & extrema demonstrationis, vt ex his quæ scribuntur ab Arist. 1. Post. tex. 20. & 23. conspicuum est; sed quod quid est, est causa passionum, est caput scientiæ, est principium atque medium demonstrationis, ergo non potest consideratio definitionum vel quidditarum pertinere ad Metaphysicam, & consideratio passionum quæ fluunt ex illis quidditatibus, ad alias scientias. Et in 2. lib. Phy. tex. 17. ait Arist. *Inconueniens esse si Physicus scit quid sit sol & luna, nullum autem accidens eorum determinat.* significans his verbis, vtrumque declarandum esse ab eadem scientia. Item, hoc pacto aliæ omnes scientiæ subalternarentur Metaphysicæ, quod supra explosum est: Nam principia demonstrationum, quæ sunt definitiones, supponerentur ex Metaphysica, sicut facit Perspectiua respectu Geometriæ. Dicitur autem Metaphysicus tractare ipsum quod quid est omnium rerum, nõ quidem speciatim, sed vniuersè, vel quia tractat ea quæ attingũt quidditates omnium rerum, vti sunt, ens substantia, vel accidens, actus, & potentia; vel quia docet quale esse debeat ipsum quod quid est, ex quibus rebus constet, quo pacto differat quod quid est substantiæ, à quod quid est accidentis, vt videre est apud Arist. in 7. lib. Metaphysicæ, vel quia cum ipsum quod quid est, sit principium cuiuslibet scientiæ particularis, supponitur in ea vel declaratur leuiter per inductionem, sicut ait Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. Si autè necesse sit contra sophistas tueri & confirmare ipsum quod quid est, & ostendere id bene constitutum esse, id profecto iam pertinet ad Metaphysicam. Sed dicit aliquis Arist. 4. Metaph. tex. 5. significare primi Philosophi esse speculari de omnibus rebus etiam in particulari; nam subdit, illius esse considerare an Socrates, & Socrates sedens, sint idem an diuersa? Sed ad hoc dicitur, sententiam illorum verborum hanc esse, primum Philosophum considerare illa prædicata transcendentia, idem & diuersum, ita vt an Socrates, & Socrates sedens sint idem an diuersa, non possit cognosci sine doctrina Metaphysicæ; hoc igitur quod de So-

Dubitatio.

Deinde, memoria repetendum est id quod supra diximus, cum dicteremus opinionem Schoti, illud vocabulum (mobile) non significare aliquam passionem, nam passio subiecti, non potest esse ratio formalis eius, ut ibi ostendimus. significat igitur mobile, idem prorsus atque naturale, & quod habet in se principium motus. Cum enim ille gradus & ratio corporis quæ præcisè consideratur à Physico, nobis occulta sit & careat proprio nomine; idcirco exprimitur & declaratur ex comparatione ad motum, qui est effectus & passio eius, cunctis notissima. Itaque apud nos idem omnino valent hæc omnia, corpus mobile, naturale, habens in se principium motus, & si quod aliud nomen est eiusdem generis. Quocirca materiam Physicæ variis nominibus designauit Auerroes. Nam in prologo Physicæ, ait esse res sensibiles prout sunt transmutabiles; at in 12. Metaphy. com. 5. scribit esse corpus mobile, & in 4. Metaphy. com. 1. ens mobile; ut vel inde perspicuum sit, non debere Philosophum, ubi res manifesta est, valde sollicitum esse de verbis; pulchrè enim illud à Platone dictum est, si verba ubi opus est contemneremus, prudentia eruditioneque ditiores essemus. Ac his quidè positis, facile & breuiter confirmari potest opinio nostra de subiecto Physicæ, hoc modo: Illud est subiectum alicuius scientiæ, cuius quæcunque per se tractantur in scientia, sunt vel principia vel passionem, vel species, hæc enim tria, ut est in 1. Post. omnis scientia perscrutatur circa subiectum suum, sed tale est corpus mobile, ergo, &c. In promptu est Minoris probatio; nam materia, forma & natura, sunt proxima principia corporis mobilis; Item quantitas, motus, locus & tempus, sunt affectiones naturales, quæ per se ac primò conueniunt corpori mobili; denique, cælum, elementa mixta, inanima, stirpes, animantes, homo, sunt species corporis mobilis. Adde, quod mobile seu naturale, propriè & (ut vocant) adequatè, nec enti, nec alij subiecto cõuenit præterquam corpori. quod quia supra fusius explicauimus, hoc loco simpliciter & breuiter attingimus. negat igitur, subiectum Philosophiæ naturalis esse corpus mobile seu naturale.

*Demonstratio
quòd subie-
ctum Physicæ
sit corpus mo-
bile vel natu-
rale.*

*Ponuntur de-
cem dubita-
tiones.*

Sed ex his quæ de subiecto Physicæ dicta sunt, existunt nonnullæ dubitationes quas nunc enodare oportet. 1. Dubitatio. Cur facimus tantum subiectum Physicæ corpus mobile, & non addimus etiam, ut ita loquar, quiescibile? cum natura definiatur esse principium motus & quietis? 2. Cur dicimus corpus mobile, & non mouens, cum mouere sit nobilius quàm moueri? 3. Cur non ponimus subiectum Physicæ, corpus quantum, vel figuratum? nam sicut necesse est omne corpus naturale aliquo motu præditum esse, ut scribit Arist. 1. de Cælo tex. 57. sic etiam debet esse affectum quantitate, & figura. 4. Phy-

ficus agit de intelligentiis, & vt videre est in 8. Phy. agit item de formis tam substantialibus quàm accidentariis, harum autem rerum nulla est corpus mobile, ergo &c. 5. Arist. in 1. Phy. tex. 11. ait supponendum esse ea quæ natura constant, aut omnia, aut quædam moueri; ergo his verbis innuit esse aliquas res naturales quæ non sint mobiles, non igitur erit adæquatum subiectum Physicæ, corpus mobile. 6. Corpus mobile continet res generabiles & corruptibiles, sed huiusmodi rerum non potest esse scientia; etenim Arist. scribit in 1. Post. tex. 21. & 22. res corruptibiles, neque sub demonstrationem neque sub definitionem cadere posse; quibus duobus instrumentis omnis scientia perfecta continetur. 7. Multa tractat Arist. in libris Philosophiæ naturalis, quæ non videntur attinere ad corpus mobile, quin etiam ei repugnare, cuiusmodi sunt casus, fortuna, infinitum & vacuum. 8. Merito etiam dubitari potest, an cognitio rerum naturalium quam nobis reliquit Arist. sit vere scientia? 9. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo physicus non considerabit res nisi prout habent respectum ad motum, quare non erit physici considerare puras quidditates rerum naturalium; nam quidditas, exempli causa, hominis præcisè sumpta, non includit motum neque respectum ad motum, ad rationem enim quidditatiuam eius quod est ens absolutum & substantia, non potest vlllo modo pertinere vel accidens vel respectus aliquis; quod si physicus non considerat tales quidditates, vix dici aut fingi potest, à quo alio cognosci aut declarari debeant. 10. Si subiectum Physicæ est corpus mobile, ergo Astrologia & Medicina erunt partes philosophiæ naturalis, quoniam tractat, illa quidem de cælo, hæc autem de humano corpore, quæ sunt species corporis mobilis. Verum ad has obiectiones faciliè responderi potest ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, Quia omne corpus naturale est mobile, non tamen omne capax est quietis, vt in cælo manifestum est, & quia motus est veluti habitus, quies autem tanquam priuatio, priuatio autem ex habitu cognoscitur, idcirco diximus corpus mobile esse subiectum Physicæ, non addentes quiescibile. Huc accedit, quod Arist. in 8. phy. tex 28. ait motum esse quiddam magis physicum, quam quietem; his verbis scribens, *Fere autem & omnia dicere moueri, falsum quidem est, minus autem hoc præter methodum, posita est enim natura in naturalibus principum, sicuti motus & quietis, tamen Physicum magis est motus.* Addunt præterea quidam, motum esse perfectiorem quiete; quod in corporibus quidem animatis verum est, non autem in simplicibus vt sunt elementa, quorum perfectio non est motus, sed potius quies in suo loco naturali. Vnde Auerr. 4. libro de Cælo ait definitiones.

Solutio dubitationum

corporum simplicium quæ assignantur per quietes, esse perfectiores, quoniam declarant naturalem statum, & dispositionem talium corporum; corpus enim simplex ideo mouetur quia est extra suam naturalem dispositionem, & ideo mouetur, vt motu perueniat ad suum locum in quo quiescat, itaque quies est finis motus. Ad 2. Res aliqua nõ dicitur aut est naturalis, quia mouet naturaliter, alioquin intelligentiæ essent res naturales & physice, quippe quæ cælum moueant motu physico, sed vocatur aliqua res naturalis, propterea quod naturaliter mouetur; etenim natura definitur esse causa vt id in quo inest, moueatur & quiescat: Vnde Aristoteles in 2. physici tex. 71. ait duplex esse se mouens physice, vnũ quod etiam mouetur, alterum quod mouet & non mouetur, illud & physicũ est & pertinet ad scientiam naturalem, hoc autem minimè. Ad 3. Licet quantitas & figura sint affectiones communes omnium rerum naturalium, tamen non sunt ita Physicæ vt motus, neque ita declarant naturam cuiusque rei naturalis. Quamobrem Arist. ex varietate motuum naturalium solet indagare varios gradus & ordines rerum naturalium. Ad 4. Physicus agit de intelligentiis, non absolutè, sed vt mouent Physicè orbes cælestes, forme autẽ substantiales & accidentiales, & si non sunt corpora mobilia, tamen sunt principia vel affectiones eius: neque enim oportet quæcunq; tractantur in scientia esse species subiecti, sed vel species vel principia, vel passionis eius. Ad 5. Arist. non subiunxit illa verba (aut quædam) propter polos mundi, aut centrum, aut animam rationalem, aut formas substantiales, seu accidentales, in quibus non videtur inesse motus; quoniam prædictæ res non constant natura, vt ipse ibi dicit; hoc enim proprium est corporum, neque illud dixit quasi dubitaret an esset aliquod corpus naturale quod non esset mobile, id enim apud ipsum est impossibile. Sed Arist. pronuntiauit illa verba, quia licet omnia corpora naturalia sint mobilia, tamen hoc apertissimum est in quibusdam, vt in animabilibus & cælo, in aliis verò subobscurum est, vt in elemento terræ; satis autem erat Aristoteli ad ostendendum non posse demonstrari motum esse, docere per se manifestum esse aliqua corpora naturalia moueri. Ad 6. Rerum corruptibilium vt sunt corruptibiles, hoc est vt sunt singulares, non est scientia, tamen in huiusmodi rebus, intellectus noster reperit prædicata quædam vniuersalia & necessaria, quæ colligit & vocat ad rationem scientiæ; etenim licet homo sit corruptibilis, tamen hoc ipsum, nimirum hominem esse corruptibilem, est quidpiam incorruptibile; similiter. Petrus sedere, est contingens, tamen illud esse contingens, est necessarium; res item sublunares sunt mutabiles, sed ipsas esse mutabiles, est pror-

*Quomodo
sit scientia re-
rum corrup-
tibilium.*

sus immutabile; & quamuis res naturales non semper ac perpetuò contingant eodem planè modo, sed interdum à naturali statu & ordine suo deficient, tamen hoc ipsum non fugit, aut latet Phy. etenim physicus docet rerum caducarum atque mortalium hoc esse ingeniũ - vt licet fere ita eueniant, tamen aliquando à fine & scopo suo naturali aberrent; quod, quo modo, quando, cur, aut in quibus rebus contingat, idem Physicus verè ac diligenter explanat: ita fit, vt res naturales per se quidem sint cõmutabiles, & non necessariæ, tamen quod de huiusmodi rebus physicus nos docet, est penitus necessariũ atque immutabile. His consentanea sunt quę ait D. Tho. 1. p. q. 86. ar. 3. scribens si considerentur rationes vniuersales rerum sensibilibus, omnes scientias esse de necessariis, nedum physicam. Ad 7, physicus in docenda Philosophia naturali (id quod etiam in aliis disciplinis tradendis eodem modo contingit) quædam tractat per se, hæc autem sunt vel principia, vel species, vel affectiones subiecti adequati, alia tractat per accidens, demonstrans ea falsa esse. & redarguens eos qui de talibus rebus male sentiunt, cuius generis sunt quę disputantur ab Arist. de casu, & fortuna, vacuo, & infinito; nonnulla etiam sub aliena persona vel Metaphysici, vel Mathematici, à Physico pertractantur; disputatio enim de vno, & ente aduersus Parmenidem in 1. lib. Physicorum, Metaphysica est: quę autem de continuo Arist. in lib. 6. differit, non tam redolent doctrinam Physicam quàm representant abstractionem Mathematicam. Denique multa vel digrediendi, vel ordinandi & amplificandi causa intexuntur in tractandis disciplinis quę videntur esse remota & aliena proprio ipsarum instituto. Ad 8. Doctrina rerum naturalium quam nobis scriptam reliquit Arist: si quis velit bene sentire & propiè loqui, non potest dici absolutè & in totum scientia. Primùm, quia æternitas materiæ, motus, mundi, intelligentiarum, necessitas Dei in agendo, finita virtus eius, & id genus alia, quę sunt præcipua fundamenta, atque firmamenta Philosophiæ Aristotelicæ, perspicuum est falsa esse. Ex quibus principiis falsis, cum ab eo texatur & nectatur magna quædam series aliarum rerum, necesse est magnam partem Physicæ Arist. non esse scientiã: Deinde, eas res quę veræ sunt, plerumque leuiter ac molliter tractat. non eas confirmans firmis necessariisque rationibus, sed tantum Dialecticis ac probabilibus, vt ipsemet Aristoteles confiteri videtur, libro 2. de Cælo, textu 17. & 60. cum igitur pars Physicæ Aristotelis sit falsa, pars autem topicam tantum & probabilem doctrinam continens, non potest physica Aristotelis simpliciter & absolutè appellari scientia. Verum, ne ingrati videamur in principem & parentem Philosophiæ, constanter affirmamus, cum præter

*An Physica
doctrina quæ
nobis reliquit
scriptam Arist.
Aristoteles possit
appellari
scientia.*

cæteros Philosophos, dignum esse laude & admiratione, eiusque disciplinam longè præferendam esse doctrinis aliorum Philosophorum. Primum, quia vnus Arist. plura scripsit de rebus naturalibus, quam omnes alij Philosophi simul, quorum extent opera; Deinde quia vsus est meliori methodo; tum quoniam adhibuit genus orationis maximè accommodatum ad tractandas & docendas res Philosophicas: Ad hæc, quoniam primus fere in declarandis rebus naturalibus omnia quatuor genera causarum tam prima & remota, quàm proxima, patefecit, & vnāquāque rem declarauit non ex cōmunibus & alienis principiis sed ex propriis atque germanis causis. Postremò, cū tamen multa, & tam varia scripserit, minimè tamen omnium Philosophorum à veritate aberrauit: Et qui sunt errores eius, hi nec multi sunt, nec ita ridiculi & absurdi, vt aliorum Philosophorum.

An Metaphysicus consideret quidditates omnium rerum in particulari.

Ad 9. Dubitationem hoc modo respondendum est. Cū ponitur subiectum Physicæ corpus mobile, non sic intelligendum est, vt putemus Physicum non aliter considerare res naturales quàm prout habens respectum ad motum, sed quia omnium rerum naturalium quidditates sunt huiusmodi, vt ipsas necessariò ac per se cōsequatur motus? & quoniam Arist. per motum inuestigat essentiam rerum naturalium, & cū non præsto adsunt differentię essentielles, quæ profecto magna ex parte nos latent, earum loco adhibere consuevit proprios motus & operationes naturales, idcirco Philosophi statuerunt materiam Physicæ corpus mobile, significantes per mobile, non respectum ad motum, sed rationem & gradum essentialem corporis, ex quo per se oritur motus, & respectus ad motum, ita vt eas omnes res comprehendat subiectum Physicæ, quæ per se sunt Physicè mobiles, atque mutabiles. Non esse autem Metaphysici, perscrutari quidditates rerum naturalium, vt quibusdam visum, ex his quæ mox dicam perspicuum erit. Primò, Arist. in 1. Metaphy. cap. 2. ait sapientem omnia nosse, non singulariter, sed vniuersaliter: & in 11. lib. sum. 2. cap. 2. ita scribit. *Philosophia verò de particularibus quidem prout unicuique horum aliquid accidit, non cōsiderat, circa verò ens, prout ens vniquodque horum speculatur*: Deinde, falsum esset subiectum Metaphysicæ esse ens prout ens, quod tamen plusquam millies inculcat Arist. in libris Metaphy. Etenim Metaphy. si cognosceret quidditates rerū naturalium, consideraret hominē non solum, vt est ens, sed vt est homo, & leonem item, idēque contingeret in aliis rebus. Præterea, rueret ea distinctio scientiarum speculatiuarū, quam Arist. in 6. Metaphy, tradit & colligit ex diuersa definiendi ratione. Ad hæc in libris Metaphysicis Arist. non explicatur scientia quidditatum naturalium, sed

sed in 7. lib. Metaphy. vniuersè tantum agitur de quidditate, nufquam autem de quidditatibus Phycis, ergo hoc est indicio, eiusmodi quidditatum cognitionem non esse Metaphysicam. Amplius reliquæ scientiæ superuacaneæ essent, nam perfectissima cognitio ea est, qua cognoscitur quidditas rei, vt est apud Arist. in 3. Metaph. tex. 3: & 7. lib. tex. 4. hæc autem cognitio quidditatū omniū rerum, esset Metaphy. ergo &c. Quod si quis dicat, reliquas scientias speculari passiones earum rerum, quarum Metaphysicus contemplatur quidditates atque hac ratione locum aliquem relinqui cæteris scientiis. hic profecto vehementer fallitur; eiusdem enim scientiæ est considerare causam & effectū, principiū & conclusionem, mediū & extrema demonstrationis, vt ex his quæ scribuntur ab Arist. 1. Post. tex. 20. & 23. conspicuum est; sed quod quid est, est causa passionum, est caput scientiæ, est principium atque medium demonstrationis, ergo non potest consideratio definitionum vel quidditatum pertinere ad Metaphysicam, & consideratio passionum quæ fluunt ex illis quidditatibus, ad alias scientias. Et in 2. lib. Phy. tex. 17. ait Arist. *Inconueniens esse si Phycus scit quid sit sol & luna, nullum autem accidens eorum determinat.* significans his verbis, vtrumque declarandum esse ab eadem scientia. Item, hoc pacto aliæ omnes scientiæ subalternarentur Metaphysicæ, quod supra explosum est: Nam principia demonstrationum, quæ sunt definitiones, supponerentur ex Metaphysica, sicut facit Perspectiua respectu Geometriæ. Dicitur autem Metaphysicus tractare ipsum quod quid est omnium rerum, nō quidem speciatim, sed vniuersè, vel quia tractat ea quæ attingūt quidditates omnium rerum, vt sunt, ens substantia, vel accidens, actus, & potentia; vel quia docet quale esse debeat ipsum quod quid est, ex quibus rebus constet, quo pacto differat quod quid est substantiæ, à quod quid est accidentis, vt videre est apud Arist. in 7. lib. Metaphysicæ, vel quia cum ipsum quod quid est, sit principium cuiuslibet scientiæ particularis, supponitur in ea vel declaratur leuiter per inductionem, sicut ait Arist. in 6. Metaphy. tex. 1. Si autē necesse sit contra sophistas tueri & confirmare ipsum quod quid est, & ostendere id bene constitutum esse, id profecto iam pertinet ad Metaphysicam. Sed dicit aliquis Arist. 4. Metaph. tex. 5. significare primi Philosophi esse speculari de omnibus rebus etiam in particulari; nam subdit, illius esse considerare an Socrates, & Socrates sedens, sint idem an diuersa? Sed ad hoc dicitur, sententiam illorum verborum hanc esse, primum Philosophum considerare illa prædicata transcendentia, idem & diuersum, ita vt an Socrates, & Socrates sedens sint idem an diuersa, non possit cognosci sine doctrina Metaphysicæ; hoc igitur quod de So-

Dubitatio.

crate dicitur ab Aristotele, non simpliciter dicitur, sed tantum exempli causa, nulla enim scientia, nedum Metaphysica, considerat Socratem aut vllum aliud singulare.

Ad decimam Dubitationem licet respondere ad hunc modum. Et si de cælo agit physicus & Astrologus, tamen dissimilis est vtriusque tractatio: differentiam autem physicæ & Astrologiæ, pulchrè tradit Geminus, cuius longam hac de re orationem refert Simplicius in 2. Physicorum super textu. 17. multa item Auerroes scribit, tum in 1. Metaphysic. com. 19. tum in 2. de Cælo com. 57. Quorum verba supersedeo hic adscribere, ne longior sim in re minimè necessaria. Equidem reor inter physicam & Astrologiam, sex differentias constitui posse 1. differentia est hæc: Physica considerat substantiam cæli & astrorum an sit ingenerabilis & incorruptibilis, an sit simplex vel composita, an sit elementaris an potius quinta quædam essentia; Astrologia autem hæc minimæ considerat. 2. Physicus circa cælum perscrutatur omnia genera causarum, vt an cælum habeat causam efficientem nec ne, an habeat materiam, an intelligentia quæ mouet ipsum, sit anima & forma eius, quis sit finis cæli & operationū eius; quæ res non cadunt sub Astrologi contemplationem. 3. Astrologus de accidentibus cæli maximè considerat magnitudinem, figuram, & motum, quatenus in his accidentibus reperiuntur actiones quædam Mathematicæ, verbi gratia ratio maioris, minoris, æqualis, distantis, propinqui, proportionis, seu proportionalitatis: physicus autem peruestigans omnia cæli accidentia, etiam ea quæ tractantur ab Astronomo, longè diuersa ratione considerat, nimirum prout fluunt ex natura cæli, prout congruunt illius substantiæ, prout sunt necessaria illi ad operationes Physicas perficiendas, denique prout sunt coniuncta cum materia sensibili 4. Astrologus non curat quære- re & ponere veras causas & quæ consentiant cum natura rerum, sed tantum eiusmodi per quas possit vniuersè, aptè & constanter rationem reddere eorum omnium quæ apparent in cælo; quo fit vt plæ- rumque statuat ea principia, quæ videntur pugnare cum natura & recta ratione, cuiusmodi putantur esse eccètrici, epicycli, motus inæ- qualitatis & trepidationis, & alia his similia. de quibus vide quid sentiat & scribat D. Tho. p. 1. q. 32. ar. 1. in resp. ad secundū. 5. physi- cus tametsi tractat easdem res atque Astrologus, tamen ille demon- strat eas à priori, hic autem sæpenumero à posteriori; verbi gratia physicus dicit terram esse rotundā, quia cum omnes partes eius sint æquæ graues ac proinde appetant æqualiter appropinquare centro, cōprimunt & conglobāt se in figurā rotūdā; Astron. autē dicit terrā esse rotundā, quoniā ecclipsis Lunæ quæ fit ob interpositum terræ,

*Sex differen-
tia inter Phy-
sicam & A-
strologiam.*

rotundè & circulariter efficitur. 6. Si quando euenit vt ambo reddât causam eiusedei rei, tamē Physicus exponet proprias & naturales causas, Astrologus autem communes & Mathematicas. vt si quæstio sit, cur cælum sit rotûdum, Phy. dicet, quia nec graue est neque leue sed aptum moueri in orbem; Astrologus autem trespôdebit, quoniâ cælum omni ex parte æqualiter distat à terra, quod est centrum eius.

De differentia inter Medicum & Physicum, & an Medicina subalternetur Physicæ, & cuius sit ponere discrimen inter scientias.

CAP. IIII.

INTER Medicinam autem & Physicam (nam hoc etiam in decima dubitatione tangebatur) hoc interest, quod Physicus agit de homine vt est species corporis naturalis, Medicus autem, vt potest curari arte Medicine. Similiter physicus tractat de morbo & sanitate, vt sunt affectiones naturales hominis, & ortum habent ex principiis causisque naturalibus; Medicus autem, quatenus corpus humanum arte Medicine iuari potest ad depellendos morbos, & sanitatem recuperandam atque conseruandam. Verum, hoc loco dubitari posset, an Medicina verè subalternetur physice. Etenim multi putarunt Medicinam subalternari Philosophiæ naturali, tum quia Arist. videtur id sentire in principio libri de Sensu & sensibili, scribēs physicum prima cognoscere principia sanitatis, & infirmitatis, & physicum desinere in ea quæ sunt Medicine; Medicum autem incipere ab iis quæ sunt de natura: tum etiam, quoniam ea tria quæ in primo libro diximus require ad efficiendam veram propriamque subalternationem scientiarum; perfectè conueniunt Medicine comparatione Philosophiæ naturalis: nam corpus humanum, quod ponitur subiectum Medicine continetur à corpore naturali quod est subiectum physice, & contrahitur per differentiam accidentalem quæ est esse sanabile per artem, & prima principia Medicine demonstrantur & tractantur in Physica, vt manifestum est ex verbis Arist. proxime citatis. Hęc isti. Sed cur ego hanc opinionem non maxime probem, dicam breuissime. Etenim duos habitus in perfecto Medico esse oportet, vnum quo hic cognoscit præcepta Medicine & res ei facultari subiectas, alterum, quo potest benè & promptè operari, seruatis circumstantiis singularibus, quæ ad benè medendum concurrunt. Hos duos habitus distinctos esse, perspicuum fit, eo quod vnus potest esse sine altero; sunt enim non pauci, qui scientiam Medicine in scholis didicerunt, sed vsum eius nullum habent: Sunt etiam e con-

An Medicina subalternetur Physicæ, subtilis est docta inquit.

trario multi, qui nullam quidem Medecinæ scientiam habent, vsu tamen & experientia, vt bene medeantur, consequuti sunt. Interest verò inter prædictos habitus. Primo quidem, quod prior ille speculando acquiritur, & sine vilo medendi vsu ab aliis percipi potest, posterior autem experiendo tantum & operando acquiritur: Tùm, ille versatur circa vniuersalia, hic autem totus occupatur in rebus singularibus. Deinde quamuis alter sine altero sit imperfectus, tamen ille sine hoc, propè nihil, hic etiam sine illo, non parum, vterque autem simul quam plurimum valent ad medendum. vide Aristotelem. 1. lib. Metaphy. cap. 1. Porro, prior ille habitus, qui nihil aliud est quam ipsa scientia Medicinæ, in duas partes distribuitur, vnam quæ continet generalia præcepta & notitias à praxi remotas, vocant Medici speculatiuam; alteram quæ, iam attingit praxim & viam atque rationem bene operandi tradit, practicam appellant. His positis facile erit nunc ostendere Medicinam non subalternari Philosophiæ naturali. Nam posterior ille habitus non subalternatur Physicæ, utpote qui totus constet praxi, praxis autem non subalternatur speculationi, cum sint res diuersi ordinis, & differant essentialiter, doctrina autem subalternata non differat essentialiter à subalternante. Prioris autem habitus pars ea quæ est practica, secundum rationes & causas eorum quæ tractat, pendet ex altera illa parte Medicinæ quæ est speculatiua, hæc verò non subalternatur Physicæ, quia tota est prorsus Physica, & est pars ipsius Physiologiæ, non secus atque doctrina animalium & plantarum. Tria enim sunt quæ præcipue tractat Medicina speculatiua, primò quidem corpus humanum cum omnibus eius partibus, temperamentis, facultatibus & operationibus, quas res nemo nescit esse Physicas: Deinde sanitas & morbus considerantur in Medicina, quæ sunt affectiones Physicæ, provenientes ex principiis Physicis. Postremò, alimenta & medicamenta, quorum facultates & actiones constat esse Physicas; vires enim herbarum, lapidum, omniumque medicamentorum quibus Medici morbos pelunt & sanitatem fouent ac roborant, Physicæ sunt & ad Physicam pertinent, non secus ac proprietates & motus elementorum. Sed cur medici hanc doctrinam sibi ascuerunt & à physica separarunt? An quia si Medicina tantum contineret habitum illum practicum qui est eius proprius, nimis tenuis & ignobilis futura erat; adiunctione autem illius doctrinæ, quæ alioquin magno vsui & orameto est Medicinæ locupletior, ornatior & perfectior extitit? Medicinam verò speculatiuam esse Physicam, illud est indicio, quod qui inter Medicos istam norunt & tractant, eos vulgò appellant Physicos. itaque quidquid est in Medicina cognitionis scientificæ, id totum est Physicum,

*Medicina nõ
subalternatur
Physicæ.*

ficum, executio autem illius cognitionis & applicatio ad opus, eademum est quæ constituit habitum quendam Medicinæ diuersum à Physica.

Sed quoniam de differentia quæ est inter Physicum, Astrologum, & Medicum, verba fecimus, volumus hic, quasi digredientes paululum ab instituto, breuiter explicare cuius nã sit tradere atque docere discrimen quod est inter scientias: Exempli causa, nos hoc loco declarauimus differentiam physicæ, & Astrologiæ, quam etiam Aristoteles pertractauit in.2. Phy. tex. 18. potest igitur in dubium verti, an id fecerit Arist. tanquam Physicus; vel potius tanquam Metaphysicus, aut Logicus. Auerr. in.2. Phy. com. 16. cum dixisset, propositum Arist. ibi esse dare discrimen inter physicam & Astrologiam subiungit hæc verba, *Et ista perscrutatio licet pertineat ad Logicam, tamen mos est ut illud quod est commune omnibus artibus dicatur in Logica, & illud quod est proprium unicuique arti, dicatur in illa arte.* Quibus verbis significat hoc munus distinguendi scientias, vniuersæ quidem pertinere ad Logicam, speciatim autem ad vnamquamque scientiam particularem. Quod, quia breuiter & subobscurè dictum est ab Auerr. à nobis latius & enucleatius declarandum est. Primùm igitur affirmamus, tradere discrimen inter duas scientias, non pertinere ad aliquam scientiã particularem, vt verbi gratia tradere discrimen inter phy. & Mathematicam doctrinam, nec pertinet ad Physicam nec ad Mathematicam doctrinam; cuius rei causa hæc est, quoniam is qui ponit discrimen inter duo, debet vtrũque cognoscere, vt innuit Arist. 2. de Anima cap. de sensu communi; ergo qui ponit discrimen inter subiecta duarum scientiarum, debet vtrũque cognoscere, nulla autem scientia particularis cognoscit subiectum alterius scientiæ, sed tantum nescit & explicat suum proprium subiectum; Physicus enim non cognoscit nisi res Physicas, nec potest sibi vsurpare cognitionem rerum Mathematicarum, quia nulla scientia potest transire fines sui subiecti adæquati. Quocirca non potest Physicus cognoscere aut docere discrimen quod est inter res Mathematicas & res Physicas; sed hoc pertinet ad facultatem communem & generalem omnibus scientiis: Hæc autẽ facultas, duplex est, vna Logica, altera Metaphysica; Logica enim tradit generalem modum sciendi omnes res; quo fit, vt Logicus doceat differentiam scientiarum. Nam cum duo sint modi sciendi definitio & demonstratio, scientia quæ paratur definitione, diuersa erit ab ea, quæ acquiritur demonstratione. Deinde, cum demonstratio sit multiplex, scientiæ quoque erunt multiplices secundum varietatem demonstrationum. Præterea, cum scientia habeat principia, subiectum, passiones, & sicam.

*Questio
Cuius sit, tra-
tradere disci-
men inter
scientias.*

*Distinctio
scientiarum
pertinet ad
Logicam &
ad Metaphy-
sicam.*

species, diuersę scientiæ erunt, quæ habebūt diuersa vel hæc omnia, vel solū aliqua. Postremò, cū in onini subiecto scientiæ duo reperiātur, res quæ scitur & modus sciendi, diuersæ sciētiae erunt, vel quæ habent vtrumque diuersum, vel saltem quæ alterum; vt quamuis in eisdē rebus versentur, diuersa tamen ratione eas tractent. Atq; hoc modo Logica tradit discrimen & distinctionem scientiarum; Metaphysica autem, quoniā agit de ente vt ens est diuidit & declarat omnia genera entium verbi gratia quod aliæ res sint tantū speculabiles, aliæ factibiles & aliæ agibiles; rursum aliæ sunt omnino immateriales, aliæ penitus materiales, aliæ vero mediæ, partim scilicet materiales, partim immateriales. Ex qua distinctione rerum, nascitur distinctio scientiarum, vt aliæ sint speculatiuæ, aliæ actiuæ, aliæ factiuæ, speculatiuarum autem, alia sit Metaphysica, alia Physica & alia Mathematica doctrina. Tradere igitur discrimen inter scientias, est Logici & Metaphysici; particularis autem artifex, cuiusmodi est Physicus vel Mathematicus, non potest id facere quā talis est, nisi forte suscipiat aut gerat personam vel Logici, vel Metaphysici; quomodo Arist. in 2. libro Physicorum tradit discrimen inter Physicam & mathematicas disciplinas. omnis igitur scientia particularis, quemadmodum supponit subiectum suum esse, ita quoque supponit distinctionem eius ab omnibus subiectis aliarum scientiarum: Metaphysicus autem quamuis distinguat subiecta scientiarum particularium, non idcirco tamen perfectē cognoscit ipsa; alioquin reliquæ scientiæ superflua essent, sed tantū cognoscit ipsa prout sunt gradus & genera entis diuersa inter se.

Memorantur causa & principia, affectiones item & species corporis naturalis.

CAP. V.

VONIAM constitutum est subiectum Philosophiæ naturalis, doctrinę nostrę ordo deposcit, vt causas, affectiones, & species huius subiecti generatim exponamus; sic enim lector poterit formam totius operis quasi in tabella quadam adumbratam & ante oculos suos expositam, intueri. Causæ rerum naturalium quatuor sunt, materia, ex qua fiunt; efficiens à quo fiunt; finis, cuius gratia fiunt forma propter quam sunt id quod sunt. Materia duplex est, vna rerum sublunarium, altera corporum cælestium, has enim materias inter se diuersas esse apertē docet Arist. in 8. Metaphy. tex. 12. & in 12. lib. tex. 10. Materia rerum sublunarium, alia prima, quæ com-

De varietate materia.

munis est earum omnium rerum quarum mutua est commutatio, alia secunda, quæ multiplex est; nam elementa sunt materia mixti, & partes similes partium dissimilium & dissimiles, totumque corpus organicum, est materia animalis. Forma est duplex, vna substantialis quæ facit ens simpliciter, & hoc aliquid, & vbique definitur ab Aristotele. *Quod quid erat esse rei*, quoniam vel est tota quidditas rei, vel certè principalis pars quidditatis. Quatuor autem gradus sunt formæ substantialis, vnus eius quæ dat tantum esse rei, qualis est forma elementorum & mixtorum quæ carent anima; Alter, qui præterea tribuit vitam; vt forma plantæ: Tertius, qui præter hæc, largitur vim sentiendi; Quartus, qui ad hæc omnia, impertitur vim rationis & intelligentiæ, atque hæc est propria forma hominis, obtinens principem locum inter formas naturales; de qua Themistius in 2. libro de Anima super textu 32, eleganter scribit his verbis, *Ab anima vegetali ad alias, ordine subeundum est, vsque dum ad postremam & nobilissimam ascendamus, ea est rationalis, quæ quamquam vltima ortu est, tamen potestate, & dignitate cognoscitur princeps; illuc progressa natura mortalis, receptui canit, nec procedit ultra.* Altera est forma accidentalis, cuius munus triplex est; primò, aptè præparare & instruere materiam ad accipiendam formam substantialem; tum, eam conseruare & tueri ab his quæ vim habent vitiandi ipsam, atque corrumpendi; Postremò, esse quasi instrumentum quoddam naturale per quod substantia operetur; non enim potest substantia quidquam agere sine accidentibus, quod aperte indicat Aristoteles in libro de Sensu, & sensili; vbi agit de sapore, scribens hoc modo, *Quæ igitur ignis, vel quæ terra, nihil natum est agere vel pati, quæ autem inest contrarietas in eis, hæc omnia agunt & patiuntur.* Efficies aliud vniuersale, aliud verò particulare; illud rursus duplex, quoddam mouens quidè Phisicè, sed nõ existens Phy. hoc est mouens, nõ motu, veluti est intelligentia; quoddam autem, quod mouet Phy. & est Phisicum, quia mouet & mouetur; tale autem est cælum, quod secundum Peripateticos agit in hæc inferiora per motum & lumen: Hoc autem quod est agens particulare, triplex est, etenim vel semper est simile affectui; quod bifariam contingit, aut enim est eiusdem speciei cū affectu, vt homo semper gignitur ab homine; vel eiusdem generis, vt mulus procreatur ab equo vel semper est dissimile suo effectui, huius generis sunt omnes animantes quæ solùm ex materia putrescente gignuntur; vel partim est simile partim dissimile sui effectus, quod perspicuè cernitur tum in aliis tum in generatione ignis, quem videmus interdum effici ab igne, aliquando verò etiam ab aliis causis, hoc est vel à lumine vel à motu. Solent au-

De varietate
Finis.

tem Latini Philosophi & Theologi causas efficiētes in æquiucas & vniucas diuidere, quod tamen in idem recidit. Finis, duplex est, vnus generationis, alter rei genitæ; quæ distinctio peruulgata est apud Philosophos, & traditur ab Auerr. 4. de Cælo com. 22. Ille est forma quæ per generationem acquiritur. Vnde Arist. in 1. de Gener. tex. 55. sic ait, *Habitibus præsentibus, non amplius generatur, sed est iam; forma autem & finis, habitus quidam sunt.* Et in 2. Phy. tex. 70. inquit formam & finem esse idem numero. Hic autem finis rei genitæ, est perfecta operatio eius, de quo fine Aristoteles loquitur in 2. de Cælo tex. 17. scribens, eorum, quorum est aliquod opus, vnumquodque esse gratia operis: & in 1. libro Ethicorum, vltimum, finem hominis collocat in perfecta operatione virtutis. Rursus finis alius est cuius gratia, alius cui, vt finis qui intenditur à Medico est sanitas, cui autem talis finis procuratur, est ægrotus: hanc distinctionem finis innuit Arist. 2. Phy. tex. 24. & 2. de Anima tex. 37. Præterea, alius finis acquiritur per motum qui est physicus, & est finis rerum naturalium, hic autem in 2. physicæ. textu 23. ab Aristotele describitur his verbis, *Quorum enim continuo motu existente, est aliquis finis ipsius motus, hic vltimum est, & id cuius causa.* Alius finis est propter quem res agunt, non vt ipsum producant, sed vt assimilentur ei, quomodo Deus est finis omnium rerum; priorem finem Arist. in 3. Metaphy. tex. 3. negat esse in rebus immobilibus, vti sunt intelligentiæ vel res Mathematicæ; posteriorem autem finem in 12. metaph. 37. affirmat reperiri etiam in rebus immobilibus velut in ipsis intelligentiis. Porro, quæ agunt propter finem, quædam extrinsecus & ab alio mouentur ad ipsum, quemadmodum corpora simplicia dicuntur ab Arist. tum in 8. Physicæ textu 32. tum in 4. lib. de Cælo. 25. vel à generante vel à remouente prohibens, moueri ad suum locum naturalem, qui est finis huiusmodi corporum: Alia mouent se ad finem suum, sed nullo modo cognoscunt eum; eius generis sunt viuientia quorū finis est generare sibi simile, vt Arist. indicat. 2. lib. de Anima tex. 34. ad quem finem ipsamet sua vi & potestate naturali se prouehunt atque perducunt, veluti cernere licet in plantis: Alia mouent se ad finem & cognoscūt tam finem, quàm media, quæ conducunt ad finem, sed non cognoscunt hæc (vt loquar more nostrorum Philosophorum) formaliter, verum tātum materialiter, hoc est cognoscunt rem quæ est finis & cognoscunt media, sed non prout est finis, aut medium, hoc genere continētur omnia bruta, quæ videntur impulsu quodam naturali trahi ad expetendum finem suum, & quærenda media necessaria ad asscquendū illum. Alia denique cognoscunt perfectè finem suū & media quæ ducunt ad ipsum, & liberè agunt ita vt in ipsis positum sit agere & non agere.

Hunc supremum gradum agentium, vnus omnium animantium tenet homo; qua etiam de causa dicitur esse dominus suarum actionum. Sed de causis rerum naturalium satis.

Sunt in Physica quædam alia principia que in scolis Philosophorum, vocari solent principia complexa, vel principia cognoscendi, quæ nihil aliud sunt, quam sententiæ quædam generales notissimæ ac tritissimæ, quæ crebrò vsurpantur ab Aristotele, & ad res physicas explicandas probandasque sæpenumero adhibentur. Huius generis sunt hæc. 1. Motum esse. 2. Esse multitudinem & diuersitatem in rebus naturalibus. 3. Tria esse principia generationis rerû naturalium, materiam, formam & priuationem. 4. Quatuor esse genera causarum, materiam, formam, efficiens & finem. 5. Ex nihilo nihil fieri, sed in omni productione Physica, opus esse subiecto aliquo & materia. 6. Per se non generari materiam aut formam, sed totum compositum. 7. Naturam esse principium motus in eo in quo est. 8. Naturam operari alicuius gratia. 9. Naturam nihil frustra facere. 10. Naturam semper, cum possibile est facere quod est melius. 11. Quæ natura fiunt, aut semper aut vt plurimum ita fieri, quæ autem præter hæc accidunt, non fieri secundum naturam. 12. Naturam fugere infinitum & inordinatum, semper enim natura quærit finem, & est omnibus causa ordinis. 13. Motum esse actum entis in potentia prout in potentia. 14. Quatuor esse species motus, generationem & corruptionem; augmentationem & decretionem; alterationem; & motum localem. 15. Omne quod mouetur, ab alio moueri. 16. Moueri à se proprium esse animatorum. 17. Esse formam substantialem. 18. Formam substantialem, esse præstantiorem materia; & mouens mobili & agens patienti. 19. Natura eligit potius vnum quam multa & pauciora quam plura, nisi quid obstat. 20. Cōtinuum esse diuisibile in infinitum. 21. Cōtrariorum esse contrarias causas, effectus atque proprietates. 22. Omnium natura constantium, esse certum magnitudinis & paruitatis terminum. 23. Remissionem & debilitationē vnius cōtrarij fieri propter admixtionem alterius contrarij. 24. Idem vt idem, semper aptum esse facere idem. 25. Omni actui, propriam & determinatam potentiam, & omni formæ, propriam & determinatam materiam, respondere. 26. Nihil præter naturam existens, aut violentum, esse perpetuum. 27. Actus actiuorum, in patiente & disposito recipiuntur. Ex quo natum est illud multorum formone tritum pronuntiatum, Quicquid recipitur per modum recipientis recipitur. 28. Quod est in rebus naturalibus euidenter secundum sensus, id non esse in quæstionem vocandum nec rationibus probandum. Hæc atque horum similia, quæ sparsa in scriptis Aristotelis reperiuntur, sunt quasi fun-

f iij.

*Quæ sint in
Physica prin-
cipia cognos-
cendi &
precipua
quædam pro-
nuntiatæ.*

damenta & firmamenta quædā, quibus eius tota prope Philosophia naturalis, nititur atque fulcitur, eaque passim occurrunt, utpote quæ in plerisque demonstrationibus & probationibus Physicis inferuntur. Sed veniamus ad affectiones & species corporis naturales.

Affectiones communes omnium rerum naturalium, præsertim corruptibilium, quatuor sunt; Quantitas, Locus, Tempus, & Motus. Quantitas est duplex, una magnitudo, altera numerus: etenim corpus naturale quæ est mobile, debet esse præditum magnitudine, quæ verò est specie multiplex, necesse est ipsum diuidi in multas & varias species rerum. Magnitudini autem est adiuncta figura; nam cum omnis magnitudo naturalis, sit corpus finitum, terminus autem corporis est figura, necesse est omne corpus naturale affectum esse aliqua figura: locus absolutè quidem debetur corpori naturali quia est corpus longum, latum, & crassum; hic autem vel ille locus, hoc est vel superior, vel inferior debetur ei quatenus habet grauitatem vel leuitatem. Loco autem cognatus est situs vel positura, quæ ex circumscriptione loci & locati corporis existit; cuius differentiæ sunt, supra, infra, ante, retro, dextrum, sinistrum. Motus est præcipua affectionum naturalium, & quæ maiori studio, cura & diligentia tractatur à Physico quæ aliæ, cuius quatuor sunt species, generatio & corruptio, accretio, & decretio, alteratio, & motus localis. Tempus non modò est mensura omnium motuum naturalium, sed etiam metitur durationem rerum corruptibilium. Species verò corporis naturalis, septem sunt, cælum, elementa, mixta imperfecta, ut nix & grando, mixta perfecta quæ carent anima, ut metalla, plantæ, bruta, homo; quanquam mixta imperfecta (quoniam non habent formam substantialem diuersam ab elementis ex quibus constant, sed sunt accidentaria quædam eorum complexio & coagmentatio) non debent tanquæ species quædam corporis naturalis diuersa ab elementis recenseri. Harum autem specierum quæ sit præstantissima paucis explicandum est.

Inter species corporis naturalis, quæ sit omnium præstantissima.

C A P. VI.

ARISTOTELES multis in locis haud obscure docet, cælum dignitate antecire reliquis corporibus naturalibus. Nam in lib. 6. Ethicorum ubi loquitur de sapientia, ita scribit, *neque verò quidquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animalium quiddam sit quam optimum, sunt enim, & alia homine multis diuiniora, ut ea quæ omnibus maxime sunt in conspectu ex quibus hic mundus coagmentatus est.* Deinde in 2. Phy. tex. 45. & 1. de Partibus animalium. cap. 1. reprehendit eos

Philosophos qui aiebant plantas & animalia effici à suis quæque causis, cælum autem & sydera, casu & fortuito extitisse, *absurdum*, inquit, *est calum, & diuinissima sensibilem, subijcere temeritati fortuna.* Tum, in de Cælo tex. 13. inquit, *manifestum est, esse aliam substantiam præter eas quæ hic sunt, priorem, ac diuinio rem his omnibus.* loquitur autem de cælo. Præterea. 1. lib. de Cælo tex. 100. ait cælum esse corpus immortale & diuinum, ex quo & aliis corporibus pendet esse & vivere, his quidem exactius, his autem obscurius. Amplius, in 1. de Cælo textu 16. sic ait. *Quapropter ex omnibus his, aliquis ratiocinando credideris, quod est aliquod, præter corpora quæ hic & circa nos sunt, alterum separatum, tanto nobiliorem habens naturam, quanto plus distat ab his, quæ hic sunt.* Ad hæc. in. 1. de Partibus Animalium cap. 5. ait, res naturales æternas, vt sunt cæli, tantum præstare aliis rebus naturalibus, vt cognitio illarum vel minima & tenuissima multis partibus præstabilior sit, quàm harum rerum amplissima & accuratissima scientia. Postea, in. 1. lib. Meteorologico, inquit hunc mundum inferiorem, continentem atque coniunctum esse cælo, vt omnis virtus eius per motus cælestes conseruetur & gubernetur; Hoc etiam est valde consentaneum rationi, etenim substantia cæli est simplex, ingenerabilis & incorruptibilis; forma à qua mouetur & quæ est finis ipsius, est intelligentia; motus eius, est circularis, qui est primus & nobilissimus omnium motuum naturalium; figura est rotunda, quæ antecellit cæteras species figuræ; virtus eius & efficientia, est maximè generalis, vtpote per quam omnia quæ sunt infra lunam, procreantur, reguntur, conseruantur, & quodam modo perpetuantur, videtur igitur esse cælum omni aliò corpore naturali præstantius.

Sed hoc non videtur carere difficultate: quoniam Arist. in proœmio librorum de Anima, significat scientiam animæ, dignitate antecellere reliquis disciplinis, ergo anima vel animal, erit nobilior cælo. Deinde, videtur homo esse nobilior cælo, quippe cum habeat animam participem rationis immortalem & diuinum, similem Dei, & parem propemodum intelligentiis, quin etiam Arist. in 2. Phy. tex. 24. inquit hominem esse finem omniū rerum, hoc modo scribēs, *Et utimur tanquam propter nos, omnibus quæ sunt, sumus enim quodam modo & nos finis.* Præterea, animatum est nobilior inanimato, sed formica est nobilior cælo. Verum paruo negotio occurrere possumus his obiectionibus. Ad primam dubitationem respondemus. Cum Arist. ibi commendat scientiam animæ, tum ob certitudinem, tum ob excellentiam rerum quas tractat, non affirmat eam primam esse omnium discipli-

Tres Dubitationes

*Quomodo
cælū partim
sit nobilius
homine par-
tium verò nō.*

narum, sed esse ponendam in primis, hoc est numerandam esse inter primas & clarissimas scientias; quod profecto verum est, nam post doctrinam intelligentiarum & scientiam cæli, primum ac summum locum sibi suo iure vendicat scientia animæ. Ad 2. obiectionem responderet Arist. cælum posse considerari duobus modis, vel vnà cum intelligentia, hoc est pro toto quodam, quod existit ex orbe & intelligentia, cuius motu, ac efficientia continentur omnes res sublunares, vel præcisè & citra intelligentiam, prout est corpus quoddam simplex & naturale, & quod perpetuò mouetur in orbem; Similiter diceret Arist. hominem bifariam accipi posse, vel vt est corpus quoddam naturale, habens esse physicum, & operationes Physicas, vel ex ea parte qua est immortalis, intelligens, & particeps diuinitatis. His positis, facillimè dissolueret dubitationem propositam ad hunc modum; Cælum sumptum priori modo, proculdubio nobilius est homine, posteriori autè modo nō; vincit quidem dignitate hominem priori modo acceptum, vincitur tamen ab eo si homo posteriori modo consideretur: Vel aliter, anima rationalis pendet à cælo ratione corporis quod informat, & vnionis cū eo ex qua existit homo, & ratione operationis, quatenus ea pendet à phantasmate, & vsus eius potest impediri ob deprauationē instrumēti sensitiui, per se autè & simpliciter, ea ratione vt animus noster est immaterialis, omnia intelligēs, & liberū habens arbitriū, non pendet à cælo. Sicut igitur homo quodā modo est dependens à cælo, quodam modo non; ita quodam modo est eo nobilior, quodam modo verò non: quamuis propter nobilitatē hominis (quam post resurrectionē animo & corpore adepturus est, & quia eius gratia cælos creatos esse in sacra scriptura legimus, tum alibi, tum Deuteronomij. 4.) idcirco verius dici potest, hominem esse simpliciter præstantiorem cælo. Ad eum autem locum qui ex. 2. Phy. adductus est, duobus modis respondere possumus vno modo, si dicamus Arist. ibi facere hominem finem omnium rerum, non naturalium sed artificialium, nā de huiusmodi rebus ibi loquitur Arist. omnes enim artes comparatę sunt ad vsus & cōmoditates hominis præsertim, vt inquit Albertus hominis ciuilis, nam homo soliuagus agēs vitam solitariam, non eget tam multis artibus, atque hoc modo prædictum locum Arist. interpretantur Simplicius, Auerr. & B. Thom. est igitur homo finis omnium rerum artificialium. quin etiam hominē finem esse omnium rerum naturalium quę sunt infra lunā Arist. docet. 1. Polit. cap. 5. Altero modo, possumus etiam dicere, hominē dici finem omnium rerum non absolutè, sed quodam modo, quam particulam ponit ibi Arist. cælum enim primaria intentione, est propter Deum & intelligentiam, quodam modo autem, hoc est, secundaria

*An homo sit
finis omnium
rerum natu-
ralium.*

intentione, est propter generationem & conseruationem harum re- *Obiecta.*
 rum inferiorum, maximè autem hominis. Sed dicet aliquis Aristotē in, 9. lib. de Hist. animal. cap. 1. ita scribere de homine, *Quorum vestigia morum, cum in omnibus fere in sunt, tum vel maximè in perfectioribus, & maximè in homine, hic enim natura perfectissima est, & ob eam rem habitus isti conspectiores in ipso continentur.* Et in. 2. lib. de partibus animalium cap. 10. *Habent, inquit, quadam animalia etiam beneuendi rationem, quale hominum genus est, quippe quod aut vnum ex nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut omnium maximè.* quibus verbis significat hominem dignitate excellere omnes res naturales. Verùm, hoc facile soluitur, nam Arist. non loquitur de homine absolutè, sed facta comparatione cū aliis animantibus mortalibus; id quod ex eius verbis liquidò cognoscitur. Ad. 3. dubitationē dici potest, comparationē fieri debere in his, qui sunt eiusdem generis vel ordinis. Quocirca in mortalibus, animatum nobilius est inanimato, sed animatū mortale non est nobilius inanimato incorruptibili, quale est cælum; quod (tum quia est incorruptibile, tum quia est causa vniuersalis omnium corruptibilium, in fieri, in esse, & in operari) censi debet nobilius cunctis rebus corruptibilibus. Quamquam. D. Tho. videtur paulo aliter sentire in. 1. parte quest. 70. art. 3. in resp. ad. 2. scribēs animal simpliciter esse nobilius cælo propter animam: cælum autem secundum quid esse nobilius animali, tum quia forma eius in totum perficit materiam, ita vt non sit amplius in potentia ad aliam formam, quod non facit anima in animali, tum etiam propter motum cælestem, qui fit à nobiliori motore.

*Solutio.**Non semper animatum est nobilius inanimato**Enumeratio partium Philosophia naturalis*

CAP. VII.

QUOD sit subiectum Philosophiæ naturalis, & quæ huius subiecti principia, affectiones, & species, ostensum est; sequitur, vt principes Physicæ partes, earumque partium inter se ordinem, indicemus. Arist. in 3. lib. de Anima textu 38. auctor est, scientiam ita secari & diuidi vt res diuiduntur in quibus scientia versatur, ex quo fit, vt quoniam supra indicauimus varietatem rerum naturalium quæ subiiciuntur Physicæ, nunc facillimum nobis futurum sit colligere ac explicare omnes partes Philosophiæ naturalis. In principio operis Meteorologici Aristotelis partim repetens quæ ante docuerat, partim ea proponens quæ deinceps tractaturus erat, pulchrè ante oculos ponit omnes partes philosophiæ naturalis, earumque dispositionem & ordinem. Commemorat autem ibi sex

Septem partes Physicæ.

partes Physicæ; Vnam de primis causis naturæ & de omni motu naturali, quæ continetur octo primis libris physicis: Alteram, de cælo, quàm complectuntur quatuor libri de Cælo & Mundo: Tertiam, de mutua transmutatione elementorum, & vniuersæ de generatione & corruptione, quæ docetur in libro de Generatione & corruptione: Quartâ, de rebus Meteorologicis, quam Aristoteles exposuit tribus, vel vt aliis placet, quatuor libris: Quintam, de animalibus, qua comprehendit Aristoteles omnia quæ pertinent ad doctrinam animalium, hoc est libros de Historia animalium, de Partibus animalium, de Anima, de Generatione animalium, & quæ vulgò nominantur Parua naturalia: Sextam, de plantis, de quibus pollicetur Aristoteles se velle conscribere aliquod opus, tum hic (tum in libri de Sensu & sensili, vbi agit de saporibus) & in fine libelli de Longitudine & breuitate vitæ; sed neque nunc extat aliquod opus eius de plantis, neque extabat tempore Alexandri, vt ipse scribit in suis Commentariis in libri de Sensu & sensili, loco supradictò; duos autem libros de Plantis, qui nunc circumferuntur nomine Aristotelis viri doctrinæ Aristotelicæ periti, existimant falsò ad scribi Aristoteli cui rei fidem faciunt, inuentio, dispositio, & elocutio rerum quæ tractâtur in illis libris, quippe cum nihil planè oleant lucernam Arist. His sex partibus Physicæ, adiungenda est septima demixtis perfectis & inanimatis, vt sunt metalla, quæ prætermisit quidem Arist. in hac enumeratione, sed in fine tertij Meteorologici expressit, nam cum de metallis generatim quædam attigisset, ampliorem & diligentiorém explicationem pollicetur his verbis, *Communiter igitur dictum, de omnibus his, sigillatim autem considerandum est intendentibus circa vnumquodque genus.* Hæc igitur est diuisio vniuersæ Philosophiæ naturalis, à Peripateticis memoriæ prodita.

*Antonius Mæradulanus in lib. 15. de E-
uersione singularis certaminis.*

Cæterum, quoniam nonnulli ætatis nostræ philosophi, præstantes ingenio & scientia philosophiæ Aristotelicæ, pugnacissimè contendunt octo libros Physices (in quibus agitur de principiis & affectionibus rerum naturalium) omnino remouendos esse à partibus Physicæ, & referendos esse ad Metaphysicam initium autem philosophiæ naturalis sumendum esse ex libris de Cælo; age hanc etiam opinionem obiter refellamus. Multa sunt quæ huic opinioni maximè aduersantur. Primò, titulus horum librorum, qui est de physico auditu. Tum, quoniam Arist. citans alibi hos libros, appellat eos physicos; veluti in 8. Phy. tex. 4. Postea, quia omnes interpretes Aristotelis concordissimè agnoscunt hos libros physicos, & primam partem Philosophiæ naturalis. Deinde, quòd duo primi libri sânt physici, ostendit Aristoteles in præmio, dicens eniten-

dum esse physico, primùm omnium docere causas & principia rerum naturalium. Quòd autem reliqui sex libri sint etiam Physici, apertè indicat Aristoteles in principio tertij libri, scribens, *Quoniam Physica tractat de natura quæ est principium motus, motus autem est continuus, ac proinde potest infinite dividi, & sine loco ac tempore esse nequit; ob id Physico differendum esse de motu, infinito, loco, & tempora.* Ad hæc, Aristoteles in 1. de Partibus animal. præcipit in omnibus disciplinis exponendis atque tractandis, primùm docenda esse quæ sunt maximè communia, sed quæ declarantur in octo libris Physicis, sunt maximè communia omnium pene rerum naturalium ergo &c. His accedit, quòd omnis scientia ut est in 1. Posteriorum tria speculatur circa subiectum suum, principia, species, & affectiones eius; quare Physica speculari debet principia & affectiones, sui subiecti, quod est corpus naturale; huius autem corporis principia & affectiones, traduntur in octo libris physicis, ergo tales libri non possunt à physica remoueri. Postremò, vnius scientiæ est ut scribitur in 1. Posteriorum 43. docere subiecti sui principia, species, & affectiones, si Metaphy. igitur considerat principia & affectiones corporis naturalis de quibus agitur in octo libris Physicis, eadem profectò considerabit species corporis naturalis; ex quo necessario efficitur, vel nullam esse Physicam, vel si qua est certè superuacaneam esse: cum quidquid attinet ad perfectam cognitionem rerum naturalium, id totum sibi sumat & arroget Metaphysica, quare absurdum est octo libros de Physico auditu, remouere à doctrina physica. omissa igitur hac opinione, pergamus ad alia, & de supradictarum partium Physicæ ordine disseramus.

De ordine quarundam partium Physicæ conuenit inter omnes; etenim certum est octo libros Physicorum, primum tenere locum, quippe cū principia & quasi fundamenta totius Philosophiæ naturalis, rerumq; maximè communiū doctrinam cõtineat. Vnde Auerr. in suo prologo Physico, loquens de his libris sic ait, *Proportio istius libri ad scientiam naturalem, est sicut proportio elementorum rei ad rem, quia iste liber comprehendit res, quæ sunt principia & radices uniuersales illorum, de quibus vult loqui Naturalis.* Hos libros proximè sequuntur duo libri de Cælo; Cælum enim, quoniam est maximè simplex, perfectum, immortale, & causa efficiens, regens atque conseruans omnium rerum sublunarium, optimo iure sibi vendicat primum locum inter species corporis naturalis: Tertius locus tribuendus est elementis, quippe cum sint corpora simplicia & principia omnium rerum mixtarum. Doctrinam autem elementorum, Arist. quidem inchoauit in extremis duobus libris de Cælo; in libris vero de Generatio-

*Principalis
materis, que
tractatur in
libris de Ge-
neratione &
corruptione.
Sunt elemēta.*

ne, penitus absoluit, vt inquit Alexander in principio operis Meteorologici, & Philoponus in proœmio lib. de Generatione. Porro quæcunque scribuntur in libris de Generatione pertinere ad scientiam elementorum, eoque referri ab Arist. ex his quæ subiiciam, manifestum erit. Totum opus quod inscribitur de Generatione & corruptione, diuisum est in tres partes: in prima agitur præcipuè de generatione & corruptione; in secunda quæ incipit à tex. 43. primi libri, de Tactu, Actione, & Mixtione; in tertia quæ continet secundum librum, agitur de elementis, Ad has tres partes distinguendas, Arist. vsus est tribus proœmiis, vt cuius licet videre in principio cuiusque partis. Has igitur partes affirmamus Arist. instituisse atque pertractasse elementorum causas; ac de vltima quidem, hoc est de secundo lib. nemini dubium est. nam & Arist. initio eius libri proponit se velle agere de elementis, & principalem partem libri consumit in explanatione illorum: & alibi citans hunc librum, appellat eum de elemētis. in 2. de Anima tex. 117: & in libello de Sensu & sensili, vbi differit de saporibus. Secundam autem partem operis, etiam referri ad doctrinam elementorum, planum fecit Arist. in proœmio eius scribens ibi textu 43. quia de elementis sermonem instituit, necessariò item agendum esse de tactu, actione & mixtione. De prima verò parte, quæ est de generatione & corruptione, licet id maximè obscurum esse videatur (propterea quod Arist. significat in proœmio eius, se agere velle non tantum de generatione & corruptione elementorum, sed vniuersè ac simpliciter de generatione omniū quæ natura constant) idem tamen sentiendum est. Etenim Arist. tum in proœmio 2. lib. de Generatione, tum apertissimè in 3. lib. de Cælo tex. 1. indicat se aggredi ad tractandum de generatione & corruptione, elementorum causas; sic enim scribit in 3. de Cælo. *De primo igitur elementorum dictum est, & quale id est secundum naturam, & quod incorruptibile, atque ingenerabile. Reliquum est autem de duobus dicere, simul autem accidet de his dicentibus, & de generatione & corruptione considerare; generatio enim aut omnino non est, aut solum in his est elementis, aut in qua ex his sunt, Ex quo intelligitur vltimos duos libros de Cælo; & item duos de Generatione facere vnum opus quo perfecta elementorū doctrina continetur. De ordine igitur harum partium Physicæ quas memorauimus omnes consentiunt: At de quarto lib. Meteorologico; de libris de Anima, ac de Plantis, quo loco censeari & numerari debeant, magna controuersia & dissensio est inter expositores Arist. de qua re quod nobis videtur maximè probabile, in præsentia breuiter explicabimus.*

De

Hic sic existimo, eum librum qui vulgo inscribitur quartus Meteorologicus, nihil attinere ad doctrinam Meteorologicam, nec cum aliis tribus prioribus libris cohærere, sed potius libris de Generatione & corruptione subiungendum esse; in quam opinionem adducor his rationibus. primò, quia nec inscriptio operis Meteorologici, conuenit in hunc librum, nec materia rerum Meteorologicarum, quæ est duplex halitus, vnus calidus & humidus, alter calidus & siccus, vt est apud Arist. in principio primi, & fine tertij libri Meteorologici. Etenim quæ cõtinentur hoc libro (siue is sit separatus ab aliis & per se cohærens, vt quibusdam visum est; siue sit pars seu additamētū eius operis quod est de elementis) neque gignuntur in sublimi, nec duplici ex halitu efficiuntur. Deinde, Arist. in proœmio Meteor. exponens vniuersam materiam pertractandam in libris Meteor. solum enarrat ea quæ docentur in tribus libris, de quarto autem nullum verbum facit; mox subdit, *Cum autem, inquit, pertransierimus de his, speculabimur de animalibus & plantis*, ex quo perspicitur, inter tres libros Meteorologicos, ac eos qui sunt de Animalibus, non esse interponendum hunc librum. Præterea, inter libros tres Meteorologicos apparet magna euidentisque connexio, quam Arist. apertissimis verbis facit & declarat primis extremisque verbis cuiusque libri; at inter hunc librum & priores tres Meteorologicos, nec est nec fit ab Arist. vlla connexio, nam in fine tertij libri proponit agendum esse de metallis, in principio autem huius libri reuocat in memoriam quæ tractata fuerunt in 2. lib. de Generatione, de primis qualitatibus elementorum, & proponit se velle docere nonnullas affectiones, quæ ex actione perpassioneque harum qualitarum existunt, vt vel ex hoc vno loco clarissimum sit, hunc librum connexum esse non cum Meteorologicis, sed cum his qui sunt de Generatione. Ad hæc, causa quæ mouet alios, vt hunc librum proximè subiungant aliis Meteorologicis, futilis est; siquidem aiunt in aliis tribus libris dictum esse de mixtis imperfectis, in hoc autem agi vniuersè de mixtis perfectis quòd profectò falsum est; nam neque hic declarantur principia mixtorum, quæ sunt quatuor elementa, nec eorum species, quæ sunt metalla & lapides, nec affectiones, quæ sunt tum aliæ, tum in primis qualitates sensibiles; sed in hoc libro scopus Aristotelis est (cùm in 2. libro de Generatione docuisset esse quatuor primas qualitates, earumque duas esse actiuas, alteras verò duas passiuas) declarare ea, quæ tam ex actione quàm passione

Lib. qui dicitur quartus Meteororum, non pertinet ad doctrinam Meteorologicam, nec post tres libr. Meteororum. locari debet, sed post libros de Generatione & corruptione.

talium qualitarum accidunt mixtis, ex actione enim caloris & frigoris, prouenit generatio, putrefactio, concoctio, & incōcoctio, earumque species, vti sunt maturatio, cruditas, elixatio, inquinatio, assatio, & tostio: Ex perpeffione verò humoris & siccitatis, proficiscuntur mollities, durities, concretio, liquefactio, incrassatio; tum præter hæc, flexibile, fricabile, frangibile, & alia horum similia: vt nemo sit licet parum acutè videat, qui cernens animo principium, finem totumq; contextum huius libri, non animaduertat eum dissentaneū esse libris Meteorologicis; his autem qui sunt de elemētis seu de Generatione, planè consequentem. His denique accedit locupletissimū testimonium Alexandri, quem nos huius sententiæ ducem & auctorem libenter sequimur: is enim in præfatione sua super hunc librū sic ait, *Liber hic qui quartus inscribitur Meteorologicorum Arist. quidem est, verum ad Meteorologicum negotium non attinet, nam quæ in ipso pertractantur, huiusce theoriæ propria non videntur, sed magis quantum ex his, quæ in ipso dicuntur, ratiocinari possumus, consequi habet ad libr. de Generatione & corruptione: cum enim in ipsis pertractauerit de quatuor virtutibus tangibilibus caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, ostendens ex combinatione harum virtutum elementa fieri, quin etiam aliquas ipsarum actiuas esse, aliquas verò passiuas, in præfenti modo libro, quæ nam sint ea declarat, quæ, vnaqueque dictarum virtutum facit aut patitur, & quæ ab ipsis geruntur ac fiunt.* Hæc Alexander.

*Solutio trium
dubitationū.*

Sed dicet aliquis. Hic liber inscriptus & habitus est Meteorologicus, etiam ante tempora Alexandri. Esto: sed Alexander improbat talem inscriptionē, nec est inusitatum vel adornare libros falsis inscriptionibus, vel eos adscribere alienis auctorib*. Sed cur, inquires Arist. non meminit huius libri in enumeratione quam fecit in proœmio operis Meteor. An quia eum comprehendit sub opere de elementis & de Generatione? An potius quoniam cum instituisset generalem diuisionē Philosophiæ naturalis in principales partes eius, sicut omisit opus de metallis, ita non est mirandum hunc vnum librum fuisse ab eo prætermisum. Illud verò quod nonnullos deducit ab hac sententia, infirmum sanè est. Aiunt quidam, hunc librum non posse coniungi cū his qui sunt de Generat. propterea quod Arist. extrema parte ipsius, significat huic libro proximè succedere libros de Partibus animalium, scribens, *Quoniam hic dictum fuit generatim de constitutione naturæque partium simularium, deinceps agendum esse sigillarim de vnaqueque ipsarum, tum de partibus dissimilaribus, ad extremum de animalibus quæ constant ex huiusmodi partibus.* Sed hoc argumentum, nec obest nobis, nec prodest his, qui contra sentiunt; non enim illis verbis Arist. indicat connexionem successionemque librorum, sed potius seriem, atque ordi-

nē rerū cognoscendarū, quasi diceret; Cum hic declaratæ fuerint nō nullæ affectiones quæ insunt partibus animalīū, eum qui vellet totam hanc materiam ad extremum vsque prosequi, oporteret speculārī hęc vel alia quæ ibi proponuntur, alioquin hic liber proximē anteit libros de Partibus animalium, ergo subsequitur libros de Metallis & de Anima, quoniā isti volunt libros de Anima præire eos qui sunt de Partibus animalium: Cum autem contendunt hunc librum proximē coniungi cum aliis Meteorologicis, hinc necessariō cōcluditur libros de Metallis, & de Anima, priores esse libris Meteorologicis, quod nemo non videt falsum, & absurdum esse. Sed de his satis, veniamus ad libros de Anima & de Plantis.

De ordine quo libri qui pertinent ad scientiam animalium, ab Aristotele scripti aut euulgati fuerint, ponam in medio, quæ potui ex variis locis eius, coniectura consequi. Primus locus assignari debet libris de Historia animalium, quibus Aristoteles tradidit rudem & adumbratam notitiam animalium, quam quia non demonstrando, sed veluti narrando exposuit, appellauit historiam: Secundus locus dandus est libris de Partibus animalium: Tertius, libello de Incessu animalium: Quartus, libris de Anima: Quintus, libro de Sensu & sensili; de memoria & reminiscencia; de somno & vigilia; de somniis; de diuinatione per somnum; de communi motu animalium: Sextus, libris de Generatione animalium: Septimus, libro de Longitudine & breuitate vitæ; & de iuuentute & senectute, vita & morte, ac respiratione. Quod libri de Historia animalium primī omnium locari debeant, ex eo manifestum est, quod mos est Aristoteli primū generalem & crassam notitiam rerum, quas diligenter tractare vult, proponere: tum subtilem & accuratam earundem cognitionem tradere. Deberi autem secundum locum libris de Partibus animalium, declarat epilogus illius operis & libri qui est de Motu animalium, vbi Aristoteles, repetens, quæ ab eo tractata fuerant de animalibus, semper memorat primo loco libros de Partibus animalium. His autem proximē succedere libellum de Incessu animalīū indicat Arist. extremis verbis quarti libri de Partibus, animalīū, scribens, *Quoniam actum fuit de partibus animalium, sequi, ut de his quæ incessui animalium deseruiunt, differatur.* Huic libello consequens esse opus de anima, declarant vltima verba huius libelli quæ sic fere habent. *De partibus cum aliis, tum his quæ faciunt ad incessum animalium, hoc se habet modo: iis autem sic determinatis, proximum est de anima contemplari.* Hos libros de Anima subsequitur liber de Sensu & sensili; quod ostendit Aristoteles in principio eius, coniungens ipsum cum libris de Anima. Huic libro de Sensu & sensili adnectendus est

*De ordine
librorum qui
pertinent ad
doctrinā ani-
malium.*

liber de Memoria & reminiscencia; vt videre licet ex fine libri de Senfu & sensili. Porro, librum de Memoria & reminiscencia, sequuntur hi qui sunt de Somno & vigilia, de Somniis, de Diuinatione, & de communi motu: post quos proximè numerantur libri de Generatione animalium. id quod liquidò perspicitur ex epologo libri de Motu animalium, qui sic habet, *De partibus igitur vniuscuiusque animalium, & de anima, præterea de sensu & memoria, & somno, & communi motu dicimus, reliquum autem & de Generatione dicere.* Quod autè liber de iuuentute & senectute de longitudine & breuitate vitæ; de vita & morte, atque respiratione, extremum locum teneant, apertè docet Arist. extrema parte libri de Longitudine & breuitate vitæ, vbi sic ait. *Dicta est causa de magnitudine & breuitate vitæ, reliquum autem nobis considerare de iuuentute & senectute, vitæ & morte, his enim determinatis, finem utique habebis, quæ de animalibus methodus.* Si igitur hi libri terminant doctrinam animalium, necesse est his anteire eos qui sunt de Generatione animalium. Hoc igitur ordine videtur Arist. eos libros qui continent scientiam animalium, aut scripsisse, aut in publicum edidisse.

Libros de Anima, ordine doctrinæ, posteriores esse, iis libris qui sunt de Partibus animalium.

Sed quæret aliquis, An ordine doctrinæ libri de Anima præponendi sint his qui sunt de partibus animalium nec ne? Equidem vehementer assentior Alexandro, qui censet libros de Partibus animalium, ordine doctrinæ prius explicandos esse, quam libros de Anima; huius viri auream orationem hic adscribemus; sic enim ait in primo libro suo de Anima. cap. 2. *Ferè autem affecuturum ea quæ de anima traduntur, & rationes quæ ad eius substantiam pertinent, tractaturum, animaduertere præter cætera opus est id, quod in natura ambitiosè elaboratum est. Cum enim qualis, & quæ res sit natura didicerimus, nobisque, persuauerimus quocumque opere, vel admirabili, quod intercedente arte confectura sit, longè maiori admiratione digna esse effecta natura: facile fidem præstabimus iis, quæ à nobis de anima substantia recensenda sunt; Nihil enim magis in causa est, vt cum de anima disseritur, ambiguis difficultatibus inuoluamur quàm quod difficillimum est illius potestates functionesque iis quæ de ipsa dicuntur consentanea, & concordi ratione coniungere; quasi omni corporea virtute diuiniora, & maiora esse existimantur. Quare si ea quæ commodè & aptè de anima substantia proferuntur, contradictionibus implicare non volumus, primo loco ipse possidentis animam corporis apparatus contemplandus est, & internarum inuicem externarumque partium cum ipso venustatis & pulchritudinis concentu, lex & dispositio conquirenda: Simul enim atque hæc ipsa speculati fuerimus; haud quaquam ulterius admirabile, & nostra opinione maius esse videbitur, vt in corpore supra quàm opinari possumus, mirabiliter atque ambitiosè disposito, anima tot in se motionum principia possidens,*

continueatur. Auerroës idem sensit & scriptum reliquit in principio Meteororum. idem quoque recta ratio suadet : nā si anima est actus corporis organici, ergo corpus organicum ordine generationis, est prius quàm anima, ac proinde prius declarari accognoſci debet. Deinde si in explicandis disciplinis, incipiendum est ab his quæ sunt magis nota & manifesta nobis, corpus autem organicum cum cadat sub sensus nostros, est nobis magis conspicuum & familiare quàm anima, cur non doctrina corporis animati & partiũ eius præponenda erit sciẽtiæ animæ? & Arist. in 1. de Part. animal. disputat an sit phisici agere de omni anima, qua re innuit doctrinā animæ non ab eo fuisse præpositam libris de Part. animalium, sed magis postpositam. Sed Auicenna, nobis dissentiens, vult libros de Anima priores esse his qui sunt de Partibus animalium, tribuens eis sextum locum inter partes philosophiæ naturalis; eo maximè argumento, quòd anima sit perfectior corpore, & finis eius: & sicut est præcipua causa ipsius animalis, ita in eo cognoscendo priorem atque potiore esse debere. verum dupliciter peccat auicēna, primùm, quia putat in doc-

Opinio Auicennae refellitur.

Libri de Animalibus præcedunt ordine doctrinae libros de Plantis.

De Plantis autem ita dicendum est, Aristotelem prius tractasse de animalibus, quàm de plātis. vbi enim commemorat hos libros, semper anteponit libros de Animalibus, his qui sunt de plantis, vt potest cognosci ex his quæ scribit ipse in præmio Meteororũ, in lib. de Sensu & sensili, vbi loquitur de saporibus, & in fine de Longitudine & breuitate vitæ; idque Aristoteles non temere sed consulto fecit: etenim ordine doctrinæ priores sunt libri de Animalibus, quàm de plantis; nam licet plantæ quæ sunt corpora magis simplicia, videantur esse natura priores animatibus, tamen horum doctrina antegredi debet, propterea quòd faciliior & manifestior est, & multum præbet adiumenti ad capeſſendam sciẽtiā plantarum: operationes enim animæ, partes item & instrumenta plantarum, deprehenduntur, cognoscuntur & nominantur per analogiam quandā ad ea quæ cernuntur in animalibus, hoc autem perspicuum fit ex verbis Theophrasti; quæ in primo de Historia plantarum sic habent. *Nec illud latere nos decet, quid proportionē intelligi debeat, vt in animalium genere, ad ea*

scilicet redigenda, quæ quàm similima, perfectissimæque continentur. ad summam, omnium quæ in plantarum genere spectantur, similitudo, petenda ex iis est quæ in animalibus insunt, quoad fieri possit. Igitur hæc ita determinare libeat. De partibus igitur philosophiæ naturalis, earumque partium ordine ac dispositione ita dictum sit. nunc pauca de utilitate ac voluptate, quæ ex Physicæ studio capitur, strictim attingamus.

De utilitate & iucunditate Philosophiæ naturalis.

C A P. I X.

*Utilitates
Philosophiæ
naturalis.*

ETSI Physica, quoniam est scientia speculatiua, non propter aliud sed per se, sui que gratia quærenda & expetenda est, nihilominus tamen plurimas atque maximas commoditates & ornamenta præbet omnibus disciplinis. Primum, utilis est Metaphysicæ; propter cognitionem primi motoris, & intellectus humani, & propter cognitionem atque contemplationem motuum cælestium, quæ viam sternit Metaphysico ad peruestigandam scientiam intelligentiarum. Tum Medicinæ; propter doctrinam elementorum, facultatum naturalium, stirpium, & corporis humani; & quia physicus aperit primas causas sanitatis & egritudinis, quod pulchrè docet Arist. in lib. de sensu & sensibili, scribens his verbis, *Naturalis autem est, & de sanitate, & infirmitate prima cognoscere principia: nec enim sanitatem, nec infirmitatem possibile fieri carentibus vita. Quare fere naturalium plurimi, & Medicorum, qui magis philosophicè artem prosequuntur, illi quidem finiunt ad ea, quæ de Medicina, hi verò ex iis quæ de natura, incipiunt quæ de Medicina.* Postea, conducit disciplinis Mathematicis; Astronomiæ quidem propter notitiam cæli; Perspectivæ, propter scientiam luminis, coloris, ac eorum quæ attinent ad aspectum; Musicæ verò, propter intelligentiam soni, vocis, eorumque quæ spectant ad facultatem auditus. Deinde, Philosophiæ morali, propter scientiam hominis, potentiarum eius, affectum & operationum. quocirca Aristoteles in tractandis rebus moralibus multa sumit ex libris physicis, præsertim iis qui sunt de Anima. Denique, multum seruit Theologiæ; etenim multa sunt in lib. Geneseos, Ecclesiastæ, Iob & Psalmorum, planè physica, quæ ignarus Physicæ, benè intelligere nō poterit. in Theologia etiam scholastica, quam plurimas tractari quæstiones physicas, manifestum est. Postremo, utilis est cunctis artibus, tum quia omnis ferè ars in id comparata est, ut vel imitetur naturam, vel eam adiuvet & perficiat ea quæ natura per se non potest efficere, tum etiam quia subiectum & materia omnium formarum artificialium, est corpus naturale. Sed immensum esset, non modò dicendo amplificare,

sed enumerâdo percēfere phyficæ vtilitates, quæ latiffimè ad omnes disciplinas & omnes humanæ vitæ cōmoditates vſufque permanât.

De voluptate autem, quæ eorum animos afficit qui verè purèque philosophantur, quis pro eo, ac res est, dignè eloqui valeat? Aristot. in 1. de Part. animal. cap. 5. multis verbis egregiè declarat quantas voluptates adferat phyfica, his qui rerum naturalium causas studioſè accuratèque contemplantur; quem locum hortor omnes vt totum diligenter legant, admirabiles enim in animis legentiū amores, erga studium cultūque philoſophiæ naturalis excitabit: & in 10. lib. Ethicorum ita ſcribit, *Videtur Philoſophia mirabiles quaſdam, tum ſinceritate, tum ſtabilitate continere voluptates.* Cic. etiam in 2. lib. Acad. quæſt. cum dixiſſet res phyſicas non firma comprehendī ſcientia, ſed variis philoſophorum opinionibus, huc atque illuc probabiliter agitari, ſubiungit hæc, *Neque tamen iſtas quæſtiones Phyſicorum exterminandas puto: eſt enim animorum ingeniorumque naturale quoddam quaſi pabulum, conſideratio contemplatioque nature; erigimur, elatiores fieri videmur, humana deſpicimus cogitantēſque ſupera atque cæleſtia, hæc noſtra, vt exigua, & minima contemnimus; indagatio ipſa rerum, tum maximarum, tum etiam occultiſſimarum, habet oblectationem, ſi verò aliquid occurreret quod veriſimile videatur, humaniſſima completur animus voluptate.* Sed quoniam expoſita ſunt quæ generatim & vniuerſè pertinere videbantur ad diſciplinam philoſophiæ naturalis, nunc propiùs accedentes ad ea quæ in hoc opere tractare conſtituimus, pauca quædam explanabimus quæ proximè attingunt doctrinam octo lib. phyſ. & primū omnium declaranda eſt inſcriptio horum octo librorū, quæ ſic habet, *περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως*, hoc eſt de phyſico auditu.

Declaratur inſcriptio octo librorum Phyſicorum, quæ eſt περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, hoc eſt de naturali auditu; & diſputatur de libris acroamaticis & exotericis.

CAP. X.

Vid ſignificet hæc inſcriptio, & cur præcipuè attributa fuerit octo libris Phyſicis, quales itē ſint libri exoterici & acroamatici, non ſatis conuenit inter omnes interpretes Ariſtot. Ego primū quidem exponam opiniones aliorum, tum etiam ſententiam meam adſcribam. Auerroes, ait poſitum fuiſſe (de naturali auditione) pro eo quod eſt, de naturali ſermone, ſed quia accidit ſermoni vt audiatur, per metaphoram, loco ſermonis dictum eſt de auditione. Nam plerumque vt eſt apud Ariſt. in 3. lib. Rhetoricorum, maior quædam vis ac ſuauiſſima eſt in verbis tranſlaris quàm in pro-

*Oppugnatur
Auerroes.*

priis : ac tamen etſi naturales ſermones non modo his octo libris, ſed aliis etiam omnibus explicentur, tamen his præcipuè hoc nomē tribuitur, quoniam ſunt quaſi ianua ad cæteros, vt quibus contineatur veluti radix & fundamentum vniuerſæ Philoſophiæ naturalis; itaque vt habent ſe elementa ad alia corpora, ſic etiam huiusmodi libri ad reliquos huius diſciplinæ. Hæc Auerroes. Sed multis non probatur hæc interpretatio Auerro. talem enim metaphoram, non ſolum non putant venuſtam & iucundam eſſe, verum etiam maximè duram inſuaumque, vt non ſit veriſimile Ariſt. qui ab omni propemodum, in doctrinis tradendis, genere translationum abhorreat, earumque viſum in ſcientiis non ſemel reprehēdat, translatione tam rudi & inuſitata uſum eſſe in principio & inſcriptione huius operis.

*Opinio Al-
berti.*

Quis enim ferret eū qui ſic loqueretur, de naturali uſu, vel odoratu, vel guſtatu; ſignificare volens, de colore, odore aut ſapore? Sed expoſitionem Auerro. non eſſe penitus abſurdam & remotam à ratione, perſpicuum erit ex his quæ dicturi ſumus extremo loco. Albertus Magnus tractatu 1. Phyſ. cap. 4. de inſcriptione huius operis ita ſcribit, *Dicitur autem liber Phyſicorum, eò quòd ipſe in vniuerſali totum complectatur negotium Phyſicum. Dicitur etiam de Phyſico auditu, quia ibi tanguntur ea quæ auditu plus quam demonstratione ſciuntur de Phyſicis, hoc eſt principia Phyſica vniuerſalia, ex quibus habent probari alia, propter quod aliquando intitulatur de principiis Phyſicis.* Hæc Albertus. In cuius expoſitione, non video cur dicat quæ de principiis traduntur in his libris, ſciri magis auditu quàm demòſtratione. An non Ariſt. ea quæ pertinet ad principia, firmiſſimis atque pulcherrimis confirmat atq; cõmunit rationibus? vt quòd non ſint infinita; quòd non vnũ tantummodò, quòd inter ſe contraria; quòd opus ſit præter duo contraria, tertio quaſi ſubiecto vtriuſque; q̃ materia ſit ingenerabilis & incorruptibilis; quòd natura agat propter finē. Deinde, cur præcipuè auditu ſciuntur principia, ac non etiam per alios ſenſus? Poſtea, hic titulus (de Phyſico Auditu) non tantum pertinet ad duos primos libros, ſed etiam ad alios ſex in quibus diſputatur de motu, maximè in 6. lib. in quo multa certiſſimis & exquisitiſſimis demòſtrationibus explicantur, vt eas Proclus, ob euidentiã & neceſſitatē concludendi, quodam

*Reſellitur
Albertus.*

*Opinio D.
Thomæ.*

libello reuocarit ad formulã rationũ Mathematicarum. D. Thomas initio ſuorũ Comment. quid ſentiat de huiusmodi inſcriptione, exponit his verbis, *Hic autem eſt liber Phyſicorum, qui etiam dicitur de Phyſico auditu, quia per modũ doctrinæ ad audientes traditus fuit.* Hæc illæ. Sed meritò quiſpiam dixerit, tradi per modum doctrinæ audientibus, eſſe commune aliis libris, vt etiam in libros Logicos, Phyſicos, & Metaphyſicos cõuenire poſſit; niſi quis inſciēter cõtendat hos duntaxat

octo

octo libros ab Aristot. doceri & in scholis explicari solitos fuisse; quin potest igitur quod est cōmune omnibus, caussa esse singularis & propriæ inscriptionis horum librorum? Sed neque hanc D. Thomæ interpretationem procul esse à vero, ex iis quæ infra dicemus, perspicuum erit.

Alia est opinio Græcorum interpretum, peruulgata illa quidem & probata omnibus propè melioris notæ scriptoribus, duo fuisse genera librorū Arist. vnum, eorū quos ἐξωτερικούς vocant, quales sunt Historica, Poëtica, ac Rhetorica commentationes, denique ea quæ leuiter & populariter scripta sunt, nec ad tenue eliminata: Alterū, eorū quos appellant ἀκροαματικούς Latine auscultatorios, diligentioris atque limatioris operæ, quibus grauior atque subtilior Philosophiæ disciplina continetur; quos ideo putant sic dictos esse, quia sint tam difficiles ad intelligendum, vt sine voce operaque magistri vix percipi & comprehendi possint. Ex horum numero habetur hoc opus, vt ob id etiam talem acceperit inscriptionem. Hanc de scriptorum Arist. diuisione sententiam, plurimi & clarissimi viri memoriæ prodiderunt: Galenus in fragmēto de substantiis naturalium facultatum, Plutarchus in vita Alexandri, Cicero in 5. lib. de finibus, Ammonius in Logica, Simplicius in Proœmio physicæ, Aulus Gellius lib. 20. cap. 4. Clemēs Alexandrinus in 5. lib. Stromatum, & Alexander in 1. Topicorum libro. Themistius (siue autor illius proœmij, vt ante dixi, Simplicius fuerit) hæc scribit, *Cum autem scriptorum commentationūque suarum species duas haberet, unam, eorum qua exteriora nominabat, quales erant Historica, & Rhetorica meditationes, demum omnia ea, qua minus tum cura ac diligentia, tum intentionis ac studij requirebant; Alteram, eorum qua auscultatoria nuncupabat, in quibus Philosophia remotior subtiliorque agitabatur; ex quorum numero habetur hoc opus, cui titulus est de Physica auditione; in auscultatoriis, data opera voluit obscurus esse, ratus hunc in modum obiter posse rudiora ingenia ab huiusmodi studio quasi reiecti detererique vitio quibus futurum sit perinde ac si neque scripta quidem unquam fuissent.* Simplicius in 4. Phys. tex. 87. vbi Aristot. ait Physico agendum esse de tempore, his verbis. *Primum bene habet dubitare de ipso per exterarum rationes, &c.* Exponens illa verba (exterarum rationes) Externa, inquit, dicuntur quæ sunt communia & concluduntur per probabilia, non autem demonstratiua, nec acroamatica, hoc est, non ex accuratioris doctrina auditione desumpta. Et in 1. de Cælo super text. 100. vbi Aristot. citat ἐκὺχλιστα φιλοσοφήματα, Simplicius interpretatur exoterica, hoc est scripta popularia: Auerroes quoque eundem locum interpretans, ita scribit; *Et intendit per extraneos, Logicos; sermones enim Logicos, vocat sermones extraneos: & Philosophiam, qua componitur ex istis, vocat Philosophiam ex-*

Opinio Græcorum de diuisione librorum Aristotelis, in acroamaticos & exotericos.

Quales putet transeam. Quid multa? Eustratius, sub finem primi libri Ethicorum, ex-
Eustratius ponens illa Aristotelis verba (*Dicuntur etiam de ipsa in extraneis disputa-*
fuisse libros tionibus, nonnulla) in hanc sententiam scribit, *Ex operibus Aristotelis,*
Aristotelis a- alia ad discipulos eius scripta sunt, qui ad eum audiendum simul conueniebant,
croamaticos quæ ipse in publicis scholis coram differebat & exponebat, alia priuatim ad ali-
& exoteri- quos extrinsecos illi argumento accommodata quod unusquisque requisierat. Illa,
cos, ἀκροαματικὰ hoc est auditoria vel auscultatoria appellatur, quippe quæ ad eos
 qui eum publicè audiebant, fuerunt cōscripta: Hæc autem ἐξωτερικὰ vocatur,
 quasi dixeris extranea, siue extranea, quia unumquodque ex ipsis, ad priuatum
 aliquem extra publicum auditorium conscriptum fuit. Hæc Eustratius. Ex
 cuius verbis licet intelligere, diuisionē librorum Aristotelis in acro-
 amaticos & exotericos, fuisse Eustratio cognitā & probatam, eum-
 que paulò aliter quàm ceteros, quales fuerint libri acroamatici, qua-
 les item exoterici, interpretari. Manifestum igitur est, diuisionem
 illam scriptorum Aristotelis in acroamatica & exoterica, & vetusta-
 te illustrē, & eorū auctoritate qui eam tradiderunt, esse probabilem.

Opinio Ioan-
nis Sepulue-
da.

Vnus memoria nostra Ioannes Sepulueda vir doctus ac disertus,
 huic tā veteri & receptæ opinioni dissentire & repugnare ausus est:
 Etenim in quibusdam scholiis quæ scripsit in libro Polyticorum
 Arist. à se conuersos Latine. libr. 3. cap. 4. huiusmodi partitionem li-
 brorum Arist. reprobat his rationibus: Primùm, quoniam Arist. in-
 terdum vocat exotericos libros, omnium difficillimos, vt in extre-
 mo primo libro Ethicorum ad Nicomachum. verba faciens de par-
 tibus seu potestatibus animi, citat hoc nomine libros de Anima: &
 in primo lib. de Moribus ad Eudemum in quæstione de ideis, eo no-
 mine citat libros Metaphysicos his verbis, *Sed de hac quæst. multifariam*
disputatum est in exotericis sermonibus, quique habiti sunt de Philosophia, si-
 gnificans proculdubio nomine Philosophiæ, Metaphysicā, quæ per
 excellētiam vocari solet & prima Philosophia & simpliciter Philo-
 sophia; in cuius primo, 7. 13. & 14. lib. copiosè differitur de ideis. Nō
 igitur libri exoterici apud Aristotelem sunt libri populariter scripti,
 cum eo nomine, qui sunt subtiliter & accuratè scripti, ab Aristotele
 censeantur. Ad hæc, Diogenes Laërtius in vita Arist. subtiliter com-
 memorans libros ipsius, eorūque diuisionem prosequens diligen-
 tissimè, nullam huius partitionis memoriam facit, vt ea res magno
 argumento sit, illam non fuisse prætermittēdam à Laërtio, si Aristo-
 telica fuisset. Præterea, si acroamatici libri sunt, quicunque politiorē
 & secretiorem Philosophiæ doctrinam continent, cur id nominis
 tātum ascribitur his octo libris Physicorum, ac non etiam his, quos
 de Anima aut Metaphysica Aristot. scripsit accuratissimè? Hæc Se-
 pulueda.

Ego autem (vt meum quoque hac de re iudicium interponam) cenſeo non temere diſcedendum eſſe à ſententia tam grauium, & illuſtrium Philoſophorum, quippe quæ ſi ſpectes auctoritatem eius atque vetuſtatem, ab Ariſt. profecta, & deinde quaſi per manus omnium Peripateticorum tradita, ad nos vſque perueniſſe videatur; præſertim cum rationes Sepuluedæ non ſint eiufmodi vt nos ab ea debeant abducere. Nam loca Ariſt. ex primo Ethicorum ad Nicomachum, & primo moralium ad Eudemum, vbi citans exotericos libros, videtur Sepuluedæ Ariſtoteles ſignificare libros de Anima & libros Metaphyſicæ, multò ſecus interpretanda ſunt. Etenim Ariſt. (quod facile cognosci poteſt ex iis quæ ſcribit Laërtius librorum eius prætexens catalogum) de eadem re multos ac varios libros conſcripſit, vt de Bono, de Rep. de Anima, de Ideis, nonnullos quidem pingui Minerua, & populariter accommodatæque ad ſenſum captumque etiam hominum vulgarium, alios verò preſſiori & limatiori opera, quibus diligenter exponit, maximè reconditas & arcanas Philoſophiæ ſententias, vt hac varietate ſcriptorum, omni propè hominum generi ſatisſaceret, earundem rerum tenuem quidem notitiam impertiens vulgo, perfectā autem explicationem & ſcientiam, ſuis modò reſeruans auditoribus. Primò igitur libro Ethicorum, per exotericos, nō intelligit Ariſt. libros Philoſophicos de Anima, quos nūc habemus acutè, copioſè, doctèque ſcriptos, ſed alios magis populariter, & ruditer compoſitos, quod non obſcurè indicant verba Ariſt. quæ ſic habent, *Inquirere exactius* (videlicet de anima) *magis operoſum eſt, quàm conueniat rebus ſubiectis: dicuntur autem de ipſa etiam in exotericis ſermonibus ſufficienter quedam, & vtendum eſt ipſis.* Accuratam igitur cognitionem animi, negat eſſe neceſſariam Philoſopho ciuili, mediocrem verò ſatis eſſe, & peti poſſe ex libris exotericis, in quibus etiam dicuntur de anima quædam ſufficienter. Illud etiam oſtendit Ariſtotelem ſcripſiſſe de Anima non vnos libros, ſcilicet philoſophicos, ſed etiam quosdam exotericos, qui ſatis eſſe poſſint ciuili ad cognoscendum de anima, quæ ſint ipſi neceſſaria. Illa quoque verba (*ſufficienter*) & (*quedam*) non poſſunt commodè referri ad libros de Anima qui nunc extant, in his enim non quædam tantum ſed plurima, non ſufficienter aut ruditer, ſed copioſè ſubtiliterque diſputantur. Vel fortasſe per ſermones exotericos de Anima, innuit dialogum eius de Animo ſcriptum ad Eudemum Cyprium familiarem ſuum, cuius meminit Cicero primo libro de Diuinatione, Plutarchus in vita Dionis, & in Conſolatoria ad Apollonium & Themiftius in Paraphraſi ſuper tertium de Anima cap. 37. locus autem ex primo ad Eudemum, peruerſè accipitur à Sepulueda, nam Ariſto-

Petiti Graecorum opinio defenditur contra Sepuluedam.

Dialogus Ariſtotelis de Anima ad Eudemum.

*Qui fuerint
libri Aristot.
selis de Phi-
losophia.*

teles illis verbis (*in exotericis*) & (*qui sunt secundum Philosophiā*) non significat eosdem libros, non enim congrueret cum eo quod proximè dixerat, multifariā à se disputatum esse de ideis, sed indicat diuerfos libros, quosdam exotericos & populares, alios autē Philosophicos. Hoc manifestè significat Aristot. in 13. lib. Metaphys. vbi de ideis in principio libri scribens, ita ait, *Plurima atque diuulgata sunt de ipsis etiam in exotericis sermonibus.* Per libros autem de philosophia, fortasse non Metaphysicos significat, sed exotericos libros, qui sic inscribebantur, quos tres fuisse scribit Laërtius in vita Arist. sed vel alios eadem inscriptione ab Arist. diuulgatos esse, vel illos, quos memorat Laërtius, plures tribus fuisse, colligi potest ex iis quæ scribit Eusebius in 11. lib. de Præparatione Evangelica, cap. 1. citans quendam locum Arist. ex 7. lib. eius de philosophia. Huiusmodi autem libros populares fuisse, cognosci potest ex his quæ ibi affert Eusebius, & Cicer. lib. 1. de Nat. Deorum, & in 2. lib. eiusdem operis, citans tertium lib. Arist. de philosophia. Vel forte indicare vult duos lib. de ideis, quos separatim scripsit Aristot. vt refert Syrianus in extremo suo commentario quo explanauit librum decimumquartum Metaphysicæ Aristotelis. Prætermittam autem esse huiusmodi partitionem à Diogene, non tanti æstimandum est, vt ob id, planè repudianda sit; quin etiam si Laërtius negaret esse Arist. tamen deberet apud nos præponderare maior atque grauior auctoritas tot præstantium virorum, qui contrà sentiunt. Titulum vero illum *περὶ τῆς φυσικῆς ἀποδόσεως* præfixū octo libris physicorum, equidem reor non esse Arist. ducor autem coniectura minimè (vt mihi quidem certè videtur) contemnenda: Etenim si Arist. talem hisce libris dedisset inscriptionem, certè aliquādo eos

*Titulum illū
(de Physico
Auditu, præ-
fixū octo li-
bris Physi-
corum, non
esse Aristot.*

citaret hoc nomine vbi de his sermonem habet; at cum facit mentionem illorum, nunquam hoc titulo ipsos nominat, sed appellat vel de causis & principiis, innuens primos duos: vel vniuersales sermones de motu, aut simpliciter de motu, significans reliquos sex. Putarem igitur hunc titulū affixū esse huic operi à discipulis Arist. vel qui eū postea subsecuti sunt; aut quia hi libri, tum propter multas magnasque difficultates, tum quia continent principia totius physicæ, solerent ab Aristot. præcipuè doceri, & ab aliis audiri: aut fortasse, vt significarēt huiusmodi libros, quoniā sunt quasi ianua & aditus ad ceteros, esse necessariò audiēdos & perdiscēdos à magistro. Atque hoc modo interpretat' psellus in principio physicorū. Porro scripta exoterica, tū aliis de causis, tū etiā, quia peripatetici ea fortasse paruipēderent, facile omnia fere intercidunt; cū enim populariter & non philosophicè essent composita, eamque ob causam à peripateticis haud magno studio & diligentia conseruarentur, quid mirū

est, ea penè omnia excidisse? Acroamatici autem libri (quanquam ne hi quidem omnes) maiori studio & diligentia conseruati, ad nos peruenire potuerunt; quorum tamen nusquam video Arist. facere mentionem præterquam in epistola, quam, auctore Plutarcho, rescripsit Alexandro querenti cum ipso de huiusmodi librorum editione. Itaque quotiescunque vnum aliquem de acromaticis nominat, nō hoc communi nomine, veluti exotericos, sed suo & singulari quemuis titulo appellat, vt libros de Anima, de Cælo, &c. Verum de inscriptione huius operis satis dictum est.

Quonam autem modo Arist. soleat appellare hos octo libros physicorum, quoniam videtur res cognitione digna, ex variis libris eius, breuiter indicandum est. In 1. de Cælo tex. 20. citans primum librum *Physicum*, inquit, *Quemadmodum in primis dictum est sermonibus*. In 8. *physic. tex. 23.* volens significare secundum librum *Physicorum*, ait, *Posita enim est natura in naturalibus principium sicuti motus et quietis*. In eodem lib. text. quarto & ultimo, eodem modo nuncupat tertium librum *Physicorum* scribens, *Sicut prius dictum est in Physicis*, quamquam eundem librum aliter describat in primo de Cælo, textu 54. dicens. *Sicut ostensum est in his quæ circa principia dicta sunt à nobis*. In 2. lib. de Generatione & corruptione, tex. 61. loquens de 4. lib. *physic.* ait, *Quemadmodum in his, qui in principio sermonibus determinatum est*. Sextum porro librum *physicorum* variè designat scribens sicut dictum est vel *in vniuersalibus de motu*, vt secundo libr. *Post. tex. 14* vel, *in primis de motu sermonibus* vt in 8. *physic. text. 68.* vel, *in his quæ de motu*, vt primo de Cælo 38. vel, *in sermonibus de motu*, vt 3. de Cælo tex. 5. & in lib. de Sensu & sensibili; vel *in his quæ vniuersaliter de natura*, vt libro *Physicorum* octauo tex. 40. Postremò, in 4. de Cælo, tex. 28. indicare volens octauum libr. *physicorum*, ait. *Quemadmodum dictum est in primis sermonibus*. At in 1. de Gener. text. 14. sermonem habens de eodem libro, inquit, *Sicut dictum est prius in de motu sermonibus*. Duorum autem librorum, hoc est quinti & septimi libri *physici*, nusquam reperio mentionem factam esse ab Arist. Ex his autem quæ memorata sunt, quiuis facile intelligit, illam appellationem (*de motu*) Arist. tantummodo attribuere 6. & 8. libr. *Physic.* Illam autem (*Primos sermones*) communem esse omnium octo librorum: At eam quæ est (*in Physicis*) vel (*in his quæ à principio*) aut (*circa principia*) propriè dari quatuor prioribus libris *Physicis*, vt non sine causa veteres Peripatetici (vt refert Simplicius in Proëmio 5. & 6. libr. *physic.*) bipartito diuiserint octo libros *Physic.* affirmantes in primis quinque libris, vel vt placet aliis, in quatuor, tractari de his quæ pertinent ad principia rerum naturalium; in cæteris autem posterioribus,

*Quam variè
cites Aristoteles,
octo libros Physicorum.*

de his quæ spectant ad motum. Priores autem quatuor pertinere ad doctrinam principiorum verisimile est ; nam in tertium & quartum librum agitur de infinito, loco, tempore, & vacuo, motus gratia ; de motu autem propter pleniorẽ cognitionem naturæ, in cuius definitione positum fuerat eam esse principium motus , id quod apertè indicat Aristoteles, initio tertij libri physicorum. De quinto libro, vtrum prioribus quatuor, an tribus posterioribus annumerari debeat, incertum est. Mihi quidem videtur aggregari debere ad tres posteriores, tum quia totus est in explicando motu, tum etiam quia sextus liber, incipit à descriptionibus eorum vocabulorum quæ declarata fuerant in quinto libro, Sed huius secundi libri, hic finis esto.

FINIS SECVNDI LIBRI.

DE VIA ET ORDINE DOCTRINÆ PHYSICÆ

LIBER TERTIVS.

VÆ ad generalem & rudem quandam, tum vniuersæ Philosophiæ, tum huius quam tractare volumus Physiologiæ præcognitionem pertinebant, ea sunt non, vt opinor, indiligenter superioribus duobus libris explicata. Hoc autē qui illos proximè sequitur tertio libro, propositum nobis est explanare Proœmium Aristotelis quod ponitur initio eius operis quod inscribitur de Physico auditu. sic enim nobis persuasimus, quemadmodum illud Proœmium est tanquàm illustre quoddam vestibulum, & magnificus quidam aditus ad ea quæ illis octo libris Physicis edocentur, ita fore, vt eius proœmij diligens accuratæque interpretatio, aperiat quasi ianuam, & facilem det introitum ad ea quæ hoc opere tractanda suscepimus. Quæ autem hoc tertio libro tractantur, vt hinc, velut intento digito lectori præmonstrentur, hæc fere sunt. Primò quid Aristoteles per illa tria vocabula, principia, causas, & elementa, significare voluerit. Secundò an omnes scientiæ tractent omnia quatuor genera causarum, & quæ ex his consideret Metaphysicus, quæ mathematicus, quæ physicus. Tertio, an ad perfectam cuiuslibet rei naturalis cognitionem, necessaria sit omnium causarum, quas ea res habet, præcognitio. Quarto, quid sit notius, secundum nos & secundum naturam; & cur via procedendi à notoribus secundum nos, dicatur innata nobis. Quintò, an idem notius secundum nos & simul secundum naturam, reperiatur frequentius in mathematicis disciplinis quàm in scientia Physiologiæ. Sextò, an quæ sunt magis vniuersalia sint etiam magis nota secundum nos. Septimò, quæstio de primo cognito latè tractabitur.

TEXTVS PRIMVS.

Quarum sunt principia, aut causæ, aut elementa.

*Agitur de significatione illorum trium vocabulorum
(principium) (causa) & (elementum.)*

CAPVT PRIMVM.

Væ sunt in his quinque primis textibus primi libri Physicorum, continent Proœmium, non quidem omnium octo librorum, sed priorum tantum duorum, in quo proœmio Aristoteles non incipit à commendatione Phylosophiæ naturalis, ostendens dignitatem aut vtilitatem eius, quomodo orsus est Metaphysicam & scientiam Animæ; sed primo textu, ait Physico dicendum esse primo loco de principiis rerum naturalium; tum, quia talia principia sunt nobis obscura & occulta; secundo & tertio textu, dat rationem peruestigandi, demonstrandi, & pernoscenti ea ipsa principia, Ad extremum, quoniam in principiis, alia sunt priora, alia posteriora, & alia magis communia, alia verò minus, præcipit 4. & 5. textu, in tractatione illorum eum ordinem atque methodum seruare, vt à primis maximèque communibus, initium sumatur. Verum, quid significare voluerit Arist. illis tribus vocabulis, Principia, Causæ, & Elementa, non conuenit inter eius expositores. Eudemus & Alexander, vt refert Simplicius, per Principium, exponunt efficiens, quoniam definitur primum principium vnde motus: per Causam, finem, quia est causa causarum, à qua pèdent cæteræ causæ; & formam, quæ in idem numero recidit cum fine: per Elementum, materiam, vtpote ex qua cum insit, res naturales fiunt; quæ est definitio elementi: Hanc interpretationem etiam D. Thomas sequitur. Sed contra hos dici potest, si finis est prima omnium causarum, & primum mouens, cur non etiam vocetur principium, potius quàm efficiens. Præterea, Deus secundum Eudemum & Alexandrum, est principium omnium rerum etiam cælorum & intelligètiarum, non quidem vt efficiens sed vt finis, ergo nomen principij magis videtur conuenire fini, quàm efficienti: & Arist. 1. Metaphy. cap. 2. ita scribit, *Deus etenim cum causa omnibus videtur esse, tum quoddam principium.* Porphyrius vult nomen principij & causæ, æquè patere ac vicissim reciprocari. Sed non rectè, nam punctum est principium lineæ; & terminus à quo, est principium motus, at neutrum propriè dici potest causa lineæ, aut motus. Licet igitur omnis causa possit dici principium, non tamen

Opinio Eudemii & Alexandri.

Opinio Porphyrij.

tamen contrà, omne Principium potest rectè appellari caussa. *Opinio Simplicij.* Simplicius, putat nomen principij vniuersè positum fuisse pro omnibus quatuor causis, & postea per nomen Causse diuisum esse in causas externas, efficientem & finem; per nomen autem Elementi, in causas internas, materiam & formam. Verùm si nomen Causse etiam

dicitur vniuersè de quatuor, cur potius vocabulum Principij generatim positum fuit pro omnibus quatuor, Causse verò, tantum pro duobus externis? *Opinio Auerrois et Alberti.* Auerroes quem Albertus hoc loco sequutus est, vna re tantum differt ab Alexandro, quòd formam non Causse, sed Elementi vocabulo significari vult. Sed peccat dupliciter, primum, quoniam hanc suam expositionem attribuit Alexandro, quem ex his quæ antea dicta sunt, & referuntur à Simplicio, constat aliter fuisse interpretatum: Deinde quia non constat sibi in explanatione illorum vocabulorum; nam 12. Metaphy. com. 23. inquit, Arist. hoc loco, per nomen Causse, significasse communiter omnia genera causarum in 6. autem Metaphy. com. 1. vbi Arist. simul etiam vsurpat prædicta tria vocabula, Auer. vult Principium dici de omnibus quatuor, Causam interdum etiam de omnibus, sed maximè de agente & fine; Elementum autem, non nisi de causis internis, hoc est materia & forma; Idem denique in 5. metaphy. in com. 4. scribit hæc tria nomina esse propemodum Synonyma, solere tamen ita distinguui, vt elementum dicatur de internis causis, potissimum autem de materia; Principium verò, maximè de causis externis, hoc est, efficiente & fine, latius tamen patere nomen principij quam Causse; quoniam illud, dicitur etiam de principiis transmutationis, hoc autem minimè. Hæc Auer. ex quibus intelligitur non semper eum idem sensisse de significato illorum nominum. Aduersus autem omnes has interpretationes, illud meo iudicio multum valet, quod Arist. 1. libr. phis. vbi agit de materia, forma & priuatione, indifferenter appellat hæc vel Principia, vel Causas, vel Elementa.

Ego igitur, vt aperiàm quod sentio, aliùs repetam. Plato in Phæbo, vult causam & efficiens idem esse re, tantum voce differre, vt omnis caussa sit efficiens, & vicissim omne efficiens sit caussa; In Timæo autem, citra vllum discrimen videtur vti his tribus vocabulis, quanquam Plutarchus in 1. lib. de placitis philosophorum cap. 3. scribat veteres nomen principij & elementi non distinxisse, vt postea fecerunt Plato, & Arist. apud quos principium, est simpliciter primum non ex aliis rebus conflatum, vt materia & forma; elementum verò est primum quidem in genere compositorum corporum, sed constat ex aliis prioribus initiis, vt ignis, aer, aqua & terra; idem quoque ait Galenus in primo de Elementis. Simplicius autem hic nominat Eu-

demum, qui scribit nomen principij fuisse antiquissimum, elementi verò nomen à Platone inuentum, & ante alios vsurpatum esse. Arist. lib. 12. Metaphysicæ, tex. 23. inquit elementa esse ea, quæ insunt in re quæ generatur; causas verò & principia, esse tum hæc, tum ea quæ sunt extra rem, vti est efficiens, ita, vt elementa sint tria, causæ autem & principia, quatuor: Principia enim interna generationis, sunt materia, forma, & priuatio, his accedit extrinsecus efficiens, nam finis idem numeratur cum forma. At ex his quæ scripta sunt in quinto Metaphy. de distinctione horum vocabulorum, cognoscimus Elementum dici de causis internis; nomen Causæ, & de his, & de externis; vocabulum autem Principij, & de his omnibus, & de eo quod est primum in vnaquaque re, siue sit causa illius, siue non, vt de puncto comparatione lineæ, & de termino à quo, ratione motus. In principio libri 6. Metaphysicæ scribens Arist. tam in Mathematicis disciplinis, quàm in aliis scientiis, esse quædam principia, causas & elementa, videtur accipere nomina hæc pro initiis doctrinæ, quæ sunt propositiones quædam primæ & immediatæ, quæ, Græcè dicuntur *ἀξιώματα* Latine effata, vel dignitates: non enim possunt illa vocabula, ibi significare quatuor genera causarum, quippe cum res Mathematicæ, aut nullum propriè agnoscant genus causæ, vt paulò infra dicetur, aut certè (quod inter omnes ferme conuenit) careant materia efficiente ac fine. Initia igitur scientiarum (cuiusmodi est in mathematicis, Totum esse maius parte: & in Physicis, Naturæ esse principium motus & quieris) dicuntur principia, quia sunt prima & immediata: Vnde Arist. 1. post. text. 5. *idem inquit dico primum & principium; principium autem est demonstrationis propositio immediata; verò, quæ non est alia prior.* Vocantur etiam causæ, ratione conclusionis quam inferunt, & cuius pariunt scientiam; denique appellantur elementa, quoniam ex illis componuntur demonstrationes, in eaque tandem retexuntur atque resoluuntur. In tertio autem lib. de Anima, tex. 17. videtur ponere nomen causæ, simpliciter pro efficiente, scribens in omni natura esse aliquid tanquam materiam, & alterum tanquam causam, & factiuum, & paulo infra tex. 19. ponit nomen principij pro forma vel efficiente, scribens semper honorabilius esse agens patiente, & principium materia. Arist. 4. lib. Metaphy. tex. tertio ita se habere inquit vnum ad ens, vt se habet principium ad causam, nam hæc inter se distingui ratione, non re. sed quo pacto differant ratione, ibi non dicit, vide tu ibi Alexandrum. At in 5. lib. Metaphy. tex. primo scribit proprium esse principij, esse primum, vnde aut est, aut fit, aut cognoscitur aliquid. Hoc autem loco, equidem arbitror tria hæc vocabula pro eodem fuisse posita, vt verborum Arist. hic sit germanus intel-

lectus: In scientiis, quarum sunt aliqua initia, vel quæ tractant de rebus habentibus initia, siue voces ea Causas, siue Principia, siue Elementa (veteres enim alij alio modo hæc appellabant) primùm omnium agendum est de illis initiis. Huic interpretationi certissima fides fit ex eo quod in hoc 1. lib. physico. in quo agitur de materia forma, & priuatione, hæc interdum vocat causas, alias principia, nonnunquam elementa. quod aperte intelligit, qui considerabit tex. 48. & 65. primi physici, quanquam ex toto processu libri id manifestum sit. Neque verò nos mouere debet quod hoc loco inquit Auerr. nimirum verba synonyma non adhiberi in doctrina demonstratiua: id enim si prorsus fiat sine causa, vitiosum est, sin autem, vt res de qua agitur, magis perspicue, distinctè, grauius, & ornatè declaratur, & licet vti verbis synonymis; & quidem persæpe vsus est Arist. Dixit autem Arist. illud (*quarum sunt principia*) indicans, vt videretur ferè omnibus Expositoribus, non omnia causarum genera tractari in omnibus scientiis, sed in quibusdam omnia, in alijs autem minimè: Quæ res, vt melius intelligatur, latius explicandum est, quæ causarum genera ad vnāquamque scientiarum speculatiuarum pertineant: a: q; id quidem considerandum est primùm in Physica, tum in metaphysica, postremò in Metaphysicis disciplinis.

Quæ genera causarum tractet Physicum.

C A P. I I.

PHYSICVS considerat omnia quatuor genera causarum: sic enim Arist. scribit in 2. libro Physicorum tex. 70. *Cum autem causas quatuor sint, de omnibus est Physici cognoscere, & ad omnes reducere ipsum propter quid, assignabit Physici, materiam, formam, ipsum mouens, & id cuius gratia.* Idem in 8. metaphy. tex. 12. *Cum, inquit, aliquis, quanam sit causa quæret, quoniam multipliciter causa dicuntur, omnes contingentes causas dicere oportet, ut puta hominis quæ causa, ut materia? nempe mensura; quæ ut mouens? semen, quæ ut forma? quod quid erat esse; quæ ut huius gratia? finis (fortassis autem hæc ambæ idem sunt) in naturalibus igitur & generabilibus substantijs, necesse est ita procedere, si quis rectè procedet: siquidem hæc totæque causa sunt, & oportet causas cognoscere.* Auerr. item in secundo phys. comm. 70. idem confirmat ex eo, quoniam res Physicæ. habent materiam, vbi autem materia est, ibi necesse est omnes alias causas esse. Id quod secundum Auerroem verum est in rebus Physicis duntaxat corruptibilibus, nam in cælo sicut negat Auerroes, propriè materiam esse, ita non vult esse aliquam formam cæli, aut efficiens physicum. Quod autem perfectæ cognitio rerû naturalium

Physicum considerat omnia quatuor genera causarum.

requirat notitiam omnium caussarum, ostendi potest hoc argumento. Qualis est natura cuiusque rei, talis debet esse cognitio eius, sed res naturales cum sint generabiles & corruptibiles, indigent omnibus caussis (materia quidem, quoniam est subiectum motus: forma quia est terminus illius, & propter quam res actu est id quod est: efficiente, propterea quod est primum principium unde fluit motus: finis autem, re ac numero idem est cum forma) ergo cognitio rerum naturalium requirit cognitionem omnium quatuor caussarum.

Deinceps autem videndum est, cum in vnoquoque genere causæ sit aliquid primum (vt pulchrè ostendit Arist. in 2. libro Metaphysicæ) an physicus speculetur omnes primas causas cuiusque generis. De materia prima, non dubium est quin agat physicus, vtpote de qua & Arist. tractet in 1. de Generat. (propriè autem atque copiosè in primo physicorum.) & materia prima non existat nisi in rebus physicis, neque vis, & (vt loquuntur alij) causalitas eius ad alias res pertinere atque permanare possit quàm ad res físicas. Tota igitur potestas & amplitudo materiæ primæ licet ea pateat latissimè, tamen naturæ rerumque naturalium finibus circumscripta est: De prima verò forma; vltimo fine; primo quoque efficiente, secus est: Etenim cum tria hæc sint idem re, atque Deus (de quo physicus, aut nihil, aut valde tenuiter agit) perfectam eius contemplationem deferens atque relinquens Metaphysico, non possunt illæ tres primæ causæ tractari perfectè à physico. Dicitur autem Deus prima forma, quoniam est prima substantia, primusque & purissimus actus, expers omnis materiæ ac potentiæ, primumque intelligibile, & quia sicut forma ei materiæ in qua inest, ita Deus toti mundo cui assistit, largitur esse, incolumitatem, distinctionem, vim agendi, ornamentum atque perfectionem: Vocatur primum efficiens, quoniam ab ipso efficiuntur, conseruantur, & reguntur omnia, & cunctis rebus impertitur esse, quibusdam incorruptibile, & immediatè, & sine motu; aliis verò corruptibile per causas secundas, motusque físicos: Appellatur denique vltimus finis, quoniam illius tandem gratia omnia fiunt, existunt, & agunt. Physicus igitur primam formam non attingit, quoniam ratio eius penitus abiuncta est, non solum à motu physico, sed etiam ab omni respectu talis motus: quanquam in 8. Phys. Arist. exponat quædam attributa quæ videntur propria esse primæ formæ, vt esse æternum, vnum, expers materiæ, & magnitudinis, sed ea Physicus pertractat, quatenus æternitas motus ostendit primum motorem iis rebus seu attributis necessariò præditum esse debere. De primo efficiente agit physicus, vt est primum mouens, à quo ceu primo perennique fonte manant omnes motus Physici, & cælum, naturæque dependet.

cum

*An Physicus
cōsideret pri-
mam formā,
primum effi-
ciens, & vlti-
mum finem.*

cum Physicus agit de ordine naturalium mouentium, vel de perpetuitate motus, solet perducere disputationem vsque ad primum motorem; vt videre licet apud Arist. in 8. Phys. & in extremo secundo libro de Generatione. De vltimo fine: non nihil scribit in 2. de Anima, textu 34. & 35. & in 2. de Generat. 59. affirmans, omnibus rebus innatum esse appetitum quendam perpetuitatis, vt sic valeant assimulari Deo, eiusque Diuinitatis quodammodo participes fieri; sed quia res naturales sunt à Deo valde disiectæ & remotæ, non locorum spatiis, sed infinito nobilitatis perfectionisque interuallo, hinc fieri, vt obtinere nequeant perfectam, hoc est vnā eandemque numero indiuiduorum æternitatem, sed contendant æternitatem speciei, perpetua generatione propagationeque indiuiduorum, consequi & retinere. Verum ad Metaphysicam veniamus.

Principio, Metaphysicus (vt est apud Auerr. 2. Metaphys. com. 6. & Albertum. 3. Metaphys. tractatu 3. cap. 1. & lib. 12. Metaphysici tractatu. 1. cap. 3.) vniuersè agit de omnibus causis. Nam causa & causatum, sunt generales differentiæ vel modi entis vt ens est, siquidem omne ens, aut est causa aut causatum; ratio item causæ, latius patet quam Physiologia; quippè cum non modo cadat atque conueniat in res naturales, sed etiam in res cælestes. Hoc licet contemplari in Metaphysica Aristolis, in qua non semel sed sæpius de causis disserit: Et enim in 1. libr. metaphys. discutit opiniones antiquorum de causis & principiis: In secundo libro agit de nexu, & ordine causarum, docens in vnoquoque genere reperiri primum & vltimum, omnesque causas principio & fine circumscriptas esse, alioquin fore, vt causæ procederent in infinitum, quæ tamen infinitudo, necessario euertit ac penitus tollit omnem vim, rationemque causæ: In quinto libro exponit significata causæ, genera, modos, definitiones, & proprietates vniuscuiusque. Vnde Arist. transtulisse videtur ad physicam, quæ scripta reliquit de causis in libro 2. Phys. De quatuor autem primis causis, nullam prætermittit Metaphysicus, nam de primo efficiente; prima forma, & vltimo fine, non obscure tractat Arist. in 12. metaph. Ratio autem primæ formæ, tota planè Metaphysica est, cum sit primus actus, primumque intelligibile. De primo autem efficiente, & vltimo fine agit Metaphysicus, modo quodam magis generali & sublimi, quàm physicus, hoc est, non solum respectu rerum naturalium, sed omnium rerum, omniumque modorum quibus pendent à Deo; nam physicus considerat primum efficiens, vt dat esse de nouo, per causas secundas & per motum, rebus physicis; at Metaphysicus, vt dat esse omnibus siue corruptibilibus siue non, siue de nouo, siue ab æterno, siue mediatè, siue immediatè, siue per motum physicum, siue

*De quibus
causis agit
Metaphysic⁹.*

*Metaphysic⁹
considerat om-
nia quatuor
genera causa-
rum Et pri-
mā cuiusque
generis causam.*

alio modo. De prima verò materia, tametsi Physicus tractat, vt est primum subiectum transmutationum naturalium, nihilominus tamen etiam Metaphysicus agit prout est substantia incòpleta, & pars substantiæ perfectæ, & ens in potentia. Cùm enim Metaphysicus disputet de actu & potentia, & de substantia prædicamentali, materia autem prima, sit ens in potetia, atque adeo vt more loquar aliorum, radix omnis potentialitatis, sitque pars substantiæ prædicamentalis, non potuit ea præteriri & negligi à Metaphysico: nã quod aliqui sibi persuadent ea tantummodo per se tractari à metaphysico quæ sunt cogitatione réque separata à materia & motu, superiori libro confutatum est, atque sententiam hanc nostram expressam ab Auerroe inuenies in 7. metaph. com. 9. & 12. lib. com. 6. Verùm quid opus est testibus in re tam aperta? cum Arist. multa scribat de materia prima in libris metaphysicis, maximè verò in 7. & priori parte duodecimi. Sed

Dubitatio. dices cur igitur Auerr. in suo prolo. Physico ait contemplationem primæ materiæ, & primi mouentis, esse Physicam; primæ autem formæ, & vltimi finis, esse metaphysicam? An quia rationes, & causæ illarum sunt magis Physicæ, & coniunctæ cum motu, harum verò sunt potius metaphysicæ, & plus remotæ à motu? An etiã, quia res Metaphysicæ, hoc est intelligentiæ, cum ab omni materia motuq; penitus segregatæ sint, propriè non habent nisi duas causas, nempe primam formam, & vltimum finem? nam licet Deus sit efficiens earum, non tamen Physicum est efficiens, hoc est per motum, sed per creationem ex nihilo, quæ ratio efficiendi, non est Physica. An potius, quia Physicus demonstrat per motum Physicum primam materiam esse, & primum mouens existere, quibus declaratis, atque patefactis, deinde Metaphysicus introducit nos ad cognoscendam & contemplandam primam formam, atque vltimum finem. Sed de his satis. Restat, vt dicamus de causis in quibus versantur disciplinæ Mathematicæ.

An scientia Mathematica tractent vllum genus causæ.

C A P. I I I.

*In disciplinis
Mathematicis
(propriè
loquendo de
causis) nullum
genus causæ
considerari.*

Res Mathematicæ ea ratione vt sunt Mathematicæ & in doctrina Mathematica tractantur, (si de causis propriè loqui volumus) nullum habent genus causæ. Nam eas carere fine ac efficiente, auctor est Arist. in 3. Metaphys. tex. 3. Eisdem porro abiunctas esse à materia, scriptum est in 2. Phys. 18. & 6. Metaphys. tex. 2. sublata verò materia, formam quoque auferri necesse est, cum ambæ sint ad aliquid. Deinde, forma seu causæ formalis, definitur ab Arist.

2. *Phyſ.* *quod quid erat eſſe rei:* at quantitas quæ tractatur à Mathematico, non eſt forma quidditatiua rei, quinimo nec conſideratur ab illo, vt eſt accidens ſubſtantiæ, nec Mathematicus ſpeculatur eſſentiam quantitatis, aut proprias & naturales affectiones eius, quatenus fluunt naturaliter ex natura quantitatis; cuius rei certum argumentum eſt, quod definitiones mathematicæ, non ſunt definitiones eſſentiales, ſed deſcriptiones quædam accidentariæ; & affectiones quæ demonſtrantur in huiusmodi ſcientiis, magna ex parte ſunt reſpectus & relationes quædam extrinſecus aduenientes quantitati vel figuræ. quod non eget probatione, quoniam eſt per ſe manifeſtum conſideranti definitiones demonſtrationesque Geometricas atque Arithmeticas. Neque verò medium, quod ponitur in demonſtrationibus mathematicis, dici poteſt eſſe cauſſa formalis ratione conſuſionis ſeu affectionis quæ demonſtratur: Etenim oportet ipſum eſſe vnum tantummodo, & proprium, & per ſe ratione paſſionis; hæc enim tria conueniunt in veram cauſſam formalem, at vſu venit quàm ſapiffime apud Mathematicos, vt ad demonſtrandam affectionem quampiam, accommodentur multa & diuerſa media, & contrà, vnum idemque medium adhibeatur ad demonſtrandas multas paſſiones. Præterea, ſæpe accidit, vt medium Mathematicum habeat ſe omnino per accidens ad paſſionem: An in prima demonſtratione Euclidis, vt oſtendatur triangulum ſuper lineam datam deſcriptum eſſe æquilaterum, nonne prorſus eſt per accidens, quod pro medio aſſumitur? nimirum latera illius trianguli eſſe lineas ductas à centro ad circumferentiam, quas conſtat æquales eſſe inter ſe ex definitione circuli? Quid? in trigefimo ſecundo. demonſtratione, produci latus trianguli, ex eoque fieri angulum externum, nonne plane accidit triangulo? & eſt quiddam externum & aduentitium comparatione eius affectionis, quæ ibi demonſtratur de triangulo, nimirum habere tres angulos æquales duobus rectis? Hæc qui videt, non poteſt fieri quin etiam videat talia media non eſſe verè formas, ſeu cauſſas formales reſpectu conſuſionis: Sed nullum genus cauſſæ propriè tractari in diſciplinis Mathematicis, poteſt etiam confirmari ratione & teſtimonio Ariſt. Ratio ſit hæc. Res Mathematicæ, abſtractæ ſunt à motu, ergo ab omni genere cauſſæ: Antecedens per ſe clarum eſt; cōſequentia patet ex eo quia omnes cauſſæ ſunt connexæ aliquo modo cum motu, id quod apertè declarat definitio cuiuſque; *Materia enim eſt id ex quo res fit:* Efficiens, vnde eſt primum principium motus: Finis cuius gratia fit aliquid, vel terminus ſeu extremum motus naturalis non impediti; Forma autem, re idem eſt quod finis, nec poteſt conſtare ſine materia. Teſtimonium Ariſtotelis & quidem

luculentissimū, ad ostendendum id de quo agimus, depromptum est ex 2. lib. *Metaphysicorum* ad Eudemum cap. 7. vbi ait in rebus Mathematicis, verè ac propriè non inueniri causas vel principia, sed tantum ratione quadam & similitudine; quia sicut ex causa manat effectus, & remota causa necessariò tollitur effectus, sic apud Mathematicos, initio scientiæ ponuntur quædam generales propositiones, ex quibus postea deducuntur demonstrationes, & illis sublati necessè est omnes demonstrationes conuelli & penitus euertere, scribit autem Arist. his verbis, *Immobilia autem ut in Mathematicis, non per se, sed similitudine quadam, principia appellantur. hic enim ipso principio labefactato, labefieri omnes quæ ab illo principio fluxere demonstrationes oportet, cum ipsæ inter se demonstrationes, altera alteram, tantisper non evertant, quantisper illa communis suppositio unde lucem ista suam habent, non evertitur.*

Septem Dubitationes.

Verum, quæ à nobis dicta sunt, non vacant dubitationibus quas hoc loco ponere & diluere oportet. 1. dubitatio est hæc, Arist. initio 6. lib. *Metaphysicæ* ait in scientiis Mathematicis esse principia, causas, & elementa, ergo, &c. 2. Arist. in 2. *Phy. tex. 68.* ait in Mathematicis ipsum propter quid reduci ad quod quid erat esse, hoc est ad causam formalem, ergo in Mathematicis est causa formalis. 3. Idem in 2. *Post. tex. 11.* ait Mathematicos demonstrare per causam materialem, quod ostendit exemplo anguli, qui fit in semicirculo, qui demonstratur esse rectus, propterea quod est dimidium duorum rectorum. quæ demonstratio ducta est ex causa materiali; nam partes sunt tanquam materia totius, easque Arist. 2. *Physic. tex. 31.* reuocat ad causam materialem. 4. Mathematicus demonstrat aliquos duos angulos esse æquales duobus rectis, quia fiunt à linea recta cadente in aliam lineam: similiter ostendit aliquem angulum esse rectum, quia efficitur à linea recta, quæ perpendiculariter incidit in aliam lineam rectam, ergo Mathematicus utitur genere causæ efficientis. 5. Bonum, & finis conuertuntur, sed in Mathematicis est bonum & pulchrum; etenim in 13. libr. *Metaphysicæ* cap. 3. ita scriptum est, *Qui dicunt Mathematicas scientias nihil de bono vel pulchro dicere, falsum dicunt, dicunt etenim & maximè ostendunt, nam etsi non nominant, cum tamen opera & rationes ostendunt, nonne dicunt de eis? pulchri namque maximè species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maximè ostendunt Mathematica scientia.* Hæc ibi. Auert. in 3. *Metaphys.* comment. 3. inquit hunc locum indigere perscrutatione, videtur enim pugnare cum his quæ sunt apud Arist. in 3. *Metaphys.* vbi ait in Mathematicis non esse finem, aut bonum; quæ de causa Aristippus Sophista, tales disciplinas contemnebat, easque postponebat cunctis artibus, etiam sordidis & il-liberalibus. 6. Simplicius tum initio primi libri *Physicorum*, tum in 2. *Phy*

Locus Aristotelis consideratione dignus.

2. *Phyf.* super tex. 68. contendit ostendere disciplinas Mathematicas habere finem nimirum vel vsum, & commoditatem quæ fere pendet ex Mathematicis demonstrationibus, vel exercitationem atque præparationem mentis ad diuinas abstractiones. 7. Demonstrationes & scientiæ Mathematicæ, sunt limatissimæ & exquisitissimæ, ergo procedunt ex causis. nam 1. *Post.* tex. 5. definitur Scire, cognoscere rem per causam propter quam res est; & Demonstratio, Syllogismus constans ex causis conclusionis, ergo in Mathematicis scientiis debet tractari & considerari aliquod genus causæ. Hæc fere sunt, quæ dubitationem afferre possent, ad quæ tamen facillimè responderi potest sigillatim hoc modo.

Ad 1. Res Mathematicæ, dicuntur habere causas & principia, nō, *Solutio dubi-
tationum.* vt aiunt, essendi, sed cognoscendi, hoc est habent quædam axiomata quæ similitudinem & conuenientiam habent cum veris & naturalibus causis, vt ex verbis Aristotelis paulò antè ostendimus. Ad 2. Demonstrationes Mathematicæ dicuntur reduci ad ipsum quod quid est, quoniam resoluuntur tandem in illas generales dignitates quæ magna ex parte sunt definitiones: definitio autem & partes definitionis pertinet ad quod quid est, & causam formalem, vt traditur 2. *Phyf.* tex. 28. Id ipsum autem, quod nunc dictum est de rebus Mathematicis, non obscure indicat Arist. 2. *Phyf.* 68. hoc pacto scribens, *Aut enim ad ipsum quid est, reducitur ipsum propter quid ultimum in immobilibus, vt in Mathematicis; ad definitionem enim recti, aut commensurabilis aut cuiuspiam alterius, reducitur ultimum.* Ad 3. Nomen materiæ; dupliciter sumitur, vno modo propriè, & significat materiam naturalem, ex qua verè fit aliquid per compositionem naturalem, quæ simul cum forma constituit substantiam rei, & talis materia verè facit causam materialem; hæc autem non inuenitur in rebus Mathematicis: Altero modo, nomen materiæ latiùs accipitur, nam & subiectum dicitur materia earum passionum quæ insunt in ipso, & omnis pars componens aliquod totum, qualiscunque fuerit ea compositio, siue sensibilis & physica, siue tantum intelligibilis & abstracta; dicitur materia respectu totius, atque hoc pacto non est negandum reperiri materiam etiam in rebus Mathematicis, nam quantitas Mathematica vocatur materia intelligibilis ab Arist. in 7. *Metaphys.* 35. videlicet, quoniam scientiæ Mathematicæ versantur circa illam, & affectiones quas demonstrant, inhaerent in ipsa; pari ratione quoniam res Mathematicæ sunt diuisibiles in partes, quæ, vt diximus, sunt materia totius, mirandum non est, cur demonstrationes quæ sumuntur à partibus, dicantur sumi à causa materiali. Huiusmodi autem materiam etiam in rebus Metaphysicis reperimus; etenim dicimus defi-

nitionem constare ex genere & differentia, tanquam ex materia & forma. Ad 4. sicut Mathematicus usurpat multa vocabula, ut lineas produci, secari, concurrere, quæ significant motum, non quidem verum & naturalem, sed tantummodo imaginarium & intelligibilem, sic etiam vitur verbis significantibus efficientiam quandam, quæ tamen in sola informatione animi cogitationeque consistit, etenim efficientia quæ pertinet ad veram causam efficientem, semper est coniuncta cum motu Physico. Ad 5. Ordo, & commensuratio, prout applicantur rebus, & inhaerent in ipsis, reddunt eas bonas & pulchras, verum si ratio ordinis & commensurationis, præcisè & seorsim à rebus atque per se considerentur, non habent rationem boni aut pulchri; bonum enim & pulchrum, cum moveant appetitum & amorem, debent actu inesse in rebus, & non sola intelligentia contineri: Quocirca Mathematicus, qui de ordine & commensuratione agit, abstrahendo ea à rebus, non secus atque intellectu abstrahit quantitatem & affectiones Mathematicas, non potest dici propriè agere de bono & pulchro, nisi quatenus agit de his quæ adiuncta rebus, faciunt eas bonas & pulchras. Ad 6. Aliud est loqui de scientia Mathematica, quæ est habitus quidam inherens in intellectu, eumque perficiens, cuius finis internus, sicut cæterarum scientiarum speculatiuarum, est cognitio veritatis, externus autem ut placet Simplicio, vel usus artium mechanicarum, vel præparatio mentis ad Theologicas contemplationes: Aliud verò est loqui de rebus Mathematicis, quæ tales sunt, quæ cum abiunctæ sint à materia, & (ut loquuntur) ab actuali existentia, non potest aut ratio boni, aut vis causæ ullius in eas conuenire. Ad 7. Hæc dubitatio magnam continet difficultatem; valde enim obscurum est, nec satis adhuc diligenter explicatum, an species & forma demonstrationis & scientiæ, quam Arist. describit. 1. Post. reperiatur magis expressa in disciplinis Mathematicis, quam in reliquis scientiis, ita ut demonstrationes Mathematicæ haberi debeant præstantissimæ omnium. Quocirca quid videatur nobis hac de re, paulò fusiùs & accuratiùs explanandum est.

An præstantissima illa demonstratio, quæ ab Aristotele describitur priori libro Poster. vel solum vel maxime reperiatur in disciplinis Mathematicis.

CAP. IIII.

*Opinio eorū
qui censent
demonstrationes
potissimas
præcipue re-*

MULTORVM est opinio, illud genus demonstrationis potissimæ, quod traditur in 1. Post. aut nusquam, aut certè in disciplinis Mathematicis potissimum inueniri. Quæ opinio nititur atque corroboratur his rationibus. Prima ratio est hæc Arist.

in 1. Ethic. cap. 3. & 2. Metaphys. text. 15. significat demonstrationes *periri in mathematicis, probatur seu rationibus.* Mathematicas esse omnium limatissimas & exquisitissimas, & cum vult indicare genus aliquod docendi certum & politum, vel aliquam rationem demonstrandi firmam atque robustam, consuevit eam appellare Mathematicam. ergo, & c. 2. Auerroes 2. metaphys. comm. 15. ait demonstrationes Mathematicas esse in primo ordine certitudinis. 3. Demonstratio potissima, debet procedere ex his, quæ sunt notiora nobis & naturæ, sed talia non reperiuntur nisi in scientiis Mathematicis. ergo: Maiorem & minorem huius Syllogismi, non solum Auerroes concedit, sed etiam inculcat multis locis. 4. Arist. 1. Post. text. 31. volens ostendere primam figuram esse maximè scientialem, id est accommodatam scientiæ, ostendit eo argumento, quod Mathematicæ demonstrationes atque scientiæ, vtuntur hac figura. 5. Doctrinæ Mathematicæ, appellantur per excellentiam resolutionis & disciplinæ; præcipuus autem finis resolutionis est demonstratio potissima, quæ gignit perfectam disciplinam. 6. Præstantia demonstrationis, consistit in certitudine & euidencia ipsius; hæc autem vtrique excellit plurimum in mathematicis demonstrationibus, cuius signum est, in demonstrationibus mathematicis, non esse eam varietatem, atque dissensionem opinionum, quæ reperitur in Physicis & Metaphysicis demonstrationibus. Hæc dicta sunt in confirmationem huius sententiæ.

Cæterum licet hæc opinio sit peruulgata & à multis recepta, mihi *Opinio illa refellitur, & quinque rationibus probatur, non inveniri in Mathematicis præstantissimum illud de demonstrationis generis.* tamen nullo modo probari potest: Censeo enim demonstrationem potissimam quæ depingitur ab Arist. 1. Post. aut nullo modo, aut vix reperiri in scientiis mathematicis: quam sententiam confirmo his argumentis. Prima ratio, medium demonstrationis potissimæ, debet esse definitio, siue sit subiecti, siue passionis, vt est apud Arist. in 1. lib. de Anima text. 11: & 2. lib. Post. compluribus locis, sed in demonstrationibus mathematicis non assumitur pro medio vel subiecti vel quæ sit, definitio, vt patet consideranti demonstrationes mathematicas, vt quæ sunt apud Euclidem, vel Theonem, Archimedem, Campanum, & alios. ergo, & c. Quod si in aliquibus demonstrationibus adhibetur definitio, vt videtur significare Arist. 1. li. de Anima. text. 11: & 1. lib. Post. text. 29. tamen id fit perraro, & non sumuntur definitiones internæ, hoc est subiecti, vel passionis, in quibus versatur demonstratio, sed externæ & quæ extrinsecus attingunt id quod demonstratur. Secundum signum huius rei est, quod in mathematicis scientiis reperiuntur quamplurimæ demonstrationes ducentes ad impossibile, quæ non sunt demonstrationes simpliciter, sed secundum quid, vt ait Arist. 4. Metaph. text. 9. Sunt item eiusdem theorematis cōplures

h iij

demonstrationes, quarum vna non est melior altera, nisi forte quatenus est breuior, & paucioribus mediis rem conficit, vt inquit Proclus 1. lib. super Euclidem; at potissima demonstratio vna tantum est, sicut etiam definitio, vt scribit philosophus 6. libro Topicorum, quæ omnibus aliis demonstrationibus, multis partibus antecellit. Tertia demonstratio debet constare ex propriis, non ex principiis communibus, quæ in alias demonstrationes transferri queant; at Mathematici, idem principium eandemque propositionem vsurpant in multis & diuersis demonstrationibus: etenim quam sæpe adhibentur pro medio ad conficiendas demonstrationes, illæ propositiones: Totum esse maius sua parte: Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia: Lineæ à centro ad circumferentiā sunt æquales, & huius generis aliæ quamplurimæ. Quarta, potissima demonstratio constat ex his, quæ sunt per se, & mathematici demonstrant multa ex his quæ accidunt, vt patet in prima demonstratione Euclidis, vbi ostendit latera trianguli extructi seu erecti super datam rectam lineam esse æqualia inter se, propterea quòd sint lineæ ductæ à centro circuli ad circumferentiā, accidit autem lateribus trianguli æquilateri, esse lineas ductas à centro circuli ad eius circumferentiā. Quinta demonstratio potissima gignit scientiam perfectam, quæ est cognitio rei per causam propter quam res est, at mathematicus non demonstrat sua theoremata per huiusmodi causas; nam medium quod assumitur in prima demonstratione Euclidis, non est causa theorematis quod demonstratur, similiter in illa celebri demonstratione, quæ est. 32. primi libri, ostendit Euclides triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, ex eo quia angulus externus qui fit ex latere producto, sit æqualis duobus angulis illi oppositis: Constat autem hoc non esse causam illius passionis, nam tamen talis angulus non esset, & priusquam efficiatur ille angulus, iam triangulus est triangulus, & habet prædictam passionem. posset idem declarari pluribus exemplis mathematicis, quæ, ne longior sim, enumerare supersedeo. Si autem quæ suprà primo lib. cap. 12. de disciplinis Mathematicis disputauimus, ostendentes perfectam scientiæ rationem eis nequaquam conuenire, coniungantur cum his quæ hoc loco docuimus, magnam opinioni nostræ fidem alstruent.

Solutio rationum priorum opinionum, quæ tota nititur pulchra & subtili quadā distinctione.

Argumenta verò quibus contraria nititur sententia, diluuntur hac distinctione: In medio demonstrationis aut consideratur certitudo & euidencia concludendi & demonstrandi secundum nos, & hæc vtraque virtus maxima est in demonstrationibus Mathematicis, quamobrem appellantur præstantissimæ & exquisitissimæ ab Auerroe & aliis Philosophis; vel in medio consideramus alias proprietates,

quæ magis attingunt & constituunt naturam demonstrationis potissimæ, nimirum ut sit primum & immediatum, ut sit proprium & per se, & ut sit causa non tantum cognoscendi, sed etiam ut vocant, essendi, quæ cum non insint. neque cernantur in mediis demonstrationum Mathematicarum, ut ostensum fuit, idcirco iudicantur à nobis non esse potissimæ. Quod autem ex sententia Auerrois dictum fuit demonstrationem potissimam procedere ex notioribus nobis & naturæ, negandum est, nam demonstratio potissima, ut auctor est Themistius, non quid ipsi possimus attendit, sed rectam tenet ad veritatem viam, naturam rei consideras & explorans, quamvis illa nobis ignota inconspicuaque sit. qua de re alio loco à nobis disputabitur. Quod si dicas Themistium 2. Post. cap. 2. suæ paraphræos vel le, demonstrationem potissimum declarare & quod res sit & propter quid sit (quod tamen solæ demonstrationes Mathematicæ præstare videntur) respondeo omnem demonstrationem quæ aperit veram & propriam causam rei, etiam simul declarare esse illius rei; quippe esse cuiusque rei ut pendet à sua causa, ita propter illam per se declaratur & cognoscitur: Sed quoniam interdum accidit, ut rem esse, nobis notum sit antequam causam eius cognoscamus, hinc fit per accidens, ut demonstratio, quæ postea procedit ex causa, non dicatur declarare esse rei, ut pote quod antea notum esset, sed tantum propter quid ipsius rei. quod nobis erat ignotum. Appellantur autem mathematicæ scientiæ, per *ἀριθμηματικά* disciplinæ non propter excellentiam demonstrationum, sed ob maximam facilitatem discendi, & ob pulcherrimum ordinem atque mirabilem connexionem demonstrationum inter se. Sunt autem demonstrationes mathematicæ certissimæ, euentissimæ, & facillimæ ratione subiecti, nempe quantitatis: quantitas enim est maximè sensata, quippe quæ percipiatur omnibus sensibus; & media seu principio demonstrationum mathematicarum possunt exponi & declarari, ita ut vel sensibus ipsis pateat, quod fieri non potest in rebus naturalibus aut divinis. Præterea, principia Mathematicæ non exigunt longam experientiam & diligentem observationem, quemadmodum principia Physicæ vel Medicinæ. atque hanc causam affert Arist. in 6. Ethicorum, propter quam pueri possunt euadere Mathematici, non autem Physici, aut prudentes. Postremò, res mathematicæ habent facillimam abstractionem à materia, propterea quod quantitas non est alligata & pendens ab aliqua certa & determinata materia, sicut alia accidentia physica, quocirca facile potest abstrahi & concipi ab intellectu. Hinc quoque fit, ut res mathematicæ nominentur ab Aristotele, entia ex abstractione, videlicet ob facilitatem abstractionis; quod autem facile abstrahitur à materia, facile etiam intelligitur.

*Cur discipli-
ne Mathe-
maticæ sint
nobis facilli-
mæ.*

Relinquitur igitur, vt his de caussis demonstrationes mathematicæ sint certissimæ, euidentissimæ & facillimæ nobis, quamobrem vocantur à Philosophis perfectæ, & absolutæ demonstrationes, loquimur autem in præsentia de disciplinis purè mathematicis, qualis est Geometria & Arithmetica, nam in Astrologia, Perspectiua & aliis quæ vocantur mediæ vel mixtæ, secus res habet. Sed de præsentia quæstione hæc satis sint. Deinceps videndum est an cognitio omnium caussarum quas res habet, ad eius rei scientiam sit necessaria.

An cognitio omnium caussarum necessaria sit ad perfectam scientiam rerum naturalium & primò agitur de cognitione substantia.

C A P. V.

SENTENTIA huius primi textus videtur tota cōtineri hoc syllogismo: Omnis doctrina, quæ habet principia, vel quæ agit de rebus habentibus principia, debet primo loco ea declarare, sed talis est scientia naturalis, ergo debent in ea primò explicari principia: Cuius syllogismi Aristoteles hic non exprimit Minorem, sed de probatione ipsius dicam in extremo hoc capite; ponit autem Conclusionem & Maiorem, cuius etiam cōfirmationem adiungit his verbis, *Tum enim putamus cognoscere unumquodque cum causas primas cognouerimus, & principia prima vsque ad elementa*: hoc est, cum cognouerimus omnes causas tam externas quàm internas, tam proximas quàm remotas; Quæ verba magnam habent difficultatem, etenim viri docti in dubium vocare solent, an in cognoscendis rebus naturalibus necesse sit tenere omnes causas earum. Quem nodum vt nos faciliùs dissoluamur, quædam ante declaranda sunt. Primùm hæc quæstio potest dupliciter intelligi, vel an cuncta genera causarum pernoscenda sint, hoc est materia, forma, efficiens & finis: vel an in vnoquoque genere omnes causæ ab infima vsque ad supremam tenendæ sint. Deinde res quæ cognoscitur, aut est substantia aut accidens: substantia, vt talis est, per solam definitionem perfectè cognoscitur; Accidēs verò si per se sumatur, etiam cognoscitur per definitionem, si autem vt est affectio substantiæ inhærens in ea, per demonstrationem. Ad hæc, perfecta cognitio duobus modis sumitur vel absolutè, & omni ex parte, quæ tunc cōtingit, cum in re proposita cognita sunt quæcunque possunt cognosci, & quocunque modo possunt: Vel non simpliciter perfecta, sed tantummodo secundum materiam subiectam, aut secundum eam rationem, quæ tractatur in aliqua scientia, vt dicatur perfecta, vel Physicè, vel Mathematicè, vel Metaphysicè, ita vt in tali sciētia perfectior cognitio nec

Dupliciter, cognitio alius rei dicitur perfecta.

requiri debeat, nec possit inueniri. Exempli gratia; Hominis perfecta cognitio simpliciter erit, si omnia quæ sunt in homine & de eo dicuntur, siue Physica siue Metaphysica siue Theologica fuerint, perfectè cognoscantur: at Physicè perfecta hominis cognitio erit, si omnia quæ homini nō quidem omni modo, sed physico modo conueniunt, perfectè cognoscantur. Postremò, in substantia naturali potest cōsiderari essentia illius, vel præcisè ac syncerè, hoc est, solūm vt est nuda & pura quidditas, vel prout generatur, existit, & corrūpitur. His positis venio ad explicationem quæstionis. Si quidditas rei naturalis præcisè definiatur. potest sciri perfectè sine cognitione aliarū caussarum, quàm materiæ & formæ, quippe cum hæ duæ causæ sint tantum essentiales ac internæ: efficiens autem & finis non attingunt substantiā nisi extrinsecus, nec ab illis pendet, nisi cum fit, aut existit. Ac de efficiēte quidē, hoc apertè sentit, & scriptum reliquit Arist. in 7. Metaphys. tex. 59. dicens, *Quando causa queritur, interdū queri eam quæ est forma, & quod quid erat esse, aliquādo verò eam, quæ est vt efficiens & primum mouens.* & post hæc subdit, *Causa nanque etiam hoc sed talis quidem causa queritur, dum quippiam fit vel corrumpitur, illa vero etiam dum est.* De fine idē iudicandum est, qui in substātiis naturalibus re idē est quod forma, sed differt ratione; dicitur enim finis prout est terminus generationis, atque motus naturalis non impediti. Sic enim definitur ab Arist. 2. Phys. 23. & 1. de Partibus anim. cap. 1. in his autē quæ sunt instrumēta ad aliquem vsum comparāta, siue à natura, vt sunt partes animalium, siue ab arte, vt malleus, securis & ferra, videtur finis distinguī à forma, quæ cōstituit huiusmodi res, & inheret in ipsis, v.g. finis ferræ est secare, forma autem eius, est figura quæ cernitur in ferra, vel facultas secādi; quāquam Arist. sæpe cōsuevit in talibus rebus finem appellare formā & rationem vocans definitiones quæ ducūt à tali fine; vocans, inquā, eas, à forma & ratione, vt videre quisq; potest apud eum, tum in 1. de Anima 16. tū in extremo libro 4. Meteorologico: Vnde si huiusmodi instrumēta careāt vfu, nec queant præstare id propter quod instituta fuerūt (vt si ferra secare nequeat, aut oculus videre) quanquā retineant eandem naturam & substantiā, tamen solent ab eo dici æquiuocè talia. Vniuersè autē finis ita describitur ab Arist. *Cuius gratia aliquid fit. ex quo apparet, neq; finē neq; efficiens aliter pertinere ad substātiā rei, nisi prout versatur in generatione motūque naturali.* Poteest idem confirmari hoc argumento. legimus apud Arist. in libris Posteriorū, definitionem nō significare esse aut non esse; & quæstionem quid est res, distinguī ab ea qua queritur an res sit, & item esse cuiusunque rei, differre à substātia eius: ex quibus sentētiis necessariò cōficitur, vt quoniā definitio declarat essentiam.

rei nudam & abiunctam à motu seu existentia, tantum continere debeat eas causas quæ talem essentiam constituunt: Efficiens autem & finis, cum non pertineant ad essentiam, nisi prout sit vel existit, remoueri debeant à definitione

Sed dicit aliquis, etiam in pura quidditate rei naturalis continentur aliqua prædicata Metaphysica, vt actus vel potentia, substantia vel accidens, quæ si Physicus consideret, transibit fines subiecti sui, sin autem omittat & ignoret, non perfectè definit quidditatem naturalem. Verum soluitur hoc, nam si Physicus in definienda re naturali, exposuerit omnia prædicata essentialia eius quæ sunt physica, tamen prætermittat alia que non sunt physica; tamen perfunctus erit munere suo, nec ab eo quicquã præterea iure desiderari poterit, talisque definitio censenda erit perfecta, non quidem simpliciter, sed physice; nam absolutè & omni ex parte esse non poterit, nisi cognita & explicata fuerint quæcûque insunt in quidditate, quod fieri non potest sine scientia Metaphysicæ, sine cuius opera nulla res potest in aliis scientiis perfectè cognosci. quamobrem vocatur regina scientiarum, & omnes disciplinæ, pendent ab ipsa, tum quia docet primas causas, hoc est intelligentias & Deum, à quibus manant & pendent res omnes, tum etiam quia declarat attributa quædam fusa per cunctas res, vt est, ens, substantia, accidens, actus, potentia. Sed de his latius disputatum fuit superiori libro. Atque hæc ego puto causam esse, cur Plato in 7. lib. de Repub. scribat cæteras doctrinas non simpliciter demonstrare, sed procedere ex multis suppositionibus, solam autem Dialecticam, hoc est Metaphysicam, simpliciter, & sublati cunctis suppositionibus, res ipsas contemplari atque demonstrare. Quis ergo causas requirat cognitio puræ quidditatis, satis ostensum est. Si autem consideretur quidditas rei naturalis vt versatur in generatione, existentia cæterisque motibus & affectionibus physicis, quemadmodum ita pendet ab omnibus causis internis iuxta & externis, sic etiam non nisi per omnes perfectè cognosci & explicari potest; generatio enim & interitus, sine materia constare non possunt, vbi autem materia est (quod ante confirmauimus testimonio Auerr.) necesse est alias causas etiam requiri; ac vt de existentia loquar, ea profecto indiget forma, à qua proximè, intimè & continenter fluit; materia, qua nititur & sustentatur; efficiente, à quo primum manauit vel à quo extrinsecus cõseruatur; denique fine, cuius gratia constat, qui finis est perfecta operatio, congruens ei naturæ quæ sic existit; & quia physicus non contemplatur essentiam rerum naturalium purè ac præcisè (hoc enim videtur potius esse quiddam Metaphysicum quàm Physicum) sed considerat eam mobilem, sensibilem

*Explicatio
sententia
Platonis.*

bilem, existentem in rebus, hinc fit, vt in definiendis rebus naturalibus, inferat etiam causas externas, motum, & affectiones physicas.

Ad id autem de quo addubitari solet, an in cognoscenda qualibet re sint pernoscendę causę primę, vt prima forma, vltimus finis, & primum efficiens, expedire respondendum est, si loquamur de cognitione perfectă, non simpliciter, sed de ea, quam potest & debet quęlibet scientia tradere, non esse id necessarium; nam Mathematici in rebus sibi subiectis explicandis & demonstrandis accuratę ver-
An primas causas cuiusque generis causarum in quolibet re pernoscenda, scire oportet.
 santur, sine vlla p̄notione aut etiam mentione primarum causarum, hoc est Dei, & intelligentiarum. Quod si Physicus interdum sermonem habet de Deo. id sanę facit, quia Deus, est primum mouens à quo proficiunt & pendēt omnes motus naturales: Sin autem loquamur de cognitione rerum, quę sit omnibus expleta partibus cunctisq; numeris absoluta, procul dubio affirmandum est, sicut quęlibet res habet esse à prima causa, ita sine cognitione eius perfectę sciri non posse. quod facily concedet, qui attendet animum ad definitionem ipsius Scire, quę traditur ab Arist. hoc modo, *Scire est rem per causam cognoscere, propter quam res est.* non minus autem, quin etiam magis, quęlibet res suum esse acceptum referre debet causis vniuersalibus & primis, quàm particularibus & proximis. Verũ de cognitione substantię hæc dicta sint, deinceps agendum est de accidentibus.

Definitio accidentis duplex est, vna essentialis, altera causalis; illa De cognitione ne accidentis perfectă.
 continet genus accidentis & proprium subiectum eius, cuius generis sit hæc definitio, Eclipsis, defectus luminis in luna; vel tonitru, sonus qui fit in nube: Hęc autę quę dicitur causalis, sumitur ex causis externis, vt si priori definitioni adiungas, ob interpositum terrę; posteriori autem ob extinctionem ignis. censetur autem à Philosophis perfectă definitio accidentis, quę complectitur essentialem & causalem, hoc est, quę continet omnes causas per se illius accidentis, nam cum accidens non intrinsecę ac per se subsistat ceu substantia, sed à multis causis extrinsecus pendeat, rectę faciunt, qui tales causas adhibent in definiendis accidentibus: Vnde Arist. 8. Metaphys. text. 13. scribit rationem accidentis, quę est definitio essentialis, sine causa non esse manifestam: Causę verò, à quibus pendet accidens, vt minimum sunt tres, materia, quę est subiectum in quo inest; forma, hoc est genus, vel categoria ad quam pertinet; efficiens, à quo efficitur & conseruatur. Non desunt etiam quędam accidentia, quę ab omnibus causis pendunt, quare in perfectă definitione eorum, omnes pariter causę cognoscendę & explicandę sunt; quod videtur Galenus in definiendo pulsu egregię prestirisse ad hunc modum,

Pulsus est actio peculiaris, primùm cordis, deinde arteriarum, quæ distensione & contractione mouentur à facultate vitali, vt caloris innati mediocritas conseruetur, & spiritus animales gignantur in cerebro. De accidentium autem demonstratione, quid sentiendum sit facile est ex his, quæ nunc dicta sunt intelligere. Etenim cum Aristot. in 2. Post. compluribus locis auctor sit, medium perfectæ demonstrationis, idem esse quid & propter quid passionis quæ demonstratur, ita, vt idem medium mutato tantum situ & formula verborum adhiberi queat, & tanquàm definitio, ad declarandum quid sit talis passio, & tanquàm medium ad demonstrandum propter quid insit subiecto. Hæc igitur cum ita se habeant, palàm est, vt perfectæ definitio accidentis ducenda est ab omnibus causis, à quibus per se ac necessariò pendet, ita quoque perfectam demonstrationem eius ex cunctis causis petendam esse. Nec verò nos moueat, quòd Aristot. definiens scire, ait ipsum esse cognoscere rem non per causas, sed per causam, nam tametsi multæ causæ concurrunt ad definiendum, vel demonstrandum accidens, omnes tamen vnius causæ integræ, perfectæ atque absolutæ locum tenent. quanquam non rarò accidit vt in definiendis atque demonstrandis rebus quædam causæ taceantur, quòd sint per se manifestæ & à quouis facillè intelligantur. Atque hoc quidem est iudicium & sententia nostra de præsentī quæstione.

Elegans eorum, quæ in præsentī quæstione disputata sunt, epilogus.

Caterum, quæ latius hic disputata sunt, quò facilius vniuersa comprehendere & teneri queant, possunt breuiter ita colligi. Definitio purè quidditatis, tantum materiæ & formæ; at quidditatis vt est mobilis & in rebus naturalibus existens, omnium quatuor causarum cognitionem requirit. Accidentis definitio duplex est, vna tantum essentialis, quæ solo genere & proprio subiecto accidentis quod definitur, continetur: altera causalis, quæ præcipue ducitur ex causis externis, efficiente inquam, & fine, sed perfectæ definitio accidentis censetur, essentialem & causalem complectens, solo situ differens à perfectæ demonstratione. Demonstratio autem accidentis ex omnibus causis, sumenda est à quibus per se ac necessariò pendet accidens. Porro primæ causæ cuiusque generis, si queratur perfectæ simpliciter cognitio rerum, necessariò tenendæ sunt; sin autem queratur perfectæ cognitio, non absolutè, sed aliqua ex parte, vel secundum aliquam scientiam, aut non est necessarium illas causas cognoscere, vt fit in Mathematicis, aut certè tantum scire oportet quantum pertinet ad illam scientiam, id quod in Physica contingit, quæ agit de Deo, vt est primum mouens. Verum de præsentī quæstione satis sit dictum.

Nunc doceamus cur Aristot. non expresserit aut probauerit Mi-

notem illius syllogismi, nimirū, res naturales habere principia, hoc enim à principio promissimus nos esse dicturos ad extremum. Porphyrius, vt hic refert Simplicius & Auicēna (vt inquit Auerr. i. Phys. comment. vltimo) putarunt non esse munus Physici sed potius Metaphysici, demonstrare res naturales compositas esse & habere causas: At hoc non placet Simplicio & Auerroei, nam vt Physicus super sedeat demonstrare id, perinde quasi per se notum atque manifestum sit, tamen non potest inueniri alia ratio vel, vt aiunt, medium ad demonstrandum hoc, quā physicum, quod quidē medium est transmutatio: quicquid enim transmutatur simplex esse non potest, sed habet materiam, quæ transmutationi subiiciatur, & formam secundum quam transmutatio fit: ab hoc medio physico cæteræ rationes, quæ ad idem ostendendum afferuntur, siue physica siue Metaphysica fuerint, lucem atque robur accipiunt. Verū Theophrastus, vt ait Simplicius, res naturales habere principia cōfirmabat hoc argumento; Omne corpus est compositum, quod autem compositum est, habet partes & principia ex quibus componitur, sed res naturales sunt corpora vt clarum est, ergo sunt compositæ & habent principia ex quibus constant. Hæc ille. Sed hæc demonstratio non caret dubitatione, nam cum triplex sit compositio, vna ex substantia & accidente, altera ex partibus quas vocant integrales, sed quantitatiuas, tertia ex partibus essentialibus, nempe ex materia & forma; primam & secundam compositionem certum est inueniri in omni corpore naturali, tam cælesti quā sublunari; tertiam autem, vt perspicuū est inesse in cunctis corporibus sublunaribus, ita obscurum & dubium est an ea insit in cælo. Auerroes enim faciens substantiam cæli simplicem, non assignat ei talem compositionem, is igitur diceret prædictam rationē Theophrasti, aut esse intelligendā tantū de duabus prioribus cōpositionibus, aut non habere locū in omni corpore naturali. Aristot. igitur hic nō probauit res phys. habere principia; vel omittens tāquam cuius notū, vel quia fusē in processu huius i. libri ab ipso declarandū erat. Verū hæc ad expositionē & intelligētiam primi text. sint satis, deinceps ad explanandū secundū tex. veniamus.

Cur Aristoteles non probauit res naturales habere causas & principia.

Explanatio textus secundi primi libri Physicorum.

C A P. Y I.

EC V N D V S textus primi libri Physicorum sic habet, *Innata est ex notioribus nobis via ad notiora natura.* Similem sententiam permultis locis apud Aristotelem reperire licet; veluti i. lib. Ethicorum cap. 4. libro 5. Metaphysicæ text. i. lib. secundo de Anima text. 12. præcipuē autem 7. Metaphysicæ text. 10. Apud Aristotelem

De eo quod
est notius
simpliciter
vel secundum
nos, pulchra
Aristotelis
sententia.

autem & Peripateticos, notius secundum naturam, natura vel naturæ, idem planè significant, quod notius simpliciter, vel notius secundum rationem, ut ex supradictis locis colligi potest. Sed quoniam de eo quod est notum secundum nos & secundum naturam multa præclare scribit Aristot. 6. lib. Topicorum, cap. 3. non alienum fore putavi si verba eius hic adscriberem. Primum igitur docet quid sit notius nobis & simpliciter, hoc modo: *Dupliciter contingit accipere notius, aut nobis, aut simpliciter: Simpliciter igitur notius est, quod prius est posteriori, ut punctum linea, & linea superficie, & superficies solido, quemadmodum, & unitas numero, prius enim, & principium omnis numeri, similiter autem, & elementum syllaba. Nobis autem e conuerso quandoque accidit, nam maxime solidum magis sub sensum cadit, quam superficies, & superficies quam linea, & linea quam signum, quare multitudo magis huiusmodi cognoscit, nam illa quidem quomodo libet, hac autem subtili, & fecundo intellectu comprehendere oportet.* Deinde vtra docendi ratio sit melior per notiora nobis, an, secundum naturam, declarat his verbis, *Simpliciter igitur melius, per priora, posteriora tentare cognoscere, nam magis scientificum tale est, verum ad eos, qui impotentes sunt cognoscere per talia, necessarium forte per ea quæ illis cognita sunt, facere orationem.* Postea ostendit ea quæ sunt nota secundum naturam, esse certa, definita, & immutabilia, quæ autem sunt notiora secundum nos, esse incerta & indeterminata, non inquit, *Alia aliis, & non omnibus eadem contingit notiora esse, quin etiam eisdem alia interdum & alia magis nota, nam à principio quidem sensibilia, instructioribus autem factis contrà, quare nec eidem homini semper idem notius est.* Ex quo Arist. colligit perfectas definitiones & orationes scientificas assignandas esse non per ea quæ singulis quibusque sunt notiora, quippe quæ sint varia & indefinita. Postremo, explicat quod est notum simpliciter, quibus hominibus sit etiam notum & quibus, non, ita scribens, *Fortasse autem, & quod simpliciter notum, non est id quod omnibus notum, sed quod bene dispositis intellectu, quemadmodum & simpliciter salubre quod est salubre iis, qui bene affectum habent corpus.* Hæc Arist. in 6. Topicorum. Similiter fere scribit in 1. Post. tex. 5. ad hunc modum, *Priora verò sunt & notiora bisariam, non enim idem prius aut notius natura & ad nos. dico autem ad nos priora & notiora, quæ sunt propinquiora sensui, simpliciter autem quæ longius sunt, sunt autem longissime quidem ipsa maxime uniuersalia, proximè verò ipsa singularia.* Ex omnibus autem locis, quæ nunc commemorauimus, licet nobis elicere certam & generalem regulam Aristotelicam internoſcendi ea quæ sunt nobis nota, ab his quæ sunt nota secundum naturam, quæ est hæc; Quæcunque cadunt sub sensum vel sunt propinqua sensibus, sunt nota nobis: quæ verò à sensibus remota sunt, habentur ignota & quo magis minusve sensus nostros attingunt vel refugiunt, eò magis minusve nota

Regula internoſcendi nota secundum nos, ab his quæ sunt nota secundum naturam.

aut

aut ignota iudicari debent : At nota secundum naturam vel simpliciter, cenferi debent quæcunque sunt priora, & à quibus pendent alia: è contrario verò quæ sunt posteriora, & manant atque pendent ab aliis, sunt ignota secundum naturam. Quamobrem causæ, partes, simplicia, magis vniuersalia, sunt priora & notiora secundum naturam; effectus verò, totum, compositum, & singularia, posteriora & minus nota : & quamuis hæc quoque possint dici aliquo modo notiora secundum naturam, quatenus sunt perfectiora illis & tãquam finis eorum, tamen in præsentia non loquimur de prioritare naturæ, quæ est secundum perfectionem vel intentionem eius, sed de eo, quòd dicitur prius esse ordine generationis & temporis . Sed dicitur *Dubitatio.* aliquis Aristotelem in 1. de Anima text. 8. affirmare vniuersalia aut nihil esse aut posteriora esse singularibus, ergo qui facit ea secundum naturam priora singularibus, apertè contradicit Aristot. Verùm soluitur hoc, nam vniuersale actu & (vt dicunt) formaliter sumptum, aut nihil est per se in rebus existens, abiunctum à singularibus, vt Platonem sensisse multi opinantur, aut vt est vniuersale vi mentis, abstractum ab indiuiduis, posterius est singularibus, quippe cum nihil aliud sit, quàm notio quædam & similitudo singularium, quam ex eorù comparatione & conueniètia intellectus noster expreslit. Vide quæ in hanc sententiam eleganter scribit Themistius, exponens supradictum textù octauum primi lib. de Anima in sua Paraphrasi: At si vniuersale sumitur pro natura (hanc multi appellant fundamentum vniuersalitatis) vt animal pro natura sensitua, viuens pro animata, corpus pro corporea, hoc pacto manifestum est magis vniuersalia priora esse minus vniuersalibus, nam illa sine his, hæc autè non possunt esse sine illis : quod autem tale est, Arist. vocat prius simpliciter in Postprædicamentis; & 8. Physicorù libro. Vide quæ hac de re doctè scribit. D. Tho. prima part. q. 85. ar. 2. in responsione ad primum.

Consutantur qui aliter exponunt notum secundum naturam & docetur cur via procedendi à notioribus secundum nos, dicatur esse nobis innata vel naturalis.

CAP. VII.

Igitur notum secundum naturam apud Arist. significat id, quod paulo ante ostendimus ex multis locis eius, ergo fallitur Auerroes interpretans notius secundum naturam, id quod natura prius cognosceret si intelligeret ea quæ facit: nam quia putet naturam more Stoico esse intelligentem, vt ei falsò exprobrant quidam recentiores interpretes, sed quia facit Aristot. vti metaphora &

analogia nimis dura & insolenti. Errant etiam, qui notius secundum naturam exponunt id, quod habet naturam per se magis cognoscibilem & intelligibilem: etenim compositum notius esset secundum naturam, quàm materia prima, contrà quàm docet Aristot. hoc loco: Compositum enim cum in se cohibeat formà & actum, qui est causa atque ratio intelligendi vt dicitur 9. Metaphys. text. 20. proculdubio habet naturà magis intelligibilem, quàm materia prima, quippe quæ sit ens in potentia & (vt scriptum est 7. Metaphys. text. 35.) per se ignota. at materia notior est secundum naturam quàm compositum, cum sit prior eo & eius principiū & causa. Illi quoque decipiuntur, qui per notius secundum naturam putat significari id, quod est simplicius: Siquidem color & alia sensibilia accidentia sunt simpliciora, quàm substantia composita, cum tamen hæc sit notior secundum naturam & ignotior secundum nos: illa vero è contrario notiora secundum nos & ignotiora secundum naturam; sed cur hæc via procedendi à notioribus nobis ad notiora secundum naturam vocetur nobis innata vel naturalis, deinceps exponamus. Non dicitur talis via procedendi naturalis, quòd similis sit modo, quem natura tenet in procreandis rebus, quinimo ei penitus contraria est; Etenim natura in fingendis operibus suis progreditur à simplicibus ad composita, à causalibus ad effectus, nos è contrario in iisdem cognoscendis procedimus. Nec vocatur naturalis, quoniam sit conueniens naturæ ipsarum rerum; Nos enim multa prius cognoscimus, quæ, si natura rerum spectetur, posterius cognosci deberent, siquidem antè percipimus accedens, quàm substantiam, at substantia per se à suapte natura prior est quàm accedens. Nec appellatur naturalis, quòd sit congruens atque consentiens naturali appetitui hominis, quo is duce natura vehitur atque ducitur ad sciendum. Homo enim naturaliter expetit scire non quocunque modo, sed per causas, talis enim scientia est perfectio intellectus humani explens atque saturans naturalem appetitum eius. Itaq; homo naturaliter expetit res cognoscere, per ea quæ sunt priora & notiora secundum naturam ceu per causas, potius quàm per ea quæ sunt notiora secundum nos, veluti per effectus. Nec denique nuncupatur naturalis, quòd ita sit homini insita & infixæ, vt ab ea nunquam diuelli & separari possit. Nam quamuis rudes & indocti, cum primùm aggrediuntur ad cognoscendas res, hanc intelligendi rationem sequantur, tamen, qui sunt secundo & subtili ingenio & in scientiis exercitati, cognoscunt res conuenienter naturæ ipsarum, & quod secundum naturam prius atque notius est, illis quoque prius & magis notum habetur. Cuius rei simile quiddam cernimus in his quæ pertinent ad gustatum; nam vt alia aliis dulcia & iucunda vi-

Cur via procedendi à notioribus secundum nos ad notiora secundum naturam, vocetur nobis naturalis.

deantur, tamen id, quod verè ac simpliciter est dulce, videtur etiam tale non quidem omnibus, sed his, qui stomachum non habent labefactatum & corruptum, sed bene affectum atque constitutum. Talis igitur via procedendi, est atque dicitur nobis naturalis, propterea quod cum primum duce magistræque natura accedimus ad cognoscendas & contemplandas res naturales, excitati aspectu & admirabilitate earum rerum quas hic mundus continet, ita procedimus, ut primo quidem appulsu mentis incurramus in notitiam effectuum compositorum & accidentium, tum magis animo exardescentes ad interiorum & perfectiorum earundem rerum scientiam capessendam, quasi per gradus quosdam progredientes tandem perueniamus ad causarum rerum simplicium & substantiarum comprehensionem. Cuius rei hanc ego quidem certè causam esse arbitror; A principio enim donatur nobis à Deo animus, immortalis ille quidem & capax omnium disciplinarum, sed rudis experisque scientiarum, & ut pulchrè inquit Arist. ceu tabula quædam nuda, in qua nihil omnino pictum est. Quamobrem idem Aristot. scribit illum esse in potentia ad omnia, nec aliam esse naturam eius quàm veluti potestatem & habilitatem quandam ad percipiendas omnes res, eumque locum esse formarum non actu, ut Plato existimabat, sed tantum potestate. Is autem animus tanta necessitudine & tam naturali connexionem iungitur atque copulatur cum sensibus, ut dum est in hoc corpore, nec sine adminiculo sensuum vitam suam agere & tueri, nec nisi per eosdem sensus, cognitionem & scientiam rerum possit adipisci. Itaque ut in homine vitam hanc mortalem agente, esse intellectuum, non potest separari ab esse sensitivo, sic etiam functiones partis intelligentis, non possunt ab actionibus facultatum sentientium penitus disiungi atque segregari. Atque hinc extitisse illas nobiles & illustres sententias, quæ in scriptis Aristot. non secus, ac stellæ in cælo mirabili splendore collucunt: Deficiente sensu, etiam deficere scientiam eorum quæ pertinent ad illum sensum: Omnes scientias & artes ex sensibus, memoriis, experimentisque ortum habere: Intellectum nostrum nihil unquam speculari sine permixtione phantasmatis: Cogitata & intelligentias animi nostri non esse quidem phantasmata, vel ut Latine loquar cum Cicerone, visa, veruntamen non posse constare sine illis. si igitur prima humanæ cognitionis acquisitio fit per sensus, necesse est ea prius ab homine cognosci quæ prius atque vehementius movent sensus, iisque obuia & familiaria sunt, eiusmodi autem sunt singularia, accidens, compositum, effectus, &c.

Ex his autem liquet, falsum esse id quod Plato habuit pro certo & explorato; Nostrum scire nihil aliud esse, quàm quoddam reminisci.

i ij

*Digressio octava
Platonē,
scientiam no-
stram nō esse
reminiscētiā.*

Nam (vt de hoc nonnihil etiam nunc attingamus) si animus noster olim habuit scientiam omnium rerum, quam postea dum est in corpore per disciplinam institutionem exercitationemq; reminiscitur, cur ad reminiscendum adeo egenus sensibus, vt his sublati nulla queat scientia comparari? Nos enim experimur, cum quidpiam reminisci volumus quod antea cognouimus, non valde indigere aut vti opera sensuum exteriorum; & sine his nō solum posse sed interdum etiam fieri solere multarū rerum reminiscētiā sola vi & ope imaginatricis vel cogitatricis facultatis. Deinde, qui fit, vt nemo vel priusquam addiscat scientias, aliquo modo meminerit se quondam illas tenuisse, & per obliuionem amississe: Vel postquam scientias didicit, eas tanquam ante cognitās & perceptas recognoscat? Ad hæc, quemadmodum animus hominis, quia est immortalis non solum videt res præsentēs, sed prouidet etiam futuras, multāque cogitationem & curam suscipit posteritatis, cur si idem animus fuit ante corpus florens scientia cunctarum rerum maximisque circumfluens bonis, cur inquam, non itidem cernitur in eo aliqua certa cognitio, cogitatio, memoria, aut denique vestigium aliquod præteritarum & antiquarum rerum, quas olim gessisse & tenuisse dicitur? Cur nullus in eo mæror & dolor de tantorū bonorū amissione? Postea, si mēs nostra haberet naturaliter sibi insitas scientias omnium rerum, non posset esse capax errorum & falsarum opinionum. Etenim, quod per se atque naturaliter inest, non potest mutari in contrarium, sic enim Arist. 2. libro Ethicorum docet virtutes non esse natura nobis innatas, quoniā nemo prauus & improbus euadere posset, siquidē quod natura ingeneratū est, nulla cōsuetudine tolli potest, vt licet millies lapidem sursum iactites, nunquam tamen assuescet per se tendere sursum propter naturale pondus atque grauitatem. Sic etiam in 3. de Cælo 67. ostendit Arist. nullam esse definitam à natura figuram elementorum, vt ad omnes figuras faciliē conformari & accommodari queant. Et iterum, Peripatetici disputant primam materiam per se nullam habere formam quam sibi præcipuē & sua natura vendicet, vt possit esse receptaculum omnium formarum etiam contrariarum. Postremò, aut coniunctio animi cum corpore, est naturalis aut præter naturam; si præter naturam, quo pacto efficitur à natura & à Deo? cur semper eodēque modo contingit? Nam quæ præter naturam sunt, & raro & per accidens eueniunt. Cur dissolutio prædictæ vnionis, quam mors efficit, est adeo præter naturam & violenta, vt nos & metus futuræ mortis sollicitet & dolor præsentis discruciet: si autē talis coniunctio animi cum corpore est naturalis, tātum abest vt possit tam insigne animo detrimentum asferre, hoc est obliuionem

unionem omnium scientiarum, vt ei debeat magnam adiungere perfectionem maximúmque præbere adiumentum ad suas actiones rite obeundas. Forma enim, quæ est actus naturalis materiæ, sicut per unionem cum materia perficitur in esse, sic etiam perficitur in operando; Id quod lustranti animo cunctas res naturales in omni conjunctione formæ cum materia perspicuum erit. Hæc autem quæ contra Platonem à nobis explicata sunt, docet etiam D. Thom. in 1. par. q. 84. art. 3. Sed de his rebus quoniam sunt extra materiam propositam, & ab instituto nostro remotæ, plura dicere non cōuenit. Quoniam igitur intellectus noster ita cohæret cum sensibus, vt per eos ceu interpretes & nuncios rerum omnium intelligendi materiam accipiat, nihilq; sit in illo quod non in his aliquo pacto prius fuerit, hinc fit, vt quæ sensibus nostris magis propinqua nota & familiaria sint, vt effectus, totum, compositum, accides, ea quoque prius ad intellectum perferatur, eiq; prius innotescant. Quæ verò sensibus posterius cognita, aut penitus ignota sint, vt caussa, partes, res simplices & intima cuiusq; rei substantia, eo tardius atq; difficilius ad mentis nostræ intelligentiâ perueiant. Ergo, cur ea quæ ordine naturæ posteriora sunt, plerunque sint nobis notiora iis, quæ sunt priora secundum naturam, & cur via procedendi ab illis ad hæc vocetur nobis innata & naturalis hoc modo explicatū sit, Nunc videamus an in rebus Phisicis sint aliqua, quæ eadem sint nota nobis & secundum naturam.

*In rebus naturalibus permulta reperiri quæ sint nota nobis
simul atque secundum naturam.*

CAP. VII.

ARISTOTELES hoc 2. tex. ait non eadem esse nota nobis & simpliciter, in primo autem lib. Post. tex. 5. similem ponit sententiam, verum aliis verbis, scribens hæc inuicem opponi, hoc est quæ sunt nota nobis, esse ignota secundum naturam, & contra, quæ sunt nota secundum naturam, esse nobis ignota: Quæ sententia quo pacto intelligenda sit, pluribus verbis aperiendum est, ne quis putet fieri nunquam posse vt eadem sint nota secundum nos & secundum naturam. Peruulgata est opinio apud Philosophos, in rebus naturalibus aut nihil aut perpauca reperiri quæ nobis sint nota pariter ac secundum naturam, propterea quod rerum effecta & accidentia, quæ nobis manifesta sunt, habentur ignota secundum naturam, è contrario autem substantia & causæ, quæ sunt notæ secundum naturam, nobis sunt ignotæ; At verò in disciplinis mathematicis, aut omnia aut certè pleraque sunt nota nobis iuxta atque secun-

dum naturam. Etenim demonstrationes Mathematicæ procedunt ex primis principiis, quæ nobis sunt manifestissima, veluti, Totum maius esse sua parte, & Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent sunt æqualia. Eadem quoque sunt nota secundum naturam, quippe cum sint causæ eorum, quæ postea demonstrantur à Mathematicis. Atque hoc ipsum videtur Auerr. sensisse multis locis scriptum & testatum relinquens. Verùm opinio hæc (aut ego penitus fallor) multos adhuc fefellit, vel inscitia vel negligentia perscrutandæ veritatis; etenim vtrumque reor esse falsum, sed de Mathematicis posterius disseram; nunc tribus rationibus ostendam multa in rebus Physicis eiusmodi esse, vt simul nobis nota sint, atque secundum naturam. Primò, naturæ magis vniuersales sunt notiores nobis & secundum naturam, quàm minus vniuersales, vt corpus quàm viuens, viuens quàm animal, animal quàm homo; ergo, &c. antecedens secundum vtramque partem perspicuè verum est; Nam quòd magis vniuersalia sint notiora nobis, Arist. testatur hic tex. 4. & aliis compluribus locis, de quo etiam consentiunt omnes propemodum interpretes eius: idque confirmat experientia, nam aspicientes id quod è longinquo accedit ad nos, prius agnoscimus esse corpus quoddam quàm animal, & animal prius quàm hominem; Infantes etiam (vt hoc loco inquit Arist.) primùm quidem appellant omnes homines vniuersè ac indistinctè patrè, fœminas matrem, postea verò vtrunque speciatim distinguunt. Ratio item hoc docet, nam signa & accidentia rerum vniuersaliorum sunt nobis notiora, cum enim insint in pluribus rebus, frequentius cadunt sub sensus, ex quo fit, vt illis magis obuia, familiaria & manifesta sint: paucioribus quoque signis opus est ad percipiendum magis vniuersale, vt aliquid esse corpus, viuens aut animal, quàm ad cognoscendum minus vniuersale, vt esse hominem vel Petrum. Quòd autem magis vniuersalia sint notiora secundum naturam, vel ex eo intelligi potest, quia simpliciter priora sunt minùs vniuersalibus, eorumque principia, & quoniam minùs perfecta sunt, à quibus natura incipiens procedit ad minùs vniuersalia, tanquam perfectiora. Itaq; in procreatione hominis, primùm effingitur in fœtu natura viuientis, tum animalis, ad extremum hominis, vt scriptum est ab Arist. in 2. de Gener. animal. cap. 3. Sed considerandum est hoc loco id quod D. Thom. scribit in 1. parte. q. 85. art. 3. Nam cum vellet docere magis vniuersalia esse prius cognita nobis, quàm minùs vniuersalia, præmittit hanc obiectionem, *Non sunt eadem (inquit) prius nota nobis, & secundum naturam, sed magis vniuersalia sunt prius nota secundum naturam, quàm minùs vniuersalia, quippe cum illa sint priora simpliciter his, ergo non possunt esse nobis quoque prius cognita:*

In rebus Physicis non pauca reperiri, quæ sunt eadem nota nobis & secundum naturam.

Quam obiectionē deinde solvēs in respōsione ad primū argumētū scribit hæc, *Duplex est ordo natura, unus secundū viā generationis & tēporis, secundū quā viā, ea quæ sunt imperfecta & in potētia, sunt priora, & hoc modo magis cōmune est prius secundū naturā, quod apparet manifestē in generatione hominis & animalis, nam prius generatur animal q̄ homo, ut dicitur in libris de Generatione animalū: Alius est ordo perfectionis siue intentionis natura, sicut actus simpliciter est prior secundū naturam quā potentia, & perfectum prius quā imperfectum, & per hunc modum minus commune est prius secundū naturam quā magis commune, ut homo quā animal; Natura enim intentio non sistit in generatione animalis, sed intendit generare hominem.* Hæc Dīuus Thomas ex cuius verbis posset quispiam fortasse suspicari eum verba illa Aristotelis, *Non sunt eadem nota nobis, & secundum ordinem natura* interpretari non de ordine naturæ qui est secundum generationem, sed de eo qui est secundum perfectionem, ex quo fieri ut magis vniuersalia non sint simul nota nobis & secundum naturam, quod tamen à principio aggressi sumus ostendere: sed nobis in præsentia quid D. Thom. senserit de intellectu illorum verborum Aristot. non est curæ. Illud quidem pro certo affirmare possumus, Arist. hoc loco non loqui de prioritate perfectionis, sed generationis, & temporis, etenim docere vult primas causas, primæque principia rerum naturalium esse nobis obscura & ignota, tamen si secundum ordinem naturæ manifesta sint, & magis certa, quā ea quæ formantur & efficiuntur ex illis. quod si loquatur Aristoteles de ordine generationis, magis vniuersalia, erunt nota nobis & secundū naturam, ut dictum est supra; Sin autem de ordine perfectionis, totum compositum & secundum nos, & secundum naturam erit notius quā partes & principia eius. Quocirca vtrouis modo sumatur prius secundum naturam, vel ordine generationis, ut nos sumimus, vel ordine perfectionis, ut sumit D. Thomas, verum est, quod instituimus demonstrare, in rebus Physicis multa reperiri quæ sint nota nobis & secundū naturam. Scio Alexandrum, ut refert Simplicius, ipsūque Simplicium in expositione huius secundi textus, conatos esse hanc nostram rationem solvere: sed qui eorum verba legerit, facilē intelliget infirmā esse eorum solutionem. Deinde, potest hoc ipsum confirmari alia ratione. Ea quæ vocātur obiecta sensuū exteriorū, ut color, sapor, odor, ex se fundūt atque mittunt species quasdā (ita enim fert communis omnium pene Philosophorum opinio) per quas à sensibus percipiuntur. His igitur formis (quas multi appellant species intentionales) priora sunt obiecta tam secundū naturam, quā secundum nos; secundum naturam quoniam sunt causæ illarum, secundum nos, propterea quod obiecta vsurpantur sensibus, eorum

autem species intentionales minimè: Illa nemo sanæ mentis negavit vnquam, has verò nec pauci nec indocti viri, de medio sustulerunt. Constat igitur in hoc exemplo idem esse notius secundû nos, & secundum naturam. Vide D. Thom. 1. parte. quæst. 85. in fine art. 3. Postremò, idem potest comprobari hoc modo. Multa sunt tam in physica quàm in Medicina, quæ habent effectus quosdam admirabiles, nobisque abditos & occultos. Etenim complura sunt medicamenta, quæ vel extrinsecus admota corpori humano, vel in ipsum intromissa, operantur intus permulta, quæ per se latent nos, prævidentur autem atque cognoscuntur ex suis causis, quæ palam adhibita sunt, itaque Medicus certo prænoscit, & prædicat tales effectus euenturos, manifestè cognoscens causas à quibus illi proficiuntur, Vbi manifestum est, talia medicamenta & secundum nos & secundum naturam esse notiora quàm ipsorum effecta. Sed quid dicendum est ad illa verba Arist. *Non sunt eadē nota nobis, & simpliciter*? Mihi quidem videntur habere locum non in omnibus rebus physicis, sed in multis, maximè verò in primis causis primisque principiis rerum naturalium; de quibus ibi sermonem habet Arist. siquidē eiusmodi sunt, vt cum ordine naturæ præcedant cæteras res physicas, à nobis tamen posterius cognoscantur, & quæ ab ipsis esse habent, prorsusque pendent, vt corpora & accidentia physica, ad eorum cognitionem nos perducant. Sed de rebus physicis dictum est satis. Nunc disquirendum est, An in mathematicis disciplinis idem maxima ex parte, ceu multis visum est, sit notius secundû nos & secundû naturā.

An demonstrationes Mathematica maxima ex parte consistant ex his quæ sunt nota nobis, & secundum naturam.

CAP. VIII.

AVERROES in primo Phys. cōment. 2. & in primo de Anima comment. 11. in cōmētariis etiam magnis super libros Post. atque in quæstionibus Logicis, ait demonstrationes Mathematicas consistere ex propositionibus quæ sunt notæ nobis & simpliciter, & cum ipse putet demonstrationem simpliciter, quam facit tertiam quandam speciem demonstrationis longè principem omnium, confici debere ex his quæ sunt nota secundum nos & secundum naturam, affirmat talem speciem demonstrationis nusquam reperiri aut crebriorem aut perfectiorem, quàm in disciplinis Mathematicis. Multi quoque expositores Arist. (quod is ait tum hoc loco, tum in primo Post. tex. 5. non esse eadem nota nobis & simpliciter) censent, id maximè locum habere in scientia naturali; in do-

Arinis autem Mathematicis idem planè notum esse nobis & simpliciter. Est itaque multorum Philosophorum opinio demonstrationes Mathematicas procedere ex præmissis, quæ sint tam secundum nos, quàm secundum naturam notiores conclusionem. Quam sententiam equidem arbitror aut falsam esse, aut certè recta quadam explanatione, vel potius correctione indigere; quare faciendum mihi putavi, ut quid ea in re verum aut falsum esse ducerem, liberè ac sincerè explicarem. Primùm igitur opinor, medium quod adhibetur in demonstrationibus Mathematicis, si propriè & subtiliter rem ipsam expendamus, nec secundum naturam, nec secundum nos esse notius conclusionem; id quod facilè cognosci poterit ex his paucis, quæ subiiciam. Primò. Si medium Mathematicum esset notius secundum naturam conclusionem, hoc ideo accideret, quia tale medium esset propria causa eius, quod demonstratur; at supra fuit ostensum Mathematicos non demonstrare ex propriis & naturalibus causis, ergo, &c. Deinde, Mathematicus non considerat naturam ac essentiam quantitatis, nec affectiones eius, prout habent esse reale fluens ex natura quantitatis; sed tantummodo prout habent esse intelligibile, & prout possunt evidenter ac certò sciri, quocunque modo id contingat; ergo mathematicus non curabit, an medium sit prius secundum naturam nec ne; sed an sit evidens, certum & aptum ad demonstrandam propositam conclusionem. Præterea, apud Mathematicos una demonstratio non habetur potior quàm altera, quoniam habeat medium prius secundum naturam, quinimo id nusquam, & à nullo Mathematico considerari & perpendi solet, sed ea demonstratio melior ducitur, quæ simpliciter ostendit rem, quàm quæ ex suppositione: & quæ directò seu ostensivè, quàm quæ indirectè, vel ducendo ad impossibile: ad extremum, quæ per pauciora media conficit rem propositam, quàm quæ per plura, quocunque modo id fiat, siue per media priora secundum naturam, siue posteriora. Postea in 32. demonstratione, quæ est in 1. elementorum Euclidis, ostenditur tres angulos trianguli esse æquales duobus rectis, propterea quòd angulus ~~exterius~~, qui fit ex latere eiusdem trianguli producto, æqualis sit duobus ~~angulis~~ internis sibi oppositis, Hoc medium perspicue constat non esse prius secundum naturam, eo quod demonstratur; quin etiam mihi quidem videtur esse posterius secundum naturam, nam productio lateris, & ortus illius anguli externi, necessariò consequitur structuram trianguli constituti: Similiter in 1. demonstratione eiusdem libri, Euclides docet latera eius trianguli quod super datam lineam constitutum fuit, esse inter se æqualia, propterea quòd sint lineæ ductæ ex centro ad circumferentiam, quis non videt cum hoc medium.

Medium demonstrationis mathematicæ, non esse per se ac simpliciter notius secundum naturam, conclusionem.

omnino per accidens affectum sit ad id quod demonstratur, non posse dici prius secundum naturam conclusionem? Etenim planè accidit triangulo æquilatelo, quod super lineam datam constitutum est, includi in circulo, & latera eius sic describi, vt existant lineæ à centro ad circumferentiam illius circuli ductæ. Quod autem à nobis ostensum est in his duabus demonstrationibus Mathematicis, si quis ad reliquas demonstrationes animum aduertat, idem pene in omnibus comperiet. Postremò, quæ sunt verè priora secundum naturam, sunt per se definita, & pauca numero, & habent necessariam atque naturalem cognationem, connexionemque cum his rebus, quibus dicuntur priora; at medium mathematicum non est definitum secundum naturam, & est multiplex, nam quod ostenditur per vnū medium, potest etiam probari per alia multa, & in cōuersione demonstrationū, vbi ex medio fit conclusio, & ex conclusione mediū (quod fieri cernimus tum sæpe alibi, tum in primo Euclidis in proposit. 18. & 19.) nullo modo fieri potest vt in vtraque demonstratione medium secundum naturam, sit notius conclusione. Amplius, in 27. propositione eiusdem libri, Euclides demonstrat aliquas lineas esse parallelas, quoniam in eas incidens alia linea recta facit angulos coalternos æquales sibi inuicem, quoniam modo tale medium rectè dici potest prius secundum naturam conclusione, aut esse causa, cur lineæ quæpiam sint parallelæ vel æquidistantes, cum potius id videatur esse tãquàm effectus, & quidpiam consequens, & per accidens se habens ad id, quod demonstratur, parūque referat quò lineæ aliquæ sint parallelæ, vt in eas cadat alia linea recta, & tales anguli coalterni existant, nec ne? Itaq; reor ordinem, qui est in demonstrationibus Mathematicis nō fuisse ductū ex naturali prioritate aut posteritate earum rerum, quæ demonstrantur; sed ex maiori, minorive facilitate doctrine, atque ordine inuentionis. Etenim Euclides eas demonstrationes priores esse voluit, quæ vt demonstrantur, non egent declaratione aliarum: ceteræ verò demonstrationes, nō possunt & facillè explicari, & intelligi, nisi prius illæ demonstratæ, cognitæque fuerint. Quarū igitur cognitio adiumentum allatura erat ad explicationem & cognitionem aliarū, eas demonstrationes priori loco ponere & declarare voluit: & quāuis eadē propositio per alia quoq; media ostendi potuisset, tamē elegit quædā faciliora, ac eiusmodi, vt in his teneri & conseruari posset perpetua & cōtinuata series atque cōnexio omniū demonstrationū. Hac etiam de causa factū existimo, vt Euclides multas propositiones cōsultò omiserit, vtpote quibus opus futurū non erat ad explicationem aliarum demonstrationum, quæ si fuissent interpositæ, admirabilem mathematici ordinis continuationem inter-

*Ratio ordinis
& dispositio-
nis propositio-
num atque
demonstratio-
num Euclidis.*

*Cur Euclides
multas alias
propositiones
demonstrare
superfederit.*

turbassent. Nam cur obsecro putamus Euclidem tantum demonstrare voluisse super datam lineam rectam triangulum æquilaterum constitui posse, cum idem quoque de aliis speciebus trianguli ostendi queat, & quidem ostensum fuerit à Proclo? nisi quia demonstratio quæ fit de triangulo æquilatero, utilis futura erat ad explicationem demonstrationemque aliarum propositionum; quæ autem fiunt de reliquis triangulis minimè.

Quòd autem in demonstrationibus Mathematicis, medium non sit etiam notius secundum nos conclusione, manifestum est ex eo, quia Arist. docet in 1. Post. tex. 5. id esse prius atque notius secundum nos, quod est propinquius sensibus, at si cui rudi & indocto Geometriæ proponatur quarta, & quinta demonstratio Euclidis, antequam explicatæ & demonstratæ fuerint, vna non erit notior & manifestior quàm altera, non enim vna est propinquior sensibus nostris quàm altera. vtraque igitur per se æquè obscura & ignota nobis erit. Dicitur autem vna propositio Mathematica secundum nos esse notior, quàm altera, non per se ac simpliciter, sed ob dispositionem, ordinemque doctrinæ, quem instituit Euclides: secundum quem ordinem prius debet cognosci à nobis quarta propositio, quàm quinta: quoniam hæc demonstratur per illam, ut necesse sit cum venitur ad quintam, antè cognitā fuisse quartā, atque hoc modo vna propositio Mathematica, quàm altera, & medium demonstrationis, quàm conclusio potest appellari prius & notius secundum nos, non per se, sed propter doctrinæ, & demonstrationum ordinem ab Euclide institutum atque descriptum. Ergo ex his, quæ hoc loco disputata sunt à nobis, clarissimum est, medium quod ponitur in demonstrationibus Mathematicis, per se ac simpliciter, nec secundum nos, nec secundum naturam esse notius conclusione, ac proinde falsam esse peruulgatam illam opinionem eorum, qui putant demonstrationes Mathematicas procedere ex notioribus secundum nos & simpliciter; Quanquam potest hæc sententia aliquomodo adduci ad bonum sensum; nam licet propria cuiusque demonstrationis principia non sint notiora utroque modo ea conclusione, quam inferunt; tamen prima illa initia, & axiomata Mathematica, quæ in vestibulo Geometriæ exponuntur & postea in plurimisque demonstrationibus adhibentur, sunt utroque modo notiora; secundum naturam quidem, quoniam sunt prima, immediata & indemonstrabilia, ex quibus cæteræ propositiones Mathematicæ oriuntur, pendunt, atque demonstrantur; secundum nos autem, quia citra demonstrationem ullam nobis manifesta sunt, aut per solam cognitionem terminorum, ex quibus constant, velut illa, Totum esse maius sua parte, Si ab æqualibus æqualia demas quæ remanent sunt æqualia &, Quæcunque

*Medium demonstrati-
onis Mathematicæ,
per se non esse
secundum nos
notius conclusio-
ne.*

*Quomodo
possit verè di-
ci demonstra-
tiones Mathe-
maticas pro-
cedere ex no-
tioribus secun-
dum nos &
secundum na-
turam.*

sunt æqualia vni tertio, sunt æqualia inter se; vel per solam descriptionem, aut leuem quampiam expositionem, cuiusmodi sunt definitiones trianguli, circuli, &c. Possunt igitur demonstrationes Mathematicæ dici constare ex notioribus secundum nos & simpliciter, quatenus omnes, vel mediâtè vel immediâtè oriuntur ex illis primis principiis, & in ea tandem resoluuntur, quæ principia sunt (vt diximus) vtroque modo notissima. Itaque si demonstrationes Mathematicæ comparentur cum Physicis, secundum prima & generalia principia, ex quibus ducuntur, quoniam prima & generalia principia Physica siue incomplexa; (vt prima materia & primum mouens, siue complexa; vt naturam esse principium motus in eo, in quo est, &c. & motum esse actum entis in potentia, prout in potentia) sunt quidem notiora secundum naturam, verum non secundum nos, quàm affectiones Physicæ & sensibiles quæ de rebus naturalibus demonstrantur. ideo secundum huiusmodi comparationem, atque considerationem primorum principiorum, scientiæ Mathematicæ, & Physicæ, rectè dici possunt demonstrationes Physicæ procedere ex notioribus secundum naturam, non autem secundum nos, Mathematicæ autem ex his, quæ sunt vtroque notiora. Sed de hoc satis dictum sit.

*Expenditur interpretatio secundi textus & aliorum sequentium,
tradita à D. Thoma & Alexandro Aphrodisæo.*

CAP. IX.

NON est hic tacendum D. Thomam aduersari Auerroi & Græcis expositoribus qui volunt hoc 2. tex. ab Arist. ostendi viam declarandi & demonstrandi principia rerum naturalium, quæ latent nos, per ipsa composita, quæ sunt quidem secundum naturam illis posteriora, sed nobis notiora. Nam inquit D. Tho. rationem demonstrandi qua vti debet Physicus, explicari in 2. libr. Phys. etenim in 19. tex. libri 2. Physicorum datur via definiendi res. Physicas per materiam & formam, in 70. textu eiusdem libri modus demonstrandi, nimirum per omnes causas. Quocirca putat ipse à 2. textu hoc, vsque ad sextum, doceri ordinem seruandum in explicatione principiorum; vt videlicet incipiamus à principiis maximè vniuersalibus, quoniam sunt notiora nobis, idque probari hoc syllogismo; Procedendum est à notioribus, sed confusa, id est, magis vniuersalia, sunt notiora nobis, quapropter incipiendum est à magis vniuersalibus. Huius syllogismi Maior tangitur tex. 2. Minor 3. Conclusio 4. & sequentibus planius explicatur Minor. Sed contra D. Thomam illud dici potest, si principia rerum naturalium sunt nobis ignota, indi-

inditanda fuit via & ratio aliqua ea cognoscendi, quam viam Arist. ipse ingredi & insistere velit in huiusmodi principiis manifestâdis; cuiusmodi autem viam prædocere, maioris erat momenti, quàm declarare ordinem seruandum in principiorum tractatione. in secundo autem libro Physicorum Aristoteles docet rationem definiendi & demonstrandi res naturales; non autem viam cognoscendi principia rerum naturalium, nam cum horum scientiam. 1. libro Physicorum tradidisset, absurdum fuisset tradere postea in 2. libro modum & rationem ea sciendi. Deinde si per (*confusa*) in tex. 3. accipit vniuersalia, necesse erit quod sequitur, *Ex his autem nota sunt principia & elementa, ijs qui diuidunt hæc*, intelligere de singularibus, vel de minus vniuersalibus, at quomodo inferius, & minus vniuersale est elementum superioris, cum è contrario res habeat? Amplius, si per viam procedendi à notioribus secundum nos ad notiora secundum naturam, intelligit ordinem & viam demonstrandi, non congruit præceptum cum doctrina. Aristoteles enim procedit à principiis primis & maxime vniuersalibus, quæ sunt priora secundum naturam, quàm principia minus vniuersalia, nam prima materia prior natura est quàm hominis, vel equi, vel alius cuiusvis rei materia: huiusmodi autem principia vniuersalissima, non sunt notiora secundum nos quàm principia minus vniuersalia; prima nanque materia non est notior, quinimo longè ignotior nobis, quàm materia hominis vel equi, nec primum mouens, quàm secunda & particularia mouentia.

Alexander autem, vt hic refert Simplicius, voluit Arist. his textibus docere viam & rationem cognoscendi prima principia rerum naturalium: hanc autem viam non aliam esse, quam vt per quasdam vniuersales quæstiones seu pronuntiata quædam generalia, quæ cum dis-iunctione efferuntur, gradatim veniatur in notitiâ principiorum naturalium, generales autem illæ quæstiones, quæ per dis-iunctionem enuntiantur, sunt huiusmodi. Principia rerum naturalium, aut esse vnum, aut multa: aut esse finita, aut infinita: aut mobilia, aut immobilia; & si multa atque finita: aut plura, aut pauciora tribus: aut omnia inter se contraria, aut non omnia; per has enim quæstiones cernimus Arist. in 1. Physicorum processisse ad explicationem primorum principiorum, quæ sunt tria, duo quidem inter se contraria, forma & priuatio, tertium verò subiectum illorum contrariorum, materia prima. Cum igitur Arist. in 2. tex. ait procedendum esse à notioribus nobis ad ea quæ sunt nota secundum naturam, Alexander interpretatur progrediendum esse à tractatione illarum quæstionum vniuersalium ad demonstrationem seu explicationem principiorum naturalium: prædictas autem quæstiones inquit esse notas secundum nos, tum quia

constât ex terminis vniuersalibus & notis, quales sunt, vnum, multa, finitum, infinitum, mobile, immobile, contrarium : tum etiam quia virtute continent illud primum principium, Quodlibet est, vel non est, quod nemini hominum sanæ mentis obscurum, aut dubium esse potest. Nam hoc disiunctum principium, Aut est vnum, aut multa, reuocatur ad hoc, Aut est vnum, aut non est vnum; idemque contingit in aliis disiunctis. Similiter cū in 3. tex. Arist. inquit primum manifesta nobis fieri confusa, posterius autem his qui diuidunt hæc elementa & principia, Alexander exponit de illis vniuersalibus disiunctis, quæ appellantur confusa, tum quia sunt vniuersalia (omne autē vniuersale potest vocari confusum, propterea quod multa continet potentia, hoc est confusē ac indistinctē) tum etiā quia ipsum disiunctū per se dici potest confusum, quoniam neutrá partē disiunctionis determinatē enuntiat de re subiecta, sed alterutrū indefinitē; ex huiusmodi autē disiunctis diligenter explicatis, euadūt manifesta principia rerum naturalium per diuisionem illorū disiūctorum hoc pacto. Principia rerum naturalium necesse est aut esse vnum, aut multa, sed non vnum, ergo multa; deinde si multa, aut finita, aut infinita; sed nō infinita ergo finita: tum si finita, aut plura, aut pauciora tribus; sed neque plura neque pauciora tribus, ergo tantum tria; postremò, vel omnia inter se contraria, vel nullum; sed neque nullum, neque omnia, ergo quædam contraria, quædam non. ex quibus omnibus tandē efficitur tria esse principia rerum naturalium, duo contraria inter se, tertium autem subiectū illorum contrariorum. Ad extremum, cum Arist. scribit in tex. 4. procedendum esse ab vniuersalibus, Alex. intelligit in explicatione illorum disiūctorum, quæ viam muniūt ad intelligentiam principiorum naturalium, incipiendum esse à disiūctis vniuersalioribus, quale est illud, principia aut esse multa, aut vnum, hoc enim disiunctum latius patet, quàm illa, aut esse finita, aut infinita, aut contraria, aut non. Atque hæc quidē est interpretatio Alex. quam Philoponus in commentariis suis aliquomodo sequutus est: Sed ea solum non probatur Simplicio, mihi autem videtur & subtilis, & nec absurda, nec inerudita, nec planē aliena verbis Arist. nec denique ab ipsius Simplicij explanatione multum diuersa.

EXPLANATIO TEXTVS QVARTI.

Quapropter ex vniuersalibus ad singularia procedere oportet. CAP. X.

ARISTOTELES in primo textu docuit scientiam rerum naturalium perfectē tradi non posse, nisi antè earum rerum causæ & principia cognoscantur. Scire enim (vt in priori libro Posteriorum Analyticorum scriptum est) est rem per causam

cognoscere, propter quam res est. Quocirca Philosophum naturalē, doctrinam Physicā ab explicatione caussarum & principiorum exordiri oportet. Verū, quia principia rerum naturalium, velut materia prima, forma, & priuatio nec sunt nobis manifesta, quōd sensibus nostris minimē snbiiciantur, nec tamen, quia sunt prima principia demonstrari possunt eo demonstrationis genere quod ex caussis ducitur, Aristoteles in 2. tex. monet nos, hanc vnam nobis reliquā esse viam & rationem cognoscendi & declarandi principia, si ex iis quæ sunt nobis nota & conspicua (licet ea sint principiis posteriora, minūque secundū naturam nota) eorum, quæ ad principia pertinent, cognitionem indagemus. Quānā autē sint hæc nobis nota, quæ nos ad principiorum notitiam perducere queant, indicat tertio textu, affirmans ea esse ipsa corpora & composita Physica, quæ quoniā multis accidentibus & mutationibus sensibilibus affecta sunt, sensus nostros mouent, nobisque perspecta & cognita sunt. Ex horum autem compositorum manifesta in multis rebus transmutatione. Arist. in 1. lib. Phy. doctrinam principiorū peruestigauit, docens eiusmodi principia necessariō esse mobilia, multa, finita, cōtraria: denique esse tria, materiam, formam & priuationem. Sed cur Aristot. text. 3. non dixit composita, sed confusa? An Aristoteles quidem συγγέμενα vel potius συντεθειμένα hoc est composita, errore autem scriptorum vel typographorum, propter vocum similitudinem mendosē suppositū est συγκεχυμένα, id est confusa. Quamquam Simplicius, & verus & Græcus Aristotelis interpres legit confusa & non composita. An igitur confusa dixit, vt vna voce non modō composita naturalia, sed etiam vniuersalia, quæ potestate atque confusē multa continent, denotaret? An potius composita vocauit confusa, quoniam multa in se vnité & confusē cohibent? Homo enim, cū sit vnum corpus vnumque compositum naturale, in se tamen continet materiam primam, elementa, partes similes & dissimiles, varias item potentias animæ alentis, sentientis & intelligētis. Sed ad expositionem quarti textus, quem nunc interpretandum suscepimus, propius veniamus.

Aliud est via doctrinæ, & aliud ordo doctrinæ: via doctrinæ est ratio declarandi & probandi ex iis quæ nobis manifesta, certa, & cognita sunt, ea quæ sunt obscura, dubia & ignota. Est autem via doctrinæ multiplex, quæ enim obscura & incerta sunt, interdū probantur demonstratiōe vel ex causis vel ex effectis ducta: aliquādo probabilibus modō & dialecticis rationibus: nonnunquā inductione, exemplis, similitudinibus aliisque argumentationis generibus. Ordo autem doctrinæ, est ratio ordinandi & disponendi ea quæ in scientiis tractantur, vt à partibus ad totum, à simplicibus ad cōposita, à causis

*Aliud est via
doctrinæ &
aliud ordo do-
ctrinæ.*

ad effecta, à magis vniuersalib⁹ ad minus vniuersalia progrediamur :
 arque hunc ordinem doctrinæ, Philosophi partiuntur in composi-
 tium, diuisium, definitiuum, & resolutiuum. Aristoteles igitur cum
 in 2. & 3. textu aperuisset viam percipiendi doctrinam principiorum
 naturalium, docens eiusmodi principia non aliter quàm ex ipsi^s cõ-
 positis & effectis naturalibus, quæ nobis perspecta & nota sunt, de-
 monstrari posse, hoc quarto textu tradit ordinem doctrinæ, quem in
 principiis tractandis seruare oportet. Sed eius sententia potest hoc
 Syllogismo comprehendi ; Bonus doctrinæ ordo poscit, vt à notio-
 ribus procedamus ad ignotiora ; Sed magis vniuersalia sunt nobis
 notiora quàm minus vniuersalia, ergo procedendum est à magis vni-
 uersalibus ad minus vniuersalia. Huius Syllogismi Maior proposi-
 tio, declarata est in secundo textu, Minor ab Aristotele probatur in
 textu quinto. Conclusio autem ponitur hoc textu quarto. Nec verò
 Aristoteles præcepto suo non ipse paruit, & quod verè docuit, dili-
 genter præstitit. Nam in primo libro Physicorum, primò de princi-
 piis disputat ea quæ sunt magis generalia, tum quæ sunt magis pro-
 pria: primùm enim docet principia esse multa, tum esse finita, postea
 esse contraria, deinde esse tria, ad extremum quid illorum triu^m vnum-
 quodque sit, propriè ac subtiliter exponit. Eius autem quod hic ait
 Aristoteles, procedendum esse à magis vniuersalibus ad minus vni-
 uersalia, simillimum est, quod ipse scribit primo libro Physicorum
 textu, 57. his verbis, *Est secundum naturam, communia primùm dicentes,*
deinde circa vnumquodque propria speculari. Et in tertio libro Physico-
 rum textu 2. *Posterior (inquit) est de proprijs speculatio ea quæ de communi-*
bus est. In primo autem libro de Partibus Animalium, argumenta-
 tur communia prius exponenda esse quàm propria, & magis vniuer-
 salia quàm minus vniuersalia, nam cùm communia sint in omnibus
 iis quæ illis subiiciuntur, vt animal in homine, leone, equo, &c. nisi
 communia prius explicentur, necesse erit ea sigillatim in cuiuslibet
 particularis tractatione (vt quæ sunt animalis, in doctrina hominis,
 equi & leonis) edoceri, & quod absurdissimum est, eadem sæpissimè
 repeti. Auerroes in Prologo super libros Physicorum, & super libros
 Posteriorum scribit, nisi communia prius in scientia tractetur quàm
 propria, fore, vt doctrina demonstratiua vitietur atque corrumpatur.
 Etenim quæ sunt magis vniuersalium ; cùm non de illis, sed de
 minus vniuersalibus, quibus non per se nec primò conueniunt, de-
 monstrantur, efficiuntur demonstrationes vitiosæ, quippe quæ non
 constant ex prædicatis per se, primis & propriis. Sed dicit aliquis,
 cùm certum sit singularia excludi à scientiis, quomodo Aristoteles
 hoc tex. 4. ait in scientia principiorum procedendum esse ab vniuer-
 salibus

*Cur magis
 vniuersalia
 prius tractan-
 da sint.*

salibus ad singularia? Respondeo Aristotelem & hic & alibi nomen singularis accipere, pro eo quod est proprium & minus vniuersale, præsertim autem pro specie vltima quâ Logici vocant speciem specialissimam, nam quod est verè singulare; veluti Petrus & Paulus, nō est, vt inquit Auerroes, pars demonstratiuæ doctrinæ, licet principii sit eam acquirendi, ex singularibus enim sensu cognitis memoria conseruatis, experientia denique exploratis colligitur vniuersale, cuius est scientia: vt multis verbis docet Aristoteles in principio Metaphysicæ, & in fine libri secundi Posteriorum: in quo libro tex. 17. ait facilius definiri singulare quàm vniuersale, proculdubio intelligens per singulare, id quod est minus vniuersale, vel potius ipsam speciem vltimam, nam verè singulare neque definitiones neque demonstrationes esse constat. Verùm non est hoc loco prætereundum id, quod rectè monet Auerroes initio Meteororum, duplicem esse ordinem doctrinæ, vnum necessitatis, alterum ob melius; secundum illū ordinem, priora posterioribus & magis vniuersalia minus vniuersalibus proponenda sunt: & vocatur (necessitatis, quia nisi quid obsteret ratio doctrinæ bene constitutæ & ipsa rerum natura necessariò deposcit, vt rerum magis vniuersaliū tractatio minus vniuersalium rerum tractationem antecedit, cum illæ sint his priores & notiores nobis, & sint eiusmodi, vt nisi prænoscantur, non possint quæ sunt minus vniuersalia perfectè cognosci. Alter autē ordo doctrinæ, qui vocatur propter melius, tunc seruatur, cum quæ minus vniuersalia & posteriora sunt, præponuntur & prius tractantur, quàm magis vniuersalia & priora. idque duas ob causas fieri solet, vel quando minus vniuersalia sunt perfectiora & præstātiora magis vniuersalibus, quam ob causam putant nonnulli Aristotelem in secundo lib. de Anima, prius egisse de visu quàm de tactu, licet tactus & natura prior sit, & latius pateat quam visus. Vel quando minus vniuersalia sunt notiora nobis, atque ob hanc causam prius egit Aristoteles de animalibus quàm de plantis, vt supra lib. secundo ostendimus; & Metaph. quæ agit de maximè vniuersalibus, ordinæ doctrinæ posterior est ceteris sciētiis quæ in rebus minus vniuersalibus versantur: Semper enim præclaram illam Aristotelis sententiam, quæ est initio libri quinti Metaphysicæ, in memoria habere oportet, in doctrinis non à primo & rei principio aliquando inchoandum esse, sed vnde quis facilius discat. Ergo huius quarti textus hæc erit propria & generalis sententia, in tradenda principiorum doctrina, primò de principiis esse disputanda & docenda ea, quæ vniuersè & generatim de ipsis quæruntur, deinde quæ speculatim & propriè eorum naturam attingunt, explicanda.

Duplex ordo doctrinæ, alter necessitatis alter ob melius.

Pulchræ sententiæ Aristotelis.

*Cur magis vniuersalia sint nobis notiora, & quomodo hic
sumatur nomen vniuersalis.*

CAP.

X L.

*Ratio &
caussa cur
magis vni-
uersalia sint
notiora no-
bis.*

QUASSAM autem, cur magis vniuersalia sint nobis notiora, quàm minus vniuersalia, vt hoc quarto textu docet Aristoteles, nunc perscrutari volumus. Sed vt rem in pauca contraham, eius rei causam hanc ego esse arbitror, quòd magis vniuersalia, sunt in pluribus, singularibus iisque magis sensibilibus, vt pote quorum accidentia prius crebrius & fortius feriant sensus nostros: etenim quantò agens è longinquiori loco potest agere in ipsa passum, tantò valentius censetur ad agendum: accidentia autem sensibilia corporis & animalis è remotiori loco & citius mouet sensum quàm accidentia hominis vel Socratis, vt patet in eo, quem è longinquo cernimus aduentantem ad nos, prius agnoscimus eum esse corpus vel animal quàm hominem, aut Socratem, vt quemadmodum in ipsis sensibilibus, singularia rerum magis vniuersalium, vt corporis & animalis sunt notiora sensui, quàm singularia minus vniuersalis, vt hominis & Socratis, sic etiam in his quæ sunt intelligibilia, magis vniuersalia sunt intellectui notiora, quàm minus viuersalia. Nam quamuis actus videatur esse ratio & causa propter quàm aliquid sit intelligibile simpliciter (vt innuit Arist. 9 Met. tex. 20.) tamen, vt aliquid sit nobis intelligibile, præcipua ratio est, vt sit sensatum, ex quo fit vt quæcunque à sensibus nostris valde remota sunt, vt res diuinæ ea nobis sint perdifficilia cognitu de quo vide quæ scribit Arist. primo libro de Partib. animal. cap. 5. & 2. de Cælo tex. 17. atque primo libro Metaphys. cap. 2. è contrario autem faciliora sunt ad intelligendum quæcunque priora vicinioraque sunt sensibus nostris. de quo poteris videre, quæ scribit Arist. 1. Post. tex. 5. & 6. lib. Topicorum. Quod autè paulò supra diximus magis vniuersalia esse notiora nobis, accipiendum est cum adiunctione, videlicet fere & vt plurimum interdum enim secus accidit, nam proximum genus equi & asini, utroque quidem vniuersalius est, verum innominatum est utroque minus notum nobis. Lege quæ Arist. scribit 7. Met. tex. 28.

*Quomodo in-
telligendum
sit magis vni-
uersalia esse
notiora nobis
quàm minus
vniuersalia.*

Cæterum cum dubitatur inter Philosophos. An magis vniuersalia, sint notiora nobis quàm minus vniuersalia, nō est dubitatio de qualibet cognitione, sed de crassa & confusa, nam de distincta conuenit inter omnes, siquidem minus vniuersale non potest distinctè & perfectè cognosci, nisi ante cognita fuerint magis vniuersalia, quæ dicuntur de ipso, quippe cum sint quasi partes & principia eius. Nec queritur de quacunque cognitione hominis absolute, sed tantum de

intellectiua. nam cum in homine multo ante vigeat cognitio **sensitiua**, quàm intellectiua, non est dubium quin singulare, quod sensibus ultro occurrit & subiicitur notius sit homini quàm vniuersale, quod expressū ex his quæ à sensib⁹ percepta sunt, multò post ab intellectu cognoscitur. Neq; hic sermo est de vniuersalibus, vt vocant in causando, quo nomine appellant Deū, & intelligētias, quoniā sunt causæ vniuersales & communes omnium rerum huiusmodi enim rerū notitia magna difficultate, & nō nisi post multam cognitionem aliarum rerum sensibilium, mortalibus contingit. Nec quæstio est de vniuersalibus in prædicando sumptis (vt aiunt) formaliter, hoc est quatenus sunt vniuersalia, sic enim magis vniuersalia aut posterius, aut certè simul cognoscuntur cū minùs vniuersalibus; exēpli causa genus ea ratione vt genus est, nō potest bene cognosci, nisi vel ante vel simul cognitis speciebus eius, idemque contingit in quolibet superiori, & magis vniuersali comparatione eorum, quæ subiiciuntur ipsi. Nec loquimur in præsentia de magis vniuersalibus, prout sunt partes & principia minùs vniuersalium, vt de animali quatenus est pars hominis, componens definitionē eius, quæ est animal rationale, sic enim poster⁹ & minus nota nobis sunt, quàm minùs vniuersalia. nam sicut totum sensibile confusè priùs notum est sensui quàm partes eius, ita totum intelligibile priùs manifestū fit intellectui, quàm partes & principia ipsius, atque hoc quidem significat Arist. in tex. 5. scribens. Nomen, idest definitum, quia est quoddam totum, notius esse nobis, quàm rationem hoc est definitionem, propterea quòd distinctè cōtinet partes illius. Licet igitur priùs nos cognoscamus animal simpliciter, quàm equū: prius tamen cognoscimus equū quā cognoscimus animal esse partem & principium equi; Postremò, non ambigitur de magis vniuersali, quatenus consideratur secundum totam suam amplitudinem, & vt ita dicam, continentiam potentialem an sit prius & magis notum nobis, quàm minus vniuersale, nam quā tò quidpiam est vniuersalius, tanto prædicta continentia & amplitudo maior, magisque varia. & multiplex est, ac proinde etiā obscurior atque difficilior ad intelligendum: nam cum multò plura magisque differentia inter se subiiciantur generi, quàm speciei infimæ, quis nō videt longè difficiliorem esse cognitu continentiam & potestatem generis, quàm speciei? Relinquitur igitur, cum Arist. hoc loco affirmat magis vniuersalia esse notiora nobis, id esse intelligendū de magis vniuersalibus, quatenus sunt naturæ quædam, quæ actu insunt in pluribus, hisque magis sensatis singularibus, & sunt affectæ cōspicuis quibusdam atque illustribus accidentibus, quæ vt ante dixi, prius, vehementius atque frequentius feriunt sensus nostros.

Explicantur dubitationes duæ circa id quod dictum fuit
(magis vniuersalia esse notiora nobis.)

CAP. XII.

Quomodo in-
telligendum
sit illud Ari-
stotelis in 1.
Metaphysica
maxime vni-
uersalia esse
nobis cognita
difficillima,
optima D.
Thoma in-
terpretatio.

ED existit hoc loco nō parua dubitatio, quo pacto Arist. sibi constet, nam hic asserit magis vniuersalia esse notiora nobis, in 1. autem Metaph. c. 2. contra sentit, scribens maximè vniuersalia, quoniam à sensibus remotissima sunt, esse nobis cognitu difficillima. idemque confirmat in 1. libro Posteriorum textu 5. D. Thomas interpretans illum locum ex 1. Metaphy. & respondens ad hanc dubitationem inquit, duplicem esse cognitionem maximè vniuersalium, cuiusmodi est ens & alia transcendentia. Vnā incōplexā & confusam, secundū quam magis vniuersalia dicuntur in 1. Phy. ab Arist. esse prius, & magis nota nobis: Alteram complexam & sciētificam, secundum quā omnes proprietates maximè vniuersalium per demonstrationem distinctè cognoscuntur, atque secundum huiusmodi cognitionem, affirmat D. Thom. magis vniuersalia esse difficiliora minus vniuersalibus. Sed præstat hic adscribere verba ipsius vt eius sententia ab omnibus planius intelligatur. Cum igitur supradictam dubitationem in medium produxisset, ad eam respōdens ita scribit, *Sed dicendum est, quod magis vniuersalia secundum simplicem apprehensionem sunt primò nota, nam primò in intellectum cadit ens, vt Auicenna dicit, & prius in intellectum cadit animal, quàm homo. Sicut enim in esse natura, quod de potentia in actum procedit, prius est animal, quàm homo, ita in generatione scientiæ prius in intellectu concipitur animal, quàm homo. Sed quantum ad inuestigationem naturalium proprietatum & causarum, prius sunt nota minus communia, eo quod per causas particulares quæ sunt vnius generis vel speciei peruenimus in causas vniuersales. Ea autem quæ sunt vniuersalia in causando, sunt posterius nota quoad nos, licet sint prius nota secundum naturam: quamuis vniuersalia per predicationem, sint aliquo modo prius quo ad nos nota, quàm minus vniuersalia: non prius tamen sunt nobis nota quàm singularia, nam cognitio sensus, qui est cognoscitiuum singularium, in nobis præcedit cognitionem intellectiuam, quæ est vniuersalium.* Atque hæc quidè D. Tho. Sed posset quispiam occurrere D. Tho. in eo quod ait distinctā cognitionē magis vniuersaliū esse difficiliorē, quàm minus vniuersaliū, nam sicut se habet esse rerū, ita se habet distincta & perfecta cognitio earū; sed esse minùs vniuersaliū pendet à magis vniuersalibus, vt esse hominis ab animali, ergo distincta cognitio minùs vniuersalium pendet ex distincta cognitione magis vniuersalium, eamque præsupponit, quare difficilior erit, etenim difficilius est cognoscere plura, quàm pauciora; distincta autē cognitio verbi

verbi gratia hominis, continet non modò cognitionem rationalis, sed etiam animalis, ad cognitionem vero animalis, non est necessaria cognitio hominis. Verùm D. Thom. responderet huic obiectioni, bipartitò distinguens cognitionem distinctam alicuius rei, verbi gratia animalis, vnam quidem, per quam animal distinctè cognoscitur non modò secundum proprium & præcipuum gradum animalis, sed etiam secundum omnes gradus superiores, & predicata, quæ insunt in animali, vt secundum gradum viuentis, corporis, substantiæ, entis, atque hæc quidem cognitio tantò difficilior est in minus vniuersalibus quàm in magis vniuersalibus, quanto illa continent plura quàm hæc: Alteram verò, per quam animal distinctè quidem cognoscitur secundum proprium & præcisum gradum animalis & passiones, quæ animali quæ tale est conueniunt, at secundum superiores gradus solum crassè & confusè cognoscitur, atque hoc quidem modo etiam Physica tradit distinctam cognitionem rerum naturalium secundum gradus Physicos, secundum autem gradus superiores Metaphysicos, qui insunt in rebus naturalibus, minimè: etenim physicus explicatè docet naturam hominis, animalis, viuentis, denique corporis naturalis, at corporis simpliciter vel substantiæ vel entis nequaquam, huiusmodi autem cognitio distincta longè difficilior est in maximè vniuersalibus, quàm in inferioribus, tum propter maximam amplitudinem eorum, tum etiam quoniam cum non dicantur vniuoce, difficillimum est videre, an significant naturam quāpiam communem omnium rerum nec ne, quomodo ens habeat passionem, quomodo contrahatur & determinetur, & descendat ad inferiora, & alia innumera horum similia, quæ de ente disputari possunt. nam cum nec natura entis: nec affectiones eius per se cadant sub sensus nostros, quemadmodum contingit in homine & animali ideo necesse est scientiam entis cæterorumque transcendentium nobis arduam & difficilem esse, id quod apertè docet nos experientia, nusquam enim plures aut grauiore difficultates inuenimus, quàm in tractatione transcendentium, quam rectè dicere possumus, sicut est in prouerbio, obscuriorem esse numero Platonis. Hinc igitur manifestum est, quomodo diluenda sit obiectio, quæ contra solutionem D. Thom. allata est; quanquam non ignoro alios esse, qui existimēt Aristotelem in supradicto loco Metaphysicè non loqui de vniuersalibus in prædicando, sed de vniuersalibus in causando, vt sunt intelligentiæ, quarum cognitionem moralibus difficillimam esse, nemini dubium est. Sed D. Tho. vtramque interpretationem amplexus est, docens locum Aristotelis & de vniuersalibus in causando, & de vniuersalibus etiam in prædicando, aliquo modo intelligi posse; præsertim

aurem de maximè vniuersalibus velut est substantia, ens cæteraque transcendentia; quam sententiam ego libenter sequor. Nunc locum alterum huius similem, qui est in 1. lib. Post. textu 5, explicemus.

Porro idem D. Thomas in 1. Post. exponens quantum tex. vbi Arist. ait; quæ longiùs absunt à sensu, vt maximè vniuersalia esse minus nota nobis: quæ verò propinquiora sunt nostris sensibus velut singularia, notiora esse nobis; affirmat Arist. ibi non comparare inter se ea quæ percipiuntur tantùm ab intellectu, sed ea, quæ simpliciter à nobis percipiuntur siue per sensum, siue per intellectum, & quoniam sensitua cognitio in homine prior, frequentior, & facilior est, quàm intellectiua; hinc necessariò fit, vt singulare, quod sensu percipitur, priùs magisq; notum homini sit, quàm vniuersale, quod sola mētis intelligentia comprehenditur: at si ea sola quæ intellectu percipiuntur, nec sub sensu cadunt, inter se conferamus, in istiusmodi rebus magis vniuersales sunt nobis notiores, vt Arist. docet 1. libro Physicorum. Sed diceret quispiam contra D. Thom. quamuis singulare sit homini notius quàm vniuersale, cur tamen inter vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia dicuntur magis distare à sensibus, & nobis esse minus nota? cum contra res habeat, vt scribit Arist. in principio Phys. & ibidem in suis commentariis scriptum reliquit D. Thomas; vel igitur recurrendum est ad superiorem solutionē illius loci Metaphysicæ, quam ex D. Thom. erutam paulò ante explicauimus, vel alia interpretatio huius loci Aristotelis aptior, atque verisimilior quærèda est. Auerroes 1. lib. Post. commento 12. ait Aristotelem in illo tex. 5. non comparare intelligibile cum sensibili, vel vniuersale cum singulari, vtrum sit notius aut sensui, aut intellectui vt exposuit D. Thom. sed compare inter se ea, quæ sunt intelligibilia, & docere illud intelligibile, quod est rei sensibilis, esse notius nobis secundum intellectum, quàm intelligibile eius rei, quæ est remota à sensibus, exempli causa, quoniam accidens, affectus, totum, compositum, sunt res quædam sensibiles, at substantia, causæ & principia non cadunt sub sensu, idcirco prædicata intelligibilia & vniuersalia illarum rerum sunt notiora nobis, quàm prædicata harum posteriorū rerum, & inter ipsas causas quo magis procedimus ad vniuersaliores, tanto obscuriores & difficiliore cognitu eas reperimus, donec perueniatur ad vniuersalissimas causas, videlicet primam materiam & primum mouens quarum causarum cognitio nobis est longè difficillima. Aristotelem igitur Auerr. putat in 1. Phys. loqui de vniuersalibus in prædicando in 1. autem Post. de vniuersalibus in causando, etenim causæ & principia rerum magna ex parte latent sensus nostros, quocirca magna etiam difficultate animo & ratione cognoscuntur, atque eo ma-

gis, quo magis proceditur ad causas priores atque vniuersaliores. Si quis autem est cui non probentur huiusmodi interpretationes, is, si quidem poterit, meliores afferat, quas fortasse nihil negotij erit eruerre ex his quæ dicta sunt paulò supra, vbi docuimus magis vniuersalia partim esse nobis cognitu faciliora, partim difficiliora minus vniuersalibus. Nam si Aristoteles eo loco de maximè vniuersalibus in causando loquitur, res est manifesta, sin autem de maximè vniuersalibus in prædicando cuiusmodi sunt transcendentia, licet hæc secundum crassam & rudem quandam cognitionem satis sint nobis nota, eorum tamen subtilis & limata cognitio est nobis valde obscura ægrèque parabilis.

Restat nunc difficultatem alteram quæ nascitur ex eo loco Arist. qui est in 2. Post. vbi ait faciliùs definiri singulare quam vniuersale, breuiter enodare. intelligit autem Aristoteles eo loco per singulare non id, quod est propriè singulare, huiusenim neque definitionem nec de demonstratione esse ipse non semel, nec vno loco ostendit: sed ea voce significat, vel minus vniuersale, vel propriè, vt ego puto, ipsam speciem infimam, vel vt greci vocant atomam, hoc est in alias species indiuisibilem. Tres sunt apud Arist. viæ inuestigandi definitionem, vna per diuisionem, altera per compositionem, seu resolutionem, tertia per demonstrationem. Priores duas ipse dedit in 2. Post. tex. 17. Tertiam autem tradidit in eodem libro, vbi docet quopacto per demonstrationem ostendi & colligi queat ipsum quod quid est. Via quæ est per diuisionem à summis descendendo per media vsque ad infima, adeo manifesta est omnibus, vt explicatione non egeat. Tertia verò, quæ est per demonstrationem, maximè conducit ad colligendas definitiones accidentium. Nā in perfecta demonstratione, mediū cōtinet propriā causam eius accidentis, quod demonstratur: quare si medio adiungatur definitio quid nominis, vel definitio essentialis eiusdem accidentis, quæ aut est in promptu cunctis, aut certè nullo negotio cōfici potest per supradictā viam diuisionis, tunc paululū commutata verborum formula, medium cum tali adiunctione euadet in perfectam definitionem causalem illius accidentis: quæ res vel vnus exempli appositione perspicua erit; Quæritur cur eclipsis accidat lunæ? demonstratur eclipsim accidere lunæ propter interpositionem terræ, si quis præterea sumat definitionem quid nominis seu essentialem ipsius eclipsis, quæ est priuatio luminis in luna, ex his omnibus cōficiet perfectam definitionem eclipsis quæ est defectio luminis in luna ob interpositionem terræ, idem potest declarari aliis exemplis, sed quia ex hoc vno quod posui, res planè intelligitur, superuacaneum est vti pluribus. Hoc igitur significare vult. Arist. in 2. Post. vbi multis

Tres viæ inuestigandi definitiones.

locis scribit ipsum quod quid est non propriè demonstrari, veruntamen per demonstrationem aliquo modo ostendi & colligi posse, & idem esse propter quid, atque ipsum quod quid est, eius quod demonstratur. Vide quæ his de rebus scripta sunt in 1. & 8. tex. 2. libri Post. Secunda via, quæ est per compositionem, vel resolutionem hoc modo se habet. Cû definiendû est aliquod superius, iubemur spectare de finitiones omniû inferiorû eius, in quibus remotis his quæ sunt propria cuiusque inferioris, oratio quæ remanet cõmunis omniû, erit propria definitio illius superioris; vel aliter oportet considerare quid habeat illa inferiora cõmune essentialiter cû aliis rebus quæ non continentur sub illo superiori, & quid habeant proprium quatenus participant illo superiori, & per quod differunt ab aliis quæcunque non subiiciuntur illi superiori, nam oratio, quæ constabit ex his, quæ sunt communia, & ex eo quod est proprium illorum inferiorum, quatenus participant ipso superiori, erit propria definitio illius superioris. Sed hoc præceptum facilius intelligetur proposito aliquo exemplo. Esto animal, quod per hanc viam resolutionis definiendum sit, primum sumatur definitio hominis, quæ est substantia corporea, viuens, sentiens, rationalis; & definitio bruti, quæ est substantia corporea, viuens, sentiens & rationis expers, è quibus definitionibus postea detrahatur quod est proprium hominis, rationale, & quod est proprium bruti, rationis expers; oratio, quæ relinquitur est germana definitio animalis, hoc est substantia corporea, viuens & sensus particeps, vel aliter, considerandum est quid habeant commune species animalis, cum aliis rebus, quæ non sunt animalia, quid item habeant proprium quatenus animalia sunt per quod differant à non animalibus, & commune quidem est, esse substantiam corpoream viuentem; proprium autem habere sensum; oratio quæ constabitur tum ex illis communibus, tum ex hoc proprio erit perfecta definitio animalis. Ex his autem clarum est fore longè difficilius per hanc viam resolutionis definire magis vniuersale quàm minus vniuersale, tum quia per hanc viam definitio superioris colligitur ex definitionibus inferiorum ante cognitis; tum etiam, quia multò plura, & magis diuersa inter se subiiciuntur magis vniuersali, quàm minus vniuersali, propter quam varietatem accidit, vt sub magis vniuersalibus lateant æquiuationes. Ergo sicut per viam diuisionis facilius est definire superiora, quàm inferiora. quoniam illa prius occurrunt ei, qui per diuisionem à summis descendit ad infima, & quoniam definitio superiorum paucioribus rebus absoluitur, sic è contrario ascendētis ab imis ad summa per viam resolutionis promptior atque facilior est definitio minus vniuersalis, quàm magis vniuersalis, ex quo patet, quomodo verum sit illud di-

*Quomodo
intelligenda
sit, illa Ari
stotelis senti
tia quæ est in
2. lib. post.
tex. 17. faci
lius est defi
nere singula
re quàm vni
uersale.*

etum Arist. quod vertebatur in dubiū facilius esse definire singulare, quam vniuersale, ex quo effici posse videbatur magis vniuersalia non esse nobis cognitu priora & facilia (vt in proœmio physicae Aristoteles ait) quàm minus vniuersalia. Verùm hoc Arist. præceptum & nostram explanationem mirificè illustrabunt atque confirmabunt verba Themistij, quæ apud ipsum 2. Post. super tex. 17. ita habent. *Ex iis delucet longè facilius speciem indiuiduam finiri quàm genus, ea enim, quæ singularibus insunt communia, magis quàm quæ speciebus, perspicua sunt. Definitio speciei ex singularibus, definitio generis ex speciebus colligitur. Præterea euidentior speciei, quàm generis homonymia est, præterea quòd secundum speciem sensibilia dicuntur quæ facile ignoramus homonyma sunt nec ne, vt hominem pictum à vero, homonymia generum non nisi per collationem ad speciem discernitur; ideo animal dictum homonymos, animal vocatur, quia & homo pictus homonymos homo intelligit.* Hæc Themistius. Sed de his satis; etenim concordictionem, quæ in variis locis Arist. inesse videbatur, his quæ dicta fuerunt à nobis omni ex parte sublatam esse arbitramur. Quare absoluta huius proœmij Physici Arist. explanatione nihil amplius requiri, nihilque ob stare videretur, quominus huic tertio libro finem imponeremus, nisi hic admoneret nos vetus & communis omnium pene tam scriptorum, quàm professorum consuetudo, vt hoc loco etiam de primo cognito verba faceremus: Cuius questionis explicatio, tametsi huic loco planè aliena & intempestiua est, eaque propriè pertinet ad libros de anima, à nobis tamen in præsentia nullo modo prætermittenda est, tum quia huius controuersia disceptatio est per se grauis, illustis atque imprimis scitu digna, tum etiam ne à veteri & peruulgata consuetudine aliorum temere discessisse videamur. Cum enim sit adhuc disputatum, quid sit nobis prius & magis notum, his affine ac proximè consequens videtur, vt quid sit nobis primum omnium cognitum differatur.

Introducitur quaestio de primo cognito & exponitur opinio Scoti,

CAP. XIII.

VÆSTIO est, quid nam sit homini primò cognitum. Non agitur hic de qualibet cognitione hominis, etenim apud omnes constat, secundum cognitionem sensitiuam primum omnium ab homine cognosci singulare. Nec quaestio est de cognitione distincta, sed de rudi, crassa & (vt vocant) confusa, nec de cognitione complexa alicuius propositionis, sed de simplici apprehensione rerum, nec quaeritur quid sit primò cognitum primitate dignitatis, aut perfectionis, quis enim nescit hoc modo lon-

*Explicatur titulus quaestio-
nis, quæ est
de primo co-
gnito.*

gè primam omnium esse cognitionem Dei? Sed quæritur de eo, quod est primò notum homini primitate originis vel durationis, vel temporis, nam cum intellectus hominis non sit æternus sempiternam habens rerum cognitionem, sed aliquando cæperit & esse, & intelligere, meritò ambigitur: quid nam primum occurrat, & se offerat intellectui ad intelligendū. Postremò non vocatur in dubium, quid sit primò notum huic, vel illi homini, id enim cum singulare, cōtingens, & per accidens sit, respuit scientia, sed cum multa sint intelligibilia, quæ possunt ab intellectu apprehendi, dubitatur hoc loco; quod inter illa aptum sit per se ac suapte natura primum mouere intellectum & ab eo cognosci. Ergo verus intellectus propositæ quæstionis hic est, quid sit illud, quod per se aptum est primitate temporis, vel originis primum cognosci ab homine per cognitionem intellectiuam simplicem & confusam. Ego in hac cōtrouersia tam graui & difficili enitar quoad eius fieri poterit, tum commemoradis, refellendisque opinionibus aliorum, tum etiam aperiendo & confirmando sententiam nostram, quidquid difficultatis est expedire, & huic tam obscuræ quæstioni lucem aliquam afferre. Quicquid ab intellectu nostro cognosci potest, id necesse est esse aut singulare, vt Petr⁹, aut vniuersale vt animal: Rursus si est vniuersale, aut esse maximè vniuersale vt ens, aut minimè vniuersale vt species infima, aut medium inter hæc vt corpus viuens, animal. Ex hac varietate rerum extitit magna varietas opinionum de primo cognito. Sed nemo adhuc, quod ego sciã opinatus est quidpiam eorum, quæ media interiecta sunt inter ens & speciem vltimam esse primum cognitum. Quare tres tantum relinquuntur opiniones, vna eorum, qui singulare, altera qui ipsum ens, tertia qui speciem infimam volunt esse primò cognitum, à qua opinione libet mihi nunc ordiri.

Opinio Scoti, speciem specialissimam esse primum cognitum.

Scotus l. sent. dist. 3. quæst. 2. ait inter vniuersalia, speciem specialissimam, cuius singulare fortius mouet sensum, esse nostro intellectui primò cognitam; idque confirmat hoc argumento. Agentia quæ naturaliter agunt, nisi quid obstat atque impediatur, producant effectum quàm possunt perfectissimum. Etenim naturale agens ex necessitate agit, quare agat secundum vltimū suæ potentia, sed agentia quæ producant conceptum, vel speciem intelligibilem in intellectu possibili, videlicet intellectus agens & phantasma, naturaliter agunt, si quidem intellectus agens non ex cognitione, aut electione, sed per modum naturæ operatur illuminando phantasmata ad modum luminis quod illustrans colores facit eos aliquo modo visibiles: de phantasmate autem, quod naturaliter agat, nemini dubium est, nec potest fingi quidquam, quod huiusmodi agentibus obstat, quominus efficiant quod

vi sua possint efficere, ac si quid impedimēti accideret, id per accidens esset. Ex his concludit Scotus primum omnium in intellectu nostro produci perfectissimum cōceptum, qui non potest esse alius quā conceptus speciei specialissimæ, nam sicut species vltima perfectior est quā ea prædicata, quæ supra ipsam sunt, quippe cum ea contineat tanquā partes sui, & plus habeat actus minus autem potentiæ, ita conceptus speciei infimæ perfectior erit quā conceptus superiorum, hic igitur ante omnes alios produceretur in intellectu, ac proinde primò cognitum erit species specialissima.

Hanc sententiam Scoti, eius sequaces comprobant aliis rationibus. Primò cum intellectus noster ex se indifferens sit ad omnia intelligibilia, quippe qui vt in tertio de Anima scriptum est, sit in pura potentia ad omnia, veluti tabula nuda in qua nihil pictum est; illud intelligibile quod est magis intelligibile, magisque aptum mouere intellectum, id magis & prius ab eò intelligetur, sed species specialissima est huiusmodi, ergo &c. Minoris probatio patet ex eo quod ait Aristoteles libro nono Metaphysicæ. actum esse rationem & causam intelligendi. Cum igitur species vltima sit magis actu, quā vllum aliud vniuersale superius, erit quoque magis atque prius intelligibilis. Deinde Metaphysica est posterior aliis scientiis secundum ordinem doctrinæ & secundum nos, ergo termini Metaphysici qui sunt maximè vniuersales, vt ens, substantia & accidens, erunt posteriores secundum nostram cognitionem, ex quo sequitur speciem vltimā, quæ, est minus vniuersalis, esse priorem cognitu secundum nos. Postea cum intellectus intelligat res abstrahendo eas à singularibus, cuius erit facilior abstractio, eius quoque erit facilior & prior cognitio, sed speciei vltimæ, quā generum facilior est abstractio. nam species vltima non debet abstrahi nisi ab indiuiduis, quorum maxima est conuenientia & similitudo, genus autem abstrahendum est ab indiuiduis & speciebus, in quibus inest diuersitas essentialis, ergo &c. Præterea illud vniuersale est magis & prius notum intellectui, cuius singulare fortius mouet sensus, propterea quod intellectiua cognitio oritur ex sensitiua, sed singulare speciei specialissimæ fortius mouet sensus: ergo &c. Minor probatur ex eo, quia idcirco aliquid est sensibile, quoniam est singulare existens hic, & nunc; vt docet Aristot. in primo Metaphy. cap. primo, sed indiuiduū speciei specialissimæ est maximè singulare, vt patet, erit igitur etiam maximè sensibile. Amplius totum est notius partibus suis, & definitum his, per quæ definitur; vt est apud Arist. in hoc proœmio Physicorum tex., sed species vltima est veluti totū quodpiam ratione prædicatorū magis vniuersalium, & definitur per ea, ergo erit nobis no-

Opinio Scoti, octo aliorum Scotistarum rationibus confirmatur.

tior. Ad hæc Arist. in. 1. Metaphy. cap. 2. & in. 1. Post. tex. 5. inquit maxime vniuersalia esse difficillima cognitu, faciliora autem esse minus vniuersalia, & quæcunque sunt præpiniuora singularibus: sed species vltima est minime omnium vniuersalis & omnium maxime propinqua singularibus, ergo &c. Item si cum intellectui verbi gratia occurrit homo; primum omnium in eo cognosceret ens, vt volunt Thomistæ, & non primò cognosceret ipsum esse hominem, ergo antequam deueniret eò, vt cognosceret ipsum esse hominem, oporteret pertransire omnia prædicata, quæ sunt media inter ens & hominē, quamobrè à cognitione entis ad cognitionē hominis multū temporis intercederet, quod est cōtra experiētiā, ergo &c. Postremò si ens esset primò cognitū, vtique primū cognosceretur ab intellectu confusè, sed ens non pot est cognosci cōfusè, nam id dicitur confusè cognosci quod ita cognoscitur, vt partes & principia eius non penetrentur, & quasi introspiciantur ab intellectu, sed ens non habet partes & principia eius non penetrantur, & quasi introspiciantur ab intellectu, sed ens non habet partes & principia, propter quorum ignorationem, cum à nobis apprehenditur, dici possit apprehendi confusè, ergo ens non potest confusè cognosci, quare non erit primum cognitum. Atque hæc quidam dicta sint pro expositione & cōfirmatione opinionis Scotisticæ.

Verum huic sententiæ non solum infensè aduersantur Thomistæ quibus perpetuum certamen est cum Scotistis, sed eā quoque grater oppugnat Guglielmus Ochā vir cetero quin non abhorrens à doctrina Scoti. Is enim in 1. libro sent. dist. 3. quæst. 5. redarguit prædictā opinionē partim soluens rationes Scoti & quasdā in eum retorquēs, partim docens singulare esse primò cognitum; nos igitur quo pacto alij tentent soluere supradictas rationes Scoti, hic breuiter subiiciemus.

*Rationes
Scoti, &
Scotistarum
diluuntur.*

Ad primam respondent eam rationē, tripliciter esse contra Scotū. Primò quia eadem ratione posset concludi, primum produci conceptum speciei vltimæ non confusum sed distinctum, nam si agens naturale primum producit perfectissimum effectum: sed distinctus conceptus speciei vltimæ est perfectior, quam confusus; ergo is primum produceretur in intellectu, quod est contra Scotum & per se falsum. Deinde sensibile multum distans prius cognoscitur ab intellectu (etiam secundum Scotum) sub prædicatis magis communibus vt corporis & animalis, quàm sub minùs communibus vt hominis & Socratis, ergo non semper species vltima est primum cognitum. Sed ipse diceret id contingere tunc per accidens, nimirum propter nimiam distantiam, nam si sensibile esset in debita distantia, prius moueret intellectum ad cognoscendum prædicatum speciei vltimæ quā prædi-

prædicata superiora. Contra, omne agens naturale ex maiori distantia prius agit & fortius, etiam in minori distantia prius & fortius aget; vt si essent duo ignes, vnus maior, qui è longiori spatio posset comburere aliquid, alter vero minor, qui ex tali distantia nõ posset comburere illud; si ambo ignes poneretur in æquali distantia respectu eiusdam passii; non dubiũ est, quin prior & maior ignis fortius & prius cõbureret quàm minor; Similiter si sensibilia rerum vniuersaliorum, è longinquo prius mouet intellectum quàm sensibilia speciei vltimæ, ergo etiam cum prope sunt ac in eadem distantia, prius mouebunt: vel aliter, sensibilia rerum magis vniuersalium mouent intellectum in ea distantia, in qua mouent sensibilia speciei vltimæ, nam si mouent in maiori distantia, multò magis mouebunt in minori, veluti si aliquis ignis potest è longinquo comburere quidpiã multò magis poterit comburere è propinquo: at non è conuerso: nõ enim sensibilia speciei vltimæ possunt mouere intellectum ex ea distantia, ex qua possunt mouere ipsum sensibilia rerum magis vniuersalium, ergo hæc apta sunt prius mouere intellectum, quàm illa, nam secundum Arist. prius est, à quo non conuertitur subsistendi consequentia. Præterea inquit Ochã, si ratio Scoti valet, concludet primò cognitum esse singulare, quippe cum sit perfectius quàm vniuersale, etenim singulare continet in se vniuersale, & per se existit in natura, quamobrem etiam Arist. in Categoria Substantiæ, primam substantiam longè præfert secundis. Adhæc etiã prædicta ratio Scoti ob id reprehendenda est, quia cum ipse ait omne agens naturale primum producere perfectissimũ effectum, aut intelligit simpliciter perfectissimum, & hoc falsum est, nam ignis nõ statim producit calorem perfectissimum qui est vt octo, sed primum calorem imperfectum, deinde perfectiorem, tandem perfectissimum. Aut intelligit perfectissimum non absolutè, sed quem potest in illo principio efficere; at sic non concludit ratio Scoti, nam dicet Thomista perfectissimum conceptũ, qui potest primum effici in intellectu nostro esse conceptũ entis, non autem speciei vltimæ, vt quemadmodum virtus formatiua hominis in principio non producit perfectissimum effectum, hoc est formam hominis, sed primum formam viuentis, tum animalis eadẽ hominis, ita se habeat intellectus agens in efficiendo conceptu entis corporis, animalis & hominis. Ad secundam respondent. Cum Scotti aiunt intellectum nostrum per se indifferentem esse ad omnia intelligibilia, id posse accipi dupliciter: vno modo, quoniam intellectus noster ex se non habet actum vllum intelligibilem, & hoc verũ est: Altero modo, quoniam intellectus indifferenter & citra vllum discrimen prioritatis & posterioritatis recipit quodlibet intelligibi-

le & hoc partim falsum est, nā vt materia prima, licet per se indifferēs sit ad omnes formas naturales. tamen non accipit eas indifferenter & sine ordine, sed prius (authore Auerr. 1. Metaphysicæ comm. 27.) accipit formas magis vniuersales vt elementorum & mixtorū, deinde magis particulares vt viuientium & animalium, ita quoq; se res habet in nostro intellectu; partim est contra ipsos Scotistas, nam si intellectus indifferenter se habet ad omnia intelligibilia, ergo primum cognitum non magis erit species vltima, quā quodlibet aliud vniuersale. Quod autem ad confirmationem huius rationis adiunctum est, nimirum speciem vltimam esse magis intelligibilem, quia est magis actu & perfecta, nihil valet, alioquin De^o, qui est purissimus actus ensque perfectissimus esset primum intelligibile secundum nos. Etenim aliud est loqui de eo, quod est simpliciter intelligibile, & aliud de eo quod est intelligibile secundum nos, nam illud existit tale, propterea quod est actu ens perfectum, hoc autem, quia est sensatum, hoc est propinquū & familiare nostris sensibus. Ad tertiam ita respondet, primum, Metaphysica dicitur esse postrema secundum nos, nō propter cognitionem illorum terminorum maximē vniuersalium, sed propter doctrinam intelligentiarum, quæ est principalis pars eius habens obscurissimos atque difficillimos explicatus. Deinde Metaphysica non est difficilis secundum incomplexam & rudem notitiam illorum terminorum maximē vniuersalium, sed secundum cōplexam & distinctam scientiam earum veritatum, quæ circa illos existunt: nam fieri potest, vt termini alicuius propositionis per se sint manifesti, veritas autē eius propositionis sit per quā obscura: etenim cælum, astra, par & impar voces sunt nemini non manifestæ, at sint astra cæli paria nec ne, quis obsecro mortalium plane cognitū & exploratū habet? Præterea, si termini vniuersaliores sunt posteriores secundum nos, ergo malē præcipit Arist. in hoc proœmio Physicæ, ordiendum esse à magis vniuersalibus, quia sunt notiora secundū nos; huc accedit, quod in tractandis disciplinis prius explicanda esset doctrina speciei quam generis, & libri de cælo deberēt præcedere octo lib. de Physico auditu, quod qui non videt esse contra omnem ordinem doctrinæ, nihil plane videt. Ad quartam. Negandum est simpliciter difficiliore esse abstractionē magis vniuersaliū quā minus vniuersaliū, nam verbi gratia animal potest considerari dupliciter, vel vt genus quoddam est, & sic difficilius est abstractio eius quā hominis, si quidem genus vt genus est, debet abstrahi non solum ab indiuiduis, sed etiam à speciebus, quæ sunt multæ & variæ; homo autem & quæuis species vltima tantum abstrahitur ab indiuiduis: vel considerari potest animal, vt natura quædā, quæ in plurimis indiuiduis: exi-

fit, vt in hoc & illo & aliis animalibus & sic tantum abest, vt sit difficilior abstractio eius ab indiuiduis, vt etiam promptior atque faciliior sit; etenim cum indiuidua animalis plura sint quàm hominis, & accidentia illius sint magis sensibilia quàm huius, palàm est phantasmata animalis esse paratiora vt ab ipsis abstrahatur natura vniuersalis animalis, quàm sunt phantasmata hominis: & cum Scotus etiam putet vniuersale fieri ab intellectu agente & phantasmate, intellectus autem agens per se indifferens sit ad fingendum quodlibet vniuersale, determinetur autem per phantasma ad effectiorem huius vel illius, hinc necessariò sit, vt eius vniuersalis prior atque faciliior sit abstractio & effectio, cuius habemus plura, acriora & magis familiaria phantasmata: huiusmodi autem constat esse animal potius quàm hominem. Ad quintam. Hæc ratio supponit quidpiam, quod est falsum, etenim falsum est ideo aliquid esse sensibile, quia est singulare, nam singularitas reperitur in Deo, intelligentiis, substantiis, aliisque rebus similibus, quæ tamen sunt à sensibus nostris remotissimæ & cognitu difficillimæ. Ad sextam animal vt est pars hominis, & principium per quod definitur homo, est ignotius nobis quàm homo, & hoc pacto procedit ratio Scotistarum, sed nullam vim habet contra Thomistas; quippe qui, cum aiunt animal esse notius homine, sumunt animal, non vt est pars hominis, sed prout est natura quædam communis existens in homine & bruto, secundum quam acceptionem tantum abest vt sit pars hominis, vt potius appellari debeat totum; omne enim superius (vt innuit Arist. hoc loco) est veluti totum quoddam comparatione suorum inferiorum. Ad septimam. Arist. in illis locis vel loquitur de maximè vniuersalibus, in causando non autem in prædicando, vt permultis expōitoribus visum est; vel intelligit maximè vniuersalia in prædicando esse difficillima secundum cognitionem eorum complexam, scientificam, atque perfectam, non autem secundum notitiam eorum rudem atque causam, de qua nūc disputatur. Ad octauā Hæc ratio retorqueri potest in Scotistas, nā pari ratione si primum cognitum est species vltima si occurat intellectui homo, is prius cognoscet eam esse hominē, deinde animal vel corpus, itaque non nisi multo tempore post animaduertet ipsum esse ens, nam sicut Scotistæ aiūt, Thomistas descendentes ab ente ad hominem opertere diu commorari in prædicatis mediis, ita Thomistæ vicissim dicent Scotistas ascendentes ab homine ad ens, multo tempore commorari debere in prædicatis intermediis: præterea dicent Thomistæ, ens quidem esse primò cognitum in omnibus quæ occurrunt intellectui, quia cum sit obiectum.

intellectus, & ipsum esse sit basis atque fundamentum aliarum perfectionum, ideo conceptus entis debet esse fundamentum omnium aliorum conceptuum. Post apprehensionem autem entis, intellectus indifferenter se habet ad apprehensionem aliorum predicatorum, præter, quam cum adest impedimentum aut distantia, aut ætatis, tunc enim prius cognoscuntur prædicata magis vniuersalia quàm minus vniuersalia, vt patet in exemplo rei, quæ è longinquo cernitur, & in infantibus; quorum exemplo etiam hic vtitur Arist., quippe qui primùm omnes viros appellant patres, omnes item, fœminas matres, deinde verò hæc distinctiùs discernant & appellent. Ad nonam. Si hæc ratio valeret, etiam concluderet, ens neque distinctè cognosci posse à nobis, nam cum distinctè cognosci, oppositum sit ei quod est confusè cognosci, si confusè cognosci est apprehendi aliquid ignoratis partibus & principiis eius, ergo distinctè cognosci erit rem intelligi cognitis partibus & principiis eius: quare cum ens careat partibus atque principiis, quemadmodum propter hoc non potest secundum Scotistas confusè cognosci, ita quoque propter idem nec distinctè cognosci poterit. Sed soluitur, nam tametsi in his quæ habent partes & principia ipsum confusè cognosci tale quidpiam sit, qualè volunt Scotistæ, tamen simpliciter & vniuersè res ita non habet, sed confusè cognosci rem, est non intelligi eam omni modo quo apta est intelligi, sed tantum ruditer, hoc est vel secundum simplicem significationem nominis, vel secundum accidentia, vel alio modo, atque hoc pacto dicitur ens confusè cognosci. Atque hæc quidem, vt diligenter examinaretur opinio Scoti, à nobis in vtranque partem disputata sunt; deinceps ad cæterarum opinionum enarrationem veniendum est.

*Discutitur opinio Thomistarum, qui volunt primò
cognitum esse ens.*

CAP. XIII.

*Opinio D.
Thomæ, ens
esse primò co-
gnitum.*

IN VI THO. I. parte. q. 85. art. 3. & super proœminum Physicæ, & in opusculo de ente & essentia, atque aliis compluribus locis scriptum reliquit, secundum nos, priora & notiora esse magis vniuersalia quàm minus vniuersalia: ex quo Thomistæ colligunt, & tanquam principale dogma doctrinæ Thomisticæ tradunt, ipsum ens, quod est maximè vniuersalè, esse nobis primò, & maximè notū. In qua opinione multò ante fuisse videtur Auicenna, quippe qui in sua Metaph. inquit ens prima impressione imprimi in animam nostram. Ratio, quam ferè semper adhibet D. Thomas, vbicunque loquitur

quitur de hac re ad comprobādam opinionem suam, hæc est. Quid-
 quid de pura potentia exit ad actum, prius venit ad actum imperfe-
 ctum quā ad actum perfectum, exempli causa, quod ex nō calido
 fit calidum, prius suscipit calorem imperfectum quā perfectum,
 idēque manifestē conspicitur in generatione hominis, non enim
 subito sanguis mēstruus accipit vltimam & perfectam formam ho-
 minis, sed prius recipit alias formas imperfectas, per quas fit quasi
 gradus & transitus quidā ad perfectam formā hominis. Cum igitur
 intellectus noster sit in pura potentia ad intelligēdum & ad omnes
 cōceptus rerum intelligibilibus, necessariō prius accipiet conceptus
 imperfectos quā perfectos; sed conceptus rerum magis vniuersa-
 lium est imperfectior, quā minū vniuersalium, vt per se clarū est,
 est enim magis potentialis, ac proinde conceptus entis est imperfe-
 ctissimus omnium, ergo intellectus prius accipiet conceptum rerum
 vniuersaliorum, atque omnium primō recipiet cōceptum entis, ens
 igitur est primū cognitum. Hæc D. Thomas. Thomistæ autem aliter
 formant prædictam rationem ad hunc modum. In formis subordi-
 natis, semper quæ est imperfectior atque vniuersalior, prius induci-
 tur in materiam, vt patet in vegetatiuo sensitivo & intellectuuo,
 quæ hoc ordine producuntur in fœtu; ergo pari ratione conceptus
 talium formarum seu prædicatorum, erunt inuicē subordinati. qua-
 re conceptus rei vniuersalioris prius recipietur in intellectu: & cum
 ens sit maximē vniuersale, conceptus eius primus omnium gignetur
 in nobis. Alias item rationes in eiusdem sententiæ confirmationem
 Thomistæ conferunt. Prima est, Omnis potentia primū fertur in
 suum obiectum adæquatum; & in aliis omnibus primū apprehen-
 dit rationem illius obiecti, sed ens est obiectum adæquatum intel-
 lectus, ergo primū apprehendetur ab intellectu. Secūda. Primum
 cognitum complexū, est illud principiū. Quodlibet est vel non est;
 nam cum sit certissimum, euidentissimum & regula ceterorum prin-
 cipiorum, vt est apud Arist. in 4. Metaphysicæ, erit quoque primō
 notum intellectui, ergo pari ratione primum cognitum incomple-
 xum, erit ens, nam termini ex quibus componitur illud principium,
 sunt ens, & non ens. Tertia, Aristot. 1. Phys. text. 3. inquit confusa esse
 magis nota nobis, sed quō aliquid est vniuersalius, eō est magis con-
 fusum, tum quia plura continet, tum quia continet ea in potentia,
 quæ est causa confusionis, sicut ē contrario actus est causa distin-
 ctionis, vnde species vltima, tamen si multa cōtinet in se, tamen quo-
 niam ea cohibet actu, idcirco minorem habet confusionem. Cum
 igitur ens sit magis vniuersale, erit quoque maximē confusum, ac
 proinde maximē primōque notum nobis. Hæc Thomistæ.

Opinio Zimara de primo cognito.

Zimara in illa sua proluxa questione de primo cognito, partim suffragatur, partim autem refragatur Thomistis: etenim assentitur illis magis vniuersalia vt plurimum esse prius & magis nota nobis, propterea quod sunt magis sensata, hoc est quoniam singularia & accidentia sensibilia illorum, magis mouet sensus nostros: verum in tribus dissentit ab illis, primum quia Thomistæ simpliciter & vniuersaliter asserunt magis vniuersalia esse notiora nobis, quod quidem licet maiori ex parte verum sit, tamen semper non est verum; siquidem existit quædam vniuersalia incognita & innominata, quale est proximum genus equi & muli, quod est quidem magis vniuersale, sed minus notum, quam illorum vtrumque, vt inuit Aristot. 7. Metaphysicæ text. 28. Deinde quia Thomistæ dicunt magis vniuersalia simpliciter esse notiora nobis, non declarando cur hoc eis cōueniat, non enim id contingit illis, quatenus sunt magis vniuersalia, sed quatenus sunt magis sensibilia, hoc est quatenus habet singularia & accidentia magis sensata. Arist. enim in 1. Post. text. 5. ad discernendum & diiudicandum quid sit prius & notius secundum nos, tradidit hanc verissimam & certissimam regulam. Illud esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus, qualecūque fuerit, id verò quod à sensibus nostris remotius est, difficilius, atque posterius cognosci à nobis. Atque hæc regula Arist. est valde congruens tum experientiæ, tum naturæ intellectus nostri, & modo intelligendi eius, etenim vnusquisque experitur sibi faciliora & promptiora ad intelligendum esse ea, quæ cadunt sub sensibus, quam ea, quæ nullo modo sensibus subiiciuntur, intellectus etiā noster nihil intelligit nisi speculando phantasmata, à quibus accipit materiam intelligēdi & omnia semina artium & scientiarum. Postremò Thomistæ volunt ens esse primò cognitum, quod non placeret Zimaræ; quippe qui significat sibi valde probari opinionē Heruæi quolibeto 3. q. 12. qui censet concretum accidentis sensibilis esse prius notum secundum nos, quam substantiam. Quare si ea multis Zimaræ, velimus colligere in pauca opinionem eius, dicendum est primum cognitum esse vniuersale, nam fortiter repugnat his qui volunt esse singulare, affirmās huiusmodi opinionem e diametro aduersari doctrinæ omnium Peripateticorum. Sed inter vniuersalia, primum cognitū non erit substantia, sed vt diximus concretū accidentis sensibilis, inter huiusmodi autē accidentia, id quod erit maximè sensatum, quod fortasse diceret esse accidens sensibile corporis vt est figura, quantitas, color, motus; assereret esse primò cognitum. Atq; hæc commemorata sint secundum opinionē Zimaræ. Nunc ad opinionē D. Thomæ reuertamur.

Opinio Thomistarum, multis, hisque non infimæ classis Philoso-

*Ochan refel-
lit opinionem
D. Thomæ.*

phis, minimè probatur. In primis autem Ochan duobus argumētis oppugnat eam in eo loco, quem paulò supra commemoravi. Primum enim inquit, si magis vniuersalia sunt notiora nobis, ergo non posset cognosci vllum minùs vniuersale, nisi prauia cognitione eorum, quæ sunt magis vniuersalia & superiora illo; sed hoc apertè falsum est: nam multæ species gemmarum & herbarum sunt notæ etiam non doctis, qui tamen proxima genera illarum penitus ignorant, idem quoque patet in mulo & equo, quorum proximum genus, vt ante dictum fuit nobis ignotum est. Deinde, obiectum terminans primum actum intellectus, vel erit aliquid reale existens extra animam, vel aliquid ens rationis, vel aliquod ens reale adiunctum habens ens rationis, duo posteriora dici non possunt, siquidè talia consequuntur actum intellectus; at obiectum terminans primum actum intellectus præcedit omnem actionem eius, quare primum dicendum est; nimirum obiectum primi actus intellectus esse aliquid reale actu existens extra animam, hoc autem non potest esse vniuersale, vt pote quod habet esse per operationem intellectus. Quare est falsa opinio eorum qui volūt magis vniuersalia esse notiora nobis. Hæc Ochan. Cuius argumentum non propriè impugnat opinionem Thomistarum, sed communiter tendit contra Thomistas; & Scotistas, & si qui sunt alij, qui volunt primum cognitum nō esse singulare, nec ipsum argumentum est valde firmum, responderi enim potest, vniuersale esse obiectum intellectus possibile, & præcedere omnē eius actum, vniuersale verò nō fieri ab intellectu possibili, sed ab intellectu agente.

Alij etiam conantur eandem sententiam euertere his argumentis. Primò. Aut ens est primum cognitum, prout est quoddam transcendens habēs vnum conceptum diuersum à conceptibus inferiorum, aut prout inest in cunctis inferioribus, sed neutro modo potest esse primum cognitum, non quidem priori modo, siquidem quod est primò notum, necesse est, vt sit cunctis euidens, certum & indubitatum, at ens habere vnum aliquem conceptum siue formalem (vt vocant) siue obiectiuum, distinctum à conceptibus omnium inferiorum, valde obscurum & dubium est; quin etiam id negant permulti haud vulgares Philosophi: Neque posteriori modo potest esse primum cognitum, etenim ipsum ens cum dicitur de rebus sibi subiectis, non significat naturam quampiam illarum omnium communem, eisque adiunctam, ceu animal significat naturam quampiam sentientem, communem hominis & bruti, quocirca vnumquodque per quod est aut homo, aut animal, aut aliud quippiam, per idem prorsus & nō per aliū naturæ gradum & est & dicitur ens, quocirca qui enun-
ciat hoc totum, homo ens, nihilo plus dicit quàm si tantummodo enūtiaret.

*Eiusdem opi-
nionis secun-
dum alios re-
futatio.*

hominem; hæc autem quæ de ente dicimus, manifestis & prope conceptis verbis scripta, testatæque reliquit Arist. pluribus locis ut in 4. Metaphys. text. 3. in 5. Metaphys. text. 14. in 8. Metaphysicæ, text. 16. in 10. Metaphysicæ, text. 8. Auerr. item in 3. Metaphysicæ, comm. 10. & in lib. 10. Metaphysicæ, comm. 8. Cum igitur ens non habeat in rebus propriam aliquam naturam, qui fieri potest, ut aut efficiat in intellectu proprium aliquem conceptum sui, aut certe sit id quod primum omnium mouet intellectum ad intelligendum? Deinde si cognitio intellectus nostri nascitur ex his quæ cadunt sub sensum, ergo quod est maxime sensibile, id necesse est ut sit maxime atque primum intelligibile, sed ens neque est sensibile per se, siquidem sensus proprie est accidentium, neque vendicat sibi aliqua propria & peculiaris accidentia sensibilia, veluti corpus & animal habent quædam accidentia sensibilia, propter quæ facile etiam penetrant & perueniunt usque ad intellectum, ergo non potest ens esse primum intelligibile. Amplius phantasma una cum intellectu agente efficit rem vniuersalem & intelligibilem, nam intellectus agens determinatur à phantasmate ad effectum huius vel illius vniuersalis ergo phantasma id primum facit intelligibile & vniuersale, cuius est per se primum phantasma, ergo primum intelligibile, quod efficietur in intellectu non erit ens: nam cum entis non sit aliquod per se primum phantasma, ipsum non erit primum cognitum. Præterea si ens est primum cognitum, ergo in quacunque cognitione cuiuscunque rei semper primum omnium occurreret intellectui. Sed hoc est absurdum, ergo, &c. maior patet ex eo, quia cum intellectus agens & phantasma naturaliter agant, semper agent, nisi quid obstat, eodem modo, quare si in prima cognitione intellectus, primum omnium producant in eo conceptum entis, in qualibet etiam alia cognitione eundem conceptum primo loco efficiet, falsitas autem & absurditas minoris per se clara est, sapenimvero enim cogitantes de homine, equo, vel alia quauis re, nihil planè cogitamus de ente, quinimò conceptus entis & raro & non nisi de composito effingitur in nostro intellectu, nec nisi à viris doctis. Postremo, videtur Thomistæ sine causa opinari, ens quidem necessariò primum omnium cognosci ab intellectu, cætera verò prædicata vniuersalia, non debere necessariò cognosci confusè priusquam minus vniuersalia, nam quæ causæ mouent eos ut ita sentiant & dicant de ente, eadem planè deberent eos mouere, ut idem sentirer de aliis prædicatis superioribus; primum enim, si ens ideo primum debet cognosci, quia est maxime vniuersale, ergo similiter corpus & animal debet prius cognosci quam homo, quia sunt magis vniuersalia, deinde si quia conceptus entis confusus, est imperfectissimus omnium, ideo prius cognitur

in

in intellectu, ergo cum animalis & corporis conceptus sint imperfectiores, quàm conceptus hominis, propter eandem causam prius etiam inducentur in intellectum. Postremò utemur argumento eorum; nam si ita se habent prædicata vniuersalia secundum cognitionem intellectus, quemadmodum se habent formæ naturales à quibus sumuntur illa prædicata, secundum generationem naturæ, ergo sicut non potest in materiam induci forma minus vniuersalis, vt forma hominis, nisi prius (prius inquit vel tempore vel natura, nam utrumvis dixeris parum refert ad id quod nunc agitur) inductæ fuerint formæ magis vniuersales, vt animalis, viuētis, corporis, ita quoque non poterit in nostro intellectu gigni conceptus hominis, nisi ante in eo extiterint conceptus rerum magis vniuersalium.

Hæc contra Thomistas à viris doctis disputatur; à quibus quoque patet etiam soluantur rationes eorum, deinceps ostendendum est. Ad primam ita respondet. Hæc ratio valet tantum in actibus & formis, quæ per se inuicem sunt subordinatæ, ita vt posteriores nequeant existere sine prioribus; at licet in prædicatis vniuersalibus, distincti conceptus & perfectæ cognitiones eorum sint inuicem subordinatæ, ita vt minus vniuersale distinctè ac perfectè cognosci nequeat sine præuia cognitione magis vniuersalium quæ dicuntur de illo; nam sicut se habet esse cuiuslibet rei; ita quoque se habet perfectæ & distincta cognitio eius, quare sicut esse minus vniuersalis dependet à magis vniuersali, ita distincta cognitio illius pendet ex cognitione huius, nihilominus tamen confusa cognitio rei minus vniuersalis non necessariò præsupponit in intellectu cognitionem magis vniuersalis, nam cum nihil aliud sit confuse cognosci quàm cognosci secundum quid & tantum aliqua ex parte, si verbi gratia homo cognoscatur tantum secundum corpus, vt quod sit erecta statura, vel tantum secundum animam vt quod habeat animam immortalem, vel secundum accidentia, vt quod sit risibilis, vel capax disciplinæ, vel secundum aliquam causam extrinsecam, vt quod sit à Deo effectus ad perfruendum bonis sempiternis, dicetur sic cognosci confuse, cum tamen hoc modo non consideretur, prout est animal, viuens, corpus, substantia & ens, ergo potest aliquod inferius cognosci confuse non præuia cognitione, vel consideratione superiorum.

Ad secundum, si intelligunt ens esse obiectum adæquatum intellectus, prout est quoddam transcendens; falsum est; alioquin cæteræ res, quæ non sunt transcendentes, non cognoscerentur ab intellectu: Quod si intelligant ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est omnes res, prout tamen participant rationem entis, quod habet diuersum conceptum ab inferioribus; sic etiam falsum est. etenim

Soluantur rationes Thomistarum.

homo non modò est intelligibilis, quatenus in se habet rationem entis, sed etiam quatenus habet rationem substantiæ, corporis, uiuentis, animalis & hominis: Sin autem intelligant ens esse obiectum adæquatum intellectus, hoc est quidquid est ens reale, vel aliquid quomocunque existens, & secundum quemcunque gradum naturæ, id esse intelligibile, sic verum quidè est, sed nihil facit pro opinione ipsorum. nam ita non significatur ens, vt quid distinctum ab animali, homine, cæterisque rebus. Ad tertiam, non valet similitudo complexorum, & incomplexorum, nam cognitio horù est simplex apprehensio, illorum autem, est iudicium & assensus continens verum vel falsum. Deinde licet inter cõplexa quę sunt principia scientiarum, illud complexum, quodlibet est, vel non est, sit maxime notum, tamen non simpliciter inter quælibet complexa, diceret enim quispiam eas propositiones, quę constant ex terminis sensibilibus, maxime quorum vnus sit singularis alter vniuersalis, vt hoc corpus est quantum, figuratum, coloratum, motum, vel quiescens, primum versari in nostro intellectu. Præterea non sequitur, vt si quid est maxime notum intellectui iam instructo, & exercitato, illud etiam fuerit primo notum ei ab initio, nam in principio, intellectus per sensus cognoscit, atque ideo res sensibiles habet maxime notas, & familiares, deinde verò accessione doctrinę excitatoque naturali lumine, animaduertens in quibusdã primis principiis, cõtineri immutabiles quasdam veritates, quę sint veluti regulę aliarum veritatum, postea habet illa principia pro certissimis, & euidentissimis, nihilque ducit clariùs, manifestiùsque illis, atque hoc quidem apertis verbis docet Aristoteles 6. libro Topicorù. Ad quartam, Aristoteles ibi per confusa (vt placet Auerroi & Græcis expositoribus) intelligit composita, in quibus principia & partes eorum cõfuse & permixtè cõtinentur. Atq; hoc quidè modo rationes Thomistarù à viris doctis diluuntur.

Opinio aliorum qui volunt singulare esse primò cognitum.

C A P. X. V.

*Opinio eorù
qui putant
singulare esse
primò cogni-
tum.*

*Quatuor ra-
tiones Du-
randi.*

HÆC est alia opinio valde celebris, Durãdi, Ochan, Gregorij Ariminensis, Burlæi, aliorumque grauium, atque sapientum virorum, qui arbitrantur singulare esse primò notum intellectui nostro. Quibus autè rationibus vnusquisque eorum quos commemorauimus, hanc opinionem corroborat, eas nunc sigillatim exponam. Durandus 2. Sent. dist. 3. q. 7. probat singulare primò omnium cognosci ab intellectu, his argumētis. Primò cum intellectus sit potentia passiuæ, primum obiectum terminas primum actum eius, non

potest fieri ab ipso, sed necessario præcedere debet omnē operationem eius, & hoc per se patet, sed nihil est, quod sit ante omnē actum intellectus, præter singulare, nam vniuersale fit ab intellectu iuxta illud Auerrois in primo de Anima comm. 8. *Intellectus est qui facit vniuersalitatem in rebus*, Si quis autem dicat vniuersale fieri quidem ab intellectu agente, & præcedere omnem actum intellectus possibilis, hoc nihil valet, nam Durandus antea demonstrauit, intellectū agentem esse merum figmentum, cunctaque vniuersalia effici ab intellectu possibili. Quare ex hac ratione licet concludere id quod primo notum est intellectui, nihil aliud esse posse, quam singulare. Deinde in potentiis subordinatis, vbi desinit inferior, inde incipit superior, vt patet in sensibus exterioribus, & interioribus, sed sensus est potentia quædam subordinata intellectui, ergo cum sensitiua cognitio desinat in singulare, ab eo utique incipiet cognitio intellectiua. Præterea, in omni motu terminus à quo præcedit tempore terminum ad quem, in eo quod mouetur; sed intellectus abstrahit vniuersale à singularibus, quæ abstractio est veluti motus quidam ipsius intellectus, cuius motus, terminus à quo est singulare, terminus autem ad quem vniuersale, ergo notitia singularis, in nostro intellectu anteire debet cognitionem vniuersalis. Amplius si intellectus noster non cognoscit primo singulare, hoc fortasse continget, vel quia nihil est, quod intellectui representet singulare, vel quia intellectus non potest cognoscere ipsum, vel quia non vult cognoscere, sed nihil horum consentaneum est rationi, nam existunt phantasmata, quæ verè repræsentant res singulares, & per absurdum est singularia non cognosci ab intellectu, tollerentur enim omnes actiones humanæ, & morales propter quas dicimur boni, aut improbi, quippe cum profiscantur à voluntate, & intellectu: nolle autem intellectum, & quasi fastidire, atque respuere cognitionem singularis, planè ridiculum est: nam, cur non velit cognoscere singulare? Primus item actus mentis non est voluntarius, sed naturalis, nam cum omnem actum liberum voluntatis præcedat aliquis actus intellectus, si primus actus intellectus esset voluntarius, ante ipsum esset actus voluntatis, quæ cum necessario præcedere debeat aliquis actus intellectus, sequeretur, vt ante primū actum intellectus esset alius actus eiusdem; nihil igitur obstat quominus singulare queat esse primo notū intellectui. Hæc Durandus.

Ochan lib. 1. Sent. dist. 3. quæst. 5. tangit etiam secundam rationem Durandi, adfert præterea tres alias, quarū Prima est hæc. Intellectus noster prius cognoscet res prout sunt in se actu, & naturaliter extra animam, quam prout habent esse in anima, sed singularia sunt actu extra animam, quidquid enim est actu extra animam singulare est;

Tres rationes
Gauguin
Ochan.

at vniuersale, vt tale est, non habet esse nisi obiectiue in anima, ergo illud prius cognoscetur ab intellectu quàm hoc. Secunda ratio. Non dubium est quin singulare cognoscatur ab intellectu; si autem non primò cognoscitur, hoc erit, quia singulare non posset ab intellectu cognosci per se, & per proprium conceptum, sed per conceptum & speciem vniuersalis quasi indirectè; si igitur ostensum fuerit hoc esse falsum, simul etiam demonstratum erit nihil ob stare quo minus singulare primùm cognosci queat ab intellectu; non posse autem singulare cognosci distinctè per conceptum, seu speciem vniuersalis; liquidò patet ex eo, quia cum vniuersale sit indifferens ad omnia singularia, quemadmodum confusè representat omnia, ita distinctè nullum, qua re per conceptum vniuersalis, non potest distinctè, & determinatè cognosci hoc vel illud singulare, quo modo tamen nos ipsi experimur multa singularia cognosci à nobis, absurdum igitur est commentum eorum, qui proinde negant singulare primum omnium cognosci posse, quia putant ipsum non aliter cognosci à nobis, quàm per conceptum vel speciem vniuersalis. Tertia ratio. Tritum est axioma illud, quidquid potest virtus inferior, id totū etiam posse virtutem superiorem & eò ampliùs, quare cum intellectus sit virtus superior sensu, poterit cognoscere quidquid cognoscit sensus nimirum singulare, quin etiam priùs cognoscet illud, nam sicut anima rationalis prius dat esse sensitiuum quàm intellectiuium, ita quoque priùs cognoscet res sensibiles, & singulares, quàm vniuersales.

Tres rationes
Gregorij Ariminensis.

Gregorius Ariminensis 1. sent. dist. 3. quæst. 3. in eiusdem opinionis defensionem atque confirmationem, assert, tum aliquas de supradictis rationibus, tum etiam has. Primùm, vniuersale efficitur ab intellectu per comparisonem atque collationem singularium, considerando similitudinem, & conuenientiam quæ est inter illa, ergo singularia prius cognoscuntur ab intellectu, quàm vniuersalia. Antecedens patet tripliciter, primo, quoniam ita sentit Themistius in 1. de Anima super Text. 8. & Auerroes in 12. Metaphys. com. 4. tum quia hoc ipsum vnusquisque experitur, se non aliter venisse in primam cognitionem vniuersalis, quàm ex comparatione singulariū: ad extremum, quoniam idem etiam innuit Arist. in 1. Metaphys. ca. 1. & 2. Post. cap. vltimo; idque aperte quoque indicat 1. Post. tex. 43. scribēs his verbis. *Sensus non est ipse vniuersalis, sed ex eo quod speculamur hoc plerumque contingere, venamur vniuersale, ex singularibus enim pluribus vniuersale manifestum est.* Consequentia verò per se manifesta est, non enim potest intellectus facere comparisonem inter singularia, nisi cognoscat ea, quare cum ex tali comparatione eliciatur vniuersale, necesse est singularia prius cognosci ab intellectu, quàm vniuersale, sal-

tem negari non potest, quin cum noster intellectus possit per talem comparisonem singularium, colligere aliquod vniuersale, quin inquam necesse sit singularia distinctè cognosci ab eo: quod, si cōcedāt aduersarij, nulla causā est, cur non etiā fateātur singulare primò cognosci ab intellectu. Deinde necesse est intelligentiam phantasmata speculari, vt est apud Arist. 3. de Anima 39. sed phantasmata sunt imagines rerum singularium, ergo intellectus necessariò prius cognosceret singulare. Postremò purus conceptus vniuersalis difficilis est, siquidē non nisi hominibus prouectæ ætatis, perfectæque intelligentiæ contingit separatim comprehendere vniuersalia. Itaque multo tempore, etiam post vsum rationis, maxime nisi accedat informatio doctrinæ, humanus intellectus aut non nisi singularia perscrutatur, aut si considerat vniuersalia, non nisi permixta, & complicata cum singularibus: cum igitur notio, & informatio rerum vniuersalium sit difficilis, id autem, quod est primum cognitum oporteat esse clarissimū, facillimum, & promptissimum ad intelligēdum, relinquitur id quod est primò notum intellectui, non esse vniuersale.

In eadem opinione fuit Burlæus, vir solo nomine ridiculus, cæterò quin autem peracutus, & imprimis doctus. Is 1. Phys. in enarratione tex. 4. partim confirmans singulare esse nobis primò notum, partim etiam occurrens argumentis eorum, qui contra sentiunt, multa reliquit subtiliter, & præclare scripta, ex quibus tum nonnulla corū, quæ ante commemorauimus, tum etiam quædam alia depromuntur argumenta. Primū enim, inquit Burlæus, si singulare potest distinctè cognosci ab intellectu, nihil videtur ob stare, quominus queat esse primò notum, sed potest distinctè cognosci, ergo erit primò notū. Minor probatur quadrupliciter. Primò, quia facultas distinctè cognoscens discrimen quod est inter duas aliquas res, debet vtrunque distinctè cognoscere, vt docet Arist. lib. 2. de Anima text. 146. sed intellectus distinctè cognoscit discrimen, quod est inter singulare, & vniuersale, hoc est inter hominem, & hunc hominem; ergo distinctè cognosceret vtrunque, non modo vniuersale, sed etiam singulare. Secundò. Intellectus format hanc propositionem, Petrus est homo, distinctè cognoscens veritatem eius, sed hoc fieri non posset, nisi etiam distinctè cognosceret terminos ex quibus constat talis propositio, quorū vnus est singularis, ergo distinctè cognosceret singulare. Tertiò. Operationes artis & prudentiæ versantur circa singularia, vt per se clarum est, & apertissimis verbis declaratur ab Arist. in 6. Ethicorū: sed huiusmodi actiones proficiūtur ab intellectu, quippe cum manent ex arte & prudentia, qui sunt habitus intellectuales, ergo intellectus cognoscit singulare. Quartò. Constat singulare cognosci ab

*Burlæi &
aliorū, ad idē
probandū ra-
tiones sex.*

intellectu, aut igitur per proprium conceptum seu speciem, aut tantummodo per conceptum vniuersalis, hoc posterius dici non potest, nam paulo supra, cum exponeremus rationem ipsius Ochan, ostensum fuit nullum singulare determinatè cognosci posse per solū conceptum, vel speciem vniuersalis. Sin autem prius dixeris, necessariò etiam habes concedere, singulare cognosci per se ac distinctè ab intellectu, quare obtinuimus quod volebamus; ex quo etiam cõficitur id quod principaliter intenditur, nimirum singulare primò notū esse nobis. Deinde Arist. 1. Metaph. cap. 2. ait maxime vniuersalia esse difficilia cognitu, quia sunt remota à sensib⁹, si igitur esse remotū à sensu facit aliquid difficile cognitu, & esse propinquū sensui, vt dicitur 1. Post. tex. 5. reddit facile cognitu, cum singulare sit propinquissimum sensui erit maximè, & primò notū nobis. Postremò, prior est cognitio directā quàm reflexa, sed intellectus non cognoscit se, aut ea quæ obiectiue sunt in ipso, cuiusmodi est vniuersale, nisi reflexè; directè autè ea, quæ sunt extra animam, qualia sunt singularia, ergo cognitio singulariū prior est quàm cognitio vniuersaliū. Alij prædictis rationibus adiungunt quasdā alias. Primū, inquit, imponere nomina rebus esse munus ipsius intellectus, quinimò Socrates apud Platonē in Cratillo, ait imponere nomina rebus esse propriū sapientis, quem ibi designat nomine Dialectici, at nomina prius imponuntur rebus singularibus, quàm vniuersalibus, ergo prius illa, quàm hæc cognoscuntur ab intellectu. Præterea Arist. in 1. de Anima tex. 8. auctor est, vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse. Cum igitur & ordine naturæ, & secundū nos vniuersale posterius sit, quàm singulare, consequens est, vt posterius etiā cognoscatur ab intellectu nostro. Postremò, intellectus practicus secundū nos prior est quàm speculatiuus, & habitus practici ferè sunt priores quàm speculatiui, necessitas enim, aut cōmoditas, aut etiam voluptas earū rerum, quæ pertinent ad humanæ vitæ, ciuiliſq; societatis conseruationē & administrationē cogunt homines prius animo versari, atque occupari in rebus, quæ sub actionem effectiōnemq; cadunt, quā in his, quæ nuda contēplatione & perspicientia veri continētur: Cum igitur actiones practicæ, priores sint secundū nos, quàm speculatiuæ, illæ autem, & ab intellectu proficiantur, & versentur circa singularia, necesse est, vt singularia sint prius nota intellectui. Quibus igitur argumētis innitatur, atque corroboretur opinio eorum, qui existimant singulare primò notum esse intellectui nostro, satis diligenter & copiose à nobis declaratum est. Et quia cæteris opinionibus hanc vnam præfero, & verisimiliore iudico, tentabo ego etiam quibusdam aliis rationibus eam commu-
nare, & paulò apertius atque distinctius explicare.

*Secundum propriam opinionem ostenditur, singulare posse
distinctè cognosci ab intellectu.*

CAP. XVI.

I H I valde probatur singulare esse primò notum intellectui nostro, sed quia huius rei explicatio atque confirmatio, ferè pendet ex demonstratione illius, An videlicet singulare per se distinctèque cognosci queat ab intellectu: Age nos etiam huic rei, nouis quibusdam argumentis euidentem, certamque fidem faciamus. Primùm. Intellectus noster distinctè cognoscit hominem esse quoddam vniuersale, & speciem vltimam; cum igitur vniuersale, & species habeant in se relationem ad singularia, non poterunt illa distinctè cognosci sine his: quare necessarium est singularia distinctè cognosci ab intellectu. Præterea, argumentari est munus proprium intellectus, sed quædam species argumentationis, nempe inductio, versatur circa singularia, siquidem inductio describitur ab Arist. 1. li. Topicorum cap. 10. esse quædam progressio à singularibus ad vniuersale, ergo intellectus interdum versatur in cognitione singulariū: Maior huius Syllogismi per se manifesta, & certa est? Minor autem dubitationem habet; nam ei posset occurri dupliciter; primùm concedendo singularia quæ numerantur in antecedente inductionis, cognosci quidem ab intellectu, veruntamen non distinctè, sed confusè: deinde etiam dicendo ea non cognosci ab intellectu, sed tantum à sensu, ita vt inductio sit opus duarum facultatum animæ, & antecedens quidem, habens enumerationem singularium, cognoscatur & formetur à sensu; conclusio autem colligens vniuersale, comprehendatur efficiarūque ab intellectu: cui sententiæ, aptissimis verbis suffragari videtur Themistius in 2. lib. Post. 36. cap. suæ Paraphraseos, scribens; antecedens inductionis pertinere ad sensum, conclusionem autem eius, ad intellectum; quod caput, quia continet multa de inductione pulchrè, & eleganter dicta, dignum est quod legatur ab omnibus. Verùm neutra responsio vim atque robur rationis nostræ, aut penitus tollit, aut etiam aliqua ex parte imminuit; non prior, nam cū in inductione ex antecedente distinctè colligatur & inferatur consequens, id nullo modo fieri posset, nisi antea distinctè cognitum fuisset antecedens. etenim si cognitio antecedentis, vel per se, vel certè secundum nos, est causa efficiens notitiam consequentis, quā fieri potest, vt si illa fuerit confusa & indistincta, hæc aperta & distincta esse queat? Neque verò posterior responsio minori reprehensione videtur esse digna, siquidem inductio prout continet antecedens & consequens, est vna quædam argumentatio, vnus discursus, vnusque

Probatursēptem rationibus, singulare propriè ac distinctè ab intellectu nostro cognosci.

Nota doctrinam hanc de Inductione.

numero motus ipsius intellectus, quamobrem in ea quoque erit vnū idēque mobile, quod à termino à quo id est ab antecedente & cognitione singularium, procedet ad terminum ad quem, hoc est ad cōsequens, in quo cognitio rei vniuersalis continetur, huiusmodi autē mobile, quod nam aliud esse possit, quā intellectus, ne fingere quidē licet, is igitur antecedens iuxta & consequens inductionis cognoscet. Præterea, argumentari, est ex vno inferre aliud; non potest autem ex vno inferri aliud, nisi vtrunque cognoscatur; quare cum in inductione, intellectus ex singularibus inferat vniuersale (talē enim illationem non potest facere sensus, quippe cum non attingat vniuersale) necessariō debet vtrunque cognoscere. Falsum item est, antecedens inductionis posse cognosci & formari à sensu, tum quia in tali antecedente, licet subiectum sit terminus singularis, tamen prædicatum est terminus vniuersalis, cum sit etiam prædicatum consequentis, exempli causā; in hac inductione, Petrus est risibilis, & Ioānes, &c. ergo omnis homo est risibilis, illi termini Petrus, & Ioannes, quia sunt singulares, possunt cognosci à sensu; at ille terminus, risibilis, quatenus absolute & simpliciter dicitur de Petro, & Ioanne, non cadit sub sensum, ergo sensus non potest conficere antecedens inductionis: Tum etiam, quia cum in antecedente inductionis dicitur, Petrus est risibilis, distinguitur risibile à Petro, tanquam prædicatum à subiecto, talem autem distinctionem nullo modo sensus facere potest, relinquitur igitur ab eadem facultate, hoc est, ab intellectu cognosci & effici tam antecedens, quā consequens inductionis. Ad illud autem testimonium Themistij, respondemus eum significare voluisse illis verbis, antecedens inductionis cognosci quidem ab intellectu, sed non nisi coniuncto & complicato sensibus, at consequēs cum sit vniuersale, ab intellectu tantū percipi, nec sensum vllō pacto admitti ad notitiam eius. Manet igitur firma, & inuicta hæc secunda ratio nostra, qua docuimus singulare distinctē cognosci ab intellectu. Ampliūs, omnis potentia quæ ponit discrimen inter duas aliquas res, necessariō debet cognoscere vtranque illarum, sed intellectus noster ponit, & cognoscit discrimen quod est inter singulare & vniuersale, vt inter hūc hominem & hominem, ergo is nō solum cognoscet vniuersale sed etiam singulare: Maior non eget probatione, siquidem perspicuē colligitur ex his, quæ de sensu cōmuni Arist. scribit in 2. de Anima tex. 146. Minor autem per se clara est, nam differentia, quæ est inter vniuersale, & singulare, nullo modo cognosci potest à sensu, quare manifestum est singularia distinctē cognosci posse ab intellectu. atque hoc quidem argumentum supra enumerauimus inter rationes Burlæi, sed hoc loco repetere volumus, vt ostēderemus

deremus responsiones eorum, qui prædictæ rationi occurrere conati sunt, imbecillas esse. Quidā igitur nostra memoria magni nominis, egregiæque eruditionis Philosophi, confitentur quidem, hoc nostrū argumentum esse perquā efficax, sed negant ex eo concludi necessario, id quod intendimus. non enim si quid ponit discrimin inter duas res, cōtinuò necessarium est, vt cognoscat vtrunque illarum per eandem potentiam, sed satis est, si per vnā potentiam cognoscat alteram illarum rerum, & alteram similiter per aliā potentiam: atque hoc pacto homo quidem ponit discrimin inter singulare & vniuersale, non cognoscendo vtrunque per intellectum, sed vniuersale quidem per intellectum, at vero singulare per sensum: hoc igitur modo putant, & argumento nostro responsum esse, & satisfactum Aristoteli. Verū hoc respōsum valde infirmum est, veritati enim & Arist. plane repugnat; etenim quærerem ex illis, an potentia, quæ ponit discrimin inter duo, id est quæ cognoscit hoc esse aliud ab illo, sit vna an multæ, multas esse impossibile est, nam discernere vnum ab alio, est vnus actus, vna cognitio, vnumque iudicium, ergo erit vnius potentia; cum enim illa differentia, seu (vt ita loquar) alietas sit vnū quoddam intelligibile, & vno actu, & ab vna potentia cognosci necesse est, quæ potentia procul dubio erit intellectus, sed fieri non potest, quin si intellectus cognoscat hoc esse aliud ab illo, etiam apprehendat vtrunque; nam alietas est relatio, & non potest distinctè cognosci, nisi cognitis simul terminis eius; quo pacto enim intellectus verè ac securè iudicare poterit, hoc esse aliud ab illo, si vel neutrum, vel certè non vtrunque cognitum & perspectum habeat? Porro eiusmodi responsionem contrariam esse doctrinæ Aristotelis, luce clari⁹ est his, qui diligenter considerant verba eius posita eo in loco, quem ante nominaui, quæ libuit hic apponere, vt liquidò intelligant omnes rationem nostram firmam esse, *Neque itaque (ait Arist.) separatis cōtingit discernere, discernens quòd aliud sit dulce ab albo, sed oportet aliquo vno vtraque manifesta esse; sic enim, & si hoc quidē ego, illud autem tu sentires, manifestum vtrique esset, quod alia ab inuicem, oportet autem vnum dicere quòd aliud, aliud enim dulce ab albo, dicit ergo idem, quare, vt dicit, sic & intelligit, & sentit. Quòd igitur non possibile sit separatis diiudicare separata, palām est.* Hæc Aristoteles. Quibus verbis significat differentiam, seu alietatem aliquarum rerum, non separatis, hoc est diuersis potentiis, sed vna eademque cognosci & iudicari; relinquitur igitur, cum prædicta ratio nostra vim atque robur suum retineat, rectè concludi ex ea, singularia distinctè cognosci ab intellectu. Postea, cum voluntas non possit quicquā velle, quod non fuerit antea cognitum ab intellectu, quemadmodum appetitus sensitivus non potest ferri nisi in ea,

*An ponens
discrimen in-
ter duo ali-
qua, debeat
vtrunque il-
lorum per eā-
dem potentiā
cognoscere.*

*Nulla poten-
tia sensitiva
in seipsam
reflectitur.*

quæ sensibus percepta sunt, omnes autem propè dixerim, voluntatis actiones versentur in rebus singularibus, hinc necessariò efficitur huiusmodi singularia debere cognosci ab intellectu. Deinde supponimus duo, quòrum vnum est, nullam facultatem sensitivam reflecti in seipsam, hoc est posse cognoscere se suamque operationem, de quo inter omnes fermè conuenit, idque manifestè docet Arist. in 1. de Anima tex. 46. ita scribens. *Primum igitur non bene est dicere animam magnitudinem esse, eam enim qua uniuersi, talem esse vult, qualis est vocatus intellectus, non enim qualis sensitiva est, nec qualis desideratiua, harum enim motus; non circulatio est.* Hæc Arist. quibus verbis docet solius intellectus esse, moueri circulariter, hoc est reflecti posse in seipsum, se suamque operationem cognoscendo, idque minime conuenire in facultates sensitivas. Vide quæ eo in loco Philoponus, & Auerr. in Commentariis suis scripta reliquerunt. Alterum autem quod supponimus est, inter facultates sensitivas, principem atque supremum locum tenere, eam quæ vocatur cogitativa, quod quia apud neminem in dubio est, in præsentia probare supersedeo. ex his duabus suppositionibus conficimus hanc rationem. Facultas cogitativa, & operatio eius, sunt res quædam singulares, nec possunt per se cognosci ab ipsamet cogitativa, vt ante diximus, cum sit facultas sensitiva quæ in seipsam non reflectitur; nec ab inferiori aliqua facultate sensitiva, non enim potestas inferior habet vim, & ius in superiorem, reliquum igitur est, vt cognoscantur ab intellectu. Ad hæc, confutatio, electio, liberum arbitrium, artis prudentiæque actiones, laus, & vituperatio operationum humanarum, proficiunt ab intellectu, ad eumque pertinet; cum igitur hæc præcipuè versentur circa singularia, quis sanæ mentis negare ausit singularia posse cognosci ab intellectu? Postremò, Arist. in 3. de Anima tex. 39. auctor est, intellectum nostrum non posse quidquam intelligere nisi speculando phantasmata, & quemadmodum se habent sensibilia ad sensum, ita etiam habere se phantasmata ad intellectum, ex quo loco planè intelligitur, phantasmata quæ sunt singularia, & rerum singularium imagines, cognosci ab intellectu, non secus quàm sensibilia à sensu. sed aduersarij respondent, singulare cognosci ab intellectu indirectè, reflexè, per accidens, secundum quid, non autem per se, simpliciter, & directè. Verùm hanc responsonem quæ multorum communis est, nihil aliud esse, quàm effugium difficultatis, nos planissimè ostendemus: etenim querendum est ex illis, quid intelligant, cum aiunt singulare cognosci indirectè, nam hæc oratio illorum, habet triplicem sensum, vnus est, singulare non esse directum obiectum intellectus, hoc est principale, & ad quod cognoscendum per se dirigitur, & ordinatur intellectus; &

*An verò sit,
singulare in-
directè cogno-
sci ab intelle-
ctu nostro.*

in cuius cognitione perficitur, & conquiescit: Alter sensus est, singulare idcirco cognosci indirectè ab intellectu, quia intellectus non cognoscit ipsum, prout intellectus est, & in se manens, sed prout applicat, & aggregat se ad sensus, & conuertit ad phantasmata: Atque hi duo sensus, veri sunt, nihilque obstant quominus singulare distinctè cognosci queat ab intellectu, nam etiam accidens, non est principale obiectum intellectus, nihilominus tamen distinctè cognoscitur ab eo. Tertius sensus est, singulare indirectè cognosci ab intellectu, hoc est non determinatè & per se, nec per conceptum, aut speciem propriam, sed per aliud; & hic sensus falsus est, tum quia est contra experientiam, vnusquisque enim experitur se determinatè cognoscere hoc, & illud singulare, tum etiam quia est contra rationē, nam si verbi gratia, Petrus cognoscitur ab intellectu, non per proprium conceptum eius, sed per conceptum alterius; aut igitur per conceptum alterius singularis, vt Pauli, vel Ioannis, at fieri non potest, vt conceptus Pauli cum sit singularis, & proprius eius, repræsentet Petrum: aut per conceptum vniuersalis, nempe hominis; sed cum vniuersale per se indifferens sit ad omnia singularia, confusè & indistinctè repræsentat ea, quare per conceptum eius, non potest intellectus perducì in determinatam notitiam huius singularis potius quàm alterius: Quocirca manifestum est responsionem eorum, qui aiunt singulare cognosci indirectè ab intellectu, aut penitus inanem & absurdam esse, aut certè non ob stare, quo minùs singulare distinctè determinatèque cognosci queat ab intellectu. In hac sententia fuit etiam Philoponus, id quod manifestè licet cernere in commentariis eius super lib. de Anima, tam in 2. lib. super text. 136. quàm in 3. lib. super tex. 9. vbi dupliciter probat singulare cognosci ab intellectu, tū quia intellectus ponit discrimen inter vniuersale & singulare, quare debet vtrunque cognoscere, tum etiam, quia rationis est corrigere sensum in his rebus, in quib⁹ sensus fallitur, vt patet in eo iudicio, quod visus facit de magnitudine solis, iudicans eum multo minorem esse tota terra, in quo emendatur à ratione, quæ certissimis argumentis docet solem multis partibus maiorem esse terra; non posset autem sensus corrigi à ratione, nisi quòd sensibus percipitur, etiam cognosceretur ab intellectu.

*Philoponus
probat dupli-
citer singula-
re cognosci ab
intellectu.*

Sed his rebus expōitis, restat vt explicatiùs ostendamus atque discernamus, quid nam sit primò notum intellectui: ad id autem bene declarandum adhibere oportet eam regulam, quam Aristot. tradidit 1. Post. text. 5. scribens id esse prius & notius secundum nos, quod est propinquius sensibus: id autem quod est remotius ab ipsis, esse posterius & ignotius secundum nos. Adhibita igitur hac regula

*Explicati⁹
propositiōi-
bus, concludi-
tur atque de-
cernitur, quod
nam supprimi
cognitum.*

facillimum est secundum eam diiudicare, quid sit prius aut posterius notum secundum nos, & quid etiam sit primò notum, hoc autem quo planius & apertius sit, appositis nonnullis propositionibus explanabimus.

I. Propositio. Intellectus noster prius intelligit alias res quàm seipsum. & ratio est, quia cognitio directa prior est quàm reflexa, sed intellectus directè cognoscit res alias, seipsum autem non nisi reflexè, ergo, &c. Hoc etiam docet Arist. in 3. de Anima tex. 8. scribens; Cum intellectus factus fuerit singula intelligibilia, tunc & ipse potest seipsum intelligere.

II. Propositio. Res materiales sunt prius notæ secundū nos, quàm immateriales, cuiusmodi sunt intelligentiæ. Hoc experientia declarat, & ratio docet, nam res immateriales sunt remotiores à sensibus & nobis difficiliore ad intelligendum.

III. Propositio. In rebus materialibus, ipsa composita prius nota sunt, quàm partes & principia eorum. quoniam hæc vel solum, vel præcipuè obiciuntur sensibus, idque confirmat Arist. 1. Phys. text. 3. affirmans confusa, id est composita, primum nobis dilucida & manifesta esse, posterius autem ex his nota fieri elementa & principia eorum. cui enim non notus est lapis aut ferrum? propriam autem lapidis & ferri materiam atque formam, quis nisi apprimè doctus, cognoscit.

IIII. Propositio. Accidens prius notum est secundum nos quàm substantia: hoc egregie probat Herueus in 3. Quodlibeto quæst. 12. & quidem per se clarum est; siquidem accidens est sensibile per se, substantia autem minimè; quin etiam substantia, vel non cognoscitur ab intellectu, nisi per speciem accidentis, ut multis visum est; vel si cognoscitur per propriam speciem, certè posterius cognoscitur.

V. Propositio. Inter accidentia, singulare est prius notum secundum nos quàm vniuersale. Hoc non eget probatione, cum paulò ante plurimis argumentis demonstratum, atque confirmatum fuerit, singulare cognosci distinctè & prius, quàm vniuersale.

VI. Propositio. Inter singularia verò accidentium, illud est magis notum, quod est magis sensatum, huiusmodi ferè sunt accidentia rerum magis vniuersalium, notiora enim secundum nos sunt accidentia hominis, quàm Socratis: & animalis, quàm hominis: & corporis quàm animalis: de qua re, quia supra latiùs dictum est, non attinet hic plura verba facere. Itaque probabiliter statui posset, primum cognitum esse accidēs, vel accidentia corporis, qualia sunt, Quantitas, Figura, Motus, Quies, Color & cæteræ qualitates sensibiles, nam vnū aliquod horum determinatè constituere primum cognitum, fortasse impossi-

impossibile est, aut certè perquam difficile. Satis in præsentia sit, ad enodandam quæstionem de primo cognito quam nunc tractamus, demonstrasse, primum cognitum esse singulare accidentis concreti & maximè sensibilis, qualia videntur esse accidentia corporis. Sed opinio nostra de primo cognito ita declarata & probata sit.

*Quibus rationibus ostendant aliqui, singulare non cognosci
per se ac primò ab intellectu nostro.*

CAP. XVII.

QVONIAM ad confirmandam veritatè, non satis est eam firmis rationibus communire, sed etiam oportet, quæcunque possunt ei objici atque opponi, funditus demoliri: idcirco, postquam multis argumentis docuimus, primò notum intellectui nostro esse singulare, faciendum nobis est, ut quæ huic opinioni aduersari, & officere videntur, diligenter explicemus, atque diluamus. Quidam conantur probare singulare non priùs cognosci ab intellectu quàm vniuersale, ad hunc modum. Primùm Arist. in 1. Phy. tex. 49. *Novem argumenta, eorum qui conantur probare singulare non esse primò cognitum nec distinctè cognosci ab intellectu.* inquit, alia esse notiora secundum rationem, & alia secundum sensum: secundum rationem quidem vniuersalia, secundum sensum vero singularia: ergo vniuersale est magis, priùsque notum secundum rationem, & intellectum, quàm singulare. Deinde in 5. Metaph. cap. de Priori scribit, vniuersalia esse priora cognitione secundum rationem, singularia autem secundum sensum. Postea in Proœmio Physicæ, & pluribus aliis locis ait magis vniuersalia esse notiora secundum nos: ex his autem omnibus locis Arist. manifestum est vniuersale notius, & prius esse secundum intellectum, quàm singulare. Amplius, omnis potentia priùs fertur in suum obiectum, quàm in alienum, sed vniuersale est proprium obiectum intellectus, quemadmodum singulare ipsius sensus, ergo, &c. Præterea. Intellectus possibilis eget opera intellectus agentis ad intelligendas res, ergo maximè indigebit eo in prima cognitione, quia tunc maximè intellectus possibilis est in potentia, nudus & expers omnis præsidij: at si prima cognitio eius esset rerum singularem, non esset ei necessarius intellectus agens, si quidem munus eius non est aliud quàm facere res vniuersales & immateriales, & ut ab eo intellectus possibilis intelligendi materiam accipiat. Ad hæc, singulare non cognoscitur distinctè ab intellectu, ergo non est primò notum illi. Antecedens multis modis probatur; etenim Arist. 1. Phys. 49. & aliis locis inquit intellectum esse vniuersalem, sensum autem singularem; at si intellectus & vniuersale & singulare cognosceret, non rectè Arist. illo modo distinxisset intellectum à sensu.

m

ex quo loco licet etiam hoc pacto argumentari, sicut se habet intellectus ad vniuersale, ita sensus ad singulare, ergo secundum permutatam proportionem sicut sensus ad vniuersale, ita intellectus ad singulare, sed sensus nullo modo apræhendit vniuersale, ergo intellectus aut nullo modo, aut saltem non per se cognosceret singulare.

Amplius, inter obiectum & potentiam debet esse proportio, at inter singulare & intellectum non videtur esse legitima proportio, cum intellectus sit immaterialis, singulare autem materiale: ex quo etiam fit, ut intellectus non possit moueri à singulari, nec recipere in se propriam speciem eius, quippe cū sit materialis; his accedit, quod Arist. in 3. de Anima tex. 16. ait ea, quæ habent materiam, esse tantum potestate intelligibilia: cum igitur singulare sit penitus materiale, nō erit actu & per se intelligibile. Quid? quod ibidem tex. 18. dicitur intellectus agens facere omnia intelligibilia; quod profecto verum non esset, si singulare esset per se intelligibile: nam cum singulare actu tale sit, non sit singulare ab intellectu agente: ac ideo per se & actu esset intelligibile, nec fieret intelligibile ab intellectu agente, quia etiam sine causa Arist. eo in loco tantopere commendaret vim atque præstantiam intellectus agentis, eiūque necessitatem frustra persuadere nobis contenderet; siquidem is ponitur necessarius esse, propterea quod cum intellectus possibilis sit in pura potentia ad intelligendū, nec possit recipere nisi species rerum immaterialium & vniuersaliū, intellectus agens transfert res (ut verbis utar Auerr.) de ordine singularium, materialium & sensibilibium ad ordinem vniuersalium, immaterialium atque intelligibilium: ut ita percipi queant ab intellectu: at si potest singulare per se cognosci ab intellectu possibili, quorsum opus erit intellectu agente? Hæc afferri possent contra sententiam nostram, quæ sigillatim enodanda & dissoluenda sunt.

Soluantur supradictæ rationes.

CAP. XVIII.

DE quædam ante declaranda sunt, ex quibus facilis existat solutio argumentorum. Primum igitur sciendum est, animam rationalem dupliciter considerari posse. Vno modo, ut est substantia quædam immaterialis, per se subsistens, similis intelligentiarum, cuius summa perfectio in rerum vniuersalium & diuinarum cognitione consistit. Altero modo, ut est *ἐντελέχεια* corporis, actus materiæ, pars hominis, & naturaliter connexa atque copulata cum facultatibus sensitiuis, per se omnis scientiæ & cognitionis expers, omniumque rerum notitiam quasi aucupans & acquirens per sensus. Ex qua distinctione (quam Philoponus etiam tetigit in 2. de Ani-

*De duplici
statu & con-
sideratione a-
nimæ ratio-
nalis, veræ &
preclaræ do-
ctrinæ.*

ma super tex. 136.) perspicuum est, primùm quidem, animam rationalem nec esse penitus immaterialē, nec prorsus materialem, sed quasi mediam & vtriusque naturæ aliquomodo participem, quocirca interdum posse operari immaterialiter, nonnunquam verò etiam materialiter. Deinde duplicem esse statum animæ rationalis; vnum in quo adhærescens ad sensus, versatur circa res corporeas, materiales, & sensibiles, & in his rebus, quæ sub sensus cadunt, perscrutandis discernendis, atque diiudicandis occupatur; alterum verò in quo animus noster seipsum colligens & excitans, vim illam immaterialem & prope diuinam cognoscendi res vniuersales & immateriales, quæ antea veluti sopita erat, intendit & defigit in peruestigationem atque contemplationem rerum vniuersalium & immaterialium; atque hac ratione omnes artes & scientias adipiscitur. Horum statuum, licet posterior hic potior & nobilior sit & dignitati animæ rationalis congruentior: tamen ille prior & ordine temporis antiquior est, in eoque; animus noster multos annos ante versatur. quàm perueniat ad hunc posteriorem. Priorem enim statum tenet, cum incipit intelligere; tunc rerum singularium & sensibilem, quæ primæ omnium seles ad intelligendum offerunt, notitias accipit, quibus excitata & illustrata mens nostra, ad rerum vniuersalium & immaterialium cognitionem deinde prouehitur.

Sed iam his rebus expositis, fidenter aggrediamur solutionem argumentorum. Ad primū vniuersale dicitur notius secundū intellectū prout intellectus est, nam intellectui ut intellectus est, magis congruit cognitio vniuersalium, quàm singularium, at secundū intellectū, ut est coniunctus cum sensibus, multò notius est singulare. Vel aliter, vniuersale dicitur notius secundum intellectū, quia cognitio illius est perfectior, distinctior & certior; nam quamuis singulare cognoscatur euidenter ab intellectu, quòd sit, tamē hæc cognitio est imperfecta & instabilis, siquidem cum singulare abest à sensu, intellectus non habet euidentem & certam cognitionem eius, sed tantum opinionem quandam & leuem coniecturam: vniuersale autem non modò cognoscitur, quòd sit, sed distinctè perfectèque comprehenditur secundum essentiam suam, secundum principia & causas omnes, denique secundum proprias affectiones tam per definitionem, quàm per demonstrationem, & cognitio eius per se constans & immutabilis est; hac igitur de causa vniuersale potest dici notius esse secundū intellectū, cum nihilominus tamen secundum nos, singulare sit notius. Ad secundū. Vniuersale est prius secundum intellectū quàm singulare, prioritatem perfectionis, & quia eius cognitio est prius & principalius intenta secundum naturam, & quatenus singulare non

*Quomodo
vniuersale dicitur
notius ab Aristotele
notius
secundum
rationem quàm
singulare.*

potest perfectè cognosci nisi præcognito vniuersali; at prioritatem generationis & temporis, prius notum est singulare cognitione crassa & confusa. Ad tertium magis vniuersalia dicuntur ab Arist., esse notiora nobis, non quidem comparatione eorum quæ sunt verè singularia, sed ratione eorum quæ sunt minus vniuersalia; quemadmodum enim nos arbitramur singulare esse prius notum nobis quam vniuersale, sic etiam existimamus inter ipsa vniuersalia, ea quæ sunt magis vniuersalia, notiora esse secundum nos, quam minus vniuersalia, propterea quod, ut ante diximus, illorum singularia & accidētia sunt magis sensata quam horum nobisque notiora. Ad quartum falsum est quod assumitur, vniuersale esse proprium obiectum intellectus, nisi per proprium intelligant principale, nam obiectum adæquatum intellectus, est omne ens, siue vniuersale siue singulare. Vel aliter, licet vniuersale sit proprium obiectum intellectus, ut est intellectus, tamen ipse intellectus prout est coniunctus cum sensibus, & versatur in illo priori statu, quem supra descripsimus, etiam singulare est obiectum. Ad quartum. Quod in hoc argumento tangitur de intellectu agente, cum etiam tangatur in alia ratione, idcirco vtriusque solutio latius infra explicanda est.

Ad ea verò argumenta, quibus videtur ostendi singulare non cognosci distinctè ab intellectu, respondendum est hoc modo. Ad 1. dicitur sensus esse singulare, quia tantum cognoscit singulare, intellectus autem vniuersalium, quia licet is, ut est coniunctus cum sensibus etiam percipiat singulare, tamen intellectus per se & ut intellectus est, non habet cognoscere nisi vniuersale. Vel aliter. Dicitur intellectus esse vniuersalis, non quia non cognoscat singulare, sed quia cum sensus non ascendat altius quam ad cognitionem singularis, intellectus peruenit usque ad cognitionem vniuersalis. Quoniam igitur cognitio vniuersalis est propria intellectus, propter quam antecellit facultates sensitivas & ab his differt, ideo intellectus per vniuersale, tamquam per id quod est summum & ultimum, distinguitur à sensu, etenim potentia distinguntur, & æstimantur per summum & ultimum quod præstare possunt: Exempli causa. Sint duæ potentia mouentes, A. & B. & A. habeat vim mouendi pondus ut octo. B. autem ut quatuor, si quærat, quanta sit vis motiua ipsius A. respondebitur esse ut octo. quia potest mouere pondus ut octo, & hac re differre à B. quod tantum mouere potest pondus ut quatuor, non quin A. mouere queat etiam pondus ut quatuor sicut B. sed quia summum quod potest A. est ut octo quod autem B. ut quatuor, idcirco per hæc diiudicantur atque distinguntur. Atque hanc rem Arist. in 1. de Cælo tex. 116. pulchre declarat his verbis. *Si igitur aliquid potest mouere per stadia centum,*

Potentia virtus æstimatur ex summo & maximo quod potest.

aut

aut leuare pondus, semper ad plurimum dicimus, ut talenta leuare centum, aut per stadia ambulare centum, quamuis & partes qua infra sunt possit, si & excessum, tanquam oporteat definiri potentiam ad finem excessus. Necessè est igitur id quod secundum excessum tot potest, & quæ infra sunt posse, ut si talenta centum leuare, & duo. & si per stadia centum, & per duo posse ambulare. Potentia autem ipsius excessus est. Hæc Arist. Ad eam autem rationem quæ huic argumento subnectitur, ductam ex permutata proportionè respondendum est; ualem modum argumentandi non valere in his rebus, quæ sibi inuicem subordinatæ sunt, hoc est quarum vna ab altera continetur & includitur, sicut prior à posteriori, & inferior à superiori, id quod dilucidè ostendi potest hoc exemplo: Sicut se habet homo ad non hominem, sic animal ad non animal; ergo secundum permutatam proportionem, sicut homo ad non animal, ita animal ad non hominem; hoc tamen falsum est, nam homo ita se habet ad non animal, ut verum sit nullum hominem esse non animal; non sic autè habet se animal ad non hominem; non enim est verum dicere, nullum animal esse non hominem, siquidem equus est animal, qui est non homo. non valet autem in huiusmodi terminis modus argumentandi secundum permutatam proportionem, quia sunt sibi inuicem subordinati; homo enim subiicitur animali, & non homo non animali; cum igitur sic etiam se habeant sensus ad intellectum, & obiectum sensus ad obiectum intellectus, non est mirum in his etiam infirmam esse prædictam argumentandi rationem. Sensus enim inferior & angustior in cognoscendo est, quàm intellectus, non ergo si sensus non potest apprehendere vniuersale, ex eo concludi potest intellectum non posse cognoscere vniuersale. Ad secundum falsum est inter intellectum & singulare non esse debitam proportionem, nam si non potest singulare cognosci ab intellectu; hoc accidet aut quia est singulare, aut quia est materiale; non quia singulare; sic enim nullum singulare cognosci posset, quare nec Deus: nec quia materiale, quod patet tripliciter, primum quia sic nec vniuersale posse cognosci, quippe cum sit etiam materiale, ut homo, & animal & materia prima: Deinde quia licet intellectus per se, & ut intellectus est, sit immaterialis, tamen ut est forma corporis est quodammodo materialis, & prout coniunctus cum sensibus versatur in illo priori statu, quem ante diximus; est quoque materialis quodammodo in operando, & sic habet similitudinem & proportionem cum singulari. Postremo cum perspicuum sit, & in confesso apud omnes, singulare aliquo pacto cognosci ab intellectu, & quidem distinctè, ut ante docuimus, eadem planè difficultas urget & premit aduersarios, quo pacto id quod est materiale cognoscatur ab eo quod est immateriale. Nec possum satis

Quando va-
let argumen-
tatio à per-
mutata pro-
portionè.

Non est con-
tra naturam
& conditio-
nem intelle-
ctus nostri, ut
cognoscat
res singulares

mirari eorum, qui contra sentiunt, opinionationem; quippe qui cū velint vnam tantummodo esse animam rationalem in homine (id quod nobis etiam, quia verissimum est, maximè probatur) in cuius substantia quæ est immaterialis & indiuisibilis, vel immediatè vel mediatè fundentur, atque inhæreant omnes potentie eius: siue immateriales vt intellectus & voluntas; siue materiales, vt omnes potentie sensitiuæ, ac vegetatiuæ; cum inquam hoc teneat & profiteantur, tamen pro absurdo habeant conceptum seu speciem singularis posse recipi in intellectu. Ad tertium. Quod habet materiam, cuiusmodi est singulare, potest dici partim esse intelligibile, partim non; sumendo enim intelligibile pro eo quod est proprium obiectum intellectus, & nullo modo percipitur à sensu, & refertur ad intellectum, prout intellectus est: sic res materiales, & singulares secundum Arist. non sunt actu intelligibiles; at sumendo intelligibile pro eo, quod est per se primò quidem sensibile, secundariò autem & aliqua ex parte etià percipitur ab intellectu, non vt intellectus est, sed prout est coniunctus sensibus, sic & verum est, & à nobis asseritur singulare esse intelligibile. Ad quartum. Intellectus agens dicitur facere omnia intelligibilia, non simpliciter & absolute, sed ea tantum quæ sunt propriè & verè intelligibilia, quales sunt res vniuersales. Quamquam nonnulli putant (in quibus est Burlæus, eo loco quem ante citavi) intellectum agentem necessarium esse duplici nomine, tum vt efficiat res propriè & perfectè intelligibiles, hoc est vniuersales, atque hoc est principale munus eius: tum etiam vt ea quæ sunt per se materialia & singularia illuminet, & reddat apta, vt si non perfectè, saltem aliquo pacto sint intelligibilia, & moueāt intellectum: negant enim res singulares sine lumine & beneficio intellectus agentis habere posse ullam vim mouendi intellectum possibilem. Sed licet hæc opinio non probetur nobis, tamen eam impune nunc abire sinamus. Sed dicet aliquis, Arist. aduersari nobis, quippe qui in 3. de Anima tex. 9. scribit, res materiales & singulares cognosci ab intellectu reflexè, vniuersales verò & immateriales directè: quid autem aliud est reflexè cognosci, quàm non distinctè; & non per se cognosci? Verùm hoc soluitur, nam reflexè cognosci non est indistinctè cognosci, sed cognosci ab intellectu, non prout intellectus est in se manens, sed prout est conuersus, demissus, & quasi inflexus ad sensum. Nec verò latet me, Gregorium Ariminensem, & Burlæum, in his locis quæ supra in medium protuli, multò secus interpretari hunc locum Arist. quàm explanare solent cæteri expositores: aiunt enim Arist. eo loco docere velle res singulares directè cognosci ab intellectu, vniuersales autem reflexè; nam cū intellectus possibilis conuertit se ad sensum, vt ab his accipiat

Quomodo intellectus agens secundum Burlæum sit necessarius non modo reflexè, sed etiam singularium.

Secundum Gregorium Ariminensem et Burlæum singulare directè, vniuersa-

materiam intelligendi, primò & directè incurrit in ipsa phantasmata, quæ sunt singularia, & rerum singularium simulachra, non autem in vniuersalia, quippe cum ibi non sint expressa, sed tantùm potestate inuoluta in ipsis singularibus lateant; sed postea reflectēs se ad cōsiderationem & cōparationem singulariū, quæ ante seorsim cognouerat per phantasmata, & intuens similitudinem & conuenientiam eorum inter se, ex illis elicit notionem vniuersalis, atque hoc pacto quasi per quandam reflexionem & facit, & cognoscit vniuersale.

le autem, non nisi reflexe ab intellectu nostro cognoscitur.

Quomodo autem qui faciunt primò cognitum singulare, tueri queant necessitatem intellectus agētis, quem Aristoteles introduxit & deinde omnes fermè Peripatetici admiserunt atque defenderunt, paucis est in præsentia à nobis explicandū. Tametsi ponatur nō modò singulare cognosci à nostro intellectu, sed etiam prius cognosci quàm vniuersale, nihilominus tamen intellectum agentem necessarium esse homini ad intelligendum, hac vna & breui ratione ostendi potest. Intellectus humanus eò differt & præstat sensibus, quòd sensus quicquid percipit, id omne actu est in rebus, nec rem vllam accipit, quæ non sit actu in rebus; & quam necesse sit fingi & informari ab animo. Etenim quicquid sentitur (Aristoteles ait prioris libri Posteriorum Analyt. tex. 43.) id necesse est, hoc aliquid esse & alicubi & nunc, quod autem eiusmodi est, id actu esse in rebus, nec ab animo nostro fingi, manifestum est: ex quo Aristoteles concludit, vniuersale, quod est vbique & semper, sentiri non posse. Sed dicet aliquis, Aristotelem extremis propè verbis secundi libri Posteriorum & perspicuè & affirmatè docere, licet quod sentitur sit singulare, sensum tamen esse ipsius vniuersalis: cum autem vniuersale non sit actu in rebus, consequens est, aliquid sub sensu cadere, quod non est actu in rebus. Verùm hoc facillè soluitur: Actio sentiendi ea re differt à potentia sensitiua, quòd sensatio est vnius determinati singularis: cernitur hoc coloratum, auditur hic sonus, nec potest indifferenter actu sentiri vel cerni quodlibet coloratum; At potentia sensitiua vt visus ex se non est determinata ad hoc vel illud coloratum, sed pro obiecto adæquato respicit quodlibet coloratum; quoniam igitur actus sentiendi semper est determinatus ad vnum aliquod singulare, potentia verò sensitiua ex se indeterminata est ad quodlibet singulare contentum sub obiecto suo adæquato: idcirco Aristoteles dixit, sentiri quidè singulare, sensum autè esse ipsius vniuersalis. verum igitur est quod demonstrandum suscepimus, nihil percipi à sensu quod non sit actu in rebus, vel quod necesse sit: de nouo ab animo fingi & informari. Ex quo licet intelligere, quamuis sensus & dici queat, & verè sit agens respectu sensationis quæ efficit (Sensationē nanque,

Obserua diligenter doctrinam hanc de necessitate intellectus agentis.

tum quia est actio vitalis seu viuentis, tum quia est actio immanens, necesse est produci à sensu, à quo recipitur) non esse tamen necessarium ponere sensum aliquem agentem respectu obiecti sensibilis, ut nimirum vel species sensibiles effingat, vel de nouo formet aliquod sensibile, quod non est actu in rebus; omne enim sensibile, cum sit hoc aliquid & alicubi & nunc, actu est in rebus & per se sufficiens est ad mouendum sensum. Non sic est in intellectu: Intellectus enim humanus non modò singulare, sed etiam vniuersale cognoscit; quinimo vniuersale est præcipuum ac principale intellectus nostri obiectum. Vniuersale autem (ut Arist. ait 8. tex. primi libri de Anima) aut nihil est, aut posterius est. reuera enim nihil est ante singularia, vel in singularibus actu existens ante omnem animæ operationem, sed posterius est, utpotè ex ipsis singularibus, vi & functione animi elicatum & effectum. Cum igitur præcipuum intelligibile sit vniuersale, nec id actu sit in rebus, sed ab animo nostro formari debeat, quis non videt necessariam esse in animo nostro vim quandam & facultatem effectricem vniuersalium, quæ intellectus agens appellatur? nihil autè ad id quod nunc agimus refert, siue intellectus agens re differat ab intellectu possibili, siue eadem re sit potestas animi, ratione tantum & munere differens: Et siue intellectus agens efficiat vniuersale per abstractionem à singularibus, vel per singularium inter se comparisonem: quibus de rebus in libris quos de Anima iuuante Deo ædituri sumus, tempestiuè latèque disputabitur. Manifestum igitur est, eos qui censent singulare cognosci ab intellectu, perbellè tueri necessitatem, vim, & dignitatem intellectus agentis. Atque his expositis, huic Tertio libro finis imponatur.

FINIS LIBRI TERTII.

DE ANTIQVIS PHI- LOSOPHIS, EORVMQVE VARIIS CIRCA RERVM NA- turalium principia, opinionibus,

LIBER QVARTVS.

Væ viam munire poterant & aditum patefacere ad faciliorem intelligentiam explanationemque earum rerum quas hoc opere docere volumus, ea ferè superioribus libris complexi sumus. Quamobrem sequitur vt ad id, quod est principalis materia huius operis, tractandum aggredientes, de communibus omnium penè rerum naturalium principiis & affectionibus agamus. Sed quia vis & scientia naturalium affectionum, tota proficiscitur ac pendet ex principiis earum antè cognitis & perceptis, de his priori loco dicendum erit. Sex igitur, qui proximè sequuntur libri, in explicandis generalibus principiis & causis rerum naturalium consumuntur. In hoc autem quarto libro, arbitrati sumus fore lectoribus iucundissimum atque vtilissimum, si priusquàm veram & Aristotelicam naturalium principiorum doctrinam tradamus, omnes propemodum opiniones, quæ de principiis rerum naturalium apud veteres Philosophos olim floruerunt, commemorantes & velut ante oculos ponentes, diligenter & accuratè pertractemus. Vix enim credi potest, quantas multarum & discrepantium inter se opinionum diligēs enarratio atque diiudicatio, vtilitates habeat, quantumque præbeat adiumenti ad peruestigandam, reperiendam, tuendamque veritatem. Quæ res, licet per se manifesta sit, libet tamen eam hoc loco nonnullis testimoniis Aristotelis illustrare.

Septem utilitates, quæ ex diligenti variarum opinionum tractatione, percipiuntur.

PRIMUM igitur docet Arist. 1. lib. Topicorum, habere cognititas & notatas complures sententias & rationes illustrium Philosophorum, suppeditare magnam vim & copiam ad disserendum probabiliter de omni re proposita: siquidem hoc ducitur probabile, quod videtur aut omnibus sapientibus, aut multis, aut etiam uni, si modo is præcellens fuerit. Deinde multitudo & varietas opinionum quæ in re quapiam versantur, faciunt nos dubitare & animadvertere difficultates quæ in ea re latet: nã ut est in 1. de Cælo, text. 100. *Contrariorum demonstrationes, dubitationes sunt de contrariis.* Quid autem utilitatis sit scire bene dubitare, & perspectas habere difficultates, quibus id quod disputatur implicatum atque inuolutum est, pulchrè declarat Arist. initio 3. lib. Metaphys. his verbis: *Est autem operæpretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare: Nam posterior facultas, solutio eorum est quæ antè dubitata fuerunt: illi enim qui quarunt, nisi primò dubitent, similes illis sunt qui quonam ire oporteat ignorant, & adhuc neque utrum inuenerint quod quaritur an non, cognoscere possunt: Finis etenim his quidem non est manifestus, illi autem qui antea dubitauerit, patescit.* Postea, diligenter enarratis opinionibus aliorum, facilè intelligimus quid in illis probandum est, & sequendum: quid item fugiendum & reiiciendum sit: id quod Aristot. indicat in 1. lib. de Anim. 1. tex. 19. *Oportet, inquit, percurrere opiniones priorum, qui de anima aliquid enuntiauerunt, ut bene quidem dicta accipiamus, si quid autem est non bene, hoc euitemus.* In 13. lib. Metaphysicæ simile quid habet; quæ ab aliis dicuntur, ait, *primò speculari debet, ut tum si quid non rectè dicant, non simus eisdem conscii, tum si quid nobis & illis commune decretum est, hoc separatim non contra nos grauiter feramus, sufficiens enim erit, si quis quadam melius dicat, quadam non deterius.* Præterea, Philosophi est, veras opiniones à falsis internoscere & secernere, has condemnare, illas approbare: hoc autem rectè facere nõ potest, nisi utraq; bene perspectas explicatasque habeat, nam ut est apud Aristotelem 1. lib. Ethicorum, unusquisque rectè iudicat ea quæ nouit, atque eorum bonus iudex est: si quidem, ut dicitur 3. Metaphys. text. 1. melius se habere necesse est illum ad iudicandum, qui tanquàm aduersarios, omnes vtrinque rationes oppositas audit. quare ne quemquam absentem, aut indicta causa videamur condemnare, eorum sententias atque rationes in medium producere ac enarrare oportet. Quod Aristot. elegantissimis verbis ostendit in 1. de Cælo text. 101. ita scribens: *Narratis opinionibus aliorum, magis utique credibilia erunt dicenda, illi, qui antè audierint dubitatorum sermonum iustificationes.*

nam videri indicta caussa condemnare, minus utique nobis inerat, etenim oportet eos arbitros esse non aduersarios, qui veritatem sunt iudicaturi sufficienter. Por- *Præclara Aristotelis sententia, omnibus sapientibus stud. ofis diligenter animaduertenda.*
 strems, ex tractatione atq; refutatione aliarum opinionum firmiter atque illustrior sententiæ nostræ veritas existit. Non enim veritas satis munita & tuta esse, aut lucem suam ostendere potest, nisi prius dubitationum tenebris discussis & aduersariis opinionibus reiectis atque profligatis. Porro, commemorandis aliorum sententiis, non solum id cōsequimur vt redarguamus eas quæ falsæ sunt, verum etiā vt aperiamus caussas cur illæ sint falsæ, & cur si falsæ sunt, veræ tamē multis magnisque Philosophis visæ fuerint. Quæ res quantum valeat ad confirmationem veritatis præclare ostēdit Arist. 7. lib. Ethicorum cap. vltimo hoc modo scribēs, *Non tantum opus est vt verum dicamus, sed etiam oportet vt falsi causam explicemus: hoc enim ad fidem faciendam conducit; nam cum rationi consentanea visa fuerit caussa, cur verum appareat esse quod verum non est, facit vt vero magis fidem adhibeamus.* His accedit, quod ex comparatione nostræ sententiæ cum aliorum opinionibus, clariùs apparet quāto probabilior & verisimilior sit nostra sententia; secundum illud quod vulgò dici solet, opposita iuxta se posita magis elucescere: hoc est clariùs discerni ac dignosci. Nos igitur propositis tot tantisque vtilitatibus, fidenter aggrediamur (opus sanè arduū, à paucis susceptū, à nullo elaboratum, desideratū à plurimis) ad pertractandas opiniones antiquorum de principiis rerum naturalium; easq; vel ex illorū libris qui adhuc extant, vel ex scriptis aliorū qui eas memoriæ prodiderunt, perspicuè ac diligenter exponamus.

De variis sectis Philosophorum.

C A P. I I.

NARRATVRIS opiniones veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium; paulò altius repetendum est, & nonnihil dicendum de variis eorum sectis, quæ olim præcipue floruerunt, tum quò meliùs intelligantur ea quæ hoc loco docere volumus, tum etiam vt aliquam lucem afferamus quàm plurimis locis Aristotelis in quibus prisca Philosophorum decreta, nimis pressè & obscurè perstringit. Itaque varietatem & progressionem omnium ferè sectarum, quasi in tabella quadam adumbratam, omnibus inspicendam proponemus.

Sciendum igitur est duas fuisse principes Philosophorum sectas, è quibus reliquæ propagatæ ac profeminatæ sunt; vnam Ionicam, alteram Italicam; vtramque ex locis in quibus floruerunt, nominatam: id quod faciliè colligi potest ex iis, quæ scribit Arist. 1. Metaphy.

Augustinus 8. de Ciu. Dei, & Laërtius in Proœmio sui operis. Tertia verò secta, quæ à Clemente 1. Strom. Eusebio 10. lib. de præparat. Euangel. & Theodoretò 1. lib. de Curatione Græcanicarum affectionum dicitur Eleatica, ab aliis subiicitur Italicæ sub Thelauge filio Pythagoræ. Ionicæ autem sectæ princeps fuit Thales Milesius, cui successit Anaximander, quem subsequutus est Anaximenes, cuius auditor fuit Anaxagoras; Anaxagoram autem audiuit Archelaus, qui primus memoratur ex Ionia Athenas Philosophiam transtulisse: hic magister fuit Socratis, qui relicto studio Physiologiæ tanquàm magis curioso, quàm necessario vel vtili ad priuatam ciuilemque vitam informandam & ad beatitudinem cognoscendam atque comparandam, se totum dedit ad tractandam & explicandam Philosophiam moralem. Socratis porro multi fuerunt auditores, sed in primis nobiles Aristippus auctor sectæ Cyrenaicæ, Antisthenes Cynicæ; Plato Academicæ; & Xenophon magis studiosus vitæ militaris & historicæ ac politicæ facultatis, quàm theoricæ Phylosophiæ. Post Platonem autem Philosophia in quatuor celebres disciplinas & sectas diuisa est, Academicam, Peripareticam, Stoicam, Epicuream. Academicæ, quæ à loco nomen accepit, princeps fuit Plato; cui successerunt Speusippus sororis filius, Xenocrates, Polemon, Crantor & Crates. Atque hi ad veterem Academiam pertinent.

An fuerit triplex Academia.

Mediam Academiam (si Laërtio creditur) instituit Arcefilas; Lacydes Nouam inuenit. Eusebius lib. 14. de Præparat. Euang. cap. 2. testimonio Numenij Pythagorici confirmat tertiam quandam Academiam à Carneade fuisse excitatam. Cicero duas Academias, Veterem & Nouam agnoscit: Mediam, ceu tertiam quandam & à Noua diuersam, nusquã, quod ego sciam, nominat. Quanquàm, is lib. 2. Academicarum quæstionum, Carneadem nonnihil ab Arcefila discrepasse, non obscure significat. Cum enim hæc quatuor essent Arcefilæ decreta: vnum: Nihil posse comprehendere: Alterù: Sapientem nulli rei vnquam assensurum: tertium: Omnia esse æqualiter incerta, obscura, incognita & improbabilia: Quartum: Sapientem nihil probaturum nihilque opinaturum: Ex his, Carneadès priora duo probabat, placebat enim ei, nihil posse comprehendere, & sapientem nulli rei tanquàm perceptæ atque planè cognitæ assensurum: in duobus autem posterioribus, Arcefilæ dissentiebat: nam inter omnino incertum & omnino compræhensum, medium ponebat ipsum probabile & id quod esset simillimum & proximum vero: atque hoc probaturum & opinaturum, & sequuturum sapientem tam in agendo quàm in differendo: ita tamen, vt se non scire, sed opinari, non verum cõprehendere, sed veri similitudinem sequi, & intelligat ipse, & simpliciter

Dissentio inter Arcefilam & Carneadē.

pliciter apertèque profiteatur. Hanc ego doctrinam, cum media sit inter veteris Academiæ disciplinam & Arcefilæ sententiam, veriùs Academiā Mediam, quam illam Arcefilæ appellari posse cenſeo. Sed qui disciplinam Arcefilæ Mediam Academiā nuncuparunt, non tam ſpectarunt rationem doctrinæ, quàm ordinem temporis quo Arceſilas medius fuit inter veteres Academicos & inter Lacydem atque Carneadem: illis poſterior, his autem prior. Porro Carneadis ſententiam & doctrinam multis locis Cicero tam ſtudioſè amplectitur, tamque pugnaciter deſenſitat, vt eam ſibi præter cæteras placuiſſe, ſatis apertè declaret. Eam tamen & Luculus apud Ciceronem libro 2. Academicarum quæſtionum, & D. Auguſtinus tribus libris quos contra Academicos ſcripſit, accerrimè oppugnarūt. Numenius Pythagoricus de horum Academicorum varietate, inſtantia & diſſenſione librum ſcripſit elegantiffimum, cuius etiam nunc apud Euſebium libro 14. de præparat. Euangel. nonnulla extant veſtigia. Sed omiſſis Academicis ad Peripateticos veniamus.

*Carneadis
ſententia ve-
riùs quam
Arceſile, ad
Mediā Aca-
demiā per-
tinet.*

Ariſtoteles quamvis diſcipulus fuerit Platonis, tamen ſecedens in Lyceum, diuerſam inſtituit ſectam, quæ, quòd is obambulans, auditores ſuos docere ſoleret, Peripatetica dicta eſt. In hac, poſt Ariſtotelem illuſtres fuerunt, Theophraſtus Ariſtotelis diſcipulus & in ſchola ſucceſſor. Theophraſtum audiuit Eudemus, qui (vt Simplicius ait 1. libro Phyſicorum ſuper textum 30. & libro 6. ſuper textum 51.) in omnibus ſequutus eſt Ariſtotelem, eiùſque decreta & ſentètiās, omnium eiùſ interprætū optimè cognitās & perſpectas habuit. Theophraſti auditor fuit Strato Lampſacenus, cognomento, Phyſicus: quamquam hunc, quòd multa à magiſtris ſuis bene conſtituta, loco mouerit atque deturbauerit, Cicero neget germanum fuiſſe Peripateticum. His adnumerare oportet Lyconem, Critolaum, Diodorum, Demetrium Phalereum, Dicearchum, Hieronymum, Cratippum. Euſebius quoque lib. 9. cap. 3. de Præparat. Euangel. nominat quendam Clearchum Peripateticum. Hæc diſciplina poſtea iacuit ſine cultu & honore, vel iniuria temporum, vel hominum indiligentia, eamq; lōgo poſt interuallo excitauit & illuſtrauit Alexāder Aphrodiſeus, qui explanandis omnibus penè libris Ariſtotelis id cōſecutus fuit, vt nemo ſuo tempore, ac etiam multo poſt, auctore Auer. 3. de anima com. 14. haberetur Philoſophus & Ariſtotelicus, qui nō eſſet Alexandræus. Nam Porphyrius, Syrianus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Themiftius, aut magis fuerunt Platonici, quàm Ariſtotelici: aut certè vtriuſque ſectæ ſtudioſi, vtramque conciliare atque permiscere ſtuderunt. Auerroes autem inter Arabes, & inter Latinos Albertus & D. Thomas digniſſimi ſunt, qui in Lyceū aſcripti,

*Sectæ Peri-
patetica.*

in primis Peripateticis numerentur. reliquos autem propemodum infinitos, qui postea Peripatetici videri voluerunt, quia vel minuti & obscuri sunt, si conferantur cum superioribus, vel quia solo nomine Peripatetici sunt, re ipsa autem minimè, hoc loco prætereundos esse duximus. Sed quantum Aristotelis disciplina cæteris omnibus præstet, vel hoc vnum indicio & argumento esse potest, quod posthabitis & pene deletis aliis, hæc vna iamdiu vigeat apud omnes & maximè colatur à Christianis: licet Eusebius in lib. de Præparat. Euangel. & D. August. l. 8. de Ciu. Dei, affirmet doctrinam Platoniam reliquis omnibus disciplinis, & veritati, & religioni Christianæ longè propiorem esse.

Secta Stoica. Stoicę disciplinę princeps fuit Zeno Cittyus, auditor Cratis Thebani, quamquam is dicitur etiam operam dedisse Xenocrati & Polemoni. Præfuit scholæ duos & viginti annos; post quem numerantur illustres Stoici, Cleanthes, Chrysippus, Diogenes Babilonius, Antipater, Panætius, Possidonius. Vide Ciceronem in Proëmio lib. de Diuinat. in cuius operis 1. libro. Boërium quendam appellat Stoicum. His quoque annumerari potest Seneca & Epictetus, cuius extat pulcherrimum Enchiridion Simplicij commentariis illustratum. Epictetus auctor sectæ Epicurę, secundum Gellium æqualis fuit Zenonis Cytici. in Physicis quidem ferè Democritum sequutus est; in his autem, quæ ad summum bonum pertinent, ab Aristippo Cyrenaico & Eudoxo (cuius de summo bono sententiâ Arist. commemorat. 10. lib. Ethicorum) aliquantulum quidem, sed non multum abhorret. Huius præcipui sectatores fuerunt, Metrodorus, Hermacus & Zeno; quem Philo, vt est apud Ciceronem in 1. de Natura Deorum Coryphæum Epicureorum solebat appellare. ad quorū societatem non video cur non sit aggregandus Lucretius, vir Romano genere clarus, & in hac disciplina valde probatus & nobilis; quippe qui totā Epicuri Physiologiā latinis versibus diligenter exposuit. Hæc de Philosophia Ionica, nunc de Italica, dicendum est.

Secta Pythagorica. Pythagoras Samius venit in Italiam regnante Tarquinio Superbo: tantæque cum disciplina & auctoritate tenuit magnam illam Græciam, multæque secula sic vixit Pythagoræorū nomen, vt nulli alij docti viderentur; cuius sapientiæ præiudicata opinio tantum valuit apud eius auditores, vt cū quid affirmarent, si quæreretur ex ipsis cur ita esset: nihil aliud responderent, quàm ipse dixit; ipse autem erat Pythagoras. Præceptor eius fuit Pherecydes Syrus, qui & primus Philosophorum, quod literis extet, dixit animos hominū immortales esse, & non fabulosè more antiquorum (vt Arist. docet 14. Metaph. c. 6.) sed grauius & seriò philosophari cœpit; quem apud sapientes sui

tēporis magni nominis & auctoritatis fuisse, perspicuum est ex Thaletis vita, quæ est apud Laërtium. Pythagoras igitur auctor fuit eius Philosophiæ quæ dicta est Italica, propter ea quod eā docuit in Italia, maximè verò Crotone, magna frequentia & nobilitate discipulorum. Sectatores eius memorantur, Theano vxor, Thelauges filius, Empedocles, Epicharmus, Architas Tarentinus, Alcmeo Crotonitates (quæ Arist. 1. Metaph. c. 3. cōfirmat fuisse tēpore Pythagoræ iam senioris) Hyppasus Metapōrinus & Philolaus. In secta autem Eleatica *Secta Eleatica.* (quæ initio diximus à multis subiici & subnecti disciplinæ Italicæ) hi ferè numerātur, Xenophanes, Parmenides, Melissus, Zeno Eleates, Leucippus, Democritus, quo tēpore fuit etiā Hippocrates Medicorū princeps, & Heraclitus. De variis igitur sectis Philosophorū pro eo, ac visū est instituto nostro cōsentaneū, est vt opinor, dictū satis. Sua porrò cuiusq; sectæ dogmata plenè cognosci possunt, ex iis quæ de sectarū principibus Laërtius, & alij memoriæ prodiderūt. Quanquā Platonis doctrinā breuiter & distinctè vno libello cōplexus est Alcinous: Epicuri autē Physiologiā (quæ tota, etiā pene Democriti est) Lucr. vt sup. dixim⁹, elegāti & copioso poemate subtiliter explicauit.

Neque vero apud Græcos solum Philosophia vixit, sed etiā apud *Philosophiæ primò floruisse apud Barbaros quàm apud Græcos.* Barbaros, atq; adeo multo prius & purius: quod indicat Plato multis locis, vt initio Timæi, in Cratylō, in conuiuio & in Epimenide: & item Arist. in 1. Metaphy. loquens de Ægyptiis. Quamobrem Pythagoras, Democritus, Plato studio ac spe addiscendi, externas & barbaras nationes adierunt, longinquasq; terras peragrarunt. Quin etiam Aristotelem multa didicisse à quodā Iudæo & à Theophrasto magnopere laudatam esse Philosophiam Hebræorū, Eusebius cōfirmat libro 9. de Præparat. Euang. cap. 1. & 3. testimonio Prophyrij, & Elearchi Peripatetici; id quod Eusebius accepisse videtur ex Iosepho, libro primo aduersus Apionem. Illos etiam, quos tanquam sapientes venenata est antiquitas, non Græcos, sed magnam partem Barbaros fuisse constat. Etenim Orpheus, Thrax fuit; Thales, Phœnix; Mercurius, Ægypti⁹; Zoroastes, Persæ; Athlas, Lybicus, seu Phryx; Anacharsis, Scyta; Pherecydes, Syrus: Deinde apud Hispanos, olim magistratus gerebant viri sapientia clari, differentes de natura, Deo & moribus. Apud Gallos sapientes habebantur Druidæ: Apud Ægyptios, Sacerdotes; Apud Babylonios, Caldæi; Apud Persas, Magi; Apud Indos, Gymnosophistæ; Apud Hebræos, Prophetæ. Quinimo cunctarum pene artium, & scientiarum originem, & inuentionem multi antiquitatis scientissimi, & maximæ auctoritatis viri referunt ad Barbaros, & imprimis ad Hebræos: cui⁹ rei nō parua nec obscura extāt in sacris literis argumēta. Verū hac de re copiosissimè scripserūt.

Iosephus duobus libris contra Apionem, Iustinus Martyr in sermone Exhortatorio ad Gentes, Clemēs 1. lib. Stromatum, Eusebius lib. 9. & 10. de Præparat. Euangel. Cyrillus 1. lib. contra Iulianum, Theodoretus in lib. de Græcanicis affectionibus. licet Diodorus Siculus 1. lib. cap. 1. putet Græcis non esse Barbaros antiquiores, & Epicurus, vt in alijs, sic in hoc etiam delirans dixerit, neminem nisi Græcum, idoneum esse ad philosophandum. De Latinis autem nihil dicendum est, quippe cum Philosophiam à Græcis acceperint, eorūque sectas alij alias securi fuerint.

Illud etiam his quæ dicta sunt adiungi potest, Philosophorum sectas nomen sumpsisse vel ab eo qui instituit, vt Pythagorici, dicti sunt à Pythagora; vel à patria illius, vt Cyrenaici à Cyrene quæ fuit patria Aristippi; vel à loco vbi philosophabantur, vt Academici, & Stoici; vel ab actione aliqua, vt deambulatione, vnde Peripatetici nomen inuenerunt; vel à genere vitæ, vt Cynici; vel ab electione & iudicio in philosophando, vt Ephectici vel Sceptici, qui auctore Pirrhone nullum esse certum iudicium rerum affirmabant. Quoniam verò multi in vna potissimum Philosophiæ parte fuerunt occupati, hinc alij dicti sunt Physici, vt ferè qui ante Socratem; alij Ethici vt ipse Socrates; alij Dialectici, vt Megareses. Ex Priscis item Philosophis, quidam nihil in scriptis reliquerunt, vt Socrates. licet D. August. 1. libro de Consensu Euangel. cap. 7. affirmet Socratem impulsu demonis, quæ sibi ipse familiarè esse iactabat, scripsisse fabulas Æsopi. alij vnum tantum opus, vt Parmenides, & Anaxagoras; alij multos libros, vt Plato & Aristoteles. Sed quia de sectis philosophorum dictum fuit; de tempore quo quisque eorum vixit ac floruit, etiam dicamus: est enim tractatio hæc, nec instituto nostro aliena, & scitu dignissima, certè studiosis philosophiæ nō minùs utilis quàm iucunda.

Explicatur, quo tempore floruerint nonnulli ex præcipuis Philosophis: sed prius agitur de ratione Olympiadum, quarum cognitio ad exponenda illorum Philosophorum tempora, mirifice confert.

CAP. III.

 V o tempore vixerint ac floruerint nonnulli ex iis Philosophis, quos paulò antè memorauimus; nempe qui in singulis sectis sapientiæ nomine ac fama ceteris antecelluerunt, deinceps ostendamus. Verùm quoniam in descriptione & expositione horum temporum, non alia vtemur chronographia, quàm ea quæ notatione Olympiadum nititur, quòd ea sit omnium maximè certa & explorata, & ab antiquis scriptoribus Græcis iuxta & Latinis probata

probata & vsurpata; necessariū esse duximus, quo melius intelligatur quæ dicere volumus, pauca quædā de ratione Olympiadū prædocere.

Nomē Olympiadis ductum fuit ex ludis Olympicis, qui sacri Ioui *Vnde sumptū*
Olympico, in Elide, maximo totius Græciæ concursu, quinto quo- *fit nomen O-*
que anno fiebant: spacium enim eorū quatuor annorum, qui inter vnā *lympiadis.*

celebrationem ludorum Olympicorum inclusiue, & alteram celebrationem proximè consequentem exclusiue, interiecti sunt. Olympiadem appellantur. Et quia id temporis spacium quadriennium continens, erat tum maximè certum, fixum & inamutabile, tum etiam notissimum omnibus, non Græcis modo sed quibusuis etiam Barbaris & externis gentibus, propter famam illorum ludorum ad omnes pene regiones peruagata, & apud omnes gentes peruulgata: idcirco hyſtoriographi & chronographi rationem & vsum Olympiadum ad constitutionem Chronographiæ, & ad notationem distinctionemque temporum, meritò adhibuerunt. Sed quamquam nomen Olympiadū ex Olympicis ludis sumptū est, non idem tamen vtriusque rei initium fuit: ludos namque Olympicos multo priores & antiquiores fuisse quàm Olympiades, norunt quicumque memoriam antiquitatis vel leuissimè tenent. Legimus enim ludos Olympicos etiam ante bellum Troianum, magna celebritate fieri solitos: vsum autem Olympiadum, non ante quadringentos annos, post excidiū Troiæ transactos, coepisse constat. Verū quo tempore primum instituti sunt ludi Olympicī, quisue primus eorum auctor & inuentor fuerit, non idem sentiunt & scribunt omnes.

Ludi Olympicī multo antiquiores Olympiadibus.

Velleius Paterculus priore libro suæ Historiæ, certamen Ludicrum Olympicorum ad corporis animique virtutem excitandam efficacissimum, institutum esse ait ab Iphito Elīo, annis ante consulatum Marci Vinicij (ad quem Velleius illam scribit historiam) octingentis viginti tribus. incidit autem Consulatus Vinicij (vt ipsemet Velleius paulò infra scribit) in annum ab vrbe condita septingentesimū octogessimū quintum, quare institutio ludorum Olympicorum facta ab Iphito Elīo, præcessit urbem Romam annis triginta octo. Sed cū eodem in loco Velleius dicat, certamen Olympicum fuisse institutum ab Atreo, cum is Pelopi patri funebres faceret ludos, in quibus omnis generis certaminum Hercules victor extitit, annis ante sua tempora mille ducentis quinquaginta, hoc est ante Iphitum annis plus quam quadringentis; manifestum est Iphitum non fuisse primum Ludicri Olympicī auctorem: sed vocari auctorem à Velleio, fortasse quod is ludos Olympicos iam pridem intermissos, renouauerit, au-
xerit & illustrauerit; vel quod ab illo tempore initium acceperit vſus Olympiadum. Quanquam si descriptionem temporum eo loco po-

A quo instituti sunt ludi Olympicī vna opinio est.

Cur ludi Olympici quinquennales fuerint.

Cur victores in ludis Olympici coronabatur Oleastro.

fitam à Velleio subtiliter expédere voluerimus, comperiemus ludos Olympicos institutos fuisse ab Iphito annis sexdecim ante initium Olympiadum: quod verum sit nec ne, postea declarabitur. Per multi alij scriptores in primis nobiles auctorem primum horum ludorum faciunt Herculem, qui socius fuit Iasonis in expeditione Argonautica ad rapiendum vellus aureum. Plutarchus quidem certè in Theſeo ait Theſeum constituisse ludo Isthmicos æmulatione Herculis, qui Olympicos constituerat: idem scribit Plinius lib. 7. cap. 58. & Solinus cap. 2. Diodorus Siculus lib. 5. cap. 2. & 4. fusius docet quã admodum Hercules ludos Olympicos in Elæorum regione iuxta Alphæum fluuium instituerit: Eusebius idem sentiens in chronicis, addit ex quo tempore Hercules hos ludos instituit, vsque ad primam Olympiadem, annos fluxisse quadringentos triginta: quamobrem initium certaminis Olympici præcessit, auctore Eusebio, excidium Troiæ, annis viginti quinque; nam ipse in eodem opere, ab excidio Troiæ vsque ad primam Olympiadem numerat annos quadringentos & quinque, vel quadringentos & sex. Clemens quoque Alexandrinus i. lib. Stromatum, auctorem Olympici certaminis facit Herculem: Vide etiam Strabonem, lib. 8. Sed cum Pausanias omniũ subtilissimè & accuratissimè his de rebus scripserit, libentiũs opinioni eius accesserim: Is igitur in priori Eliacorum libro Herculem Idæũ auctorem facit Olympici certaminis. huius autem Herculis fratres quatuor fuere, quibus Hercules natu maximus huiusmodi certamen quasi per ludum proposuit, victorẽque Oleastri corona donauit, & quia quinque fratres erant, hos ludos quinquennales esse placuit, licet D. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 12. ludos Olympicos quolibet quadriennio fieri solitos dicat, propter quadriennem solis cursum, qui singulis annis tres horas adiiciens, quarto quoque anno diem intergrum addit. Quoniam autem hos ludos, qui postea consequuti sunt, vel intermissos renouarunt, vel imperfectos auxerunt & illustriores atque celebriores fecerunt, idcirco alij hoc inuentum tribuunt Pelopi & Pelix, alij Clymeno, alij Herculi Amphitris filio, alij Oxillo, alij Iphito Elæo. Victores huius certaminis Oleastro coronabantur, quod ea arbor cariem vetustatẽque minimè sentiat, cui rei fidem facit Oleaster quo Hercules in hoc certamine victor coronatus fuit, ad Plinij vsque tempora religiosè custoditus. Statuæ etiam victoribus dicabantur. vide Plinium lib. 15. cap. 4. & lib. 20. & cap. vltimo. Quæ autem genera certaminum in eo genere ludorum exercerentur, & quo tempore quodque inuentum & exhiberi cœptum fuerit, disertissimè Pausanias eodem in libro exponit.

Fiebant autem ludi Olympici circa æstium solstitium, quo tempore & Olympiades & anni Olympici initium habebant: tūc enim apud Athenienses illos veteres, & anni & primi mensis, cui nomen Hecatombæon, initium erat, vt testatur Simplicius Philosophus, explanans textum vigesimum quintum libri quinti Physicorum Arist. & copiosè demonstrat Theodorus Gaza in eo libro quem de mensibus Atticis scripsit. His consentaneum est quod Herodotus ait lib. octauo, Xersē qui cum innumerabili propè exercitu inuēte æstate maria transmisit ad debellandam Græciam, reperisse Græcos in celebrandis Olympicis ludis occupatos. Non me fugit Ioannem Lucidum libro primo de Emendatione temporū cap. 8. & in libro de vero die passionis Domini, Hypothesi septima & octaua; pugnacissimè contendere, initium ludorū Olympicorum, & Olympiadū, fuisse circa æquinoctium autumnale: Sed vir ille frustra & temerè communi veterum scriptorum sententiæ repugnat: cui in iis quæ ad fidem veteris historiæ, & chronographiæ pertinent, parum est credendum, vt homini & antiquitatis minimè docto, & speciosis Ioannis Annij figmentis, decepto. Verū quæ de ludis Olympicis adhuc dicta sunt satis esse debent: deinceps ad Olympiades, quarum gratia illa tractauimus veniamus. Ac primū videamus quo tempore initium habuerint Olympiades. Initium Olympiadum ad tria tempora, quæ maximè illustria & memorabilia fuerunt referri potest; ad tempus excidij Troiani; ad originē vrbs Romæ, & ad sacrā chronographiā hoc est ad ea tempora, quæ in sacris literis describuntur: si referatur principium Olympiadum ad excidium Troiæ, Eusebius in chronici, ait Olympiades incēpisse, annis post Troiam captam, quadringentis quinque, vel quadringentis sed: idem sensit ante ipsum Iulius Africanus; & post ipsum idem quoque sensit. D. Cyrillus primo lib. contra Iulianum. Velleius Paterculus priori libro suæ historiæ, initium Olympiadum facit posterius excidio Troiæ, annis quadrigētis & quindecim: Eutropius initio primi libri, anno post euerfam Troiam trecentesimo septuagesimo secundo inchoat Olympiades. Sed longè probabilius eorum est sententia, qui ponunt initium Olympiadū anno quadringentesimo septimo vel quadringentesimo octauo post euersum Ilium. Hoc sentit Diodorus Siculus initio primi libri, secutus Appollodorum: idem affirmat Clemens Alexādrinus primo libro Stromatum: idem se comperisse, collatis Græcorum & Romanorum temporibus, testatur Solinus capite secundo: his adnumerare oportet M. Varronem, Dionysium Halicarnasēum, & alios, qui ab excidio Troiæ, vsque ad originem Romæ, recensent annos quadringentos triginta duos, vel quadringentos triginta tres: Romā au-

n ij

*Quo tempore
fiebant ludi
Olympici, &
vnde inchoa-
bantur anni.
Olympiadū.*

*Contra Ioan-
nem Lucidū.*

*Quot annis
post excidium
Troie cepe-
runt Olympiades.*

tem conditam esse censent, primo anno septimæ Olympiadis. Ab hac sententia prope nihil discrepat Eusebius, quippe qui in chronicis (vt supra ostendimus) ab eo numero non nisi vno, vel altero anno discedat: quâquâ is in decimo libro de Præparatione Euangelica capite tertio, à Troia capta vsque ad primam Olympiadem, annos quadringentos quinquaginta ex Græcorum historia colligi affirmat, nisi fortè mendum sit in illo numero, vt pro 405. transposito, o, post, s, mendosè scriptum sit 450. licet ratio temporum quam ibi describit & subducit Eusebius, hanc nostram suspicionem refellat, nam vt ea constet, illû numerû annorû, 450. deposcit, vt promptius sit opinari errorem esse in sententia Eusebii, quàm medium in scriptura. **Cœpit** autem prima Olympias Iphito Elio certamen Olympicum iam pridem intermissum renouante, in quo certamine victor extitit Coræbus Elæus. putarunt autem nonnulli, Iphiti in renouando certamine Olympicò socium & adiutorem fuisse Lycurgum, qui Lacedæmonis leges tulit: id quod Plutarchus in Lycurgo confirmat testimonio Aristorelis Philosophi, & eo argumento, quod discus Olympicus, Lycurgi præ se ferat inscriptionem. Sed tum eodem in loco Plutarchus multos ex veteribus testes excitat, qui Lycurgum longè antiquiorem faciunt tum Eusebius in libro decimo de præparatione Euangelica cap. 3. scribit Lycurgû leges tulisse Lacedæmonis annis cētū ante primam Olympiadem: Cyrillus primo libro contra Iulianum, vetustiorē eum facit Olympiadibus, annis centum quadraginta. Eusebius in Chronicis, annis paulò pluribus quàm centum: Solinus capite 53. suæ historiæ ait Hesiodum mortuum esse in auspiciis primæ Olympiadis, eo autem antiquiorem fuisse Homerum annis centum triginta & octo. Sed tam multæ ac discrepantes inter se veterum de ætate Homeri, & Hesiodi apud Clementem in primo Stromatum, & apud Eusebium in decimo libro de Præparatione Euangelica capite 3. extant sententiæ, vt ea de re nihil certi decerni queat. Ergo si spectemus tempus excidii Troiani, oportet initium Olympiadum, annis post euerfam Troiam quadringentis & septem vel quadringentis & octo collocare.

*De tempore
Lycurgi.*

*De tempore
Hesiodi &
Homeri, opi-
nio Solini.*

*Quot annis
Olympiades
precesserint
Romam con-
ditam, varia
opinionēs.*

De initio autē Olympiadum relato ad originē vr̄bis Romæ, variè scripserūt veteres, aliis duodecima, aliis octaua, aliis septima, quibusdā sexta Olympiade Romā cōdēribus. Verum Solinus cap. 2. vbi hāc opinionum varietatem memorat, Romam esse conditam primò anno septimæ Olympiadis, probat ea ratione, quod consulariui G. Pompeij Galli, & Q. Verannij, qui gestus est anno vr̄bis conditæ octingentesimo primo, annotata est in plubicis actis Olympias ducē testima septima, ex quo manifestum sit, exordium vr̄bis cōditæ in principio se-

pio septimæ Olympiadis esse collocandum, Eandem sententiâ alio valde probabili argumento confirmat Dionysius Halicarnassæus, quod nunc consulto breuitatis causa, prætermitto. & certè si ab excidio Troiæ vsque ad initium Olympiadum fluxerunt anni quadringenti & septem, vel quadringenti & octo, vt suprà docuimus, cum plurimi grauiissimique scriptores affirmant, ab euerso Ilio vsque ad Romam conditam, præteruisse annos quadringentos trigenta duos, vel quadringentos ttiginta tres (hoc enim sensit. M. Varro, Messala, Dionysius Halicarnassæus, Strabo, Solynus, & alij complures) necesse est exordium vrbis Romæ ponere in principio septimæ Olympiadis. principium igitur Olympiadum exordia verbis Romæ. annis viginti quatuor antecessit.

Restat vt ad quod tempus eorum quę in sacra Cronographia recensentur, referendum sit initium Olympiadum breuiter videamus. *Quo Rege apud Iudeos regnante cæperint Olympiados.* Equidem arbitror Olympiades cæpisse regnâte en tribu Iuda Achaz octauo nimirum regni eius anno, quod ne longus sim, hac vna ratione demonstro. Cyrus primus Persarum Rex, cæpit regnare anno primo Olympiadis quinquagesimæ quintæ, hoc est annis post initium Olympiadum, ducentis & sexdecim, id enim probat Eusebius in decimo libro de Præparatione Euangelica, cap. 3. testimonio plurimorū & nobilissimorum scriptorum; sed ab octauo anno regni Achaz, vsque ad primum annum imperii Cyri, intercedunt anni ducenti & sexdecim; etenim ab octauo anno Achaz, vsque ad vltimum annum Sedechiæ vltimi regis Iudæ colliguntur ex scriptura quarto libro Regum, anni centum quadraginta sex: ab vltimo autem anno Sedechiæ, vsque ad primum annum Cyri, intercesserunt septuaginta illi anni captiuitatis, solitudinis & vastitatis Iudæorum prædicti à Hieremia & toties in scriptura memorati: quos incæpisse ab vltimo anno Sedechiæ, & manifestū est ex sacra scriptura, hoc cōfirmant Iosephus Iudæus, Clemens Alexandrinus, Iulius Africanus, Eusebius, D. Hieronymus, D. Augustinus, Seuerus Sulpitius, Isidorus & Beda: de hisse autem eos primo anno Cyri, clarissimis verbis testatum habemus in sacris literis, in fine secundi libri Paralipomenon, in principio primi libri Esdrę, apud Hieremiam cap. 25. & 29. & apud Isaiā cap. 45. septuaginta verò anni prioribus centum quadraginta & sex additi, efficiunt annos ducentos & sexdecim, nāpe tot quot ab initio Olympiadum vsque ad primum annum regni Cyri supra diximus interfluxisse. Habemus igitur constitutum initium Olympiadum, ostesum, enim est cæpisse Olympiades annis post excidium Troiæ quadringentis septem, vel quadringentis octo, antè originem autem Romæ, annis viginti quatuor; denique secundum Chronographiam sacræ
n iij

*Quam præ-
stans su-
periorum tem-
porum per
Olympiades.*

scripturæ, anno octauo regis Achaz, licet Iulius Africanus, & Eusebius in chronicis; exordium Olympiadum referant ad tempus Iothan regis Iuda; & in decimo libro de Præparatione Euangelica cap. 3. Eusebius inconstanter scribat de Olympiadum initio, primò quidem ipsum ponens in anno quinquagesimo Oziæ Regis Iuda, paulò autem infra, ipsum reiiciens ad tempus regni Achaz. Sed nobis, quibus quod supra docuimus, optima ratione conclusum videtur, nihil horum curæ est. Quàm sit autem vera, exacta, expedita, fidèque digna ea Chronographiæ ratio quæ Olympiadum descriptione nititur, magno indicio est, multitudo & præstantia scriptorum, qui hanc vnam numerandi & distinguendi tempora viam, atque rationem maximè probarunt & scriptis suis vsurparunt? Polybius, Iudico, Diodorum Siculum, Dionisium Halicarnasseum, Plinium, Solinum, Pausaniam, Diogenem Laërtium, Iosephum Iudæum, Clementem Alexandrinum, Iulium Africanum, Eusebium, D. Hieronymum, D. Cyrillum & alios. quàmplurimos. Scitum est illud Iulii Africani, & Iustini Martyris, de Olympiacæ Chronographiæ certitudine eulogium; Ante Olympiades nihil in Græcorum historia exploratum inueniri, sed esse omnia confusis scripta temporibus: post Olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissimè cuncta notabantur, nullam temporum confusionem extitisse, Hæc Iulius Africanus in 3. libro Annalium, referente Eusebio in decimo libro de Præparatione Euangelica cap. 3. idemque ante Africanum, Iustinus Martyr in exhortatorio sermone ad gentes scriptum reliquit. Eusebius in chronicis ait, à tempore Olympiadum Græcam de temporibus historiam veram credi; ante Olympiades autem, scriptores, vt cuique visum & libitum est, varias protulisse sententias. Quocirca Marcus Varro apud Censorinum, totum illud tempus quod Olympiades antecessit, fabulosum appellat. Sed quæ de ratione Olympiadum prædocere volebamus, ea sunt à nobis quantum putauimus satis fore ad id quod tractandum est, explicata. Sequitur igitur vt ad exponendam chronographiam eorum Philosophorum de quibus dicere instituimus, aggrediamur.

*Exponitur duodecim clarissimorum Philosophorum
Chronographia.*

C A P. IIII.

 RONOGRAPHIAM duodecim Philosophorum, qui singulis in sectis splendore nominis, & opinione sapientiz, cæteris eiusdem sectæ Philosophis præstiterunt, enarran-

dam suscepimus: eo de singulis ordine dicturi, vt qui priores ætate fuerunt, priorem quoque in explanatione huius chronologiæ locum sint habituri. A Thalete igitur qui vetustissimus Philolophorum est habitus, ordiemur.

THALES.

Thaletem, natū esse primo anno trigesi-
mæ quintæ Olympiadis,
obiisse autem Olympiade quinquagesima octaua, ita vt ad nonaginta vixerit annos, confirmat Diogenes Laërtius primo lib. in vita Thaletis, testimonio Apollodori & Socratis. Idem plane de ortu & obitu Thaletis scribit D. Cyrillus 1. libro contra Iulianum, Tatianus apud Eusebiū libro 10. de præparatione Euangelica cap. 3. Thaletem vetustissimum facit septem sapientum, quos Græcia coluit, vixisse autē cum circa Olympiadem quinquagesimam; quod etiā affirmat Clemens Alexandrinus primo libro Stromatum. Ab his parūm discrepat Plinius libro 2. naturalis historiæ cap. 12. faciens eum sapientiæ fama florentem, Olympiade quadragesima octaua. Herodotus primo libro, & Eudemus, in historiis Astronomicis narrāt, quo tēpore Cyaxares penultimus Medorum Rex, cum Alyatte Lydorū Rege prælium volabat committere, repentē solem, die in noctem verso, defecisse. Eamque defectionem solis Thaletem Ionibus prædixisse. Clemens autem Alexandrinus primo lib. Stromatum, illam solis Eclipsim euenisse dicit Olympiade quinquagesima: sed fallitur, nam Cyaxares obiit circa Olympiadem quadragesimam quintam: ei namque successit Astyages, regnum tenens annis triginta quinque: post quē regnū accepit Cyrus anno primo Olympiadis quinquagesimæ quintæ. Hæc autē nota sunt & manifesta ex his, quæ cū ab aliis tum ab Herodoro memoriæ sunt prodita. Plinius in 2. lib. cap. 12. & Eusebius in Chronicis, Eclipsim illam contigisse aiunt quadragesima octaua Olympiade; sed Plinius refert illam ad quartum annum Olympiadis quadragesimæ octauæ, qui fuit Romæ conditæ annus ceterimus septuagesimus, regnāte Alyatte Lydorum Rege: Eusebius verò eā inquit accidisse regnante apud Medos nō Cyaxare, sed Astyage eius filio, atque ea ratione illud incommodum quo Clemētē vrebamus & redarguebamus, euadit. idem scriptum reperimus apud Ciceronē in 1. libro de Diuinatione. Solinus cap. 20. eius belli quod inter Medos, & Lydos gestum est memoriam faciens, ait ipsum inter Alyattem Lydorum, & Astyagem Medorum Reges factum esse, Olympiade nona & quadragesima, anno autem post Ilium captum sexceterimo quarto. Verū inigne mendum, quod est in chronicis

De eclipsi solis quam prædixit Thales.

n iiii

*Insignem
dum in chro-
nicis Eusebij.*

Eusebij, non debet à nobis silentio præteriri. ponitur enim ibi Thales Milesius Physicus, iam sapientiæ fama conspicuus & illustris sub Olympiade octaua, eius autem obitus longissimè post denotatur, in Olympiade nimirum quinquagesima octaua: vt eum, ducentis & eo amplius vixisse annis, necesse fuerit: quod præterquàm quod perspicuè falsum, & absurdum est, aduersatur etiam iis, quæ idem Eusebius ait 10. libro de Præparatione Euangelica cap. 3. scribens Thaletem Cyri Regis tempore floruisse. D. Augustinus libro decimo octauo de ciuitate Dei cap. 37. ait Thaletem vixisse regnante apud Romanos Romulo, qui à septima Olympiade vsque ad decimam sextam regnauit: qua in re eum quem proximè refutauimus Eusebij errorem, secutus est. Thaletis æqualem fuisse Pherecydem Syrum Pythagoræ magistrum, satis declarant eorum epistolæ vltro citroque missæ, quæ etià nunc extant apud Laërtium: Pherecydem autem floruisse regnante Cyro Persarum Rege, auctor est Plinius libro 7. cap. 56. cum autem ex epistola Pherecydis ad Thaletem, liceat intelligere, Pherecydem mortuum esse ante, Thaletem, cuius obitus Laërtius ponit in quinquagesima octaua Olympiade, nescio cur postea Laërtius describens vitam Pherecydis, affirmet eum vixisse circa Olympiadem sexagesimam nonam; cum si vera sunt quæ ipsemet antea scripserat, plusquàm decem Olympiadibus ante, obuisse eum necesse sit. Auditor Thaletis, & in Philosophia successor, fuit Anaximander, quem ponit Eusebius in chronicis, sub finem Olympiadis quinquagesimæ. Laërtius, ait eum Olympiade quinquagesima octaua, egisse ætatis annum sexagesimum quartum. Plinius libro 2. cap. 8. Anaximandrum, inquit, primum omnium aperuisse obliquitatem zodiaci. Olympiade quinquagesima octaua. Post Anaximandrum in eadem Philosophia Ionica floruit Anaximenes, natus vt scribit Laërtius, Olympiade sexagesima tertia, cui successit Anaxagoras, de quo infra suo loco dicemus.

*Tempore
Thaletis qui
floruerint a-
pud varias
gentes, præse-
tim autem
apud He-
bræos.*

Ex his igitur quæ à nobis adhuc commemorata sunt, licet concludere Thaletem floruisse circa Olympiadem quinquagesimam: in hoc enim omnes ferè, quos supra citauimus scriptores, consentiunt. Hoc autem tempore Iudæi erant in captiuitate Babylonica: quæ captiuitas initium habuit Olympiade trigesima septima, finem verò Olympiade quinquagesima quinta. Floruerunt tempore Thaletis apud varias gentes multi omni genere laudis præstantes viri: apud Iuæos quidè duo eximij Prophætæ Ezechiel, & Daniel, qui etiam vsque ad tertiū Cyri Regis annum vixit, vt scriptum est in libro Danielis cap. 10. Apud Athenienses, eorum legislator Solon: qui leges scripsit anno trigesimo tertio Tarquinij Prisci Romanorum Regis, vt refert Gellius libro 17. cap. 21. Apud Syros, Pherecydes Pythagoræ magister:

Epimenides apud Cretenses; denique septem illi Græciæ sapientes Tunc regnabat apud Lydos Cræsus; tunc Monarchia Medorum euerfa est à Cyro, & ad Persas translata. Postremò, Thales natus est sub initium regni Anci Martij, qui quartus fuit Romanorum Rex. floruit regnantibus Romæ Tarquinio Prisco, & Seruio Tullo, quo Rege è viuis excessit, anno vrbis conditæ, circiter ducentesimo octauo. Hæc autem tum ex his quæ nos supra docuimus, tum ex his quæ scribit Solinus cap. 2. facillè possunt intelligi.

PYTHAGORAS.

Fuit quidam Pythagoras, ætate posterior Thalete, sed claritate nominis & doctrinæ, ac sapientiæ fama, discipulorumque multitudine atque nobilitate. non prioribus modò Philosophis longè præstitit, sed posteriorum etiam summis, vel maior vel par fuit, inferior certè nullo. De cuius ætate tam variè scripserunt veteres, vt non decem aut viginti, sed centum & eo ampliùs annis, inter se differant.

Etenim Plinius lib. 2. cap. 8. facit eum iam doctrina florentem Olympiade circiter quadregesima secunda, anno autem vrbis cōditæ centesimo quadregesimo secundo. Eum autem fuisse in Ægypto, regnante ibi Semnefertæo, scribit libro 36. cap. 9. illius autem Regis principium regnandi facit Eusebius in chronicis; Olympiade quadregesima tertia, finem verò quadregesima quinta. At Diodorus Siculus lib. 12. scribit eum claruisse Olympiade octogesima tertia, nempe posteriorem eum faciens quàm Plinius annis centum viginti. Verùm neutra opinio probalis. Titus Liuius primæ Decadis libro primo ait Pythagoram regnante Romæ Seruio Tullo floruisse in Italia: cepit autem regnare Seruius Tullus circa Olympiadem quinquagesimam, Liuius consentit Dionysius Halicarnasseus lib. 2. dicens eum vixisse in Italia post Olympiadem quinquagesimam. Idem sentit Eusebius decimo libro de Præparatione Euangelica cap. 3. quanquam in Chronicis scribit eum floruisse sexagesima, quarta obiisse autem Olympiade septuagesima. Clemens Alexandrinus 1. libro Stromatum, ait eum vixisse circa Olympiadem sexagesimam secundam. D. Augustinus lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 37. affirmat Pythagoram eo tempore Philosophatum, quo soluta est Iudæorum captiuitas, hoc est Olympiade quinquagesima quinta. Laërtius eum floruisse ait Olympiade sexagesima, & venisse in Ægyptum Amaside apud Ægyptios regnante, qui initium regnandi fecit Olympiade quinquagesima tertia; finem autem sexagesima tertia, vt in Chronicis notat Eusebius. Ergo miror Laërtium, ortum Anaximenis Philosophi ponere in Olympiade se-

De ætate Pythagoræ variè admodum sententiæ.

*Quo tempore
Pythagoras
uenerit in
Italiam*

xagesima tertia, quem tamen æqualem fuisse Pythagoræ, ei que familiariter notum, utriusque epistolæ quas Laërtius refert apertè declarant, Cicero in prima Tusculana ait Pythagoram uenisse in Italiam regnante Romæ Tarquinio Superbo, qui regnare cœpit circa Olympiadem sexagesimam primam: idemque confirmat Gellius lib. 17. cap. 21. at Solinus cap. 16. ait Pythagoram uenisse in Italiam Bruto, qui reges vrbe exegerat Cōsule. In quarta Tusculana Cicero scribit Pythagoram floruisse in Italia, eo tempore, quo Brutus Romam dominatu regio liberauit, quod tempus Dionysius Halicarnasseus docet incidisse in Olympiadē sexagesimā octauā. Meritò igitur Cicero, Liuius, & Dionysius, locis supradictis, opinionē eorū refellunt, qui Numam Pompilium, secundum Romanorum Regem, Pythagoræ, auditorem & sectatorē fuisse existimarunt. à qua opinione non uidetur Clemens 1. lib. Stromatum abhorruisse, nec Plinius, alique quos ipse memorat lib. 13. cap. 13. sed ex his quæ diximus, cōstat, Numam pluribus quàm centum annis Pythagora fuisse uetustiore. Quin etiam Dionysius ostendit Crotonem urbem, ad quam multis iam ante annis conditam, Pythagoras uenit, regnante ipso Numā fuisse ædificatam. Cicero lib. 1. de Oratore, Numam significat duobus ante Pythagoram seculis, fuisse. Plutarchus in Numa, scribit eam vulgi opinionem de Numa, quod is Pythagoreus fuerit, inde fortasse ortam, quod tempore Numæ floruerit Pythagoras quidā Spartanus, qui ueniens in Italiam Numæ familiarissimus fuit: uerū hoc refellit Dionysius Halicarnasseus, affirmans id futile esse, cū à nullo veterum scriptorum fuerit memoriæ proditum. Probabilior illa Ciceronis coniectura, tantā fuisse in tota Italia de Pythagoreorum doctrina & sapientia famam & estimationem, ut qui sapiens haberetur, is continuo Pythagoræus putaretur: Numam igitur, quod eum sapientem virum fuisse à maioribus accipissent, temporum uero, & ætatum differentiam, propter uetustatem ignorarent, quidā Pythagoræ auditorem crediderunt. Hanc Ciceronis coniecturam confirmant ea, quæ scribit Plinius lib. 34. c. 6. cum enim bello Samniti, consultus à Romanis Pythius Appollo, iussisset duobus Græcorum gentis, vni sapientissimo, alteri fortissimo, statuas in vrbe, celebri loco dicari, Romanos yñā Pythagoræ, alterā Alcibiadi dicasse. ut mirum sit eos vel sapientia Pythagoram Socrati, eiusdem Dei sententia sapientissimo omnium pronunciato, vel fortitudine, Alcibiadem Themistocli prætulisse.

Omnibus igitur veterum scriptorum de Pythagoræ ætate sententiis inter se collatis, illud ceu simillimum & proximum uero, constitui potest. Pythagoram eo tempore floruisse, quod inter sexagesimā

& septuagesimam Olympiadem interiectum fuit: in hoc enim conueniunt, atque consentiunt plerique nobiles scriptores, Cicero, Lilius, Dionysius Helicharnasseus Clemens Alexandrinus, Eusebius in chronicis & Diogenes Laërtius. Diodorus Siculus lib. 12. Milonem illum Crotoniatem incredibili corporis robore præditum, æqualem facit Pythagoræ, utrunque autem circa Olympiadem octogesimam tertiam floruisse: sed fallitur. Verius Herodotus, qui lib. 3. Milonem eo tempore vixisse significat, quo Darius Hystaspis filius regnum Persarum administrabat: regnavit autem Darius ab Olympiade sexagesima quarta, usque ad septuagesimam tertiam. Solinus cap. 4. ait Milonem enituisse tempore Tarquinij Romanorum regis, quod in idem tempus recidit. Aulus Gellius lib. 15. cap. 16. mendosa nescio quæ secutus chronica, falso putavit, Milonem prima Olympiade floruisse. Eo autem temporis interuallo, quo vixit & floruit Pythagoras, multa, eaque illustria, & memorabilia contingerunt. Romani exactis rebus, potestatem Consulium instituerunt: Persæ, rege Cambyse victam armis Ægyptum imperio suo adiecerunt: Hebræi, Darii Persarum regis qui Cabyssi successit & cuius in priori libro Esdræ, & apud Zachariam prophetam fit mentio permisso & liberalitate, templum Hierosolymitanum instaurarunt Zorobabele principatum populi, summum autem Pontificatum Iesu filio Iosedech regente, prophetantibus verò Zacharia, & Aggæo qui cum Malachia ultimi fuerunt Prophetarum; quorum in sacris libris extant scripta. Atque hoc loco velim lectorem considerare (id quod perutilem, atque periuicundam habet contemplationem) quemadmodum quo tempore apud Græcos prope infans erat philosophia, & sapientia. eo tempore fuisse eam apud Hebræos vetustissimam, & (si fas est ita loqui) pene decrepitam: nouissimos enim sapientum, & prophetarum qui fuerunt. apud Hebræos, constat fuisse *συχρότους* antiquissimis, atque adeo primis Græcorum sapientibus.

Error Diodori Siculi.

Que memorabilia in orbis cōtulerint tempore Pythagoræ.

Nota.

HERACLIVS.

EX TANTIDUÆ apud Laërtium epistolæ, vna Darij Persarum regis. Heraclitum ad se humanissime accersentis, eiusque se auditore & discipulum esse cupientis, multaue ei benignè pollicentis: Altera ipsius Heracliti profectionem ad Persas abnuentis, & tanti Regis promissa literarum otio & studio Philosophiæ postponentis. Idem confirmans Clemens primo libro Stromatum ita scribit, *Heraclitus posterior fuit Pythagora, utpote cuius ipse meminit in suis scriptis, hic despexit Darii regem. adhortantem se, ut ad Persas veniret.* Hæc Clemens.

Ex quo licet intelligere, vixisse Heraclytum, eiusque nomen in Philosophia clarum fuisse, regnante apud Persas Dario Hystaspis filio; regnavit autem Darius ab Olympiade sexagesima quarta usque ad septuagesimam tertiam. cum quo Laërtius consentit, scribens eum claruisse circa Olympiadem sexagesimam nonam. Eusebius in chronicis de ætate Heraclyti inconstanter scribit, nam cum dixisset eum floruisse Olympiade septuagesima, postea inquit, eum clarum in Philosophia fuisse habitum Olympiade octogesima. Vixit autem Heraclytus annos sexaginta.

A N A X A G O R A S.

ANAXAGORAM æqualem Pythagoræ facit Eusebius lib. ultimo de Præparatione Evangelica cap. 4. in chronicis autem paulò posteriorem eum facit Pythagoræ, scribens floruisse illum defuncto Pythagora circa Olympiadem septuagesimam. Fuit Anaxagoras magister Archelai Philosophi, Euripidis Poëtæ, & Periclis Atheniensium principis, qui ob incredibilem eloquentiæ vim, dictus fuit tonare, fulminare, totam Græciam permiscere. Hunc Periclem Diodorus Siculus lib. vndecimo affirmat Olympiade octogesima prima floruisse. Plinius lib. 2. cap. 58. ait Anaxagoram Olympiadis septuagesimæ octavæ secundo anno, cœlestium literarum scientia prædixisse, quo die casurus esset è sole lapis, quod ita evenit, ut ab eo prædictum fuerat. Auctor est Diogenes Laërtius, Anaxagoram vigesimum ætatis annum egisse, quo tempore Xerxes in Græciam transiit; eius autem Regis in Græciam transitum Eratosthenes apud Clementem primo lib. Stromatum, & Diodorus Siculus lib. vndecimo, notarunt in primo anno Olympiadis septuagesimæ quintæ. Apollodorus in chronicis refert, Anaxagoram floruisse Olympiade septuagesima, obiisse autem septuagesimæ octavæ Olympiadis anno primo. De hoc igitur ferè convenit inter omnes, Anaxagoram vixisse, & claruisse, eo tractu temporis, qui inter Olympiadem septuagesimam & octogesimam, interiectus fuit. Hoc temporis spatio, regnarunt apud Persas Xerxes, & filius eius Artaxerxes cognomento Longimanus. Hic Esdram, & Neëmiam, (ut scriptum est in 1. & 2. lib. Esdræ) misit Hierosolymam, ad corrigendos mores populi Iudaici, ad constituendum & ornandum cultum diuinum, & ad muros eius urbis extruendos atque muniedos: quæ murorum ædificatio cœpit anno regni huius Artaxerxis vigesimo. hoc est anno quarto Olympiadis octogesimæ tertię, nam regnare cœpit (auctore Diodoro lib. vndecimo) anno primo Olympiadis septuagesimæ nonæ. Ab hoc autem tempore initium sumere oportet

oportet numerādi septuaginta illas Danielis hebdomades: id quod *Prophetia*
 video & ipsum Danielē satis perspicuē indicare cap. 9. & nō paucos *numerandi*
 cōsque in primis graues atque prāstantes scriptores ecclesiasticos *septuaginta*
 memoriā prodidisse. Hoc etiam tempore Athenienses nobilissimas *hebdomades*
 illas, maximēque memorabiles de Persis victorias, Marathonicam, *Danielis, su-*
 Salaminiam & Plateāniem, ducibus Miltiade, Themistocle, & Ari- *menandum* sit.
 stide retulerunt. Ferūt primos Philosophorum, Pherecydem Syrum
 & Anaxagoram, illum quidem, immortalitatem animi nostri, hunc
 autem, Deum quem ipse Mentem vel Intellectum vocabat, esse mū-
 di cūctarūque rerum opificem, Grēcos docuisse: vt permirum sit,
 priores Philosophos qui hāc ignararunt, sapientum nomen, & ho-
 norem habuisse; & duas has res, quarum cognitio cūctis mortali-
 bus optatissima est & ad bene piēque viuendum maximē necessaria,
 tam serō ad Grācorum notitiam peruenisse.

Qui primi
Philosopha-
rum, animi
nostri im-
mortalitatem
et Dei efficiē-
tiam Græcos
docuerint,

DEMOCRITVS.

Democritus in eo opere, quod inscripsit paruum Diacōsum, ait
 se iuuenem eo tempore fuisse, quo iam senex erat Anaxagoras,
 vt pote minorem natu, quā ille erat, annis quadraginta: addit etiā
 se opus illud composuisse, anno post excidium Troiæ quingentesi-
 mo trigésimo: quod si verum esset, vixisset Democritus circa trige-
 simam Olympiadem, hoc est multo ante Thaletem & septem sapiē-
 tes: quod cum perspicuē falsum sit, necesse est, vel erasse Democritū
 in Chronographia, vel, quod est credibilius, numerum illum an-
 norum postea fuisse vitiatum, vt legendum sit, itaque à Democrito
 scriptum fuerit (anno post exidum Troiæ septuagesimo trigésimo)
 cum quo consentit id quod scribit in Chronicis Apollodorus, affir-
 mans eum floruisse circa Olympiadem octogésimam, & Plinius lib.
 30. cap. 1. dicens eum floruisse circa bellum Peloponesiacum, hoc est
 ab vrbe condita anno trecentésimo, quod tempus incidit in octo-
 gesimam primam Olympiadem; Ab excidio autem Troiæ vsque ad
 octogésimam primam Olympiadem fluxerunt anni septingentitri-
 genta. Trasyllus in eo lib. qui inscribitur de legendis Democriti lib.
 memorat Democritum annis septuaginta septem maiore natu fuis-
 se quā Socratem. Herodotus inquit (auctore Laërtio) Xersem re-
 gem hospitatum esse apud patrem Democriti tunc temporis pueri,
 eiq; reliquisse Magos quosdam & Chaldaeos, à quibus Theologiā,
 & Astrologiā didicit. Hippocratem Medicorum principem æqualē
 fuisse Democriti, & Plinius lib. 30. cap. 1. testis est, & confirmat apud
 Laërtium Athenodorus, scribens Hippocratem cum ad curandum

Tempore
Democriti
floruit Medi-
corum prin-

cap. Hippocrate.

Democritum morbo laborantem venisset, multis in rebus exploratâ & cognitâ eius sapientiam fuisse demiratum: quare constat falsam fuisse eorum opinionem, quos Cornelius Celsus initio sui operis ait credidisse, Hippocratem fuisse Democriti discipulum. Gloriatur Democritus apud Clementem primo libro Stromatum, & apud Eusebium lib. 10. de Preparatione Evangelica cap. 2. se octoginta annis abfuisse à Patria, plurimas, longissimæque distitas regiones peregrinando atque perlustrando, quo maiores sapientiæ opes vndiq; cõquisitas sibi compararet. Obiit ceterisimum nonum ætatis annû agês. Eusebius in Chronicis facit eum æqualem Anaxagoræ, & florentem circa septuagesimam Olympiadem: sed falso, nam supra demonstratum est, Anaxagoram initio septuagesimæ quintæ Olympiadis, fuisse viginti annorum; quare natus fuerat initio septuagesimæ Olympiadis: dictum etiam fuit Democritum annis quadraginta minorem natu fuisse, quàm Anaxagoram. Ergo tantum abest vt floreat Olympiade septuagesima, sicut ait Eusebius, vt natus fuerit octogesima: quanquam ne hoc quidem verum esse videtur, nam si natus est Olympiade octogesima, vixit autem centum & nouem annis, ergo peruenit vsque ad Aristotelem annos iam circiter triginta natum, quod apertè falsum est, quare vel quod dicitur de tempore ortus eius, vel quod de longitudine vitæ affirmatur, pro vero habendum non est.

Equidem cum opiniones veterum de ætate Democriti considero, eas tam varias & discrepantes inter se reperio, vt ea dere nihil certi habeam constituere. probabile tamen est Democritum circa septuagesimam secundam Olympiadem esse natum. siquidem is puer erat Olympiade septuagesima quinta, quo tempore Xerxes Persarum Rex in domo eius est hospitatus, vt memoriæ prodidit Herodotus, qui eodè illo tẽpore floruit, vt docet Diodorus Siculus lib. 3. cap. 9. quàm Plinius lib. 12. cap. 4. ait Herodotum Thuriis in Italia composuisse historiam suam anno vrbs conditæ trecentesimo decimo, nẽpe circa octogesimam tertiam Olympiadem. Verisimile igitur est ætatem Democriti, cuius prope equalis fuit Herodotus, meliùs ipsi Herodoto, quàm posterioribus historiographis, fuisse cognitâ, illud quoq; quod Plinius, Apollodorus, Thrasyllus, aliq; prodiderunt, eum circa Olympiadem octogesimam, hoc est ab octogesima, vsque ad nonagesimam floruisse, probabile est. Illud certe video inter multos scriptores constare, Democritum & Hypocratem tempore belli Peloponesiaci floruisse, quod gestum est circa Olympiadem octogesimam primam, vt supra ex Plinij sententia docuim⁹. Quod autem affirmat Eusebius lib. 10. de Preparatione Evangelica cap. 3. Democri-

De ætate Herodoti Historici.

tum fuisse Olympiade quinquagesima, annis post Troiæ excidium septingentis, id duplicem continet errorem; nam Olympiade quinquagesima, ne pater quidem Democriti natus erat, & ab excidio Troiæ, vsque ad quinquagesimam Olympiadem, non plures quàm octo & sexcenti anni numerantur.

P A R M E N I D E S.

V Idetur fuisse Parmenides paulo antiquior Democrito: Nam Clemens Alexandrinus primolibro Stromatum; eumq; secutus Eusebius decimo libro de Præparatione Euāgelica cap. 3. & Aristoteles lib. 1. Metaphysicæ, aiunt Parmenidem Xenophanis auditorem fuisse, Parmenidis Zenonem, Zenonis Leucippum, Leucippi Democritum; itaque Parmenidē nō paucis annis faciunt Democrito priorem. Deinde Plutarchus in Pericle, scribit Periclem, non solum Anaxagoræ, sed etiam Zenonis, qui fuerat discipulus Parmenidis, auditorem fuisse, ergo Zeno æqualis fuit Anaxagoræ, quo Democritum minorem natu fuisse quadraginta annis, supra ostendimus; si Zeno prior fuit Democrito, Parmenidē Zenonis magistrum, eo antiquiorem fuisse necesse est. Ad hæc siue Parmenides auditor fuit Xenophanis Colophonij, vt tradunt Clemens Alexandrinus, Eusebius, & Aristoteles locis supradictis, & Laërtius in Parmenide: siue vt censet Theophrastus apud Laërtium Anaximādrī discipulus fuit, necesse est eum floruisse circa septuagesimam Olympiadem, Nam & Xenophanem, & Anaximandrum circa sexagesimam Olympiadem claruisse, manifestum facit Laërtius, Clemens, & Eusebius. Democritū autem septuagesima Olympiade, ne natum quidem fuisse, ex his quæ supra diximus cum eius Chronographiam exponeremus, perspicuum est. Verumtamen Parmenidem non esse adeo anriquum, sed fuisse propemodum æqualem Democrito, & vtrunque post octogessimam Olympiadem floruisse, vel eo argumento probari posset, quod Plato in eo dialogo, qui inscribitur Parmenides, inducat Socratem iuuenem colloquētem atque differentem cum Parmenide iam quidē sene, sed non decrepito, quin etiam eo tempore, opinione & fama sapientiæ multum florente. Natus est autem Socrates Olympiade septuagesima septima, vt illum eius sermonem, quem is iuuenis cum Parmenide habuisse dicitur, verisimile sit circa Olympiadem octogessimam tertiam, vel quartam, fuisse habitum. Non me latet quosdam arbitrari totum illum Socratis cum Parmenide sermonem à Platone contra Chronographiæ rationem & veritatem fuisse confictum Parmenidemque ante Socratis ortum vita fuisse defunctum.

De ætate Parmenidis disceptatio.

Sed de his opinetur quisque quod ei magis libuerit. Illud certe non ferendum quod ait Laërtius Parmenidem floruisse circa Olympiadem nonagesimam nonam, cum proxime post, discipulum eius Melissum florentem faciat Olympiade octogesima quarta. Socrates sane qui iuuenis erat sene iam Parmenide, obiit septuagenarius Olympiade nonagesima quinta. Insignior alter eiusdem Laërtij error, Zenonem Eleatem, minorem natu quàm Parmenidem, eiusque discipulum, circa sexagesimam Olympiadem, clarum in Philosophia fuisse affirmantis; cum id temporis Zeno, ne natus quidem esse potuerit. Sed si hæc non Laërtij, sed scriptorum, vel Typographorum errata, à quibus numeros vitari & corrumpi solere, notissimum est atque veratissimum.

EMPEDOCLES.

Empedocles Xenophanis, vel ut placet, Parmenidis æmulus, secta Pythagoræus æqualis Zenonis Eleatis, Magister Gorgiæ insignis admodum tempore Socratis, sophistæ ac rhetoris, descripsit transiitum Xerxis in Græciam, qui fuit septuagesima quinta Olympiade. Hæc Laërtius ex antiquis scriptoribus accepta memoriæ prodidit; à quo parum discrepat Eusebius in chronicis, scribens Empedoclis nomen Olympiade octogesima prima clarum & illustre fuisse. Aristoteles primo libro Metaphysicæ, ait, Empedoclem ætate quidem inferiorem fuisse Anaxagoræ, operibus verò superiorem. Ex his autem licet intelligere, quatuor proximè memoratos Philosophos, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, & Empedoclem, vel eadem plane ætate, vel certè haud longo temporis intervallo disiunctos; hoc est ab octogesima, vsque ad nonagesimam Olympiadem, floruisse.

SOCRATES.

Nascitur Socrates anno quarto Olympiadis septuagesimæ: septimè moritur septuagenarius anno 1. Olympiadis nonagesimæ quintæ, quemadmodum Apollodorus in chronicis, & Demetrius Phalereus tradiderunt. Eusebius in chronicis, ortum Socratis ponit in anno secundo Olympiadis septuagesimæ octauæ, quo anno Themistocles interiit. obitum autem refert ad annum tertium Olympiadis nonagesimæ quintæ, annos vitæ duos & sexaginta ei assignans. Paucis aliquot annis ante Socratis obitum, hoc est circa Olympiadem nonagesimam tertiam, imperium Persarum suscepit Artaxerxes
cogno-

cognomento Memnon, vir lenitate ingenij, beneficentiæ splendore, amplitudine imperij, secundoque rerum successu maximus omnium qui in Perside regnarunt, vel certe maximis par: cuius res gestas Ctesias Gnidius, Dinon, Xenophon, & Plutarchus perscripserunt. Hic est, ut placet Eusebio, & verò mihi fit verisimile, ille maritus hester feminae hebraeae qui in libro hester primum quidem vocatur Assuerus, postea vero, sub finem eiusdem libri, nominatur Artaxerxes, sub hoc Rege tota prope Iudaeorum gens, opera & beneficio hester atque Mardochei, liberata est à supremo exitio & interitu, quem ei Aman primus apud Regem Satrapa, odio Mardochei fuerat machinatus. Non ignoro Iosephum lib. vndecimo antiquitatum, & D. August. lib. 18. de Civ. Dei c. 36. in ea esse sententia, ut Assuerum illum maritum hester, Artaxersem Longimanum filium Xerxis, eius iuquã Xerxis qui Graeciae tanto apparatu bellum iutulit, fuisse arbitrentur; Sed ego ut id credam in animum inducere non possum; si enim regnante Longimano hester & Mardocheus florissent, non est dubitandum quin Esdras, qui eodem illo tempore vixit, eiusque temporis historiam pertexuit, & illi Regi in primis charus fuit, aliquam tantae feminae, tantique viri mentionem fecisset. Nam quod ait Iosephus lib. vndecimo antiquitatum, Regem illum à quo Esdras & Neemias cum amplissimis muneribus hierosolymam missi sunt, fuisse Xersem patrem Longimani, falsum esse declarat posterior Esdrae liber cap. 13. in quo trigessimus secundus regni Artaxerxis annus memoratur. Xersem autem, vel viginti, vel vno, & viginti duntaxat annis regnasse, inter omnes ferè historicos constat, certè ad trigessimum annum nemo eius regnum produxit. Verum de his quae ad sacram chronographiam pertinent, alio quodam libro in hoc separatim à nobis elaborato copiosè disseruimus. Erat iuuenis Socrates florentibus apud haebreos Esdra & Neemia. Etenim vigesimo anno Artaxerxis Longimani; quo Neemias à Rege missus est ad erigendos muros hierosolymitanos, Socrates annum vigesimum quintum agebat: Socrates enim natus est Olympiadis septuagesimae septimae anno quarto, Artaxerxes autem regnare coepit, ut ait Diodorus Siculus lib. xj. anno 1. Olympiadis septuagesimae nonae. Quocirca quod scribit D. August. lib. 18. de Civ. Dei cap. 37. Socratem fuisse post Esdras, sic interpretari oportet, ut illos eodem quidem tempore vixisse, Socratem tamen ipso Esdra, seu iuuenem viro, aut etiam sene, posteriorem fuisse intelligamus.

Reprehenditur Iosephus Iudaeus.

Qui floruerunt apud Hebraeos tempore Socratis.

P L A T O.

Eusebius in 10. lib. de Preparat. Euangelica extremo cap. 3. ait Platonem clarum fuisse, eo tempore quo desuit Imperium Persarum, *Error Euseb. circa aetatem Platonis.*

vel paulò ante Alexandrũ, & quadringentis annis ante Augustũ Cæsarem, vt paulò amplius. In quibus verbis eminet adeo manifestus & insignis error, vt eum non vidisse Eusebiũ, qui alia permulta in Chronographia vidit, non satis mirari queam. Etenim ab Alexandri Magni ortu, qui fuit centesima quinta Olympiade, vsque ad ortum Augusti, qui fuit Cicetone Consule, anno vrbs condita sexcentesimo nonagesimo, & Olympiade ceterisima septuagesima nona, non

Opinio D. Augustini de Platonis ætate. interfluxerunt anni trecenti. D. Augustinus lib. 9. de Doctrina Christiana cap. 28. D. Ambrosij testimonio confirmat, eo tempore Platonem venisse in Ægyptũ, quo tempore ibi erat Hieremias Propheta, & ab hoc multa illum de rebus diuinis fuisse edoctum: sed postea cognoscens id esse falsum (Hieremias enim fuit in Ægypto euersa vrbe Hierosolymitana, & populo Hebræo in captiuitatem Babyloniam abducto, quod circa Olympiadem trigessimam octauam euenit; Plato autem natus est Olympiade octogesima octaua nempe ducentis annis post Hieremiam) idem Augustinus lib. 2. Retractionum cap. 4. & lib. 8. de Ciuitat. Dei cap. 11. scribit Platonem annis post Hieremiam centum esse natum: sed vera Chronographiæ ratio, ducentos circiter annos inter Hieremiam & Platonis ortum intercessisse docet. In lib. autem 18. de Ciuit. Dei cap. 37. scriptum reliquit, non multò post Esdras, Platonem esse natum: & rectè quidem non multò post, nam Esdras in posteriori libro mentionem facit trigessimi secundi anni regis Artaxerxis, qui incidit in Olympiadem octogesimam sextam, vna autem Olympiade post, ortus est Plato.

Ergo Platonem natum esse Olympiade octogesima octaua, tradidit Apollodorus in Chronicis, quo anno Pericles obiit, Isocrate sex annis minor natu: vigesimum annum agēs, Socratem audire cœpit, quo defuncto, Cratylo Heracliti & Hermogeni Parmenidis discipulis, operam dedit: nondum triginta annos natus, peregrinari cœpit, & varias regiones discendi cupiditate, peragrauit. obiit octogonarius Olympiade centesima octaua, Plato (inquit Tullius in lib. de Senectute) vno, & octogesimo anno, scribens, mortuus est. Reliquit successorem Speusippũ ex sorore nepotem, qui scholæ præfuit octo annis: post quem Academiã tenuit Xenocrates annis viginti quinque vsque ad Olympiadem centesimam decimam sextam, post Xenocratem Polemon, Crates, & Crantor in Academia floruerunt. His successit Arcefilas Mediæ inuentor Academiæ, florens circa centesimam vigesimam Olympiadem, cuius in eadem schola successor fuit Lacydes circa Olympiadem centesimam trigessimam quartam, hic Nouæ Academię auctor fuisse dicitur: post quem Carneades floruit, circa centesimam sexagesimam secundam Olympiadem defunctus.

Successorum Platonis ætates.

vir toties, tantumque à Cicerone laudatus. Et quia principatus Machabæorum (de quo scriptum est primo lib. Machabæorum) circa Olympiadem centesimam quinquagesimam quartâ initium habuit, videtur hic Philosophus illo eodem tempore floruisse. Multo post hos tempore, Plotinus fuit, Imperante Galieno, magister Originis & Porphyrij, à quo eius vita diligenter perscripta est, quinquaginta quatuor libros scripsit, Platonice sane, hæc est obscure, apud eius sectæ amatores, post Platonē, primas Plotinus tener. Verū ad Platonem reuertamur: Eius tempore Artaxerxes, vel ut alij vocāt, Darius Ochus, Persarum regnum accepit, vir ingenio ferox, sæuus atque in Iudæos crudelis: id quod ex his quæ Iosephus lib. 11. antiquitatum, & Euseb. in Chronicis scribunt, manifestum est. Hunc regem Seuerus Sulpit. lib. 2. sacræ historiæ, putat esse illū Nabuchodonosor cuius sacræ literæ initio libri Iudith, mentionem faciunt: ex quo efficeretur, Iudith quæ obtruncato Holopherne, & patriâ suam ab arctissima obsidione, & vniuersam hebræorum gētem ab vltimo exitio liberauit, æquale fuisse Platonis: sed fallitur Sulpitius, Iudith namque multo antiquiorem fuisse, quinetiam ante Babylonicam Iudæorum captiuitatem extitisse, multis & quidē probabilibus argumentis probari potest; verū his de rebus, alio loco disputādū est.

Refellitur opinio Seueri Sulpitij.

Illud in præsentia taceri non potest, florente Platone, Romam captam, & vastatam esse à Gallis, Capitoliūq; septem mensibus obseßum, sed Camillo Imperatore, non ab vrbe solum pulsi suat, sed etiam cæsi, atque profligati. Hoc autem euenisse anno vrbs conditæ trecentesimo sexagesimo quarto, testantur Plinius lib. 33. cap. 1. Eutropius lib. 1. Orosius lib. 3. Dionysius halicarnasseus lib. quinto ait, constare inter omnes scriptores Romam captam esse à Gallis, anno primo Olympiadis nonagesimæ octauæ, quod in idē recidit. Quare miror, Eusebium in Chronicis hoc ad initium Olympiadis nonagesimæ septimæ retulisse: sed quatuor vel quinque annorum erratum dissimulari & condonari potest, *Roma capta est à Gallis anno vrbs conditæ* (inquit Plutarchus in Camillo) *trecentesimo sexagesimo & aliquantulo amplius, atque id se audisse testatur Aristoteles*, Hæc Plutarchus. Platonis tempore multi in omni genere laudis excelluerūt: in re bellica Agæfilaus, Epaminondas, Philippus pater Magni Alexandri: in historia Xenophon: in Astrologia Eudoxus: in Rhetoricæ arte Isocrates: in Philosophia Pythagorica, Architas Tarétinus: in Cynica Diogenes: tunc vterque Dionysius Siciliam tyrannide oppressam tenuit, quam excussit Dion Syracusanus, victo eiectoque ex insula Dionysio iuniori: quo tempore etiam Trasylbulus Athenas, oppressas à Tyrānis, in libertatem pristinam restituit,

Tempore Platonis Roma capta est à Gallis.

Qui floruerint tempore Platonis.

N Ascitur Aristoteles primo anno Olympiadis nonagesimæ nonæ, Platone minor natu, paulò ampliùs quadraginta annis: anno primo Olympiadis centesimæ terciæ, cum is esset annorum decem & septem, ad platonem iam sexagenarium audiendum accessit, apud quem annis circiter viginti, hoc est ad quartum vsque annum Olympiadis centesimæ septimæ, est commoratus. anno secundo Olympiadis centesimæ nonæ, ad philippum Macedonum Regem, se contulit, à quo filium eius Alexandrum annos natum quindecim, philosophiæ præceptis imbuendum, annum ipse agens quadragesimum secundum, accepit. in quo munere quinquennio consumpto, postea secundo anno Olympiadis centesimæ vndecimæ, Athenas concessit, & in Lycæo tredecim annis philosophiam docuit. erat autem annorum circiter quinquaginta cum ibi docere cœpit. tandem profectus Chalcidem anno tertio Olympiadis centesimæ decimæ quartæ, tres & sexaginta annos natus, biennio post mortem Alexandri Magni, eodem autem anno quo Demosthenes orator interiit. Hæc Apollodorus, Hermippus, Trogus Pompeius, Plutarchus, Eusebius, & Laërtius, tradiderunt. Aulus Gelli. lib. 17. cap. 21. scribit Aristotelem natum, post recuperatam, & à Gallis liberatam Romæ anno septimo, qui incidit in annum tertium Olympiadis nonagesimæ nonæ. D. Iustinus Martyr in sermone exhortatorio, quem scripsit ad gentes, ait Aristotelem, quoddam quæstionem de admiranda vi, & natura Euripi propositam sibi, explicare non posset, pudore simul atque tædio victum ex hac vita migrasse. Plinius lib. 29. cap. 1. ait ex filia Aristotelis, genitum esse insignem illum medicum Erasistratum, cuius in sanâdo Antiocho rege Seleuci Nicanoris filio, multum spectata & nobilitata solertia & prudētia est, quiq; sanati regis mercedem à Ptolemæo eius filio centum talenta accepit. Hunc Erasistratū Plinius Chrysippi discipulum facit: sed haud scio, an ei constet ratio temporum, cum Chrysippus circa Olympiadem centesimā quadragesimā floruerit: probabilius est quod alij prodiderunt, Theophrastum fuisse auditorem, quibus Laërtius in Theophrasto nō dissentit: quāquam idem Laërtius in Chrysippo, ait, aliū quendā Chrysippum Gnidiū medicū fuisse, à quo Erasistratus testatur se multa didicisse.

*Quomodo
Aristoteles
obierit secundum
Iustinū
Martyrem.*

*Erasistratus
medicus
Aristotelis fuit
ex filia nepos*

*Memo-
abilis
historia.*

Floruit autem ætate Aristotelis apud Hebræos, Iaddus summus pontifex, qui habuit & ornamentis pontificiis obuiam processit Alexandro Magno hostiliter Hierosolymam petenti: cuius pontificis aspectu solo, vsque adeo Regis animus ad beneuolentiā eius gentis, & pontificis reuerentiā flexus est: vt Iudæis amicè consalutatis, honoratōque

noratōque Pontifice, nomen Dei, quod is capite gestabat laminæ aureæ in sculptum supplex adorauit, affirmans sibi eodem illo habitu Deum, in Dio Macedoniæ apparuisse, pollicentem se illius Dei ductu Persarum imperio potiturum. Alexander igitur veniens Hierosolymam, templūque ingressus, Deo sacrificauit, templum amplissimis muneribus, maximo honore Pontificem, plurimisque beneficiis Iudæos afficiens: ostensōque sibi libro Danielis, in quo prædictū erat fore, vt Persarum imperium à quodam Rege Græcorum funditū euerteretur, eum se Regem esse interpretatus, læto fidentique animo aduersus Darium exercitum mouit, non dubiam habēs victoriæ spem, duplici oraculo, Dei, & Vatis, sibi promissæ. Hæc ex Iosephi vndecimo antiquitatū libro descripsimus. Aristotele philosophate, regnantēque Alexādro, Græcia clarissima fuit totōque terrarū orbe potētissima, vt ait Plin. lib. 18. c. 7. Tunc enim fuit Aristoteles Philo-

phorum facile princeps, tunc effloruit Demosthenes eloquentiæ parens, tunc quasi sol exoriens, & sua luce reliquas stellas præstringens, gloria rei bellicæ excelluit Alexander, ob incredibilem rerum, tanta celeritate felicitatēque gestarum, cognomentum Magni apud gentes omnes adeptus: quem nisi temulentia, & ex hac effervescens in amicos crudelitas, sæpe vicissent, omnes ipse quotquot ante eum, pōstque fuere Reges, & Imperatores, proculdubio vicisset. Huius regis tam subitæ mortis, cōscium fuisse Aristotelem, quin etiam excogitato in id veneno, auctorem, ob Calisthenem Aristotelis confortinæ filium ab eo ignominiosissimè crudelissimēq; necatum, multi memoriæ prodiderunt. In qua sententia Plinius fuisse videtur, cuius extrema trigēsimi lib. verba, hæc sunt. (*Vngulas tantum mularum reperi- tas, neque aliam vllam materiam, qua non perroderetur à veneno stygis aqua, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia, excogitatum.*) Hæc Plinius. Plutarchus etiam in Alexādro, opinionem illam veneni ab Antipatro missi, & ab Aristotele excogitati, Antigoni Regis testimonio confirmat; quamuis ipse suspicionem veneni tollat, vel eo argumento, quod certum sit, neque tunc mortuo Alexādro vllam in exercitu veneni suspicionem fuisse, neque tot diebus, quibus inter Principes de successore Alexandri, præsentis eius corpore, disceptatum est, vllum in cadauere tumorem, aut liuorem aliudve veneni indicium aut vestigium, extitisse.

Moriens autem Aristoteles, & scholam & Bibliothecam suam reliquit Theophrasto, sed quàm lepidè simul & verecundè, Aristoteles duo & sexaginta annos natus, Theophrastum sibi successorem elegerit, cum Menedemo eius condiscipulo præferens, pulchrè narrat Gellius lib. 13. cap. 5. Quæ verò, & quanta calamitas scriptis Aristoteli

Tēpore Aristoteles Græcia fuit florentissima.

Infamia Aristotelis.

Purgatur Aristoteles ab infamia.

C lamitas
scriptorum
Aristotelis.

telicis, post Theophrasti mortem acciderit, adscriptis hoc loco Strabonis verbis, commemorandum est: id enim nosse, studiosis doctrinæ Aristotelis perutile fuerit. Strabo igitur lib. 13. ita scribit. (*Aristoteles & scholâ & Bibliothecâ suam Theophrasto reliquit, primûsque omnium, quos scimus, & libros congregavit, & Egypti Reges Bibliotheca ordinem dedit. Theophrastus eam Neleo tradidit, Neleus Scepsum detulit, & posteris dedit, hominibus sanè imperitis, qui libros inclusos; & negligenter positos habebant, cûmque Attallicorum regum, sub quibus erant studium sentirent conquirendorum librorum ad instruendam Bibliothecam, quæ Pergami erat eos in fossa quadam sub terram occuluerunt, quos partim tinea, partim humiditate labefactos, tandem qui ex eo genere erant Apelliconi Teio tradiderunt, magno emptos precio, Aristotelicos scilicet, atque Theophrasticos. Apellicon, ut qui librorum magis studiosus esset, quàm sapientia, volens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non recte suppleta: quapropter libros edidit erroribus plenos. Peripatetici igitur qui post Theophrastum fuerunt, cum libris omnino carerent, paucis duntaxat exceptis exteriorum sermonum, nihil habebant in quo firmiter philosopharentur, sed positiones quasdam lucubrabant. Posteriores autem, postquàm hi libri in lucem editi sunt, Aristotelem imitantes multo melius quàm illi philosophati sunt. Multum ad hoc Romani contulerunt. Nam continuo post Apelliconis obitum, Sylla qui Athenas cæpit, allata eius Bibliotheca, Romam eam transfudit. Tyrannion quoque Grammaticus, cum Aristotelis amatissimus esset, eo sibi cõciliato qui præfectus erat Bibliothecæ, incæpit eos describere, item librarij quidam, scriptoribus tamen utentes non bonis, nec scripta conferentes, quod in his libris præsertim fieri solet, qui vendendi transcribuntur, tum Romæ, tum Alexandriæ.) Hæc Strabo, ex quo licet suspicari, nō pauca in scriptis Aristotelis fuisse vitia, quæ cū indocti homines, vel supplere, vel corrigere voluissent, ab his magis esse corrupta. Quid ergo mirum si quosdam in libris Aristotelis, præsertim Logicis, Metaphysicis, atque Physicis, locos offendamus, difficillimos ad intelligendum, & prope inexplicabiles? Quid etiam mirum, si aureum illud (ut Cicero vocat) eloquentiæ flumen, interdum lutulentum, atque sordidum fluere videatur? Verū de his hæcenus, & ad successores Aristotelis veniamus.*

*Vera causa
cur Aristote-
lis scripta
multifariam
sint vitia.*

*Describuntur
atares infi-
gniorum Pe-
ripateticorū.
Theophras-
tus.*

Defuncto Aristotele proximè successit Theophrastus, tanta auditorum multitudine nobilitatus, ut ad duo millia discipulorum scholam eius frequerarent, vixit ad octoginta quinque annos. Hoc tempore apud Hebræos clarus fuit Simon Oniæ filius summus Pōtifex, qui ob singularem eius erga Deum pietatem, ac religionem, & erga ciues suos beneuolentiam, atque charitatem, cognomentum, Iusti, promeruit. Hic nepos fuit Iaddi Pontificis, de quo paulò supra diximus, & auus eius Pontificis, qui etiam Simon Oniæ filius appellatus est, cuius eximias laudes prædicat Iesus filius Sirach quinquagesimo

capite eius libri, qui Ecclesiasticus nuncupatur. Vterque autem, hoc est Iesus filius Sirach, & posterior ille Simon, Ptolemæo Evergete in Ægypto regnante floruerunt. Post Theophrastum insignes fuerunt Strato Lampfacenus cognomēto Phycus, & Demetrius Phalereus; ille magister fuit Ptolemæi Philadelphi secundi post Alexandrum Magnum, Ægypti regis, à quo talentis octoginta donatus est; cœpit autem præesse scholæ Olympiade centesima vigesima tertia, quam annis decem & octo, tenuit. Demetrius autem ob præclara eius in Rempublicam Atheniensium merita, decennali urbis Præfectura, & trecētis sexaginta æreis statuis honoratus est: sed quas mox Athenienses lacerauerunt, nondum anno hunc dierum numerum excedēte, vt ait Plin. lib. 34. c. 6. Hic Demetrius, Bibliothecam Alexandrinam, cui augendæ ac locupletandæ à Rege præfectus fuerat, quingentis circiter librorum millibus instruxit & ornauit, cuiusque suasu rex Philadelphus, duobus & septuaginta viris, sapientia & linguæ Græcæ, ac Hebrææ peritia apud Iudæos præstantissimis, ab Eleazaro tunc Pontifice ad ipsum missis, mandauit, vt sacram scripturam ex Hebræo in Græcū sermonem, quàm fidelissimè verterēt, quæ postea Septuaginta translatio appellata est. Demetrij prope æqualis fuit Hieronymus Peripateticus, sæpe à Cicerone nominatus. Multi deinde diuersis temporibus in secta Peripatetica excelluerunt. Circa Olympiadem centesimam quinquagesimam primam, paulò antè Machabæorum principatum, clarus fuit Aristobulus Iudæus cognomento dictus Peripateticus, cuius initiō posterioris libri Machabæorum, fit mentio. Hic in libros Moſis scripsit cōmentarios ad regem Ægypti Ptolemæum Philomitōra, in quibus docet, scripta Moſis ante Alexandrū, & Persarum imperiū, in Græcā linguam, licet non bene, fuisse traducta, eaque à Pythagora, Platone, aliisque Philosophis esse lecta, vt mirum videri non debeat, si multa tū in disciplina Pythagorica, tū vero in Platonis libris, eorum quæ leguntur in sacris literis, simillima reperiātur; affirmat etiam Philosophiam Aristotelis, plerisque rebus, cum Moſis doctrina cōsentire. Hæc de Aristobulo Clemens primo lib. Stromatum, & Eusebius in libris de Præparat. Euangel. tradiderunt. Cicerone iam sene, princeps Peripateticorum illius temporis, erat Cratippus, quo magistro, filius Ciceronis Philosophiæ operam dedit; Boëthus Peripateticus æqualis fuit Strabonis Geographi, qui lib. 13. ait se cum Boëtho Aristotelica dogmata esse Philosophatum; vixisse autē Strabonem imperante Tiberio Cæsare, ipse testis est li. 13. sed veniam⁹ ad Peripat. nobis notos, & familiares. Alexander Aphrodisæus omnes pene libros Aristotelis diligenter, & accuratè interpretatus est; qua re tantū nomen, tantāque au-

Strato.

Demetrius
Phalereus.Septuaginta duobus
sacra scriptura
interpretibus.

Hieronymus.

Aristobulus
Iudæus cognomen-
to
PeripateticusCratippus
Boëthus.Alexander
Aphrodisæus.

et oritatem est consecutus, vt nemo olim Aristoteles haberetur, qui non esset Alexandræus. Æqualis fuit Galeni Medici, Ptolemæi Mathematici, & nostri Iustini, nobilis quidem Philosophia, sed Martij gloria longè nobilioris. Floruisse Alexandrum tempore Antonini Imperatoris, prodit liber eius de Fato. Sed quia in Præfatione eius libri, Alexander Imperatorem ad quem scribit, vocat Antoninum Seuerû, Politianus in Miscellaneis opinatur fuisse Septimium Seuerum, qui regnauit circa annum ab ortu Domini ducetesi-mum, quo tempore in schola Alexandrina Clemens Alexandrinus & Pannethenus, & paulò post Origenes excelluerunt. Porphyrium, licet quidam in Peripateticis numerent, eum tamen Platonis magis, quam Aristotelis fuisse studiosum, eius scripta declarant. Ego ne Philosophum quidem appellandum censeo, hominem vsque adeo impiis superstitionibus, & magis fallaciis deditum. fuit certè Christianæ religionis nequissimus Apostata, & hostis acerrimus; Præceptorem habuit Plorinum, condiscipulum Origenem, discipulum Iamblychum, vt Eunapius in eius vita scribit. D. Hieronymus in supplemento Chronicon Eusebij ait, eum misso ad Constantinû Magnum libro, ab exilio fuisse reuocatû; extremâ senectutē attigit, quinimo, amplius quam centum annis vixit; nam Origenem, cuius condiscipulum fuisse Porphyrium dixit Eunapius, Eusebius in Chronicis, clarum iam & illustrem facit, anno ab ortu Domini nostri, ducentesimo trigesimo secundo, reuocationem autem Porphyrij ab exilio, notat D. Hieronymus, anno Domini trecentesimo trigesimo secundo, centum annis interlapsis. Themistium Philosophum, qui Paraphrastica, cæque perspicua & eleganti multorum librorum Aristotelis explanatione, magnam laudem inuenit, tempore Valentis Imperatoris floruisse, æqualem D. Basilij Magni, & Gregorij Nazianzeni, demonstrat Ecclesiastica historia Socratis lib. 4. cap. 27. idemque confirmat Nicephorus Calistus lib. 18. cap. 50. Nec ab his differt Suidas, scribens eum vixisse sub imperio Iouiniani. Etenim Iouinianus octo duntaxat mensibus imperauit, post quem proxime Valentinianus & Valens imperium acceperunt. D. Augustinus in eo libro quem de Categoriis Aristotelis scripsit, Themistium eximium Philosophum appellat, eumque & suæ ætatis & Magistrum suum fuisse significat. Simplicius in exponendis Aristotelis scriptis, nulli secundus, Iustiniano Imperatore vixit, vt Suidas inquit, vbi de Damascio Philosopho verba facit, quo ferè tẽpore floruit Seuerinus Boëtius, vir genere, dignitate, poëleos, Philosophiæ, ac Theologiæ præstatiā clarissimus. Ioannem autē Philoponû, haud ignobilē Philosophum, nec obscurû Aristotelis interpretem, sub rhoca Imperatore vixisse,

Porphyrius.

Themistius.

*Simplicius,
Ioannes Phi-
loponus, Se-
uerinus Boe-
tius.*

significare videtur Nicephorus lib. 18. cap. 46. sed eum antiquiorem esse, vel æqualem Simplicij vel etiam aliquanto priorem, magno est argumento, quòd Simplicij non raro eum acerbè mordet & conuiciis lacerat, eiusque sententias, decretis Aristotelicis contrarias, nò sine hominis odio, & execratione confutat. Verum de Peripateticis, hæcenus.

EPICVRV S.

NEc ingenij magnitudine, nec doctrinæ præstantia, nec splendore virtutum, nec vllius rei quæ laudem aliquam meretur, excellentia, sed sola mortalium ad peiora semper ruentium vanitate quadam, & insania factum est, vt Epicurus in Philosophia clarus & illustris haberetur; eiusque sectæ princeps & auctor esset, quæ sectatorum multitudine, nobilitate, mutuæque eorum inter se concordia, atque consensione, cæteris omnibus sectis lōgissimè antecelleret: & quemadmodum Herostratus ille fertur incédendo Dianæ fano; quod erat templum totius Asiæ celeberrimum, æternam sibi nominis famam comparare voluisse, sic etiam Epicurus, euertendo Dei prouidentiam, tollendo nostrorum animorum immortalitatem, conculcando virtutis & honestatis dignitatem, denique in vna corporis voluptate summum hominis bonum collocando, immortalem doctrinæ ac nominis sui memoriam consequi se posse sperauit. Heu cæcum genus hominum, suis blandientiū cupiditatibus, & quæ iucunda sunt sensibus, vera esse cupientium. Ergone ad fœlicitatem comparandam, eum ducem sequi lubet, qui ex homine pecudem faciat, non aliud æstimans bonum, quàm quod pecudum est, voluptatem? Siccine iuuat desipere, vt qui nihil homine, ne dum Deo dignum sapit, eum nobis sapientiæ magistrum atque doctorem eligamus? Sed quandoquidem stultitia nostra hoc monstrum Philosophiæ, in album Illustrium Philosophorum ascripsit, de eius quoque ætate hoc loco nobis dicendum erit. Epicurus igitur otij magister, vt inquit Plinius, hoc est, vt ego, interpretor, malorum omnium seminarium (quæ enim mala non parit otium?) nascitur (Apollodoro in Chronicis auctore,) centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio, septem nimirum annis post Platonis obitum; vixit annis duobus & septuaginta, obiitque anno primo Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ. Eusebius in Chronicis, insigni Chronographiæ errore, Epicurum florentem facit Olympiade centesima duodecima, quo tempore vix pueritiam exegerat Epicurus, tredecim duntaxat annos natus. Si scriptorum multitudine æstimari deberet Philosophi præstantia, fuisset proculdubio

*Detestatio
Epicuri.*

Epicurus omnium Philosophorum præstantissimus, quippe qui infinita prope volumina, vt Laërtius refert, posteris reliquit, certè plura eum, quàm vllum priorum scripsisse, in confesso est. Habuit quamplurimos suæ doctrinæ studiosos & defensores, in quibus primas, meo iudicio, tenuit Lucretius Romanus, qui eleganti poemate totam Epicuri disciplinam quæ ad Physicam pertinet, diligenter exposuit, natus Olympiade centesima septuagesima prima, annos vixit tres & quadraginta, vir omni laude dignus, si ad meliorem Philosophiæ disciplinam, tantum ingenium, tantumque studium ac diligentiam contulisset.

ZENO CITTI CVS.

Stoica disciplina, multis rebus Christianæ religionis, vt D. Hieronymus ait, quàm simillima, Epicuræ autem sectæ omnino contraria fuit, vtraque tamen eodem fermè tempore nata est. Nā vtriusque pàrentes, Epicurum, & Zenonem, eadem propemodum ætate floruisse constat, etenim Olympiade centesima trigesima, senem fuisse Zenonem, Laërtius veterum testimonio confirmat. Non rectè igitur Eusebius in Chronicis obitū Zenonis signat in Olympiade centesima vigesima nona. Aulus Gellius lib. 17. cap. 21. ait, quò tempore Romani bellum gerebant cum Pyrrò rege, anno nimirum vrbs cōdita circiter septuagesimo & quadringentesimo, quod tempus incidit in Olympiadem centesimam decimam octauam, Epicurum, & Zenonem Cittiensem, celebres fuisse. Duorum, & viginti annorum erat Zeno cum Athenas concessit, annis octo & quinquaginta scholæ præfuit: cūque annorum esset duorum & septuaginta, vel vt docent alij, nonaginta octo, nullo conflictatus morbo, ex hac vita decessit. Multa scripsit, tanta subtilitate, vt Carneades, quò subtilius eius scripta refelleret, Elleborum ante sumpsisse dicatur, quod pleròsque alios etiam fecisse studiorum gratia, ad peruidēda acrius quæ commentabantur, testis est Plinius lib. 25. cap. 5. Plurimi clarissimiq; viri huius sectæ stoicæ studiosissimi fuerunt. Cleanthem, maiorum gentium Stoicum Cicero appellat, ex Romanis proceribus eminent, Cato Vticensis, & qui Cæsarem occidit, Brutus; inter Philosophos, Choriphæus Stoicorum, eorūque porticum humeris suis fulcire, ac sustentare dictus est Chrysippus; infinitorum prope librorum scriptor, quocirca non insulsè Carneades, cum Parasitum librorum vocare solebat; quanquam pleròsque libros alienis modò testimoniis, & sententiis referret. Floruit, (vt Apollodorus in Chronicis ait) Olympiade centesima quadagesima tertia Africani & Lælij æqualis & fa-

*Carneades,
quo subtilius
scripta Zeno-
nis refelleret,
Elleborū an-
te sumpsit.*

*Insignes Stoi-
ci, Cleanthes
Chrysippus,
Panætius, Ca-
to Vticensis,
Brutus, Epi-
ctetus, Sene-
ca.*

miliaris fuit Panætius, nobilis in primis Stoicus, quem Cicero sequutus est in libris quos de officiis scripsit. Nerone Imperante, duo præstantissimi Stoici fuerunt, vnus Epiætetus, in cuius librum, qui etiam nunc extat, Simplicius Philosophus eruditos ædedit Commétorios: Alter Seneca, non solum doctrina, & præclaris ingenij monumentis, sed etiam familiaritate, quam cum Apostolis habuisse dicitur, illustris. Huius Nero Imperator discipulus fuit, & carnifex. Epiætetum, Domitiano Imperante, Roma Nicopolim decessisse, propter Senatusconsultum id temporis æditum quo Philosophi eiekti, vrbèque, & Italia interdicti sunt, auctor est Gellius lib. 15. cap. 11.

Sed his, de Philosophorum Chronographia explicatis, iam tempus est, vt ad enarrandas & discutiendas veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium opiniones, propius accedamus.

*Opinio eorum qui dicentes omnia esse vnum ens immobile,
omnem principij rationem de medio tollunt.*

CAP. V.

NTENTIA S veterum de principiis rerum naturalium, Plato, & Aristoteles multifariam cōmemorant; Ille in Theæteto, & Sophista: Hic in 1. Phys. & de Generat. in 3. de Cælo, & 1. Metaphysicæ, Plutarchus 1. lib. de Placitis Philosophorum, vt omittam Clementem Alexandrinum, Eusebium, Theodoretum, D. Augustinum, & alios, tum sacros, tum prophanos scriptores; possunt autē omnes de principiis sententiæ ad hanc breuem, & generalem diuisionem reuocari. Alij enim nullum videntur facere principium, nempe ij, qui aiunt omnia esse vnum ens immobile: Alij quidem faciunt, sed vel vnum, vel multa; & vnum, vel finitum magnitudine, vel infinitum, & item, vel vnum ex quatuor elementis, vel quidpiam illis prius, aut medium: similiter qui multa faciunt, aut ea statuunt numero finita, aut infinita, si finita, vel duo, vel tria, vel quatuor, vel decem, vel alio quopiam numero circumscripta, si infinita, vel omnia vnus generis, ac naturæ, vel specie diuersa & contraria. Verum hæc enucleatè pertractanda sunt, vnamquāque harum opinionum propriè, ac sigillatim explicando. Qui igitur putarunt, id quod est, vnum tantummodo esse, atque immobile, hos necesse est omnem principij, Physici rationem funditus sustulisse. Etenim cum nihil sit principium sui, sed aliorum, nihil item possit effici ab vilo principio Physico sine motu (siquidem natura definitur esse principium motus) hinc fit, vt sublato motu, & rerum multitudine, nihil loci principiis naturalibus relinquatur.

*Opinio Xe-
nophanis.*

Tres autem huius sententiæ principes fuisse memorantur, Xenophanes, Parmenides, & Melissus, de quibus eodem ordine dicendum est. Xenophanes Colophonius magister Parmenidis, ipse autem vel nullius secundum aliquos, vel secundum alios Archelai, seu Bottonis cuiusdam Atheniensis auditor, existimauit (vt refert Arist. in eo libro qui inscribitur de Xenophane Zenone, & Gorgia) id quod est, æternum esse, infinitum, vnum, omni quaque sui simile, & immobile. Æternum, quoniam si factum esset, aut ex nihilo, quod est impossibile, nec posset reddi ratio, cur tunc, & non ante factum fuisset: aut ex aliquo, vel igitur simili, vel dissimili, non simili, nam similitudinem eadem est vis, & ratio, quare non conuenit vni eorum potius quam alij, aut fieri, aut facere: neque ex dissimili, nam sic fieret ex eo, quod non est. Denique cum quicquid fit de nouo, antea non fuerit, necesse est id fieri ex nihilo, quod cum sit impossibile, recte se habet arbitrari, id quod est, æternum esse. Si autem æternum, ergo infinitum, nam neque habet principium vnde extiterit, neque finem in quem possit desinere: si infinitum, ergo vnum; nam si multa, ergo inuicem terminata, & vnum extra aliud, quod est contra rationem infiniti. Si vnum, ergo vndique sui simile, nam vbi dissimilitudo, ibi multitudo: His etiam consequens est, vt sit immobile, tum quia, nec à se moueri potest, cum sit omnino simplex, & vndique sibi simile, nec ab alio, si enim id quod est, vnum est, nihil aliud erit, à quo moueri queat. quid? quod vel moueretur in plenum, at non est aliud ens præter ipsum, vel in vacuum, sed vacuum nihil est in rebus. Ex quo fit, vt neque dolori, neque morbo, neque vlli plane commutationi sit obnoxium. Hæc Aristoteles de Xenophante: à quo Theophrastus (referente Simplicio 1. Physicorum supra tex. 6.) in eo dissentit, quod putat Xenophanem illud suum vnum Ens, neque finitum, neque infinitum fecisse. Alexander autem Aphrodisæus (vt ibidem memorat Simplicius) inducit Xenophanem facientem id quod est, finitum, & sphericum. Laërtius vero in vita Xenophanis, scribit eum constituisse quatuor principia omnium rerum, mundosque innumerabiles; quæ non videntur congruere cum his quæ dicta sunt. Cicero etiam 2. Academ. Quæst. confirmat eum sensisse habitari in Luna, eamque esse terram multarum urbium, & montium. Vixit annos centum, atque eo amplius; scripsit carmine, acerrimusque fuit insectator Homeri, & Hesiodi.

*Parmenidis
opinio.*

Parmenides Eleates arbitratus est (quamuis secundum fallacem sensum, & vulgi opinionem multæ sint res, earumque duo principia esse videantur, terra loco materiæ, & ignis loco efficientis) tamen secundum rationem & veritatem, id quod est, vnum tantummodum esse,

esse. Hoc autem ita concludebat; Quod est præter id quod verè est, id non est, alioquin non esset diuersum ab eo quod est, at quod non est, nihil est, ergo id quod est, vnum tantummodo est. nam si ea quæ sunt, multa essent, ea profecto differerēt inter se: aut igitur in eo quod non sunt, aut in eo quod sunt, non in eo quod sunt, in hoc enim sunt similia, quæ autem sunt similia, non sunt alia, quæ non sunt alia; sunt vnum & idem; nec in eo quod non sunt, quod enim non est, nihil est, per id autem, quod nihil est, nulla fit differentia: si igitur quæ sunt, nullo modo differre possunt inter se, necessariò conficitur, id quòd est, vnum esse. Hæc est ratio Parmenidis secundum Porphyrij explanationem, quam refert Simplicius 1. Physico, super tex. 25.

Melissus auditor Parmenidis existimauit id quod est, ingenitum, infinitum, vnum, & immobile esse: Ingenitum quidem, vnum, & im-
mobile, propter easdem rationes, quas vt ante diximus, afferebat Xenophanes; esse autem infinitum hoc modo demonstrabat, si quod est genitum habet principium, ergo quod non est genitum carebit principio: similiter, si quod est mortale habet finem, ergo quod est ab interitu liberum, carebit fine, sed id quod est, nec est gentium, nec mortale, si enim interiret, necessarium esset in nihil recidere, ergo id quod est caret principio, & fine; quamobrem oportet esse infinitum; id enim appellamus & intelligimus esse infinitum, quod principio vacat & fine. Ergo hi tres Philosophi, Xenophanes, Parmenides & Melissus, facientes vnum tantum esse vere ens, nullum faciunt principium rerum naturalium. Sed veniamus ad eos qui faciunt vnum principium rerum omnium naturalium vel vnum ex quatuor elementis, vel quippiam ab illis diuersum.

Opinio eorum qui faciunt vnum principium omnium rerum naturalium.

CAP. VI.

THALES Milesius, vnus de septem sapientibus, eorūque lō-
ge sapientissimus, & Philosophiæ naturalis, vt est apud Arist.
& 1. Metaphysicæ primus apud Græcos auctor & illustrator,
sensit principium omnium rerum esse aquam, vel ipsum humidum,
motus fortasse eo argumento (vt est apud Arist. & Plutarchum) quod
cerneret semina, & alimenta rerum, esse humida, ex quo autem res
gignuntur & alūtur, id esse principium earum rerum. Calorem item
cuius vi omnia tenentur & conseruantur, humore pasci atque sustē-
tari. Verisimile autem est inquit Arist. Priscos viros, Theologos, &
Poëtas, vt Orpheum, Homerum & Hesiodum, canentes Oceanum, &

*Opinio Tha-
leis.*

Thetyn parentes esse generationis, & aquam, quæ Stryx appellatur, iusiurandum esse Deorum, ceu quippiam vetustissimum, & honorabilissimum, in eadem fuisse sententia: Hipponem quoque qui teste Alexandro dictus est Atheos, idem sensisse ferunt, sed eum Arist. cōtemnit propter mentis vilitatem. Thales autem, auctore Simplicio, nihil scripsit præter Astrologiam nauticam, quanquam Laërtius ait, eam referri ad Phocum quendam Samium. Atque hoc innuens Arist. quotiescunque de Thalete verba facit, sic fere loqui solet, *Forasse, ut memorant, dicitur*, Quæ verba in hanc sententiam recte ponderavit Alexander i. Metaphysicæ.

*Opinio Ana-
ximenu.*

Anaximenes, auditor Anaximandri, & doctrine Thaleris perquam studiosus fuit, ut ipse ostēdit, quam (ut Laërtius refert) scripsit ad Pythagoram. Is principium omnium rerum dixit esse Aërem, hanc enim opinionem eius fuisse testatur Arist. i. Metaphysicæ & Theophrastus; Simplicius quoque confirmat idem se in illius scriptis cōperisse: Nicolaus autem Damascenus in opere, quod fecit de Diis, scriptum reliquit, secundum Anaximenum principium rerum esse non Aërem, sed quiddam medium inter Aërem, & Ignem. Verum præponderat superiorum auctoritas, quam Cicero etiam & Laërtius secuti sunt. Putatur autem ratio principij recte convenire Aëri propterea quod is facile accipit quancunque vim, actionem, & qualitatem aduentitiam, & in omnes formas, atque figuras paruo negotio sese induit, nec habet qualitates naturales, siue quæ ad motum loci, siue quæ ad alterationem pertinent, nimium, ut cætera elementa, insignes, aut ægrè mutabiles. Eiusdem sententiæ fuit Diogenes Apolloniates discipulus Anaximenes & Anaxagoræ æqualis, vir eloquentia & sapientia clarus, cuius decreta, teste Laërtio, sunt, elementum omnium esse Aërem, ex quo densato & rarefcente gigni mundos innumerabiles; esse infinitum, inane; terram rotundam, & in medio locatam fixamq; semper hære. Is scripsit opus quoddam cuius fuit huiusmodi principium; *Qui docere aliquid instituit, eum in primis debere certum aliquod, & indubitatum principium ponere, tum simplici, & pudica oratione uti.*

*Heracliti
opinio.*

Heraclitus Ephesius, vir animi & ingenij magnitudine, humanarumque rerum despicientia valde memorabilis, quod magis soluto & vacuo animo philosophari posset, regnum concessit fratri & à Dario Rege Persarum magnis opum, & honorum promissis accitus, cum suis Ephesijs apud quos obscurus, & contemptus erat, vivere maluit. Hic, cum Hyppasso Metapontino sensit initium cunctarum rerum esse Ignem, ex quo nascerentur omnia, & in quem cuncta tandē occiderent; cumque omnes res desatione, & rarefactione fiant, putabat

eam more fluminis continenter labi, & fluere: videtur etiam amicitia, & litem similiter, vt Empedocles, causas efficientes rerum constituisse. Ait porro ignem cum densatur humescere, & aërem fieri: hunc item, cum magis cogitur & conrescit, aquam effici: quàm densatam verti in terram, & vicissim ex terra fusa atque rarefcente aquam, & similiter reliqua deinceps elementa renasci: atque hoc modo mūdum perpetua vicissitudine gigni, & interire. Visum est autem illi, ignem præ ceteris elementis constituendum esse principium omnium, quia est maxime mobilis, & minutissimarum, ac subtilissimarum partium, tum etiam quia multiplex eius vis per omnia permeans, cunctas res gignit, auget, sustentat, perficit, atque moderatur: quæ res latè tractatur apud Ciceronem secundo libro de Natura Deorum, à Balbo Stoico: nam in 3. eiusdē operis libro Cotta disputat, Stoicos in hoc esse germanos Heracliteos. Quanquam id quod ipsi dicunt de igne, potius declarat ei competere rationem causæ efficientis, quàm materiæ, aut elementis. Scripsit autem Heraclytus librum de natura, incredibili breuitate, & obscuritate, quamobrem dict⁹ fuit *οχολογος*. quem librum cum legisset Socrates sibi datum ab Euripide, ferunt dixisse, quæ in eo intellexisset præclara sibi videri, quæ autem non intellexisset putare se non dissimilia esse, sed omnia Delio quopiam narratore indigere. Arist. vero in lib. Rhetoricis auctor est, obscuritatem, quæ erat in scriptis eius, propter difficultatem interpungendi dictiones accidisse. Habuit multos, nec sanè minutos viros sectatores, & interpretes suæ doctrinæ, quamuis Lucretius paruipendat ipsum, & acerbè mordeat his versibus.

*Quapropter qui materiam rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere à vera lapsi ratione videntur.
Heraclytus inquit quorum Dux praelia primus:
Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes,
Quàm grauior, Graios inter, qui vera requirunt:
Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque,
Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt,
Veræque constituunt quæ bellè tangere possunt
Aureis, et lepido quæ sunt fucata sonore.*

Terram autem Heliodus fortasse principium fecerit fingens primam omnium ex Chao natam exitisse, sed Philosophorum nemo solam posuit initium rerum, ob eius crassitiem, duritiem, atque immobilitatem, coniunctam vero, & consociatam cum alijs corporibus, principium statuerunt Empedocles, ac Parmenides.

Alij faciunt vnum quidem principium, diuersum tamē à prædictis.

*Solam terrā,
nemo Philo-
sophorum se-
cit principium
rerum.*

Anaximan-
dri opinio.

quatuor elementis, hoc est, vel medium inter ignem, & aërem, illo densius, hoc rarius; vel quippiam prius quatuor elementis, quod fortasse idem est. Hanc opinionem Nicolaus Damascenus, falsò, ut supradictum est, attribuit Anaximeni. Simplicius autem 3. Phys. & Philoponus in 2. lib. de Generat. (quibus in locis Arist. mentionem facit huius opinionis) eam ascribunt Anaximandro Milesio, qui, ut narrat Laetius, elementum omnium dixit esse quippiam infinitum prius quatuor elementis. Hic primus Gnomonem inuenit, eumque Lacædæmone in loco umbræ captandæ idoneo fixit, quo solis conuersiones & æquinoctia notaret; primus etiam maris, & terræ circuitus descripsit, & sphaeram construxit, quin etiam putauit, ut est apud Ciceronem natiuos esse Deos, lōgis interuallis, orientes, occidentesque, eosque innumerabiles esse mundos. Porro Arist. 1. Phys. 54. verisimiliorem inquit esse opinionem eorum, qui faciunt principium omnium quippiam diuersum ab elementis, quàm eorum, qui pro initio cunctarum rerum ponunt vnum aliquod eorum quatuor corporum: propterea quod principium debet esse vacuum, & nudum iis omnibus rebus, quas in se accipit, at quoduis illorum quatuor elementorum habet suam, sibi que connatam qualitatum vim, qua, sine sui exitio priuari non potest. Adde, quod illi, per huiusmodi principium videntur esse subodorati materiam primam, eamque adumbrare & posteris innuere voluisse.

*Opinio eorum qui faciunt principia multa quidem, sed finita,
præcipue autem Pythagoræorum.*

CAP. VII.

¶ VI multa inuehunt principia, necesse est ea faciant mobilia, tum quia non possunt multa principia sine motu, aut simul cogi & congregari ad efficiendam generationē, aut inuicem dissolui & disiungi ad interitum afferendum: tum etiam, quia multitudini principiorum, semper adiuncta est aliqua repugnantia & contrarietas, quæ nunquam esse potest absque motu. Qui autem multa principia ponunt, ea statuunt vel finita, vel infinita: qui finita, vel duo, ut Parmenides in his, quæ scripsit secundum iudicium sensuum & opinionem vulgi, nimirum ignem, & terram: vel lucem, & tenebras: vel calidum, & frigidum, ut refert Arist. 1. Metaph. & 1. Phys. tex. 41. Plato etiam, vnum tantquam formam, & magnum, ac paruum tantquam materiam, ut ei Arist. multis locis imponit. Stoici quoque secundum Simplicium, Deum, & Materiam: vel faciunt tria, ut Arist. Materiam, Formam, & Priuationem: & Plato (secundum Plutarchum) Mentem,

Mentem, Ideam, & Materiam: Vel quatuor vt Empedocles quatuor elementa, quibus loco efficientis adiunxit Litem, & Amicitia. Quamquam Arist. in 1. Metaph. auctor est, cum non vti illis, nisi tanquam duobus; Igne quidem per se, reliquis vero tribus tanquam vna natura; id quod aperte cognosci potest ex ipsius carminibus. Alij produxerunt numerum principiorum vsque ad denarium; quam perhibet fuisse opinionem Pythagoræorum. Etenim cum faciant numeros initia rerum, naturam autem numeri, cernerent denario compleri & absolui, siquidem omnes gentes numerant vsque ad denarium, quocum perucinerint, redeunt ad vnitatem eam iterantes, idcirco rationem principij denario maximè tribuerunt: cuius numeri vim cum animaduertent totam quaternario contineri, in eo enim includuntur, 1. 2. 3. 4. quæ simul iuncta faciunt denarium, ob eam causam existimabant, quaternarium esse numerum sanctissimū, quo cum quippiam sanctè confirmare volebant, tanquam iusiurando utebantur, dicentes, (*Iuro per omnipotentem, animam qui tetrada nostra, perpetuos fontes naturæ insudat habentem.*) fingebant enim animum nostrum ex quaternaria cōstare, ita vt *μόνας* sit mens, *δίας* sciētia, *τρίας* opinio, *τέτρας* sensus, qua de re legi possunt quæ scribit Plutarchus primo lib. de placit. Philosophorum cap. 3. & D. August. in lib. de Musica. Quoniā igitur Denarius est numerus perfectissimus, induxerunt tanquam initia rerum omnium decem conjugationes vel oppositiones, vnā formarum, habituum, & bonorum; alteram priuationum, malorum, ac eorum, quæ habent indefinitam, & indeterminatam naturam.

Diligenter ac subtiliter exponitur opinio Pythagoræorum de Numeris quos rerum omnium initia faciebant

Denarius

<i>Bonorum</i>	<i>Malorum</i>
Finium	Infinitum
Impar	Par
Vnum	Multiplex
Dextrum	Sinistrum
Mas	Fœmina
Quies	Motus
Rectum	Curuum
Lumen	Tenebræ
Bonum	Malum
Quadratum	Longius altera parte

Ab his Pythagoræis, nonnulli arbitrantur fluxisse opinionem Manichæorum, qui ponebant duo æque prima, immutabilia, & potentia principia: vnum bonum, omnium bonorum: alterum malum, omnium malorum: quam sententiam diligenter pertractat Simplicius

Opinio Manichæorum (sententia aliquos) fluxit ex Py-

*Pythagoræorum
fontibus.*

cius in ijs commētariis, quos scripsit in Epiſtetum & D. Auguſtinus cum aliis multis libris, tum maxime ijs duobus, quos ſcripsit de Ge- neſi contra Manichæos.

*Quomodo
Pythagoræi
numeros ac-
comodabant
rebus natura-
libus.*

*De præſtantia
numeri ſepte-
narij.*

Cur autem Pythagorici fecerint numeros principia rerum natura- lium, Ariſt. videtur reddere duas cauſſas, vnâ, quia numeri ſunt prio- res omnibus corporibus: quippe cum ſint ex abſtractione hoc eſt, quia numeri ſine corporibus Phyſicis animo cōcipi, & intelligi poſ- ſunt, corpora vero ſine illis minimè: alteram autem, propter magnâ ſimilitudinem, quam putabant eſſe inter numeros, & res naturales: omnia enim, vt ſacris literis etiam præditum eſt, condita ſunt à Deo in numero, pondere, ac meſura. Et ſicut Muſicus (vt Syriani vtat ſi- militudine) per numeros Mathematicos, Lyram, ſic natura per natu- rales numeros, ſuos componit & modulatur effectus. Verum age, quomodo vis & ſimilitudo numerorum in rebus naturalibus & mo- ralibus effecta, & expreſſa ſit, Pythagorica memorâtes dogmata, bre- uiter oſtendamus. Ac cur menti attribuant monada, ſcientiæ diada, Triada opinioni, Tetrada ſenſui explicatur à Plutarcho eo, quem ſu- pra poſuimus, loco. Quaternarium autem, vel Nouenarium affigna- bant iuſtitia, propterea quod ille eſt primus numerus quadratus & pariter par; hic autem eſt primus numerus ſolidus, ex ternario in ſe ipſum ducto exiſtēs, atque hoc modo parilitatem & æquabilitatem Iuſtitia repræſentant. Quinarium vocabant nuptias quæ conſtantur ex maris, & ſœminæ coniunctione; nam Quinariuſ conſtat ex pari, cui aſſimilabant ſœminam, & impari, cui marem, ſimilem eſſe dice- bant. De præſtâtia & myſteriis numeri Quinarij, multa reperies apud Plutarchum, in libello de Particula, et, acutè docteq; diſputata. Sep- tenarium vocabant tempeſtiuitatem, quoniam multa tempeſtiuè, cū in aliis rebus, tum in homine fiunt per numerum ſeptenariū. Etenim homo ſeptimo à cōceptione menſe, vitalis editur, ſeptimo anno dē- teſcit, altero ſeptenario pubeſcit, tertio barbam emittit, & ſemen ma- turum generationi. Sol quoque qui eſt princeps cauſſa rerum ſublu- narium, apud ipſos ſeptimum tenet locum, videlicet poſt orbem ſtel- latum, & quinque planetas. His accedit, quod ſolus ſeptenarius, ne- que generat vllum numerum eorum, qui denario continentur, neq; ab vilo eorum generatur. Nam binarius bis ſumptus facit 4. ter . 6. quater 8. quinquies x. ternarius bis teruè acceptus facit 6. & 9. bis quaternarius 8. bis quinarium 10. At ſenarius, octonarius, & nouena- rius, licet non generent numerum vllum eorum qui ſunt intra de- cem, generantur tamen ab illis, nimirum à binario, vel ternario, vel quaternario: Septenarius vero, neque generat alium numerum, neq; ab alio generatur, vt per ſe patet. Quare Pythagorei appellabant

septenarium, Mineruam, quæ fingitur ex nulla matre nata esse, & virgo perstitisse. Aulus Gellius lib. 3. cap. 10. virtutes potestatesque septenarij, plurimis & disertissimis verbis ex M. Varrone declarat. Sed reuertamur ad denarium, quoniam quia perfectum numerum iudicabant, nouem autem existimabant esse corpora quæ in orbem mouerentur, nimirum septem planetas, orbem stellatum, & terram, quæ non secus ac cæteros planetas dicebant in orbem volui circa Vestâ, hoc est Ignem, quem ut dignitate præstantem aliis elementis, in medio mundi, tanquam in loco maxime nobili collocabant; his igitur nouem corporibus ad explendum denarium numerum adiunxerunt etiam aliud corpus, fingentes, nescio quam Antichthona hoc est terrâ, huic nostræ aduersam, & quæ motu opposito cieretur; huiusmodi autem corpora putabant distare inter se certis quibusdam harmoniis, & interuallis, ut verbi gratia, solis interuallum à terra, sit in dupla proportionem, quàm lunæ, interuallum autem Veneris in tripla: Mercurij in quadrupla, idem simili proportionem contingere in reliquis superioribus cælis. Quin etiam prædicta corpora existimabant moueri certis quibusdam harmonicorum numerorum proportionibus, ut quæ mouentur celerius, acutiorem, quæ tardius grauiorem efficiant sonum: ex quo incredibili suauitate concentum quendam existere, qui à nobis utpotè iam inde ab ortu assuefactis, non exauditur. quoniam autem omnis concentus ad numerum aliquem constituitur; nam Diapason consistit in proportionem dupla, Diapente in sexquialtera, Diatessenon in sexquiertia, idcirco totum cælum, totumque mundum, qui mirabili tenetur concentu, numerum, & ex numeris esse affirmabant. sed de his vide Arist. lib. 2. de Cælo, tex. 52. & 72. Syrianus in extremo penè commentario suo quo explauit librum quartumdecimum Metaph. Arist. refert, Pythagoram in quodam sermone de numeris, qui à Pythagoræis propter eius diuinitatem, sacer dicebatur, aperuisse mirabilia quædam mysteria, & occultas proprietates eorum numerorum, qui sunt usque ad Decem. Neque vero Aristoteli displicuisse videntur huiusmodi dogmata; siquidem is, quæ à Pythagoræis de vi, & natura numerorum prædicabantur, interdum sequitur, & usurpat, ut cernere licet non semel in Problematis & in principio. lib. de Cælo ubi agit de ternario. Sunt igitur numeri secundum Pythagoræos, initia omnium rerum. Sed in quo genere causæ? Arist. in 1. Metaph. refert ad materiâ, illi enim dicerent omnia confici, & componi ex numeris, constat autem id, ex quo aliquid fit, & componitur, materiâ esse. Sed Pythagoræorum alij numeros referunt ad causam exemplarem, & ad rationes opificias, quæ sunt in primo summoque opifice, quæ non re, sed ratione ratum ab

De praestantia unitatis

Ideis differunt: Alij ad formam, vnde Arist. lib. 8. Metaphysicæ tex. 10. ait formas esse numerorum similes. unitas porro est principium numerorum, cuius vis nullo vnquam numero exhauriri, & absumi potest, quin alium semper numerum create queat, in quo mirificè representat immensam Dei potentiam, quæ nullius rei molitione, ita finitur, & terminatur, vt non semper possit aliud maius, & perfectius moliri. Vnitatem autem Pythagoræ vocabat parem imparem; quatenus pari addita gignit imparem, huic vero adiuncta creat parem: atque ob hanc causam par, & impar faciebant principia omnium numerorum, & par vocabant infinitum, impar autem finitum, propterea quod numeri impares per seriem dispositi, si addantur quadratis numeris, semper retinent formam quadrati; quocirca Pythagoræ appellabant eos Gnomones, ad similitudinē Gnomonis Geometrici: qui adiectus quadrato non variat formam: at numeri pares si addantur numeris quadratis, semper mutant formam numeri. Hec tangit Arist. 3. Phy. tex. 26. Latius autē explicant Simplicius & Themistius in supradicti textus explanatione. Sed qui de Pythagoricis numerorum mysteriis plura scire auet, legat eos, qui in his enarrandis diligenter, & copiosè versati sunt. nam hic omnia propriè & subtiliter persequi velle, magis operosum, atque curiosum est, quam vel vtile, vel nostro congruens instituto.

Decreta Pythagoræ.

De Pythagoræ autem decretis ita scribit Laërtius. *In Pythagoricis commentariis hæc notata sunt: Vnitatem esse principium omnium: Ex unitate indefinitam dualitatem processisse, & tanquam materiam ei subiectam esse: Ex Monade porro, & indeterminata dualitate numeros gigni: ex numeris, puncta: ex punctis, lineas: ex lineis, planas figuras: ex planis, solidas, ex quibus corpora; quorum esse quatuor elementa. Terrā, Aerem, Aquam, Ignem, quæ per omnia semuant, & vertunt: Ex his constare mundum, rotundum, animatum, & intelligentem: Hæc ille. D. Augustinus in extremo 2. lib. de ordine multis laudibus effert Pythagoræ disciplinam: Sed is postea 1. lib. retract. cap. 3. religioni habuit, tantum se honoris detulisse homini ethnico, qui multa, multisque modis peccauit. Verum de his, qui multa & finita posuerunt initia rerum naturalium, hæcenus dictum sit: deinceps agendum est, de his qui fecerunt infinita, initium ab Anaxagora sumendo.*

Declaratur opinio Anaxagoræ.

CAP. VIII.

ANAXAGORAS Clazomenius Anaximenis discipulus, Magister autem Archelai, & Periclis summi apud Græcos oratoris, & Euripidis Poætæ, tanto Philosophiam studio complexus

plexus est, vt derelinquens patriam, & patrimonium negligens, se totum Philosophiæ cognitioni deuouisse videretur. Hic pro initio rerum naturalium, statuit infinitatem quandam partium similium, quam Arist. 1. de Generat. tex. 1. vocat *πανομοιότητα* licet in 3. Physico, tex. 27. & 3. de Cælo, tex. 37. hoc nomen referat ad opinionem Democriti. Lucretius autem & alij nominant, *ὁμοιομερίαν*. Vnaquæque igitur res secundum Anaxagoram fit ex partibus similibus atq; eiusdem naturæ, vt caro ex multis carunculis, sanguis & os ex alijs similis naturæ particulis, quarum congregatione res gigni, segregatione autem interire dicitur. has vero particulas necesse erat infinitas esse, ne videlicet vnquam cessaret segregatio, & aliquando tandem penitus deficeret generatio. ac tametsi in qualibet re permixtæ sint infinitæ cuiuslibet rei particulæ, nominatur tamen aliquid verbi gratia aurū, vel caro potius quàm aliud quidpiam, non quia sit purum, & sincerū aurum, vel caro, sine vlla concretionē, & admixtione aliarum rerum; sed quod in tali re particulæ auri, vel carnis sint maiores, & magis in fronte locatæ appareant. hanc sententiam pulchrè describit Lucretius primo libro his versibus.

*Nunc & Anaxagora scrutemur ὁμοιομερίαν
Quam Græci memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrij sermonis egestas.*

Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis.

Et quæ deinceps sequuntur. Et paulò infra subdit.

*Hoc & Anaxagoras sibi sumit, vt omnibus omnes.
Res putet immixtas rebus lasitare, sed illud
Apparere vnum, cuius sint plurima mixta,
Et magis in promptu primaq; in fronte locata.*

Præter hanc infinitatem partium similium, quæ ad materiam pertinet, loco efficientis adiunxit mentem, seu intellectum, qui confusam illam partium similium congeriem segregando distingueret, & ornaret, Quamobrem sola mens non erat mixta: vt dominari possit mixtioni: quam non ab æterno, sed ab aliquo principio digerere, & in ordinem cæpit adducere, vt docet Aristoteles lib. 3. de Anima tex. 4. lib. 8. Physicorum, tex. 15. Cum autem priores Philosophi materiam tantum, ex qua omnia conficiuntur, tradidissent, causam autem efficientem aut nullo modo, aut perobscure attigissent, quæ certè non minus necessaria est, quàm materia; nam vt ex nihilo, sic à nihilo nihil potest effici, nec materia potest ipsa per se sine agentis vi & efficientia quicquam mouere vel agere, non secus quàm lignum fabricari lectum, vel mensam, sine opificis arte: Anaxagoras præ alijs Philosophis sobrius, (vt verbis utar Arist. lib. 1. Metaphysicæ) visus est, sic

enim de eo scribit. *Quare qui ut in animalibus, ita in natura intellectum esse causam mundi, totiusque ordinis dixerat, quasi sobrius comparatus ad antiquiores vana dicentes apparuit.* Simile quidpiam legimus apud Platonem in Phædone, vbi Socrates narrat se cum iam penè desperasset intelligere posse causas eorum, quæ sunt: propterea quodd ex aliorum Philosophorum scriptis nihil certi elicere potuisset, audita sententia Anaxagoræ, qui faceret omnes res, totumque mundum à mente diuina, designari, confici, exornari & regi, magno studio, & spe addiscendi ea, quæ antea non potuerat, erectum ac elatum fuisse. De hoc intellectu Anaxagoræ sic ait Laërtius: Primus materiæ, quam ὕλη appellat, mentem adiecit in principio operis sui ita scribens; *Omnia simul erant, deinde accessit mens, eaque composuit.* Quamobrem cognominatus fuit mens, siue animus. Apud Ciceronem etiam in primo de nat. Deorū, ita scriptum est: *Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem & modum, mentis infinitæ vi, ac ratione, designari & confici voluit.* Quid autem Anaxagoram in prædictam sententiam induxerit, breuiter exponit Arist. primo Phys. 33. libr. 3. 28. Is enim hoc modo ratiocinabatur, quod sit, necesse est, aut nihil fuisse antea, at ex nihilo nihil fieri posse communi sapientum decreto ratum, & constitutum est: aut prius quidem fuisse, sed occultum, & cum aliis rebus permixtum latitasse: ita ut nihil aliud sit res generari, quàm eas ex admixtione, & confusione aliarum rerum segregatas manifestari, & in lucem proferri: Et quoniam cernimus omnes res inuicem posse commutari, vel proximè vel interiectis aliquot aliis mutationibus: concludebat necessarium esse, ut in quauis re sint omnes aliæ res, quæ tamen ob paruitatem atq; permixtionem, à nobis deprehendi nequeat: hoc etiam illustrabat accretionis exemplo: nam cum ex alimento gignatur caro, vena, os, neruus & alia corporis membra: nec ea queant ex nihilo creari, necessariò efficitur, ut ipsa præfuerint quidem in alimento inuicem admixta & confusa, per accretionem autem secreta fuerint, & animantium partibus adiuncta, & adglutinata. ac quemadmodum particularis generatio cuiuslibet rei, sit per secretionem eius ex aliis, similiter etiam putabat Anaxagoras totum mundum non aliter fuisse perfectum, quàm per segregationem omnium rerum ex infinita quadam, & indigesta congerie, vbi prius infinito tempore sine distinctione & ordine iacuerunt. talem autem segregationem partium mundi, nullo modo fieri potuisse, nisi à mente: tum quoniam id quod ex illa mixtione segregare debebat, nullo modo in ea contineri oportebat, ut posset ei præesse, atque dominari, quamobrem necessarium, erat, ut esset quidpiam immateriale, incompatibile, ac diuinum, cuiusmodi est sola mens:

Quid Anaxagoræ in sua illam sententiam impulerit.

tum etiam, quia distinguere, exornare, disponere & suos cuique rei fines, & munera præscribere, omniâque ad perfectionem & pulchritudinem vniuersi dirigere, proprium est mentis. Verùm de sententia Anaxagoræ hæcenus: ad Democritum, & Epicurum veniamus.

Opinio Democriti, Leucippi & Epicuri.

CAP. IX.

SENTENTIA horum Philosophorum diligenter explicabitur à nobis, tum ex libris aliorum, tum maximè ex iis, quæ Lucretius huius disciplinæ studiosissimus, primo & secundo libro reliquit scripta. Principio, censent duo esse prima, & generalia initia rerum naturalium: ex quibus cuncta quæ sunt, fieri, & constare necesse est; Plenum, & vacuum; illud ens, & atomos; hoc non ens, & inane, appellabant: id quod Arist. innuit in primo Metaphysicâ, & primo Phy. tex. 41. & Lucretius primo libro his versibus.

*Omnis, ut est igitur per se natura duabus
Constitit in rebus, nam corpora sunt, & inane
Corpus enim per se communis deliquat esse.
Sensus, &c. & paulò infra
Tum porro locus, & spatium, quod inane vocamus
Si nullum foret, haud usquam sita corpora possent
Esse, neque omnino quoquam diuersa meare,*

Vacuum autem multis de causis necessarium esse, his argumentis confirmant. Primum ratione loci: omne enim corpus propter mole^{probatur se-} quam habet, indiget loco, à quo totum contineatur & locetur: talis^{ptem argu-} autem locus non potest esse superficies, quippe quæ tantum extrin-^{mentis vacuū} secus contineat, & solas corporum extremitates ambiat: neque cor-^{esse in rebus.}pus vllum siue materiam habeat siue sola constet trina dimensione; sic enim duo corpora simul essent, quod nullo modo fieri potest: relinquitur igitur, locum nihil aliud esse, quàm inane. Deinde ratione motus localis, qui si est (esse autem cunctis plane sensibus perspicue cognitum, & exploratè perceptum est) non potest effici, nisi per inane: nam per plenum, hoc est per ipsa corpora solida, qui fieri potest, cum proprium corporis sit obstare nec loco cedere alij corpori, nisi maiori ab eo vi expulsus: nisi forte quis velit, vnum corpus penetrare in aliud, & multa corpora simul esse; quod sanè perabsurdum est. quare, ut motus cõstet, opus est inani. Hoc idem argumentũ tractat Aristoteles lib. 4. Physicorum tex. 53. his verbis. *Dicunt enim, quod motus secundum locum non erit sine vacuo: plenum enim non potest suscipere id*

quod mouetur: Si verò suscipiat sintq; duo corpora in eodem, continget utique & quotlibet esse simul corpora: si autem contingat hoc, & minimum suscipiet maximum: multa namque parua ipsum magnum est: quare si multa aequalia contingit in eodem esse, & multa inaequalia. Sed dicet aliquis motum localem fieri, non quia vllum in rebus sit inane, sed quia proxima corpora cedant ijs, quæ mouentur, vel migrando in alium locum, vel seipsa cōstipando: Verum hoc ipsi refellunt, demonstrando neutrum illorum posse contingere sine vacuo. Etenim corpus, quod migrat, aut venit in vacuum, & sic erit vacuum, aut in locum proximi corporis, quod ei cedit; de quo similiter quærendum est, quoniam abeat, ac sic deinceps de alijs, procedendo in infinitum, quare necesse est, aut esse vacuum in rebus, aut multa corpora simul esse, aut denique quocunq; corpore moto, quantumuis minimo, omnia alia corpora commoueri, totumque mundum iactari, & fluctuare. Quo argumento Arist. 4. Phy. tex. 79. scribit Xuthum Philosophum vltum esse ad comprobandum vacuum. Similiter qua ratione poterit quidpiam constipari, & condensari, nisi in eo insitæ sint aliquæ inanitates: alioquin partes eiusmodi corporis cum coarctantur, se inuicem penetrarent. Postea si non esset vacuum in rebus, qui possent, aut ex intimis saxorum, & rupium partibus manare liquidi humores, vberésque aquarum guttæ, aut cibus ad alendas omnes corporis partes per vniuersum corpus permeare, atque dissipari? Hanc rationem tangit Arist. 4. Physic. tex. 55. his verbis. *Amplius autem, & augmentatio videtur omnibus fieri per vacuum, alimentum enim corpus esse; duo autem corpora impossibile simul esse.* Præterea nisi vacuum permixtum esset cum rebus, qua ratione fieri posset, vt quod est densum, sine accessione alterius rei rarefcens maius existeret, aut è contrario, quod est rarum citra detractionem cuiusquam rei densatum & constipatum in angustio rem molem contraheretur, atque hoc modo minus euaderet? Hanc rationem illustrat Arist. 4. Phy. tex. 55. exemplo vini, & cineris, hæc scribens. *Demonstrat etiam vacuum esse, quia videntur aliqua cogi & constringi; etenim dicunt vinum cum vitribus recipere dolia, tanquam in ea, qua in sunt vacua subeunte, quod condensatur corpore. Testimonium etiam illud de cinere faciunt, quæ tantum aqua recipit, quantum vas vacuum.* Ad hæc videmus quasdam res habere plus ponderis, quàm alias, tametsi pari sint mole, vt si parem auri, & lanæ molem capias, aurum sine dubio longè præponderabit. cur? nisi quia in rebus, plus aut minus vacui admixtum, & insitum est: quocirca, quæ res plus inanis habet, ea minoris est ponderis; quæ vero plus vacat inani, maiori eam pondere præditam esse necesse est. Amplius, si duo corpora ampla inter se concurrant, & ex illo concursu, subito defiliant, totū illud spatium, quod inter

huiusmodi corpora relinquitur, necessariò erit inane: non enim partes aëris, quæ circumstāt tanta celeritate, vndique possunt confluere, vt vno tempore totum illud spatium compleant. Postremò diuisio, multitudo, separatio, & distinctio rerum, nō potest fieri sine vacuo: Hoc autem innuit Arist. 4. Phys. text. 52. *Vacuum* (inquit) *diuidit omne corpus, vt sit non continuum, quemadmodū dicūt Democritus, & Leucippus & alij multi Physiologorum.* Significans Pythagoræos, quos paulo post text. 56. ait existimasse vacuum esse id, quod determinat naturas. tanquam vacuum separatio quædam sit, & determinatio eorum, quæ sunt consequenter. Ex his igitur, quæ commemorata sunt, arbitrantur perspicuè, ac necessariò concludi, adeo necessarium esse vacuum: vt eo sublato, neque motus, neque multitudo, neque distinctio rerum vlllo modo coherere possint.

Præter inane autem, statuunt alterum principium rerum naturalium, quod si omnino plenum, & solidum; alioquin quidquid esset, vacuum esset: at si quid est, quod distinguit, aut continet ipsum vacuum, hoc profectò non erit vacuum: nam tangere & tangi, agere & pati, mouere & moueri, non conueniunt vacuo: quippe cum sit id, in quo talia fieri & geri debent. Sicut igitur inane nihil habet pleni & solidi, sic contra plenum, & solidum, omni debet vacare inanitate. Huiusmodi autem corpora plena & solida vocabant Atomos, hoc est corpora indiuidua: de quibus hæc sentiebant. Primùm quidem ea imparibilia & sempiterna esse: tum quia penitus carerent inani, per quod omnis passio penetrat in corpora: tum etiam, quia essent prima principia omnium rerum: oportere autem prima principia, è quib⁹ cætera nascuntur, immutabilia esse, ne omnia penitus cōcidant & ad nihilū vniuersitas rerum intreat: Ex quo fit, vt talia corpora, neque frangi, neque diuidi, nec vllis coloribus, aut qualitatibus partibilibus affici possint. Hæc enim eiusmodi sunt, vt nec sine vacuo, nec sine certo interitus periculo, atq; indicio, rebus queant accidere. Deinde volunt eiusmodi corpora esse minima, nec ampliùs posse diuidi: non enim assentiuntur iis, qui faciunt corpus infinitè secabile, sed putant in sectione corporum, necessariò tandem deueniendum esse ad quædam corpuscula minima & indiuidua. quod ita docent: etenim corpus, aut componitur ex nihilo, aut expunctis, aut ex corpusculis minimis atque indiuiduis, sed priora duo esse absurda per se clarum est, tertium igitur tenendum est. Deinde si omne corpus posset infinitè diuidi, ergo quodlibet corpus haberet infinitas partes: quid igitur interesset inter corpus maximum & paruum; vtrunque enim totidem constaret partibus, hoc est infinitis: cui etiam, necessariò consequēs est, vt quoduis corpus esset infinitum; nam quod

Democriti & Epicuri decreta de atomis, quæ ponunt alterum omnium rerū principium.

habet infinitas partes, quantumvis paruas, id necesse est infinitum esse. Præterea fingamus, siquidem corpus infinita diuisione diuisibile est, ipsum iam actu penitus diuisum esse: nam si quod est possibile, ponatur actu esse, nihil sequi debet impossibile: diuisione igitur omnino completa, ita vt nihil aliud supersit diuidendum; ecquid tunc erit reliquum? aut enim nihil, aut puncta, aut corpuscula indiuidua; ex punctis, vel ex nihilo corpus effici, neque fert natura corporis, neque ratio concedit. quamobrem necessario inducendæ & admittendæ sunt atomi. Hanc rationem fusius explicat Arist. 1. lib. de

*'Aristoteles
Democritum
præfert Pla-
toni.*

Generat. text. 8. in quo libro ualde laudat Democritum, eumq; præfert Platoni; tum quia utitur rationibus propriis hoc est Phycis, Plato autem Logicis, id est communibus & alienis: tum etiam, quoniam eiusmodi statuit principia, è quibus possit omnia quæ contingunt in natura, si non verè, saltem propriè, apud & constetèr explicare. Vide Arist. 3. Phys. text. 31. id quod Plato non fecit. Postea censent atomos multitudine quidem esse infinitas, nam sicut inane in omnes partes immensum & infinitum est, sic atomos conuenit esse numero infinitas. Esse autem vniuersitatem rerum omni ex parte infinitam breui ratione concludunt, quam Cicero secundo lib. de Diuinat. his verbis exposuit. *Quod finitum est, habet extremum, quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus: at quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus, quod igitur omne est cum non habeat extremum, infinitum sit necesse est.* Licet autem numerum atomorum infinitum statuunt, ta-

*Dubitatio,
an Democri-
tus figurari,
que sunt in
atomis, spe-
cies fecerit
infinitas.*

men species figurarum, per quas atomi differunt, nolunt esse infinitas: ex quo sequitur, vt vnaquæque species figuræ habeat infinitas atomos similes, sintque infinitæ atomi eiusdem figuræ, vt verbi gratia rotundæ. Id autem Lucretius comprobatur hoc argumento. Si essent inquit secundum speciem, atomorum figuræ infinitæ, ergo distantia contrariorum, non essent infinitæ: nec in vlllo genere daretur aliquid summum, & infinitum: optimum, & pessimum; neque natura in generando, & corrumpendo vsquam consisteret, nec faceret reciprocationes, sed recta procederet semper in infinitum, nouæq; semper exorirentur species rerum, quæ omnia sunt contra sensuum, & rationis iudicium; hoc idem assignat Epicuro Plutarchus in primo de Placitis Philosophorum, & Laërtius vitam Epicuri scribens. Sed ab hac opinione clara voce nos reuocat Arist. qui in 3. libr. de Cælo, tex. 37. & 1. de Gene. tex. 5. de atomis Democriti, ac Leucippi loquens, perspicuis & conceptis verbis affirmat, infinitas esse, secundum illos, species & differentias figurarum. Nisi quis respondere velit, sententiam, quam prædictis locis refert Arist. esse quidem Democriti, sed ab ea discrepasse Epicurum; ceu in quibusdam quoque aliis rebus

fecit. Nam cum Democritus attribuisset atomis magnitudinem, & figuram, Epicurus adiecit pondus. ratus nihil moueri posse sine pondere: & cum ille vnum, atque similem omnium atomorum fecisset motum, hic veritus, ne si omnes atomi suo pōdere ad lineam ferrentur deorsum, non possent aliæ alias attingere & appræhendere, ex qua complexione efficitur rerum generatio, & ne si certus, atque vniusmodi esset motus atomorum, nihil foret in nostra potestate, commentus est motum quendam declinationis, quo facit atomos paululum declinare de recta via qua feruntur deorsum, quo se commento putat effugere necessitatem Fati & alia omnia incommoda: atque hæc quidem solutio verisimilis fit, ob auctoritatem Philoponi qui eam tradit in primo de Generat. super textum quintum & cōfirmat testimonio Alexandri, Verum nos redeamus ad narrandas atomorum proprietates. Præterea, quamuis omnes atomi sint eiusdem naturæ, tamen in his aiunt inesse triplicem differentiam & varietatem; vnam posituræ, vt aliæ sint superiores, aliæ inferiores, aliæ anteriores aliæ posteriores: aliæ dextræ, aliæ sinistræ: alterâ ordinis, vt quædam sint priores, quædam posteriores: tertiam figuræ, secundum diuersas figurarum species & differentias. quamobrem apud Cicero-nem 1. de Nat. Deorum inducitur Democritus faciens atomos quasdam læues, alias asperas, partim rotundas, partim autem angulatas: curuatas quasdam, & quasi aduncas & hamatas. Ex atomis igitur secundum hanc tertiam varietatem variè coniunctis atque copulatis, creati omnium rerum genera & species arbitrantur. Non secus ac ex vigintiquatuor literis, variis modis inuicè copulatis, existit infinita propemodum varietas dictionum, vt incredibile videatur quicquid loquimur & scribimus, ex illis tantummodo literis cōfici posse. Vide Aristot. 1. Metaphysicæ, & 1. de Generat. text. 5. Hanc sententiam pulchrè declarat Lucretius lib. 2. his versibus.

*Quin etiam refert, nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, & quali sint ordine quæque locata:
Namque eadem calum, mare, terras, flumina, solem
Significant, eadem fruges, arbuſta, animantes,
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis, verum positura discrepant res:
Sic ipsi in rebus, item iam materiai
Intervalla, via, connexus, pondera, plage,
Concursus, motus, ordo, positura, figura,
Cum permutantur, mutari res quoque debent.*

Ad extremum opinantur atomos non ab aliquo principio, sed ab *Ex atomis*
omni æternitate moueri perpetuò per inane, atq; ex fortuitis earum, *innumera-*

*los mundos
effici, Et
quosdam om-
nino similes
ac pares.*

concurfationibus & coniunctionibus non ſolùm effici hunc vnum mundum in quo nos ſumus, ſed alios innumerabiles, & quidẽ quofdam ſic inter ſe non ſolum ſimiles, ſed vndique perfectè & abſolutè pares, vt inter eos nihil prorsus interſit. Nam cum inane quoquo verſus infinite pateat, ſumma item materiæ, hoc eſt atomorum multitudo ſit innumerabilis, eaque non conſilio & vi alicuius numinis & mentis regatur, & ad procreandas res adducatur, ſed vi ſua ſemper agitetur, & fortuitis concurſibus ad omnium rerum generationem conueniat, nulla proſectò cauſa ſatis idonea & verifiſimilis afferri poteſt, cur in hac parte vacui, quam noſter mūdus occupat, & ex his atomis, ex quibus ipſe coagmentatus fuit, vnus hic mundus effectus ſit, & non ſimiliter poſſint in aliis partibus vacui, atque ex aliis atomis complures alij mundi, quin etiam innumerabiles effici. Ergo apud hos Philoſophos, inane & atomi locum tenent materiæ, nec aliam vllam ipſi cauſam agnoſcunt & admittunt. etenim nolunt atomos vel ab aliqua cauſa efficiente, vel alicuius finis gratia, ſimul cogi & congregari ad efficiendas res, ſed talẽ concurſum eſſe prorsus fortuitum. Itaque licet non ex quibuſlibet atomis quælibet res fiat, ſed ex certis, atque definitis, certæ, ac definitæ rerum ſpecies exiſtāt; ex aliis enim atomis conſtant animates, & ex aliis ſtirpes, atque lapides, alioquin quodlibet eſſet quodlibet, nec vllum foret rerum diſcrimen, & non differret equus ab homine, & lapis à planta: licet inquã velint cuiuſcunque rei materiã eſſe certam, ac determinatam: tamen quod talis materia ſimul cogatur, & præſtò ſit, hoc eſt, vt atomi, quæ ſunt aptæ ad efficiendum hominem, vel equum, ſimul congregentur, id cenſent non ab aliqua cauſa efficiente proficiſci, ſed caſu & temerè contingere.

Verùm hoc loco non mediocrem afferunt difficultatem verba Ariſtot. quæ ſunt in 2. lib. Phyi. text. 45. & in primo libro de partibus Animalium, cap. 1. quibus ſignificat Democritum (ſic enim illa verba Simplicius & Themiftius interpretantur) exiſtimaffe, Cælum quidẽ & ſydera, caſu effecta fuiſſe: animalia vero & plantas, à certa quadam cauſa, nempe vel natura, vel intellectu procreari; quæ verba, me quidem certè valde dubium & perplexum tenent: nam nec auſim ſuſpicari Ariſt. (tantum videlicet virum) quidquam falſò & iniquè Democrito aſcripſiſſe, præſertim non contradicẽtibus antiquis eius expoſitoribus: nec tamen queo videre, qua ratione, quod Ariſt. ait, cum certiffimis & maniſeſtiſſimis illius viri decretis conſentiat. Primò quia neque in iis, quæ de Democrito ſcripſit Laërtius, nec in his, quæ vel Epicurus, vel Lucretius eiufdem doctrinæ propugnatores in ſcriptis reliquerunt, tale quicquàm reperio, ſed potius contrarium:

*verba di-
ſcriminas an
Democritus
ſtirpium &
animalium
certas aliquas
cauſas effi-
cientes po-
ſuerit.*

riam: tum quia vix credibile est, Democritum cordatum sanè, & sapientem virum, atque multifariam laudatum ab Arist. res tam perspicuè falsas & absurdas, nec occultè modò rationi, sed etiam apertè ipsi sensibus aduersantes, credidisse, ac enuntiasse. quis enim tam haberi est ingenio, qui si ullus fortunæ locus dandus sit, non eum potius illi tribuat in his, quæ sunt infra lunam, in quibus multa inconstanter & inordinatè fieri cernimus, quàm in rebus cælestibus, in quibus ne minimum quidem ab omni æternitate ver erroris, vel inconstantiæ ac temeritatis vestigium apparuit? Deinde quoniam Aristor. non satis videtur sibi constare; quippe cum in aliis locis affirmet, nec causam efficientem, nec eam quæ est vt finis, & cuius gratia, fuisse Democrito cognitam; non igitur is potuit cæli coagmentationem fortunæ attribuire; animantium vero & stirpium, certis causis efficientibus. Si quis autem aliquam sibi ad effugiendam difficultatem latebram quærens, respondeat, id quod Arist. ait, plantarum & animalium esse secundum Democritum certam quandam causam, non ad efficientem, sed ad materiam esse referendum, is profectò valdè infirmum sibi reperit perfugium: primum quoniam Arist. ibi loquitur de casu & fortuna, quæ non ad materiam, sed ad causam efficientem referuntur, vt ipse paulò infrà docet text. 65. deinde Arist. explicans quam causam plantarum & animalium faceret Democritus, subdit causam esse naturā, vel intellectum: quas causas perspicuum est numerari in efficientibus: postremò quod attinet ad materiam, non minùs necesse est, ex certis atomis cælum constitui, quàm stirpes & animantes, vt supra dictum est; quin etiam tantò magis id necessarium esse videri debet, quantò cæli structura solidior, firmior, atque diuturnior est, quàm rerum sublunarium.

Sed his omisissis sententiam horum Philosophorum de principiis rerum naturalium pluribus verbis explicatam, paucis nunc, quasi repetendo complectamur. Faciunt itaque materiam omnium rerum inane & atomos: illud in omnes partes infinitè patens; has multitudine innumerabiles, penitus solidas, imparibiles, omniumque patibilium qualitarum expertes. In his inesse magnitudinem, figuram & pondus: motum item earum triplicem esse. Vnum, qui directè fit deorsum: alterum elisionis, qui ex mutuis earum plagis, & ictibus contingit: tertium declinationis: congregationem atomorum, ex qua innumerabiles mundi efficiuntur, tribus differentiis variari, positura, ordine & figura. Vnde omnis rerum omnium varietas existit: nullam esse certam vim & causam efficientem, nullumque præfixum naturæ ad agendum finem, cuncta enim casu & fortuito contingere. Hæc igitur de opinione Leucippi, Democriti & Epicuri dicta sint.

Summa eorum que de opinione Democriti dicta sunt.

Reprehenditur Simplicius, qui conatur ostendere, omnes supradictas opiniones veterum Philosophorum veras esse, atque inter se consentientes.

C A P. X.

Næ sunt igitur aut omnes, aut certe magis illustres veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium sententiæ, satis, ut opinor, à nobis dilucidè, ac diligèter explicatæ. Nunc consequens est, ut doceamus quid in illis reprehendat Aristoteles quid item nobis reprehensione, aut defensione, & æqua interpretatione dignum esse videatur. Ac primum quidem (ut hoc antediximus) nullo modo probatur nobis iudicium, & studium Simplicij qui contendit persuadere, supradictas opiniones, si quis eas rectè intelligat, atque interpretetur, nec absurdas esse, nec inter se discrepantes: grauius etiam inuehitur in eos, à quibus prisca Physiologi tanquam absurdè sentientes, & inter se pugnantes irridentur, atque condemnantur: Etenim super textum 6. primi libri Physicorum, postquam opiniones antiquorum de principiis rerum, multis verbis exposuit, subiungit hæc verba. *Non perperam autem fecerimus, si paululum digredientes, studiosis ostendamus, quo modo antiqui, etsi videantur differre in rerum principiis, pulchrè tamen consentiant. Non enim oportet, eos, qui tantam audiunt differentiam, existimare, esse has Philosophorum repugnantias: quod quidem nonnulli, qui in historicas solas descriptiones incidunt, & nihil eorum, quæ dicuntur intelligunt, conantur exprobare: etsi sint ipsi diuisi in sectas innumerabiles, non de naturalibus quidem principiis (hæc enim ne per somnium quidem audiunt) sed in delenda diuina excellentia.* Hæc Simplicius. Quibus verbis rectè, nā fallor, pungit veteres Ecclesiæ Doctores, Clementem inquam Alexandrinum, Tertullianum, Origenem, Iustinum Martyrem, Lactantium, Eusebium Cæsariensem, & alios quamplurimos, qui ut Philosophos opinione sapientiæ inflatos & Christianam doctrinam, quæ fide, ac simplicitate nititur, ludibrio habentes, coarguerent, in demonstrandis & refellendis illorum erroribus, & dissensione, quæ inter ipsos semper fuit maxima, declarandâ, plurimum elaborarunt. Sed profectò, quamuis Simplicius contendat omnes neruos, ut Philosophorum dicta, multo aliter, quam ipsa eorum verba præse ferunt, allegoricè interpretando, ad verisimilem aliquem sensum traducat: tamen luce clarius est, nonnullas opiniones vsque adeo falsas & absurdas esse, ut risum potius mereantur & indignationem, quam vllam impugnationem; quædam verò, tam pugnantes inter se, ut plumbeus, & planè stultus sit, qui putet eas ad concordiam posse reuocari. Verum ne de meo sensu videar hæc dicere, vel odio veterum, vel studio contradicendi

Simplicio, proferam in medium, quid hac de re senserint duo Philosophiæ principes Aristoteles & Plato, tum præcipuas Philosophiæ quæstiones percensens, quanta in his fuerit veterum discordia, breuiter explicabo.

Principio Aristot. 1. Phys. text. 71. scribit primos Philosophos veritatem & naturam entium querendo, depulso ob inexperiencem in aliam viam oberrauisse. Idem text. 74. illi, inquit, *aberrauerunt & propter hanc ignorantiam, tantum insuper ignorauerunt, ut nihil aliorum opinati sint fieri, aut esse, sed abstulerint omnem generationem.* Et item in lib. 13. Metaphysicæ de Pythagoræis loquens, ait, *quod ipsi primi de numeris discordant inter se, signum esse, ipsas res, cum non sint verae, eis præbere confusionem;* & paulo post. *Ac ipsi, inquit, fasentur non eadem, sed contraria dicentes; causa vero est, quod suppositiones, & principia eorum falsa sunt; difficile autem est, ut ait Epicharmus, ex non bene præsuppositis, bene dicere; tum primum enim aliquid dicitur, confestim apparet non bene dictum esse.* Amplius in 1. Metaphys. affirmat quosdam veterum attigisse materiam, & causam efficiëntem: *obscurè tamen, inquit, & non clarè; sed quemadmodum in exercitiis in prælio faciunt: etenim illi circumeuntes egregias plerumque plagas infligunt; sed nec illi ex scientia, nec isti videtur scire quid dicant.* Idem quoque aliis locis confirmat, veteres multa peccasse ob imperitiam Dialecticæ, eosque valdè fabulosè, pueriliter, inconstanter, & quasi balbutiendo, atque somniando philosophatos esse. Deinde apud Platonem in Phædone, Socrates Anaxagoram (qui tamen præ aliis Philosophis antiquis sobrius, & sapiens visus est) miris modis exagitat, seque confitetur ex inspectione naturæ & lectione Philosophorum, magis quàm antea fuisset, ignarum & cæcum extitisse. in Thæteto opiniones veterum de principiis rerum, appellat fabulas pueriles, in quibus ipsi vehemèter inter se pugnant atque digladiantur, & è quibus nihil certi & veri cognosci potest. Porro Heracliteos ait, nihil decernere, nihil docere, sed per dictiunculas quasdam refertas ænigmatibus veluti per sagittas è pharetra eductas, mentes hominum ferire, atque sauciare. Idem in Sophista recensens eorum sententias, qui de essentia differuerunt, inquit eos more Gigantum cum Diis, & inter se pugnare: ita ut ad singulorum opiniones euertendas, non opus sit, nouas argumentorum machinas quærere, sed aliorum armis alios oppugnari posse. Hanc Philosophorum discordiam Eusebius decimoquarto lib. de Præparatione Euangelica, & Theodoretus in opere, quod inscribitur de Curatione Græcarum affectionum libro secundo qui est de principiis, copiosè pertractant. Meritò igitur Timon (ut est apud Theodoretum) tragicè Philosophos infectatur his versibus;

Ex Aristotele & Platone ostenditur contra Simplicium quanta sit in opinionibus veterum Philosophorum repugnancia & absurditas.

*Mortales, miseri, probos ventris ad instar
 Quæ nam vos lites nugis pugnantibus urgent?
 O utres animi sensus quos implet inanes.*

Præterea hoc idem declarat & confirmat varietas innumerabilium pene sectarû, & cuiuslibet sectæ successio, plena mutabilitatis & inconstantia. Nam ut excipiam Pythagoreos, & Epicureos in quibus aliquanto maior, & diuturnior fuit voluntatum, & sententiarû consensio; in aliis sectis adeo sunt magistrorum discipuli, & posteriores priorum dissimiles, ut nihil præter nomen ab illis accepisse, & retinuisse videantur: quam enim principe sectarû disciplinæ suæ rationem, & formam sequendam, & custodiendam reliquerunt, eam mox illorum posterius, vel detrahendo, vel addendo, vel etiam contradicendo, totam propemodum immutarunt, atque peruerterunt. Itaque dum quisque mauult (illustriorem ea re laudem & gloriam sperans) videri nouæ author sententiæ, quàm veteris sectator, & defensor alienæ, quot fuerunt homines, tot penè opiniones extiterunt. Verum hæc missa faciamus, & discordias eorum in præcipuis Philosophiæ questionibus (quod secundo loco propositum est) aperiāmus.

Dissentio maxima Philosophorum in præcipuis Philosophiæ questionibus.

Si cogitatione lustremus principes Philosophiæ quæstiones, cuiusmodi sunt de iudicio veri & falsi: de finibus bonorum: de mundo: de Prouidentia Dei: de animo nostro, & de principiis rerum: quarum rerum certa, explicataque cognitio, tum ad agnitionem veritatis, tum ad bene beatæque viuendum apprimè necessaria est, & in quibus sapientem fluctuare, ac sola opinione duci, à sapientia abhorret plurimum; planè reperiemus veteres Philosophos tanta esse in varietate, & dissensione constitutos, ut necesse sit, qui eorum decretis nituntur, eos in summo errore, & in maximarum rerum ignoratione versari. Etenim duo sunt, ut hinc ordiamur, prima totius Philosophiæ fundamenta; vnum veri & falsi iudicium: alterum finis bonorum. Neque enim sapiens esse potest, qui aut cognoscendi initium ignoret, aut extremum expetendi: & aut vnde profisciscatur, aut quo perueniendum sit ignoret. Iudicium autem veri & falsi, Academici, negando vera penitus internosci posse à falsis, omnino sustulerunt: Epicurei totum in sensibus collocarunt: Platonici in sola mente: Aristotelici tum in hac, tum etiam in sensibus: nam euidentem certamque cognitionem rerum singularium, atque sensibilibum, à sensibus petendam esse: primorum autem principiorum, & eorum quæ nullā cum sensibus cognitionem habent, à naturali nostræ mentis lumine totam pendere. Itaque Epicurei contendunt, semper esse veros sensus: Academici nunquam, ita ut nihil illis credendum, & fidendum sit: Peripatetici interdum quidem veros, interdum autem falsos. Rursus Academici

Academici negant vlli rei apud nos scientiam & comprehensionē esse: Platonici eam quidem concedunt, sed nolūt eam à nobis de nouo parari, verū renouari tantummodo per reminiscentiā: Aristotelici verò & scientiam esse, & nouo studio ac disciplina comparari. de finibus autem bonorum, Varro in libris de Philosophia, vt refert D. Aug. lib. 19. de Ciui. Dei cap. 1. partim cōmemorando opiniones, quę inter Philosophos fuerunt, partim quę possent esse, collegit ducetas octo varias sententias; quam rem etiam luculenter tractat Cicero, tum in 2. lib. Acad. quęst. tum in libris de finibus bonorum. Postea de mundo varia senserunt Philosophi: alij enim faciunt vnum, alij infinitos: alij factū esse volunt, & interitum: alij factum quidem, sed nunquam peritum: alij vero neque factum vnquam, neque interitum: alij putant eum casu regi, alij prouidentia Dei, alij naturalium motuum, ponderum, & proprietatum occulta quadam vi, atque conuenientia. De Deo autem, an sit, quid sit qualis sit, quid agat, & an vnus sit, nec ne, quis Philosophorum varias, & discrepantes opiniones vel enumerando queat recensere: legi potest Cicero in primo libro de Nat. Deor. & D. Angust. lib. 5. & 6. de Ciuit. Dei. Themistius Philosophus (veluti commemoratur in histor. Eccles. Socratis lib. 4. cap. 27.) in oratione quam habuit apud Valētem Imperatorem, affirmat plusquam trecentas fuisse apud Gentiles Philosophos varias de Deo ac religione opiniones. Deinde, quā parum inter Philosophos conueniat de animi nostri natura, immortalitate, & actionibus nemo est qui si legat primum librum Arist. de Anima, non perspicue intelligat; nec verò solum in hoc discrepāt, qui sunt in diuersis sectis, sed etiam, qui eandem disciplinam profitentur: etenim in ipsis Peripateticis, qui propius à vero abesse existimantur, alij censent animū mortalem, & natium: alij natium, sed immortalem: alij neque natium, neque mortalem, sed omni ex parte sempiternum. Rursus alij vnum in omnibus, alij suum cuique, alij certum animorum numerū ab æternitate fuisse constitutum, qui diuersis temporibus diuersa induant, & vicissim exuant corpora. Et item alij veram, atque naturalē formam hominis: alij tantummodo assistentem, vt non secus ad hominem affectus sit, quam nauta ad nauim, vel intelligentia ad orbē quem mouet. De varietate autem, & dissensione Peripateticorum qui Aristotelis & Theophrasti posterii fuerunt, sic est apud Ciceronem quinto libro de finibus. *Horum, inquit, posterii meliores illi quidem mea sententia, sunt, quam reliquarum Philosophi disciplinarum, sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati videantur.*

Ad extremum de principiis rerum (quo spectant cætera quę hic à nobis commemorata sunt) quanta sit inter eos non de terminis so-

lùm(vt aiunt) sed de tota possessione dissensio, quanquam perspicuū est ex his, quæ supra docuimus: tamen potest etiam graui Ciceronis testimonio confirmari. Is enim in 2. lib. Academic. quæst. cū ex aliis rebus, tum maximè ex dissensione Philosophorum, quæ est de primis rerum initiis, acutè, & copiosè disputat, nihil esse à Philosophis exploratè perceptum; nihil firmis, & necessariis rationibus conclusum; sed omnia verisimilibus modò coniecturis, & argumentis explicata. Ex qua Philosophorum discordia recens fluxit Academia, nihil affirmans & approbans, contra omnes, & contra omnia disputans, comprehensionem, & scientiam funditus tollens, clamans fallaces esse sensus, infirma iudicia, res ipsas inexplicabilibus obductas difficultatibus, ita vt, aut nihil sit verum, aut si quid est, id certè à nobis animo cerni, & cōprehendi nequeat. E transuerso autem venit Prothagoras (cuius in hoc vestigia sequitur Epicurus) qui indignum, & iniquum putans, tam multos graues, & doctos viros inter se pugnares condemnari, vociferatur, quod cuique videtur, id verum esse, & tale esse, quale videatur, nec res quæ cognoscuntur nostræ cognitionis, sed nos potius rerum ipsarum causam, & mensuram esse: vt docet Arist. 4. 10. & 11. libris Metaphy. Quid si diuersis hominibus diuersa & contraria simul videantur? neque hoc absurdum esse ducit. nihil enim prohibere putat, quin ea quæ pugnant inter se, simul vera, & falsa esse queant: nec minus habenda esse vera, ea visa, quæ nobis dormientibus, quàm quæ vigilantibus: quæ ægrotantibus, quam quæ bene valentibus. quæ infanis, quàm quæ sanis occurrunt quis hæc ferat? Et quidem hanc sententiam, vt pestem ingeniorum, & omnium disciplinarum exitium, Arist. & Plato multifariam coarguendo ex hominum animis conantur extrahere, si enim (vt inquit Arist. lib. 4. Metaphy. tex. 21.) qui maximè putantur verum querere, amare, ac certare, ij tales opiniones habent, et talem de veri ase sententiam ferunt, quemadmodum non discordia is sit, qui philosophari conantur? Nam querere veritatem, non esset aliud, quàm volucres persequi. Prothagoræ tamen, nec patroni, nec discipuli defuerunt. Anaxagoras niuem nigrā esse, nec sibi vnquā videre albam; Xenophanes, habitari in Luna, eamque terram esse multarum vrbiū & montium, dixerunt, vt ait Cicero lib. 2. Academicarum quæst. quis hæc portenta ferat? Isti tamen Philosophi, in primis magni & nobiles extiterunt. Non ero longior, nam si persequar omnia, operosum sanè laborem, & in re cuius aperta minime necessarium, suscipiam. Illud certè clarissimum est, nihil esse tā euidentis, & certum; de quo non variè discrepent Philosophi: nihil item (vt est apud Ciceronem 2. lib. de Diuitatione) tam ridiculum, & absurdum, quin aliquem Philosophorum authorem, & defensorem

Pulchra sententia. Aristotelis.

aliquando habuerit. Stoicos perhibent omnium Philosophorum maximè grauem, seriam & constantem Philosophiæ disciplinam condidisse. At Plutarchus vir in omni genere eruditionis maximè probatus & nobilis, opusculum fecit de contradictionibus Stoicorum, hoc est de his de quibus Stoici inter se magnopere dissentiunt & dissident: & item aliud, in quo docet, magis esse incredibilia, & fabulosa Stoicorum decreta, quàm vel ipsas Poëtarum fabulas. Scripsit etiam quinque libros de placitis Philosophorum, è quibus planè intelligitur, in omnibus Physiologiæ questionibus, varia & discrepantia fuisse eorum dogmata. Ergo siue tâta opinionum varietas orta sit ob ignorantiae caliginem communem omnium mortalium qui cœlestis doctrinæ lumen non acceperunt, siue ob animi prauitatem, non tam cupientis ex disputatione, veritatis lumen aspicere, quàm ex sophistica cōtentione inanes gloriæ umbras consecrantis, id quod à principio contra Simplicium docere instituiamus verissimum est, veteres Philosophos, cum aliis rebus rum maximè in iis, quæ de principiis rerum disseruerunt, multa, & falsa, & inter se pugnantia tradidisse: quanquam non negamus quædam eorum dicta & decreta quæ à multis ridentur & improbantur, ad veram sententiā facilè traduci posse si detractis allegoriis, & aliis verborum integumentis, explanentur: quæ res liquidò perspicui poterit ex iis quæ supradictas opiniones excutiendo & diiudicando, mox dicturi sumus.

*Refellitur ab Arist. opinio eorum qui dicunt omnia esse
vnum ens immobile,*

CAP. XI.

EN T E N T I A M eorum qui dicunt, omnia esse vnum ens immobile, Aristoteles 1. Physi. non aliter accipiens, quàm videtur primo aspectu eorum verba significare, tribus modis eam refellit: primum enim docet, non esse Physici contra eam disputare: deinde personem Metaphisici suscipiendo, breuiter eam coarguit: ad extremum rationes soluit, quibus eam communiunt, & tutantur. Sed cur non est Physici contra huiusmodi opinionem differere? Quia tollit omnia principia Physiologiæ, tam quæ sunt veræ causæ rerum naturalium, quàm quæ vocantur principia cognoscendi, vt accidentia, & affecta, quæ nos quasi manu ducunt ad cognitionem causarum, earumque rerum, quæ quia sensus nostros latent, fugiunt etiam intelligentiam. Si enim omnia sunt (vnum) ergo non est multitudo rerum in natura. Si immobile, ergo

Cur Physicus non possit disputare contra negantes motum, & multitudinē rerum naturalium.

q ij

nullus est motus, nihil autem sensibus euidentius atque ceterius est, quàm esse motum, & multas ac diuersas res, deinde sublato motu, tollitur omnes causæ; etenim Natura est principium motus: Materia est ex qua aliquid fit: Finis (à quo forma re non differt) est cuius gratia cætera fiunt: efficiens est id vnde; primum principium motus. Cum igitur omnia principia Physica, qualia qualia fuerint, vel sint motus, vel ad eum necessariò affecta sint, conspicuum est, prædictâ opinionem, quæ tollit motum, vnâ quoque omnia principia Physica è medio tollere. Quare cum nulla scientia probare queat principia sua, quicquid enim asseret ad illa probanda, vel illis posterius erit, ac proinde ignotum & obscurum: ex principiis enim reliqua demonstrari & illustrari necesse est: vel erit prius, at nihil est prius primis principiis, & si quid tale sit, id profectò extra scientiam erit, & ad alias disciplinas pertinebit: hinc efficitur, vt Physicus nec sua principia confirmare, nec eos à quibus negantur redarguere aut debeat, aut etiam, qua Physicus est, possit. Nam quamuis principia, quæ sunt causæ rei, possint (vt docet Auerr. 2. Physic. commento. 22.) demonstrari esse in natura, demonstratione signi, quemadmodum demonstratur materia esse in rebus ex transmutatione formarum, & primus motor ex subordinatione & finitate mouentium, & motuum: tamè qui asserit omnia esse vnum ens immobile, nullum Phy. relinquit argumentum, siue ductum à priori, siue à posteriori, quo vti possit ad sua principia tuenda, & comprobanda. quid enim est in rebus naturalibus, quod sit, non dicam magis, sed vel æquè nobis euident atque certum, quàm motus, & rerum multitudo? quare necesse est Physicum omnibus præsidis spoliatum obmutescere, eiusque patrocinium, & defensionem ab aliis suscipi; sic enim res se habet: si ea scientia, cuius principia negantur, sit subalternata, eorum principiorum probatio petenda est à scientia subalternante, illius enim principia, sunt conclusiones, quas ab hac demonstrari, vel potius demonstratas esse oportet, vt cernere licet in Perspectiua, & Geometria: Si verò ea scientia non sit subalternata, sed eius principia sint per se immediata, prima & per se indemonstrabilia: talium principiorum nulla esse potest demonstratio ex propriis, nec in eadè scientia, nec in alia: sed si qua est, eam necesse est, vel Dialecticam esse ex probabilibus confectam; si quidem inter alias Dialecticæ utilitates, quæ commemorantur in 1. lib. Topic. hæc vna in primis est, quod præbet instrumenta, & præsidia quædam ad tuenda, & defendenda scientiarum principia Vel Metaphy. quæ scientia, cum agat de ante vt ens est, de his, quæ pertinent ad omnes disciplinas, suo sibi iure vendicat patrocinium ac defensionem aliarum scientiarum, earumque principia, cum opus

Cuius sit principia particularium scientiarum, si ab aliquo oppugnentur, defendere.

opus est, probat rationibus necessariis quidem, sed communibus & quæ ducunt ad impossibile. quanquam si is, qui negat principia aliquius sententiæ particularis, concederet aliqua, quæ subiecta sunt illi scientiæ, tunc rectè posset particularis scientia ex iis quæ concessa sunt, probationem suorum principiorum conficere; ut si quis negas materiam, vel primum motorem esse, aut naturam agere propter finem, concederet naturales formarum mutationes, nec tolleretur motus, & actiones Physicas, ex his posset Physicus (ut fecit Arist.) illa principia demonstrare.

Sed existit hoc loco non levis dubitatio, quæ (auctore Simplicio) *Dubitatio, si negatur principia ipsius Metaphysicæ quæ scientia debeat ea probare.* proposita est ab Eudemo, nec ab eo tamen soluta. Si enim negentur principia ipsius Metaphysicæ, queritur cuius scientiæ sit, ea probare. Nam si Metaphysica sua principia defendat, cur non similiter vnaquæque scientiarum particularium, idem poterit efficere, sicut enim Metaphysica se habet ad sua principia, ita quoque videntur se habere scientiæ particulares ad sua. Sin autem principia Metaphysicæ dicat quispiam probari ab alia scientia superiori & vniuersaliori, primum hoc falsum est, nulla enim est, aut esse potest, talis scientia: deinde ne sic quidem difficultas tollitur: nam de tali scientia similiter queri potest: si eius principia negantur, à quo probari debent? Si enim ab alia scientia, & illius itidem ab alia, & ita semper deinceps, res sanè procedet in infinitum: quare eò tandem necessariò veniendum est, ut vel principia Metaphysicæ remaneant sine vlla probatione, & omni defensione destituta, vel ut probantur ab ipsamet Metaphysica: quod si ei conceditur, nulla videatur esse causa, cur non idem concedendum sit scientiis particularibus. Hæc est dubitatio, quæ soluitur hoc modo. Qui negat principia scientiæ particularis, fieri potest, ut nihil penitus concedat eorum, quæ ipsi scientiæ subiiciuntur; ex quo fit, ut nihil ei reliquum faciat, quo principia sua tueri possit: qui autem negat principia Metaphysicæ, vel is concedit aliquid vel nihil: si nihil, non erit cum eo disputandum: nulla enim de re potest suscipi disputatio, nisi ante quibusdam rebus positis, & concessis: si aliquid, hoc ipsum quale quale fuerit: aliquo modo attinget ius Metaphysicæ, ut potè quæ agit de ente, ut ens est, cui subiiciuntur omnia, quæcunque sunt in rebus: quare Metaphysicus ex eo, quod aduersarius ponit, & concedit, principia sua confirmare, eumque redarguere poterit. Atque totum hoc, quod nunc à nobis dictum est diligenter obseruatum esse cernimus ab Arist. in 4. lib. Metaphy. ubi primum illud principium quodlibet est, vel non est, contra nonnullos id sophisticè negantes, multis modis declarare, ac probare contendit. vide etiam D. Thomam prima part. questione pri-

q iij

Solutio Dubitationis.

ma art. 8. Sed quemadmodum prædictos Philosophos refellat Aristoteles, videamus.

Licet supradicti Philosophi sic opinendo auferant, vt dictum est, principia Physicæ, tamen quoniam profitentur se agere de rebus naturalibus, & naturales dubitationes tractare, Aristoteles contra eos disputationem init, non tanquàm Physicus, vt malè putauit Simplicius, tollentes enim motum, omnia Physico subtrahunt præsidia quibus ab eo repelli, & reici possint; sed tanquàm Metaphysicus, vt rectè sentit Alexander & perspicuè intelligitur ex ipsa disputatione. Refellit autem eorum sententiam duobus argumentis; vno ex multiplici ratione entis sumpto: altero ex varia (vnius) significatione: sed ante omnia Arist. ponit, ens multipliciter dici, non quidem dici de multis rebus: id enim, cum ab illis negetur, accipere pro certo, quid aliud esset quàm, vt aiunt, principium petere: sed, ens significare multa, & varia, vt substantiam, quantitatem, qualitatem & cætera genera accidentium, siue sint ea diuersa inter se, siue non. hoc enim, cum sit omnium sermone tritissimum, à nemine, qui sane mentis sit, negari potest. Ex hac hypotesi sic deinde ratiocinatur. Qui dicunt omnia esse vnum ens, aut intelligunt omnia esse vnum, secundum nomen entis, quod dicitur de omnibus, licet re sint multa, & hoc modo nulla est quæstio: aut esse vnum secundum rem, quod multis modis contingere potest: vel vt sint vnum genere, vel specie, vel numero: priora duo, cum genus & species de multis dicantur, non tollunt multitudinem rerum: quod si volunt omnia esse vnum numero secundum rem, vel putant omnia esse vnum numero, quod sit substantia sine accidentibus, vel aliquod accidens sine substantia: si erit substantia sine accidentibus, non poterit esse finita, vel infinita, vt ipsis placet: finitum enim, & infinitum sunt propriæ affectiones quantitatis; quæ nec substantiæ, nec vlli aliarum rerum accidunt, nisi propter quantitatem: Si est accidens sine substantia, multa consequuntur incommoda, quæ necesse est commemorare, cum in aperto sit, nullum accidens seiunctum à substantia per se coherere, & constare posse. Ergo quocunque se vertant, tenentur conuicti, & habent confiteri, illud suum, ens, quod faciunt finitum, vel infinitum, non esse Vnum, sed minimum duas esse res, substantiam nimirum & quantitatem. Alterum argumentum ex varia notione vnius, hanc vim habet: Cum Vnum, dicatur multis modis, vt videre licet libro. 5. Metaph. maximè vero (quod ad rem præsentem attinet) tribus: Dicitur enim vnum: vel quod est còtinuum, vt magnitudo, vel quod est indiuisibile, vt punctum, vel quod est vnum omnino secundum rationem, multis autem & variis nominibus significatur, quæ nomina vò

cantur, nomina synonima, vt ensis & gladius. Quonam horum trium modorum existimant omnia esse vnum? si vt continuum, cum id sit multa potestate, siquidem potest infinitè diuidi, non erunt omnia vnum propriè; si vt ea, quorum ratio est vna, ita vt omnia nomina idem penitus significant, sequeretur, idem esse contraria, vt bonū & malum, & idem esse disparata, vt hominem & equū: quin etiam, idem esse contradictoria, vt bonum, & non bonum, hominem & nō hominem. Quare idem erit ens, & non ens, cessabit igitur quæstio, nam idem erit dicere omnia esse vnum ens & omnia non esse vnum ens, imò omnia non esse ens, sed nihil. Si autem vnum accipiat pro eo quod est indiuisibile, ergo tale ens vnum, non erit quantum, ac proinde, nec vt ipsi volunt, finitum, aut infinitum, nec item erit quale, aut aliis sensibilibus accidentibus affectū. Etenim, vt est apud Arist. 6. Physicorum & in lib. de sensu & sensibili, nec vllum accidens sensibile potest esse in eo, quod caret quantitate: quin etiā Arist. nullū accidens, siue materiale siue spirituale agnoscit & ponit in vlla re, quæ aut non sit particeps quætitatis & materiæ, aut cū his naturalē & necessariam connexionem, atque coniunctionem non habeat. quomobrem nec in Deo, nec in intelligentiis vllum recidens esse vult; nec sane putaret, habitus & actiones animæ rationalis esse accidentia, nisi videret eam naturaliter quodammodo pendere à corpore, & in eius functionibus varietatem quandam, & multabilitatem contingere. etenim quod adest, & abest alicui rei præter eius interitum, id nemo negare potest esse accidens: sed virtus & vitium, scientia & ignorantia, intelligere & velle adsunt animæ rationali sine vlllo eius interitu, relinquatur igitur, nemini dubium, ac obscurum esse posse, quin huiusmodi res sint accidentia. Sed quamuis Aristoteles solo naturæ lumine, vel suæ philosophiæ haud omnino variæ, principiis nixus, non cognouerit vllam in substantiis incorporeis varietatem & commutationem, aut fuisse vnquàm, aut aliquando esse posse; Theologi tamen, (quia id ex sacris literis quibus longè sublimior doctrina continetur compertum habent) constanter affirmant & docent habitus & affectiones, tam intellectus, quàm voluntatis, nō secus in Angelis, quàm in nobis esse accidentia. Verum, vt eo reuertatur, vnde hæc nostra defluxit oratio, perspicuum fit contra rationem entis & vnus esse, facere omnia vnum ens. atque hæc quidem Aristoteles contra hanc opinionē. Plato autem licet in Parmenide eam probare videatur, interpretans eam Metaphysicè: tamen in Sophista, non multò aliter eam accipiens, quàm hic Aristoteles, multis verbis exagitat. Verum de hoc, paulò infra.

q iij

 RISTOTELES in eo libello, qui de Xenophane in scribitur, multa & varia oratione docet, Xenophanis rationes, quas supra exposuimus, captiosas, & infirmas esse. Primum, quia nō est æquum, ex rebus min⁹ certis & perspicuis, tollere alias res magis evidentes & certas, vt facit Xenophanes: qui ex ea, quod sumit, ex nihilo nihil fieri, vult auferre motū & multitudinem rerū; cum tamen hoc multò clarius & firmi⁹ sit, quā illud. Nam ex nihilo nihil fieri, non tā sensibus perspicuū est, exploratēque perceptum, quā res moueri & multas esse. siquidem ex non ente res gigni, quidem existimarunt & hi quidem non è vulgo, sed ex iis, qui sunt habiti sapientes: Hesiodus quidem hæc cecinit.

Primum ante omne aliud, Chaos extitit, inde patenti.

Pectore cunctorum sedes firmissima Tellus,

Atque amoris cunctis specie immortalibus anteit.

Ex his autem dicit cætera fuisse genita, illa vero ex nihilo. Tum quia, vt verum sit id quod sumit, tamen ex eo non conficitur quod vult: non enim si ex nihilo nihil fit, continuò necesse est, nihil gigni posse. An Empedocles, Anaxagoras, Democritus, & alij Physici non in id pariter consenserunt, ex nihilo nihil posse effici, qui tamen, nec generationem, nec motum, nec multitudinem sustulerunt? rectè enim diceret aliquis, in rebus naturalibus quasdam æternas esse sine generatione & interitu, vt cælos & materiam primam: alias verò generari & interire, non ex nihilo, vel in nihilum; sed alias ex aliis, vel directè procedendo in infinitum, vel vicissim retro comeando, vt aqua ex aëre oriatur & vicissim aër ex aqua, vel vt omnia ex vno principio nascantur, & in ipsum dissoluantur; quemadmodum qui putant omnia esse aquam, vel aërem, hi censent ex aëre, vel aqua per condensationem & rarefactionem variè affectis, atque commutatis, cunctas res existere. Similiter quæ faciunt multa principia, vel finita, vt Empedocles, vel infinita, vt Anaxagoras, & Democritus, volunt ipsa quidem principia esse sempiterna, cæteras autem res ex illis, & in illa per congregationem, & segregationem generari, atque interire. Deinde, cur si id quod est, æternum est, ex eo fit, vt sit infinitum? quia, inquit, si quod est genitum habet principium, ergo quod non est genitum, neque est interiturum, neque principium, neque finem habebit: atqui hoc non ostendit, id quod est, carere terminis suæ magnitudinis & extensionis, sed carere principio & fine durationis, atque eo principio, ex quo creatur, & in quod tandem

occidat. Nonne Empedocles ait quatuor elementa esse ingenita, & atomos itidem Democritus, quibus tamen non tribuunt infinitatem magnitudinis? Postea, cur oportet esse vnum quasi vero non possint esse multa ingenita velut de cælis sentiunt Peripatetici. Vel enim illud, Ens, ponitur incorporeum, vel corporeum: si incorporeum, quo pacto dicit esse infinitum? nam finitum & infinitum, tales sunt affectiones, vt cadant nisi in corpus: sin autem est corporeum, habebit multas partes, quare non erit simpliciter vnum. Amplius, quid prohibet esse vnum, non tamen vndique sui simile? Etenim fieri potest, vt ipsum Ens sit vnum, ingenitum & infinitum, tamen constitutum, vel partibus dissimilis naturæ, cuiusmodi est animal, vel ex partibus simili quidem natura præditis, dissimilibus tamen affectis accidentibus, vt aliæ sint raræ, aliæ densæ, aliæ lucentes, aliæ obscuræ, quam varietatem nos ipsi agnoscimus in cælo, cuius substantiam vniformem esse, & simplicem arbitramur. Ad extremum, cur necessarium est, si vacuum non sit, id quod est non posse moueri? primum enim vacuum esse quasi locum & sedem corporum, multis veterum placuit, vt Hesiodo: qui ait ante omnia extitisse Chaos veluti receptaculum omnium corporum: quin etiam Democritus non modò (vt supra diximus) censet vacuum esse, sed vult ipsum esse principium rerum; multoque verisimiliori & apertiori ratione Democritus ex eo quod motus est, conficit, necessarium esse vacuum, quàm Xenophanes ex eo, quod non est vacuum, nititur concludere, non esse motum: magis enim certum & perspicuum est, motum esse vacuum, vt si alterutrū concedendum, aut negandū, fuerit, omnes sine dubio potius admissuri sint vacuū, ne motum tollant, quàm negaturi motum, ne vacuum admittant. His accedit; quod sine migratione totius in aliū locum, potest & totū ipsum moueri motu alterationis, & partes ipsius, motu locali per quandam veluti coagitationem & fluctuationem partium adinuicem. Atque hoc modo Xenophanis rationes eo, quem ante posui, libro dissoluit Aristoteles.

Soluantur Rationes Melissi.

CAP. XIII.

MELISSI autem argumentationem, qua sic ratiocinatur (si quod est genitum, habet principium, ergo quod non est genitum, caret principio: sed id quod est, non est genitum, ergo caret principio, quare necesse est infinitum esse) Aristoteles duabus de causis vitiosam esse confirmat. i. lib. Physic. tex. 25. primum propter formam, tum propter materiam. Ac vitium quidem formæ, de-

terius est, quàm materia, nam si forma est vitiosa, etiam concessio antecedente, non rectè inferitur consequens, sed potest negari, vt in hoc syllogismo: Omnis homo est animal, omnis equus est animal, ergo omnis equus est homo: cōcessis, præmissis rectè negatur cōsequens ob vitium cōsequentia, quā parit mala syllogismi forma. At si bona fuerit argumentationis forma, positis præmissis siue veris, siue falsis, necessariò colligitur conclusio; vnde bona forma facit ex falsis colligere verum, & retinet nomen syllogismi: eius autem defectu, nec est, nec dicitur syllogismus, nisi secundum quid. Ratio igitur Melissi, primo peccat in forma, siquidem procedit ex opposito antecedentis ad oppositū consequentis: vt si dicas, si homo est, animal est, ergo si nō est homo nō est animal: cū ē contrario fieri deberet, quocirca habet in se fallaciā consequentis: quæ dupliciter fit (vt Arist. docet 2. lib. elenchorum cap. 5. hanc ipsam Melissi orationē ibi exempli loco afferens) vel cum ex opposito antecedentis colligimus oppositum consequentis, vt accidit in hac ratione Melissi: vel cum ex positione consequentis inferimus positionem antecedentis, vt si est homo, est animal, ergo si est animal, est homo: & prior quidem modus huius fallaciæ, cum ad syllogismum reuocatur argumentatio, facit syllogismum in prima figura, cuius minor propositio est negatiua, qualis est hic. Omnis homo est animal, nullus equus est homo; ergo nullus equus est animal: Posterior autem modus facit in secunda figura syllogismum ex duabus affirmatiuis, cuiusmodi est hic: Ignis est elementum, aqua est elementum, ergo aqua est ignis. Sed quia posset aliquis pro Melisso respondere, eam rationcinandi formam, quam vsurpauit Melissus, licet per se vitiosa sit, in terminis cōuertibilibus, quales sunt, habere principium & esse genitum, satis valere, & non inusitatam esse in scriptis Aristotelis; idcirco demonstrandum est rationem Melissi (tamen si nullum esset in ea vitium formæ) tamen vel sumere id quod est falsum, vel si vera sumit; certè non concludere & obtinere quod vult. Nam cum principij nomen multis modis dicitur, significat enim (vt alias nunc significationes omittam) initium temporis vel durationis, & initium magnitudinis. Si Melissus priori modo vsurpet nomen principij, vera quidem colligit, nimirum id quod non est genitum non habere initium temporis atque durationis suæ; sed ex eo non licet inferre quod maximè vult, nimirum id quod est, secundum quantitatem infinitum esse, sic enim variè acciperet notionem principij, & in æquiocationis vitium incurreret, sumens in antecedente principium, pro initio temporis, in conclusione autem, pro initio magnitudinis: sin autem posteriori significato accipiat vocabulum principij pro eo quod habet terminos m-

gnitudinis, dupliciter peccat, primùm enim non quicquid gignitur habet principium magnitudinis quæ primò, vel generationem, vel alterationem acceperit, sed (vt Arist. docet 1. 7. & 8. lib. Phys. extremo item libello de sensu & sensili, & Teophrastus in 10. lib. de motu vt refert Simplicius 1. lib. Physic. super textum 23.) quædam sunt, quæ non per partes: sed totæ simul & acruatim alterantur, vt patet in congelatione aquæ & coagulatione lactis, quæ licet alteratio simul ratione formæ, aut temporis fieri nequeat, ita vt aliud qualitatis, quæ habet contrarium & per motum propriè dictum inducitur, simul instanti producat; propterea quod (vt in libro sexto Physicorum demonstratur,) non potest dari primum mutatum, sed ante quodlibet mutatum est mutari, & ante quodlibet mutatum esse: tamen ratione subiecti potest alteratio simul fieri; ita ut non quamlibet partem magnitudinis subiecti, alia sit pars prius alterata & ante illam alia & sic deinceps in infinitum, sed possit tota aliqua magnitudo simul alterari. Deinde non est verum quod sumit Melissus, quod non est genitum carere principio & termino magnitudinis. Ecce cælum ingeneratum est, & tamen secundum magnitudinem definitum est, atque circumscriptum: atomus Democriti, elementa Empedoclis; cum ingenerata ponantur, non tamen dicuntur esse infinita secundum molem. Hæc de Melisso: veniamus ad Parmenidem.

Refutatur ab Arist. argumentatio Parmenidis.

CAP. XIII.

PARMENIDIS rationem, tripliciter refellit Aristoteles 1. Physicorum tex. 25. Primùm enim docet falsam esse illam propositionem, quàm ipse sumit (quod est præter ens, est non ens) nam licet in vniucis, quæ significant vnā naturam æqualiter communem multis, talis ratio differendi valeat; vt quod est præter animal, est non animal & quod est præter hominem, est non homo, tamen in æquiucis, quæ nihil commune, sed immediatè significant ea de quibus dicuntur, non valet, vt quod est præter canē, potest esse canis; cum enim illa vox sit æquiuca significans canem marinum, cœlestem & terrestrem; fieri potest vt quod præter canem terrestrem est, sit canis marinus, vel cœlestis: similiter etiam cum ens immediatè significet decem categorias, hinc fit vt cum dicimus ens, non intelligamus aliam rem, quàm substantiam, vel accidens: quamobrem quod est præter ens, hoc est præter substantiam, potest esse ens, nimirum accidens; vel è contrario quod est præter ens, hoc est accidens, potest esse ens, nimirum substantia. Deinde ostendit ex iis, quæ

sumit, non confici quod vult: nam, vt demus illud esse verum, quod est præter ens, est non ens, non tamen ex eo rectè concluditur, ergo ens est vnum. Etenim ponamus omne ens esse album: bene sequitur omne ens est album, ergo quod est præter album, non est ens: at non rectè colligeretur illud, ergo album est vnum, quid enim prohibet. vt omne ens sit album, tamen quæ alba sunt multa esse, vt lanam, niuem, cygnum: præterea non esset vnum album continuatione, quam etiam sic, esset multa potestate, quia posset diuidi in multas partes albas: & vt cunque sit, necessarium esset, in albo duo cogitare, rationem albedinis, & id cui, tanquam subiecto inest albedo. Licet enim accidens separari nequeat à subiecto, vtriusque tamen ratio longè diuersa est. Ad extremum tacitè demonstrat, conclusionem Parmenidis pugnare cum eius sententia: nam si vnum est ens, sequitur nihil esse: vel enim illud vnum ens erit accidens, vel substantia; si accidens, cum nequeat per se constare, necessariò accidet & adnitetur alteri, nempe subiecto; at hoc cum diuersum sit ab accidente, quod positum fuit tantummodo esse ens, non erit ens, quod autem est accidens non entis & ab eo sustentatur, qui potest esse ens: quare, si illud vnum ens ponatur esse accidens, planè nihil erit: sin autem dicat esse substantiam, nihilominus idem continget incommodum; nam cum sit perspicuum multa substantiæ accidere, vt esse calidam, albam, grauem vel leuem, hæc omnia erunt non entia, quippe quæ non sint substantia, quæ sola ponitur esse ens, at cuius accidentia sunt non entia, ipsum quoque est non ens, quocunque igitur se vertant, nullum habent exitum. His etiam accedit, cum dicunt ens esse finitum & sphericum, quæ in solam cadunt quantitatem, necesse est in tali ente quantitatem esse, & substantiam, sine qua nullum accidens coherere potest in natura, quare non vnum erit ens. Neque veto cuiquam mirandum accidere debet, Parmenidem non vidisse hæc incommoda, quæ tam apertè consequuntur ipsius opinionem; nam Simplicius Eudemi testimonio confirmat, apud priscos illos nondum fuisse in obseruatione regulas distinguendi, demonstrandi, aliasque dialecticas præceptiones, quæ postea ex ipsarum rerum consideratione, præsertim autem ex ipso vñ & disputandi exercitatione peruestigatæ, atque inuentæ fuerunt: quamuis nonnulli contendunt, in quibus est is, quem modo dixi Simplicius, nihil horum latuisse Parmenidem, vtpotè virum in disputando actum, & acrem, nec ignarum Dialecticæ; siquidem is apud Platonem in eo dialogo, qui ab ipso nomen accipit, valde ludat, & commendat Socrati studium Dialecticæ. Sed de hoc paulo post.

*An Parmenides
des calluerit
Logicam.*

Plato autem in Sophysta, alio modo Parmenidi occurrit. Nam cum

cum eius ratio contineatur hoc syllogismo, quicquid est præter ens, est non ens, sed non ens est nihil, ergo ens est vnum; Plato, licet in mundo intelligibili, vbi est ineffabilis vnio omnium rerum, concedat omnia esse vnum ens; sicut etiam nos concedimus omnia in Deo esse vnum quidpiam simplicissimum, tamen in mundo sensibili, propter discretionem & diuisionem rerum, quæ ante fuerant vnitæ putat necessariò ponendam esse multitudinem; nam quæ intelligentia Dei comprehensa, sunt maximè vnita, ea cum descendunt in materiam corpoream, non possunt illam vnionē retinere, sed ratione partium, & multitudinis, per multiplicationem, extēsiōemq; sui, variè diuiduntur. Itaque cum huic Parmenidis conclusioni, quæ multitudinem tollit, Plato non assentiretur, præmissarum, ex quibus ipsa cōficitur, alteram, nimirum maiorem cōcedit, alteram, videlicet minorem negat, nam vt fatetur quod est præter ens, esse non ens, ita negat quod est non ens, nihil esse; vult enim ipsum non ens esse in rebus, & causam esse multitudinis, diuersitatis, & inæqualitatis quæ in rebus inuenitur. quam responsionem, quoniam Arist. videbat in speciem absurdam esse, & secum pugnare, quippe cum ponat non ens esse: Si enim est non ens, ergo non est, & si est, ergo non est non ens: idcirco in primo Phy. tex. 30. ait quosdam (sine dubio Platonem innuens) cum occurrere vellēt rationi Parmenidis, ei potius cessisse, & manus dedisse, vtpotē qui affirmando, non ens esse, longè absurdiorē indicāt sententiam, quàm est illa Parmenidis. Sed quia nos Platonem hac in re non solum non absurdè, sed etiam sapienter ac diuinè philosopharum esse arbitramur, eius sententia paulò apertiùs, atque enucleatiùs declaranda est.

*Quomodo
Plato Parmenidis rationē
soluat.*

Explicatur sententia Platonis de non ente.

C A P. XV.

AD P V D Platonē, ipsum nō ens, tribus modis vsurpatur; vno modo pro eo, quod penitus est nihil, & absolutè ac simpliciter opponitur enti quod ambitu suo amplectitur omne ens quale quale fuerit, hoc est, siue corruptibile; siue incorruptibile, siue sensibile, siue intelligibile: altero modo pro ente sensibili, generabili, & corruptibili, quod appellant non ens, tum quia tempus, quo existit, perexiguū est, si cōferatur cum eo tempore, quo non est, quod tam antè ipsius generationem, quàm post interitum, infinitum est: tum etiam quia dum existit, nunquam idem permanet, sed continenter variatur, atq; cōmutatur, de quo ita scribit in Timæo. *Quid est, quod semper est, generationem autem non habet? & quid est quod gigni*

Tres significaciones Non ensis, apud Platonem.

tur quidem, nunquam autem est? Quæ verba Porphyrius diligenter expendens, (vt Simplicius refert primo Physicorum super textum 30.) ait platonem, id quod est, dicere Ideam, id autem quod non est, Materiam primam omni specie & forma quarentem, quæ in se ipsa considerata, potestate quidem est omnia, actu verò nihil: compositum autem ex forma & materia, quia formæ particeps est, nihil vetat appellari ens, & esse, quia verò materiam continet, atque propter eam est in perpetuo fluxu & mutatione, rectè dicitur non ens, & non esse. Verùm, cum is modus loquendi frequens & familiaris Platoni, reprehendatur ab Alexandro Aphrodisiæo, vt, quanti sit eius reprehensio, verè queat æstimari, nec me pigebit Alexandri verba quæ in primo Phy. super tex. 15. commemorat Simplicius, hoc loco ascribere, nec lectorem (vt opinor) ea legisse tædebit.

Alexander
reprehendit
Platonem.

*Qui ea, quæ gignuntur, & intereunt (inquit Alex.) propterea dicunt non esse, quoniam aliquando quidam sunt, aliquando verò non sunt, solam autem æternam substantiam esse, quia nullo modo participat de eo, quod non est primum ex ipsa euentia vsuque loquendi redarguendi sunt: Omnibus enim, quæ talia sunt, videntur esse, & ita sentiunt, & dicunt. Deinde, quod gignitur, ex non ente fit ens, & acquirit esse, alioqui non gigneretur, similiter quod interit, ex esse mutatur in non esse, amittens esse quod habebat antea, alioquin non interiret, quare hac ipsa re quòd aliquid gignitur & interit, necessario habet esse, & in ijs, quæ sunt, numerari debet. Non enim corruptibilis substantia, si non est similiter atque æterna, propterea non est, nam si ideo non est, quia interit, ergo, quando non interit, & quatenus non interit, eo ipso, tunc quoque fuerit. Hæc Alexander, cui Simplicius pro Platone respondens, ait, quemadmodum album id propriè dicitur, quòd est purè, & sincerè album, omni permixtione nigro-
ris vacans, quod autem ita est album, vt plus nigredinis admixtum habeat, quàm ipsum est, nemo sapiens dixerit simpliciter album; sed tantummodo secundum quid, & potiùs appellauerit non album: sicut etiam aqua vnum habens gradum caloris, septem autem frigoris, non appellatur calida: sic etiam res corruptibiles potius dici debent non esse, quàm esse, quando quidem plus habent de non esse, quàm de ipso esse. Etenim ante generationem infinito tempore non sunt, similiter quoque post interitum, dum autem videntur esse, perpetuò commutantur, tendentes ad non esse. Verùm dissensio quidem horum Philosophorum, meo iudicio, non est in rebus sed in verbis. Nam si de ipso esse, loqui volumus absolutè, nemo inficiari potest, res generabiles esse, alioquin nec generari, nec operari, nec sentiri, nec moueri, nec interire possent. Sin autem loquimur de ipso esse non absolutè, sed facta comparatione rerum generabilium cum rebus æternis, quæ habent esse æternum, & penitus im-*

Simplicius
defendit Pla-
tonem.

An res cor-
ruptibiles dici
debeant entia,
an non entia.

mutabile, hac ratione *κατὰ τὴν ἐξοχὴν* hæ dicuntur esse, illæ autem non esse: quocirca etiã D. August. in 7. lib. cõfess. cap. 11. in eandẽ sententiã hæc scribit. *Inspexi cetera infra te, & vidi nec omnino esse: nec omnino nõ esse: esse quidem quoniam abs te sunt, non esse autem, quoniam id quod es non sunt: id enim verè est, quod incommutabiliter manet.* Idem D. Augustinus lib. 8. de Ciuitate Dei. cap. 11. hoc vno maxime argumento persuasum sibi esse ait, libros sacræ scripturæ lectos esse à Platone, quod is res sensibiles & corruptibiles appellet non entia, res autem intelligibiles & incorruptibiles (præsertim vero ipsum Deum) verè ac propriè & solùm entia esse censeat: sequutus in hoc sacras literas, in quibus non semel legimus omnes creaturas cum Deo collocatas esse, quasi non entia; solùm Deum & Vnum & Bonum & ens esse. Præcipuè autem putat Augustinus, Platonem in eam de Deo doctrinam & sententiam venisse, excitatum & quasi admonitum illis Dei verbis, quæ sunt in Exodo cap. 3. Deus enim, quærèti ex eo Moyse, quod esset nomen eius, respondit, *Ego sum qui sum*, Sic dices filiis Israël. *Quis est misit me.* Pro foribus etiã templi Delphici palàm positum erat verbum hoc Græcum *ΕΙ*. nam ingredientibus templum, à Deo moniti illo oraculo. *Cognosce te ipsum.* eum resalutantes respondebant. *ΕΙ*, hoc est *Tu es*. Soli Deo, vt æterno & prorsus immutabili, ipsum esse, conuenire fatentes. Ac Plutarchus quidem, verbum illud Græcum exponens in eo libello, quem ea de re scripsit, multa eaque præclara ad hanc eandem sententiam confirmandam & illustrandam affert. Quem Plutarchi locum, magna cum eius laude, commemorat Eusebius lib. 11. de Preparatione Euangelica cap 7. Verùm de secunda non entis, significatione sit dictum satis. Veniamus ad tertiam non entis acceptionem, quæ omnium maximè id de quo nunc agitur, attingit.

Plato in Sophysta disputat id propriè ac simpliciter posse dici ens & esse, quod in se continet, omne esse omneque gradus, ac perfectiones entis, & cui nihil, quod ab ente contineatur, vllò modo desit. Nam cum ens non significet vnã aliquam naturam generalem & diuersam ab aliis naturis, sed immediatè significet quicquid quoquo modo est, non potest quicquam propriè dici & absolutè vocari ens seu id quod est, nisi cõplectatur omne esse. quare hoc modo ens vel in quod est, soli Deo verè conuenit, vt pote in quo omnium rerum pefectiones longè præstantiori modo quam sunt in rebus ab æterno præexistunt. quamobrè meritò in sacris literis de se ipso dicit, *Ego sum, qui sum*. Quælibet autem aliarum rerum quoniam limitatam, determinatamque naturam nacta est, sicut propter eam partè entis, quam est sortita, potest dici ens, ita verè appellari potest non

Præclara D.
Augustini de
Platone sen-
tentiã.

Quomodo
omnibus re-
bus, præter
Deũ verum
(secundũ Pla-
tonem) con-
ueniat esse
non ens, quã
esse ens, &
ipsum nõ ens,
esse causam
multitudinis
& diuersita-
tis rerum.

ens, propterea quòd non habeat complures alias parte, entis, exempli causa; Homo dicitur ens propter naturam hominis, quæ est particula quædam entis, dicitur quoque non ens, quia nō est ens, quod est leo, equus, planta, cælum, Angelus: & quia plus est, id quod non est, quàm id quod est, non absurdè potius dicitur nō ens, quàm ens. Atque huiusmodi non ens, causa est omnis multitudinis & diuersitatis, quæ cernitur in rebus. Nam quod in se comprehendit totum esse, non potest esse nisi vnum; si autem est multitudo, necesse est vnū esse non ens quod est alterum: alioquin si quod est vnum, idem prorsus est alterum, non multa, sed vnum erunt. Quoniam igitur vnum-quodque ita est, vt etiam aliquid non sit, ex hoc quasi fonte non entis, manat rerum diuersitas atque multitudo. Vnde in Sophysta inducuntur hæc quinq; idem, diuersum, status, motus, inæquale, quæ sunt diuersa ab ente, & participant non ens.

Itaque cum Plato in Sophista (vt eo reuertamur vnde huc digressi sumus) occurrens Parmenidi affirmanti, id quod est, vnum esse, concedit non ens esse, non loquitur de non Ente, primo modo sumpto, sed hoc tertio modo, id quod apertè significat his verbis. *Nequis de nobis dicat, quòd id quod est entis contrarium, nempe id, quod nihil est, hoc esse aut deamus, dicere. Nos enim huiusmodi non ens, iam pridem valere iubemus, quod autem nunc id quod est non ens (nempe tertio modo acceptum) esse dicimus vel persuadeat aliquis, probans nos non rectè dicere, vel quandiu non ptest, dicendum quoque est illi, sicut nos dicimus, Et quia huiusmodi non ens permixtum, atque confusum est cum ente, hinc putat Plato necessariò existere multitudinem & varietatem rerum. Neque vero hoc tertium non entis significatum displicet Aristoteli: etenim proximè post ea verba, quibus rectè Platonem reprehendit, subdit hæc 1. Phy. tex. 30. Manifestum quòd non verum erit, quod si vnum significat id quod est, nihil erit quod non est, nihil enim prohibet non simpliciter esse, sed non ens aliquid esse quod non est: quibus verbis significat id quod est præter verè ens, nempe substantiam, esse quidem non ens, verum non simpliciter, sed non ens aliquid, hoc est nō ens quod est substantia, posse tamen esse aliud ens, quod sit accidens. Perspicuum autem est hunc modum loquendi plane similem, & congruentem esse sententiæ Platonis, quam paulo supra docuimus, vt vel hac vna ex re perspicere liceat, hos duos Philosophos nonnunquam verbis dissentire, cum rebus & sententiis omnino consentiant. Atque hoc modo Arist. soluit rationes eorum, qui conabantur probare ens esse vnum. Restat vt dicamus quid nos de horum Philosophorum opinione sentiamus.*

De-

SITALIS est Parmenidis opinio, qualem Aristot. depinxit, nō dubiū est, quin ea penitus, & falsa, & absurda sit. Sed quia nemo esse potest vsque eo sensibus, & mente captus, vt contra omnem rationis, omniumque sensuum euidentiam, negare audeat motum, & multitudinem esse in rebus, idcirco multis fit verisimile, Parmenidem illis verbis non esse locutum de rebus Physicis, quas luce clarius est, & moueri, & multas esse. Vt autem ita de illo sentiant, his coniecturis adducuntur. Primū Plato in Theæteto, & Sophysta, vocat Parmenidem Magnum, sapientem, acrem, generosum, patrem & Magistrum Socratis, vtentem pulcherrimis rationibus in disputando, & ait non modo sententiam eius, sed etiam orationem esse valde difficilem ad intelligēdum, & profundo natatore indigere: At si Parmenides loquendo de rebus Physicis, pronunciasset cunctas esse vnum ens immobile, fuisset ea quidem opinio, non hominis sapientis, sed vel stulti non intelligētis quid diceret, vel impudentissimi Sophystæ, huiusmodi paradoxis defendendis, inanem sibi laudem, & gloriam aucupantis, non solum ad intelligēdum non difficilis, sed etiam ad redarguendum facillima. Deinde Arist. primo Phys. segregat eum à Physicis, & in 3. de Cælo tex. 2. ait Parmenidem & Melissum affirmantes, omnia esse vnum ens immobile, non esse putandum de rebus naturalibus id dicere, & in primo Metaphys. loquens de Parmenide, significat eum, cum dixit omnia esse vnū, aliud quidpiam inspexisse, quàm vulgò putatur, aut ipsius verba præse ferunt: & cum ibi fateatur Xenophanē dixisse omnia esse vnum, quia respiciens ad totum Cælum, ipsum vnum esse dixit Deum; cur non Parmenides simile quidpiā putetur significare voluisse? cum & (auditor ipsomet Arist.) auditor fuerit Xenophanis, & longe politior, atque subtilior, quàm Xenophanes & simili vtatur loquendi modo, & Aristoteles in lib. qui est de Xenophane, Zenone, & Gorgia scribat Parmenidem fecisse vniuersum (quod appellat vnum ens) ingenitū immobile, & vndique perfectè globosum. Postea in eo opere, in quo Parmenides habet sententiam suam versibus exposuit, quos versus citat Simplicius 1. Phys. super text. 31. & Bessarion contra Platonis calumniatorem lib. 2. cap. vltimo, de suo illo vno ente verba faciens, perspicuè ostendit se loqui de eo ente, quod verè est, quibus verbis apud veteres significabatur, ens tantummodo sempiternum, immutabile, diuinum: ad extremum autem, conuertens se ad res naturales, quæ in generatione, & interitu versantur, appellat eas falla-

Laus Parmenidis ex Platone.

ces, & non entia, nisi secundum opinionem hominum, qui ea solum existere putant, quæ sensibus vsurpant, vocat fallaces, propter earum mutabilitatē & inconstātiā, quæ in causā est, vt sæpe fallant sensus & in errorē inducāt. Quocirca Parmenides, vt auctor est Laërtius) iudiciū veri, non in sensibus, sed in sola mente collocabat. his versibus.

*Nec tibi communis sensus persuadeat vnquam
Quicquam, vt fallaces oculi, aut vt iudicet auris
Aut lingua: at ratio dirimat discrimina rerum.*

Appellabat autem non entia, ob causā, quam supra memorauimus, cum ageremus de non ente Platonis. Huiusmodi autem rerum sensibilibus duo facit prima principia, vnum ignem, seu id quod est calidum, lucidum, rarum, leue; alterum terram seu id quod est frigidum, obscurum, densum, graue: id quod de illo etiā Aristoteles scribit 1. Metaphys. & 1. Phys. tex. 41. ex his manifestum est Parmenidem, neque motum, neque multitudinem ē rebus naturalibus sustulisse. Postremò in supradictis versibus, ea pronūciat de illo vno ente, & talia illi attributa assignat, qualia nullo modo conuenire possunt in res Physicas: quæ attributa (vt quod dicimus clarius sit) hic breuiter recensēbimus, *ingenitū & immortale, totum, vnum, vniūgenum, irrequietum, habens esse suum totum simul, indiuisibile, principij & finis expers, nullius indigum, in quo idem est intelligens & intellectio, simile globo perfecto, in quo omnes partes extrema, æquē distant à medio.* Quis non videt hæc tam aliena & remota esse à rebus Physicis quā quæ maximè? quid igitur dicet aliquis, significat illud vnum ens Parmenidis? certè id ex iis quæ in supradictis versibus posita sunt, dispici & diiudicari debet. Ac primum constat deceptos esse, tam eos, qui putarunt Parmenidem illis verbis, materiam primam indicare voluisse, quā qui existimarunt eum non seriò & affirmatè illam sententiam pronuntiasse, sed dialecticè in vtranque partem disserendo, probabiliter locutū esse: illos quidem quòd eorum, quæ illi enti attribuit, ne vnum quidem ad materiam primam benè accommodari potest: hos autem, quia licet apud Platonem logicè de vno Parmenides disputet cum Socrate, qui locus istis fortasse sic opinandi occasionem dedit: tamen in iis versibus, quos ante memorauimus, & in quibus hæc sententia expressa est, adeo asseueranter loquitur Parmenides contrarium, ne suspicari quidem nos, aut etiam cogitare permittat.

Quid Parmenides per illud suū (vniūgenū) significauerit, variæ opiniones.

Ergo qui verisimiliorem Parmenideæ opinionis interpretationē afferunt, eorum alij censent, vt Eudemus ait, id quod Simplicius refert 1. Phys. Parmenidem illis verbis cælū, vel vniuersum significasse; quippe cum appellet illud ens totum, rotūdum, cuius extrema æqualiter distarent à medio, quæ non Deo, sed cælo, vel vniuerso competunt. Sed his vehementer aduersatur Simplicius, nam cum illud, in-

quit, suum ens Parmenides vocet immobile, indiuiduum, habens totum esse simul, in quo idem sit intellectio & intelligens, qui possunt hæc in cælum cōuenire, aut in aliud quidpiam, quàm Deum? is enim est omne ens quia esse, & perfectiones omnium, in se continet, & quod est præter ipsum, est non ens, quatenus est mortale, nec per se constare potest, & cum ex se non sit, eius tantummodò participatione existit, qui verè est: atque hic immobilis est, nam neque amittere quicquam, nec acquirere potest, quare non est, cur, vel quo moueatur. Oportet autem huiusmodi ens esse vnum, nam si multa, & omnis multitudo pender ab vno, illa multa penderent ab illo, quare non essent primum, & ex se ens. Deinde si essent duo, vel essent omnino eadem, at sic non essent nisi vnum quidpiam, aut alterutrum superuacaneum esset: vel essent dissimilia, quare vnum, non esset id quod est alterum, ac proinde neutrum esset verè ens, sed vtrunque esset non ens: quæ res facilis est ad intelligendum, si memoria repetantur, quæ supra exposuimus, cum de non ente Platonis ageremus. Hæc pro interpretatione Simplicij, ad intelligendam, tuendamque Parmenidis sententiam afferri possunt: quæ nobis ita probantur, vt eos tamen non condemnemus, qui verba Parmenidis referunt ad cælum, vel ad vniuersum: hæc enim non pugnant inter se; potuit enim Parmenides facere mundum, vel cælum animatum, cuius animam putaret esse Deum. quocirca vocans Deum, illud vnum ens, quædam tribuit Deo, quatenus Deus est, videlicet quæ Simplicius enumerat, vt esse intelligens, totum simul, indiuiduum, & c. alia verò ei assignat ratione eius corporis, quod animat, mouet & regit; vt esse totum, & globosum. Atque hoc quidem certè, nemini accideret incredibile, qui perpendit illa, quæ sunt apud Ciceronem i. de Natura Deorum: cuius sunt hæc verba. *Parmenides, inquit, commentitium quiddam corona similitudine efficit, Strophanem appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit calum, quem appellat Deum.* Sed de Parmenidis defensione hæcenus. De Xenophanis sententiæ intelligentia, nihil dubij est; siquidem ipsomet Arist. i. lib. Metaphys. auctore & interprete, illis suis verbis, significare voluit cælum, quod putabat esse Deum. Melissi opinionem, eodè ferè modo, quo Parmenidis, Simplic. i. Phys. super tex. 6. interpretatur, nisi quod Parmenides spectans ambitum cæli finitum, & q̄ esse infinitum arguat veluti quandam materiæ imperfectionem, & q̄ Deus est principium & finis omniū rerum, omnia vt efficientiæ, conseruationis, & regiminis sui finiens, determinans & *sumum* (vnum ens) feceris finitum, Melissus autem in illud vnum ens finitum esse: Melissus verè cōtemplans illud suum ens, finitum.

hoc est Denm, non habere principium, & finem, vel durationis, vel efficientiæ, vel à quo esse habeat & cuius gratia sit, vel quod ab aliquo genere ortum & aliquibus differentiis insignitum & circumscriptum fuerit: & quia id vulgo appellari solet finitum, quod magnitudinis particeps ab alio finitur, atque terminatur: ob has inquam causas Melissus, non sententia, sed oratione tantum discrepās à Parmenide, maluit illud suū ens infinitum dicere, quàm finitum. Ergo, & sentētias horum Philosophorum veras esse, & rationes, si ad prædictam intelligentiā accommodentur, minimè pessimas, perspicuum est ex iis quæ dicta sunt. Sed quæret aliquis, si ita res habet, cur Arist. insinuat eos & falsa, & absurda sensisse? nam vel eum non vidisse, quod simplicius & alij viderunt, vel si vidit, se tamen contradicendi studio videre dissimulasse, non caret aut ignorantiæ, aut improbitatis crimine. Respōdet Simplicius, priscos illos Philosophos solitos esse velare sentētias suas ænigmaticis & allegoricis obscuritatibus: quocirca Plato & Arist. veriti ne qui rudiores hebetioresque sunt ad eorum abstrusa sensa introspicieda, quod primo quasi aspectu apparet ex ipsorū dictis arripientes, in errorem laberentur, ita illorū opiniones tractarunt, vt eas vulgo improbare, ac reprehendere videantur, quatenus suppleant, quod ab illis prætermisum est, quod obscure dictum, declarāt, quod de intelligibili & diuino ante disputatum erat, à rebus Phisicis docent esse alienum, ad extremum quatenus, quæ in speciem videtur falsa & absurda, refellunt, atque redarguunt. quāquā nō id negotij à nobis susceptum est, vt tam in doctrina, quàm in moribus, ab omni errore & vitio Aristot. vindicemus. Non enim inficiari possumus, eum in aliorum opiniones inquirendo, & in his ipsis diiudicandis, magis quàm æquum erat, durum & acerbum arbitrum, atque iudicem extitisse. Verū de his satis. Deinceps ad eos veniamus qui vnum aliquod corpus faciunt principium rerum omnium.

Cur Aristoteles Priscos Philosophos interdum bene sed obscure philosophantes reprehendat, nō tam eorū sentētias quàm verba speculans?

Contra eos qui faciunt Vnum aliquod corpus principium rerum.

C A P. X V I I.

Nos, qui vnum aliquod corpus statuunt initium rerum naturalium, Aristoteles vniuersè quidem refellit 1. Phys. text. 50. propterea quòd principia rerū debent esse contraria, vt ipse proxime ante monstauerat in 3. lib. de Cælo à textu 41. vsque ad 50. idem probat, eo quòd motus simplices sint plures vno, alius enim motus simplex secundum locum fit à medio, alius ad medium, & alius circa medium: quare similiter etiam principia eorum erunt plura vno ad hæc 1. de Generat. text. 1. eo confirmat, quòd istiusmodi Philosophi

loſophi funditus tollunt generationem ſubſtantialem : etenim illud vnum corpus, nullo modo mutari poterit ſecundum ſubſtantiam, videlicet ne pereat, vtpotè quo extincto, cum ſit principium rerum omnium, reliqua ſimul interire & nihil præterea gigni poſſe neceſſe ſit : quare tantum mutabitur ſecundum accidentia, cuncta igitur vnus erunt ſubſtantia ſecundum ſpeciem & formam, quod eſſe abſurdum & ſenſus ipſi teſtificantur, & Ariſtot. docet 1. Phy. 24. itaque ſolam alterationem reliquam faciunt in rebus naturalibus : imò ne hanc quidem, quippe cum ſi alteratio verè Phyſica fuerit, via certiffima ſit ad generationem & interitum. Vide quæ contra huiusmodi Philoſophos ſcribit Ariſtot. 1. Metaphyſicæ text. 10. vſque ad 15. & Hyppocrates in lib. de Natura humana, & item Galenus in 1. lib. de Elementis. Qui autem faciunt pro principio vnum aliquod ex quatuor Elementis, confutantur ab Ariſtot. 2. lib. de Generat. in principio, & ibidem à text. 24. vſque ad 36. eo nimirum argumento, quod experientia doceat, omnia elementa citra vllum diſcrimen inter ſe viciffim commutari, vt non debeat vnum conſtitui principium cæterorum. id quod rationi etiam conſentaneum eſt, nam cum quodlibet elementum, ſecundum qualitates ſit cuilibet quodammodo contrarium, neceſſe eſt inter ea mutuam pugnam intercedere, cui neceſſariò conſequens eſt, quæ ad generationem & interitum ducit, alteratio. ibidem etiam, & in 3. Phyſ. text. 41. reſelluntur ij, qui corpus quoddam diuerſum, & prius elementis, volunt eſſe principium rerum naturaliũ; nam præterquàm quod experientia demõſtrat omne corpus naturale, aut eſſe aliquod ex quatuor elementis, aut ex illis conſtarum; id etiam ratio confirmat, nam illud corpus, vel eſſet Mathematicum, vel Phyſicum; ſi Mathematicum, non re vera in natura conſtaret, ſed ſola animi informatione, & cogitatione cohereret: ſi Phyſicum, ergo mobile, & ſenſibile, at perſpicuum eſt, nec motuas, nec ſenſibiles qualitates in rebus eſſe alias, quàm quæ aſſignâtur elementis, vel ex ipſis oriuntur: quicunque etiam locus illi corpori tribuatur (nam extra locum exiſtere, ne fingi quidem poteſt) eum ſibi naturaliter vendicat vnũ aliquod elementorum. Quamobrem eiufmodi corpus neceſſariò eſſet, vel aliquod ex prædictis elementis, vel aliud quidpiam ex ipſis tamen concretum, atque coagmentatum. Denique eos, qui loco principij conſtituerunt vnum quoddam corpus infinitum, ne fortè aliquando deficiat generatio, Ariſtoteles reſarguit in 3. Phyſ. à 31. vſq; ad 55. & primo de Cælo à 33. vſque ad 76. Nam cum infinitum impleat, & occupet omnia, & nullis terminis definitum ſit, neque mouere, neque moueri, neque agere, neque pati, neque vllam figuram habere, neque aliud corpus in rerum natura

posset admittere; causam verò cur non deficiat generatio, tamen nullum corpus subsit infinitum, ipse primo de Gen. 14. & 3. Phys. 73. refert in materiam primam, quæ cum sit æterna, & corruptio vnius semper euadat in generationem alterius, & vicissim generatio in corruptionem, potest infinitas formas successiuè accipere, & abicere. In secundo autem libro de Generat. 56. id etiam refert in sempiternum motum solis, qui accessu & discessu suo, generationis, & interitus vicissitudinem sempiternam reddit: ibidem quoque text. 59. & 2. de Anima 34. & 35. ait hoc ideo accidere, quia omnes res naturali appetitu contendunt assimilari Deo, quo fit, vt æternitatem eius, quoad possunt, æmulari studeant; id autem perpetua indiuiduorum propagatione assequuntur.

Rationes autem quibus suam quisque eorum, qui vnum faciunt principium, opinionem confirmant, paruo negotio soluuntur: etenim non continent proprietates, & conditiones primi principij simpliciter, qualem nos facimus materiam primam, sed tantum principij corporei, cuiusmodi sunt elementa. Itaque quamuis huiusmodi proprietates latissimè pateant, tamen non queunt accommodari ad omnia quæ generantur, & intereunt. Deinde licet nonnullæ proprietates primi principij possint, aut elementis, aut aliis corporibus cōuenire, tamen omnes nullo modo possunt: nam esse primum subiectum, ex quo primo omnium cætera efficiantur, & in quod extremum dissoluantur, esse penitus immutabile, & nullam sibi formam atque qualitatem naturaliter vendicans, omnium autem appetens & capax, quemadmodum verissimè conueniunt in materiam primam, ita longissimè absunt ab omni corpore, qualecūque id fuerit. Porro Simplicius 1. Phys. super text. 6. magnoperè laborat in defendendis horum Philosophorum opinionibus, sed quàm sit eius levis & infirma defensio, quàm inanis conatus, & labor sine ratione susceptus, quia per se quiuis facile potest cernere atque iudicare, hic silentio prætereundum esse duximus. Sequitur vt cum his qui multa & finita ponunt principia, disputemus.

Contra eos, qui multa, sed finita, faciunt Principia.

C A P. X V I I I.

L I I S, qui duo tantum ponunt principia, Arist. 1. Phys. a text. 51. vsque ad 53. aduersatur, ostendens duo principia non sufficere ad generationem: etenim cum non quiduis ex quouis gigni queat, vt disertè probatur in primo Phys. sed ex opposito, ita vt omnis mutatio à contrario procedat ad contrarium, non potest au-

tem vnum contrarium commutari in alterum, vt ab eo recipiatur, atque sustēteretur, neq; enim album, quā album est, euadit in nigrum, sed res, quæ erat candore affecta, eumque deponens accipit nigredinem: hinc fit, vt præter duo contraria, necessariò opus sit tertio principio, tanquam illorum duorum subiecto, plura vero tribus principia superuacanea esse demonstratur primo Physic. text. 56. Iam verò Empedoclis sententiam, qui peruulgata hæc quatuor corpora, prima facit omnium rerum initia, Arist. multis locis, multisq; modis coarguit: id quod videre licet apud eum primo de Generat. text. 2. & 3. in 1. de Generat. à text. 37. vsque ad 46. in primo Metaphys. text. 15. Reprehendit autem eum, primùm, quia negat omnia elemēta posse inuicem transmutari, contra experiētiā quæ mutuam illorum generationem, & interitum quotidie clara voce testificatur, & contra rationem, quæ ubi videt inesse qualitatū contrarietatem, ibi docet necessariò existere pugnam & alterationem. Deinde, vel differentiæ elementorum, cuiusmodi secundum Empedoclem sunt primæ qualitates, & quædam ex secundis, mutabiles sunt & separabiles ab elementis, vel non; si nō, ergo nec alteratio vlla erit, nec generatio: nam nec alteratio esse potest nisi in illiusmodi qualitatibus, nec sine alteratione potest esse generatio. Sin autem sunt mutabiles, necesse est, illis mutatis & amissis continuò mutari & interire elementa, ac ob eam causam non esse prima simpliciter principia. Tum quia vult omnia nasci ex mixtione elementorum, quod de affectionibus, habitibus, & actionibus animæ rationalis, cum supra extrāque materiam sint, dici non potest. Postea, quia formam & naturam mixtorum nihil aliud esse putat quàm solam ipsam mixtionem, & eorum quæ miscentur, quasi fœdus quoddam atque conuentionem, ignorans aut omnino tollens formam substantialem, quæ in mixtis, est quidpiam re diuersum, tum ab elementis tum etiam ab ipsa eorum mixtione. Præterea, quia existimat generationem rerum naturalium casu & fortuitò cōtingere, omnia ex necessitate materiæ prouenire: naturam non agere propter aliquem finem: nullum esse in rebus ordinem per se fixum, ratum, atque constitutum. Ad hæc, quia non satis bene distribuit munera amicitiae & contentionis, affirmans illius esse congregare, huius autem disgregare, nam nisi velit ipse sibi repugnare, multatū rerum cōiunctionem liti, diremptionem autem amicitiae cogitur assignare. Ad extremum, ne pueriliter omnia confectemur, ex illius scriptis non est perspectū & exploratum; an velit Sphærum esse principium elementorum, cum ait ex Sphæro, lite dominante, euocari, & segregari elementa ad conficiendum, & ornandum mūdum, an potius opinetur, elemēta esse principia Sphæri, cum

*Refutatio
Empedoclea
opinionis.*

inquit Sphærum effici ex elemētis dominatu & conciliatu amicitia, vnâ coeuntibus elementis & confatis omnibus. Hæc Aristot. contra Empedoclem, quem tamen in primo Metaphyl. præfert Anaxagoræ dicens, illum quidem ætate fuisse inferiorem, operibus autem superiorem. In primo autem Phyl. 41. & 50. & item in 3. de Cælo 37. ait melius sensisse Empedoclem faciendo principia rerum finita quàm Anaxagoram inducendo infinita; propterea quòd natura horret infinitum, amat ordinem, satagit, quàm paucissimis rebus potest, opera sua moliri: & sicut non denegat necessaria, ita nihil permittit superfluum, quamobrem, quæ paucioribus instrumentis potest efficere, ad ea perficienda, plura non adhibet. Quæcunque autem Anaxagoras ex infinitis illis suis principiis conficit, eadem nec sanè minù aptè ac probabiliter, ex finitis principiis facit Empedocles. Lucretius, quanquam appellat Empedoclem sapiètem, & planè diuinum, cuiusque dogmata & inuenta sanctiora & certiora esse ait, quàm Apollinis responsa.

Pythia, quæ tripode ex Phebi, lauròque profatur.

Eum tamen, tum in aliis, tum in eo maximè reprehēdit, quòd cum initia rerum debeant esse immutabilia & sempiterna, ipse constituat quædam corpora natiua & mortalia, vt necesse sit, ne summa rerum aliquando tandem in nihilum abeat, alterutrum confiteri: aut huiusmodi corpora in nihilum redigi, & rursus, ex nihilo refici ac reparari, quod est rationi, & sententiæ omnium Philosophorum summè contrarium; aut quidpiam subesse elementis longè prius, atque simplicius ex quo creentur, & in quod dissoluantur, quod si Empedocles concedit, necessariò etiam concedere habet, non quatuor elemēta, sed illud vnum esse primum initium omnium rerum. Non me latet quid Simplicius primo Phyl. quid item Syrianus in iis Commentariis, quos in nonnullos Metaphysicæ Arist. libros edidit, pro Empedocle respondeant: sed aliud est germanas scriptorum sententias verè ac propriè interpretari, & aliud allegoricis, & mysticis explanationibus aliorum eas detorquere. Sed nunc id non agimus, si enim Simplicium hac in re velim imitari, cōfirmare ausim, nihil vnquam ab vilo mortalium tam peruersè, absurdè, ac stultè scriptum, aut dictum esse, quin id possit Metaphysicis quibusdam, vel potius fictitiis interpretationibus, ad veritatem, vel ad aliquam certe probabilitatis speciem reuocari: quare has Simplicij, & aliorum commentationes, quæ maiorem admirationem adferunt quàm fidem faciunt, magisque subtiles & acutæ sunt, quàm verisimiles, in præsentia omittamus; nobis enim ad grauiora, festinantibus, & vitio, & detrimento esset, in his nugis atque figmentis commorari.

*Refellitur opi-
nio Pythago-
raoris de Nu-
meris.*

Deinceps breuiter expendamus Pythagoriam opinionem de numeris; de quibus multa hic, nec ineleganter, nec incrudite dici possent, sed ea nunc prætermittenda sunt, ne de re curiosa magis, quam ad bene philosophandum vtili, & quæ iam pridem à Philosophia sit explosa, latius differere, superuacaneum, & instituto nostro alienum esse videatur. Ac nos quidem, vt magnopere laudamus Ecclesiasticos Doctores, qui explanando sacras literas, in quibus, ne vnus apex, aut iota vnum, sine singulari consilio, & instinctu Dei positum esse creditur, arcanas, & mysticotas numerorum significationes, non minus pie quam acute persequuntur: sic eos minimè probamus, qui idem facere student in tractandis humanis disciplinis, & pro veris ac propriis rerum naturalium rationibus, atque causis, nescio quæ numerorum, & magnitudinum mysteria nobis obtrudunt: non animaduertentes (id quod recte monuit Arist.) in scientiis non esse transeundum de genere in aliud genus, nisi scientias permisceri, & confundi velimus; Scire esse cognoscere rem, non per quæcunque principia, sed per causam, propter quam res est, & non contingit aliter se habere. Demonstrationem constare ex propriis, nam quæ communia, & aliena sunt, licet vera, & necessaria sint, non esse tamen demonstratiua, & scientifica, quin etiam demonstrationem ex causis remotis imperfectam esse; Oportere sempiternorum sempiterna, sensibilibus sensibilia, corruptibilibus autem corruptibilia esse principia, atque omnino eiusdem generis cum iis, quæ efficiuntur. Neque verò sum nescius, quæ res à Deo & natura conditæ sunt, eas certis quibusdam numerorum & proportionum rationibus impressas, insignitas, & modificatas esse: sed aliud est dicere numeros, tanquam modum & rationem quandam, ad modificationem, & determinationem rerum concurrere: aliud verò affirmare eos principes causas esse omnium rerum. nam qui ternarium, septenarium, denarium, & alios similes numeros, magnis in Cælum laudibus efferunt, propterea quòd eos in quibusdam rebus optimis, & præstantissimis inesse comperiunt, ridiculè profectò faciunt, ne dicam absurdè, cum eisdem plerunque cernere liceat in rebus pessimis, atque corruptissimis. vide Aristotelem libro 14. Metaphysicæ cap. vltimo. Etenim Ternarius (idemque similiter contingit in alijs numeris) qua ratione ternarius est abiunctus à rebus, nihil prorsus ad earum perfectionem aut vitium conferre potest: quæ verò in ipsis rebus à natura signatus, & quasi insculptus est, potest quidem aliquo modo conferre, verum secundum quid & per accidens. Cæterum hanc Pythagoræorum opinionem de numeris, refellit Arist. 1. Metaphys. text. 19. fusiùs autem, atque subtiliùs in 13. & 14. li. Metaphy. quos libros, Syrianus luculenter interpretas,

suscepit patrocinium Pythagoræorum, eorúmque sententias egregiè tutatur. sed quæ in vtrunque partem hac de re disputari possent, consultò vt diximus, omittuntur. Illud hoc loco dixisse satis sit, numeros, qui non sunt substantia, & per se motu materiæque vacant, absurdè constitui principia naturalium substantiarum, motuum item, & affectionum sensibilium. At dicet quispiam, Pythagoræos non loqui de numeris Mathematicis, sed de iis, qui sunt, vel in anima mundi, vel in mente Dei, eorúmque dicta *συμβολικῶς* esse interpretanda: Esto, veruntamen numeri, quales quales ponantur, & cogitatione informantur, non possunt esse principes causæ eorum, quæ à natura procreantur, vt ante dictum est: deinde in exponendis causis rerum naturalium, non generales & remotas tantùm sed etiam propinquas, particulares, & maximè proprias commemorare oportet. numeri autem diuini, & opifices rerum, qui sunt in mente diuina, ad rationem primæ & vniuersalissimæ causæ pertinent. porrò turpissimum est, in philosophando ita loqui, vt oratio in errorem potius inducat, quàm patefaciat veritatē. Sed qui hac ætate sunt (inquit Arist. 1. Metaph. tex. 44. de Pythagoricis, & Platonis loquēs) iis Mathematica facta sunt Philosophia, quamuis dicant, aliorum gratia ea oportere tractare, id autem accidit ipsis propter nimiam exercitationem in illiusmodi rebus, nimiumque earum studium & amorem, de quibus idem quoque alio loco, nimirum libro 3. de Cælo tex. 61. ita scribit: *Hi vero propter horum amorem, idem facere videntur, quod ij qui positiones in sermonibus seruant: omne enim sustinent, quod accidit tanquàm vera habentes principia, perinde quasi nulla iudicare oporteat ex ijs quæ eueniunt, & maximè ex fine: finis autem effectiue quidem scientiæ est opus ipsum, Naturalis vero id quod semper propriè in secundum sensum apparet.* Hæc Aristoteles. An verò res Mathematicæ sint priores naturalibus & vtrum sola cogitatione animi à rebus Physicis abstrahi queant, an potius per se constent extra materiam & supra naturam, in eam partē huius operis explicandum differatur, in qua separatim differendum est de quætitate: quare de sententia Pythagoræorum hæctenus. Cum iis qui infinita faciunt principia, extremo loco decertandum est.

*Refellitur opinio eorum, qui faciunt infinita principia, & primum
Anaxagora, deinde Democriti.*

CAP. XIX.

ANAXAGORAM multis modis & sanè vehementer exagitat Arist. Primò quia facit principia infinita, eaque non solum diuersa numero, sed etiam specie: etenim talis infinitas principiorum repugnat tum naturæ, tum scientiæ: naturæ quidem, dupli-

citer, nam motus naturales simplices finiti sunt, ergo prima principia naturalia, à quibus manant, erūt quoque finita; & vt dicitur i. de Generat. animal. cap. i. natura horret infinitum, ac in omnibus rebus amat & quærit finem: Scientiæ autem, quoniam id quod est infinitū, est ignotum, nec potest certis vllius scientiæ finibus contineri & cōprehendi. Porro ignoratis principiis rerum naturalium, funditus tollitur earum rerum scientia, quippe quæ ex illis proficiscitur, atque omnino pender. Postea, quia partium simularium paruitatem indefinitam esse vult, ita vt eiusmodi paruitatis nullum putet esse fixum modum, atque terminatum: quæ res duas ob causas falsa & absurda esse cognoscitur. Primū, quia sicut omnium rerum essentia, esse, perfectio, potentia, operatio, & instrumenta naturalia, vt qualitas, sunt naturaliter definita, sic etiam paruitas & magnitudo quantitatis certis quibusdam terminis definita esse debet: & sicut ars, quæ naturam imitatur, necessariò requirit certum quēdam modum magnitudinis, tam in instrumentis, quibus vtitur, quàm in operibus, quæ perficit, citra quem, & vltra quem modum, non potest vis artis consistere, neque enim quantacunque naui posset nauigari, nec quantocunque malleo vel serra ars fabrilis vti potest, qua de re in decimo huius operis libro copiosè differetur: similiter etiam contingit in natura: tum quia cum totum confletur & coalescat ex partibus, eiusq; paruitas & magnitudo illarum paruitatem & magnitudinem planè consequatur, si partes animalium & platarum possunt esse in quantauis paruitate & magnitudine, hinc necessariò efficitur, ipsas quoque animantes & plantas, quantalibet paruitate & magnitudine præditas esse posse, ergo posset existere homo procerior Cypresso, & minor formica, quod qui concedit, non video, cur non itidem concedat, posse ex formica hominem & ex homine formicam existere. Deinde, quodd affirmet in quolibet esse quodlibet, ex quo fit, vt in ea re quæ habet magnitudinem finitā, necessariū sit inesse infinitas infinitas particulas similes, quo quid absurdius, aut magis secū pugnans: nam si totū est finitum, quā potest actu continere diuersas partes infinitas? & si partes sunt infinitæ, fieri non potest, vt non ex ipsis infinitum quidpiam existat: præterquàm quod, si vnum infinitū non potest esse in natura, multa, atque adeo innumera infinita, nec natura recipere, nec ratio potest capere. Præterea, quodd existimet omnes res esse inuicem mixtas præter intellectum, nam quæ miscentur eiusmodi sunt, vt rursus & separari, & separata per se coherere queāt, quod planè abhorret à natura accidentium, siquidem accidens sic hæret in subiecto, vt ab eo nulla vi seiungi, aut seiunctum permanere possit: quare, accidentia, si verè ac propriè loqui volumus,

non possunt dici mixta cum aliis rebus: non igitur omnia cum omnibus mixta sunt. Ad hæc quoniam opinatur generationem rerum tantummodò fieri per compositionem ex partibus similaribus, cum sit alter modus generationis ex rebus dissimilibus per alterationem, longè potior & naturæ familiarior, vt lutum ex aqua & terra, homo autem ex semine fit, & ex corpore & animo constat, corpus autem humanum ex tam multis tamque variis & multiformibus partibus coagmentatum est. Vide hæc apud Arist. 1. Phy. à 35. vsque ad 41. & 1. Metaph. à tex. 16. ad 19. lege item Lucretium, qui 1. lib. argumentis ex ipsa ductis experientia lepidè confutat hanc sententiam. Ratio Anaxagoræ soluitur ab Arist. sub finem primi libri Physici, vbi docet generationem effici, partim ex ente, partim ex non ente; ex ente potestate, ex non ente actu: siquidem materia prima ex qua, & in qua fit generatio, huiusmodi est, vt potestate cohibeat omnes formas, quæ deinde vi & efficientia ipsius agentis, quasi extenduntur & in actum erumpunt: itaque quod generatur, ante generationem, erat, & non erat: in potentia erat in sinu, & vt ita loquar, in vtero materiæ: non erat actu, sed hoc esse acquirit sibi per generationem. Simplicius autem in 1. & 3. libr. Phys. super text. 6. & 28. & in 3. de Cælo defendit Anaxagoram, eius sententiam allegoricè interpretando, sed aliud est germanam eius sententiam fideliter exponere, & aliud, conari eam allegoricis commentis ad verisimilem aliquem sensum deflectere & traducere.

*Refutatur
Democriti &
Epicuri opinio.*

Democritum autem, tametsi Arist. in lib. 1. de Generat. præter cæteros Philosophos commendat, affirmans eum magis Physicè locutum esse de rebus naturalibus, quàm alios, eaque induxisse principia, ex quibus videtur rationes & causas asserre posse eorum omnium quæ cernuntur in natura: attamen in 3. de Cælo à 37. vsque ad 40. & à 65. vsque ad finem libri, & item aliis locis, vehementer eum reprehendit, atque oppugnat: primùm, quia vacuum, quod non est ens, facit principium entium, & putat motus naturales indigere vacuo, cum tamen, si vacuum esset, nullus in eo motus fieri posset, vt fuscè declaratur in 4. Physico. text. 70. & à nobis infra disputabitur libro vndecimo huius operis. Tum quia, statuit corpora indiuidua, repugnans & Mathematicis disciplinis, & naturæ continui, quod suapte natura, infinitè secari potest, quæ res certissimis, atque euidentissimis demonstrationibus ostenditur 6. Physicorum: quanquàm de impartibilitate atomorum non videtur inter Democritum & Epicurum conuenire: quam discrepantiam Simplicius in explanatione 6. libr. Physici, statim in principio his verbis commemorat. *Leucippus, inquit & Democritus, non solum existimant impartibilitatem esse causam primis corp-*
ribus,

ribus; cur non diuidantur, sed etiam paruitatem & quod careant partibus: Epicurus autem postea existimat ea quidem non careere partibus, sed ipsa dicit esse inseparabilia, propter incompatibilitatem: & saepe quidem Democriti opinionem confutauit Aristoteles, ac fortasse propter illas confutationes quæ contendunt aduersus id, quòd atomi careant partibus. Epicurus, qui fuit posterior, atomos quidem seruat incompatibiles, quòd autem partibus careant, ab eis, abstulit, ut quæ ab Arist. propterea refellerentur. Hactenus Simplicius: quod autem is de Epicuro refert, non obscure significat & docet Lucretius in 1. libro. Præterea quo motu atomi mouetur? deorsum inquit, non igitur poterunt esse principia eorum, quæ feruntur sursum: nam dicere nullum corpus sua vi tendere ad loca suprema, est nimis manifestè contradicere his, quæ apertè apparèt, & sensibus vsurpantur. Postea, vnde atomis motus inest, cum sint omnium qualitaturn expertes? si autem mouentur, simili motu omnes ferri, aut sursum, aut deorsum necesse est, quippe cum sint eiusdem naturæ participes: quomodo igitur poterunt inuicem concurrere, & tam variis modis inter se complicari & cōnecti? Nam quod Epicurus ait, quasdam atomos in motu suo paululū declinare, & quasi de recta via ad dexteram leuamue deflectere, scire ac lepidè ridetur à Cicerone primo libro de Natura Deorum tanquam merum Epicuri figmentum, neque enim cum omnium atomorum, simplex, similis & vnus modi sit natura, ex ea potest tam insignis variatio proficisci, quare oportet vel omnes atomos similiter declinare à recto cursu, vel nullam. Ad hæc si atomi sunt indiuiduæ, nec habebunt vllam figuram, nec moueri poterunt: siquidem ratio figuræ & motus localis, in eo quod est indiuisibile inesse nequit, vt probatur in sexto libro Physicorum ab Aristotele: si etiam vacant omni genere qualitaturn, & nullam actionem, vel alterationem accipiunt, nullo modo poterunt ex ipsis effici tam multæ & variæ formæ essentialis stirpium, & animantium, & aliarum rerum: ceu ex lapidibus & lignis vario situ, aut ordine, & figura dispositis, non existit aliqua natura, vel species, re differens ab ipsis. Hoc argumentum luculenter tractat Galenus in 1. lib. de Elementis. Postremò si est fortuita concursio atomorum, generatio rerum naturalium non deberet esse certa, vti est; vbi enim casus & fortuna dominantur, ibi nihil esse potest certum, definitum, constans, ordinatum, denique nihil tale, quale cernimus esse in rebus naturalibus. Quocirca Aristoteles sub finem secundi libri Physicorum disertè docet, Naturam non fortuito, sed certa via & ratione procedere & alicuius gratia operari. Iam verò si (vt aiunt) inter quasunque atomos interiaceret vacuum, nullum corpus naturale esset continuum, aut contiguum, neque cohærent inuicem atomi: qua igitur ratione sit earum complexio & copulatio?

aut quomodo manent simul quamdiu res durat, aut quid est, quod atomos continet in officio, vt talem tamdiu posituram & ordinem conferuent? neque enim id referri potest ad vacuum, cum sit non ens. Argumenta verò Democriti & Epicuri de necessitate quidem vacui, dissoluuntur ab Arist. in 4. Phy. de indiuisiōe autem corporū in 1. lib. de Generatione. Atq; in singulis veterum opinionibus quid reprehensione dignum sit, adhuc exposuimus. Reliquum est vt quid in omnibus illis desideretur, doceamus.

*Vniuersè indicantur errata veterum Philosophorum: quibus tamen
ignoscere, quin etiam gratias agere oportet.*

CAP. XX.

PRÆTER ea, quæ in veteribus Philosophis adhuc propriè & sigillatim repræhendimus, sunt alia quædam ipsorum errata, quæ nunc breuiter perstringemus. Primum, nemo (Platonem excipio) agnouit materiam primam, cuius ignoratio fecit, vt antiqui nescientes occurrere quibusdam dubitationibus, de medio auferret generationem, vt significat Arist. 1. Phy. tex. 78. quamuis Auerr. lib. 12. Metaphy. com. 8. scribat Democritum fuisse de propinquiōribus in aspiciendo primam materiam, quod intelligendum est, comparatione eorum Philosophorum, qui fuerunt ante Democritum & Platonem. Etenim Plato in Timæo, copiosè & apertè de ipsa loquitur, & secundum Aristotelem, maximè omnium naturam eius vidit, atque cognouit, vt ipsemet Auerr. testatur 1. Phy. com. 79. Tūc ignorarūt priuationem esse principium generationis & necessarium & diuersum à materia, vt quamuis non sit ens, nec maneat adueniēte forma, magnam tamen vim habeat, magnamque opem afferat ad inchoandam & promouendam generationem. Deinde, pauci attigerunt causam efficientem, sine qua tamen materia non magis sufficit ad procreandas res naturales, quàm lignum ad efficiendum lectum, vel aliud quoduis opus artis, citra operam artificis. Anaxagoras quidem vim & principatum causæ efficientis defert intellectui, attamen postea (quod exprobrat illi Socrates in Phædone & Arist. 1. Metaphy.) in declaranda generatione cuiusque rei naturalis, opera illius non vtitur, sed omnem vim agendi totamque efficientiam refert ad qualitates materiæ, rarum, & densum: calidum, & frigidum. Vide Aristot. 2. Phy. 75. & 2. libro de Generat. 52. Empedocles etiam inducit duas causas efficientes, litem, & amicitiam: sed eis tantummodò assignat vim congregandi, & segregandi: cæterorum autem motuū, & actiōnum, atque effectū naturalium, quæ nam sit potestas & vis efficiēs,

nusquàm ostendit. Præterea formam, & quod quid erat esse rei, cuius cognitio ad res definiendas & demonstrandas pernecessaria est, primum omnium subodoratum esse Democritum, non quod existimaret illam esse principium, sed quod ipsa re & veritate in id trahe-
retur, auctor est Arist. 1. lib. de partib. animal. cap. 1. Postea Socrates in huius peruestigationem studiosè & diligenter incubuit, sed is vim & rationem formæ negat positam esse in substantiis naturalibus, quæ percipiuntur sensibus, totamque attribuit substantiis quibusdam separatis, quas ipse vocat Ideas. Auerroes autem libro 2. Phy. com. 9. ait veteres putasse solam materiam, quæ est subiecta omnibus rebus, esse substantiam earum, neque distinxisse formam accidentalem à formis substantialibus; Aristoteles etiam 2. Phy. 22. & 1. Metaphy. & in 2. Phys. 75. de antiquis loquens qui videntur omnia referre in materiam, sic ait; *Etenim etiam si aliam causam quam materiam dicunt, tamen solum tangentes eam, valere sinunt.* Postremo finem & bonum, cuius gratia natura facit omnia sua opera, & cuius ratio sicut in rebus artificiosis sic in naturalibus magnam vim habet, vel nemo vidit, vel quasi per nebulam vidit, vel nemo exposuit, aut numeravit in principiis, vel certè nemo nisi valde fabulosè & ænigmatice huiusmodi causam tradidit: ut veteres illi Theologi & Poætæ, qui amorem, tantquam Deum quandam & vnam de primis causis inducunt. Veteres igitur, pauca verè, multa falsè, plurima superuacaneè, omnia inordinatè & obscurè, nihil propemodùm demonstratiuè & scientificè tradiderunt. Itaque pulchrè scribit Aristoteles in fine primi Metaphysicæ, Philosophiam apud illos veteres fuisse tantquam infantem, & tunc primum quasi balbutiendo loqui cœpisse.

Cæterum idem Arist. in 2. Metaphysicæ tex. 2. auctor est, antiquis Philosophis, non modò si quid errarunt, esse condonandum, propterea quòd primi omnium ingressi sunt ad Philosophandum, sine ijs præsidiiis & adiumentis, quibus posteri minimè caruerunt, sed etiam agendas esse gratias, qui nos ad benè Philosophandum, & vehementer excitarunt & vtiliter exercuerunt. Verùm præstat Aristotelis verba singularis in veteres Philosophos obseruantia & pietatis plena, hic adscribere. *Sed non solum (inquit) illis agenda, sunt gratia, quorum opinionibus quis aquietet, sed illis etiam qui superficie sensu dixerunt, conferunt enim aliquid etiam isti, habitum namque nostrum exercuerunt: si enim Timotheus non fuisset, multum melodia nequaquam habuissemus, si tamen Phrynis non exiisset, ne Timotheus quidem fuisset: simili modo & de illis est qui de veritate asseruerunt, à quibusdam enim aliquas accepimus opiniones, quidam verò, ut hi fierent, causa fuerunt.* De veterum igitur opinionibus, quæ pertinent ad principia rerù naturalium.

Præclara Aristotelis sententia.

Cur non sit hoc libro exposita doctrina Platonis de principijs rerum naturalium. (vt aliquis tandem huic libro terminus & finis imponatur) ita sit à nobis non (vt opinor) indiligenter, nec ineptè disputatum. De Platonis autem opinione mirum nemini videri debet, nihil à nobis hoc in libro dictum esse: nam cum de principiis rerum plurimæ atque grauiissimæ quæstiones & controuersæ sint inter Platonem & Aristotelem, nequaquàm satis adhuc explicatæ, aliis quidem hos duos Philosophos non rebus, sed verbis tantùm dissidere affirmantibus, aliis autem contendentibus eos inter se omnino discrepare, non debuit tanta quæstionum moles in hunc libellum intrudi, & opinio Platonis simul cum aliorum Philosophorum sententiis inuolui, & communi iudicio cognosci, sed satius fuit eam destinato in id libro aliquo, separatim explicari, & subtiliter ac propriè diiudicari.

FINIS LIBRI QVARTI.

DE

DE MATERIA PRIMA ET PRIVATIONE

LIBER QUINTVS.

EXPOSITIS atque diiudicatis opinionibus veterum Philosophorum de principiis rerum naturalium, sequitur vt deinceps aperiamus sententiam & doctrinam Aristotelis de huiusmodi principiis, quam nos vero proximam esse arbitramur. Primum igitur quid Aristoteles de Principiis rerum naturalium vniuersè docuit, exponemus: tum de Materia prima copiosissimè disputabimus: ad extremum nonnulla etià de Priuatione breuiter tractabimus. Sed vt omnes intelligant, quantus vir, iudicio ac testimonio totius antiquitatis, in omni genere doctrinæ fuerit Aristoteles, & quodd eum nos merito, posthabitis ceteris Philosophis, sequi & imitari studemus, nonnihil hoc loco de eius laudibus, dicendum est.

De laudibus Aristotelis.

C A P. I.

ARISTOTELES (Quem ego sanè puto non temere ita vocatum esse, quippe cum omnes pene disciplinas ad extremum optimumque finem perduxerit) fuit natione Græcus, non modo singulare decus Græciæ, sed eximium orbis terræ ornamentum: patria Stagiritæ, quam urbem cæteroquin per se obscuram & ignobilem & penè dirutam ac euersam, Philippus Macedonum Rex (vt ait Plutarchus in Alexandro) vel vt scribit Plinius libro. 7. capite 29. Alexander Magnus Aristoteli gratificaturus, instaurari & ornari iussit: Gentilis eius, Esculapius Medicinæ apud Ethnicos Deus, memoratur. Platone per viginti annos præceptore vsus est, à quo mēs Gymnasij sui solebat appellari; Disciplinam eius meliorem ampliorémq; reddidit, & tanquam bonus hæres patrimoniū acceptum, non modo conseruauit, sed purgarum, atque perpolitum multò maximè ampli-

ficauit: Ingenij acumine inferior nullo, gravitate iudicij parem habens neminem: varietate scriptorum & præstantia, vberior cunctis atque illustrior. Floruit nobilitate discipulorum, in quibus vnus fuit Alexander Rex Macedonum, quem Philippus pater, gaudere se dixit (vt refert Gellius lib. 9. cap. 3.) non tã quòd eum genuisset, quàm quòd eo tempore eum nasci contigisset, quo posset ab Aristotele imbui optimis præceptis institutisque Philosophiæ. Tantum verò magistro suo Alexander tribuebat, vt ei diceret se non minus debere, quàm parenti, cum ab hoc viuendi, ab illo benè viuendi rationem accepisset. Alter eius auditor Theophrastus extitit, qui singulari doctrinæ, quam ex illo hauserat, tantam dicendi suauitatem adiunxit, vt cum antea diceretur Tyrtamus, cum Aristoteles propter diuinitatē quandam orationis, Theophrastum appellauerit. Fuit Aristoteles auctor, & princeps disciplinæ Peripateticæ, quæ longè præferenda est aliis sectis Philosophorum: non solum quia est propior veritati, & ab errorum sordibus purior atque remotior, sed quia est vberior, ornatior, neruosior, magisque accommodata ad erudiendos homines, vitamque civilem instruendam. Verùm de laudibus doctrinæ Peripateticæ multa sunt apud Ciceronem in quinto libro de finibus elegantè & copiosè conscripta. Hæc doctrina multos annos olim iacuit inculta, & deserta, vel iniuria temporum vel hominum indiligentia: sed statim vt splendor eius mortalibus affulsit, rapuit ad se omnium animos, studiâque conuertit. Etenim ab Alexandro Aphrodisæo, qui primus dicitur adiutus Sosigenis magistri sui opera, lucē attulisse ad intelligendum & interpretandum Aristotelem, vsque ad hunc diem, ita exulta, & illustrata fuit commentariis eorum qui ad explanandum Aristotelem, maxima ingenia, summa studia, acerrima iudicia, multarumque rerum copiam & scientiam attulerunt: vt reiectis aliis Philosophis, vnus iamdiu floreat, & regnet Aristoteles: vnus cunctis penè hominibus sit in honore, & delitiis: vnum denique hunc ceu ducem & auctorem sequantur, quicunque se ad Philosophiæ bonarumque artium studia dediderunt.

Huius igitur viri, quem admirata est antiquitas, posteritas verò etiam venerata, & (vt Lucretij verbis vtat,)

*Qui genus humanum ingenio superauit, & omnes
Præstinxit stellas, exortus vni æthereus sol.*

Huius inquam viri præstantiam, virtutisque laudando consequi velle, simile est, vt si quis vellet aut Oceanum exhaurire, aut stellas cæli dinumerare, & mundi totius magnitudinem manibus suis metiri. Sed ne ingrati animi nobis crimini detur, quòd eius viri laudes taciti prætereamus, cui tantum debemus, quicunque Philosophiam

colimus, volui breuiter ascribere hic ea, quæ de Aristotele, viri auctoritate doctrinæ præstantes, memoriæ prodiderunt.

Cicero quodam loco ita scribit. *Sed quis omnium doctior? quis acutior? quis in rebus vel inueniendis, vel iudicandis acrior Aristotele fuit?* Et alibi. *Cum omnis, inquit, ratio diligens differendi duas habeat partes, vnam inueniendi, alteram iudicandi, vtriusque princeps, ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit.* Multis item in locis, appellat eum virum diuino ingenio, excellentem subtilitate & copia, longè omnibus, vno excepto Platone, præstantem & scientia, & diligentia, & quem ipse maximè omnium admiretur. Sed quia multi qui non Aristotelem Græcum, sed barbaras, sordidasque Latinorum interpretum versiones eius legunt, solent in eo reprehendere ieiunitatem, asperitatem, obscuritatemque orationis, audiant hi Ciceronem optimum dicendi iudicem atque magistrum, ita de eo scribentem. *Cum tuus iste Stoicus sapiens syllabatim ista dixerit, veniet flumen orationis aureum fundens Aristoteles, qui illum desipere dicat, &c.* Et alio loco. *A libris Aristotelis te obscuritas reiecit: rhetor autem ille magnus (ut opinor) Aristotelica se ignorare respondit, quod quidem minime sum admiratus, eum Philosophum Rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis Philosophis præter admodum paucos, ignoretur, quibus eo minus ignoscendum est, quod non modo rebus his, quæ ab illo dictæ, & inuenta sunt, alluci debuerunt, sed dicendi quoque incredibili quadam tum copia, tum etiam suauitate.*

Plinius de Aristotele, à quo magnam partem mutuatus est earum rerum, quarum tam locupletem, & nobilem texuit historiam, hoc modo scribit lib. 8. cap. 16. *Aristoteles diuersa tradit, vir, quem in his magna securus ex parte præfandum reor, Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatæque hac commentatione Aristoteli summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asia Graciæ tractu parere iussa, omnium quos venatus aucupia, piscatusque alebant, quibusque viuaria, armenta, aluearia, piscina, auisaria in cura erant, nequid usquam genitio ignoraretur ab eo; quos percontando, quinquaginta ferè volumina illa præclara de animalibus condidit.* Idem alio in loco appellat Aristotelem virum immensæ subtilitatis. Alexander Aphrodisæus (ut refert Auerroes in lib. 12. Metaphys. commento 18.) inquit disciplinam Aristotelis esse longe minoris ambiguitatis, & magis remotam ab errore & repugnantia, quàm aliorum Philosophorum: quocirca hanc vnam viam esse ingrediendam his, qui ad sapientiam student peruenire.

Themistius (siue is fuerit Simplicius qui conscripsit illud proœmiū in lib. Phy. Aristotelis.) magnam sanè laudem tribuit Aristoteli, nam conferens eum cum aliis Philosophis sic ait. *Genus Philosophandi Aristoteles differt à cæteris, quatenus obscuritates, & scurpos illorum transfudit in perspicuam, & propriam expositionem, & vim præterea probationibus &*

sylogismus adiecit. A Platone autem eo videtur dissentisse, quod demonstrationes apertius, illustriusque inducit, & quod earum principia à sensu, & ab evidentibus rationibus sumit. Ab omnibus præterea simul in eo dissidet, quod partes omnes Philosophia naturalis usque ad singularia euolutas ac resolutas reliquit. Non est dissimile quod ait Simplicius in præmio suo super Categorias Aristotelis, ubi verba facit de genere commentationis Aristotelicæ, quem locum studio breuitatis non apponam.

Ex Auerroe. Sed quid ego dicam de Auerroe? Mihi quidem videtur is, non habere Aristotelem tanquam vnum aliquem mortalium, sed velui Deum quendam Philosophorum colere, atque venerari. Longum esset colligere omnes sententias eius, quæ ad laudationem Aristotelis pertinent: nos paucis in præsentia contenti erimus. In præmio suo Physico ita scribit. *Aristoteles tres scientias inuenit, Logicam, naturalem, & diuinam: & nullus error inuentus est usque ad hoc tempus, quod est mille & quingentorum annorum: & talem esse in vno indiuiduo, potius est miraculosum, quam humanum.* Idem in tertio de Anima commento 14. *Aristoteles (inquit) fuit regula & exemplar, quod natura inuenit ad demonstrandam ultimam perfectionem humanam in materijs.* Idem in primo de Generatione animalium sic ait. *Laudemus Deum, qui separauit hunc virum ab alijs in perfectione, & appropiauit ei ultimam dignitatem humanam, quam nullus homo potest in vlla ætate attingere.* Idem in libro destructionum disputatione tertia in solutione dubitationis 13. ita scribit. *Aristotelis doctrina est summa veritas, quoniam eius intellectus fuit finis humani intellectus, quare bene dicitur de illo quod ipse fuit creatus & datus nobis diuina providentia, ut non ignoremus possibilia sciri.* Et alio quodam loco inquit, *Aristotelem fuisse principem, per quem perficiuntur omnes sapientes, qui fuerunt post eum, licet differant inter se in intelligendo verba eius, & in eo quod sequitur ex eis.* Hæc Auerroes. Si cui autem videtur Auerroes in laudando Aristotele nimius fuisse, & transiisse fines veritatis, is sciat me illi assentiri, nec me posuisse hæc loca, quod putem tantum esse tribuendum Aristoteli, aut quod existimem eum nusquam offendisse, & ab omni errore vacasse. Scio enim eum & ignorasse multa, & in plurimis grauissimisque Philosophiæ quæstionibus, vel hæsitauisse, vel à vero etiam aberrasse: Sed vt ostenderem, quanta in laude, ac honore nomen & doctrina eius apud clarissimos quosque viros omnibus seculis extitisset. Hunc igitur tantum virum, quem ego constitui in huius operis molitione sequi & imitari, libet nunc iisdem versibus præfari, quibus Epicurum suum, minùs profectò verè ac dignè, Lucretius libro tertio affatus est.

*E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vita,*

*Te sequor ò Graia gentis decus, inque tuis nunc
 Fixa pedum pono pressis vestigia signis.
 Non ita certandi cupidus, quam propter amorem
 Quod te imitari aueo. Quid enim contendat hirundo
 Cynis? aut quid nam tremulis facere artubus hadi.
 Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
 Tu pater es rerum inuentor, tu patria nobis
 Suppeditas praecepta, tuis ex inclyte chartis
 • Floriferis, ut apes, in saltibus, omnia libant:
 Omnia nos isidem depascimur aurea dicta,
 Aurea perpetua semper dignissima vita.*

*Qua Aristoteles de principijs rerum naturalium, & quibus
 locis scripta reliqueris.*

CAP. II.

DE principiis rerum naturalium vniuersè quidem hæc fere docuit Aristoteles. Primò, principia oportet esse contraria, primo Physicorum textu 41. Secundò, quòd non possit esse tantummodò vnum principium. Tertio quòd non possint esse infinita, tex. 50. Quartò quòd præter duo principia contraria, opus sit tertio, quod illorum duorum sit tanquam subiectum & materia, textu 51. Quintò principia neque esse plura, neque pauciora quàm tria, hoc est Materiam, Formam, & Priuationem, textu 56. Sextò, ex his tribus principiis duo esse per se causas eius quod sit, nimirum materiam & formam, tertium videlicet priuationem, esse per accidens, textu 66. Septimò, principia quodammodo esse duo, quodammodo autem tria: nam principia per se, ac re diuersa, sunt duo, Materia, & Forma: simpliciter autem, principia sunt tria, Materia, Forma, & Priuatio, textu 67.

De singulis autem principiis speciatim ac propriè, hæc tradidit: ac de Materia quidem, primùm hæc. Primò Materiam non esse scibilem, nisi per analogiam ad Materiam rerum artificialium, primo Physicorum textu 69. Secundò Materiam per se ignotam esse, & cognosci negatione, libro 7. Metaph. tex. 35. & libro decimo textu 24. Tertio, quòd Materia non est ens sicut hoc aliquid, primo Physicorum textu 69. Quartò, cognita natura Materiæ soluit omnem antiquorum ignorantiam & dubitationes, lib. 1. Physicorū textu 78. Quintò, Materiam per se esse ens, & prope substantiam 1. Phys. tex. 79. Sextò, Materiam etiam post generationem manentem vnà cū forma, esse causam eorum quæ fiunt, tanquam matrem 1. Phys. textu 80. Septimò,

f iij

Materia expetit formam sicut turpe-pulchrum: & fœmina virum, 1. Phys. textu 81. Octauò Materiam per se, ac secundum potentiam suâ esse ingenerabilem, & incorruptibilem 1. Phys. textu 82. Nondò, Materiam esse primum subiectû ex quo inexistente res fiunt, & in quod vltimum corrumpuntur: ibidem. Decimò Materiam per se, neque quid, neque quantum esse, neque aliquid aliorum quibus ens determinatur, neque etiam negationes horum; septimo libro Metaphysicorum textu 8. Vndecimò, cuncta quæ transmutantur, habere materiam, lib. 12. Metaphysicorum textu 10. Duodecimò Materiam esse causam cur aliquid sit possibile esse, & non esse: libro septimo Metaphysicorum textu 22. & primo de Cælo textu 136. Decimotertiò in corporibus æternis & incorruptibilibus esse quidem Materiam, sed diuersam à materia rerum sublunarium: lib. octauo Metaphysicorum textu 12. & libro duodecimo textu 10. Decimoquartò Materiam primam per se non esse separabilem, & semper cum contrarietate existere: secundo libro de Generatione textu 6. Decimoquintò impossibile est materiam habenti non existere aqualiter contrariû: in libro de longitudine, & breuitate vitæ, cap. 2. Decimosexto ex nõ ente simpliciter impossibile est fieri aliquid; sed ex eo quod partim est non ens, partim ens, posse fieri, cuiusmodi est materia quæ non est id quod generatur actu, sed potestate, & habet adiunctam priuationem propter quam est non ens: primo Physicorum 75. & 78. Decimoseptimò, Intelligentias æternas esse & prorsus immobiles quia sunt sine Materia: libro duodecimo Metaphysicorum textu 30. quasi nihil habens Materiam, talem nimirum, qualis est in rebus sublunaribus, possit esse æternum.

De Forma.

De Forma hæc tradit variis locis. Primò. Formam esse rationem exemplar & quod quid erat esse rei: secundo Physicorum textu 28. Secundò. Formam præsentia & absentia sua sufficere ad faciendam transmutationem: primo Physicorum 68. Tertiò. Formam esse quidpiam diuinum, bonum & appetibile 1. Phys. textu 81. Quartò. Vnumquodque est, & denominatur simpliciter tale, non propter materiâ, sed propter formam: secundo Physicorum textu 11. Quintò. Forma naturalis non est separabilis nisi secundum rationem tantum, & est magis natura, quam materia lib. 2. Phys. textu 12. Sextò. Forma & finis in naturalibus idem sunt 2. Phys. textu 70. Septimò. Forma est causa Materiæ sed non contrà: quare magis hæc quàm illa Physico consideranda est: lib. 2. Phys. textu 91. Octauò. Formam esse prius & magis ens, quàm materiam, & compositum: libro 7. Metaphysicorum textu 7. Nondò. Substantia, quæ est secundum formam, est sicut numerus, hoc est consistit in indiuisibili, nec suscipit magis & minus,

lib.8. Metaphysicorum, textu 10. Decimo. Præfente forma, quæ vocatur habitus, & finis, seu terminus, cessat generatio, & motus lib. 1. de Generatione textu 55. Vndecimo. Physico agendum esse de formis corruptibilibus & inseparabilibus à Materia, de separabilibus autem à Materia tractandum esse à Metaphysico, primo libro Physicorum 83. secundo Physic. 26. & 6. Metaphy. 2.

De priuatione docet hæc. Primo. Priuatio non manet re facta: pri- *De Priuatione*
mo Physicorum textu 59. & 60. Secundo. Priuatio est principium ^{ne.}
per accidens, & est quasi accidens Materiæ 1. Phys. textu 66. Tercio.
Priuatio re vel numero, non differt à Materia, sed tantum ratione vel
secundum esse 1. Phys. tex. 67. & 79. Quarto. Priuatio per se est non
ens 1. Phys. textu 75. & 79. Quinto. Priuatio, ad maleficium ipsius in-
tendenti intellectum, videbitur penitus non esse, & esse causa cor-
ruptionis rerum, potius quàm generationis: quanquam ipsa vtriusq;
sanè, diuersa tamen ratione causa est 1. Phys. textu 80. Sexto. Priua-
tio non expetit formam quia est illi contraria 1. Phys. textu 81. Septi-
mo. Materia est generabilis & corruptibilis non secundum se, sed ob
priuationem, quæ in ea est textu 82. Octauo. Priuatio est quodam-
modo forma; lib. 2. Phys. textu 15. Hæc ferè Aristoteles de principiis
rerum naturalium. Deinceps de Materia differamus: ac primo varia
eius nomina & appellationes apud Philosophos vñtatas, expona-
mus.

*De varijs significationibus & vocabulis Materia
apud Philosophos vsitatæ.*

CAP. III.

ONIAM Aristoteles primo libro de Cælo text. 110. præci-
pit, si vox eius rei de qua differendum est, multiplex fuerit, eam
Varia diuisiones Materia.
primùm distinguendam esse, explicando significationes eius;
postea ponendum & constituendum esse, qua significatione vsur-
panda sit: Idcirco cum variæ sint acceptiones & vocabula Materiæ,
de qua hoc libro agendum est, libet ante omnia, huiusmodi signifi-
cationes & vocabula explanare. Primùm, Materia triplex est, vna al-
terationis tantum, ex qua mutata nec permanente res efficitur, sic
alimentum viuentis, & ligna ignis materiam dicimus: Altera cõpo-
sitionis tantum, ex qua manente nec alterata res fit, quo modo literæ
sunt materia syllabarum, & lapides domus: Tertia vtriusque, ex qua
nimirum & manente, & tamen aliquo modo alterata res fit, sic affe-
cta sunt miscibilia ad mixtû, vt patet in Oxymelle. vide hanc distin-
ctionem apud Auerroem, secundo lib. Phys. com. 31. Deinde materia,
f iij

alia est prima, alia secunda: illa per se est simplex, informis, & capax atque receptaculum omnium formarum: hæc habet formam, & est composita; sed dicitur materia, comparatione posterioris, & perfectioris formæ, cui subiicitur, & quam in se recipit: sic elementa sunt materia mixti, & partes similes dissimilium, & corpus organicum animæ. Amplius Materia, alia est ex qua res fit, ut lapides domus, alia in qua res inhæret, sic substantia est materia, vel potius subiectum accidentium, ut significat Aristoteles lib. 8. Metaphysicæ tex. 12. alia circa quam, qua ratione patiens agentis, & mobile mouentis materiam esse dicimus, atque hinc nomen materiæ translatum est ad artes & disciplinas, quarum materiam appellamus, id, circa cuius cōtemplationem, & tractationem versantur: & Aristoteles primo Meteor. cap. 2. hunc mundum inferiorem inquit esse quasi materiam, quæ agitur, formatur, & regitur à corporibus cælestibus. Postremo, alia est materia proxima alia remota: lib. 9. Metaphy. tex. 12. proxima est ex qua immediatè, & sine alia mutatione sui potest fieri id, cuius materia dicitur, veluti lignum & æs sunt materia proxima statuarum, quoniam illis immediatè potest fieri statua; terra verò vel aqua non sunt materia proxima statuarum, sed remota, quoniam necesse est prius terram cōmutari in lignum vel æs, quàm ut ex ipsa possit confici statua: quamobrem cum quid dicitur esse in potentia tale, propriè id conuenit materiæ proximæ non remotæ: non enim dicimus terram esse potentia hominem, sed semen, vel menstrua. Omittimus hinc diuisionem Materiæ in sensibilem, & intelligibilem: secundum quam Mathematici dicuntur considerare non materiam sensibilem, sed intelligibilem, ut docet Aristoteles lib. 7. Metaphy. tex. 35. & item illam diuisionem materiæ, in essentialem, & integram, seu quantitatiuam; secundum quam corpus est materia essentialis homini, caput autem, brachia, thorax, crura, sunt materia integralis ipsius corporis.

Varia Materia vocabula.

Quid inter Materiam & subiectū intersit.

Apud Peripateticos tria sunt vocabula Materiæ: vnum, Materia, alterum Subiectum, tertium Elementum: differentiam inter materiā, & subiectum tradit Themistius & confirmat testimonio Boethii, primo Phys. super textū 61. materia enim dicitur ratione formæ futuræ ad quam est in potentia, subiectum autem ratione formæ præsentis, quam sustinet: sed præstat ita distinguere, ut materia dicatur ratione formæ substantialis siue futuræ, siue præsentis; subiectum ratione formæ accidentariæ, vel motuum, aut transmutationum; nam neque accidentia propriè habent materiam, sed subiectum, ut est in 8. Metaph. textu 12. neque forma substantialis est in subiecto, ut præclare docet Alexander primo libro naturalium quæstionum capite 17. & traditur ab Aristotele in categoria substantiæ, cum ait commune esse

omni substantiæ in subiecto non esse. Apud Platonicos, vt videre est in Timæo, appellatur *πανδεχὴς* id est, omnia habens, conceptaculum, gremium, sinus, locus formarum, mater, & nutrix. Apud Arabicos scriptores, origo, massa, sylua, seminarium nuncupatur. Vide Albertum Magnum primo Phys. tractatu vltimo capite 12.

An sit necessaria Materia in rebus naturalibus.

C A P. I I I I.

E Materia quatuor illæ quæstiones, an sit, quid sit, qualis sit, & propter quid sit, explicandæ sunt. Ac primum materiam esse, & necessariam esse in rebus naturalibus, facile ostendi potest his rationibus. Primò quia ex nihilo nihil fieri potest, & omne quod fit, ex aliquo & ab aliquo & aliquid fit, imo non quodlibet potest fieri ex quolibet, sed ex certo & definito subiecto. Deinde, omnis transmutatio per se fit ex opposito ad oppositum, siue illud oppositum sit priuatio, siue contrarium; at vtrunque horum necessariò requirit aliquod subiectum, in quo insit: & cum in transmutatione verbi gratia caloris in frigus, ipsum frigus non recipiat in se calorem, neque fiat calidum (non enim vnum contrarium accipit & fouet alterum contrarium; sed potius illud à se expellit, & corrumpere conatur) necessarium est aliquod tertium, medium inter calorem, & frigus, vtriusque capax, & vicissim particeps. Hanc rationem potissimùm vsurpat & inculcat Aristoteles, vt videre licet primo Phys. 51. vsque ad 54. & octauo Metaphys. text. 4. & libro 12. text. 7. Postea, si ad productiones rerum non esset opus subiectum aliquod, ergo quælibet productio fieri posset in instanti, & sine dispositionibus vllis antegredientibus, quod experientia docet esse falsum; nam generationes Physicæ vt arborum, & animalium non subito sed paulatim certis definitisque temporibus perficiuntur; idque propterea euenit, quòd materia paulatim ab agente naturali præparatur & idonea fit ad accipiendam formam substantialem. Ad hæc, facta inductione per omnes transmutationes conspicuum erit, semper esse necessarium aliquod subiectum; vt patet contemplanti transmutationes artificiales, naturales, accidentales, & substantiales tam viuentium: quæ sunt ex semine, quàm mixtorum, quæ ex elementis, & ipsorum elementorum, quorum semper vnum fit ex alio; nec vllam mutationem sine subiecto fieri posse, adhuc probauit experientia. Præterea, omnis transmutatio est actio, actio nequit esse sine agente, nec agens sine patiente, cum sint relatiua, ergo in omni transmutatione est necessarium aliquod subiectum patiens: & cum generatio non sit

Probatur scilicet rationibus materiam esse necessariam.

actio immanens in generante, alioqui ipsum generans generaretur, quasi simul esset & non esset, nam quatenus generat, iam est, quatenus generatur, non est; oportet eam esse actionem transeuntem in liquod subiectum. Quid plura? omnis transmutatio, tum quoniam est accidens quodpiam, tum quia est motus, qui definitur actus entis in potentia, & non est in mouente, sed in mobili, necessario indiget subiecto. Adhæc, si non est necessaria materia, ergo vel iam pridem cessasset generatio, quippe cum omnes formæ Physicæ sint corruptibiles: vel ex nihilo effici & refici possent, cui positioni consequentia sunt plurima, & grauissima incommoda, quæ plurimis & differatissimis verbis persequitur Lucretius primo lib. nam cur non quodlibet agens æqualiter & indifferenter agit in quamlibet rem, si ad agendum nō est opus materia? imò qui tollit materiam vnà quoque tollit omnem actionem, omnemque potetiam actiuam, utpote quæ sine patiente constare nequeant.

Esse autem necessario ponendam aliquam materiam primam, perspicuum & certum fieri potest ex eo, quod si non daretur prima materia neque essent aliæ materiæ; nam posteriores materiæ sustentantur à prioribus; & nisi detur prima, essent in re naturali infinitæ materiæ; quare etiam infinitæ formæ; & nullum esset corpus simplex; & cum quælibet forma addat rei aliquem gradum perfectionis, & præbeat aliquam operationem, res naturales haberent infinitas perfectiones & actiones. Immo non est propriè alia materia nisi prima, nam quæ sunt præter materiam primam, sunt formæ, quarum priores & imperfectiores dicuntur materia posteriorū & perfectiorum: aut certè sunt composita quæ formantur & perficiuntur à formis. Itaque nomen & ratio materiæ præcipuè conuenit materiæ primæ: ipsa enim maximè subiicitur contrariis eaque vicissim reicit & abiicit, ipsa est ex qua omnes res naturales cōstituuntur & constant. manifestum igitur est materiam præsertim primam, esse maximè necessariam.

De Creatione.

CAP. V.

Hic locus nos admonet, ut prius quàm progrediamur ad enodandas alias quæstiones quæ de Materia prima propositæ sunt, nonnihil dicamus de creatione. Etenim quæ præcedenti capite posita sunt, ea videntur funditus tollere creationem. Si enim materia necessaria est ad cuiuslibet rei productionem, ergo non potest quicquam ex nihilo effici; cui necessario consequens est, nullā esse creationem. At Theologia Christiana, cui nullus error

nullumque mendacium subesse potest, pro vero & certo docet, non modò possibilem esse creationem, sed ea plerùque visum esse Deum in rebus procreandis. Quare vt hunc etiam locum in philosophia illustremus, videamus primùm quid sit creatio; tum an ea concedi & admitti queat secundum Aristotelis doctrinam: ad extremum an creationem esse possibilem, lumine naturæ cognosci possit & manifestis atque necessariis rationibus demonstrari.

Quinque fuerunt opiniones de generatione rerum. Vna, nullam esse generationem; eorum videlicet qui faciebant omnia esse vnum ens immobile; quam sententiam Aristoteles attribuit Parmenidi & Melisso: Altera, nihil de nouò generari; sed generationem nihil aliud esse, quàm segregationem quandam & manifestationem eorum, quæ prius erant permixta & abscondita: quæ sententia fuit Anaxagoræ: Tertia (quam perhibent fuisse Auicennæ) formas naturales ex nihilo creari à quadam intelligentia, quæ præsidens huic mundo inferiori, producit omnes formas, intelligibiles, sensibiles, & Physicas: itaque agentia particularia tantum disponere materiam ad recipiendas huiusmodi formas: Quarta, Aristotelis qui sensit omnes formas naturales & mortales produci ex materia, ab agentibus particularibus, & eidem esse agens disponens materiam, & inducens formam: vide Auerroem septimo Metaphys. Comment. 31. & duodecimo lib. Metaphys. Comment. 18. Quinta, nostrorum Theologorum; qui distinguunt res quæ producuntur, in res materiales & immateriales; & rerum materialium productionem, in primam quæ initio simul cum molitione mundi à Deo facta est, & eam quæ post cōsecuta est, quasi per propagationem; & item potentiam Dei in absolutam & infinitam, atque in ordinariam & quæ ad causas secundas naturales temperata & accommodata est. His positis, conuenienter iis quæ in sacris literis scripta sunt, affirmant, res immateriales creari à Deo, siquidem non possunt ex materia effici; tum aiunt primam rerum materialium productionem fuisse ex nihilo: cum enim simul cum ipsis rebus producta fuerit materia, non præcesserat aliquid ex quo cui subiecto, tales res fieri possent; at cæteras productiones earum rerum, quæ sunt veluti propagationes illius primæ productionis, docent fieri ex materia, ab agentibus naturalibus secundum legem ordinariam: secundum potentiam autem Dei absolutam, etiam nunc posse creari ex nihilo, propterea quòd Deus sit agens liberum infinitæ virtutis, & potens immediate, à se per se facere, quicquid fecit per causas secundas. Hæc Theologi de procreatione rerum & necessitate materiæ, grauissimè verissimèque philosophantur. Sed his expositis notionem creationis euoluamus, atque illustremus.

*Quinque
Philosophorū
opinionēs de
rerum produ-
ctione.*

*Sex res neces-
sariò concu-
rre ad gene-
rationē rerum
naturalium.*

Aperiamus igitur quid sit creatio: cuius vis, & natura facilius perspicui poterit, si eam conferamus cum generatione: in qua sex potissimum res cernuntur: Prima est, subiectum seu materia, è cuius potentia forma naturalis per generationem quasi extenditur, & producit ad actum: neq; enim generatio Physica sine subiecto & materia constare potest. Secunda est, terminus à quo, qui est priuatio, hoc est negatio formæ in subiecto apto: homo enim generatur ex semine, quod non est homo, sed aptum est fieri hominem. Tertia est, terminus ad quē, qui est res corporea, materialis, corruptibilis: nam in generationibus omnino Physicis & rerum materialium, de quibus in præsentia loquimur, termini ad quos terminantur generationes, sunt formæ substantiales corporum naturalium, corporeæ & mortales. Quarta est motus qui est veluti genus ipsius generationis, & generatio est quædam actio transiens in subiectum, & successiuè fit propter dispositiones, quas necessariò prærequirit. Quinta, generatio requirit tempus, & locum: tempus, quoniam est motus, cuius mensura est tempus: locum quoniam fit ex alio corpore quod est in loco: & quia id, quod generatur est corporeum, & mobile localiter cum sit res naturalis. Sexta, generatio fit à causâ particulari, & vniuersali, neque enim sufficeret vniuersalis, vti est cælum, vel etiam intelligentia quævis præter Deum, cum sit per se indifferens & indeterminata ad productionem huius vel illius effectus particularis, neque sola particularis causa sufficeret, cum hæc non moueat nisi mota ab vniuersali causâ, & id manifestè comprobatur experiētia: Sol enim & homo, vt inquit Aristoteles, generant hominem. Si hoc autem in generatione hominis fieri oportet, quantò magis in procreatione aliarum rerum naturalium idem fieri necesse est? hæc sunt in generatione naturali: at in creatione nihil horum reperitur; cum enim fiat ex nihilo, neque habebit pro subiecto vllam materiam, neque pro termino à quo priuationem quæ supponit subiectum, neque erit motus, cum is sit actus alicuius mobilis, neque actio erit transiens, ac proinde non fiet in tempore; neque potest creatio fieri à causis secundis, sed tantum immediatè à causâ primâ; tum quia causæ secundæ non possunt operari nisi per motum, qui subiecto indiget, quod abest creationi; tum etiam quia cum inter nihil & ens sit infinita distantia, utpote inter quæ nulla sit proportio; creatio quæ procedit ex nihilo ad ens, requirit in agente infinitâ virtutem, quæ infinitas aut nulla est in rebus, aut certè tantum in primo agente esse potest. Iam verò terminus creationis per se, est res immaterialis, & incorruptibilis (loquor de termino creationis qui non potest alia ratione produci, quàm per creationem) quæ res sicut non fit ex materia ita non dependet

*Quæ res ex-
cludantur à
creatione.*

dependet à materia, ac proinde non habet contrarium : & quoniam omnis mutatio Physica versatur in materia (cuncta enim, quæ transmutantur, materiam habent, vt est in duodecimo Metaphys. tex. 10.) necesse est quæ creantur ex nihilo, ea libera esse ab interitu : qui non cadit in res materia carentes. quamquam possit etiam creari res materialis non tantum ratione formæ, vt fit in generatione, sed ratione totius compositi: hoc est formæ simul & materiæ, quod tamen Aristoteles non videtur cognouisse, nam licet Aristoteles septimo, & duodecimo libro Metaphys. affirmet in generatione naturali non produci formam solam sed compositum : non vult tamé illis verbis significare produci simul materiam, & formam, cum ipse asserat in fine primi lib. Physici, materiam esse ingenerabilem & incorruptibilem: neque innuit produci aliquam entitatem tertiam, re diuersam à partibus, vt alio loco disputabitur à nobis : Sed vult indicare formam non produci per solitariam, & seorsim à materia, & postea copulari cum materia, sed eam produci ex materia, in materia, & cum materia copulatam, & ab ea inseparabilem; & quoniam nihil aliud est compositum, quam copulatum & coniunctum ex forma & materia, idcirco agens naturale producendo formam copulatam cum materia, dicitur producere compositum. Atque hoc perspicuis verbis docet Aristoteles in 7. Metaphys. text. 27.

Quid sit in generatione naturali non produci formam, sed compositum.

Ex his autem, quæ dicta sunt potest confici definitio creationis ad hunc modum, *Creatio est productio rei immaterialis & incorruptibilis ex nihilo, quæ immediate fit à Deo.* *Definitio Creationis.* In qua definitione illa vox *productio* non significat aliquam actionem, vel mutationem distinctam à creante & à re creata, alioquin indigeret subiecto, in quo reciperetur, & circa quod versaretur sed est ipsamet res creata, prout de non ente simpliciter transit ad ens: vnde relatio, quæ est inter creantem, & rem creatam, ratione creantis est relatio rationis, quia nihil reale nouum ponit in creante, sed solam denominationem extrinsecam ab eo quod creatur; dicitur enim creans, non per aliquam nouam actionem, quam nunc exercet, & prius non exercebat, sed quia creatur de nouo aliquid ab eo. ratione autem rei creatæ, est relatio realis: etenim creare, est Deum velle rem ex nihilo tunc esse, cum incipit esse; Deum conseruare, est velle rem permanere in esse accepto; re creari est de nouo incipere esse non ex subiecto, & dependenter à Deo. An verò relatio quam creatio ponit in creatura ad Deum, sit transcendentalis, non re, sed formaliter tantum differens à substantia creaturæ, vt vult Scotus secundo Sententiarum distinctione prima: an verò sit realiter distincta, vt volunt Thomistæ, hoc est Capreolus secundo Sentent. distinct. prima, Caietanus in prima parte qua st. 45. super artic. 3, Fer-

rariensis secundo lib. contra Gentes super cap. 28. non est huius loci explicare, ne nimis minuta, & superuacanea consuetando, longiores simus, quàm par est: satis hoc sit, nobis magis probari Scoti sententiam. Postea illa vox, *Ex nihilo* nō significat subiectū: qui potest enim quod est nihil, esse subiectum vllius rei? neque significat ordinē temporis, vt necessarium sit quod creatur, prius fuisse nihil; Sed tantum indicat negationem subiecti, vt sensus sit, creationem fieri ex nihilo, hoc est non ex aliquo subiecto vel materia: vide Simplicium in digressionē, quam facit octauo Phys. super text. 9. Sequitur vltima pars definitionis, *Qua immediate fit à Deo*, quod, quia magnam habet dubitationem, enucleatè declarandum est.

An vis creandi in solo Deo insit, ita vt nulli creatura communicari queat.

C A P. V I.

QUONIAM in definitione creationis positum est, eam proximè fieri à Deo, posset in dubium vocari, an vis creandi ita sit propria Dei, vt cum nulla re alia communicari queat: qua de re, licet multa subtiliter disputentur à Theologis in secundo lib. sentent. nos tamen & quod sentimus, & quod satis sit ad id de quo agimus, paucis exponemus. Duæ sunt, inter se pugnantes Theologorum sententiæ: vna est D. Thomæ, prima q. 45. art. 5. & 2. libro contra Gentes cap. 21. & in 2. Sentent. dist. 1. q. 1. art. 3. & Ægidij Romani in quolibeto q. 1. Henrici de Gandauo in quolibeto quarto q. vltima, & Stoici in quarto Sent. dist. 1. q. 1, qui aiunt nullā rem aliam à Deo, posse creare quicquam. Scotus eam sententiam probat his rationibus. Aut ea res seu creatura, quæ ponitur creare, est immaterialis, aut materialis; si immaterialis vt intelligentia, aut creat per actionem quampiam transeuntem, & hoc non, quia talis actio eget subiecto, quod nullum est in creatione: aut per actionem immanentem cuiusmodi est intelligere & velle: sed hoc non potest dici; tum quia solum intelligere & velle Angeli non potest esse tantæ efficacitatis, vt ad voluntatem Angeli, ex nihilo res quæ sunt extra Angelū, ab eo multum differentes, momento existant: nisi fortasse ex diuino aliquo pacto & voluntario Dei concursu, ita vt voluntariè constituerit Deus, cum Angelus quispiam cogitat aut vult creationē alicuius rei, continuò eam rem, vi & potestate sua infinita creare: id quod ab eo per Prophetas & Apostolos edēdo miracula, non semel factum est: Tum etiā quia intellectio & volitio Angeli sunt accidentia quæ non possunt separari à subiecto, quamobrem illorum vi & efficiētia non potest vlla substantia creari ex nihilo, hoc est produci ex non subiecto.

*Rationes
Scoti.*

Sin autem ea res, quæ ponitur creare, sit materialis, duabus rationibus conuincitur, id non posse præstare : primum quia nulla res materialis potest quicquam efficere nisi per actionem transeuntem, & mutationem Physicam, cui exercendæ opus est subiecto; deinde quia in re materiali, principium productiuum, est forma materialis, in esse & operari dependens à subiecto; quare actio vel productio ab ea proficiscens, non erit præstantior, & vt ita dicam, independentior, quàm illa; vt cum forma agens sit in subiecto, eius tamen actio non recipiatur; & insit in aliquo subiecto. Hæc Scotus.

Diuus Thomas idem confirmat duabus rationibus: quarum prior hæc est; creatura neque tanquam principale agens, neque tanquam instrumentale potest quicquā creare, ergo nullo modo potest creare: probatur antecedens, non tanquam principale agens, quia repugnat creaturæ, sicut non dependere à Deo in esse, ita non dependere ab eo in causalitate vt per se solam non mota & directæ à Deo quicquam agere queat: & quia creatio terminatur ad esse simpliciter, vt opponitur nihilo, tale autem, est effectus vniuersalissimæ causæ, qualis est Deus: neque tanquam agens instrumentale, siquidem instrumentum non adhibetur à principali agente nisi vt per suam propriam actionem aliquo modo disponat ad productionem effectus, quem principale agens intendit; vt patet in securi, serra, malleo, & aliis instrumentis; sed ad productionem eius quod creatur in instati ex nihilo, nulla dispositio potest præcedere, aut recipi in ipso nihilo, ergo creatura nullā potest Deo ad creandū subministrare operam, vel aliquid preparado, vel productionē eius quod creatur, vi sua aliquo modo attingedo. Posterior ratio est hæc: nam sicut inter ens & nihil, nulla est proportio, vt etiā argumentatur Aristoteles de vacuo & pleno in 4. Phys. text. 71. sic inter virtutem actiuam, quæ producit aliquid ex nihilo, & eam, quæ producit ex ente, nulla erit proportio: Sed inter quælibet agētia finitæ potestatis ac virtutis est proportio, ergo agēs ex nihilo oportet esse infinitæ virtutis; hoc autem in nullam creaturam cōuenire potest; ergo neque creare cadere potest in creaturam. Et sanè cum ipsum nihil sit infinitum & indeterminatum, continens totum non esse, nulla res potest habere ius, vim, atque efficacitatem in ipsum nihil, nisi ea quoque sit infinita, continens in se excellenter totum esse cuiusmodi solus Deus esse potest. Hæc autē ratio, quauis à Scoto, Durādo, Guglielmo Ochan multis calumniis prematur, firma tamē & integra adhuc stat; ac mihi quidē certè valde probatur. Præterea, sicut Deus aliqua attributa sua cōmunicat creaturis, vt sapientiam, iustitiam, &c. aliqua verò minimè, vt esse independentens & omnipotens; ita verisimile est præter actiones, quas cōmunicat cum

*Rationes Dr.
Thomæ.*

creaturis vti sunt, mouere, producere, velle, intelligere, &c. esse aliquam propriam Dei, vt Deus est, incommunicabilem creaturis, vt nimirum ex nihilo aliquid traducat ad ens. Atque hæc sententia mirificè consentit cum iis, quæ scribit D. Augustinus 9. lib. super Genesim ad literam cap. 15. *Dicens, nullam creaturam posse creare quidpiam, seu paruum.* & paulò post, *Create,* inquit, *vllam creaturam tam nullus potest Angelus, quàm nec seipsum.* Vide etiam Damascenum in eandem sententiam lib. 2. de fide Orth. cap. 3. Hanc opinionem etiam sequitur Guilielmus Ochan. 2. Sent. dist. 1. q. 7. & 2. quol. q. 9. & Gabriel. 2. Sent. dist. 1. q. 4. Verùm negât eam argumentis demonstratiuis ac scientificis, ostendi posse, sed tantùm probabiliter persuaderi. Posset hic dubitari de gratia, quæ à Deo, & immediatè, & per sacramenta animis nostris infunditur, cuius productio videtur creatio, & tamen instrumentaliter attingitur & producitur à sacramentis; sed quia hoc est nimis Theologicum, alienû esset hic à nobis eiusmodi quæstionem tractari, cæterum D. Thomas pulchram huius difficultatis solutionem tangit in 3. quæstione de potentia Dei arg. 8. in resp. ad 3.

Altera sententia est Magistri sent. lib. 4. dist. 5. asserentis, nihil prohibere quò minus vim creâdi Deus impartire queat alicui creaturæ, non tanquam principali agenti, sed tanquam administro & quasi instrumento Dei: quam sententiam Durandus in 2. sent. conatur defendere non aliter, quàm demonstrando id non includere contradictionem, & soluendo rationes aliorum qui contra sentiunt. Sed quæ is supradicto loco affert, ea nunc breuitatis causa commemorare supersedeo. Ex his duabus opinionibus priorem equidem iudico esse probabiliorem & magis congruentem tum rationi & veræ Philosophiæ tum dictis sanctorum Patrum, qui propter pietatis, atque sapientiæ laudem, sunt quasi lumina quædâ clarissima Christianæ religionis. verùm his omissis quæ magis sunt Theologica quàm Physica, videamus, quid Aristoteles senserit de creatione.

An creatio admittenda sit secundum Aristotelis doctrinam: & an lumine naturali cognosci possit.

CAP. VII.

Duodecim
argumenta
probatur crea-
tionem non
fuisse Aristote-
li cognitâ.

ARISTOTELI nunquam venisse in mentem, vt existimaret creationem quæ est noua rei ex nihilo productio, esse possibilem, perspicuum & (vt opinor) certum faciam ex iis paucis quæ subiiciam. Primò, in 1. lib. Phys. text. 33. & 34. commendat commune illud decretum omniû Physicorum, ex nihilo nihil posse fieri. In eodem libro text. 75. ait esse impossibile, ex simpliciter non ente aliquid

aliquid fieri. Deinde, in primo Physic. tex. 43. inquit, non quodlibet fieri ex quodlibet, sed vnumquodque ex suo opposito, quod est contrarium, vel priuatio: & in 7. libro Metaphysicæ. textu 22 dicit omne quod fit, ex aliquo, & aliquid fieri. Postea Aristoteles semper definit causam efficientem per esse principium motus, nec vsquam vel leuiter innuit modum efficiendi per creationem. siquidem in 5. libros Metaphysic. vbi explicat varias significationes nominum, quibus & Metaphysica, & aliæ disciplinæ vtuntur, nullam vel mentionem, vel etiam verbum fecit creationis. Ad hęc, in 5. libro Metaphysic. tex. 17. definit potentiam actiuam per passiuam, dicens illam esse principium transmutandi aliud in quantum aliud: & apud eum nullum potest esse agens absque patiente: atqui hoc aduersatur creationi, in qua cernimus agens sine patiente, & potentiam actiuam sine passiuam. Præterea, Aristoteles (vt clarum est legenti eius libros) in omni productione requirit subiectum, terminum à quo, videlicet priuationem, vel contrarium, motum, locum, tempus, præuias dispositiones, concursum causarum particularium: quæ res nullo modo cadunt in creationem. Tum, Aristoteles (vt censent veteres Peripatetici, licet multi alij docti & graues viri contra sentiant) non concedit infinitam virtutem (vt vocant) in vigore; neque immediatè sine causis secundis quicquam de nouo posse à Deo fieri; nec eum aliter agere actione transeunte, quàm per motum, & lumen cœli, nec operari liberè, sed ex necessitate naturæ: quibus de rebus alio loco à nobis disputabitur. His autem rebus non concessis, nullo modo concedi potest creatio. Amplius, Aristoteles, & Peripatetici putant euidenter demonstratam esse æternitatem Materię primæ in 1. Physic. 82. illo argumento, quia si vnquam fuisset producta, oporteret eam productam esse ex aliquo subiecto, quare ante primam materiam fuisset alia, & sic res procederet in infinitum: similiter etiam in 8. Phy. motus, & temporis æternitas demonstratur ea ratione, quoniã si hæc facta essent, non potuissent fieri aliter quàm per motum, & in tempore: quare ante motum & tempus, & motus & tempus fuissent: quas demonstrationes quis non videt posita creatione nullas esse? Et cum æternitatem materię, temporis, motus, atque mundi, Aristoteles toties inculcet, tantopere commendet, & tantum in ea roboris, atque præsidij locatum esse putet ad bene Philosophandum, vt tota propemodum eius disciplina, maximè quæ est de intelligentiis, & rebus diuinis, hoc quasi fundamento nitatur, atque sustentetur; quis credat Aristotelem ad eam fuisse vecordem & stupidum, vt concederet creationem, quæ tantum doctrinæ suæ fundamentum labefactaret ac funditus euerteret? Quid ratio illa, qua in

1. lib. de Cœlo confutat sententiam Platonis qui facit cœlum ab aliquo principio natum sed nunquam interiturū, omne, inquit, quod incipit esse, aliquando desinet esse, nam quod tale est, factum est ex materia, quare corruptibile; quod autem corruptibile est, aliquando corrumpetur: hæc, inquam, ratio quam vim habet admissa creatione? nullam sanè. illa item disputatio eius, quæ luculenter tractatur in 7. lib. Metaph. & priore parte lib. 12. formam non posse produci per se nec immediatè à substantiis abstractis, nonne admissa creatione labascit? His accidit quòd Peripatetici ita secum cogitarent, si Deus potest creare res ex nihilo, aut is agit liberè atque contingenter, aut ex necessitate naturæ, si contingenter, cum sit infinitæ virtutis (non enim minor virtus quàm infinita sufficit ad creandum) non posset Philosophus vllā causam, & rationem reddere de magnitudine, numero, perfectione, & ordine earum rerū quæ sunt in mundo: Etenim hæc omnia penderent ex libera voluntate Dei, qui si voluisset multò plures maiores & perfectiores res creare potuisset: Sin autem agit ex necessitate naturæ, & habet infinitā virtutē ad creandū ex nihilo, cū in ipso nihilo nullus sit terminus aut modus, deberet sanè semper in infinitū nouas rerū species efficere, nā si agit ex necessitate naturæ, agit quicquid potest, & quātū potest, at potest in infinitū ergo &c. Quāobrè cū Peripatetici animaduertent admissa creatione omni ex parte consequi grauissima incōmoda contra suam ipsorū disciplinā, nullo modo possent in animum inducere vt eam concederent. His adde quòd veteres interpretes Arist. non modo eam non admittunt, sed etiam vehementer oppugnant. vide Auerroem in 8. Physi. comm. 4. Themistium in eodem libro super tex. 6. Simplicium ibidem in digressionibus suis contra Philoponum. Quid plura? Nihil (vt nostra fert sentētia) reperiri, aut fingi potest, quòd sit magis contrarium doctrinæ Aristotelis, & quod omnes eius artus, & neruos vehementius elidat. Atque hæc quidem ex sensu Aristotelis disputata sint.

*Quid Plato
sensit de
Creatione
tres opinio-
nes.*

Sed quid Plato sensit de creatione? Non satis conuenit inter omnes. Etenim sunt res opiniones. Vna, Platonem fecisse mundum æternum nō aliter quàm fecit Aristoteles: nam cum apud eum in Timeo sint tres causæ ipsius mundi, vna efficiens, quæ est Deus, altera exemplaris, quæ est Idea, tertia tanquam finis, quæ est bonitas ipsius Dei: cum hæ tres causæ omnes sint æternæ, non potuit mundus non esse sempiternus. vocat autem eum genitum & factum, vt indicet eum ex omni æternitate pendere omnino à Deo non secus ac si de nouo factus fuisset: & quemadmodum quod sit, pendet ab efficiente, sic mundus omnino pendet à Deo. Altera est, eum sensisse mundum ab initio temporis factum esse ex materia, quæ ab omni æternitate præ-

cesserit molitionem mundi, sed informis & incerto atque inordinato motu agitata: etenim hoc ipsum eisdem propè verbis docet Plato in Timæo, cui consentit quod scribit Plutarchus in 1. lib. de placitis Philosophorum cap. 3. ponens secundum Platonem tria principia omnium rerum Mentem, Ideam, & Materiam. Tertia est. Platonem fecisse mundum de nouo, & ex nihilo, alioquin nec materia, nec animæ rationales, nec intelligentiæ factæ fuissent à Deo, quod est cōtra Platonem, certè, cum Plato in Timæo indicat Deum affectorem mèrium cælestium, & animorum nostrorum, has autem res manifestum si ex materia fingi non posse, relinquitur eas secundum Platonem ex nihilo fuisse procreatas. Harum trium opinionum quæ sit magis Platonica, vltimo libro huius operis à nobis disquiretur: certè vltima minimè omnium probatur à Platonis. Secundum autem primam & secundam, clarum est nullum planè locum apud Platonem relinqui creationi.

Restat extrema huius disputationis pars, in qua declarandū est, an creatio lumine naturalihumanæ rationis cognosci queat. Ac possibilem quidem esse creationem, quin etiam necessario admittendam, videtur satis euidenter ostendi posse his octo rationibus. Prima Si Deus non potest agere nisi ex subiecto, ergo virtus eius est astricta & definita ad materiam: qui eam definiuit & sic astrinxit? nō Deus ipse sibi, nec aliquid prius aut superius Deo, neque materia, quoniam hæc natura posterior est Deo, ergo nihil. Secunda Eo maior est nobilitas agentis, quo paucioribus indiget ad agendum: sed Deus est nobilior agens quàm Natura, ergo paucioribus ad agendum indigebit, sed Natura eget materia prima, ergo neque hanc requireret Deus: vt sint hæc tria agentia, Ars, Natura, Deus: primo, ad agendum opus est aliquo corpore; secundo, tantum opus est materia prima; ergo tertio nihil opus erit ad agendū. Tertia Modus agendi. sequitur modū essendi, & quale est esse cuiusque rei, talis est actio: sed Deus in esse, à nullo pendet, nihil prærequirit, aut præsupponit, ergo nec in agendo. Quarta Hæc omnes habent notionē Dei naturaliter animis insitā & impressam, Deū esse ens primū, perfectū, à nullo pēdens, per se sufficiens, nullius indigens, ergo per se sufficit ad agēdum, nec eget subiecto. Quinta Deus est causa omnium rerum: alioquin præter Deū esset aliquid sine causa, habent esse à se, quod fieri non potest, non enim omnia penderet à Deo; sed multa sunt, vt materia prima, cæli intelligentiæ, quæ non potuerunt habere esse à Deo ex materia per motum, ergo per creationē. si dicas huiusmodi res habere esse à Deo ab æterno; respondeo id non obstare creationi, in cuius ratione ponitur vt sit ex non subiecto, non autem vt fiat de nouo, vel vt quod

*Probat
octo rationi-
bus possibile
esse creationē.*

creatur prius duratione fuerit non ens : nec minoris sanè virtutis est ab æterno aliquid creare & conseruare posse, quàm de nouo. *Sexta* Vel Deus ad agendum eget materia prima, vel non; si non, ergo potest creare ex nihilo agēs; si non eget, ergo materia prima non est à Deo; eeu quoniam ars eget corpore naturali, & Natura eget materia in agendo, neque corpus naturale habet esse ab arte, neque materia prima à Natura. Esse autem aliquid quod non processerit à Deo, repugnat primæ & amplissimæ virtuti Dei, qua cuncta completitur & continet. Contra eos vero qui negant materiam à Deo esse productam, disputat Eusebius lib. 7. de Præparat. Euangelica cap. 8. *Septima* Quamuis in productione cuiuslibet indiuidui videlicet hominis, semen est prius quàm ille homo; simpliciter tamen homo est prior semine, sicut actus potentia & perfectum imperfecto: quam rem disertissimis verbis docet Aristoteles in 12, Metaph. tex. 40. ita scribēs, *semen ex aliis prioribus perfectis est, neque semen primum est, sed quod perfectum est veluti hominem dicere quispiam posset priorem semine esse, non illum qui eo generatur, sed alium ex quo ipsum semen est*, hæc Arist. quare generatio hominis vt homo est, non eget semine, cum sit homo simpliciter prior semine, potest igitur habere alium modum productionis nimirum per creationem. Octaua Infinitum pertransiri non potest, sed si mundus est æternus oportet pertransisse infinitos homines generantes ante hunc qui generatur hodie: hoc autem est impossibile, ergo in vnoquoque genere animalium perfectorum quæ non possunt generari nisi à sibi simili, necessariò deueniendum est ad vnum aliquod primum quod non poterit fieri per generationem, ergo per creationem. Quid de animo nostro dicam? quem si immortalem, si veram atque naturalem hominis formam, si suum cuique hominum tributum esse, vti re vera est, concedimus, eum ex nihilo singulis propè momentis creari à Deo negare non possumus. Sed circa hæc quæ dicta sunt nonnullæ dubitationes existunt quas enodare oportet.

Ponuntur quædam obiectiones contra ea quæ dicta sunt de creatione.

CAP. VIII.

 T O dubitationes seu obiectiones quæ aduersari videntur his quæ de Creatione diximus nunc proferri in medium & explicare volumus. Ad prima quidem obiectio sic habet. Videtur creatio effici ab agente naturali in generatione formæ; nam per generationem, licet dicatur fieri compositum, tamen forma verè producitur, quæ cum ante generationem nec secundum se totam, nec

nec secundum aliquam partem alicubi exiterit, sed prorsus, nihil fuerit, cur non dicatur creari? neque enim obstat quod præfuerit in virtute agentis, neque quod recipiatur & producat in materia: siquidem hoc etiam reperitur in productione animæ rationalis & donorum supernaturalium cuiusmodi est gratia; quarum rerum productionem constat esse creationem. Etenim quod vulgo dicitur formā educi ex materia, nimis improprie dicitur; sonat enim illam segregationem formarum Anaxagoræ; vel inchoationem quandam formarum ab aliis introductam: quare magis proprie diceretur forma induci & gigni in materia quam ex ipsa educi. videtur igitur in ipsa generatione rerum naturalium complicatam atque conuolutam cū ea reperiri creationem. Secunda Aristoteles cognouit materiam primam, cœlos, & intelligentias habere esse à Deo, & non per motum ex aliquo subiecto, ergo per creationem ex nihilo; quare creatio cognita est Aristoteli, & secundum eius doctrinam necessariò concedenda est. Tertia Similiter etiam anima rationalis secundum Aristotelem est immortalis, forma hominis, vt ex multis locis eius liquiddò perspicui & demonstrari potest; sed nulla forma potest esse ante id cuius est forma, vt Arist. scribit in 12. Metaph. textu 16. ergo anima rationalis incipit esse de nouo, non per generationem, quoniam sic non esset immortalis; ergo per creationem, quare creatio etiam de nouo admittenda est secundum Aristotelē. Quarta Creatio est actio, ergo creans est agens, sed agens non potest esse sine patiente, quoniam sunt relatiua, ergo creatio non erit sine patiente, quare non fiet ex nihilo. Quinta Aut quod creatur, ante poterat esse, aut non; si nō poterat creari, ergo neque creatum est; nam quod impossibile est fieri, etiam impossibile est esse factum: sin autem poterat creari & esse, talis potētia ad hoc ipsum creari, vel ad esse creatū, cū non possit per se constare, inerat in aliquo subiecto, quare creationem non fit ex nihilo. Sexta Si creatio fiat ex nihilo, non poterit reddi vlla causa cur potius hoc creatur quam aliud; Nam ipsum nihil per se indeterminatum & indifferēs est vt ex eo hoc vel aliud quodlibet creetur; Similiter etiam Deus qui creat, cum sit agens vniuersale, per se indifferens est ab huius vel illius rei productionem, ergo nulla ratio potest reddi cur potius hoc quam aliud quoduis creetur; sed hoc est absurdum, creatio igitur est impossibilis. Septima Aut Deus creat res per aliquā actionem transeuntem, at hæc indiget subiecto; aut per actionem immanentē, hoc est per suam essentiā vel per suum intelligere & velle quæ sunt idem quod essentia eius; at hæc sunt æterna in Deo, sed nō potest effectus nouus immediatē produci per actionem antiquam & æternam; ergo nihil de nouo potest à Deo creari. Octaua Si Deus

potest immediatè creare omnes res ex nihilo, frustra igitur sunt agentia naturalia; nam frustra fit per plura quod potest æquè bene fieri per pauciora: cum igitur Deus sine causis secundis, per se ipsum omnia possit efficere, quid opus erat causis secundis? quare vel nulla est creatio, vel superuacanea est causalitas agentium naturalium. Atque hæc quidem obiici possunt contra ea quæ de creatione docuimus.

*Discrimen
inter id quod
generatur et
id quod crea-
tur.*

Ad has autem obiectiones facilè respondere possumus hoc modo. Ad primam habet sanè generatio aliquam similitudinem creationis, propter eam rationem quæ in obiectione posita est, sed hoc interest, quia id quod creatur, vel non requirit vllum subiectum, vel certè, tantum vt recipiens, nec eiusmodi vt per affectiones & dispositiones eius producat id, quod creari debet: at quod generatur exigit necessariò materiam, tanquam id in quo ipsum recipiatur, sustentetur, & per cuius dispositiones & affectiones procreetur. Et forma quæ creatur non est eiusdem ordinis cum materia in qua recipitur, vt patet in anima rationali & gratia; forma verò quæ per generationem fit, eiusdem generis & ordinis est cum materia sua. Sed hac de re lege Scotum. 2. sent. dist. 18. quæst. vnica, acutè doctèque disputantem. Non dicitur autem forma induci in materia, ne quis falso opinetur formam per se productam extrinsecus adiungi materiæ, sed dicitur educi ex materia, vt intelligatur forma produci coharens imò immerfa materiæ, per transmutationem eius, inseparabilis ab ea in fieri esse & operari; cuius rei illud est clarissimum argumentum, quòd per contrarias affectiones & mutationes materiæ, non solum separatur à materia, vt fit in anima rationali, sed penitus interit vt in aliis omnibus formis Physicis contingit. Nec tamen formæ naturalis interitus, est annihilatio; alioquin eius quoque generatio deberet dici creatio; nam per eandem vim & dispositiones, quibus vna forma deletur ex materia, continuò exitatur altera inherēs in eadem materia. Itaque corruptionem naturalem semper immediatè consequitur generatio, annihilationem autem non est necessarium vt alterius rei productio consequatur. An vero in rebus sit aliqua annihilatio vel esse possit docet D. Thomas 1. par. Quæst. 104. art. 3. & 4. Ad secundum. Alexander negat secundum Aristotelem. Deum esse causam efficientem rerum æternarum, sed tantummodo esse finem: Simplicius concedit productionem eiusmodi rerum à Deo esse perfectam, sed negat eam vocari debere creationem: Aui-cenna non dubitat eam appellare creationem, nec putat creationem ab æterno, sed eam duntaxat creationem, quæ fit de nouo displicuisse Arist. Vt cunque sit, illud manifestum est, argumentum hoc nihil

sententiæ nostræ officere;quippe qui eam tantum creationem quæ de nouo fit, Aristoteli cognitam esse negamus. Ad Tertiam. Inter Aristotelicos alij putarunt animum nostrum secundum Arist. esse mortalem,ac proinde generabilem, vt Alexander;alij immortalem, sed assistentē,& vnum in omnibus,vt Theophrastus. Themist. Auerroes: Alij immortalem & informantem & suum cuique hominum, vt Albertus & D. Thomas;alij Arist.de natura animi nostri dubium fuisse,atque ob eam rem ambiguè locutū esse vt Scotus & Herueus. Quare cum de opinione Arist. tanta sit discentio inter Peripateticos, nec possit id quod est dubium, per aliud quod sit vel magis vel æquè dubium ostendi & probari; nec Philosophicè nec prudenter faciunt,qui ex anima rationali, argumentantur creationem esse cognitamAristoteli,Ad Quartam.Creatio non est actio propriè sed tantum æquiuocè,nam nihil aliud est quàm ipsamet res creata cum relatione ad Deum, & ad id, quod cum immediatè ante nihil esset, à Deo facta est aliquod ens. Obiectio igitur valet in actione Physi.& propriè dicta qualis non est creatio,vt præclare docet.D. Tho.1.par. Quæst. 45.art. 2.ad. 2.Ad Quintam.Hoc interest inter creabile & generabile quod hoc includit duplicè potentiã,vnã intrinsecã ex parte materiæ, alteram extrinsecam ex parte agentis;illud autè vnã tantum, nempe extrinsecam ex parte solius creantis,non enim ob aliam causam dicitur quidpiam creabile nisi quia Deus id creare potest. Possè igitur creari,significat eam solam potentiã quæ est in creante:at posse generari,duplicem potentiam denotat,& eam quæ est in generante,& eam quæ est in materia ex qua fit generatio.Ad Sextam.Determinatio creationis ad hunc vel illum effectū, neque proficiscitur ex nihilo, neque ex Deo vt Deus est; sed ex Deo, vt habet in se varias ideas,& suam cuiusque rei definitam & propriam rationem. Nam quòd Deus habet in se ideam hominis, ad eius similitudinem creat cum vult hominem;idémque contingit in aliis quæ ab eo creantur. Adde quòd secundum Aristotelem 9.Metaphysicæ tex 10.agens per intellectum determinatur ad agendum simpliciter vel ad agendum hoc potiùs quàm aliud quidpiam à sua voluntate. Ad Septimam. Deus creat res per suam voluntatē,quæ licet sit æterna,id tamen non obstat quo minus possit ab ea effici aliquid nouum; potest Deus ab æterna velle & constituere,vt quidpiam fiat de nouo, & certo quodam tempore. Sicut ego possum hodie velle & deliberare facere aliquid ab hinc vnum annum vel mensem. Verùm hac de re, extremo huius operis libro subtilius agetur.Ad Octauam,Deus nullo modo indiget creaturis nec est aliqua perfectio in creaturis,quæ non infinitis partibus maior atque præstentior in Deo inest; neque tamen

ob eam rem putatur superuacanea fuisse productio creaturarū; quoniam in illis Deus manifestauit bonitatem, potentiam & sapientiā suam, boni enim est esse diffusiuum & communicatiuum sui; similiter etiam, quamuis Deus possit per se omnia efficere, tamē sicut alias perfectiones impertiuit creaturis, ita rationi consentaneum fuit, ut hanc quoque vim & potestatem producendi simile, eis largiretur: nam si non tribuisset, fecisset sanē illas imperfectas, siquidem perfectum est vnum quodque cum potest sui simile producere; Sin autem tribuisset, non sineret autem eam exerceri, frustra illam dedisset. Atque hæc quidem de creatione, satis ad id quod nunc agere institui-mus, dicta esse arbitror. De qua multa etiam scribit. D. Thomas prima. quæst. 45. & Theologi Scolastici initio secundi libri sententiarū. Verum nos ad tractationem materiæ, à qua ad hanc de creatione disputationem defleximus, reuertamur.

De materia Cæli opinio Egidij.

CAP. IX.

DE MONSTRATVM est materiam esse, & necessariam esse in omni mutatione Physica, qua etiam de causā obiter disputatum est de creatione; nunc consequens est, ut ad secundam quæstionem, hoc est, ad explicandum quid sit materia, veniamus. Sed quia alia est materia in corporibus cœlestibus, & alia in sublunari-bus, necessarium esse puto, antea discrimen, quod est inter materiam cœlestem & sublunarem indicare; ut nobis quibus propositum est hoc loco tantum differere de materia rerum sublunarium, de qua sola etiam Aristoteles egit in primo Physicorum, planior & obsolutior procedat disputatio. Videndum igitur est an cœlum habeat materiam eiusdem rationis cuius est materia rerum corruptibilium. Qui-dam putant cœlum esse compositum ex materia & forma & mate-riam eius non esse diuersam à materia rerum sublunarium. Quod au-tem cœlum ex materia & forma sit compositum, cōfirmant primum testimonijs Arist. tum rationibus. Testimonia Aristotelis sunt hæc. Primò Arist. in lib. 2. de Gener. tex. 51. sic ait. *Principia sunt numero aqua-lia, & genere eadem, qua in æternis & corruptibilibus.* Sed hæc sunt cōposi-ta ex multis principijs nempe materia & forma, ergo & illa. Præterea in 12. Metaphy. tex. 10. ait cuncta quæ mouentur habere materiam, & subdit cœlum habere materiā, quamuis diuersam ab alijs: sed ha-bere materiam est compositorum, ergo cœlum est compositum. Am-plius 1. de Cælo tex. 92. inquit cœlum esse mixtum in materia, & in 94. cōstare ex tota materia; sed hæc verba significant ipsum esse com-

positum, ergo &c. Idem in eodem loco; cum proposuisset dubitationem hanc, cum omnia quæ habent formam in materia, possint numerabiliter multiplicari, cælum autem sit huiusmodi, cur ipsum secundum numerum non multiplicetur? Ipse soluens hanc rationem, ait id accidere, quia cælum in se habet omnem materiam quam habere possit, & ob id non suppetere illi aliquam materiam in quam multiplicari queat: quibus verbis apertè cecedit, cælum habere formam in materia, ergo est compositum.

Rationes ad idem comprobandum has afferunt. Prima Substantia est triplex, materia, forma & compositum ut dicitur 2. de Anima tex. 2. Sed cælum non est materia, quia hæc per se non mouetur, ut apud Aristotelem scriptum est lib. 5. Phy. tex. 8. & per se non est hoc aliquid 7. Metaph. tex. 8. At cælum per se mouetur & est hoc aliquid. Deinde cælum non est forma, quia hæc per se, nec est quanta, nec mobilis, ut est in 5. Phy. tex. 3. cælum autem utrumque habet, ergo vel non est substantia vel est compositum. Secunda Cælum habet materiam, ut multis locis ait Arist. & patet ex eo quia habet quantitatem, raritatem & densitatem quæ accidentia comitantur materiam; deinde habet etiam formam, tum quia actu existit hoc aliquid, quod forma; tum quia accidentia eius sunt terminata, talis autem terminatio provenit à forma, secundum Auer. in libro de substantia orbis: ergo cælum est compositum ex materia & forma. Tertia Moueri est materię, mouere autem formę, ut dicitur 2. de Generat. 53. & 3. Phy. 17. sed cælum mouetur localiter, & mouet, ac regit hunc mundum inferiorem, ut dicitur 1. Meteororum cap. 2. ergo erit compositum ex materia & forma. Quarta Aut cælum est actus purus, aut pura potentia, aut compositum ex utroque; non actus purus, quia sic esset intelligentia, & non posset moueri secundum locum; quia omne tale participat potentiam; nec est pura potentia; quia sic non existeret actu hoc aliquid, nec ageret in hæc inferiora, ergo est aliquid compositum ex utroque. Quinta Secundum Auer. 1. cæli, comment. 91. unumquodque est sensibile propter materiam & intelligibile propter formam: sed cælum est sensibile, quippe cum percipiatur sensu visus, ergo habet materiam: est quoque ipsum intelligibile, quia de eo est scientia tam Physica, quam Astrologica, ergo habet etiam formam. Quare ipsum necesse est esse compositum ex materia & forma. Sexta Cælum est corpus naturale, ergo vel est natura, vel habens naturam; si natura, cum hæc sit causa, ut moueatur id in quo est (sic enim definitur 2. lib. Phy.) necessarium est cælum esse compositum ex ipsa natura, quæ est principium motus & ex eo in quo est talis natura, eo videlicet, quod mouetur; Si autem sit habens naturam, si-

militer manifestum est debere esse compositum ex natura, & habere naturam. 7. Cum in aliis omnibus corporibus sit compositio ex materia & forma, non est remouenda à cælo, nisi repugnet ipsis: sed cur ei repugnat? an quia omnis compositio est dissolubilis? an quia materia haberet potentiam & formam, omnis autem potentia est contradictionis, hoc est ad esse & non esse; ut scriptum est in 9. lib. Met. tex. 17. ex quo efficeretur necessario cælum aliquando tandem interiturum esse? Atqui hoc est infirmum; Etenim in cælo est compositio ex substantia & quantitate; & cæli natura est in potentia ad quantitatem, ceu quodlibet subiectum ad ea, quæ sibi proprie & naturaliter cōueniunt accidentia, nec tamen aut illa compositio est dissolubilis; aut illa potentia est contradictionis ad esse & non esse: cur igitur idem non contingat in compositione substantiali, cum hæc non minus valens ac firma sit ad permanendum quam accidentialis? 8. Datur compositio substantialis ex forma corruptibili & materia incorruptibili, ut in elementis: & item ex materia corruptibili & forma corruptibili ut in equo: & ex materia corruptibili & forma incorruptibili ut in homine: restat ultimus gradus ex materia & forma incorruptibilibus; qui, ne quis gradus perfectionis vniuerso desit, tollendus non est: is autem nulli rei præter cælum, assignari potest, ergo cælum est compositum. Minus est naturæ ac rationi congruere esse in rebus compositionem ex forma immortalis & materia mortalis, quam ex utraque immortalis: quia hic cernitur ordo & proportio inter materiam & formam, illic autem nulla apparet proportio; cum tamen materia & forma quia sint ad aliquid ut est in 2. Phy. 26. debeat esse simul; & una sine altera frustra sit & præter naturam se habeat. Si igitur illa compositio reperitur in homine multo verisimilius est hanc posse reperiri in cælo. His igitur testimoniis & rationibus probatum est cælum esse compositum ex materia & forma. Quod autem materia cæli per se non sit diuersæ rationis à materia rerum sublunarium, hoc modo demonstrat. Primum si tales materiae differret, per aliquem actum & formam differret: nam ut apud Arist. 7. Metaph. tex. 49. actus est qui separat & distinguit; sed illæ materiae cum sint primæ & simplices non habent velut actum vel formam ex se, ergo non possunt inter se distingui. Si quis autem dicat eas distingui per diuersos respectus ad diuersas formas, hoc est cælestes & sublunares; id nihil valere ostendit ex eo quia illæ duæ materiae cum sint res absolute, & secundum naturam priores illis respectibus utpote qui fundantur in ipsis materiis, non possunt per eos distingui, Deinde, in omni genere causæ veniendum est ad aliquam primam causam illius generis, ut patet in efficiētibus & finibus, & traditur ab Arist. in 2. Met. tex. 6. ergo in materiis quoque veniendum est ad unam primam, at si materiae cæli & horum inferiorum per se diuersæ essent, reperiretur duæ materię equaliter primę. Postea, quantitas cæli eiusdem rationis est ac qua-

titatis rerū sublunariū, nā q̄ illa sit incorruptibilis, hoc non obstat, tū quia secūdū Cōmētatorē etiā quātitas huius materiæ sublunaris suapte natura est incorruptibilis, & tātūmodo ratione diuersę terminationis & figurę variatur, atq; cōmutatur: tū etiā quia esse corruptibile vel incorruptibile accidit quātitati vt quātitas est, videlicet propter subiectū in quo inhæret; quamobrē nō potest mutare propriā & essentialē rationē quātitatis. Si igitur quātitas cœli, & corporū sublunariū sunt eiusdē rationis, quātitas autē est accidēs per se cōsequens materiā, relinquitur etiā illas materias eiusdē rationis esse. Præterea, Arist. in 1. Phy. tradidit principia cōmunia omniū rerū naturaliū, tū quia id postulat ordo doctrinæ vt à maximē vniuersalibus, ad minūs vniuersalia fiat progressio; tū quia id Arist. præmonuit & proposuit velle se facere in procēmio illius lib. ergo materia prima quæ ibi tractatur cōmunis est omniū corporū naturaliū. Nō igitur materia cœli, & harū rerū inferiorū sunt diuersæ rationis. Sed dubitaret aliquis, quomodo si in cœlo est materia similis materiæ nostratis, cū hæc sit causā interitus rerū sublunariū, nō similiter illa reddat cœlū corruptibile: Hæc dubitationē ita soluūt; Materiā, quæ est sub vna forma, nō aliā ob causā esse causā corruptionis eius, nisi quia habet priuationē & appetitū alterius formæ, quā quia simul cū priori tenere nō potest, illā abiicit vt hæc accipiat. In materia autē cœli nulla hēret priuatio & appetitus alienæ formæ; propterea quod forma cœlestis ob excellētē nobilitatē suā omni ex parte satiat & explet appetitū materiæ sibi subiectæ. cernitur autē illius formæ nobilitas ex eo quod est æterna & generalis causā rerū sublunariū, & omnes earū rerum perfectiones excellēter in se cohibēs, vt nulla causā sit cur materia, tam præstanti formæ subiecta, aut eā fastidire debeat, aut alienā expetere. Hæc opinionē sequitur Ægidi⁹ in tractatu quodā suo de materia cœli & aliis multis locis: D. Bonauētura etiā videtur in eam inclinare 2. sent. D. 12. & Guilelmus Ochā super eūdē lib. quęst. 22. Gabriel Biel, & Scotus locis supradictis hanc sententiā putāt esse tenendā Theologis, tanquā magis congruentem iis, quæ sunt in sacra scriptura. Attribuitur quoq; hæc sententia Platoni, Philopono & Auicennæ.

Refellitur opinio Ægidi⁹. CAP. X.

HANC opinionem falsam esse & testimoniis Arist. & rationibus ostendemus. Arist. 8. Metaphysicæ tex. 14. ait non omnium esse materiam, sed eorum tantum quorum est transmutatio adinuicem; quæcunque verò absque eo quod transmutantur sunt, horum non esse materiam: ex quibus verbis confiscitur in cœlo non esse materiam aut longē diuersam ab hac nostra. In eodem libro tex. 12. & in lib. 12. Metaphysicæ tex. 10. & in 2. Metaph. tex. 17.

Multis testimoniis Aristotelis probatur materiam cœli esse diuersam a materia rerū sublunariū.

perspicuis & apertis verbis scribit materiam cœli esse diuersæ rationis à materia aliorum corporum. In 2. de Generatione tex. 43. reprehendit Diogenem, quod diceret vnum & idem esse subiectum atque materiam omnium rerum, affirmans id verum esse in iis; quæ inuicem transmutantur; in aliis autem minimè. In eodem libro tex. 53. & 54. & 87: quæcunque inquit communicant in materia possunt inuicem agere & pati, quæ autem non communicant, minimè: sed cœlum agit in res sublunares nullum ab illis perpesionem accipiens, ergo non habet cum illis materiam communem. Postremò in primo libro de Cœlo Arist. demonstrat cœlū esse corpus genere diuersum ab aliis corporibus, ergo illius principia in quibus est materia diuersa erunt ab aliorum principiis, & Themisthius vt refert Auerr. 8. Metaphy. comm. 12. ait cœlestia corpora aut esse formas sine materia, aut habere materiam secundum æquiocationem.

*Materia est
caussa cur
quidque sit
corruptibile.*

Idem confirmatur hac ratione. Si cœlum est compositum ex materia & forma vt sentit Ægidius, ergo est corruptibile; quod est cōtra opinionem Arist. & ipsius Ægidij. Consequentia probatur; primum his testimoniis Aristoteles. in 7. Metaphysicæ tex. 22. Sic ait, *Cuncta quæ à natura, aut arte fiunt habent materiam, possibile est enim esse, & non esse eorum unumquodque, hoc autem cuique materia.* In eodem libro tex. 53. *Substantiarum inquit, sensibilem & singularem, neque definitio, neque demonstratio est eo quod habent materiam, cuius natura talis est, vt esse & non esse contingat, quare corruptibilia sunt omnia quæ illam habent.* In 9. Metaphysicæ tex. 17. ait in æternis non esse potentiam, nisi ad vbi, & ratio est vt ipse mox subdit, quia omnis potentia est contradictionis ad esse & non esse. Quare si in cœlo non est potētia nisi secundum quid, similiter etiam non erit materia nisi secundum quid. In 1. de Cœlo tex. 136. scribit materiam habere in se potentiam contradictionis, & causam esse, vt res sint & non sint. In libro de longitudine & breuitate vitæ cap. 2. habet hæc verba. *Impossibile est materiam habentem non esse fere aliquid contrarium,* sed ipse in 1. de Cœlo tex. 20. probat cœlum careere omni contrario, ergo secundum eum carebit etiam materia. In 12. lib. Metaph. tex. 30. probat intelligentias esse sine materia, quia sunt sempiternæ; ergo propter eandem rationem, cum cœlum sempiternum sit, erit quoque sine materia. Ad extremum in 1. de Generatione, in fine textus primi scriptum est; quæcunque habent inuicem transmutationem habere vnam communem materiam & contra, quæ vnam habent communem materiam, esse inuicem transmutabilia. His adde pulcherrimum illum locum Arist. qui est in 14. lib. Metaphysicæ cap. 3. vbi peracutè probat, res æternas non esse compositas, quia si tales essent, haberent materiam, quæ in causa est cur res in

res in quibus inest, contingat esse & non esse, quocirca ipsæ si materiam haberent non essent æternæ.

Cōfirmatur etiā superior consequentia hac ratione; si materia cœli per se sumpta nō differt à materia horum inferiorū, ergo sicut hæc ex se est in potentia ad formas sublunares, sic etiam illa, alioquin non essent eiusdem rationis; quare materia cœli habet potentiam accipiendi formas sublunares, sed id contingere non potest sine interitu cœli, presertim cum nulla potentia naturalis omnino frustrari possit, ergo cœlum est corruptibile. Neque firmū est illud præsidium Ægidij, huiusmodi potentiā penitus expleri & exhaustiri propter excellentiam formæ cælestis, quæ eminenter continet omnes formas sublunares; hoc inquam præsidium nullum est, primum quoniam illa potentia accipiendi omnes formas cum per se ac essentialiter conueniat materiæ, nullo modo potest ab ea remoueri; Deinde falsum est formā cælestē nobiliore esse cunctis formis sublunaribus, cum illa secundum Ægidium sit inanimata, in his autem quædā sint viuentes & sentientes. Præterea forma orbis Lunæ, quamuis expleat appetitum suæ materiæ quæ est in Orbe Lunæ respectu formarum sublunarium, quibus putatur nobilior, attamen nō potest explere illud appetitum, ratione superiorum formarum cælestium, nimirum Mercurij, Iouis, Martis, & Saturni: Cum enim huiusmodi formæ nobiliores sint, quam forma Lunæ, non poterit Ægidius dicere illas contineri eminenter ab hac; quare; cum materia Lunæ habeat potentiā ad alias formas cælestes, nulla verò potentia naturalis frustra sit, poterit sine dubio eas accipere; id autem nō potest accidere sine commutatione substantiali orbium cælestium, ergo quocunque se vertat Ægidius, tenetur constriktus & cogitur fateri cœlum esse corruptibile, aut saltem ratione materiæ esse corruptibile, ratione verò formæ incorruptibile; quod sanè maximè absurdum est in Philosophia, quæ docet inter quamlibet materiam & formam ei respondentem, summam esse cognationem, atque proportionem. verum ad solutionem eorū, quæ pro Ægidij opinione allata sunt veniamus.

Ad testimonia & rationes quæ positz sunt initio proximè antecedentis capitis, nihil necesse est respondere; propterea quod illis rationibus solum conficitur, cœlum esse compositum ex materia & forma, quod non est contra id quod nunc docendum & probandū suscepimus: Etenim hanc disputationem de materia Cœli, ob eam maximè rem instituimus, vt doceremus longe diuersam esse rationē materiæ cælestis atque sublunaris, sine cœlum sit compositum, siue simplex quædam substantia quemadmodum placet Auerr. cuius opinionem probabiliorem putat secundum Arist. Durandus, Ga-

*Firmissima
ratio contra
Ægidium.*

briel Biel, Scorus, in 2. lib. Sententiarū Dist. 12. & 14. si quas autem sententias Aristotelis supra adduximus quibus significari videtur nullam in cœlo esse materiam, eas sic interpretari oportet, vt non omnem cœlo materiam, sed talē modō, qualis est in rebus sublu-
naribus, adimi intelligamus. Ad rationes autem quibus conatur Ægidius demonstrare materiam cœlestem, & sublunarem eiusdem rationis esse, breuiter respondemus ad hunc modum. Ad Primam; Illæ duæ materiæ differunt seipsis, non autem per aliquem actum, sic enim esset processus in infinitum Et id quod ait Aristoteles actum esse qui distinguit, verum est in compositis de quibus ibi loquitur, quamuis autem respectus materiæ ad formam per se sit posterior natura materiæ, tamen est nobis pro certissimo & manifestissimo signo ad cognoscendam propriam eius rationem. Nam quia materia cœlestis & sublunaris per se referuntur ad formas maximè diuersas, ex eo intelligimus huiusmodi materias esse longè diuersas inter se. Idque multo certius & clarius est secundum opinionem Auerrois, quippe qui facit materiam cœli substantiam simplicem actu per se subsistentem, & perfectam; quod nequaquam conuenit in materiam sublunarem. Ad Secundum Sufficit venire ad vnā primā materiam analogicè; neque enim in formis venimus ad vnā primā formā vniocè, sed analogicè; nimirum ad formā abstractā, seu ad formā assistentem & informantem, de quibus nomen formæ dicitur analogicè. Ad Tertiam Accidentia cœli & harum rerum inferiorum, Physicè, non sunt eiusdem rationis; exempli causa, quantitas cœlestis & sublunaris Mathematicè sumptæ non sunt diuersi generis, Physicè autem, sunt ratione subiecti; siquidem illius subiectum est incorruptibile, huius autem corruptibile, vel per se, vel per accidens: corruptibile autem, & incorruptibile differunt genere, vt est in fine 10. libri Metaphysicæ: & quantitas cœlestis ex se est terminata & immutabilis, sublunaris autem ex se est interminata & variā determinationem accipit à diuersis agentibus propter diuersas formas. Ac quantitas quidem si per se atque Mathematicè sumatur, nullius sensibilis materiæ rationem continet; quare non potest quā talis est, certò demonstrare diuersā vel eandem esse rationem atque naturā materiæ; cum autem accipitur Physicè, hoc est prout habet esse in rebus & prout est coniūcta cum hoc vel alio genere motus & aliorum naturalium accidentium, hac ratione potest indicare vim & naturā materiæ. Si autem hoc modo spectetur quantitas cœli, cum

*Quantitas
cœli & rerū
sublunarium
Mathematicè
sumpta
sunt vnius
rationis &
speciei, Physicè
autem im-
mūtē.*

habeat esse incorruptibile, & subiaceat motui circulari perpetuo, aperte declarat materiam cælestem valde diuersam esse à materia sublunari; id quod luculenter ostendit Alexander Aprodifæus primo libro Naturalium quæstionū cap. 15. Ad Quartam Aristoteles in primo Physico textu 68. perspicuis verbis docet se non agere nisi de principiis rerum naturalium quæ habent generationem & interitum. Nam vt ait Auerroes primo cap. libri de substantia orbis, impossibile est esse eadem principia æternorum & corruptibilium nisi æquiuocè; sed hanc solutionem fusiùs tractauimus in secundo libro huius operis capite 2. Ad illud autem testimonium Aristotelis ex 2. libro de Generatione textu 51. vbi ait in æternis, & corruptibilibus principia esse æqualia numero & genere eadem respondendum est, nomine generis intelligendum esse genus analogum, hoc est secundum proportionem; nam est in cælo materia & aliquo modo forma, atque priuatio, & efficiens, similiter vt in rebus sublunaribus: verum sicut forma, efficiens, priuatio sublunarium & cælestium sunt longè diuersa, sic etiam illorum materiarum. Ergo manifestū est materiam cælestem diuersam esse à sublunari, quare illa relicta, pergamus quæ de materia rerum sublunarium dicere constituimus, ea diligenter explicare. Et primum quid sit materia peruestigemus.

Quid sit Materia.

C A P. X I.

MATERIAMVS quid sit materia, enumerantes & colligētes omnia quæ possunt ei conuenire. Ac primò quidem materia est *Materia est ens & substantia.* ens & substantia vt Arist. scribit 1. Phy. tex. 79. quod in loco addit *prope* quod non sit perfecta substantia; & 7. Metaphy. tex. 7. & 2. de Anima tex. 2. atque aliis locis substantia diuiditur in materiā formā & compositum; & 1. Phys. tex. 52. Arist. inquit substantiam non componi ex non substantiis, at substantiæ naturales componentur ex materia & forma, ergo materia est substantia. Quod si materia non esset ens, quo pacto esset subiectum generationis? quo modo reciperet formas atque sustentaret? Si autem est ens & non substantia. ergo accidens: si accidens, oportet ipsum esse in aliquo subiecto priori; & vnum accidens non potest suscipere aliud accides materia autem suscipit formas omnes & est prior illis nec quicquid est ea prius, ergo non potest esse accidens. Denique proprium est sub-

*Materiam re
distingui à
forma.*

*Quomodo di-
stinguatur
materia à for-
ma.*

*An sit maior
conuenientia
inter formam
& materiam
quam inter
formam sub-
stantialem &
accidentale.*

stantiæ nõ esse in alio, quod præcipuè conuenit materiæ; certè enim res sunt in alio, vel simpliciter, vt accidentia, vel aliquo modo, vt formæ substantiales. Sed dicit aliquis, Arist. 5. Phys. tex. 8. & 1. de generatione, appellare materiam non ens & 7. Metaph. tex. 8. negare eam esse substantiam: Respondemus, materiam primam appellari nõ ens & non substantiam, quia non est ens completum, neque substantia perfecta hoc est specificè in aliquo gradu entium determinata & constituta. Deinde materia est substantia re diuersa à forma; nam cum Arist. 1. Phys. scribat duo esse principia rerum naturalium, quia scilicet priuatio, quæ numeratur tertium principium, idem est cum materia; eadem igitur ratione posset concludi vnum tantum esse principium, siquidem materia re non differret à forma. Præterea, si materia diuersa non esset à forma, nulla esset substantia naturalis verè ac secundum essentiam composita. His accedit, quod materia subiicitur formæ & eam recipit & per se est ingenerabilis atque incorruptibilis, forma verò recipitur in materia, terminus existens generationis & corruptionis. Scotus & Grægorius Ariminensis 2. sent. D. 12. q. 1. refellunt opinionem quorundam dicentium materiam & formam re non distingui. Sed quæ ipsi afferunt, ea hic recensere breuitatis causa superledeò. Sed dubitaret aliquis, si materia differt à forma, ergo per aliquam differentiam, quare materia esset composita ex sua propria natura & ea differentia qua distinguitur à forma. Respondemus; materiam & formam distingui seipsis; sicut etiam seipsis & non per aliquas differentias ipsis additas distinguuntur summa genera categoriarum, vltimæ differentię, Deus & Creaturæ; & alia eiusdem rationis. Quamobrem si propriè loqui volumus, non debemus dicere materiam & formam esse inter se differentes, sed diuersas; quid autem discriminis sit inter differens & diuersum, docet Arist. 10. Metaph. tex. 12. Neque vero, si materia re differt à forma, propterea potest concludi, eam aut posse existere sine forma, aut definiri: Nam similiter etiam vnum relatiuum re differt ab alio, & accidēs à subiecto, quæ tamen neque secundum rem neque secundum definitionem, inuicem separari possunt. Posset etiam hic quæri; vtrum forma substantialis differat magis à materia, quam à forma accidentalī; Cui dubitationi breuiter ita occurritur; secundum quid, maior est conuenientia inter formam substantialem & accidentalem; quoniam ambæ sunt actus, & dant esse, & determinant ad aliquid, quæ non possunt dici de materia prima; simpliciter tamen maior est cognatio inter formam substantialem & materiam primam; quia sunt ambæ vnius categoriæ, & principia per se eiusdē rei, & ita inuicē cohererent atq; vniuntur vt conficiāt vnū quiddā per se ac propriè ens; quæ

in formam accidentalem nullo modo conueniunt. Postremò, materia est substantia imperfecta, & ens in potentia; quod sit substantia imperfecta, ex eo perspicuum est, quia est pars alterius, & ut scriptum est 1. Physic. text. 81. expetit formam tanquam fœmina marem & veluti turpe pulchrum. Adde, quod per se indefinita & indeterminata est, & determinationem, atque perfectionem suam accipit à forma. Esse autem ens in potentia, affirmat Arist. pluribus locis, ut 7. Metaphys. text. 7. & 8. & 12. lib. tex. 7. & 2. Phys. tex. 11. & 12. & 2. de Anima tex. 2. Nam cum sit ens imperfectum & recipiens aliud, erit in potentia; neque enim ut Aristot. docet 2. de Anima tex. 7. & 7. lib. Metaphys. text. 49. & 8. lib. tex. 15. posset vnum ens per se confici ex materia & forma si essent ambæ actus: oportet enim, ut è duobus efficiatur vnum quidpiam per se, alterum eorū esse actum, alterum potentiam: cum autem forma sit actus, necesse est materiam esse ens in potentia. Demonstratum igitur est materiam esse ens, & substantiam, & in potentia, & imperfectam. Sequitur ut proprias definitiones & descriptiones eius aperiamus.

Prima descriptio materiæ primæ significatur in 1. Phys. t. 69. & ducitur ex similitudine, seu analogia, quæ est inter materiam primam respectu formarum naturalium & materiam artificialem respectu formarum artificialium, potest autem huiusmodi descriptio materiæ ex verbis Aristotelis ita confici; *Materia est substantia, quæ ita se habet ad formas & ad substantias compositas naturales, quemadmodum æs, vel lignum, vel aliud quiduis ad formas artificiatas.* Recte autem materia describitur similitudine & comparisonem aliarum rerum artificialium; illa enim nullum habet actum, & quiditatem, ut ibi scribit Commentator, per quam sit per se intelligibilis. Quocirca bene Plato in Timæo inquit, eam rem non nisi adulterina rationatione cognosci, & cum vacuitate sensus contrectabilem esse. Sed in illa analogia est quædam similitudo & item quædam dissimilitudo; Similitudo in eo est, quod sicut lignum vel æs ex se nullam habet speciem aut formam artificiosam, sed tantum potestatem accipiendi eam ab altero; & sicut æs determinatur in genere artis & perficitur à forma artificiali, sic etiâ materia prima in se nullam cohibet formam substantialem, sed tantum habet potestatem accipiendi omnes formas, à quibus in certis, definitisque gradibus rerum determinatur perficitur & denominatur: dissimilitudo autem in eo cernitur, quod materia rerum artificialium est corpus per se actu existens & completum, quod non perficitur à forma artificiali nisi secundum quid, nec ad eam habet inæternam & naturalem potentiam: At materia prima per se non est ens completum sed perfectionem & completum suum accipit à forma

ad quam habet naturalem & internam propensionem. Altera descriptio ponitur in fine primi lib. Phys. his verbis. *Materia est primum subiectum uniuscuiusque ex quo fit aliquid cum insit, non secundum accidens*

1. Descriptio. *Et si corrumpitur aliquid, in hoc abibit ultimum, dicitur subiectum, propter formam: primum, propter materiam secundam, ut sunt elementa cum insit, propter priuationem quæ non manet in re generata, non secundum accidens, propter nonnullas affectiones, quæ erant in re corrupta & manent etiam in ea quæ generatur, quales sunt qualitates similis speciei in elementis symbolis; Denique illud in quod ultimo abibit, significat eandem esse materiam compositionis & resolutionis, ut sicut nihil potest generari ex nihilo, ita nihil possit dissolui in nihilum. Neque verò his verbis significatur quicquid corrumpitur necessario resolui debere immediate, usque ad materiam primam, sed illud tantum docetur, omnem corruptionem tandem desinere & terminari in materiam primam, ut cum moritur homo, primum fit resolutio in cadaver, tum in mixtum non organicum, postea in mixtum imperfectum, vel elementa, ad extremum in materiam primam. Tertia descriptio traditur in 7. lib. Metaphys. tex. 8. his verbis, *Dico autem materiam, quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, neque aliquid aliud est eorum, quibus ens determinatur, neque etiam negationes; etenim hæc quoque secundum accidens erunt.* Quæ descriptio est Metaphysica, nec conuenit materię prout habet esse in rebus, sed prout secundum se nuda, & spoliata omnibus rebus, quæ sunt extra ipsius essentiam, animo & cogitatione cernitur & consideratur: bene autem negatione declaratur vis materię primæ; nam ut est apud Aristot. 10. Metaphys. text. 24. materia per se est ignota, & negatione cognoscitur; quamquam autem in 6. lib. Topic. vituperantur definitiones negatiuæ, attamen hæc tolerantur & propemodum necessariæ sunt in duobus rerum generibus, nimirum in rebus imperfectissimis qualis est materia prima, cuius natura aptè declaratur remouendo ab ea omnes perfectiones: & in rebus perfectissimis, cuiusmodi est Deus qui propter excellentiam suæ perfectionis melius à nobis cognoscitur negatione & remotione, quàm affirmatione. Dicitur autem materia non esse quid, vel quia ex se nullam habet formam quæ est, quod quid erat esse, & est secundum Arist. tota quiditas rei, vel quia non est hoc aliquid & substantia completa per se subsistens: additur neque quantum, aut quia materia ex se non habet quantitatem determinatam, aut quia materia non est quantitas: subditur postea, neque negationes, nam quemadmodum formæ non sunt de essentia materię, ita neque formarum negationes: primus enim conceptus materię est hic: materiam esse substantiam, quæ potestatem habet accipiendi omnes for-*

mas, quem conceptum sequitur secundus includens negationem, si enim materia habet potestatem accipiendi formas: ergo ea ex se caret illis; hunc conceptum proximè sequitur tertius continens in se priuationem, etenim si materia apta est accipere formas quas non habet, ergo est priuata illis. Sed qua ratione, priuationes & negationes dicantur de materia prima, vide apud Themistium in quadam digressionem suam de potentia materiæ primæ, quam facit super textum 61. primi Physicorum & apud Alexandrum secundo libro naturalium quæstionum cap. 7. Quartam Descriptionem materiæ primæ conficit Porphyrius libro de occasionibus cap. 11. ex variis proprietatibus, quas ei veteres Philosophi assignabant, hoc modo; *Materia prima ex se est incorporea, neque intellectus, neque anima, neque aliquid secundum se viuens, informis, immutabilis, infinita, impotens; Quapropter neque ens sed verum non ens, imago molis apparens, appetitio substantiæ, & stans non in statu, tum paruum, tum magnum, quod fiat semper, manet verò nunquam, neque tamen aufugere potens; quippe cum totius entis sit defectus, Quamobrem, quicquid promittit, mentitur; ac si magnum appareat, interim euadit paruum; quasi enim ludus quidam est, in non ens aufugiens; fuga eius non sit loco, sed dum ab ente defuit: quocirca quæ in ea sunt imagines, insunt in deteriori rursus imagine; sicut in speculo, id quod alibi situm est, apparet alibi & ipsum speculum plenum esse videtur, nihilque habet dum omnia videtur habere.* Hæc Porphyrius. Quinta descriptio elicitur ex iis quæ scribit D. August. 12. lib. confessionum; *Materia est infima omnium rerum & prope nihil, ex se informis & immutabilis, omnium tamen formarum capax, omniumque mutationum primum subiectum, non tam ex se quàm ex commutatione eorum quæ in ea versantur, apta cognosci à nobis.* Ex his descriptionibus luce meridiana clarius est, materiam primam omnium rerum maximè dissimilem esse Deo, ab eoque longissimè distare. Non defuerunt tamen qui materiam primam Deum esse dicerent; quorum impietatem, vel potius infaniam paucis redarguere libet.

4. Descriptio
materia ex
Porphyrio li-
gè pulcherri-
ma.

5. Descriptio
materia pri-
ma ex D. Au-
gustino.

*Refellitur insignis quorundam error, qui dixerunt Deum
esse materiam primam.*

CAP. XII.

ANTA est humani ingenij incitiæ caligo, tãta philosophantium vanitas, licentia & peruersitas; vt nihil fingi possit tam absurdum, inopinabile, & à ratione abhorrens, quin aliquando aliquem Philosophorum assertorem ac defensores habuerit. quod vel ex hoc vno quod dicturus sum, perspicuè cognosci potest. Quid enim in rebus est à Deo tam remotum, disiunctum, ac

Pulchra comparatio inter Deum et materiam primam.

diuersum quàm materia prima? Etenim ille est actus purus, hæc in pura potentia; ille summum ens & quodammodo ipsum esse; hæc infinitum ens, prope nihil & quodammodo non ens; ille simpliciter independentens & immutabilis, hæc omnino dependens & omni mutationi subiecta; ille infinitam potentiam actiuam habet, passiuam autem nullam; hæc actiuam nullam, passiuam vero propè infinitam; ille fons omnium perfectionum quæ cernuntur in rebus creatis, hæc quasi radix & origo omnium imperfectionum & defectuum qui sunt in rebus naturalibus; ille per se maximè intelligibilis lumenque impertiens quo cætera possint intelligi, hæc suapte natura ignota obstantque quominus cætera bene ac faciliè cognosci queant; ille continens in se omnes res nobiliore modo quàm ipse sunt per se & in se ipsis, hæc continens in se omnes res corruptibiles ignobiliorem tamen modo quàm sunt in seipsis nimirum secundum potentiam passiuam; ille formosissimus pulcherrimus & ornatusissimus, hæc maximè informis inornata indecora & turpis. Quid plura? cum à nihilo discesseris, nihil plane reperies magis à Deo separatum, & dissitum, quàm materiam primam. Cum eo igitur intervallo materia prima distet à Deo, quo maius ne cogitatione quidem informari & fingi possit, quis non obstupescat, fuisse vlllo tempore aliquos adeo desipientes, & in clarissima luce cæcutientes, qui Deum esse materiam primam & constanter asseuerarent, & pugnaciter defenderet? At qua ratione tam stultam & impiam opinionem confirmabant? Si materia prima & Deus (inquiunt) non sunt idem, ergo differunt inter se, quæcunque autem differunt, ea necesse est aliquo differre, quare composita esse oportet ex eo in quo conueniunt & ex eo in quo differunt; cum igitur nec in Deo nec in materia prima vlla sit compositio, nulla quoque differentia inter ea esse poterit; quare necesse est esse vnum & idem. Vide quàm leui argumento in quàm grauem errorem seu potius amentiam inducti sunt, non intelligentes discrimen quod est inter differens & diuersum, quod etiam traditur ab Aristotele 10. lib. Metaphysic. text. 12. Differunt enim inter se, quæcunque in aliquo conueniunt & in aliquo distinguuntur; vt homo & leo cōueniunt in genere quia vterque est animal, & distinguuntur per proprias differentias, alter enim est rationis particeps, alter vero expers: Diuersa autem sunt quæcunque seipsis distinguuntur, quoniam sunt simplicissima; sic distinguuntur inter se decē. Prima genera, sic vltimæ differentiæ, sic materia & forma, sic Deus & creatura, sic denique Deus & materia prima: quippe cum sint duo extrema in latitudine entis maxime omnium disiuncta, vnum perfectionis & alterū imperfectionis. Deus igitur & materia prima seipsis

Argumentatio eorum qui dixerūt Deū esse materiam primam.

seipſis diuerſa ſunt & quidem maximè diuerſa. Verum quiſpiam fortaſſe ſcire cupiet, quis inter Philoſophos tam abſurdæ opinionis auctor vel aſſertor fuerit. Dicam equidem quod apud alios legi. Albertus in 1. Phyiic. tract. 3. cap. 13. refert hanc opinionem ad Alexandrum quendam Epicureum ita ſcribens. *Alexander Epicureus dixit Deum eſſe materiam, vel non eſſe extra ipſam, & omnia eſſentialiter eſſe Deum, & formas eſſe accidentia imaginata, & non habere veram entitatem, & ideo dixit omnia idem eſſe ſubſtantialiter, & hunc Deū appellauit aliquando Iouem aliquando Apollinem, & aliquando Palladem; & formas eſſe pepłum Palladis, & veſtem Iouis; & neminem ſapientum aiebat ad plenum reuelare poſſe ea quæ latebant ſub peplo Palladis & ſub veſte Iouis.* Hactenus Albertus Diuus Thomas tam 1. p. q. 3. artic. 8. quàm 1. lib. contra Gentes cap. 17. ſtultam hanc & inſanā opinionem tribuit cuidam Dauidi de Dinanto; qui Dauid de Dinanto fuit hereticus, eiùſque libri damnati & exuſti ſunt; floruit autem imperante Philippo Barbaroſſæ filio, & ſummo Pontifice Innocent. I I I. anno Domini (vt ex Almarici hiſtoria colligere licet) 1204. Poſſem etiam hoc loco commemorare deliramenta Manichæorum circa materiam primam, quæ narrant cum alijs, tum in primis Nicephorus, hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 6. cap. 31. ſed ne figmentis narrandis operam perdam, & moleſtia lectores afficiam, ea nunc recensere ſuperſedebo. De natura igitur & quiditate materiæ primæ ſatis dictum ſit: quoniam autem exiſtentia conſequitur eſſentiam, poſcit ordo doctrinæ vt de exiſtentia materiæ primæ deinceps dicamus.

*Qui dixerint
Deū eſſe ma-
teriam primam.*

Materiam ex ſe habere exiſtentiam propter quam eſt in rebus.

CAP. XIII.

T S I non leuiſ eſt cōtrouerſia inter viros doctos an materia prima ex ſe habeat exiſtentiam ſecundum quam eſt in rebus, an verò eam omnem accipiat à forma; nobis tamen probabilior videtur eorum ſententia, qui aiunt materiam ſua vi exiſtere, nec exiſtentiam per quam eſt in mundo, capere ex formis quas recipit: quam ſententiam, vt ea cæteris etiam perſuaderi queat, his octo rationibus confirmamus. Prima ratio ſit hæc. Vnaquæque res accipit exiſtentiam per generationem, vel productionem ſuam, quare quæ habent diuerſam productionem, non habent eandem exiſtentiam, materia autem prima habet diuerſam productionem à formis: nam hæc per generationem producitur ab agente naturali: illa verò per creationem immediatè procedit à Deo; & formæ ſunt corruptibiles, materia verò incorruptibilis, ergo materia habet diuerſam exi-

*Hanc ſententiam inuenitur
ſcitur &
Gregori u. A.
riminenſis 2.
Sent. diſt. 12.
q. 1. & 2.*

stentiam ab existentia formarum, nec eam potest ab illis accipere. Secunda. Tunc res corrumpitur cum amittit suam existentiam, ergo si materia acciperet existentiam suam à formis, oportet eam propter variam formarum generationem & interitum, infinitiès accipere & amittere existentiam suam, ac proinde infinitiès generari ac interire. Tertia. Si existentia materiæ est à forma quam sustinet, ergo illius formæ discessu desinet quoque existere materia. Illud autem certum est, cum generatur vna forma, corrumpi aliam; generatur enim forma ignis & corrumpitur forma aquæ; fumo igitur illud instans quo generatur forma ignis: hoc ipso instanti non reperitur forma aquæ, essent enim simul duæ formæ, & illæ quidem inter se pugnant: Si ergo ignis tunc non reperit formam aquæ, nec materiam reperiet; siquidem materia habebat existentiam ab illa forma, vt ea pereunte superstes esse non potuerit. qua re forma nunquam generaretur in materia, nunquam enim illam posset reperire; nisi fortè dicamus tunc simul cum forma generari nouā materiam, quod dici non potest, cum perspicuè falsum & absurdum sit. Quarta. Si quis dicat propterea materiam non corrumpi, quia eodē instanti in quo corrumpitur prima forma, aduenit secunda à qua materia capit existentiam suam; quærendum ex illo est, sit ne vtriusque formæ materia eadem numero, si enim non est, ergo corrupta fuit, sin autē est, ergo retinet eandem numero existentiam; sed ab vtra forma illam habet? non à priori, quippe quæ recessit, nec à posteriori quippe quæ non fuerit antea cum erat materia; habet igitur materia existentiam à seipsa. Quinta. Prior est ordine generationis materia quàm forma; nam vt est apud Arist. 1. Phys. text. 52. subiectum prius est iis quæ in eo insunt, nō potest autem quod prius est existere beneficio eius, quod est posterius ipso, ergo materia non existit beneficio formæ. Sexta. Prius est secundum naturam, materiam esse, quàm vt recipiat formas; & similiter prius est secundum naturam, formam recipi in materia, & cum ea vniri, quàm vt possit ei forma aliquam existentiam impertiri: forma enim non potest dare existentiam materiæ, nisi vnita & hærens cum ipsa; ergo si prius est materiam esse quàm formam in ea recipi, & hoc item prius est, quàm formam dare existentiam materiæ, prius igitur erit materiam esse quàm accipere existentiam à forma. Quare materia non omnino existit vi & beneficio formæ. Septima. Potentia quam habet materia ad formam, non est à forma quinimo potentia materiæ ordine generationis & temporis formā antegreditur: sed talis potentia præsupponit existentiam materiæ; nā quod potest in se recipere aliud, id necesse est actu existere, quod enim nō est, neque potest quicquam, nec aliquid valet recipere, ergo

materiæ existentia non est à forma. Octaua. Philosophi aiunt, in transmutatione, terminum à quo & priuationem corrumpi, subiectum autem & materiam manere eandem numero sub vtroque termino; sed non potest materia eadem numero manere ante & post, si existentiam haberet à forma, siquidem nunquàm eadem numero forma permanet ante & post, loquor de formis, quarum in transmutatione vna est terminus à quo, altera verò terminus ad quem: ergo materia non accipit à forma suam existentiam.

Alij contrà opinantur materiam ex se nullam habere existentiam sed quam habet, accipere à forma; id autem probant his quatuor rationibus. I. Aristot. sæpe vocat materiam non ens, aut ens in potentia, ergo ex se non est actu. In 5. lib. Metaph. tex. 15. significat formam esse causam existentia secundum quam res sunt. Themistius 2. lib. de anima super text. 7. scribit, esse & vnitatem, accedere rebus à forma. Boëtius in opusculo de vnitatem & vno sic ait *omne esse ex forma, est in rebus creatis, quatenus forma est unita, & coniuncta materia; unde Philosophi illud describentes dicunt, esse est existentia forma in materia.* II. Si materia ex se haberet existentiam, ergo similiter etiam forma & compositum, & in vna re essent tria esse, seu tres existentia, quod videtur absurdum, siquidem vnus rei vnum est esse vnàque existentia, sicut est vna res. III. Si materia non à forma sed à se haberet existentiam, ergo posset esse sine forma; quod est contra Auerroem qui in 2. Physic. comment. 12. facit hanc consequentiam; si materia esset sine forma, tunc quod non est actu esset actu. Eandemque consequentiam tractat D. Thomas 1. parte q. 66. art. 1. quæ consequentia ex eo tantummodò vim & robur habet, quòd in ea supponitur materiam non à se, sed à forma habere id, vnde actu existit. IIII. In tota latitudine entis sunt duo extrema opposita inter se; nimirum Deus & materia prima; sed Deus est purus actus ex se habens esse suum, ergo materia prima (quoniam oppositorum opposita debent esse rationes) est pura potentia, esse suum accipiens aliunde.

Sed his rationibus facile occurri potest præmissis hisce distinctionibus. Ens aliud est completum & perfectum, aliud imperfectum, & indefinitum, quod illius comparatione potest dici non ens. Et rursus existentia duplex est, vna per quam res simpliciter est, in mûdo extra nihil; altera est per quâ res sunt perfecta, & determinata & sub aliquo definito genere, & gradu rerum constituta: prior existentia vocatur à quibusdam actus entitativus; posterior autem dicitur formalis, specificus & perfectus. Materia igitur appellatur non ens, quia est ens incompletum & indefinitum; dicitur etiam ex se non habere existentiam & actum vllum; intelligendo id de actu formali

D. Thom. 1. part. q. 7. art. 2. in respons. ad 3. argumentum et q. 66. art. 1. Paulus Sencinas 7. Met. qu. 17. Durandus 2. Sent. dist. 12. qu. 2. ita sentiant.

Solutio supra dictarum rationum.

*Tres causas
cur materia
nūquam om-
ni forma pri-
uata esse
queat.*

*Materiam
uō esse puram
potentiam.*

& specifico & ad vnam aliquā certam rationem entis dererminato. Ex his autem in promptu est responsio ad primam rationem. Ad secundam non est absurdum in vna re multas reperiri existentias imperfectas, quæ faciunt vnam perfectam; quemadmodū in vno composito naturali sunt duæ substantiæ imperfectæ, è quibus conficitur tertia substantia, quæ est ipsius compositi perfecta, & completa. Ad tertiam licet materia ex se habeat suam existentiam secundum quam est ingenerabilis & incorruptibilis: tamen non potest omni forma spoliari; primò, quia materia habet naturalem & essentialem ordinē ad formam, sicut perfectibile ad suum perfectiū, sine quo esset indeterminata & indefinita. Deinde, quia nunquam vlla forma corrumpitur, quin continuò alia generetur; imò ex accidenti fit corruptio nempe vt locus detur alijs formæ; omne enim agens non ideo agit, vt corrumpat alia, sed vt corruptis alijs quæ ipsi obstat, generet aliquid sibi simile, atque hoc principaliter intēdit. Quare nunquam materia posset forma penitus priuari. Ad extremum quia perpetuus cæli motus, ita continenter versat & commutat materiam, vt ex ea perpetuò nouas formas eliciat & quasi extundat. Illa verò consequentia Auerr. interpretanda est de actu formali & determinati gradus. Ad quartam. Hæc ratio secum ipsa pugnat; qui enim aiunt materiam esse extremum entis eandemque esse puram potentiam, nonne hi pugnantia loquuntur? Si enim materia est vnum extremum entis, ergo est ens, at si est pura potentia, est non ens; sicuti quod est potētia calidum, vel album, non est calidum, neque album, ita quod est simpliciter & absolutē pura potētia, simpliciter non est ens. Przterea illa pura potentia, aut est nihil aut aliquod ens; si nihil, ergo similiter materia nihil est; si ens, non igitur iam est pura potentia. His accedit, quòd potentia non potest per se existerē, est enim quiddam relatiuum, & omnis relatio fundatur in aliquo absoluto; & vt ait Auerr. 3. de anima com. 5. omnis potentia fundatur in aliquo actu. Respondemus igitur non bene concludi, si in latitudine entis reperitur purus actus, similiter reperiri debere puram potentiam: hoc enim repugnat, vt ante diximus, rationi ipsius entis, illud autem minime: quemadmodum in simili genere, non valet illud, datur summum bonum, ergo dari debet summum malum; repugnat enim aliquid esse, & esse summum malum: Malum enim ex se nihil est, & nō habet esse, nisi fundetur in aliquo bono; ipsum enim esse, sine quo malum constare non potest, bonum est. Dictum igitur est de quiditate materiæ eiusque existentia, quod pertinebat ad secundam quæstionem, qua quæritur quid sit materia: Sequitur nunc vt tractemus tertiā quæstionē, hoc est vt doceamus qualis sit materia; & primum

omnium quærendum est, an Materia ex se sit formata, & habeat aliquam formam inseparabilem sibi que coæternam, qualem putarunt quidam esse formam corporeitatis. Deinde disputabimus an habeat quantitatem sibi coæuam, & illas quas vocant, dimensiones interminatas.

Opinio eorum qui inducuntur formam corporeitatis materia coæternam.

CAP. XI III.

MVLTI tam de antiquioribus quàm de recentioribus Philosophis, arbitrati sunt esse quandam formam corporeitatis inseparabilem & coæternam materiæ, ex se indeterminatam, quæ postea à formis specificis determinatur atque perficitur. Hæc forma secundum illos disponit materiam, facitque vt appetat formam, & apta sit eam recipere, & est tanquam seminarium aliarum formarum; eamque aiunt esse priuationem, quæ ab Aristot. ponitur tertium principium generationis. Hanc autem opinionem affirmât esse Auerrois, primùm quia in 8. Phys. comm. 4. inquit, si materia prima esset nudata omni forma, fore vt non possit recipere aliquam formam; quibus verbis significat materiam primam tametsi priuari queat formis specificis, quadam tamen generali forma, cuiusmodi est forma corporeitatis, nunquam destitui. Deinde in 3. de Cælo com. 61. ait, rerum corruptibilium non esse principia æterna, nisi prima, & remota videlicet materiam primam & primam formam: Ergo secundum Auer. sicut est materia prima æterna, ita est forma quædam æterna, quæ non potest esse alia quàm forma corporeitatis. Præterea in 2. Phys. com. 15. ait priuationem esse quandam formam materiæ. Postremo, corpus compositum ex materia & forma est genus corporum simplicium, prædicatur enim vniuocè, & in quid de ijs, quæ differunt specie. Ergo cum genus secundum Auer. 1. Metaph. comm. 17. significet formam quædam vniuersalem diuersam & priorè formis specificis, necesse est nomine corporis, significari formam quandam corporeitatis diuersam à formis elementorum, & illis priorè; atque hoc ipsum videtur Auerr. indicare in Epitome sua super libros Metaphy. tractatu secundo cap. vltimo, quærens genus summum prædicamenti Substantiæ, & statuens corpus quod dicitur de corporibus simplicibus. Huc etiam spectare videtur illud Auerr. 1. Phy. comm. 1. *Quæcunque sunt præter ultimam formam & primam materiã, sunt materia, & forma composita.* Nam per ultimam formam, innuit hæc formam corporeitatis, quæ est vltima, via resolutionis. Hanc suam opinionem non solum Auerrois, sed etiam veritati consentaneam esse

Quid & qualis sit forma corporeitatis.

confirmant, his quinque rationibus. Prima. Materia cum sit æterna, debet habere existentiam æternam, sed omnis existentia est à forma, ergo debet formam coæternam, qualis est forma corporeitatis, in se habere. Secunda. Formæ, quæ generantur, non possunt induci in materiam nisi sit quanta & extensa, sed quantitas præsupponit in materia formam aliquam substantialem, nimirum formam corporeitatis, cuius quantitas est propria affectio, ergo ante omnes formas generabiles, est in materia forma corporeitatis. Tertia. Cum materia sit remotissima à forma, quinimo sit ei opposita, sicut actus opponitur potentia, non posset materia formam appetere nisi haberet in se formam quampiam imperfectam, per quam illi quodam modo similis esset; simile enim appetit sibi simile. Quarta. Nisi talis forma insit materiæ, difficile est explicare, aut intelligere, quo pacto vel unde gignatur forma. Nam vel generatur ex nihilo, quod est impossibile; non enim esset generatio, sed creatio: vel ex sola materia: at cum hæc sit ens imperfectissimum & in pura potentia, non potest ex ea gigni forma quæ est actus & perfectio. Quare oportet in materia inesse formam corporeitatis, ex qua tanquam è quodam seminario cæteræ formæ oriantur. Quinta. Omne quod mouetur est diuisibile & corporeum, vt probat Aristot. 6. Phy. tex. 32. sed materia in generatione formarum naturalium à generante mouetur & transmutatur, ergo debet esse corporea. Hæc illi asserre possunt ad comprobandam hanc opinionem.

Hanc opinionem esse contra Auerroem & Aristotelem.

CAP. XV.

VERITAS ob causas supradicta opinio reprehendenda est, multisque modis refelli & coargui potest. Primum igitur demonstrabimus eam esse contra Auer. tum contra Arist. postea contra veritatem, ad extremum occurremus quibusdam dubitationibus quæ sententiæ nostræ videntur aduersari. Et vt à primo ordiar, quàm illa repugnet doctrinæ Auer. ex his octo argumentis quæ subiiciam, manifestum erit. I. Auerroes in 1. Phys. com. 63. ait materiam primam nullam formam sibi propriam & peculiarem habere, vt possit omnes formas recipere; & in 69. commento inquit, materiam non esse aliquod ens in actu, nec esse aliquod compositum ex materia & forma. II. In 1. cap. libri de substantia orbis scribit materiam primam ex se nec formam ullam, nec actum habere, sed eam substantiari per ipsum posse; & ibidem reprehendit Auicennam propterea quod ta-

lem formā corporeitatis poneret in materia ante formas específicas; & docet quā magna & absurda incommoda opinionem eiusmodi consequantur. I I I. In 1. Metaphysicæ comm. 17. affirmat materiam primam ex se nullam formam habere neque vniuersalem, neque particularem, sed omnes recipere; primū quidem vniuersales deinde verò particulares; & ibidem probat ipsam materiam non esse genus, quia genus per se significat formam quandam generalem; materia vero ex se nullam formam propriè ac peculiariter continet. I I I I. In Epitome super libros Metaphys. tractatu 2. cap. vltimo, his verbis scribit. *Secunda opinio, si intendit quòd datur forma simplex in actu præter formas corporum simplicium, & quòd coniunctio huius forme cum materia prima, est illa substantia cui accidit corporeitas & cui accidunt tres dimensiones, quæ significantur per nomen corporis siue corporeitatis, est sanè falsa; sequeretur namque ex hoc quòd generatio elementorum esset alteratio.* Vide etiam Auer. 1. Metaphys. comm. 11. V. In 1. Phys. commento vltimo, vult cognitionem eius compositionis quæ est ex materia & forma esse Physicā; at compositio ex materia prima & forma corporeitatis, cum nullum accidens sensibile nullam operationem atque transmutationem propriè habeat, denique cum sempiterna sit, à Physico non potest cognosci. V I. In 12. lib. Metaphys. comm. 39. asserit omne compositum esse nouum; quod verum non esset, si forma corporeitatis esset materiæ coæterna. V I I. Secundum Auer. summum genus prædicamenti Substantiæ, est corpus compositum generabile & corruptibile, vt ipse conceptis verbis dicit in paraphrasi sua super caput de Specie Porphyrij, & in 2. lib. de Cælo comm. 49. ergo omne compositū corporeum secundum Auer. est corruptibile. Quare non potest esse in materia vlla forma corporeitatis æterna. Alioquin rationes Auerrois quibus conatur demonstrare cælum esse substantiam simplicem (quia si esset compositum ex materia & forma non posset esse incorruptibile) nihil sanè concluderent & conficerent. V I I I. Si materia haberet istiusmodi formam corporeitatis, elementum per se moueri posset à seipso; quod est contra Auer. in 8. Phys. 29. & 32. in 3. de Cælo 28. & in 4. de Cælo 22. nam quod mouetur à seipso debet habere duas partes actu diuersas, propter quarum vnā dicatur mouere, propter alteram verò moueri; eiusmodi sunt in animali primū quidem anima & corpus; tum etiam cor & cætera membra. Quamobrem cum tales partes non habeat corpus simplex, habet enim vnā tantum formam substantialem & materiam primam, quæ non est ens in actu determinato, idcirco non potest corpus simplex moueri à se nisi ex accidenti. At si forma corporeitatis esset in materia, in terra, verbi gratia essent duæ partes secundū actū distinctæ, vna

tanquam mouens, quæ est forma grauitatis, altera tanquam mota quæ esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis: atq; hoc modo nihil obstarat quominus terra seipsam posset mouere nõ minùs quàm ipsum animal.

Restat nunc vt rationes, quæ ex variis locis Auerrois commemoratæ sunt ad tuendam formam corporeitatis, breuiter dissoluamus. Ad primum respondemus Auerr. illis verbis significare voluisse, cum alteratio adeo necessaria sit ad generationem vt quod non est alterabile, nec generabile esse queat: subiectum autem proximum alterationis sit ens in actu; hinc fieri, vt si materia prima expers esset omnis formæ substantialis, existens tantùm in potentia, nullo modo alterari posset, ac proinde nullam formam substantialem reciperet.

Nam si est impossibilis alteratio, est quoque impossibilis generatio, propter necessariam connexionem harum mutationum inter se.

*Tripliciter
alteratio con-
fert genera-
tioni.*

Etenim tribus de causis alteratio confert ad generationem, primò quia excludit contrarias dispositiones quæ sunt in materia, tum quia potentiam materiæ indifferentem & indeterminatam contrahit & determinat ad receptionem huius vel illius formæ: postremò, quia per eam forma substantialis in materia producitur ab agente. Ad secundum Auerr. in 3. de Cælo, per primam formam intellexit Deum qui simul cum materia prima est remotissimum principium rerum sensibilium, iuxta illud dictum eiusdem Auer. in 12. lib. Metaph. commento 18. *Omnes forme potentia sunt in prima materia actu uerò in primo motore.* Sic Auer. quamplurimis in locis scribere solet à Physico considerari primam materiam & primum motorem, à Metaphysico autem primam formam & vltimum finem; vide eundem 7. Metaph. com. 9, & 3. Metaph. com. 3. & 4. Metaph. com. 1. Ad tertium Auer. vocat priuationem formam materiæ, accipiendo priuationem pro ea potestate & habilitate recipiendi formas, quam priuatio adsignificat in materia. Hæc enim potentia quasi quædam forma materiæ dici potest. Etenim materia Physicè considerata, est materia atque subiectum ob huiusmodi potentiam. Quòcirca Auer. in 1. cap. de substantia orbis, inquit potentiam esse differentiam substantialem materiæ. Ad quartum, corpus quod prædicatur de corporibus simplicibus, vt habere queat conceptum aliquem formalem & notionem vniuocè communem omnibus corporibus simplicibus, attamen non potest significare naturam quampiam genericam diuersam à natura corporum simplicium, hoc enim includit repugnantiam & contradictionem: corpus namque simplex non esset simplex; si enim ignis verbi gratia præter propriam formam suam haberet aliam formam corporeitatis, non esset corpus simplex cum non esset vniforme sed biforme.

Atque

Atque hæc quidem ex sensu Auerrois. Deinceps quid senserit Aristoteles inuestigemus.

Hanc opinionem contrariam esse doctrinæ Arist. perspicuè ostendi potest his duodecim rationibus. I. Arist. 1. Phy. tex. 69. inquit materiam ita se habere ad formas naturales, sicut se habet materia artis ad formas artificiales; sed hæc nullam habet ex se formam artificialem, ergo nec illa ullam habebit naturalem. II. Idem in 2. lib. Phy. tex. 7. inquit materiam esse per se informem, & in 7. Metaph. text. 8. ait materiam ex se non esse quid, neque quantum, &c. quæ vera non essent, si materia haberet formam corporeitatis sibi coæternam. III. In 5. Phy. tex. 8. demonstrat generationem non esse motum, quia subiectum generationis, quod est materia prima, nec sit ens, nec sit in loco; quicquid autem mouetur oportet esse ens, & esse in aliquo loco: At si materia prima esset corporea; vtrunque obtineret, nam & esset ens actu & esset in loco. IIII. In 7. Metaph. 35. & lib. 10. tex. 24 inquit materiam per se ignotam esse, & tantum cognosci posse per negationem; at si haberet formam aliquam, posset ex ea cognosci. V. In 1. de Generat. tex. 1. atque aliis locis, reprehendit veteres Philosophos, propterea quod constituebant subiectum generationis corpus quoddam immutabile secundum substantiam; sic enim, inquit, mutationes quæ fierent circa tale subiectum non essent generationes sed tantum alterationes, ergo qui ponunt huiusmodi formam corporeitatis, necessariò habent de medio tollere generationem. VI. In 3. lib. Phy. in lib. 3. de Cælo & in 2. de Generat. & corruptione coarguit eos, qui ponebant aliquod corpus simplicius & prius quatuor elementis. At tale corpus (secundum hanc opinionem) esset illud compositum ex materia & forma corporeitatis. VII. In 2. libr. de partib. animal. cap. 1. facit triplicem tantummodo compositionem in animantibus, vnam elementorum, alteram partium similarium, tertiam partium dissimilarium. Hæc autem forma corporeitatis asferret quartam compositionem cæteris priorem, prætermittam ab Aristotele. VIII. Arist. 2. lib. de Generat. tex. 6. tradens compositionem elementorum, facit eam ex materia prima, quam vocat potentia corpus, & ex contrarietate, nullam faciens mentionem istius formæ corporeitatis, quinimò apertis verbis eam refellit paulò supra tex. 3. IX. Quinto lib. Metaphysicæ tex. 5. definitur elementum esse id quod est indiuisibile specie in aliam speciem; quæ definitio non conueniret elementis, si præter propriam formam haberent aliam corporeitatis generalem, sic enim elementum posset diuidi in aliam speciem & formam, nimirum in formam corporeitatis quæ est diuersa à propria cuiusque elementi forma. X. Secundum Arist. omnis

*Opinionem
de forma corporeitatis, doctrina Aristotelem esse contrariam.*

forma existens in materia est corruptibilis, vt manifestum est ex iis locis, quæ supra memorauimus, cum refutauimus opinionem Ægidij de materia cæli, ergo ponere formam corporeitatis in materia eamque incorruptibilem, est contra doctrinam Aristotelis. XI. Quid magis contrarium doctrinæ Arist. quàm affirmare huiusmodi formam corporeitatis esse priuationem, quæ numeratur tertium principium generationis: cum Arist. velit priuationem esse principium per accidens, esse per se non ens, nec manere re iam generata, sed adesse, & abesse à materia; quæ sanè nullo modo conueniunt isti formæ corporeitatis. XII. Simplicius 1. Phys. tex. 69. in illa sua digressione de corporeitate materiæ primæ, ait facere materiam primam corpoream, esse antiquam Stoicorum opinionem, quam suo tempore sequutus est Pericles quidam Lydius; eam autem docet penitus aduersari decretis Aristotelicis & Platoniciis. Restat, vt quemadmodum ostendimus hanc opinionem doctrinæ Auerrois & Aristotelis aduersari, sic etiam rectè rationi atque veritati contrariam esse doceamus.

Opinionem de forma corporeitatis esse contra veritatem.

C A P. XVI.

 VANTVM hæc opinio abhorreat à ratione & veritate, vel ex his paucis quæ mox subiiciemus, cuius perspicuum erit. Primò, vel ista forma corporeitatis est vniuersalis & generica, vel specifica & determinata; non specifica, quia est contra ipsos, neque generica, quia sic extra animam actu existerent vniuersalia in rebus, & Arist. 1. de Generat. textu 31. his verbis scribit. *Corpus autem commune nullum est.* Ergo talis forma corporeitatis nulla est in rebus. Deinde, aut ista forma est Physica, aut Mathematica, aut Metaphysica; nõ Metaphysica, quia formæ Metaph. re & ratione separatæ sunt à materia; non Mathematica, quia est substantia, Mathematici autem de nulla substantia agunt vt dicitur 12. Metaphysicæ tex. 44. nisi fortè Astrologia, quæ agit de cælo: si Physica est, ergo est natura, & principium motus; at omnes differentiæ motuum assignatæ sunt alijs corporibus, vel simplicibus, vel animatis, ergo ista forma neque est Physica, neque Mathematica, neque Metaphysica, nihil igitur est. Postea, aut ista forma corporeitatis secundum naturam in materia præit dimensiones quantitatis, aut eas subsequitur; si præit, ergo ipsa est indiuisibilis secundum doctrinam Auer. in lib. de substantia orbis: Si subsequitur, ergo dimensiones immediatè inhærent materiæ primæ ante omnem formam substantialem, & determinantur per ipsam for-

nam corporeitatis, quod est contra ipsos. Ad hæc, actus est qui separat, & distinguit, ut est apud Arist. 7. Metaphysicæ textu. 49. sed ista forma corporeitatis non facit aliquem gradum distinctum ab alijs. Nam si ab aliquo distingueret, maximè à rebus incorporeis: At huiusmodi discrimen sumitur ex materia quæ separat res incorporeas à corporeis; ergo ista forma nullus est actus, nec igitur erit forma quia omnis forma est actus. Præterea, ratio qua frequenter vtitur Arist. ad demonstrandum materiam primam esse, ducta ex transmutatione formarum nulla esset, propterea quod ea non perduceret nos ad materiam primam, sed ad istud compositum ex materia prima & forma corporeitatis.

Postremò, entia, ut tritum est Philosophorum sermone, non sunt multiplicanda sine necessitate; sapiens enim naturam imitari debet quæ nihil frustra facit. At nulla ratio, nullaque causa satis idonea cogit nos ponere istiusmodi formam corporeitatis, ergo non est ponenda: aut enim poni debet, ut det existentiam materiæ: At materia per se ipsam existentiam habet, ut supra ostensum est: Aut ut det materiæ quantitatem & extensionem propter quam in diuersis partibus suis simul queat etiam diuersas formas accipere: sed ad hoc præstandum sufficit ponere quantitatem proximè inhærentem materiæ, ut ponit Auerroes, nec ad id opus est ista forma corporeitatis. Aut ut materia appetat formam: atqui talis appetitus nihil aliud est, quam ipsa potentia materiæ, per quam naturaliter ordinatur ad suscipiendas formas; immo talem appetitum habet materia etiam respectu istius formæ corporeitatis, alioqui materia non haberet potentiam ad istam formam, & sic non posset ex materia & ista forma effici vnus ens per se. Aut inducitur huiusmodi forma, ne aliæ formæ specificæ particulares creentur ex nihilo, sed hoc ridiculum est, ut patet ex his quæ diximus, cum de creatione ageremus, & solueremus eam dubitationem, qua probabatur formas naturales ex nihilo produci. Nec sane ista forma corporeitatis tollit difficultatem de creatione, si qua est. Nam sicut formæ quæ generantur, neque secundum se totas neque secundum aliquam partem sui præfuerunt in materia prima, sic etiam non præfuerunt in ista forma corporeitatis: Aut denique ponitur hæc forma ut materia prima moueri queat, cum nihil nisi corporeum moueri possit: at hoc nihil valet, tum quia materia prima propriè non mouetur cum sit proximum subiectum generationis & corruptionis quæ non sunt motus propriè dicti, sed tantum mutationes, ut docet Arist. 5. Phys. tex. 8. tum etià, quia in 6. Phys. tex. 32. non demonstratur omne quod mouetur esse corporeum, sed esse quantum & diuisibile, atqui materia prima potest habere extensionem & distinctionem partium ex

Optima argumentatio qua concluditur nullum esse usum formæ corporeitatis, ex quo soluantur rationes propter quas inducebantur

quantitate interminata citra ullam formam corporeitatis. Relinquitur igitur cum hæc forma corporeitatis sit contra Auer. Arist. & veritatem, nec sit ullam ob rem necessaria; eam omnino repudiandam ac reiiciendam esse. atque ex hac vltima ratione in promptu est solutio earum rationum quas supra posuimus ad comprobandam formam corporeitatis.

Explicantur tres dubitationes.

CAP. XVII.

SED antequam ex hac disputatione abeamus, tres dubitationes, quæ non nihil negotij facessunt, diluendæ sunt. Primum enim dubitari potest, cum materia & à Porphyrio in cap. de differentia, & ab Arist. 5. & 10. libro Metaphysicorum ponatur esse similis generi, genus autem significet formam vniuersalem, quo modo materia non habeat ex se formam aliquam generalem propter quam sit similis generi? Altera dubitatio est, cum materia prædicetur vniuersè de aliis materiis, omnis autem prædicatio fiat ratione formæ; necesse est materiam, aliquam ex se formam habere propter quam prædicetur de aliis. Tertia dubitatio est, necesse est materiam primam aut esse vnam aut multas, omnemq; vnitatem ac distinctionem prouenire à forma: vt est apud Aristot. 2. de Anima text. 7. & 7. Metaph. tex. 49. ergo materia habet aliquam formam vniuersalem. Cæterum his dubitationibus paruo negotio occurri potest. Ad primam igitur respondemus inter materiam & genus, multas esse conuenientias, multas item differentias, vide Auer. 1. Metaphysicæ com. 17. & Alex. 2. lib. naturalium quæstionum cap. vltimo; conuenientiæ autem inter materiam & genus sunt hæc. 1. quia vtrunque est in multis. 2. quia vt genus est prius differentijs & speciebus, sic materia est antiquior formis & compositis. 3. sicut materia est in potentia ad formas & ab iis perficitur, fitque ex materia & forma vnum compositum per se, sic eadem propemodum dicimus de genere & differentiis. 4. sicut non potest materia esse absque formis, sic nec genus sine differentiis. Discrimina verò inter genus & materiā sunt huiusmodi. 1. communitas materiæ est in eo vt multis formis subijciatur, generis autem in eo vt de multis speciebus dicatur. 2. communitas materiæ est in rerum natura extra animam, generis autem communitas est in anima tantum per abstractionem mentis. 3. materia non solum secundum se totam, sed etiam secundum omnes partes singulares est incorruptibilis & ingenerabilis, genus verò quāquam

Conuenientia atque differentia inter genus & materiā primā.

torum

totum & vniuerſe ſumptum eſt incorruptibile, tamen corrumpitur & generatur in ſuis ſingularibus. 4. materia prima, quæ eſt ſub vna forma poteſt eadem numero eſſe ſub aliis; at natura generis, quæ eſt in vno indiuiduo, non poteſt eadem numero eſſe in alio. 5. materia ſecundum exiſtentiam eſt prior quam forma: at genus eſt poſterius indiuiduis in quibus ineſt, quia vt genus eſt non habet eſſe niſi intelligibile quod eſt poſteriusquàm exiſtentia indiuiduorum, ſecundum illud Ariſtotelis, *Animal aut nihil eſt aut poſterius eſt*. 6. Genus eſt quidpiam compoſitum, & completum: at materia ſimpliciſſimum quidam & imperfectum. Quocirca rectè Auer. 1. Metaph. com. 17. ſcriptum reliquit, materiam non eſſe genus, euidenter ac demonſtratiuè oſenſum fuiſſe ab Alexandro. Ad ſecundam reſpondetur materiam tripliciter prædicari de aliis, primò de toto compoſito, quæ prædicatio eſt denominatiua, vt cum dicimus ſtatuam eſſe marmoream: tum de materiis quæ ſunt ſub diuerſis formis, nam materia hominis & equi eſt materia: poſtremò de ſuis partibus integralibus quarum quælibet eſt materia. primà & ſecunda prædicatio conuenit materiæ ratione formæ: tertia vero conuenit materiæ tum per ſe tum ratione quantitatis: propter ſe quidem, quia quælibet pars materiæ eſt materia, alioquin materia non eſſet ſimplex, ſed ex diſſimilibus naturis concreta; propter quantitatem autem, quia materia ex ſe non habet partes diſtinctas quarum vna ſit extra aliam, ſed id accipit & habet à quantitate. Hinc autem patet ſolutio dubitationis. Verùm præterea ſciendum eſt, duabus de cauſis accidere poſſe vt totum aliquod prædicetur de partibus, nimirum vel poſitiuè, quòd eadem forma totius ſit in ſingulis partibus: vt forma aquæ eadem eſt in omnibus partibus aquæ; vel priuatiuè quòd in toto non ſit alia & diuerſa forma quàm in partibus; ac hoc modo materia tota eſt eiufdem rationis cū omnibus ſuis partibus, quia nulla pars materiæ primæ ex ſe habet aliquam formam, ſed hoc eſt omnium partium commune quòd per ſe omnis formæ ſunt expertes. Ad Tertiam. Reſpondemus, duplicem eſſe vnitatem atque diſtinctionem, vnam entitatiuam & tranſcendentalem, propter quam vnumquodque eo ipſo quo eſt ens, eſt vnū & diſtinctum ab aliis, alteram formalem ſpecificamque, propter quæ res dicuntur conuenire & differre vel numero, vel ſpecie, vel genere; priori modo materia dicitur vna & diſtincta ab aliis, non autem poſteriori modo. Vide B. Thom. 1. par. q. 16. art. 7. in reſp. ad 2. Sequitur nunc altera quæſtio de diſſiſionibus interminatis.

MAGNA & perdifficilis controuersia est inter Philosophos; Vtrum quantitas sit materiæ coætærna, & sit ingenerabilis & incorruptibilis, & antecedit formas omnes: an subsequatur formam substantialem, & more cæterarum formarum naturalium generetur & intereat. Intelligimus autem hoc loco per quantitatem magnitudinem triplici dimensione completam, hoc est longitudine latitudine atque crassitie: Vocatur autem quantitas hæc proximè inherens materiæ primæ ab Auerroë indeterminatam; non quod actu nullum terminum habeat, sed quia si ex se spectetur, non sit terminata, hoc enim accidit ei à formis ingredientibus in materiam. Propriū enim est formæ, vt multis locis Arist. docet, continere & terminare; qua etiam de causa forma appellatur terminus & finis; atque hoc etiam modo materia prima dicitur informis, non quod actu nullam habeat formam, sed quod si spectetur ex sua ipsius natura, expers sit omnis formæ. Videtur igitur nobis verisimillimum esse, quantitatem ex quo creata fuit à Deo materia, inesse in materia, & antegredi formas substantiales, & suaptè natura interminatam esse variè autem determinari ab agentibus naturalibus pro varietate formarum substantialium, quæ inducuntur in materiam; & per se nunquam generari aut corrumpi, sed tantum ex accidenti, nimirum ratione determinationis & figuræ; vt si sit globus ceræ, & in eo effingantur variæ figuræ, fiatque vel rotundus, vel longus vel quadratus; quantitas quidem ceræ non mutatur, terminatio autem & figura eius variatur; sic agens naturale additione ac subtractione formarum naturalium immutat quidem terminos & figuras quantitatis, sed ipsam quantitatis formam quam materia sua vi possidet, intelligimus fixam stabilem & immutabilem esse. Hanc autem sententiam his rationibus confirmare possumus. Prima. Materia non potest retinere existentiam suam mutata quantitate, ergo si habet existentiam ex se & immutabilem & non a formis variabilem, habebit etiam quantitatem ex se immutabilem nec accipiet eam à formis. Quemadmodum enim si materia existentiam acciperet à formis, his mutatis, necesse esset materiam identidem generari & interire, ita etiā si quantitatem acciperet à formis, his variatis oporteret quantitatem variari, qua sublata tollitur etiā existentia sine qua materia esse non potest, sic igitur cogitandum est, vniuersam materiæ molem simul à Deo productam esse, quæ totum hoc spatiū quod cæli ambitu circumscriptū atque comprehensum est, occuparet, atq; cōpleret, nec ea

Probatum decem & septem argumentis quantitatem inherere immediatè materia primæ eique coætærnæ & inseparabilem esse.

potest aliqua ex parte vel augeri, vel imminui, si enim quidquā auge-
retur, penetraret atque perrumperet cælū; si minueretur, aliquid ina-
ne & vacuum relinqueretur; Ergo sicut sculptor ante sibi comparat
eam vel æris, vel marmoris molem, quæ satis sit ad id operis perficiē-
dum quod in animo habet: deinde vi artis illam materiam cudendo
dolando variè formādo opus suum artificiosum fingit & absoluit, sic
etiā contingit in rebus naturalibus. II. Forma nō dat materiæ vt sit
materia, & vt sit subiectum, sed præsupponit illam esse subiectū: qua-
re similiter etiam præsupponet id sine quo materia non posset esse
subiectum formæ: hoc autem est quantitas, sicut enim materia non
habet partes distinctas citra quantitatem; ita non potest secundū va-
rias partes suas varias formas accipere, nisi propter quātitatem, ergo
forma præsupponit quantitatem, neq; eam tribuit materiæ. III. For-
ma substantialis ex se est indiuisibilis, & sit quāta ac diuisibilis ratio-
ne subiecti in quo recipitur, subiectū autē eius est materia, ergo effi-
citur diuisibilis propter quantitatem materiæ; at si forma tribueret
quantitatem materiæ, non esset forma diuisibilis propter materiam,
sed potius è contrario materia propter formam, vt potē à qua tribue-
retur ei quantitas. IIII. Si quantitas immediatē nō inest in materia
prima sed in toto composito, hoc est in materia & forma (ponatur
enim nunc quod posterius ostendetur, totum compositum nihil esse
aliud quā partes eius simul iunctas) hinc efficitur vt quantitas ho-
minis sit in materia, & anima rationali tanquā in subiecto. Quam-
obrem necesse erit animam rationalem esse quantam & diuisibilem.
nam licet fieri possit, vt anima rationalis existens in subiecto quan-
to non sit quanta & diuisibilis, propterea quod nec per se, nec in fieri
nec in esse, nec in operari, dependeat à tali subiecto: Illud tamen nul-
lo modo fieri potest, vt in ea subiectiue inest quantitas, & ipsa tamen
non sit quanta; sicut fieri non potest vt in aliquo sit albedo, quod nō
sit album, non enim potest effectus formalis separari à forma, nec
potest vllam ob causam contingere vt forma non tribuat suum esse
formale ei subiecto in quo inest. V. Si duo agentia æqualis virtu-
tis simul agere incipiant in duas medietates ligni pedalis, eo instanti
quo primum non est forma ligni, formæ quæ tunc ab illis agentibus
inducendæ sunt, aut reperiunt materiam ligni in duas partes distin-
ctam, aut non; si reperiunt distinctam, cum talis distinctio accadat
materiæ propter quantitatem, vtrique reperient quantitatem in ma-
teria; sin autem offendunt illam materiam indistinctam, in vna &
eadem parte materiæ indistincte & confuse recipientur illæ formæ;
quo modo igitur per quantitatem posterius aduenientē rursus distin-
gui & separari poterunt? & certē sicut forma præsupponit materiā,

ita multitudo & distinctio formarum præsupponit multitudinē & distinctionem materiæ, quæ sine dubio prouenit à quâritate. VI. Omne quod mouetur oportet esse diuifibile, vt est in 6. Phys. tex. 32. sed materia est primum subiectum omnium transmutationū: non enim alia ratione formæ substantiales expromuntur de sinu & potestate materiæ, quàm per eius transmutationē; oportet igitur materiā esse quantam; in eo enim quod est indiuisibile, nulla transmutatio inesse potest. VII. Qualitates primæ inhærent materiæ primæ & præcedunt formas substantiales, & alteratio quæ secundum eas fit, proximè attingit materiā primā, ergo quantitas est in materia prima ante formas substantiales: antecedens probatur ex iis quæ scripta sunt in 1. lib. de Gener. tex. 6. Consequentia autē per se manifesta est: nam nec qualitas sensibilis, nec alteratio quæ est secundum qualitates, potest esse in subiecto non quanto, vt docet Arist. 6. Phy. & in libr. de sensu & sensili. VIII. Si quantitas non est materiæ cœterna, sed producitur de nouo, querendum est à quo producatur; omnis enim effectus habet suā causam propriā: Dices esse aliquod propriū efficiens quâritatis. Contra, quia sic cætera agentia non producerent quantitātē; & cū nulla actio Physica obiri possit sine quantitate, nihil planè agent. Dices fortè produci eam ab omnibus agentibus. Contra, omnis effectus, si est vnus, referendus est ad vnā causam, & quamuis à multis producatur, tamen non producitur ab eis vt multa & diuersa sunt, sed vt habent vnum aliquid cōmune. Quod ergo erit hoc commune propter quod omnia agentia producerēt quantitātē? non forma, nulla enim forma substantialis reperitur cōmunis omnibus rebus naturalibus; nec materia, quod ea non actiua sit sed tantum passiuā: non igitur quantitas à quoquā producitur sed ingenta est vnā cum ipsa materia; & cū quantitas non sit forma vim habēs agendi, ne fingi quidē potest vnā quantitātē ab alia quâritate produci. IX. Si quantitas producitur, aut ea recipitur in materia quæ habet quantitātē aut non; si prius dicatur, vel erit progressus in infinitū in quantitatibus, vel erit aliqua quantitas quæ non producatur; & cum omnium quantitatum eadem sit ratio, quod de vna dicitur, idem similiter pronuntiandū erit de cæteris; sin autē posterius affirmetur dicaturque quantitatem recipi in materia non quanta, sic quod est quantum & diuifibile recipietur in eo quod est indiuisibile; quod manifestā in se repugnantiam & contradictionem continet. X. Omnes Philosophi asserunt quantitātē tenere se ex parte materiæ; multa vero alia accidentia ex parte formæ; at si quantitas produceretur ab agente, eamque forma substantialis secū ferret & tribueret materiæ, potius dicendū esset quantitatem tenere se ex parte formæ quàm ex parte materiæ.

XI. Si

XI. Si quantitas sequeretur formam substantialem, ergo non posset abstrahi à forma substantiali; quod enim posterius est, non potest perfectè abstrahi à priori. At quãtitas & à Mathematico & à Metaphysico abstrahitur ab omni forma naturali, quin etiam consideratio quantitatis secundum naturam, prior est quàm consideratio Physica formarum naturalium. Ex quo factum est, vt præter Physicam sit alia scientia quæ per se agat de quantitate, id quod in aliis accidentibus Physicis non contingit. **XII.** Arist. 2. de Gener. 27. & ante in 1. de Gen. text. 24. docet accidètia quæ sunt cõmunia generato & corrupto eadè manere in vtroque; vt cū aër vertitur in ignè, humor quidè aëris vt qui sit repugnans igni prorsus deletur, calor autè aëris cū sit congruès naturæ ignis, idè manet; sed quãtitas est cõmunis omnibus rebus naturalibus, ergo debet eadem manere in omnibus, nec est vlla caussa cur à singulis agentibus generari & corrumpi debeat. **XIII.** Sicut materia in transmutatione non mutatur sed manet eadem, propterea quòd est subiectũ transmutationis quod manere debet idè ante & post, sic etiã quantitas debet permanere eadè. Etenim materia subiicitur transmutationi per quantitatem; & sanè sicut materia est subiectũ vt quod (sic enim loquuntur nunc Philosophi) omnium transmutationũ & formarũ, ita quantitas est subiectum omnium vt quo. **XIII.** Si quantitas producit de nouo, vel igitur ex nihilo, at sic crearetur; vel ex materia non quanta, at qui fieri potest vt ex eo quod est indiuisibile nec vllas prorsus habet partes, prodeat aliquid longum latum & crassum & habès partes extra partes. **XV.** In aquæ interitu, si quantitas eius corrumpitur, quærendum est à quo corrumpatur: non ab aliquo contrario, tum quia nihil est contrarium quantitati, tum etiam quia omnia contraria sicut habent eandem materiã communem, sic etiam quantitatem; si quidem mutua contrariorum actio quæ est alteratio fit in eodè subiecto quanto; nec ob interitum formæ aquæ dici potest corrumpi quantitas, quia licet quantitas aquæ ratione talis termini & figuræ quam gerit in aqua, pendeat à forma aquæ, tamen vt quantitas est, cum sit communiter in cunctis rebus naturalibus, non potest pendere à forma aquæ. Et quod ostensum est de aqua idem in aliis demonstrari potest. **XVI.** Vel quantitas producit à quantitate, veluti calor à calore, atqui quantitas non est actiua: vel à qualitate aliqua actiua, at quantitas secundum naturã prior est qualitate ei que necessariò præsupponitur tam in fieri, quàm in esse, & operari; ergo quantitas est ingenerabilis. **XVII.** Viderur Aristoteles hoc sentire, is enim multis locis significat quantitatem esse propriam affectionem materiæ; & in 3. Phy. scribit infinitatem quantitatis prouenire ex materia, eius autem determinationem à forma; in

*Aristoteles,
Plato, Simplicius,
Ammoneus, Averroes,
Philoponus
huius sententia.*

4. Phys. ipsam materiam appellat indefinitum & interuallum; in 7. Metaphy. textu 8. innuit quantitatem primò inesse materiæ eamque diffiniri & determinari à quantitate. Idem Plato etiam declarare voluit, nominans materiam magnum & paruum. Hanc item sententiâ Simplicius 1. Phys. super textum 69. quanquam verbis obscuris & Platoniciis, videtur attribuire Platoni & Aristoteli. Eiusdem opinionis grauis interpres & defensor est Auerroes in libro de substantia orbis; In 1. Phy. com. 63. & in Epitome Metaphy. tract. 2. cap. vltimo. Ammonius in Categoria Quantitatis ita scribit. *Quantitas secundum sibi locum in rerum natura vendicat: prima enim materia prius in molem elata, quantitatem habet, quod secundum subiectum Arist. nominat, tum formas suscipit, & fit compositum.* Hæc ille. Philoponûs primo libro de Generat. super text. 33. inquit, quantum trifariam dimensum esse subiectum immutabile, & permanere in omni generatione ac mutatione & ibidem super textum 40. ait materiam propinquam substratam omnibus formis & per se immutabilem esse corpus trifariam dimensum. Sed quia hæc opinio à multis & sanè doctis viris vehementer oppugnatur, nec in se paucas habet dubitationes, volumus quæcunque contra eam afferri possunt, diligenter ac propriè commemorare, atque refellere.

*Opinio & argumenta eorum qui contra sentiunt & oppugnant
dimensiones interminatas.*

CAP. XIX.

D. Thom. in
opus. 32 quod
est de dimen-
sionibus in-
terminatis.
Durandus 1.
sent. distin. 8.
quest. 4. Her-
nanius quol. 2.
q. 10.
Paulus Sen-
cinas 8. Me-
taphys. q. 17.
& 18. iia se-
ntiunt.

QVI opinantur quantitatem, nec esse incorruptibilem, nec im-
mediatè inhærere in materia prima, sed in toto composito,
has sexdecim pro sua opinione & contra sententiam nostrâ,
rationes afferre possunt. Prima Aristot. in Categoria substantiæ ait,
*Alia omnia vel dici de substantia prima vel esse in ea; nam secunda substantia
dicuntur de prima, accidentia verò in ea insunt: quomobrem sublati primis sub-
stantijs, nihil aliorum remanere posset.* Ex quibus verbis licet intelligere
accidentia omnia habere pro subiecto suo primam substantiam, quæ
est substantia composita. Quare quantitas non est immediatè in ma-
teria prima sed in toto composito. Secunda, in 7. Metaphy. textu 4.
dicitur substantia esse prior accidente, ratione, natura, & tempore; &
ibi loquitur Arist. de substantia prædicamentali quæ est composita;
figitur substantia composita secundum naturam præcedit omne
accidens, ergo etiam quantitatem; quare non erit quantitas æterna,
existens in materia ante formas substantiales. Tertia. In 5. Phy. tex. 8.
Scriptum est, subiectum generationis, quod est materia prima, non

esse in loco, at si materia prima habens quantitatem subijceretur generationi, procul dubio esset in loco, siquidem locus, debetur rei cui libet propter quantitatem, quæ in ea inest. Quarta. Secundum Arist. omnis forma materialis est corruptibilis, & materia habet potetiam contradictionis ad esse & non esse, ergo cum quantitas sit forma materialis erit corruptibilis & materia habebit potentiam ad esse & non esse quantitatis, ergo non est quantitas materiæ coæterna. Quinta. Idē est subiectū augmentationis & quantitatis, siquidē augmentatio est motus per se tendens ad quantitatem, sed propriū subiectum augmentationis nō est sola materia sed totū compositū, imò augmentatio non fit ratione materiæ, vt Arist. docet in 2. de Anima, & in 1. de Generat. vbi ait de augmentatione. ergo. &c. Sexta. Auer. 2. de Anima com. 4. ait hoc esse discrimen inter formam substantialem, & accidentalem, quod substantialis habet pro subiecto ens in potetia, nempe materiam primam, accidentalis verò ens in actu quod est ipsum compositum, sed quantitas est forma accidentalis, ergo subiectum eius non est materia prima sed totum compositum. Septima. Auerroes in Epitome Metaphy. tract. 2. cap. vlt. ait dimensiones interminatas non actu, sed potentia inesse in materia prima, ergo materia non habet actu quantitatem aliquam prius quam accipiat formam substantialem. Octaua. Secundum Auer. lib. 12. Metaph. commento 39. omne compositum est nouum ergo compositum ex materia prima & quantitate non est æternum. Nona. Idem est subiectū quantitatis interminatæ & terminatæ, quippe cum hæ duæ quantitates non differant secundum rem sed tantūmodo secundū rationē, sed quantitas terminata sequitur formam & habet pro subiecto ipsum compositum, ergo similiter etiam interminata. Decima. Ens per se, est prius, quàm ens per accidens, sed ex materia & forma substantiali fit ens per se, ex materia verò & quantitate fit vnum ens per accidens, ergo forma substantialis in materia præcedit quantitatem. Vndecima. Si quantitas immediatè & semper inhæret materiæ, ergo maior esset vnio materiæ cum quantitate quàm cum forma substantiali; illa enim esset immediata & indissolubilis, hæc autem minimè: at hoc falsum est: cum enim materia & forma substantialis pertineat ad idem predicamentum, & cum component vnum ens per se cuius sunt partes essentielles, & cū forma substantialis sit propria perfectio materiæ: maiorem vtique habebit materia coniunctionem cū forma substantiali, quàm cū accidentali. Duodecima. Si quātitas esset coæterna materiæ, ergo essent quatuor principia generationis, nimirū Materia, Forma, Priuatio, & Quātitas. Decimatertia. Prius est esse simpliciter, quā esse secundū quid, quia esse secundū quid præsupponit esse,

sed forma substantialis, materiæ largitur esse simpliciter, accidentalis autem tantum esse secundum quid, ergo illa præcedit hanc, non potest igitur quantitas esse in materia ante formam substantialem. Decimaquarta. Nulla est quantitas intermixta: etiam si secundum se consideretur citra formas substantiales, nam vniuersa materiæ moles per se sumpta, non est infinita sed finita, quippe cum tota contineatur ambitu orbis Lunæ, & si esset tota simul, haberet figuram rotundam, quoniam vndique perfectè terminaretur à cælo, quemadmodum contingit in elementis. Decimaquinta. Cum ex minori quantitate sit maior, id quod accidit in rarefactione, non manet eadem quantitas, alioquin idem esset maius & minus, ergo acquiritur de nouo aliqua pars quantitatis; sed in quantitate eadem est ratio vnius partis & totius, si igitur vna pars eius de nouo est generabilis, similiter etiam tota erit generabilis. Decima sexta. Omne accidens definitur per suum subiectum, sed quantitas non potest definiri per materiam primam, siquidem definitio debet esse ex iis quæ sunt nota, & magis nota, quàm id quod definitur, sed materia prima est res quædam ignota, vt est apud Arist. 7. Metaph. tex. 35. & certè ignotior est quantitate, ergo materia prima non est immediatum subiectum quantitatis, sed potius totum compositum.

Soluantur supradictæ rationes.

C A P. XX.

VANQVAM hæc opinio, tum propter auctoritatem eorum qui eam sequuntur, tum propter supradictas rationes quibus ea comprobatur, nec damnanda nec contemnenda sit, nos tamen, quodd contrariam sententiam, quam supra explanauimus & multis rationibus communiuimus, probabiliorem esse iudicamus enitemur soluere rationes supradictas. Ad primam rationem ita respondemus: Omnia accidentia esse in prima substantia, vel inhæsiuè, vt albedo, vel denominatiuè, vt quantitas & qualitates primæ, quæ inhærent quidem immediatè in materia prima, sed cum ea sit pars compositi, fit vt propter eam ipsum compositum denominetur ab illiusmodi accidentibus. adde quod, cum nec secundæ substantiæ sine primis existere queant, nec materia extra ipsum compositum, rectè profectò dixit Aristoteles omnia accidentia esse in prima substantia. Illam verò sententiam Aristotelis, (sublatis primis substantiis nihil aliorum remanere) tripliciter interpretari possumus. Primò sublata prima substantia tolli accidentia, quædam simpliciter, nempe quæ consequuntur formam vel compositum, alia verò

Quomodo intelligendum sit omnia accidentia esse in prima substantia & ab ea pendere.

secundum quid, hoc est vel ratione gradus certi & determinati, ut in primis qualitatibus, vel ratione terminationis, ut in quâritate. Nam cum ex igne fit aër, corruptio igne licet maneat calor, non tamen talis & tantus calor, qualis & quâritus erat in igne, is enim non competit aëri, nec in alio corpore quàm in igne esse potest: idè de quantitate dicendum est. Deinde si prima substantia tollatur penitus & secundum omnes suas partes, hoc est tam secundum materiam quàm formam, nullum accidens manere potest; nam cum nullum accidens per se coherere queat, in quo inerit tanquàm in subiecto? Postremò, cum tam materia quàm omnia accidentia sint propter formam & compositum, accidens enim est dispositio formæ substantialis, vel ad eam procreandam, vel conseruandam, vel ad eius actiones exercendas, sublata prima substantia, si manerent cætera, sanè frustra essent: Deus autem & natura nihil permittunt frustra esse in rebus, ille igitur locus, & illa sententia Aristot. nequaquam officit sententiæ nostræ. Ad secundâ. Substantia composita est prior accidentibus, non eodem modo; sed quibusdam tempore, nimirum iis quæ illi ad sunt & absunt præter ipsius interitum; aliis secundum rationem & cognitionem, & sic est prior propria passione: aliis secundum naturam, id est secundum perfectionem, & sic est prior quâritate interminata: vel dicito, substantiam compositam esse omnibus accidentibus terminatis priorem, interminatis verò, si non secundum se totam, saltem ratione partis, hoc est ratione materiæ esse quoque priorem. Ad tertiam. Aristot. in illo 8. textu quinti libri Physicorum, per id quod generatur, non intelligit subiectum generationis quod est materia prima, sed totum compositum, id enim propriè generari dicitur; ita ut vis rationis Aristotelicæ, qua demonstrat generationem non esse motum sit hæc: id quod verè mouetur, existit actu & in aliquo certo loco, ut id quod albescit vel nigrescit & id quod augetur, vel mouetur secundum locum; dicitur enim statua nigrescere, vel planta augeri, vel animal moueri secundum locum; quæ omnia actu existunt: At quod generatur, nondum actu est, sumendo generationem non solum propriè pro illa introductione formæ substantialis, quæ fit in instanti, sed etiam pro tota dispositione præuia quæ ratione finis, ad quem naturaliter tendit, ferè vocatur à Philosophis generatio. generatur enim homo & nondum actu est, non enim sicut in alteratione, ante & post permanet subiectum idem habens nomen & speciem, ita contingit in generatione: statua enim quæ dealbatur, ante & post dealbationem manet & nominatur statua, at cum ex semine generatur equus; ante generationem est semen & non equus, post generationem est equus & non est semen. Atque hæc est germana sen-

An substantia composita sit prior omnibus accidentibus.

Quo pacto id quod generatur nec sit ens actu, nec sit in loco.

tentia illorum verborum Aristotelis. Sed præterea respondemus, duplicem esse locum, vnum indefinitum, alterum determinatum ad vnam aliquam certam differentiam loci, vti sursum vel deorsum; prior locus conuenit rebus propter quantitatem, posterior autem, ob qualitates motiuas grauitatem inquam & leuitatem. Materia igitur propter quantitatem quam habet, est in loco indefinitè, hoc est non magis sursum quàm deorsum, determinatur autem ad hanc vel illam differentiam loci, à qualitatibus motiuis quas accipit ab agentibus naturalibus. Itaque Aristoteles cum ait quod generatur non esse in loco, id autem quod mouetur esse in loco, loquitur de esse in loco nō priori sed posteriori modo. Ad Quartam. Cum aiunt peripatetici formas materiales esse corruptibiles, loquuntur de formis substantialibus, non autem accidentalibus qualis est quantitas. Ad Quintam. Quoniam augmentatio non tendit ad quantitatem simpliciter, sed ad quantitatem terminatam & perfectam & conuenientem naturæ viuientis, ideo subiectum augmentationis non est materia prima, sed totū compositum. Ad Sextam. Auerr. in illo 4. commento 2. de Anima loquitur de accidentibus terminatis, non autem de indeterminatis cuiusmodi est quantitas de qua nunc agimus. Ad Septimam. Quia propriū est actus & formæ, terminare & diffinire, quantitas autem interminata, nec ex se nec ex materia habet vllum certum terminum, ideo dicitur esse potētia & non actū; & sicut materia, quamuis sit actū materia; tamen quia est in potentia ad omnes formas dicitur ens in potentia, sic quantitas interminata licet actū sit quantitas, tamen quia est in potentia ad omnes terminos & figuras quantitatis quas potest accipere ab agentibus naturalibus, vocatur quantitas in potentia: & hic est intellectus atque sententia illorum verborū Auerrois. Ad Octauam. Omne compositū esse nouum, intelligit Auerroes de eo quod est verè compositum, cuiusmodi est compositum substantiale, non autem accidentale. Ad Nonam. Cum eadem secundum rem sit quantitas terminata, & interminata, idem erit vtriusque subiectum inhæssionis: Verū terminata dicitur esse in toto composito denominatiuè, quatenus determinatio quantitatis fit ab agente naturali propter formam substantialem & propter opportunitatem ipsius compositi naturalis. Ad Decimam. Ens per se, prius est simpliciter quàm ens per accidens, sed in hac vel illa re, nihil prohibet aliquod ens per accidens esse prius quàm aliquod ens per se, præsertim si illud sit naturalis & necessaria præparatio atque dispositio ad productionem huius; id quod contingit in materia & quantitate respectu formæ substantialis & ipsius compositi. Ad Vndecimam. Illa est simpliciter maior vniō, ex qua fit magis

vnum, & cum ex materia & forma substantiali fiat magis vnū quia
 fit vnū ens per se, quàm ex materia & quantitate ex quibus fit vnum
 per accidens & secundum quid; ideo simpliciter maior vnio est in-
 ter materiam & formam substantialem, quàm materiæ cum quan-
 titate; secundum quid autem illa vnio minor est quàm hæc, quate-
 nus hæc est magis immediata, & indissolubilis. Ad Duodecimam.
 Quantitas non est principium generationis diuersum à materia, sed
 pertinet ad causalitatem eius tanquam dispositio necessaria materiæ
 vt ea queat subiici transmutationi, neque enim materia posset
 subiici transmutationibus Physicis nisi ante quantitatem haberet:
 at priuatio habet diuersam rationem principij, nempe tanquam
 terminus à quo. Ad decimamtertiam. Si forma daret materiæ esse
 ens & existere in rebus, sine dubio forma substantialis in materia
 præcederet quantitatem, prius enim est materiam esse ens, & ha-
 bere esse quantum sed quia materia non est ens nec simpliciter exi-
 stit propter formam, vt supra ostensum est, idcirco argumentum
 nihil valet. Dicitur autem forma substantialis dare esse simplici-
 ter, quia simul cum materia facit vnum ens per se complerum &
 sub determinato gradu & specie entium constitutum, quod non
 potest facere vlla forma accidentalis. Ad Decimamquartam. Licet ^{Cur dicitur} ~~quantitas in-~~
 vniuersa quantitatis moles terminata sit, vtpotè quæ cæli finibus ^{terminata.}
 circumscripta tota contineatur, tamen dicitur interminata, propter
 innumerabiles terminos & figuras quas ipsa quidem in se non ha-
 bet, sed eas potest accipere ab agentibus naturalibus secundum va-
 rietatem formarum substantialium quæ inducuntur in materiam;
 quemadmodum lignum aliquod dici posset informe, ratione for-
 marum artificialium quas accipere potest ab arte. Ad Decimam-
 quintam. In rarefactione eadē est ratio quantitatis & materiæ, nam
 sicut ibi plus existit quantitatis, ita quoque plus materiæ: quemad-
 modum enim per rarefactionem partes quantitatis multiplicantur,
 sic etiam partes materiæ: quare si nolunt in rarefactione vllam ma-
 teriæ particulam de nouo acquiri, idem quoque sentire debent de
 quantitate. Nos igitur respondemus, acquiri nouum terminum &
 nouam extensionem quantitatis, non autem nouam partem quanti-
 tatis; de qua re alias plura dicetur: nam quæstio de rarefactione per-
 difficilis est, & diligentem atque accuratam tractationem deposcit.
 Ad Decimamsextam. Licet materia prima secundum nos sit ignota,
 & secundum naturam sit etiam ignota comparatione formæ sub-
 stantialis, tamen est notior simpliciter quātitate. Etenim Arist. 6. lib.
 Topicorum docet id esse notius simpliciter, quod est prius, & à quo
 depēdet aliud, constat autē materiam esse secundum naturam priorē

quantitate, cum sit subiectum eius, quare si quantitas definiatur per materiam, non definiatur per aliquid ignotius; posset autem confici huiusmodi descriptio quantitatis interminatae. *Quantitas interminata est quantitas, quæ per se nec rotunda, nec quadrata, nec triangularis est, nec habet ullam figuram earum, quibus species rerum naturalium determinantur,*

Quid sit quantitas interminata.

Vide Paulum Sencinatem 7. lib. metaphysice q. 27 & 28.

sed est in potentia ad eas omnes. Est item prima dispositio materia quæ materia efficitur idonea ut subiici queat cunctis mutationibus Physis, & ut in diuersis partibus suis diuersas formas substantiales simul possit accipere. Sed de interminata quantitate hæcenus. Posset etiam hoc loco disputari contra eos qui faciunt in materia prima nescio quam inchoationem formare, sed quod hæc opinio iampridem explosa est ab omnibus, cuiusq; falsitas & absurditas per se manifesta est, superuacaneum esse diximus ea de re verba facere. Restat vltima questio de materia: nam cum explicatū sit de materia an sit, quid sit, & qualis sit, reliquum est docere propter quid sit.

Propter quid sit materia & de potentia eius duplici.

C A P. XXI.

Triples relatio materia, ad agens, ad formam & ad compositum.

MA T E R I A est propter id ad quod ipsa refertur; triplex autem est relatio materiæ primæ, vna ad agens, altera ad formam, tertia ad compositum. Primò enim materia refertur ad agens sicut potètia passiuæ ad actiuam, & sicut mobile ad mouens. Etenim potentia actiuæ est principium transmutandi aliud in quantum aliud, & potentia passiuæ est principium, ut transmutetur ab alio in quantum aliud est. Deinde materia refertur ad formam tanquam potentia materialis ad actum formalem, tanquam perfectibile ad suam perfectionem. Est enim forma, finis materiæ, ut est apud Aristotelem 2. Physic. tex. 81. & 91. quam rem pulchrè declarat Auerroes in lib. de beatitudine animæ extremis verbis ita scribens. *Materia est ens & in seipsa & in sui natura propter formam, & eius perfectio est ut recipiat formam, nam si forma non esset, neque materia esset.* Postremò forma refertur ad totum compositum ut causa ad causatum; causalitas enim materiæ est in eo, ut ex ea fiat aliquid ita ut insit: id autè quod fit ex materia, est totum compositum; refertur etiam materia ad compositum ut pars ad totum, cum esse partis sit propter esse totius, præsertim eius partis quæ non potest per se coherere extra totum; hæc autem causalitas, est communis materiæ cum forma, siquidem ambæ sunt partes essentielles totius compositi. Relatio autem materiæ ad ipsam transmutationem, non differt vel ab ea quæ est ad agens, vel ab ea quæ est ad formam. Inter has tres relationes is ordo cernitur, ut ordine generationis, relatio ad agens, sit prima, ad formam secunda, ad

ad compositum tertia, primùm enim materia mutatur & disponitur ab agente, tum accipit formam, ad extremum ex coniunctione formæ cum materia existit compositum. Relatio ad agēs est extrinseca & viget tantum in ipso fieri hoc est dum res fit & generatur; materia enim indiget agente; vt ab eo transmutetur & sic in ea producat formam, qua producta non est ampliùs opus agente. Relatio ad formam & compositum, est intrinseca, & consistit non modo dum res fit, sed etiam postquàm facta est, quandiu res manet; & hæc relatio continet perfectionem materiæ. At si spectetur natura ipsius materiæ, principalis eius relatio est ad formam; hanc enim expetit vt turpe pulchrum, & vt suum actum atque perfectionem; quo fit vt sibi inuicem omni ex parte semper aptè respondeant, & sint ad aliquid, vt dicitur 2. Phys. text. 26. forma enim est finis materiæ vt ante diximus. Sin autem consideretur intentio naturæ, principalis eius relatio est ad compositum; natura enim materiā ordinat ad formam, & vtrunque ad totum compositum; hoc enim est quod per se subsistit & quod operationes naturales exercet & quo natura tēdit & in quo tandem eōquiescit. Verum quia in hisce relationibus materiæ, includitur potentia, eaq; magnas difficultates habet, de ipsa necessario dicendū est.

Duplex est potentia, vna quæ conuenit materiæ ex sua ipsius vi & natura, altera quæ conuenit ei prout est ab agente destinata & determinata ad hanc vel aliam formam; nam cum materia esse nequeat sine potentia; duplex autem sit materia, prima & secunda, necesse est similiter etiam duplicem esse potentiam, vnā quæ conuenit materiæ primæ, alteram quæ secundæ. Hæ duæ potentie variis vocabulis distinguuntur; illa dicitur prima, indeterminata, vniuersalis, arcumota, confusa, essentialis materiæ & inseparabilis ab ea: Hæc autem appellatur secunda, determinata, particularis, propinqua, distincta, accidentalis materiæ, & ab ea separabilis. Vtriusque autem potentie tripliciter accipi potest, vel subiectiue & idem est quod materia potens; vel formaliter pro illo respectu & habitudine potentie ad actum: vel terminatiue, nimirum pro ipso actu & forma ad quam terminatur potentia: primo modo, potentia est substantia non differens à materia; secundo modo, est relatio, vel de prædicamento. Ad aliquid, vel cerrè transcendentalis; tertio modo, tota spectat formam à qua & vnitatem & distinctionē accipit: posset fortasse etiam quarto modo accipi potentia prout est quædam qualitas secundæ materiæ, hoc est naturalis quædam habilitas ad recipiendas formas. Quid autem intersit inter possibilitatem, & potentiam, vide apud Aueroem in libro de Beatitudine animæ cap. 2. vbi vult nomen possibilitatis esse magis intrinsecum & substantiale rei quàm nomen

Hanc distinctionem potentie innuit Auerr. 1. de Celo comm. 120. Et 4. Phys. comm. 120. Praclara doctrina de duplici materiae potentia,

potentiæ, & potentiam, inquit necesse est exire in actum in aliquo indiuiduo speciei, & in aliquo tempore, at possibilitatē minimè. Sed quid inter potentiam primam & secundam interfit, ostendamus.

Quatuor differētia inter potentiam primam & secundam materia.

Potentia est de essentia materia.

Inter has duas materiæ potentias, quatuor sunt differētia. Vna differētia est, primam potentiam esse materiæ essentialē, secundam autem esse accidentalem.. Quod autem prima potētia sit essentialis materiæ, ex his ostendi potest. Primò, quia multis locis Arist. describit materiam per esse ens in potentia; qua re significat potentiam essentialē esse materiæ. Tum, Auer. in lib. de substantia orbis cap. 1. ait potentiam esse differētia substantialem materiæ. Deinde ita se habet potentia ad materiam, sicut actus ad formam, sed essentialē est formæ, esse actum, ergo similiter essentialis erit materiæ potentia. Postea Arist. lib. 8. Metaphysicæ tex. 15. inquit, ideo ex materia & forma fieri vnum, quia materia est in potentia, forma autem est actus: Si igitur potētia non esset materiæ essentialis, non posset vnū quidpiam essentialiter fieri ex materia & forma. Præterea, si potētia non est essentialis materiæ, ergo posset intelligi materia absque potentia ad formam, at id est contra Arist. qui 2. Phys. text. 26. inquit, materiam & formam esse ad aliquid, quare non poterit vnū intelligi sine altero. Et Auer. 4. Phys. comm. 17. ita scribit, *difficile est cognoscere quidditatem primorum principiorum nimirum materia & forma, intelligere autem materiam sine forma, est impossibile.* Postremò, materia essentialiter est incompleta, alioqui non esset pars essentialis alterius; ergo ordinatur essentialiter ad id à quo perficitur & complētur, id autem est forma; ad eam verò dirigi & ordinari nō potest sine potentia, est igitur potentia essentialis materiæ. Quod autem secunda potentia sit accidentalis materiæ, hoc modo demonstrari potest. Primò, quia secunda potentia est determinata, essentia verò materiæ, per se indeterminata; nullum autem determinatum est de essentia indeterminari. Deinde potentiæ secundæ sunt multæ & variæ; verbi gratia, ad hominē, ad equum & ad alias species & indiuidua rerum naturalium: at essentia materiæ vna est. Denique potentia secunda contrahit & determinat primam, largiendo materiæ dispositiones accidentarias per quas ea fit determinatè habilis ad certam aliquam formam accipiendam; in quibus dispositionibus cum maximè posita sit vis secundæ potentiæ, non potest ea pertinere ad essentiam materiæ. Altera differētia est; primam potentiam re non distingui à materia, si enim ea vt dictum est; attingit essentiam materiæ, non potest ab ea, re distingui, alioquin essentia materiæ non esset simplex sed composita. At secunda potentia re distinguitur à materia; si quidē in se continet accidentales dispositiones re diuerfas à materia. Tertia diffe-

rentia est, primā potentiā esse vnam, quia est vna essentia materiæ, & quia talis potentia conuenit materiæ per se sumptæ, quæ vno modo indeterminatè & indifferenter se habet ad omnes formas, & quia si talis potentia esset multiplex, non esset indistincta respectu formarum: Etenim vbi est multitudo ibi est distinctio: at secunda potentia est multiplex non secus quam forma ad quam determinatè refertur; si enim sunt varię dispositiones materiæ pro varietate formarum, & si quælibet forma suam sibi propriam vendicat materiam, denique si numerus & distinctio huiusmodi potentiarum spectari debet ex formis ad quas referuntur, necesse profectò est has secūdas potentias multas & varias esse. Quarta differentia est, primam potentiam esse ingenerabilem atque incorruptibilem; nam cum sit essentialis materiæ, non posset abesse materiæ sine eius interitu; adde quod si prima potentia interiret, materia nullam formam posset accipere, quare cessaret generatio imò cūcta in nihilū reciderent. Quā ob rem Aristoteles 1. Phys. text. 82. ait, materiam generari & corrumpi per accidens ratione priuationis, per se autem & secūdam potentiam suam esse ingenerabilem & incorruptibilem; & in 5. Metaphys. text. 5. loquens de materia ita scribit *item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente & immobili ex sua potentia, aut est aut fit aliquid eorum quæ natura sunt.* secundam autem potentiā necesse est variè mutari, quemadmodum contingit in secundis materiis & in accidentariis dispositionibus ipsius materiæ. Verū ex iis quæ dicta sunt de prima illa materiæ potentia, nonnullæ existūt difficultates, quas deinceps explicare oportet.

Dubitationes contra ea quæ dicta sunt de potentia materia.

C A P. X X I I.

PRIMA Dubitatio quæ primo loco tractari & enodari debet, sic se habet. Aut prima materiæ potentia dicitur esse essentialis materiæ, quia est de ipsius essentia, at hoc est contra Themistum qui 1. Physicorum super tex. 61. in illa sua nobili digressionē de potentia materiæ, ait materiam esse quidpiam absolutum, actu existens, & que accidere potentiam: aut dicitur essentialis, quoniam est proprietas quædā consequens essentiam materiæ per quam natura materiæ nobis innotescit: at sic posset materia intelligi sine potentia, sicut homo intelligi potest, tamen si eum risibilem esse non intelligamus; quod est contra Arist. & Auer. locis in præcedenti capite positis. 2. Dubitatio videtur Auer. sibi contradicere, nam in libro de substantia orbis cap. primo scribit potentiam esse differentiam substantialem materiæ, at in 1. Phys. comm. 70. ait potentia non

esse substantiam materiæ, quoniam illa est corruptibilis & de prædicamento Relationis, & in 12. Metaph. comm. 11. inquit materiam secundum naturam suam esse vnam, at potentias eius multas esse, & numerum potentialium esse sicut numerum formarum; quod non esset verum si potentia esset materiæ essentialis. 3. Dubitatio. Si potentia materiæ est immutabilis, ergo idem numero quod est corruptum poterit redire; quod est contra Arist. in fine 2. lib. de Generat. probatur consequentia, nam si corrupta forma, manet in materia potentia passiva ad illam (quippe cum potentia materiæ ponatur immutabilis) & omni potentiæ passivæ respondet aliqua potentia activa: ubi est autem potentia passiva & activa potest esse effectus, ergo posset quod semel interiit idem numero regenerari. 4. Dubitatio, quod est in potentia, tandem reducitur ad actum, ergo si materia est in potentia, erit aliquando actu & sic amittet potentiam suam; nam adveniente actu evanescit potentia, at materia sine omni potentia esse nequit. Deinde, si materia est in potentia ad omnes formas, aliquando habebit omnes, quibus habitis cessabit generatio: non enim erunt aliæ formæ quæ generari queant; & tunc illæ formæ quæ suapte natura corruptibiles sunt, aut corrumpentur aut non; si corrumpentur, materia remanebit sine vlla forma, si non corrumpentur, erit aliquid corruptibile, quod nunquam corrumpetur, quod est contra Aristot. in 1. lib. de Cælo. 5. Dubitatio. An materia sit in potentia ad omnes formas tam individuales quàm específicas æqualiter nec ne, merito dubitari & in quæstionem vocari potest. 6. Dubitatio. Cum Philosophi, maximè qui sunt Theologi, dicant aliud esse recipi in materia eamque informare, & aliud educi è potentia materiæ, ut patet in anima rationali, merito dubitatur quid sit educi è potentia materiæ? Sed ad has dubitationes potest breviter respondere ad hunc modum.

Ad 1. Respondemus, & si utraque opinio probabiliter defendi potest, nimirum primam illam potentiam esse de essentia materiæ, & ipsam non esse de essentia materiæ, sed dici essentialem quia est proprietas quædam naturalis materiæ ex eius manas essentia; & pro prima opinione ad testimoniū Themistij responderi posset, aut eum ibi loqui de secunda potentia materiæ non de prima, aut eum intelligere materiam non esse ipsam puram potentiam, sed quiddam absolutum in genere entis cui quasi differentia quædam accedit potentia: etsi, inquam, utraque hæc sententia defendi potest; attamen probabilius esse existimamus potentiam dici essentialem materiæ, quia intrinsecè consequitur eius essentiam tanquàm proprietas quædam naturalis. Sic enim (nisi nos fallimur) de natura materiæ cogitandum est; eam esse ens quoddam, (ut est apud Simplicium 2. de Anima, com. 2.)

An prima potentia sit de essentia materiæ.

comm. 2.) tenuissimum, & imperfectissimum ens inquam absolutum quidem inditativè, sed omnino incompletum specificè, cuius eiusmodi est natura, ut ab agentibus naturalibus variè mutari & formari queat, quam consequitur summa & propè infinita quædam habilitas accipiendi omnes formas naturales. Itaq, sicut naturam ferri consequitur habilitas quædã ut ex illo gladius effici possit, & naturã ceræ, mollities & flexibilitas qua ad omnes figuras accommodari potest? similiter etiam cogitandum est de natura materiæ. Hæc autè habilitas seu potentia, simpliciter est qualitas secūdæ speciei, adiunctũ habens respectum ad formam, non re, sed ratione tantum differens à materia. Dicitur autem hæc potentia essentialis materiæ, quatuor ob causas: primò, quia immediatè & intrinsecè fluit ex essentia materiæ; tum quod per eam essentia materiæ ordinatur ad formam; deinde quod ex materia & forma propter actum huius, & potentiam illius, efficitur per se ac essentialiter vnum quoddam compositum; postremò, quod cum natura materiæ maxime fugiat intelligentiã nostram, ponitur loco differentię substantialis, ipsa potentia, ita ut materia sine notione potentiæ, nec definiri, nec intelligi à nobis possit. Ad 2. Auerroes in libro de substantia orbis, loquitur de prima potentia, quam vocat differentiam substantialem materiæ, intelligendo eodem modo, quo paulo ante exposuimus; in primo autem phy. & in 12. Metaphysicæ loquitur de secunda potentia vel de prima accepta formaliter aut terminativè, hoc est pro nudo ipso respectu potentialitatis, vel termino respectus, qui est forma. Ad 3. Sicut ad generandũ quidpiam non sufficit prima potentia materiæ, sed necessaria est secunda potentia, quippe quæ cohibet in se dispositiones congruentes formæ procreandæ, ita etiam ad regenerandum idem numero quod iam interiit, non satis est eandem manere in materia illam primam potentiam, sed oporteret manere secundam, quæ tamen vna cū forma corrupta prorsus interiit, ex quo fit ut quod semel corruptũ est, idem numero redire nequeat. Verũ hac de re aliàs subtilius differendum est. Ad 4. Duplex potentia cernitur in rebus naturalibus: vna quæ tota simul reducitur ad actum, quomodo æs dicitur potentia statua, & aer potentia ignis: altera, quæ nunquam tota simul reducitur ad actum, sed tantum successivè, ita ut simul cum actu semper admixtum sit aliquid potentiæ, talis est potentia continui, motus, temporis, & materiæ primæ, itaque potentia materiæ reducitur ad actum omnium formarum, non simul ut omnes in se habeat, id enim est impossibile, sic enim existeret actu infinitum, & omnia contraria simul actu essent, sed successivè, quòd nunquam cessabit generatio ob insatiabilem appetitum materiæ & sempiternũ motũ,

Quatuor ob causas potentia dicitur essentialis materiæ.

Potentia dupliciter videtur ad actũ.

atque efficientiam orbium cœlestium. Quemadmodū igitur diuisio continui nunquam potest terminari & absolui, sic appetitus & potentia materiæ nūquam omnino expleri, & ut ita loquar, actuari potest. Hæc potentia distinctionē tradit Arist. 3. Phy. 57. & 9. Met. tex. 11. Ad 5. Potentia materiæ nō æqualiter spectat formas individuales & específicas: si quidem inter has multum interest: primò quod illæ sunt infinitæ hæ autem determinatæ, tum quod hæ sunt omnes simul, nulla enim species deesse potest vniuerso, alioquin non esset perfectum: illæ autem minime; postea quòd potentia materiæ ad formas específicas nunquam frustratur, sicut eam frustrari contingit in formis individuis, non enim omnis generatio formæ singularis completur, sed nonnunquàm impeditur. Ad 6. Apud Christianos Philosophos & Theologos, aliud est aliquid esse formam materiæ, & aliud esse formam omnino materialem; illud enim dicitur esse forma materiæ, quod dat esse materiæ & simul cum ea facit vnum compositum essenziale, quod sit ens specificè completum & absolutum; id autem vocatur forma materialis quod est eductum è potentia materiæ, etque immersum, & ab ea inseparabile. Quocirca anima rationalis dicitur forma materiæ, propriè autem non appellatur forma materialis. Ut autem planius intelligatur quid sit educi è potentia materiæ, exponemus quinque proprietates, quas habent formæ omnes eductæ ex potentia materiæ. 1. est, quod tales formæ, producuntur ab agentibus materialibus, per actiones materiales, & per dispositiones materiales, hoc est hærentes & infixas in ipsa materia. 2. est, quòd tales formæ pendent in fieri à materia, hoc est non possunt gigni nisi intra materiam, eique penitus copulatæ, non enim per se producuntur & extrinsecus adueniunt & adiunguntur materiæ. 3. est, quod pendent à materia in esse; nam extra eam materiam in qua ab initio productæ sunt, ne puncto quidem temporis, aut per se subsistere, aut in alia materia existere possunt; sed planè idem est eas separari à sua materia, quod ipsas penitus interire. 4. est, quòd pendent à materia in operationibus suis, ex quo fit, ut operationes huiusmodi formarum, subiectiuè non sint in forma, sed in toto composito. 5. est, quod pendet à materia quidditatiuè, quamobrem sine ea nequeunt, aut definiri, aut perfectè intelligi. Eas igitur formas, materiales & eductas ex potentia materiæ appellare oportet, in quibus inerunt prædictæ quinque proprietates. Porro, si quis quærat, an materia sit in potentia ad animam rationalem, respondendum est, secundum veritatem materiam esse in potentia ad animam rationalem, ut eam recipiat, & ut ab ea accipiat esse humanum, & simul cum ea conficiat hominem; non esse autem in potentia ad eam perinde atque est ad

Quid sit educi è potentia materiæ

An materia sit in potentia ad animam rationalem.

cæteras formas materiales, non enim anima rationalis educta est ex potentia materiæ, quocirca ex supradictis quinque proprietatibus quæ conueniunt in formas penitus materiales vltimā tantum habet, quare nimirum est forma materiæ, & pars essentialis humanæ naturæ. Vide hac de re D. Thom. in 1. par. quæst. 90. art. 2. ad 2.

De priuatione.

CAP. XXIII.

IC T A sunt de materia prima, ea, quæ ab obscurā & additā naturam eius peruestigandam atque cognoscendam conferre videbantur. Nunc dicendum est de Priuatione, quæ cum hæreat in materia, nec ab ea re differat, eiusque causā vim & rationem principij obtineat, simul cum illa tractari debuit. De hac igitur si pauca dixerimus, finē huic libro imponemus. Priuatio duobus modis sumitur, vel pro abscentia eius formæ quæ iā fuit vel esse debuit, quomodo cæcitas est priuatio visus; vel pro absentia eius formæ, quæ nec esse debuit, sed quæ futura est, & sic priuatio ponitur principium generationis. Inter has duas priuationes hoc interest, quod in priori, potest fieri mutatio ex habitu ad priuationem, sed non contrā, vt ex visu ad cæcitatem, non autem ex cæcitate ad visum; in posteriori autem contrā accidit, nam fit mutatio ex priuatione ad formam, non autem ex forma ad priuationem. Rursus prior priuatio duplex est, vna quæ non solum ex subiecto aufert formam, sed etiam habilitatem & dispositiones ad eam recuperandam, vt cæcitas in oculo; & ab huiusmodi priuatione non fit regressus ad habitum: altera est quæ ita ex subiecto aufert formam vt in eo potentiā relinquat eam recuperandi, vt tenebræ in aëre, ignorātia in intellectu; & in huiusmodi priuationibus fit vicissim mutatio inter habitum & priuationem. Ex qua distinctione perspicuè cernitur, quomodo intelligendum sit id quod Arist. in postprædicamentis ait, à priuatione ad habitum, nullū esse regressum. Posterior item priuatio duplex est, vna remota, sic terra dicitur habere priuationē formæ hominis: altera proxima secundum quā semen dicitur habere priuationē hominis, inter quas id est discriminis, quod à remota priuatione ad formā fit transitus interiectis ante multis mutationibus à proxima verò, vnicā tantum interponitur mutatio per quam forma acquiritur. Vnde quemadmodum potentia materiæ, alia est prima, quæ conuenit materiæ vt est indifferens ad omnes formas, altera est secunda per quā materia certam aliquā formā præfinito respicit: sic etiā priuatio, nam potentia materiæ semper habet adiunctam priuationem. Verū

*De varietate
priuationum
doctrina Peripatetica.*

y ij

priuatio, quæ est principium generationis, de qua Arist. loquitur. 1. Physi. non est illa prima, quippe quæ sit vna tantum, & incorruptibilis, & non sufficiens ad inchoandam generationem, sed est secunda, quæ secundum Alexandrum 2. lib. naturalium questionum cap. 11. definiri potest hoc modo. *Priuatio est absentia formæ naturalis generanda, in subiecto apto eam recipere.* Cur autem sit principium generationis, causa est primò, quia in transmutatione naturali habet se vt terminus à quo. Deinde, quia omne quod fit, ex opposito sit quod per se quidem est priuatio, ex accidenti vero potest esse, vel contrarium, vel medium. Deinde quod generatur, necessarium est, vt & antea non fuerit, & vt esse potuerit, hoc autè est priuatio. Sed cur Arist. 1. Physi. 66. vocat eam principium per accidens? an quia res naturalis sit ex materia, quam accidit esse priuatam ea forma quæ produci-
tur? an quia res naturales non indigent priuatione, nisi dum fiunt, cū primū autem obtinent esse, dimittunt, ac depellunt priuationem? an potius, quia, vt placet Alberto, priuatio requiritur in generatione propter materiā, hæc enim non posset moueri ad formam, nisi adiunctam haberet priuationem? Quoniam igitur priuatio neque re manet in re generata, neque re differt à materia, & prope est non ens idcirco spreta fuit ab antiquis, nec est numerata in principiis rerum naturalium.

Cur priuatio
dicatur prin-
cipium per ac-
cidens.

Sed hoc loco existunt octo dubitationes, quas ad id quod agimus plurimū interest diligenter explicare. Prima dubitatio est hæc. cum priuatio sit absentia formæ, quæ absentia re idem est, quod ipsa forma, cur priuatio dicitur potius esse idem re cum materia, quam cum forma? Secunda. Si potentia materiæ in se continet absentiam formæ & habilitatem ad eam, quod enim potest esse, id & non est & aptum est esse, cur magis priuatio ponitur tertium principium generationis, quam potentia materiæ? Tertia. Si priuatio accedit & decedit materiæ non secus quam forma, ergo sicut formæ est priuatio, sic etiam ipsius priuationis, erit priuatio, & cita res abiret in infinitum. Quarta. Aut priuatio est ens reale, aut non; si est ens reale, quomodò Aristoteles appellat eam per se non ens, si non est ens reale? siue sit ens rationis, siue nihil, quomodo potest esse principium entis realis? Quinta. Arist. 1. Physi. tex. 43. & 47. ait omne, quod fit, ex opposito fieri, hoc est ex contrario, vel medio, ergo, si propriè loquamur, priuatio per se non est principium generationis. Sexta. Nō videntur esse tantum tria principia rerum naturalium. Nam si priuatio quæ est non ens, & per accidens concurret ad generationem, constituitur principium, quanto æquius est causam efficientem & finē, quantitatem, & dispositiones materiæ, locū item & tempus numera-
ri in

ri in principiis? Septima. Potest etiam dubitari, vtrum nomen principij de his tribus materia, forma, & priuatione dicatur vniucè an secundum prius & posterius, & de quo principalius dicatur? Octaua Cum priuatio sit non ens, dubium est, vnde habeat vnitatem, distinctionem, definitionem, atque cognitionem.

Soluentur & explicantur supradictæ octo dubitationes.

CAP. XXIII.

ERVM hisce dubitationibus facile occurri potest. Ad primam hoc modo respondemus, duas ob causas non dicitur priuatio esse idem cum forma; primum quia priuatio hæret in materia, & cum ea inchoat motum, nec ei aduersatur sicuti formæ, vtpotè qua adueniente continuò priuatio euanesceat. Deinde, quia priuatio præter absentiam formæ, includit vel adsignificat potentiam, quæ est in materia ad formam accipiendam; denique materia est, quæ dicitur priuata quandiu non habet formam. Itaque priuatio est in materia quandiu abest forma, cum primum autem aduenit, priuatio esse desinit; quamobrem meritò priuatio refertur potius ad materiam, quàm ad formam. Ad Secundam. Quoniam priuatio propriè, principaliter, & vt nunc loquuntur, formaliter, significat non esse formam; quam ob causam in transmutatione est terminus à quo, potentia autem propriè quidem tantum significat habilitatem ad formam, ex consequenti verò non esse actu formam in materia, idcirco potentia numeratur idem principium cum materia, priuatio autem diuersam principij rationem obtinuit. Nam in omni mutatione Physica tria sunt veluti principia, terminus à quo, terminus ad quem, & subiectum potens accipere terminum ad quem: Itaque in ratione principij, potentia adnumeratur & adiungitur subiecto seu materiæ, priuatio autem quæ est terminus à quo, ceu diuersum à materia principium numeratur. Ad Tertiam Ad hanc dubitationem ita respondet Simplicius, quemadmodum nec absentia est absentia, nec presentia presentia, ita neque priuationis est priuatio; alioquin res procederet in infinitum, priuatio enim est absentia formæ, & vt vocant, entis positiui, cum igitur priuatio non sit habitus, neque forma, neque ens vllum positium, non potest esse priuationis priuatio. Ad Quartam. Aliud est quærere, an aliquid sit priuatio realis, & aliud, an priuatio sit ens reale. Etenim cæcitas (verbi gratia) priuat oculum aliquo ente reali, nimirum facultate videndi, quam ob causam vocari debet priuatio realis: at cæcitas non est ens reale, immo nullum esse positium habet, & si quod habet, id est ens ra-

Cur potentia nō sit principium.

An priuatio sit ens reale.

tionis, quod fingit mens formando huiusmodi propositiones (cæcitas est priuatio visus, vel cæcitas est tolerabilior, quàm surditas) in quibus, cæcitas concipitur, & apprehenditur à mente, perinde atque haberet aliquod esse. Siquis autem obiiciat priuationem percipi à sensu: nam, vt est apud Arist. in 2. de Anima; visus percipit lumen & tenebras, & similiter alij sensus, habitum & priuationem circa suum obiectum; Respondendum est, si priuatio per se à sensu perciperetur, necessario fore ens reale; cum autem percipiatur ex accidenti, & ex absentia formæ vel habitus, visus enim percipit tenebras aëris quatenus animal sentit suum visum non percipere lumen aëris, nec ab eo pati & affici, id manifestè declarat eam non esse ens reale: quo licet intelligere; quamuis priuatio sit principium rerum naturalium tamen, quia non est principium per se sed per accidens, nec in esse, sed in fieri tantum, idcirco non posse concludi eam esse ens reale. Ad Quintam Huius dubitationis solutio petenda est ex Alexandro libro 2. quæst. naturalium, cap. 11. vbi ait res naturales per se fieri ex priuatione, quia oportet id quod fit, antea non esse, & posse esse; id autem nihil aliud est, quàm priuatio; per accidens autem fieri ex contrario, quatenus accidit materiam, quæ est priuata vna forma, esse sub alia contraria; verum res non fit ex contrario vt contrarium est, sed quatenus vnum contrarium habet adiunctam priuationem alterius. Neque res fieri ex contrario, per se locum habet, nisi in mutatione, quæ est in qualitatibus. Nam in substantia, & quantitate per se nulla est contrarietas. Ad Sextam Tria tantum sunt interna generationis naturalis principia, nam cum generatio sit quædam mutatio, intrinsecè petit terminum à quo & ad quem, & subiectum quod mutetur; cætera vero quæ ad generationem concurrunt, aut sunt principia externa, vt efficiens; aut dispositiones materiæ, quibus præparatur ad accipiendâ formâ, vt quantitas, & qualitas; aut sunt circumstantiæ, quæ generationi extrinsecus necessario adiunctæ sunt; vt locus, & tempus. Cû autè eadem res sit forma & finis, merito dubitari potest, an ea res sit principium generationis vt finis an vt forma; sed huius dubitationis explicatio reiicienda est in sequentem librum sextum in quo propriæ agendum est de forma. Ad Septimam Placet nobis sententia Alberti Magni, quam is accepit ab Auerr. & Auicenna, nomen principij de his tribus dici secundum prius ac posterius; primum enim dicitur de forma, nam in generatione, forma est finis ad quem vniuersa tendit generatio; in esse autem rei naturalis etiam forma est principalis causa, si quidem vel est tota quidditas rei naturalis, vt Peripateticis visum est, vel certe principalis eius pars, de quo nemo adhuc dubitauit. Adde, quod priuatio est propter mate-

Nota doctrinam Alexandri.

Nomē principij nō dicitur equaliter de forma materia & priuatione.

riam, materia autem propter formam. Deinde secundum locum in numero, & dignitate principiorum, vendicat sibi materia; Vltimum verò priuatio; hæc enim, cum neque sit ens, neque permaneat in re generata, non est causa nisi per accidens, atque ob eam rem infimū in principiis locum obtinet. Ad Octauam Priuationes sunt eadem, aut diuersæ inter se, non aliter quàm formæ quarum sunt priuationes, vt si formæ aut numero, aut specie, aut genere differant, sic etiam distingui necesse sit earum priuationes; vt duæ cæcitates numero, cæcitas & surditas specie, cæcitas verò & priuatio hominis, genere differunt inter se. Quocirca licet priuationes per se non reponantur in categoriis, tamen reuocantur ad categorias earum rerum quarum sunt priuationes: atque huius rei causa est, quia priuatio ita habet unitatem & distinctionem, vt esse, esse autē priuationis non est aliud quàm esse absentiam formæ: ex quo item efficitur priuationem non posse aliter cognosci, aut definiri quàm per formam. Quamobrem in 6. lib. Topicorum scriptum est, quædam esse genera oppositorum quæ per se inuicem definiuntur, qualia sunt relata; alia vero quorum vnum definitur per alterum, id autem non vicissim per illud, huiusmodi sunt habitus & priuatio. etenim habitus ponitur in definitione priuationis, priuato vero non adhibetur in definitione habitus, neque id accidit sine causa. Nam vt est apud Arist. 1. de Anima tex. 85. rectum est iudex sui & obliqui, obliquum autem neque suis, neque alterius; sicut enim res est, ita cognosci debet; cum autem priuatio non sit aliud quam absentia formæ, non aliter quam per formam definiri, aut intelligi potest. Atque hæc quidem dicta sint de materia & priuatione.

Unde sumatur unitas & distinctio Priuationis.

FINIS QVINTI LIBRI.

y iiij

DE FORMA

LIBER SEXTVS.

*Quanta sit
præstantia
forma.*

ERTIVM generationis principium, vltimum quidem ordine temporis, sed dignitate primū & summum, est forma. Hæc enim est diuinum illud bonum quod à materia perpetuo expectitur, sine quo ipsa esset rudis, deformis, & quodammodo non ens. Hæc est tanquam domina & regina, cuius obsequiis & vsibus addita & mancipata sunt accidentia: omnia enim accidentia aut sunt præparationes & affectiones materiæ ad accipiendam tuendamque formam, aut velut instrumenta quædam ad eius actiones obeundas. Hæc est finis agentium naturalium, in quo assequendo laborant, quo adepto conquiescunt, & perfecta iudicantur & speciem quandam æternitatis atque diuinitatis consequuntur. Hæc rebus compositis nobilitatem atque perfectionem tribuit, & in latissima entis regione certam fixamque sedem & gradum præfinit, & suam cuique rei notā atque characterē imprimat, quo à nobis & intelligi & nominari, & à cæteris rebus distingui possit. Hæc est fons omnium actionum & motuum naturalium & admirabiliū operum architectrix, cuius in fingendis formandisque rebus vim, atque solertiā, nulla vel ars, vel industria, vel intelligentia hominū perfectè imitari & cōsequi potest. Hæc vna maximè continet mūdi pulchritudinē & ornatū: ex forma enim manat & pēdet multitudo, varietas, & dispositio rerū, earumque naturalis inter se tū conuenientia tū etiam repugnantia, in quo præcipuè consistit vniuersi decor & præstantia. Hæc denique est quasi apex & fastigium humanæ sapientiæ. Etenim perfecta cuiusque rei cognitio ducitur ex causis, in quibus principem locum forma obtinet, nam cum ea sit quod quid effecti, per eam quid quæque res sit cognosci debet; qua cognitione nulla (iudicio Arist. 3. Metaph. tex. 10. & 7. lib. tex. 4.) melior aut præstabiliore se potest. Rectè igitur Arist. ait, tametī vtrāque causa, hoc est ma-

teria & forma studioſè ac diligenter à Phyſico requirenda & conſideranda ſit; formam tamen, quæ ſinis eſt materiæ, maiori ſtudio & cura cognoscendam & tractandam eſſe. Quamobrem is nonnunquam reprehendit veteres Philoſophos, quod in vnius materiæ contemplatione & explicatione penitus occupati & deſixi, nunquam animum attenderint ad formam, eamque vel omnino prætermiſerint, vel certè per quàm leuiter & obſcure attigerint. Quo in vitio (ne nos etiam qui de rebus Phyſicis agimus, hæreere videamur) quemadmodum ſuperiorem quintum librum in declaranda materia conſumpſimus, ita hunc ſextum librum ad explanandam vim & naturam formæ, conferemus. Sed vt quæ dicturi ſumus, perſpicuè ac diſtinctè tractentur, diſtributa eſt hæc diſceptatio noſtra de forma in duas partes, in priori agitur de forma ſimpliciter & abſolutè: quæ pars explicatur hoc ſexto lib: in poſteriori verò ea ratione quatenus eſt natura, quo modo videtur eam tractaſſe & conſideraſſe Ariſt. initio 2. lib. Phy. & hæc tractatio in ſeptimo libro proximè ſequèti cōtinetur. Atq; ita fiet ex hac tractatione noſtra, vt quæ Ariſt. conſiſe & inuolutè ſcripſit de natura, ea tum explanationibus tum etiam diſputationibus noſtris, apertiora & illuſtriora exiſtant.

De Forma nominibus & varietate.

CAP. I.

DISPUTATIONEM de materia & priuatione, ſequitur hæc de forma; quæ quamquam magna ex parte eſt Metaphyſica, tamen quoniam in explicanda Phyſiologia frequens ſit mentione formæ, explicanda nobis ſunt ea quæ pertinent ad formas naturales: Metaphyſicas verò tum formas, tum etiam quæſtiones quæ habentur de formis naturalibus, aut omnino omitemus, aut certè eas nec ſubtiliſſimè nec accuratiſſimè (quoniam eſſet id inſtituto noſtro minimè conſentaneum) perſequemur. Ante verò quam aggrediamur ad diſputationem, declaranda ſunt varia formæ & nomina & genera. Nomina hæc ſunt. *Forma.* quod formet poliâtque ruditatem & informitatem materiæ: *Species.* vel quodd ſit pulchritudo atque ornamentum materiæ, hanc enim inquit Ariſt. expeti à materia vt pulchrum à turpi: vel quia, vt viſus ex ſua quamque rem ſpecie dignoſcit, ita mens naturam cuiuſque rei cognoscit ex illius forma ac ſpecie. *Ratio.* hoc eſt definitio, hæc enim formam rei declarat, & vt ait Ariſt. 2. Phyſi. cap. de cauſſis definitio & eius partes ad cauſſam quæ forma eſt referuntur. *Quod quid erat eſſe,* quidditas enim atque eſſentia cuiuſque rei, vel ſolum vel præcipuè eſt in forma. *Actus.* vt enim

Varia nomina forma.

per materiam res est in potentia , ita est per formam in actu : vide Arist. 2. Phys. tex. 11. & 12. *ἐντελέχεια*. sic enim vocat Arist. lib. 2. de anima tex. 2. quod verbum è verbo exprimentes dicemus latinè perfectum habitum, aut perfectionem habitam, vel vno verbo cum Hermolao perfecti habitam, cum enim res habet formam, tunc perfecta est generatio, quemobrem Arist. lib. 1. de generatione inquit presentibus habitibus, idest formis cessare motum. *Terminus*. sic etiam appellatur ab Arist. 3. & 4. lib. Phys. & 1. de Generat. Materiam enim per se indefinitam determinat & contrahit ad certum aliquod genus rerum, & sicut agri terminis, sic res ipsæ distinguuntur formis. *Exemplar*. sic vocatur 2. Phys. cap. de causis propterea quod vt Simplicius Themistius & Alexander interpretantur; quemadmodum exemplar est in animo artificis præscriptum, definitumque, sic cuiusque rei natura est definita & determinata per formam; vel quia sicut artifex facit opus ad similitudinem exemplaris quod gerit in animo, sic agens naturale producit effectum ad similitudinem eius formæ quam in se habet. Hæc de nominibus, deinceps formarum genera distinguamus. Plato duo nouit formarum genera vnū expers materiæ & particeps intelligentiæ, quod vocat exemplar, ideam, per se ens: alterum coniunctum cum materia, quod appellat vel imaginem, vel similitudinem. Secundum Arist. alia est forma naturalis, alia artificiosa: naturalis, alia substantialis alia accidentalis; substantialis, alia informas & dans esse, quæ est pars rei vt forma equi & hominis: alia est assistens quomodo intelligentia dicitur anima & forma cæli: informans, alia separabilis à materia qualis est anima rationalis, alia inseparabilis, cuius sunt quatuor gradus, forma elementorum, mixtorum, stirpium, animalium. sed de varietate formarum supra lib. 2. cap. 5. nonnulla etiâ explicauimus. Nobis autem differendum est de forma physica, substantiali, informante, & inseparabili. Excludimus igitur ab hac disputatione formas artificiosas, metaphysicas, mathematicas, accidentales, & animam rationalem, quæ vt peculiarem habet naturam & excellentiâ, ita peculiarem quoque deposcit explanationem, quam in fine huius libri adhibebimus. Porro huius disputationis distributio quadripartita erit? primum enim agetur de forma per se sumpta, differendo an sit, quid sit: Tum de forma respectu materiæ? deinde, respectu compositi? post, respectu operationum.

Varia formarum genera.

An sit, & quid sit forma.

CAP. II.

Formam substantialem in rebus naturalibus re diuersam à materia prima & accidentibus, licet (vt multi putant) non omnino firmis & necessariis rationibus euidenter concludi possit, tamen potest argumentis satis profectò verisimilibus & probabilibus ad huc modum ostendi. Primo ex compositione, res enim naturales sunt substantiæ compositæ, oportet igitur præter materiam, esse aliâ partem componentem quæ sit substantia, hæc autem est forma. Tum ex ipsa existentia, res enim naturales existunt, per se determinatæ ad aliquam speciem, quæ quidem existentia à substantia proficiscitur; at non à materia; quippe quæ aut nullâ ex se habet existentiam, aut ea certè est indefinita: proficiscitur ergo à forma. Deinde ex distinctione, si enim non esset forma substantialis, cum materia prima sit vna & communis omnium rerum, omnes res naturales eadem essent secundum substantiâ & quidditatē, nec differrent, aut genere aut specie; quod non esse possibile, cõfirmat Arist. 1. Phy. tex. 24. Postea ex operationibus: singulæ enim res proprium habent motû & operationem, vt magnes vim trahendi ferrum, quæ vis manat à substantia rei, non quidem à materia, si quidem ea vim tantûm habet patiendi, & huiusmodi vis ac facultas esset in cunctis rebus naturalibus in quibus est materia; nec ab accidentibus. vide Arist. 2. de Gen. tex. 54. & 55. Nam quod ipsa agant præfinito & accommodatè ad suam cuiusque rei speciē, nō habent ex se sed à substantia specifica, cuius sunt instrumenta. Præterea ex generatione; Nā si nulla est forma substantialis, nulla itē est generatio; Etenim nec generatur materia, nec productio accidentiū est generatio; sed alteratio. Postremo ex propria cuiusque rei natura; si enim nulla est forma substantialis, quæro vnde spectanda sit natura, atq; esse cuiusque rei? non ex materia; hæc enim cõmunis est omnium; ex accidentibus igitur, at quibus? communibus ne? sed quod est cõmune non potest dare proprium esse: an ex propriis? Verum si tollas formam substantialem, nulla potest reddi causa, cur aliqua sint accidentia aliquorum propria, & cum vnius rei multa sint propria accidentia, vt hominis habilitas ad riddendum, ad ratiocinandum, & ad disciplinas accipiendas, vnum autem sit esse cuiusque rei, à quo illorum accidentiū id sumendum erit? Quod si dicas esse rei non sumendū ex vno aut altero accidenti, sed ex omnium complexione & coniunctione, quæ quidem vniuersa accidentiū omniū copulatio ita reperitur in vna re vt non sit in alia; Primū ista accidentium vnio est per accidens. Nā cõflatū ex multis rebus diuersa

*Alius argu-
mentis proba-
tur esse in re-
bus formam
substantialem.*

rum categoriarum & diuerforum accidentium est vnum ens per accidens, quare talis vnio non potest facere vnum ens per se, qualis est substantia composita: Deinde, si nullum illorum a accidentium per se facit substantiam, ergo nec illorum vnio; quippe quæ nil aliud sit quam quædam relatio: Vide Arist. 2. de Generat. tex. 40. & 41. Postremo quæro vnde sit hæc tot accidentium vnio? si enim facta est casu, non est de substantia rei; si per se, quæ nam est causa? Nam materia ipsa vna est atque indifferens ad omnia accidentia: horum quodlibet per se nõ requirit talem vnionem. quid ergo est quod eam hoc, vel alio modo & gradu requirat si tollatur forma substantialis? Ex his igitur perspicuum est formam substantialem esse in rebus.

Quid sit forma.

Quid autem sit forma substantialis, breuiter exponamus. Arabes eam definiunt esse participationem primi actus, impressam rebus, & primum actum vocant, vel Deum vel ipsum esse. Platonici aiunt esse Diuini exemplaris imaginem expressam in materia. Aristoteles inquit esse rationem & quod quid erat esse rei, quæ definitio ex iis, quæ deinceps tractanda sunt apertior & explicatior existet. Deinceps qualis sit forma naturalis, ostendamus.

• *Qualis sit forma naturalis.*

CAP. III.

Formas Physicas esse generabiles, corruptibiles & in separabiles.

Vo melius intelligatur qualis sit forma, tria sunt declaranda. Primò, an omnes formæ Physicæ sint generabiles & corruptibiles; Deinde, an sint extensæ & diuisibiles? Postremo, an sint communicabiles. Omnes formas Physicas esse generabiles, tum per inductionem & experientiam manifestum est, tum etiam hac ratione demonstrari potest; si enim non sunt generabiles, ergo vel sunt ex nihilo productæ per creationem, at sic non essent formæ Physicæ, id est materiales, de quibus nunc agitur, cum nec per motum Physicum neque ab agente Physico, nec ex subiecto Physico producerentur: vel omnes ab æterno essent in materia, sed hoc modo nulla esset generatio, & ruerent quæ ab Arist. in 1. Physicorum scripta sunt de principiis rerum naturalium, quæque à nobis superiori libro disputata sunt de potentia materiæ ad omnes formas. Neque vero existimandum est quosdam formas esse æternas, nonnullas creabiles, alias generabiles. Nam neque ostendi potest quæ sint primi & secundi aut tertij ordinis, & cum omnes sint materiales, quarum eadem est natura, eandem quoque oportet esse conditionem; sed dicit aliquis, Arist. 7. & 12. lib. Metaphys. affirmare neque materiam neque formam generari, sed totum compositum, ergo nulla forma

est generabilis. Respondendū est Arist. illis verbis significare voluisse formam non generari per se atque separatim à materia, sed eam generari in materia: quod nil aliud est quàm generari ipsum compositum nam compositum non est aliud secundum rem, quàm materia & forma simul & naturaliter iuncta. Similiter etiam demonstrari potest omnem formam Physicam esse corruptibilem. Nam quod habet materiam in qua est potentia contradictionis ad esse & non esse, quod habet contrarium, quod est generabile, quod aliquando cœpit esse, necessariò est corruptibile & aliquando tandem esse desinet. Sed quid dicemus de forma cœli, siquidem cœlum (vt placet multis) compositum est ex materia & forma? Verùm neque nos in præsentia de aliis formis agimus quàm de iis quæ de nouo producuntur; neque desunt multi cum primis graues ac illustres Peripatetici, qui compositione ex materia & forma substantiali, in cœlo nullam esse arbitrantur. Ac ex his concludi potest nullam esse formam Physicam quæ à materia separata possit existere. Nā si est forma materialis hoc est ex materia: potentia educta (eductū autē esse ex potentia materia: nihil aliud est. (vt præcedenti libro explicatum fuit) quàm dependere à materia in fieri, in esse, in operari & in definitione) sequitur talium formarū separationem à materia, esse ipsum earum interitū. Deinde si extra materiam subsisterent, operarentur ne aliquid? si nihil, essent otiosæ & frustra illum statum essent sortitæ; si aliquid agerēt, vel illa actio esset motus Physicus, at nullus motus Physicus esse potest sine materia: vel non esset, ergo neque illæ formæ essent Physicæ. Postremò: sicut postea existere possent sine materia, sic à principio produci potuissent sine materia, ergo non essent formæ generabiles & Physicæ.

An verò formæ naturales sint extensæ & diuisibiles nec ne; deinceps breuiter exponendum est. Nulla forma est per se diuisibilis: nam diuisibilitas & extensio sunt propriæ quantitatis affectiones, quæ non possunt ad cæteras res pertinere nisi per accidens, & propter ipsam quantitatem. Omnes autem formæ materiales sunt extensæ atque diuisibiles per accidens, nempe ratione subiecti in quo sunt. Cuius rei hæc est & breuis, & propria, certaque demonstratio. Quicquid recipitur in subiecto quanto, ex illius potentia eductum, in illo diuisibiliter productum, & ab eo penitus dependens, necesse est id esse extensum ac diuisibile, alioquin vel nulla forma siue accidentalis, siue substantialis esset diuisibilis, vel certè nulla posset reddi causa, propter quam forma materialis esset diuisibilis: sed omnes formæ naturales sunt huiusmodi, vt perspicuum est ex iis quæ supradicta sunt de quantitate interminata quæ est materia: cœua, & præcedit

Omnes formæ materiales esse extensas & diuisibiles.

formas substantiales tanquam necessaria materiæ dispositio ad eas accipiendas: omnes igitur formæ naturales sunt per accidens extensæ atque diuisibiles. An verò animæ perfectorum animalium, vt Equi & Leonis, non sint extensæ ac diuisibiles secundum quantitatem materiæ, vt sentire videretur D. Thomas 1. par. quæst. 76. art. 8. lib. 2. contra Gentes, cap. 72. non est huius loci disputare: hic enim de formis Physicis vniuersè tantùm agimus. Quanquam, ea ratione qua proximè antè vsi sumus, omnes formas materiales, qualescunque fuerint, extensæ & diuisibiles esse necessariò concluditur. Ex quo faciliè intelligitur, quomodo formæ Physicæ sint mobiles: non enim sunt mobiles per se, siquidem, vt demonstratur 6. Phy. tex. 32. omne quod mouetur debet esse diuisibile. Quamobrem Arist. in 5. Phy. tex. 5. ait formas ad quas fit motus, esse immobiles, per accidens autem mouentur motu compositi cuius sunt partes; nam vt dicitur in 4. Phy. partes mouentur propter motum totius; & vt in secundo Topic. scriptum est, motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. Sed videamus quod tertio loco propositum fuit, an forma omnis Physica sit communicabilis multis.

*Quomodo
forma sit cõ-
municabilis
multis.*

De communicabilitate autem formæ, multa Metaphysicè disputari possent: sed quæ videntur satis esse huic tractationi Physi. ea sunt hæc. Formam esse triplicem, numericam, specificam, & genericam. Numerica est prorsus incõmunicabilis, quamobrem vocatur singularis & indiuidua; specifica est, cõmunicabilis multis indiuiduis, generica verò etiam multis speciebus. Verùm hoc interest, quod cõmunicatio formæ genericæ; essentialis est; fit enim per differentias essentielles, indeque existunt species: At cõmunicatio formæ specificæ, accidentaria est; species enim quia communicatur indiuiduis, non propterea gradum aliquem essentialem acquirit. Deinde communicatio generica, in totum expletur & ad actum reducitur: species enim quæ hinc procedunt, sunt omnes actus in mundo: at communicatio specifica nunquàm tota expletur ita vt omnia indiuidua quibus communicari potest, simul existant. fit enim hæc communicatio propter materiam, quæ non recipit simul omnes formas numericas ad quas est in potentia. Sed vnde prouenit communicatio specifica? Multi putant eam accidere formæ non per se sed propter materiã; nam quia in diuersis materiæ partibus forma inducitur, necesse est eã numero multiplicari: atque huic rei illud fidem astruit, quod Arist. multis in locis ait distinctionem & differentiam numericam indiuiduorum, esse propter materiam, Verum nobis verisimilius fit huiusmodi communicationem accidere, tum propter materiam, tum etiam propter formam. Illud enim apud Peripateticos axioma certissimum & tritissi-

nū est, quicquid est possibile ex parte materię, esse possibile ex parte formę, & contra, alioquin alterutra possibilitas esset otiosa, cum vna sine altera impleri & ad actum perducı nequeat. ergo similiter etiam quod est communicabile propter materiam, erit cōmunicabile propter formam; præsertim cum forma sit finis materię. Huc facit, quod vniuersalitas nascitur ex communicabilitate. Nam vniuersale est, quod natura sua aptum est esse in multis: sed vniuersalitas conuenit rei propter formam, vt docet Auerroes 1. hb. de cœlo cōm. 92. ergo &c. Itaque dicendum est hanc communicabilitatem, duas ob causas accidere formę specificę, primum intrinsecē, quatenus est in tali gradu hoc est in gradu eiusmodi formarum quę sunt vnibiles materię. Cernimus enim omnes formas vnibiles materię sublunari, esse multiplicabiles, alias vero quę sunt extra materiam, cuiusmodi sunt intaligentia, minimē: Tum extrinsecē, propter finem: nam cum talis forma per se sit corruptibilis, ne si in vno tantum indiuiduo esset, penitus interiret, natura fecit vt in multa indiuidua variē fundi & propagari possit, vt eam sic ab interitu aliquo modo vindicaret. Vide Arist. lib. 2. de Generat. 59. & lib. 2. de anima 34. & 35. Atque hoc modo de forma per se sumpta & considerata, dictum sit.

De forma relata ad materiam.

CAP. IIII.

EQVITVR alterum huius disputationis caput de forma relata ad materiam, in quo explicandę sunt quatuor quęstiones. Prima quęstio est, an forma sit nobilior quàm materia. Ac videtur quidem materia esse nobilior: Primo, quia materia est ingenerabilis & incorruptibilis, forma autem generatur, & corrumpitur. Deinde quia, vt præcedenti libro demonstratum est, materia habet existentiam ex se, non pendentem ab hac, vel alia qualibet forma: at formę existentia necessario pendet à materia in qua ineſt. Postremo, cuius agens immediatum est nobilius, & item modus productionis est nobilior, id quoque nobilius est; sed materia, cum sit incorruptibilis, à Deo immediatē, siue per emanationem siue per creationem procedit, forma vero per motum Phy. immediatē fit ab agente Physico, ergo materia est nobilior quàm forma. Verum sine dubio sentiendum, & affirmandum est formam præstantiorem esse materia. Primo, quia secundum Arist. 2. Phy. 81. & 91. & 1. lib de partibus animalium cap. 1. forma est finis materię propter quem est, & ad quem ordinatur materia, & in 1. Phy. 81. Aristoteles ait, formam esse bonum quiddam & diuinam, eamque expeti à materia, tan-

*1. Quęstio,
an forma sit
nobilior quàm
materia.*

quam pulchrum à turpi, & in 7. Metaph. tex. 7. inquit formam esse magis ens quam materiam, & in 2. Phy. 11. atque 12. scribit, formam esse magis naturam quam materiam, quæ duæ sententiæ declarant maiorem esse perfectionem formæ quam materiæ. Postea idem rationibus confirmatur. Etenim perfectiorem est nobilius perfectibili, & actus formalis nobilior est potentia materiali: Nam ut scriptum est in 9. Metaph. 19. in bonis semper est melior actus quam potentia; in malis autem è contrario. Adde, quod res naturales similitudinem quandam Dei consequuntur propter formam, quæ cum sit actus, est participatio quædam primi actus, & agens nobilius est patiente, vim autem agendi habet forma, materia patiendi tantum. His accedit, quod apud Peripateticos certum est & parvulgatū, omnes perfectiones compositi à forma proficisci, imperfectiones autem & defectus omnes ex materiæ necessitate accidere. Quid plura? forma determinat materiam ad certam speciem & gradum entium: forma actuat potentiam materiæ: forma explet eius appetitum: forma denique tribuit ei unitatem atque distinctionem siue genericam & specificam, siue etiam numericam. Sed respondendum est ad rationes contrarias, quæ initio positæ sunt. Ad primam dicendum est, posse aliquid esse ingenerabile dupliciter, vel quia propter suam perfectionem est supra generationem, ut intelligentia, vel quia ob suam imperfectionem est infra generationem, tanquam prope nihil existens, ut materia prima, quæ non propter se facta est incorruptibilis, sed propter formas ut nimirum sedem, & domicilium certum preberet accedentibus, atque abeuntibus formis. Quod autem dici solet, incorruptibile nobilius esse corruptibili, verum quidem est in iis, quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, ut si ambo sint, vel materiæ, vel formæ, vel substantiæ compositæ, alioquin quantitas cœli, quæ est incorruptibilis, nobilior esset, quam forma equi, quæ est corruptibilis. Ad Secundam. Existentia formæ præstantior est quam existentia materiæ, illa enim est specifica, & determinata, hæc autem est entitativa tantum, & indeterminata, & per illam determinabilis & perfectibilis; neque vero existentia formæ pendet à materia, tanquam ad ea proveniens, sed tanquam in ea nitens: non enim potest forma naturalis extra materiam aut operari, aut esse. Ad Tertiam. Verum est illud axioma de his quæ sic producuntur, per se, & propter se: at materia, neque talis est, non enim per se, sed cum composito comproducitur & procedit à Deo, neque sic producitur propter se, sed propter maiorem commoditatem, & usum formarum, & cum finis nobilior sit iis quæ referuntur, & ordinantur ad ipsum, necesse est materiam, quæ est propter formam, dignitate minorem atque inferiorem esse forma.

Sécunda

Secunda quæstio est, an forma sit prior, quam materia. Atque ipse quidem Aristot. non videtur sibi satis constare, quippe qui in 1. Phys. text. 52. ait subiectum esse prius iis, quæ sunt in subiecto, significans materiam esse priorem forma & priuatione. in 7. autem Metaphys. text. 7. scribit formam esse priorem materia. Sed facile tollitur hæc repugnantia: Prius enim dupliciter dicitur, vel ordine generationis & temporis, cum quid antecedit aliud tempore & duratione, atque hac ratione materia prior est quàm quælibet forma, cū illa sit æterna, certe ex quo, initio mundi condita est à Deo, eadem numero perseuerat: vel ordine perfectionis & secundum intentionem naturæ, quia ratione forma est prior, est enim perfectior, & principaliter intenditur à natura, vt pote cuius gratia materia sit instituta, atque hoc etiam modo Arist. 9. Metaphys. decernit, formam esse priorem potentia.

Tertia quæstio est, an vna numero forma substantialis possit esse in diuersis numero materiis. Huius quæstionis duplex est intellectus, vnus, an simul eodémque tempore possit esse in diuersis materiis; alter est, an successiue & diuersis temporibus: & vtrouis modo, impossibile est vnam formam numero esse in multis materiis: simul quidem, quia sic esset vna & non vna: Vna, propter suppositionem, ponitur enim esse vna numero; non vna, quòd secundum multitudinem materiarum, & compositorum necesse est multiplicari formas; si enim non potest vnum corpus simul esse in diuersis locis, ergo multo minus vna forma in multis materiis, quia magis pèdet à materia, esse, vnitas, & distinctio formæ, quàm corporis locati à loco. Deinde, vna forma existens in multis materiis, quarum vna non penderet ab altera, posset simul corrumpi, esse & non esse. Nam si vni materiæ & non alteri admouetur alteratio corruptiua perseuerans vsque ad finem, sine dubio corrumpet formam in tali materia inhærentem, quæ tamen forma in altera materia permanebit, nihil enim causæ est cur ibi corrumpi debeat, cum illi materiæ nulla alteratio, nihilque contrarij acciderit. atque hinc intelligi potest, animam quæ est in brutis, non esse vnam simpliciter in toto corpore vnus animalis; quod non videbitur mirum ei, cui perspecta & persuasa erunt duo Axiomata apud Philosophos & Medicos certissima: Vnum est, omnem formam materialem esse extensam & diuisam secundum extensionem & diuisionem sui subiecti (quod præcedenti capite fuit à nobis explicatum:) Alterum est, partes corporis animalium, non esse continuas nec vnam rem numero, sed tantum esse continguas & naturaliter inter se connexas, seuera autem esse numero distinctas & diuersas; hoc enim ostendit Anathomica ars in earum dissectionibus: hoc docet diuersitas temperamenti & operationum quæ in diuersis

2. Quæstio an forma sit prior materia.

3. Quæstio an possit vna forma numero esse in multis materiis.

Nota hanc doctrinam.

partibus corporis manifestè perspicitur. Continuitas autem (vt Aristot. inquit in 5. Phys. 39. & 40.) non est in iis quæ specie differunt inter se; quis enim dixerit venas cum nervis, vel ossa cum carne, vel hæc omnia, atque alia quæ sunt in corpore animalis, esse vnum quiddam numero & continuum? Dicitur autem corpus ex his conflatum esse vnum, tripliciter. Primùm, ob naturalem omnium partium inter se vnionem & compositionem, sicut domus dicitur vna; Tum, ob dependentiam omnium partium ab vno principio, quod secundum Aristot. est cor; Postremò, ob relationem ad vnum finem & ad bene esse vnus suppositi quod sine tāta partium varietate non posset esse perfectum. Quare similiter etiam anima in tam diuersis partibus existens, non erit secundum rem vna numero, sed multæ numero, partialiter, licet ob tres prædictas causas ipsa quoq; vna dici queat. idem enim iudicari debet de anima quæ est in osse, & carne; quod de calore qui est in carne, & osse, quem calorem constat non esse vnum numero in illis duabus partibus. Sic nec partes animæ quæ sunt in carne, osse, & nervis, sunt vna res numero sed diuersæ. Forma enim materialis, siue substantialis siue accidentalis fuerit, non potest vna re ac numero esse in multis materiis re numeroque distinctis. Etenim vnitas & distinctio numerica formarum, pendet ex vnitatem & distinctione materialium in quibus inhaerent. Quod autem nec successiue & diuersis temporibus potest vna numero forma esse in diuersis materiis, hinc perspicuum erit. Primò, quia sic migraret ex vno subiecto in aliud; quis igitur transferret formam? aut quomodo transferret? aut talis migratio & transitio quæ nam esset species motus? ad nullam enim referri posse clarum est perlustranti omnes species motus. Deinde forma non penderet à materia in qua inest; alioquin non posset ab ea sine interitu separari, si autem non pēdet, non est forma Physica. Postremò, Aristot. multis locis confirmat impossibilem esse transmigrationem formarum. Nam 1. lib. de Anima text. 53. opinionem Pythagoræorum de transmigratione animarum, tanquam fabulosam eludit & contemnit; & 2. de Anima text. 26. aduersus hanc opinionem pronuntiat illā sententiam, vnumquemque actum non in quolibet, sed in propria materia esse aptum fieri; & in 2. Phys. text. 12. formam naturalem inquit non posse à materia in qua est secundum rem separari; & in eodem lib. text. 26. materiam & formam docet esse ad aliquid, ad aliam enim formam alia est materia, & contra, quare necesse est similem & parem esse vnitatem & distinctionem formæ atque materiæ. Non potest igitur vna forma numero esse in multis materiis.

Quarta quæstio est, an omnis forma substantialis immediatè vnita-

tur materiæ primæ, hoc est an ordine naturæ prius in materia producat & insit forma substantialis, quam alia quælibet forma accidentalis. Hic existunt duæ opiniones. Vna est Thomistarum, qui censent omnem formam substantialem immediatè vniri materiæ primæ, ita vt præcedentes dispositiones corrumpantur, & materia prius secundum naturam accipiat formam substantialem, deinde formas accidentales. Etenim putant subiectum inhesionis omnium accidentium esse totum compositum. Hanc autem sententiā confirmant iisdem propè rationibus quibus probant quæritatem non esse materiæ coæuam ei que immediatè inhærentem, quas superiore libro commemorauimus eo in loco in quo disseruimus de dimensionibus interminatis. D. quidem Thomas 1. part. q. 76. art. 6. hanc opinionem eo potissimū argumento probat, quod cum materiæ forma substantialis det esse actu simpliciter, forma autē accidentalis det esse tantum secundum quid: prius autē sit esse simpliciter & principaliter experitum à materia, quàm esse secundum quid, hinc concludi prius recipi debere à materia formam substantialem quàm vllam formam accidentalem. Altera opinio est & Græcorum, & Arabum, & Philosophorum, & Medicorum, & plurimorum Theologorum, qui aiunt nullā formam substantialem immediatè vniri posse materiæ, ei que non nisi præuiis atq; mediis formis accidentariis coniungi posse. Nam omnis forma requirit determinatam materiam in qua insit & producat, quæ determinatio fit per accidentia; si igitur forma substantialis eo instanti quo producenda est, non reperit in materia præcedentes dispositiones quæ ipsius gratia iuductæ fuerunt ab agente, inueniet profecto materiam indeterminatam; quam ob rem non poterit ei naturaliter vniri. Denique cum in vnoquoque potentia præcedat actum, vt explicatur lib. 9. Metaphys. necessarium est vt determinata, & specialis potentia materiæ, ordine generationis antecedit actum substantiale; si igitur eo instanti quo producit forma substantialis, non insunt in materia præcedentes dispositiones, ergo materia tunc non habet determinatam potentiam ad illam formam potius quam ad aliam quamlibet, siquidē determinatio potentiæ fit ab agente per dispositiones quas præmittit in materia; quæ quidem dispositiones dupliciter inseruiūt formæ generandæ; tum quia expellūt formas contrarias in materia præexistētes, tum etiā, quia potentiā materiæ per se ad oēs formas indifferētem determināt & accommodāt ad vnā aliquā formā potius, quam ad aliā. Quare hisce dispositionibus à materia remotis, tollitur determinatio potentiæ, qua sublata naturaliter impeditur generatio futuræ formæ. Postea, forma substantialis non potest produci immediate à substantia, sed per actionē alicuius accidentis:

4. *Questio an forma substantialis immediatè vniriatur materiæ primæ.*

substantia enim, aut nihil agit aut non per se immediatè, sed tantum per accidentia, loquor autem de substantia & de actione Physica. Quocirca productio substantiæ necessariò consequitur productionem alicuius accidentis in materia, non enim producitur forma substantialis nisi virtute ultimæ, ac perfectissimæ dispositionis ab agente in materiam inductæ, quæ maximè antecedit ordine generationis, formæ substantialis productionem. Ad extremum omnes rationes quibus ostenditur primas qualitates inhzere materiæ primæ, & in corruptionem nõ fieri resolutionem vsque ad materiam primam ex parte accidentium, & in elementis symbolis, cum vnum generatur ex alio, qualitates quidem vtriusque contrarias interire, symbolas autem remanere, ad hanc opinionem comprobendam conferri possunt. Sed eas hic omittimus quod propiùs attingant disputationem de elementis. Quæ autem conferunt ad soluendas aduersariæ opinionis rationes, sumenda sunt ex disputatione nostra de dimensionibus interminatis, quæ superiori libro fuit explicata.

*De forma relata ad compositum. Et primò an forma sit prior,
& nobilior Composito.*

C A P. V.

1. *Quæstio an
forma sit pri-
or & nobili-
or composito.*

TERTIUM huius disputationis caput postulat vt de forma relata ad compositum agamus; quæ tractatio quatuor explicatione quæstionũ continetur. Vna quæstio est, an forma sit prior, atque nobilior composito. Ad quam quæstionem breuiter respondemus, prioritate naturæ, sine dubio formam esse priorem composito. etenim ordine naturæ, causa prior est effectui, simplex composito, pars toto. At prioritate temporis, atque durationis, non potest forma Physica esse prior composito. Hoc enim interesse vult Aristot. 12. Metaphys. 16. inter formam & causam mouentem, quod causa mouens & efficiens tempore prægreditur effectum suum, vt ædificator domum, forma verò nunquam tempore prior est composito cuius est forma, forma enim domus vna cum ipsa domo efficitur & existit. & aduertendum est Aristotelè loqui non de quauis causa efficiente, multæ enim simul sunt cum effectis, vt Deus, secundum Arist. neque Cælis neque Intelligentiis est antiquior, & vmbra terræ, quæ ex ipsius inter Solem & Lunam interiectu existit, non est ante quàm Esclipsis Lunæ, loquitur igitur eo in loco Arist. de causis mouentibus, quæ cum per motum successiuè operentur, necessariò antegrediuntur effectus suos qui per motum illarum causarum producuntur. Sed ad rem: Arist. 2. lib. de Generat. Animal. cap. 3. negat
yllam

illam animam esse ante corpus, & vni menti, quippe quæ incorporea, separabilis, & diuina est; id singulariter concedit, vt extrinsecus adueniat. Et hoc sanè manifesta, & necessaria ratione concluditur. Nam si forma est ante compositum, quomodo est? an per se subsistens? ergo non est Physica, sed immaterialis, & Metaphysica; an potius erat in aliqua materia ex qua deinde per generationem commigravit in aliam? sed istiusmodi commigratio formarum superiori disputatione confutata, & explosa est.

An vero forma sit nobilior composito, non conuenit inter Philosophos. Etenim quidam opinantur compositum esse nobilius forma. Primum, quia per se generari, per se subsistere, per se operari, esse item completum quiddam, & in specie constitutum, non formæ, sed composito competit. Deinde, compositum habet in se formam & præterea materiam, quare cōtinens totum id quod forma, & eo amplius aliquid, erit præstantius quam forma. Præterea, anima rationalis à corpore separata naturaliter cupit iterum coniungi cum corpore, & hoc inter Theologos indubitatum est, at cur id? nisi quia nobilius est esse hominis, quod est compositum, quàm animæ rationalis, quæ est forma. Ac si hoc verum est in anima rationali quæ est immaterialis, immortalis, & per se subsistens, quantò verius idem putari & affirmari potest de cæteris formis Physicis, quæ sunt longè ignobiliores, & multò magis à materia, & composito depēdent? Ad extremum, Arist. in Categoria Substantiæ; ait primam substantiam (quæ est substantia cōposita) esse maximè substantiā; & in 1. Phy. 31. inquit partes esse tãquam materiā cōparatione totius, ergo sunt ignobiliores toto; & hoc perspicuum est, nam partes ordinantur ad totum, ex quo pender esse, & perfectio earum. Alij verò Peripatetici arbitrantur formam esse nobiliorem composito, tum quod compositum est perfectum propter formam, ergo forma est magis perfecta, nam propter quod vnum quodque tale est, & illud magis est tale. quotiescunque enim aliquid dicitur de duobus, de vno tãquam de causa per se, ac essentialiter; de altero autem, vt de causato, cui totum id quod dicitur non conuenit nisi ob illam causam, magis dicitur de causa; sed forma est causa totius perfectionis, quæ inest composito, ergo ipsa est magis perfecta quàm compositum. Tum etiam quoniam Aristot. videtur id perspicuis verbis docere in 7. lib. Metaphys. text. 7. ita scribens, *Si forma prior est materia & magis ens, eo quoque quod ex ambobus est prius quid erit ob eandem rationem.* Sic enim legit Auetroes, & verò sic est in Codice Græco, quamuis in aliis translationibus, pro illo, *eo, quod ex ambobus est, Sit, illud quod ex ambobus est.* Vt his verbis significet Aristot. quemadmodum forma est magis ens

Hæc opinio videtur Simplicij 1. Phys. super text. 5. 2. & 1. Phys. super text. 4. & est communis ferè opinio Latinarum Philosophorum ac Theologorum.

Opinio Auetroes. 1. Phys. corum com. 4.

quàm materia nimirum quoniam est actu, ita etiam compositi si esse magis ens, quàm materiam ob eandem causam. Qui autem tuentur eam sententiam quam proximè ante declaravi, aiunt ipsum compositum à Philosophis interdum appellari nobilius ac præstantius, non quòd tale sit secundum rationem & veritatem, sed quòd tale indicatur secundum sensum, & hominum existimationem. Hæc à Philosophis de re proposita in vtrunque partem disputantur. Hæc autem controuersia facillè dirimi, & discordia opinionum reuocari potest ad concordiam hoc modo; forma dupliciter considerari potest, vel per se ac separatim à materia, vel prout habet esse in materia; priori modo sumpta ignobilior est composito, vt rationibus prioris sententiæ concluditur, posteriori autem modo, nihil aliud est quàm ipsum compositum, quod attinet ad nobilitatem & perfectionem quæ est in composito, quocirca erit æquè nobilis vel etiam ob id nobilior quia compositum in se cohibet materiam tanquàm partem suam essentialem: quæ materia non modo nullam iis rebus quarum pars est, perfectionem adiungit, sed etiam est radix & seminarium cunctarum imperfectionum & defectuum, qui accidunt rebus naturalibus. Quamobrem dicere solent Peripatetici, bona quæ sunt in rebus naturalibus ex forma provenire, mala verò ex necessitate materiæ. Sed veniamus ad secundam quæstionem quæ grauior est atque difficilior, an forma sit tota quiditas rei naturalis.

Secunda quæstio. An forma sit tota quiditas rei compositæ.

C A P. VI.

Vo meliùs hæc quæstio explicetur & intelligatur, eam nos positis tribus propositionibus sic explanabimus, vt quid in ea manifestum & certum sit, quid contra dubium & controuersum cognoscatur. Prima propositio. Materia est pars substantiæ ac naturæ ipsius compositi. Nam Arist. 1. Phys. 52. inquit materiâ esse substantiam, quòd ex ea componitur substantia composita; non potest autem substantia componi ex non substantiis; & multis in locis tripartitè diuidit substantiam in materiam formam & quod ex vtriusque est compositum; & in 2. Phys. text. 12. atque in 5. Metaphys. text. 5. ait compositum naturale, vocari naturam vel potiùs à natura, quoniâ constat ex materia & forma, quæ sunt naturæ. Ac ratio quidem huius rei est, quia res naturalis, vt homo vel lapis, non est substantia simplex, sed composita ex multis & diuersis partibus, harum autem partium vnâ esse materiam, perspicuum est; ergo materia est pars substantiæ, ac naturæ compositi Physici. Secunda propositio. Non potest negari materiam aliquo modo pertinere ad quiditatem

rerum naturalium. Etenim Aristot. 2. Phys. text. 19. & 1. de Anima, text. 16. & 6. libro Metaphys. text. 2. affirmat in definitionibus rerum naturalium necessariò ponendam esse materiam, atque ea re definitiones Physicas distingui à Mathematicis. In hanc item sententiam Auerroes primo de Anima com. 16. his verbis scribit. *Qui accipit materiam in definitione rerum naturalium & dimittit formam diminutè accipit, qui accipit formam & dimittit materiam existimatur quod dimittit aliquid non necessarium, sed non est ita, quia forma debet accipi in definitionibus secundum dispositiones in quibus existit.* Hæc ille. Hoc etiam rationi consentaneum est, nam forma per se nō constituit speciem rei, sed vnā cum materia, quare nec quiditatem, nisi prout cōtinet in se intrinsecum ordinem ad materiam in qua naturaliter habet suum esse. Ac de supradictis duabus propositionibus, nulla est inter Philosophos dissensio. Tertia propositio. An forma, prout habet ordinem ad materiam sit tota quiditas rei naturalis, ita vt materia non sit pars quiditatis, sed eius tantum quasi vehiculum & subiectum naturaliter necessarium; An potius materia sit pars quiditatis sicut forma, licet minùs principalis, obscurum, dubium, & valde cōtrouersum est inter Philosophos, quare varias eorum sententias explicare oportet. Sed primo loco D. Thomæ opinionem expendamus.

D. Thomas 7. Metaphys. super text. 34. & in 1. part. quæst. 75. art. 4. & in opusculo de ente, & essentia, censet materiam esse partem intrinsecam quiditatis specificæ rerum naturalium; & in hac oratione confirmat. Definitio explicat quiditatem rei, sed materia est pars definitionis, ergo est pars quiditatis: Maior per se nota est: Minor sic probatur: Aristoteles 7. Metaphys. text. 39. inquit. auferre materiam à definitionibus quarundam rerum, id est naturalium, esse superuacaneum, & increpat iuniorem Socratem, qui tentabat definire animal sine materia, non secus quàm circulum sine ære, in lib. etiam 8. Metaphysicæ commendat eas definitiones, quæ materiam pariter atque formam complectuntur. Sed responderet aliquis, materiam poni in definitionibus non vt partem quiditatis, sed vt subiectum & vehiculum eius; hanc responsionem Thomistæ putant absurdam esse, propterea quòd, hoc modo etiam substantia definiretur per additamentum sicut accidens, quod est contra Aristot. in 7. Metaphys. Etenim sicut subiectum ponitur in definitione accidentis & t. in definitione similitudinis natus, non quòd subiectum sit pars quiditatis accidentis, cum accidens sit quidpiam simplex & alterius generis quàm subiectum, sed quia est naturale vehiculum, & fundamentum accidentis, sic etiā materia ponitur (secundū illam responsionē) in definitione substantiæ, non vt pars sed vt vehiculum quiditatis.

Optio D. Thomæ, & Scotistarum, materiam esse partem quiditatis.

Hanc opinionem Scotistæ item sequuntur, & ita confirmant. Si materia non est pars quiditatis, ergo sola forma est tota & completa quiditas ac species, qua re anima separata hominis esset tota species hominis, nec forma cum materia faceret vnum ens per se, nam ens per se vnum & completum, non fit nisi ex entibus completum. Præterea, quid esset discriminis inter rem materiale & immateriale? utrobique namque sola forma est tota quiditas rei. Addunt etiam, qui ita sentiunt, Auerroem quibusdam in locis huic sententiæ suffragari, nam is primo Metaphys. comm. 9. hoc modo scribit. *Species quæ verè dicuntur, sunt illud quod congregatur ex forma vniuersali & materia (verbi gratia) species hominis non est forma eius tantum secundum quod intendebat Plato, sed congregatum ex materia, & forma.* Quod si quis contra hanc opinionem opponat, Aristotelem ubicunque nominat vel describat formam, semper eam appellare ipsum quod quid erat esse, eiusmodi verbis non obscure indicans formam esse totam quiditatem rei, respondent ipsi ad hoc dupliciter. Primum enim aiunt duplicem esse formam, vnam Physicam quæ est pars, qualis est anima respectu animalis; alteram Metaphysicam, quæ est tota essentia rei in abstracto concepta vel enuntiata, qualis est humanitas respectu hominis; abstractum enim habet se forma respectu concreti, etiam si concretum & abstractum non re, sed ratione tantum differant. Cum igitur Aristot. inquit formam esse quiditatem rei, accipit formam non priori, sed posteriori modo, quæ est tota rei essentia materiam etiam continens. Deinde, altero etiam modo respondent, denominationem plerunque fieri à principaliori, ita ut dicatur simpliciter tale, quod est magis principaliter tale. Quare cum forma sit principalis pars quiditatis, quid mirum est si nonnumquam vocetur quiditas rei? Sed neutra sanè responsio firma aut verisimilis est; non quidè prior, quia cum Aristot. appellat formam quiditatem, loquitur de forma quæ est causa distincta ab aliis tribus generibus causarum, & est finis materiæ eique relatiuè opponitur, & est verè ac propriè forma Physicæ; talem autem constat esse non eam, quæ dicitur ab ipsis forma totius, sed eam quæ vocatur forma partis. Posterior autem responsio nihilo plus valet, nam licet in appellationibus interdum contingat denominationem sumi à principaliori, non tamen in definitionibus, in quibus ad tenuè veritas eliminatur, quale enim quidque definitur, tale est simpliciter; ne si secus fuerit, definitio, quæ enucleare ac propriè rem ut est, explanare debet, ambiguitatem pariat & errorem indicat. Sed de hac opinione satis. Ad eos, qui contra opinantur veniamus.

Altera opinio veterum Peripateticorum, aientium totam quiditatem rei, in forma eius contineri.

CAPVT VII.

EST igitur altera scientia eorum qui censent totam quiditatem rei naturalis compositæ, esse in forma ipsius non quidem formalitariè ac præcisè sumpta, sed vt includit & in se cohibet naturalem quendam atque essentialem ordinem ad materiam, quæ licet non sit pars quiditatis, tamen quia est quasi vehiculum, fundamentum & subiectum naturale ac necessarium ipsi formæ, ideo in definitionibus rerum naturalium necesse est non solam formam sed etiã materiam adhibere; non aliter quam in definitione limitatis oportet nasum ponere. Est autem apud hos Philosophos magnum discriminẽ inter substantiam & quiditatem, quod videtur indicasse Arist. in 7. Metaphys. cum enim in tex. 7. posuisset materiam esse substantiam, mox in tex. 8. negat eam esse quiditatem scribens. *Materiam autem dico, quæ secundum seipsam, neque est quid, &c.* Hanc autẽ fuisse opinionem veterum Peripateticorum, facillè intelligitur ex illorum scriptis. Nos de plurimis, nonnullorum in præsentia, quo res illustrior sit, proferemus testimonia. Alexander Aphrodisæus in 2. lib. Metaph. super textum 12. ita scribit. *Quemadmodum homo, & hominis esse, differunt: sic fit in cunctis rebus compositis. Esse enim cuiusque rei ex forma adest: Homo enim ex materia & forma constat, esse autem hominis simplex est, quippe cum forma sit eius esse: nam in rebus incorporeis idem est res atque ipsius esse, in habentibus autem esse in materia, differunt.* Themistius in 3. de anima super text. 9. sic ait; *Aliud est aqua, aliud essentia seu quod quid erat esse aquæ; illud enim est quidpiam ex materia & forma concretum, hoc autem est aqua forma & ratio per quam est aqua. Vnaquæque enim res descriptionem suam non de materia sed de forma nanciscitur.* Idem in eodem libro super text. 18. hoc modo inquit. *Res quanta est, forma ipsa est, materia verò non essentia sed generationis potius & ipsius vt ita dixerim, fieri auctor & causa est. Diffiunt obiter corpora, quod quidem opera & maleficio materia accedit: Si quæ stant quiescuntque, totum id debet forma acceptum referri.* Simplicius in 3. de anima super textum 9. hæc scribit. *Forma differt ab eo quod ex forma constat, caro enim & aqua formis affecta sunt, ipsum verò esse vniuscuiusque eorum, ipsa vniuscuiusque forma est. Forma namque per ipsum quid erat definiri consuevit.* Auerroes in 7. lib. Metaphys. comm. 21. *Quiditas inquit hominis vno modo est homo, & alio modo non est homo; est enim ipsa forma hominis, non est autem homo qui est congregatus ex materia & forma.* Hoc etiam apertioribus verbis declarat in eodem libro com. 34. scribens materiam esse quidem partem sub-

*Alexander
Aphrodisæus.*

Simplicius.

Auerroes.

stantiæ si nomen substantiæ significet congregatum ex materia & forma, si autem significet ipsam quiditatem, non esse partem eius, sed esse tanquam vehiculum deferens ipsam in sua definitione. Albertus in 2. lib. Phy. super tex. 28. hæc scripta reliquit. *Forma proprie loquendo est essentia constituens speciem secundum esse in rebus naturalibus, nam esse compositi fuit ab essentia quæ est forma rei, sicut lumen fuit à luce, & paulò infra subdit. Hæc autem forma est rei vera quiditas, quoniam rei non habent hoc quod sunt, à materia; quippe cum ipsa sit in potentia ad opposita, sed id habet à Forma substantiali, & ideo ipsa est propria rei quiditas; & cum definitur res, ratio definitiua dicens quid est rei, sumitur penes formam, siue ipsa concepta sit cū materia sicut est forma naturalis, siue non, ut est forma Mathematica & Diuina. Eandem sententiam tradit in 7. Metaphy. super 1. tex. dicens. Principia substantia sunt materia & forma, & præcipue forma, quam dupliciter determinare oportet, uno modo secundum quod ipsa est totum esse & tota quiditas substantia, quæ significatur per definitionem, & sic consideratur in hoc 7. libro Metaphy. &c.*

*Aristoteles
sensit mate-
riam non esse
partem qui-
ditatis.*

Quis porro ipsum Peripateticorum Principem Aristotelem, nesciat aut dubitet in eadem sententia fuisse? cum is totam rei compositæ quiditatem in sola forma positam esse, multifariam clarissimis, grauissimisque verbis testatum confirmatumque reliquerit? An non is in 3. de anima tex. 9. affirmat aliud esse carnem, & aliud ipsum esse carnis? nam illa est forma cum materia, hoc autem est ipsa forma simplex. Sic enim hunc locum Aristotelis explanant Themistius & Simplicius, quorum verba supra memorauimus. Deinde, cum in 7. Metaphy. tex. 9. diuississet substantiam in materiam formam & compositum, subiungit prætermittendam esse materiam & compositum, solum autem formam considerandam & tractandam esse: mox verò tex. 10. proponit sibi agendum esse de ipsa quiditate; ex quo quis non intelligit Arist. pro eodem habere formam & quiditatem? Præterea, in 8. lib. Metaph. tex. 12. si quis, inquit, interroget quæ sit materia hominis? respondendum est esse menstrua: si quæ sit forma? respondendum est ipsum semen: si quæ sit forma? respondendum est ipsum quod quid erat rei. Postea, Arist. docet in 2. Phys. tex. 28. omnes partes definitionis pertinere ad causam formalem, quod sane verum est nam ut est apud Auerr. 1. Metaphy. com. 17. genus sumitur à forma vniuersali, differentia verò à forma particulari & propria. Amplius, secundum Arist. in 2. Phys. tex. 19. & in 6. Metaphys. tex. 2. & aliis in locis, ita definitur res naturales per materiam sensibilem ut simitas per nasum: hoc enim exemplo ad id exponendum ferè utitur Aristoteles. ergo sicut nasus non pertinet ad definitionem simitatis tanquam pars eius, sed tanquam subiectum; ita materia non

pertinet ad quiditatem rei naturalis, vt pars sed vt subiectum ipsius. Ad hæc, quod obstat quo minus in rebus materialibus quiditas sit idem cum habente quiditatem, id non potest esse pars quiditatis, sed tale est materia secundum Arist. 3. de anima text. 9. vt supra diximus, & in 7. Metaphy. tex. 41. præsertim secundum explanationem huius textus traditam à D. Thoma in commentariis quibus eum locum exponit. Ergo, &c. His accidit, verè dici aliam esse quiditatem hominis aliam leonis, & lapidis; quæro vnde nascatur hæc diuersitas quiditatum? non ex accidentibus, quippe quæ sunt extra quiditatem rei; nec ex materia prima, quæ vna est omnium sublunarium; ergo ex sola forma substantiali. Postremò, quidquid ponitur in definitione rei, debet eam distinguere ab aliquo alio; quam ob rem Arist. 6. lib. Topicorum ait prædicata transcendentia non esse ponenda in definitionibus; sed distinguere & separare, est proprium actus & formæ, vt docet Arist. 7. Metaphys. text. 49. ergo, &c. Sed quæret aliquis, si materia non pertinet ad quiditatem rei, quamobrem ea sit necessaria rebus naturalibus? Respondeo materiam esse necessariam quatuor ob causas: primò, quia est naturale subiectum formæ & quiditatis, sine qua forma & quiditas nec esse nec definiri aut intelligi possunt: tum est necessaria substantiæ compositæ, quæ per se generatur & corrumpitur, cum sit pars eius intrinseca & essentialis; Deinde necessaria est ad existentiam, seu subsistentiam compositi naturalis: quòd enim còpositum existat, habet à forma quæ est causa cur res existat, vt dicitur 5. lib. Metaph. cap. de substantia; quod autem per se existat & non in alio, causa est materia. Postremò ad eius indiuiduationem, causa enim indiuiduationis est materia quanquam nec sola nec principalis.

Quatuor ob causas necessarias est materia rebus naturalibus.

Soluntur rationes prioris sententia, & sententia auctoris aperitur.

C A P. VIII.

ESTAT nunc vt breuiter doceamus quo pacto ab iis qui cōtra sentiunt, rationes quæ contra hanc opinionem pro confirmatione prioris sententiæ commemoratæ sunt: breuiter dissoluantur. Ad primam. Respondendum est, materiam poni quidè in definitione rei naturalis, verum non aliter quàm ponitur nasus in definitione simitatis, hoc est, non tanquam partem quiditatis sed tanquam subiectum; neque ob id dicendum est definitionem substantiæ esse per additamentum sicut est accidentis, quia forma & materia sunt vnus generis & categoriæ, & simul coniunctæ constituunt vnum ens per se: at subiectum & accidens, & sunt

Breuis solutio rationum prioris sententia.

diuerſarum categoriarum, & ex ipsis non exiſtit vnum aliquod ens niſi per accidens. Ad reliquas rationes dicendum eſt, formam eſſe quidem totam rei quiditatem, verum non ſumptam præciſe & ſeparatim à materia, ſed vt includit ordinem eſſentialem ad materiam; ex quo apparet, & cur forma ſolitaria, qualis eſt anima rationalis à corpore ſeiuncta, nō dicatur eſſe tota quiditas, aut completa rei ſpecies; & quod ſit diſcrimen inter quiditates rerum materialium & immaterialium. Poſtremò illud aduertendum eſt quod ſupra monuimus, apud Peripateticos aliud eſſe ſubſtantiam compositam, eſſentiam & naturam, & aliud quiditatem, quocirca, non ſi quis illorum interdum dixit materiam eſſe partem ſubſtantię vel naturę compositę, continuò putandum eſt eum ſenſiſſe materiam eſſe partem quiditatis. Atque hæc quidem inter Philoſophos diſputantur de quiditate rerum naturalium. Vtram verò ſententiam nos magis probem⁹, paucis exponamus.

*Sententia au-
torem de præ-
ſenti quæſtione.*

Nobis quidem poſterior ſententia videtur eſſe magis Peripatetica & Ariſtotelica, quod ex his quę eam declarando & probando diximus, liquidò cognosci potuit. Vtra autem opinio ſit vero ſimilior ac propior, facile eſt iudicium; nam omnis hæc opinionū varietas atq; diſſenſio, non tam in re ipſa quam in verbis, & modo loquendi conſiſtit. Etenim, ſi nomen quiditatis ſignificat totum id quod pertinet ad integritatem ſubſtantię & naturę ipſius compositi, (quomodo id nominis eſt in vſu apud recentiores Philoſophos & Theologos). ſolū excludendo accidentia, non eſt dubium quin materia habenda ſit pars quiditatis: ſin autem vocabulum quiditatis anguſtius & præſtius ſumatur, id tantū ſignificans in quolibet composito naturali, quod eſt eius actiuatum, diſtinctiuum, denominatiuum, definitiuum, intelligibile, determinatiuum & perfectiuum quo modo ipſum vſurpant antiquiores Peripatetici, luce ſolis clarius eſt, cum hæc omnia à forma proficiſcantur, materiam non eſſe partem quiditatis. Cum igitur res ipſa conſtet, quiſque vtro maluerit modo loquatur, non enim Philoſophum decet, re iam explorata & conſtituta, de vocalis & ſyllabis diſputationes producere. Sequitur nunc quæſtio illa perquam celebris inter Philoſophos, de principio indiuiduationis, ſit ne materia an quidpiam aliud.

*Exploditur opinio eorum qui putant diſtinctionem numericam
prouenire à quantitate.*

C A P. IX.

TER-

TERTIA quæstio de materia relata ad compositum à nobis hoc loco tractanda hæc est, an vnitas & distinctio numerica corporum naturalium quæ sunt eiusdem speciei vltimæ, conueniat ipsis propter formam. Triplex est vnitas & distinctio, vna generica, altera specifica, tertia numerica eorum quæ sunt eiusdem speciei. Priores duæ, concessu omnium petuntur ex forma substantiali; de tertia magna lis est inter Philosophos, quæ cõtinet peruulgatam illam quæstionem de principio indiuiduationis, quatuor principũ opinionum varietate nobilitatam. Prima opinio eorum est qui putant vnitatem & distinctionem numericam prouenire à quantitate, ita vt principium indiuiduationis in rebus naturalibus sit quantitas; quam sententiam his rationibus persuadere conantur. Primò, secundum Auer. 1. Phys. comm. 6. & secundum Arist. in 3. Metaphy. 11. omnis distinctio, aut est secundum formam aut secundum quantitatem; sed inter ea quæ sunt eiusdem speciei, non est distinctio secundum formam, quoniam ea est specifica & quiditatiua, relinquitur igitur vt sit tantum distinctio secundum quantitatem. Deinde, vel indiuidua eiusdem speciei differunt per aliquam differentiam essentialem, vel accidentalem; non per substantialem, nam vltima differentia substantialis est specifica, in qua conueniunt omnia illius speciei indiuidua; ergo per accidentalem, sed primum omnium accidentium est quantitas, ergo quantitas erit princeps causa distinctionis indiuiduorum. Postea, natura specifica ideo secundum numerum multiplicatur, quia recipitur in multis & distinctis partibus materiæ, sed multitudo & distinctio partium accedit materiæ propter quantitatem, ergo in quantitate est radix numericæ multiplicationis, quæ cernitur in natura specifica. Postremò, id confirmant exemplo aquæ, quæ si in tres partes diuidatur, quælibet pars aquæ existit vna numero & à qualibet aqua alia numeraliter distincta, at hæc multitudo & distinctio aquarum, non aliunde orta est quàm ex diuisione primæ aquæ secundum quantitatem; vt vel in hoc exemplo, etiam sensuum iudicio probetur multitudo, & distinctio indiuiduorum à quantitate proficisci.

Prima opinio, quantitas esse principium indiuiduationis.

Verùm hæc opinio multas ob causas falsa est. Primò, quia quantitas præsertim terminata, (nā interminata, cum sit indifferens ad omnia indiuidua, non potest eorum esse principium distinctiuum) cum inquam quantitas terminata sit posterior substantia composita, non potest esse principium indiuiduationis eius; quin imò cum accidens indiuiduetur per subiectum, qui fieri potest vt subiectum vicissim indiuiduetur per ipsum accidens? nisi non putetur absurdum esse vt idem secundum idem sit prius & posterius, principium atque prin-

cipturum. Deinde, cum indiuidua substantia sit substantia, & quatenus indiuidua est, ad prædicamentum Substantiæ pertineat, siquid est prima substantia: nam substantia prædicamentalis diuiditur in primam & secundam, necesse est principium, propter quod indiuidua est hæc prima substantia, sit quidpiam substantiale, & ad idem prædicamentum pertinens; at quantitas nullo modo attingit essentiã substantiæ, nec ad substantiæ categoriam reduci potest, ergo nõ potest esse principium indiuiduationis eius. Præterea, substantia indiuidua est verum ens per se, quandoquid ponitur in prædicamento, & species per se prædicantur de ipsa; sed ex substantia & quantitate fit vnũ ens per accidens, ergo quantitas non est principium indiuiduæ substantiæ. Ad extremum, generatio substantialis per se terminatur ad substantiam indiuiduam, si igitur substantia est indiuidua propter quantitatem, generatio substantialis per se terminaretur ad quantitatem, quod nemo non videt quàm sit absurdum. Vide apud Scotũ 2. sent. distinct. 3. quæst. 4. alias rationes contra hanc opinionem.

Rationes autem huius opinionis facile est soluere. Ad primam, & secundam rationem respondendum est, inter indiuidua eiusdem speciei esse distinctionem formalem. Petrus enim differt à Paulo, quia alia est anima Petri & alia Pauli, si quidem à quo res habet esse, ab eodem habet vnitatem & distinctionem: est autem duplex distinctio formalis, vna quæ sumitur à forma simpliciter & specificè sumpta, quæ dicitur formalis simpliciter, & non est inter ea quæ continentur eadẽ specie; altera quæ ducitur à forma, vt est singularis, & actu existens in rebus, quæ vocatur formalis secundum quid, & secundum hanc differunt indiuidua eiusdem speciei. Sed hoc paulò infra planius intelligetur, vbi tractando sententiam nostram, latius explicabitur. Ad tertiam, & quartam rationem dicendum est, causam intrinsecam, & formalem, cur natura specifica secundum numerũ sit multiplicabilis, intrinsecè quidem non esse aliam, quàm ipsammet naturam formæ, quæ eo ipso quod est materialis, & vnibilis materiæ, suapte vi est multiplicabilis. effectiue quidem, hoc etiam habet ab agente; finaliter autem vt quia est per se corruptibilis per indiuiduorum propagationem conseruetur; subiectiue à materia, in cuius diuersis partibus recipiuntur diuersæ numero formæ; tandem dispositiue à quantitate propter quam materia est diuisibilis in partes, itaque exemplũ illud aquæ, nihil planè iuuat opinionem, nam licet quantitas in causa fuerit, cur cum esset vna aqua, in tres partes diuideretur, tamen quod quælibet pars illius aquæ sit aqua per se subsistens, & à qualibet alia parte numero distincta, causa est ipsa forma substantialis aquæ, quæ cū sit homogenea, tota est in qualibet parte aquæ; quam

*Quæ sit causa
sa cur natura
specifica indi-
uidualiter
multiplicatur*

ob causam cum partes aquæ disjunguntur, necesse est quamlibet earum esse aquam per se subsistentem. Illa igitur diuisio aquæ vt est totius in partes integrales seu quantitativas fit propter quantitatem, vt autem est in partes subiectiuas, quarum quælibet est aqua singularis, & subsistens, fit propter formam substantialem aquæ. Verum expendamus secundam opinionem, quæ est Scoti.

Non esse principium indiuiduationis illam Scoti Hæcceitatem.

CAPVT X.

SCOTVS in 2. sent. d. 3. q. 6. arbitratur infra differentiam specificam ex qua sumitur vnitas & distinctio speciei, esse aliam quandam differentiam indiuidualem, per quam natura specifica contrahitur ad esse hoc aliquid & singulare, quæ licet realiter non distinguatur à differentia specifica, distinguitur tamen formaliter, & vna est extra conceptum alterius, sicut oportet esse contrahens extra rationem contrahibilis; propter quod etiam hæc differentia indiuidualis habet se ad specificam, vt actus ad potentiam, & est entitas quædam positiua per quam, quia res est hoc aliquid, potest ea ritè nominari Hæcceitas. Hanc suam opinionem Scotus his argumentis confirmat. Primò, omnis vnitas sequitur aliquam entitatem, ergo vnitas numeralis quæ est maxima & simpliciter vnitas, consequitur aliquam entitatem, quæ non potest esse entitas seu natura specifica, tum quoniâ ea vendicat sibi suâ propriam vnitatem nimirum specificam; tum etiam, quia entitas specifica, cum sit indifferenter communis omnibus indiuiduis, non potest esse principium eorû determinatiuum, ac distinctiuum. Deinde, omnis differentia eorum quæ differunt inter se, reducitur ad aliquod primo diuersum; alioquin non esset status in iis quæ differunt inter se; sed indiuidua propriè differunt, quia in aliquo sunt eadem, & in aliquo diuersa, ergo eorû differentia reducitur ad aliqua primò diuersa; sed hæc non sunt ipsa natura specifica, vtpote secundum quam inuicem conueniunt indiuidua, ergo sicut diximus, ponendæ sunt differentiæ indiuiduales. Præterea, cum natura specifica contrahitur ad singulare, vel contrahitur per se ipsam, vel per formam, vel per materiam, vel per quantitatem, vel per Hæcceitatem; non per se ipsam, quia contrahens diuersum esse debet à contrahibili sicut actus à potentia; non per formam, quia forma, vt ait Auer. est subiectum vniuersalitatis, quare nō potest esse principium singularitatis, & quia, vt diximus, contrahens debet esse extra rationem contrahibilis, forma autem est pars essentialis naturæ specificæ, quæ contrahitur ad singularitatem; non per materiam,

Secunda opinio quæ est Scoti.

Nota de Prima Scoti de sua Hæcceitate.

rum propter hanc eandem causam proximè dictam, tum etiam quia idem est constitutum & distinctum, at materia non potest distinguere, cum id proprium sit actus secundum Arist. 7. Metaph. tex. 49 his accedit, quod eadem numero materia est in duobus indiuiduis, nempe cum vnum ex altero generatur vt aer ex aqua, quare distinctio indiuiduorum non debet peti à materia; non per quantitatem, quoniam secundum Arist. 7. Metaphysicæ tex. 4. substantia composita est prior accidentibus, & Auerr. in eodem libro comm. 2. inquit indiuiduum substantiæ prius esse aliis indiuiduis accidentium; relinquatur igitur, vt talis contractio non per aliud, quàm per Hæccitatem fieri queat.

Sed contra hanc opinionem existunt duæ obiectiones, vna est, Boëtium in libro de Trinitate, affirmare differentiam numeralem fieri per accidentia. Altera est, Arist. quamplurimis locis quæ in tractatione sequentis opinionis recensuimus, clarissimis verbis referre ad materiam distinctionem & vnitatem indiuiduorum. Ad utrâq; respondet Scotus. Ad priorem quidem, indiuidua distingui per accidentia concomitatiue, hoc est quia distinctionem indiuiduorum, quæ primò & principaliter fit per Hæccitates naturaliter ac necessariò consequitur distinctio per accidentia; vel illa Boëtij sententia accipienda est notificatiue, hoc est secundum nos, nam quia latet nos sua cuiusque indiuidui Hæccitas, ideo solemus distinctionem indiuiduorum facere per accidentia. Ad posteriorem autem obiectionem respondet, sicut forma duplex est, vna totius altera partis, quam distinctionem superius declarauimus, sic etiam materiam esse duplicem (nam forma & materia sunt ad aliquid vt quot modis vnum eorum dicitur, totidem etiam alterum dici necesse sit) vnam quæ opponitur formæ partis, vt corpus animæ, alteram quæ opponitur formæ totius, & quia forma totius est tota quiditas, ideo materia quæ illi opponitur, est extra quiditatem, huiusmodi autem materiam Scotus vult esse suam Hæccitatem, quæ vocatur materia, propterea quod constituit rem in vltimo esse subijcibili & materiali, nec vllò modo pertinet ad esse formale, & quiditatum rei.

Hæc Scotus pro sua opinione, quam Heruæus Quodlibeto 3. q. 9. dupliciter impugnatur: Primò quidem, quia cum Scotus ait principiū indiuiduationis non posse sumi à materia & forma, propterea quod sunt communes omnibus indiuiduis, aut loquitur de communitate materiæ & formæ, quæ est secundum rem extra animam, aut de ea, quæ est tantum secundum rationem; si de priori, ergo, extra animam erit actu aliquod vniuersale, quod falsum est; cum Aristot. dicat 1. de anima tex. 8. Vniuersale aut nihil esse, aut posterius esse; nā eiusmodi vniuers-

Heruæi opinionem Scoti oppugnat.

vnuerſale, vel per ſe ſubſiſteret ſeiunctum à ſingularibus, quod ſane abſurdum eſt, vel eſſet in iſſis ſingularibus, at quidquid eſt in ſingulari, neceſſarium eſt eſſe ſingulare. Et quamuis Scotus de Vniuerſaliũ exiſtentia aliter ſentiat, eius ramen ſententiam, & rationi & doctrinæ Ariſt. aduerſari, alio loco demonſtrandum eſt. Sin autem loquatur de poſteriori communitate quæ eſt ſecundum rationẽ, quod ipſe dicit de materia & forma, idem prorfus dici poterit de Hæcceitate, nam ſicut ab hac & ab illa materia, vi mentis abſtrahitur ratio quædam materiæ quæ eſt communis omnibus materiis, ſimiliter etiam ab hac & ab illa Hæcceitate poteſt elici communis quædam ratio Hæcceitatis quæ erit communis ſingulis Hæcceitatibus: quare ſi propter huiusmodi communitatem negatur materia vel forma eſſe principium indiuiduationis, propter eandem negari etiam debet Hæcceitas. Deinde Heruæus quærit quid ſit illa Hæcceitas; nam vel eſt ſubſtantia, vel acciðens: ſi ſubſtantia, vel materia, vel forma, vel cõpoſitum; ſi acciðens, vel abſolutum, vel reſpectiuum; ſi abſolutum, vel quantitas, vel qualitas; at nihil horum poteſt Scotus dicere, quia Scotus laberetur in eas opiniones, quas ipſe in 2. lib. ſent. diſt. 3. acerrime oppugnat, ergo illa Hæcceitas nihil eſt. Hæc Heruæus contra Scotum; Rationum autem Scoti facilis eſt ſolutio, nam quia ipſe nõ aliam ob cauſam finxit illam Hæcceitatem, quàm quia perſuaſum habuit indiuiduationem non poſſe fieri vel per acciðens aliquod, vel per materiam & formam, ſi demonſtretur id eſſe falſum, vt certe infra demonſtrabitur, nullum erit eius fundamentum, quo ſublato, tota conſeſtim ipſius ruet atque concidet opinio; quare ad tertiam opinionem tranſeamus.

Principium indiuiduationis non eſſe materiam ſignatam quantitate.

C A P. IX.

D I V V S Thomas in opuſc. de ente & eſſentia, & de principio indiuiduationis, & in lib. 5. Metaphy. ſuper tex. 12. & in 3. par. q. 77. art. 2. opinatur principium indiuiduationis eſſe materiã cum quãtitate; nam duo in primis ſunt de ratione indiuidui, vnum eſt, vt ſit incommunicabile non aptum eſſe in pluribus, alterum eſt, vt ſit diſtinctum numeraliter ab aliis eiufdem ſpeciei; priorem proprietatem indiuiduum accipit à materia, quæ cum ſit vltimum ſubijcibile, facit vt forma in ea exiſtens, non poſſit in aliis ineſſe; poſterio- rem autem proprietatem habet à quantitate, propter eam enim materia eſt diuiſibilis in multas partes, in quibus cũ diuerſæ formæ recipiantur, exiſtit numeralis indiuiduorum diſtinctio. Sed præſtat hiç

A

*Secunda opi-
nio qua eſt
D. Thoma.*

Expressa doctrina Diuina Thomae de principio indiuiduationis.

adscribere verba D. Thomae ex 3. Par. quæst. 77. art. 2. ut ipsomet dicente, quæ sit eius opinio clarius atque certius cognoscatur: sic igitur ait. *Est de ratione indiuidui ut non possit in pluribus esse, quod dupliciter contingit, vel quia non est natum in aliquo esse, & sic formæ immateriales sunt per se ipsas subsistentes & indiuidua, vel quia forma substantialis seu accidentalis est quidem nata in aliquo esse, non tamen in pluribus, ut hæc albedo, quæ est in hoc corpore non potest esse in alio; quantum igitur ad primum, materia est indiuiduationis principium omnibus formis sibi inhererentibus, nam cum tales formæ præsententur esse in subiecto, ex quo aliqua earum recipitur in materia, quæ non est in alio, iam nec forma ipsa sic existens potest in alio esse. Quantum autem ad secundum, principium indiuiduationis, est quantitas, ideo enim aliquid natum est esse in uno solo, quia illud est in se indiuisum, & diuisum ab omnibus alijs, diuisio autem accidit substantiæ ratione quantitatis, & ideo quantitas est quoddam indiuiduationis principium in quantum diuersa formæ numero, sunt in diuersis partibus materiae. Unde etiam quantitas secundum se habet quandam indiuiduationem, possumus enim imaginari plures lineas eiusdem speciei differentes positione, quæ cadit in ratione quantitatis.* Hæc D. Thomas. Siquis autem plura scire cupit, quæ conducant ad huius sententiæ explanationem, legat tres illos Principes Thomistarum; Capreolum inquam in 2. sent. d. 3. & Paulum Soncinnatem in 7. Metaphys. quæst. 33. 34. 35. & Galetanum in commentariis suis super opusculum de Ente, & essentia. Quod autem materia sit principium indiuiduationis permultis testimoniis Arist. ostendi potest, is enim 5. Metaphys. tex. 12. & lib. 7. rex. 28. & lib. 12. tex. 49. & 1. lib. de Cælo tex. 92. apertis verbis docet unitatem, ac distinctionem indiuiduorum esse à materia; ipsa autem materia ex se vna est, indeterminata atque indifferens ad omnia indiuidua, quapropter nisi ei accedat quantitas per quam determinetur, distinguatur & in diuersas partes diuidatur, non poterit esse sufficiens ratio & causa determinandi & distinguendi indiuidua.

Refutatio secundæ opinionis.

Sed hæc opinio non videtur nobis vera duas ob causas, primum quidem, quoniam aggregatum ex materia & quantitate est ens per accidens; non potest igitur esse principium constitutiui indiuidui quod est ens per se; & cum quantitas sit accidens, quomodo potest esse principium indiuidui quod est substantia? Denique rationes, quibus supra refutauimus eorum sententiam, qui quantitatem faciebant indiuiduationis principium, valent etiam contra hanc opinionem. Deinde, cum ex aqua generatur aer, quæ nam quantitas est principium indiuiduans aerem? an ea, quæ in aqua præcedit generationem aeris? at hæc secundum ipsos corrumpitur, nam in eo instanti, quo generatur aer, non est præcedens quantitas, siquidem idem instans est primum esse aeris, & primum non esse omnium præcedentium for-

marum; necessarium autem est principium formaliter constitutiui alicuius, manere in eo, quod constituitur. An fortè est ea quantitas, quæ cernitur in aëre generato? at hæc secundum ipsos ordine naturæ posterior est forma substantiali, & ipso composito, namque omnium accidentium volunt subiectum esse totum compositum, ita vt prius secundum naturam sit forma in materia, & ipsum compositum prius sit indiuiduum, quàm habeat quantitatem; ex quo fit, vt quantitas adueniens composito, iam reperiatur ipsum indiuiduum & singulare, & potius quantitas indiuiduetur per subiectum, quàm è contrario. Si quis autem per materiam cum quantitate, putet eos significare voluisse materiam prout habet in se respectum quandam ad quantitatem, fallitur: & vt ita sit, id tamen pari facilitate refellitur, nam talis respectus non potest fundari in materia prima, quippe quæ per se indifferenter respiciat quamlibet determinationem quantitatis; nec in quantitate aut præcedente, aut subsequente generationem indiuidui, propter idem, quod paulò ante de quantitate dictum est, ergo hic respectus est nullus. Præterea respectus non potest attingere, ne dum complere, rationem formalem entis absoluti quale est indiuiduum. His accedit, quod secundum Thomistas materia prius respicit formam substantialem quàm accidentalem, quare prius indiuiduatur per substantialem, quàm per accidentalem. Rationum autem, quæ pro hac sententia positæ sunt, ex his quæ mox dicemus, petenda est solutio. Cum igitur quid sentiant alij de quæstione proposita dictum sit, restat vt dicamus quid nobis sentiendum esse videatur.

Vnitatem & distinctionem indiuiduorum principaliter esse à forma substantiali.

CAP. XII.

 VÆ nobis probabilior videtur sententia, ea duabus propositionibus explicabitur. Prima propositio sit hæc: Vnitas & distinctio indiuiduorum est à materia, & à forma. Altera propositio, talis vnitas & distinctio principaliter est à forma. Vtraque propositio facile probatur hac breui ratione. Vnum, & ens conuertuntur, & ab eodem vnumquodque habet vnitatem & distinctionem, à quo habet esse, sed indiuiduum substantiæ materialis, cum sit compositum ex materia & forma, habet suum esse completum à materia & forma, ergo ab eisdem habet vnitatem & distinctionem; sed principaliter compositum est ens & vnum & ab aliis distinctum propter formam; omnes namque cōcedunt esse cuiuslibet rei, vel solum,

A ij

vel certe principaliter esse à forma, ergo vnitas & distinctio indiuiduorum principaliter est à forma; cui rei etiam illud fide facit, quòd materia est propter formam, etenim forma est finis materiæ, vt auctor est Arist. 2. Phys. tex. 81. & 91. quare vnitas & distinctio materiæ est ob vnitatem & distinctionem formæ, melius enim est, vt inquit Auerr. 2. de Anima comm. 60. existimare diuersitatem materialium esse propter diuersitatem formarum, quàm è cōtrario, si enim vnitas & distinctio generica est à forma, similiter etiam specifica, cur non itidem numeralis erit principaliter à forma? præsertim cum Arist. in 2. de anima tex. 2. affirmet per formam fieri hoc aliquid, & tex. 7. vnitatem & multitudinem rerum principaliter esse ab actu; & in 7. Metaphy. tex. 49. separare ac distinguere esse proprium actus. Auer. autem in 2. de Anima com. 2. 7. 8. 9. conceptis verbis docet substantiam fieri & esse indiuiduam propter formam.

Nota hanc dubitationem, quoniam ex eadem solutione pendet huius questionis intelligentia & contrariorum argumentorum solutio.

Sed hoc loco existunt duæ perquam graues dubitationes; Vna est, per quid forma fiat singularis, cum ex se, vel sit vniuersalis vel certe indifferens ad vniuersalitatem & singularitatem? Altera dubitatio, cur Arist. & Peripatetici vnitatem & distinctionem numerali indiuiduorum ferè assignare soleant materiæ, si ipsæ principaliter sumuntur à forma? Ad priorè respondendū est, formam per se nec vniuersalē nec singularem esse, si enim esset per se vniuersalis, ergo nunquam posset esse singularis, quare nec generari nec corrūpi, nam singulare est quicquid generatur & corrumpitur: sin autem esset per se singularis, non posset effici, vniuersalis nec cadere sub scientiam quæ est tantum rerum vniuersalium: Etenim quod per se alicui conuenit, id necessariò ei conuenit & non potest non conuenire. Sed quemadmodum vniuersalis existit per abstractionem intellectus, per hoc nimirum quòd abstrahitur à materia signata, & à proprietatibus rerum singularium, sic etiam fit singularis per productionem agentis, nam quod producitur ab agente in materia quadam singulari, & per dispositiones quasdam singulares, necesse est ipsum quoque euadere singulare. In rebus enim primis atque simplicibus, non est querenda causa intrinseca & formalis cur vel sint, vel tales sint, & si qua est illarum causa, ea prouenit extrinsecus vel ab agente, vel à materia, vel ab ipsis dispositionibus. Ad posteriorem dubitationem respondendum est, vnitatem & distinctionem numeralē assignari materiæ, tres ob causas. Primò quidem, quia secundum nos manifestius est talem vnitatem & distinctionem fieri propter materiā, quàm propter formam. Videmus enim vnā sigilli formā variè multiplicari, propterea quòd imprimitur & recipitur in multis & diuersis subiectis. Deinde quòd multiplicari numeraliter, nō conuenit formæ vt forma est, sed

sed vt est forma materialis vel vnibilis materiæ, quocirca intelligentiæ, quia sunt immateriales, non multiplicantur secundum numerum: Anima vero rationalis, licet sit per se subsistens & immortalis, tamen quia est vnibilis materiæ, & pars essentialis compositi materialis, multiplicatur secundum numerum. Ad extremum, multiplicatio numeralis efficitur à natura propterea quod res est corruptibilis, vt per huiusmodi multiplicationem, si non eadem res numero, saltem eadē secundum speciem perpetuò conseruetur, vt in 2. de Anima tex. 35. & 2. de Generat. tex. 59. scriptum reliquit Arist. At radix eiusmodi corrutibilitatis, est in materia, quare non immeritò ei attribuitur indiuiduorum multiplicatio. Quas igitur ob causas vnitas & distinctio numeralis à Peripateticis interdum materiæ ascribatur cum ea principaliter sit à forma, hoc modo breuiter explicatum sit. Atque hinc etiam faciliè potest elici solutio earum rationum, quibus supra docuimus Thomistas, Scotistas & alios probare velle non formam sed vel quantitatem vel materiam signatam, vel aliud quidpiam esse principium indiuiduationis, quarum rationum enodationem in hūc locum distuleramus.

*De forma relata ad suos effectus, ac primum de existentia
quæ est effectus formalis ipſius.*

CAP. XIII.

DICTVM est de forma in se, & respectu tam materiæ quàm compositi; restat vt de forma differamus respectu suorum effectuum. Est autem duplex effectus formæ, vnus formæ vt forma est, quale est ipsum esse seu existentia; alter est formæ, vt est principium efficiens motuum & actionum naturalium. De vtroque nunc dicendum est, sed prius de existentia; de qua nonnullæ quæstiones breuiter ac dilucidè tractandæ sunt, his enim explicatis, quæ ad cognoscendam existentiam pertinent, cognita & perspecta erunt. Prima quæstio est an omnis existentia sit à forma, ad quam respondendum est duplicem esse existentiam, vnā quæ simpliciter & absolutè dicitur per quam quidquid est in natura quocunque modo existit; alteram perfectam & determinatam ad gradum seu speciem aliquam entis. Alia eandem distinctionem existentia alii verbis exponunt, aiunt enim aliam esse entitatiuam, & aliam formalem. Prior igitur existentia non semper est à forma, nam materia existit, nec existentiam suam per quam est extra nihilum, & actu est in rebus, accipit à forma, sed eam sua vi & suapte natura habet, quemadmodum supra libro 5.

1. *Quæstio an
omnis existi-
tis sit à for-
ma.*

à nobis demonstratum fuit. Posterior autem existentia, semper est à forma, unde Aristot. 5. Metaphys. tex. 15. *alio*, inquit, *modo substantia dicitur, quodcumque fuerit causa existentia in rebus, ipsiisque inexistens, ut anima animali* & in 2. de anima tex. 36. *causa*, inquit, *ipsius esse omnibus, substantia est* vocat autem ibi substantiam ipsam formam: & in 2. Physic. tex. 11. ait res naturales per materiam esse in potentia, per formam autem existere actu: & sanè meritò, nam cum generatio sit mutatio à non esse ad esse, non sit autem mutatio ad materiam sed ad formam, necesse est, esse quod per generationem acquiritur, à forma proficisci, quare id quod Boetius in lib. de vno & vnitare ait, quòd omne esse est à forma, & quod Philosophi definierunt esse, existentiam formæ in materia, intelligendum est de esse perfecto & formali.

2. *Questio*
quid sit exi-
stentia.

Secunda quæstio est; Quid sit existentia. Ad quam respondendum est. Primò quidem existentiam non esse quiditatem rei, nec de quiditate rei, ac proinde nec esse materiam nec formam nec compositum. quod probatur testimonio Arist. & ratione. Etenim Arist. in 2. lib. Posteriorum distinguit quæstionem an sit, à quæstione quid sit, & in textu 7. eiusdem libri ita scribit. *Quid autem est homo, & esse hominem, aliud est*; & paulò post subiungit; *ipsum vero esse, nulli est substantia*. Atque id sanè rationi valde congruit, nam definitio quæ declarat substantiam & quiditatem rei, non significat rem esse aut non esse, & quiditas per se indifferens est ad vniuersalitatem & singularitatē; existentia vero semper atque necessariò coniuncta est cum singularitate rei, non enim existentia est vniuersaliū, sed singulariū. Deinde, existentia non est accidens; nam si est accidens, erit in aliqua categoria vel quantitatis, vel qualitatis, &c. sed eam nihil horum esse manifestum est. Postea, generatio terminatur ad ipsum esse, at generationis terminus non est aliquod accidens. Amplius, si est accidens, aut erit proprium aut commune, non proprium, cum existentia communiter insit in omnibus rebus; neque commune, quia posset abesse rei sine eius interitu, quod implicat contradictionem, sic enim res existeret sine existentia. Postremò, accidens capit suam existentiam à subiecto, quare si est accidens, præsupponet aliam existentiam in subiecto, at illa cum etiam sit accidens, rursus aliam præsupponet, atque hoc modo numerus existentiarum procederet in infinitum. Existentia igitur cuiuslibet rei, nec est de substantia & quiditate eius, nec vnum aliquod de accidentibus, quæ in ea insunt. Quid igitur est? nobis quidem videtur nihil aliud esse quàm modus quidam rei, quo res dicitur esse extra nihilum & a suis causis producta, & actu esse in mundo; qui enim dicit hominem, significat naturam & quiditatem hominis non declarando an sit actu in rebus nec ne; qui autem

dicit hominem existere, significat naturam hominis quatenus extra nihilum, & extra suas causas producta existit in rebus. Ac modus quidem existentiae sequitur modum essentiae, nam si essentia fuerit completa perse, qualis est substantiae completae, existentia quoque est completa, unde substantia dicitur per se existere; sin autem essentia fuerit incompleta cuiusmodi est accidentium & partium, existentia similiter incompleta erit, quocirca non dicuntur huiusmodi res per se existere, sed inexistere, inhærere, inesse in alio. Quamquam hoc non videtur habere locum in anima rationali, quippe quæ cum habeat, essentiam incompletam, est enim pars, & forma hominis; habet tamen completam existentiam; siquidem à corpore seiuncta per se existit. Verum dici potest animam rationalem quatenus est independens à materia, & composito, per se existere, quatenus verò est pars & forma inexistere & inesse in alio tanquam in toto & subiecto. Licet autem anima separata per se existat, nō tamen (proprie loquendo) per se subsistit, quia id est suppositorum, qualis non est anima. Verum de hoc alias.

Tertia quæstio est, quibus rebus proprie conueniat existentia? Respondendum est, existentiam primò & per se conuenire singularibus & compositis, secundum quid autem vniuersalibus, & ipsis partibus. Loquimur autem hic de existentia rerum duntaxat naturalium. Hoc autem ita probatur, ei conuenit existentia, quod actu vere existit per se, sed vniuersale nec per se existit, sed in singularibus, nec extra animam existit actu, sed tantum potentia, ergo non proprie conuenit vniuersali existere. Deinde, existentia est earum rerum quæ generantur, corrumpuntur, mouentur, operantur, sunt in loco determinato, & sub tempore, quæ quidem non cōueniunt vniuersalibus nisi propter singularia: nam vniuersale, vt dici solet, abstrahit ab hic & nunc. Præterea existentia accidit rei ex eo quia est producta, vniuersale autē per se non producitur sed tantum singulare, ergo &c. Quod autem existentia per se sit totius non autem partium, vel ex eo manifestum est, quia vt sæpenumero Arist. ait, quod per se generatur non est materia nec forma, sed totum compositum, quare similiter etiam quod per se existit, erit totum compositum. His accedit, quod nec materia per se existit, saltem existentia perfecta & determinata, nec forma, quippe quæ inexistit materiae, ergo quod per se existit est ipsum compositum. Restat quarta quæstio omnium grauissima & difficillima an existentia realiter distinguatur ab essentia.

3. Quæstio
quibus rebus
conueniat exi-
stentia.

A iiii

*Quarta quaestio. An existentia distingatur realiter ab essentia
& primum exponitur opinio D. Thomae.*

CAP. XIII.

*Opinio. D.
Thomae.*

MAGNA est disceptatio tam inter Philosophos quàm inter Theologos an existentia cuiuslibet rei, distingatur realiter ab eius essentia & quiditate. De qua re duæ sunt opiniones, vna D. Thomæ qui in omnibus rebus creatis existentiam vult distingui realiter ab essentia. Altera aliorum, qui id negant, qui inter essentiam & existentiam solam rationis differentiam esse putant. Nos priori loco D. Thomæ opinionem diligenter explanemus. Sententia D. Thomæ est, in qualibet re creata (solum enim Deum excipit) esse distingui realiter ab essentia. Vide D. Thomam in libro de ente & essentia & in 2. contra gentes cap. 52. & in 1. sent. dist. 8. in 4. Metaph. super tex. 3. vide etiã Egidium Romanum in libro de Ente & Essentia quæst. 9. & 1. Quodlibeto quæst. 7. Hanc opinionem latissime tractat Capreolus 1. Sent. dist. 8. & Paulus Soncinas super 4. Metaph. quæst. 12. Affirmat igitur D. Thomas duplicem in rebus creatis reperiri compositionem vnam ex materia & forma, vnde resultat essentia rei, alteram ex ipsa essentia & existentia: respectu prioris compositionis, essentia habet se vt actus; respectu autè posterioris habet se vt potètia, habet enim essentia potètiã recipiendi existentia quare existentia est vltima actualitas rei; in priori cõpositione res acquirit esse quiditatum, specificũ, intelligibile, immutabile, indeterminatũ secundum tempus & locum, abstractum a singularitate & a respectu ad causas extrinsecas, vt ad efficientem & finem. In posteriori autem acquirit esse existentia singulari, sensibile, generabile, & corruptibile, determinatum secundum tempus & locum, dependens non solũ a causis internis, sed etiam externis. Ac licet prior compositio non sit nisi in rebus materialibus, posterior tamẽ in omnibus inest etiam in ipsis Intelligentiis.

*Quinque do-
cumenta se-
cundum D.
Thomam do-
ctrinam, d. li-
genter obser-
uanda.*

Ex his, quinque colliguntur quæ sunt secundum hanc opinionem summa animaduersione digna. vnum est, nullam creaturam esse penitus simplicem; alterum, nullam creaturam esse actum purum; tertium, nullius creaturæ operationem esse idem cum eius substantia; quartum, in omni creatura esse aliquod accidens; quintum, de nulla creatura verè dici posse quòd ipsa sit suum esse, sed hoc esse propriũ Dei, qui dixit. Ego sum qui sum. Quæ omnia vno eodẽque nituntur fundamento; Nam si cunctis in rebus esse distinguitur realiter ab essentia, ergo in omnibus est compositio ex esse & essentia, ergo in omnibus est potètia, quia in omni cõpositione implicata est ratio

potentiæ & actus; ergo operatio distinguitur à substantia cuiuslibet rei; nam cum operari sequatur esse, si esse distinguitur realiter ab essentia, multò magis operari; ergo quia in quibuscunque rebus operari distinguitur ab essentia, in his, operatio est accidens, in omnibus autem creaturis operari distinguitur à substantia rei, necesse igitur est in omnibus creaturis esse aliquod accidens. Denique si in creaturis esse extrinsecus aduenit essentiæ ei que imprimitur à primo agente, nulla creatura est suum esse. Quomodo autem se habeat illa duplex compositio in rebus, facile intelligitur hoc exemplo. Est aer & perspicuitas & lumen: Aer est in potentia ad perspicuitatem, perspicuitas est in potentia ad lumen, & perspicuitas est actus aeris, & lumen perspicuitatis. Sic materia est in potentia ad formam; forma vel essentia est in potentia ad existentiam. Sed quæret, aliquis quid sit talis existentia? Respondent, non esse vel substantiam, vel accidens, sed esse vltimum complementum cuiuslibet rei, & reduci ad eam categoriam, in qua est ea res cuius est existentia (verbi gratia) existentia quantitatis ad categoriam Quantitatis, existentia substantiæ, ad categoriam substantiæ. Describunt autem existentiam hoc modo. Existentia est vltima actualitas impressa rebus à primo agente. Nam esse, quemadmodum dicitur in libro de causis, est primus, vniuersalissimus, proprius atque immediatus effectus primæ causæ.

Hæc opinio sic explanata quod attinet ad id quod nunc queritur an existentia realiter distinguatur ab essentia, confirmatur his argumentis. Primum Arist. in 2. Post. ijs locis, quæ præcedenti capite in explanatione secundæ quæstionis citauimus, satis apertè declarat ipsum esse distingui à substantia rei; & Boetius in libro de Hebdomadibus ponit huiusmodi sententias. *Diuersum est esse. & id quod est; & id quod est, accepta essendi forma est atque subsistit; & Item, omne quod est, participat eo quod est esse, ut sit.* Ex quibus colligitur esse distingui realiter ab essentia. Deinde essentia, secundum se est indifferens ad esse & non esse, ab utroque enim abstrahitur: essentia enim rosæ (verbi gratia) in hyeme non habet existentiam; in vere autem habet, ergo existentia distinguitur realiter ab essentia; nam si esset idem realiter cum existentia, nunquam posset reperiri cum opposito eius; quemadmodum si aliquid esset idem realiter cum albedine, nunquam posset reperiri cum nigredine. Adde, quòd nihil est in potentia ad seipsum, sed essentia rosæ in hyeme est in potentia ad existentiam quam accipit in vere, ergo existentia rosæ differt realiter ab eius essentia. Postea, si idem est esse & quidditas, sicut quælibet res est sua quidditas, ita esset suum esse, ac proinde haberet esse infinitum, & illimitatum; omnis enim limitatio fit vel per subiectum in quo recipitur, vel per aliquas

Probat à
Thomistis
quinque ra-
tionibus exi-
stentiæ re
distingui ab
essentia.

differentias quæ contrahunt id quod limitatur : sed ipsum esse non limitatur per receptionem in subiecto, nam cum sit idem cum essentia non potest dici, quodd recipiatur in ea tanquam in subiecto ; nec etiam limitatur per differentias, sicut enim ens non habet differentias, ita nec esse, non enim habet essentielles differentias, quoniam hæ pertinent ad essentiam, nec accidentales, alioqui substantia existeret per accidens. Præterea, in accidente in existentia differt ab essentia, potest enim vnum ab altero separari, nam in quantitate hostiæ consecrata manet essentia quantitatis, quæ prius erat, non autem manet in existentia, quia non inexistit alicui subiecto sicut prius inexistebat ergo similiter in substantia existentia realiter differt ab essentia. Postremo, quiditas non habet causam efficientem (verbi gratia) hominem esse animal rationale, quiditatiuè à nullo fit, tum quia hoc est æternum, quod autem fit à Deo, non est æternum, tum quia, quod fit à Deo, potest nō fieri, at nullo modo potest fieri quin homo sit animal rationale, sed existentia habet causam efficientem, omnia enim habent esse à Deo, & tā generatio, quàm creatio terminantur ad esse rei, ergo existētia differt realiter ab essentia. Hęc de opinione D. Th.

*Refellitur supradicta opinio & demonstratur existentiam
re non distingui ab essentia.*

C A P. X V.

*In intelligentiis secundum
Aristotelem,
existentiam
re diuersam
non esse ab
essentia,*

HÆc sententia nobis non valde probatur, quibus autem rationibus ea refellitur, eisdem comprobatur altera sententia eorum, qui censent existentiam non re, sed ratione tantum distingui ab essentia, quam sequitur Henricus, Scotus, Durandus, Guglielmus. Ochan, & alij quamplurimi. Primū autem ostendimus secundum Aristot. in intelligentiis existentiam re non distingui ab essentia: Tum idem simpliciter & vniuersè demonstrabimus in omnibus rebus. Existentiam non distingui ab essentia in intelligentiis secundum Aristot. doctrinam, hinc manifestum est; Aristot. in 8. Metaphys. text. 16. ait quæcunque nec sensibilem nec intelligibilem materiam habent, se ipsis sunt ens, & vnum, & non per aliquid sibi additum, sed intelligentiæ nec sensibilem nec intelligibilem materiam habet, dicitur enim materia sensibilis ea quæ est in rebus Physicis, & intelligibilis, quæ est in Mathematicis; quemadmodum ipsemet Aristot. declarat in 7. Metaphys. text. 35. ergo intelligentiæ non sunt nec existunt per existentiam additam essentiæ suæ, & ab ea, re diuersam. Præterea, in abstractis à materia idem est quiditas & habes quiditatem, vt Arist. ait in 3. de Anima text. 9. sed habens quiditatem,

est res existens; ergo in rebus abstractis existētia est idem cum essentia. Amplius, si in intelligentiis esset compositio ex essentia & existentia ut volunt Thomistæ, esset in ipsis potentia, nam essentia habet potentiam ad existentiam; sed Aristot. omnem remouet potentiam ab Intelligentiis, nam in lib. 9. Metaph. tex. 17. ait omne æternū carere potentia, & solum ibi excipit cælum, quod habet potentiā ad ubi, ratione cuius est mutabile & variabile; & in 12. Metaph. tex. 30. scribit in Intelligentiis nullam esse potentiā siue in substantia siue in operatione. Cuius rei utroque in loco hanc reddit causam; cum omnis, inquit, potentia sit contradictionis, si Intelligentiæ haberent potentiam, vel in substantia, vel in operatione, possent esse, & non esse, etiam operari, & non operari; quare & motus cælestis, & Intelligentiarum atque adeo ipsius mundi æternitas tolleretur. His accedit, quod apud Peripateticos tritissimum est, atque certissimum axioma, omnem compositionem esse nouam & dissolubilem, quare si in Intelligentia esset compositio ex essentia & existentia, Intelligentiæ non essent æternæ. Quid? quod Aristot. in 12. Metaphys. text. 51. vult in Intelligentiis idem secundum rem esse intellectionem, intelligentem & rem intellectam; si autem intellectio idem est cum substantia Intelligentiæ, multò magis erit existētia. Atque hæc quidem pauca de existentia & essentia Intelligentiarum secundum Aristotelicæ disciplinæ decreta, dicta sint. Deinceps ad generalem eiusdem rei demonstrationem, quæ omnes in res conueniat, aggrediamur.

Omnes res qualescunque fuerint, habere existentiam re non di- *Septem argu-*
 uersam à sua ipsorum essentia, ad hunc modum ostendi potest. Pri- *mentis proba-*
 mò Aristot. in 4. Metaphys. text. 3. & in 5. lib. text. 14. & in 10. lib. text. *tur, existen-*
 8. scribit, ens & vnum adiuncta rebus, nihil amplius significare, quàm *tiam cuiusli-*
 res ipsas; sed idem existens, quod ens, ergo existere non significat *bet rei nō di-*
 aliquam rem diuersam ab essentia; probatur Minor, tum quia hoc *stinguī ab es-*
 nomen ens impositum est, ut ait D. Thom. in lib. de Ente & essentia, *sentia.*
 ad significandam essentiam in ordine ad existentia; tum etiam, quia
 cum existere sit transcendēs, necesse est ut sit vel idem quod ens, vel
 aliqua passio entis; sed constat nō esse aliquam passionem entis, ergo
 est idē quod ens, & confirmatur hæc ratio, existere est transcendens,
 ergo non significat aliquam rem diuersam ab iis de quibus dicitur,
 probatur consequētia, tum, quia cætera transcendētia ut ens, Vnum, *Transcenden-*
 Verum, Bonum, non significant aliquid re diuersum ab iis de quibus *tia non signi-*
 dicuntur, tum etiam quia hoc requirit ratio transcendentis: nam si *ficat rem quā*
 est transcendens, ergo per omnes res peruadit, si autem existentia *pia diuersam*
 est res quædam, ergo ipsa quoque existet, nam transcendens de om- *ab iis de qui-*
 nibus dicitur; vel igitur, se ipsa vel per aliam entitatem, si se ipsa, *bis dicuntur.*

cur non itidem essentia existeret se ipsa? sin autem per aliam entitatem, & illa similiter per aliam, res abibit in infinitum. Deinde, si existētia est res quædam diuersa ab essentia, necesse est eam esse vel substantiam vel accidens, non est substantia, quia nec est materia, nec forma, nec compositum, hæc enim pertinent ad ipsam essentiam; nec est accidens, tum quia substantia non existit propter accidēs, sed potius è contrario; tum etiam, quia dici non potest ad quam accidētis categoriam existētia propriè pertineat. Nec firmum est Thomistarum perfugium, qui respondent existētiā, nec esse substantiam, nec accidens, sed vltimam rei actualitatem; atque complementum. Hoc enim est, vt Aristotelico vtat prouerbio, præter fores rationi occurrere; siue enim existētia sit complementum siue actualitas, siue quiduis aliud, id non obstat, quominus necesse sit eam esse vel substantiam, vel accidens; etenim diuisio entis in substantiam & accidens, immediata est, quippe cum ad cōtradictoria reducatur. Postea, existētia secundum Thomistas est actus, cum igitur Aristot. 2. de Anima text. 2. & 5. distinguat actum in primum & secundum; querendum est an existētia sit actus primus? sed is est forma secundum Aristotelem, quare si existētia est actus primus, non poterit re distinguui à forma. An secundus? at verò is est operatio: ergo existētia nullus est actus. Præterea, essentia secundum ipsos est in potentia ad existētiā, duplex autem est potentia, vt Arist. innuit 8. Phys. text. 32. & 2. de Anima 55. vna essentialis, altera accidentalis; sed essentia non est in potentia essentiali ad existētiā, alioquin essentia per se non esset completa, & per existētiā essentialiter compleretur, quod & falsum est, & decretis ipsorum repugnans; nec in potentia accidentali, quia existētia non est accidens, ergo, &c. Confirmatur hæc ratio, vel ex essentia & existētia fit vnum ens per se, vel vnum ens per accidens; non vnum ens per se, quia cum essentia sit actus & similiter existētia, est apud ipsos quasi axioma certissimum; ex duobus entibus in actu non posse fieri vnum ens per se, hac enim maximè ratione pugnant ipsi contra eos, qui ponunt multas formas substantiales in vno composito; sin autem ex ipsa existētia & essentia existat vnū ens per accidēs, cum res existens sit terminus generationis, generatio substantialis terminaretur ad ens per accidens. Amplius, si existētia re differt ab essentia, essent duo termini per se primi ipsius generationis, quod nequaquam fieri potest: Vnitas enim numeralis cuiuslibet motus, pendet ex vnitate numerali termini ad quem; probatur antecedens: nam terminus generationis est forma, vnde Arist. formam sæpe vocat generationis terminum finem & cuius gratia; est etiam existētia terminus generationis, nam generatio definitur esse

mutatio

mutatio à non esse ad esse; generari est fieri, fieri autem per se terminatur ad esse; quare si esse secundum rem differret à forma, duo essent termini generationis. Verùm Thomistæ respondent, esse quidem duos terminos, non tamen æquè primos; sed vnum primum, alterum secundarium: bene habet, sed quærat ab illis vtrum velint esse primum, formam ne, an-existentiam? non existentiam, hæc enim posterior est forma, cum sit effectus formalis eius; nec ipsam formam: nam si generatio per se primò terminatur ad formam, secundario autem ad existentiam, ergo etiam si remoueretur existētia (quacunque ratione id fieri possit) generatio quantum attinet ad ipsam rationē generationis, completa & absoluta esset in sola forma; quod tamen implicat contradictionem, pugnant enim hæc inter se, aliquid esse generatum & productum, quod tamen non existat, at si existentia esset terminus secundarius generationis, non accideret talis repugnantia; quemadmodum, quia calefactio primò terminatur ad calorem, secundariò ad raritatem, etiam si raritas separaretur à calore, nihilominus calefactio intelligeretur completa & absoluta per solam caloris productionem. Ad hæc in accidente essentia non distinguitur ab existētia, ergo nec in substantia; par enim est vtriusque ratio. Probatur antecedens. Si existentia accidentis est res diuersa ab essentia, quærendum est an talis res sit substantia vel accidens, non substantia, vt patet: si est accidens, ergo similiter ipsum inexistit; aut igitur seipso, aut per existētiā à se diuersam; si seipso, cur non idem de primo accidente dictum est? si per aliam existentiam, idem rursus de illa quæri potest, atque hoc pacto res procederet in infinitum. Postremò, ratio Auerr. in 4. Metaphysicæ comm. 3. contra Auicennam affirmantem Ens, & Vnum significare dispositiones seu naturas quasdam adiunctas rebus de quibus dicuntur; quam rationem ibidem probat D. Thomas, Hæc inquam ratio Auerr. nō minorem vim habet contra hanc Thomistarum opinionem, quàm contra Auicennam. Est autem ratio Auerrois huiusmodi. Si ens, & vnum significant aliquid additū rebus, cum illud etiam sit ens & vnum, alioquin nihil esset, vel est tale seipso, vel per aliquid aliud; si seipso, etiam quælibet res erit ens & vna seipsa; si per aliud, de illo itidem quærat, & sic continget processus in infinitum; Hæc ratio similiter valet contra Thomistas; nam si existētia est res diuersa ab essentia, cum ipsa existat siquidem ipsum existere transcendens est; vel existit seipsa vel per aliam existentiam; & cætera deinceps, similiter vt supra, connectantur. Quare, de pluribus argumentis colligendis longiores simus; ex his quæ dicta sunt, manifestissimum est, existētiā non posse realiter distinguī ab essentia; & sanè nulli viro sapienti placere

*Inexistentia
accidentis ab
eius essentia
non differt.*

potest multiplicatio entium sine causa & necessitate, præsertim cum quæ de essentia & existentia dicuntur, sola rationis distinctione posita, facillimè defendi & optimè possint explicari.

Soluntur rationes quibus probabatur existentiam re distingui ab essentia.

C A P. X V I.

RESTAT, ut rationes Thomistarum dissoluamus. Ad Primam rationem eorum, ita respondemus. Illis testimoniis non concludi distinctionem realem inter essentiam & existentiam, sed tantum rationis. Ad 2. Primum, non valet, essentia est indifferens ad esse & non esse, ergo distinguitur realiter ab existentia, nam etiam albedo est indifferens ad fundandam dissimilitudinem comparatione nigredinis, & similitudinem comparatione alterius albedinis, & albedo tamen nec à similitudine, nec à dissimilitudine re differt, non enim relatio re differt à suo fundamento. Similiter quantitas indifferens est ad hanc vel aliam quamlibet determinationem & figuram, at inter quantitatem & figuram non est distinctio realis. Deinde, falsum est essentiam posse esse cum existentia & sine existentia, nunquam enim est essentia sine existentia, & oppositum huius, implicat contradictionem; essentia enim nihil est sine existentia. Potest quidem essentia esse in intellectu sine existentia, id est concipi ab intellectu non concipiendo an existat necne: neque existere actu nec non existere actu est de conceptu quiditatis vel essentia. Veruntamen ex hoc non potest colligi distinctio realis inter essentiam & existentiam, alioquin cum existentia possit concipi quatenus nodum est actu, sed potest esse, & quatenus iam actu est, & ad utrumque sit indifferens, sequeretur ipsam existentiam realiter distingui à seipsa prout actu est. Ad 3. Creaturam esse suum esse, dupliciter intelligi potest; vno modo, essentiam creaturae idem secundum rem esse cum sua existentia, & hoc verum esse contendimus, nec id soli Deo convenit, sed commune est omnium rerum: Altero modo, creaturam habere esse à se non aliunde acceptum aut dependens, & hoc falsum est, nec id est contra nos, nam hac ratione nec creatura est sua quiditas: cum enim talis quiditas non sit Deus, necesse est esse à Deo, cuius proprium est esse à se. Quod autem quaerunt, quomodo esse creaturae limitetur si est idem cum essentia? Respondendum est, existentiam cuiuslibet rei intrinsecè limitari secundum gradum & mensuram suae quiditatis, nam modus existentiae, ut supradictum fuit, est secundum modum essentiae, extrinsecè autem determinari à primo agente, qui secundum sapientiae suae dispositionem, & voluntatis.

An qualibet res sit suum esse, & quomodo limitetur ipsum esse in rebus creatis.

sua determinationem, omnia condidit in pondere numero & mensura, cunctisque rebus præfiniuit modum speciem & ordinem. Et sane quod ipsi quærent de existentia, idem planè similiter quæri potest de quiditatibus rerum simplicium. Etenim cum in his vnumquodque sit sua quiditas & omnis quiditas, quæ non est Deus, sit finita, percunctari oportet à Thomistis quomodo huiusmodi quiditates simplices contrahantur ac determinantur? Ad quartam. Negandum est quantitatem hostiæ consecratæ amisisse eam existentiam quam habebat ante consecrationem; nam cum existentia separari nequeat ab eo cuius est, sine eius interitu, quid enim aliud est corrumpi quàm priuari sua existentia? si quantitas in consecratione hostiæ amisisset priorem existentiam, necessariò fuisset corrupta, & rursus denuo generata. Quare eadem prorsus existentia manet in quantitate ante & post consecrationem, sed diuerso modo, nam antè erat in subiecto in ipso inhærens & ab ipso depèdens, post autem est per se absque vlllo subiecto, quocirca antè verè dicebatur inexistere & ipsius existentia verè dicebatur inexistencia, post autem minimè. Ad quintam. Falsum est quiditatem creaturæ non habere causam efficientem, nam si ipsa non est Deus, necesse est eam à Deo productam esse; quinimò quod producit per generationem substantialem, est forma & quiditas, alioquin nõ esset generatio substantialis, si ea non per se terminaretur ad substantiam. Falsum etiam est quiditates rerum prout habent esse diuersum à Deo, & extra Deum, esse æternas; nam cum æternitas sit duratio, quæ est quasi quædam extensio ipsius existentie, haberent profecto existentiam æternam; vel probanda esset opinio Henrici qui affirmat creaturas ab æterno extra Deum habuisse quoddam esse non existentie, sed essentie, quæ opinio & à Thomistis & ab aliis ferè Theologis reprobat. Ergo Deus producendo hominem, simul etiam producit quiditatem hominis, &tribuendo ei naturam sensitiuam & rationalem, facit, vt de quiditate hominis sit, esse animal rationale. Itaque quiditas creaturæ vel nihil est vel idem est quod Deus, vel si quid est à Deo diuersum & se iunctum, id necesse est ab eo productum, atque effectum esse, vel est tantum notio ipsius quiditatis quam format intellectus.

*An quiditas
cuiuslibet rei
creata habeat
causam effici-
cientem et an
sit æterna.*

De altero effectū forma quæ est operatio.

C A P. X V I I.

DE actionibus quæ à forma proficiuntur, ea tantum breuius explicanda sunt, quæ ad ampliorem certiorèque formæ notitiam conducunt. Ac primum quidem sciendum est, ob quinque causas posse contingere, vt ab vna eadè que forma

*Quinque
causæ cur
ab vna forma
multæ ac va-
riæ actiones
proficiantur.*

multæ ac variæ actiones proficiſcantur; vel enim vna per ſe prouenit à forma, altera verò per accidēs, ſicut ab igne per ſe eſt calefactio, per accidēs eſt congregare, ſegregare, rarefacere. Vel quòd vna eſt à forma tanquam principali agente, altera eſt ab ea vt eſt instrumentum alterius agentis, quemadmodum ignis vt ignis calefacit, vt autem in viuētibz eſt instrumentum animæ, concoquit, attrahit, generat carnem & oſſa; Vel quia forma eſt conſociata cum multis accidentibus, quomodo ignis per ſiccitatem exſiccatur per calorem calefacit, per leuitatem mouetur ſuſum, & anima per varias potentias, multas & varias explet actiones; Vel quia forma eſt cauſa vniuerſalis, & per agentia particularia determinatur & deducitur ad varias actiones & effectus, quam ob cauſam ſol & homo generant hominem, ſol & equus aut planta generant equum aut plantam; vel ob materiam in qua ineſt forma, aut denſiorem aut rariorem, ob eam rem calor in materia denſa acriùs vrit quàm in materia rara.

*In Actione
quatuor à Po-
ſeteticis cō-
ſiderari ſole-
re.*

Deinde conſiderandum eſt, in actionibus quæ manant à forma, quatuor imprimis ſolere à Philoſophis perpendi: ſubſtantiā ſeu naturam actionis, durationem eius, modum, & effectum. Natura actionis in eo eſt vt videatur an ſit materialis vel immaterialis, corporea vel incorporea: Duratio, an ſit æterna nec ne; Modus, an ſit dependens vel independens, ſit ex nihilo an ex aliquo ſubiecto: Effectus, quid ſit & quale id quod poſt actionem relinquitur & per ipſam actionem producitur. Ex his quatuor facilè cognoscitur & æſtimatur cuiusque formæ vis atque præſtantia, quorum omnium multa & illuſtria ſunt apud Ariſtot. exempla: Etenim in 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. demonſtrat animam ſenſitiuam & vegetatiuam ante corpus eſſe nō potuiſſe, propterea quòd earum actiones ſint penitus corporeæ: mētem autem, quod eius actio ſit incorporea, extrinſecus aduenire, diuinam ac ſeparabilem eſſe. Et in 1. de Anima tex. 13. docet ex operatione intellectus, cognoscendum atque diiudicandum eſſe an iſ ſit à corpore ſeparabilis nec ne. Idem quoque in 8. Phyſ. & 1. 2. Metaph. ex æternitate motus cæleſtis, cuius effectrices ſunt Intelligentiæ, cōcludit eas eſſe ſempiternas, immateriales, indiuiſibiles, & immobiles. Ex modo autem agendi, Theologi oſtendunt infinitam eſſe Dei potentiā; nā quamuis nullus Dei effectus ſit infinitus, tamen quia multa creauit & quotidie creat ex nihilo, iſ modus agēdi ex nihilo clariffimè declarat infinitā eius vim atq; poteſtatē. Ad extremū, ex effectū rectiſſimè iudicatur de forma quæ eſt efficiēs, nā cū omne agēs producat (quoad eius fieri poſſit) aliud ſibi ſimile, qualis & quāta in rebus effectis ineſt atque cernitur nobilitas, talem atque tantam in formis efficientibus eam ineſſe & æſtimari oportet. Atq; hoc

hoc quidem interest inter formas cælestes & sublunares, quod illæ quod superiores atque perfectiores sunt, eò pauciores habent actiones, primum enim cælum quod omnium est nobilissimum, vnico tantū simplici motu cietur, & Theologi in primis nobiles, affirmant quod Angeli superiores & præstantiores sunt, eò minorem habere tum intellectiōnū tum specierum intelligibilium multitudinem ac varietatem; cum enim dignitate & similitudine Deo propiores sint, magis etiam diuinam vnitatem atque simplicitatem imitatur. Ex contrario autē res se habet in rebus sublunaribus, in quibus quæ præstantiores sunt, eas videmus pluribus actionibus abūdare. Etenim homo princeps omnium rerum caducarum atque mortalium, multitudine varietatēque functionum cæteras res longè superat. Cuius rei hanc constat esse causā, quod in mortalibus, quæ præstantiora sunt, plures formas seu plures facultates formales nacta sint è quibus necesse sit plures etiam actiones dimanare.

Postremò, illud etiam hoc loco intelligendum est, omnem actionem esse à forma nullam autem à materia prima quatenus materia est, quod Arist. 1. de Genet. tex. 55. confirmat his verbis, *Materia secundum quod materia, passivum est* & in 2. lib. tex. 53. *Materia moueri & pati, mouere autem, & facere alterius potentia*. quod sanè hoc modo probari potest, omne agens producit sibi simile, si igitur materia agit, quid producat? non formam quippe quæ est illi dissimillima atque adeo opposita; ergo producat materiam: at materiam in generabilem & incorruptibilem esse superiori libro ostensum est, postea si materia ageret, eius actio reciperetur in materia, quare si vna pars materiæ primæ esset agens altera patiens, cum omnes partes materiæ primæ sint eiusdem rationis, hinc efficeretur, idem respectu eiusdem esse agens & patiens, quod est absurdum, quid multa? actio nō est nisi inter contraria, materia nulli est contraria, non enim alij materiæ, siquidem contraria specie differūt, omnes autem materiæ partes sunt eiusdem naturæ; nec formæ, vtpotè quam in se suscipit & sustentat, vnum autem contrarium, vt docet Arist. 1. Phy. tex. 51. non suscipit in se alterum contrarium; ergo materia nullius actionis est causā efficiens. Forma autem triplicem habet causalitatem: nam quod Arist. de anima scribit lib. 2. de anima tex. 36. id vniuersè conuenit in omnes formas naturales. Etenim respectu ipsius esse vel existentia, est *tripliciter forma est.* causā formalis, respectu operationum & motuum naturalium, est *causā.* efficiens, respectu generationis per quam ipsa producitur, est finis.

An sit aliqua forma Physica separabilis à materia & de immortalitate animæ rationalis secundum doctrinam Platonis.

CAP. XVIII.

EST extrema pars huius libri, in qua disquirendum est an inter formas Physicas sit aliqua separabilis à materia & immortalis; quæ quidem quæstio solum inducitur & proponitur tractanda propter animam rationalem quæ est vera & naturalis forma hominis. nam vel nulla est forma Physica separabilis à materia, vel si qua est, talis profecto sola est anima rationalis. Huius autem disputationis duæ sunt partes, vna complectitur veritatis declarationem atque confirmationem: altera continet solutionem argumentorum quæ contra veritatem adducuntur. Nos in presentia priorem tantum partem exponemus, posteriorem autem reiciemus in lib. de anima; nam si hanc quoque pertractandam susciperemus, & libri magnitudo nimirum excreceret, & multa hic disputari necesse esset, ab instituta huius operis ratione valde aliena. Quare veram de anima rationali sententiam, nec ieiunè nec indiligenter (quantum ad id de quo in præsentia agitur, attinet) expositam, nunc lector accipiat. enodationem autem explanationemque innumerabilium prope difficultatum quæ contra veritatem & solent & possunt afferri, alio loco à nobis expectet. Primùm igitur indicemus quid de immortalitate animæ rationalis duo Philosophorum principes Plato & Arist. senserint: tum doceamus an immortalitas animæ nostræ possit etiam lumine naturæ cognosci, & Philosophicis rationibus comprobari: ad extremum, quia fortasse aliquis multitudine ac pondere argumentorum oppressus, concederet quidem animam nostram esse immortalē sed ambigeret nū ea sit vera & naturalis forma hominis, hoc est forma, ut vocant, informans & dans esse homini: idcirco ne quid veritati officere queat, hunc quoque ambiguitatis & dubitationis scrupulum eximamus. Ac de Platone quidem, quid is senserit de animi nostri immortalitate, dicere ordiamur.

Decem argumenta ex doctrina Platonis ad probandam animi nostri immortalitatem.

Certum est animam rationalem secundum Platonem esse immortalem; nam & plurimis in locis id affirmat, ut in Phædro, Phædone, Timæo, Philæbo in Menone, in libris de Republica, in epistolis, præsertim ad Syracusanos: & ea de re cum nemo vnquam dubitauerit, nulla est controuersia. Rationes autem quæ ad id confirmandum ex scriptis & doctrina Platonis eliciuntur, hæc fere sunt. 1. Vnum contrarium non recipit alterum, sed animus noster per se viuit & adfert vitam corpori, ergo non est capax mortis. 2. Animus descendens ad res corporeas & sensibiles, obscuratur, atque se ipso ignobilior: vilior, &

abiectionis existit; adducās autē & reuocēs se à corpore ad res diuinas: & eternas, maximè illustratur & perficitur; tantum igitur abest vt ex separatione eius à corpore timeri debeat eius interitus, vt tum maximè perfectio & felicitas ipsius separanda sit. 3. Animus imperat & dominatur corpori, vt planū est in viris iustis ac sapientibus, ergo nō depēdet à corpore, nec est cū eo mixtus, rectè enim Anaxagoras dixit solū intellectū nō fuisse mixtū cū aliis rebus, vt illis dominari, & imperare posset. 4. Scire nostrum nō est aliud, quàm quoddā reminisci eorū quæ animus noster ante quàm in hoc terrenum & mortale corpus nostrum intraret, cognouit & gessit, vt Plato in Menone ostendit, fuit igitur animus ante corpus, quare est immortalis. 5. Animus à se ipso mouetur, ergo est immortalis, quia quod à seipso mouetur sēper mouetur nunquam enim seipsum deseret. Alcinous in libro de doctrina Platonis cap. 25. ait Platonem vocare animam seipsam mouentem, quia habet vitam innatam, per seipsam semper operantem. quare cum Arist. propter hunc motum animæ Platonem reprehēdit in 1. lib. de Anima, is fanè non sententiam Platonis, sed eius tantūmodo verba & modum loquendi redarguit. & Albertus in libro de Origine animæ, inquit hanc rationem Platonis, paucis mutatis eandem penitus esse cum illa Arist. in 2. lib. de Generat. animal. cap. 3. qua probat mentem extrinsecus aduenire diuaniūque ac separabilem esse, propterea quod cum eius actione nulla communicet actio corporalis: & cum ea regula, quam idem Arist. tradit in primo de Anima, affirmans, si anima nostra habet propriam operationem non communicantem corpori, eam separabilem esse: ita vt apud Platonem idem sit animus moueri à se, quod apud Arist. animum habere propriam operationem non communicabilem corpori. 6. Vnumquodque corrumpitur à suo proprio vitio & malo, sed animæ proprium vitium atque malum est ignorantia, & improbitas, à quibus tamen ipsa non corrumpitur secundum substantiam; ergo simpliciter est immortalis. 7. Animus noster habet eundem vltimum finem, quem intelligentiæ, nempe cognitionem & amorem Dei, ergo similem quoque naturæ immortalitatem obtinet. 8. Inter Animantia, solus homo habet cognitionem Dei, & cultum atque religionem; solus intimo consciētiæ angore torquetur, solus tangitur appetitu & cura posteritatis atq; immortalitatis, solus studet, & cōtendit proximè ad Dei similitudinē accedere: quæ omnia immortalitatem eius declarāt. 9. Sublata immortalitate animorum, vnà quoque tolli prouidentiam Dei necesse est, qua re nihil magis impium cogitari potest. hanc autem rationem paulò infra, explicariū trademus. 10. Fides habenda est vaticiniis & responsis optimorum & sapientissimorum hominum, apparitioni-

bus & oraculis Deorum, quibus immortalitas animi nostri confirmatur; & certè, ut quisque iustissimus, & sapientissimus fuit, ita optimè de anima nostra sensit; multos itè homines constat prouidisse & prædixisse ea quæ futura erant, quod sanè magnum argumentum est ad idem demonstrandum. Hæc igitur secundum Platonem de Animi nostri immortalitate breuiter dicta sint. Ex supradictis autem rationibus, quarta, falsa & absurda est; quinta, firma & necessaria & ut vocant, demonstratiua: cæterarum, non paucæ satis probabiles, quædam verò aliæ leues & infirmæ sunt. Porro Plato nonnumquam ea ratione confirmat animum hominis esse immortalem, quod sicut corpus hominis, quia est simile rebus caducis & mortalibus, constat esse mortale, ita cum animus & mens nostra Deo rebusque diuinis quæ sunt immortales, quam simillima sit, non est dubitandum eam quoque immortalem esse. Quam Platonis argumentatione, Porphyrius in ijs quæ scripsit ad Boethi, mirificè cõmendat, & omniũ argumentorũ quæ ad eam sententiam probandam adhiberi possunt, firmissimam & optimam esse affirmat, eamque multis disertisque verbis exponit atque corroborat: ut videre licet apud Eusebium libro vndecimo de Præparatione Euangelica cap. 14. nam ea nos hoc loco, breuitatis studio commemorare superfedemus. sed veniamus ad Aristotelem.

Animum nostrum esse immortalem etiam secundum doctrinam Aristotelis.

CAPVT XIX.

*Plurima ac
luculentissi-
me Aristote-
lis sententia
ad demonstrã-
dũ animi no-
stri immor-
talitatem.*

ARISTOTELEM autem existimasse animum nostrum esse immortalem; ex multis locis eius planissimè intelligi potest; nam in 1. libro de partibus animalium cap. 1. affirmat animam intellectiuam esse abstractam à materia. In 2. de Generatione animal. cap. 3. inquit solam mentem extrinsecus aduenire, diuinam, & separabilem esse, & cum eius actione non communicare actionem corporalem. In 2. libro de Generatione & corruptione textu 45. absurdum esse inquit animam esse ortam ex elementis, cum eius actiones & operationes non sint corporeæ. In primo de Anima textu 65. & 66. vocat intellectum nostrum incorruptibilem diuinum & impassibilem; & in tex. 82. Rationabilissimum esse, inquit, intellectum antiquissimum esse & Communum; & in textu 92. difficile, inquit, est vel fingere in qua parte corporis sit intellectus. In 2. lib. de anima tex. 11. scribit

scribit nihil prohibere quasdam partes animæ separabiles esse, quia nullius corporis actus sunt. & in tex. 21. ait intellectum speculatiuum esse aliud genus animæ, & separari posse ab aliis tanquam perpetuū à corruptibili. In 3. lib. de anima tex. 4. ait intellectum non esse mixtum, & in tex. 6. esse incorporeum & inorganicum, & tex. 7. sensitiuū quidem non esse sine corpore, intellectum autem à corpore esse separabilem. In tex. 15. affirmat intellectum, quia est sine materia, esse per se intelligibilem & intelligentem. In 12. Metaphysicæ tex 17. nihil prohibere ait aliquam animam remanere post interitum compositi, non quidem omnem, sed tantum intellectiuam: & in tex. 51. dicit intellectum humanum esse indiuisibilem, & sine materia. In 3. de Anima tex. 18. ait intellectum possibilem esse in potentia ad omnia intelligibilia, talis autem non esset: si non esset immaterialis, & incorruptibilis; & in tex. 19. vocat intellectum agentem separabilem, non mixtum, & impassibilem in tex. autē 20. etiam immortalem; ergo similiter etiam intellectus possibilis erit separabilis & immortalis tū quia paulo supra in tex. 17. dixerat predictos duos intellectus esse differentias animæ rationalis; tum etiā quia inter agēs & patiēs debet esse proportio, qualis non esset inter intellectum agentem & possibilem, si ille esset immortalis, hic autem mortalis: & sanè si agens est immaterialis quia facit omnia intelligibilia, quomodo possibilis non erit etiam immaterialis & incorruptibilis, cum in se recipiat atque cognoscat omnia intelligibilia? Quid? quod si intellectus possibilis est materialis, omnia cognoscer materialiter, quid igitur ei opus erit intellectu agēte? Multis in locis Aristoteles affirmat sensum quidem esse singularem, intellectum verò vniuersalium, at si esset virtus materialis, omnia perciperet materialiter atque singulariter. In lib. 3. Ethicorum & in libro Perihermenias, vbi agit de futuris contingentibus, videtur asstruere liberum arbitrium, quod sane, si animus est materialis & mortalis, nullum esset. Scripsit etiam Arist. dialogum ad Eudemum Cyprium familiarem suum, cui etiam dicauit octo libros Moraliū, qui nunc extant. In illo autem Arist. collegit multas rationes ad ostendendū immortalitatē animi nostri vt refert Themistius in Paraphrasi super tertium de Anima cap. 37. Vide etiam Plutarchum in vita Dionis, & in Cōsolatoria ad Appolloniū. Illius quoque Eudemi meminit Cicero in primo de Diuinatione, narrans somnium quoddam eius ad immortalitatem animi pertinēs, disertis verbis ab Arist. confirmatum atque perscriptū. Hæ sunt de plurimis, nonnullæ illustriores Aristotelis sententiæ, e quibus intelligere licet immortalitatem animi nostri cognitam & probatam fuisse Aristoteli. Verum de sententia Platonis & Aristotelis eorumque testimoniis,

hæc sint satis. Non enim huius loci aut Methodi est, omnia quæ ad probandum & illustrandum hanc quæstionem adduci possunt, subtiliter & accuratè persequi. Ad rationes Philosophicas, quibus immortalitas animi nostri cuius sanæ mentis persuaderi potest, accedamus.

Probatur immortalitas anima rationalis rationibus Philosophicis.

CAP. XX.

ICET Scotus in 4. S. d. 43. q. 2. & Caietanus Cardinalis in expositione sua supet. 3. cap. Ecclesiast. sub finem, asserant immortalitatem animæ nostræ, nec ab vlllo Philosopho demonstratiuè probatam esse, nec posse naturaliter probari, sed fide tantum à nobis credi; tamen potest etiam immortalitas animæ nostræ persuaderi his rationibus, 1. Mens nostra habet infinitam potentiam ad cognoscendas omnes res, etiam immaterialiter, vniuersaliter, & indiuisibiliter. licet enim Mens apprehendat materialiter, idest cum phantasmate, iudicat tamen immaterialiter, discernens res materiales ab immaterialibus: ergo est ipsa immaterialis & incorruptibilis, alioquin id præstare nullo modo posset. 2. Sola Mens in se reflectitur, seipsam intelligens, suarum actionum arbitra iudex & domina, quod virtuti materiali & extensæ nequaquam conuenit, vt innuit Arist. 1. de Anima tex. 46. 3. Actiones mentis, quo magis abstrahuntur à corpore, & materia, eo puriores & præstatiores euadunt, ipsæq; mentem nobiliorem atq; perfectiorem reddunt, ita vt Animâ discedere à corpore, non sit eum interire, sed potius perfici. Vide Arist. 1. de anima tex. 49. 4. Operatio intellectus & voluntatis non circumscribitur tempore, sed vsque ad æternitatem aspirat, nec nisi in obiecto sempiterno conquiescit. nam animus noster nō solum cognoscit res æternas, sed etiā ea ratione vt æternæ sint eas cognoscit & amat. 5. Toti speciei humanæ naturaliter est insitus insatiabilis quidam appetitus immortalitatis, qui cum sit à Deo auctore naturæ, non potest esse inanis, aut frustra datus homini. 6. Omnis virtus naturalis & materialis eodem modo operatur, vel semper, vel vt plurimum, & per se ac necessario pender à Cælo, liberum autem arbitrium hominis, merè contingenter, & ad vtrumlibet operatur, nec per se dependet à Cælo. 7. Si materiam primam quia est in potentia ad omnes formas materiales, oportuit esse ingenerabilem & incorruptibilem, quanto magis intellectum nostrum oportuit esse immortalem, qui diuiniore quodam modo est in potentia ad omnes formas immæ

teriales & intelligibiles: 8. In solo homine est Dei cognitio, obseruatia, religio, desiderium imitandi eum, & notitia æternitatis atque diuinitatis, ea ratione, vt æternitas, atque diuinitas est. 9. Nihil quod est limitatum & non æternum, implet animum hominis, non tempus, non locus, non imperium, non honor, non voluptas, non vita, nullum denique bonum: immò quantumuis maximum bonum, cum tanquam mortale & aliquando desitutum apprehenditur, hac de causa non satiat, nec in eo animus noster sibi ipse satisfaciat aut plane conquietur. 10. Conscientia scelerum, quæ nemine accusante, hominem accusat, torquet, cruciat, naturalis amor honesti, vt ab vtili & iucundo distinguitur: naturalis quædã admiratio, laus, honor, obseruantia in eos qui corpus negligunt, vitam paruipendunt vt virtuti & sapientiæ inserviant; & quod in multis rebus iustum ac laudabile ducitur, vltro mortem oppetere, hæc immortalitatem animi non obscure declarant. 11. Præclara & admiranda inuenta & opera, siue quæ spectant ad scientias speculatiuas, siue quæ ad artes mechanicas, siue quæ ad res ciuiles, aperte demonstrant rationem hominis, à qua perfecta sunt, diuinam, & immortalem esse. 12. Persuasum habere animum nostrum esse immortalem, naturaliter inducit nos ad cultum Dei, ad parandas scientias, ad resistendum vitiis, ad conseruandam iustitiam, ad obtemperandum legibus, ad inserviendum Reip. etiam cum certo vitæ discrimine: contraria autem opinio & persuasio, contraria facit: quare cum illa naturaliter inducat hominem ad suam perfectionem, hæc autem ab ea remoueat, illa sine dubio vera, hæc autem falsa iudicanda est. 13. Sicut naturale desiderium generandi sibi simile, arguit æternitatem speciei, ita cum quilibet homo naturaliter velit nomen & famam suam in perpetuum propagari, vt etiam post mortem eius nomen cum laude & gloria perpetuo vigeat ac floreat, hoc sanè indicat immortalitatem cuiuslibet animæ rationalis. 14. Anima rationalis repugnat corpori suo, & contra quàm ipsum instigat & inclinat, sæpenumero ipsa operatur, bona eius negligens, & motus, atque propensiones compescens: nulla autem virtus materialis id facere potest circa suum subiectum, vtpote à quo in esse penitus dependeat & in operando. 15. Aut nullus est vltimus finis hominis aut si est aliquis, non potest ab eo comparari; quæ duo quàm sint absurda, nemo non videt. Aut si comparari potest, cum in hac vita obtineri nequeat, vtpote in qua nihil mentem & voluntatem hominis omnino explere & satiare valeat, relinquitur igitur vltimum finem hominis post hanc vitam ei propositum esse. quare animus eius est immortalis.

16. Si animus noster est mortalis, ergo non est Dei Prouidentia circa

B iij

res humanas: sed Deus habet Prouidentiam circa res humanas, ergo animus noster non est mortalis. maior huius syllogismi sic probatur. In hac vita non videtur agi cum hominibus secundum eorum merita quinimò cernitur in rebus humanis magna quædam inordinatio & inæqualitas. nam improbi ferè magis prosperè viuunt quàm boni, illi plerunque abundant & affluunt omnibus bonis, superbè imperant & tyrannicè dominantur viris iustis & innocentibus, hi autem ærumnosè calamitosè ac miserè viuunt, ab omnibus sceleratis oppressi & contriti; nisi autem huiusmodi inordinatio & inæqualitas post hanc vitam emandetur atque corrigatur, ita vt diuina prouidentia vnique hominum pro meritis vel delictis, præmia aut supplicia dispenseret; sed vna cum corpore animus noster penitus intreat & extinguatur, nihilque post hanc vitam amplius aut sperandum aut timendum sit, sanè præstabiliior & optabiliior videri posset malorum hominum quam bonorum conditio, & improbis lucro esset improbitas, bonis autem detrimento esset virtus & innocentia: quod animus non omnino ratione captus, non solum credere sed etiam cogitare refugit atque perhorrescit. Minor autem eiusdem syllogismi sic etiam confirmatur, Quod Deus habeat prouidentiam rerum humanarum, est notio quædam & opinio naturaliter innata & insita cunctis hominibus, ex qua continuo nascitur in omnibus naturalis quædam obseruantia & religio erga Deum; ex quo fit vt in suis quisque periculis quasi naturæ instinctu & impulsu ad diuinam opem optandam & implorandam confugiat. Ac si res naturales, quæ ratione carent, & dignitate ac præstantia naturæ sunt inferiores homine, tanta ratione reguntur & administrantur, vt rarò à proposito sibi fine debitæque perfectione deficiant; cuius amentię & insanię est, arbitrari res humanas casu & fortuito contingere, nec eas aliqua diuini numinis ratione, vi, & prouidentia contineri? quis non videt teter rimam atque miserrimam fore conditionem hominum, nisi tantarum rerum humanarum inordinatio quantam esse cernimus in hac vita, ad aliquam certam legem, ordinem, & rationem aliquando tandem reuocaretur. Verum ne quis putet animum nostrum esse quidè immortalē, non autem esse veram & naturalem formam hominis, hoc etiā veris & necessariis rationibus addicamus.

*Animam rationalem esse veram & naturalem
formam hominis.*

CAP. XXI.

RIVS tantummodò rationibus, sed iis valde perspicuis & firmis, & ad id quod propositum est docendum atque confirmandum accommodatis, utemur; ceteras autem rationes magis abstrusas, & à communi hominum sensu atque intelligentia remotas, vel speciosas magis quàm nervosas, & populares potius quàm Phylosofhycas, in præsentia omitemus. Prima ratio sit hæc. Homo est verè intelligens, ergo anima intellectiva est forma essentialis eius. Antecedens sic probatur. Primo. Ex communi hominum consensu, iudicio, sententia, & sermone clarum est, hominem & dici, & esse verè intelligentem; at cum intellectio subiectivè sit in anima intellectiva, si ea non esset naturalis forma hominis, sed tantum assistens, non magis propter talem assistentiam videretur posse dici homo intelligens, quàm vel navis vel equus vel currus vel aliæ res similes possunt dici intelligentes, propter assistentiam hominis qui in eis secundum intellectum operatur. Secundo. Sicut quilibet hominum experitur, se esse qui videt & audit & denique sentit, & non esse aliud quiddam ab ipso separatum; sic etiam quilibet experitur se esse qui intelligit, & non esse aliquam substantiam secundum esse separatam ab homine, quæ producat & recipiat intellectionem. Tertio. Quilibet homo cum vult, & quotiescunque vult, & prout vult, intelligit atque speculatur, ergo id quod producit intellectionem in homine, vel est ipse homo, vel aliqua pars eius; nam si esset aliqua substantia separata, illa profectò non dependeret in suis actionibus ex voluntate hominis, valde enim indecorum & inordinatum est, quod est superius atque nobilius, id esse sub voluntate, imperio & potestate inferioris & ignobilioris; quælibet autem substantia separata, secundum naturam nobilior est anima rationali. Quarto. Voluntas rationalis est propria cuiuslibet hominis, nihil enim videtur esse tam proprium hominis, aut tam in eius potestate quàm ipsum velle, sed voluntas & intellectus, sunt potentia eiusdem animæ atque eiusdem ordinis, ergo similiter etiam intellectus erit proprius cuiuslibet hominis, & non separatum quidpiam ad hominem. Quinto. Liberum arbitrium est in anima intellectiva, sed liberum arbitrium est aliquid hominis, & proprium cuiuslibet; alioquin quilibet homo non esset dominus suorum actuum, & non esset in potestate cuiuslibet, bene vel male agere, quare nemo deberet propter bene facta vel male facta, laudari aut vituperari, præmiis aut suppliciis affici, ergo &c. 6. Quilibet homo naturaliter appetit immortalitatem, nec appetit immortalitatem cuius substantia separata ab ipso homine, sed suam ipsius quisque immortalitatem appetit; cum igitur hæc immortalitas sit animi, erit is, naturalis forma hominis. Antecedens igitur primæ rationis his

modis confirmatum est: Consequentia verò eiusdē ita probatur aut enim homo est intelligens per aliquid ab ipso separatum & hoc nō, vt ex iis quæ proximè dicta sunt, perspicuum est; aut est intelligēs in ipso toto, & hoc non, tum quia licet in substantiis simplicibus idem substantialiter sit quod operatur, & id quo operatur, tamen in substantiis cōpositis, hæc duo inter se differunt; in his nanque quod operatur, est cōpositum, id autem quo operatur, est aliqua pars eius: tū etiam quia vt innuit Arist. 1. de anima tex. 64. & 66. passionēs & operationes animæ sensitiuæ sunt in toto cōposito, quemadmodum etiam in eodem libro significauerat tex. 12. & 14. at ipsum intelligere non ita se habet, vt potè quod subiectiuè tantum insit in anima rationali; quocirca bene Arist. in 3. de anima, negat ipsum cōmixtum esse materiæ & corpori; & in 1. de Generat. animalium cap. 3. ait cū actione mētis nihil communicare actionem corporalem: aut est homo intelligens per aliquam partem sui, nempe per materiam, & hoc non, quia materia nō potest esse principium receptiuum aut productiuum actionis immaterialis, qualis est ipsa intellectio: aut homo intelligit per formam suam, sed intelligit per animam intellectiuam, hæc enim immediatè producit & recipit intellectiōnem, ergo anima intellectiua est vera & naturalis forma hominis. Vnde Arist. in 2. de Anima tex. 24. definit animam esse id quo viuimus, mouemur, sentimus & intellegimus. Atque ita prima ratio sit explicata.

*Exponitur secunda ratio qua simpliciter probatur animam
rationalem nullo modo esse assistentem.*

CAP. XXII.

SE'C V N D A ratio qua probatur animam rationalem esse formam & partem essentialē hominis, est hæc. Si anima rationalis non est essentialis forma & pars hominis, sed tantum ei assistens, ergo est substantia quædam completa habens quidditatē independētē à corpore, & liberam & absolutam ab omni ordine & ratione essentiali ad corpus, denique talis erit secundū substantiā qualis est intelligentia mouens, cælum, sed hoc est falsum, ergo &c. Maior est per se manifesta, nec vlla eget probatione; Minor autem ita probatur, operari sequitur esse & naturam quæ est principium operandi, nam qualis est modus & conditio naturæ, talis est modus & ratio ipsius operationis, si natura est materialis & dependens à corpore, operatio quoque erit materialis & dependens à corpore: si autem natura est penitus independens à materia & à corpore, simili-

ter etiam operatio ab ea proueniens erit prorsus independens à corpore, Quare si anima rationalis est substantia completa, nec in esse, nec in quidditate vlllo modo dependens à corpore, propria eius operatio, quæ est intellectio, deberet esse omnimodo independens à corpore, at nos experimur eam semper obiectiue dependere à corpore hoc est à Phantasmatibus, necesse enim est intelligentē phantasmata speculari, ergo falsum est animam rationalem esse substantiam cōpletā sine habitudine quidditatiua ad corpus. Sed dicit aliquis, animam rationalem posse dupliciter considerari, vno modo vt est intelligentia quædam habens substantiam per se cōpletam, & sic ipsam habere operationem quandā independentē à corpore, indeficientē, inuariabilem, sibiq; inseparabilem & cōternā, hoc est diuinā quādā intellectiōnē, qua se & substantias superiores, sine vlllo discursu & cōmixtione phāstmatum, pura, simplici, ac intuitiua cognitione perpetuò contemplatur: Altero modo considerari posse, vt est assistens homini & in eo operans; & hac ratione eam habere operationē variabilem & obiectiue dependentem à corpore, hoc est intellectiōnem illā quam in nobis experimur fieri per phantasmata. quemadmodū intelligentia mouens cælū, vt est intelligentia, habet propriā operationē non cōmunicatam cælo, nimirum intellectiōnem, vt autē est assistens cælo, habet aliam operationē cōmunicatē cælo, nimirum motū circularem. Verū hoc responsum est admodū futile & planē fictitiū; ponere enim in anima rationali præter intellectiōnē quæ sit per phantasmata, aliam quandam diuinam & cælestē operationem, per quā & perpetuò, & quidditatiuē, & sine discursu, atque phāstmatibus, se, ac superiores intelligentias cognoscat, est merum figmentū. Nam, vt inquit Cōmentator, experimentum sermonum verorum est vt consentiant cum rebus sensatis; & Arist. in 3. lib. de Generat. Animal. cap. 10. docet, cum ratio aduersatur sensui & experientiæ, magis esse credendum sensui quàm rationi, sic enim scribit *rationis tunc fides adhibenda est, si qua demonstratur, conueniunt cum iis que sensu percipiuntur rebus* sed animam rationalem habere in se intellectiōnem quandam perpetuam, sine discursu & phantasmatibus, nec ipsi experimur in nobis, nec vllum huius rei aut signum aut vestigium tenemus, ergo id sine ratione, ac temerē asseritur. Deinde, si anima rationalis haberet diuinam illam intellectiōnem, frustra haberet illam alteram, quæ sit per phantasmata. Si dicatur, necessariam ei fuisse huiusmodi intellectiōnem, vt per eam cognosceret res sensibiles, & materiales; id sane frivolum est, nam per illam priorem, excellentiori, & diuiniori modo eiusmodi res intelligit; alioquin si talis cognitio rerum sensibilibus qualis est in homine, perfectior esset quàm earūdem rerum co-

gnitio, quam Deus & intelligentiæ eminenter in se habent, oportet similem modum cognoscendi res sensibiles, hoc est per phantasmata, Deo & intelligentiis attribuire & inesse. Præterea, quorsum anima rationalis exerceret operationem illam per phantasmata? An ut ipsa perficeretur? at ipsa iam est perfecta per priorem illam intellectiōem diuinam & perpetuam, & non conuenit perfectionem substantiæ penitus immaterialis, sumi ac dependere e re materiali, idest à phantasmatibus: An exercet illam operationem, non ut ipsa perfectionem aliquam in se acquirat, sed ut eam communicet homini? Verùm hoc dici non potest, nam intellectiō per phantasmata, cum sit operatio immanens, non transit in hominem, nec illi communicatur, sed subiectiuè remanet in anima rationali à qua producit; quare si anima rationalis non est pars hominis, sed substantia quædam ab eo separata, intellectiō illius nullo modo pertinet ad hominem, nec ad eius perfectionem confert, nec potest cum homine communicari. Intellectiō enim cum sit actiō immanens, non potest ab vna re produci & in alia re suscipi, sed in eo solùm à quo producit, hære & inesse potest. Sed veniamus ad tertiam rationem qua contra Auerroistas & Platonicos pugnandum est.

Explicatur tertia ratio, qua contra Assistentiam anime rationalis quam Auerroista finxerunt, acriter disputatur.

CAP. XXIII.

TERTIA ratio sit hæc. Si anima rationalis non est forma dans esse homini: sed ei tantum assistens, vel igitur est vna numero in cunctis hominibus, vel singulæ sunt in singulis, ita ut ab initio mundi certus quidam numerus animarum conditus & constitutus fuerit, quæ diuersis temporibus diuersa corpora humana ingrederentur & inhabitarent, quemadmodum placet Platonici: sed vtrunque horum non modo falsum, sed etiam absurdum & fabulosum est, ergo anima rationalis non est assistens homini, sed vera & naturalis forma eius. Maior manifesta est ex eo, quia tot fuerunt opinioniones eorum Philosophorum qui existimarunt animam rationalem esse assistentem; prior enim opinio attribuitur Auerrois, Themistio, Theophrasto: posterior autem Platoni: minor probatur refellendo supradictas duas opinioniones; Ac primùm quidem quod non sit anima rationalis vna numero in cunctis hominibus ex eo perspicuum est. Primo. Quia, nec credibile est, nec verò intelligibile quo modo vna numero intelligentia simul & immediatè insit atque operetur in innumeris propomodum hominibus tantis locorum in

ter

ternallis inter se diffitis, atque disiunctis. Secundo. Cum defensores huius sententiæ pro certo & manifesto habeant, ex principio eterno & immutabili, non posse immediatè prouenire actionem aliquam vel effectum nouum ac variabilem; quo pacto docent & affirmant ex intellectu humano, quem aiunt esse Intelligentiam quandam quæ secundum substantiam & propriam operationem est æterna & immutabilis, immediatè proficisci intellectiones humanas quæ infinites innouantur atque variantur? Nam motus cælestis qui efficitur ab intelligentia, multo aliter se habet: is enim licet secundum partes varietur, partes enim eius de nouo incipiunt & desinunt. tamen secundum se totū, propter continuum fluxum ac successionem, nullo vnumquam tempore interruptā semper idem numero vniformis & inuariabilis perseverat. Terrio. Virtus intellectiua istius intelligentiæ, aut est infinita secundum vigorem, aut finita, infinitam esse ipsi non concederent; si finita, ergo nō potest simul producere infinitas operationes alioquin esset infinita: sicut enim Sol quia est finitæ virtutis, & quia est finitæ lucis, nequit simul infinita corpora illuminare sed est definitū spatiū quod potest Sol illuminare, & ultra ipsum nō potest, ita etiā virtus intellectus humani non poterit simul illuminare phantasmata infinitorū hominū, nec poterit exercere intellectiōē in infinitis hominibus; quare virt^{us} eius determinata est ad certū numerū intellectiōnū & ad certū numerū hominū, in quibus simul operari potest. Hinc autē efficitur, vel homines qui simul in mundo existere possunt, perse determinari aliquo certo numero, quē pertransiri sit impossibile, nimirū vt talis numerus sit is ad quē virtus intellectus humani se extēdi vtsimul possit operari. sed hoc valde remotū est à ratione; nam quemadmodum species rerum sunt determinatæ, sic specierum indiuidua per se sunt indeterminata, quippe cum illorum multiplicatio proueniat ex indeterminata materiæ potentia; quare quibuscunque positis indiuiduis alicuius speciei, præsertim humanæ, nihil prohibet, aut repugnat, & pauciora illis, & plura existere. Vel si dicunt non esse determinatum numerum hominum qui simul in mundo possunt existere, cum sit determinatus numerus hominū, vt ostendimus, in quibus intellectus humanus simul potest operari, necesse est eos fateri, ultra talem numerum existere posse aliquos homines; quibus tamen intellectus humanus non posset assistere nec in illis operari, quare illi non possent intelligere nec essent vnius rationis cum aliis hominibus, si quidem homo & dicitur, & est homo, maximè propter vim intelligēdi; quod quā sit absurdum, nemo non apertè vider. 4. Aut iste intellectus humanus qui dicitur assistere hominibus, est vbique assistens

omnibus rebus, & hoc non, quia cum non operetur in omnibus rebus, sed tantum in homine, frustra ei attribueretur talis assistentia: aut tantum assistit hominibus, & sic vel cum v.g. Petrus ex vno loco mouetur in alium, intellectus ei assistens deserit eum & tunc Petrus non posset intelligere, & sæpe numero experirentur homines se priuari facultate intelligendi tantummodo propter motum localem: vel comitatur Petrum quocumque ierit, & numquam ac nusquam ab eo recedit, at si hoc dicatur, necesse est concedere intellectum, moto Petro, vna cum eo moueri: aut igitur mouetur per accidens aut per se, non per accidens, nam quod mouetur per accidens ad motum alterius, habet se ad illud vel ut accidens ad subiectum, vel ut pars ad totum, vel ut locatum ad locum, tot enim modis contingit aliquid moueri per accidens: at nihil horum conuenit intellectui respectu hominis cui assistit. Nec potest moueri per se, nam secundum ipsos, nullum incorporeum & indiuisibile potest per se moueri motu locali, immo intelligentias quæ mouent cælos, aiunt nec per se, nec per accidens moueri propter motum suorum orbium. Cum intellectus applicat se alicui homini, qui recens generatur, aut cognoscit id cui se applicat, aut non; si non cognoscit ergo nescit quid agat, & sicut se applicat homini, posset applicare se vel bruto vel lapidi: si autem cognoscit, querendum est ab illis, per quid cognoscat eum cui de nouo se applicat: an per phantasmatum eius qui de nouo generatur? sed in eo qui nunc generatur, nondum sunt ficta & expressa phantasmata; an per phantasmata aliorum hominum? at fieri potest ut alios homines lateat generatio illius hominis, ut si quis in abstruso & remoto loco generetur extra notitiam aliorum. Secundam. Quando primum intellectus aduenit homini, an statim ac formatus est in utero fœtus; ac cum tot annos postea non possit exercere operationes Intellectus, frustra tunc se ei adiungeret, & toto illo tempore assisteret: an aduenit & cum primum aptus est habere usum rationis, quod dicitur contingere in fine primi septennij? at toto illo tempore præcedenti, non esset homo sed brutum, habens in se tantum animum sensitiuum, siquidem nec esset intelligens, nec haberet in se Intellectum. Præterea, cum tempus illud in quo incipit usus rationis, non sit idem in omnibus, sed alijs celerius alijs tardius contingat, quo modo Intellectus determinatè ac sine errore adueniret homini? qua enim ratione cognosceret quibus hominibus citius, quibus tardius se deberet adiungere? Si vnus numero intellectus producit & recipit in se intellectiones omnium hominum, cum diuersorum hominum non solum diuersæ, sed etiam plerumque contrariæ sint opiniones & electiones, quo pacto vnus numero intellectus simul tam diuersas & cō

contrarias intellectiōnes ac volitiōnes immediatè poterit, producere, & in se recipere vt simul putet idē esse verū falsū & alterū, bonū & malum, eandemque rem simul amet & oderit, nec valet exemplum Solis quod Themistius affert in 3. de Anima ad hanc rationem diluendam; (Sol inquit cum vnus sit, multa tamen & diuersa corpora simul illuminat & variè illuminat propter variā eorum corporum præparationem & affectionem; sic intellectus etiam si vnus sit, potest tamē in diuersis hominibus diuersas intellectiōnes efficere) nam vt inquit, commentator in 3. de anima com. 3. intellectus non per se ac immediatè intelligit, per species intelligibiles quæ eliciuntur à phantasmatibus, & intelligendo semper est coniunctus cum aliquo phantasmate: ex quo sit, vt quia simul se applicat ad varia phantasmata, & diuersis speciebus intelligibilibus afficitur, idcirco potest simul in diuersis hominibus varias intellectiōnes habere; neque opinari idem esse verum & falsum, bonum & malū, implicat cōtradictionem quia intellectus hoc non facit in eodem, nec secundum idem, sed in diuersis hominibus secundum diuersa phantasmata atque diuersas species. Hoc inquam exemplum, & perfugium Themistij, atque Commentatoris, non est satis idoneum, ac firmum ad tuendam eorum sententiā longè enim dissimilis ratio est illuminationis quæ à sole efficitur, atque intellectiōnis quæ producitur ab intellectu; si quidem illuminatio non est actio illuminans in sole, sed transiens in res illuminatas: quocirca licet ea, vna & simplex à sole procedat, tamen necessariò multiplicatur & variatur secundum multitudinem & varietatē eorum in quibus recipitur: at intellectio non transit in phantasmata, nec in illis recipitur, non enim phantasma, cum sit materiale, potest vel effectiue vel subiectiue concurrere ad intellectiōnem quæ est immaterialis; cum igitur intellectio sit actio immanens, quæ ab intellectu producitur & in eodem recipitur, semper manet difficultas vel potius absurditas, nimirum quomodo idem numero Intellectus possit in se habere simul innumerabiles, intellectiōnes ac volitiōnes, earumque plerasque omnino contrarias & pugnantes inter se. 8. Si est vnus numero intellectus, ergo secundum ipsos, qui mundū æternum faciunt, continget infinities eundem intellectum esse sciētem, & ignorantem, verum & falsum, stultum & sapientem, bonum & malum, miserum & beatum; qua tam miserabili vicissitudine, quid magis contra rationem? contra dignitatem intellectus? contra ordinem naturæ? denique contra aliorum intelligentiarū statū & conditionem fingi potest? Non esse igitur vnā animā rationalem assistentem cunctis hominibus, quāuis multis aliis rationibus demonstrari

possit, tamen ex iis quas adduximus, quæ sunt omnium firmissimæ & optimæ, satis, ut opinor, declaratum est.

*Refellitur opinio Platoniorum de numero quodam
definito Animarum rationalium à principio
mundi constituto.*

CAP. XXIII.

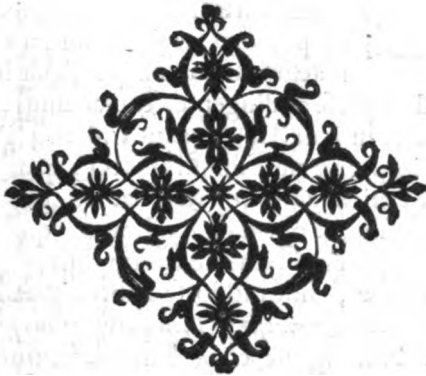
*Contra defini-
tium nume-
rum animo-
rum, & eorū
assistentiam
à Platone
fictam.*

NON esse autem certum aliquem numerum animarum rationalium à principio constitutum, quæ diuersis temporibus in diuersa corpora seipsas insinuent, sicut opinantur Platonici, facile est intelligere ex his paucis quæ nunc subiiciemus. Primò, oportet hominum, qui simul in mundo existere possunt, necessario definitum esse aliquem vnum numerum, ultra quem non esset possibile existere aliquem hominem, non enim possent esse plures homines quàm sint animæ rationales. Deinde, oporteret magis ac magis in dies minui numerum hominum, & semper pauciores nasci; nam cū semper in mundo sint aliqui iusti & sapientes viri, post eorum obitum, constat animas eorum secundum Platonem, consequi beatitudinem: vel igitur istiusmodi animæ rursum deferentes beatum statū, reuocabuntur ad corpora humana, sed in eo sanè fieret illis iniuria, idque esset contra rationem beatitudinis, quam oportet esse stabilem, permanentem, ac immutabilem: si autem nunquam reuocabuntur, ergo numerus animarum, quæ inhabitant corpora humana, quotidie minuetur? cui etiam consequens est pauciores homines semper nasci, & existere, Postremò, aut vnio animæ rationalis cum corpore est secundum naturam, aut contra naturam; aut neutrum horum affirmari potest secundum hanc opinionem Platoniam, non enim ipsi dicere possunt eam esse secundum naturam, quippe cum sit ipsi animæ detrimentosa, & noxia, siquidem anima ex ingressu in corpus, obliuiscitur, secundum ipsos, omnium rerum, quas antè sciebat; & ipsi vocant corpus sepulchrum & carcerem animæ, eique melius atque optabilius esse solui atque liberari, quàm eo inclusam, & vinctam teneri; quam ipforum sententiam innuens Aristoteles in 1. de anima tex. 49. ita scribit *laboriosum est intellectum esse commixtum corpori, & non posse ab eo absolui, idque fugiendum est. siquidem melius est intellectui, non cum corpore esse, sicut consuetum est dici & multis placet.* Neque vero talis vnio dici potest esse contra naturam, nam quod est præter & contra naturam, teste Aristotele multis in locis, non fit semper nec ut plurimum, sed ra-

sed raro. Adde, quòd non potest vnio animæ cum corpore non esse naturalis & secundum naturam, cum separatio animæ à corpore sit violenta & contra naturam, vtpotè quam homo naturaliter refugiat, perhorrescat & maximo cum sensu doloris sustineat; est enim mors vltimum, summum, grauissimum, & acerbissimum omnium terribilium. Verùm de anima rationali, hæcenus dictum sit; plura enim differere, non est huius loci. Nam vel hæc pauca quæ nunc tractauimus, eo tantum consilio docuimus, vt ostenderemus animam rationalem, licet ea sit pars essentialis hominis, & forma quedammodo physica dans esse materiæ; in eo tamen cæteris formis Physicis esse dissimilem, ac longè præstantiorem, quòd per se existat; quòd sit à materia separabilis & immortalis, quòd denique sit æternitatis diuinitatisque particeps.

FINIS LIBRIS SEXTI.

C

DE FORMA

VT EST NATVRA.

LIBER SEPTIMVS.

E G I M V S de Forma vniuersæ vt Forma est, quæ consideratio tota plane Metaphysica est, deinceps agendum est de Forma vt est natura, quæ tractatio est Physica & ab Aristotele in 2. libro Physicorum explicata. Quæcumque autem pertinent ad huiusmodi tractationem, ea putamus explanatum iri commodissimè, si definitionem naturæ, quæ in 2. libro Physicorum textu 3. posita est, copiose ac diligenter explanemus. Etenim, vt auctor est Aristoteles in 1. de Anima textu 11. & in 4. Physico 31. ea vis est bonæ definitionis, vt non solum eius rei, quæ definitur naturam aperiat, sed etiam aditum patefaciat ad cognoscendas eius affectiones, magnamque opem ferat ad omnes quæstiones & difficultates, quæcunque circa eam rem contingunt, enodandas. Definitio autem naturæ, hoc modo se habet. *Natura est principium & causa, vt moueatur & quiescat. Id in quo est, primò per se, & non secundum accidens.* Nos igitur circa hanc definitionem, primum, exponemus nomen naturæ quæ hic definitur; tum, singulas dictiones & particulas quæ sunt in definitione, sigillatim & subtiliter expendemus; ad extremum, graues quasdam & perobscuras quæstiones, quæ ex hac definitione existunt, diligenter explanabimus.

*Declaratur nomen Naturæ & quod modis dicatur
esse aliquid Naturale.*

CAP.

I.

NE Natura agit Metaphy. vt videre est apud Arist. 5. Metaphy. tex. 5. vbi varias eius significationes distinguit: etenim Metaphysicus agit de substantia, cuius genera, & significationes explicare debet; substantia autem diuiditur in naturalem, & diuinam, in mobilem, & immobilem, vt patet 12. Metaphys. tex. 5. Physicus etiam agit de natura propriè & per se, prout est principium motuum naturalium. Natura enim non est nomen omnino absolutum, sed includit respectum ad aliud, quippe cum supra materiam, formā, & substantiam, addat hoc, quod est esse principium motus. Atque hoc fortè voluit intelligere Simplicius in 2. Phy. super tex. 16. scribens naturam propriè sumptam, neque esse materiam neque formam, sed habilitatem & aptitudinem quandam ad motus naturales, quæ sententia Simplicij, si præcisè, ac non eo modo quo diximus intelligatur, falsa est; illa enim habilitas per se supra neque est substantia, neque est per se causa motuum naturalium, nec est agens alicuius gratia, neque habet per multa alia quæ Arist. in 2. Phys. attribuit naturæ. Multæ autem sunt naturæ significationes: Boetius in libro de duabus naturis & vna persona Christi, tradit quatuor significationes naturæ; primū, inquit, natura capitur pro omni re, siue substantia fuerit, siue accidens; & potest sic definiri, *Natura est earum rerum, quæ cum sint quoquomodo intellectu capi possunt.* dicit, *Cum sint*, quia Chymera, & alia figmenta, licet aliquo modo possint intellectu capi, tamen, quia non existunt, non obtinent nomen naturæ; dicit etiam. *Quoquomodo* propter intelligentias & Deum, quæ res, ægrè, & tenuiter ab intellectu nostro percipiuntur. Deinde pressius accipitur natura tantum pro substantia siue corporea siue incorporea, & sic definitur. *Natura est quod facere, aut pati, aut utrumque potest.* Deus, tantum est agens, materia, tantum patiens: Anima verò & aliæ res his similes, & agunt & patiuntur. Præterea etiam angustius sumitur pro sola substantia corporea, & definiri debet sic vt definiuit Arist. *Est principium motus & quietis.* Postremo sumitur natura pro vltima & propria differentia cuiusque rei; vnde dicimus aliam esse naturam auri & aliam argenti, & varias esse naturas animalium; & potest hoc modo definire. *Natura est vnamquamque rem informans specifica differentia.* Hæc Boetius. Præter has significationes, sunt etiam aliæ; nam interdum sumitur natura pro notione cuiusvis, siue fuerit ens, siue non ens, dicimus enim hanc esse naturam negationis, priuationis &

*Quatuor significationes
naturæ secundum
Boetium.*

C ij

ipsius nihil. nonnunquam accipitur pro causis secundis, sic dicimus Deum & Naturā nihil frustra facere; plerumque etiam sumitur pro vniuersitate rerum ex quibus coagmentatus hic mundus constat, sic diximus in Natura nihil esse otiosum, aut inordinatum; denique tot modis Natura capi potest, quot accipitur ipsum Naturale, de quo mox dicturi sumus. Vide significationes Naturæ, quas ponit Themist. in 2. Phy. super. tex. 7. & Simplicius super tex. 16. Nomen vero Naturæ non dicitur vniocè, sed secūdū prius, & posterius de materia & forma; hoc enim Arist. docet in 2. Phy. tex. 12. & in 5. Metaph. tex. 5; affirmans formam esse magis naturam, quā materiam, & nō naturæ cōuenire materiæ propter ipsam formā, siquidē, vt scriptum est in 2. Phy. tex. 81. & 91. forma est finis materiæ; similiter etiam de natura corporis cœlestis, & rerum sublunariū non dicitur vniocè, vt auctor est Auer. 2. Metaph. tex. vlt. propterea quod æterno & corruptibili corpori nihil potest esse commune vniocum; & & quamuis si spectetur dignitas, nomen naturæ magis conueniat cælo, tamen si consideretur propria significatio, & prima impositio eius nominis, magis conuenit rebus sublunaribus, quod paulo inferius explicabitur. Deinceps, quot modis dicatur esse aliquid naturale doceamus.

*Quod modis
dicatur esse
aliquid natu-
rale.*

Porro dicitur aliquid naturale, sex modis. Primo quatenus opponitur voluntario, & definitur esse id, quod fit sine consilio & deliberatione, sic dicitur nutriri esse naturale homini, at esse iustum vel sapientē, non est naturale sed voluntariū. Secundo. Quatenus opponitur ei quod fit ab anima, & definitur id quod est determinatum ad vnū; nā Peripatetici distinguunt Naturā ab Anima; quoniam Anima variis modis, & secūdū varias differentias positionis mouet ipsum viuens. Natura autē vno & determinato modo, vel sursum vel deorsum; quare motus lapidis deorsum dicitur naturalis, motus autē progressus animalīū, appellatur voluntarius. Tertio. Quatenus opponitur violento, & definitur id, ad quod res habet naturalem inclinationem atq; propensionem; violentū autem dicitur, quod accidit rei natura ipsius repugnante. v.g. ferri deorsum lapidi naturale est, sursum autem violentum. Quarto. Quatenus opponitur supernaturali, & definitur esse id quod fit ab agente naturali, modo naturali, & secūdū ordinem naturalem. Vnde Theologi dona & opera Dei diuidunt in naturalia & supernaturalia. Quinto. Quatenus opponitur ei quod fit à casu, & definitur esse id quod vt plurimum & secundum intentionē agentis particularis, efficitur: à casu vero appellatur, quod raro contingit, vt monstra. Sexto. Quatenus opponitur Artificiali, quemadmodum sumit Aristotel. in 2. Phys. textu 2. definiens esse id quod

quod in se habet principium motus & quietis ; quantum autem inter Naturale hoc modo sumptum & Artificiale interfit, declarabitur sequenti capite. Dicitur autem esse aliquid naturale, non quia producat effectus naturales, sic enim Deus & intelligentiæ essent res naturales, quippe cum sint causæ omnium rerum naturalium; nec appellatur aliquid naturale, quia productum sit modo naturali, vel per motum naturalem, etenim primus homo, res fuit naturalis, is tamen, non est productus modo naturali; similiter etiam si nunc à Deo crearetur ex nihilo vel homo vel equus, res quidem productæ essent naturales, at modus productionis non esset naturalis; est igitur atque vocatur aliquid naturale propterea quod habet in se insitum principium, & propensionem ad eum motum, quo ipsum mouetur. Verum quoniam Arist. ex differentia, quæ est inter has res naturales & artificiales, colligit definitionem naturæ, quid inter has res differat, latius atque subtilius exponendum est.

*Cur dicatur
aliquid esse
proprie natu-
rale.*

De differentiis inter res naturales & artificiales.

CAP. II.

MVLTI modis res naturalis differt ad artificialem; sed nobis satis visum est octo præcipuas differentias hoc loco indicare. Prima est hæc: Res denominatur artificialis extrinsecus, nimirum ab arte non enim res dicitur artificialis propter materiam aut formam simpliciter, quam habet in se, sed quia talis forma effecta fuit ab arte; naturalis autem dicitur res intrinsecè, quoniam habet in se naturam, quæ est principium motus. hanc differentiam agit Arist. 6. Metaphys. tex. 1. Secunda. Effectus artificialis conuenit cum agente suo tantum secundum formam, non autem secundum esse; vt forma scâni; est similis formæ quæ est in mente artificis, sed habet diuersum esse, nam illa est materialis & sensibilis, hæc autem immaterialis & intelligibilis: effectus verò naturalis potest conuenire cum suo agente, & secundum formam, & secundum esse, vt homo genitus cum generatione. Tertia, Omnes partes, & principia rei naturalis, sūt à natura, non enim ipsum animal tantum est à natura, sed etiam partes eius vt brachium, & caput, & principia eius, vt materia, & forma; in rebus verò artificialibus, quàmuis res ipsa vt Status dicatur esse ab arte, at tamen non omnes partes & principia eius sunt ab arte, sed à natura; lignum enim, ex quo fit statua, est natura: & hanc differentiam ponit Alexander vt refert Simplicius super primum textum libri 2. Physicorum. Quarta. Omnis forma artificialis habet pro materia & subiecto ens aliquod actu completum, quod est corpus naturale, vt forma

*Octo differen-
tia inter res
naturales &
artificiales.*

Statuæ habet pro materia es vel lignum : at forma naturalis potest immediatè produci & in esse in materia prima, quod perspicuum est in formis elementorum. Atque hinc fit, vt corpus naturale sit principium corporis artificialis, vt est apud Arist. 2. de anima tex. 3. Hinc etiam fit, vt res artificialis videatur habere motum naturalem, videlicet propter materiam naturalem quam in se continet quæ est causa alicuius motus naturalis; sicut lectus fertur deorsum propter pondus ligni ex quo est ; ob hanc etiam causam euenire putatur, vt omnis forma artificialis sit accidentalis, & vt in re naturali, forma sit nobilior quàm materia; in artificiali autè, è contrario materia sit nobilior quàm forma. Quinta Res artificiales sunt certæ, ac determinatæ secundum formam & speciem: at secundum productionem, sunt contingentes & incertæ; exèpli causa forma Domus vel scamni secundum speciem suam est determinata, sicut etiam habet determinatum usum, & finem; effectio tamen domus, est contingens, quia proficiscitur ab artifice, qui operatur ex consilio & voluntate. Res autem naturales utroque modo sunt determinatæ, nam & forma hominis, & materia, & generatio, & modus, tempus, locus, atque aliæ circumstantiæ; quæ generationem comitantur, sunt naturaliter definitæ. Sexta, Formæ artificiales hærent extrinsecus tantummodò in superficie, vnde ars dicitur operari tantum superficie tenus formæ autem naturales intimæ sunt rebus, & intrinsecè vniuntur materiæ; hanc differentiam tradit Auerroes in Paraphrasi sua super libros de generatione animalium. Septima. Materia prima habet potentiam & inclinationem ad formas naturales, nõ autem ad formas artificiales; quod duplici ratione probari potest. Primò, quia si materia haberet potentiam ad formas artificiales, eiusmodi formæ essent in potentia passiuæ materiæ, quæ potentia est naturalis: omni autem potentiæ passiuæ naturali, responderet etiam potentia actiua naturalis, alioquin inter agens & patiens non esset proportio; Si autem formæ artificiales haberent potentiā passiuam naturalem ex qua educerentur, & potentiam actiuam naturalem à qua producerentur, non essent formæ artificiales, sed naturales. Deinde si materia esset in potentia ad huiusmodi formas, ergo productio illarum esset naturalis; quia principium illius productionis esset in materia quæ est natura; sicut generatio ignis ex aqua est naturalis propter materiam aquæ, quæ est in potètia ad formā ignis non igitur bene Arist. diceret, res artificiales nullū in se habere principium suæ mutationis. Atque hoc etiam confirmat. D. Thomas in 2. Phy. super tex. 2. scribens effectiones rerum artificialium non esse naturales, quia tametsi habeant pro materia aliquid naturale, tamen illud non est in potentia ad huiusmodi formas. Octaua. Res natura-

Materia prima nõ habet potentiam ad formas artificiales.

les habent in se principium eius motus quo ipsæ mouētur, vel actiuū vel passiuum, vel vtrunque; res autem artificiales, qua tales sunt, nūllum habent principium, atque hanc solam differentiā, cæteris omis- sis, Arist. ponit in 2° Phy. tex. 2.

An forma artificialis sit principium alicuius motus: & an re differat à subiecto in quo efficitur & inheret.

CAP. III.

Erum meritò dabitari potest, an forma artificialis sit princi- *An forma ar-*
pium à licuius motus; nam ars cantandi videtur esse princi- *ticipalis sit*
pium cantus in cantore: & ars saltandi, saltationis in eo qui *principium*
saltat, in horologiis etiam, ars videtur esse principium eorum motuū *alicuius mo-*
qui in ipsis cernuntur: nōnūquā etiā per artem fieri solet, vt res melius *tus.*
& commodius moueantur, vt si quod erat quadratum fiat rotundum
vel pyramidale, celerius & incitatus mouebitur. Sed hoc facile solui-
tur; etenim ars non potest efficere motum, potest tamen cum aliquo
pacto determinare & modificare, ita vt hoc vel alio modo fiat, sicut
patet in exemplis propofitis; nam saltatio, vt est motus, fit à facultate
naturalis motiua, quæ est in membris saltantis, quod autem salta-
tio fiat hoc, vel illo modo, idest artificiose, id proficiscitur ab arte. si-
militer motus horologii per se proficiscitur à ponderibus quæ sunt
in horologio respectu quorum aliqui motus horologii sunt natura-
les, aliqui etiam violenti, nam motus ponderum dum fit deorsum, est
illis naturalis, dum autem fit sursum, est violentus, prout autem mo-
tus horologii est ordinatus & determinatus ad certam quandam re-
gulam & mensuram temporis, sic est ab arte. Corpus quoque rotun-
dum, mouetur deorsum propter grauitatem naturalem, figura tamen
rotunda, facit vt velocius moueatur, quoniam per hanc figuram me-
lius discindit & dissipat medium aërem.

Sed hic exoritur alia quedā grauior difficultas, an forma artificialis *An forma ar-*
re differat à corpore naturali in quo tanquā subiecto efficitur, & in- *tificialis sit*
heret. Hac de re duæ sunt opiniones Vna est eorū qui opinantur, for- *res aliqua di-*
mā artificialē esse rem quandā diuersam à corpore naturali quod est *uersa à subie-*
eius subiectū, his rationibus adducti. Primò, quæ ponuntur in diuersis *cto in quo in-*
categoriis, re distinguuntur inter se, sed forma artificialis pertinet ad *heret.*
quartam speciem qualitatis, subiectum autem eius siue sit quan-
ritas, siue substantia, ad alias categorias spectat, ergo inter hæc est di-
stinctio realis. Deinde, quia si re non differrent, ergo artifices nullam
rem efficerent, quare ars non esset principium efficiendi aliquid, cō-
tra definitionem artis traditam ab Arist. libro 6. Ethicorū, ars enim

C iiij.

definitur recta ratio factibilium. Postea, forma artificialis variat operationem, & determinat illam, ergo est aliquod ens reale. Postremò si duo sunt ita effecta inter se, vt vnum corrumpi possit altero incolumi & saluo, huiusmodi re differunt, sed forma artificialis potest corrumpi, salua penitus re in qua inerat, vt si dissoluatur domus nulla re earum ex quibus constabat, corrupta, ergo &c. Cæterum nobis nõ est verisimilis hæc sententia, existimamus enim formam artificialem non re sed ratione tantum distingui à subiecto in quo est; nam si re differret; quotiescunque aliquis, ceram quampiam formaret atque figureret; posset autè id facere penè infinitis modis tot res produceret, & corrumperet; quod est absurdum. Deinde, cum forma artificialis nõ producatur ex potèria materiæ, vt ante dictum fuit, si posset res quædã diuersa à corpore naturali, extrinsecus accederet, & ex nihilo produceretur; quare productio eius esset creatio, & potentiùs atque nobilius agens esset ars, quàm natura. His accedit, quod vt tritum est Philosophorum sermone, non sunt multiplicanda entia sine necessitate, debet enim sapiens imitari naturam, quæ nihil frustra facit; sed ad ea omnia, quæ de forma artificiali dicuntur & traduntur declaranda tuendaque, satis est dicere eiusmodi formas non re, sed ratione tantum distingui, ergo frustra ponuntur distingui re. si enim dixerimus formam artificialem esse tantum modum quendam, seu determinationem quantitatis, per quam quantitas aliter & aliter sese habens varias induit figuras, faciliè occuremus omnibus argumentis, quæ superius exposita sunt contra hanc sententiam. Quod enim primo argumento dicitur, quæcunque pertinent ad diuersas categorias ea distingui, falsum est: satis enim est ea distingui ratione, vt manifestum est in actione, & passione. Secundum item argumentum nihil concludit, nam licet artifices non faciant rem aliquam nouam & diuersam, faciunt tamen, vt res alio & diuerso modo se habeat, quod multum iuuat ad operationem & meliorem vsum rei. Tertium autem argumentum pari facilitate soluitur, forma enim artificialis, non est principium motus, sed est determinans, & modificans modum, vt supra declaratum est; quod sanè non ex eo accidit, quia sit res diuersa, sed quia est diuersus modus rei. Postremò, quod in ultimo argumento asseritur, ea re distingui quorum vnum potest esse sine alio, quamuis sit apud Scotistas certissimum ac celebratissimum axioma, tamen nec aliis viris doctis, nec verò nobis probatur; deprehenditur enim esse falsum in materia & priuatione, in quantitate & figura, in fundamento & in relatione, & in aliis multis; in quibus vnū potest esse sine alio, nec tamen inter se differunt secundum rem. In quo licet Scotistæ repugnent, tamen à nobis stat ratio, & aliorum se-

rè omnium auctoritas. Loquimur autem nos in hac disputatione, de effectibus artificiosis qui omninò sūt ab arte, vt est domus & statua; non de iis qui ab arte quidem fiunt, tanquam instrumento & ministra naturæ, ab ipsa vero natura tanquam principali agente, vt est sanitas, & quæ vel Medicinæ, vel Agriculturæ arte conficiuntur. Sed eiusmodi effectus sunt sanè naturales simpliciter, secundum quid autem, artificiales. Verùm quia de natura quam definire volumus satis dictum est, transeamus ad excutiendas particulas definitionis eius. Sic autem habet definitio Naturæ, *Principium & causa ut moueatur & quiescat id in quo est primo, per se, & non secundum accidens.*

Declarantur particule definitionis Naturæ.

CAP. II II.

PRIMA pars definitionis Naturæ est illa, *Principium, & Causa*, Albertus putat nomen naturæ conuenire materiæ, formæ & priuationi; & propter materiâ quidem, ac formam, dici causam: ob priuationem autē vocari principiū; quia priuatio est principiū à quo inchoatur motus naturalis. Sed non videtur definitio naturæ posse conuenire priuationi, nam mox Arist. subiungit. *Primo per se, & non secundum accidens.* At primo libro Phy. tex. 66. scriptum est, priuationem esse causam per accidens. deinde in 2. Phy. tex. 4. diuiditur natura tantum in materiam & formam; quid multa? priuatio nequit dici esse principium quietis. Alij aiunt, nomen principij significare causam efficientem qualis est forma, nomen autem causæ, significare principium passiuum, cuiusmodi est materia. Nonnulli putant nomen principij poni pro aliis causis; nomen autem causæ, pro causâ finali: natura enim, quæ est forma, est finis generationis. verùm hæc interpretatio parum firma est, videtur ab illis pro ipsorum arbitrio conficta, cum nomen causæ & principij indifferenter pro omni genere causæ apud Arist. vsurpatū reperiatur. Præterea, si forma prout est finis generationis, nondum actu est, qui fieri potest, vt sit ea ratio ne natura, quæ est principium motus & quietis in eo in quo est? Nō desunt etiam, qui censent his duobus vocabulis tantum significari principium actiuum quod est forma, existimant enim nomen naturæ tantum conuenire principio actiuo & formæ. Quod sanè si ita esset, nulla profecto generatio esset naturalis, nihil enim seipsum actiuè generat; nec alteratio elementorum naturalis esset: cum enim elementa sint corpora simplicia, nō possunt actiuè alterare seipsa. Non igitur opinamur, quemadmodum primo libro Physicorum illa tria vocabula, principium, causa, & elementum, sæpe & vsurpata fuerunt

*Cur natura
dicatur prin-
cipiū &
causa.*

pro eodem, sicut à nobis in 3. libro huius operis declaratum est, sic etiam hoc loco duo hæc vocabula. *Principium & causa* indifferenter sumi pro eodem, & illis significari tam principium actiuum, quàm passiuum; nam quædam res naturales habent in se solum principium passiuum sui motus, vt de generatione & alteratione elementorum manifestum est, quædam verò etiam actiuum, vt apparet in motibus animantium,

Secunda pars definitionis est illa, *Vt moueatur, & quiescat id in quo est.* Nō enim natura dicitur, quia id in quo est, moueat aliud, vt v. g. quodd ignis calefaciat aliud, hoc enim dicitur potētia, quæ definitur. 5. Metaphysi. principium transmutandi aliud in quantum aliud; sed natura dicitur quia est causa vt moueatur id in quo ipsa inest, vt quodd ignis possit moueri sursum, vel ab alio alterari. Differentiam autem inter potentiam & naturam, tangit Arist. 3. de Cælo tex. 28. dicitur autem natura principium motus & quietis, non simul, nam sunt opposita, sed successiue: non in omni re naturali vtrumque, sed alterutrum præstans; omnes enim res naturales, vel tantum mouentur, vel quiescunt tantum, vel partim mouentur, & quiescunt, vt ait Arist. 8. Physi. tex. 21. Et quamuis hoc loco nomen motus sumatur amplè pro omni spacio motus, præcipuè tamen conuenit motui locali, quippe qui sit prior, & perfectior aliis, & communis omnibus, rebus naturalibus, & certissimus index naturæ cuiusque rei naturalis: vide Arist. 4. Physi. tex. 1. & octauo lib. Physi. tex. 56. vnde ipsemet Arist. 1. lib de Cælo tex. 5. definitionem naturæ præcipuè accommodat motui locali, ex quo etiam concludit, cælum habere diuersam naturam à corporibus sublunaribus; propterea quodd habet diuersum motum localem.

Tertia pars diuisionis, est illa, *Primò.* Id est vt placet Græcis, immediate, & non propter aliud; nam lectus mouetur quidem deorsum, verum non primo., sed propter aliud, nimirum propter lignum vel ferrum quod in eo est. vel aliter, vt Latinis placet: Primo, id est principaliter, & non instrumentariè, ita vt sic excludantur accidentia, quæ licet sint principia motus, vt grauitas & leuitas motus localis, calor & frigus alterationis, tamen non sunt principia primaria, sed tantum instrumentaria, principale enim principium est forma substantialis, quæ ad operandum vitur accidentibus quasi instrumentis. Quare nomen naturæ non conuenit accidenti, non enim accidens est natura, sed potius res secundum naturam vt Arist. innuit 2. Physi. tex. 5. Restat vltima illa pars definitionis. *Per se* Hic Græci repetunt discrimen inter primum & per se traditum ab Arist. 1. Post. verum quid Arist. intelligat hoc vocabulo per se, exponit eo

quod proximè subiungit *et non secundum accidens* vt per se, nihil aliud sit, nisi quatenus tale est, terra enim deorsum mouetur per se, id est quatenus terra, lectus autem non per se quia nō quatenus lectus, sed quatenus ligneus est. Signum autē eius quod est per se, & eius quod est secundum accidens, est posse separari inuicem vel non posse quem admodum ipsemet Arist. docet exponens hęc vocabula; etenim medicus per se medetur, quia mederi non potest separari à medico, nullus enim scienter & ex arte mederi potest, qui non sit medicus; at medicus per accidens ædificat, potest enim ipsum ædificare separari à medico: multi enim ædificant qui non sunt medici & multi sunt medici qui non ædificant. Atque hęc quidem est germana interpretatio & intelligentia earum dictionum, quæ sunt in definitione naturæ. Sed prius quàm hinc abeamus, diluendæ sunt nonnullæ dubitationes, quæ circa ea; quæ adhuc diximus, occurrunt.

Explicantur quatuor Dubitationes.

CAPVT V.

PRIMA Dubitatio est, quomodo natura sit per se principium quietis, cum quies sit priuatio & non ens? Respondeo, *non* ^{*Ab quies sit pura priuatio.*} *men* quietis bifariam sumi, vel pro nuda cassatione motus præcisè, & sic est pura priuatio non habens per se principium, & ita non accipitur hoc loco: vel sumitur pro eo quod est manere in suo loco naturali, nihil enim est aliud ignem quiescere, quam manere in loco naturali, & hoc modo sumpta quies, est perfectior motu, quoniam est ipsius finis; idcirco enim mouetur corpus simplex, vt perueniat ad suum locū naturalem, & in eo maneat; & sic quies habet principium per se, nam grauitas terræ, quæ facit eam moueri ad suum locum, eadem facit etiam quādo ad eum peruenerit, vt in ipso maneat nec inde, nisi vi depulsa, dimoueri queat. Secunda. Dubitatio. Non omnis res naturalis videtur moueri & quiescere, nam terra semper quiescit, cælum autem semper mouetur. Verum hoc ita soluitur Terra secundum se totam quiescit, tum quia est centrum, circa quod mouetur cælum; id autē circa quod mouetur aliquid, debet esse firmum. & stabile, vt ait Arist. in lib. de Motu animalium, & 2. libro de Cælo. tex. 17. tum etiam, quia est sedes & domicilium animalium, quamobrem eam fixam & immobilem esse, necesse fuit. Mouetur autem terra secundum partes suas, & quia in corporibus simplicibus eadē est natura partium quæ est totius tam secundum motum quàm secundum locum: ideo quod parti conuenit potest toti etiam attribui. Cælum autem, quamuis semper moueatur, id tamen non obstat definitioni naturæ; nam illud, *vt moueatur et quiescat.* legendum eū

non coniunctè, sed disiunctè quemadmodum placet Porphirio, Simplicio & Auerroï, ita ut natura in aliquibus sit principium motus, in aliquibus quietis, sed hoc infra latiùs & accuratius explicabitur. Tertia. Dubitatio. Natura est potentia quædã naturalis rationis experta, ergo nequit facere duo contraria, cuiusmodi sunt motus & quies, hoc enim interest auctore Arist. 9. Metaphys. tex. 3. inter potentias rationales & irracionales seu naturales, quod illæ possunt duo contraria facere, ut medicus sanitatem & ægritudinem: hæ verò minime, sicut ignis potest quidẽ calefacere, non autẽ frigefacere. Respondet illud Arist. dictum intelligendum esse de contrariis, non autem de ijs, quæ opponuntur priuatiuè, cuiusmodi sunt motus & quies. præsertim cum hæc ita se habeant, ut vnum sit propter aliud, nam in animantibus natura principaliter intendit motum & operationem, per accidens autem quietem; sicut de somno & vigilia animalium docet Arist. in lib. de Somno. in elementis autẽ principaliter intendit quietem illorum, huius autem gratia motum efficit. Quarta. Dubitatio. Quomodo ex differentia quæ est inter naturales & artificiales rectè colligitur ab Arist. definitio nature? Respondendum, secundum Alexandrum & Auerroem colligi hoc syllogismo hypotetico, si res naturales, quæ tales sunt, differunt à non naturalibus quoniam habent in se principium motus & quietis, ergo natura est principium motus & quietis: id enim propter quod sic differunt, proculdubio non est aliud quàm natura; sed res naturales differunt à naturalibus, quoniã habent in se principium motus & quietis, ergo natura est principium motus & quietis. At secundum Simplicium, syllogismo categorico in prima figura colligitur ad hunc modum; naturalia differunt à non naturalibus quoniam habent in se principium motus, sed natura est id per quod naturalia differunt à non naturalibus, ergo natura est principium motus & quietis. Secundum autem D. Thomam colligitur hoc syllogismo tertiæ figuræ, naturalia differunt à non naturalibus quoniam habent in se principium motus, sed naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent naturam, ergo natura est principium motus & quietis. Quocunque autem horum trium modorum fiat talis deductio, constat eam esse per se certam & manifestam. Nã quamuis dubium sit, an omne quod mouetur habeat in se principium actuum sui motus, sicut de motu locali elementorum ambigitur; & an in omni motu, mouens sit re distinctum à mobili: nemini tamen dubium, aut obscurum esse potest, omne quod mouetur motu naturali, sic moueri propter insitã sibi naturã. Restat nunc, ut, quod tertio loco propositum fuit, graues quasdam ac perdifficiles quæstiones explicemus.

Prima

N Væ sunt opiniones eorum qui putant definitionem naturæ non conuenire cælo, vna est eorum qui arbitrantur motum cæli non esse naturalem, ex quo fit necessario vt cæli substantia non fit natura quæ 2. Phy. definitur. Huius opinionis assertores sunt Auicenna, Scotus, Albertus, Durandus. Rationes Auicennæ & Scoti sunt hæc. Prima. Omnis motus naturalis fit ab imperfecto ad perfectum, & ab innaturali dispositione ad naturalem, sed motus cæli non est talis: cælum enim semper habet perfectam & naturalem dispositionem, ergo motus cæli non est naturelis. Secunda. Motus naturalis habet terminum à quo & terminum ad quem, sed hi termini non reperiuntur in motu circulari cæli, ergo &c. Tertia. Motui naturali opponitur quies sed motui cælesti non opponitur quies, nunquam enim cælum quiescit, nec verò aptum est quiescere, ergo &c. Rationes Alberti quibus idem confirmat, sunt hæc. Prima. Motus cæli sit ab intelligentia quæ non est natura cæli, quippe cum sit substantia immaterialis operans per voluntatem & intellectum, ergo &c. Secunda. Nullus motus naturalis est infinitus natura enim vt est apud Arist. 1. de Gener. animal. cap. 1. horret infinitum; sed motus cæli est infinitus, ergo &c. Tertia. Motus naturalis non fit in loco naturali, cum enim res est in loco suo naturali, non mouetur sed quiescit: sed cælum existens in suo loco naturali, mouetur, ergo eius motus non est naturalis. Rationes quas ad idem probandum Durandus assertit sunt hæc: Prima. Vnius corporis simplicis vnus tantum est motus simplex naturalis, quemadmodum in 1. de cælo scriptum est: nam cum forma corporis simplicis sit vna & simplex, nequit esse causa nisi vnus motus naturalis; sed in cælo simul sunt multi motus, vt in luna est motus ab ortu ad occasum, & alius ab occasu ad ortum, & alius epicycli ergo tales motus non sunt naturales. nec valet dicere vnum esse tantummodo motum proprium cuiusque cæli, cæteros autem esse communes & inesse inferioribus cælis propter superiores: cum enim omnes cæli, sint vnus speciei, non potest in ipsis esse tanta diuersitas motuum. Secunda. Omnis motus naturalis fit propter absentiam alicuius perfectionis quæ per talem motum acquiri debet, sed nulla perfectio abest cælo quæ per motum ipsius acquiri possit, ergo &c. Tertia. Si motus cæli esset naturalis, ergo quies & cessatio à tali motu esset violenta; quare, cum in fine mundi debeat cælum quiescere, tunc esset in dispositione violenta & deteriori quàm nunc est, quod videtur absurdum, tunc enim melior atque præstantior erit mundi

*Motum cæli
non esse na-
turalem, opi-
nio multorum.*

status: & certè nullum violentum potest esse perpetuum, quies autem illa cæli erit perpetua. Vult igitur Durandus motum cæli, neque esse à natura, neque ab anima, sed esse ab intelligentia, quæ cum libere & contingenter cælum moueat, facit vt motus eius sit planè voluntarius, nec dici debeat naturalis nisi secundum quandam conuenientiam & analogiam.

Altera opinio eorū est qui negant hanc definitionē naturæ conuenire cælo, non quia cælum non sit corpus naturale, aut quoddam motus eius non sit naturalis; sed quia putant Aristotelē in 2. lib. Phy. vbi definit naturam, consilium & propositum fuisse, non omnem naturam sed eam tantum quæ est in rebus corruptibilibus, definiendo explicare; cui opinioni fidem facere conantur his argumentis. Primo. Quia de iisdem principiis agit Arist. in 2. lib. de quibus egit in 1. lib. Phys. sed in primo egit tantum de principiis rerum corruptibilium. sicut ipse declarat 1. phy. tex. 68. ergo etiā in lib. 2. agit de natura quæ est tantum in rebus corruptibilibus. Deinde, Themistius exponens definitionem naturæ, disertissimis verbis docet cælum ea definitione minimè contineri, ita scribens. *Diuinum & celeste corpus excipio, quod sempiterno & irrequieto motu cietur, in quo natura est quidem principium motus, non etiam causa quietis.* Postea, Arist. videtur hoc significare in 8. Metaphy. tex. 9. his verbis, *naturam etiam solam profecto quis ponet eam quæ in corruptibilibus est, substantiā præterea illa particula definitionis, vt moueatur, & quiescat non potest bene accommodari cælo vt potè quod semper moueatur nec vnquam aptum sit quiescere? moueri enim & quiescere, tantum conuenit in res corruptibiles.* Postremo, Arist. exposita definitione naturæ, mox diuidit naturam in materiam & formam & inquit, naturam semper esse aut subiectum aut in subiecto, & in definitione naturæ dicitur, quod est causa, vt moueatur in quo est, quæ omnia indicant eam tantum naturam definiri quæ est in rebus compositis ex materia & forma, quod non competit cælo, præsertim secundum opinionem multorum, qui volunt cælum esse simplicem substantiam. Quamuis igitur naturæ definitio possit aliquo modo accommodari cælo, tamen neque propriè ei conuenit, neque fuit intentio Arist. ipsum includere in huiusmodi definitionem; cuius rei haud obscurum signum est, quoddam Aristoteles in 1. tex. 2. lib. Phy. enumerando genera rerum naturalium, vt inde colligeret definitionem naturæ, nullam cæli fecit mentionem.

Explicatur vera sententia, refellendo supradictas opiniones, & demonstrando motum celi esse naturalem.

CAP. VII.

Erum prima sententia falsa est, secunda verò nonnihil probabilis; sed omnium maximè probabilis est tertia opinio, quàm sequuntur Græci, Auerr. item & D. Thomas, qui censent hac definitione naturæ, cælum etiam cōprehendi: quod quidem facilè demonstrari potest his argumentis. Primò, Arist. 1. de cælo tex. 5. probat cælum habere aliquem motum naturalem, quoniam est corpus naturale habens in se naturam, *natura autem inquit ut diximus est principium motus* quibus verbis clarissimè significat & cælum esse corpus naturale, & motum eius naturalem esse, & definitionem naturæ traditam in 2. Phy. ei conuenire, idque non solùm illo loco, sed etiam per alios textus qui sequuntur in eodem libro vsque ad tex. 17. planum facit. Deinde, cælum est corpus naturale, ut patet ex 3. lib. de Cælo tex. 1. ex primo de Partibus animalium cap. 5. Ex 8. lib. Metaphy. tex. 1. & 12. Ex lib. 12. Metaphy. tex. 5. sed omne corpus naturale habet motum naturalem, impossibile enim est, ut inquit Auerr. 1. de Cælo com. 81. esse corpus aliquod naturale sine motu naturali, tum quia propter hoc vocatur naturale; tum etiam quia alioqui tale corpus esset otiosum; ergo cælum habet motum naturalem, & habet in se naturam quæ est principium talis motus. Postea, motus circularis quo cælum voluitur, aut est ei naturalis, aut violentus, non est autem violentus, tum quia est perpetuus, nullum autem perpetuum est violentum, tum etiam quia motus qui vni corpori est violentus, alij est naturalis ut docet Arist. 1. libro de Cælo, circularis autem motus neque vlli alij corpori est naturalis quàm cælo, relinquitur igitur ut is motus sit naturalis cælo. Atque hæc tota argumentatio est Aristotelis. 1. de Cælo. Præterea, omnis res naturalis habet naturalem propensionem ad suam operationem & perfectionem, sed propria cæli operatio & perfectio est motus circularis; nam si is non est, quid aliud fingi potest? ergo cælum habet naturalem inclinationem ad motum circulare; quare talis motus est ei naturalis. Ad extremum quæ sunt necessaria ad efficiendum motum circulare, ea omnia naturaliter in cælo insunt, ergo & ipse motus circularis est ei naturalis; primum enim cælo inest figura rotunda, abest grauitas & leuitas, est substantia incorruptibilis carensque contrario, quæ omnia requiruntur ad efficiendum motum circulare. Atque harum rationum prima quidem, refellitur secunda opinio, cæteris autem confutatur prima sententia.

Probatur multis argumentis, motum celi esse, & verè diu naturalem.

*Quomodo
motus celi fit
naturalis.*

Est autem motus circularis naturalis celo ratione principij passivi, quia in celo est quædam habilitas, & propensio vt moueatur motu circulari: ratione autem principij actiui quod est intelligentia, potest aliquo modo dici naturalis, & aliquo modo non; etenim intelligentia, si propriè loqui volumus, non est natura celi, quia non dat esse illi, neque est pars ipsius, neque quidditatiua eius consideratio ad Phy. pertinet: potest tamen aliquo modo dici intelligentia natura celi, tum quia sicut naturam celi consequitur vt moueatur circulariter ita vt si careret illo motu, ipsum esset imperfectura, sic etiam (secundum Peripateticos) naturam intelligentia consequitur vt ipsa moueat celum, quem motum si non ederet, esset (auctore Arist. 12. Metaph.) otiosa & imperfecta, tum etiam quia intelligentia perinde mouet celum ac ipsum est sua natura aptum moueri, non secus ac si esset eius forma & naturalis, mouet enim intelligentia celum secundum eas differentias positionis, & tanta celeritate nec maiori nec minori quæ conuenit naturali propensioni celi. His accedit, quod & natura celi & ratio motus circularis poscunt, vt intelligentia sit mouens ipsum & non aliud mouens. Nam cum celum sit substantia simplex, non potest moueri à se, si quidem mouēs & motum debent esse diuersa, nec potest moueri ab alio corpore, quia celum est primum omnium corporum, & sic res procederet in infinitum; quare moueri debet ab aliquo mouente incorporeo, cuiusmodi est intelligentia. Motus item circularis, quia caret principio & fine, & est perpetuus, non potest effici nisi à mouēte per intellectum, quod sit perpetuum. Et quia motus celi est causa efficiens & conseruans omnium animantium sub-lunarium; & quia ex eo pendet totius mundi corporei ordo, gubernatio & perfectio; & quia eo sublato intelligentiæ nullam habere viderentur cum hoc mundo sensibili & mobili coniunctionem atque connexionem; denique quia nulla res in anima potest se ipsam in suo loco naturali perfectè mouere: ob has omnes causas, necesse est motum celi ab intelligentia effici. Sed hac de re possunt legi ea quæ scribit Auerroes 1. de Cælo comm. 5. & 2. de Cælo comm. 3. & in disputationibus contra Algazelem per totam 14. disputationem. Quod autem motus celi fit naturalis ratione principij passivi, confirmat Diui Thomas in 2. Physico. super textum 2. his verbis. *Motus localis corporum celestium est naturalis, licet sit à motore separato, in quantum in ipso corpore celi est potentia naturalis ad talem motum.* Et in 1. par. quæst. 70. art. 3 ad 4. ita scribit. *Motus corporis celestis est naturalis, non propter principium actiuum, sed propter principium passiuum; quia scilicet habet in sua natura aptitudinem, vt tali motu ab intellectu maneat.* Et ibidem in responsione ad quintum docet eiusmodi motum posse dici naturalem

*Motum celi
non ab alio
quàm ab in-
telligentia
posse effici.*

ruralem, etiã in ordine ad principium actiuum hoc modo scribēs, Cælum dicitur mouere seipsum, in quātum componitur ex motore & mobili, non sicut ex materia & forma, sed secundum contactum virtutis, ut dictum est, & hoc etiã modo potest dici, quod eius motor est principium intrinsecum; ut sic etiã motus celi possit dici naturalis ex parte principij actiui, sicut motus voluntarius dicitur esse motus naturalis animali, in quantum est animal, ut dicitur in 8. Phys. Hæc D. Thomas.

*Refellantur qui putant Intelligentiam esse veram formam
& naturam celi.*

CAP. VIII.

VIDAM autem memoria nostra Philosophi in primis nobiles, in scriptis suis reliquerunt, Arist. sensisse Intelligentiam re vera esse naturam celi, nempe talem qualis hic definitur, quod his argumentis persuadere conatur. 1. Cælum est verè animatum, tum quia id ait Arist. in 2. de Cælo text. 13. & 61. tum etiã quia animatum est nobilius inanimato, cælum autem multò nobilius est corporibus sublunaribus, in quibus tamen multa sunt animata. Sed cælum non est animatum anima vegetatiua aut sensitiua, ut patet, ergo intellectiua quæ est Intelligentia: omnis autem anima, est natura eius cuius est anima, relinquitur igitur Intelligentiam esse naturam celi. Deinde cælum non est tantum materia, quia non ageret in hæc inferiora, nec haberet determinatam existentiam & quantitatem, & alia permulta accidentia, præsertim autem lucem; non est etiã tantum forma, quia non moueretur per se, ergo est ex utraque compositum; forma autem eius non est materialis, alioquin esset corruptibile cælum, si autem est immaterialis, erit Intelligentia: Postea, tota definitio naturæ conuenit Intelligentiæ, ut patet expendendo omnes particulas eius. Amplius, si motus celi extrinsecus sit ab Intelligentia tantum assistente; ergo est violentus, Arist. enim 7 Physic. text. 10. ait quod extrinsecus mouetur ab alio, id moueri violententer. Præterea, secundum Aristot. in 8. Phys. mobile à se, prius & nobilius est quàm mobile ab alio, sed, cælum est primum, ac nobilissimum omnium mobilium & mouetur ab Intelligentia, ergo ea non est extra cælum, sed intra ipsum vera eius forma existens. Hæc illi. Contra quos pauca quædam nunc dicemus, nam latius, & opinio- nem eorum refellere, & rationes soluere, non est huius loci, sed eius in quo disputatur, an cælum sit animatum. Ac primum, si intelligentia est natura celi, ergo quiditatiua eius cõsideratio pertinet ad Physicum, nam omnis forma, quæ est natura, est Physica, & qui conside-

*Antonius de
radulano in
opere de ener-
gione singula-
rio certaminis.*

*Intelligentiã
nō esse veram
formam &
naturam celi.*

D

rat materiam, idem etiam, ut scriptum est in 2. lib. Physicorum, debet considerare formam eius: Physicus autem considerat materiam caelestem, ergo idem quoque quiditativè considerabit Intelligentiam, sed hoc est contra Aristot. is enim in 2. Phys. 26. & 71. atque 73. ait formas separabiles à materia, & quæ mouent ac non mouentur; non esse doctrinæ Physicæ & in 6. Metaphysicæ ea potissimum re distinguit Metaphysicam à Physica, quòd hæc agit de formis materialibus, illa de abstractis; & propter intelligentias inquit lib. 6. Metaphysicæ, Metaphysicam esse priorem atque nobiliorem Physica, alioquin si Intelligentiæ non essent, fore ut Physica esset prima Philosophia, & in 12. Metaphysicæ tex. 3. inquit omnem substantiam mobilem esse considerationis Physicæ; immobilem autem, minimè. Et sane si intelligentia est natura cæli, necesse est eam motu cæli etiam moveri per accidens, quam tamen Aristot. affirmat, nec per se, nec per accidens, mobilem esse. Cumque materia sit propter formam, cur opus fuit ut Intelligentia informaret cælum; an propter esse eius? at per se subsistit cum sit immaterialis; an ob propriam eius actionem? at ea cum sit perfecta intellectio, nō indiget corpore nec subiectivè, quia intellectio præsertim Intelligentiarum est omnino immaterialis; nec obiectivè, quia intelligentia non eget sensibus aut phantasmatibus sicut nos, ad intelligendum; nec opus est ad efficiendum motum circularem cæli ut intelligentia sit eius forma, satis enim est ut sit ei assistēs & moueat ipsum sicut natura suā moveri aptum est. Rationes autem omnes contrariæ supra positæ, hac vna solutione breviter & faciliè diluuntur. Cælum sumptum pro coniuncto & aggregato ex orbe & Intelligentia, potest dici quodammodo animatum; & est nobilius cunctis rebus sublunaribus, & est mobile à se, vel mouens seipsum; & sic, Intelligentia non est externum, sed internum mouēs cæli. Plura his de rebus nō scribimus, ne si in his docēdis longiores & accuratiores simus, quæstiones, ab eo quod nunc agitur longè remoras, alieno loco ineptè tractare videamur.

Soluntur rationes primæ sententiæ eorum qui negant definitionem naturæ conuenire cælo.

C A P. I X.

Nunc respondendum est ad rationes prioris sententiæ. Argumenta Scoti & Auicennæ, faciliè soluntur hac vna distinctione. Duplex est motus naturalis localis, vnus rectus alter circularis. Rationes ipsorum vim & robur habent in motu recto, non autem in motu circulari. Sic etiam solui debent duæ poste-

riores rationes Alberti; nam prima ratio eius tantum concludit motum cæli non esse naturalem ratione principij actiui, quod ut diximus, non est propriè natura cæli, & hoc nos sponte concedimus. Quod autem in secunda ratione dicit naturam horrere infinitum, & motum cæli esse infinitum, distinguendum est de infinito, nam motus cæli est finitus ratione spatij quod tali motu pertransitur, ratione autem durationis est infinitus. Vide Arist. 6. Phys. tex. ultimo. Itaq; primum cælum quotidie semel motum suum cõficit, qui tamen infinities repetitur, tum propter globosam cæli formam; non enim cælum mouetur ad locum, sed circa locum, tum ob perennem & indefessam virtutem motiuam Intelligentiæ. Natura autem refugit infinitum, non quod est infinitum duratione, sed quod est infinitum magnitudine vel multitudine. Prima autem ratio Durandi ita soluitur. Vnius cæli tantum est vnus motus proprius, alij sunt à superioribus cælis: neque verum est quod ait, omnes cælos vnus esse speciei, quia sic essent materiales & corruptibiles. Præterea, in indiuiduis eiusdè speciei infimè, vnū non est per se prius aut perfectius alio, ut dicitur lib. 3. Metaph. text. 11. neque est inter ipsa ordo & dependētia essentialis, quæ tamen omnia cernimus in cælis. Neque verò ipsi cæli secundum Arist. differunt speciei vniuoca, nam sic essent compositi ex genere & differentia, id est ex actu & potentia essentiali quamobrem essent corruptibiles, ut copiose ostendit Auerroes 3. de Cælo Comm. 49. Ad hæc, si cæli eorumque motus sunt vnus speciei, ergo similiter etiam motores, id est Intelligentiæ erunt vnus speciei, talem enim Arist. vult esse proportionem, & ordinationem inter Intelligentias mouentes, qualis cernitur esse inter cælos qui mouentur, facere autè Intelligentias vnus speciei, manifestè aduersatur iis quæ scribit Aristoteles lib. 12. Metaphysicæ text. 49. Secunda ratio Durandi, concludit quidem de motu recto non autem de circulari; etenim ratio motus circularis in eo consistit; ut fiat circa eundem locum, & ut talis motus non fiat ad acquirendam aliquam perfectionem cælo, sed principaliter quidem ut cælum per talem motum assimiletur Deo, cuius intelligibilem motum mirificè æmulatur cælum motu circulari: secundario autè, ut per talē motū cõmunicetur rebus sublunaribus esse, & viuere, aliis clariùs aliis obscuriùs ut est in 1. de Cælo text. 100. & ut inde vniuersa virtus inferioris mundi conseruetur atque gubernetur. Tertia ratio Durandi non habet vim in Philosophia, quia docere in fine mudi planè cessaturum esse motū cæli non attinet id ad Philosophū, cū nec lumine naturæ cognosci, nec rationibus Philosophicis persuaderi possit. Sed nihilominus respondēri potest Durando ad hūc modū. Creaturā priuari suo motu naturali ab alia crea-

*An cæli sint
vnius speciei.*

*An vacatio
à motu, qua
dabitur celo
in fine mun-
di, sit futura
illi naturalis
an violenta.*

tura, est illi violentū, à Creatore autem, qui totius auctor naturæ est, minimè: sicut enim in omni creatura est potètia naturalis ad operationem propriam, ita est potètia quædam, quam quidam magni nominis Theologi obedientialem vocant, secundum quam apta est obedire Deo in omnibus quæ de ipsa facere Deus constituit. Sunt etiam quidam Theologi, qui putant cælum per se non habere inclinationem naturalem potius ad motum, quàm ad quietem, sed ad alterutrū determinari ratione ordinis qui est in vniuerso; & quia ordo qui nūc est in vniuerso, propter vicissitudinem generationis & corruptionis rerum sublunarium, necessariò exigit vt cælum moueatur, ideo nunc naturaliter mouetur; quoniam verò in fine mundi erit alius ordo vniuersi, sublata mutua sublunarium corporum transmutatione, idcirco tunc sic exigente vniuersi ordine, cælum naturaliter quiescet. Quare concludunt tam motum quàm quietem esse naturalem cælo, non secundum propriam eius naturam, sed secundum communem mundi perfectionem, & propter varium vniuersi ordinem. Verùm hæc, si philosophicè perpendantur, facile intelligentur esse falsa; nam, vt omittamus cætera, quid magis à ratione & Philosophiæ decretis alienum esse potest, quàm quod habet determinatam naturā, id non habere etiam certam, ac determinatam propensionem ad suam perfectionem? quam necesse est, (vt manifestum est ex iis quæ suprā diximus) vel in motu esse, vel in quiete. Sed ad rationes secundæ opinionis dissoluendas, veniamus.

Soluantur rationes secunda opinionis.

C A P. X.

ICET autem secunda opinio probabilis sit, nec magno negotio defendi queat, tamen quia tertiam opinionem tum rationi, tum Arist. doctrinæ magis consentaneam esse ostendimus, rationes eius hic etiam soluendæ sunt. Rationum autem, quibus secunda opinio nititur, potentissima est illa de motu & quiete, non enim cælum habet in se principium motus & quietis, sicut natura definitur habere. Hanc dubitationem interpretes Aristotelis variè conantur explicare. Etenim Philoponus in 2. Phys. super text. 3. & Alexander Aphrodisæus 2. libro Naturalium quæst. in capit. 18. aiunt in cælo non esse propriè quietem, quæ est priuatio motus, sed tantum Metaphoricè, quatenus cælū ita conquiescit in illo perenni motu suo, tanquā in sua perfectione, nō secus ac corpora sublunaria quiescunt in suis locis naturalib⁹, vel quatenus totū cælū nunquā mutat locū aut situm & vno similique motu semper sistit, quæ constantia &

*An illa pars
definitionis
natura, (esse
principiū mo-
tus & quie-
tis) possit ce-
lo conuenire.*

& vniformitas eius, potest appellari quies. Neque vero Simplicius ab his discrepat, scribens cælum quiescere ratione centri, polorum & axis, quæ in motu cæli semper manent eadem & immutabilia; hoc etiam videtur innuere Aristot. 8. Phys. text. 76. ita scribens. *Mouetur & quiescit quodam modo sphaera, eundem enim occupat locum.* Verùm cum Aristot. hic loquatur de quiete propriè ac Physicè sumpta, quæ nimirum est vacatio & priuatio motus Physici, ea vero quam isti tribuunt cælo sit Metaphorica & Metaphysica, idcirco eorum interpretatio probanda non est, tanquam parum congruens verbis Arist. Porphyrius autem (referente Simplicio) Auerroes item & D. Thomas volunt illa verba legi debere disiunctè, vt illa coniunctio, &, sit posita pro, vel, vt sententia illorum verborum sit hæc, naturam esse principium motus vel quietis vel vtriusque. Sed paulò durior est hæc expositio, incredibile enim videtur Aristot. in tam graui definitione, abusum fuisse huiusmodi vocibus. Nos autem censemus illa verba legenda esse coniunctè, & habere hunc intellectum, non vt omnis natura sit principium motus & quietis, sed vt omnis motus & quies naturalis, sit à natura; quæcunque enim vel mouentur naturaliter vel quiescunt, id habent propter naturam ipsis insitam. Hoc modo loquendi etiam vtitur Arist. 2. de Anima text. 24. dicens, Anima est, qua viuimus, sentimus, mouemur & intelligimus; non quòd omnis anima faciat has omnes operationes, sed quòd omnes huiusmodi operationes, vbicunque reperiuntur, procedunt ab anima. Itaq; nomen naturæ, in definitione eius ponitur simpliciter & indeterminatè, nomen autem motus & quietis, ponitur vniuersaliter & distributiue; & quemadmodum cum dicitur anima esse principium viuendi, sentiendi, mouendi & intelligendi, ex eo non rectè inferri potest, ergo omnis anima id in quo est facit viuere, sentire, moueri & intelligere; sic etiam cum definitur natura esse principium motus & quietis, non debet ex eo concludi, ergo omnis natura facit moueri & quiescere id in quo est: sed illud potius concludi debet, ergo omnis motus, & quies omnis naturalis, efficitur à natura. Eodem modo posset exponi id quod ait Aristot. 4. Phys. text. 30. scribens, omnem locum naturalem habere sursum & deorsum, hoc est, non quidem omnem locum esse sursum & deorsum, quod fieri non potest: sed, (vt eum locum explanans, inquit Simplicius) naturam loci diuidi per illas differentias sursum & deorsum. Reliquorum autem argumentorum solutio ex iis quæ scribit Auerroes 2. Metaphys. comm. vlt. petenda est, etenim eo in loco affirmat naturam æquiocè, id est, analogicè dici in corporibus cælestibus & in sublunaribus, atq; illis quidem secundum se, & secundum perfectionem; his autem secundum

famositatem, id est secundum nos, & secundum vulgarem existimationem hominum, & primam eius nominis impositionem vsitamque appellationem hoc nomen naturæ principalius conuenire. vulgus enim eam tantum appellat naturam, cuius generatio, corruptio cæteri; motus ante oculos omnium sunt: quo fit vt Arist. etiã definitionem, diuisionem & proprietates naturæ præcipue accommodet ad naturam corruptibilem, vtpote quæ nobis magis cognita & perspecta sit. Itaque ea verba quæ ex 9. textu libri 8. Metaphys. citata sunt, ad hunc modum interpretari conuenit. *Naturam solam profecto quis ponet, quæ in corruptibilibus est, substantiam.* Id est, si quis manifestam & vulgatam notionem & rationem naturæ spectet, solam existimabit naturam, eam quæ est mortalis. Quod autem Arist. non putet, cælum excludi nomine & definitione naturæ, ibidem præcipue declarauit appellans cælum in eodem lib. 8. Metaph. tex. 12. substantiam naturalem. Themistius autem, illis verbis quæ commemorata sunt, non excipit aut remouet cælum à definitione naturæ, sed ipsum eximit ex numero earum rerum naturalium quæ habet in se principium motus, & quietis. Nec Themistiũ latuit tria genera rerum naturalium poni ab Arist. lib. 8. Phys. vnũ earum, quæ semper mouetur, quale est cælum; alterum earum, quæ semper quiescunt, cuiusmodi est terra si non secundum omnes partes, at certè secundum totam elementi molem; tertium earum, quæ partim mouentur partim quiescunt, in quo numero sunt plantæ, & animalia.

An definitio natura conueniat animæ, præsertim autem animæ rationali.

C A P. X I.

QUANDO quidem constitutum est definitionem naturæ, etiam cælo conuenire, sequitur nunc, vt disquiramus an ea definitio conueniat animæ. Simplicius quidem in 2. Phy. super tex. 1. & 3. & item Albertus in eodẽ libro tracta. 1. cap. 2. negant hanc definitionem conuenire animæ eamque tantum naturam hic definiti putat, quæ est in corporibus simplicibus & inanimatis; si autem animantes dicuntur habere naturam vel esse res naturales, ita dici aiunt propterea quod in se habet corpora simplicia: omne enim corpus, aut est elementum aut constans ex elementis, quæ sunt proprie res naturales. Atque hanc sententiã Simplicius ita confirmat; esse naturale conuenit omnibus rebus naturalibus quæ tales sunt, ergo conuenit illis propter aliquod principium, & propter aliquam substantiam communem omnibus: sed hæc substantia non est anima, quippe quæ non est nisi in viuentibus, neque aliud quicquid esse potest quam substantia corporum simplicium, hæc enim sola reperitur in omnibus rebus naturalibus: quare natura, quæ hic definitur, est tantum substantia

Questio secundum, an definitio naturæ conueniat animæ.

corporū simpliciū. Deinde Arist. in 2. de Anima definiens animā esse actū corporis naturalis, apertè distinguit animā à natura, si quidem facit naturā subiectū ipsius animæ, & in eodē lib. text. 37. ait corpora naturalia esse instrumenta animæ. Hoc ipsum etiā comprobatur testimoniis Eudemi, qui idem sensit. Albertus vero idem confirmat his argumentis. Primò. Natura est determinata ad vnum, vel enim mouet sursum vel deorsum: anima autē habet multos & varios motus, secundum omnes differentias positionū, quare non est determinata ad vnum; non igitur est natura. Deinde, natura definitur esse principium motus per se, id est, immediatè & sine instrumentis, anima autem non mouet nisi per instrumenta corporea veluti per musculos & neruos, ex his putat Albertus necessariò concludi animam non esse naturam, nec eam supradicta naturæ definitione comprehendere.

Sed hæc sententia multis modis falsa esse cōuincitur. Primò, Arist. in 2. Phys. tex. 1. enumerās res naturales easq; distinguēs à non naturalibus, ex quo mox colligit definitionē naturæ, commemorat plātas & animalia, idēmq; facit semper aliis in locis in quibus recēset res naturales. Tū, definitio naturæ tota sanè cōgruit animæ, etenim anima est principium motus & quietis, in eo in quo est, primò per se & non secundum accidēs. Neque vero obstat, q̃ anima vtatur instrumentis ad mouēdum; vt Albertus obiicit, nam etiam forma substantialis elementi vtitur, accidētibus vel motiuis vel actiuis ad efficiēdos motus suos: non enim, (vt Arist. ait libro de Sensu, & sensili cap. de odore) ignis calefacit, vt ignis est, sed vt calidus est. Itaque Albertus malè interpretatur illud verbū, *primò*, & sine causa negat ipsum conuenire animæ. Postea, Arist. 1. de Partibus animal. cap. 1. ob eā causam Physico ait esse agendū de anima sensitiua & vegetatiua, quòd ipsæ sint naturæ, & principia motuum naturalium. Præterea, motus animæ est motus naturalis, ergo anima est natura: consequentia nota est ex eo, quia motus est proprius effectus per quē definitur natura; Antecedēs autē ita probatur, primò Arist. in 2. Phys. tex. 1. ponit inter motus naturales accretionē, & decretionē, qui sunt motus animæ. Secundò. Quia 3. Phys. tex. 6. traditur motus definitio quæ cōuenit animæ motibus. Tertiò. Quia diuisio motus naturalis tradita. 5. Phys. tex. 9. cōtinet motus aīæ. Quartò. Quia principia, quæ tradūtur primis duobus libris Phys. cōmunia sunt aut oībus rebus naturalibus, aut certè cunctis rebus corruptibilibus, non ergo ab his debet remoueri anima. Quintò. Quoniam Arist. in 2. lib. Phys. text. 80. vt demonstrat naturā agere ob aliquē finē, sumit argumentū ab animalibus & plantis, qua re declarat nomen & rationē naturæ, de qua Physicus agit, etiā ad animā pertinere. Atque in illius quidem loci explanatione, non

*Probatu-
r anima
esse
naturam.*

D iij

sibi constat Simplicius; is enim in suis Commentariis illum locum explanans, ita scribit, *In his autem velim animaduerti, animalia & plantas ut quæ sint naturalia sumi ab Aristot. etiam si sint animata, & ab anima regantur.* Et paulò post, hæc subiungit, *Num autem Aristot. vocat naturam etiam quicquid anima versatur in corpore? quamobrem etiam opus de Anima, ut quod multa tractet de huiusmodi anima, esse contemplationis naturalis existimant.* Hæc Simplicius. Ad extremum, Aristot. & Phys. text. 27. aper-

*Solutio ratio-
num Simplicij.*

tissimè scribit, quod à se ipso mouetur, ut est vnumquodque animalium, moueri à natura. Primæ autem rationi Simplicij respondendum est, res naturales esse naturales, non propter vnā aliquam substantiam communem omnibus, sed propter rationem quandam communem, quæ in omnibus inest; hæc autem ratio, est habere in se principium motus & quietis, quæ quidem reperitur in cælo, in viuentibus & in non viuentibus. Secunda ratio facilè soluitur, si animaduertamus Aristotelem in libris de Anima, pressius sumere nomen naturæ quàm in lib. 2. Physicorum, vel etiam Peripatetici, cum distinguunt tria principia rerum, naturam, animam, & intellectum. Naturam enim ut opponitur animæ, definitur esse agens sine cognitione, & vno ac simplici modo operas; ut autem compræhendit animam, est principium motus & quietis in eo in quo est. Hic nomen naturæ sumitur ampliori quadam significatione, nempe quatenus est principium motus & quietis: Similiter etiam respondendum est ad rationes Alberti, procedunt enim de natura secundum angustiorē eius significationem & ut distinguitur ab anima. De Eudemo autem non est multum laborandum quid senserit anima igitur & dicitur natura & anima; natura, prout est principium motus in eo in quo est, anima verò, prout facit id in quo est moueri à se, nec vno tantum & simplici motu, sed multis & variis motibus. At verò

*An motus
progressiuus
animalium sit
ei naturalis
an violentus.*

restat etiam nunc quidam scrupulus; etenim motus animæ, vel progrediendi, vel saltandi, non videtur esse naturalis corpori animalis, cum enim corpus animalis sit graue, solus is motus ei naturalis erit, quo deorsum fertur, cæteri autem omnes erunt violenti. Respondeo, huiusmodi motus animalium esse quidem violentos corpori animalis ut est corpus mixtum, in quo præcellit & dominatur elementum terræ, esse verò naturales ei, prout est instrumentum animæ in id fabricatum à natura, ut inseruiat ei atque obediat; esse autem huiusmodi motus naturales corpori animalis, ex eo perspicuum est, quod natura dedit corpori animalis instrumenta idonea ad eos motus perficiendos, ut sunt nerui, muscoli, pedes, & manus. Verum adhuc de anima vniuersè disputatum est: deinceps de anima rationali propriè differamus.

An anima rationalis sit natura.

CAP. XII.

DE anima rationali dubitari solet, an ea sit natura nec ne pro- *Questio ter-*
 priè sumpto naturæ vocabulo vt hic definitur. Ac Simplicius *tia an anima*
 quidem in 2. Phys. super text. 3. negat animam rationalem esse *rationalis sit*
 naturam, nec eam vult hac definitione naturæ contineri; cui rei fidē *natura.*
 facit his argumentis. Primò, quia infra Arist. diuidit naturam in sub- *Opinio Sim-*
 iectum & in id quod est in subiecto; sed anima rationalis nec est sub- *plici.*
 iectum, id enim est materia, nec est in subiecto, forma enim quæ est
 in subiecto, est materialis, & inseparabilis, Intellectum autem huma-
 num esse immaterialem & separabilem docet Arist. in 3. de Anima,
 ergo anima rationalis non est natura. Deinde, Arist. in 2. Phy. tex. 12.
 ait naturam quæ est forma, non posse separari à materia secundum
 existentiam, sed tantummodo secundum rationem, quod non con-
 uenit in animam rationalem, quæ secundum existentiam est à corpo-
 re separabilis. Ad hæc, forma naturalis educitur de potentia materiæ
 per generationem, & est terminus generationis, anima verò ratio-
 nalis minimè; nam Arist. 2. libro de Generat. animal. cap. 3. ait mentē
 esse diuinam & extrinsecus aduenire. Postremò, Arist. nullum reli-
 quit locum dubitandi hac de re, is enim in 1. de partib. animal. cap. 1.
 negat considerationem animæ intellectiuæ esse Physicam, tum pro-
 pter alias causas, tum propter eam maximè quia non est natura quæ
 sit principium motus naturalis. Atque hæc fuit Simplicij opinio pau-
 cis verbis ab eo indicata, sed à nobis, vt quantum in ea esset proba-
 bilitatis intelligeretur, latius exposita.

Nobis autem Simplicij opinio, nec planè probatur, nec sanè om-
 nino improbatur. Existimamus enim animam rationalem partim
 esse, & appellari posse naturam, partim vero minimè. Sed, vt quod
 docere volumus melius intelligatur, sententiam nostram duabus
 propositionibus breuiter exponemus. Vna propositio est, Animam
 rationalem aliquo modo posse dici naturam. Hæc propositio ita
 probatur. Primò, Anima rationalis re vera est pars essentialis homi-
 nis, & forma dans esse homini: sed homo, ea ratione vt est homo, est
 res naturalis, ergo anima rationalis erit eius natura. Præterea, quam-
 uis Intellectus vt intellectus est non efficiat in homine motum ali-
 quem Physicum, regit tamen atque moderatur motus Physicos, eo-
 rumque vsum & exercitium determinat: exempli causa, licet motus
 loquendi, ingrediendi vel saltandi, efficiatur à virtute naturali moti-
 ua quæ est in membris hominis: attamen quantus is motus esse de-

*Explicatio
questionis.*

beat, quo item modo fieri, aut cur & ad quem finem referri, præscribitur, definitur, & imperatur à ratione. Huiusmodi enim operationes, subsunt consilio & arbitrio hominis; ex quo fit, ut sint dignæ laude vel vituperatione, pœna etiam vel præmio. Postea, coniunctio animæ rationalis cum corpore, efficitur & conservatur per motum Physicum, ad proprias etiam actiones intellectus obeundas opus est phantasmate, nunquam enim mens dū est in corpore, auctore Arist. 3. de Anima tex. 30. & 39. intelligit sine phantasmate: phantasma autem est quidpiam materiale coniunctum motui Physico: ob has igitur causas anima rationalis potest appellari natura. Altera propositio est. Animam rationalem secundum aliam quandam considerationem, non esse naturam de qua Physicus agit; quam propositionem veram esse, clarissime perspicitur ex his paucis quæ sequuntur. Primo quia anima rationalis non producit per motum Physicum sed per creationem ex nihilo: tum, quia non efficitur ab agente naturali, sed immediate à Deo. Amplius, quia inter eam & corpus ipsius, non est proportio Physica qualis esse debet inter formam & materiam naturalem; siquidem anima rationalis per se est immortalis, corpus autem eius suapte natura est mortale. Deinde, quia propria operatio eius quæ est intellectio, per se (& quemadmodum Philosophi loquuntur) secundum substantiam suam, non est motus naturalis. Ad hæc ultimus finis animæ rationalis quo adepti ipsa perfecta est, & naturalis appetitus eius planè conquiescit, est supernaturalis, media item ad eum finem consequendum necessaria, sunt supernaturalia. Quid plura? Physici est agere de natura, multa autem sunt in anima rationali quæ longè transcendunt facultatem & considerationem Physici; sed hac de re latissime disputatum fuit in 1. libro huius operis. Ex his igitur clarum est, animam rationalem partim appellari posse naturam, partim verò minimè. Ex quo item in promptu est solutio eorum argumentorum quibus supra ex Simplicij sententia, probauimus animam rationalem non esse naturam. Illis enim argumentis non conficitur animam rationalem nullo modo esse naturam, sed tantum secundum aliqua, quæ conueniunt ipsi ea ratione ut est experta materiæ atque immortalis; quod nos libenter concedimus. Aristoteles etiam verè ait eam non esse omnino naturam, nempe talem quales sunt naturæ corporeæ ac mortales: nec eam considerari à Physico, nimirum omni ex parte, & secundum omnia quæ insunt in anima rationali; quod & verum est, & opinionioni nostræ consentaneum.

*In quibus rebus naturalibus, & respectu quorum motuum, Natura
sit principium actiuum & passiuum.*

C A P. XIII.

 VONIAM in definitione naturæ positum est, naturam esse principium motus, declarandum est, quorum motuum natura sit principium actiuum, & quorum passiuum. Certum est, in omni re naturali, & respectu cuiusvis motus naturalis, esse naturā, quæ sit principium passiuum; tum quia in omni eo quod mouetur, inest materia quæ est principium passiuum; tum etiam quia quicquid naturaliter mouetur, suapte natura aptum est ita moueri, quare necesse est in eo esse potentiam passiuam ad huiusmodi motum: Sed obscurum est, & in quibus rebus naturalibus, & quorum motuum naturalium sit natura principium actiuum. Sunt autem multa genera motuum, est enim motus generationis, corruptionis, alterationis, accretionis & motus localis; quæ item naturaliter mouentur, alia sunt corpora simplicia, alia mixta sed inanimata, & alia quæ vitam, atque sensum habent. In singulis & mobilium & motuum generibus, videndum est an natura sit principium actiuum nec ne. Ac primum de generatione & corruptione dicamus.

Nulla res habet in se principium actiuum suæ generationis. Etenim aut hoc principium esset materia, aut forma; non materia, quippe quæ nullius est actiuitatis; non forma, tum quia ipsa est quæ generatur, quare non potest esse generans; tum etiam quia generans est ante generationem, forma verò non nisi post generationem existit, cum primum enim adest forma, generatio cessat. Dicuntur autem quædam habere in se principium suæ generationis sicut viuientia, quatenus vis generans hæret ipsis coniuncta; quemadmodum virtus seminis est coniuncta cum fœtu donec absoluaturs eius generatio. Atque ob hanc causam videtur natiuitas seu viuentiū generatio, distingui à generatione eorū quæ vita carent, vt innuit Arist. 5. Metaph. tex. 5.

Sed affert difficultatem locus Auerrois in 7. Metaph. com. 29. vbi scribit, sicut in motu locali quædam mouentur à seipsis, quædam ab alio, sic in generatione quædam generari à seipsis quædam ab alio. Verum hoc facile soluitur si bene ponderentur verba Auerr. non enim eo in loco Auer. agit de generatione substantiali, sed de generatione accidentiū, quorum ait quædam tantum posse effici extrinsecus ab arte, vt domus, lectus & alia his similia; quædam verò tantum à natura quæ est in subiecto ipsorum, vt risibile; quædam autem, & intrinsecè à subiecto & extrinsecè ab arte, vt sanitas; sanantur enim quidam à Medico, alij verò à seipsis. Ex his palàm est Auerr. loqui

Quarta quaestio, an in aliquo natura sit principium generationis actiuum.

Dubitatio ex Auerro.

de generatione accidentium, quæ dicuntur à seipsis generari, quatenus non extrinsecus ab arte, sed à causis, quæ sunt intra eorum subiectum, procreantur.

*In quibus re-
bus natura sit
principium
actiui co-
ruptionis,
questio quin-
ta.*

De Corruptione autem non potest quicquam vniuersè pronuntiarī, sed distinctione opus est. Etenim alia sunt corpora simplicia ut elementa, alia mixta ut metalla & viuientia. Nullum autem corpus simplex habet in se principium actiui suæ corruptionis; omnis enim res expetit esse, & quoad eius fieri potest, se suæque conseruat ac resistit corruptenti, ergo nulla res potest seipsam corrumpere.

Deinde, quodnam erit in corpore simplici principium corruptens? materia ne an forma? non materia, quia non est actiua; neque forma, quia forma dat esse, non igitur aufert ipsum esse, præsertim cum esse sit effectus internus & inseparabilis à forma. Præterea aut forma corrumpet seipsam, aut materiam; non seipsam, id enim inuoluit contradictionem, nam quod corrumpit, existit, quod corrumpitur, non existit; neque materiam, tum quia materia est incorruptibilis, tum quia corruptens est contrarium ei quod corrumpitur, forma autem non est contraria materiæ.

Omne autem mixtum perfectum, qualecunque fuerit siue animatum siue inanimatum, habet in se principium actiui suæ corruptionis, siquidem omne mixtum in se cohibet quatuor elementa & quatuor qualitates inter se contrarias ac pugnantes, quocirca cum vna earum exuperat plusquam ratio mixti patitur, opprimit reliquas; atque hoc modo dissoluitur certa quædam proportio qualitatum in qua tantummodo conseruari potest natura mixti. Mixta vero eterogenea ut sunt animalia, præter hunc modum corruptionis communem omnium mixtorum, habent alium sibi peculiarem, quatenus vna eorum pars potest alias corrumpere & ita toti mixto interitum afferre: cum enim partes animalium sint dissimiles, ac quædam etiam inter se contrariæ, siquidem cor est calidum, cerebrum frigidum, os siccum, caro humida; quatuor etiā humores sanguis, pituita & vtraque bilis habent qualitates & temperamenta inuicem contraria; ideo sæpe contingit, ut vna pars læsa, & male affecta, cæteris perniciem & exitium afferat, vnde totius animalis interitus existat. In mixtis autē homogeneis, non est hic modus corruptionis; cum enim omnes eorum partes sint vniformes eiusdemque naturæ, non potest vna corrumpere aliam, debet enim corruptens esse diuersum, atque contrarium ei quod corrumpitur. Quanquam si subtiliter loqui, & ad tenuè rationem elimare voluerimus, comperiemus nullum mixtum habere in se naturam, quæ sit principium eius corruptiui: Natura enim principaliter est forma substantialis, quæ nulli corpori, cuius est

est propria forma & naturalis, interitum asserere potest; cum potius ipsa faciat illud existere. Id igitur accidit mixtis, propter accidentia inuicem contraria quæ in ipsis insunt, quæ, ea proportionem & temperationem quam in mixtis naturaliter habent, extrinsecus ab aliquo agente dissoluta & sublata, pugnant inter se sibi quæ inuicem exitum moliuntur. Ex quo euenit, ut mixta quoque, in quibus illa sunt accidentia, necesse sit interire. Arque ita de generatione & corruptione breuiter dictum est; sequitur ut de alteratione & accretione dicamus.

In quibus rebus natura sit principium actuum alterationis.

C A P. XIII.

DVPLEX est alteratio Physica, vna corruptiua, quæ tandem affert interitum rei quæ alteratur, ut calefactio aquæ; altera quæ dicitur perfectiua, per quam res, tantum abest ut corrumpatur, ut magis perficiatur, propulsans quæ sibi contraria & noxia sunt, & augens atque corroborans vires suas; sic aqua feruens remota ab igne, paulatim calorem pellit & recuperat pristinam frigiditatem, sic etiam quædam corpora ob antiperistalticam euadunt vel frigidiora vel calidiora quam fuerant antea. De alteratione igitur corruptiua, quod attinet ad principium actuum eius, idem iudicium est, quod supra esse diximus de corruptione quæ accidit tam mixtis quam simplicibus; propterea quod illiusmodi alteratio, est via certissima ad corruptionem: de altero autem genere alterationis, quam vocant perfectiuam, magna dubitatio est inter Philosophos, à quo aqua calefacta & ab igne remota, actiue reducatur ad pristinam frigiditatem. Quidam enim aiunt aquam reduci ad frigiditatem à generante, quæ admodum Arist. ait grauius & leuius moueri à generante. Alij à qualitate quadam virtuali, quæ in aqua occultè id operetur: Alij à circumstante, ut ab aëre vel ab alio corpore quod ambit aquam. Alij propter exhalationem vaporum qui permisti cum aqua reddebant eam calidam, his autem ex aqua excedentibus redit aqua ad suam frigiditatem. Alij putant in calefactione aquæ, frigus seipsum collegisse & abdidisse in partes interiores aquæ, exteriores autem partes occupatas esse à calore: cum autem aqua remouetur ab igne, frigus quod latebat in partibus interioribus, expellere calorem ab exterioribus partibus, & in his gignere frigus sibi simile, atque ita totam aquam frigidam euadere sicut ante erat. Si quis autem obijciat, cum calor fermentis aquæ, iudicio sensus sit longe maior quam frigus aquæ, fieri non posse ut calor ab hoc frigore vincatur & expellatur: Respondet;

Sexta questio, In quibus corporibus natura sit principium actuum alterationis.

Quomodo aqua calefacta & remota ab igne redeat ad suam frigiditatem, varia opinio est.

Semper in aqua dum est aqua, inesse plus frigoris quàm caloris, alioquin non posset conseruari forma substantialis aquæ; iudicari tamè in aqua feruenti esse plus caloris quàm frigoris, tum quia calor est qualitas magis actiua, vehemētius mouens & efficiens sensum quàm frigus, tum quia calor insidens in partibus exterioribus aquæ frigore introrsum compulso, magis occurrit sensui; quin etiam licet minus esset frigus in aqua feruenti quàm calor, tamen esset illo potentius, propterea quod frigus est natiuū aquæ, proprio & naturali subiecto inhærens, & cum forma substantiali aquæ coniunctum, cui est admodum affine: at calor est desertus à suo agente idest ab igne, nec hæret in suo naturali subiecto, & est simul cum forma substantiali aquæ, à qua suapte natura plurimum dissidet. Tot igitur & tales sunt opiniones Philosophorum circa hanc opinionem; quas subtiliter discutere ac diiudicare & quid pro vero certoque habendum sit, cōstituere, non est huius loci: à nobis autem in libris de Elementis, quos confecto & absoluto hoc opere edere (Deo iuuante) cogitamus, hæc quæstio diligentissime tractabitur atque profligabitur. fortasse autè ad eiusmodi effectum, hoc est vt aqua redeat ad priorem frigiditatē, vel omnes supradictæ causæ, vel complures, vel aliquando vna aliquando aliæ concurrunt.

De Accretione autem quod sit principium actiuum eius, paucis explicari potest: nam cum ea, quæ propriè dicitur accretio, in solis viuentibus reperiatur, manifestum est principem eius causam efficientem esse animam, calorem autem naturalem esse quasi administrum & instrumentum animæ, sicut Aristoteles scribit 2. de Anima à tex. 38. vsque ad 41. Diximus autem (propriè) quoniam est quædam accretio quæ fit per solam additionem & aggregationem vnus corporis ad aliud corpus, quæ reperitur etiam in rebus non viuentibus, cuius principium efficiens non est intra sed extra.

An in Mixto inanimato sit alia ratio, Et (ut vocat) gradus nature quam est in elementis. Questio 7.

Sed quia supra dictum est de corruptione & alteratione tam simplicium, quàm mixtorum corporum, merito dubitari potest, an mixtum inanimatum habeat alium gradum naturæ quàm elementa; nam cum natura sit principium motus, videntur motus quibus mouetur mixtum inanimatum, effici ab elementis quæ in eo insunt; motus enim localis mixti vel sursum vel deorsum, fit ab elemento prædominante, vt dicitur primo de Cælo text. 7. motus autem alterationis, efficitur à primis qualitibus elementorū, ab his enim tantum prouenit ea quæ propriè est & dicitur alteratio; quare non videtur esse alia ratio naturæ in mixto inanimato quàm in elementis. Verum nõ ita res habet, nam cum mixtum habeat diuersam formam & naturam ab elementis, cum habeat facultates quasdam & actiones præ-

stantiores & admirabiliores quàm elementa, qualis est in Magnete, vis attrahendi ferrum, cum denique habeat in se principium efficiens suæ alterationis & interitus quemadmodum supra ostensum est, negari non potest, quin in mixto inanimato sit alia ratio & superior quidam gradus naturæ quàm in elementis. Ergo si amplè vtamur nomine & significatione naturæ, fatendum est in mixtis esse naturam quandam diuersam ab elementis: Sin autem nomen & vim naturæ pressè sumamus, ea nimirum ratione, vt definitur esse causa naturaliter moueatur id in quo ipsa inest, probabilissimum est, in mixtis inanimis non esse aliam naturæ rationem vel gradum, quàm reperitur in Elementis. Restat vt dicamus de motu locali.

An natura in Elementis sit principium actuum motus localis: quo ipsa naturaliter mouentur.

CAP. XV.

COMPLEX est motus localis, vnus simplex per se primò conueniens elementis, eorūque causa, etiam mixtis; alter mixtus, qualis est animalium; primū de simplici, tum de mixto dicamus. Magna quæstio est, nec satis adhuc explicata, quæ sit causa efficiens motus simplicis in elementis; exempli causa, cum terra mouetur deorsum, quid sit quod eum motum præcipuè efficiat? Quidam existimant motum naturalem elementi effici à generante, ita vt generans sit princeps causa eius motus, forma autem substantialis & grauitas, sint tanquam eius instrumenta; nec referre, an generans adsit cum sit talis motus nec ne, sed satis esse vt vim mouendi à principio tribuerit; quemadmodum sagittæ motus causa efficiens est is qui iaculatus fuit, licet postea recesserit vel interierit; & in generatione hominis, princeps causa generans est pater, vis autem seminis est quasi instrumentum illius. Hanc opinionem duo faciunt admodum probabilem, vnum est, quod Arist. vbicunq; loquitur de motu corporum simplicium, loquitur autem sæpissimè, vt in 8. Phy. tex. 17. 29. 32. & in 4. de Cælo 25. & 1. de Anima 19. & 5. Phy. 18. & 2. de Cælo 9. & in lib. de motu animalium cap. 3. semper non solum innuit, sed etiam apertè docet & argumentatur eiusmodi corpora non moueri à se, sed à generante vel à remouente prohibens. Alterum est, quod eū in eo omni corpore quod mouetur à seipso, necesse sit inesse duas partes, vnā quæ sit tanquam mouens, altera quæ sit tanquam mota, quas in corpore simplici reperire non possumus, nam vt ipsa forma corporis simplicis dicatur esse mouens, quid erit in eo tanquam

*Quæstio ostendit
na an natura
sit principium
actuum mo-
tus localis ele-
mentorum.*

*Opinio Thomæ
mystarum.*

motum? an eadem forma? at idem mouere & moueri respectu eiusdem motus, nisi per accidens, est impossibile; an materia? at quod mouetur debet esse ens in actu; & materia prima per se non habet maiorem propensionem & habilitatem ad motum qui fit sursum, quam ad motum qui fit deorsum; Cum igitur ita sit, ut in corpore simplici non possit distingui mouens à moto, necessario concluditur eiusmodi corpus non posse moueri à seipso. Vide D. Thomam 1. par. quæst. 18. art. 1. in respon. ad 2. & in commentarijs eius super ea loca Aristotelis quæ proximè supra citauimus.

Opinio Auerroistarum & Scotistarum, quæ est probabilior.

Econtrariò, alij opinantur corpus simplex non à generante sed à seipso moueri; quod sanè tam multis & firmis rationibus confirmant, ut id cuius facile persuadere posse videantur. Etenim quærunt, quomodo motus lapidis deorsum, efficiatur à generante? tripliciter enim potest generans ad eum concurrere, vel impellendo lapidem, aut ei occultam quandam vim, qua moueatur deorsum, impertiendo; sed hoc non est verisimile, tum quia sæpe contingit, ut cum lapis mouetur, generans eius non adsit, quin etià multò ante interierit; oportet autem cum sit actu motus, adesse actu mouens & mobile, quia motus definitur ab Arist. 3. Phy. tex. 23. actus mouentis in mobili; tū etiam quia motus pulsionis quo vnum corpus mouetur ab alio, numeratur ab Arist. 7. Phy. tex. 10. inter motus violentos. Illa verò occulta vis, quam generans imprimit lapidi, quænam aut qualis sit, ne fingendo quidem dici potest; non enim est alia qualitas vel virtus quæ moueat deorsum, quàm grauitas, & quicquid aliud dicitur, quale quale fuerit id, perspicuè cognoscitur superuacaneum, atque fictitium esse. Vel dicent generans concurrere ad motum lapidis, quatenus lapis eam vim motiuam, quæ in eo inhæret, & propter quam fertur deorsum, accipit à generante, quam ob causam talis motus merito assignatur generanti. Verum hoc nihil est, nam sic etiam dici posset calefactio, qua ignis calefacit aquam, non effici ab igne, sed ab eo quod generauit ignem; quandoquidem vim calefaciendi, ignis accipit à suo generante: Præterea, si quia lapis vim motiuam deorsum habet à generante, ideo motus eius deorsum, actiue fit à generante, ergo pari ratione, cum potentia passiuæ & habilitas quæ est in lapide, ut moueatur deorsum, sit etiam lapidi tributa à generante, siue ea sit grauitas, siue aliud quiduis, non solum lapis non dicitur moueri à se actiue, sed nec etiam passiuè, quod est contra Arist. in 8. Phy. 32 & est contra rationem, quia si in lapide nec est principium actiuum, nec passiuum eius motus qui fit deorsum, non esset is motus naturalis lapidi. Vel denique possent dicere, propterea talem motum lapidis effici à generante, quia generans producit formam lapidis, simul etiam

etiam per modum (vt aiunt) sequelæ producit eius motum, secundum illud quod dici solet; dans formam dat omnia consequentia formā; atqui hoc longè abest à vero, nam ea dicuntur à generante produci per modum sequelæ, quæ per eandem actionem qua res generatur producuntur; sicut homo & risibile, nam quia eadem actione producit homo per se primo, & eadem producitur risibile sed secundariò, ideo dicitur risibile generari per modum sequelæ ab eodem generante à quo generatur homo. At generatio lapidis fit in instanti per primum sui esse, motus autè eius secundum locum incipit in tempore per vltimum sui non esse, quare eo instanti quo fit generatio, non est motus, & cum fit motus, tunc non est generatio lapidis; quare non verè dicitur motus lapidis effici à generante; atque hoc quod nunc diximus, manifestius apparet cum lapis non statim ac generatus est, mouetur deorsum, nempe cum ob aliquod impedimentum in loco superiori retinetur; si enim postea sublato impedimento, deorsum moueatur, quis dicet hunc motum tunc fieri à generante? Perspicuum igitur est, nullum modum fingi posse secundum quem dicatur generans concurrere ad motum lapidis. Præterea, si Deus creet lapidem, is proculdubio mouebitur deorsum, nõ aliter atque quiuus alius lapis naturaliter productus; quæredum est, à quo efficiatur motus illius lapidis; nam si non fit intrinsecè ab ipso met lapide, cum nõ habuerit generans naturale, necessariò, secundum istos, dicendum est eum motum fieri à Deo creante, quod qui non ducit absurdum, nescio quid ei absurdum videri possit. Causa enim efficiens motum naturalem lapidis, certa, definita, & vnius modi est, siue lapis creetur ex nihilo, siue ab agente Physico generetur. Hanc sententiam defendit Scotus 2. sent. distinct. 2. quæst. 10. sed eam subobscurè declarat, & leuiter confirmat.

Secunda sententia quod nimirum elementa moueantur à se, tanquam probabilior confirmatur.

C A P. XVI.

V O D autem Arist. existimauerit elementa moueri à seipsis, multis in locis perspicuè declarat. Etenim 1. Phys. text. 84. ait *Aristoteles sensus elementa moueri à seipsis.* naturalia esse quæcunque ab aliquo in se ipsis principio continuè mota perueniunt ad aliquem finem; in 4. Phys. text. 86. innuit graue, & leue esse factiua lationis; in 7. Phy. tex. 10. inquit, omnia quæ mouentur extrinsecus ab alio, moueri violenter; in 4. de Cælo tex. 24. ponit hanc differentiam inter graue, & leue, & inter sanabile, quod hoc extrinsecus mouetur ad sanitatem, illa verò habent in se ipsis

E

*Cur elementa
negat Ari-
stoteles inter-
dum moueri à
seipsis.*

*Elementa
moueri à se-
ipsis ratione
medij, opinio
Auerrois.*

principium suorum motuum. Ad hæc, Eudemus & Alexander per-
spicuis verbis demonstrant (quæ verba refert Simplicius in 2. Phy. su-
per tex. 1.) in elementis esse principium actuum naturalium lationū
quibus ad sua loca mouentur: nam aiunt in elementis nullius motus
naturalis esse principium, nisi eius motus qui fit secundum lationem;
loquuntur autem de principio actiuo, nam principium passiuum est
in illis, non solum respectu motus localis, sed etiam alterationis, ge-
nerationis & corruptionis. Arist. autem his in locis, quibus ait cor-
pora simplicia non moueri à se sed à generante, nihil aliud significa-
re voluit, quàm eiusmodi corpora non moueri à seipsis eo modo quo
mouentur animalia; quæ vndecunque, quocunque, & quandocun-
que volunt, possunt seipsa mouere, ac simpliciter etiam quiescere;
corpus autem simplex non potest moueri, nisi ex certo loco ad certū
locum, idest ex non naturali ad naturalem; & cum cœpit moueri, non
potest sistere motum suum & interquiescere, donec perueniat ad
suum locum naturalem, vt non sine causa Arist. in 5. Phy. 18. scriptū
reliquerit, corpora simplicia non tam mouere se ipsa quàm ferri; qua-
re corpus simplex comparatione animalium potest merito dici non
moueri à seipso. Præterea, sicut sentire dicitur esse quoddam pati, non
quod anima non efficiat actionem sentiendi, sed quia necesse est
prius quàm anima actionem sentiendi perficiat, eam pati aliquid
extrinsecus ab obiecto, accipiendo ab eo vel speciem sensibilem vel
aliud quidpiam; quoniam igitur sensationem præcurrit passio quæ-
dam animæ, sentire dicitur esse quoddam pati. Sic etiam quamuis
corpus simplex moueatur à seipso, tamen quia motum eius necessa-
riò præcedit aliquid immutans ipsum corpus simplex, siue fuerit ge-
nerans siue remouens prohibens, ideo tale corpus dicitur moueri à
generante vel à remouente prohibens. Quamuis autem corpus sim-
plex à se vt diximus moueatur, tamen non mouetur per se, sed ex ac-
cidenti; nempe ratione medij; quemadmodum enim remex mouen-
do triremem, seipsum mouet, sic etiam corpus simplex pellendo me-
dium, perducit seipsum vsque ad locum suum naturalem. Atque hæc
est opinio Auerrois, quam is in 3. li. de Cælo com. 28. & in 4. de Cælo
com. 22. disertissimis verbis exposuit. Quam sententiam etiam Ari-
stoteli placuisse, ipsemet Aristoteles ostendit 3. de Cælo tex. 28. scri-
bens naturam ad efficiendum motum localem corporum simplicium
siue naturalem siue violentum, vt medio aëre tanquam instrumēto,
atque eo sublato neutrum motum effici aut constare posse; & in 4.
Phy. tex. 72. affirmat sine medio, vel quod idem est, in vacuo, nullum
motum corporum simplicium esse posse, totamque causam succe-
ssionis quæ est in eo motu, assignat medio. Quamobrem eorum ratio,

qui putant corpus simplex non moueri à seipſo propterea quòd in eo non ſunt duæ partes, quarum vna ſit mouens altera mota, facile diluitur. Id enim verè dicitur in eo, quod perfectè, & per ſe mouetur à ſeipſo, cuiuſmodi eſt animal, non autem in eo quod ex accidenti & propter aliud mouetur à ſe, qualis eſt motus corporum ſimplicium, quoniam enim lapis trudit aërem aërque truſus pulſuſque cedit lapidi, ideo lapis ſeipſum promouet deorſum. Quanquã ſi rem ipſam accuratiùs expendamus, non minùs quàm nos, hæc ratio vrget ac premit eos qui cenſent corpus ſimplex moueri à generante; nam cū talis motus actu non efficiatur proximè à generãte, quippe cum plerumque ipſum non adſit, neceſſe eſt eum fieri ab aliquo principio, quod ſit in corpore ſimplici, quare etiam ipſi coguntur demonſtrare in corpore ſimplici aliquid, quod ſit proximè eliciens & efficiens illum motum, & alterum, quod eum motum recipiat. Hæc de principio actiuo motus localis qui eſt in elemētis, à Philoſophis in utrâque partem diſputantur. Ego licet poſtერიore ſententiam probabiliorẽ eſſe iudicem, in eo tamen quod ait, medium eſſe neceſſarium quaſi inſtrumentum ad efficiendos motus naturales elementorum, multas, magnasque difficultates exiſtere non ignoro, quas in libris de Elementis tractaturi ſumus.

Motus autem localis animalium proculdubio actiuè ſit ab ipſa anima, tanquam ab agente principali; intercedunt tamen multa inſtrumenta, vt nerui, muſculi, ſpiritus, & pro varietate motuum, vel pedes vel branchiæ vel alæ. Quadruplex enim cernitur huiuſmodi motus in animalibus, vnus ingrediendi vt in homine, aliud rependi vel ſerpendi vt in vermibus & ſerpentibus, aliud volãdi vt in auibus, aliud natandi vt in piſcibus. Poſſe autem horum motuum cauſa dici etiam aliquid externum nempe ipſum obiectum, cuius appetitione vel fuga, animal impellitur ad motũ, ſed ea cauſa non eſt efficiens ſed potiùs tanquam finis, neque mouet motu Phyſico.

*An Natura quæ hic definitur ſit non ſolum forma, ſed etiam materia;
& an utriusque nomen natura conueniat vniuoce.*

CAP. XVII.

V I D A M putant naturam, quæ 2. lib. Phyſ. definitur, eſſe ſolã formam, propterea quòd cum dicitur natura eſſe principium motus, interpretantur ipſi principium actiuum, quale non poſſe eſſe niſi forma. Sed hi falluntur, quia Ariſt. in 2. Phyſ. text. 4. diuidit naturam in eam, quæ eſt ſubiectum, & in eam quæ eſt in ſubiecto, hoc eſt in materiam & formam; & tex. 7. cõparat materiam

*Queſtio vna
na an materia ſit natura*

E ij

cum forma, concludens text. 12. naturam, licet ea de vtraque dicatur, principalius tamé dici de forma; in tex. etiam 21. cum duplex, inquit, sit natura, vtriusque consideratio pertinet ad Physicum. Deinde, si materia non est natura, ergo nulla generatio est motus naturalis, ut pote cuius non est principium actiuum in eo quod generatur; alteratio item & corruptio elementorum non essent mutationes naturales, neque verò cælum esset corpus naturale, neque motus circularis esset ei naturalis si quidem intelligentia, quæ est effectrix illius motus, non est propriè natura cæli. Quid? quòd potentiæ actiue responderet potentia passiuæ? quare si est aliqua potentia actiua quæ sit natura, similiter etiam erit aliqua alia potentia passiuæ quæ sit natura, qualem constat esse materiam: & in 5. Metaph. text. 5. Arist. exponens significata naturæ tandem concludit naturam dici de materia & forma; eaque fuit sententia omnium Græcorum interpretum, quæ Simplicius confirmat etiam testimonio Syriani. Sunt porro nonnulli, qui in omni re naturali volunt formam esse principium actiuum cuiuslibet motus quo ea res mouetur: & fingunt quasdam inchoationes formarum in materia, quas dicunt esse priuatione, quæ est tertium principium, propter quod generationes & corruptiones corporum simplicium sunt naturales; quam opinionem egregiè confutat D. Thomas in 2. Phy. super tex. secundum *cum enim* inquit, *principium agendi sit actus, illa vero inchoatio formæ non sit actus sed tantum aptitudo quædam ad actum, nullo modo potest esse principium actiuum motus; & quæuis illa inchoatio esset forma completa, non ageret tamen in subiectum suum alterando ipsum: quia forma non agit sed compositum, quod non potest seipsum alterare, nisi in eo sint duæ partes quarum una sit alterans & alia alterata. Materia igitur quatenus habet naturalem potentiam ad formam & ad motum, est natura, & facit ut motus eius rei in qua est, sit naturalis.* Hæc D. Thomas. Verùm hanc quæstionem satis copiosè & accuratè tractat Scotus 2. sent. dist. 18. quæst. vnica.

*Praclara D.
Thome sen-
sentia.*

*Questio de-
cima, an for-
ma magis sit
natura quam
materia.*

Deinceps videamus an nomen naturæ vniuocè ac æqualiter dicatur de materia & forma. Simplicius super tex. 3. 2. Phys. negat definitionem naturæ esse vniuocam, idque confirmat testimonio Syriani: idem sentit Auer. super eundem text. & Albertus Magnus in 2. Phys. tract. 1. cap. 3. & sanè meritò, nam non potest ea definitio esse vniuoca cuius & definitum & partes definitionis dicuntur analogicè, id quod accidit huic definitioni; natura enim quæ definitur, dicitur analogicè de materia & forma, ut ait Auer. 2. Phys. cōm. 1. atq; id confirmari potest testimonio Arist. qui in 2. libr. Phys. text. 81. & 91. formam inquit, esse finem materiæ, & materiam esse propter formam, quod latius edocet 1. de Partib. animalium, capite 1. in libro autem 5. Me-

5. Metaphy. tex. 5. scribit naturam primò & propriè dictam, esse formam, materiam verò dici naturam quatenus est susceptiua formæ: generationem item siue ipsum nasci, appellari etiam naturam propterea quòd est via ad formam. Præterea, natura dicitur analogicè in cælo & in rebus sublunaribus sicut ait Auer. in 2. Phy. com. 1. & in 2. de Cælo com. 3. & in 2. Metaph. com. ult. & in Disputationibus contra Algazelem disputatione. 14. cuius rei causa, & ratio in promptu est, non enim possunt res corruptibiles & incorruptibiles vno genere Physico comprehendì, neque principia rerum immortalium atq; mortaliũ vnus rationis esse possunt; Vide Arist. in lib. 10. Metaphy. tex. ult. & Auer. in lib. de Substantia orbis cap. 1. Deinde, nomen principij dicitur analogicè de actiuo & passiuo, de illo quidem principaliter, de hoc autem minùs principaliter, quemadmodum Auer. innuit Com. 1. 2. Phys. Postea, nomẽ motus non dicitur pari ratione de omnibus motuum generibus, sed præcipuè de motu locali, quod Arist. luculenter ostendit lib. 8. Phys. à tex. 55. ad 61. Nomen denique ipsius quietis, si expositionem Græcorum sequeremur qui censent etiam ipsum cælum quodam modo quiescere, propriè dicitur in rebus corruptibilibus, in cælo autem non nisi metaphoricè.

An in composito naturali præter materiam & formam sit quadam alia tertia natura re diuersa à partibus.

C A P. XVIII.

L T I M O loco tractanda est illa quæstio, an totum re distinguatur ab omnibus suis partibus simul sumptis; totũ, in quâ non vniuersale, non quantitatiuum vel integrale, non mixtũ, sed totum essentiale, quale est animal respectu corporis & animæ, & ignis respectu materiæ, & formæ ex quibus constat. Neque verò quisquam putet huius quæstionis tractationem alienam esse huic loco; hinc enim cognosci & iudicari debet, an sit tantũ duplex natura, materia nimirum & forma, an verò præter illas sit tertia lōgè potior, atque præstantior quæ est substantia ipsius compositi naturalis. Quam sit autem difficilis hæc quæstio, vel ex eo animaduerti potest, quòd hac de re non satis constanter loqui videntur Peripatetici. Etenim Arist. in 7. Metaphy. text. ultimo satis apertè significat totum re distinguì à suis partibus, scribens ipsum BA, esse aliud quidpiam, quàm b, & a, sicut caro est alia res quàm ignis & aqua; idẽmque insinuat faciens multis in locis tres substantias nempe materiam, formam, & compositum. At in 1. Phys. text. 17. & in 2. de Anima text. 10. videtur contra sentire. Deinde Auerroes in 1. Phy. Comm. 17. ait totum nihil

Quæstio vndecima an totum essentiale re distinguatur ab omnibus suis partibus.

E iij

aliud esse quàm suas partes: idémque confirmat in 7. Metaphy. com. 20. & 44. At contrarium docet in 7. Metaph. comm. vltimo in 3. de Anima. Com. 5. in 5. Metaph. Com. 6. in 7. Metaph. com. 27. Quamobrem Auerroistæ distracti sunt in contrarias opiniones: Aliis aientibus, aliis autem negantibus totum re distingui à suis partibus. Similiter etiam Thomistarum non est concors sententia, quidam enim distinctionem realem totius à suis partibus probant: Alij verò reprobandi propterea quòd D. Thomas in 4. contra gentes cap. 81. videtur eiusmodi distinctionem refellere, in 3. autem Sentan. dist. 2. quæst. 1, art. 3. quæst. 3. & in 3. parte quæst. 6. art. 5. videtur eam approbare. Nos igitur primum ostendamus quid alij senserint, tum doceamus, quid doctrinæ Arist. congruentius, ac probabilius esse videatur.

Quidam existimarunt, vt refert Heruæus. Quodlibeto 2. quæst. 14. totum re distingui à suis partibus; quam opinionem probant declarando tria; vnum est, totum distingui à partibus per modos quosdā intrinsecos quos superaddit partibus & in se simul cōplectitur, qui modi duo sunt, esse in alio qui est formæ, & esse id in quo est aliud, qui est materiæ: Alterum eorum dictum est, huiusmodi modos re distingui à partibus, nempe ipsum esse in alio, re distingui à formæ, & esse id in quo est aliud, à materia: Tertium est, non facere compositionem cum ipsis partibus, idest cum materia & formæ. Hæc sententia falsa est, quam Heruæus quantum ad tria quæ continet, bene confutat. Primum enim isti modi per quos differt totum à suis partibus, vel sunt partes totius, & sic totum differret ab omnibus partibus per aliquas partes, quod est impossibile; vel sunt passionēs totius, sed cū passio sit posterior subiecto nec essentiam eius attingat, non poterit totum per se primò ac essentialiter distingui à partibus per illos modos: Vel isti modi sunt ipsum totum, at id esse nequit, nam totum est vnum, illi modi sunt duo inter se distincti & oppositi; totum, quale est homo & equus, est ens absolutum & ponitur in categoriis; illi modi sunt respectus quidam nec per se, vt fatentur assertores istius opinionis, vllum in categoriis locum habent. Deinde qui fieri potest vt istimodi re distinguantur ab ipsis partibus? hinc enim efficeretur vt isti modi habeant alios modos, & ita res eat in infinitum; nam vel sunt accidens vel substantia, si accidens, ergo habent esse in alio; si substantia vel materia, vel formæ, quare vel habebunt esse in alio vel erunt id in quo aliud habet esse. Postremò, istos modos, cum re distinguantur à partibus, non facere cum eis vllam compositionem, quis sanæ mentis possit credere? Nam esse duo quæ re differant, & vnum sit in alio ei coniunctum citra vllam compositionem, non solum est incredibile, sed neque est intelligibile.

*Prima opinio
eiusque refu-
tatio.*

*Exponitur secunda opinio ponentium distinctionem realem
inter totum & partes.*

C A P. XIX.

L T E R A opinio est eorum qui arbitrantur totum re distin- *Secunda opi-*
 gui à suis partibus, non per aliquos modos, verum seipso qua- *nio satis pro-*
 tenus ex vnione formæ cum materia, resultat tertia quædam *babilis.*
 entitas quæ est substantia & quiditas ipsius compositi, & propter
 quam ipsum totum formaliter & completè habet vt sit totum. Hanc
 opinionem tuentur magni tum Theologi tum Philosophi: Scotus
 3. Sentent. dist. 2. quæst. 2. Heruæus. Quodlibeto 2. quæst. 14. & prin-
 cipes Thomistarum Capreolus, Caietanus, Ferrariensis & item Auer-
 roistarum, Burlæus, Iandunus. Rationes quibus hæc probatur opi-
 nio ex Scoto & Scotistis magna ex parte sumptæ, sunt hæc. Prima Ra-
 tio. Totum est vnum ens per se, sed omnes partes simul sumptæ non
 sunt vnum ens, sed multa entia, ergo totum distinguitur re à suis par-
 tibus: alioquin nihil interesset inter totum quod est vnum ens per
 se, & inter totum quod est vnum per aggregationem, vel per accidēs,
 hæc enim tota non sunt aliud, quàm suæ partes simul sumptæ velut
 domus, acervus lapidum, exercitus, &c. Secunda. Generatio, tū quia
 est vna mutatio numero, tum quia est substantialis, debet habere pro
 primo & proprio termino ad quem, aliquid quod sit verè vnum &
 substantia, sed hoc non est materia, neque forma, quia secundū Arist.
 nec materia nec forma per se generatur; neque est materia & forma
 simul sumptæ, quia ipsæ non sunt verè vnum ens: sed duo entia, cum
 igitur compositum sit id quod generatur, erit ipsum re diuersum à
 suis partibus. Nec valet quod respondent quidam, materiam & for-
 mam, vt sunt simul & inuicem vnitæ, esse ipsum totum, & id quod
 per se generatur; hoc inquam non valet, nam ista simultas seu vnio,
 est relatio, quare non potest esse terminus generationis, tum quia se-
 cundum Aristot. in 5. Phys. non fit per se motus ad relationem, tum
 etiam quia terminus generationis debet esse substantia. Tertia. Se-
 queretur id quod corruptum est etiam post corruptionem suam, re-
 manere integrum atque completum secundum essentiam suam sicut
 erat antea; etenim corrupto homine remanet materia & anima ra-
 tionalis, sed homo nihil aliud est secundum eos qui nolunt totum
 re distingui à suis partibus, quàm materia & forma, ergo post cor-
 ruptionem hominis, remanet integer homo secundum essentiam;
 nam vnio corporis & animæ quæ ante corruptionem erat in homi-
 ne, post corruptionem autem non superest, cum sit relatio quædam;
 nihil planè attingit essentiam hominis. Quarta. Ea de quibus simul

E iiii

verè dicuntur contradictoria, non possunt esse idem secundum rem, sed de toto & partibus enuntiantur contradictoria; siquidem de toto dicitur quòd est vnũ, de partibus quòd sunt multæ; de toto quòd caussatur & componitur ex partibus, de partibus quòd caussant & componunt totum: ergo totum & partes non sunt idem secundum rem. Quintò. Nihil caussat seipsum, & causa realis semper caussat aliquid à se diuersum realiter, sed materia & forma sunt caussæ reales, & simul iunctæ caussant ipsum totum compositum, ergo hoc re distinguitur ab illis. Sextò. Vnius passionis vnum est subiectum, cum ergo multæ sint propriæ passionis ipsius compositi vel totius, partes autem eius simul sumptæ non sint verè vnum aliquid, relinquitur ipsum totum re diuersum esse à suis partibus. Septimò. Si in homine præter materiam & formam non est tertia quædam res quæ sit substantia totius, necessariò sequitur animam rationalem esse quantam & diuisibilem; probatur consequentia, nam subiectum quantitatis præsertim terminatæ, est totum compositum: quare si homo non est aliud secundum rem quàm materia & anima rationalis, necesse est quantitatem hominis subiectiuè inhærere in materia & in anima rationali; ex quo necessariò efficitur, animam rationalem necessariò esse quantam, non enim fieri potest vt quantitas subiectiuè insit in aliquo, & non continuo reddat ipsum quantum. Octauo. Si homo non est res quædam diuersa à materia sua & forma, ergo homo generando hominem nihil producit, quare falsò dicitur generare; quid enim producit? an materiam? sed ea est ingenerabilis & incorruptibilis: an formam? sed anima rationalis, quæ est forma hominis, non producit ab homine sed ex nihilo creatur à Deo: an vnionem animæ, cum corpore? verum ea cum sit respectus quidam, non potest per se produci, præsertim cum terminus generationis sit substantia. Nond. Aristoteles in 2. de Anima tex. 2. & in 7. Metaph. tex. 7. & in 12. Metaph. tex. 14. diuidit substantiam tripliciter, in materiam, formam & compositum, & ait esse tres substantias; cum igitur membra diuidentia debeant esse inter se diuisa erit substantia compositi re diuersa à materia & forma; alioquin si compositum est idem quod materia & forma, non erunt tres, sed duæ tantum substantiæ, nisi fortè illam simultatem & vnionem materiæ & formæ, libeat appellare substantiam, quod quantum à vero absit, nemo est qui non videat. His igitur rationibus hæc secunda opinio comprobatur. Veniamus ad tertiam opinionem quæ cæteris est probabilior.

Tertia opinio eorum qui negant totum re distingui à suis partibus.

C A P. X X.

DVRANDVS lib.3. Sent. dist. 2. quæst. 2. & Gregorius Ariminensis 1. Sent. dist. 2 4. quæsti. art. 1. & alij graues viri, opinantur totum non re sed ratione distingui ab omnibus partibus suis simul sumptis; quam opinionem his rationibus conantur persuadere. Prima. Secundum Scotum, omne ens absolutum & realiter distinctum ab alio, potest, saltem per diuinam potentiam, separari ab illo, cum igitur totum sit ens absolutum, & secundum Scotum, re distinctum à partibus, posset ab omnibus suis partibus separatum existere: quod tamen implicat contradictionem, quia de ratione totius est habere in se partes. Secunda. Vel totum distinguitur à partibus secundum se totum, vel secundum aliquid sui, si secundum se totum, ergo secundum omnes partes suas, quare secundum omnes partes suas differt ab omnibus partibus; si secundum aliquid sui, cum id non possit esse passio totius, quippe quæ sit eo posterior, erit pars totius, quare secundum aliquam partem differret ab omnibus partibus; vtrumuis eorum dicatur, implicat contradictionem, ergo, &c. Tertia. Quidquid aduenit enti in actu est accidens, sed ista entitas totius aduenit formæ vnitæ cum materia quæ forma est actus, ergo illa entitas totius, est accidens; atque hæc ratio est D. Thomæ in 4. contra Gentes cap. 81. Quarta. Ternarius esset quaternarius, nam præter tres vnitates partiales, esset quarta vnitas, nimirum entitas totius ternarij, & sic nõ posset dari binarius. Quinta. Tota aliqua quantitas, esset maior quàm omnes suæ partes simul sumptæ, nam tota quantitas habet omnes quantitates omnium suarum partium, & præterea habet entitatem totius, quæ non potest esse aliud quàm quantitas, ergo habet plures quantitates, quare est maior. Sexta. Essent cuiuslibet generationis duo termini, vnus forma, alter entitas totius, at vnus motus numero, vnus tantum terminus esse potest. Septima. Videtur secunda opinio esse contra Auerroem, & contra Aristotelem, ac veteres Peripateticos. Nam secundum eos tota quiditas compositi naturalis est forma, vt supra ostensum fuit, at si præter materiam & formam est illa tertia entitas totius, necesse est ipsam esse quiditatem rei, non autem formam. Octaua. Ista entitas totius si est à partibus suis distincta, ergo ex tali entitate & partibus fit vnus ens per se, & fit aliud quoddam compositum, & aliud totum, quare erit duplex vnum ens per se, duplex compositum, & duplex totum; quæ omnia non modo sunt manifestè falsa, sed etiam inuoluunt contradictionem. Nona. Separetur cogitatione ista

entitas totius ab entitatibus omnium partium, & quærat^{ur} an in illa entitate totius separatim à partibus considerata, includantur partes nec ne? non includi eas, est contra rationem totius; includi autem, est contra suppositionem; neque dicat quisquam non posse cogitatione separari entitatem totius ab entitatibus partium: etenim cum entitas totius sit absoluta, & diuersa à partibus, nulla causa est nec verò fingi potest, cur nequeat animo secerni & seorsim considerari. Decima. Damascenus ait, & id videtur probatum, & receptum ab omnibus Theologis, Verbum Diuinum Christi incarnatione nihil assumpsisse, quod postea dimiserit, at si præter animam & corpus, est tertia quædam entitas hominis, eam Verbum Diuinum assumpsit, quam tamen postea in morte Christus dimisit; non enim sicut post mortem Christi remansit materia & anima, quibuscum semper vnita fuit Diuinitas; sic etiam dicere possumus remansisse humanitatem, quippe cum eam per disunctionem, atque separationem animi à corpore necesse sit desinere. Vndecima. Si in composito naturali præter materiam & formam est ista entitas totius, ipsa erit natura, omnis enim substantia Physica est natura, quare non tantum duplex erit natura nimirum materia & forma, vt vult Aristoteles in secunda Physica, sed erit triplex; at cuius motus ista natura principium erit? aut qua ratione definitio naturæ ei poterit accommodari? aut quale principium erit, actiuum ne an passiuum? aut quo pacto erit causa, vt moueatur id in quo est? Duodecima. Aristoteles in septimo Metaphysicæ textu ultimo, quo in loco qui secundam opinionem sequuntur existimant eum ipsis suffragari, satis aperte declarat, quemadmodum velit totum distingui à partibus, cum enim scribat aliud esse, *ba*, & aliud, *b*, & *a*, quis non intelligit eum non ponere distinctionem realem inter totum & partes, sed tantum discrimen rationis? non enim, *ba*, est alia entitas, quàm, *b*, & *a* simul, sed tantum ab illis differt in sono pronuntiationis sicut dictiones differunt à syllabis & literis tum sono tum significatione. Præterea, nomen Aristotelis alibi sicut in principio huius questionis indicauimus, apertissimis verbis docet totum non esse aliud quam omnes partes simul sumptas? His rationibus confirmatur tertia hæc opinio & secunda quæ ei contraria est, refellitur. Nos autem, quia putamus vtramque opinionem probabilem esse, & neutrius rationes vel necessarias vel etiam admodum firmas esse, ideo quæ pro vtriusque sententiæ confirmatione posita sunt argumenta, breuiter dissoluemus,

NE Longiores simus singulas rationes cuiusque opinionis subtiliter & explicatè soluendo, idcirco breuem tantummodo cuiusque rationis solutionem attingemus. Ad rationes igitur secundæ opinionis, hoc modo responderi posset. Ad primam. Sicut ternarius dicitur vna species numeri, nō propter vnā aliquam entitatē re distinctā à tribus vnitatibus, quomodo enim vna res numero in tribus aliis rebus distinctis & discretis esse queat? sed quia est vna quædam certa ac determinata collectio vnitarum; sicut etiam domus dicitur vna propter vnā compositionē & figuram partium; sic etiam compositum naturale est vnum propter naturalem vnionē, & coniunctionē formę cum materia: neque enim vel proprię affectiones rei naturalis existere, neque motus naturales effici possent, nisi forma esset vnita & coniuncta materiæ. Interest autem multum inter vnum per se, quale est compositum naturale, & vnum per accidens; quia in illo partes habent inuicem essentialiter ordinem atque dependentiam, adeo vt vna pars non possit obtinere perfectionem suam sine altera, in hoc autem non sic est. Ad secundam. Generatio terminatur ad formam substantialem, non quidem separatam à materia, sed ei inhærentem intimèq; coniunctā: quam obrem dicitur generari compositum, quia nihil est aliud compositū, quam forma coniuncta cum materia; vnde Arist. in 7. Metaph. text. 27. *Non, inquit, generatur hoc vel hoc, sed hoc in hoc.* Hoc est non generatur materia, aut forma separatim, sed forma in materia; & paulo infra sic ait, *non fit forma sed copulatio formæ cum materia.* Ad tertiam. Essentia hominis integra, non est sola forma separata, sed est forma vnita cum materia; & quia post mortem hominis, anima non habet esse in materia, nec in ea operatur, idcirco tunc non est integra essentia hominis. Ad quartam. Hęc ratio non concludit, ea de quibus simul verè enuntiantur contradictoria, re distingui inter se, sed tantum probat ea distincta esse debere saltem ratione; alioquin necessarium esset re distingui, vniuersale à singularibus, priuationem à materia, totum quantitatum à suis partibus, relationem à fundamento, figuram à quantitate, actionem à passione: de quibus tamen propositiones inuicem contradicentes verè confici & pronuciari possunt. Ad quintam. Hęc ratio vim habet in eo, quod causat effectiue, non autem in eo, quod causat intrinsecè, vel essentialiter, vt sunt materia, & forma: nec valet in eo quod causat quantitatiue, alioquin eadem ratione concludi posset totum

quantitativum re distingui à suis partibus. Nam sicut partes essentielles causant totum essentiale, sic quantitativum totum quantitativum efficiunt. Dicuntur autem materia, & forma causare ipsum compositum, propterea quod sunt sibi inuicem causæ, nam materia est causa formæ quatenus forma educitur ex potentia materiæ & in ea recipitur, forma verò vicissim est causa materiæ, quatenus eā actuatur, determinat, & perficit; ex hac autem mutua earum causalitate efficitur naturalis earum unio, & cōiunctio, propter quam est & nominatur compositum naturale. Ob hanc igitur causam materia & forma compositum causare dicuntur. Ad sextam. Propriæ passiones dicuntur esse ipsius compositi, quia non oriuntur ex materia, nisi prout est actuata & determinata à forma, nec oriuntur à forma, nisi ea ratione, ut est unita materiæ. Ad septimam. Per multis viris doctis non prabatur quātitatem subiectivè esse in toto composito, sed putant eam immediate inherere in materia prima, accipere verò hos vel illos terminos ab agente, secundum varietatem formarum, quas inducit in materiam; quocirca anima rationalis, licet sit actus materiæ quantæ, tamen quia ab ea non pendet, sicut in se non recipit ipsius materiæ, ut ita dicam, materialitatem, ita nec ipsius quantitatis in se recipit extensionem ac diuisionem. Ad octauam. Non possumus inficiari multis in rebus longè diuersam esse rationem generationis hominis, quàm cæterarum rerum naturalium, veruntamen dicitur homo generare hominem, tum quia efficit ipsum corpus humanum, tum etiam, quia largitur dispositiones propter quas materia fit capax animæ rationalis, & præbet ea quæ necessaria sunt ad efficiendam unionem animæ cum corpore, qua unione posita, existit homo, eaque sublata corrumpitur & interit. Ad nonam. Propterea vocat Aristoteles compositum, tertiam quandam substantiam, quia forma coniuncta materiæ habet substantialem quandam modum essendi, qui modus consistit in naturali partium unione; qui modus, est diuersus à modo proprio materiæ, & à modo proprio formæ ea ratione ut per se considerantur disiunctæ inuicem atque dissociatæ.

Soluantur rationes tertiæ opinionis.

C A P. X X I I.

VONTIAM autem breuiter docuimus, quemadmodum rationes secundæ opinionis solui possent, consequens est, ut ad rationes tertiæ opinionis simili breuitate respōdeamus. Ad primam. Respondet Antonius Andreas primæ classis Socraticæ, in 7. Metaphysicæ, quæst. ult. maiorem propositionem illius argumentationis

tionis esse veram, si illud absolutum est prius, & non dependens essentialiter ab alio: at compositum est posterius, & essentialiter dependens à partibus; si quis autem instet: quòd facit Deus accidens sine subiecto, cum tamen accidens sit posterius, & dependens essentialiter à subiecto: respondet non esse simile, quia accidēs non habet subiectum pro causa intrinseca, sicut compositum habet materiam & formam, nullus autem effectus simpliciter, & omnino dependet à causa extrinseca præter quàm à prima, quia Deus omnem causalitatem extrinsecam potest supplere sine causa secunda, non sic de causis intrinsecis, quippe quæ includunt imperfectionem, nimirum esse partem causati. id quod in Deum cadere nullo modo potest. Hæc ille. Ad secundam. Entitas totius, dupliciter considerari potest, vel in se formaliter, & præcisè, vt est quædam res distincta à suis partibus, & sic se tota differt ab omnibus suis partibus, vel constitutiue, & integratiue, vt dicit relationem ad partes ex quibus componitur, & sic non differt aut se tota aut secundum aliquid sui à suis partibus. Ad tertiam. Ista ratio D. Thomæ supponit non posse esse in vno composito naturali multos actus substantiales, quod non probatur multis, qui putant in aliquibus compositis esse multas formas substantiales. Nam quod aduenit enti in actu completo, nec habenti vltiùs potentiam essentialem ad alium actum perfectiorem, id est, accidentarium, at quod aduenit enti in actu apto perfici & determinari per alium actum perfectiorem, id est substantiale. Ad quartam & quintam. Alia est ratio totius essentialis, & alia totius quantitatiui: illud dicerent aliqui re distingui à suis partibus, hoc autem minimè. Præterea, vnitas illa totalis ternarij non est numeralis sed entitatiua, & transcendentalis, quare cum aliis tribus vnitatibus non facit numerum quaternarium. Similiter etiam entitas totius magnitudinis, & entitas formalis & transcendentalis, non habens in se extensionem, quare simul cum suis partibus, non facit quid maius secundum molem, quàm omnes eius partes simul sumptæ. Ad sextam. Nihil prohibet esse duos terminos generationis diuersa ratione, vnum vt quo, qui est forma; alterum vt quod, qui est substantia composita. Ad septimam. Quia proprium quiditatis est determinare, distinguere, &c. Hæc autem magis conueniunt formæ, quàm entitati totius, idcirco forma potius appellatur quiditas, quàm illa entitas totius. Ad decimam. Hæc ratio Theologica, est, quare eius solutio non est hoc loco à nobis qui Philosophiam tractemus, requirenda. Eam verò infirmam esse & multis modis solui posse, ostendit Capreolus in 3. Sent. distinct. 2. quæst. vnica art. 3. in responsione ad argumenta contra secundam conclu-

tionem. Satis erit in præsentia lectorem monere, illam Damasceni sententiam, Verbum, quod semel assumpsit nunquam dimisit, intelligendam esse de partibus essentialibus humanæ naturæ, corpore nimirum & anima rationali, à quibus nunquam Verbum diuinum separatum est, ne illo quidem triduo, quod inter mortem & resurrectionem Christi, interiectum est. Atque hanc esse veram propriamque verborum Damasceni sententiam liquidò cognoscer quicumque locum illum & verba Damasceni tantum non oscitanter legerit. Porro cæteræ rationes, quas hic insolutas relinquimus, videntur nobis admodum probabiles, quare tum propter eas, tum etiam quia non sunt multiplicanda entia sine causa & necessitare, tertiam opinionem, probabiliorē esse iudicamus. Atque his expōsitis, finem habet liber septimus.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

DE CAUSSIS

LIBER OCTAVVS.

OST explanationem materiæ, formæ, ac naturæ, proximè differendum est de caussis; tum quia illarum cômune est, esse caussas, tum quia causarum métio persæpe fit in Physiologia, & omnis quæ ratione conficitur doctrina, ex caussis proficiscitur & omnino pendet. De caussis autem, & si agit Logicus atque Metaphysicus, multò aliter tamen quàm Physicus; etenim Logicus agit de caussis ea ratione, vt sunt principia cognoscèdi & scièdi res; scire enim est rem per causam cognoscere; & tam demonstratio quàm definitio, quæ sunt duo instrumenta Logica sciendi, ex caussis procedunt, Metaphysicus autem agit de caussis quatenus causa & causarum diuidunt ens quod est subiectum Metaphysicæ; siquidem omne ens est aut causa aut causatum, & quia ratio causæ pertinet ad omnes res tam materiales, quàm immateriales, suas namque Intelligentiæ etiam caussas habent. At Physicus eo modo sermonem habet de caussis, vt eas consideret in ordine ad motum; namque corpora Physica præsertim sublunaria, omnia quatuor causarum genera complectuntur. Neq; vero nobis animus est minutissima quæque ac leuissima quæ de caussis dici possent consecrari, sed eas tantum res quæ abditiores sunt, & à vulgari notitia remiores, grauiiores etiam & obscuriores quæstiones enodare.

De numero Causarum.

C A P. I.

RISTOTELES, vbi agit de caussis, nusquam tradidit generalem definitionem causæ: fortasse quia cum causa non dicatur vniuoce, difficile fuit eiusmodi definitionem conficere. quæ in quodlibet genus causæ cōueniret. Quidam ita definiunt causam, *quæ dat esse rei*, sed non bene, nam nec materia, nec finis dant esse rei, sed id est intrinsecè quidè formæ, extrinsecè autè efficientis.

Fortasse posset hoc modo definiri : *Causa est quæ in suo genere per se & principaliter concurrir ad constituendum effectum.* Dicitur illud in suo genere quia licet materia sit infima causarum, ea tamen in genere causæ materialis principaliter ac per se concurrir ad effectum, nec suam causalitatem accipit ab aliis causis. Dicitur *per se & principaliter* ut excludantur causæ per accidens, & quæ principibus causis tãquam ministræ inferuiunt. Quatuor autem esse causarum genera, nusquam etiam Aristot. demonstravit, sed id tãquam per se clarum sine probatione assumpsit. Posset autem ad id ostendendum adhiberi ea ratio quam affert Simplicius 2. Physicorum super text. 68. Quod efficitur inquit, tantum potest habere duas causas internas, materiam ex qua fit & formam per quam fit hoc aliquid, neque plures causæ fingi possunt quæ sint intra effectum: extrinsecus autem effectus indiget efficiente, nihil enim fit à seipso, sed quicquid fit ab alio fit: Efficiens autem naturale non agit temerè & inordinatè sed determinatè ob certum aliquem finem, alioquin non constanter, non ordinatè, non eodem modo plerunque ageret: quare in effectione rerum naturalium omnes supradictæ quatuor causæ cernuntur, nec opus est pluribus.

Brevi demonstratio, quòd sint quatuor genera causarum.

Ideam esse quintum genus causæ distinctum ab aliis quatuor secundum Platonicos probatur quatuor rationibus.

Verum Platonici adiungunt quintam causam, quam ipsi vocant Ideam & exemplar. Namque Deus molitor effectorque omnium rerum, cum nihil agat nisi sapienter, id est perfectè intelligèdo quid, & quorsum agat, habere debet ipse Ideas id est notiones & formas intelligibiles earum rerum quas agit, nihil enim fit in rebus quod non ante imò quod nò ex omni æternitate fuerit in Intelligètia & scientia Diuina. ac velut artifex animo conceptam habet Ideam & formam operis quod efficit, ita Deus omnium suorum operum ideas & rationes habet. Quæ Platonis sententia confirmari potest his argumentis. Primò, quot modis fieri potest de rebus quæstio propter quid, totidem causas esse necesse est, nam quæstio propter quid petit causam, sed potest fieri quæstio propter quid de re aliqua, cui non possit benè respòderi & satisfieri per quatuor supradictas causas ab Aristotele traditas, sed tantum per causam exemplarem, ergo poni debet causa exemplaris. Maior per se nota est, Minor autem hoc modo probatur: Si de imagine Socratis quæ est sima quærat propter quid sit illa imago sima, ad id respòderi nequit vel propter materiam imaginis, vel propter formam seu figuram, vel propter artificem, aut finem id accidisse, sed tantum propter exemplar quod sibi artifex imitandum proposuit. Idcirco enim imago Socratis est sima, quia Idea & exemplar Socratis, quod voluit pictor in illa imagine exprimere, habebat similitatem; erat enim Socrates simus. Deinde,

hoc

hoc idem Simplicius sic argumentatur, res naturales sunt id quod sunt, quia participant forma quæ est in materia; in omni autem participatione, tria reperiri debent, id quod participat, & quod participatur & à quo siue ad cuius similitudinem fit participatio: materia est quæ participat; forma naturalis quæ participatur, ergo debet esse quiddam tertium à quo manet participatio, & cuius particeps efficiatur forma quæ inducitur in materiam; hoc autem nihil aliud est quàm Idea & exemplar. Præterea, nisi essent Idæ non posset reddi vlla causa, cur in effectiōne mūdi tam multæ ac variæ species rerum fuerint conditæ: Nam ipsum nihilum ex quo mundus creatus fuit, ex se indifferens & indeterminatum est; potentia item Dei est infinita & indifferens ad omnes effectus, nisi ergo Deus haberet in se varias rerum Ideas ad quarum similitudinem effingeret quæcunque molitur, non posset reddi causa cur hominem potius creet quàm equum aut leonem aut aliud quidpiam. Postea, si tollas Ideas & rationem exemplarem, quam asseres causam ei qui petet, cur homo vel alia quævis species, sit ita definita & determinata, vt semper eandem perfectionem essentialē immutabiliter obtineat? vel cur homo sit animal rationale & non potius equus vel lapis? cur etiam natura semper eodem modo producat hominem? Qui autem amplectuntur causam exemplarem, faciliè has & alias similes quæstiones explicare & expedire possunt. Modus enim, numerus & mēsurā omnium rerum naturalium, præscriptus & definitus est à Deo secundum vniuscuiusque speciei Ideam & exemplar, quod ipse mente sua continet. Hæc Platonici pro causa exemplari.

Verum Aristoteles huiusmodi causam exemplarem aut nullam esse putat, aut non separat à supradictis aliis quatuor causis, siquidē eam refert ad causam efficiētem; nam cum duplex sit efficiens, vnum quod agit sine cognitione, quod vocatur agens naturale: alterum quod agit cognoscendo & intelligendo vt homo: sicut agens naturale habet in se formam naturalem per quam producit effectum, & cuius simile eum facit: sic etiam agens per intellectum habet in se formam intelligibilem eius rei quam effecturus est, & contendit, quoad eius fieri possit, facere opus suum simile eius formæ siue Idæ quam animo comprehensam tenet. Atque hoc spectans Aristot. ait in 7. lib. Metaph. domū materialem effici à domo quæ est in mente artificis, & sanitatem quæ sit in corpore; proficisci à sanitate id est, à sanitatis Idæ, & forma, intelligibili quæ est in mente Medici. Itaque sicut forma quæ est in agente naturali pertinet ad causalitatem efficiētis, nec facit diuersum genus causæ, sic Idea quæ est in agente per Intellectum non facit quantum quoddam genus causæ separa-

*Aristoteles
causam ex-
plarem refert
ad causam
que est vt
forma vel vt
efficiens.*

tum ab illis quatuor, sed pertinet ad completam rationem caussalitatis effectiuæ quæ est in agente per Intellectum: sicut igitur calor ignis, est efficiens caloris in aqua, & licet calor respectu ignis sit forma, tamen respectu caloris aquæ, est efficiens; sic etiam domus intelligibilis quæ est in mente architecti, & nihil aliud est quàm Idea domus, efficit domum in materia sensibili, & illa Idea est forma architecti vt est artifex, sed est efficiens ipsius domus sensibilis, atque hanc ob causam Arist. 2. Phys. text. 28. definiens causam formalem ipsam appellat rationem & exemplar. Atque ex his quæ diximus, faciliè erit cuius soluere rationes quæ pro causa exemplari sunt allatæ. Hæc autem de causa exemplari dicta sunt, ne, quod ad numerum causarum pertinebat, id omnino prætermissum esse videretur. Causæ autè instrumentariæ, reducuntur ad genus causæ, cuius sunt instrumenta: vt si fuerint instrumenta efficiendi, rediguntur ad causam efficientem; si instrumenta & præparationes materiæ ad accipiendam formam, reuocantur ad causam materiale.

Explicantur definitiones & causalitates singularum causarum.

C A P. I I.

N VNC si singularum causarum vim, rationem atque causalitatem expendamus. Materia in 2. Phys. ita definitur. *id ex quo fit aliquid ita vt insit.* Quæ definitio differt ab ea quæ traditur in 1. Phys. tex. 82. quia illic definitur tantum materia prima, quocirca ponuntur in definitione illæ particulæ (subiectum primum, & vltimum) hic autem definitur materia tam prima quàm secunda, tam naturalis quam artificialis; non tamen definitur materia accidentium, quoniam accidens cum sit forma simplex, non habet materiam ex qua fiat, sed tantum materiam in qua fiat & insit, vt est apud Aristot. 8. Metaph. text. 12. Peripateretici vocant id quod subest accidenti & in quo ipsum accidens inhæret, non quidem materiam sed subiectum, quare esse in subiecto ita proprium est accidentis, vt nulli contineat substantiæ. Habet autem materia duplicem causalitatem, vnā respectu compositi, quæ est esse id ex quo fit & constat ipsum compositum, & ratione cuius habet subsistentiam, ita vt nullo modo insit in alio: Alteram respectu formæ, quæ est esse id ex cuius potentia forma educitur, & à quo recipitur & sustentatur. Cætera quæ de materia hic dici possent, copiosè tractata sunt in quinto huius operis libro. Forma definitur esse (ratio & quod quid erat esse rei) appellatur etiam exemplar, species, terminus, & aliis nominibus quæ omnia sunt à nobis supra libro 6. subtiliter explicata. Duplex item est causalitas formæ, vna respectu compositi, quæ est dare ei esse tam quiditativum,

Duplex causalitas materiæ.

Duplex causalitas formæ.

quàm actualis existentiae, idque constituere in certo gradu entium, & ab aliis reb⁹ essentialiter distinguere: Altera est respectu materiae, quae est eam actuare, determinare, eiusq; informitatem perficere & ornare. Cum igitur supradictum fuit materiam esse causam formae, nunc autem dicamus etiam formam esse causam materiae, palam est est has duas sibi inuicem causas esse, vnam subiectiuè, alteram (vt ita loquar) actuariuè & formatiuè. Quemadmodum etiam se inuicem finiunt atque terminant, materia quidem finitur à forma quatenus materia habet potètiā indifferentem ad omnes formas, quae suscipiendo vnā aliquam earū, determinatur: forma vero finitur per materiam, quatenus forma per se sumpta indifferēs est ad multa, & vniuersalis, atq; cōmunicabilis, cum autē recipitur in materia, determinatur, fitq; singularis & incōmunicabilis. Hoc tamen interest, quod indeterminatio materiae significat imperfectionem eius, determinatio autem perfectionem: ē contrario verò res habet in forma, cuius indeterminatio declarat eius perfectionē, determinatio autē ferē adiunctā habet imperfectionē; sēpè enim forma cū producit in materia, non habet tantam perfectionē quātam habere posset, propter indispositionem materiae cui vtitur. Vide D. Th. 1. par. q. 7. art. 1.

Materia determinat formam, & forma materia sed diuerso modo.

Efficiens definitur (primum principium motus) & vocatur primum, non absolutè, nam finis prior est, & ab eo mouetur efficiēs ad agendum, sed dicitur primum physice, nam causa quē primò mouet motu physico, est efficiens; finis enim non mouet motu physico sed Metaphorico, motu nimirū desiderij & amoris. Additur, motus, non quòd efficiens tantum faciat motum, producit enim etiam formam substantialem, sed vel quia quicquid facit, per motum facit, vel quia effectus non dependet necessariò ab agente nisi in fieri & dum motus durat quo ab agente producit, vel vt distinguatur efficiēs physicum à non physico: nam licet Deus sit causa efficiens Intelligentiarum, tamen quia non est efficiens per motum, sed per creationē aut simplicem emanationem, idcirco non est, nec appellatur efficiēs physicum. Duplex autem est efficientis causalitas, vna respectu materiae quam mouet, praeplet, & sic afficit vt opus est ad formam substantialem accipiendam, & est causalitas agentis erga patiens & mouentis erga mobile; altera est causalitas respectu formae substantialis vel potius respectu ipsius compositi quod producit, & haec est propria causalitas efficientis vt est efficiens.

Duplex causalitas efficiētis.

Causalitas finis duplex est, vna respectu mediorum, quae est dare illis bonitatem, amabilitatem, mansuram & ordinem; multa enim per se non amarentur, quae tamen amantur, quia conferunt ad finem, vt potio amara grata est propter sanitatem. Similiter quae

Duplex causalitas finis.

debeat esse mensura mediorum, vel quis ordo, spectatur ex fine, sicut perspicuè cernitur in curatione ægroti, quod enim medicamentum, quantum, quo tempore, quomodo adhiberi debeat, attenditur ex sanitate, hæc enim præscribit & præfinit omnia medicis prout conducit sanitati ægroti. Illud enim ab Aristotele primo lib. Politicorum cap. 6. rectè dictum fuit, in fine non esse modum aut mensuram, media verò habere modum quem ex fine capiunt; ut sanitas sine modo & mensura expetitur, nempe quanta maxima esse potest, medicamenta verò hæcenus tantummodo expetuntur & sumuntur, quatenus conducunt sanitati. Altera causalitas finis est respectu agētis, quæ nihil aliud est, quàm esse id cuius gratia agens operatur, vel ad quod per se ordinatur actio agentis, vel est mouere agens ad agendum desiderio sui. Cum enim finis dicitur mouere, non intelligitur propriè & Physicè, nam quod mouet Physicè, actu est, finis autem ut finis, nondum actu est; deinde quod mouet Physicè, est efficiens & mouet ob aliquem finem, quare idem esset finis & efficiens, & finis moueret propter finem, sicque res abiret in infinitum. Mouet igitur finis Metaphoricè, vel quia iniicit agenti desiderium & amorem sui qui est motus Metaphoricus, id quod accidit iis, quæ cognoscendo & eligendo agunt: vel quia cum finis sit id cuius gratia agens operatur, & ad quod ordinat suam actionem, perinde se habet ac si moueret agens. Etenim sic habet usus loquendi, ut cum quidpiam facimus alicuius gratia, dicamur id fecisse moti ab illo: ut quia mercator lucri faciendi & augendi causa laborat, dicitur is moueri & trahi lucro ut tantos subeat labores.

Explicantur tres Dubitationes.

C A P. I I I.

ED contra ea quæ de fine proximè sunt à nobis explicata, occurrunt tres dubitationes; vna est, non ens non potest causare, aut mouere quicquam, sed finis ut finis, nondum est, ergo nequit causare vel mouere. Altera dubitatio est non videtur finis posse dare bonitatem mediis quæ ad ipsum finem referuntur, tum quia cum finis non sit actu. & ab ipsis mediis efficiatur, non potest eis communicare ullam bonitatem, tum etiam quia talis bonitas aut est in ipsis mediis, & sic erunt bona non finaliter, id est, propter finem, sed formaliter, id est, per se: aut est in fine, & sic non media, sed ipse finis diceretur bonus, aut est in quadam relatione mediorum ad finem, at non videtur relatio esse quidpiam per se bonum, & amabile. Tertia dubitatio: dictum fuit finem mouere Metaphoricè qua-

tenus iniicit agēti amorem & desiderium sui, quod non videtur esse verum, nam licet agens per intellectum vt homo, mouetur desiderio finis ad agendum, quippe cum habeat vim cognoscendi & amandi, attamen agens naturale, quod caret cognitione, quomodo ad finem propter quem agit moueri poterit? an Physicè? at hoc supra refutauimus, finis enim cum nondum sit actu, mouere Physicè non potest; an Metaphoricè per amorem & desiderium? atqui hoc cadere non potest in agens naturale, quod est omnino expers cognitionis.

Ad quas dubitationes breuiter hoc modo respondendum est. Ad primam. Non ens non potest caussare effectiuè nec mouere Physicè, sed non ens actu, quod tamen & esse & à nobis parari potest, nihil prohibet caussare finaliter, quod nihil aliud est quàm esse id cuius gratia aliquid fit. Nos enim non solum operamur propter id quod iam actu est, sed etiā propter id quod nondū est, potest tamē esse & à nobis actione nostra comparari. Ad secundā. Bonitas, quæ assignatur mediis, partim est in fine partim in medijs partim in relatione mediorū ad finem; est in fine, quatenus si finis bonus aut malus fuerit, media item habentur bona vel mala; & multa sunt quæ propter se nunquam à nobis expeterentur, ea verò tanquam bona expetuntur à nobis propter finem: est in relatione mediorū ad finem, quatenus media ob id ducuntur plus minùsve bona, quia plus minùsve conferunt, & conducunt ad finem; est denique in ipsis medijs, quia quoddam medium conducatur ad finem, habet propter aliquam virtutem vel qualitatem vel aliud quidpiam in ipso insitum. Ad tertiam. Apprehensio & amor finis, satis est, vt sit in agente principali & primo à quo mouentur & reguntur inferiora agentia; in agente autem instrumentario non est necessaria cognitio finis, sed loco eius est inclinatio & propensio ad finem. Itaque cognitio finium naturalium, & directio actionum naturalium ad illos fines, est in Deo & intelligentiis à quibus mouentur & reguntur agentia naturalia, in ipsis autem agentibus naturalibus non est apprehensio finis, sed eis ab agenti primo insita est virtus aliqua naturalis propter quam inclinantur & propendunt ad suos fines, quemadmodum lapidi data est grauitas propter quam propender, & fertur deorsum. Potest autem id quod diximus illustrari exemplo Imperatoris, qui cum aliis principibus exercitus, nouit finem belli & rerum in eo gerendarum, quem priuati milites, plerunque ignorante: sed cum regantur ab Imperatore, satis illis est ab eo habere mandata & rationem rerum agendarum. Idem cernitur in Architecto, qui operis quod efficitur causas omnes rationesque cognoscit, at fabri cementarij, ceterique administri, quid fiat, aut fieri debeat norunt quidem; cur autem quidque ita

fiat, nec sciunt, nec verò scire eos opus est.

*Præclara ve-
rèque Peri-
patetica de
fine doctrinæ
diligenter
observanda.*

Hæc dicuntur ab iis qui de fine adhuc scripserunt. Quæ nobis quidē videntur nec satis Aristotelicè, nec Philosophicè dici. Etenim fortasse secundum Aristot. (quæ multorum magnorūque Philosophorum est sententia.) Intelligentiæ, aut nullo modo cognoscunt species rerum sublunarium, aut certe non propriè ac distinctè, sed tantum eminenter ac vniuersaliter cognoscunt, nec eas mouent atque regunt alio modo quàm per motum ac lumen cæli. Deinde, fingamus mundum esse sine Intelligentiis, num quæ in eo essent grauiæ & leuiæ, aut non mouerentur, aut aliter mouerentur, aut non ad eadem loca mouerentur sicut nunc mouentur? Præterea, qualis est ista motio & directio agentium naturalium ab Intelligentiis? aut quorsum est necessaria? immò vero quomodo nō est superuacanea? Cum enim in agentibus naturalibus sint naturaliter insitæ qualitates ac virtutes actiuæ, per quas eiusmodi agentia naturaliter ac sufficienter determinantur ad suas actiones & fines; quid præterea opus est illis singulari quadam intelligentiarum rectione, vt ad suos fines moueantur atque perueniant? Quem enim Philosophum, si ex eo quæritur, cur ignis calefaciat, aut cur calefaciēdo producat calorē, aut ignem, non pudeat respondere, propterea id euenire quia ignis mouetur & dirigitur ab Intelligentiâ? ac non potius is, si sapiat, respondeat id effici quia ignis est calidus, hanc autem esse naturalem vim caloris vt calefaciat, & calefaciendo, calorem, & ignem producat? Similiter etiam si quæritur cur graue moueatur deorsum, ridiculū fuerit respondere, propterea moueri deorsum quia dirigitur ab Intelligentiâ, cum id proueniat ex grauitate, quæ inhærens lapidi inclinat & necessariò mouet eum deorsum, nec potest vel alio vel aliter mouere, Neque verò illud rectè habet quod à multis dicitur, ita se habere agentia naturalia comparatione Intelligentiarum, sicut sagittam aliquò iactam, respectu iaculantis, à quo nisi ea moueretur ac dirigeretur, nunquam directò ferretur in scopum. Nam in sagitta nō est naturalis inclinatio aut virtus pertendendi atque perueniendi ad scopum, quocirca indiget motione & directione iaculantis: at in graui & in quolibet agēte naturali, est virtus & inclinatio naturalis per quā determinatè & necessariò ad suas actiones & fines perducitur. Neque hoc dicimus (id enim diligenter intelligi volo) quia existimamus res naturales non administrari à Deo opera & ministerio Angelorum, quis enim Aristotelica & Christiana doctrina vel mediocriter eruditus, hoc inficiari possit? Sed vt doceamus non propterea agēs naturale agere propter finem, quia eius finis cognitio sit penes Intelligentias, sed quia virtus actiua ipsius ad talem actionem, actio

verò ad talem effectum naturaliter determinatur. Itaque sicut se habet in agente per intellectum apprehensio & desiderium ad ipsum finem propter quem agit, sic in agente secundum naturam, virtus actiua & naturalis inclinatio se habent ad finem naturalem. Maneat igitur, quamuis in his quæ per intellectum agunt, finis moueat agens amore & desiderio sui, tamen vniuersè loquendo, causalitatem finis in eo esse, vt sit id ad quod per se & vltimò terminatur agētis operatio.

An in illa qua agunt per intellectum, finis causset prout habet esse in anima, an prout habet esse extra animam in ipsis rebus.

CAP. IIII.

Hoc loco quæri potest, & sanè cognitu dignum est, an cum (verbi gratia) sanitas sit finis medici & ægroti, eaque duplex esse habeat, vnum intentionale seu intelligibile in mente Medici, alterum reale cum per curationem efficitur in ægroto, quæri, inquam, potest, vtrum secundum esse, sanitas sit finis, & habeat propriam rationem atque causalitatem finis. Hanc difficultatem, quemadmodum nos sentimus, breuiter enodabimus. Primum, finis non est causa, nec habet rationem finis prout iam actu adest agentis ab eo acquisitus. Etenim finis est cuius gratia aliquid fit, at nihil fit eius gratia quod iam actu existit & habetur ab agente. Finis item est prima causa, eiusque causalitas præcedit causalitates aliarum causarum, at prout est iam acquisitus, est vltimum quidpiam & post alias causas. Deinde, finis non est causa secundum esse intentionale quod habet in mente agentis. Nam vna est ratio finis in omni fine, & respectu cuiuslibet agentis, esse autem intentionale non habet finis in omni agente, sed in eo tantum quod agit per intellectum. Præterea, finis & bonum idem sunt, at sanitas non est bonum & perfectio ægroti secundum esse intentionale quod est in animo & cogitatione Medici vel ægroti, sed secundum esse reale & materiale. Præterea, finis est cuius gratia aliquid fit, at neque Medicus neque ægrotus adhibendis sumendisque portionibus tantopere laborant propter sanitatem intentionalem, sed propter realem. Nam sanitatem intentionalem iam actu habent in animo. Denique, finis est qui explet appetitum agentis, quo præsentem cessat actio, & in cuius possessione agēs cōquiescit; hæc autem nullo modo conueniunt in finem intentionalem. Quare non debet probari sententia Auicennæ, qui in 6. suæ Metaphysicæ, cap. 15. cui etiam subscribit Paulus Soncinas in 5. Metaphysicæ, affirmat finem causare secundum esse intentionale quod habet in anima.

Finis igitur propriè ac per se causat, secundum esse reale extra ani-

Finis non causat secundum esse intentionale quod habet in anima.

Quomodo causat finis.

nam futurū & possibile acquiri ab agente. Diximus (futurum) nam finis vel nondum existit & per motum efficitur, vel si iam est, saltem debet acquiri & possideri ab agente. Quare semper est futurus, vel secundum effectiōem, vel secundum possessionem. Est enim duplex finis, vnus qui per motum & actionem acquiritur, quomodo forma naturalis dicitur finis quia per generationem acquiritur; & Arist. in 2. Phys. text. 23, definitur finem esse terminum motus continui, & sic nō reperitur finis in rebus diuinis, atque Mathematicis, quod Arist. considerans scripsit in 3. Metaph. text. 3, neque causam efficientem neque finem esse in immobilibus, quo nomine appellat res Mathematicas. Nam cum huiusmodi res abiunctæ sint à motu, non possunt habere eum finem qui motu comparatur. Alter est finis, qui non efficitur motu, sed præexistit operationi agentis, agens autem propter illum operatur, non vt eum efficiat, sed vt ei coniungatur & assimiletur, eoque perfruatur; sic Deus est finis Intelligentiarum vt Arist. innuit in 12. Metaph. 37. atq; etiam omniū rerum naturalium, vt ipse docet in 2. de Gener. & in 2. de Anima. Sed reuertamur ad id quod supra dicebamus. Finem igitur apprehēdi & amari ab agente, non est vera & propria eius causalitas, sed est conditio, sine qua non causeret in agente per intellectum, etenim licet finis esset bonus & possibilis, nisi eum tamen agens per intellectum cognosceret esse talem, nunquam profectō moueretur ab eo ad agēdum. Quemadmodum licet ignis habeat vim comburendi, & stuppa sit combustibilis ab igne, tamē nisi vnum sit propinquum alteri, nulla erit combustio: hæc autem appropinquatio ignis & stuppæ non est causalitas ignis, neque est id per quod aut propter quod ignis comburit, sed est conditio seu circumstātia necessaria igni ad comburendū. Itaque sicut se habet appropinquatio ignis & stuppæ ad causalitatem ignis, sic etiā se habet apprehensio & desiderium finis ad eius causalitatem. Quare Auicēna affirmās finē causare secundū esse intētionale, fortasse significare voluit, hoc esse intentionale, conditionē necessariā esse fini ad causandum; vel si secus putauit, deceptus est: cuius erroris causa esse potuit, aut quia non intellexit quo pacto finis posset causare nisi esset præsens & actu existens: aut quia non distinxit conditionem sine qua non, à ratione formali causæ. Nos certē auctorem sententiæ nostræ vt omittamus alios, habemus Auerroem qui 12. Metaph. Comm. 36. ita scribit *forma balnei, prout habet esse extra animam, mouet vt finis* ergo esse cognitum non est propria ratio finis, sed est tantum conditio sine qua non, respectu non cuiuslibet agentis, sed tantum eius quod agit per intellectum. Verum deinceps inuestigemus an inter causam efficientem & finem sit necessaria connexio.

An inter causſam efficientem & finem ſit neceſſaria connexio.

C A P. V.

ERTVM & indubitatum eſt, quicquid habet cauſſam efficien-
tem, etiam habere finem propter quem ſit; quod enim
efficitur, alicuius gratia ſemper efficitur. Nam licet quædam
reſpectu agentium particularium temerè ac fortuitò effici dicantur,
ea tamen ſi cauſſarum vniuerſalium & ordinis vniuerſi intentio &
ratio ſpectetur, non carent ſuo fine; quemadmodum infra de mon-
ſtris dicturi ſumus, ſed an quod habet finem id neceſſariò quoque
habeat cauſſam efficientem, non ſimiliter manifeſtum ac certum eſt.
Nam Eudemus & Alexander, exiſtimarunt Deum finem quidem eſſe
Intelligentiarum, non autem cauſſam efficientem, idèmq; ſenſiſſe
Ariſtotelem contendit Gregorius Ariminenſis, & alij viri doctij. Ve-
rùm hos redarguit Auerroes in lib. de ſubſtantia orbis cap. 2. ſcribès
finem neceſſaria ſignificatione inferre agens: nam finis definitur cu-
ius gratia aliquid fit. Quam ſentètiã Auerrois egregiè probat Her-
uæus 2. Quodlibeto quæſt. 1. Quod enim inquit, non habet efficien-
tem, non habet eſſe ab alio, ſed à ſe; quod habet eſſe à ſe, eſt propter ſe
& non propter alium; ergo non habet finem; quare illa duo non co-
hærent ſed maximè pugnant inter ſe, habere finem & non habere
cauſſam efficientem. Deinde, tolle è mundo cogitatione Deum, &
quærat an ſic Intelligentia retineat ſuum eſſe an non? ſi retinet, er-
go Intelligentia per ſe non dependet à Deo tanquam à fine ſed per
accidens; ſiquidem quod alicui rei conuenit per ſe, non poteſt ab ea
ſeparari ſine eius interitu, at ſiue ſit Deus ſiue non ſit, nulla ex parte
tollitur eſſe Intelligentiæ; ſiñ autem remoto Deo Intelligentia amit-
tit eſſe ſuum, ergo illud eſſe non habebat à ſe ſed à Deo: nam quod
eſt à ſe, quocunq; alio remoto ipſum remanet, nihil autem habet
eſſe ab alio quàm à ſuo efficiente, relinquitur igitur ſi Deus eſt finis
Intelligentiarum, eſſe quoque earum cauſſam efficientem. Præterea,
operari ſequitur eſſe, & quale eſt hoc, tale eſt illud, ſi eſt à ſe, operatur
propter ſe, ſi non eſt ab alio, non operatur propter aliud; quare ſi nō
habet cauſſam efficientem, nec finem habet. Huic autem quod de-
monſtratum eſt, illud etiam eſt neceſſariò conſequens atque cohæ-
rens, eandem omnino rem eſſe vltimum finem & primã cauſſam ef-
ficientem: nam ſi Deus eſt primum efficiens, aut agit propter ſe aut
propter aliud, ſi propter ſe, habemus quod volumus; ſi propter aliud,
ergo cum finis ſit nobilior, & agens dependeat à fine in agendo, idè
autem ſit in Deo agere & eſſe, ſequeretur & aliquid eſſe nobilius
Deo, & Deum aliunde in ſuo eſſe dependere; quod eſt contra ratio-

*An quicquid
habet finem
neceſſariò etiã
habeat cauſſam efficien-
tem.*

nem primi entis & primi efficientis; cum igitur primum efficiens nō possit agere nisi propter se, necessariō efficitur, quod est primū agēs, esse vltimum finē, & contra, quod est vltimus finis, esse primū agens.

*Discrimen in
ter quatuor
causarum ge-
nera cum ad
effectum con-
currunt.*

Ac de singulis quidem generibus causarum ita dictum sit. Inter eas verò hoc interest, quòd finis tantum concurrat ad productionem effectus, quo producto cessat eius causalitas: efficiens, aliquod concurrat ad solam effectiōnem rei, vt pater ad solam filij generationē, aliquod autem etiam ad conseruationem, quomodo lux se habet ad lumen ab ea productum, & causæ vniuersales ad effectus particulares: Materia vnōque modo necessario concurrat ad effectum; effectus enim naturalis dependet à materia & cum sit & quandiu est, nanque materia est subiectum generationis, & pars essentialis rei cōpositæ: forma, vt forma est, concurrat ad effectum non in fieri sed tantum in esse, vnde forma definitur quod quid erat esse rei; & quamuis Arist. 1. Phy. scribat formam esse vnum ex tribus principiis generationis, ibi tamen non accipit formam, vt forma est, sed vt est terminus & finis generationis, siquidem cum forma est, res iam est generata & plane cessat motus. Porro, si quæratui cui harum quatuor causarum præcipuè conueniat nomen & ratio causæ? ita respondendum est, si spectetur origo & initium causandi, prima causa est finis; si ratio motus Physici, prima est efficiens, definitur enim esse primum principium motus; si esse & quiditas rei, prima est forma; si antiquitas & permanentia, prima est materia: simpliciter autem & absolute prima videtur esse forma, nam efficiens per formam & propter formam agit, materia propter formam mutatur, & finis generationis nihil aliud est quam forma: certe ad sciendam rem quamlibet, hæc maximè cōfert, & præstat cæteris. definitio enim, quæ est nobilissimum instrumentum sciendi, constat ex causa formali. Sed videamus, an omnes quatuor causæ sint inter se necessariō connexæ.

*Cui generi
causæ nomen
Et ratio causæ
se magis com-
petat.*

An omnes causæ sint inuicem necessariō connexæ.

C A P. VI.

Ec quæstio de connexionē causarum inter se, potest dupliciter intelligi, vel an vnum genus causæ sit necessariō connexum cum alio quolibet genere, vt materia cum aliis causis, & aliæ causæ cum materia; vel an causæ quæ sunt eiusdem generis quarum aliæ sunt priores, & vniuersaliores, aliæ autem posteriores & particulares, sint inuicem necessariō coniunctæ; sicut in genere causæ efficientis se habent sol & homo. Secundum igitur priorē quæstionis intellectum, dicendum est finem & efficientem necessariō

inuicem coniungi, nam quod habet efficientem, etiam necessariò habet finem, & contra; sicut paulo superius declaratum est. Finis autem & efficiens non necessariò dependent à materia & forma, id quod perspicuè cernitur in Intelligentiis, quæ cum finem, & efficientem habeant ipsum Deum, carent tamen materia & forma, quippe cum sint substantiæ simplices: materia vero & forma necessariò pendent à fine & efficiente, quicquid enim est ex materia formæque compositum, id factum atque conditum est; ad omnem autem effectiōnem quæ non casu & fortuitò eueniat, necesse est concurrere causam efficientem & finem. Inter materiam etiam & formam necessariā est coniunctio, nam neque materia sine forma, neque forma Physica sine materia coherere potest. Secundum autem posteriorem intellectum quæstionis, dicendum est causas particulares necessariò pendere ab vniuersalibus, & vicissim vniuersales indigere particularibus ad agendum (loquor de causis vniuersalibus Phyl. & de iis quæ agūt secundū ordinariū cursum naturæ, quod addo propter infinitam Dei potestatem, quæ ad agendū quodcunque Deus vult, nec eget causis secundis, nec illis semper est alligata,) quod nos planum faciemus in causis efficientibus: idem tamen transferri, & accommodari poterit ad alia genera causarum. Primum igitur mutuam hanc causarum vniuersalium & particularium inter se connexionem necessariā esse, facile ostendi & probari potest vel ea tantum ratione, quia bonum & perfectio vniuersi consistit in ordine omnium partium, præsertim autem causarum, quarum decet ordinem esse optimum & perfectissimum, melior autem est ordo per se & immutabilis quàm ordo per accidens & quàm connexio solubilis; decet igitur causas vniuersales eo ordine cum particularibus collocatas atque connexas esse, vt aliæ aliarum vi & causalitate ad agendū indigeant, & aliæ sine aliarum concursu nihil agere possint. Præterea, causa vniuersalis per se indifferens est ad quemlibet effectum, non potest igitur ab ea immediate produci vnus aliquis effectus particularis potius quàm alius quilibet, necesse enim est particularium effectuum sensibilibus atque corruptibiliū, vt est in 3. lib. de Cælo tex. 61. causas proximas ac proprias esse particulares, sensibiles, & corruptibiles, namque debet esse naturalis proportio, cōuenientia, & similitudo inter causas proprias, & earum effectus. Quamobrem Arist. in 7. Metaphy. & aliis locis valde reprehendit Platonem, qui existimabat Ideas, quæ sunt naturæ quædam immobiles, & immateriales, esse proprias causas omnium rerum naturalium. Quod autem causæ particulares necessariò dependant ab vniuersalibus, manifestè ostendit Arist. scribens in 8. Phyl. **text. 56.** nullū motum sublunarem existere posse sine motu circulari,

& affirmans in 1. Meteororum cap. 2. hunc mūdum inferiorem necessariō coniunctum esse cum cælestium corporum lationibus, quoniam ab illis omnis eius virtus conseruatur atque gubernatur: quin etiam docet in 2. lib. Metaphy. & 8. Phyl. in ordine caussarum efficiētium & mouentium, secundas caussas non agere nec mouere, nisi motas à primis; & sanè quamuis in aliis caussis veluti in ordine materiarum & in ordine formarum, priores non dependeant à posterioribus, & sine illis caussalitatem suam exercere possint, vt materia prima non dependet à secunda, nec anima vegetatiua à sensitiua, & neutra ab intellectuua, in caussis tamen efficientibus priores sine posterioribus & posteriores sine prioribus nihil possunt agere; & ratio est, quia in aliis caussis caussalitas priorum & posteriorum non terminatur ad eundem effectum; diuersæ enim materiæ habent diuersos effectus materiales, & diuersæ formæ diuersos effectus formales, inuicem separabiles, vt anima vegetatiua facit esse viuens, anima sensitiua facit esse sentiens, potest autem aliquid esse viuens & non sentiens vt planta; in caussis autem efficientibus, caussalitas vniuersalis caussæ & particularis ad eundem numero effectum terminatur, nec est alius vllus effectus caussæ vniuersalis quàm caussæ particularis.

Si autem quæzatur, vtrius caussæ, vniuersalis nè an particularis potior sit ac principalior caussalitas? Respondendum est, vim atq; caussalitatem vniuersalis caussæ multas ob causas esse præstantiorem.

An caussalitas caussæ vniuersalis sit potior quàm particularis. Primò, quia est amplior, & latius patens, si quidem vis caussæ vniuersalis ad multos effectus pertinet, particularis autem contracta & determinata est ad vnum effectum, homo enim tantum generat hominem, sol autem & hominem & equum & alia. Tum, quia est efficacior, nā non solū concurrat ad productionē effectus, sed etiā ad cōseruationē eius, ad perfectionē, ordinationē & æternitatem. Deinde, quia est prior, nam vniuersalis caussa non solū cōcurrat ad producendū effectū, sed etiā cōcurrat mouēdo causā particulare ad agēdū. Itaque vniuersalis, habet se vt agens principale, particularis verò, vt agens instrumentarium. Ad extremum, vniuersalis caussa est magis independens, nam licet ea sit remotior ab effectu, tamen caussalitas eius non est dependens à caussa particulari, mouet enim ipsam, nec tamen ab ea mouetur; caussa autem particularis, licet propinquior sit effectui, tamen dependet à caussa vniuersali, non enim mouet nisi mota ab illa. Quamobrem, tritum illud est in scolis Philosophorum & Theologorum, causam vniuersalem immediatiùs concurrere ad effectum immeditatione virtutis: causam autem particularem, immediatiùs concurrere immeditatione suppositi.

In causa vniuersalis præsertim autem prima qui est Deus, necessario concurrat actu cum causa particulari ad quemlibet eius effectum, & operationem.

C A P. VII.

IN L V D hoc loco disquirendum & explicandum est, an quocumque causa particularis aliquid operatur, indigeat immediato & actuali concursu causæ vniuersalis & primæ. Hac de re duæ sunt opiniones, vna est Durandi in 2. Sentent. dist. 1. quæst. 5. qui affirmat cum operatur causa particularis verbi gratia, cū calor producit calorem, tunc non concurrere causam vniuersalem actu & immediatè, sed tantum mediatè; nimirum quatenus ipsa produxit causam particularem, ei que dedit virtutem agendi, & quatenus tam ipsam causam particularem, quàm virtutem eius actiuam in esse conseruat. Quam sententiam ita confirmat. Si enim causa vniuersalis quando calor producit calorem, etià concurrat actu ad productionem illius caloris, aut concurrat eadem actione quæ calor producit, aut diuersa: non eadem, quia impossibile est eandem numero actionem esse à duobus immediatis & perfectis agentibus quæ sint numero distincta; quamuis enim eadem actio possit procedere ab vno mediatè & ab alio immediatè, & à duobus partialiter agentibus, tamen vt immediatè & perfectè procedat à duobus, est impossibile; Aut concurrat diuersa actione, & hoc non, quia aut per illam actionem producitur totus effectus causæ particularis, & sic actio causæ particularis superflua esset, aut tantum pars illius effectus, at sic causa vniuersalis esset causa partialis, & non concurreret cum causa particulari ad producendum idem numero secundum idem, quare aliquid produceret causa particularis, quod nullo modo produceret causa vniuersalis, & cum non possit dici quæ & quanta pars effectus producatur à causâ vniuersali, & quæ ac quanta à causâ particulari, videtur id esse simile figmento. Hæc Durandus. Cuius sententia potest etiam comprobari tripliciter. Primò, talis concursus causæ vniuersalis non est necessarius, neque ad producendum, quia calor vt octo sufficiens est per se ad producendum calorem vt sex vel vt octo cum effectus non sit supra virtutem causæ, sed vel æqualis, vel etiam inferior; quare ad eum producendum non eget adiumento alterius causæ: neque vt causa particularis determinetur ad producendum hunc vel illum effectum, nam agens naturale naturaliter & necessario ex sua virtute determinatum est ad effectum, vt calor ad calefaciendum, & graue vt moueatur deorsum: neque propter applicationem causæ particularis ad suum effectum, nam talis applicatio vali-

Deum non concurrere actu cum causis secundis, opinio Durandi, sed nec pia nec vera & valde periculosa.

fit naturaliter per concursum motuum & agentium naturalium, vel fit liberè ab homine, vt cum ignem quispiam applicat ligno. Nulla igitur caussa satis idonea afferri potest cur talis concursus causse vniuersalis necessarius sit. Deinde, hic concursus videtur impossibilis; nam si caussa vniuersalis producit totum effectum, superflue agit particularis; sin autem partem, ergo vniuersalis & particularis non sunt causse totales subordinatæ, sed partiales, nec concurrunt ad idẽ, nec particularis per se sed per accidens & secundum quid dependeret ab vniuersali. Si quis autem respondeat, effectum produci à prima caussa quantum ad esse ipsius, à caussa verò particulari quantum ad determinatũ esse (verbi gratia) homo, quod sit ens & habeat esse, accipit à Deo, quod autem sit tale ens, id est homo, habet à suo generante; Hoc responsum infirmũ est, tum quia ens & tale ens, non differunt secundũ rem sed tantũ ratione, siquidem ens non significat aliquã naturam superadditam rebus de quibus dicitur, idem enim est ens homo & homo, vt dicitur 4. Metaphys. text. 3. quare non potest, esse, & esse hominis, separatim produci à diuersis agentibus. Tum etiam, quia sic ignobilior esset effectus Dei quàm causse particularis; nam nobilius est esse hominem, quàm esse ens tantũ, semper enim nobilior est forma posterior quàm prior, & prædicatum inferius, quam superius.

*Arduum &
perdifficile
argumentum.*

Postremò, videtur talis concursus tollere libertatem nostræ voluntatis, etenim si voluntas non vult nisi mota à Deo, ergo non vult liberè, probatur consequentia, nam voluntas non potest mouere se ad aliquid volendum nisi ad id moueatur & determinetur à Deo, & cũ mouetur à Deo, non potest non moueri, nam implicat contradictionem vt mouens moueat ipsum mobile, & vt sic mobile non moueatur; nec valet si respõdeatur propterea voluntatẽ moueri liberè, quia Deus eam libere mouet, hoc enim demonstrat libertatem Dei, non autẽ voluntatis nostræ. Sicut enim non quia Deus liberè concurrit ad motum cæli aut ad calefactionem ignis, idcirco verè dici potest aut cælũ liberè moueri, aut ignem liberè calefacere: ita nõ quia Deus liberè voluntatem nostram mouet, verè dici posse videtur voluntas liberè operari. Dices, Deum mouere voluntatem ea ratione vt eius naturæ conueniens est atque consentaneum; & quoniam voluntas suapte natura est libera, facit Deus eam moueri liberè; sicut facit vt cælum moueatur necessariò, & vt res sublunares, quia sunt contingentes, moueantur contingenter; Sic enim eiusmodi rerum natura postulat. Sed Durandus, vel aliquis alius pro Durandi opinione pugnans, primò quidem negaret, cælum necessariò moueri, nam cum motus pendeat ex motore, motor autem cæli, qui est intelligentia,

liberè & contingenter ipsum moueat, si non secundum Peripateticam; certè secundum Christianam Philosophiam, non potest cæli motus esse omninò necessarius. Deinde, non pugnat hæc duo inter se; aliquid moueri necessariò, & moueri ab alio: at hæc duo, moueri aliquid liberè ita ut in potestate eius sit moueri ac non moueri, & tamen semper moueri ab alio, quo mouente non possit non moueri, videntur inter se vel maximè pugnare. Cum igitur voluntas non possit velle, nisi à Deo mota & determinata ad volendum, mouente autem Deo voluntatem effectiue ad volendum, non potest voluntas non velle; non est autem in potestate voluntatis ut Deus eam vel moueat vel non moueat ad volendum; ergo non est in potestate voluntatis velle aut non velle. Quare si Deus semper actu concurrit effectiue ac determinatiue ad quamlibet operationem nostræ voluntatis, videtur labefactari ac funditus tolli libertas voluntatis. Atque hæc quidem pro opinione Durandi possent disputari.

Exponitur & probatur opinio D. Thomæ quæ est vera.

CAP. VIII.

ALTERA est opinio D. Thomæ, qui libro 3. aduersus Gentes cap. 67. & in prima parte quæst. 105. art. 5. ait Deum actu concurrere ad quamlibet actionem secundarum causarum quinque modis; ipse enim vires & facultates agendi dedit causis secundis; ipse illas facultates sustentat & tueretur in esse & vigore; ipse applicat causas secundas ad agendum; ipse dirigit eas in agendo ut ad fines suos ipsis ignotos, ordinatè perueniant; ipse denique determinat eas ad agendum & mouet, ceu principale mouens instrumenta mouet & regit in operando. Hanc opinionem ea potissimum ratione probat, quod in mouentibus per se subordinatis, inferius non mouet nisi motum à superiori; ex quo Aristoteles secundo libro Metaphysicæ concludit, huiusmodi mouentia esse non posse infinita, quia motio priorum mouentium, cum ipsa sint infinita, nunquam perueniret ad vltimum mouens, quod tamen sine morione priorum mouentium, mouere non potest. Atque hoc perspicue cernimus in agentibus naturalibus, & ijs quæ operantur ex arte: agentia namque sublunaria, atque adeo totus hic mundus inferior omnino pender ex lationibus corporum cælestium: sol enim & homo generant hominem, idemque conringit in alijs. Artes quoque inferiores, non nisi ex præscripto & directione superiorum artium quibus subordinatæ ac subiectæ sunt, operantur. Argumenta verò Durandi, &

Opinio D. Thomæ longe probabilissima.

multo ante Durandum D. Thomas, vt erat accerrimo ingenio per-
uiderat, & locis paulò supra citatis, omnia sinhillatim & propriè sol-
uit.

*Sententia an
Eloq.*

Hæc doctrina, in eo quod ait D. Thomas Deum actu concurrere
ad quamlibet secundarum causarum operationem, non est opinabi-
lis aut probabilis tantum, sed est omnino vera, certa, & indubitata;
de qua fas non est Christiano Philosopho dubitare. Etenim sæpenu-
mero in diuinis literis scriptum testatumque legimus, nihil fieri vel
magnum vel paruum, vel in cælo vel in terra, vel vsquam alibi, sine
voluntate, rectione & concursu Dei. Hinc sunt illa. *Omnia opera nostra
operatus es in nobis Domine, Isaiâ 26. & Ipse operatur in nobis velle & perfice-
re, ad Philippenses 2. & sine me nihil potestis facere. Ioannis 15. In ipso viuimus,
mouemur & sumus, Act. 17. & Isaiâ hominem facit cõparatione Dei,*
tanquam securim cõparatione artificis. Solet etiam sacra scriptura
operationes effectiõnẽsque causarum secundarum Deo auctori tri-
buere, vt ostendat eas principalius à Deo quàm à causis secũdis pro-
ficisci. Quo circa Deum inquit, formare corpus hominis, singulæque
membra manibus suis fingere, & suo quæque loco aptè disponere,
solis ac lunæ cæterorũque syderum cursus moderari, fundere im-
bres, concitare ventos, accendere fulgura, terram tremefacere, ani-
mantibus cibum vitæque largiri. Hanc etiam ob causam, Theolo-
gi aiunt Deum esse in omnibus rebus per præsentiam & potentiam,
quia cognoscit omnia, & vis atque efficacia eius per omnia perti-
net atque peruat. D. etiam Augustinus libro 9. super Genesim ad
literam cap. 15. *Si Deus inquit, subtrahat operationem suam intimam, qua
naturam creatam sustinet, continuo tanquam extincta, nulla remanebit.* Et pau-
lò post. *Nisi Deus continenter operaretur, nec aliarum rerum, nec ipsorum An-
gelorum natura subsisteret.*

In eo autem quod adiungit D. Thomas, causas secundas, & in his
voluntatem nostram à Deo moueri, applicari, & determinari ad vo-
lendum, licet nonnulli dissentiant Theologi, ego tamen manibus
pedibũsque in eam sententiam perquam libèter eo; hoc enim est in-
genium, hæc conditio, hic nexus atque contextus mouentium, &
causarum per se ac essentialiter subordinatarum, vt posterior non
moueat nisi mota à priori; In ordine mouentium inquit Aristoteles
lib. 8. Physicorum textu 41. *quod prius est, magis est causa mouendi quàm
sequens, & mouebit magis.* Et in libello de causis, Propositione prima,
dicitur causa prima plus, vehementius, intimius, & inseparabilius
concurrere ad effectus causarum secundarum, quàm ipsas causas
secundas, & iuuare causas secundas in operationibus ipsarum, &
magis esse causam effectus quàm causas secũdas. *Quemadmodum
igitur*

igitur in aliis caussarum generibus per se subordinatis inuicem, posterior causa necessario præsupponit causalitatem priorum, veluti in formis, esse sensitivum præsupponit vegetativum, & hoc, esse corporeum; & in materiis, secunda præsupponunt primam, idemque in finibus per se subordinatis euenit; sic etiã in mouëtibus & efficitibus per se inuicẽ subordinatis, posterius necessario præsupponit primũ, & primæ causæ causalitas prior natura est quàm causalitas secundæ causæ. Quid multa? causæ secundæ cõparatione Dei, sunt tanquã instrumenta artis, cõparatione artificis; à quo nisi moueantur & ex arte regantur; nec mouere quidquam, nec facere artificiosẽ aliquid possunt.

Soluuntur argumenta contraria.

CAP. IX.

RESTAT vt argumenta quæ supra posita sunt pro opinione Durandi, ea nunc breuiter dissoluamus. In illis autem tria præcipuẽ tanguntur quæ difficultatem habent, & explanationem requirunt; vnum est, videri superfluum concursum Dei cum causis secundis, cum causa secunda per se sufficiens sit ad producendum effectum suum: Alterum est, concursum illum Dei videri impossibilem, siquidem impossibile videtur eundem numero effectum proficisci ac pendere totum ex Deo & ex causa secunda: Tertium est, illum Dei concursum cum nostra voluntate, auferre ei libertatem, & agendi atq; non agendi necessitatem afferre. Ad hæc igitur tria, eodẽ ordine respondendum est. Ad Primam Licet ignis (quod autẽ de igne dicimus, idem quoq; in cæteris causis secundis intelligendum est) vt est causa secunda & particularis, sit per se sufficiens ad producendũ ignem, propterea quia non indiget alius causæ secundæ concursu & auxilio ad illum effectum producendum, absoluttẽ amen ac simplici ter non est per se sufficiens, ita vt primæ causæ concursu non egeat. Ergo sufficiencia ignis, excludit quidem indigentiam alterius causæ secundæ ac particularis, non excludit autẽ, nec verò potest excludere indigentiam diuini concursus, & dependentiam à causalitate Dei. Etenim Deus, tum quia est infinitus, infinitum autem vbique est, in omnibus rebus operatur; tum quia est prima causa & ens per essentiam, cætera verò sint causæ secundæ illi tanquàm instrumenta diuinæ sapientiæ subiecta, sicut in existantia pendent ab illo, sic etiam in operando. In eo enim vel maximẽ consistit ratio creaturæ, vt sicuti ex nihilo creata fuit à Deo, ita nisi perpetuò quasi manu Dei teneatur & iuuetur, nihil agere, nihil esse possit. Non igitur superuacaneus est concursus Dei cum causis secundis, sed est quàm maximẽ

G

*Solutio trium
difficilium ar-
gumentorũ.*

necessarius. Ad Secundam. Quemadmodū si ego aliquid calamo scribam, vel ferra lignum secem, illa scriptio & sectio tota quidem fit à calamo & ferra instrumentaliter, eadem verò tota etiam sit à me tanquam à principali agente, à quo illa instrumenta, ad operandum mouentur, determinantur, atque diriguntur: sic etiam quilibet effectus causæ secundæ, totus à causâ secunda conficitur, idemque totus proficiscitur à Deo in cuius virtute operatur causâ secunda, quæ nisi ad agendum à Deo determinaretur, atque dirigeretur, nihil planè posset agere.

Nota diligenter doctrinam hanc de libertate nostræ voluntatis.

Ad Tertiam. Licet voluntas nostra nihil operetur nisi mora & determinata à Deo, quia tamen mouetur à Deo conuenienter naturæ suæ, & vt suapte natura apta est moueri, hoc est non necessariò sed liberè, idèò verè dicitur verèque est libera. Si enim voluntas ita moueretur à Deo. vt ipsa se nullo modo moueret & ad agendum determinaret, omnis profectò meriti & demeriti & libertatis ratio funditus tolleretur; sed quia Deus eam sic mouet, vt ipsa nihilominus simul etiam se ipsam moueat, & per suam deliberationem se determinet ad agendum hoc vel aliud quidpiam, ob eam causam meritò appellatur libera & verè est libera. Non enim intelligendum est voluntatem esse liberam omnino, ita vt à nullo pendeat, nullique subiiciatur; hac enim libertate solum Deum liberum esse agnoscimus, quippe qui sit omniū liber à nullo dependens, nullius indigens, nulli subiectus, per se sufficiens sibi ad omnia. Hæc autem libertas in nullam creaturam potest conuenire: ratio enim cuiusvis creaturæ necessariam & inseparabilem continet dependentiam eius à creatore tam in existentia quàm in omni operatione. Ergo libertas nostræ voluntatis ea est quæ potest competere creaturæ, nampe quæ separat & distinguit voluntatem ab agente naturali. Quadruplex autem discrimen reperio inter voluntatem & agens naturale, Etenim agens naturale determinatū est ad effectum & operationem vnius modi; quæ enim sunt vnius speciei, ea omnia cernimus eadem ferè eodèque modo semper operari: voluntas hominis indifferens & indeterminata est ad omne bonū hoc est ad omne ens, nā bonum tam latè patet quàm ens: habet etiā voluntas triplicem in operando varietatem, aut volendo, aut nolendo, aut suspendendo & cohibendo omnem actum suum. Deinde, omne agens naturale per se pèdet effectiue ex motu & causâlitate cæli, voluntas autem effectiue à nulla re præterquam à Deo per se pender, nisi fortè per accidēs secundum quid, indirectè, & (vt loquuntur nūc Philosophi ac Theologi scolastici) inclinatiue tantum non autem necessariò. Postea, adhibitis positisque omnibus rebus quæ ad agendum ex parte obiecti requiruntur, ita vt nihil desit, nihilue obstat,

agens naturale non potest non agere; at voluntas, etiam nunc, potest agere & non agere, & agere illud quod ei proponitur, vel etiam contrarium. Postremo, agens naturale non mouet & determinat se ad agendum, cognoscendo, & deliberando, & eligendo id quod agit; quod tamen facit in omni sua operatione voluntas nostra. Ex quo fit, vt vnus omnium animalium homo verè sit dominus suarum actionum & vt suis actionibus apud Deum & homines, aut bene aut male mereri queat. Sed hæc omittamus; habent enim & bene longam & satis litigiosam, certè valde remotam ab hoc Physiologiæ instituto, quod nunc persequimur, disputationem. Quoniam autem docuimus, concursum vniuersalis causæ præsertim autem primæ cum causis secundis, ad productionem cuiuslibet effectus esse necessariū, sequitur vt videamus, an effectus debeat plus causæ vniuersali an particulari: & an omnis causa sit nobilior suo effectui.

Explicantur duæ dubitationes.

CAP. X.

DVÆ hoc loco dubitationes existunt; vna est, an effectus, plus debeat causæ vniuersali quàm particulari: altera est an omnis causa sit nobilior effectui. Ad priorem ita respondendum est, effectum partim debere plus causæ vniuersali, partim autem particulari. Debet enim plus vniuersali, quatenus ab ea dependet non solum in fieri veluti à causa particulari, sed etiam in esse & operari; quandiu enim est & quotiescunque operatur, eget concursu & ope vniuersalis causæ. debet autem plus causæ particulari, quatenus accipit, & habet ab ea conditionem, speciem, & gradum naturæ, eique assimilatur. Namque effectus naturalis est contingens & corruptibilis, non propter causam vniuersalem quæ est necessario & incorruptibilis, sed propter causam particularem. Adde, quod cum quæritur causa alicuius effectus, non debet afferri vniuersalis, sed particularis & proxima: vt si quæras quæ sit causa efficiens hominis; non bene respondebis eam esse solem, sed hominem. Quocirca definitiones & demonstrationes, huiusmodi causas præcipue complectuntur. Atque hinc dirimi potest nobilis illa controuersia inter Platonicos & Peripateticos, an Natura dici debeat agens principale, an verò potius agens tantummodo instrumentarium. Platonici enim censent omnia agentia naturalia & particularia, esse tantum instrumentaria & non principalia agentia, solum autem Deum, & causas vniuersales, esse agentia principalia; quod hoc argumento confirmant, illud est agens principale, quod efficit & non efficitur, mouet & non mouetur,

*An effectus
debeat plus
causæ vni-
uersali quàm
particulari.*

*Pulchra di-
scussio in-
ter Platoní-
cos & Peripa-
teticos, an a-
gens natura-*

G ij

*le sit agens
principale an
eantum sit
agens instru-
mentale.*

& quod est finis atque principium motus, qualem manifestum est Deum esse & causas vniuersales. illud autem est agens instrumentarium, quod non mouet nisi quia mouetur ab alio, nec cognoscit finem suum propter quem agit. sed regitur & dirigitur ab alio finem ipsius cognoscere: Sed talis est natura & agens naturale, vt cuius perspicuum est, ergo natura magis est, & appellari, debet agens instrumentarium quàm principale. Peripatetici verò contra disputant, quamuis causa vniuersalis sit agens principalius quàm particularis, nò ob id tamen negandù esse, quin etià causa particularis appellari debeat agens principale potius quàm instrumentarium; quandoquidem effectus, vt paulo ante dictum fuit, assimilarur causa particulari secundum quidditatem, secundum esse, secundum modum operandi, & secundum proprietates, atque accidentia, eiusque perfecta cognitio præcipuè pendet ex notitia causæ particularis, quod sanè in agēs quod est verè & tantummodò instrumentarium, minimè conuenit. Sed hi iudicio nostro; non tam re quàm verbis inter se dissident, tota enim dissensio in eo posita est, vt constituatur quid nomine instrumenti intelligendum sit. Platonici enim ampliorem instrumenti significationem amplexi sunt; Peripatetici verò pressiore, & angustiore sequuntur. Platonici enim definiunt instrumentale agens, quod non mouet nisi motum & quod non cognoscit finem propter quem agit; hæc autem ratio instrumenti omni agenti naturali competit. Peripatetici verò, definiunt agens principale, quod in se habet naturalem & perfectam vim producendi effectum sibi similem; quomodo natura & causæ secundæ sunt agentia principalia.

Ad posteriorem dubitationem hoc modo respondendù est; de materia non ambigitur quin ea sit ignobilior tam forma, quàm composito. De forma, an sit nobilior composito disputatum est in 6. libro. Agens vniuersale quod appellatur æquiucum sine dubio præstantius est effectui, vt Sol & intelligentiæ dignitate excellunt effectus omnes Physicos: dicitur autem huiusmodi agens vniuersale æquiucum, quia non est eiusdè speciei & naturæ cuius est effectus ab ipso productus, & quia non ad vnum aliquem tantummodò effectum sed ad multos & diuersos effectus producendos còcurrit. Agens autè particulare vniucum, idest quod eiusdè speciei est cum effectui, partim est nobilius partim minimè; nam secundum conditionem, seu dispositionem quandā est nobilior: quatenus homo generans iam est actus, qui generatur nondū est, ille iam est perfectus, siquidem perfectum iudicatur esse id quod potest sibi simile generare, hic verò est imperfectus; ille nullo modo dependet ab hoc, hic autem, saltem cum generatur, ab illo dependet. At vero secundū essentialē perfectionē, non est nobilior corū

An omne efficiens sit nobilior suo effectui.

eorum enim quæ continentur eadem specie, par est dignitas & perfectio essentialis; nam vt dicitur in categoria substantiæ, non suscipit substantia magis & minus; & scriptum est in 8. Metaphy. tex. 10. substantiam esse sicut numerum cui nihil addi aut detrahi potest sine commutatione speciei; quin etiam in 3. Metaphysicæ tex. 11. Aristot. affirmat in indiuiduis eiusdem speciei, non esse prius & posterius, neque nobilius & ignobilius secundum essentiam. Finis autem duplex est, vnus qui efficitur ab agente sicut forma naturalis per generationem producit ab agente naturali, & hic finis, licet nobilior sit actione, agentis cum eius tamen sit effectus, non potest esse nobilior agente. Alter finis est qui præexistit agenti, propter quem agens principaliter agit, & ad quam præcipue ordinatur à natura, qualis est in agentibus naturalibus, eternitas speciei; & assimilatio Dei; quæ finem perspicue constat esse nobiliorem agente. Sed dicit aliquis, si agens non potest esse ignobilius suo effectui, quomodo videmus ab accidente produci substantiam? sæpe enim contingit à calore qui est in ferro ignito, qui etiam à motu & à lumine produci ignem. Respondendum est, an accidens producat substantiam, esse valde dubium & controuersum, quare quantum in præsentia satis erit ad id quod propositum est explicandum, de hoc dicendum est breuiter, exponendo quid alij sentiant, & quid nobis tanquam verisimilius maxime probetur.

An accidens possit producere substantiam.

CAP. XI.

Ac de re sunt tres opiniones: vna est Scoti. 4. sent. dist. 12. quæst. 3. & Ocham lib. 2. Sent. quæst. 23. & Durandi 1. Sent. distin. 2. quæstione. 2. qui censent accidens nullo modo habere vim producendi substantiam, sed eam immediate produci à substantia, quæ opinio ita probatur. Nullum agens potest agere ultra virtutem suam, ergo accidens cum sit imperfectius substantia, non potest eam producere; consequentia per se est manifesta. Antecedens autè probatur dupliciter, tum quia illa propositio est per se nota, qua negata non relinquitur vllus modus ostendendi Deum, qui est causa omnium, esse ens perfectissimum; nam non valeret, ab ipso producta sunt omnia, ergo ipse est perfectissimus omnium; dicit enim aliquis, posset quod est perfectius produci ab eo quod est imperfectius, quem obrem fieri posset (sicut ait Scotus) vt mundus fuisset conditus ab aliqua musca, tum etiam; quia effectus posset esse perfectior causa, diuidatur cogitatione ille effectus in duo, nimirum in

Nullum accidens habere vim producendo substantiam, opinio Scoti, Durandi et Ocham.

G iij

id, in quo secundum perfectionē æquatur causæ suæ, & in id, in quo secundum perfectionem superat causam; & quærat, unde habeat effectus id in quo superat causam suam? non à se, ut patet, nō à causa quia nihil dat quod nō habet, & quicquid à causa est in effectu, præexistit in causa, vel perfectiori modo si fuerit causa æquivoca, vel saltē æquē perfectio, si fuerit uniuoca. Atq; hæc est ratio Scoti. Deinde Ocham idem confirmat aliis duabus rationibus; si enim inquit, nō potest substantia immediatē produci à substantia, aut id eueniet propter perfectionem substantiæ, at Deus, qui est perfectissimus, immediatē secundum suam substantiam res ipsas produci: vel propter imperfectionem eius, sed cum accidens producat accidens, ut calor calorem; cur non etiam substantia producat substantiā? quandoquidē accidens est imperfectius substantia. Præterea, in generatione uniuoca simile generatur à simili, cum igitur ignis generat ignē, substantia generatur à substantia non ab accidente, alioquin nunquam reperiri posset generatio uniuoca, nec vnquam vera esset illa sententia, simile generari à sibi simili. His accedit, quod quidditas subiecti, est causa propriæ passionis, & non secundum potentiā passiua, quia omnis potentia passiva est contradictionis ad esse, & non esse, propria autē passio non est eiusmodi ut possit adesse & abesse subiecto, ergo secundū potētiā actiuam quidditas rei est causa propriæ passionis; ergo substantia potest immediatē producere aliquid, & si potest producere accidens, cur non etiam substantiam? Hæc sunt pro prima opinione. Contra quam est Arist. & experientia. Etenim Arist. in libro de sensu, & sensibili, capite de sopore, ait ignē non agere ut ignis est, sed ut calidus est; at secundum Scotum, principalis actio ignis quæ est productio substantiæ, non est ab igne ut calidus est, sed ut ignis est. In primo etiam lib. de Gener. scriptū est, actionē non posse fieri, nisi ubi est contrarietas, debet enim agēs esse contrarium patienti: at contrarietas non est propriē in substantia. Auer. etiam in 7. Metaph. cōm. 22. & 31. & in 12. Metaph. cōm. 18. ait, idem esse agens disponens materiam, & inducens formam: Sed accidens disponit materiam, ergo ipsum quoque aut per se ipsum procreatur forma substantialis. ibidē quoque ait nec elemēta nec vllas substantiales formas, esse actiuas & passiuas nisi propter qualitates; & semen quod non est actu animatū facere actu animatum per calorem naturalem qui in eo inest. Experientia item frequens, perspicuē declarat substantiam gigni ab accidente, namq; videmus calorem qui est in ferro ignito ignire stuppā & à lumine aëris, ob reflexionē radiorum, produci ignem; Similiter etiam per motum localem, allisione nimirum & attritione duorum corporum, ignem procreari.

*Explicatur opinio D. Thomæ, accidens in virtute substantiæ
posse producere substantiam.*

CAP. XII.

LITERA est opinio Thomist. qui aiunt accidens v. g. calorē, habere duplicem modum operandi. vnum in virtute propria quatenus accidens est, secundum quem tantum potest producere calorem; alterum in virtute substantiæ cuius est naturalis virtus & instrumentum, secundum quem potest etiam producere substantiam; sicut calor qui est in animali & in semine, quamvis per se non habeat nisi calefacere, tamen quatenus est naturale instrumentum animæ & generantis, potest producere carnem, & ossa, atque adeo ipsum animal. Vide D. Thomam in 3. par. quæst. 77. art. 3. & in 4. sent. dist. 12. quæst. 1. & 1. part. quæ. 77. artic. 1. Vide etiā eisdem locis Thomistas, vt Capreolum, atque Caietanum; super primam partem quæstione 77. artic. 1. Confirmatio huius opinionis pendet ex superius sententiæ confutatione. Etenim certum & perspicuum est, vt supra ostendebamus, substantiam sæpè produci ab accidente, non autem potest eam accidens producere virtute propria, quemadmodum prima ratio Scoti euidenter & necessario concludit, ergo virtute alterius, hoc est substantiæ cuius est naturalis virtus atque instrumentum.

Secunda opinio D. Thomæ, accidens producere substantiam non sua vi sed virtute substantiæ.

Verum hæc opinio licet à multis probeatur ac defendatur, plurimis tamen rationibus vehementer oppugnatur ac propemodum euertitur. Primùm enim, qualitates actiua, quæ sunt quatuor primæ qualitates, immediatè inhærent in materia prima & ordine generationis præcedens formas substantiales, sicut à nobis supra ostensum est in 5. libro, ergo non agunt in virtute formarum substantiarum. Postea, aut ignis producit substantiam ignis per actionem aliquam substantialem distinctam à calefactione, at sic & relabimur in opinionem Scoti, & accidens nullo modo produceret substantiam nec sua nec aliena virtute, sed substantia produceretur per actionē substantiæ propriam & incommunicabilem accidens: aut ignis producit substantiam per calefactionem, sed calor sua virtute calefacit, ergo si ignis calefactiundo producit substantiā, virtute caloris eam producit. Deinde, quid est illud agere in virtute substantiæ, vel enim est accidens moueri & dirigi à substantia, sicut dicimus securim agere in virtute artificis, quia nō ageret nisi ab eo moueretur & regeretur; at quo pacto accidens moueatur & dirigatur à substantia, ne intelligi quidem aut fingi à quoquam potest. Vel est, substantiam influere aliquam virtutem accidenti, per quam fiat potens ad producendam substantiam,

G iiij

at talis influxus atque virtus statim videtur, esse figmentum; & cum nihil sit accidente quod sit ipso nobilius, si accidens non agit virtute sua, neque aget virtute illius influxus. Præterea, cum ille influxus seu virtus sit accidens, quæretur quomodo habeat vim producendi substantiam? si enim non virtute sua sed substantiæ, existet eadem difficultas, resque procedet in infinitum: sin autem sua, idem à principio de priori accidēte dici debuit. Aut (id quod aiunt acutiores Thomistæ) accidens producit substantiam, quia est naturalis, & propria virtus substantiæ, ab ea dependens eique à natura tributa, tanquam instrumentum ad obeundas eius actiones. Verum hoc nihilo plus valet quàm superiora, tum quia totum id quod sic aiunt, nihil aliud est, quàm relatio quædam accidentis ad substantiam: quæ relatio sicut non potest esse per se primò terminus actionis, ita nec eius principium: tum etiam quia falsum est ignem produci à calore, ut is est naturalis quædam virtus ignis, namque calor qui est in aere habet etiā vim: gignendi ignem, siquidem vera sunt quæ scribit Arist. in 2. lib. de Generat. ex duobus elementis à symbolis tertium utrique symbolum effici posse, ut ignem ex aëre & terra; si enim aër calore suo vincat frigiditatem terræ, relinquendo in ea siccitatem, tunc in materia terræ, cum insit calor & siccitas, necessariò existet forma ignis. Præterea, nō solum ignis gignitur à calore ignis, sed etiā per lumen & motū locale. illud autē ridiculū est, quod quidā aiunt, calorē propria quidē virtute calefacere vsque ad septimū gradum octauū autē gradum vel si quis est alius, qui sit immediata dispositio ad introducendam formam ignis, hunc inquam, non in propria virtute producere, sed in virtute substantiæ; quis hoc non tanquam merum planè figmentum derideat? cum enim ignis naturaliter & necessariò agat, semper agit eodem modo, quomodo igitur priores omnes gradus virtute propria producit, vnum vero illum vltimum non potest eadem virtute producere; id enim tunc de nouo accedit calori producenti quod ante non habuit: nam si nihil aduenit, eodem modo se habebit calor ante, & post, quare etiam eodem modo aget, nam idem manens idem semper natum est facere idem, ut dicit Arist. in 1. lib. de Generatione.

Tertia opinio probabilior cæteris ponitur, & soluantur rationes contrariæ.

CAP. XIII.

TERTIA opinio est, quę nobis videtur probabilior, accidens sua virtute posse substantiam producere, ita vt cum ignis producit ignem, tota ea productio intrinsecè & effectiue procedat à calore, neque ad eā effectiue cōcurrat forma substantialis quę est in igne. Quę opinio refutatis iā superioribus sententiis, longa nō eget probatione; nam si substantia producitur ab accidente, vt demonstratum est contra Scotum, & non in virtute substantiæ vt ostensum est, cōtra Thomistas, relinquitur igitur vt accidēs virtute sua producat substantiam. Restat nunc, vt soluamus rationes Scoti, & alias quasdam dubitationes quę videntur esse contra tertiam opinionem explicemus. Ad Primam rationem quę est Scoti responderi potest dupliciter, primū hoc modo, inter accidens & substantiam potest fieri comparatio, vel in ratione entis, & sic clarum est accidens esse ignobilius substantia, vel in ratione producibilis, & sic est proportio inter ea, nam sicut accidens naturaliter est productiuum substantiæ ita substantia naturaliter est producibilis ab accidente, nec in hoc est inæqualitas; & sanè vtrumque est eiusdem ordinis cum sit quidpiam naturale, & materiale, & corruptibile. Altero modo etiam responderi potest, duplicè esse effectum agentis, vnum intrinsecum actui agentis, vtpote qui per eius actionem attingitur, alterum externum actioni agentis, qui quoniam habet naturalem & necessariam connexionem cum primo illo intrinseco effectū, idcirco cum hic internus producit, ille externus quoque per motum naturalis sequelæ producit ab agente: exempli causa: Calefactionis, intrinsecus & immediatus effectus est calor, medius autem, & huic naturaliter consequens est raritas & leuitas. Inter hæc autem duo genera effectuum hoc interest; quod prior non potest esse nobilior agente: posteriorem autem esse vel nobiliorem vel ignobiliorem, nihil prohibet; & ratio est, quia ille, cum per se producat ab agente, necessario sequitur mensuram & modum virtutis actiue, hic autem, cum non producat per se, minimè commensurari & correspondere debet virtuti, & perfectioni agentis; siquidem præstantia agentis & actionis, estimari debet ex primo & immediato termino atque effectū, non autem ex aliis quę propter naturalem rerum consequentiam & connexionē producuntur. Cum igitur substantia sit effectus accidentis non priori sed posteriori modo, nam cum in materia est calor vt octo, necessario erumpit, & existit forma ignis, non enim possunt hæc duo inuicē separari, ex quo fit, vt calor producendo in materia calorem vt octo, & consequenter etiam producat substantiam ignis, ob hanc causam fit, vt quamuis accidens sit ignobilius substantia, eam tamen possit producere. Ad Secundam. Repugnat substantiæ immediatè produ-

Nota doctrinam hanc de duplici effectui agentibus.

Cur substantia immediata

*re nihil pos-
sit agere.*

cere aliquid; nō ratione perfectionis vel imperfectio-
ductio est actio, actio autem non potest esse nisi ubi est contrarietas,
hæc autem non cōpetit substantiæ, nisi propter accidentia, quare nec
aget substantia nisi per accidentia. Ad Tertiam. In producente &
producto duo considerare oportet, vnum est id quod producit, &
quod producit; alterū est id quo producit & quo producit: exē-
pli gratia: ignis ex aqua producit ignem, quod producit & produci-
tur est ignis, similiter etiā quo producit & quo producit est calor
rum qui est in igne producente, tum qui inducitur in materiā aquæ.
Ergo in generatione vniuoca est similitudo, si comparentur inter se,
vel quod producit & quod producit nam vtrumque est substantia,
vel id quo producit, cum eo quo aliud producit, vtrumque enim
est accidens: non oportet autem comparere id quo producit, cum
eo quod producit, quia nō fieret comparatio inter ea, quæ sunt eiuf-
dem rationis.

*An subiectū
sit causa effi-
ciens sue pro-
pria passio-
nis.*

Ad Quartā. Subiectū non est causa efficiens propriæ passionis, nā
vel produceret eam per eandē actionē, qua ipsum producit; at hoc
repugnat, quia producere præsupponit esse, quare si subiectum per
huiusmodi actionem producit, iam est: si per eandem producit,
nondum est, ergo simul est & non est; & esset posterius illa actione, vt
pote per quam ipsum producit, & esset prius illa eadem actione, vt
pote per quam producit ipsam propriam passionem: vel per aliam
actionem, sed hoc modo propria passio esset tempore posterior sub-
iecto, & non fluere ex quidditate subiecti simpliciter, sed ex quiddi-
tate rei existētis, quod falsum est nā non est necessaria cōnexio quid-
ditatis cū sua existentia, nulla enim res, præsertim earū quæ sunt gene-
rabiles, necessario existit; at conexio propriæ passionis cū subiecto,
necessaria est; siue enim triangulū existat siue non habet tres agulos
æquales duobus rectis. Est igitur eadē causa efficiens subiecti & pas-
sionis, eadē enim actione vtrunq; producit, sed illud per se primò,
hæc autem per modum naturalis & necessariæ consequentiæ. Neq;
etiam subiectū est in potentia passiva Phy. ad propriam passionē, nā
id dicitur Phy. esse in potentia passiva respectu alicuius, quod nondū
dū actu habet, aptum tamen est ab agente naturali transmutari ad il-
lud. Arist. enim in 5. & 9. lib. Metaph. principium rei quo est transmu-
tabilis ab alio vt aliud est, potentia passiuam definit: si igitur subiectū
est in potentia passiva ad suam propriā passionē, necesse est cogitare
subiectum prius esse, & tum ab aliquo agente transmutari ad suam
passionem, quod falsum est; cum subiectū & propria passio simul sint
& simul producantur. Atq; supradicta quidem potentia passiva est
illa quā Arist. tot in locis appellat potentia contradictionis ad esse

*Quid sit po-
tētia passiva
Physicē, vel
potentia com-
tradictionis.
secundū peri-
pateticos.*

& non esse, Si quis autem existimat propterea subiectum habere potentiam passiuam & contradictionis respectu passionis, quia propria passio in ipso inhæret, is sanè non rectè sentit, ob eandem enim causam dicere deberet, substantiam cæli habere potentiam passiuam contradictionis respectu quantitatis in ipso cælo inhærentis, quam tamen constat ab eo esse inseparabilem.

Enodantur quatuor alie dubitationes CAP. XIII.

EXISTUNT præterea quatuor dubitationes, quæ videntur officere tertiæ opinioni, quam cæteris probabiliorē esse iudicauimus. Prima dubitatio est, cum communis sit & trita multorum Philosoph. sententia, accidens cū producit substantiam, agere in virtute substantiæ; idque secundū tertiā opinionē defendi nequeat, non videtur ea opinio probanda esse, vt quæ communi sententiæ aduersetur. Secunda dubitatio. Si forma substantialis neq; mediātē, neq; immediātē operatur, ergo frustra est & otiosa, & cum melius sit habere vim atq; facultatem agendi quā non habere, nobilior erit conditio accidentis, quā substantiæ, quin etiā facillimè credi poterit nullam esse formā substantialem; namque formam esse, & qualis ea sit, non aliter cognosci potest quā ex operatione. Tertia dubitatio. Forma substantialis nullo modo posset appellari natura, siquidem natura diffinitur esse principium motus, at secundū tertiā opinionem, substantia nullo modo est principium actuum alicuius motus. Quarta dubitatio. Si substantia producit per solam actionem, accidentis, ergo non per se producit sed per accidēs, quare generatio non erit per se mutatio aliqua: probatur consequentia, nam per actionem accidentis non potest intrinsecè & immediātē produci aliud nisi accidens, sicut per calefactionem primò non aliud quam calor producit, quare si per eandem actionem etiam substantia producit, necesse est eam consequenter, & per accidens produci. Ad has dubitationes breuiter respondendum est hoc modo. Ad Primam. Potest dici accidens agere in virtute substantiæ tripliciter, primū, secundum denominationem, nam licet actio effectiue procedat ab accidente, tamen quia actiones denominatiue sunt suppositorum vel rerum per se subsistentium, non denominatur agens, nisi quod est per se subsistens, huiusmodi non est accidens, sed substantia accidente affecta. Deinde, sustentatiue; nam quia operari sequitur esse, accidens autem habet esse in virtute substantiæ quatenus ab ea sustentatur, ob eam quoque causam potest dici agere in virtute substantiæ. Postremò, determinatiue; nam substantia ignis nō

Quatuor dubitationes contra tertiā opinionem.

Quomodo accidens dici possit agere in virtute substantiæ.

producitur per calorem, vt calor est, alioquin per quam libet gradū caloris produceretur, sed vt est tantus calor verbi gratia vt octo, nō habet autem calor, vt sit in tantus ex eo quod sit accidēs, sic enim indifferens est ad omnem gradum, sed ex substantia in qua est, quæ vt secundum naturam suam perfectē se habeat. vendicat sibi tantum calorem, determinatio igitur accidentis, subiectiue quidem prouenit ex substantia in qua inhæret; finaliter autem ex substantia quæ per ipsum produci debet: Ad Secundam. Non est substantia otiosa etiā si nihil operetur, tum quia otiosum est id cuius potest esse aliqua operatio & non est, quod non conuenit substantiæ; tum etiam quia forma substantialis tamen si nihil operetur, ob alias tamē causas necessaria est, quas nos in principio sexti libri exposuimus. Adde quod potest dici operari, si non effectiue, certē illis tribus modis, quos paulo ante memorauimus. Ad Tertiam. Forma substantialis est natura & principium motus, non effectiue, sed illis tribus modis quos in solutione primæ rationis posuimus. Ad Quartam. Forma substantialis ordine generationis, consequenter & secundo producit, at si spectetur intentio, dispositio & ordinatio nature, quæ per se primo intendit formam substantialem, & propter eam premitit & producit id materia accidentia, existimandum ac dicendum est, formam substantialem per se primo produci. Atque hæc quidem de præsentī questione probabiliter disputata sint; neque enim priores duas opiniones contemnimus, aut damnamus, sed tertiam illis præferimus, vt quæ nobis propensior ad veritatis similitudinem videatur: quam tamen ita probamus, vt ea formam substantialem è medio tolli nullo modo velimus; nec vero tolli oportere iudicemus.

An idem numero effectus à multis causis possit effici.

CAP. XV.

POTES T hoc loco tractari, quod à multis queri & disputari solet, an idem numero effectus à diuersis causis proficisci queat. De quo nos, quia res neque multæ difficultatis est, neque magni momenti, breuiter dicemus. Primò, potest idem effectus fieri à multis causis diuersi generis, imò necessariò concurrunt quatuor causæ ad producendum effectum naturalem. Præterea, idem effectus potest fieri à multis causis eiusdem generis, verum subordinatis quarum vna est vniuersalis altera particularis: sol enim & homo generant hominem. Deinde, potest idem effectus effici à multis causis eiusdem generis & proximis atque immediatis, sed quæ sint (vt vocant) partiales non autem totales, velut triremis mouetur à multis remigi-

remigibus? sed is motus non fit à singulis eorū omnino rotus, sed ab omnibus illis simul, ea ratione vt vnus caussā integrā ac perfectā vim & potestatem explent. At vt idem numero effectus producatur à multis causis eiusdem generis immediatis & perfectis, ita, vt quālibet earū per se sufficiens sit ad totū effectū omnino producendum, videtur esse impossibile. Primo, quia sicut non potest esse nisi vna proxima materia, & vna proxima forma ipsius effectus, ita et efficiens. tum quia sic non esset necessaria & determinata connectio effectus cum sua causa, quamobrem talis effectus scire non posset: quia scire est re per causam cognoscere propter quā res; est & quod non contingit aliter se habere. Postea, quia in natura nihil est superfluum & otiosum, at si esset multā caussā vnus effectus, eo modo quo diximus, præter vnam illarum, cæteræ otiosæ essent. Deinde, vna numero actio non potest fieri à duobus agentibus, nam actio dependet ab agente & per ipsum definitur, ergo nec vnus numero effectus; nam actio re non differt ab effectū, qui est intrinsecus & immediatus eius terminus. Ad extremum, sit C. effectus, sint eius caussæ A. & B. sequeretur effectum à neutra causa per se ac necessario dependere, quod est falsum; nam effectus necessario dependet à causis suis per se: probatur consequentia, C. non dependet necessario ab A, alioquin eo remoto non posset effici ab ipso B. at ponitur posse etiā fieri ab ipso B. similiter C. non dependet à B. propter eandem causam. ergo à neutro per se & necessario dependet. Et quamquam ita sentiant Thomistæ, vt videre est apud D. Thomam in 1. par. quæst. 52. art. 3. & Paulum Soncinatem in 5. Metaphysicæ quæst. 6. tamen cum ipsi affirmant genita ex putrefactione & semine esse eiusdem speciei, videntur concedere multas causas efficientes eiusdem effectus proximas & perfectas, quarum quælibet per se sufficiens est ad producendum effectum: mus enim secundum ipsos; æquè generari potest ex semine; ac ex putri materia. Sed ipsi respondere possent dupliciter, vel se tantum loqui de causis efficientibus eiusdem rationis, id est vel ambabus vniuocis vel æquiuiocis, at generatio muris ex semine est vniuoca, ex putri autem materia, est æquiuioca; vel se loqui tantum de causis efficientibus, quæ simul concurrunt ad vnum numero effectum producendum, nunquam autem contingit eundem numero murem simul generari ex semine, & ex putri materia.

Solet etiam ab aliis in dubium vocari, an effectus qui ab hac causa efficiente, & in hoc loco, atque hoc tempore productus est, idē numero potuerit produci vel ab alia causa efficiente, vel in alio loco vel alio tempore. Ad quod nos breuiter respondemus, videri nobis probabilius, id fieri non posse. Primo, quia debet determinata. habitudo &

An idem effectus numero potuerit ab alia causa vel alio loco & tempore effici.

connexio effectus cum sua causa, que non esset, si effectus à qualibet alia causa produci posset: tum quia vna numero actio non potest esse à diuersis agentibus, aut in diuersis temporibus: quia ad vnitatem numeralem motus requiritur vnitas numeralis mouentis vt dicitur 8. Phy. tex. 49. & vnitas numeralis temporis vt dicitur in 5. Phy. tex. 41. si autem actio variatur per quam effectus producitur, fieri non potest quin etiam effectus varietur. Postremo, quia effectus particularis per se dependet à cælo, quare variato cæli aspectu & siderum, quem omni puncto temporis variari necesse est, non potest idē numero effectus produci. Verum de his satis.

Nunc declarandum est, an effectus eiusdem speciei, possint produci à causis efficientibus diuersæ speciei, vel etiam generis, quarum quælibet sit proxima & perfecta causa ipsius effectus. Atque hic locum habet insignis illa questio de genitis ex semine & ex putri materia, an sint eiusdē speciei, exempli causa. An mus qui sine semine gignitur ex putri materia, sit eiusdem speciei, cuius est is qui gignitur ex semine alterius muris, Circa hanc quæstionem reperimus tres opiniones. Quidam enim putarunt omnia animalia tam imperfecta quàm perfecta, etiam ipsum hominem, posse gigni ex semine & ex putri materia. Alij censent, nullum animal eiusdem speciei posse vtroque illorum modorum gigni, sed quæcunque gignitur vno modo, specie distingui ab his quæ gignuntur altero modo. Sunt etiam multi, qui arbitrantur animalia quidem perfecta, tantum posse gigni vno modo; nimirum ex semine, cuiusmodi sunt, leo, equus, homo; Imperfecta verò qualis est mus, vermis, serpens, scorpio, vtroque modo gigni posse: quin etiam sunt quædam imperfectissima, quæ non nisi ex putri materia generantur; ita vt sint tria genera animalium, quorum quædam tantum ex semine, alia tantum ex putri materia, nonnulla vtroque modo generantur. Has igitur tres opiniones ligillatim discutere, ac diiudicare operæpretium fuerit.

Quæ generantur ex semine & ex putri materia, an sint eiusdem speciei. A primò examinatur opinio Auicennæ.

CAP. XVI.

Mirabili opinio Auicennæ, hominem etiam sine humano semine, natu-

PRIMA opinio est Auicennæ in libro quem scripsit de Diæluio, & à quibusdam etiam tribuitur Alberto, quam innuit Arist. in 2. Politicorum cap. 6. vbi reprehendens priscos legum latores, ait eos vel ex corrupto semine vel ex terra natos fuisse, & in Sect. 10. Prolemate 15. & Plato in Menexeno, & Philoponus in

3. de Generatione animalium nominant Stesicorum qui dicebat post diluuium homines fuisse renatos ex putri materia: potuerunt autem hi fortasse sumere huius opinionis occasionem ex iis quæ continentur in sacris literis, vel de formatione Adam, qui ex limo terræ à Deo factus est, vel de generali diluuiio. Quæ opinio his argumentis probari posset. Primò, eadem est materia generationis & nutritionis, sicut Arist. docet in 2. de Generat. tex. 50. & in 2. de Anima. sed terra suggerit materiam qua possit homo nutriri, vt herbas & fructus; ergo potest ipsa quoque præbere materiam ex qua homo generari queat. Deinde, quicquid potest virtus inferior, potest etiam superior, si igitur virtus quæ est in semine, cum sit particularis causa & ignobilior virtute celesti, gignit hominem; cur non idem facere possit cælum cum elementis? Postea, cælum potest asferre interitum homini, ergo etiam eius generationem perficere, siquidem oppositorum eadem est ratio, Præterea ars imitatur naturam, sed ars quamlibet formam potest exprimere in diuersis materiis, vt formam hominis in ligno argento, marmore, ergo similiter natura poterit quamlibet formam naturalem in diuersis materiis producere. Postremò, homo liberè generat hominem, quare potest non generare: & ex ea parte qua homo generatur ex homine, potest deficere species humana: cum autem impossibile sit eam simpliciter deficere, propterea quod species continent vniuersi perfectionem, præsertim autem humana, quæ est omnium nobilissima, necessarium est dicere generationem humanā, non solùm ex semine hominis, sed etiam alio modo & ex alia materia effici posse. Itaque secundum hanc opinionem, femina non est per se necessaria ad generationem hominis, sed tantum per accidens nimirum propter locum matricis, qualis locus extra sæminam, idest tam opportunus, tam commodus & conducens generationi, conseruationi, & accretioni hominis, donec in lucem edatur, non faciliè reperiri potest.

*valiter posse
procreari.*

Verum hæc opinio indigna est Philosopho, quippe qui non debet vt est apud Arist. 8. Phy. tex. 15. & in 2. de Generat. tex. 42. quidquam asserere, quod non vel experientia vel ratione aliqua probabili cognitum habeat, & alijs suadere queat. At nulla experientia docet hominem aliter generari posse naturaliter quàm ex semine; neque ab initio mundi vllus hominum (nisi forte Poëtarum fabulis putemus habendā esse fidem) ex putri materia generatus est; & sanè quod nunquam adhuc factum fuit, Physicè loquendo de iis quæ ad speciē pertinent, plusquam verisimile est, neque deinceps aliquando futurum, neque fieri posse naturaliter. Ratio autem reclamation, hominē ex putri materia generari posse, quomodo enim tam varia, subtilis, delicata

*Refutatio
Aucenna.*

& artificiosa, tot membrorum & partium humani corporis compactio, conformatio, distinctio, figuratio ex putri materia efficiatur? aut quis locus præter matricem fœminæ, qui sit calidissimus, non igneo sed vitali quodam calore, & ab omnibus elementorum cælique iniuriis tutissimus, reperiatur? Sed esto, generetur homo ex putri materia; at postquam est conceptus & in lucem æditus, quo alimento nutrietur & substantabitur? non etiam quodlibet illi ætati congruit, & cum homo per multos annos non possit per se sine adiumento parentum vitam degere, quis nam ei ex terra nota, hæc necessaria adiumenta & præsidia prestabit? An natura quidem generabit ex terra, eum autem generatum conseruare non poterit, sed mox interituum deseret? quis hæc tam insipienter & impiè de natura vel potius de Deo qui est naturæ conditor & rector, loquentem ferat? Verùm plura contra hanc opinionem disputare superuacaneum est; stultum enim est, ut ait Arist. attendere quid quisque dicat; & quidā lepidè ait, sapientes viros ambigere, vter stultior sit, isne qui stultè dicit, an qui stultè dicentem seriò refutare contendit. Nec vero quicquam miretur tam ineruditam, tam absurdam & incredibilem sententiā cuiquā Philosopho probari potuisse; nāq, non minùs verum quā scitū est illud quod Cicero scribit in 2. lib. de Diuinatione. *Nescio inquit, quomodo nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur ab aliquo Philos.* Quare breuiter ad rationes huius opinionis respondeamus.

Solutio rationum opinionis Aristotelis.

Ad Primam Duplex est materia nutritionis, vna remota, ut herba & fructus, altera proxima, ut sanguis; illam terra dare potest, hanc nō potest, de qua tamen intelligitur id quod dicitur eandem esse materiā nutritionis & generationis: ac licet eadē sit materia generationis & nutritionis, quæ tamē generationi inseruit, & appellatur materia seminalis, multo purior, efficacior, & perfectior est, quàm alimentalis materia; cuius rei signum est illud, quædam membra ex materia seminali à principio formata, si postea corrūpantur, frāgantur, ac mutilentur, non posse rursus per nutritionē renasci aut reparari. Ad Secundā. Causa vniuersalis, duplex est, vna prima & simpliciter vniuersalis ut Deus, qui propterea quod liberè agit; in infinitū habet vim ad agendū, potest quicquid ab agentibus particularibus & causis secundis efficiatur, proximè sine illis efficere: altera est causa vniuersalis secunda, quæ est vniuersalis non simpliciter, sed tantū respectu rerū sublunarium ut cælum, quæ causa tum quia est finitæ virtutis & naturaliter operans, tum quia per se est indifferens & indeterminata ad productū; nem, cuiuslibet effectus particularis, nequit siue proximis & propriis causis particularibus, earū effectus producere. Ad Tertiam. Non valet consequentia, nam multò plura, & maior præsidia necessaria

necessaria sunt ad generandum hominem, quàm ad eum corrupē-
dum, etenim si vnum quodlibet elementorum exuperet cætera, po-
test homini exitium asserre, at perspicuum est non posse hominem
ex vno elemento generari. Ad quartam. Inter naturam & artem mul-
tum interest, primum enim forma quam efficit ars, non est substan-
tia, vel res quædam diuersa à subiecto, sed est varia quædam determi-
natio, conformatio, & figuratio quantitatis, in qua ratio figuræ con-
sistit. Deinde, materia quæ accipit formam artificialem, non habet
ad eam naturalem potentiam & inclinationem, quemadmodum est
in septimo libro explicatum. Propter hanc igitur quæ est inter na-
turam & artem dissimilitudinem, fit, vt forma artificialis in diuersis
materiis effici queat, naturalis autem minimè. Ad quintam. Coniun-
ctio maris & fœminæ per quam semen exhibetur matri, liberè fit;
at postquam matrix semen virile complexa est, omnis illa operatio
subsequens, per quam generatio hominis absoluitur, per se non li-
berè sed naturaliter efficitur. Neque verò, quia initium generandi in
nostra est voluntate atque potestate, idèò metuendum est ne ipsa ho-
minis generatio aliquando deficiat. Etenim appetitus generandi, cui-
libet homini naturaliter insitus & penitus infixus, acerrimus & inci-
tatissimus est: isque post labefactatam, primi hominis scelere integri-
tatem naturæ nostræ, multò etiam vehementior & effrenatior exti-
tit; vt tam ardens procreandi cupiditas ne quando in cunctis homi-
nibus omninò restringatur, nequaquam sit pertimescendum. & sa-
nè quod adhuc nūquam accidit, non est verendum ne in posterum
aliquando cōtingat. quamuis si Theologicè ac verè loqui volumus,
aliquando cessaturam esse generationem hominis minimè dubitan-
dum est; post resurrectionem enim neque nubent neque vxores du-
cent (vt ait Dominus) sed erunt velut Angeli Dei.

*An genera-
tio hominis
sit naturalis,
an potius li-
berè fiat &
an possit ali-
quando defi-
cere.*

Declaratur secunda opinio quæ est Auerrois.

C A P. XVII.

ALTERA opinio est Auerrois, quam is copiosè tractat in 8.
Phyl. comm. 46. & in sua Paraphrasi super primum librum
de Generatione animalium cap. 1. affirmans nullam speciem,
seu viuentium seu animalium, posse generari ex putri materia & ex
semine, & quæcunque his duobus modis generatur, quamuis in spe-
ciem similia sint, specie tamen inter se distinguì. Hanc sententiam,
tum ipse tum eius sectatores, confirmant multis rationibus. Prima
ratio. Materia & Forma sunt ad aliquid, ita vt quemadmodum for-
mæ differunt, sic necesse sit materias quæ proximè ac propriè illis

*Opinio Auer-
rois generata
ex semine &
ex putri ma-
teria semper
inter se distin-
gui specie.*

H

formis respondent, diuerſas eſſe, ſicut Ariſt. ait in 2. Phyſ. text. 26. ſed putris materia & ſeminalis, inter ſe differunt ſpecie, ergo formæ quæ ex illis educuntur, & in illis recipiuntur, non poſſunt eſſe eiſdē ſpeciei. Ad hoc qui contra ſentiunt, fortasſe reſponderent dupliciter. Primò, quamuis materia putris per ſe & à principio multum differat à ſeminali, tamen per virtutē caloris cęleſtis, vel aliarum influentiarū, ſic afficitur & temperatur, vt habeat temperationem quandā & conſtitutionem qualitatū, valde ſimilem ei quam materia ſeminalis habet in matrice, quomobrem non eſt mirandum ſi poſſit etiam ſimilē formam recipere. Deinde, duplex eſt materia, vna tranſiens, altera immanens. nihil prohibet eiſdem ſpeciei eſſe diuerſas materias tranſeuntes, velut ſanguis efficitur ex carne, fructibus & pane: ſimiliter etiam ex materia putri & ſeminali, quę ſunt materiæ tranſeuntes, poterit eadem ſpecies produci. Materia autem immanens (dicerent forſitan illi) non eſt alia quàm materia prima, ſi quidem omnis forma ſubſtantialis immediatē vnitur materiæ primæ, quare cum materia prima, quæ eſt in corpore putri, & quæ eſt in ſemine, ſint eiſdē rationis, reliquitur animalia quæ generantur ex putri materia & ex ſemine, habere materias immanentes eiſdem ſpeciei. Secunda ratio. Mus æquiuoce dicitur de eo qui generatur ex ſemine & ex putri materia, ergo illi mures non ſunt eiſdem ſpeciei, conſequentia ſatis per ſe manifeſta eſt: Antecedens autem ita probatur, æquiuoce ſunt quorum nomen eſt commune & ratio ſubſtantię diuerſa, ſed illi mures habent nomen muris commune, diſinitionem autem ſubſtantialem diuerſam, ergo, &c. Minor probatur, etenim materia neceſſariò ponitur in diſinitione rerum naturalium, vt eſt apud Ariſt. i. de Anima tex. 16. & in 6. Metaphy. text. 2. præſertim cum ſecundum eos qui huic opinioni aduerſantur, materia ſit pars quiditatis, ergo ſi eſt diuerſa materia, impoſſibile eſt eandem eſſe quiditatem & diſinitionem; cum igitur illi mures ex diuerſis materiis exiſtant, non poſſunt eandem habere quiditatem. Ad hoc, quid reſponderent aduerſarij, facilē conijci poteſt ex ſuperiori reſponſione, dicerēt enim, licet materiæ, quas vocant tranſeuntes, in illiuſmodi animalibus ſint diuerſæ ſpeciei, materias tamen manentes, quæ propriè pertinent & adhibentur ad diſinitiones rerum naturalium, vnius eſſe ſpeciei. Tertia ratio. Connexio effectus cum ſuis cauſſis, per ſe neceſſaria & immutabilis eſt; alioquin tolleretur ſcientia ſiue quæ demonstratione, ſiue quæ diſinitione conficitur; ſiquidem ſcire definitur rem cognoscere per cauſſam propter quam res eſt, & quod non contingit aliter ſe habere; at illi mures cū tam ex materia putri, quàm ex ſeminali generari queant, cum neutra materia habent connexionem quæ ſit ne-

cessaria per se. Quarta ratio. Generatio muris ex semine, fit secundum naturam ut patet, ergo fit vel semper vel ut plurimum, sic enim Arist. in 2. Phy. & in 1. de Cælo definit id quod est secundum naturam; ergo oppositum huius, est præter naturam & raro, ac per accidens contingit; sed mures, qui gignuntur ex putri materia, ita frequenter & per se generantur sicut illi qui ex semine, hoc igitur est manifestissimum signum, hos & illos, non esse eiusdem speciei. Quinta ratio.

Vnius naturæ vnus est modus generationis, ergo diuersus modus generationis, arguit diuersas naturas. Antecedens innuit Arist. in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. Sexta ratio. Natura nihil frustra & superflue facit, nec facit per plura, quod potest facere per pauciora; ergo si eadem species animalium generari potest ex semine & sine semine, alter istorum duorum modorum erit superfluus, cum vnus illorum sufficiat. Si dicant, id facere naturam propter maximam sollicitudinem, quam habet de conseruatione huiusmodi animalium; id sanè ridiculum est, nam multò æquius esset istiusmodi curam & sollicitudinem habere de animalibus perfectioribus, quæ tamē non nisi vno modo generantur. Si dicant, hoc idcirco fieri, quia perfectorum animalium præstantia, non patitur ea generari aliter quam ex semine. Nec id profectò satis firmum est, nam si sunt animalia quædam imperfectissima, quæ tantum generantur ex putri materia, & alia quædam perfectissima, quæ non generantur nisi ex semine, & ad horum animalium propagationem & conseruationem vnus tantum generationis modus sufficit, cur non itē ad muriū speciem propagandam & conseruandam vna generationis ratio sufficiat? sed oportuit naturam ad eorū propagationem atque conseruationem, duplicē generandi modum adhibere. Septima ratio. Mutationes differentes specie, habēt terminos ad quos differentes specie, vnitas enim & distinctio specifica motuū, auctore Arist. in 5. Phy. sumitur ex terminis ad quos tendunt, sed generatio ex putri materia, & generatio ex semine, sunt mutationes inter se specie differentes, ergo termini earum different specie, quare animalia quæ illis duobus modis generantur, erunt diuersæ speciei; minor ita probatur, termini à quibus procedunt illæ duæ generationes specie differunt inter se, nam, ut sæpe dictum est, materia putris & materia seminalis, non possunt esse vnus speciei, ergo similiter etiā termini ad quos tendunt, specie different: probatur consequentia. Primò. Terminus à quo, est contrarius termino ad quem, omnis enim mutatio, ut dicitur in 1. & 5. Phy. fit ex contrario in contrarium. Deinde, sicut Arist. docet in 1. lib. de Cælo, & in 10. libr. Metaphys. vnum vni tantummodo est contrarium, nec vni rei possunt esse duo contraria, quæ specie differant; cum igitur terminus à quo

generationis ex putri materia, & terminus à quo generationis ex semine, inter se specie differant, & vterque illorum sit contrarius suo termino ad quem, si termini ad quos tendunt illæ duæ generationes, essent vnius speciei, iam tunc vni, duo quæ sunt diuersæ speciei, essent contraria. Octaua ratio. Forma cognoscitur ex operatione, nam quæ habent formam, & naturam eiusdem speciei, similes quoque habent operationes, sed animalia quæ nascuntur ex semine & ex putri materia, dissimiles habet operationes, ergo nō sunt eiusdem speciei: probatur minor, animal natum ex semine, per se habet vim generandi & quidem generandi sibi simile, animal autem ex putri materia natum, aut nihil omnino generat sicut Arist. docet in 2. de Anima text. 34. his verbis. *Generare est naturalissimum operum quæ in viucentibus sunt quacunque perfecta, & non mutilata sunt, aut generationem spontaneam habeant.* Cuius generis esse constat ea quæ oriuntur ex putri materia: aut si generat aliquid, id nec est eiusdem speciei cum generante, nec habet vim aliud quidpiam ampliùs generandi. Nam quod generatur ab eo quod productum est ex putri materia, si esset eiusdem speciei cum illo, haberet quoque eundem modum generationis, quare sicut illud ex putri materia genitum est, ita hoc gigni debuisset; vel sicut hoc ex semine natū, est, sic illud nasci oportuisset: quæ sunt enim eiusdem speciei, vnum habent, similēque generationis modum. Præterea, si hoc quod generatum est ab eo quod fuit productum ex putri materia, etiam generaret aliud quidpiam, vel hoc esset eiusdem speciei, at non habet eundem generationis modum cum primo generante; vel esset diuersæ speciei, & sic generatio specierum procederet in infinitum. Atque tota hæc argumentatio, eisdem propemodum verbis tractatur ab Arist. in 1. lib. de Generat. animal. cap. 1. quo in loco ita scribit. *Quæ non ex coitu sed ex putri materia oriuntur, ea generant*

Nota præclarā hanc sententiā & doctrinam Aristotelis.

quidem, sed genus diuersum, quodque prodijs, nec mas est, neque femina; quod iusta euenit ratione, nam si ex coitu eorum, quæ non ex animalibus orta sunt, animalia oriuntur, hæc si eiusdem generis essent, primum quoque parentum ortum talem esse oporteret: quod rectè ita censemus, quando sic euenire in cæteris animalibus patet. Sed si dissimilia quidem, sed quæ coire inter se possent gignerentur, rursus ex his alia quedam natura procrearetur, & alia ex ea, idque in infinitum procederet. At natura infinitum vitare solet, infinitum enim sine caret: natura autem semper finem querit. Ac ne putetur Arist. hoc in loco id fortuito dixisse, vel probabiliter tantum vt quidam nostræ memoriæ scriptor ait, disputare eandem planè sententiam similibus penè verbis expressam reliquit in 5. lib. de Historia animalium cap. 1. hoc modo scribēs.

Quæ per se, vel in animali, vel in terra, vel in stirpe, vel etiam in eorum ipsorum partibus creantur, eadēque maris, ac femina sexu distincta sunt, ijs coeuntibus

gigni-

gignitur quidē aliquid, sed ex quo nihil ampliū gigni possit; verbi gratia. Coitus pediculorum, lendes dicta procreantur; muscarum, vermiculi; pulicum, genus pediculorum omnium speciem referens; ex quibus nec ea quæ generarint proueniunt, nec aliud ullum animal, sed id quod sunt, sordes tantum existunt. Hæc & si quæ sunt alia afferri possunt, quasi firmamenta & præsidia, ad opinionem Auerrois muniendam atque confirmandam.

Explicatur tertia opinio.

CAP. XVIII.

TERTIA opinio est, quemadmodum animalia perfectissima tantum generantur ex semine, & imperfectissima tantum ex putri materia, ita quæ media sunt, secundum eandem speciem propagari posse tam ex semine quam ex putri materia. Hanc opinionem sequitur D. Thomas in 7. Metaphy. super tex. 23. & ferè probatur à Theologis & Latinis Philosophis, præsertim huius temporis; quæ sententia his posset argumentis persuaderi. Prima ratio sit hæc. Arist. in 7. Metaphy. text. 23. docet sanitatem effici posse ab arte & à casu, sicut à natura, fiunt quædam animalia tam ex semine quam sine semine; quæ similitudo vel exemplum, nihil planè valeret, nisi animalia quæ gignuntur ex semine & sine semine, essent eiusdem speciei, namque manifestum est sanitatem quæ ab arte efficitur, non distinguui specie ab ea quæ casu quodam sine arte contingit: idem quoque innuit Arist. paulò infra hunc locum tex. 31. Deinde, in Problem. Sect. 10. Problem. 64. Arist. ponit hanc quæstionem. Cur animalium alia non solum coitu sed etiam spontè naturæ procreantur, alia coitu dumtaxat proueniunt, ut homo & equus? quam soluit, dicens id ob eam causam accidere, quia illorum animalium generatio breui tempore absolui potest, quocirca nihil prohibet ea ex putri materia nasci; horum autem procreatio longissima est, atque operosissima; quo fit ut ex putri materia fieri nequeant. Quis non videt, si non sunt eiusdem speciei quæ generantur ex semine & putri materia, & ipsam quæstionis propositionem sophisticam, & solutionem eius futilem ac friuolam esse? Præterea, Theophrastus in 1. libro de Plantis cap. 1. scribit plantarum & animalium in eo similem esse rationem, quod in utroque genere, quædam tantum generantur ex semine quædam tantum spontè naturæ sine semine, quædam autem utroque modo. Secunda ratio. Quæcunque indicare solent vnitatē formæ specificæ, ea omnia cernuntur in huiusmodi animalibus, quæ ex semine & sine semine nascuntur, ergo ipsa sunt eiusdem speciei; probatur antecedens; nam est in illis similis color, figura, magnitudo,

Egregia huius opinionis confirmatio.

H iij

motus, distinctio membrorum, est idem ingenium, sunt idem mores, est eorum inter se congregatio atque conlocatio, eadem res expectant ac persequuntur, eodemque oderunt, atque fugiunt hostes; similiter etiam generant, frequens enim testatur experientia, in nauibus recens extructis in quibus nulli erant mures, postea in media navigatione plurimos reperiri, ex his deinceps magnam eorum copiam propagari: constat autem primos illos mures non aliunde quam ex putri materia generari potuisse. Tertia ratio. Si quid obstarat quo minus animalia, quæ ex semine & sine semine generantur, essent eiusdem speciei, illud profecto in primis esset, quod vnus naturæ vnus tantum videtur esse debere modus generationis, & quia frustra multas & diuersas generandi rationes natura instituisse, cum ad cuiuslibet speciei propagationem atque conseruationem vna sufficiat; verum hæc ratio infirma est: etenim multa sunt in natura, quæ concessu atque confessione omnium, cum vnus sint speciei, variè procreantur, sicut igne effici videmus & ab igne, & à lumine propter radiorum reflectionem, & per motum, & ex conflictu attrituque duorum corporum. Quarta ratio. Minus probabile est, eandem naturæ relique speciem & à natura & ab arte effici, quam ab eadem natura diuersis modis procreari, sed potest eadem res effici à natura & ab arte, etenim Alchymistæ pro certo habent, & aliis persuadere conantur, verum aurum opera & arte scientiæ Alchymistiæ posse ab ipsis effici, non secus quam à natura efficitur in aurifodinis vi agentium particularium, & beneficio virtutum cælestium; ergo multo probabilius est, idem animal diuersis modis à natura generari posse.

*Responsa Auerroistarum
ad rationes
tertiam opinionem.*

Cæterum ad hæc, Auerroistæ ita respondent; cum Arist. ait eadem animalia generari utroque modo, significare non eadem specie infirma, sed subalterna; vel appellare eadem quia propter magnam eorum similitudinem sic vulgò existimantur; nec debere aiunt sententiam Arist. spectari ex iis locis ubi hac de re perfunctoriè & velut exempli causa loquitur, sed ex iis, ubi ex professo agit, qualis est locus ille de quo supra diximus in 1. libr. de Generat. animal. cap. 1. negant etiam animalia, quæ sunt ex putri materia, habere facultatem generandi sibi simile, quippe cum hoc ipsum neget Arist. in his locis quæ supra commemorauimus; nec contra hoc est vlla experientia, nam quod de muribus in naui genitis atque propagatis dicunt, nullam fidem facit; etenim sicut priores illi mures sine semine nati fuerunt, sic etiam posteriores simili generationis modo procreari potuerunt, quam etiam ob causam credendum est tantam illam murium copiam extitisse. Iam verò, quod aiunt ignem multis modis generari posse, non habet magnam vim contra secundam opinionem; siquidem valde

diffimilis ratio est imperfectissimarum specierum, cuiusmodi sunt elementa, quorū formæ substantiales immediatè sunt in materia prima, & parum distant à qualitatibus primis, earūque productionem in materia, naturali quadam consequentia & connexionem consequuntur, atque earum specierum quæ inter perfectiores mundi formas numerantur, in quibus continentur animalia. His accedit, quod varia & multiplex generatio ignis maximè necessaria erat, propterea quod ignis necessarius est ad generationem, conseruationem, perfectionem, cunctasque omnium mixtorum operationes, præsertim cū ignis ille elementaris qui supra cætera elementa residet cælo proximus, non tam faciliè ad generationes mixtorum descendere, & concurrere possit. quod verò dictum est, verum aurum, sicut à natura efficitur, sic etiam per artem Alchymisticam effici posse, hoc ipsi constanter negant. Hæc igitur de præsentī quæstione tam variè ac subtiliter, in omnes partes à Philosophis disputantur. Nobis autem sicut *Sententia auctoritatis de præsentī quæstione.* facile est primam opinionem tanquam falsam, & absurdam condemnare, ac repudiare, ita difficillimum est, vtrā duarum posteriorū probabilius sit, propter paria ferè vtriusque opinionis rationum momenta, iudicare. sed nescio quo modo sit vt nos tertia opinio magis ad se trahat; quanquam non sumus ignari, totam huius controuersię explicationem ex ipsa experientia præcipuè pendere; si enim experiendo compertum fuerit, mures verbi gratia, qui sunt ex putri materia, generare alios sibi similes, non aliter quàm eos qui nati sunt ex semine, nulla erit caussa cur negetur illos esse eiusdem speciei cū aliis: sin autem è contrario rem se habere experientia declarauerit, id erit magno argumento inter huiusmodi animalia esse distinctionē specificam. Verum, quoniam in vltima ratione tertiæ opinionis dictum fuit, verum aurum, quemadmodum efficitur à natura, sic etiam effici posse ab hominibus ea arte quam vocāt Alchymisticam; de hoc etiā in præsentia dicendum est, non solū vt exploratum sit an quod in illa ratione positum est, & vulgò iactatur, verum sit aut falsum; sed etiam, vt cognoscatur an quilibet effectus qui à natura efficitur, similiter etiam possit ab arte confici: quæ res maximè pertinet ad eam quam de caussis instituimus tractationem.

An possit verum aurum effici per artem Alchymisticam, ac primò quod non possit effici, opinio multorum exponitur.

C A P. X I X.

V I C E N N A in quibusdam suis commentariis in libros Meteororum, vt refert Ægidius in 3. Quodlibeto quæst. 8. de Alchymistico auro, ita scripsit, *sciunt artifices Alchimia, species*

H iiii

metallorum transmutari non posse, quamuis similia illis fieri possint; & quamuis Alchymista queant tingere ipsum as colore quo volunt, donec sit multum simile auro, & abstergere immunditias plumbi, ita ut videatur argentum, semper tamen secundum substantiam manebunt as & plumbum.

Auerroes.

Auerroes in Paraphrasi super primum librum de Generat. animalium, explanando primum caput in eandem sententiam hæc scribit, similiter etiam si datur aliquid artificiale valde simile naturali, tanta poterit esse similitudo, quod existimabitur esse idem specie, & si ars Alchymia habet esse, hoc est quod potest fieri in ea. & ibidem Auerr. declarat sicut se habent mures ex putri materia ad mures ex semine (inter eos enim est tanta similitudo, ut quamuis reuera inuicem differant specie, tamen vulgò putentur esse eiusdem speciei) ita etiam aurum Alchymisticum se habere ad verum & naturale aurum. Idem sensit Auicenna, cuius verba paulò infra memorabuntur initio capitis proxime sequentis.

D. Thomas in Secunda Secundæ conditionaliter loquens de auro Alchymico quæst. 77. art. 2. ad primum ait, si aurum, quod fit ab Alchymistis, non sit verum & tale, quale fit à natura, eius venditionem pro vero fraudulentam & iniustam esse; sin autem fiat verum aurum ab Alchymistis, id licitè pro vero auro vendi posse, nihil enim prohibere artem utendo causis naturalibus, naturales & veros effectus producere. Sed quid ipse simpliciter, & absolute sentiret de auro Alchymico, satis perspicuis verbis declarauit in 2. Sent. dist. 7. quæst. 3. art. 1. ad quintum ita scribens. Potest quidem ars virtute naturalium agentium aliquas formas substantiales inducere in materiam; sunt tamen quedam forme quas nullo modo ars potest efficere, quod propria actiua, & passiva earum, non potest inuenire atque adhibere, sed bene aliquid simile illis efficere; sicut Alchymista faciunt aliquid simile auro quantum ad accidentia exteriora, sed tamen non faciunt verum aurum, quod forma substantialis auri, non est per calorem ignis, quo utuntur Alchymiste, sed per calorem solis in loco determinato, ubi viget virtus mineralis; & ideo tale aurum non habet operationem consequentem speciem; & similiter in alijs quæ eorum operatione fiunt.

Egidius.

Egidius in 3. Quodlibeto quæst. 8. affirmat Alchymistas posse quidem facere metallum aliquod quod tantum confit ex permixtione aliorum simplicium metallorum, cuiusmodi est electrum, quod dicitur constare ex tribus partibus auri & vna argenti; & quia sæpe in venis metallicis vnũ metallum confunditur & permiscetur cum alio, Alchymista per actionem ignis segregando & separando aurũ, quod erat permixtum cum alio metallo, videbitur de nouo facere aurum; tantum autem abest, ut possint verum aurũ facere, ut ne simile quidẽ vero auro ita effici queat, ut non possit aliquo modo dignosci &

discerni. Porro existimat Egidius aurum Alchymisticum non posse sine peccato vendi pro auro naturali; non solum quia incertum pro certo, & falsum pro vero venditur, sed etiam quia in medicinis adhibetur aurum ad confortandum cor, & morbos quosdam profligandos; maximum autem periculum esset, ne aurum Alchymisticum propter diuersam rationem constitutionis, nimium læderet complexionem humani corporis, eique insigne aliquod detrimentum afferret. Quod autem verum aurum confici nequeat ab Alchymistis, Egidius ita probat, vel potius declarat. Cernimus in vnoquoque genere entium, quædā illius generis esse perfecta, alia vero imperfecta; perfectorum autem generationem, esse determinatā, tā secundū principium actiū & secundū materiam, quā secundū locū in quo sit: Imperfectorum autem, minimè: exempli causā, in genere animalium, quæ sunt perfectiora, ita se habet natura, ut equus non generetur nisi ab equo, & ex sanguine menstruo equæ & intra matricem eius; at mures possunt generari ex semine & sine semine, intra matricem & extra. Idem perspicitur in plantis; idemque similiter contingit in elementis, nam purus ignis elementaris, nec generari, nec conservari potest, nisi in suo loco naturali, id est in concavo Lunæ; ergo similiter etiam eueniet in metallis; quare cum aurum sit perfectissimum omnium metallorum, habebit determinatum agens, & materiam, & locum naturalem, id est propriam venam quæ latet intra sinum & ventrem terræ, extra quem locum, aurum nullo modo confici possit. Neque valet illud quod posset afferri contra hoc quod diximus: nimirum si mures qui sunt perfectiores auro, possunt generari extra matricem, multo magis aurum effici poterit extra suum locum naturalem: & si serpentes fuerunt arte Magica producti à Magis Pharaonis, ut legimus in Exodo, cur non etiam poterit effici verum aurum industria, & beneficio artis? Hoc, inquam, non valet, nam eadem ratione probari posset, cum mus sit perfectior qualibet planta, & mus generari queat sine semine, quamlibet etiam plantam posse absque semine procreari; quod falsum est, nihil ergo prohibet quod est imperfectius alio simpliciter, esse perfectius illo secundum quid. Quamobrem quod aurum requirat determinatum locum suæ generationis, non arguit ipsum simpliciter esse perfectius aliquo animali, sed tantum secundum quid. Hæc ex Egidio.

Conciliator in Differentia 209. Sic ait. *Metallum non potest fieri per artem, & in aliud transmutari; cum ars solum faciat permutationem in accidentibus, non autem in substantia; vel fortasse si possibile est, tamen id est homini ignotum, unde Commentator 3. de Anima ait, dicitur de multis artificibus, quod videtur esse possibile, sed sunt causarum ignotarum. Ut (verbi gratia) Al-*

Egidius negat aurum chymicum licite vendi posse pro vero.

chymia, & si talis ars constituatur, fortasse hoc erit per accidens, & inspiratione divina potius quàm artis humana sapientia. Non enim (inquit Conciliator) ars eo peruenire potest, ut agentia & materiam, cum tempore, modo & aliis circumstantiis, sciat ita proportionare ut inde nouum constituatur metallum. Quod si apparèter videatur, id erit, quia ars fallaciam eius humano ingenio nequit detegere. Vnde aurum arte constructum, vim non puto habere confortandi cor sicut habet aurum à natura productum. Fideles mihi tamen experti, dicunt argenti decoctione per artem fieri verum, non tamen videtur apparenter lucrari, probationibus omnibus quibus virtutur, exploratum.

Non esse materiam omnium metallorum, sulphur et argenti viui.

Quidam rerum metallicarum peritissimi, de quibus etiam subtiliter & accuratè scripserunt, affirmant, primùm atque summum fundamentum quo nititur ac sustentatur ars Alchymia, nullum esse: quo licet intelligere, ipsam artem (si tamen ars dicenda est quæ in se nihil veri & certi habet) inanem & fallacem esse. Etenim Alchymistæ putant, materiam omnium metallorum esse sulphur & argentum viuum, quamobrem profitentur se ex varia sulphuris & argenti viui inuicem permixtorum temperatione, posse quodlibet metallum efficere, in quo sanè vehementer falluntur; nam si sulphur & argentum viuum est materia auri & argenti, ergo in venis in quibus generatur aurum & argentum, apparerent aliqua vestigia sulphuris & argenti viui; similiter etiam in venis sulphuris, & argenti viui, reperirentur aliqua indicia auri vel argenti; sed ipsi, qui totam pene vitam curiosissimè lustrandis & considerandis venis, locisque metallorum, consumpserunt, nunquam tale aliquid reperire potuerunt. Quare falsa est opinio Alchymistarum, & aurum quod ab ipsis fit ex sulphure & argento viuo, non est verum aurum: nō enim, ut dictum fuit, talis est materia veri, & naturalis auri. Aurum autem quod fit ab Alchymistis, licet simillimum videatur vero auro, falsum tamen esse multis modis cognosci & iudicari potest, nempe vel ex pondere, vel ex eo, quia nō sustinet vim ignis; vel ex eo quia iniectum in vrinam, amittit colorem suum; vel quia non est ductile in tenuissimas laminas; vel denique quia non habet naturalis auri proprietates, quarum in primis illa commendatur, confortandi cor humanum. Hæc illi.

Cardanus.

Cardanus lib. 17. de subtilitate hæc scribit; *Sunt verò chymica inuenta, vitrum ducere in longissimas lineas, tenax aut prædurum efficere posse. Vidi ego dudum, sphaeram exiguam ex vitro, quæ omni conatu illi sa solo lapideo, non comminuebatur, sed resiliebat ad trabes. Eiusdem facultatis chymica est, vitrum per artem chymicam albis lineis intestinguere, calare in eo imagines, falsas fabricare gemmas, purgare caphuram, metalla miscere, immutare, aut nobiliora imitari. Exempla verò fallacis Alchymia, vide apud eundem in 10 lib. de Varietate rerum,*

Inuenta & o. per artem chymicam.

cap. si. quo in loco etiam hæc subiungit, *Aurum, & argentum facere, seu ex aliis metallis ea conficere, aut gemmas factitare, aut viliores in nobiliores transmutare, nemo non optare debet ut sciat. at quid horum fieri possit, difficile scitu admodum est; & si hoc etiam sciuerimus, longè difficilior est scire, quomodo fiat. Quæ autem ab Alchymistis fiunt: ea vel ad voluntatem pertinent, vel ad usum; ad voluptatem sunt gemma, & metalla nobiliora; ad usum tinctoria, colores, materia vasorum & alia similia. Circa quodlibet autem horum, tria excogitari possunt, vel ut fiant, quod maximum est; vel ut purgentur; vel ut perficiantur. Horum primum, de metallis, adhuc sub iudice lis est an fieri possit; secundum & tertium, ferme inuētum est ad summam perfectionem: ac licet ars chymica non faciat verum aurum, quatuor tamen præstat magnas utilitates. Prima est, quia potest unum metallum facere simillimum alij ut ferrum ær, *Utilitates artes auro & argento; idque clarius apparet in gemmis.* Secunda. Cum id, quod in aliqua potentia continetur, per vim ignis excitat, extrahit, & ad perfectionem perducit. Tertia. Cum ea qua superflua sunt, vi sua absumendo detegit, ut cum ex calce alumen excipitur, quod non genitum est vi ignis, sed exceptum; ita fit id quod vocant multiplicationem, cum ex terra ipsa qua aliquid continet, quod continetur excipiunt. Quarta. Ars chymica vi ignis multas facere potest compositiones, atque separationes, non minus utiles & lucrosas iis, quæ ab Alchymistis tam anxie queruntur & ambitiose promittuntur transmutationibus. Hæc Cardanus, ex quibus verbis perspicitur eum arbitrari chymisticam illam auri generationem, vel esse impossibilem, vel propemodum impossibilem.*

Declaratur opinio eorum qui defendunt Alchymiam.

C A P. X X.

ALBERTVS in libro suo 3. de Mineralibus cap. 9. hanc de facultate Alchymia quæstionem pertractans primum exponit sententiam Auicennæ, quæ fuit hæc, *Sciant (inquit Auicenna) artifices Alchymia species metallorum permisceri non posse, quamuis aliquid illis simile fieri possit; quod enim differentia specifica aliquo collatur ingenio, non credo possibile; sed expoliatio accidentium non est impossibilis, vel saltem diminutio eorum: non enim permiscetur species metallorum nisi prius in primam materiam metallicam reducatur, & sic inuamine artis deducatur in speciem metalli, quod voluerit.* Atq; idem quoque sensisse ait Hassem Philosophum præcipuū in Phy. & in Mathem. Deinde Albertus subiungit ea quæ sequuntur. *Oportet nos dicere Alchymicos peritos, non aliter operari quod peritos medicos, qui per medicinas purgativas purgant materias corruptas et nocetes sanitati, et postea per remedia confortantia naturam inuadunt virtutem naturalem, ut digerendo, sanitatem inducant: quæ sanitas est effectus et natura et artis; sed illi effectum et præcipaliter.*

Opinio Auicennæ.

Sententia Alberti.

huius autem organicè & instrumentaliter: sic Alchymista primò bene purgantes materiam argenti viui & sulfuris insitam omnibus metallis, confortant; deinde deducunt virtutes elementares & celestes tali materia inherentes; ad proportionem mixtionis metalli, quod intendunt inducere, & tunc ipsa natura operatur & non ars nisi organicè iuuando & expoliendo, ut diximus; & sic verum aurum & argentum educere & facere videntur: quod enim virtutes elementares & celestes faciunt in vasis naturalibus, hoc etiam faciunt in vasis artificialibus, si artificialia formantur ad modum vasorum naturalium: & quod facit natura calore solis & stellarum, hoc faciet ars calore ignis; dummodo sit contemperetur ut non excedat virtutem se mouentem, & informantem quæ est in metallis: huic enim celestis inest virtus, quæ primò commiscuit eam; & hac inclinatur ad hoc vel ad illud per artis iuuamen. Alchymia igitur per hunc modum procedit, id est corrumpens unum à sua specie remouendo, & cum iuuamine eorum, quæ in materia insunt, alterius speciem inducendo, quare omnium operationum Alchymicarum melior est illa, quæ procedet ex eisdem ex quibus procedit natura; sicut ex purgatione sulfuris, per decoctionem & sublimationem & expurgationem argenti viui, horumque bona permixtione cum materia metalli, in his enim & ex virtutibus horum, omnis metalli species inducitur. Qui autem per alba albificant, & per citrina citrinant, manente specie prioris metalli in materia, proculdubio deceptores sunt & verum aurum atque argentum non faciunt; & hoc modo ferè omnes vel in toto, vel in parte procedunt. propter quod ego experiri feci aurum Alchymicum quod ad me delatum est, & postquàm sex aut septem ignes sustinuit, tandem amplius ignitum consumitur & perditur & quasi ad faciem reuertitur. Hæc Albertus. Ecce supradictis verbis Albertus, nò solum docet verum aurum posse fieri per Alchymiam, sed etiam quis modus eius sic efficiendi sit possibilis & quis impossibilis, manifestè declarat.

Quinque rationes pro Alchymia.

Quidam Ianus Lacinius, qui de facultate chymica in transmutandis metallis multa disputauit, eiusque disputationis summam memorat Cardanus loco supradicto, probat arte chymica posse confici verum aurum his rationibus. Primò, metalla sunt quædam pura & concocta, ut aurum & argentum, quædam cocta, sed impura, ut æs, ac ferrum, quædã cruda, & impura, ut vtrumque plumbum; sed impura repurgari, cruda concoqui possunt, igitur ex ære, ferro & plumbo, aurum & argentum fieri potest. Quod autem talia cõcoqui possint, demonstrat ex sententia Arist. 4. Meteor. vbi de concoctione agit. De purgatione dubium non est, quippe cum proprium sit ignis separando purgare. Deinde, propinquitas, paruumque caussarum discrimen, hoc idem suadet, cum ab iisdem omnia fiant. Supponit autem omnia metalla constare sulphure & argento viuo, quæcunque verò similia sunt, facile inuicem transmutantur, eoque magis, quod natura

natura videtur semper perfectissimum intendere in omni genere velut aurū; quæ igitur imperfecta sunt, artis beneficio perfici posse videntur; tum vt ad finem, tum vt ad motus ipsius perfectionem perducantur. Postea, si ars auctore Arist. in 2. Phys. & 4. Meteor. est imitatrix naturæ, cum natura concoquendo purgandoque ex sulphure & argento viuo, aurum argentumque perficiat, cur non etiam idem simili ratione operans ars, possit efficere? Ad hæc, ea dici debent secundum naturæ ordinem copulata, & inuicem transmutabilia, quæ non habeat omnino diuersas operationes sed easdem in eo tantum differentes, quod quædam habent eas imminutas & imperfectas, velut fœtus, infantis comparatione, ouum pulli, aurelia papilionis. At plumbum, æs, ferrum, argentum, nullas habent operationes ab auro distinctas, sed quas illud habet, vtpote liquefcere, duci, graue esse, nitere, ignibus resistere; easdem habent hæc, sed vitiatas & imminutas, non enim ita splendent, non sunt adeo grauia, minus resistunt ignibus, non tota liquefcunt, non tam tenuiter ducuntur; igitur hæc dici debent aurum imperfectū, & beneficio artis perducique ad perfectionem auri. Atque hoc putat Cardanus esse maximum argumentum quod pro Alchymistis afferri possit. Postremò, idem astruit exemplo ranarum, quæ statim ob præparationem materiæ, ex puluere generantur. Sunt autem ranæ perfectiores auro, & vt animalia perfecta, non solum partium similarium compositione, sed etiam instrumentorum conformatione indiguerunt. Auicennam quoque citat dicentem, vitulum in nubibus generatum semiuiuum excidisse inter imbres. Generantur etiam ex iuenculo strangulato apes, ex Basilico scorpiones, ex elixatura Anatis sub dio expositæ bufones, ex Asiatis vespæ, ex equis scarabæi, ex mulis locustæ, aquæ, quibusdam in locis, conuertuntur in lapides: aer concussus inter duriora corpora, repente transit in ignem, fumus metallorum præcipue, cogit argentum viuum, cortex mali punici ferrum mutat in chalybem. Si igitur hæc tam admiranda & pene incredibilia fieri possunt, atque adeo quotidie fieri videmus, cur incredibile videatur, posse ab Alchymistis verum aurum confici? Hæc ille disputat pro Alchymistis.

Antonius Mirandulanus Philosophus nostræ memoriæ præstans & in Aristotelis doctrina excellenter versatus, in illo suo opere, quod scripsit de Euerfione singularis certaminis, lib. 19. sect. 7. hanc de Alchymistis sententiam pronuntiat. *Dicimus veram esse Alchymistarum opinionem quod aurum possit fieri & ab arte & à natura, quia transmutare possunt argentum viuum & alia quæ ad id requiruntur, ita vt fiat eadem materia: sicut non solum à natura sed etiam ab arte animalia, vt scorpiones, generari possunt. Verum quia illud aurum fit rarissimè & cum maxima difficultate,*

Antonius Mirandulanus

multa enim quæ ad id concurrunt, facillimè impedire possunt, idcirco non videtur fieri posse: sed rei difficultas non arguit impossibilitatem. Non est autem danda opera illi arti, non quia non sit vera, sed quia tanta est difficultas, ut sit utilius eam omittere, quàm exercere: & multi quidem dissimili ad magnam inopiam redacti sunt, propterea quòd maximis sumptibus impensis, vel nunquam assequuti sunt quod hac ars pollicetur, vel certe rarò & parum, ita ut sumptus longè maior sit lucro, quare satius est aliis artibus certioribus operam dare, quæ maiori ex parte finem suum præstât, quàm huic quæ rarissimè propter res naturæ absconditas, finem suum assequitur. Hæc Mirandulanus.

Explicatur breuiter opinio auctoris.

C A P. X X I.

Sententia auctoris de auro alchymistico.

NOBIS autem propositam quæstionem Philosophicè considerantibus atque perpendentibus, tria videntur hac de re valde probabiliter dici ac affirmari posse; vnum est, nullam esse rationem Philosophicam, vel necessariam, vel etiam admodum probabilem, qua demonstretur rationem chymicam efficiendi verum aurum, esse impossibilem. Cur enim putetur impossibilis? An quia nihil eorum quæ fiunt à natura potest fieri ab arte: at hoc in generatione multorum animalium, aliarumque rerum quæ opera & ministerio artis non secus generantur quàm à sola natura, falsum esse cognoscitur. An quia (ut volebat Egidius) nihil eorum quæ sunt in suo genere perfectissima, potest produci nisi vno modo, id est, solum ab agente suo naturali? Verum si Egidius verisimili aliqua ratione hoc comprobaret, aliquatulum fortasse valeret ad persuadendum: cum autem nullam huius rei probationem afferat, quæ facilitate ab eo id dicitur, eadem planè à nobis contemni ac reiici potest. An denique quia aurum naturale generatur virtute caloris cælestis, aurum vero chymicum efficitur à calore igneo, qui duo calores cum multum inter se differant, non poterunt eundem effectum præstare: sed hæc ratio dupliciter peccat, Primum enim falsum est, calorem cælestem & igneum specie inuicem distingui: cum enim ab eodem contrario, hoc est, à frigore similiter corrumpantur, cum ab eadem causa interdum producantur nimirum à lumine, cum se inuicem intendunt atque augeant, cum ad productionem ignis & mixtorum simili ratione conducant, fieri non potest ut ea ratione qua calores sunt, specie distinguantur inter se: differunt igitur ea re solum, quòd calor cælestis propter ordinatum cæli motum, est valde temperatus & accommodatus ad generationem & conseruationem rerum sub-lunarium, quam ob causam appellatur salutaris & viuificus: calor

Calor cælestis & elementarius non differunt specie.

autem igneus ex se non est temperatus, sed agit quantum potest agere, & res sibi subiectas tandem destruit atque interimit, quocirca vocatur à Philosophis destructivus & corruptivus rerum.

Verùm si hic calor aliunde corrigatur atque temperetur, nimirum vel à facultate animæ vt in animalibus contingit; vel ab arte, vt fit in multis mixtis & medicamentis, quæ à calore igneo, moderatione artis procreantur; efficietur profecto vt calor igneus talis propemodum euadat, qualis est cælestis. Deinde, experientia manifestè ostendit quædam animalia similiter generari posse calore igneo atque calore cælesti. Nam apud Ægyptios, pulli calore igneo ex ouis excluduntur atque procreantur. Quam rem Iulius Scaliger, vir propter excellentem omnium disciplinarum eruditionem admirandus, in iis quæ scripsit contra Cardanum exercitatione 23. pulchrè describit his verbis. *In Ægypto ad Cayrum furnos construunt alij alio multiplici fornice imposito: in quorū chori supremi medio, foramen est: per quod caloris vis, qua immodica possit officere, subit atque exhalat: in imo ignem accendunt temperatum: Ovorum multas centurias in formicum superiore planitie disponunt: statis diebus erumpit pullorum turba, quos illi non numero, sed mensura venales habent, modiolum statuunt sine fundo, quem ut implerunt, tollunt, neque hac fabula est, sed fabula illi ipsi, qui negant.*

Animalia generari posse solo calore igni argumentum Iulij Scaligeri.

Alterum verò, quod eadem de re probabilissimè potest asseri, illud est, chymicam rationem efficiendi verum aurum, vel impossibilem, vel propemodum impossibilem videri; non propter vllam rationem Philosophicam quæ adhuc ab vllò sit allata sicut ostensum est, sed propter ipsam experientiam, quæ in rebus naturalibus, moralibus, atque artificialibus, summi argumenti firmissimæque rationis vim debet obtinere. Etenim cum plurimi in chymicæ facultatis tractatione & exercitatione diu multumque laborauerint, & in veri auri effectiorem accerrimis studiis atque incredibili cupiditate incubuerint, nemo tamen adhuc fuit, quem liquido constet verum aurum & omni ex parte probatum, ac perfectum effecisse. Quod si effectio auri per artem chymicam est possibilis, cur ea cum tamdiu & tam multum optata, quæ sita, & procurata fuerit, nõdum tamen reperta, & visitata fuit? nam quia possibilis est generatio animalium, medicamentorū, aliarumque nõ solum per naturā sed etiā per solertiam, & industriā humanā, iam pridem inuētæ sunt artes: quæ eiusmodi res & verè & facillè possunt perficere; cur igitur idem non cōtingit in auro chymico? nisi quia vel talis modus efficiendi tale aurū simpliciter est impossibilis, vel si est possibilis, nõdū tamē is est humano ingenio, & fortasse nõ potest esse, explorare perfecteq; cognitus. Atque hoc argumētū ab experientia ductū, nõ solum apud Philosophū naturalē,

Cur non videatur esse vera ars Alchymia.

qui nunquàm à rebus sensatis, experienciâq; comprobatis, vel transfuersum (vt aiunt) digitum discedit, sed etiam apud quemcunque hominem sanæ mentis rectique iudicij plurimum valere debet.

Ad extremum, illud non tantum probabiliter dici, sed etiam pro vero certoque confirmari potest, artem chymicam, licet ea fortassis sit utilis in distillationibus & aliis rebus quas superius ex sententia Cardani memorauimus, tamen in eo quod spectat ad effectiorem veri auri, quam illa profiteretur atque in primis pollicetur, vanam esse, *Non esse perniciosam, ac perniciosam Reipublicæ. Primò. Quia, aut nunquàm, aut rarissimè præstat quod promittit, ex quo non semel factum est, vt multi ad extremam inopiam, atque paupertatem redacti fuerint; vnde rectè quidam ait, Alchymistas non efficere aurum sed absumere, nō implere crumenas, sed magis deplere, & exhaustire. Deinde, quia faciant falsum aurum falsamque monetam, atque gemmas pro veris passim distrahent atque diuident ex quo Respublica hominumque societas magnum caperet detrimentum. Postremò, quia verū aurū nō rarò adhibetur in medicinis ad exhilarandū & confortandū cor: aurum autem chymicum, cum vel nō sit verum aurum, vel certè imperfectius auro naturali, vel non habebit eiusmodi proprietates, vel nō ita vitales & salutare humano corpori; quare non sine discrimine salutis & periculo vitæ, in medicinis adhiberetur. Hæc igitur nobis visa sunt de chymica facultate efficiendi verum aurum probabiliter posse disputari.*

FINIS OCTAVI LIBRI.

DE

DE FORTVNA CASV ET CONTINGENTIA

LIBER NONVS.

SEQVITVR vt de fortuna & casu, breuiter disputemus; nempe quantum satis sit ad explendam absoluendamque eam quam de caussis libro præcedenti instituiamus tractationem. Tractatio autem fortunæ latissimè patet, & ad plures disciplinas pertinet: agit enim de Fortuna, Rhetor, Logicus, Physicus, Metaphysicus, Philosophus moralis, denique Theologus. Agit Rhetor, quatenus in laudando & vituperando, suadendo & dissuadendo, accusando & defendendo, in vtramque partem magnum momentum habet fortuna; per magni enim refert, an quid fortuito contingat, an potius consulto & scienter dictum factumque fuerit. Vide Arist. in 1. libro Rhetoricæ ad Theodectem, cap. 5. & 10. Agit Logicus tum vt doceat enuntiationes, quæ sunt de rebus futuris contingentibus, in quibus locum habet fortuna & casus, non habere certam definitamque veritatem; tum etiã vt ostendat ea quæ casu & fortuito contingunt, cum raro, indeterminatè, & per accidens eueniant, excludi à scientiis; vide Arist. in fine primi Perihermenias & in 1. Post. tex. 43. Agit Physicus, vt redarguat illorum Philosophorum sententias, qui vel putabant omnes res naturales fortuito contingere, vt Democritus, & Leucippus; vel è contrario opinabantur omnes effectus naturales sempiterna quadã, & immutabili serie nexuque; caussarum euenire, quæ fuit postea Stoicorum opinio. Vide Arist. in 2. Phys. Agit Metaphysicus, quia Metaphysici est distinguere omnes gradus entium & caussarum, in quibus sunt entia fortuita, & causæ per accidens; atque etiam demonstrare, non omnia fieri ex necessitate: Vide Arist. in 6. Metaph. à tex. 5. vsque ad 8. Agit Philosophus moralis, vt declaret an fortuna sit causa felicitatis humanæ, & quanti bona fortunæ æstimanda sint, & quomodo res fortuitæ vel pœna vel præmio dignæ habeantur. Vide Arist. 1. Mora-

*Consideratio
& explicatio
casus & fortune
ad varias
scientias
pertinet.*

I

lium ad Nicomachum cap.9.& 2.lib. Magnorum moralium.cap.9. & 7.lib. Morali.ad Eudemum cap.17. & 18. Agit denique Theologus,demonstrans,neque diuinam Prouidentiam ob stare quo minus sit in rebus fortuna & casus, neque tamen quicquam fortuito aut casu posse contingere respectu diuinæ Prouidentię. Vide Magistrum sententiarum 1.lib.dist.39.& ibidem Theologos Scolasticos.Primùm igitur,agemus de fortuna;tum de casu vel de iis, quæ casu fieri vulgo putantur,cuius generis sunt monstra. Quoniam autem fortuna & casus lotum habent in rebus naturalibus & humanis, quia eiusmodi res sunt contingentes,ideo extrema huius libri parte, de contingētia,quæ est fortunæ atq; casus,velut radix & origo,differemus.

Refellitur opinio eorum qui penitus auferunt de rebus

Fortunam & Casum.

C A P. I.

LIBERTVS in 2.Phys.cap.10.scribit suo tempore fuisse nōnullos, quos vocat ipse socios suos, qui tollebant de medio Fortunam & Casum adducti his argumētis. Primò,illud dicitur fieri à fortuna,quod non fit ab aliqua causa:sed sicut ex nihilo nihil fit,sic à nihilo nihil fit, ergo nihil fit à Fortuna. Deinde, effectus fortuitus,vt Thesaurus inuētus à fodiente terram,est ens per se, & determinatum,vt par se manifestum est,ergo per se habet causam veram & determinatam,quare non est fortuitus. Postea,sicut omne ens per accidens reducitur ad ens per se,ita omnis causa per accidēs reducitur ad causam per se,ergo quod fit à causa per accidens,quæ vocatur fortuna, idem fiet ab aliqua causa per se, quare simpliciter non fiet à fortuna. Præterea,omnis actio est finita, habens certum aliquem finem, ergò omnis actio fit ob aliquem finem, sed nulla actio fortuita fit ob aliquem finem,ergo nulla est actio fortuita. Adhæc, sicut opinio nostra non facit ad esse vel non esse rei, sic nec intentio nostra quicquam conferre potest ad esse ipsius effectus,vt nimirum sit effectus per se vel per accidens;quare si quis veniens in forum offendat amicum suum, siue voluerit illum reperire, siue non, non debet talis inuētio amici propterea effici effectus vel per se vel per accidens,vel fortuitus; nam sicut esse rei non dependet ex opinione hominum,ita neque ratio effectus potest ex eorum intentione dependere. His accedit, quòd agentia hæc inferiora, mouentur & gubernantur à cælo:sed cælum determinatè,ac necessariò semper agit,ergo nō patietur aliquid agi in his rebus inferiorib⁹ fortuito & indeterminatè.Postremò,Fortuna& Casus repugnant præsciētiæ &

Providentiæ Dei, ergo non debet poni, antecedens patet, quia illud dicitur fortuito fieri, quod non fuerit præcognitum, & intentum ab agente: sed nihil potest fieri in mundo, quod sit præter cognitionem, & voluntatem Dei, ergo nihil casu & fortuito potest fieri. Nō posse autem res fortuitas vel ab ipso Deo prænosci atque provideri, confirmat Cicero lib. de Divin. his verbis. *Mihi ne in Deum quidem cadere videtur, ut sciat quid casu & fortuito futurum sit. si enim scit, certe illud eveniet: sin certe eveniet, nulla fortuna est, nihil enim est tam contrarium rationi & constantiæ, quam fortuna.*

Sed hæc opinionem facile est redarguere; nam multa in rebus fortuito accidere, clarius est quam ut egeat demonstratione: etenim præter communem sententiam omnium hominum, qui perinde ac fuerint à natura edocti, ita de fortuna sentiunt & loquuntur eiusque nomen & vim crebris sermonibus vsurpant: Accedit etiam ratio, quæ cogit nos idem credere & asserere, nam si fortuita dicuntur ea, quæ accidunt præter cognitionem & intentionem agentis, quis non videt multa huiusmodi esse in rebus humanis: quis enim mortalium potest animo providere omnia quæcunque possunt contingere? timida enim sunt (ut scriptum est libri Sapientiæ cap. 9.) cogitationes mortalium, & incertæ providentiæ nostræ; & coguntur etiam prudentissimi viri illud crebro dicere (quàm non putaram?) Deinde, aut omne ens est necessarium, & omne agens necessario agit, aut non, sed est aliquod ens contingens, & est aliquod agens cuius causalitas nonnunquam frustrari & deficere potest: si prius dixeris, ex eo sequitur mundum non esse perfectum, quia nō habet omnia genera entium quæ in eo possent esse: & omnia necessario evenire, vel ipsorum sensuum iudicio refellitur; sin autem posterius dicas, ergo agens contingens nonnunquam deficiet & à suo fine aberrabit, atqui talis error & defectus dicitur fortuitus, & casu accidere. Nec maiori difficultate rationes eorum diluentur, quàm fuit à nobis istorum opinio refutata.

Solvuntur rationes supradictæ opinionis.

C A P. I I.

D PRIMAM igitur rationem ita respondemus. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quod non procedat ab aliqua causa efficiente, id enim multo magis impossibile est, quàm fieri aliquid ex nihilo: nam effectus ea ratione qua est effectus non eget materia, semper tamē necessario eget efficiente; sed dicitur effectus aliquis esse fortuitus, quia fit à causa per accidens atq; indeterminata, & quia præter eius intentionem evenit. Ad secundam. Thesaurus, ut est ens, est quidpiam determinatum & ens per se, sed quatenus

est inuentus à fodiente terram, est quiddam indeterminatum, & per accidens respectu causalitatis & intentionis eius qui fodit terram: non enim fodiens terram vel semper vel vt plurimum thesaurum reperit; & inuentio thesauri potest habere innumerabiles causas per accidens, propter quas accidere queat. Sed dices, omni effectui respondet propria causa, ergo effectus fortuitus habet propriam causam. Respondemus, effectum fortuitum, sicut ipse est per accidens & indeterminatus, sic habere similes causas, nimirum per accidens & indeterminatas. Ad tertium. Potest responderi dupliciter, primò enim dici potest omnes effectus fortuitos reduci ad aliquam causam per se, nempe primam, hoc est Deum, à quo & cognoscuntur, & intenduntur vel effectiue vel permissiue. Deinde potest etiam dici, effectum fortuitum reduci ad causam, quæ sit causa per se, non respectu effectus fortuiti, sed respectu alius effectus per se intenti, quem per accidens consequitur effectus fortuitus: quia cum non possit causa producere effectum, quem per se intendit, quasi deficiens & aberrans producit effectum qui dicitur à casu: quemadmodum natura per se intèdit gignere hominē integrum & perfectum, à quo effectum quoniam impedita nonnunquam deficit & aberrat, producit hominem monstruosum. Fodiens quoque terram per se intendit extruere sepulchrum vel aliud quidpiam, euenit autē vt præter eius opinionem inueniat thesaurum subter terrā delitescentem, ergo effectus fortuitus habet causam, quæ respectu alterius effectus est causa per se, respectu autē effectus fortuiti, est causa per accidens. Ad quartā. Omnis quidē actio habet aliquem finem, sed finis est duplex: vñus intentus ab agente, propter quem agens agit, alter vero minimè, actio igitur fortuita habet finem, id est, terminum, sed nō finem intentum ab agente. Quocirca Arist. in 2. Phy. tex. 23. & in 1. de Partib. animal. c. 1. definiens quid sit finis naturalis, ait eum esse terminum motus continui & non impediti: eiusmodi igitur actio habet finem, hoc est terminum, quia est finita, sed non habet finem intentum ab agente. Ad quintū. Quamuis intentio nostra non mutet esse rei, tamen variat rationem eius prout est effectus proficiscens ex hominis cōsilio ac volūrate: nam ex intentione agēis spectatur an effectus sit voluntarius vel fortuitus, laudem vel vituperatione, pœna vel præmio dignus. Ad sextum. Licet res naturales & corporeæ quæ complexu orbis Lunæ coercentur, per se pendeant ex motu & causalitate cæli, non tamen pendent ex eo per se res humanæ, in quibus fortuna versatur. Vel aliter, etsi cælum necessario mouet, & agit, tamē illius motus, & actio, in his rebus inferioribus non recipitur necessario, sed contingenter, quoniam hæc inferiora propter inordinatam, atq; indefinitam materiæ potētiā sunt

sunt contingentia, & corruptibilia, & possunt impediri in agendo; nec id mirum videri debet, nam quod in aliquo recipitur, id non recipitur secundum modum agentis, sed secundum modum patientis atque recipientis, ut licet agens sit necessarium, si tamen patiens fuerit contingens, actio ipsius agentis, recipietur in patiente, non necessario, sed contingenter. Verum, licet sit hoc peruulgatum, atque tritum responsum, magnam tamen habet difficultatem: etenim valde obscurum & ambiguum est, an in rebus sublunariis possit esse ullus effectus naturalis, qui dici queat à casu respectu corporum cælestium; quare hac etiam de re infra post solutionem septimi argumenti breuiter dicemus.

Ad septimam. Casus & fortuna non aduersantur prouidentiae Dei; non enim ponimus casum & fortunam respectu Dei sed respectu agētium particularium, nam quod à fortuna est respectu hominis, vel quod à casu respectu naturæ, id respectu Dei nec à fortuna nec à casu existimari debet. Sed quia effectus assimilatur causæ particulari & proximæ, & ab ea denominationem suam accipit: dicitur enim effectus materialis & corruptibilis, non propter causam primam & vniuersalem, sed propter causas secundas & particulares: idcirco dicitur simpliciter esse in rebus aliquid à casu & à fortuna, id totum referendo non ad causam primam, sed ad causas secundas & particulares: quod autem nihil sit fortuitum respectu Dei, pulchrè declarat Boetius libro 5. de Consolatione Prosa prima, his verbis. *Præclara Boetii sententia.* Si quis euentum nulla causarum connectione productum, casum esse definiat, nihil omnino casum esse confirmo. Quis enim, coercente in ordinem cuncta Deo, locus ullus temeritati reliquus esse potest? Et paulò post. Casus (inquit) est inordinatus ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur euentus: concurrere verò causas, facit ordo ille ineffabili connexionem procedens, qui de prouidentia fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit. Et in Metro ita canit.

*Et quæ permissis fluitare videtur habentis
Sors patitur frenos, ipsaque lege meat.*

Nihil autem esse tam fortuitò & casu contingens, quod latere ac fugere possit Dei scientiam, atque prouidentiam, luculèter exponit his verbis.

*Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terra mole resistunt,
Non nox atris nubibus obstat*

*Vno mentis cernit in istu
Quæ sint, quæ fuerint, veniantque,
Quem quia respicit omnia solus,
Verum posis dicere Solem.*

Ciceronis autem sententia, quæ ad huius argumenti confirmationem adiuncta fuit, vel tanquàm falsa omnino reiicienda est, vel bonam

in partem ad hunc modum interpretanda; vt dicantur res fortuitæ, ea nimirum ratione vt sunt fortuitæ, à nullo posse cognosci; quod verum est, nam Deo à quo cognoscuntur, non sunt fortuitæ, sed certæ ac definitæ. Sin autem Deo (quod fieri non potest) aliquid esset simpliciter fortuitum, id ab eo non posset certè cognosci. Sed quod paulò supra in solutione sexti argumenti dicere promissimus, an in rebus subluminaribus sit aliquis effectus naturalis casu contingens respectu cæli, deinceps inquiramus.

An in rebus sublunaribus aliquis effectus naturalis possit casu contingere respectu cæli.

C A P. I I I.

Opinio D. Thomæ affirmantis, nõnulla in rebus naturalibus casu, & per accidens respectu cæli evenire posse.

I V V S Thomas multis in locis affirmat posse in rebus naturalibus aliquid cõtingere, quod sit per accidens, & casu eueniat respectu cæli, nam in Prima Parte quæst. 115. artic. 6. ita scribit. [Omne quod est per se, habet causam, quod autem est per accidens, non habet causam, quia non est verè ens, cum non sit verè vnum: album enim causam habet, similiter etiam & musicum, sed album musicum, non habet causam, quia non est vere ens neque vere vnum. Potest autem fieri aliquis concursus vnius rei naturalis cum alia re naturali, qui sit per accidens respectu cæli, ergo nec talis concursus per accidens, habebit causam per se in cælo, nec id quod ex tali concursu efficietur poterit reduci per se ad causam aliquam cælestem: quare vtrunque eueniet casu & per accidens respectu cæli. probatur minor hoc exemplo, quòd enim aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aëris generetur & deorsum cadat, habet causam, aliquam virtutem cælestem; similiter etiam quòd in superficie terræ sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod cæleste principium; sed quòd ignis comburens, huic materiæ occurrat, & comburat eam, non habet causam cæleste corpus, sed est per accidens.] Et ibidem in responsione ad tertium subdit, quòd [Licet tam causa produciens aliquem effectum, & causa impediens eius productionem, per se reducantur in corpus cæleste tãquam in causam, tamen huiusmodi causarum concursus nonnũquam sit per accidens, nec per se reduci potest in aliquam causam cælestem.] Hæc D. Thomas in illo loco, cuius simile scribit Secunda Secundæ, qu. 95. artic. 5. In 6. autem lib. Metaph. in illa sua pererudita digressionem de Fato, & providentia, sic ait. [Tripliciter potest aliquid per accidens euenire. Primò, præpter cõcursum duarum causarum, quarum vna non continetur sub altera, vt cum præter intentionem occurrunt

mihi latrones, hic enim concursus caussatur ex duplici virtute moriua, mea scilicet & lationum, secundò propter defectum virtutis agentis, cui accidit debilitas, vt non possit peruenire ad finem intentum, sicut cum aliquis cadit in via propter lassitudinem; tertio propter materiæ dispositionem, quæ non recipit formam intentam ab agente sed alterius modi; sicut accidit in monstruosis partibus animalium. Quoniam igitur virtus corporis cælestis & incorruptibilis est, & impassibilis, non potest exire aliquis effectus ordinem causalitatis eius propter defectum & debilitatem ipsius virtutis. Sed quia cælum agit mouēdo, & omne tale agens requirit materiam determinatam & dispositam, potest contingere, vt in rebus naturalibus virtus cælestis non consequatur suum effectum propter materiæ indispositionem, & hoc erit per accidens: & quia agens quod inducit effectum suum, vt in pluribus & non semper, sequitur vt deficiat in paucioribus & hoc est ei per accidens, cælum autem effectus suos inducit in hæc corpora inferiora vt in pluribus, at non semper propter materiæ indispositionē, ob hoc igitur aliquando contingit, vt virtus cælestis effectū suum minimè cōsequatur, quod est ei per accidēs & tanquam à casu.] Hæc D. Thomas in 6. Metaph. In 3. vero libro Contra gentes cap. 86. idem sentit, atque confirmat hoc modo. [Si nihil in rebus naturalibus eueniret à casu & per accidens respectu cæli, ergo respectu cæli omnes effectus naturales ex necessitate euenirent; sed hoc est falsum ergò, &c.] maior per se manifesta est, minorem autem comprobatur ratione & testimoniis; summa autem rationis in eo est, quod quamuis cælū sit mouēs & agens necessarium, tamē quia nō per se proximè & immediatè producit effectus sublunares, sed per agētia inferiora quæ sunt contingentia & defectibilia, & quia nō agit ex nihilo, sed cum sit finitę virtutis, requirit determinatam atque dispositam materiā; hinc fit vt tum propter defectum agētium particularium, tum propter indispositionem materiæ, non semper ipsum cælum consequatur effectū suum, quē per se intendit. Comprobatur etiā hoc, testimoniis Arist. qui in 1. Perihermenias, in 2. Phys. & in 6. lib. Metaph. docet non omnia ex necessitate euenire, & in lib. de Diuin. per Somnū, cap. 2. ait ea quorū sunt in cælo signa & indicia, cuiusmodi sunt pluuiæ venti & horū similia, interdū non ita euenire, ob vehemētioris causæ impedimētum: idēmq; firmatur auctoritate Ptolemæi qui in opere suo quadripartito dicit, effectus qui ex superioribus corporibus procedūt, nō euenire ineuitabiliter. In Centiloquio etiā dicit signa cælestia quæ sunt indicia rerum sublunarium, esse media inter id quod est necessariū & possibile. Rationem autē, quā supra posuimus, D. Thomas in 1. Parte q. 115. art. 6. in

responsione ad 1. & 2. his verbis completitur. [Corpora inquit cælestia sunt causa inferiorum effectuum mediantribus causis particularibus inferioribus, quæ deficere possunt in minori parte, & quia virtus cæli non est infinita, ideo requirit determinatam dispositionem, in materia ad inducendum suum effectum, & quantum ad distantiam loci, & quantum ad alias condiciones. Et ideo sicut distantia loci impedit effectum cæli, non enim sol eûdem caloris effectum habet in Dacia quem habet in Æthyopia, ita vel grossities materiz, vel frigiditas, vel caliditas, vel alia similis dispositio impedire potest effectum corporis cælestis.] Hæc ibi D. Thomas. Cuius opinionem sequitur Ægidius Quodlibeto 4.

Opinio aliorum, qui negant vllum effectum simpliciter naturalem, casu euenire posse respectu cali.

C A P. I I I I.

L I I opinantur remoto libero arbitrio, omnia in rebus sub-
lunaribus ex necessitate euenire, nihilque posse accidere per
accidens & à casu respectu cæli, quod ipsi hoc modo declarant. *In iis quæ omnino naturaliter fiunt, non potest aliquid fieri casu simpliciter respectu cali.* Dicitur. *In iis quæ fiunt naturaliter.* Quia in agentibus liberis, ut est volûtas nostra quæ per se non subiacer causalitati corporum cælestium, hoc non est verum. Nam cum cælû sit agens corporeum per alterationem, quæ est transmutatio materiz, non potest per se agere nisi in res corporeas materiales, quocirca voluntas nostra quæ est incorporea & immaterialis, non potest pati à cælo nisi per accidens, quatenus ex actione cælesti fit immutatio in quibusdam animæ partibus corporeis, cuiusmodi sunt phantasia & appetitus sensitivus à quibus voluntas inclinatur ad agendum hoc vel illud, sed non necessariò, cum enim libera sit, potest passionibus resistere; quin etiam fieri potest ut quis ex impressione aliqua cælesti, inclinetur vel ad iram vel ad tristitiam, qui non solum potest non sequi talem inclinationem eam reprimendo, sed etiam potest animum inducere ad contrariam affectionem; nimirum ad mansuetudinem & lætitiâ; quod sanè accidet præter intentionem causarum cælestium; præclare enim illud à Ptolemæo dictum est, sapiens dominabitur astris. Deinde positum est illud *Omnino naturaliter.* Quoniam possunt aliqui effectus naturales produci vel ab homine vel à Dæmone, applicando actiua passivis, qui effectus sunt præter intentionem corporum cælestium, nunquam enim per solum concursum cæli tales effectus extitissent, nec sanè possunt existere. Additum est

Voluntas nostra per se non subiacer casus causalitati cali.

illud, *Respectu cali simpliciter*. Propterea quòd licet respectu huius vel illius constellationis, possit aliquid contingere casu, vel per accidens, non tamen respectu totius cælij exempli causa si sit constellatio cælestis fauens generationi hominis, & tunc ex semine humano generetur, vel mus vel porcus, aut secundum rem, aut certè secundum figuram, talis effectus respectu talis constellationis erit per accidens & quasi à casu, verum respectu alterius constellationis cælestis, cuius virtus & influxus illam generationem hominis ita corrumpit & deformauit, non fuit per accidens; certè respectu totius cæli, omniumque virtutum cælestium non potuit esse per accidens & à casu.

Hæc opinio duabus rationibus comprobatur. Primò enim, cum omnis motus omnisque operatio agentium naturalium per se dependeat à motu & causalitate cæli, id quod D. Thomas putat & verum esse & doctrinæ Arist. consentaneum; nullus potest esse motus, siue is fuerit causæ producentis effectum per se intentum, siue agentis contrarij impediens illius effectus productionem, siue fuerit istiusmodi vel aliarum causarum concursus, qui sit extra causalitatem cæli, ac proinde respectu ipsius esse, queat per accidens & à casu. Imò cum multi putent secundum Arist. Deum non aliter agere in res sublunares quàm per motum & lumen cæli, si posset esse aliquis effectus per accidens & à casu respectu cæli, is profectò etiam secundum Arist. esset per accidens & à casu respectu Dei, quod tamen, qui priorem opinionem sequitur nequaquam concederent. Deinde, agens naturale, si habet quæcunque ei sunt necessaria ad agendum, non potest non agere; similiter etiam, si quid illorum ei desit, non potest agere; quare cum agit, necessariò agit, & si non agit, hoc ideo est, quia non potest tunc agere; quare si producit effectum, necessariò producit, & si non producit, necessariò tunc impeditum fuit ne produceret. Quævis igitur res sublunares secundum Arist. non eueniant ex necessitate, sicut res cælestes, nempe quia non semper eodem modo eueniunt, & quia interdum deficiunt à suo ordine naturali & cursu, tamè quia cum eueniunt, necessariò eueniunt, & cum deficiunt, necessariò deficiunt, possunt dici hoc modo euenire ex necessitate. Atque hanc opinionem tenuit Auicenna in sua Metaphylica, vt refert D. Thomas in 3. contra Gentes cap. 86. eamque sequitur Ochan 1. Quodlibeto quæst. 17. à qua sanè non videtur interdum abhorre D. Thomas quippe qui in 1. part. quæst. 19. art. 6. ita scribit. *Potest aliquid fieri extra ordinem alicuius causæ particularis, non autem extra ordinem causæ universalis sub qua omnes causæ particulares comprehenduntur; quia si aliqua causæ particularis deficiat à suo effectu, hoc est propter aliquam aliam causam particularem impediens, quæ continetur sub ordine causæ universalis, unde effectus*

Opinio Auicennæ & Ochan, quæ interdum placuisse videtur etiam D. Th. nullum effectum omnino naturalem casu euenire posse respectu cali.

ordinem causse vniuersalis nullo modo potest exire; & hoc etiam patet in corporalibus, potest enim impediri quod aliqua stella non inducat suum effectum, sed tamen quicumque effectus ex causa corporea impediens in rebus corporalibus consequatur, oportet quod reducatur per aliquas causas medias in vniuersalitate virtutem primi celi. Hæc ibi D. Thomas: & in Prima Secundæ, questione 109. art. 1. ait, quod sicut omnes motus corporales reducuntur in motum cælestis corporis, tanquam in primum, mouens corporale, ita omnes motus tam corporales quàm spirituales reducuntur in primum mouens simpliciter quod est Deus. ex quo licet inferre omnes effectus corporales per se inferri ad aliquam causam cælestem, quare nullus effectus corporalis erit per accidens & à casu respectu cæli. Hæc disputantur à viris doctis: & vtraque quidem opinio est satis probabilis. Verùm si ponamus id quod à Thomistis omnibus & aliis præterea Philosophis ponitur atque conceditur, nimirum ad productionem cuiuslibet effectus corporalis, necessarium esse actuale cæli concursum, ex hac concessione necessariò conficitur, nihil in rebus Physicis & corporeis per accidens & casu effici posse respectu cæli, quippe cum ad cuiusvis effectus Physici productionem vis & causalitas cæli necessariò & per se concurrat. Sed pergamus ad alia.

An Fortuna sit diuinum aliquod numen, ut vulgò putatur.

CAP. V.

QUINIO existimantium Fortunam esse numen aliquod occultum & diuinum, peruetus fuit, eamque Aristot. in 2. Phys. tex. 47. his verbis innuit. *Sunt quidam, quibus fortuna videtur quidem esse causa, immanifesta autem intellectui humano tanquam diuinum quidam existens & felicius. quem locum explanans Simplicius scribit. Nonnulli fortunam & esse, & causam esse dicunt, quid sit autem dicere nequeunt, cum eam humanæ menti ignotam existiment, ut quæ sit res quadam diuina, & propterea humanam exuperet cognitionem; quemadmodum videntur Stoici dicere: quod autem multi in hac fuerint sententia ex eo clarum est, quod fortunam tanquam Deum adorent, & templa ei adificent, & in eam hymnos canant. Videtur autem hac opinio quod sit diuinum quid fortuna, etiam ante Arist. fuisse apud Græcos, & non fuisse primos in hac sententia Stoicos, ut quidem existimatis. Etenim Plato in legibus, Deus quidem (inquit) omnia, & cum eo fortuna & occasio vniuersas res humanas gubernant. Hæc Simplicius. Quinimo Ethnici tantum tribuebant fortunæ, ut à Romanis multa ei templa & simulachra erecta fuerint variis nominibus consecrata; ut videre est apud Liuium, & apud Plutarchum in Problematibus: exempli causa Romæ consecrata fuit ædes Malæ Fortunæ & Detestatæ in exquilis;*

fuit etiam ædes Fortunæ Fortis in ripa Tyberina iuxta Theatrum? Erat Templum Fortunæ Paruæ, & Virginis Fortunæ, & Primigeniæ, & Obsequentis ad Capenam : & Priuatæ & Publicæ & Viscatæ & Virilis & Conuerrentis, in Palatio. & Benesperantis, & Auertentis, & Blandæ, & Dubiæ, in Auentino: & Mammosæ in duodecima regione: & Barbaræ & Muliebris. quibus omnibus principium dedit Seruius Tullius, tum quod ab ea ex seruo in Regnum esset euectus, tum etiam prospiciens eam occasionebus rerum plurimum habere in vtramque partem momenti, omnique in re humana dominari; sicut Plutarchus inquit in Problematis. Hæc ex Ludouici viuis, hominis sanè disertis & eruditis, commentariis, in 18. capite lib. 4. de Ciuitate Dei B. Augustini sumpta, hoc loco commemoranda duximus. Verum de templis, Fortunæ olim dicatis, Simplicius in 2. Phy. super tex. 47. hæc scribit. *Quod autem quidam etiam Fortuna templa edificauerint, verisimile est id fuisse postea, id est post Platonem, & Aristotel. constitutum, non enim habemus apud veteres Fortunarum templa in historijs narrata, vel dies festos descriptos: quanquam Fortuna nomen sciamus in honore fuisse apud veteres. Delphis autem precedebat hoc etiam in Sciscitationibus, O Fortuna, & Apollo, huicne respondes? quin etiam apud Orpheum, eius mentio facta est. Hæc Simplicius. Qualis autem sit fortuna, simulachrum eius ab antiquis expressum, pulchrè declarabat; quod secundum Albertum in 2. Phys. super tex. 47. ita se habebat; erat simulachrum quoddam in rota, cæcum, & vna parte album, altera, nigrum. in rota, propter volubilitatē eius, cæcum, propter imprudentiam, partim album & partim nigrū, propter eufortunium & infortunium, quæ sunt partes fortunæ. Cæcitatem autem fortunæ breuiter indicat Arist. in Sect. 29. Problemate 8. his verbis. Cur diuitia magna ex parte ab hominibus prauis potius quam à bonis habentur? An quia fortuna caca est, & discernere atque seligere non potest quod melius aut deterius est. Quocirca rectè Aristophanes fingit Pluturū qui est Deus diuitiarum, cum à Ioue mittitur ad homines bonos, incedere claudum, cum verò pergit ad malos, lætissimum, & celerrimum exilire. Quamobrem sapienter D. Augustinus in 4. lib. de Ciuitate Dei cap. 18. redarguit eos qui fortunā colūt vt Deam. Quomodo, inquit, bona est fortuna qua sine ullo iudicio venit & ad bonos & ad malos? Vt quid autem colitur, qua ita caca est passim in quolibet incurrens vt suos cultores plerumque praterat, & suis contemptoribus hæreat? aut si aliquid proficiunt cultores eius, vt ab illa videantur & amentur, iam merita sequitur, non fortuita venit. Vbi est ergo definitio illa fortunæ? ubi est quod à fortuitis etiam nomen accepit? nihil enim prodest illam colere si fortuna est, si autem suos cultores discernit vt proficit, fortuna non est. Audiamus etiam Pliniū, lib. 2. cap. 7. insanam mortalium de numine fortunæ opinionem,*

*Simulachrum
fortuna.*

*D. Augusti-
nus.*

Elegans Plin. elegantissimis & lepidissimis verbis eludentem. Inuenit (ait Plinius) eijus sententia. sibi ipsa mortalitas nomen, quo minus etiam plana esset de Deo coniectatio. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusque horis, omnium vocibus fortuna sola inuocatur, una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur & cum conuicijs colitur; volubilis à plerisque, etiam ceca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fauorix. Huic omnia expensa, omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola utramque paginam facit; adeoque obnoxia sumus sortis, ut fors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. Hæc Plinius. Est igitur inanis & plenus amentiarum fortunæ cultus, ut non incit Poëta ille cecinerit.

Nullum numen abest si sit prudentia, sed te

Nos facimus Fortuna Deam, caloque locamus.

Sed, ut vis & natura Fortunæ, eiusque proprietates atque conditiones intelligantur, & si quæ sunt in hac materia graues & obscuræ quæstiones illustrentur & explicentur, definitionem fortunæ ex Aristotelis doctrina & sententia confectam, exponemus.

Exponitur Definitio Fortuna.

C A P. VI.

IN ijs quæ Arist. scribit in 2. Phys. tex. 51. potest colligi hæc definitio seu descriptio fortunæ. *Fortuna est causa per accidens, in ijs quæ operantur ob aliquem finem, ex electione, neque semper neque ut plurimum.* In qua definitione continentur quinque particule, quæ sigillatim explanandæ sunt. Prima est. *Causa.* Secunda est. *Per accidens.* Tertia est. *Ob aliquem finem.* Quarta est. *ex electione.* Quinta. *Neque semper, neque ut plurimum.* Et quamuis hanc ultimam particulam Aristoteles supradicto textu non exprimat, ea tamen elicitur ex 48. tex. *Causa.* Nomen Fortunæ vulgo ferè usurpatur non pro aliqua causa sed pro fortuitis euentis, quam opinionem sequens Boëtius s. lib. de Consolatione Prosa prima, ita definiuit fortunam & casum. *Casus est inopinatus aliquis ex fluentibus causis, in ijs quæ ob aliquid geruntur, euentus.* Sed Arist. Fortunam facit causam quandam, non quidem ut materiam & formam, nam hæ sunt partes essentielles ipsius effectus necessario, ei coniunctæ, at fortuna verbi gratia, thesauri inuenti à fodiente, neque est pars essentialis eius, neque cum eo necessario coniuncta: potest enim thesaurus & fortuito & non fortuito reperiri. Neque verò ratio finis conuenit fortunæ; finis enim est cuius gratia aliquid fit, & est propositus atque intentus ab agente, quod longè remotum est à notionem ipsius fortunæ. Relinquitur igitur fortunam referendam esse

esse ad genus causæ efficientis, sicut Aristot. ait in 2. Phy. tex. 63, quod etiam declarant quæ ab antiquis iactantur de fortuna; aiunt enim illam esse dominam omnium rerum, & pro suo arbitrio regere & administrare res humanas, nullam item habere rationem ac discrimen bonorum ac improborum: quæ sanè ostendunt fortunam esse causam efficientem.

Per Accidens. Dupliciter aliquid est causa per accidens, aut quia est accidens causæ per se, ut musicus est causa per accidens domus, quoniam esse musicum accidit ædificatori, qui est per se causa domus; aut quia est causa alicuius quod accidit effectui suo per se intento, ut Medicus per accidens sanat musicum, quia ægroto, qui sanatur per se à Médico, accidit ipsum esse musicum. Ac in priori quidem genere, causa per accidens, est diuersa à causa per se, effectus autem vtriusque est idem: in posteriori autem, causa vtraque est eadem res, effectus verò sunt diuersi. Atque huius posterioris generis fortuna dicitur esse causa per accidens; nam idem homo fodiens agrum, est causa per se illius fossionis, & est causa per accidens, quæ dicitur fortuna, thesauri qui ab eo inuenitur, quatenus talis inuentio thesauri accidit fossioni. Verùm huiusmodi effectus per accidens, tribus modis (ut rectè ait D. Thomas) potest esse coniunctus cum effectui per se alicuius causæ; vel necessariò, ut homo per se generat hominem, per accidens autem risibile, quod tamen est necessariò coniunctum cum homine; vel frequenter seu ut plurimum, ut homo per accidens generat lachrymantem, sed frequenter accidit ut qui nascitur prodeat lachrymans; vel denique rarò & indeterminatè, ut quòd cum nascitur homo, cælum corruscet, vel terræ motus fiat. Effectus autem fortuitus, neque necessariò, neque ut plurimum connexus est cum effectui per se causæ efficientis; ut patet in thesauro inuento à fodiente terram. Quod autem fortuna sit causa per accidens, sic probatur: Nā omnis causa per se, est determinata, & certò sciri potest, & semper vel ut plurimum eodem modo operatur, & agit ob aliquem finem determinatum & à se intentum; sed hæc omnia remotissima sunt à fortuna, ergo ipsa non est causa per se, sed per accidens.

Ob aliquem finem. Non quòd Fortuna intendat aliquem finem, aut quòd effectus fortuitus sit quasi effectus intentus ab agente; id enim est cōtra rationem fortunæ; sed hoc debet exponi dupliciter, at quia res fortuita eiusmodi est, ut si præuisa fuisset ab agente, proculdubio fuisset ab eo intenta, vel ad eam expetendam vel ad fugiendam. Et hoc videtur significare Arist. in 2. Phys. text. 51. his verbis, *causa recipiendi argumentum venisset, reportaturus pecuniam si sciuisset, venit autem non huius gratia, sed accidit venisse & fecisse hoc reportandi gratia*, aut quia effe-

ctus fortuitus est coniunctus cum alio effectu per se intento ab agente, vt inuentio thesauri cum plantatione vineæ cuius gratia terra fodiebatur; quamuis igitur fortuna ea ratione vt fortuna est, non agat propter finem, necessariò tamen est in eo agente, quod vel agit, vel aptum est agere propter finem; quare si esset aliquod agens quod neque ageret, neque esset aptum agere propter finem, nihilque haberet sibi determinatè præfixum ad quod eius operatio vel naturaliter, vel ex electione referretur, id profectò nunquàm ageret fortuitò. etenim fortuitum est, quod accidit præter intentionem agentis; quemadmodum si non esset motus naturalis, non esset etiam violentus, quia violentus præsupponit naturalem cui est contrarius, vt docet Arist. in 1. & 3. de Cælo. Potest autem dici aliqua actio non fieri propter finem, tribus modis; vel quia ipsa est propter se & non propter aliud, vt actio in qua est felicità: vel quia fit ab agente non intèdente ipsam, vt si quis aliud attentè cogitans, vel vnguens rodat, vel fricet barbā, huiusmodi enim actiones non fiunt ex electione ob aliquem finem, sed ex sola imaginatione: vel quia talis actio est coniuncta & accidit ei actioni, quæ per se intenditur, vt inuentio thesauri accidit fossioni terræ, & sic effectus fortunæ non fit ob aliquem finem.

*Tribus modis
actio non fit,
ob aliquem
finem.*

Ex electione. Fortuna est tantum in iis, quæ agunt ex electione, cuiusmodi est homo; nam in iis est fortuna, quos dicimus fortunatos, vel infortunatos, hi autem propriè sunt homines: quamquàm hoc nomen transfertur etiam ad ea quæ carent ratione, sed impropriè, & metaphoricè, & sic ille Poëta dixit fortunatos esse eos lapides, qui sunt in aris templorum, nam cum cæteri conculcètur, illi coluntur, & honorantur; vide Arist. in 2. Phy. tex. 58. & 59. vbi scribit fortunam esse in iis quæ agunt, agere autem proprium est hominis, nam is propriè agit in cuius potestate est agere & non agere, talis est homo, qui est Dominus suarum actionum, reliqua verò quæ rationem non habent, potius dici debent agi quam agere. Nam actio, quæ Græcè dicitur *πρᾶξις*, est ea quæ tantum fit ex electione in qua consistit virtus aut vitium. Rectè igitur Arist. in 2. Phy. text. 52. affirmat circa idē versari intellectum & fortunam: quamquàm fortuna accidit ob defectum intellectus, qui non potest providere omnia futura, ne quid accadat præter eius intentionem; quare idem Arist. pulchrè scribit, vbi est multum intellectus ibi esse parum fortunæ, & vbi multum est fortunæ, ibi esse parum intellectus. quo fit vt respectu Dei cuius intellectus omnia liquidò cernit, nihil fortuitò possit accidere; bene item dicebat Polus, vt est apud Platonem in Gorgia, & apud Aristot. in 1. Metaphy. fortunam esse inimicam arti, esse autem sociam & comitem imperitiæ.

*Exponitur vltima pars definitionis fortune, & expenditur opinio Auicenna
aïentis fortunam versari in ijs qua sunt ad vtrumlibet.*

CAP. VII.

EQUE *semper, neque vt plurimum.* Cælum semper eodem modo mouetur atque operatur, & sicut habet incorruptibilem substantiam, ita quoque habet modum agēdi immutabilem: cuius rei caussa est, quia caret ea materia, quæ habet in se priuationē & potentiam contradictionis, ex qua oritur indeterminatio & inordinatio, omnisque defectus & error. Agentia verò sublunaria vt plurimum quidem attingunt finem, interdum autem deficiunt ob indeterminatorem materiæ & priuationis quæ in ipsis inest, quæ res obstat quominus regimē, directionem & ordinationem causarum cælestium, ita possint in se ipsis accipere quin aliquando deficient. Quod ergo agens sublunare in operando deficiat, cælum autem minime, non euenit tantum (vt dixit Auicenna) quia cælo nullum obstat externum impedimentum atque contrarium, quemadmodum agentibus sublunaribus; nam hæc caussa est externa, remota, & quasi per accidens: sicut non dicitur propriè aliquid esse corruptibile vel incorruptibile, quia vel habet contrarium vel eo caret, sed quia intrinsecè ac secundum naturam suam est tale, vt Arist. docet in 10. Metaphy. text. vltimo.

Verum quia quod non est semper nec vt plurimum, duplex est, aut enim est contingens vt vocant, ad vtrumlibet, vt ambulare & nō ambulare, & omnes actiones quæ proficiuntur ex libero arbitrio; aut est raro contingens, vt thesaurum inueniri ab eo qui fodit terram, sicut Arist. tradit in 1. Priorum & 1. Perihermenias. dubium est, an fortuna tantum versetur in iis quæ raro contingunt, an etiam in iis quæ ad vtrumlibet eueniūt. Auicenna in 1. lib. Sufficientiæ, cap. 13. opinatur fortunam non solum versari in iis quæ raro contingunt, sed etiam in iis quæ ad vtrumlibet; quod ita probari potest. Arist. in 2. Physic. tex. 48. 51. 55. 56. ait fortunam esse in iis quæ neque semper, neque frequenter eueniunt: sed in his non modò sunt ea quæ raro contingunt, sed etiam quæ ad vtrumlibet, hæc enim neque semper, neque frequenter eueniunt: ergo fortuna locum habet etiam in iis quæ sunt ad vtrumlibet. Et quia videri poterat absurdum, ipsum ambulare, sedere & alias similes actiones, dicere fortuitas, cum proueniant à voluntate, idcirco Auicenna inquit, eiusmodi actiones non esse fortuitas respectu voluntatis à qua determinatur & imperantur, sed respectu virtutis moriæ, quæ est in animali; huic enim, quia ipsa indifferens.

*Questio, an
in ijsqua sunt
ad vtrumli-
bet, fortuna
versatur.
Auicenna.*

Simplicius.

est ad ambulandum & non ambulandum, casu accidit, ut homo ambulet, vel non ambulet. Hæc est opinio Auicennæ: cui Simplicius in 2. Phy. tex. 48. non videtur dissentire, ita scribens. *Quod neque semper, neque frequenter euenit, id vel raro cōtingit vel ex æquo est, nam quod est ex æquo rariū est ijs quæ ut semper vel ut plurimū fiunt, & ideo (ut existimo) Aristoteles id quod ex æquo & id quod est rariū præter id quod est ut plurimū communiter & perpetuū vocauit.* Hæc Simplicius. Quamquam dici potest Simplicium illis verbis docere voluisse, in iis quæ neque semper neque ut plurimum fiunt, duo genera rerum contineri, nimirum quæ ex æquo, & quæ raro accidunt; non autem significare voluisse, in hoc utroque genere rerum, fortunam versari.

Opinio contraria quæ est Themistij, Auerrois, Alberti D. Thome, & est probabilior.

Sed Auicennæ aduersantur Themistius, Auerroes, Albertus & D. Thomas negantes fortunam esse posse in iis rebus quæ fiunt ad vtrumlibet. Vide digressionem Auerrois 2. Phy. commento. 48. Quorum sententia nobis magis probatur, eaque confirmari potest his rationibus. Primò, effectus iudicari debet qualis sit, an nimirum sit fortuitus nec ne, ex causa principali à qua procedit, sed (verbi gratia) ambulatio, principaliter procedit à voluntate secundū determinationē & exercitiū; respectu autem voluntatis, ea non est secundū Auicennā fortuita, ergo ambulatio simpliciter dici debet nō esse fortuita. Deinde, Aristoteles ait fortunam esse in eo agente quod agit ex intellectu & electione, ergo si ambulatio esset fortuita, talis profectò esset respectu ambulantis, quatenus agit per intellectum & voluntatem, sed Auicenna vult ambulationem, non esse fortuitam respectu voluntatis, ergo ipsa nullo modo est fortuita. Postea, vel ambulatio procedit à virtute motiua, ea ratione ut ipsa est indifferēs ad ambulandum & nō ambulandum, & hoc dici non potest, quia virtus motiua, ut est indifferens, nequit efficere ambulationem potius quàm eius oppositum; vel procedit à virtute moriua ut determinatur à voluntate ad ambulandum, sed hoc modo Auicenna negat eam esse fortuitam; ergo nullo modo ambulatio dici potest fortuita. Præterea, aut virtus motiua habet aliquem finem aut non habet; si habet, cum is non possit esse alius quàm eius operatio, non erit talis operatio fortuita respectu illius potentia, ut potè quæ sit eius finis: sin autem nullum habet finē, ne sic quidem respectu illius ambulatio erit fortuita, etenim fortuna tantum est in iis quæ agunt ob aliquem finem, ut supra docuimus. Amplius, si ambulatio est fortuita respectu virtutis motiua quæ est in animali, ergo effectus fortuitus, esset certus atque determinatus, & fortuita esset causa per se ac determinata; consequens, est, & contra Arist. & contra ea, quæ à nobis supra confirmata sunt; consequentia vero manifesta est, nam ambulatio non potest effici nisi à virtute motiua

motiua animalis, & talis virtus est determinata & per se causa illius ambulationis, & virtus motiua fuit à natura tributa animali propter motum, qualis est ambulatio. Ad hæc, sequeretur omnia instrumenta tantæ naturæ, quàm artis, agere fortuito; cum tamen finis illorum sit eorum actio atque usus: patet consequentia, quia sicut virtus motiua secundum Auicennam est indifferens ad mouendum & non mouendum nisi determinetur à voluntate, ita quodlibet instrumentum est indifferens ad agendum & non agendum, nisi moueatur & determinetur à principali agente. His accedit; quod ipsum velle & ipsum intelligere, essent actiones fortuitæ respectu voluntatis & intellectus; quippe cum voluntas sit indifferens ad volendum & non volendum; qua tamen re nihil fingi potest magis absurdum. Postremo, opinio Auicennæ est contra communem sententiam & modum loquendi omnium hominum, nemo enim huiusmodi actiones quæ sunt ad vtrumlibet, vocat fortuitas. Quamobrem quoniâ Arist. in 2. Phy. tex. 48. ex communi modo loquendi & sentiendi, demonstrat fortunam neque semper neque frequenter agere, clarum autem est ex communi modo sentiendi hominum, actiones quæ sunt ad vtrumlibet, non fieri fortuito, quippe cum procedant ex electione & intentione agentis; idcirco Arist. vt bene aduertit Philoponus, non curauit nominatim excludere & remouere fortunam ab huiusmodi rebus quæ sunt contingentes ad vtrumlibet. Atque hoc modo facile diluitur atque euertitur ea ratio qua niti atque fulciri videbatur opinio Auicennæ. Verum contra definitionem fortunæ diligenter adhuc explanatam, existunt nonnullæ dubitationes, quas enucleare oportet, vt quæ ad perfectam fortunæ cognitionem pertinent, omnia perspicua & indubitata maneant.

Ponuntur dubitationes contra definitionem Fortunæ.

CAP. VIII.

RIMA dubitatio, Non videtur Fortuna esse causa per accidens & indeterminata; cum enim thesaurus reperitur ab eo qui fodit terram, causa illius inuentionis est determinata & nota; etenim non est alia, quàm ipsa fossio terræ. Secunda dubitatio. Pomponatius in primo suo libro de Fato & libero arbitrio cap. 6. existimat eos omnes effectus qui dicuntur fortuiti & casuales, habere certas ac determinatas causas à quibus proficiuntur, Quod ipse confirmat dupliciter. Primo, quia illæ causæ sunt per se ac determinatæ, quibus positis necessario existit effectus, sed inuentio thesauri à fodiente terram, quæ censetur effectus fortuitus, habet eiusmodi causas, vt illis positis necessario existat, ergo habet causas per se de-

Opinio Pomponatii auicennæ omnes effectus, qui dicuntur fortuiti, habere certas & determinatas causas.

K

terminatas; quare cum fortuna censeatur esse causa illius inuentio-
nis, erit ipsa causa per se ac determinata; probatur minor: Causæ
propter quas inuenitur thesaurus, sunt duæ, vna est thesaurum fuisse
in eo loco reconditum, altera est fodi eum locum, in quo reconditus
est; sed quotiescunque huiusmodi duæ causæ ponuntur, idest quo-
tiescunque foditur terra in qua repositus fuerat thesaurus, semper ac
necessariò inuenitur, quare talis inuentio, habet causam per se ac de-
terminatà à qua necessariò procedit. Deinde, idem comprobat etiam
hoc argumento; secundum Albertum in 3. lib. Mineralium cap. 1. Ars
magica inter alia multa, eaque præclara & admiranda quæ tradit, do-
cet etiam inuenire thesauros abditos terraque reconditos, sed omnis ars
& sciëntia versatur circa ea quæ sunt per se ac determinata, quod enim
est per accidens & indeterminatum, auctore Arist. 6. lib. Metaphysi.
sub nullam scientiam aut artem cadit; ergo inuentio thesauri non est
fortuita. Tertia dubitatio. Effectus fortuitus, habet pro causa sua per
se ac determinata ipsam fortunam; etenim fortuna est causa per se ef-
fectus fortuiti, ergo non verè dictum fuit fortunam esse causam per
accidens effectus fortuiti. Quarta dubitatio. Si fortuna est in iis, quæ
raro contingunt, cum raro eueniat Eclipsis solis, raro cometæ cauda-
ti, rarissimulque sit aspectus atque coniunctio multorum siderum,
vtpote quæ semel tantum modo accidat, denique quid rarius viro sa-
piente & innocente? An hæc omnia casu & fortuito contingere exi-
stimandum est. Quinta dubitatio. Cum positum sit in definitione
fortunæ, eam esse causam per accidēs, superflue deinde additur, *Ne-
que semper neque ut plurimum*. Nam sicut omne quod est per se vel sem-
per vel ut plurimum euenit, vt declarantur in 1. Poster. sic è cōtrario
videtur, id quod est per accidens, neque semper neque ut plurimum
sed raro esse debere. Sexta dubitatio. Dictū est, effectū fortuitum &
raro & præter intentionem agentis accidere: sed hæc duo non sem-
per in effectū fortuito inuicem cohærent, ergo non est necesse effe-
ctum fortuitum semper habere in se prædictas duas condiciones, id-
est vt raro accidat & præter intentionem agentis: probatur minor,
nam si quis ludens aliquo lusu fortuito, idest cuius euentus sit dubius
& incertus, & intendens lucrari, lucretur, tale luctum est fortuitum,
vtpote quod neque semper neque ut plurimum ludenti obtingat; ip-
sum tamen non accidit præter intentionem ludentis. Similiter etiam
si quis hyeme nauigans, faciat naufragium, illud naufragium fortui-
to accidit, idest præter atque adeo etiam contra intentionem navi-
gantis, ipsum tamen vt plurimum contingit, ferè enim vsu venit, vt
qui nauigant, hyeme, multum periclitentur. Septima dubitatio. Si pi-
ctor aliquis, cupiens atque contendens exprimere spumam quandā

in ore imaginis quam depingit, cum diu multumque in eo frustra elaborasset, tandem indignatione commotus proiecerit colores in os imaginis, atque eo modo spumam illam effinxerit, expressio huiusmodi spumæ, proculdubio est fortuita, ipsa tamē ab illo pictore erat valde intenta. Octaua dubitatio. Videntur ea quæ in 2. Phy. de fortuna scripta sunt ab Arist. non admodum cohærere, quin etiam pugnare cum iis, quæ idem Arist. scribit de Fortuna in 7. lib. Moraliū ad Eudemum cap. 18. nam eo in loco affirmat fortunam esse causam quandam diuinam, à qua incitantur homines ad bona, & retrahantur à malis; & ab illa dari homini initium intelligendi, volendi & prosperè agendi. Neque horum dissimilia scribit Plato in lib. de Legibus, asserens Deum vna cum fortuna & occasione regere & administrare omnes res humanas. Atque hæc quidem dubitari & dici possunt contra definitionem fortunæ quæ tamen, siquidē fortunæ definitio rectè à nobis tradita & cōstituta fuit, falsa esse perspicuum est. Quocirca qua ratione benè ac facilè dissolui possint ostendamus, ad singulas dubitationes, eodem ordine quo sunt propositæ, respondendo.

Soluntur supradictæ dubitationes.

CAP. IX.

AD PRIMAM Dubitationem hoc modo respōdemus. Causa propter quam nunc v. g. repertus fuit thesaurus, est determinata & nota, nimirum fossio terræ ad efficiendum sepulchrum; sed causæ omnes propter quas thesaurus simpliciter potest inueniri, sunt indefinitæ & indeterminatæ; vnde ait Arist. in 2. Phy. tex. 50. causam per accidens esse indefinitam, infinita enim vni possunt accidere; & in tex. 65. [Fortuna (inquit) est eorum quæ sunt à natura aut ab intellectu, sed horum multitudo indeterminata est.] Themist. etiam in 2. Phy. super tex. 51. ita scribit. [Est autem indefinitum nihilominus Fortuna, imo latius etiam aliquanto quàm cætera nam thesaurum reperire, multis & infinitis ex causis, possumus, gratia factis & institutis alterius; videlicet serendi gratia, pavimenti sternendi, deducendi aquæ ductus ad puteum; constituendæ condandæque sepulturæ, templi ædificandi, atq; similium infinitorū] quare licet nunc repertus sit thesaurus propter fossionem terræ ad condendum sepulchrum, tamen idest per accidens respectu connexionis huius causæ cum tali effectu, potuit enim eiusmodi effectus ex multis aliis causis proficisci. Ad 2. Licet, si ponamus thesaurum fuisse recunditū in aliquo loco, eumque locum à quopiam fodi, necessariò hinc efficitur illum thesaurum reperiri, tamen illa duo poni, & inuicem concur-

K ij

rere, per accidens & rarò contingit. Præterea, in actionibus humanis præcipuè spectanda est agentis intentio, cū igitur nec eius qui recōdit thesaurū intentio fuerit eū reperiri à fodiente terrā, nec eius qui fodit tetrā, intentio fuit inuenire thesaurū, necesse est talē inuētiōē thesauri, per accidens esse; nā in agente per intellectū & voluntatem, quod fit secundū intentionē eius, dicitur fieri per se, quod autē præter intentionē fit, per accidens fieri dicitur. Ad id autē quod additur de arte inueniēdi thesauros absconditos, ita respondendū est. Non omnis inuentio thesauri est fortuita, sed ea quæ accidit præter intentionē; quare si qua est ars quæ doceat inuenire thesauros absconditos eiusmodi inuentio non est fortuita, quippe cū ea sit non modo secundū intentionē agentis vel quærentis, sed etiā secundū certā definitāq;

*Quando in
uentio thesau-
ri est fortuita
& quādo nō.*

artis rationē, [Planē (inquit Themist. in 2. Phy. super tex. 65.) neq; inuentio thesauri, neq; iactio fundamentorum, & fossio, simpliciter pertinet ad fortunā, posset enim quis fodere ex industria spe inueniendi thesaurum. Sed cum non ad eum finē iacta sunt fundamenta, atq; iacienti obuius factus est thesaurus, & quodammodo fodientis manū offendit, huiusmodi occurfus superuentūsue fortuitus propriè nuncupatur] Hęc Themist. Quod si qui intendens thesaurū inuenire fodit terrā atq; eū inuenit, non dicitur secundū Themistium fortuitò inuenire, ergo multo minus is qui nō solū intendit inuenire, sed etiā callet artē inueniendi thesauros absconditos. Ad Tertiā Est quidē fortuna caussa per se effectus fortuiti, sed Fortunā esse caussā per se, est dicere fortunā esse caussam indeterminatā, quia sub nomine Fortune latent infinitæ atq; indeterminatæ causæ. Latet igitur in ipsa dubitatione fallaria, nā quāuis si vniuersē cōferas fortunā cū effectū fortuito videātur habere inuēcē cōnexionē certā, ac determinatā, tamē si in particulari cōparas hūc effectū fortuitū, videlicet inuentionem thesauri cum omnibus causis per quas haberi potuit, reperies illas esse indefinitas, ac indeterminatas. Similiter etiam si illam thesauri inuentionem conferas cū fossione terræ ad efficiendum sepulchrum, videbis inter talem caussam, & talem effectū, nullam esse connexionem per se, atque coniunctionem. Ad Quartam.

*Dupliciter
aliquid raro
euenit.*

Dupliciter aliquid est raro eueniens secundum Auicennam, vno modo respectu temporis, quia rarò euenit, vt Eclipsis Solis: altero modo respectu causæ, quia ex tali causā posita, rarò existit talis effectus, sicut rarò accidit, vt quis fodiendo agrum, inueniat thesaurum; quod priori modo fit rarò, non contingit fortuitò, immo fieri potest, vt necessario eueniat, vt patet in Eclipsi Solis, quin etiam, quæ sunt huius generis, possunt dici semper euenire, non quidem absolutè, sed quia cum eorum causā posita est, semper eueniunt, quod autem posteriori modo

modo fit rarò, id fortuito contingit. Effectus igitur fortuitus vtroque modo est rarus, & quia simpliciter rarò accidit, & quia ex tali causa, rarò & per accidens existit. Ad Quintam. Non est superuacanea talis particula, nam neque simpliciter omne rarum est per accidens, ut patet in Eclipsi solis, & aliis similibus, quæ rarò quidem, sed non per accidens eueniunt; neque omne per accidens, est rarum, nam homo generans hominem, etiam per accidens generat hominem quantum, & risibilem, quæ tamen homini necessario sunt adiuncta. Ad Sextam. Effectus fortuitus, ut simpliciter sit fortuitus, duo in se habere debet, vnum est, ut accidat præter intentionem agentis, alterum est, ut si in iis quæ rarò eueniunt: si alterutrum horum defuerit, non erit absolute fortuitus, sed tantum modo secundum quid: quare qui intendit ex ludo lucrari, tamen si lucrum incertum sit tamen ipsum non est simpliciter fortuitum, quippe cum sit intentum & opatum à ludente: veluti si quis terram foderet, ut inueniret thesaurum, tunc inuètio, thesauri (ut Themistium dicere paulo ante commemorauimus) non esset fortuita, tamen si incerta sit, & rarò contingens. Similiter (inquit Alexander) si quis immoderatè corpus exerceat vsque ad sudorem, & lassitudinem, quam continuo subsequatur febris, huiusmodi febris non est fortuita, licet ea præter illius voluntatem, & opinionem accidat, quia ut plurimum euenit, ut qui immoderatè fatigantur & sudant, in febrim incidunt: idem quoque dicendum est de eo qui hyeme nauigās facit naufragiū; non enim (ait Themistius. in 2. Phy. super tex. 61.) ea omnia quæ citra consilium, & voluntatem eueniunt statim fieri videntur à Fortuna. Euenit hyeme nauiganti naufragium facere, hoc neque ex proposito consilioque; neque fortuito euenisse dicimus, quia plurimum solet exitus iste esse nauigantium hyeme. Ad Septimam. Quamuis ille pictor intenderet exprimere spumam, tamen non putabat eo modo exprimi posse quo expressa fuit, videlicet proiciendo colores in os imaginis, quare illo modo spumam fieri, & rarò contingit, & præter intentionem agentis. Ad Octauam. Arist. in 2. Phy. Physicè ac verè de fortuna loquitur, in illis autem ad Eudemum libris, moraliter, idest populariter, multa enim Aristoteles in illis libris moralibus tractat, non tam limatè ad veritatem Philosophicam, quem ad vulgarem opinionem, sensumque popularem, atque ad commune hominū iudicium accommodatè. Posset etiam dici, effectus fortuitos appellari posse diuinos, vel à diuina causa profectos; quia licet ipsi respectu hominis sint per accidens, tamenò sint respectu Dei omnia regentis, & administrantis, sunt per se: cū enim ab homine prouisi & intèti sed à Deo tantū definiti & ordinati, merito sane non humani sed diuini appellantur. Verū de fortuna hæcenus.

*Ut effectus
aliquis di-
catur fortui-
tus simplici-
ter, duo ha-
bere debet.*

*Quomodo
effectus for-
tuiti possint
appellari di-
uini.*

De Casu vel potius de Monstris quæ vulgo putantur casu euenire.

CAP. X.

CASVS ea res solùm differt à fortuna quod fortuna, in iis est quæ agunt ex electione, & in rebus humanis locum habet; casus autem in agentibus naturalibus, & in iis quæ fiunt naturaliter, versatur: in quibus si quid rarè & per accidens sit, id casu euenire dicitur. Vide Aristotelem. 2. lib. Physicorum, à tex. 60. vsque ad 65. De monstris autem breuiter hoc loco explicandum est; partim quoniam ea vulgò putantur fieri casu, vt indicat Arist. 2. Phys. tex. 64. partim etiam, quia licet natura operetur ob aliquem finem quem vt plurimum assequitur, interdum tamen ab eo deficit & aberrat, ex quo monstrum existit; vt est apud Arist. in 2. Phy. tex. 82. Neque verò quæcunque de monstris vel fabulosè vel historicè vel etiam Philosophicè commemorari possent, ea hic subtiliter exponemus, sed tantùm attingemus pauca quædam in quibus Physica & generalis monstrorum cognitio, continetur; declarandum enim est quid sit monstrum, quæ sint monstrorum genera, quæue causæ, in quibus rebus monstra reperiuntur, & an ea casu effici & existere putandum sit.

Quid sit Monstrum.

Monstra esse in rebus naturalibus, clarum est. Etenim cernimus in omni ferè animantium speciei, interdum naturam à fine suo deficere & errare, qui defectus & error si est insignis, vocatur monstrum. Quinetiam necesse est huiusmodi monstra aliquando contingere; nam necesse est, id quod defectibile est aliquando deficere (atque hinc ratio & origo monstrorum existit. Quid autem sit monstrum, ad hunc modum videtur Aristoteles explicasse in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. *Monstrum esse oblesionem rei præter eius naturam, in iis qua non semper sed vt plurimum agunt eodem modo. Potest etiam ex tex. 82. lib. 2. Phy. elici alia definitio monstri; vt monstrum sit, peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, quo tamen frustratur aliquo principio corrupto. Vel aliter etiam definire possumus, monstrum esse vitium naturæ deficientis à fine suo ob aliquod impedimentum, rarò contingens.*

Septem genera Monstrorum.

Sunt autem multa monstrorum genera; potest enim monstrum variis modis effici. Primo. In sexu. vt si fuerit au incerti sexus, aut habens vtrumque, cuiusmodi est Hermaphroditus. Secundo. Propter aliquam qualitatem, vt si habeat, nimiam crassitiem, aut tenuitatem, aut aliam quampiam notabilem & inusitatam qualitatem. Tertio, In excessu aut defectu magnitudinis, vt si membra fuerint insigniter maiora aut minora, quàm cõmuniter ac naturaliter esse solent. Quar

to. In situ, vt si membra præter consuetudinem naturæ sint transposita. Quinto. In figura, vt si homo sit figura nõ recta sed ponatur more quadrupedum, aut si homo habeat faciem, aut aliud membrum, non modo humano sed ferino. Sexto. In victu & moribus, nam qui humanis carnibus delectantur & ob id vocantur *αὐθροποφάγοι* inter monstra, & portenta humanæ naturæ numerari debent. Septimo. In numero, vt si nascatur homo, biceps vel senos digitos singulis manibus habens, aut tantum monoculus vel vnipes:

Multas autem ob causas monstra contingunt; primum ob materiam, cuius vel redundantia, vel defectio & penuria, vel confusio ac permixtio seminum, est monstrorum causa. Deinde, propter agens; hoc autem duplex est, vnum principale, nempe virtus formatiua existens in semine, alterum instrumentarium, nempe qualitates, preferunt verò calor; huiusmodi autem agentium nimis exuperans aut deficiens virtus, reddit effectus monstrosos: his etiam annumerari debet praua qualitatum inter se proportio. Postea, ob peruersitatem matricis seu loci in quo fœtus continetur. Præterea, ob membranam seu tunicam qua fœtus inuoluuntur atque distinguuntur, nam disruptio tunice secundinæ, qua obuoluitur, & obtegitur fœtus humanus, facit vt semen diffuat ac distrahatur, & monstrosum aliquid generetur. Similiter in ouis habentibus gemina vitella, si desit membrana ea determinans, nascitur pullus, vel biceps, vel quaternis pedibus. Ad extremum propter aliquem aspectum constellationem cælestem alie nam vel contrariam fœtui generando. Astronomi enim arbitrantur generationi cuius animantis, esse propriam aliquam & accommodatam constellationem, quæ si tunc desit cum fit animalis generatio, & adsit alia vel contraria vel aliena, necesse est generari animal imperfectum & monstrosum. Sed doceamus, in quo genere rerum præcipue monstra contingant.

Monstra non contingunt in elementis; eorum enim natura cum vniformis & simplex sit, non admittit in se rationem monstri; itaque elementum vel generat effectum sibi similem, vel non generat; quare illius error & peccatum aut nullum est, aut non est aliud, quàm non generare; nisi forè quis statum & dispositionem elementi secundum qualitates vel actiuas vel motiuas, quæ est contra eius naturam, appellare velit monstrosam. In cæteris naturæ operibus, inuenitur quidem ratio monstri, sed in rebus in animatis est obscurior atq; ignotior, & si quod peccatum in illis contingit, id ferè non solet appellari monstrum. In plantis autem manifestiora sunt peccata, sed minus etiã quam in animalibus, in quæ propriè cadit atque cõuenit ratio & no-

*Quinquæ
causæ Mon-
strorum.*

*In quibus vi-
rum generi-
bus sunt mon-
stra.*

men monstri. Et quamuis in aquatilibus, ob teneritatem, mollietatem & humiditatem materię, propter quam eorum generatio atque cōstitutio, facile ac variè vitari & deformari potest, verisimile sit exoriri plurima mōstroŭ genera, ea tamē nobis minùs nota sunt, propterea quod eorū species, ob abstrusam & à sensibus nostris remotā eorum habitationem, ferè nos lateant. Aristoteles autem in 4. lib. de Generat. animal. cap. 4. affirmat, in iis animalibus, quę multos fetus simul concipiunt atque pariunt præsertim verò in gallinis frequentiora monstra contingere, ob multorum seminum, quę simul continentur, permixtionem atque confusionem. Quo fit, vt dicat in Ægypto, vbi sęminę sunt sæcundiores, crebriùs existere homines monstrosos quàm apud nos.

An plura mōstra eueniant in plantis quàm in animalibus.

An vero plura monstra reperiantur in plantis quàm in animalibus controuersum est inter Philosophos, Quidam aiunt plura inueniri in plantis, propter ea quę scribit Auerr. in 2. Phy. com. 85. dicens naturam maiorem habere curam & sollicitudinem de animalibus, quàm de plantis, quare non permittet plura monstra in animalibus quàm in plantis. Idem etiam significare videtur Arist. in tex. illius commenti, ita scribens contra Empedoclem, *utrum igitur & in plantis fiebant, ut bouigena, viriprora, sic vitigena oleoprora? an non, inconueniens enim, sed tamen oportebat: siquidem & in animalibus.* Hęc Arist. quibus verbis innuit si in animalibus contingunt monstra, multo magis ea debere contingere in plantis: monstrosas autem plantas nos minimè dignoscimus vel propter imperfectionem plantarum quę obstat quominus benè discernamus monstrosas plantas à non monstrosis; vel quia cum earum species non sint nobis planè cognitę, fieri potest vt quod in eis mōstrosum est, existimemus ad aliquam earum speciem nobis ignotam pertinere. Albertus autem (cui nos magis assentimur) in explanatione supradicti textus contra sentit, affirmans crebrius effici monstra in animalibus quàm in plantis; idque confirmat dupliciter, tum quia semen animalium est mollius & humidius quàm plantarum, quocirca magis est obnoxium alterationi & corruptioni, & magis aptum ad accipiendas alienas & diuersarias affectiones; tum enim, quia generatio animalium, est quàm plantarum multo difficilior atque operosior, pluribusque rebus indigens, ex quarum cuiuslibet defectu, necesse est imperfectum & monstrosum animal existere. Sed quæreret aliquis, si forte nasceretur homo biceps, is censendus esset unus an duo homines? Respondemus hanc questionem proponi & solui ab Arist. 4. lib. de Generat. animal. capit. 4. ait enim id esse diuidendum ex corde, quod est principium animalis, & vbi secundum ipsum tam vegetatiua quam sensitiua animam præcipuè residet. Nam

An homo biceps sit unus an duo homines.

si cor fuerit vnum, tamen cætera membra gementur, vnum erit animal: sin autem ipsum fuerit multiplex, non erit vnum. Idem quoque ex alijs externis signis discerni posset, nempe confiderare oporteret, an qui videtur esse duo homines, hi sentiendo, expectando, loquendo & alijs similibus actionibus exercendis varie discrepent, an similiter consentiant inter se in omnibus; si discrepant; duos esse homines, sin omnino consentiant, vnum duntaxat esse dicendum erit.

Restat vt videamus, an existimari debeant monstra casu gigni, nec ne Themistius paraphrasticè explanans tex. 64. Physicorum redarguit eos qui opinantur monstra non fieri casu, propterea quod ea priusquàm oriantur, videatur habere certas & proprias causas, nimirum vel aliquam cæli constellationem, vel exuberantiam aut defectum materiæ; pari enim inquit, ratione, neque lapis deorsum cadens, diceretur casu percutere transeuntem, siquidem etiam intra lapidem est grauitas, que est propria causa illius motus. verba Themistii sunt hæc *An monstra casu fiant.*
Cum aliquid præter naturam sit vt monstrum, id non fortuna, sed casu dicimus præuenisse; vt manus sexdigita; nisi forte fateri nolis huiusmodi portenta natura fieri casu; sed propriam & certam causam habere, eam videlicet qua intrinsecus fuerit antequam ederentur in lucem, aut syderationem, aut materia exuberantiam & copiam, aut contra defectum. sed qui ita dicunt, nonne vident idem posse dici de lapide quem cassus cecidisse non negarent, habuisse illum utrique intra se causam grauitatem & pondus, sed certè pondus causa efficiens est deuolutionis & casus, non etiam percussione, sed casus percussione fecit. hæc Themistius. Altera est opinio quæ nobis probabilior videtur, monstra non casu sed per se fieri; nam causæ monstrorum sunt per se determinatæ, & certæ, ac scientia comprehensæ, quas nos supra commemorauimus. Et quamuis huiusmodi causæ sint raræ tam respectu temporis, quia raro accidunt, tum respectu naturæ, quæ vt plurimum allequatur suum finem raròque ab eo deficiens producit monstra; at tamen illis causis positis, vel necessario vel vt plurimum efficiuntur monstra. Ac licet natura cum aggreditur operari, non intendat monstrum, tamen postquam impeditur finem suum attingere non potest, totam vim suam conuertit atque confert ad productionem huiusmodi monstrorum. Ex quo planum est, errare vehementer eos qui putant animalia quæ generantur ex putri materia, casu fieri; cum omnium operum naturæ sint certæ causæ, tempora, modi, aliæque circumstantiæ à natura præfinitò constitutæ; quod est valde remotum ab illis quæ fiunt casu vel fortuito. quid quod animalium quæ sunt ex putri materia, generatio talis qualis est, vel semper vel vt plurimum euenit; merito igitur illos reprehendit Auerroes. 1. lib. de Generat.

animal. & 8, Phy. com. 4 6. quod autem monstra simpliciter non fiant à casu indicat Arist. 2. Phy. tex. 64. ita scribens. *Cum sit aliquid præter naturam, tum id non sit fortuna sed magis à casu factum esse dicimus. Est autem hoc alterum, huius enim extra est causa, illius verò intra.* Hæc Arist. Quem locum explanans Simplicius, docensque ea, quæ præter naturam accidunt ut sunt monstra, non fieri casu, cum ex certis definitisque causis procreentur, hæc scribit, *Est aliud, quod per se causa est eius quod est præter naturam, ut tale gignatur, non secus quam eius quod sit secundum naturam; aut enim compressio, aut mala, temperatura aut materia redundantia vel inopia, aut aliquid eiusmodi causa est per se eius quod sit præter naturam.* hæc Simplicius. Possunt autem monstra dici fieri casu secundum quid, tum quia neque semper, neque ut plurimum, sed raro accidunt; tum etiam quia non sunt per se intenta sed per accidens; contingunt enim non alicuius rei gratia, sed solum ex necessitate & inordinatione materiarum; natura enim directio tendens ad suum finem, cum ob aliquod impedimentum eum assequi non potest, à suo naturali cursu per accidens deflectit, ac digreditur ad generanda monstra. Quamobrem scire Arist. in supradicto quarto libro de Generat. animal. cap. 4, huiusmodi monstra vocat. *παρεξβάσεις.* idest quasdam naturæ excursions atque digressiones, nam cum natura quod vult & intendit perficere non potest, nihil agit, facit id quod potest, si non tale quale à principio intendebat, certè quàm potest ei simillimum. possent autem dici monstra fuisse intenta à mundi opificè, quatenus is, quo mundus esset omni generæ entium completus & absolutus, voluit in eo esse tã res necessarias quam contingentes: Contingentiam autem rerum necessario interdum sequitur defectus & error, unde monstra oriuntur. Verùm de monstris hæc satis sint. Ne longius à proposito digrediantes, & diutius in tractatione monstrorum commorantes, doctrinam hanc nostram faciamus rerum quæ transantur similem, hoc est monstris. Qui autem de monstris cupit plura scire & subtilius cognoscere, legat Arist. 4. lib. de Gen. animal. cap. 4. & Auer. ibidem: Albert. item in 2. lib. Phy. trac. 3. cap. 3. ex quo mutuatus est Iandunus quæ de Monstris in questionibus suis super secundum Physic. relinquit scripta.

*Quomodo
monstra pos-
sunt dici casu
evenire, vel
esse intenta
à natura.*

De Contingentia.

CAP. XI.

VO NTIAM autem casus, fortuna, monstra, omnis denique inordinatio, instabilitas, & inconstantia rerum sublunarium, ex earum contingentia oriuntur: neque enim hæc in rebus æ-

cessariis, atque immutabilibus, sed tantum in contingentibus, locum habere possunt; idcirco non erit alienum instituto nostro, non nihil dicere de contingentia: de qua duæ præcipuæ quæstiones explicari debent; vna est, an sit rebus contingentia, altera quæ sit prima radix, origo, & causa contingentia, propter quam res, & sunt, & dicuntur contingentes.

Stoici existimantes non posse constare & cohærere contingentiam cum Dei prouidentia, vt hanc retinerent, illam è rebus sustulerunt, hac vtentes ratione: si est prouidentia, non erit contingentia, sed est prouidentia, ergo non est contingentia. Maior (nam de minori non est in præsentia certandum) ita probatur. Prouidentia Dei includit tria, præscientiam, voluntatem, & dispositionem Dei; quæ tria excludunt à rebus contingentiam. nam quod est Prouisum a Deo, hoc est, quod Deus præsciuit, voluit, disposuit seu constituit vt aliquando eueniat, id non potest non euenire; neque enim potest, aut præscientia Dei falli, aut voluntas frustrari, aut ordinatio impediri: sed omnes res sunt à Deo prouisæ, ergo omnes necessariò & immutabiliter eueniunt, quare nullus contingentia locus relinquitur.

Opinio Stoicorum tollentium contingentiam.

Auicenna concedit contingentiam in rebus hamanis quæ pendent ex libero arbitrio, sed eam negat esse in rebus naturalibus; hac ratione posita causa sufficienti ad agendum, necessario sequitur effectus, ergo nulla causa sufficiens in rebus naturalibus, est contingens; nam si aliquando non producit effectum, id non accidit ob contingentiam, sed ob insufficientiam causæ. Vide hanc rationem apud D. Thomam 1. part. quæst. 115, art. 6. & apud Caietanum ibidem. Hanc sententiam Auicennæ probat etiam Ochan Quodlibeto 1. quæst. 17. hoc argumento. Agens naturale habens omnes conditiones requisitas ad agendum, non potest non agere hac enim re distinguitur agens naturale ab agente voluntario & per electionem: Vel igitur causa naturalis sufficiens ad producendum effectum, habet tunc aliquod aliud agens naturale impediens ipsam à productione, vel non habet; si non habet, ergo tunc necessario producit effectum; sin autem habet ergo illud, cū sit agens naturale, necessario impedit: quare quidquid tunc eueniet, ex necessitate eueniet.

Opinio Auicennæ & Ochan.

Scotus 1. sent. dist. 2. quæst. 2. & dist. 8. quæst. 5. & dist. 39. duo asserit, vnum est, secundum veritatem esse cōtingentiā in rebus naturalibus, cum enim secundū varietatē Deus agat ad extra cōtingēter, & libere potuit creaturas producere, ac nō producere, potest etiam cōseruare eas, & nō cōseruare; quamobrem tam productio, quàm esse rerū, esse contingens: Alterum est, secundum Aristotelem qui putauit Deum agere ex necessitate naturæ, nullam in rebus contingentiam esse posse.

Opinio Scoti.

hoc probat ipse dupliciter. Primò, quia quicquid fit, vel immediatè tē fit à Deo, qui cum agat ex necessitate id etiam ex necessitate fiet; vel fit etiam à causis secundis, & sic etiam necessariò fiet: nam causæ secundæ cum sint velut instrumenta primæ causæ, non mouent, prout mouentur à prima: sed à prima mouentur necessariò: ergo ipsæ quoque mouebunt necessariò; quare quicquid ab ipsis fiet, necessariò fiet. Deinde, causa prima prius natura respicit effectum producendum, quàm causa secunda, sed causa prima ex necessitate agens, necessariò respicit effectum; ergo in illò priori effectus habet necessitatem respectu causæ primæ; nec superueniens deinde causa secunda, potest illam necessitatem à prima causa iam indutam, ex ipso effectu auferre. Sed obiiceret aliquis Scoto, Aristotelē ponere in rebus contingentiam 2. lib. Physicorum vbi agit de casu, & fortuna, & lib. 6. Metaph. tex. 5. & in fine primi libri Perihermenias, & multis in locis tradit contingens ad vtrumlibet, pendens ex voluntate hominis, & lib. 3. Ethicorum astringit liberum arbitrium. Ad hæc non aliter respondet. Scotus, quam affirmado Aristotelem sibi contradixisse. is enim sensit Deum agere ex necessitate, is etiam concessit in rebus esse contingentiam, non animaduertens inter hæc duo esse (vt ab ipso demonstratum fuit) manifestam contradictionem. Hæc igitur abistis Philosophis acutè magis quàm vere disputantur ad tollendam ē rebus omnem contingentiam.

Probatnr esse in rebus contingentiam.

CAP. XII.

*Probatnr esse
in rebus con-
tingentiam
tribus argu-
mentis.*

SE D vetus opinio est, eaque omnium penè tam Philosophorum quàm Theologorum firmata consensu, esse in rebus contingentiam: quam ego opinionem non dubito, & verissimam esse, & cuius facilè probari ac persuaderi posse. Primùm enim, contingentiam esse, compertum est omnium propè sensuum iudicio. Videmus enim nonnullas res esse, quæ semper eodem modo se habeant, vt Cælum, in cuius motu, nulla post hominum memoriam inconstantia, nullus error, & defectus adhuc notari potuit; has res necessarias dicimus; alias autem cernimus, non quidem semper, sed ferè & vt plurimum eodem modo euenire, interdum tamendeficere; vt hominem nasci bipedem, vnum caput duas manus, & singulis manibus quinos digitos habentem, fere ita contingit, sed nonnunquā aliter etiam accidit; has res vocamus contingentes. tantam hanc euidenciam rerum, tam constans, & certum indicium sensuum, qui non percipit, vel admittit, is profectò reiiciendus, & explodendus est à Phi-

Philosophia. rectè enim Aristoteles in 8. Phy. tex. 22. dixit, dimittere sensum in ijs, quæ sensibus manifesta sunt, & rationes quærere, infirmitatem quandem esse intellectus.

Quid referemus enim (inquit Lucretius) quod nobis certius ipsis sensibus esse queat, quo vera, & falsa notentur? ex sensu namque omnia quæ sunt credita pendunt, cui nisi prima fides rectè fundata valebit, haud eris occultis de rebus quo referentes, confirmare animos quicquam ratione queamus.

Quantam fidem & auctoritatem habeat eiusdem iudicium sensuum.

Et quemadmodum Auicenna in 1. lib. suæ Metaphysicæ. Scitè ait, qui negant primum illud principium quodlibet est vel non est, eos non esse fatigandos rationibus sed igne tandiu torrendos, quoad fateantur non idem esse vri & non vri, dolere & non dolere; ita etiam Scotus in 1. Sent. distin. 39. facitè dixit, qui negant contingentiam, & clamant omnia necessariò euenire, eos tormentis exponendos esse, & tandiu cruciandos donec concedant, possibile esse eos non torqueri.

Lepidum dictum Auicennæ, & Scoti.

Deinde, contingentiam esse in rebus naturalibus præsertim sub-
lunaribus hac ratione concluditur. Quicquid habet materiam & contrarium, est contingens (loquor de materia in qua est priuatio, & potentia contradictionis ad esse & non esse) sed omnes res sublunares habent materiam & contrarium, ergo sunt contingentes. Hæc demonstratio est à priori & propter quid & ex propriis causis ducta. Aristoteles enim lib. 7. Metaphysicæ textu 22. & 1. lib. de Cælo textu 136. docet materiam causam esse, cur res possint esse & non esse. Verùm Scotus eo loco, quam paulò supra posuimus, opinatur hanc propositionem, aliquod ens est contingens, esse indemonstrabilem: quod falsum esse, nos perspicuè nunc ostendimus, demonstrando eam à priori & propter quid. Præterea, esse contingens, cum necessariò, ac per se dicatur de re quæ est contingens, sicut etiam esse corruptibile ut ait Aristoteles 10. Metaphysicæ textu. 26. aut dicetur in primo modo dicendi per se, hoc est quiditatiuè, aut in secundo modo: Non in primo modo, quia contingentia non conuenit rei in ordine ad prædicata sua quiditatiua, quæ non contingenter sed necessariò de ea dicuntur; exempli causa: Homo non est res contingens ratione animalis; corporis & rationalis: hominem enim esse animal & corpus, non est contingens sed necessarium; sed conuenit rei contingentia, in ordine ad ea quæ sunt extra quiditatem rei, nimirum in ordine ad productionem, existentiam, operationem, accidentia separabilia & alia eiusdem generis; contingens enim est hominem produci & non produci, esse & non

Breuis & perfecta demonstratio qua probatur esse in rebus contingens iam.

An esse ali-quid contin-gens sit demonstrabile.

esse, operari & non operari, esse doctum & non esse doctum : adde quod ipsum quod quid est abstrahitur ab esse & non esse, & à posse esse & posse non esse, in quo tamen consistit ratio & definitio contingentis : non igitur esse contingens, est prædicatum primi modi dicendi per se ac quidditativum. Sin autem est prædicatum secundi modi dicendi per se, ergo est demonstrabile, nam erit propria passio. Quamquam esse indemonstrabile dupliciter dicitur, & quod non potest demonstrari quia est primum & immediatum immediatione (vt dicunt) causæ ; quomodo hominem esse animal rationale, est indemonstrabile ; vel quia non debet demonstrari, propterea quod nobis est notissimum ; & demonstratio cum sit argumentatio, non debet adhiberi, nisi ad faciendam fidem rebus debis atq; hoc modo naturâ esse, motum esse, multitudinē & distinctionem rerum esse, dicitur indemonstrabile ; esse igitur contingens, non quidem priori modo, sed fortasse posteriori modo dici posset indemonstrabile : nam licet causa contingentia sit obscura & ignota multis esse tamen in rebus contingentiam, nescio, cui non sit perspicuum & manifestum. Si igitur res sublunares habent materiam & contrarium, ergo tam intrinsecus quàm extrinsecus possunt impediri & deficere, & aliquando impediuntur & deficient. Sunt igitur contingentes.

*Dubitatio
an mundus
possit verè ap-
pellare uni-
versum.*

Tertia eiusdem rei probatio atque confirmatio sumi potest ex perfectione mundi : qui si est (vt appellatur) vniuersum, hoc est totum quid & perfectum, necesse est in eo contineri omnes gradus & omnia rerum genera ; quemadmodum igitur cernimus in mundo esse causas & causata, finitum & infinitum, æternum & temporale, corporeum & spirituale, animatum & inanimatum ; ita quoque in eo esse oportet contingens & necessarium. Sed dicit aliquis, hanc rationem nihil conficere secundum Theologos, quippe qui affirmantes in mundo non esse omnes species rerum quas Deus secundum infinitam virtutem suam producere posset, necesse habent fateri, mundum esse imperfectum, nec posse ritè nominari vniuersum, siquidem multæ species ei defunt, quas tamen is habere posset. Verum ad hoc in promptu est responsum. Etenim perfectio mundi non in eo est, vt is contineat omnes species rerum infimas possibiles, sic enim nunquàm Mundus perfectus esse posset, cum Deus semper plures, atque perfectiores species quibuscunque creatis possit efficere ; sed perfectio Mundi præcipuè spectari debet ex eo quod mūdus cōtinet in se, omnes gradus entis primos & generales, omnia prima & summa genera reū in quæ ens proximè diuiditur, cuiusmodi sunt substantia & accidens, causa & causatum, corporeum & incorpo-

reum & ex vtroque coniunctum, animatum & inanimatum, contingens & necessarium; continet etiam omnia genera prædicatorum quæ sunt per se subordinata: continet denique omnes modos (vt sic loquar) essendi, nempe simpliciter esse, viuere, sentire, & intelligere. hanc igitur ab causam verè dicitur mundus esse vniuersum, & perfectum quid.

Soluantur rationes negantium contingentiam.

C A P. XIII.

RESTAT nunc, vt ad rationes supra positas aduersus contingentiam, breuiter respondeamus. Ad rationem Stoicorum ita respondeo: cum dicunt ipsi quicquid est à Deo prouisum, ex necessitate euenire, distinguenda est necessitas in absolutam; & in necessitatem immutabilitatis ex suppositione; necessitatem absolutam, voco eam, quæ simpliciter conuenit rei ex natura eius & secundum omnes differentias temporis; quomodo hominem esse animal, est necessarium absoluta necessitate; natura enim hominis ea est, vt coniunctio animalis cum homine sit omnino necessaria; atque hæc quidem necessitas omnem excludit contingentiam, nec potest cum ea simul esse, necessitas autem ex suppositione dicitur; cum aliquid contingenter conuenit rei si eius natura absolute consideretur, ex suppositione verò, idest relatum ad certam aliquam differentiam temporis, dicitur conuenire necessario necessitate immutabilitatis; quia tunc non potest non conuenire; exempli gratia hominem currere, simpliciter contingens est, neque enim cursus necessariam connexionem habet cum natura hominis, si tamen ponamus hominem currere, tunc dum currit, necessario currit, hoc est non potest non currere. Sic igitur res contingens, secundum naturam suam potest esse & non esse, at eadem res dum actu existit, non potest nunc non esse, quia omne quod est, dum est, necesse est esse: & quia omnia futura præsentantur Deo in illa sua æternitate tanquam præsentia, & secundum determinatam & actualem existetiam quam habitura sunt; ideo certò ea cognoscit, & hac ratione necessario erunt; sicut cum actu sunt necessario sunt. Quemadmodum igitur, licet dum Petrus sedet, tunc necessario sedeat, hoc est non possit non sedere, non ideo tamen dicimus Petrum sedere esse necessarium: sed potius contingens, quia hoc est considerare sessionem Petri absolute, illud autem secundum quid, nempe tantum dum sedet: ita etiam, Petrum esse sedesurum, absolute. & tam secundum naturam Petri quàm secundum rationem sessionis, contingens est, relatum tamen ad scientiâ Dei, qui in sua æterni-

Duplex necessitas, absoluta, & ex suppositione.

tate videt Petrum non vt seſſurum & vt indeterminatum ad ſedendum vel non ſedendum, ſed vt iam determinatum ad ſedendum & vt actu ſedentem, eſt neceſſarium neceſſitate immutabilitatis, quia non poteſt non eſſe. Et ſicut cum Petrus ſedet, tunc non poteſt non ſedere, & omnes tamen dicimus illum contingenter ſedere, ſic ſi Deus præſcit Petrum cras ſeſſurum, non poterit non ſedere, nihilominus tamen ſimpliciter & abſolute dicimus Petrum cras ſeſſurum contingenter. Vtar ad hoc declarandum, eo exemplo quo

Optimum exemplū D. ad eandem rem illuſtrandam, uſus eſt Diuus Thomas prima parte quæſtione 14. articulo 13. ad ſecundum. Lapis ea ratione vt exiſtit in Mundo, per ſe res quædam eſt materialis & ſingularis, ſed vt intelligitur ab anima noſtra (ponamus enim nunc cum Diuo Thoma tantum res immateriales & vniuerſales directe cognosci ab intellectu noſtro) eſt quodam modo immaterialis & vniuerſalis; ſicut igitur lapis, ſimpliciter eſt materialis, relatus autem ad intellectum, eſt quodammodo immaterialis, neque hæc immaterialitas, tollit illam materialitatem, ſed ſimul in eadem re ſecundum diuerſas rationes eſſe poſſunt: ſic etiam futurum contingens prouiſum à Deo, ſecundum ſe & ſimpliciter, contingenter eueniet, & poterit eſſe ac non eſſe, relatum tamen ad ſcientiam Dei, quodammodo eueniet neceſſario; neque neceſſitas hæc excludit illam contingentiam. ſed hæc ſatis ſint ad ſoluendam rationem Stoicorum, nam velle ſubtilius & preſſius explicare qua ratione Prouidentia Dei non auferat ex rebus contingentiam, non eſt huius loci.

*Ad rationē
Auicennæ re
ſpondetur.*

Ad rationem Auicennæ ſit hoc reſponſum. Poteſt eſſe agens naturale per ſe ſufficiens ad agendum, & tamen non agere, extrinſecus impeditum ab alio. Sit v.g. ignis per ſe ſufficiens ad comburendam ſtupam ei appoſitam, ſed exemplo ingrauat vehemens aliquis ventus aut imber, qui vel extinguit ignem, aut madefaciens ſtupam, vel diſſipans ignem; aut ſtupam diſficiens, impedit combuſtionem: hinc liquido cernitur, impeditam fuiſſe combuſtionem ſtupæ, non ob inſufficientiam ignis ſed ob impedimentum extrinſecus accedens: ergo etiam in agente naturali ſufficiente ad agendum, clarè perſpicitur contingentia; quin imò hoc ipſum, quod eſt agens naturale eſſe ſufficiens ad agendum, & non agere tamen extrinſecus ab alio impeditum, maniſeſtiſſimè declarat eius contingentiam; cum poſita ex parte agentis omni ſufficientia requiſita ad agendum, etiam tunc, ipſum agens extrinſecus impediri queat ab agendo.

*Ad rationem
Ochan.*

Ad rationem Ochan, ſic reſponderi poteſt: Agere neceſſario, dicitur dupliciter; vel, vt opponitur ei, quod eſt contingenter agere, & ſigni-

significat, semper agere eodem modo & nunquàm impediri posse ab agendo; vel opponitur ei, quod est agere voluntariè & per electionem, & significat non esse in potestate eius non agere, si nihil ei deest eorum quæ requiruntur ad agendum, nullumque adest impedimentum. ratio ipsius Ochan, concludit agens naturale agere necessariò hoc posteriori modo, quod nos libenter concedimus. Sed nos, cum dicimus res sublunares non esse necessarias sed contingentes, loquimur de necessitate priori modo accepta; ergo vt dcmus ipsi Ochan hanc esse necessitatem in agentibus naturalibus, vt cum agunt, necessariò agant, hoc est non possint non agere, & cum impediuntur, necessariò impediuntur, hoc est non possint non impediri; is tamen debet vicissim nobis concedere velit nolit, esse in rebus naturalibus eiusmodi contingentiam, vt nec semper agant, nec semper impediàtur, sed aliquando agant & aliquando impediuntur; quod nobis satis est ad eam de qua nunc agimus, contingentiam astruendam.

Dupliciter dici potest agens aliquid agere necessariò.

Ad rationes Scoti.

Ad rationes Scoti hoc modo respondendum est. Licet causa prima moueret necessariò, tamen propter contingentiam secundarum causarum, effectus existeret contingens, quia motio & actio causæ primæ non recipitur in secunda causa secundum conditionem causæ primæ, sed secundum dispositionem causæ secundæ determinatur, & modificatur; quicquid enim recipitur, per modum recipientis recipitur; nec actio recipitur secundum conditionem agentis, sed secundum dispositionem patientis; cuius rei exemplum habemus in syllogismis, in quibus conclusio semper sequitur debiliorem partem, ex maiori enim affirmatiua, vel necessaria, vel vniuersali, & minori negatiua, vel contingenti, vel particulari, sequitur conclusio non maiori, sed minori similis, nimirum, negatiua, contingens, particularis. Ergo causa secunda, non mouet nisi mota à prima, hoc est nisi concurrente motione primæ, per quam ipsa cietur, dirigitur, determinatur & applicatur ad mouendum; sed non mouet secundum modum mouendi quem habet prima, sed mouet secundum modum naturæ suæ; quæ quoniam est contingens, hinc necessariò efficitur, vt non solum motio procedens à causa secunda sit contingens, sed etiam motio proficiscens à causa prima, quoniam recipitur in causa secunda contingenti, etiam ipsa contingens esse debeat, & contingenter attingere effectum. Illud verò quod addit Scotus, causam primam prius respicere, vel attingere effectum quàm causas secundas, partim verum est, si (prius) significet intimius, & independentius (vel vt loquuntur Theologi) immediatius immediatione virtutis; sed hoc modo nihil facit ad propositum: partim falsum est, si prius respicere vel attingere effectum, significat prius agere, & imprimere aliqui id.

L

in effectum, quomodo sumi debet à Scoto ad concludendum id quod vult concludere, dico id esse falsum: tum quia causa vniuersalis per se indifferens & indeterminata est ad hunc, vel alium effectum particularem producendum, nec attingit effectum, nisi determinata & modificata per causas secundas & particulares; quomodo igitur potest vis, & causalitas eius peruenire ad effectum prius quam vis causarum secundarum? tum etiam, quia vna numero productio est per quam effectus particularis producitur simul à causis secundis & à causa prima; non igitur potest causa prima inducere in effectum necessitatem aliquam, prius quam causa secunda inducat in eundem, contingentiam. Atque hinc palam est, Aristotelem facientem Deum agere ex necessitate naturæ, & ponentem in rebus contingentiam, non sibi ipsum contradixisse, cum hæc duo non pugnet inter se, quam rem Herueus Quodlibeto 2. quæst. 4. copiose, acutè, doctèq; tractauit. Iam verò quod ait Scotus, secundum veritatem contingentiam esse in rebus propter contingentiam & libertatem Diuinæ voluntatis liberè producentis & conseruantis creaturas, quam sit remotum à vera ratione, mox ostensuri sumus in eo, quod proximè sequitur, capite, in quo alteram quæstionem de causa & (vt vocant) radice contingentia, explicabimus.

Quæ sit causa contingentia secundum alios scriptores.

C A P. XIII.

*Varietas rerū
contingentiū.*

MULTIPLEX est contingens; etenim aliud est in potentia passiva, vt materia prima contingenter & indifferenter se habet ad quaslibet formas præsertim singulares & indiuiduas accipiendas; & aliud est in potentia actiua, sunt enim quædam agentia necessaria, & alia contingentia. Rursus contingens, aliud naturale, aliud voluntarium; nam & ignis cōtingenter agit, & homo per liberum arbitrium contingenter operatur. Inter hæc duo contingentia est triplex differentia: primum, quod contingens naturale euenit vel vt plurimum vel rarò, per se quidem, vt plurimum, per accidens autem raro; hominem enim nasci bipedem, vt plurimum euenit, contrarium autem, rarò accidit: contingens verò voluntariū, habet se indifferenter, & vt vocant ad vtrumlibet. Deinde, contingens naturale est secundum naturam suam definitum, & determinatum ad modum operandi, & ad effectum vnius rationis, contingens autem voluntarium, minimè. Denique, contingens naturale, cum habet omnia, quæ requiruntur ad agendum, nullumque occurrit.

impedimentum, non potest non agere, & semper agit toto conatu, & contentione suæ virtutis, hoc est (vt loquuntur Philosophi) secundum vltimum suæ potentia; contingens autem voluntarium non ita est affectum, cum in eius potestate sit agere & non agere, & tantā vim ad agendum conferat, quantam vult, non quantam potest. Adde his quartam differentiam, quod futurum contingens naturale præsciri potest; at futurum contingens voluntarium, solo à Deo certo sciri potest. Nobis in præsentia sermo erit de contingentia, quæ est in rebus naturalibus, cuius causam nunc inuestigare volumus: nam de contingentia quæ est in libero arbitrio, alio loco differendum est. Quæ igitur causa sit cur res naturales, quæ sunt infra orbem lunæ, & verè sint, & verissimè dicantur contingentes, breuiter disquiramus.

Scotus 1. Sent. dist. 1. quæst. 2. & dist. 8. quæst. 5. & dist. 39. causam contingentia, quæ est in rebus, non aliam esse ait, quàm contingentiam & libertatem Diuinæ voluntatis; propterea enim res sunt contingentes, quod eas Deus liberè produxit, hoc est potuit producere & non producere; liberè etiam eas conseruat, potest enim conseruare & non conseruare; quare necesse est tum ipsum fieri, tum ipsum esse creaturarum esse contingens. Hæc opinio falsa est. Primum enim, hinc efficeretur omnes res esse æqualiter contingentes, nullumque dari ens in rebus creatis necessarium & immutabile, siquidē omnia quæcūque sunt in mundo, pari libertate voluntatis producta sunt à Deo. Scotus igitur vt in rebus creatis seruet contingentia, aufert necessitatem & immutabilitatem à rebus, cum tamen ens necessarium & immutabile sit multò nobilius atque præstātius, quam ens contingens, magisque pertinens ad perfectionem vniuersi. Deinde, quid prohibet Deum velle quidem contingenter seu liberè, sed tamen velle alias res habere esse contingens, alias autem habere esse necessarium? cur ex contingentia voluntatis Diuinæ concludit contingentiam rerum, & non similiter ex æternitate, simplicitate, immaterialitate, immutabilitate voluntatis Diuinæ, concludit res omnes esse æternas, simplices, immateriales, & immutabiles?

D. Thomas 1. part. quæst. 19. art. 8. causam contingentia refert ad efficaciam voluntatis Diuinæ; quoniam enim voluntas Dei est efficacissima, inde fit vt non solum fiant quæ Deus vult fieri, sed etiam eo modo fiant quo Deus vult ea fieri, vult autē Deus quædā fieri necessariò & quædam contingenter, vt sit ordo in omnibus ad complementum vniuersi. Verum (nisi ego fallor) D. Thomas non reddit verā rationem & causam omnis contingentia: nam, vt demus contingentia rei quæ est vel in eius productione, vel in actuali existentia, vel

L ij

*Opinio Scoti.**Opinio Diui
Thomæ.*

in operatione, pendere ex efficacia Diuinæ voluntatis, quoniam hæc omnia possunt esse & non esse, attamen quòd homo (verbi gratia) secundum naturam suam sit res contingens & corruptibilis, siue producatur siue non, siue existat siue non existat, hoc non pendet ex efficacia Diuinæ voluntatis. Etenim cum Deus nihil extra se velit aut agat ex necessitate, sed contingenter, ac liberè, eorum tantum modò voluntas Dei causâ esse potest, quæ possunt esse & non esse; at hominem esse rem contingentem, est omninò necessarium, nec potest fieri à Deo, vt sit homo, & non sit contingens; nam esse contingens, vel est de essentia rei, vel intrinsecè ac per se consequitur essentiam; quamobrem oppositum eius conuenire rei, quæ secundum naturam suam est contingens, implicat contradictionem; quocirca non potest fieri, nec cadit sub Dei voluntatem: immo cum ex natura rei, vel certè secundum modum nostrum intelligendi, prius sit Deum intelligere in sua essentia omnes res, quàm velle eas producere, in illo priori præsentantur intellectui diuino omnia quæcunque sunt producibilia, quorum alia habent naturam contingentem, alia necessariam: prius igitur est Deum cognoscere esse aliquas naturas contingentes possibiles produci, quàm Deum velle eas producere; immo vult eas producere, quia in latitudine rotius Entis producibilis à Deo, cognoscit esse aliquas res contingentes, & alias necessarias producibiles: contingentia igitur quæ est propria passio per se consequens essentiam rei, non conuenit ipsi rei propter efficaciam diuinæ voluntatis.

Opinio Alexandri Aphrodisi.

Alexander Aphrodisæus libr. 2. de Anima cap. 45. innuit causam contingentiam, esse ipsum non Ens inspersum & immixtum rebus; ita enim scribit, *Si ensium, quedam sunt sempiterna, alia verò corruptibilia, non ob aliam causam differentia horum esse potest, quàm ob non Entis communicationem; propter enim mixtionem eius, & temperamentum, præsentiamque, infirmitas & imbecillitas ipsa quæ sempiterna non sunt adueniens, prohibet ipsa semper esse, atque eodem modo semper habere. Propter non Entis igitur mixtionem, corruptibilia talia sunt; & si non Ens non esset in rebus, nullum ens esset corruptibile.* Hactenus Alexander. Sed quid significare velit Alexander per hoc suum (non Ens) haud facile est intelligere. Si enim significat materiam primam, in qua quoniam est priuatio, & potentia contradictionis ad esse & non esse, solet ea ab Arist. & à Peripateticis appellari non ens, rectè ait (vt nos paulo infra docebimus) huiusmodi (non ens) esse causam contingentiam; Sin autem per illud (non ens) non vult aliud significare quàm hoc quod est res non posse semper esse, & posse deficere ab ipso esse, continenter variari, & mutari tendendo ad non esse, profecto non reddit causam contingentiam, sed tantum expli-

explicat rationem & definitionem contingentis. Est enim contingens, quod non potest semper esse, sed potest esse & non esse; quare in ratione contingentis inuenitur permixtum, esse cum non esse; nõ igitur causa contingentis (quam nunc quærimus) est posse non esse, cum hoc ipsum sit contingens; causam autem diuersam esse oportet ab eo cuius est causa; & cum idem sit quærere quæ sit causa, cur aliquæ res sint contingentes, quod quærere quæ sit causa, cur aliquæ res possint deficere & non esse, assignare hoc causam illius, est assignare idem causam sui ipsius; sicut causa eclipsis Lunæ non est defectio luminis in Luna, quoniam idem est lunam eclipsari, atque lumen eius deficere, sed est interpositio vmbre terræ inter solem & lunam.

Alij aiunt, causam contingentia, esse complementum ac perfectionem vniuersi, quod vt omnibus suis partibus expletum omnibusque numeris esset absolutum, necesse fuit contineri in eo non solum res necessarias & incorruptibiles, sed etiam contingentes & corruptibiles. Sed isti non animaduertunt, aliud esse quærere, quare in mundo sint res necessariae & contingentes, & aliud quærere, cur homo verbi gratia sit res contingens, Angelus autem sit ens necessariū; illud referri posset ad complementum vniuersi, hoc autem eo referre velle, ridiculum esset.

Opinio aliorum.

Quæ sint vera ac propria causa cuiuslibet contingentia quæ in rebus naturalibus reperitur.

CAP. XV.

ELIVVM est, vt quas nos arbitramur esse veras & proprias causas omnis contingentia quæ cernitur in rebus sublunariis, eas nunc paucis exponamus. Contingentia rerum sublunarium quatuor modis considerari potest: Vno modo secundum actualem existentiam, hoc est quatenus res naturalis habet existentiam defectibilem; & huius contingentia, quæ est in actuali existentia, duplex est causa, vna prima & vniuersalis, quæ est voluntas Dei, qui vult aliquas res semper esse, easque semper conseruat; alias autem vult ad tempus existere, & aliquando deficere; & ideo eas conseruat ad aliquod tempus, & aliquando denit eas conseruare: altera est causa proxima & particularis, quæ item duplex est, intrinseca & extrinseca; intrinseca, est materia, quæ quoniã habet priuationem & potentiam contradictionis ad esse & non esse, idcirco causa est cur res materialis possit esse & non esse; vt disertè docet Aristot. 7. libro

Quæ sit causa cur res sublunares habeant existentiam contingentem.

Metaphysicæ text. 2. 2. primo libro de Cælo text. 136. & libro seprimo Metaphys. text. 53. & 12. lib. text. 30. & libr. 14. capite 3. extrinseca vero causa, est contrarium à quo res sublunares impediri possunt, ne secundum naturam suam operentur, & destitui, ne suum esse semper retineant; habere autem contrarium, cum eo quod est habere materiam, adeo cohæret, ut nulla ratione inuicem diffungi possint; nam ut ait Aristoteles in libro de Longitudine & breuitate vitæ cap. 2. impossibile est habenti materiam, non existere aliquo modo contrarium.

Cur productio & omnis operatio rerum sublunarium sit contingens. Altero modo considerari potest contingentia in productione rei; productio enim rei naturalis est contingens, quia potest fieri, & potest impediri. Huius contingentia causa, est tum agens particulare, quod cum etiam sit contingens in agendo, potest impediri; nec non materia & contrarium de quibus diximus; tum etiam Dei sapientia & voluntas; cum enim Deus veller quasdam res fieri necessarium, alias contingentes, aptauit illis causas secundas, agentes necessarium; his autem alias, agentes contingenter.

Quæ sit causa possibilis rerum contingentium. Tercio modo consideratur contingentia, secundum possibilitatem rei ad productionem vel existentiam; sunt enim in latitudine rerum producibilium à Deo, quædam res contingentes; quod autem talis contingentia sit producibilis, non aliam puto esse causam, quàm immensam Dei potentiam, quæ potest efficere quicquid non implicat contradictionem, produci autem ac esse res contingentes, nullam inuoluit contradictionem. Ac potentia Dei, est quidem causa efficiens possibilitatis contingentium, sed causa exemplaris, est essentia diuina prout est participabilis à creatura, id enim tantum potest esse, quod potest aliquo modo participare essentiam Diuinam: & quoniam inter alios modos participandi Diuinam essentiam, sunt hi duo, nimirum participare necessario & contingenter, ideo hi modi entis, sunt possibiles.

Quæ sit causa contingens ea ratione ut ipsa est propria passio fluens ex natura rei naturalis. Quarto modo consideratur contingentia, non in ordine ad productionem & existentiam, siue actualement siue possibilem; sed in ordine ad subiectum cuius est propria passio, necessario & per se ei conueniens, eiusque naturam consequens: ut si queratur quare homo secundum naturam suam est res quædam contingens; huius contingentia causa non est alia quàm materia, & natura subiecti eiusmodi ut eam necessario consequatur hæc contingentia. Neque verò huiusmodi contingentia videntur reduci posse ad potentiam vel voluntatem Dei, nam Deus respectu creaturæ, non habet rationem causæ nisi vel finis, vel efficientis, vel conseruantis, harum autem causarum vis & causalitas, per se non attingit nudam quiditatem

rei, sed vel eius productionem, vel existentiam, vel operationem; non enim dicimus Deum esse causam, vt homo sit animal rationale, vel vt sit risibilis, cum igitur hominem esse naturam contingentem verum sit, siue sit siue non sit homo, & id abiunctum ratione fit à productione, existentia & operatione; non videtur huius contingentiae ratio & causa, referri posse ad voluntatem vel potentiam Dei, sed tantum ad naturam materialem subiecti. quare hoc, quod est esse contingens, est passio rei naturalis, conueniens ei propter eius principia intrinseca, præcipuè autem propter materiam cui insita est priuatio & potentia contradictionis ad esse & non esse. Verum de contingentia, an sit & cur sit in rebus, quæ duo fuerant ad explicandum propozita, satis est adhuc disputatum.

FINIS NONI LIBRI.

L iiii

DE QVANTITATE

LIBER DECIMVS.

ABSOLVTA est prior pars huius operis, in qua dictum est de communibus omnium rerum caducarum & mortalium principiis; sequitur altera pars operis, continens doctrinam & explanationem generalium affectionum quæ in cunctis rebus naturalibus communiter insunt. Huiusmodi autem affectiones corporum naturalium, sunt quatuor, Quantitas cui semper coniuncta est figura, Locus, Tempus, & Motus: ac prioribus quidem tribus tractandis, singulis singulos libros tribuimus. Motui verò, quia is latissimè patet, plurimisque difficultatibus est implicatus, tres ultimos libros assignauimus. Est autem cæteris affectionibus prior quantitas, non solum quoniam coæua est materiæ primæ, per se nec generabilis nec corruptibilis, sed etiam quod proximè inhæret materiæ, quæ nisi affecta sit quantitate, cæterorum accidentium nullum poterit accipere. Etenim sine quantitate, res Phy. nec ipsæ cōstare, nec operari, nec ullū accidens in se habere, aut aliunde accipere nec mouere aliud quidpiā, nec ab alio moueri possent. His accedit, quod motus est prior tēpore, cum hoc sit passio illius: Motus autē posterior est loco, & mobili; locus autem & mobile, quantitate carere non possunt: quare primū omniū agendū est de quantitate. Sed quantitatis triplex est consideratio, vna Metaphysica, secundum quam has de quantitate quæstiones tractabimus; An quantitas sit res diuersa à substantia: An linea, superficies, & puncta, sint entia realia positiua, & inter se & ab ipso corpore realiter distincta: An sit actu aliquid infinitum; An infinitum possit effici à Deo: An continuum componatur ex indiuisibilibus: & de infinitate continui secundum diuisionem & additionē. Altera consideratio quantitatis est Mathematica, secundum quā disputabimus de abstractione Mathematica quantitatis à substantia; præterea de quadratura circuli, an sit possibilis. Tertia cōsideratio est Physica: secundū quā explicabimus illā apud Latinos & scholasticos

Philosophos vsq; adeo celebrē quæstionē de Maximo & Minimo. Alias verò per multas quæstiones hic consultoprætermittimus, partim quia paruam difficultatem nec verò magnam vtilitatem habet, partim quia vel tractatæ sunt in Logica, vel tractandæ in Metaphysica vbi agitur de Categoria quantitatis. Verùm primo loco, de distinctione quantitatis à substantia, disputationem instituamus.

An quantitas re distinguatur à substantia.

C A P. I.

RIMVM omnium videndum est, an quantitas sit diuersa quædam res à substantia. Ac communis quidem omnium propè Philosophorum ac Theologorum opinio est, quantitatem rei distingui à substantia: quæ ita probari potest. Primò, Arist. in 1. Phys. text. 15. hæc scribit. *Si igitur substantia & quantum, duo & non vnum est quod est*, ex his verbis necessariò conficitur quantitatem esse re diuersam à substantia. Arist. enim contra Parmenidem & Melissum dicentes omnia esse vnum ens, ita argumentatur: Aut istud ens est solum accidens, at solum accidens separatum à substantia per se coherere nequit: Aut est tantum substantia, non igitur illud ens erit finitum, aut infinitum vt ipsis placet; nam huiusmodi affectiones propriæ sunt quantitatis, & propter ipsam dicuntur ac reperiuntur in aliis rebus. Quod si illud ens habeat in se substantiam & quantitatem, non iam erit vnum ens sed duo; hæc ibi Arist. Quis non videt hanc ratiocinationem Aristot. futilem & infirmam fore, si quantitas non re sed ratione tantum differat à substantia? Accedit huc alter locus Arist. ex 7. Metaph. text. 8. qui sic habet, *Longitudo, latitudo & profunditas quantitates quædam sunt sed non substantia; quantitas enim non est substantia, sed magis cui hæc primò insunt.* Deinde, aut in composito naturali tantum est vna quantitas nempe ipsius substantiæ, propter quam omnia accidentia quæ tali substantiæ insunt, dicuntur quanta: aut quot sunt accidentia & entitates in composito, tot sunt quantitates, ita vt vnumquodque accidens suam habeat quantitatem; exempli causa, in lacte sit propria quantitas materiæ, & alia formæ, & alia albedinis, & alia item dulcedinis atq; humoris: si ponitur vna quantitas omnium quæ sunt in composito, ea necessariò distingui debet à substantia, siquidem in hostia consecrata remanet quantitas panis non manente substantia eius, quare necesse est eiusmodi quantitatem esse rem diuersam à substantia panis: sin autem tot quantitates ponantur quot sunt entitates in composito, sanè perquam multa incommoda, & quæ repugnent doctrinæ Aristot. necessariò consequuntur. Primùm enim, si vnumquodque accidens singulariter suam

Quantitatem re distingui à substantia probatur tredecim argumentis.

sibi vendicat quantitatem, ergo accidentia erunt quanta per se non per accidens, id est propter subiectum in quo sunt; quod planè aduerfatur Arist. scribèti in 5. Metaph. text. 18. & 2. lib. de Generat. text. 62. & 6. lib. Phys. text. 39. & 49. accidentia esse quanta per accidens, nimirum ratione subiecti in quo inheret. Deinde, cum in vno composito multa simul insint accidentia, oporteret simul quoque multas inesse quãtitates, quæ cum omnes sint vnus speciei, erunt simul in vno subiecto multa accidentia absoluta & realia eiusdem speciei, quod habetur communiter pro absurdo. Præterea, natura nihil facit frustra nihilve superfluum, sed quod potest facere æquè bene per pauca, non vtique facit per multa; cum igitur per vnã tantum quantitatem subiecti, possint accidentia omnia esse quanta; quippe cum educantur ex potentia eius, & in eo recipiantur, quam etiã ob causam debent illius extensionem & figuram induere & accipere, profecto superuacaneum est suam cuique accidenti quantitatem assignare. Postremo, qui possunt multæ quantitates simul esse, citra penetrationem dimensionum? nam duo corpora non posse simul esse, aut se inuicem penetrare, non accidit propter substantiam, nihil enim prohibet multas substantias simul esse, vt in Angelis manifestum est; sed propter quantitatem, quæ per se locum situmque proprium habens, obstat & impedit, quo minus duæ quantitates possint esse simul. Huc pertinet illud Aristotelis 4. Phys. text. 76. scribentis, solam quantitatem cubi, tametsi omnia alia quæ sunt in cubo detraherentur; occupaturam tamen tantundem loci, quantum antea obtinebat. ex quo intelligitur locum & situm cuique rei conuenire non propter substantiam, sed propter eius quantitatem: vide quæ in eandem sententiam disertissimè scribit Themistius 4. Phys. super text. 36. Atque hoc argumentum valentissimum est ad euertendam opinionem Ochan negantis quantitatem re distingui à substantia, quam opinionem capite proximè sequenti sumus pertracturi.

Alij pro eadem sententia afferunt decem alias rationes. Prima ratio est. Inter substantiam & accidens est distinctio realis, quia sunt entia primò diuersa, ergo etiam inter substantiam & quantitatem. Secunda. Inter res diuersorum prædicamentorum, debet esse distinctio realis, quia secundum Aristotelem. 1. Post. prædicamèta sunt impermixta & inconfusa, sed quantitas & substantia constituunt diuersa prædicamenta, ergo, &c. Tertia. Maior est distinctio inter substantiam & quantitatem, quàm inter duas albedines, sed inter has est distinctio realis, ergo multo magis inter illas. Quarta. Quantitas aëris & quantitas aquæ sunt eiusdem speciei vt patet, at substantia aëris & aquæ sunt diuersæ speciei; ergo quantitas non est

idem realiter cum substantia. Quinta. Substantia est per se subsistens & non in alio inhærens, quantitas autem est in alio inhærens, & non per se subsistens, ergo non sunt idem realiter. Sexta. Substantia est sensibile per accidens, quantitas autem est sensibile per se vt docet Arist. in 2. lib. de Anima text. 65. ergo, &c. Septima. Substantia non potest incipere & desinere esse nisi per generationem & corruptionem, at quantitas potest incipere & desinere esse tantummodo per morum localem, quemadmodum cum ex duabus aquis fit vna aqua, duæ superficies illorum corporum corrumpuntur; & cum rursus vna aqua diuiditur in duas, duæ superficies, quæ antea nõ erant, de nouo existunt. Octauum. Alia species mutationis est ad quantitatem alia ad substantiam: illa dicitur argumentatio, hæc autem generatio, &c. Nona. Potest fieri mutatio secundum quantitatem, non facta mutatione secundum substantiam, ergo non sunt idem realiter: antecedens patet in rarefactione & condensatione vbi mutatur quantitas ex maiori in minorem, vel contra ex minori in maiorem, non variata substantia. Decima. Aut quantitas est idem realiter cum substantia, quæ est forma, & hoc non, quia formæ naturales sunt diuersarum specierum: omnes autem quantitates vnius rationis, in eadem specie continentur: aut est eadẽ cum substantia quæ est materia intrinsecè ac per se haberet partes remoto ab ea omni accidente: vel igitur illæ partes essent substantiales, vel accidentariæ; non substantiales, quia cum materia sit substantia simplex, non potest esse composita ex diuersis partibus substantialiter; non etiam accidentariæ, namque remouimus à materia omne accidens, relinquitur igitur fieri non posse vt materia per se ac intrinsecè habeat partes. Hæc illi. Verum qui de hac sententia plura cupit cognoscere, legat. quæ scribunt Albertus Magnus 1. Phys. tractatu 2. cap. 4. Heruzus 1. Quodlibeto quæst. 15. Burlæus in Commentariis Physicis, exponens. decimum quintum textum primi libri Physici & Paulus Sôcinus in quæstionibus Metaphysicis super librum quintum, quæst. 19.

Ponitur alia opinio, coram qui negant quantitatem re. distinguere à substantia.

C A P. I I.

VANQVAM supradicta opinio ferè à Philosophis iuxta. atque Theologis probata & recepta est, non defuerunt tamen qui contra sentirent; nam & Alexander Aphrodisæus scribit vetus fuisse Stoicorum decretum, quantitatem re non distinguere à substantia, & hoc postea Ochan reuouauit atque confirmauit. Ipse enim in cõmentariis suis Logicis exponens Categoriã quãtitatis,

*Opinio O-
chan, negan-
tu inter sub-
stantiam &
quantitatem,
distinctionem
realem.*

& in 4. Quodlibeto multis articulis, & in Tractatu suo de venerabili Sacramento plurimis capitibus, docet quantitatem re non distinguere à substantia, sed esse ipsammet substantiam prout habet partes extra se inuicem situ disiunctas & locabiles, diuersisque loci partibus correspondentes. Atque hanc suam opinionem confirmat nec esse contra experientiam, nec contra rationem, nec contra doctrinam Arist. nec contra fidem, nec denique contra dicta Sanctorum. Verum, quia tota propemodum eius argumentatio & probatio est Theologica, sumpta ex absoluta & infinita Dei potentia, nos qui res Philosophicas & Philosophicè tantum in presentia tractamus, duabus tantum rationibus contenti erimus, ceteras autem qui vult cognoscere, requirat apud ipsum in locis citatis. Prior igitur ratio est hæc: Substantia per se habet partes inuicem situ distantes, ergo non habet hoc formaliter propter quantitatem aliquam re diuersam ab ipsa: consequentia per se nota est, antecedens autem ita probatur; si quantitas esset accidens re diuersum à substantia, & inhærens in ipsa, cum omne accidens præsupponat substantiam, quippe quæ sit eius subiectum, ergo partes quantitatis, etiam præsupponent partes substantiæ; nam sicut quantitas præsupponit subiectum in quo est, quia ipsa est accidens, ita quoque partes quantitatis, cum ipsæ sint etiam accidentia, præsupponent partes substantiæ, utpotè in quibus insint tanquam in suis subiectis; quare prius natura est substantiam habere partes, quàm habere quantitatem, substantia igitur non propter quantitatem, quæ sit diuersa quædam res ab ipsa, sed per se ac intrinsecè habet partes extra partes. Posterior ratio quædam probatur ita se habet: Deus potest conseruare substantiam, etiam remouendo ab ea omne accidens absolutum sine mutatione locali ipsius; sit igitur substantia habens partes in aliquo loco, eamque Deus ibidem conseruet remota quantitate, siquidem ipsa est accidens absolutum re distinctum à substantia; tunc aut illa substantia habebit partes ut prius inter se distantes, aut non habebit; si habebit, ergo talis distinctio partium, non conuenit substantiæ propter quantitatem, cum ex suppositione, eam non habeat, sed propter se ac intrinsecè: si autem non habet, ergo cum prius partes essent inter se loco distantes, tunc autem non sint, & cum prius occuparent locum; quem tunc non occupant, necesse est in illis factam esse mutationem secundum locum: nam quod non est in eo loco ubi prius erat, nec tamen corruptum fuit, id profecto mutatum est secundum locum: at hoc est contra suppositionem, positum enim fuit illam substantiam conseruari à Deo sine ulla eius mutatione secundum locum. Adde, quòd mutari secundum locum non potest id quod est, impatibile & indiuisibile, ut de
monstra

monstrat Arist. 6. lib. Phys. si igitur substantia, remota quantitate, remanet indiuisibilis & impartibilis, non poterit mutari secundum locum. Hæc Ochan. Sed ad priorem rationem ipsius, Heruæus loco supra citato, hoc modo respondet; licet partes substantiæ, quantum ad id quod sunt, præcedant ipsam quantitatem; non tamen quantum ad id quod est (esse diuisum sic) hoc enim eis non conuenit nisi per quantitatem; sicut etiam, licet substantia quæ est alba, secundum id quod est, sit prior albedine, non tamē secundum id quod est esse album, unde non potest esse alba remota albedine: ergo secundum Heruæum, partes quantitatis præsupponunt partes substantiæ quantum ad esse, sic enim omne ac cidens præsupponit substantiam, sed non quantum ad id quod est esse extra se inuicem situ distinctas, hoc enim non conuenit substantiæ nisi per quantitatem, at quantitati conuenit per se etiam remota substantia, vel secundum rem, ut in quantitate Hostiæ consecratæ, vel secundum rationem, ut in quantitate Mathematica. Ad posteriorem autem rationem Paulus Soncinas loco superius memorato, ita respondet; remota quantitate à substantia, remanere partes substantiæ quantum ad entitatem, non autem quantum ad distantiam earum secundum situm; nec tamen propter hoc sunt motæ localiter, aut per motum appropinquarunt sibi inuicem, sed quia amplius non erunt partes, nam esse sic partes, habebant à quantitate: Illa item substantia non erit amplius in loco circumscriptiue, sed tantum definitiue, nec ob id tamen erit mota secundum locum, non enim deseruit locum ob transmigrationem in alium locum, sed quoniam amisit rationem essendi in loco circumscriptiue quam habebat à quantitate. Atque hæc quidem de distinctione quantitaris, à Philosophis & Theologis disputantur.

Nos autem hac de re ita sentimus; priorem opinionem, quæ facit quantitatem rem quandam à substantia diuersam, Philosophicè loquendo probabiliorem quidē esse; quippe cum sit & omnium ferè Doctorum auctoritate & approbatione subnixa, & firmioribus rationum prædiis munita: eam tamen nulla ratione naturali euidenter ac demonstratiue probari existimamus. Nam si ponatur quantitas re ipsa nihil aliud esse quàm materia prout habet partes situ inuicem distantes, propter quam omnes formæ quæ in ea inhærent, extensionem quoque atque diuisionem habeant, nihil contra hoc valent rationes, quæ præcedenti capite sunt allatæ; etenim decem illæ rationes quæ posteriori loco positæ sunt, haud magnam vim habent: ad seruandam enim diuersitatem substantiæ & accidentis, vel diuersorum prædicamentorum distinctionem, non est necessaria distinctio realis, sed sufficit formalis vel secundum rationem, qualis cerni-

*Opinio Au-
thoris.*

tur inter fundamentū & relationem, inter quantitatem & figuram, denique inter actionem & passionem. Sin autem Theologicè loquamur, positis iis quæ in venerabili sacramento Eucharistiæ credimus & confitemur, adeo certa videtur nobis esse prior sententia, vt contraria nullo modo, vel ægrè defendi queat. Nam cum Ochan dicat, quodlibet accidens Hostiæ consecratæ suam habere quantitatem, non potest ipse causam reddere, cum quãtitates accidentium Hostiæ, ante consecrationem simul erant cum quantitate substantiæ panis, post consecrationem autem, cum quantitate vel aliorum accidentium, vel aliarum substantiarum nullo modo simul esse queant. Cui rationi, licet Ochan in omnem partem se verset vt occurrat, Si sibi tamen (vt aiunt) saxum voluit, nec proficit hilum: quam rem facile perspiciet, quisquis, & rationem nostram, & solutionem Ochan diligenter perpendet. Omitto nunc, tot quantitates esse superuacaneas, cum vna subiecti quantitas satis sit, vt ex ea cætera omnia quæ in subiecto insunt, extensa & diuisibilia existant. Omitto, tantam quantitatum eiusdè speciei eiusdèmq; rationis simul in eodè subiecto inherentiũ multitudinem, absurdam esse, nec vllò graui Philosopho probabilem. Omitto denique, tot quantitatum simul & inuicem vnitarum coniunctionẽ, citra dimensionũ penetrationẽ, esse impossibilẽ.

*De Superficie, Linea, & Puncto, an sint extra animam
& an sint inter se realiter distincta.*

CAP. III.

QUOMMUNIS & permulgata opinio est, Superficiẽ, Lineam, & Punctum, esse in rebus extra animam, quæ multis testimoniis Arist. atque rationibus probatur. Primò, Arist. in 1. Phys. text. 16. ait corpora naturalia habere in se superficies, lineas & puncta. Hæc igitur sunt in rebus extra animam. in 4. Phys. text. 25. ait corpus non esse album per se primò, sed quia superficies, quæ in ipso inhæret, est alba; & text. 39. concludit, locum nec esse materiam, nec formam, nec interuallum, nec aliquid corporeum, sed esse superficiem corporis continentis; at locus naturalis, est in rebus extra animam. In text. 91. inquit omne cõtinuum, ad minimum habere duos terminos, siue sit continuum secundum vnã dimensionem, siue duas, siue tres. & in 5. Phys. ait, contingua esse, quorum extrema sunt simul; talia verò extrema non possunt esse corporea, & quæ profunditatem habeant, sic enim esset penetratio dimensionum. Ex his igitur locis perspicuum est, Aristoteli, superficiem, lineam & punctum esse in rebus extra animam,

*Paulin & se-
simonius Ari-
stotelis, & ra-
tionibus pro-
batur puncta,
lineas, super-
ficies esse en-
tia realia.*

Idem rationibus comprobemus. Ac primum quidem continua sunt, cuius partes copulâtur ad vnum terminum communem, vt auctor est Arist. in categoria Quâtitatis; constat autem multa corpora naturalia esse continua, ergo partes eorum copulabuntur ad vnum terminum communem; qui non potest esse aliquid corporeum, sic enim non fierent vnum inter se illæ partes intercedente aliquo corpore; præterea, Arist. in principio 6. lib. Physicorum ait terminum esse diuersum à re terminata, non igitur erit terminus corporis aliquod corpus, sed superficies sine profunditate: datur igitur in rebus naturalibus superficies Tum, pono duo fundamenta Aristotelica, deprompta ex 5. Physicorum text. 26. Vnum est, quod continua sunt quæ copulantur vno termino communi, & quorum extrema sunt vnum: alterum est, quæcunque sunt continua, etiam esse contigua, & deinceps; vocantur autem deinceps, inter quæ nihil est medium eiusdem generis: his positis sic argumentor, si extremæ partes continui fiunt vnum inter se in termino communi, hic terminus nō erit corpus, non enim fierent vnum inter se; præterea, si ille terminus esset quidpiam corporeum, partes illæ quæ dicuntur continuari ad illum terminum, non essent continuæ: patet consequentia, quoniam non essent deinceps, inter illas enim intercederet ille terminus, qui si foret corporeus, esset eiusdē generis cum re quam terminat quæ est corpus; erit igitur ille terminus communis partium corporis, superficies; quare superficies extra animā in rebus. Postea, ponamus duo, vnum est, contigua esse, quorum extrema sunt simul: alterum est, esse aliqua corpora naturalia inuicem contigua, vt elementa & cæli: Ex his, quod volumus sic argumētari possumus; cæli sunt contigui, ergo habent extrema simul, quæro per extrema quid intelligas? an partes corporeas? sed hoc falsum est, tum quia cum corpus infinitè sit diuisibile, non potest dari extrema pars eius; tum quia si extrema corporis essent corporea, & essent simul, penetratio dimensionum, & corporum existeret: ergo illa extrema sunt superficies. Præterea, Arist. scribit 3. Phys. text. 40. Omne corpus tam sensibile, quam intelligibile, hoc est, Mathematicum, esse terminatum superficie; & confirmatur, quia nos cernimus ipsa corpora naturalia, & tamen non cernimus nisi superficiem, quia color non reperitur nisi in superficie. definitur enim color extremitas perspicui terminati: & Auerr. quodam loco tradens differentiam inter artem, & naturam, ait naturam operari in toto subiecto, etiam in profunditate, artem verò tantum in superficie, sunt igitur in rebus superficies. Ad extremum, Mathematici cōsiderāt hæc indiuisibilia, nimirū pūcta, lineas & superficies, ergo sunt in rerū natura, & sunt entia realia; alioquin si ea fingeret,

atque commisceretur Mathematicus, Mathematicæ disciplinæ non essent sciëntiæ reales. Considerat ergo Mathematicus huiusmodi entia, quæ sunt in rerum natura, sed non considerat ea, ut sunt in rerum natura; verum abstrahit, id est cōsiderat ea, ut sunt dimensiones quædam, & ut habent proprietates convenientes dimensionibus, non considerando an sint in materia sensibili, nec ne. Ex his igitur manifestum fit, huiusmodi dimensiones, esse in rebus. An autem sint entia positiua & inter se realiter distincta, deinceps videamus.

Quod Puncta, Linea, Superficies, sint entia positiua & inter se realiter distincta.

C A P. I I I I.

An puncta, linea superficies sint entia positiua.

V O D autem linea, & superficies sunt entia positiua, manifestum est: si quidem ponuntur in categoria Quantitatis tantum quam eius veræ, ac germanæ species. De puncto, quamvis dubitari possit, quippe cum definiatur per priuationem, punctum enim dicitur, cuius nulla pars est, idem tamen sentiendum est, tum quia Aristot. definiens punctum, ait esse unitatem quæ habet positionem in continuo; tum etiam; quia linea definitur per puncta, nam in 1. Post. Aristoteles exponens modos dicendi per se, refert punctum ad primum modum, scribens ipsum punctum esse de substantia lineæ, non quod linea componatur ex punctis, sed quia substantialiter definitur per puncta; atqui auctore Arist. in 6. libro Topicorum ens positiuum substantialiter definiri nō debet per aliquid priuium. Quare cum linea quæ est ens positiuum, substantialiter definiatur per puncta, necesse est ipsum punctum esse quoque positiuum ens.

Quomodo punctum habet positionem in continuo.

Sed hoc loco quæret aliquis, quomodo punctum dicatur habere positionem in continuo? itēque quomodo punctum dicatur esse in linea? non enim in ea est, ut pars in toto, neque ut totum in partibus; quia nec linea ex punctis, nec punctum ex linea componitur: nec est tanquam inferius in superiori, aut contra; quia nec linea de puncto, nec punctum de linea dicitur: non enim vel punctum dicitur esse linea, vel linea punctum, neque est tanquam in loco, quia locus est æqualis locato; neque tanquam effectus in causa, quia punctum non efficitur à linea: nec tanquam accidens in subiecto, quia subiectum est prius accidente, & non definitur per ipsum, sed potius ipsum per subiectum, contrarium autem cernimus in puncto comparatione lineæ. Ad priorem quæstionem respondetur, nomen positionis tripliciter sumi, primò enim significat ordinem partium permanentium in toto continuo, & sic Aristot. in categoria Quantitatis,

titatis, dicit quantitatem aliam habere positionem, aliam non habere, lineam enim, & superficies, habent positionem, motus autem, & tempus minime: & sic punctum non habet positionem, cum omnino vacet partibus. Secundò, nomen positionis significat habitudinem partium locati ad partes loci, quomodo constituit categoriam Situs, vel Positionis, & ita punctum non habet positionem, quia nec est in loco, nec partes habet. Tertio, significat non per se constare seiunctum ab aliis, sed hære alij, & in alio positum esse; quoniam igitur punctum semper hæret iunctumque est continuo, si quidem vel terminat, vel continuat lineam, idcirco dicitur habere positionem in continuo. Ad posteriorem quæstionem responderetur, clarum esse, punctum esse in linea; nam Arist. in 1. Post. ait, & lineam esse in triangulo, & punctum in linea; neque vero potest esse extra lineam, cum semper eam continuat, vel terminet. Verum, quomodo punctum sit in linea. Albertus ita declarat: Punctus (inquit) & linea bifariam considerari possunt, nimirum Physicè, vel Mathematicè; si Physicè considerantur, non est punctum in linea tanquam in subiecto sed est in ipsa materia; materia enim ex se non est diuisibilis sed habet diuisionem à quantitate, & ideo quatenus materia est diuisibilis potentia secundum longitudinem, sit subiectum lineæ, secundum latitudinem, superficiei, secundum crassitiem corporeitatis. Si autem hæc considerentur Mathematicè, sic in linea est punctum, vt pars definitiua in eo quod definitur. Tripliciter autem potest linea definiri per punctum. Primò, secundum imaginariam sui generationem, vt cū Mathematici dicunt lineam esse, quæ sit ex fluxu puncti: Tum, secundum continuationem, vt cum dicitur linea esse cuius partes copulantur ad vnum terminum communem, qui est punctum. Postremò, secundum terminationem, vt cum dicitur linea est quæ duobus vtrinque punctis terminatur. Quod autem punctum definiatur per priuationem, id non cõcludit ipsum esse ens priuatiuum, nam, & Deus & materia prima definiuntur per priuationem, & similiter alia multa, propterea quod eorum positivæ differentię, ac proprietates nos latent. Adde, quod punctum etiam definitur positivè, nimirum cum dicitur punctum est vnitas habens positionem in continuo; & punctum est terminus communis ad quem copulantur, & continuantur partes lineæ.

*Quomodo
punctum sit
in linea.*

Punctum lineam & superficiem distinguunt realiter inter se, secundum multos.

Quod autem huiusmodi res, punctum dico, lineam, & superficiem, inter se distinguantur secundum rem; ita probatur; ac de superficie & linea clarum esse videtur, tum quia superficies, & linea sunt duæ species quantitatis quas re diuersas esse oportet: tum etiam, quia linea est indiuisibilis secundum latitudinem, superficies autem est diuisi-

bilis : adde, quod Mathematicus abstrahit lineam à superficie, multa considerans, & demonstrans de linea per se nulla ratione habita vel mentione facta superficiei, quod fieri non posset, nisi linea esset res diuersa à superficie. Quid, quod non implicat contradictionem, vt Deus faciat, vel possit facere lineam sine superficie, cum linea sit prior superficie, & ab ea independens; sicut etiam posset facere superficiem sine corporeitate; nam quemadmodum in sacramento Eucharistiæ, Deus abstrahit qualitates panis cum quantitate, à substantia ipsius panis, ita posset abstrahere solum colorem, & figuram cum subiecta ipsis quantitate, at quantitas, quæ per se primo subiicitur colori & figuræ, nõ est alia quàm superficies, ergo &c. De Puncto autem, quod etiam ipsum re distinguatur à linea, ex eo manifestum est; quia linea est res diuisibilis secundum longitudinem, punctum autem est res quædam extra animam, vt supra est ostensum, & est indiuisibile secundum longitudinem, non potest autem eadem res esse diuisibilis & indiuisibilis secundum longitudinem. Præterea, si Punctum est idem secundum rem quod linea, vel erit pars lineæ, vel accidens lineæ; sed non est pars, quia linea non componitur ex punctis; nec accidens, partim quia punctum secundum naturam prius est linea, accidens autem est posterius subiecto, partim autem quia linea est diuisibilis, punctum vero indiuisibile, nullum autem indiuisibile potest esse accidens subiecti indiuisibilis. Atque hæc quidem de superficie, linea, & puncto secundum communio-rem sententiam Philosophorum ac Theologorum dicuntur, atque traduntur.

Declaratur opinio aliorum qui contra sentiunt.

C A P. V.

WILHELMVS Ochan in Commentariis suis Logicis, explanando categoriam quantitatis, & in tractatu suo de venerabili Sacramento Eucharistiæ cap. 1. & 2. existimat punctum nihil esse posituum extra animam; & lineam, superficiem, ac punctum, nec inter se, nec ab ipsa corporeitate realiter distinguere id quod probat, primò Philosophicè, deinde Theologicè, Philosophicè quidem hoc modo. Primò. Punctum autem est substantia, aut accidens, non substantia, vt patet, ergo accidens; rursus omne accidens habet subiectum sibi adæquatum, punctum igitur pro subiecto sibi adæquato, vel habebit aliquid diuisibile, vel indiuisibile, non diuisibile quia accidens est in toto subiecto sibi adæquato; punctum autem cum sit indiuisibile non potest esse in toto aliquo diuisibili; neque indiuisibile, quia vel subiectum puncti est substantia, vel est linea, sed linea, est per se diuisibilis, Substantia quoque nempe materia, est extensa &

*Opinio
argumeta
Ochan.*

diuisibilis, præsertim cum scribat commentator in libro de substantia orbis, primâ omnium affectionum materiæ esse corporeitatem. Postea si Punctum est aliquod ens absolutum extra animam, realiter distinctum ab aliis, nec existens pars alterius, ergo per se erit in aliquo prædicamento; cum igitur non sit aut substantia, aut qualitas, aut relatio, aut aliud aliquod aliorum, oporteret ipsum esse quantitatem, quod tamen implicat contradictionem: nam si est quantitas, habet partes, cum hæc sit propria ratio quætitatis; si est punctum, ergo non habet partes, punctum enim definitur id cuius nulla pars est. Deinde, impossibile est, ens aliquod reale absolutum de nouo generari & corrumpi, per solum motum localem diuisionis vel vnionis; at si continuum diuidatur in duas partes, ex hoc ipso existit de nouo linea, puncta & superficies, si rursus quæ diuisa sunt vniantur, illa eadem corrumpuntur; ergo, &c. Theologicè autem idem confirmat hoc pacto. Punctum ponitur in linea, ut eam terminet, & ut partes eius inuicem continuent, sed ob utrumque horum conuenit punctum non distingui realiter à linea, ergo, &c. minor probatur, nam si linea finitur per punctum, tanquam per entitatem quandam extrinsecam à linea eique adiunctam, ergo si ponatur punctum remoueri à linea, ipsa linea euaderet interminata & infinita, quod est absurdum; nam cum punctum sit penitus indiuisibile; & intrinsecè non attingat atque componat lineam, neque additum neque detractum potest eius longitudinem variare vel augendo eam, vel minuendo: quod si remoto puncto à linea, nihilominus ipsa remanet finita & terminata, ergo superflue ponitur punctum ad eam terminandam, cum eo remoto eodem modo sit finita quo antea erat; neque vero quisquam putet non esse concedendum quod hic ponitur, nempe punctum remoueri posse à linea, namque cum punctum sit ens absolutum, realiter diuersum à linea, non existens pars, vel effectus lineæ, non est impossibile ipsum remoueri à linea, vel secundum cogitationem, vel secundum absolutam & omnipotentem Dei virtutem. Hactenus Ochan.

Gregorius Ariminensis in 2. Sent. dist. 2. q. 2. art. 1. in explicatione tertiæ conclusionis, eandem opinionem sequitur & probat his argumentis. Primum, cum ex duabus aquis sit vna aqua continua, similiter etiam tunc ex duobus punctis terminantibus vel determinantibus illas aquas, sit vnum; hoc autem punctum si est ens positium realiter distinctum à linea, cum sit accidens, & indiuisibile quiddam, habebit pro subiecto aliquid materiæ indiuisibile; quæraturn an ista materia sit in aliqua præexistentium aquarum? at non est maior ratio cur sit in vna potius quam in altera, cum illud punctum sit terminus communis vtriusque: vel erit in vtraque aqua, at non potest vnum

*Rationes
Gregorij Ariminensis.*

accidens indiuisibile, eſſe in duobus ſubiectis ſitu diſiunctis; quare oportet materiam illius puncti de nouo geniti, etiam ipſam de nouo generari. Tum, cum continuum diuiditur, punctū prius continuans, vel remanet, vel corrumpitur; non remanet, quia nō in vtraq; parte, nec in vna potius quā in altera, ergo corrumpitur; ſed quid fiet illi indiuiſibili materiæ quod erat ſubiectum illius puncti? non enim remanet, quia nec ſeorſum ab vtraque parte continui diuiſi, nec ſimul in vtraque, nec in vna potius quā in altera, vt per ſe patet, ergo corrumpitur. Quare iis duabus rationibus concluditur, ſi punctum eſſet aliquid pontium realiter diſtinctum ab aliis, fore vt materia prima eſſet generabilis & corruptibilis. Adhęc, Ariſt. in 6. Phyl. probat nullum indiuiſibile poſſe moueri; nam cum omne quod mouetur, priuſquam tranſeat ſpatium maius ſe, neceſſariō pertranſeat ſpatium ſibi æquale, ſi indiuiſibile moueretur, ſemper trahi ſiſſet indiuiſibilia ſpatia, quare magnitudo conſtaret ex indiuiſibilibus, & omnia eius indiuiſibilia, quæ ſunt infinita, actu numerarentur. Hęc autem demonſtratio Ariſtorelis æque benè valet, ſiue punctum per ſe moueatur, ſiue exiſtens in continuo vna cum ipſo moueatur per accidens, vtrouis enim modo ponatur punctum moueri, idem neceſſariō inferitur atque concluditur: non igitur punctum eſt ponēdum in continuo. His adde, quōd Ariſt. in libro de Motu animalium cap. 2. reſellit ſententiam eorum qui putabant polos, qui ſunt puncta quædam cæli indiuiſibilia, habere vim quandam mouendi cælum; reſellit inquam eo, quōd nulla eſt, vt ipſe ait, huiuſmodi indiuiſibilium ſubſtantia, Hęc Gregorius. Ergo ſecundum hos Doctores, extra animam nō eſt alia res quæ ſit magnitudo, niſi corporeitas, quæ habet in ſe rationem lōgitudinis, latitudinis, & profunditatis. Et quoniam hęc tres rationes dimensionum ſic ſe habent, vt cōceptus vnus non includat conceptum alterius, quemadmodum ratio longitudinis non includit rationem latitudinis, nec ratio latitudinis includit rationem profunditatis; & quia nonnullæ paſſiones demonſtrantur de corpore ratione longitudinis tantum, & aliæ ratione latitudinis ac profunditatis, ob has cauſas, intellectus has tres dimensiones vel rationes corporeæ magnitudinis, diſtinxit in tres ſpecies, eāſque nominauit lineā, ſuperficiē, & corpus. Nihil igitur aliud eſt ſuperficies, quā ipſummet corpus quatenus ſecūdm profunditatem non eſt ultra protenſum: nec linea eſt aliud, quā corpus non ultra extēſum ſecūdm latitudinem: ipſum autē punctum eſt ipſa linea & longitudo corporis, quatenus non vterius aliquo modo extenditur. Hęc igitur pro ſecūda opinione dicta ſint. Quēadmodū autē ſupradictas rationes ſoluant, prioris ſententiæ deſenſores, breuiter oſtendamus.

Soluantur

Soluntur supra dictæ rationes secunda opinionis, & aperitur auctoris sententia.

CAP. VI.

VARIÆVS in Commentariis Physicis exponens decimum-
 quintum textum primi libri Physicorū, & Paulus Sōcinnas
 in quæstionibus Metaph. super quintum libr. Metaph. q. 20.
 mordicus defendentes priorem sententiā, respondent ad rationes
 præcedenti capite allatas pro secunda opinione, ad hunc modum.
 Ad primum, falsum est omne accidens habere subiectum sibi adæ-
 quatum vel diuisibile vel indiuisibile; imò nullum accidens, quod est
 terminus alterius accidentis, habet subiectum proprium sibi adæ-
 quatum, sed est in eodem subiecto in quo est id cuius est terminus;
 & quia terminus nō adæquatur ei cuius est terminus, ideo terminus
 non adæquatur subiecto. Ad secundam. Punctum est accidens,
 nec tamen sequitur vt sit quantitas; sed satis est vt sit aliquid quan-
 titatis, nempe terminus eius intrinsecus, & sic reducitur ad catego-
 riam Quantitatis; quemadmodum materia non est substantia præ-
 dicamentalis, est tamē aliquid, hoc est pars & principiū eius; quam-
 obrem in categoria substantiæ numeratur. Ad tertiam. Hæc est
 natura indiuisibilium, vt per solam diuisionem & copulationem
 quantitatis, de nouo generentur atque corrumpantur; nam cum il-
 lorum esse, in eo consistat, vt sint termini quātitatis, necesse est cum
 quantitas secundum terminationem variatur (variatur autem sem-
 per quotiescunque fit diuisio & vnio partium, ipsa quoque secun-
 dum esse variari. Ad quartam. Nullo modo potest separari pun-
 ctum secundum rem à lineā, ita vt per se subsistat separatam à lineā,
 primò quia est terminus intrinsecus lineæ. Tum quia ponitur in
 definitione lineæ & prædicatur de ea in primo modo dicendi per
 se, vt supra dictum est; quæ autem sunt huiusmodi, nullo modo pos-
 sunt inuicem separari. Denique cum punctum definiatur vnitas ha-
 bens positionem in continuo, est contra rationem eius essentialē,
 vt possit esse extra lineam. Ad primam & secundam rationem Gre-
 gorij. In his duabus rationibus Gregorius supponit, punctū habere
 materiam & subiectum propriū & adæquatū sibi, quod in solutione
 primæ rationis ipsius Ochan, falsum esse declaratū est. Ad tertiam.
 Dum mobile mouetur, punctum existens in eo non numerat puncta
 magnitudinis, vt dicit Philosophus 6. Phys. text. 86. cuius rationes
 ibi ponit Commentator & in 4. Phys. com. 9. quia punctū non mo-
 uetur per se, nec actu nec potentia; nec habet per se locum, aut actu
 aut potentia; pars autem mobilis, licet actu nō moueatur nisi per ac-
 cidens, potentia tamen mouetur per se, quia si à mobili separaretur,

*Soluntur ab
 alio supra di-
 ctæ rationes
 Ochan &
 Gregorij.*

tunc posset moueri per se; & ideo per partes mobilis possunt numerari partes magnitudinis, non autē per puncta. Ad quartam. Arist. in eo loco, reprobatur opinio dicentium cælum moueri super polos, propter virtutem quandam eis insitam; & quia putabant huiusmodi indiuisibilia esse substantias, quod ei non placet; non igitur ait nullā esse existentiam indiuisibilem, sed nullam esse ipsorū substantiam. Hæc illi. Vide quæ circa hanc quæstionē scribit Scotus 2. Sent. dist. quæst. 9.

Sententia a-
ctorū circa
presens quæ-
stionem.

Restat nunc, ut hac de re, quod sentimus, quam breuissimè doceamus. Nos quanquā putamus utramque opinionem probabiliter defendi posse, arbitramur tamen verisimilius esse. Primò quidem, punctum re non distingui à linea: tum, ipsum punctum lineam item, atque superficiem, prout sunt termini magnitudinis, non positiuam aliquam rationem, sed priuatiuam tantū significare: deinde, lineam & superficiem, ut sunt dimensiones quædam, hoc est longitudo & latitudo, esse rationes quasdam reales extra animam existentes & re vera corpori conuenientes: postremò, has ipsas res non esse realiter diuersas à corporeitate. Hec omnia patet ex iis quæ supradicta sunt, partim pro prima partim pro secunda opinione; cū enim ad illa quatuor probanda, paulò superius in cōfirmatione tã prioris quam posterioris sententiæ, satis multas & probabiles rationes exposuerimus, nihil attinet nunc ad idem demonstrandum, nouas alias rationes conferre. Et sanè, quemadmodum calor ut quatuor, est terminatus non per aliud aliquid ab ipso realiter diuersum, sed seipso, quatenus non vterius est intensus, vel in quātum continet tot gradus & non ampliùs: ita quoque de huiusmodi rebus sentiendum putamus, quæ non alia re ab ipsis, terminantur, sed tantummodò seipsis, nimirum quatenus tantæ sunt & non vterius protenduntur. Loquimur tamen hic de terminatione formali, nam ea quæ effectiuè & extrinsecus fit, tota prouenit ab agente; ac ne longiores simus, satis sit hæc strictim attigisse; plura enim ex his quæ supra, primam & secundam sententiam comprobando, dicta sunt, faciliè poterūt ad eorum quatuor quæ hic posuimus, confirmationem accommodari.

De infinitate
quantitatis.

Sequitur, ut deinceps de infinitate quantitatis differamus. Quæ tractatio duplex erit, vna de quantitatis infinitate secundum actum; altera secundum potentiam. Rursus prior tripartita erit: nam primo loco quæretur an sit actu in rebus aliqua quantitas infinita: deinde, disputabitur an infinitum possit effici à Deo. Postremò, an continuū sit diuisibile in infinitum: vel (quod idem est) an continuum componatur ex indiuisibilibus. Primum igitur videamus, an sit in rebus aliquid siue multitudine, siue magnitudine actu infinitum.

Demonstratur non esse in rebus infinitum secundum multitudinem aut magnitudinem.

CAP. VII.

NON esse in rebus aliquid infinitum, siue magnitudine siue *Non esse infinitas species rerum naturalium.* multitudine, latissimè ostendit Arist. tum in 3. Phy. à tex. 40. vsque ad 56. tum in 1. de Cælo à text. 33. vsque ad 76. Præcipuæ autem rationes, quæ vel ab ipso, vel ab aliis afferuntur, hoc loco breuiter adscribentur. Prima ratio. Si ostensum fuerit corpus simplex non esse infinitum aut multitudine aut magnitudine, etiam demonstratum erit nullum compositum esse infinitum; non enim potest compositum esse infinitum, nisi ea ex quibus constat, infinita fuerint, aut omnia, aut aliqua, aut certè vnū aliquod ipsorum. Quod autem corpora simplicia non sint infinita specie hinc patet. Primò. Quia essent infiniti motus simplices, cum tamen experientia doceat non esse nisi duos, videlicet rectum & circularem. Secundò. Quia essent infinitæ locorum differentiæ, quodlibet enim corpus simplex suapte natura peculiarem sibi loci differētiā asciscit, at differentiæ locorum, sunt tantum sex. Tertiò. Indiuidua plura sunt quàm species, vna quæque enim species ferè continet multa indiuidua, si igitur species sunt infinitæ, & indiuidua plura sunt speciebus, ergo erit aliquid maius infinito. Quartò. Species sunt sicut numeri, non enim reperiuntur duæ species, quæ sint æqualis perfectionis, sed omnis species collata alijs speciei, habet diuersum gradum perfectionis vel superiorem vel inferiorem; si autem infinitæ essent species corporum simplicium in mundo, mundus infinitos perfectionis gradus in se continens, esset infinite perfectus, quod est impossibile, tum quoniam Aristot. fortassis infinitatem perfectionis simpliciter putauit esse impossibilem; tum quia vt hæc infinitas tribuatur Deo (id quod nos verè credimus) attamē ea nequit tribui mundo; nam cum mundus sit ab alio productus, & dependens, ac proinde participatam habeat perfectionem, necessariò eam habet finitam atque limitatam; & cum mundus necessariò superetur secundum perfectionem à Deo, vtpotè à quo vt diximus, sit & productus, & dependens, infinitum autem ea ratione vt infinitum est, non possit ab alio superari & excedi, relinquitur, nec mundum esse infinite perfectum, nec in eo esse infinitas species corporum simplicium. Quintò. Si essent infinita corpora simplicia, non possent cognosci, ergo nec ea quæ componuntur ex ipsis sciri possent, quare nulla esset scientia rerum naturalium.

Quod autè nullum corpus simplex sit infinitum secundum magni-

M iiij

Nullus corpus simplex mole infinitis esse posse.

tudinē hinc patet; nam aut erit corpus circulare, & mouebitur motu circulari, aut erit corpus quod mouebitur motu recto; primū ostēdamus corpus circulare non posse esse infinitum: id quod facile est demonstrare ad hunc modum. Primò, quia motu circularis est qui fit circa medium, & qui ab eodem redit ad idem, infinitum autem, neque habet medium, neque potest pertransiri. Deinde, id manifestum est ex definitione circuli: Circulus enim est figura, in cuius medio centrum est, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam, sunt æquales: quæ definitio non potest accommodari infinito, quippe quod caret medio & extremis. Tum, sumatur diameter circuli infiniti, & diuidatur in duas semidiametros; quæro vel ambæ semidiametri sunt finitæ, & sic tota etiam diameter esset finita, quare circulus quoque finitus esset: vel ambæ sunt infinitæ, & cum tota diameter sit dupla ad semidiametrum, erit aliquid duplo maius infinito: vel vna est finita, altera infinita, quod est impossibile, nam sic non essent semidiametri. Postea, si posset dari circulus infinitus, ruerent multæ demonstraciones Mathematicæ; primū euerteretur demonstratio prima Euclidis tertij libri, quæ sic habet, *cuiuslibet circuli centrum inuenire*: nam in circulo infinito non posset inueniri centrum. deinde rueret 25. demonstratio eiusdem libri: *Dato quolibet segmento circulum eius describere*; nam posset dari segmentum aliquod circuli infiniti, cuius tamen circulus non posset describi. Præterea, Propositio 30. eiusdem libri, nulla esset, *quamlibet peripheriam bisariam secare*, nam peripheria circuli infiniti non posset secari in duas partes æquales. Adhæc, rueret etiam totus quartus liber, nam ibi demonstratur quamlibet figurā rectilineam posse inscribi, & circumscribi circulo; & contra circulum posse inscribi & circumscribi figuræ rectilineæ; quod fieri non posset in circulo infinito. Postremò, linea circularis non procedit recta sed incuruata, quæ curuitas non patitur eam esse infinitam.

Sed quod non sit corpus aliquod simplex, quod motu recto mouetur, actu infinitum; hinc manifestum erit. Primò, quod mouetur motu recto, ex vno loco trāsferitur in alium: nam si moueatur motu naturali, ex loco non naturali transit ad naturalem locum: sin autem eiectur motu violento, transit ex loco naturali ad non naturalem; sed infinitū, cum occupet omnē locum, nullo modo trāsferri potest ex vno loco in aliū, ergo nihil, quod recto motu mouetur, potest esse infinitum secundū magnitudinem. Amplius, si sit corpus infinitum secundum magnitudinem, aut locus eius erit finitus aut infinitus, non finitus, quia locus æqualis debet esse locato; nec infinitus, quia in infinito non est differētia locorum, omne autem corpus simplex,

motu recto fertur sursum aut deorsum, ergo, &c. His adde, quod in corporibus simplicibus, idem secundum speciem est locus totius & partis; fingamus ergo ex illo corpore infinito, auferri particulam aliquam, de qua quærimus, an ea possit moueri vel non, si non posset, ergo nec ipsa nec suum totum esset corpus naturale; si posset, proculdubio moueretur ad locum sui totius, qui esset infinitus, nullamque certam loci differentiam obtinens; quare non magis moueretur in vnam partem quàm in aliam, sed vel non moueretur, vel in infinitas partes distracta quoquo versus moueretur. Postea, quod mouetur motu recto, aut est graue, aut leue; illud deorsum, hoc sursum fertur: corpus autem infinitum, cum impleat omnem locum, non magis sursum moueretur quàm deorsum, quare nec esset corpus graue nec leue. His accedit, quod in quo maior est virtus motiua, id celerius mouetur, sed in corpore infinito esset virtus motiua infinita, ergo moueretur in instanti, quod est impossibile. Postremò, si existeret corpus infinitum secundum omnes dimensiones, illud sanè solitarium esset; nam cum omnem locum occuparet, non posset existere aliud vllum corpus, quare illud corpus infinitum, neque posset moueri neque quiescere, neque agere, neque pati, neque esset principium aliorum, neque ipsum esse ab alio tanquàm à principio; frustra igitur esset in natura tanta moles. Perspicuum igitur est non esse in rebus infinitum aliquid siue multitudine siue magnitudine. Sed quia contra hoc multæ sunt difficultates, has deinceps exponere & diluere oportet.

Ponuntur octo dubitationes contra id quod conclusum fuit.

C A P. VIII.

VIDE TVR esse in rebus infinitum actu. Primò. Quia finitum & infinitum sunt passionēs quantitatis, ergo sicut reperitur finita quantitas, ita reperietur infinita. Secundò. Omnes species rerum sunt in actu, ergo etiam species figurarum & numerorum erunt in actu, sed hæ sunt infinitæ, ergo, &c. Tertia. Nihil diuiditur nisi in ea quæ actu habet, sed continuum potest diuidi in infinitas partes, ergo actu habet infinitas partes. Quartò. Omnis magnitudo per additionem alterius magnitudinis fit maior, sed additio alicuius magnitudinis potest fieri in infinitum, quia diuisio fit in infinitum, & quod vni magnitudini aufertur per diuisionē, potest alteri adiungi per additionem. Quintò. Secundum Aristotelem, mundus, & generatio hominis est æterna, ergo fuerunt infiniti homines; sed vnusquisque homo habet animam immortalem, ergo

nunc au sunt infinitæ animæ: quare etiam secundum Arist. datur infinitum in actu. Sextò. Si non posset esse infinitum, hoc esset quia infinitum non potest pertransiri, & est ignotum; sed contra, quia secundum Arist. cum tempus sit æternum, vsque ad hunc diem transacti sunt infiniti dies, & vsque ad hominem qui nunc generatur, fuerunt generati infiniti homines, ergo infinitum fuit actu transactum. Præterea, motus cæli est æternus, & quotidie fit vna circulatio primi mobilis, ergo fuerunt infinitæ circulationes: quæro, intelligētia quæ mouet orbem, & facit huiusmodi circulationes, aut cognoscit eas, aut non: non cognoscere, absurdū est, quia ignoraret opus quod ipsa facit: si cognoscit, aut omnes, aut aliquas tantum; sed cum omnes sint vnius ac eiusdem rationis, nulla causa est, cur has potius quàm alias quaslibet cognoscat: si autem cognoscit omnes, cum illæ fuerint infinitæ, necessariò conficitur eam cognoscere infinitum. Si dicas Intelligentiam cognoscere omnes circulationes, non simul actu, sed successiue; id sanè contrarium est ijs, quæ scribit Arist. in 12. Metaph. de Intelligentiis, asserens eas non esse in potentia ad cognoscendum, nec mutari in cognoscendo. Septimò. Deus secundum Aristotelem agit ex necessitate naturæ, vt plerique Peripatetici arbitrantur; ergo facit quantum potest facere: sed potest facere infinitum, quippe qui secundum Aristotelem) vt quidam Philosophi existimant) sit infinitæ virtutis, ergo fecit infinitum; quare infinitum actu erit in rebus. Adde, quod nemo negare potest esse in rebus infinitum actu, saltem secundum durationem, cuiusmodi sunt intelligentiæ, cæli animi nostri & materia prima. Octauò. Argumentum Archytæ & Epicuri non videtur contemnendum; nam extra cælum est locus infinitus; vel ergo est plenus corpore infinito, & sic obtinuimus quod contēdimus, aut non, & sic datur vacuum: posset igitur in illo vacuo esse corpus aliquod infinitum; ergo iam actu est; nam vt ait Aristoteles 3. Phy. tex. 32. Posse ab ipso esse, nihil differt in perpetuis. Quod autem spatium quod est extra cælum sit locus, patet, primò quia vltimum cælum cum sit corpus, est in loco, & non est in alio loco, quā in parte quadam illius spatij quod est extra cælum; ergo sicut illa pars est locus, sic etiam reliquum spatium. Deinde, quia si quis in vltimis cæli oris constitutus, vel brachium extenderet extra cælum, vel telum iaceret, aut posset id facere aut non; si nō, ergo esset aliquid, quod prohiberet vel resisteret, & ita extra cælum esset corpus vel locus: si autem posset, brachium igitur vel telum esset in illo spatio tanquā in loco. Huc accedit, quia vt ait Lucretius 1. lib. Omnia corpora quæ percipimus sensibus, ita reperimus esse affecta inter se, vt vnum contineatur ab alio, nec reperitur aliquod corpus solitarium & seiunctū

ab alio corpore, quare necesse est in connexion corporum, procedi in infinitum. Et Epicurus (auctore Cicerone libr. 2. de Diuinatione) mundum seu vniuersum esse infinitum, hoc modo argumentabatur. Quod finitum est, habet extremum; quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus; at quod omne seu vniuersum est, id non cernitur ex alio extrinsecus, vniuersum igitur non esse finitum necesse est. Hæc sunt argumenta, quibus ostenditur infinitum esse in natura.

Soluantur supradictæ Dubitationes.

C A P. I X.

REQUIVM est, vt soluamus supradictas rationes, quibus ostendi posse videbatur, esse in rebus infinitum. Ad primam rationem, ita est respondendum. Infinitum dicitur passio quantitatis, non quia per se conueniat quãtitati; sed quia non repugnat ei, prout quantitas est, sed prout est quantitas naturalis vel actu existens: vel quia si esset infinitum, non posset esse aliud quàm quantitas. Itaque infinitum potest dici passio quantitatis, non ex parte quantitatis; non enim quantitas exigit infinitum, sed ex parte sui, quoniam infinitum non potest esse, neque intelligi sine quantitate, & si esset proculdubio esset affectum quantitate. Ad secundam. Species, quæ habent esse reale, & sunt de perfectione vniuersi, debent omnes actu existere: species autem numeri, quæ procedunt in infinitum, habent tantum esse intelligibile, neq; sunt de perfectione mudi; quãobrem non oportet illas omnes actu esse. Ad tertiam. Continuū habet infinitas partes, verum non actu distinctas, sed potentia; partes enim continui actu, finitæ sunt, nam sicut actu non habet aliud esse, quàm esse totius in quo sunt, ita finiuntur & terminatur actu terminis totius: verbi gratia, vel punctis, vel lineis, vel superficiebus; nam eadem quæ terminant totum, simul etiam terminant omnes partes eius. Illa autem massa totius continui, in qua confusè & indistinctè continentur omnes partes eius, dicitur esse infinita in potentia, quatenus ex ea potest in infinitum fieri secretio & diuisio partium proportionalium. Sed dicet aliquis, si finitum est, quod habet partes finitas, ergo infinitum erit, quod habebit partes infinitas, sed continuū habet partes infinitas, ergo est infinitū. Neq; valet, dicere cōtinuum habere partes infinitas in potentia, nam omnes partes, qualescunque fuerint, sunt in potentia; cum enim sunt actu, iam non sunt partes. Respondeo, omne totum debere æstimari, & mensurari ex partibus, quæ habent aliquã certam & determinatam magnitudinē; tales autem partes in omni continuo sunt finitæ, & si huiusmodi essent infinitæ,

Quomodo cōtinuum habeat in se infinitas partes.

continuum etiam esset infinitum actu. At partes infinitæ, quas dicitur habere continuum, non sunt alicuius determinatæ quantitatis & mensuræ, quamvis secundum proportionem possent esse determinatæ. Diuisio enim quæ fit in infinitum, potest fieri semper eadem proportionem seruata, ut vel fiat per partes medias, vel per tertias, vel per quartas; nunquam tamen huiusmodi partes seruant aliquam determinatam magnitudinem: sed sicut diuisio procedit in infinitum, ita partim magnitudo semper euadet minor: ergo, quantum sit continuum aliquod, an finitum, an vero infinitum; & si finitum, quanta sit eius magnitudo, hoc inquam non debet æstimari secundum qualibet partes eius, sed tantum secundum partes alicuius certæ magnitudinis, & determinatæ mensuræ; unde ad cognoscendam molem alicuius magnitudinis, adhibemus mensuram certam, quæ vel per se, totam illam magnitudinem exæquet, vel aliquoties sumpta, & ite-

Quando additio quantitatis in infinitum, faciat corpus infinitum, & quando nō.

rata illam metiatur. Ad quartam. Sicut non omnis detractio partium exhaurit continuum, sed tantum remotio partium alicuius certæ magnitudinis, ita non omnis additio quantitatis, etiam si fiat in infinitum, reddit infinitum in quo est: sed hoc contingeret, si fieret infinita additio alicuius quantitatis determinatæ, quamvis esset per exigua. Si enim alicui corpori adderes quantitatem vnius digiti in infinitum, illud corpus necessario cresceret in infinitum. Cæterum additio quæ fit vni corpori ex sectione alterius, non fit per partes determinatæ magnitudinis, sed tantum per partes proportionales, quarum posteriores sunt semper minores prioribus, & sic deinceps in infinitum, unde corpus cui fit talis additio, fit quidem maius seipso in infinitum, sed non fit simpliciter in infinitum maius, imo vero ex tali diuisione non potest fieri maius, quàm esset, si alterum corpus, ex quo dissecantur partes, illi adiungeretur.

An Aristoteles facies mundum æternū, cogatur concedere infinitum esse numerum animarum rationalium.

Circa quintum argumentum, variæ sunt responsiones secundum doctrinam Aristotelis. Alexander faciens animam hominis mortalem, faciliè euadit difficultatem, negans post obitum hominis, animam remanere: similiter etiam Auerroes: nam quamvis statuit intellectum hominis immortalem, tamen vult eum esse vnicum in omnibus. Auicenna concedit esse infinitas animas actu, nam infinitum actu esse non potest in rebus materialibus; in abstractis autem à materia & loco, nihil prohibet esse infinitam quandam multitudinem. Quam opinionem acerbè insectatur Auerroes in opere quod appellatur Destructio destructionum Disputatione prima in solutione seprimæ dubitationis, his verbis. *Ponere animas infinitas remanere post corpus, est opinio inconcessa ab omnibus Philosophis.* Et paulo post. *Impossibile est apud omnes Philosophos dare actu infinitum siue corporum siue incorporeum, &*

memor

uero sapientum potuit hoc intelligere nisi Auicenna. D. Thomas, qui opinatur etiam secundum Aristotelem, intellectū hominis esse immortalem, & vnum in vnoquoque hominum, vehementer hæret in solutione huius difficultatis. Nam in 1. Part. quæst. 7. art. 4. negat posse dari vllō modo actū infinitam multitudinem siue in rebus corporeis siue incorporeis. Quem locum exponens Caietanus, ait D. Thomam præcidisse sibi facultatem amplius defendendi immortalitatem & multiplicationem animarum rationalium secundum Aristotelem. In Summa autem contra Gentes lib. 2. cap. 81. recenset varias responsiones ad hoc argumentū, sed ipse nihil responderet secundū viā Aristot. Quamobrem nonnulli ausi sunt dicere Arist. sibi contradixisse in duobus decretis suis. Nā facere intellectū hominis immortalem, vnumq; in singulis hominibus, & rursus statuere mundum æternum, non cohærent inter se sicut linum cū lino, vt est in prouerbio: sed quia hæc quæstio pertinet ad libros de Anima, prætermittatur hoc loco hoc tantum in præsentia dici potest, prædicto argumento cogi quemlibet Peripateticū confiteri vnū aliquod horum trium, vel Aristotelem non sensisse animos nostros & esse immortales, & sigillatim multiplicari secundum multiplicationem hominum; vel non existimasse absurdum, esse infinitam aliquam multitudinem rerum materia molēque carentiū nec vllum locum occupantiū; vel denique ipsum sibi imprudenter inscienterque contradixisse. Quod autem horum, de Aristotele sentiendum & pronuntiandum sit, non est huius loci discernere. Quanquam non dubitanter dicere ausim, infinitam multitudinem rerum siue habentium, siue non habentium materiam, doctrinæ Arist. omnino aduersari. Illud autem vehementer miror in quibusdam Theologis, qui cum negent Deum etiam secundum totā suam potentiam infinitam, quam fides nostra & agnoscit & illi tribuit, posse facere vllum infinitum actū, velint tamen Aristot. qui non tantum tribuere Diuinæ potētiae, posuisse infinitum in actu. Ad sextā. Hæc ratio habet magnam vim ad tollendam æternitatem mundi; quocirca nos ea vtemur cum in vltimo libro huius operis disputabimus aduersus Arist. & alios Philosophos qui fecerunt mūdum æternum. Quod autem subiungitur, Intelligentiam debere cognoscere conuersiones cæli, quas facit quotidie, futile est. Quia conuersio cæli vnus est tantū motus continuus, conuersiones itaque quæ quotidie enumerantur, non sunt per se actū diuisæ sed tantum secundum nos, qui motum cæli dinumeramus, & distinguimus in multas partes, hisque vtimur veluti mensura ad dimetiendas actiones nostras, & motus earum rerum quæ sunt infra lunam. Deinde, Intelligentia secundum Aristotelis doctrinam, non cognoscit motum per ipsum

motum vel per partes eius, sed per suam essentiam quæ est fons & causa illius motus, unde inspiciens in suam essentiam; simul etiâ cognoscit motû, ut qui fluat ab illa veluti effectus à causa. Ad septimâ. Neque hæc duo inter se cohærent, esse agens aliquod infinitæ virtutis, & ipsum tamen agere ex necessitate naturæ: quare alterutrum negandum est sensisse Aristotelem. Ac prius illud quidem, nemo veterû Peripateticorum assignat Aristoteli; hoc autem posterius, permulti tam Philosophi quam Theologi attribuunt Aristoteli. Ergo doctrinæ Aristotelis, illud, licet verissimum sit, dissentaneum, hoc autem, licet falsissimum sit, esse tamen consentaneum, existimandum est. Quamquâ fortasse diceret aliquis, licet ponatur, Deum agere ex necessitate naturæ, & habere virtutem infinitâ, non tamen ex eo cõcludi, fieri actû aliquid infinitum; quia hoc repugnat ex parte rei; fortasse enim infinitum actu esse in rebus, implicat contradictionem. Ad id autê quod additur de infinitate durationis, respondendum est, eiusmodi infinitatê nec Aristotelis disciplinæ nec rationi repugnare, nec modo possibilem esse, sed etiam necessariam; nos autem non omnem tollimus infinitudinem, sed eam tantummodo quæ est vel in multitudine vel in magnitudine. Ad ultimam rationem, potest dupliciter responderi. Primò, negando vllum corpus extra cælum, aut operari quicquam, aut etiam existere posse; quoniam corpora quæ sunt partes vniuersi, ita cum ipso sunt connexa, ut citra perniciem, & exitium suum non possint ab eo penitus abiungi: sicut manus decisa à corpore non solum actionibus suis, sed etiam vita priuatur. vel aliter, admissa suppositione dicendum est, tale corpus fore quidem extra cælum, sed non alicubi tanquam in loco: Quod si clament, id esse impossibile, quoniam omne corpus indiget loco in quo sit, fatendum est id esse impossibile, verum sequi ex impossibili suppositione eorum; non enim mirum, si ex vno impossibili sequatur aliud impossibile; quare culpa non in rebus, nec in nobis est, sed penes ipsos qui vtuntur ea suppositione, quæ omnino repugnat naturæ rerum. Quod autem non sit aliquod infinitum actu, non modo consentaneum est decretis Philosophicis, sed etiam sacris literis, in quibus legitur Deum fecisse omnia in pondere, numero, & mensura.

An infinitum possit effici à Deo.

C A P. X.

ED nunc videamus an Deus, quem, & libere agere, & habere infinitam potentiam, licet non omnes Peripatetici concedat, omnes tamen Christiani Philosophi verissimè credunt atq; cõsententur, an inquam si vellet, posset facere aliquid infinitum actu,

vel secundum magnitudinem, vel secundum multitudinem: quæ res, quanquam non sit Physica, sed potius Theologica, tamen ut præfens disputatio de infinito perfectior existat, ea quoque strictim attingenda est.

Gregorius Ariminenfis & Nominales in 1. Sent. super dist. vel 43. vel 44. contēdunt probare infinitum actu posse fieri à Deo. Primò, Deus potest facere, quicquid potest facere; contrarium enim implicat contradictionem; faciat ergo totum, quod potest facere; quæro, aut hoc erit infinitum, & sic habeo quod volo; aut erit finitum, ergo Deus non poterit facere aliquid maius quodcunque finito, quod est falsum & absurdum apud omnes Theologos. Secundò, Deus habet infinitam potentiam productiuam, ergo potest producere infinitum; nam potentia actiua definitur per actum, seu per effectum, & per illum mensuratur; si enim effectus non potest esse infinitus, ergo neque potentia effectiua est infinita. Tertiò, Deus potest in quocunque instanti creare vnum Angelum, ponamus igitur, cum incipit aliqua hora, Deum, in quocunque instanti illius horæ creare vnum Angelum, ergo hora transacta erunt producti infiniti Angeli, quoniam hora, cum sit quiddam continuum, habet infinita instantia. Quartò, In continuo sunt infinitæ partes in potentia, & quælibet pars potest separari ab alia, ergo Deus potest omnes partes continui ab inuicem separare, quæ sic separatæ, erunt infinitæ: quare Deus potest facere infinitum. Hæc illi.

Opinio Nominaliū posse fieri à Deo infinitum.

Sed contra sentiunt alij: nam D. Thomas 1. part. quæstio. 7. art. 3. & 4. probat non posse dari infinitam multitudinem actu, his duobus argumentis. Primò, Quia omne quod est in genere, necessariò est in aliqua specie determinata, neque enim potest genus seorsim produci à speciebus, ergo omnis multitudo producta, necessario est sub aliqua specie multitudinis, seu numeri: sed omnis species numeri est finita, quia constituitur per certam aliquam collectionem unitatum, ergo non potest produci infinita multitudo. Deinde, Omne quod producitur à Deo, sub aliqua certa intentione producitur; alioquin emerere, & inaniter produceretur; sed omne quod producitur sub aliqua certa intentione agentis, certo numero comprehenditur, ergo infinitum non potest produci: productio enim infiniti, neque habet vllum vsum, neque ad vllam intentionem agentis referri potest. Quod autem corpus infinitum non possit esse, sic ostendit; omne corpus productum, sicut etiam omnis creatura, habet naturam, & essentiam determinatam & definitam, ergo habebit quoque accidentia definita, & limitata, nam modus, & mensura accidentium, sequitur naturam subiecti in quo sunt. Quantitas

Opinio D. Thomæ & Durandi.

igitur infinita non potest vlli corpori accidere. Addit etiam demonstrationes de motu recto & circulari, quas nos paulo supra exposuimus. In primo autem Sent. loco supra citato, idem sentit, & ita probat: Si infinitum produceretur, esset finitum; nam infinitum est, quod finiri, & pertransiri nequit; si autem est productum, fuit ab agente comprehensum, & transactum. Idem scribit in Quodlibetis Quodlibeto 9. art. 1. vbi ait, sicut est impossibile facere equum rationalem, ita facere corpus infinitum: & sicut non potest produci natura generica quin sit determinata per aliquas differentias específicas, ita non potest produci quantitas, quin ea sit definita, & determinata per aliquam speciem, & mensuram quantitatis. & Quod. 12. art. 2. ait, ideo non posse infinitum produci à Deo, quia Deus agit per intellectum, & per verbum, quod est formativum, & determinativum rerum quas producit. Quocirca nihil potest produci à Deo, quod non sit formatum, & determinatum: infinitum autem per se informe, & indeterminatum est, unde non potest fieri à Deo.

Rationes Durandi contra infinitum actu.

Licet autem hæc opinio D. Thomæ probetur Durando, rationes tamen ipsius non placent. Quare ipse ponit alias, duas quidem ad refellendam infinitam multitudinem; quarum prior est hæc. Producta infinita multitudine, verbi gratia lapidum, vel angelorum, posset ne Deus producere alios Angelos? si non; ergo potentia Dei est diminuta & exhausta: si posset, ergo Angeli prius producti non erant infiniti. Nam infinitum est, extra quod nihil est, alioquin cum priores Angeli cum posterioribus coniuncti, efficiant quiddam maius, quam priores per se sumpti, daretur aliquid maius infinito. Posterior ratio hæc est; si esset infinita multitudo, sequeretur partem equalē esse toti; nam in tali multitudine essent infiniti binarii, & infiniti quaternarii, vnum autē infinitum non est maius altero, ergo binarii essent æquales quaternariis. Quod autem non possit dari infinita magnitudo, ita demonstrat; Non potest dari minima magnitudo quia quæcunque fuerit data, si magnitudo est, poterit etiam amplius diuidi, ergo neque potest dari maxima, par enim videtur esse ratio vtriusque tam maximæ, quam minimæ; sed si esset infinita magnitudo, vtique illa esset maxima; ergo non potest dari infinita magnitudo. Hæc Durandus.

Ponitur propria opinio, & solvuntur argumenta Gregorij.

CAP. XI.

NON Vnde ergo Theologorum sequens opinio, idem scatio; idemque confirmo hac ratione. Deus non potest simul & actu facere, quicquid potest simpliciter facere: ergo non potest

potest facere infinitū. patet consequentia, quia si Deus faceret quicquid potest facere, illud non esset maius quā infinitum, videtur itaque infinitum recipiari cum eo quod potest Deus facere simpliciter. Antecedens probatur, nam si ita non est, ponamus iam esse factū à Deo quicquid simpliciter potest ab eo fieri; tunc quarto, aut Deus potest aliquid deinceps facere, aut non: si potest, ergo non rectè supposuimus antea, fecisse quicquid poterat; si non potest, ergo minor est potentia Dei nunc, quā fuit ante, imò verò nulla esset Dei potentia cum nihil ampliùs possit facere, quòd est absurdum, cū ea, nec imminuatur, nec augeatur, nec possit exhaustiri per ea quæ operatur extra se. Præterea, si potentia Dei est infinita, ergo per nullum opus suum potest finiri, ergo impossibile est fieri à Deo opus aliquod tantum, quin possit aliud fieri maius ipso. Alioquin potentia Dei limitata fuisset per illius productionem.

Verū soluamus argumenta Nominalium. Ad primū argumentum hoc modo respondendum est. Huic argumento subest fallacia, cum enim aiunt, potest Deus facere quicquid potest facere, aut illud (potest) sumunt utrobique eodē modo, hoc sensu. Quicquid Deus successiue potest facere, id successiue potest fieri à Deo; & sic verum est, sed nihil concludit; vel summunt diuerso modo hoc intellectu, quicquid Deus potest facere simpliciter, id est vel simul vel successiue, id potest fieri à Deo totum simul in actu, & sic falsum est, & à nobis negatur. Nā quod est in Deo simul propter eius perfectionem, non potest simul conferri in vnam aliquam creaturam propter imperfectā eius naturam. Quod si tale argumentum valeret, eodem concluderetur posse fieri à Deo aliquam creaturam infinitè perfectam, quod omnes Theologi habent pro absurdo; nam si quicquid Deus potest facere successiue potest etiā simul facere, ergo cum quacunque creatura finitæ perfectionis possit creare aliam perfectiorem, poterit etiam infinitas perfectiones simul tribuere vni creaturæ, quas successiue largiri poterit. Ad Secundam. Infinitati quæ est in virtute actiua Dei, non potest in effectu eius respondere similis infinitas propter in ferio rem conditionem creaturæ: respondet tamen aliqua infinitas dupliciter: primò, in modo productionis, vt patet in creatione aliquius ex nihilo; nam quamuis id quod creatur natura sua sit finitum tamen ipsum produci ex nihilo, declarat infinitam virtutem producentis. Deinde, cernitur etiam infinitas in effectibus Dei successiue secundum potentiam; etenim quocunq; effectu producto, potest Deus producere alium præstantiorem, & alium, & sic deinceps in infinitū, cuius exemplum videmus in diuisione continui. Theologi autem cum hæc docent. sic loquuntur, Deus non potest facere infinitum cate-

N

gorematicè, idest totum simul actu, sed syncategorematicè idest successiue vnum post aliud sine fine producendo. Ad tertiam. Ratio captiosa est, procedens à sensu diuiso ad còpositum; nam vt còcedimus Deum in quocunq; instanti seorsim, posse creare vnũ aliquem Angelũ, ita negamus in omnibus horæ instatibus sigillatim & ordine numeratis, posse creare totidem Angelos; quia huiusmodi instantia cum sint infinita & in potentia tantum, non possunt actu omnia dinumerari ac pertransiri: alioquin tota hora resolueretur in instantia. ¶

*An possent
omnes partes
continui re-
moueri à co-
sinito.*

Ad quartam. Licet vna pars continui possit remoueri ab alia, tamen impossibile est, vt omnes partes sint ab inuicem actu separatæ, quia tunc neque essent continuæ, neque quantæ, neque partes, sed vel pũcta vel nihil: nam omnis pars continui est continua, quare potest diuidi in alias partes, ergo pugnant hæc duo inter se, ipsas esse penitus indiuisibiles, & esse partes continui, ac proinde continuas & quantas, & tamen ipsas esse omnino diuerfas. Planum igitur est infinitum actu effici non posse à Deo, neque id euenit ob impotentiam Dei, sed ob repugnantiam & contradictionem quæ contingit posito infinito. Quare Theologi malunt dicere infinitum non posse effici villo modo; quàm dicere Deum non posse facere infinitum, vt sic intelligatur impossibilitas infiniti, non provenire ex parte Dei, sed ex parte ipsarum rerum.

Atque hæc est sententia nostra: quæ nobis ita probatur vt contraria tamen nequaquàm omnino improbabilis esse videatur. neque enim tam est absurdum, si res ipsa benè consideretur, quàm videtur speciem, esse aliquod infinitum actu, presertim secundum multitudinem & in rebus quæ materia & mole carent. Nam cum in multitudine infinita, sint aliquæ partes finitæ, non enim quælibet pars infiniti est infinita; respectu, non quidem totius infiniti ea ratione vt est infinitum, sed partiũ eius quæ sunt finitæ, potest augeri infinitum, & dari aliquid maius infinito, & eo producto poterit Deus præterea aliud quiddam producere; sicut linea quæ esset ex vna parte infinita & ex altera finita, ex parte finita, posset multum augeri & maior euadere quam erat antea, non vt infinita sed vt aliquo modo finita. potest igitur esse aliquid maius infinito secundum partes eius finitas, non autem vt est infinitum: nam quod est maius alio, excedit & transfit finem & terminum magnitudinis eius, infinitum autem cum nulum habeat terminum magnitudinis: excedi non potest.

An continuum sit diuisibile in infinitum.

C A P. XII.

ICET à Philosophis. Theologis, & Mathematicis pro certo habeatur, cōtinuum nullo modo componi ex indiuisibilibus, sed esse diuisibile in infinitum; tamen quia hoc multas & graues difficultates habet, diligenter à nobis explanandum est: Primum quidem ponendo rationes quæ videntur excludere infinitam continui diuisibilitatem: Deinde, multis argumentis eam comprobando. Ad extremum soluendo rationes contrarias.

Primum igitur posset ostendi continuum componi ex indiuisibilibus, nec diuidi posse id infinitum; his decem rationibus. Primò, aut linea componitur ex punctis, aut ex alio, non ex alio, quia tunc in illo non essent puncta, at nihil est in linea vbi nō sit punctū, ergo linea componitur ex punctis, Secūdum. Si linea non componeretur ex punctis, ergo puncta non essent vbique in linea, sed sunt vbique in linea nam linea, vbique est diuisibilis, diuiditur autē in puncto ergo. &c. Tertiū. Ex 3. lib. Elem. Euclidis manifestū est, corpus sphæricum nō posse tangere planum nisi in vno puncto; moueatur igitur vnum corpus sphæricum super alterum planum, & quia sphæricum non tangit planum nisi in vno puncto, semper mouebitur per puncta, tota igitur illa longitudo plani quam transiit corpus sphæricum suo motu, cōstabat ex punctis. Quartū. Deus potest creare Angelū in quocūque instanti: creet igitur eū in vno aliquo instanti: quæro, aut potest immediatē post creare alterum, aut non; impossibile est dicere eum non posse creare; quod si potest, aut ergo in instanti, aut in tempore; non in tempore, quia creatio Angeli est instantanea, cum fiat sine vlla resistentia ab agente infinite virtutis, quare creabitur in instanti, ergo duo instantia sunt sibi immediata; & sicut ostēdi de his duobus, poterit etiam mōstrari de aliis multis; quare tēpus cōponetur ex instantibus; nam nō est alia causa cur Arist. neget continuum nō posse componi ex indiuisibilibus, nisi quia non sunt sibi inuicem immediata & cohærentia. Quintū. Sicut se habet vnitas ad numerū, ita punctum ad continuum: cur igitur, si ex vnitatibus cōponitur numerus, non etiā ex punctis continuū cōponi poterit; Sextū. Si omne continuū est diuisibile in infinitum, ergo habet infinitas partes, & cū quælibet pars habeat aliquam quantitātē, ex infinitis autē quātitatibus resultat infinita moles, sequeretur continuum finitum, habere infinitam molē. Septimū. Nō daretur magnū & paruum in quantitate nec maius & minus, nam magnum dicitur, quod habet multas partes, paruum, quod paruas; at si omne continuum habet infinitas

Decem rationes contra infinitam continuū diuisibilitatem.

N ij

partes, vnum nō habebit plures partes quam alterum. Octaua. Nulla magnitudo posset transiri per motum localem, nam antequam mobile transeat totam, debet transire dimidiam, & ante illam, dimidiam illius, & sic in infinitum, infinitum autem non potest pertransiri. Nona. Aut omnes lineæ sunt commensurabiles, aut aliquæ; si aliquæ sunt commensurabiles, necesse est dari lineam minimam & indiuisibilem, quæ sit mensura aliarum linearum, nam mensura debet esse aliquid minimum in eodem genere; si autem datur vna pars lineæ minima & indiuisibilis: necessariò concluditur lineam componi ex indiuisibilibus. Decima. Si quodlibet continuum habet infinitas partes, sequitur necessariò alterum ex his duobus absurdum; aut vnum infinitum esse maius altero, aut partem esse æqualem toti. Nam sumatur linea bipedalis, hæc vel est maior linea pedali, & cum vtraque habeat infinitas partes, vnum infinitum erit maius; altero, vel erit æqualis, & sic linea bipedalis, quæ est totum, erit æqualis lineæ pedali, quæ est dimidiata pars illius. Hæc contra infinitam continui diuisibilitatem.

Viginti rationibus ostenditur continuum non componi ex indiuisibilibus & esse in infinitum diuisibile.

CAP. XIII.

Viginti rationibus probatur continuum non componi ex indiuisibilibus.

E D quàm sit verum, continuum non cōponi ex indiuisibilibus, & posse diuidi semper in infinitum, licet ex eo cognosci possit, quod probatū fuerit à duobus Philosophiæ principibus, Aristotele, & Platone, & à Mathematicis non modo receptum, sed positum quasi fundamentum totius suæ disciplinæ; tamen potest etiam euidenter colligi ex his viginti rationibus, quas subiungam. Prima. Si indiuisibilia componunt continuum, necesse est, vt sint vel inter se continua, vel contigua; sed cum indiuisibile careat partibus, contigua verò & continua sint ea quorum extrema sunt simul, vel vnum, relinquitur, indiuisibilia nec continua, nec contigua inuicem esse posse; quare neque ex ipsis posse fieri continuum. Secunda. Supponantur duo; vnum est, non posse idem moueri, & motum esse iam, respectu eiusdem; nam si motum est, iam est in ipso, si mouetur, nondum est in ipso: Alterum est, non posse aliquid moueri super totam magnitudinem, quin moueatur etiam super partes eius. His constitutis, ponamus moueri aliquid super magnitudinem constantem ex indiuisibilibus, necesse est id moueri per ipsa indiuisibilia, quærat, cū illud mobile transiit vnumquodque indiuisibile, an moueatur super illo simul & motum est? sed hoc esse impossibile ostendit prima
sup-

suppositio: An motum est, & non mouebatur? quod sane non minus est impossibile, tum quia non potest aliquid motum esse in eo ad quod prius non mouebatur, tum etiam, quia si super vnumquodque indiuisibile motum est & non mouetur, ergo etiam super totam magnitudinem motum erit & non mouebitur, non igitur fiet motus super talem magnitudinem. Restat igitur, vt in quoque indiuisibili prius moueatur quam sit motum, quare indiuisibile diuidetur, cum motus omnis sit diuisibilis secundum diuisionem magnitudinis super quam res mouetur. Tertia. Sint duo mobilia vnum velocius altero in sexquialtera proportionem; quod igitur velocius est, moueatur super magnitudinem trium indiuisibilium in tribus instantibus temporis; alterum vero super magnitudinem duorum indiuisibilium, eodem tempore: necesse igitur erit vt hoc mobile minus velox, si in tribus instantibus transierit duo indiuisibilia, in transeundo vno quoque indiuisibili, consumat vnum instans cum dimidio, & sic instans diuidetur. Quarto. Super magnitudinem trium indiuisibilium moueantur duo mobilia, vnum duplo velocius altero; eo tempore quo mobile velocius transierit tria illa indiuisibilia, alterum mobile, quod est duplo minus velox, tantum transibit dimidium illorum trium; quare vnum indiuisibile eorum diuidetur; & has rationes tangit Arist. in 6. Phys. Ex libro autem eius: qui inscribitur de Lineis infecabilibus, possunt colligi alie rationes. esse autem illius libri auctoritatem Aristotelem, confirmat Simplicius 3. Phy. super tex 56. & Albertus magnus in fine 6. Phy. illum libellum paraphrastice exponit tanquam qui esset Arist. Quinta. Ratio. Si linea componeretur ex punctis, non esset bona illa definitio lineæ. *Linea est, cuius terminus sunt duo puncta.* Talis enim definitio non conueniret ei lineæ quæ componeretur tantum ex duobus punctis; imò neque ei quæ ex tribus, nam si in ipsa duo puncta sunt termini, ergo lineæ quæ ab illis terminatur, nihil aliud erit, quam reliquum vnum punctum tertium. Sexta. Rueret definitio lineæ rectæ, linea enim recta est cuius medium non discrepat à suis extremis: at in linea quæ componitur ex duobus punctis, neque sunt extrema, neque media. Septima. Aut omnis linea habet infinita puncta, aut finita, si infinita, sequenter duo absurda, vñ est, quod linea esset actu infinita nam si ex tot punctis fit tanta linea & ex pluribus maior ergo ex infinitis infinita: Alterum est: omnes lineas esse inuicem æquales: nam quæ constant ex partibus numero & magnitudine æqualibus, sunt etiam æqualia: sed puncta vnius lineæ, sunt æqualia numero & magnitudine punctis alterius lineæ cuiusvis, namero quidem quoniam sunt infinita; magnitudine autem, quoniam vnum punctum non est maius alio, ergo omnes lineæ in-

ter se æquales essent. Sin autem omnes lineæ habent puncta finita, ergo puncta cuiuslibet lineæ erunt numero comprehensa, quare quælibet lineæ erit cõmensurabilis cuilibet aliæ lineæ; nam inter puncta vnus lineæ & alterius, semper inuenietur talis proportio qualis est inter duos numeros, ex quo fieret, vt nulla esset lineæ irrationalis, ceu est diameter respectu costæ: quo posito necesse est ruere decimũ lib. Elementorũ Euclidis, cuius plurimæ demõstrationes versantur in lineis irrationalibus. Octaua. Ex non quantis non potest fieri quantũ sed puncta non sunt quanta, lineæ autem est quanta, ergo nequit hæc componi ex illis: sicut enim se habet compositio substantialis ad substantiam cõpositam, ita compositio quantitativa ad quantitatem cõpositam; sed substantia nequit componi ex partibus, quæ non sunt substantiæ, sed necessariò componitur ex substantiis cuiusmodi sunt materia & forma, ergo nec quantitas poterit cõponi ex punctis, quæ sunt quanta. Nona. Si lineæ fieret ex punctis, ergo lineæ quatuor punctorum esset longior, quã triũ, sed non esset longior nisi propter vnũ punctum, ergo illud punctũ deberet habere in se aliquam longitudinem; nam propter id quod neq; est longitudo nec habet in se longitudinem, non potest aliquid dici esse longius alio, sicut vnum corpus non dicitur albius alio, propter id quod nec est albedo nec habet in se albedinẽ. Decima. In Mathematicis demõstratũ est, quamlibet lineæ secari posse in duas partes æquales, & in duas inæquales, quod falsum esset si lineæ, cõponeretur ex punctis, nã lineæ quæ constaret ex tribus punctis, nõ posset diuidi in duas partes æquales, lineæ autẽ quæ constaret ex duobus tãtũ: nõ posset diuidi in duas partes inæquales, Vndecima. Si lineæ cõponeretur ex punctis, etiã cõponeretur ex punctis; nam corpus cõponitur ex superficiebus, superficies ex lineis, lineæ autẽ ex punctis; quid autẽ fingi potest absurdius quã existimare corpus, quod habet lõgitudinẽ, latitudinẽ & profunditatẽ, cõponi ex punctis quæ his omnibus carent? Duodecima. Sit triangulũ æquilaterũ, cuius vnũquoq; latus sit triũ punctorum, non poterit bifariam diuidi nisi punctũ secetur. atq; hæc sunt rationes Arist. in lib. de lineis insecabilibus. Decimatertia. Si magnitudo componeretur ex indiuisibilibus, sequeretur omnia mobilia, æquẽ velociter moueri, nec vnum moueri tardius quã alterum: sit enim magnitudo triũ indiuisibilium, eodẽ tẽpore quo mobile velox transibit vnumquodque indiuisibile, etiam quodcunque aliud mobile, quamuis tardissimum, idem transire poterit. Nam si velox mobile transit vnum indiuisibile in vno instanti, alterum quod est tardissimum, illud idem transibit etiam in instanti, quare æquẽ velociter: nam si transibit in tempore, ergo cum omne tẽpus habeat partes, in vna parte tẽporis transibit vnã partẽ indiuisibi-

lis, non enim tantum transibit parte temporis quantum toto tempore: sic igitur indiuisibile diuidetur, Vide Alexandrum Aphrodisæum lib. 2. Naturalium quæstionum cap. 1. Decimaquarta. Licet secundum Mathematicos, quamcumque lineam in eadem proportionem secare sicut aliam sectam; quod non posset fieri si linea componeretur ex punctis; si enim linea quæ componitur ex quinque punctis diuidatur in quinque partes, non poterit in tot diuidi alia linea, quæ componetur ex quatuor: quare talis propositio supponit lineam esse diuisibilem in infinitas partes. vide Simplicium 3. Phy. super tex. 56. Sed in illo loco Simplicij est mendum, nam ibi dicitur illam demonstrationem tradi in 10. lib. Euclidis cum tradatur in 6. lib. Propositione decima. Scotus ad idem probandum vitur duabus rationibus sequentibus. 1. Sentent. dist. 2. quæst. 9. Decimaquinta Sint duo circuli concentrici, quorum vnus necessarius debet esse maior altero; sed maior ex pluribus constabit punctis, minor ex paucioribus. Ac retro ducantur lineæ ad omnia puncta circuli maioris, quæ omnes lineæ necessario transibunt per puncta circuli minoris, nec poterunt duæ transire per vnum punctum, alioquin vel fierent vna, vel non recta & æqualiter ducerentur ad circumferentiam circuli maioris: quare totidem erunt puncta in circulo maiori quot in minori; erunt igitur circuli æquales. Sextadecima Sequeretur costam esse æqualem diametro; nam cum ad omnia puncta diametri, possint à costa duci lineæ, tot erunt puncta in diametro quot in costa, quare erunt æquales. Decima septima Si continuè componeretur ex punctis, ergo non daretur vlla linea finita; nam termini lineæ, aut sunt puncta aut nihil sunt, puncta autem non possunt esse, si sunt partes lineæ; nam terminus aliud quid est à toto terminato & partibus eius; si enim terminus esset pars rei, non esset terminus totius rei sed tantum aliquarum partium, quare si puncta sunt partes lineæ, ergo non sunt eius termini, si non sunt termini lineæ, ergo linea carens terminis infinita esset. Decima octaua. Totum continuum non est aliud secundum rem quam suæ partes, si ergo partes illius essent indiuisibiles, etiam totum esset indiuisibile. Neque valet dicere, quamuis puncta per se sint indiuisibilia, tamen cum simul concurrunt & conueniunt, facere diuisibile. Nam neque possunt puncta simul concurrere, ita ut sint continua, vel contigua, vel deinceps, ut supra demonstratum est; nec si concurrerent, possent facere aliquid diuisibile. In nulla enim compositione quantitatiua, videmus totum habere aliquid, quod non aliquo modo reperiatur in partibus eius. Decima nona. Non esset vera prima propositio Euclidis, *Super datam rectam lineam triangulum æquilaterum constituere*, nam sit data recta linea duorum punctorum super quam fiat triangulum æquilaterum; data recta linea debet coniungi

cum lateribus trianguli, coniungeretur autem per duo puncta quæ habet, & cum non habeat plura, inter latera nulla intercipitur area, quare non erit figura.

20. Sit triangulum æquilaterum, cuius vnumquodque latere sit duorum indiuisibilium, & ab angulo ad basim ducatur linea recta; illa necessario debet esse minor vtriusque lateris cui opponitur, nam cum faciat vtrunque angulos maiores quam sint anguli super basim, latera trianguli quæ opponuntur illis angulis, maioribus, erunt maiora quàm illa linea: sed vnumquodque lateris erat duorum indiuisibilium, ergo linea illa cum sit minor, constabit tantum ex vno indiuisibili, quod est impossibile: pendet autem huius demonstrationis vis & intelligentia, ex 16. & 19. primi libri Euclidis. Complures alias rationes huc congerere possemus; sed non est opus: etenim, iis, quas commemorauimus, quod docere voluimus, conclusum & confectum esse arbitramur.

*Soluantur rationes contraria quibus tollebatur infinita
continui diuisibilitas.*

CAP. XIII.

RESTAT vt contrarias rationes supra positas diluamus. Ad primam igitur rationem respondendum est, lineam componi ex alio quam ex punctis nimirum ex lineis minoribus, quas continet tanquam partes, in quibus etiam reperiuntur puncta: non enim est absurdum in linea reperiri vbique lineas & vbique puncta. diuerso tamen modo; lineas quidem, tanquam partes eius, quæ si separentur, existent actu lineæ; puncta vero, ceu ea quæ terminant & continuant lineam, eo modo quo supra declaratum est, cum de hac re ageremus. Quamquam illud quod vulgo dicitur, puncta partim autem est falsum, quia si in linea aliqua signetur punctum, nõ potest immediatè post signari aliud punctum; siquidem est impossibile puncta sibi inuicem esse immediata: atque hinc etiam patet solutio secundi argumenti.

De motu corporis sphaerici super planum.

Ad tertiam. Falsa existimatio quam vulgo habent quidam de tactu illius corporis sphaerici quod mouetur super planum, fecit eos putare hoc argumentum esse indissolubile, cum tamen nec sit valde firmum, & in promptu sit eius solutio. Nam verum est, corpus sphaericum, cum tangit planum, tangere in puncto; & ita si discretè & distinctè tangeret planum cum mouetur super ipsum, semper tangeret in punctis; sed quia mouetur continuè, tactus illius est vnus numero & continuus, idem planè cum motu ipsius; quare tali tactui & mo-

tui, qui fit in longum debet respondere in plano aliquid etiam longum & continuum & indiuisibile secundum latitudinem: hoc autem non est punctum, quia non est longum; neque puncta, quia hæc & sunt multa & non sunt continua, respondet igitur linea, quare tale sphericum non mouetur per puncta, sed per lineam. Solutio verò huius argumenti quam dat Auer. in 1. de Cælo com. 32. dicens tactum spherici & plani in puncto non posse fieri Physicè, sed tantum Mathematicè, non tollit difficultatem; nam opinio, quæ facit continuū ex indiuisibilibus, non minus aduersatur quantitati Mathematicæ quam Physicæ. Vide quo pacto Ochan in 1. Quol. quæst. 9. soluat hanc dubitationem & Gregorius in 2. Sent. dist. 2. quæst. 2. art. 1. sub finem: & Egidius 1. de Generat. quæstione 8. in responsione ad tertium.

Ad Quartam Tempus duplex est secundum Theologos, vnum discretum, alterum continuum; in discreto possunt duo instantia esse immediata, in continuo verò minimè. Posset igitur Deus immediate creare duos Angelos, vnum post alium respectu temporis discreti, sed non continui; repugnat enim vt vnum instans immediate continetur. Ad Quintam. Inter punctum & vnitatem hoc conuenit, quod ambo sunt principia illud magnitudinis, hæc numeri: sed quia numerus est quantitas discreta, potest componi ex rebus indiuisibilibus, idest ex vnitatibus; at quia magnitudo est quantitas continua, & duo in diuisibilia non possunt inuicè immediate continuari, ideo non potest linea componi ex punctis. Ad Sextam Si continuum haberet infinitas partes alicuius certæ determinatæque quantitatis, proculdubio esset infinitum actu secundum molem; sed infinitæ partes continui, habent quantitatem indeterminatam, quæ per diuisionem semper minor existit, ex quo fit, vt non faciant molem totius, infinitam. Ad Septimam. Dicitur vna quantitas magna vel parua, & maior vel minor respectu alterius, quoniam habet partes determinatæ quantitatis vel maiores vel minores; & quia habet vel totidem numero partes, sed maioris quantitatis, vel æqualis quidem quantitatis, sed plures numero (verbi gratia) quantitas bipedalis dicitur maior quàm pedalis, vel quia in bipedali possunt signari partes determinatæ quantitatis plures quàm in pedali, vt plures palmi aut digiti; vel quia licet ambæ diuidantur in partes infinitas, tamen diuisio lineæ bipedalis fit semper per partes maiores, ipsius autem pedalis, per minores. Ad Octauam. Hæc ratio disertis verbis explicatur & soluitur ab Arist. 6. Phy. tex. 77. quare ne hic longiores sumus, illinc petatur solutio. Ad Nonam. Apud Mathematicos dicuntur aliquæ lineæ cōmensurabiles non quia mensurentur ab aliqua linea minima & indiuisibili, sed quia inter illas est vna aliqua proportio talis qualis repe-

riti potest inter duos aliquos numeros (verbi gratia) linea bipedalis & pedalis sunt commensurabiles, quia illius ad hanc est proportio dupla, qualis est inter quaternarium, & binarium. Ad Decimam. Totum continuum est maius sua parte, nam quamvis ambo possint diuidi in partes infinitas, tamen diuisio totius procedet per partes duplo maiores, quam diuisio partium, si fiat diuisio eadem proportionem. Itaque sunt partes utrobique partes numero, sed non magnitudine; quam magnitudo continui solet mensurari per aliquam mensuram determinatam quantitatis, totum autem habet plures huiusmodi mensuras quam aliqua pars eius.

De infinitate continui secundum diuisionem & additionem.

CA P. XV.

ARISTOTELIS in 3. Phys. presertim à tex. 59. vsque ad 70. multa scribit scitu digna de continui diuisione & additione in infinitum; quæ breuiter nos exponemus, nonnullas dubitationes quæ circa supradictos textus occurrunt; explicando,

Arist. in 3. Phy. tex. 59. ait diuisionem continui, ut consumat totum; fieri debere per partes æqualis magnitudinis, ut autem procedat in infinitum, per partes inæquales eiusdem proportionis. Sed utrumque hoc videtur falsum; nam potest fieri diuisio per partes inæqualis magnitudinis, quæ tamē exhauriet totum quod diuidetur: v. g. sit magnitudo sex digitorum, primum detrahatur pars vnius digiti, deinde, altera duorum digitorum, postea tertia trium totum erit consumptum; diuisio tamen facta est per partes inæqualis magnitudinis? similiter etiam potest fieri diuisio continui per partes diuersæ proportionis, quæ procedat in infinitum; ut si primum diuidatur continuū in duas partes, tum altera medietas in tres, postea vna tertia in quatuor, & sic deinceps; sectio quidem nunquam finietur, cum tamē ea non fiat secundum eandem proportionem partium. Altera dubitatio est circa tex. 60. vbi scribitur posse fieri additionem in continuo in infinitum; verum non sicut per diuisionem continui quacunque eius parte data potest dari minor, ita per additionem quacunque magnitudine posita, maior dari potest. De quo duplex dubitatio existit, primum enim, si additio sit in infinitum, ergo corpus in quo sit talis additio, augebitur in infinitum. Deinde, aut loquitur Arist. de magnitudine Phy. aut de Mathe. si de Phy. falsum est eam posse diuidi in infinitum, nam rerum naturalium datur maximum & minimum, sicut docet Arist. in 1. Phy. tex. 36. & in 2. de Anima tex. 41. si de Mathe. quæ habet esse in imaginatione, & per abstractionem à materia sensibili, falsum est eam non posse augeri in infinitum: nam sicut data qua

cunq; magnitudine parua, possumus imaginari minorem, ita quacūque magna, maiorem cogitare & animo fingere licet.

Ad priorem dubitationem respondendum est; Arist. eo in loco voluisse dare certam & generalem regulam, non eam quæ aliquando vera sit, aliquando falsa; etenim si diuisio fiat per partes æqualis magnitudinis, semper eueniet vt consumatur totum; sin autem fiat per partes inæqualis magnitudinis, nõ semper id eueniet, vt patet in diuisione infinita cōtinui per partes proportionales, quæ sunt inæqualis magnitudinis, nam posteriores semper sunt minores prioribus: similiter quāquā fieri possit diuisio continui infinita per partes diuersæ proportionis, vt ostenditur in argumento, tamen non hoc semper contingit. Nam diuisio continui quæ fit per partes æqualis magnitudinis, fit secundum diuersam proportionem, nam primū secamus sextampartem, deinde quintam, postea quartam & sic de cæteris: quæ tamen diuisio non procedit in infinitum, sed absoluit continuum. Ad posteriorem dubitationem hoc modo respondendum est; corpus cui fit additio in infinitum, euadit in infinitum maius secundum quid, idest seipso, sed non fit in infinitum maius simpliciter, idest quocunque alio corpore. Nam quod additur vni corpori, detrahitur ex altero sicut ex illis duobus corporibus quæ sunt finita non euaderet corpus infinitum, ita neque si partes quæ in infinitū auferuntur ex vno corpore, addantur alteri, propterea illud fiet infinitum, v.g. sit vna magnitudo bipedalis & altera pedalis, si tota bipedalis adderetur pedali, non fieret maior in infinitum, sed tantum fieret tripedalis: & cum partes non sint maiores toto, etiam si infinitum addatur lineæ pedali, nunquā tamen illa euadet infinita. Aliud est igitur fieri maius in infinitum secundum quid, idest respectu sui, & aliud fieri maius simpliciter, idest respectu cuiuscunque alterius corporis. Altera verò dubitatio quæ circa eundem textum facta est, ita soluitur. Arist. neque loquitur de magnitudine Physica, neque Mathematica, sed de magnitudine per se & intrinsecè sumpta. Nam cū magnitudo sit continua secundum rem, intrinsecè & per se est diuisibilis in infinitum, nec vt talis fiat diuisio, extrinsecus requiritur aliquid aliud: per se autem non potest augeri, quia id per quod augetur assumitur extrinsecus: ex quo fit, vt nisi sit alia magnitudo infinita, cui detrahi possint partes certæ magnitudinis infinitæ, nunquā alia magnitudo poterit augeri in infinitum;

*Que diuisio
continui ipsi-
sum tandem
absorbet quæ
verò nun-
quam.*

*Cur continuū
ex se sit diui-
sibile in infi-
nitum nõ au-
tem augmen-
tabile.*

*Cur accretio
continui dica-
tur fieri faci-
dā formam
diuisio autem
eius secundum
materiam.*

IN tex. 67. lib. 3. Phys. Arist. ait. Propterea nihil posse in infi-
nitum augeri, posse autem in infinitum diuidi, quoniam ac-
cretio tendit ad formam cui repugnat infinitas, diuisio au-
tem tendit ad materiam cui non repugnat infinitas; in quibus verbis
vnum est clarum, nempe infinitatem repugnare formæ, proprium
enim est formæ terminare, quamobrem appellatur terminus vel fi-
nis, materia vero per se infinita ac indeterminata est quocirca recte
ipsi materiæ attribuitur infinitas? Alterū autē obscurū est, quo pacto
accretio dicatur pertinere ad formam, diuisio ad materiam. Aucr. 3.
Physi. comm. 60. ita declarat hanc sententiam Arist. per diuisionem
res tendit ad imperfectionē & ad non esse, quorum radix est materia.
Accretio autem tendit ad perfectionem & ad esse, quorum origo &
caussa est forma, ob hanc igitur causam diuisio dicitur fieri propter
materiam; accretio autem propter formam. Verum D. Thomas. 3.
Physi. super tex. 67. & 1. par. quæst. 7. art. 3. in responsione ad 3. argu-
mentum, longe secus hoc interpretatur. Accretio inquit tendit ad
totum, diuisio ad partes. Totum autem vt est apud Arist. in 2. Physi.
cap. de causis habet se vt forma, partes autem vt materia, quocirca
accretio dicitur fieri ad formam, diuisio autem ad materiam. Vtraque
interpretatio satis bona, & probabilis est. sed remanet etiam nunc v-
nus scrupulus, etenim numerus potest in infinitū augeri, quæ accre-
tio tendit ad formam, nam propter additionem cuiuslibet unitatis
existit noua forma, & species numeri, ergo infinitas etiam accedit ra-
tione formæ. Sed facile est excutere hunc scrupulum, nam additio in
finita, quæ accedit numero, non procedit ex forma numeri, sed ex di-
uisione continui; quare tota infinitas, quæ est in accretione tam nu-
meri quàm magnitudinis, tandem ad extremum, referenda est ad di-
uisionem continui, quæ vt dictum est fit propter materiam.

*An numerum
possit augeri
in infinitum.*

Dubatur etiam de eo, quod scribit Arist. tex. 68. nimirum posse
numerum augeri in infinitum; nam si ita est, ergo possent existere
infinitæ species numeri; cum igitur species sint æternæ (hoc enim in-
terest inter species & indiuidua, quoniam illæ pertinent ad integri-
tatem & perfectionem vniuersi, hæc autē nequaquam, ideo illas qui-
dem vniuerso coæuas esse oportet, hæc autem minimè) & in æternis
idem sit esse, & posse esse, vt enim Arist. inquit 3. Phy. tex. 32. posse ab
ipso esse, nihil differt in perpetuis, necesse erit actu esse infinitas spe-
cies numerorum. Sed hoc ita soluitur; species esse æternas, verum est
in iis

in iis speciebus, quæ habent esse reale extra Animam in rebus, & sunt propriæ; ac simpliciter species, & pertinent ad perfectionem vniuersi, quorum nihil conuenit in species numerorum quatenus possunt in infinitum procedere; sic enim habent tantummodo esse imaginabile vel intelligibile, non autem esse reale in vniuerso.

Circa eundem textum dubitari potest, quo pacto accretio numeri in infinitum, procedat ex diuisione continui in infinitum. Numerus enim secundum naturam prior est quam magnitudo, sicut vnitas, quæ est principium numeri, est simplicior, & prior quam punctum, quod est principium lineæ, vt Arist. indicat 1. Post. 42. quocirca infinitas numeri non debet provenire ex infinitate continui. Ad hoc ita respondendum est. Numerus sumptus Mathematicè, ac secundum esse intelligibile, potest in infinitum augeri sine auxilio magnitudinis, semper addendo nouas unitates per imaginationem formatas: at sumptus Physicè hoc est secundum esse reale extra animam, non potest augeri in infinitum, nisi propter magnitudinē, vel proximè, vel remotè; quod additur propter motum & tempus, ex quorum partibus (sunt enim continua) etiam numerus augeri posset in infinitum, sed infinitas motus atque temporis prouenit ex infinitate magnitudinis, vt docet Arist. in 3. Phy. tex. 70. quoniam igitur numero non possunt in infinitum addi unitates reales, nisi propter partes continui, quæ ab eo per diuisionem in infinitum separari possunt, ob id dicitur infinitas numeri provenire ex diuisione continui.

*An accretio
numeri in in-
finitum pro-
cedat ex diui-
sione conti-
nuo.*

In tex. 69. ponitur hæc propositio, quantamcunque contingit esse magnitudinem in potentia, tantam oportet iam esse actu. Quæ propositio non videtur vera, nam non valet, magnitudo potest esse in infinitum minor, ergo iam actu est infinitè minor; similiter non valet, numerus est in potentia infinitè magnus, ergo numerus actu est infinitè magnus. Respondeo, Arist. hic loqui non de diuisione magnitudinis, sed de creatione eius in infinitum, in qua vera est propositio: nam vt ex his, quæ ante diximus perspicuum est; vna magnitudo tanta potest fieri per additionem; quanta est altera magnitudo, ex qua fit additio: si ergo magnitudo posset euadere infinita per additionem, oporteret illam alteram magnitudinem ex qua fit additio, actu esse infinitam. Non igitur hoc intelligendum est de diuisione magnitudinis, nec de accretione numeri, sed de accretione magnitudinis, quæ fit ex diuisione alterius magnitudinis. Sed quæst. quas de quantitate adhuc tractauimus, fere sunt Methaphysicæ. Deinceps igitur de quantitate. ea ratione vt consideratur & tractatur à Mathematico, disputemus.

NON c differendum est de abstractione Mathematicæ quantitatis, declarandumque an quantitas, ea ratione ut cōsideratur à Mathematico, sit abstracta, non solum à materia & substantia sensibili, sed etiam simpliciter & absolute ab omni substantia, & materia: vel potius quantitas Mathematica sit quidem abiuncta à materia sensibili, non autem simpliciter à materia, & substantia. Etenim hac de re non satis conuenit inter Philosophos; namque Albertus, D. Thomas, Ægidius & alij, existimant quantitatem Mathematicam non posse abstrahi ab omni substantia, sed tantum à sensibili: è contrario autem Themistius, Simplicius, Philoponus & Auerroes opinantur quantitatem Mathematicam absolute, & simpliciter abiunctam esse ab omni Materia & substantia. Horum igitur opinionem expendentes, quid vero similis sit videamus, Neque hoc loco refellenda est Pythagoreorum sententia, qui huiusmodi quantitates putabant non solum ratione, sed etiam re ipsa seiunctas esse ab omni materia. quomodo enim quantitas Mathematica, si est accidēs, potest secundum rem à substantia separata existere; nisi dicant quantitatem quæ extensionem habet & partes, inhærere in aliquo subiecto immateriali & indiuisibili; sin autem quantitas Mathematica est substantia, expers materiæ, per se subsistens, quomodo ea non fuerit substantia quædam intelligens, & diuina? Sed hanc opinionem, ut diximus; omittamus, quæ, vel ipsa vetustate iam pridem euauit; eorumque sententiam, qui negant quantitatem Mathematicam ratione abiunctam esse ab omni substantia, diligenter expendamus.

Opinio eorum qui censent quantitatem Mathematicam non esse ab omni substantia sed tantum à sensibile abstractam.

D. Thomas in Prima Parte q. 85. art. 1. in responsione ad 2. ita scribit, *Materia sensibilis dicitur materia corporalis, ut subiaceret qualitatibus sensibilibus materia vero intelligibilis dicitur substantia secundum quod subiaceret tantum quantitati: manifestum est autem, quod quantitas prius inest substantia, quàm qualitas sensibilis, unde quantitas potest considerari absque qualitate sensibili: quod nihil aliud est, quàm eam abstrahi à materia sensibili; non tamen potest considerari sine intellectu substantia in communi, quæ subiaceret quantitati, quod est eam non abstrahi à materia intelligibili, potest tamen considerari sine hac, vel illa substantia, & abstrahi à materia intelligibili indiuiduali; Eandem sententiam ponit, eisdemque verbis declarat in suo commentario super Boetium de Trinitate, quod est opusculum 70. in quæst. 5. de Diuisione scientiæ speculatiuæ art. 3. Albertus idem sentit 5. Meta. tract. 3. cap. 2. Antonius Andreas secundum disciplinam Scotisticam idem docet in 6. Meta. quæst. 3. probatur hæc opinio duabus rationibus.*

Primò quidem, quia nullum posterius potest abstrahi à priori cui per se subordinatur, sed quantitas per se est posterior substantia, ergo non potest adstrahi ab ipsa. Deinde, quantitas cum sit accidens, tam secundum esse, quam secundum essentiam, dependet à subiecto suo quod est substantia; siquidem vt Arist. docet in 7. Metaph. accidentis esse est in esse, & definitio accidentis fit per additamentum, idest per appositionem subiecti: quocirca nullum accidens vel esse vel definitiuè ac sciètificè cognosci potest sine suo, subiecto.

Cæterum hæ rationes non sunt admodum firmæ, quare paruo negotio refelli possunt; nam posterius non potest abstrahi à priori, tunc videlicet cum consideratur secundum id in quo est posterius, & dependens à priori; velut quantitas si consideretur vt est accidens, vel etiam quoddam genus accidentis, hoc est secundum inhærentiam suam vel secundum certam quandam habitudinem essentialem, quam dicit ad substantiam, alia enim est ad substantiam habitudo quantitatis & alia qualitatis, & alia cæterorum accidentium: sic quantitas non potest abstrahi à substantia; verùm non hoc modo considerat eam Mathematicus, non enim agit de quantitate considerans eius existentiam vel essentiam vel causas eius naturales, quod non semel à nobis in hoc opere fuit declaratum: sanè id manifestum est perlustranti omnes demonstrationes Geometricas & Arithmeticas quæ in huiusmodi scientiis reperiuntur. quod autem Mathematicus non perscrutetur causas quantitatis, nec ex illis demonstrationes suas conficere laboret, auctores sunt multi tam Platonici quàm Peripatetici. Considerat igitur Mathematicus certas quasdam affectiones quæ conueniunt quantitati non in ordine ad substantiâ; sed per se, vel simpliciter & absolutè, vel in comparatione ad aliam quantitatem: atque hinc etiam patet solutio posterioris rationis. illud autem mirandum est, quomodo D. Thomas locis supra memoratis affirmat materiam intelligibilem à qua non abstrahit Mathematicus esse substantiam, cum ipsemet in 1. Post super tex. 42. & in 7. Metaphysicæ super tex. 35. scribat materiam intelligibilem esse ipsum continuum, hoc est vel superficiem vel corpus: & sanè idem confirmat Alexander in eodem loco, nec Aristoteles id abnuìt, tum in illo loco, tum in 8. Metaphysicæ tex. 15. sed veniamus ad alteram opinionem.

Quando verum sit posterius non posse se abstrahi à priori.

Quomodo Mathematicus considerat quantitatem

Explicatur altera sententia eorum qui aiunt quantitatem mathematicam simpliciter abstractam esse ab omni substantia, & praefertur priori sententia.

CAP. XVIII.

Præclara sententia Themistii de mathematica abstractione quantitas ab omni substantia.

ALTERA sententia est Græcorum, qui censent à Mathematico considerari nudam quantitatem segregatam ab omni materia & substantia. Themistius in 3. Phy. super tex. 71. ita scribit. Ideo Mathematica dicuntur ex abstractione, quoniam ab iis quæ certantur in corporibus naturalibus, adiunguntur, & ipse per se dimensiones ipsumque continuum aestimatur atque spectatur. Idem in 1. de Anima super tex. 17. sic ait. In omnibus quæ Mathematici contemplantur, naturales affectiones à conspectu sua reijciunt, solas merasque magnitudines & nuda atque inania spacia considerant: finiendus his neque materiam neque naturalem qualitatem adiungunt. Idem in 3. de Anima super tex. 35. hæc habet. Mathematici ad solam quantitatem spectant, & in contemplationem suam spacia ipsa mera inaniaque & confinia corporum tantum adhibent. Ex eo fit ut inter Mathematicas disciplinas Geometria & Arithmetica abesse à materia naturali longissime videantur, ut potè in quibus demonstrationes sine aliqua materia mentione procedant, quamobrem neque suppetias à sensu desiderant quia neque materiam ullam requirunt. At Musica, Perspectiva, Astronomia, quanquam & haec conantur removere materiam atque sensum, non tamen æque id possunt, sed à sensu proficiscuntur & in sensum desinunt. Hoc idem docet & pulcherrimè tractat Simplicius super 3. de Anima explanando tex. 35. Vide etiam Philoponum in 2. Phy. super tex. 18. ubi ait nudam quantitatem, perinde ac si per se subsisteret, à Mathematico considerari sine omni substantia. Omnes denique Græci, interpretantes vel tex. 18. 2. Phy. vel 17. 1. de Anima vel 35. 3. de Anima vel 35. 7. Metaph. idem planè affirmant.

Idem sensisse Simplicium & Philoponum, min etiam ipse Aristoteles.

Ac nobis quidem Aristoteles videtur idem sensisse: is enim in 12. Metaphysicæ, tex. 44. ait. Inter disciplinas Mathematicas Astrologiam quidem speculari de substantia sensibili ac sempiterna, Geometriam autem & Arithmeticam nullam substantiam considerare. Et in 11. libro Metaphysicæ Summa. 2. capite. 1. hoc idem perspicuis verbis declarat ita scribens. Mathematicus circa abstracta speculatur, tollendo nanque omnia sensibilia ita speculatur, solum autem dimittit quantum & continuum, hoc est vel lineam vel superficiem vel corpus & passiones eorum, prout quanta & continua sunt, non prout aliquid aliud speculatur. Hæc tenus Græci & ipse Aristoteles. Quæ sententia nobis quidem sit verisimilior, atque probabilior. Primum enim, talis est modus ab-

stra-

strahendi in scientiis, qualis est modus definiendi, vt innuit Arist. in 6. Metaphy. tex. 2. Sed in definitionibus Mathematicis nulla fit mē-
 tio nullaque ratio habetur vllius materiæ vel substantiæ, vt per se
 clarum est consideranti omnes definitiones Mathematicas. ergo Ma-
 thematicus abstrahit quantitatem ab omni materia & substantia:
 quid enim aliud est abstrahere vnum ab alio, quàm considerare vnū
 non considerando aliud? Deinde, Arist. in 2. Phy. tex. 19. ostendit Ma-
 thematicum abstrahere à materia sensibili, propterea quod definit
 par impar, triangulum & alia eiusdem generis absque materia sen-
 sibili: sed in definitionibus eiusmodi rerum, sicut non apparet mate-
 ria sensibilis, ita nulla prorsus materia vel substantia cernitur, ergo
 Mathematicus sicut à materia sensibili, ita ab omni substantia quan-
 titatem abstrahit. Postea, affectiones quæ à Mathematico demon-
 strantur de quantitate, non ei conueniunt in ordine ad substantiam,
 sed per se; vt esse diuisibilem, commensurabilem, proportionabilem,
 æqualem, vel inæqualem: similiter triangulum habere tres angulos
 æquales duobus rectis, sphæricum non posse tangere planum nisi in
 puncto, & alia eiusdem generis, quæ sine vllius substantiæ respectu
 per se spectantur in quantitate. Quare Mathematicus ad eas res de-
 monstrandas non indigebit consideratione vllius substantiæ; non
 enim quantitas est diuisibilis ex eo quia est in substantia, neque tri-
 angulum habet tres angulos æquales duobus rectis, nec linea recta tan-
 git circulum in puncto, quia insunt in aliqua substantia; similiter
 etiam non conuenit quantitati tantum locum occupare, in ordine
 ad substantiam, sed per se, vt in cubo demonstrat Arist. 4. Physico-
 rum tex. 76. Imò, quædam non videntur posse conuenire quantitati
 in ordine ad substantiam, quemadmodum continuum esse diuisibi-
 le in infinitum; nam si subiectum quantitatis, vt prioris sententiæ
 principes existimant, est substantia composita, perspicuum est repu-
 gnare quantitati, prout est in substantia composita diuidi in infini-
 tum: forma enim substantialis neque diuisionem neque accretionē
 in infinitum fieri in quantitate sibi coniuncta vllō modo patitur.
 Ad extremum, si Mathematicus vt sæpe à nobis dictum est, neque ef-
 sentiam, neque existentiam neque proprias & reales causas tū quan-
 titatis tum affectionum eius considerat, quid ei opus erit ad contem-
 plationem tractationemque suarum demonstrationum, vllam sub-
 stantiæ considerationem adhibere? Verum de his satis. Deinceps an
 quadratura circuli sit possibilis disquiramus.

*Quinquena-
 tionibus pro-
 batur quan-
 titatem Ma-
 thematicā ab
 omni substan-
 tia esse abstra-
 ctam.*

IBET hoc loco, quasi à recto doctrinæ cursu deflectentes, ad amœnam quandam contemplationem paululum diuertere, hoc est de quadratura circuli, sit possibilis nec ne, disputare. Cuius rei iucunda est inquisitio, difficilis explicatio, cognitio autem cum ad alia, tum ad multorum locorum Arist. intelligentiam per quam vtilis. Circulum autem quadrare conati sunt apud veteres, Antiphon, Bryso, & Hippocrates Chius, quorum meminit Arist. 1. Phy. tex. 11. 1. Post. tex. 23. & 1. Elenchorum cap. 10. Apud recentiores autem Orontius Finæus, qui, si quàm multa docere atque demonstrare aggressus, atque pollicitus est, tam multa præstare ac perficere potuisset, immortalæ sanè gloriæ fuisset consequutus. Horum omnium de quadratura circuli demonstrationes, Ioannes Buteon vno libello diligenter collegit, earumque demonstrationum vitia & errata, subtiliter & accuratè patefecit. Nos primum, videamus quid alij senserint de Quadratura circuli: tum, doceamus quadraturam circuli possibilem atque scibilem esse; postremò, rationes contrarias, quæ videntur nobis aduersari, dissoluamus.

Opinio & argumenta eorum qui negant Quadraturam circuli esse possibilem.

Nonnulli putant non posse quadrari circulum, propterea quod Arist. 7. Phy. tex. 21. & 30. videtur ponere pro absurdo ut recta & circularis linea sint inter se æquales: Auerr. in 7. Phys. commento 29. ait impossibile esse ut quantitates sint inter se æquales, nisi aut rectæ inter se, aut circulares inter se: & 10. Metaphy. comm. 10. ait lineam arcualem non posse æquari lineæ rectæ, aut rectam alij non rectæ: & apud Euclidem est communis animi conceptio (quæ sibi mutuo congruunt ea inter se fore æqualia) sed constat nullum quadratum posse omnino congruere cum circulo aut ei penitus adaptari, nam si rectum congrueret cum obliquo seu curuo, non esset rectum sed obliquum, aut hoc non esset obliquum sed indueret formam recti. Ad extremum, cum in huius rei peruestigationem, omnibus propriè seculis, plurimi atque clarissimi Mathematici summo studio & diligentia incubuerint, nec quicquam adhuc compertum fuerit, desperandum est, hoc in posterum inueniri posse: idque maximo argumento esse debet; huius rei demonstrationem non posse comprehendere. quamobrem Arist. in categoria. Ad aliquid, ubi de Quadratura circuli sermonem habet, loquitur de ea non absolute, sed ex suppositione si (inquit) est scibilis. Ab hac opinione non abhoruisse Ammonium Simplicij magistrum, affirmat ipsemet Simplicius 1. Phy. super tex. 11.

E contrario autè Iamblichus (auctore Simpl. in 1. Phy. super text. 11.)

affirmat Quadraturam circuli non modo posse inueniri, sed post Aristotelem, compertam & traditam fuisse à Sexto Pythagorico, Archimede, Apollonio, Nicomede & Carto. Verùm Simplicius ait à supradictis viris non certam huius theorematis demonstrationem, sed instrumentariam tantum quandam eius rationem & constitutionem adinuentam fuisse; non enim id latuisset tandiu omnes Mathematicos. Archimedes certè non perfectè quadrauit circulum, nisi fortè dicatur quadrasse; vel quia dedit certissimam viam quadrandi, & docuit ea quibus cognitis & compertis necessariò conficitur Quadratura circuli; vel quia in quadrandò circulo proximè omnium accessit ad veram eius rei demonstrationem, ita vt quod deest, perexiguū sit & cum demonstratio traducitur ad materiam sensibilem, pro nihilo ducatur, & non secus vsurpetur à Mechanicis, ac si esset demonstratio perfectà & omnibus suis numeris absoluta.

*Iamblichus
dixit Quadraturam circuli
à multis iam
esse inuentā.*

Zimara in suis concordantijs super decimum librum Metaphysicæ, exponens ea verba, quibus Auerroes ait lineam arcualē non posse æquari lineæ rectæ, dupliciter inquit Quadraturam circuli posse accipi, vno modo Mathematicè & secundum imaginationem, altero modo Physicè & secundum rem; permagni autè referre vtro modo sumpta fuerit, etenim Mathematicè possibilis est, vt videtur Mathematicis, & Boëtio, qui in categoria Ad aliquid, inquit eius demonstrationem esse inuentam, seque eam fuisse explicaturum nisi breuiari studere voluisset. Imaginatur enim (ait Zimara) Mathematicus lineam rectam incuruari, & fieri circularem, & contra, ipsam circularem rectificari, vt omni ex parte cœquetur lineæ rectæ. At vero Physicè, & secundum rem, hoc impossibile est; nūquā enim linea recta potest re ipsa perfectè adaptari & congruere circulari, nisi desinat esse recta; & cum æqualia dicātur esse ea quæ sibi inuicem congruūt, nunquam profecto secundum rem quod est circulare poterit æquari recto, quare sic impossibile est quadrari circulum. Hac autem distinctione posita, putat Zimara omnes opiniones inter se conciliari posse; nam qui aiunt circulum posse quadrari, intelligunt Mathematicè; qui autem negant, intelligunt Physice; porro hanc distinctionem videtur probare & confirmare Auerroes in 7. Phys. comm. 29. ita scribens. *Impossibile est lineas rectas circularibus, aut contra circulares rectis, denique quacunque non sunt eiusdem speciei, sibi inuicem æquari. Quod autem dicunt Geometra, quod linea recta est breuissima linea omnium quæ duci possunt ab uno puncto ad aliud punctū, dicitur largè, & equalitas dicitur de eis ferè æquiuocè, & similiter hoc quod dicunt quod circūferentia alicuius circuli est æqualis figuræ polygoni: & Geometer decipitur in hoc; quia possibile est existimare lineam rectam quæ incuruetur & fiat circularis, & quia hoc accidit in mento, attribuit*

*Opinio Zimara aientis
Quadraturā
circuli esse
possibilem
mathematicè
sed non Physicè.*

hoc propriè ipsi Geometæ. Hæc Auerroës. Neque vero inquit Zimara, incredibile videri debet idem esse possibile Mathematicè quod non est possibile Physicè; cum possit hoc permultis exemplis confirmari, nam motus circulares inter se contrarios esse, & quantitatem augeri & diuidi posse in infinitum, & velocitatem motus infinitè intendi & remitti posse (de quo vide apud Auer. 3. Phys. 60. & 4. Phys. 72. & 1. de Cælo 32.) verum est secundum abstractionem quandam Mathematicam, falsum autem & impossibile, secundum rationem & considerationem Physicam. Hactenus Zimara.

Refellitur opinio Zimaræ, & eorum qui negant Quadraturam circuli possibilem esse.

C A P. X X.

SUPRADICTA opinio Zimaræ multis de causis nobis non probatur. Primò, quia putat quadraturam circuli, eo fieri, quòd imaginemur, aut lineam rectam flecti in curuam, aut hanc dirigì in rectam, cum hoc longissimè absit cum à veto, tum à doctrina Mathematicorum; etenim quadrare circulum non est aliud, quàm reperire aream alicuius quadrati, parem & æqualem areæ cuiuspiam circuli; non ut inter se congruant & planè coaptentur inuicem, hoc enim non solum impossibile est in quadrato & in circulo, sed etiam in ipsis figuris rectilinis quæ diuersa specie continentur; nunquam enim triangulum quadrabit, & congruet cum quadrangulo, aut quauis figura aliùs speciei; quippe cum species & ratio figuræ consistat in indiuisibili: certum tamen est omnes figuras rectilneas quadrari posse, ut ex 14. propositione 2. libr. Elem. Euclidis, perspicuum est. Æqualitas ergo quadrati & circuli in eo est, ut areæ vtriusque figuræ sint æquè capaces; sed isti, ut opinor, falluntur, quia idem iudicium faciunt de lineis secundum actum sumptis, atque si accipiantur secundum potentiam, cum tamen permultum intersit; in triangulo enim rectangulo, latus subtendens angulum rectum, per se, ac secundum actum, minus est reliquis duobus lateribus simul sumptis, ut patet, ex 20. propositione primi Elementorum Euclidis: ac secundum potentiam est par, ac æquale illis, quia quadratum quod fit ex tali latere, æquale est duobus quadratis, quæ ex duobus reliquis lateribus existunt, ut docet Euclides eodem libro propositione 47. & in amblygoniis triangulis latus subtendens angulum obtusum minus est reliquis duobus, facit tamen quadratum maius duobus quadratis aliorum laterum, ut est in secundo Elementorum propositione 12. Theon item Mathematicus in primis nobilis, scribens in pri-

primum librum Almagesti, vbi sermo est de capacitate figuræ circularis, pulchrè demonstrat positis duabus lineis æqualibus, vna recta, altera circulari, ampliorem aream effici à circulari, quàm à recta; sed commorari in his, superuacaneum ducent, qui rationibus Mathematicis, vel mediocriter fuerint eruditi. Illud quoque non vacat errore, quod inquit Zimara, quadraturam circuli Physicè impossibilem esse, nequaquam vero Mathematicè; cum tamen contra plane res se habeat, nam, & verisimile est in corporibus naturalibus, vel artificiosis, esse aliquod quadratum peræque capax, atque aliud corpus amplitudine torunda: & quadratura Archimedis (vt supra exposui) in materia sensibili, & in corporibus mechanicis habetur, atq; vsurpatur pro perfecta, & absoluta, quæ tamen ad regulam Mathematicorum, non est exacta. Adde, quod illa definitio æqualitatis, propter quam Zimara negat quadraturam circuli Physicè possibilem esse, non est Physica, sed Mathematica; quippe quæ in communibus animi conceptionibus numeratur ab Euclide. verum germanam illius definitionis intelligentiam, nec Zimara, nec quidam alij aduersarij quadraturæ (vt ostendemus infra) videntur assecuti. Hæc contra Zimaram.

Sed nos possibilem esse Quadraturam circuli, aggrediamur demonstrare. Primò, ea, ex quibus Archimedes concludit Quadraturam circuli, in libro de Dimensione propositione 1. non sunt impossibilia: nam quamuis ibi ponit trigonum orthogonium, cuius vnum latus sit æquale peripheriæ circuli, & neque ab ipso neque à quoquam alio demonstratum fuerit, dari lineam rectam æqualem peripheriæ circuli, tamen Eudocius Ascalonita illam propositionem Archimedis exponens, ait eiusmodi rectam possibilem esse, quin etiam talem aliquam reperiri in natura, à nullo plane dubitari. Lineas item Helicas, per quas Archimedes pulchrè quadrat circulum, quis sanæ mentis neget, aut posse reperiri, aut certe effici posse à Deo? nam cum huiusmodi lineas cogitatione depingimus, nihil mens reperit in his, aut rationi repugnans, aut quod obstat aliquo modo, vt esse nequeant. Deinde, si Archimedes quadrauit Parabolam, quæ est area quam linea recta & curua circumscribunt, cur non circulus etiam quadrari possit? Præterea, si angulo curuilineo (vt est apud Proclum 2. lib. super Euclidem) inuenitur rectilineus maior, & minor, atq; etiam par, cur non idem contingere possit in ipsis figuris rectilineis, & curuilineis? Adhæc si Hypocrates quadraffet omnes lunulas, quas adhibet in sua demonstratione, proculdubio (vt etiam cõfiterentur Mathematici, qui eiusmodi demonstrationem redarguunt) quadrauisset circulum. Atqui si is vnam aliquam lunulam quadrauit (vt verè quadrauit)

hoc est certissimo argumēto, omnes quoque posse quadrari, quippe quum omnium lunularum par ratio, par item facilitas, & difficultas ad quadrandum, esse videatur. His accidit, quod non minus difficile videtur quadrare lunulam, quàm semicirculum, aut aliam quampiā sectionem circuli; propterea quod lunula habens vtramque lineam curuam, magis est dissimilis figuræ rectilineæ, quàm semicirculus, vtpotè qui saltem alteram lineam rectam habeat. Cum igitur lunula quadrata fuerit ab Hippocrate, quid prohibet etiam semicirculum quadrari posse? eo autem quadrato, totius quoque circuli quadratura in promptu est. Postremò (vt quo argumento oppugnant aduersarij Tetragonismus, eodem nos ipsam tueamur) si esset impossibilis quadratura circuli, id sane vidissent clarissimi quique Mathematici, qui ea in re multum elaborarūt: & non solum à querendo destitissent, sed etiam docuissent huiusmodi problema esse impossibile, ceu est ab ipsis de diametro, quod sit incommensurabilis costæ, luculenter explicatum atque demonstratum. sed ad dissoluendas rationes quibus oppugnatur Tetragonismus, veniamus.

Soluantur rationes contrariæ.

C A P. XXI.

RATIONES autem, quibus Tetragonismus labefactari existimatur, parui negotij est dissolvere; nam sicubi Aristoteles & Auerroës aut etiam alij, docent rectum, & curuū inter se comparari, & æquari non posse, loquūtur sane de perfecta comparisonē, quæ secundum Aristot. 7. Physic. tantum versatur in iis, quæ specie atoma continentur. Quocirca eam remouet etiam à genere, vtpote in quò propter magnam differentiarum atque specierum varietatem, asserat complures æquiuationes delitescere. Vel alio etiā modo hæc possunt expediri: posito nimirum duplici genere comparisonis, vno secundum similitudinem, quod fit in iis tantum, quæ sunt eiusdem speciei: altero autem secundum proportionem, quod latissimè patet, pertinens etiam ad ea, quæ sunt diuersorum generū; hanc duplicem rationem comparisonis, colligere licet ex iis, quæ scribit Arist. 2. de Generatione tex. 37. Perfecta igitur æqualitas in iis tantum est, quæ sunt eiusdem speciei; quæ enim ita sunt æqualia, sibi inuicem apposita, perbellè congruūt inter se: id quod minime conuenit in quantitates rectas & curuas, quinimo nec in vllas quantitates differentium specierum, quales quales fuerint conuenire potest; nunquam enim trigonum cum tetragono, aut pentagono hac ratione congruet, aut plane conformabitur; ergo vt perfectam æqualitatē

in recto, & curuo non ponimus, ita aliquam vim, & rationem æqualitatis, in ipsis reperiri posse affirmamus: vt spacio quod circulus cōtinet, par & æque capax spacium à quadrato effici valeat. Non enim hoc loco verba facimus de parilitate lineæ rectæ & curuæ perfectæ secundum actum, sed secundum potentias huiusmodi linearum, Potentia vero lineæ quæ nam sit, nouimus ex 2. lib. Elem. Euclidis. Porro, illa definitio æqualitatis, *Æqualia esse quæ sibi mutuo congruunt.* Non sic traditur ab Euclide, sed potius è cōuerso. *Quæ sibi mutuo congruunt, ea sunt inter se æqualia.* Quo modo sumpta hæc seu definitio, seu potius communis animi conceptio, vniuersæ, & absolute vera est, neque aduersatur quicquam nostræ sententiæ; sin autem enuntietur, quemadmodum aduersarij volunt, accipi debet de perfecta æqualitate, quæ est in his tantum, quæ subiecta sunt eidem speciei. Quod si contendant in hac definitione æqualitatis, magnam vim esse ad tollendum tetragonismum, profecto ex ipsa pari ratione ego concludam, neq; trigonum neque pentagonum, neque vllam aliam figuram rectilineam, quæ specie modò differat à tetragono, quadrari posse; neque enim huiusmodi figuris accommodari potest illa definitio æqualitatis, quod qui non videt quam sit absurdum, is plane rudis, & ignarus est disciplinæ Mathematicæ. Argumentum petatum ex auctoritate eorum, qui cum diu multumque laborauerint in demonstrando hoc problemate, tamen adhuc perfectam demonstrationem non compererint, non modo nobis non aduersari, sed retorqueri posse in aduersarios paulo supra explicauimus. Verum hæc sit satis de Tetragonismo: in quo declarando aliquanto longius prouecti sumus, vt aperiremus iis, qui dant operam Philosophiæ, quid ea de re sentiendum sit, ne forte quisquam à vero abducatur, captiosis quorundam deceptus argumentis.

Illud autem non est hoc loco prætereundum, recte Alexandrum dubitare (vt Simplicius refert) num tetragonismus per sectiones, quæ Arist. nominat 1. Phy. tex. 11. sit Hippocratis; is enim non per sectiones, sed per lunulas quadrabat circulum, vt ipsemet Arist. auctor est in 1. Elench. cap. 10. quantum vero inter lunulam, & sectionem interfit, notū est non modo imbutis, sed etiā tinctis modò Geometria; quare vel ad aliū referendus est hic Tetragonismus, cuius demonstratio non peruenit ad nos, vel nomen sectionis *κατακλιπῶν*, positū fuit ab Arist. pro vocabulo lunulæ, fortasse, quod Hippocrates nō solum lunulis sed multis quoq; circuli sectionibus vtatur in sua demonstratione. Verū illius demonstrationis vis, atque robur, non in sectionibus circuli, sed in lunulis collocatum est. Circumfertur etiam quidam libellus nomine Campani, in quo auctor illius, per sectiones

circuli conatur ostendere quadraturam eius. Primum, diuidit peripheriam circuli in quatuor partes æquales, tum assumens proportionem circumferentiæ ad diametrum traditam ab Archimede, perinde ac fuisset certa, & comperta, ponit quatuor lineas rectas pares illis quatuor peripheriæ partibus, ex quibus conflatum quadratum putat fore par illi circulo, cuius peripheria quadripartito diuisa fuerat. Quæ demonstratio tot erroribus scater, vt recte opinetur Bureon eam non esse Campani, qui fuit clarissimus Mathematicus, sed ab aliquo Geometriæ indocto, quo sibi maiorem legentium gratiam promereretur emissam, atque euulgatam fuisse nomine Campani. Alexander autem scribit, existimasse quosdam, propterea quod compierissent eundem numerum esse circularem, & quadratum, vt viginquinque est numerus circularis, quia ab eodem in idem procedens terminatur: est item quadratus, quoniam fit ex ductu quinarij in se, in circuli quoque magnitudinibus se inuenisse quadratum. Sed hæc demonstratio (inquit Alexander) non ducitur ex principiis Geometricis sed Arithmeticis, neque necessarium est quidquid reperitur in numeris etiam reperiri in magnitudinibus: Etenim inter quoscunq; numeros reperitur rationalis proportio, quæ tamen inter quascunq; magnitudines, vt verbi gratia inter diametrum, & costam, non inuenitur. Verum Simplicio incredibile videtur fuisse aliquos, qui tam pingui, & rudi demonstratione vterentur ad quadrandum circulum; sed forte verisimilius esse, nonnullis, cum vidissent in numeris eundem simul esse quadratum, atque circularem, venisse in mentem vt quærerent etiam in magnitudinibus, quadraturam circuli. Atque hæc dicta sint de quæritate secundum Mathematicam eius consideratione. Restat vltima quantitatis consideratio, quæ est Physica, secundum quam explicanda est illa apud Philosophos percelebris quæstio de Maximo & Minimo.

De Maximo, & Minimo.

CAP. XXII.

ONIAM supra demonstratum fuit, quantitati ea ratione vt quantitas est, non repugnare eam vel augeri vel diuidi in infinitum; nunc videndum est, an idem quoque conueniat in quantitatem naturalem; an potius quantitas rerum naturalium habeat certos præfinitosque magnitudinis & paruitatis fines, quos natura transire nequeat. Hanc quæstionem ferè in scholis nuncupant de Maximo & Minimo, & disputant an detur Maximum & Minimum in rebus naturalibus. Quo autem dilucidius explanentur,

& facilius percipiantur ea quæ sunt à nobis tractanda, diuidemus hanc quæstionem in duas partes, in priori, quædam prædocebimus ad intelligentiam quæstionis perutilia; in posteriori, exponemus nonnullas propositiones, in quibus propositæ quæstionis explicatio continetur.

Primò, sciendum est olim apud Philosophos Latinos in tractatione huius quæstionis, fuisse admodum vñitata hæc quatuor vocabula, *Maximum quod sic, Minimum quod sic, Maximum quod non, Minimum quod non.* Appellabant Maximū quod sic, terminum quantitatis sub qua res naturalis esse potest, & non sub maiori, ita ut attingere quidem possit illum terminum, transire autem non possit. *Maximum quod non.* Minimum quod sic, dicebatur terminus quantitatis sub qua res potest esse sed non sub alia vlla minori. Maximum quod non, vocabatur terminus quantitatis sub qua res non potest esse sed benè sub quacunque maiori, modo nō transeat modum magnitudinis, quem supra diximus maximum quod sic; & hoc modo dicebatur, quoniam versus paruitatem, erat maximum eius quantitatis sub qua non potest esse res. Minimum quod non, erat terminus quantitatis sub qua res non potest esse, sed bene sub minori, modo non excedat terminum paruitatis, quem supra vocauimus Minimum quod sic; & dicitur hoc nomine, quia est Minimum eius quantitatis, sub qua non potest esse res versus magnitudinis excessum. Hæc olim vt dixi à Philosophis Latinis, sicut alia multa, nimis horridè & obscurè dicebantur. Quocirca dicendi obscuritas rerum difficultati adiuncta, mirum in modum augebat discendi laborem. Verum quia hæc iam exoleuerunt, negligi possunt sine vlllo Philosophiæ detrimento.

Deinde, Maximum & Minimum licet propriè sint in quantitate, hoc est in magnitudine & multitudine, tamen etiam transferuntur ad alia multa, quæ induunt rationem aliquam quantitatis, cuiusmodi sunt pondera, mensuræ, & in potentiis magna vel parua virtus, in motu velocitas & tarditas, in tempore longum & breue, in qualitate intensum & remissum, deinde in perfectione magnum & paruum Metaphoricè sumpta.

Postea, Maximum & Minimum dupliciter accipi possunt, vel positiuè vel negatiuè; dicitur positiuè Maximum, quod est maius omnibus aliis, & Minimum positiuè, quod est minus omnibus aliis. Dicitur autem negatiuè Maximum, id quo non est aliud maius, potest tamen esse aliud ei æquale; Minimum etiam negatiuè dicitur id quo non est aliud minus, potest tamen aliud esse ei æquale secundum paruitatem. Itaque Maximum positiuè excludit maius & æquale, Maximum autem negatiuè, excludit quidem maius, sed non æquale.

Quid sit maximum quod sic, minimum quod sic, maximum quod non, & minimum quod non.

Maximum & Minimum in quibus rebus spectantur.

Maximum & Minimum dicuntur vel positiuè vel negatiuè.

Idémque contingit in Minimo.

Præterea, Maximum & Minimum possunt considerari dupliciter, vel absolutè, vt quæratnr an in mundo sit aliquid Maximū omnium aut Minimum, vel definitè secundum vnamquamque speciem rerum, vt an in specie humana sit maximus homo & minimus homo; atq; hoc modo potest quæstio tractari tripliciter, primum in viuentibus, tum in elementis, deinde in mixtis inanimatis.

Adhæc, dupliciter aliquid potest terminari secundum magnitudinem; vno modo, intrinsecè, quia secundum naturam suam poscit talem terminum magnitudinis, quem naturaliter non potest excedere: Altero modo extrinsecè, quia non ex se sed extrinsecus terminatur, & prohibetur maius effici: velut si dolium sit plenum vino, illud vinum quatenus existit in dolio, non potest ampliùs augeri, prohibente ipso dolio, à quo determinatur & continentur, quamuis per se possit esse maius.

Dupliciter etiam considerari potest Maximum & Minimum, vel in re quæ per se existit, vel in re quæ inexistent in alia; quæ enim potest an possit dari minima aqua per se existens, & an possit dari minima aqua inexistens alij, hoc est an possit dari minima pars aquæ.

*Quot modis
fiat accretio.*

Postremò, duplex est accretio, vna viuentium propria, quæ efficitur ab anima, ex alimento, vi caloris naturalis: Altera, quæ reperitur etià in non viuentibus, quæ fit tripliciter: Vno modo intrinsecè per rarefactionem, quo modo aqua & aër & alia corpora calefacta atque rarefacta euadunt ampliora: Altero modo extrinsecè per solam appositionem, vt si terræ adiungas terram & aquæ aquam: Tertio modo per generationē, vt ignis augetur suppositis ei lignis: ex ipsis enim gignitur nouus ignis qui priori coniunctus videtur eum amplificasse. Atque hæc quidem nunc prædocere voluimus, quibus expositis, ad explanandam quæstionem propositam commodiùs ingrediemur. Cuius quæstionis explanatio, in decem propositionum proximè sequentium explicatione, tota continetur.

*Ponuntur nonnullæ Propositiones, quibus explicatur quæstio
de Maximo & Minimo.*

C A P. X X I I I.

R I M A propositio, est actu in mundo aliquid maximum secundum magnitudinem, vt primum cælum omnia alia continens, & nullum aliud corpus extra se habēs. Est etiam actu aliquid minimum secundum paruitatem, vel positiuè vel negatiuè: nam si non esset aliquid minimum saltē negatiuè, sed quo cunque paruo dato semper aliud minus existeret, oporteret infinità esse acta

multitudinem rerum, quam non posse actu reperiri, supra fuit demonstratum.

Secunda propositio, in qualibet specie rerum naturalium datur Maximum & Minimum. Hæc probatur tripliciter. Primò, quia natura & forma cuiuslibet rei naturalis, virtus item & potentia, denique actiones & motus, omnia inquam hæc, sunt naturaliter definita & determinata, quamobrem necesse est etiam quæritatem quæ propter illa tria datur rebus naturalibus, definitam & determinatam esse; quod declarans B. Thomas in 1. Part. q. 7. art. 3. ita scribit. *Omne corpus naturale aliquam formam habet determinatam: cum igitur ad formam substantialem consequantur accidentia, necesse est ut ad determinatam formam consequatur etiam determinata quantitas; unde omne corpus naturale habet determinatam quantitatem in maius & minus.* Deinde, videmus esse rei naturalis admodum variari secundum variationem quantitatis in maius & in minus, cum igitur esse cuiuslibet rei sit determinatum, non poterit quæritas rei naturalis indeterminatè variari, sed erunt certi termini magnitudinis & paruitatis, intra quos tantum potest conseruari esse rei naturalis. Postea, idem perspicuum fit si consideremus omnes species rerum naturalium; in qualibet enim specie reperiemus præfinitam magnitudinem & paruitatem, quam nunquam excellunt indiuidua illius speciei (verbi gratia) homo nunquam attingit magnitudinem cypressi, nec diminuitur ad paruitatem formicæ; & mus nunquam peruenit ad magnitudinem elephanti, nec ad paruitatem pulicis. Postremo, *Natura* (vt inquit Arist. 1. de Gener. animal. cap. 1.) *vitare solet infinitum, infinitum autem sine caret, natura autem in omnibus sine querit.* & in 8. Phys. text. 15. ait, nihil eorum quæ natura sunt esse indeterminatum & inordinatum: Et vulgata est Philosophorum sententia, naturam esse determinatam ad vnum. Vide quæ in hanc sententiâ scribit Commentator 6. Phys. comm. 91. & in 8. Phys. comm. 62. cuius verba hic non ascribimus, ne vbi non maximè opus est, longiores simus. Quis autem sit præcisè terminus magnitudinis & paruitatis, in qualibet specie rerum naturalium, propriè cognoscere, difficillimum est, ne dicam impossibile; nam quemadmodum facile est assignare magnitudinem vel paruitatem ad quam non potest peruenire homo, ita difficile est assignare certam aliquam magnitudinem & paruitatem, ad quam præcisè peruenire potest, & nō vltra progredi.

Tertia propositio. In viuētibz est certa & definita magnitudinis ratio versus vtrumque extremum, vt neque ad quātamcumque molem crescere, neque sub quantauis paruitate constare queant. Hoc probari potest tum multis & illustribus testimoniis Aristotelis, tum etiam rationibus. Aristoteles 1. Physicorum tex. 36. sic ait *impossibile est*

Clarissima testimonia Aristotelis de Maximo & Minimo quod est in viuētibz.

animal, vel plantam, quantamcumque esse secundum magnitudinem & paruitatem, neque eorum partes. In libro 2. de Anima textu 41. ita scribit. *Omnium natura constantium, terminus est, & ratio magnitudinis & augmenti.* In 4. libro de Generatione animalium cap. 4. hæc habet. *Perficiendi cuiusque animalis, certa est magnitudo, tum ad maius, tum ad minus, quem terminum non supergrediuntur ut vel maiora vel minora euadant, sed in medio magnitudinis spacio excessum defectumve inter se capiunt.* Denique apud eundem Aristotelem in 7. libro Politicorum capite 4. sic est scriptum. *Sed ut ceterarum rerum, animalium, stirpium & instrumentorum, sic civitatis mensura quadam est & modus: horum unumquodque nec si valde exiguum sit, nec si excedat magnitudine, vim suam retinebit, sed modo prorsus naturam amittet, modo in statum incommodum delabatur.* Etenim *navigium prorsus non erit, nec si unius palmi sit, nec si pateat stadiis duobus, sed ad quandam magnitudinem progressum, modo propter exiguitatem, modo propter exuperantiam, incommodam navigationem efficiet.* Hæc Aristoteles. Potest etiam idem probari his argumentis. Primò, quia ipsa augmentatio per quam acquiritur quantitas viventium, est determinata; tum quia est motus naturalis habens in rebus corruptibilibus determinatum terminum ad quem; tum etiam quia est operatio proficiens à virtute augmentatiua, quam sicut aliam quamlibet virtutem naturalem, necesse est determinatam esse. Deinde, omnium instrumentorum est definita magnitudo & paruitas, ut ait Arist. in 1. & 7. lib. Politicorum, idque demonstrat experientia, non enim quantalibet secundum magnitudinem & paruitatem, aut terra, aut naui, ut possumus ad secandum vel nauigandum: idemque euenit in aliis instrumentis; sed corpora animata sunt instrumenta ipsius animæ sicut ait Arist. in 2. de Anima text. 37. & id sanè declarat definitio animæ, est enim Anima actus corporis organici: oportet igitur determinatam esse omnium corporum animatorum magnitudinem atque paruitatem.

Quarta Propositio. In elementis est determinata magnitudo extrinsecus; namque magnitudo eorum circumscribitur ac determinatur & à cælo, à quo continentur omnia, & à mixtis, quorum sunt partes, & ratione materiæ primæ; cum enim materia totius vniuersi finita sit & habeat determinatam molem, nequaquam permittit magnitudinem elementorum indefinitam esse.

Accretio Elementorum quæ fit per additionem, vel per generationem potest fieri in infinitum.

Quinta Propositio. Elementa possent ex se nisi aliud obstaret, indefinitè augeri, vel per additionem, vel per generationem; hoc per se clarum est, & docetur ab Arist. in 2. de Anima text. 41. etenim si aquæ apponeretur aqua in infinitum, quis non videt fore, ut moles aquæ cresceret in infinitum? aqua enim quæ adiungitur, quantavis fuerit nihil planè officit præexistenti aquæ, quin etiam quo maior est aquæ moles,

moles, eo fortior & potērior existit ad agendum, & ad seipsam conseruandam: similiter tandiu ignis augeri potest, dum ei apponuntur ligna, nec ignis augeri desinet nisi defuerit combustibile. Nā quod quidam dicunt, dari posse maximum aliquem ignem, cui si stuppa subiiceretur, aut eam nō combustum iri, ne videlicet euaderet ignis maior maximo, aut si combureretur, necessarium fore vt quātus est ille ignis nouus qui ē stuppa gignitur, tanta pars præexistētis ignis alibi corrumpatur: hoc inquam adeo non dico falsum sed etiam ridiculum & fatuum est, vt planē indignum sit refutatione.

Sexta propositio. Variatio quantitatis secundum magnum & paruum, quæ sit per condensationem & rarefactionem in elementis, est intrinsecē determinata. Hoc manifestum est. primò, ex eo quia rarefactio & condensatio elementi non fit sine alteratione eius corruptiua; sicut igitur alteratio & corruptio elementi determinata est, ita rarefactionem & densationem oportet esse determinatam. Tum, experientia clarē demonstrat aërem seu vāporem, cum nimium densatur, verti in aquam, si autem nimium rarefcat mutari in ignem, similiter aquam dēfatione terrefcere ac lapidescere, rarefactione autē verti in vāporem & aërē. Postea, si talis variatio quantitatis esset indeterminata, nihil prohiberet ignē effici tam dēsum quā est terra, & hāc tam rarā, quā est ignis, quod sanē remotū est à vera ratione, nū ob alia, tū ob id quod raritatis comes est leuitas & calor, dēfatis autem, grauitas & frigus; non potēst autem in terra tanta esse leuitas & caliditas quanta est in igne, nisi terram appellemus ignem.

Septima propositio. Elementa intrinsecē determinant sibi certam paruitatem. Hoc fere omnes communiter sentiunt, & dicūt & probari ac persuaderi potest iisdem planē rationibus, quibus supra fuit confirmata secunda propositio. Verū ego non video, cur probari non possit opinio Scotistarum affirmantium, elementum, licet extrinsecē, hoc est propter ambientis, & aliorum corporum repugnantiam, subsistere nequeat sub quacunque paruitate, tamen intrinsece, & ex natura sua, non exigere determinatam paruitatem, sed posse sub quantumuis parua quantitate existere? Cur enim determinata paruitas requiritur in elemento? an propter materiam? sed quantitatis determinatio est à forma; & cum materia sit incorruptibilis, nō est timendum, ne ob quantamlibet paruitatem aliquid mali ei accidat. An ob ipsam quantitatem? at quantitas cum sit infinitē diuisibilis, ex se non habet minimum. An propter formam substantialem elementi? Sed hæc cum immediatē sit in materia prima comes quantitatis, & primarum qualitatum, induit in hoc conditionem materiæ ac quantitatis. Et si calor ex se non habet minimum ratione inten-

Per rarefactionē & condensationem non possunt elementa infinitum augeri.

An elementa ex se & intrinsece, exigant certam & definitam paruitatem.

sionis, vel remissionis, cum enim generetur per motum, non potest assignari in eo prima vel minima pars, sicut nec in motu, cur intrinsecè & ex se habere debet minimū ratione extensionis? quod si hoc verè concluditur de calore & qualibet prima qualitate, verè itidem concluditur (nisi fallor ego) de forma substantiali elementi, præsertim si ea sit intensibilis & remissibilis (vt quidam putant) secundum intensiōem, & remissionem primarum qualitatum. Deinde, cogitetur portio aliqua materiæ minor ea paruitate, quam elementum dicitur intrinsecè sibi determinare, & applicetur ei ignis, aut producat in ea calorem & formam ignis, aut non; si producat, ergo ignis non determinat sibi certam paruitatem, ostensum enim est infra paruitatem quæ ponebatur minimum ignis, reperiri posse formā ignis: si non producat, cur? namque cum tota materia prima sit vnius rationis, quælibet pars eius sicut per se est materia prima, ita per se est in potentia proxima ad qualitates & formas elementares, ex qualibet igitur particula materiæ primæ quantumvis parua, si applicetur ei agens, potest produci qualitas & natura elemēti, non aliter quam ex quauis alia parte materiæ. Adhæc, non datur (de quo sanè conuenit inter omnes) minimum aquæ inexistens. Homogenea enim (vt Aristot. innuit in lib. de Sensu & sensibili cap. 3.) non diuidūtur ad minimum. Etenim cum forma aquæ vnius rationis sit in omnibus suis partibus, & ipsa sit extensa secundum extensionem quantitatis, sicut non potest assignari minimum quantitatis inexistens, quia illud erit continuum diuisibile in partes, quarum quælibet erit minor illo minimo, ita non potest assignari minimum aquæ, quia quodcunque ponetur, erit continuum habens partes, quarum quælibet est aqua; natura igitur aquæ non requirit certam paruitatem, sed in qualibet potest esse, siue per se existendo siue inexistendo alij: nam quòd in qualibet paruitate non possit per se existere, hoc non accidit propter ipsius aquæ naturam, alioquin semper accideret, siue aqua per se, siue in alio existat; sed accidit ob repugnantiam ambientis, & aliorum quæ non permittunt aquam sub qualibet paruitate posse conseruari. Potest igitur satis probabiliter dici ac defendi, elementa intrinsecè non habere vel exigere determinatam paruitatem, sed tantum extrinsecè, quia nimirum nisi sub certa quadam quantitate non possunt conseruari, corrumpentibus ipsa ex terminis contrariis. Er quoniam hæc sententia placet Scoto, perpendi etiam possunt rationes quas ad eam probandam ponit in 2. Sent. dist. 2. quæst. 9.

Octaua propositio, de mixtis inanimatis idem dicendum quod de elementis & viuētibz dictum est. Si enim mixtum inanimatum fuerit penitus Homogeneum, vt aurum, eadem planè ratio erit eius

quæ elementi. Sin autem fuerit etereogeum, vt magnes vel aliud quidpiam, non erit in hoc absimile rerum viuientium.

Nona propositio, de partibus quæ inexistunt suis totis, ita dicendum est: si sunt dissimilares vt manus & pes, habent determinatum maximum & minimum; alioquin nec ipsa animalia haberent, quippe quæ ex illis proximè constent; & cum eiusmodi partes sint instrumenta operationum animalis, oportet eas habere determinatam magnitudinem: sin autem fuerint partes similes vt caro, non potest in eis dari minimum inexistens, nec sic habent determinatam paruitatem, velut paulò ante ostensum est sub finē septimæ propositionis.

Decima propositio. Tribus viis cognouerunt Philosophi maximum & minimum in qualibet specie rerum naturalium. Primum experientia, nam in qualibet specie cernebant statui posse certam paruitatem & magnitudinem, ad quam nunquàm pertingunt indiuidua illius speciei. Deinde, ex operatione, namque videbant operationem & esse cuiuslibet rei, insigniter admodum variari, variata eius quantitate. Postremo, exemplo & similitudine rerum artificia-
Quibus viis Philosophi cognouerint esse Maximum & Minimum in cunctis rebus naturalibus.

lium. Etenim ars vtitur instrumentis determinatæ quantitatis, nec quantumuis aut magnum aut paruum instrumentum, potest opus suum perficere. Porro, aut nunquàm aut perquam raro contingit, vt res naturales attingant suum maximum & minimum. Sic enim, facta minima mutatione, ad interitum laberentur. Hoc igitur periculum deuittans natura, non permittit res naturales peruenire ad maximum & minimum, ne in incertum discrimen adducantur. Verùm huius, & quæstionis, & libri, hic finis esto.

FINIS DECIMI LIBRI.

DE LOCO

LIBER VNDECIMVS.

RATIO & ordo doctrinæ poscit, ut post quantitatem, agamus de loco. Etenim res naturales, præsertim caducæ ac mortales, statim atque habent quantitatem, necessariò locum aliquem occupant. Sicut enim esse diuisibile, est passio quantitatis ei conueniens absolūtè; sic etiam occupare locum, & habere situm est passio quantitatis conueniens ei in ordine ad aliud. Licet autem corpus naturale propter quantitatem sit in loco, in hoc autem vel illo loco, est propter qualitates moriuas. Terra enim & ignis sunt in loco, quoniam habent quantitatem; est autem ignis in loco sursum, propter leuitatem, terra autem in loco deorsum, propter grauitatem. Verùm, de loco hæc tractanda sunt hoc libro: Primum enim, explicabimus proprietates loci, non quidem omnes quas tradit Arist. 4. lib. Phys. text. 30. Sed præcipuas tantum; quæ sunt quinque, Continere locatum: Trahere ipsum ad se: Conseruare ipsum: Dare motui locali vnitatem, distinctionem & specificationem: Denique esse immobilem. Deinde, inuestigabimus quomodo locus sit immobilis: Postea, refellemus sententiam Galeni & Philoponi, qui sequuti veteres Philosophos, existimarunt locum esse interuallum quoddam longum, latum, & crassum: Adhæc, agemus de loco cæli: Ad extremum disputabimus, an si esset vacuû, posset per ipsum fieri motus localis in tempore; nam si posset fieri, vel locus non esset superficies corporis continētis, vel certè motus localis posset fieri sine loco. Illud autem lectorem præmonere volumus, quotiescunque viderit in hoc libro citari textus Aristotelis non citando librum unde illi deprompti sint, intelligendum esse, eiusmodi textus omnes esse ex quarto libro Physicorum, in quo Aristoteles à principio libri vsque ad textum quinquagesimum agit de loco. Sed iam ad exponendas loci proprietates, aggrediamur.

Explicatum

*Explicantur quinque proprietates loci, quæ sunt continere locatum, trahere
ad se, conseruare, dare unitatem & distinctionem motui
locali, & esse immobilem.*

C A P. I.

RIMA proprietas loci est continere locatum. Quatuor au- *Quatuor ob*
tem ob causas potest vnum corpus indigere alio à quo con- *causas vnum*
tineatur. Primo, vt ab eo figuretur & formetur, sicut aqua *corpus conti-*
figuratur à vase. Tum, vt conseruetur ab eo, sunt enim quædam loca *netur ab alio,*
salubria alia vero insalubria. Deinde, ob dispositionem & ordinem *velut elemē-*
secundum quem corpora minora & ignobiliora debent contineri à *ta à pælo.*
corporibus maioribus, superioribus, & perfectioribus. Postremò,
ob id dependentiam quæ est inter patiens & agens, motum & mo-
uens; nam patiens & mobile continentur ab agente & mouente. Ob
has omnes causas elementa continentur à cælo. Nam cum per se
nullam habeant certam & definitam figuram, vt dicitur 3. de Cælo
67. extrinsecus accipiunt figuram rotundam, nempe à cælo; similiter
cum sint caduca & mortalia, reguntur & conseruantur à cælo: præ-
terea quoniam sunt minora & dignitate inferiora, merito subiiciun-
tur illi; postremò, quoniam cælum habet se vt mouens & agens, ele-
menta verò tāquàm materia quæ mouetur & patitur, recte se habet,
vt cælum contineat, & elementa contineantur. *Cur celi aliq*
Quoniam autem in cælis, alij continentur ab aliis, tamen id non accidit propter duas *contineantur*
prioris causas. Vnusquisque enim orbis per se habet propriam fi- *ab aliis.*
guram, & cum sit incorruptibilis, non indiget alterius conseruatione;
sed id contingit ob duas posteriores causas. Quoniam enim or-
bes alij sunt maiores, alij minores, & alij mouent, alij vero mouentur,
hinc fit vt alij contineantur ab aliis. Primum autem cælum à nullo
continetur, quia nulla subest causa earum quas commemorauimus,
cur debeat contineri ab alio. Dicitur autem improprie locus vt lo-
cus est, continere; nam cum superficies locati, & superficies quæ est
locus, simul (vt dicitur text. 35.) & omnino pares inter se sint, non po-
test vna continere aliam; vnde Aristoteles quamuis recensens pro-
prietates loci, dixit locum continere, tamen id postea quasi corti-
gens, definiens locum, non dixit eum continere, sed esse terminum
corporis continētis. Superficies enim potest considerari tripliciter; *Triplex con-*
vel per se seorsim à corpore, quomodo plerūque consideratur à Ma- *sideratio su-*
thematico, & definitur magnitudo habēs longitudinē & latitudinē *perficiet.*
sine profunditate; vel vt est extremitas corporis, & terminus ipsius;
nam sicut linea punctis, & superficies lineis, ita corpus terminatur
superficie; vel vt est terminus corporis non cuiuslibet, neq; absolute;

P

sed prout est terminus eius corporis, quod continet aliud corpus, ita ut per ipsam corpus cuius est, tangat & contineat aliud; & sic dicitur superficies esse locus. Non ergo locus per se continet, sed prout est terminus corporis continentis, dicitur etiam ipse aliquo modo continere. Atque hinc soluitur dubitatio quædam. Videntur enim prima & secunda proprietas loci traditæ ab Aristotele pugnare inter se: si enim locus continet locatum, quomodo est æqualis illi? nam omne continens, maius est contento. Cui faciliè occurritur. Nam locus per se non continet, sed ratione eius corporis cuius est superficies, quod proculdubio maius est quàm corpus locatum. Nam licet concava superficies orbis lunæ, & connexa superficies ignis, sint æquales inter se, nec vna possit dici continere aliam, tamen cælum lunæ, & continet ignem, & maius est igne.

Secunda proprietas loci, est trahere locatum ad se. Hanc proprietatem nusquam expressè ponit Aristoteles, sed videtur innuere eam text. 4. scribens, quia corpora naturalia sua spontè feruntur ad locum. hinc ostendi non modo locum esse aliquid, sed etiam habere quandam potentiam, supple trahendi ad se corpora. Nam sicut quia videmus ferrum cum appropinquat magneti, ei adiungi & adhærescere, dicimus magnetem habere vim attrahendi ferrum: similiter hoc potest dici de loco, ad quem corpus naturale sua spontè tendit, ei adhærescit, in eoque conquiescit. Præterea, omnes ferè Philosophi hanc proprietatem assignant loco, & Auerr. tangit eam 7. Phys. comm. 10. ubi pulchrè facit triplicem attractionem: Vnam qua attrahens trahendo, etiam ipsum mouetur; ut si vnus homo trahat alium hominè: & talis attractio est motus violentus. Alterâ, qua attrahens non mouetur, verum transmittit vim & qualitatem quãdam qua facit aliam rem ferri & moueri ad se: & sic vnumquodque membrum corporis trahit ad se alimentum; sic magnes trahit ferrum, & ambra paleas. communicari autem aliquam virtutem ab his quæ sic trahunt cum iis rebus quæ trahuntur, indicio est, quod si Magnes illinatur alio, non trahet ferrum, quasi virtutem amiserit; & ambra ut trahat paleas debet antea calefieri; neque potest trahere nisi certo quodam intervallo per quod possit virtus quæ emittitur, peruenire vsq; ad id quod attrahitur: Tertiam vero attractionis speciem, ponit Auerroes eam, qua dicitur vna res attrahere aliam ad se, non quia compellat ad se, neque quod ei qualitatem aliquam largiatur, qua faciat eam moueri ad se, sed quia est finis & perfectio illius rei, & ideo ea res naturali appetitu tendit ad ipsam, vnde Metaphoricè dicitur trahi ad illam; sic finis dicitur trahere agens, & bonum trahit ad se appetitum & (ut est in prouerbio) trahit sua quemque voluptas. Atque hoc postremo

*Triplex species
attractionis
secundum
Auerroem.*

modo locus dicitur trahere locatum. Non enim trahit primo modo, quia tunc locus deberet moueri; ponitur autem immobilis: deinde quia cum talis tractio sit violenta, sequeretur motus corporum naturalium ad sua loca, esse violentos: neque secundo modo, quia non est verisimile locum diffundere virtutem vsque ad corpus quod mouetur ad ipsum: si enim sic fieret motus corporum naturalium, oportet, vt si (verbi gratia.) Lapis ex orbe lunæ moueretur ad centrum, vt centrum virtutem attrahendi illuc usque transmitteret, & longius etiam, si à longiori loco posset moueri, quod est penitus incredibile. Restat ergo, vt locus dicatur trahere locatum tanquam finis, & perfectio eius. Notat autē Auerroes nomen attractionis æquiuoce dici de his tribus modis, nam primo modo conuenit propriè, secundo minus propriè, tertio autem Metaphoricè.

Tertia proprietas loci, est habere vim generandi, conseruandi, & perficiendi id cuius est locus. Primò, hoc docet experientia: Videmus enim non omnia omnibus locis generari, conseruari & perfici; sed alia aliis. Tum, id testatum reliquerunt Philosophi. Hæc est illa potentia, quam Aristot. ait inesse loco textu 4. & in text. 48. & 49. ait enim locum esse similem locato, illum esse tanquam actum, & formam; hoc vero tanquam potentiam, & materiam; clarum autem est, & simile à simili, & partem à toto, & materiam à forma conseruari, atque perfici & 4. de Cælo text. 23. & 24. inquit non esse querendum, cur leue moueatur sursum, aut graue deorsum, sicut non est querendum cur sanabile, prout sanabile est, cum mouetur; moueatur ad sanitatem; quia sanitas est actus & perfectio sanabilis, quatenus sanabile; sic leue mouetur sursum, quia ille locus est perfectio leuis in quantum leue. Sed nihil illustrius ad huius rei probationem adduci potest, quàm quod ait Aristoteles 8. lib. de Historia animalium cap. 28. & 29. scribens pro varietate locorum, variari animantium generationes, operationes, magnitudinem, figuram & mores; quod ipse multis exemplis illustrat. Porphyrius etiam in capite de Genere, scribit patrem, & patriam, seu locum, esse principia generationis. Auerroes 4. Phys. comm. 36. & 4. de Cælo, comm. 34. ait locum esse formam, & perfectionem locati, & alibi dicit ignem esse imperfectum, & quasi æquiuocè ignem extra suum locum. Hoc etiam demonstrat naturalis inclinatio, & propensio corporum; cur enim graue magis appeteret ferri deorsum, quam sursum, nisi in loco inferiori esset aliqua vis consonans, & perficiens ipsum? è contrario autem, quia locus superior est alienus, & contrarius naturæ lapidis, ideo non fertur illuc, nisi violenter. Postremo, ratio ostendit ita esse, sicut enim in paruo mundo, hoc est in humano corpore, membra non conser-

*Quomodo
locus conser-
uet & perficiat locatum*

uantur & perficiuntur, nisi vnumquodque suum locum obtineat, si enim membrum aliquod ex suo loco transmueatur alio, continuo peribit; sic in magno mundo cuius partes sunt omnia corpora, præsertim sublunaria, nisi quodlibet corpus suum locum possideat, nunquam bene habebit, quia conseruatio, & perfectio partis est vt cohærens toti locum suum sibi conuenientem obrineat. Deinde, si oportet hunc mundum inferiorem connexum esse diuinis corporibus, vt ab illis regatur & conseruetur, sicut dicitur in 1. lib. *Meteororum*, talis autem connexio non fit nisi per loca, idcirco enim terra est coniuncta cælo, quia terra proximè est sub aqua, hæc sub aëre, hic sub igni, hic sub cælo: ergo generatio, & conseruatio corporum, fit cum sunt in suis locis. Adhæc, vnumquodque maxime conseruatur ibi, vbi longius abest à rebus sibi contrariis: sed cum corpus existit in suo loco, longius abest à rebus sibi contrariis, vbicunque enim posueris aërem extra locum suum, pluribus contrariis infestabitur. Hinc autem intelligi potest quod Aristoteles text. 11. vertit in dubium, an locus sit causa locati; potest enim appellari causa dupliciter; quatenus enim trahit ad se locatum, vt supradiximus, & vt est terminus motus localis, in quo consistit perfectio corporum naturalium, dicitur causa, vt finis; quatenus vero habet vim generandi, perficiendi & conseruandi locatum, potest referri ad causam efficientem. Conseruatur autem locatum à loco, duplici nomine; tum quia locus est multis modis locato similis, vt declarat Arist. text. 48. & 4. de Cælo text. 23. tum etiam, quia virtus cælestis, quæ transmittitur ad regenda, & conseruanda corpora sublunaria, per locum transfunditur ad locatum. Hæc autem conseruatio non est intelligenda perpetuò, neque citra ullam transmutationem, sed tantum aliquantulo tempore, nimirum secundum durationem eiusmodi corporum, & cum aliqua contrarietate, minori tamen, quam esset alibi. Quocirca licet aër in suo loco maximè conseruetur, non ita tamen quin etià alteretur; nam sicut est per calorem similis igni, qui est eius locus, ita est ipsi dissimilis propter humiditatem, quæ aduersatur siccitati ignis. Quanquam autè aër sit ignis similis per calorem vtrique communem, præcipuè tamen vtriusque elementi partes inuicem proximæ & finitimæ, sunt inter se similes. Nam infima pars ignis, qua tangitur aër, propter aëris vicinitatē est aërea; & contra, suprema pars aëris est aliquo modo ignea, idēque contingit in aliis elementis.

Quarta proprietas loci est hæc: locus dat unitatem & distinctionem motui locali. Hoc patet ex duobus; primò, quia vt dicitur 3. Phy. unitas, & distinctio cuiuslibet motus ducitur à termino ad quē, sed locus est terminus ad quē motus localis, ergo, &c. deinde, quia in definitione,

definitione, non solum motus localis, sed etiam corporis grauis & leuis, ponitur locus, graue enim definitur, quod mouetur deorsum, leue autem, quod sursum, ut videre est apud Arist. 1. & 4. lib. de Cælo. Sed hic attendendum est, motum localem diuidi posse tribus modis, Primò, ratione spacij, per quod fit talis motus, & sic Aristotel. 1. de Cælo text. 5. diuidit motum localem in rectum, & circularem. Spacium enim per quod elementa mouentur, est rectum & continetur semidiametro mundi, quæ est linea centro à mundi, usque ad cõcauum lunæ: motus autem circularis cæli, fit per spacium rotundum: Deinde, diuiditur ratione terminorum, ad quos fit motus localis, ex quo dicitur alius esse sursum, alius vero deorsum: postremo diuiditur ratione principij à quo proficiscitur motus; quo pacto diuiditur in motum naturalem, & violentum; nam motus ignis sursum, & motus lapidis proiecti sursum, non differunt ratione termini ad quem, sed tantum ratione principij, ex quo manat huiusmodi motus, nam ignis mouetur sursum à natura sua, lapis verò minimè, sed tantum extrinsecus.

Triplex diuisio motus, ratione spacij, ratione terminorum ad quos, & ratione principiorum efficientium.

Quinta proprietas loci est, esse immobilem. Hanc proprietatem ponit Arist. 41. text. & per eam distinguit locum naturalem ab aliis locis, ut à vase. Nam vas est veluti locus quidam mobilis, locus autem naturalis est tanquam vas quoddam immobile. Sed dicit aliquis, esse immobilem ponitur in definitione loci, ergo non est proprietas eius, sed est de essentia loci: & Auerroes ibidem dicit locum esse immobilem essentialiter. Respondeo, Locum bifariam posse sumi, vel vniuersè & simpliciter, & sic accidit illi esse immobilem vel mobilem; Vas enim est locus mobilis, centrum vero est locus immobilis: vel accipitur locus, ut est naturalis, & sic propria passio illius est, ut sit immobilis. Nam essentia loci naturalis in eo consistit, ut contineat, conseruet, & perficiat, locatum & sit terminus motuum localium; ex quo necessario sequitur, ut debeat esse immobilis. Quod autem immobilitas sit proprietas loci, probat Simplicius super tex. 30. & 41. lib. 4. Phys. testimonio Theophrasti, & Eudemi; qui immobilitatem numerarunt inter alias proprietates loci: quorum opinioni etiam ipse assentitur. Dicitur autem immobilitas de essentia loci, quia est proprietas essentialis, sicut risibile hominis; & quia in definitione loci adhibetur immobilitas vice differentie essentialis, ut sic locus naturalis distingueretur ab aliis locis, quibus cæteræ proprietates videntur conuenire præter hanc vnam. Quod autem locus debeat esse immobilis, ostenditur his rationibus. Primo, quia si esset mutabilis, motus corporum simplicium, ut inquit Auerroes, esset otiosus. Nam finis huiusmodi motus est, ut perueniat ad suum locum, & ibi

An immobilitas sit proprietas loci.

Probatur sex argumentis locum debere esse immobilem.

quiescat corpus; si autē locus mutaretur, interdum accideret, ut corpus quod mouetur ad locum, non reperiret locum suum; quare frustraretur suo fine, & motus ipsius otiosus esset. Deinde, quia hæc tria, natura, quæ est principium motus, & motus localis, & ipse locus sibi inuicem respondent: si ergo natura, & motus localis corporum simplicium est certus, & determinatus, locus quoq; ipsorum erit certus, & immutabilis. Postea, si locus est mutabilis, finge locū ignis transferri aliud, & moueatur aliqua pars ignis ad suum locum; vel mouebitur ad locum ubi erat prius, at cum non reperiat ibi illum, quæro quid faciet illa particula ignis? aut quiescet ibi, at nihil quiescit extra suum locum; aut mouebitur ad quærendum locum ubicunque fuerit, verū hoc potest dici de animalibus, quæ cognitione utuntur: de igne autem, qui secundum naturam vno modo tantum operatur, citra vllam cognitionem, ridiculum esset affirmare. Præterea, Locus, ut ante diximus, dat vnitatem, & distinctionem motui locali, ergo debet esse immobilis. Nam sicut essentia rei est immobilis, ita vnde sumitur vnitatis & distinctio essentialis, id debet esse immobile. Adhæc, ordo vniuersi est immobilis, cum sit bonū & perfectio eius, ut dicitur sub finem libri 12. Metaphysicæ: sed hic ordo consistit in eo, ut corpora, quæ sunt partes vniuersi, teneant certum, & definitum locum, ergo locus debet esse immobilis. Postremo, locus naturalis habet vim generandi, conseruandi, & perficiendi; sed talis virtus non reperitur indifferenter in quibuscumque locis, alioquin esset magna confusio, & locorū, & locatorum, ergo locus est immobilis.

Quomodo locus sit immobilis secundum opiniones aliorum.

C A P. I I.

SE D quomodo locus sit immobilis, cognitu captūque difficile est; quare hoc etiam à nobis diligenter explicetur. Difficultas autem hinc nascitur. Nam sit (verbi gratia) turris aliqua quæ manens immota contineatur ab aëre; turris quidem nunquam mutatur ex vno loco in alium locum, aër autem, qui continet turrim, subinde variatur; vnde ergo petenda est immobilitas loci turris? si enim dicitur turris semper esse in eodem loco, non est autem semper sub eadem superficie aëris continentis, ergo immutabilitas loci illius non ex superficie aëris continentis, sed aliunde petenda est.

Nonnulli Auerroistæ, moti quibusdam verbis Auerrois comment. 20. lib. 4. Phis. aiunt locum appellari immobilem ab Aristot. tribus de causis. Primò, quia cum sit superficies, & accidens, est immo-

bilis per se, & si quando mouetur, id fit per accidens. Deinde, est immobilis quia non necesse est ipsum moueri, quotiescunque mouetur locatum. Postea, dicitur immobilis, quia non oportet ipsum moueri eodem motu, quo mouetur locatum. Sed hæc friuola sunt. Primum enim, non satisfaciunt difficultati propositæ, nempe cur turris dicatur manere in eodem loco immobili, cum superficies continentis ipsam, subinde varietur. Deinde, hoc non est facere locum immobilem per se & simpliciter, sed tantum secundum quid. Præterea, non esse immobile per se, sed tantum per accidens, non est aliquid proprium & peculiare loco, sed est commune omnibus accidentibus, nullum enim accidens est mobile per se, si autem hoc est commune, cur Aristot. esse immobile præcipue posuit in definitione loci? Postremo, secundum expositionem istorum, etiam vas posset dici locus immobilis, nam superficies vasis non potest moueri per se, neque vas necesse est moueri ad motum eius quod est in vase, aut eodem genere motus affici; cum tamen Aristot. text. 41. discernat locum verum à vase, dicens hoc esse mobile, illum autem debere esse immobilem.

Opinio quorūdam Auerroistarum.

Scotistæ excogitarunt alium modum immobilitatis. Atunt enim locum esse immobilem non simpliciter, sed per æquiualeñtiam. Nam quamuis superficies ambiens turrim varietur, tamen quoniam alia quæ succedit æquiualeat priori, hoc est ita continet turrim, ita coaptatur, & est æqualis illi sicut prior, ideo propter hanc æquiualentiam, dicitur locus immobilis. vide Scotum 2. Sent. dist. 2. quæst. 6. Sed hæc opinio abhorret à veritate, & doctrina Aristot. Primò, cur Aristot. text. 41. negat nauim quæ est in aqua, quæ continenter labitur, esse in loco? quia videlicet locus debet esse immobilis, aqua vero mutatur. At si locus est immobilis ea duntaxat ratione vt volunt Scotistæ, facile occurri posset Aristoteli, dicendo aquam fluminis in quo est nauis, mutari quidem per se, tamen manere eandem secundum æquiualentiam, pars enim posterior æquiualeat priori, hoc autem satis esse ad tuendam loci immobilitatem. Deinde, superficies diuersæ diuersorum numero corporum continentium aliquod locatum, non possunt æquiualeare in idem numero, sed tantum in idem specie; hic autem queritur immobilitas loci numeralis, illa enim turris dicitur esse in eodem loco numero, cum tamen superficies ambientis eam, non sit perpetuo eadē numero. Postremo, si quis transcat ex vna parte aëris ad aliam, secundum Scotistas, diceretur esse in eodem loco, quia licet mutauerit varias superficies aëris, tamen, cum illæ sibi inuicem sint æquiuales, & eadem penitus ratione contineant, deberet dici esse in eodem loco.

Opinio Scotistarum.

*Opinio D
Thomæ.*

D. Thomas lib. 4. Phys. super text. 41. & in Opusculo 52. paulo subtilius exponens huiusmodi immobilitatem loci, vult nos duo considerare in loco. Vnum quasi materiale, quod est esse superficiæ corporis continentis; Alterum formale, quod est, ordo & distantia, quam habet talis superficies à cælo, vel à centro, & polis mundi; & quoniam vnitas & distinctio cuiusque rei sumitur non ex materiali, sed ex formali; immobilitas loci non debet attendi penes superficiem continentem, sed penes illum ordinem, & distantiam à cælo. Vnde quamuis superficies aëris cōtinens turrin, sæpe varietur, tamen quia & turris & quæcunque superficies ambiens ipsam, seruat eundem situm, ordinem & distantiam à cælo & à centro atque polis mundi, dicitur turris esse in eodem loco, non quia sit sub eadem numero superficie aëris, sed quia semper est in eadem distantia à cælo. Hinc autem summendam esse immobilitatem loci, manifestum est. Tum, quia Aristoteles text. 42. volens probare locum esse immobilem, ait sursum quod est in concauo lunæ, & deorsum, quod est centrum, esse penitus immobilia, significans immobilitatem loci sumendam esse ex ordine, & distantia quam habet locus ad cælum, & centrum mundi. Tum etiam, quia cælum cum sit primarius locus, non est alia ratione immobile, nisi quia polos, & centrum habet immobilia, & semper æquidistat ab illis; sicut ergo cætera corpora habent rationem loci propter cælum, sic habebunt immobilitatem, propter immobilitatem eius. Quare immobilitas loci, simpliciter sumenda est ex ordine ad cælum, & polos cæli. Adde, quod nisi ita dicamus, impossibile est explicare, & tueri immobilitatem loci.

Hæc D. Thomas & qui sequuntur illum. Cuius opinio, ob tanti viri auctoritatem probabilis est: videtur tamen his argumentis validissimè oppugnari posse. Primò, si formale loci consistit in tali distantia, cum hæc sit ens priuatiuum & respectiuum, locus pertinebit formaliter ad relationem, cum tamen sit ens absolutum. Et ad relationem quidem & priuationem non fit per se motus, ad locum autem fit. Deinde, secundum opinionem D. Thomæ, sequitur superficiem non esse de essentia loci, sed esse tantum accidens separabile; quod est absurdum, tum quia superficies ponitur in definitione loci tanquam genus eius: tum quia locus ponitur in aliquo genere, neque potest reduci ad aliud quam ad quantitatem, & cum non possit esse, vel linea vel corpus, necessariò erit superficies. Adde, quod Arist. tex. 43. ad cognoscendū quæ corpora sint in loco, quæ vero non, dat hanc regulā: Quæcunq; habet extra se superficiem corporis cōtinens, ea sunt in loco, quæ vero non habet, minime; perspicuum igitur est, superficiem esse de essentia loci: at ex opinione D. Thomæ sequitur,

eam esse accidens quoddam loci. Nam accidens est quod potest adesse & abesse rei præter corruptionem eius, sed potest manere idem locus numero secundum D. Thomam quamuis accedat & recedat superficies, vt patet in turri, quæ est in eodem loco numero propter eandem numero distantiam, quam semper habet ad cælum: ergo superficies non est de essentia loci: impossibile enim est, vt eo quod est ex essentia rei, secundum numerum variato, possit eadem res numero manere; siue enim in Petro varietur animalitas, siue rationalitas, necesse esset quoque variari Petrum. Præterea, locus est inseparabilis à motu locali, quia ponitur in definitione eius; sed auctore D. Thomæ, posset fieri motus localis sine superficie vllius corporis continētis, nam secundum ipsum, si esset vacuum, posset in eo fieri motus localis, cum tamen in vacuo neque corpus neque superficies vlla sit: ergo superficies non est de essentia loci. Postea, aut iste ordo seu distantia à cælo, subiectiuè est in aëre continente turrim, aut est in cælo; sed ex parte cæli non potest sumi vnitas & distinctio locorum, cū cælum idem numero sit respectu omnium locorum; nam respectu centri & polorum, eadem omnino est distantia Romæ & Neapolis & quorumlibet locorum; si autem vnitas & distinctio loci sumatur ex distantia, prout subiectiuè est in superficie continentis corporis, sic necesse est talem distātiā variari variata superficie: necesse enim est accidens moueri motu subiecti sui: nisi velint dicere idem numero accidens transire ex vno subiecto in aliud. Postremò, Aristoteles nunquam meminit huius distantia; oportebat autem potius explicare hanc, quàm superficiem. Deinde, proprietates loci non conueniunt loco ratione istius distantia; sed potius ratione superficiei continentis; vt continere, esse æquale, conseruare, perficere. Postremò, cum talis distantia accommodari possit omni loco, posset esse omnis locus immobilis ratione eiusmodi distantia; cum talis distantia non solum reperiatur in loco naturali, sed etiam artificiali & quocunque alio. Quid enim obstat cur vas non dicatur locus immobilis eius quod in se continet ratione eiusmodi distantia? cum tamen Aristoteles text. 41. distinguat locum naturalem à vase, quod ille sit immobilis hoc autem mobile; & vas inquit esse locum mobilem, cum autē qui propriè est locus, esse veluti vas quoddam immobile. In hoc igitur videntur labi omnes supradicti Philosophi, quod voluerint quærere eam immobilitatem, quæ possit accommodari omni loco; cum tamen aperte clamet Aristoteles, aliquando esse locum immobilem, aliquando vero mobilem. Præterea, immobilitas, quam inducit D. Thomas, non conuenit loco simpliciter, sed secundum quid. Res enim dicitur esse in loco immobili dum seruat talem distantiam,

potest tamen transire ad alium locum, & ad aliam distantiam; ergo locus non esset immobilis & definitus respectu locati simpliciter, sed tantum dum locatum est in ipso; & quilibet locus esset immobilis respectu cuiuslibet locati.

*Exponitur & confirmatur alia sententia de immobilitate loci,
qua videtur ceteris probabilior.*

C A P. III.

RES TAT nunc ut aperiamus sententiam nostram; quæ facile percipietur, si quædam ante declaremus. Ac primum quidem existimamus Aristotelem in 4. lib. Phys. non egisse de omni loco, sed de loco tantum naturali. Etenim Philosophus naturalis non debet tractare de alio loco, quam de naturali. Tum, quia de loco agitur propter motum localem; locus autem qui est terminus motus localis, est locus naturalis. Deinde, locus qui habet potentiam illam, ut dicitur tex. 4. trahendi ad se corpora, qui expetitur à corporibus qui conseruat & perficit, qui dat unitatem & distinctionem motui locali, non est alius quam naturalis: ex quo planum est, non rectè facere eos qui perinde atque Arist. ageret de omni loco; quæ hic dicuntur de immobilitate loci, conantur accommodare omni loco. Ex quo fit, ut cum in eo vehementer torqueant se, frustra que desudent, non solum non aperiant naturam loci, sed etiam plurimis eam inuoluant & obscurant difficultatibus.

Postea, sciendum est locum cognosci ex eo corpore quod est in loco; corpus autem triplex est, Mathematicum, artificiale, & naturale. Naturale rursus duplex: aliud quod mouetur recto motu vel sursum vel deorsum, aliud vero motu circulari. Rursus quod mouetur motu recto, diuiditur in corpus simplex, in mixtum, in animatum, & in animalia; qualis autem locus unicuique horum corporum debeatur, paucis declarare necessarium est, ad id de quo agimus, planius intelligendum. Corpus Mathematicum proprie non est in loco, ut dicitur tex. 5. quia licet rebus debeatur locus propter quantitatem, non tamen propter quantitatem separatam, sed prout inhaeret materiæ & existit in rebus: quo modo iam non est quantitas Mathematica sed Physica. Quod si Arist. 1. de Gener. tex. 44. ait in Mathematicis reperiri tactum, & locum: vel id accipiendum est de tactu & loco tantum secundum imaginationem; vel sic interpretandum est, ut quia locus debetur rei ob quantitatem, quantitas autem tractatur à Mathematico, idcirco dicat locum reperiri in rebus Mathematicis. Vide Simplicium 4. Phys. super tex. 4. Artificiale autem corpus, sicut nullo

*An quantitas
mathematica
sit in loco.*

genere motus ea ratione vt tale est, per se mouetur, sic neque vllum habet locum nisi fortè etiam artificialem. veluti dicimus in domo locum recti esse vt sit supra, fundamenti autem vt sit infra, parietum vt medio in loco cõsistant; sicut igitur corpus artificiale non habet motũ vllũ nisi quia etiam est corpus quoddam naturale, sic nec locũ.

At corporibus quæ circulari motu cientur, licet per se conueniant genus quoddam loci; nam sicut habent motum localem per se, ita necessariò habere debent locum aliquem, propter quem fit localis motus ipsorum; Arist. tamen in 4. Phisicorum libro non loquitur, nisi de motu eorum corporum quæ habent motum rectũ; vt ex his quæ dicam, planum erit. Primò, tex. 3. dicit locum cognosci ex translatione corporum, quæ fit circa eundem locum: sicut materia cognoscitur ex transmutatione formarum circa idem subiectum, constat autem eiusmodi translationem corporum nõ posse fieri, nisi in corporibus quæ motum rectum habent. Tum, text. 32. ait locum nõ quæri nisi propter motum qui fit secundum locum, qui duplex est; vnus latior, id est motus localis rectus; alter augmentatio & decretio; neutrum autem genus motus localis reperitur in corpore circulari. Postea, in tex. 30. inquit omnem locum habere sursum & deorsum, & ad illum corpora ferri naturaliter, & in ipso manere; quæ nõ conueniunt nisi in corpora recta. Deinde, in tex. 39 cum dixisset locum esse terminum corporis continetis, subdit; *Voco autem contentum corpus, quod est mobile secundum lationem*, id est, vt omnes Græci exponunt, secundum motũ rectum, nam Aristoteles distinguit lationẽ à circulatione. Adhæc, si Arist. loqueretur de loco communi corporibus rectis & circularibus, quomodo dixisset tex. 45. cælum esse in loco per accidens? nam si cælum habet motũ localem per se, oportebat ei locum per se etiam assignare; tamen quoniam Arist. de loco rectorum corporum sermonem habet, qui est superficies corporis cõtinentis, talem autem locũ nõ habet cælum nisi per accidens, quatenus nimirum mouetur circa centrum terræ, quæ est in loco per se, nimirum sub aqua vel aëris superficie, hac igitur de causã cælum dicitur esse in loco per accidens. Præterea, hoc indicare voluit Arist. tex. 46. cum ait terrã esse in aqua; aquam in aëre, aërem in æthere id est igne, æthera in cælo, cælum autem non amplius esse in loco, quia non habet locum qualem habent corpora recta, de quo ipse ibi agit. Postremo, indigere loco à quo res cõtineatur, vbi generetur, conseruetur, perficiatur, qui fit terminus motus localis, quas supra docuimus esse proprietates loci, proprium est corporum quæ habent motum rectum.

Sed quæramus locum viuentium, stirpium inquam & animalium. Animalia, sicut non habent vnum aliquem motum simplicem, ita

*Arist. libr. 4.
Phy. non age-
re de loco cor-
porum cale-
stium, qui per
se & propriè
illud conueniat.*

*De loco ani-
malium plan-
tarū & mix-
torum inani-
matorum.*

neque vno tantū loco circumscribuntur, sed in multis & variis locis versantur, nisi fortè, quamquam vnicuique indiuiduo animalium non sit determinatus locus vnus aliquis numero; tamen vnicuique speciei, vel generi animalium, est definitus locus à natura, in quo vel generentur vel conseruentur vel operentur. Alius enim est locus piscium, alius auium, alius aliorum animalium.

Veruntamen plantæ duplici nomine existimari possunt habere vnum locum definitum: tum quia imis defixæ radicibus immobiles hærent terræ, vnde trahunt alimentum: tum etiam quia habent locū conuenientem elemento quod dominatur in ipsis, nimirum terræ; sicut etiam mixta inanimata; hæc enim quemadmodum mouentur motu locali, propter elementum quod præcellit in illis, ita locum ei congruentem obrinent. Cæterum plantæ, vt sunt viuentes & habent accretionem & decretionem, non mouentur secundum vnum tantum locum, sed per omnes differentias locorum, quod Arist. in 2. de Anima tex. 14. pulchrè ostendit his verbis. *Vegetabilia augmentum & decrementum suscipiunt secundum contraria loca, non enim sursum quidem augentur, deorsum autem non; sed similiter in utraque & in omnem partem aluntur & viuunt semper quousque possunt percipere alimentum.* Mixta verò perfecta sed ananima, vt sunt lapides & Metalla, sicut in motu locali sequuntur vim eius elementi quod excedit alia elementa quæ in eiusmodi mixtis insunt, sic etiam in loco. Quare omnia sunt vel in terra vel intra terram. Quamquam secundum varias eorum species, varia etiam sint eorum loca naturalia, in quibus ipsa generantur & conseruantur.

*Locus qui ex-
plicatur ab
Aristotele 4.
lib. Phys per
se, primo ac
propriè soli
elementu con-
uenit.*

Restat igitur, vt solis elementis propriè conueniat locus naturalis de quo agitur 4. libro Physicorum. Itaque Aristot. loquitur de loco corporum simplicium. nam illud, omnem locum habere sursum & deorsum: ad ipsum ferri corpora & in eo conquiescere: terram esse in aqua, aquam in aëre, aërem in æthere, hunc autem in cælo: idcirco locatum ferri ad locū quia locus est similis & affinis locato, vt ignis aëri; locum esse tanquā totum & formam, locatum autem sicut partem & materiam: Postremò, quæ scribuntur ab Aristot. tex. 48. & 49. propriè non conueniunt nisi locis corporum simplicium. Hoc etiam confirmat Simplicius super tex. 4. dicens corpus artificiale esse in loco propter corpus naturale, naturale autem mixtum, propter simplex, hoc vero per se primo esse in loco. Non omnis igitur locus est immobilis; neque tentandum est omni loco accommodare immobilitatem. Aristoteles enim text. 41. distinguens verum locum à vase, ait vas esse locum mobile, at verum locum debere esse immobilem: significans his verbis, se non in omni loco ponere immobili-
tatem

tatem, sed tantum in eo loco de quo agitur: is autem est, ut supra ostendimus, locus naturalis corporum quæ mouentur motu recto, præcipue autem simplicium. Quo modo autem talis locus sit immobilis, facile est & intelligere & declarare. Nam verbi gratia concava superficies lunæ, est immobilis, locus ignis, duplici nomine, tum ex parte ignis, quoniam ignis nunquam fertur naturaliter ad alium locum, quam ad concavum lunæ, neque in alio loco quiescit naturaliter: tum ex parte ipsius orbis lunæ, qui tamen si perpetuo mouetur: semper tamen eodem modo sese habet, neque propius accedens ad centrum neque longius ab eo vel in alium locum recedens, ut Arist. ait tex. 4. 2. semper terminat motum localem ignis, semper conseruat ipsum: denique semper largitur ei quietem & perfectionem. In animalibus autem non reperitur talis immobilitas, nisi fortè secundum species aut genera eorum: non enim vnumquodque animal habet vnum tantum locum numero, ad quem mouetur & in quo quiescit. Quoniam igitur differentiarum locorum in quibus versantur corpora naturalia, præcipue simplicia, sunt ita determinata à natura ut nunquam varientur, sicut dicitur tex. 5. his verbis. *In natura autem determinatum est scorsim vnumquodque, non enim quodcunque contingit sursum est, sed quo fertur ignis, & leue, similiter verò & deorsum non quodcunque contingit, sed quo habentia grauitatem & terrea, tanquam non solum positione differentia, sed & potentia.* Idcirco loca eiusmodi corporum rectè dicuntur immobilia.

Dubitationi igitur quæ proposita fuit de turri & aliis similibus, facile occurri potest, si prænoscantur duo. Vnum est, vocabulum loci frequenter usurpari, maxime in communi & vulgari vsu loquendi, pro situ seu positione; & rem habere locum huc vel illud, pro eo quod est habere hunc vel illum situm, crebro dici. Alterum est, vnam rem posse mutare locum dupliciter; vel actiue vel passiue. Actiue mutat locum, cum ex vno loco ipsa transit in alium locum, priorem deserens & alium nouum occupans: passiue autem mutat locum, eo quod, licet ipsa maneat immobilis, tamen locus mutatur circa ipsam, sicut aer qui ambit turrim, subinde circa ipsam variatur. His positis, dicendum est, turrim circa quam subinde variatur superficies aeris continentis, propriè non esse in eodem loco, cum de essentia loci sit, ut diximus, superficies corporis continentis, quæ non manet eadem numero perpetuo circa illam turrim: dicitur tamen turris manere in eodem loco, vel usurpando nomen loci pro situ, quia manet in eodem situ respectu cæli aut aliorum corporum: ita ut illa distantia D. Thomæ si quidquam valet, potius referri debeat ad constituendam immobilitatem situs, quam loci: vel dicitur turris manere in eodem loco actiue, quoniam ipsa non transit ex vno loco ad alium; nõ autem

Soluitur dubitatio de turri.

manet turris in eodem loco passiuè, quia superficies aëris ipsam ambientis qui est eius locus non manet eadem numero sed subinde variatur circa ipsam. Quantum vero discrimen sit inter situm & locum, & inter mutare locum actiuè vel passiuè, cuius per se manifestum est. Ergo generalis ratio loci omni loco conueniens, erit esse superficiem corporis continentis primi: ratio autem loci naturalis, erit esse superficiem corporis continentis, conaturalis locato, eiusque conseruatiui & perfectiui: illa verò ratio loci, quæ præter vim continendi & conseruandi, adiunctam habet naturalem quãdam immobilitatem, solis corporum simplicium & elementorum locis perfectè (velut supra ostendimus) accommodari potest. Non itaque omnis locus debet esse immobilis, sed satis est ut contineat locatum: locus autem naturalis corporum simplicium & elementorum, is demum est præfinitus, stabilis, fixus & immobilis. De qua ergo immobilitate loci Arist. loquatur, & quo pacto turris manens immobilis, dici possit partim mutare locum, partim vero non, satis, ut opinor, explicatum est. Veniendum nunc est ad secundam partem huius disputationis; ut ostendamus & confirmemus, Aristotelicam definitionem loci bonam esse, & ab eo verè perfectèque constitutam.

Explicatur opinio eorum qui censent locum esse quoddam interuallum.

CAP. IIII

MOS est Aristotelis ostendere definitiones à se traditas esse bonas, eo, quod quicunque aliter easdem res definire aggressi sunt, vehementer errarunt: sicut fecit in 3. Ph. probando definitionem motus & 4. Phys. 35. demonstrat locum esse superficiem corporis continentis, refutando & remouendo eas res in quibus videbatur secundum antiquorum sententiam locus consistere: sic arguuntans, locus aut est materia, aut forma, aut interuallum, aut terminus continentis; sed nihil est priorum trium, ergo est hoc vltimum. Nos igitur simili genere probationis vtentes, ostendamus rectè definiri locum ab Aristotele *Terminum corporis continentis, immobilem, primum*, eo quod quicunque aliam opinionem habuerunt de loco, longè aberrarunt à veritate. Et quoniam ea opinio quæ locum facit esse interuallum quoddam, non solum vulgò placet, sed etiam doctis viris, primo aspectu videtur probabilis; & ut refert Simplicius, habuit auctores & defensores multos ex Philosophis, ut Stoicos, complures etiam Platonicos, Galenum, item Stratonem Lampfacenum,

Syrianum & Philoponum, qui in commentariis quos scripsit in 4. librum Phys. longam digressionem facit hac de re.

Quoniam igitur hæc opinio quòd interuallum sit locus corporū naturalium, tam multis visa est probabilis, in ea declaranda & confutanda nobis præcipuè elaborandum est. Philoponus in illa sua digressionem, quatuor tractat. primò, docet nos venire in cognitionem istius interualli: tum, enarrat proprietates illius: postea, probat locū esse huiusmodi interuallum: ad extremum, opponit & obicit multas rationes contra locum Aristotelis. Primum igitur ita docet nos cogitare interuallū. Remoueamus, inquit, à vase in quo est aqua, ipsam aquam, & fingamus animo nullum aliud corpus ingredi in vias, tunc cernimus inter latera vasis, spaciū quoddam longum, latum & profundum, & hoc vocatur à nobis interuallum, in quo dicimus prius fuisse aquam tanquā in loco. Atque hunc modum declarandi interuallum, tenuit Galenus, vt refert Themistius & Simplicius super tex. 36. lib. 4. Phys. à quo deinde accepit Philoponus. *Sex proprietates interualli.* Proprietates autem interualli sunt sex; primò, est longum, latum & profundum; quia locus debet esse æqualis locato, locatum autem cum sit corpus, habet trinam dimensionem. Tum, est diuersum & separatum à corporibus quæ locantur in ipso. Postea, caret materia & forma, alioquin esset corpus mobile, & egeret loco. Ad hæc, est indiuisibile, immobile & impartibile: nam hæc non conueniunt quantitati nisi ratione materiæ, interuallum autem ponitur expers materiæ. Præterea, est vnum interuallum continuatum æquale ipsi vniuerso, quod in diuersis partibus suis recipit diuersa corpora vniuersi, neque cum mouetur corpus aliquod ex vno loco ad alium, trāsportat secum interuallū suum, sed transmigrat ex vna parte interualli ad alteram, manente ipso interuallo immobili. Postremò, interuallum quamuis accipiat corpus penetrando per omnes partes eius, tamen non diuidit aut diffecat ipsum; sicut dulcedo vel humor penetrat per omnes partes lactis, nō diuidendo ipsum corpus: corpus item locatur in interuallo, non diuidendo ipsum, sed implendo; nam penetratio dimensionum, quæ ducitur impossibilis, est tantū in dimensionibus materialibus, quales non habet interuallum. Atque hæc quidem sunt proprietates huius interualli, quas quoniam Aristoteles ignorauit, idcirco tres illæ rationes quibus in tex. 37. oppugnat interuallum, nihil valent nihilque conficiunt. nam prima ratio procedit ex eo, quod putat corpus recipi in interuallo per diuisionē vtriusque in suas partes; at qui ponitur interuallum indiuisibile. secunda, quòd locus mouebitur de loco ad locum, & tertia, quòd erunt multa loca simul, procedunt ex eo, quòd ponitur interuallum esse mobile, & vna transferri cum corporibus,

*Probatur lo-
cum esse in-
teruallum.*

quæ collocantur in ipso, quod tamen falsum est. Huiusmodi autem interuallum, esse verum locum corporū, quod tertio loco fuerat propositum, sic probant. Vacuū & locus re idem sunt; sed hoc differunt, quòd vacuum est locus, carens corpore, locus autem semper habet corpus; itaque si vacuum impleretur corpore, esset locus, & si locus destitueretur omni corpore, esset vacuum: sed vacuū nihil est aliud quàm spacium quoddam longum, latum & profundum, ergo hoc ipsum est locus. Nam vt dixi, idem quod dicitur locus prout habet corpus, dicitur etiam vacuū, si careat corpore. Quod autem vacuū nō sit aliud quàm interuallum, patet, primū ex communi existimatione omnium qui ita sentiunt de vacuo. Nam si in vase nullum esset corpus, diceremus ibi esse vacuū; nihil aliud intelligētes eo nomine, quàm spacium illud longum, latum & profundum, quod inter latera vasis comprehensum est. Deinde, si vacuum non est hoc interuallum, ergo erit superficies corporis quatenus non tangit, aut continet aliud corpus; sed non potest esse hoc; primò, quia vacuo opponitur plenum, superficies autem non dicitur plena, nec impleri, sed potius interuallum seu spacium: deinde, necesse est secundum Aristotelem non esse vacuum, & tamen non est necessarium vnum corpus semper tangi ab alio, vt docet Arist. 3. Phy. 74. Postremo si vacuum esset superficies non tangens corpus, ergo extra cælum esset vacuū, quod est contra Arist. 1. de Cælo tex. 100. nam vltima superficies primi cæli non tangit aliquod corpus, ergo ibi est vacuum; relinquitur igitur vacuum nihil aliud esse quàm interuallum: & quia vacuum re idem est atque locus, hinc fit vt interuallum sit locus corporū. Postremo, proponit Philoponus multa argumenta contra sententiam Arist. putat enim ex illius ruina & euerfione, suam firmari & stabiliri opinionem. quæ argumenta nos deinde commemorabimus.

Refellitur opinio eorum, qui existimauerunt locum esse interuallum.

C A P. V.

*Contra inuē-
tionem inter-
ualli.*

 E D hoc interuallum esse merum figmentum, hinc planum erit. Et primū contra inuentionem interualli sic argumentor. Sicut vis nos à vase, cogitatione remouere omnia corpora quæ sunt in ipso, ita vicissim volo vt ab eodem vase remoueamus istud interuallum, Nam cum sit res diuersa à vase, neque sit substantia, neque accidens illius, cogitatione potest separari: remoto igitur interuallo, an non etiam nunc remanet spacium quoddam inter latera vasis? rogo, tale spacium, aut est interuallum aut nihil; si est interuallum, primū erunt multa interualla simul, nam nō possunt dicer-

dicere remoto vno, alterum confluere ad locum alterius; volunt enim interuallum esse immobile deinde remoueatur etiam hoc secundum, si semper remoto vno subit aliud, erunt infinita interualla simul; sin autem dicant remoto primo, spacium quod super est nihil esse, pari ratione nos dicemus, remotis corporibus, à vase, spacium quod videtur superesse in vase, nihil esse: quod si hoc volunt esse interuallum. certè interuallum nihil erit. Quod si fortè affirmet subtracto interuallo, nullum spacium remanere in vase. sane iniqui faciunt. nam aut ex remotione interualli vas destruitur. quod est contra suppositionem: aut manet idem secundum omnes partes, atque erat prius: cum ergo habeat superficiem concauam, & partes inter se distantes, alias quidem superiores, alias verò inferiores, necesse est in illis, contineri istud spacium; quare quocunque severtant, non habent exitum.

Deinde, argumento contra proprietates interualli; & quidem contra primam hoc modo. Tantum sunt tres magnitudines, linea, superficies, corpus: linea tantum habet longitudinem, superficies latitudinem & longitudinem, corpus autem præter, has etiam profunditatem. Rursum, corpus vel est mathematicum, vel Physicum: cum igitur interuallum sit magnitudo, & habeat trinam dimensionem, non erit linea neque superficies, sed corpus; at vtrum; erit ne Mathematicum an Physicum? si Mathematicum, ergo non existit secundum rem, sed tantum secundum imaginationem, & non pertinet ad Physicum, & non erit naturalis locus corporum: si Physicum, ergo mobile & in loco: at ipsi volunt interuallum nec esse mobile, nec esse in loco. Contra tertiam proprietatem sic insto; si hoc interuallum caret materia & forma, ergo non habebit vim generandi, trahendi, conseruandi & perficiendi corpora quæ in ipso locantur: nec erit locus similis locato: nec erunt differentiarum locorum secundum naturam? neque erit causa cur graue potius moueatur deorsum quam alio, cum omnes partes interualli sint eiusdem rationis. Contra quartam proprietatem; hoc potest obiici. si interuallum est quantum, ergo est diuisibile; falsum enim est diuisionem conuenire quantitati ratione materiarum, cum contra materia sit diuisibilis propter quantitatem: & Mathematicus quantitati, quam abstrahit à materia frequenter tribuat diuisionem. Præterea, quantitati debetur per se locus, non enim res occupat locum ob materiam aut formam, sed ob quantitatem, vt declarat Arist. tex. 76, exemplo cubi. Quare si interuallum habet magnitudinem, necessario erit in loco. Præterea, cum vas plenum aqua, ex vno loco transfertur ad alium, aut interuallum contentum intra vas in quo est aqua, mouetur simul, aut non si mouetur, non erit interuallum

Q

immobile, vt ipsis placet: si non mouetur, sed aqua subinde variat interuallum, ergo nō solum vas per se mouetur, sed etiam aqua, quæ est in vase, quod est absurdum. Quinta proprietas, ita potest confutari. si est vnum interuallum respectu vniuersi, aut est vnus aut diuersæ naturæ: si est vnus naturæ, quomodo potest esse idē locus corporum cælestiū & sublunariū; nam locus est similis locato; cælestia autē & sublunaria sunt valde dissimilia inter se. Nec minus facile est sextam proprietatem refellere, Penetratio enim dimensionum, non est impossibilis propter substantiam, aut qualitates, sed propter quantitatem. Quare si interuallum habet quantitatem, non poterit penetrare ac permeare per omnes partes & dimensiones eorum corporū que in ipso locantur; quod tamen illi maxime volunt; deinde si interuallum penetrat per corpus, erunt simul interuallum & corpus locatum. Quomodo ergo interuallum continebit locatum (aut cur magis interuallum sit locus corporis, quam corpus interualli)?

Sed præstat ipsam per se opinionem quæ interuallum inducit aggregi, oppugnare, demoliri. Locus est nobilior locato, at quomodo istud interuallum, si est mera quantitas omnis expers substantiæ, dicetur nobilior tam corporibus sublunaribus quam cælestibus? Deinde, locus est prior locato, at quomodo interuallum cum sit accidens, erit prior omnibus substantiis? Postea, aut istud interuallum, est substantia, aut accidens: si substantia, aut incorporea, aut corporea; si incorporea, ergo non haberet magnitudinem, nec posset esse locus corporum, denique non esset interuallum: si corporea, esset profecto naturalis, & mobilis, quod tamen rationē interualli à Philopono & aliis traditā funditus tollit. Si accidens, aut per se existens, aut inhærens alij corpori; non per se existens, quia nullū accidens est separabile: neq; inhærens corpori, quia sic interuallū nō esset diuersum à corpore locato, & moueretur ad motū illi⁹ corporis. Quid ergo est illud interuallum? Postremo, argumentum istorum ad confirmandum huiusmodi interuallum, nihil valet. Nam vacuum non est istud interuallum: sed si esset, nihil aliud esset, quam superficies corporis, quæ apta esset tangere, & continere aliud corpus. Et cum instant, vacuum opponi pleno, superficies autem non dicitur impleri: Respondendum est, superficiem per se non dici impleri, sed quatenus est superficies concava alicuius corporis, quod aptum est continere aliud, sic dicitur impleri. Quod autem subdunt, non esset necessarium, vt vnum corpus tangatur ab altero, verum est ea ratione vt sunt corpora, sed non vt sunt partes vniuersi, & corpora naturalia, inter quæ debet esse vnio, & connexio. Denique quod aiunt, si vacuum esset superficies non tangens corpus, fore, vt extra cælum

fit vacuum, quia conuexa superficies vltimi cæli nullum corpus tangit; hoc inquam nihil est, nam vacuum dicitur superficies non tangens corpus, quod secundum naturam suam apta est tangere: conuexa autem superficies primi cæli neque tangit, neque apta est tangere aliquod corpus, quare ibi nullum est vacuum. Sed de interuallo quæ hæcenus dicta sunt, satis esse debent.

Ponuntur multe obiectiones, contra id quod dicit Aristoteles, nimirum locum esse superficiem.

C A P. VI.

EST AT nunc, vt dissoluamus quindecim argumenta, quibus oppugnatur sententia Arist. facientis locum esse superficiem. Argumenta vero sunt hæc. Primum, in prædicamento, Quin- Quindecim
argumenta
cōtra id quod
ait Aristote-
les locū esse
superficiem. titatis, locus, & superficies ponuntur tanquam duæ species distinctæ, ergo male hic dicitur locus esse superficies, quia vna species non dicitur de alia specie eiusdem generis proximi. 2. Motus localis fit ad locum, sed motus localis fit ad vbi, vt patet ex 5. Physi. ergo locus & vbi sunt idem, sed Vbi non est superficies, quia est categoria diuersa à categoria Quin- titatis, ergo neque locus erit superficies. 3. Locus debet continere, sed superficies non cōtinet locarum. Nam aut continet intrinsecè, at hoc non potest facere superficies, aut extrinsecè, tangendo locarum, at sic etiam vestis, quæ tangit, & tegit corpus, esset locus; & cum locatum solum tangatur per superficiem, erit tantum in loco ratione superficiiei; non ergo erit in loco secundum omnes partes suas, neque vt corpus est ratione profunditatis. 4. Locus debet esse æqualis locato, sed superficies habens tantum duas dimensiones, non est æqualis locato, quod est corpus habens tres dimensiones, ergo superficies non est locus eius. 5. Locus est ad quem naturaliter fertur vnumquodque corpus, sed terra naturaliter fertur non ad aliquam superficiem, sed ad centrum; ergo locus non est superficies. 6. Locus quæritur propter motum localem, vt dicitur tex. 32. & illud corpus continetur in loco, quod est mobile secundum lationem, vt dicitur tex. 39. & 45. sed totum elementum, vel terræ, vel aquæ non mouetur, sed tantum partes illius, ergo totum elementum non erit in loco, sed tantum partes eius. 7. Quando aliquid est in aliquo quod mouetur, non est in illo tanquam in loco, vt dicitur 41. tex. & declaratur exemplo naui; sed ignis est sub concauo lunæ, quod perpetuo mouetur, ergo non est id illo tanquam in loco. 8. Locus est in quo manet, & quiescit corpus: sed in concauo lunæ non quiescit ignis, quia mo-

Quij

uetur vnà motu Cæli vt declarat motus cometarum, ergo ignis nō est sub concauo lunæ tanquam in loco. 9. Locus est is cuius differētiz sunt sursum, & deorsum; sed hæ sunt differētiz situs, vel positionis, non autem superficies; ergo locus non ad superficiem, sed ad situm, vel positionem, referri debet. 10. Superficies. cum sit quantitas, nullam habet vim actiuam, vt dicit Auerr. 4: Phy. commento 84. at locus debet habere vim actiuam, nempe trahendi, generandi, conseruandi, & perficiendi; ergo locus non est superficies. 11. Locus debet esse immobilis, sed omnis superficies est mobilis, nam ista superficies, aut est Mathematica, & sic non erit locus naturalis, neque existet in natura, neque attinebit ad Physicum; aut est naturalis existens in corpore naturali, & cum omne corpus naturale sit mobile, eiusmodi superficies mouebitur etiam cum corpore in quo est.

12. Circa turrim subinde variatur superficies aëris continentis ipsam, ea tamen manente immobili in eodem loco, ergo locus nō est superficies. 13. Si locus est superficies, idem corpus numero posset esse simul in duobus locis. Nam v. g. Elementum terræ secundum vnā partem, continetur à superficie aquæ; secundum alteram, à superficie aëris: si aliquis baculus secundum medietatem demergatur in aquā, ita vt altera medietas extet contenta ab aëre, is baculus continebitur à duabus superficiebus, aquæ & aëris. Quare si locus est superficies, idē simul erit in duobus locis. 14. Primū czlum habet locū, sed non continetur à superficie vlla, ergo locus nō est superficies. Minor per se nota est, maior sic probatur. Locus debetur corpori, duplici nomine; tū ob dimensiones eius, vt significat Arist. tex. 76. exemplo cubi; tum etiam ob motū localem, vt significatur tex. 32. Sed primū cælū & maximas habet dimensiones amplissimamque molē, & præstantissimo motu locali perpetuo mouetur, ergo maxime omniū corporū debet habere locū: nō habet autem superficiem vllam à qua extrinsecus contineatur, ergo locus non est superficies. 15. Motus localis nō potest fieri sine loco sed motus localis potest fieri sine superficie alicuius corporis continentis, ergo locus nō est superficies. Maior patet, quoniā in definitione motus localis ponitur locus, ergo nō potest esse motus localis sine loco. Minor autem sic probatur. Si vacuū esset, in eo nulla posset esse superficies corporis continentis, vt clarum est, sed in eo posset fieri motus localis: nam si ponamus totum hoc spaciū, quod est intra orbē lunæ, vacuum esse, & ex concauo lunæ demittatur aliquis lapis, proculdubio moueretur deorsū. Impossibile enim est graue extra suū locum existens, nullo prohibente, non ferri ad locum

locum suum, quare in vacuo, vbi nulla est superficies, posset fieri motus localis, ac proinde ibi esset locus. non igitur locus est superficies. Sed nihil negotij est huiusmodi obiectionibus occurrere. Ad eas igitur sigillatim, eodem quo positz sunt ordine, respondebimus.

Soluntur supradictæ obiectiones.

CAP. VII.

AD Primam Respondet D. Thomas in opusculo 52. locum esse idem re seu materialiter cum superficie, & sic superficiem dici de loco; sed distingui ab eo ratione & formaliter. Nam superficies vt superficies, significat tantum magnitudinem quæ habet longitudinem & latitudinem præcisè; locus autem dicit huiusmodi magnitudinem prout includit habitudinem ad locatum, tanquam mensura extrinseca illius, & sic ponuntur diuersæ species quantitatis. Auerroes (cui magis assentior) in 5. Metaphysicæ comm. 18. ait locum non esse quantitatem per se; nam prout est quantus, non differt à superficie; prout autem differt ab illa, quatenus nimirum dicit habitudinem ad locatum, sic per se non pertinet ad categoriam quantitatis. Cur ergo in Logica posuit Arist. locum inter species quantitatis? quia ibi intendit colligere (inquit Auer.) species famosas, & quia suo tempore famosum erat locum, esse quondam spatium longum latum & profundum, diuersum à linea, superficie & corpore; idcirco locum collocauit in prædicamento quantitatis. nam tale spatium proculdubio esset species quantitatis, diuersa ab alijs. Vtrumque responsum probabile est, & difficultatem obiectionis tollit. Ad Secundam, Motus localis, formaliter, & intrinsecè fit ad vbi, non enim corpus mouetur propter locum, sed propter esse in loco, quod nihil aliud est quam ipsum vbi, extrinsecè autem, & veluti causaliter, fit ad locum. nam vbi causatur ex loco, & corpore, quod est in loco. Hinc ergo patet quomodo locus non sit idem cum vbi, & cur motus localis dicatur fieri ad locum, & cur per omnem motum aquiratur aliquid, quod sit in mobili; per motum enim localem acquiritur vbi, quod est in ipso mobili: sed quia hoc vbi non potest acquiri, nisi cum attingitur locus, ideo motus localis dicitur fieri ad locum. Ad Tertiam. Locus continet tantum extrinsecè, nec proinde tamen vestis erit locus. nam neque vestis continet omni ex parte corpus neque continet naturaliter, neque conseruat aut perficit, neque ad ipsam fit motus naturalis, neque fit in ipsa naturalis quies. Quamuis autem locatum tantum secundum superficiem tangatur à loco, tamè dicitur totum contineri à loco; tum quia totum locatum est intra concauitatem locantis, tum quia per talem contactum,

*An locus sit
in Categoria
quantitatis.*

*An motus lo-
calis fiat ad
motum An
ad vbi.*

Qij

*An locus ter-
ra sit superfi-
cies aquæ
vel aëris, an
ipsum Cen-
trum.*

virtus conseruatiua & perfectiua loci diffunditur ad omnes partes interiores locati & permeat per totum corpus locatum, propter hoc dicitur totum esse in loco. Ad quartam locus est æqualis locato quia superficies conuexa locati, & concava locantis sunt æquales: & quauis corpus locans secundum dimensiones sit maius quam locatum, tamen secundum continentiam & capacitatem, vt ait Auerroes. 4. Physicæ est æquale ipsi, locatum enim sic implet & occupat totam continentiam, & capacitatem loci, vt locus nullum aliud corpus simul continere possit. Ad Quintam. Centrum est locus terminans motum localem terræ: superficies autem aquæ vel aëris, est locus terminans & conseruans magnitudinem terræ. Vtrumque ergo pertinet ad locum diuersa ratione; quod apte significauit Arist. tex. 42. his verbis. *Qui versus mediū cōtinet terminus, deorsum est, & ipsum medium* neque mirum hoc videri debet. Nam vt inquit Albertus, virtus conseruatiua terræ, incipit in superficie concava aquæ vel aëris, & terminatur in centro mundi, si igitur consideretur terra simpliciter secundum quamlibet suam partem, vt est corpus graue quod suapte vi & pondere fertur deorsum, sic locus se primo terminans motum naturalem terræ, eique largiens quietem, centrum est, non autem superficies aquæ: sin autem consideretur totum elementum terræ vt est pars vniuersi, & secundum ordinem & dispositionem Mundi, secundum quàm, elementum ignobilius continetur à nobiliori, sic locus continens elementum terræ, est partim superficies aquæ partim aëris. quomodo igitur tam superficies aquæ, quam ipsum centrū dici possit locus terræ, ex his fit manifestum. A Sextam. Quamuis totum elementum non moueatur, tamen satis est moueri partes eius. Nam in corporibus simplicibus, eadem est ratio totius, & partium, tam secundum locum, quam secundum motum localem. deinde, quamuis totum elementum non moueatur, totum tamen naturaliter quiescit. Vnde quamuis non haberet locum ratione motus; tamē deberet habere ratione quietis naturalis. Ad Septimā. Quamuis orbis lunæ moueatur, tamen non mouetur mutando locum, neque fit vnquam aut propinquior aut remotior, sed eodem modo semper se habet, vt significat Arist. tex. 42. Quare ignis semper æquali motu attingit suum locum, neque debet aliquando vel minus vel magis moueri vt offendar suum locum. Ad Octauam. Corpus perueniens ad locum suum, desistit moueri eo motu quo prius ferebatur ad suum locum; & sic ignis sub concavo lunæ, non mouetur sursum sicut mouebatur prius cū tendebat ad suum locū, sed tantū mouetur motu circulari, raptus vel circumactus à cælo, hoc autē nō est absurdum. Ad Nonā. Sursum & deorsum, cōueniunt loco actiue, positio-

ni autem & situi passiue, & illi prius, huic autem posterius. Nam cum situs præsupponat locū, huiusmodi differentias accipit ab ipso, quia enim locus est sursum vel deorsum, ideo corpus existens in tali loco, dicitur esse positū sursum vel deorsum. Ad Decimam. Licet seperficiēs per se & Mathe. sumpta, nō habeat vim actiua, tamen quatenus est terminus corporis naturalis, per quem vnum corpus tangēs alterum communicat ei virtutem cōseruatiua, & perfectiua eius, sic inquam superficies dicitur esse actiua. Ad Vndecimam. Quamuis superficies, vt est accidens corporis, moueatur ad motum eius, tamen vt est locus naturalis, nunquā mouetur respectu locati, sed eodem modo semper se habet ad ipsū. Ad Duodecimam. Hoc argumentum de turri, supra fuit solum. Ad Decimam tertiam. Non est absurdum idem corpus esse simul in duobus locis partialibus secundū diuerſas partes: & confirmatur testimonio Simplicii qui idem ait. Sequitur, vt ad 14. de loco cæli, respondeamus.

Sursum & deorsū quomodo conueniant loco & situi

Quis sit locus primi & supremi cæli, varia Philosophorum opiniones ponuntur & refutantur.

CAP. VIII.

AD decimum quartum argumentum, quod magnam habet dubitationem, nec simpliciter nec breuiter responderi potest. De loco enim primi cæli multæ sunt opiniones. Primo enim qui volunt locum esse interuallum, aiunt primum cælum habere suum locum, veluti cætera corpora, videlicet partem quandam illius interualli sibi congruentem: sed quia huiusmodi interuallum nihil est, vt ante ostendimus, præter merum figmentum hominum magis delirantium quam Philosophantium, idcirco relegetur & exterminetur à Philosophia.

1. Opinio Philoponi.

Alexander autem Aphrodisæus ait primum cælum nullo modo esse in loco; nam aut est per se, aut per accidens, aut actu, aut potentia; non per se, neque actu, vt Arist. ait tex. 45. nam quod sic est in loco continetur ab aliquo; non per accidens, illud enim dicitur esse in loco per accidēs, quod est aut pars aut accidens alterius, quod per se est in loco; sed primū cælum nullius corporis est vel pars, vel accidens, ergo &c. Non potentia, nam quod sic est in loco, aliquando potest actu esse in loco; cælum autē nunquā aliter se habebit, quā nunc est; non per aliud, nempe per suas partes, nam partes nō sunt in loco nisi ratione totius: sed totum primum cælum non est in loco, ergo neque partes eius. relinquitur igitur nullo modo esse id loco. sed Alexandro, Simplicio & Auerr. acriter resistunt. Primum; quia Ari-

2. Opinio Alexandri.

Q iij

storeles tex. 45. aperte inquit cælum esse in loco per accidens: deinde, motus localis non potest fieri sine loco: sed motus cæli est localis, ergo non potest fieri sine loco. maior patet, minor probatur, tum quia Arist. 1. lib. de Cælo diuidit motum localem in rectum & circularem, tum etiam quia 8. Phy. ait motum localem esse primum omnium, & inter locales ipsum circularem. Adde, quod si motus cæli non est localis, qualis ergo est? An erit alterationis, vel generationis vel augmentationis? Hęc contra Alexandrum?culus opinionem nõ procul abesse à vero, posterius dicemus.

Themistius verò super tex. 45. ait primum cælum esse in loco ratione proximi orbis quam secundum concavam superficiem suã tangit & ambit, ita enim scribit. *Circulus ultimus, qui innerrabilis dicitur vtpote areeps & cõtinentens ceteros simpliciter in loco non est, sed penes interna quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur: penes externa autem omnino expers est loci.* Sed Themistio ita occurrit Simplicius, nam locus debet continere, sed orbis Saturni non continet vltimum orbem sed potius continetur ab illo. deinde, orbis Saturni est in loco ratione vltimæ spheræ à qua continetur, sed Themistio vltima sphaera est in loco ratione septimæ, ergo vltima est in loco ratione sui ipsius. Postremo, primum cælum ita debet habere locum, vt habet motum localem: non habet motum localem propter septimam sphaeram, sed per se; ergo &c. His accedit, quod non oportet locum moueri ad motum locati: sed orbis Saturni necessario mouetur motu primi orbis: ergo non potest esse locus illius. Quid igitur sentit Simplicius?

Videtur Simplicius velle cælum tribus modis capi posse; quod etiam docet Arist. 1. de Cælo tex. 96. vel pro toto mundo, vel pro aggregato ex omnibus cælis, vel pro vltimo cælo: si capiatur pro toto mundo, sic est in loco ratione partium, quarum aliæ mouentur motu recto aut sursum aut deorsum, vt elementa, aliæ circulari, vt cæli: si pro aggregato ex omnibus cælis, sic est in loco ratione orbium quorum alij continentur ab aliis: si pro vltimo cælo de hoc nihil Simplicius; aliquando enim videtur dicere nullo modo esse in loco, & sic relabitur in sententiam Alexandri; aliquando vero esse in loco quatenus orbis quos ambitu suo continet sunt in loco, & sic recidit in opinionem Themistii: hæretque Simplicius in eadem difficultate, nempe quo pacto primum cælum, cum habeat per se motum localem, non habeat etiam per se locum.

Sed expendamus opinionem Auicennæ. Auicenna ait primum cælum non habere locum. Motum ipsius non fieri ad locum sed ad situm, non enim cælum motu suo variat locum sed situm. Sed hic vir videtur aliquid dicere, cum nihil dicat. Nam cum triplex sit motus

proprie dictus, augmentationis, alterationis, & localis; motus cæli non potest esse alius quàm localis, ergo fit ratione loci; aut ergo dicendum est idem esse locum & situm, quod absurdum est, aut motum cæli non fieri ad situm, quod verum est. Deinde, situs præsupponit locum; nam definitur situs dispositio partium locati in ordine ad locum. quare si cælum mouetur ad situm, necessariò etiam mouebitur ad locum. Adde, quod ratio situs consistit in diuisibili: etenim vel minima facta mutatione rei, continuo variatur situs eius: at id, ad quod fit motus, debet esse diuisibile & successiue acquiri, ergo &c.

Gilbertus Porretanus, vt refert Albertus, ait cælum primum habere locum, nempe superficiem extimam & conuexam sui orbis à qua regitur totum illud cælum atque continetur. Sed huic opinioni adeo indignatur Albertus, vt dicat illum aperte mentiri; & quidem merito. Nam Arist. multis locis clamat, locum esse diuersum ab eo cuius est locus, & non esse mobilem; & in tex. 35. inquit aliud esse formam, aliud locum: nam quamuis ambo terminent, tamen illa terminat intrinsecè subiectum in quo est; hic autem extrinsecus tangens locatum.

6. *Opinio*
Porretani.

Postremò, D. Thomas super tex. 43. ait primum cælum esse in loco secundum partes internas & continuas quas continet, & ex quibus componitur. Fundamentum illius est hoc quia, locus quæritur propter motum localem, vt est in tex. 32. quod ergo secundum se totum mutat locum, etiam secundum se totum est in loco, vt corpora recta quæ transeunt ex vno loco ad alium: quæ autem non mutant locum secundum se tota sed tantum secundum partes; sunt in loco non secundum totum, sed tantum secundum partes suas: huiusmodi est cælum. Quod si obiicias, partes cæli non esse in loco per se, sicut non habent esse per se. Respondet, quamuis non sint in loco actu, tamen esse in potètia quia si diuiderètur & separarètur à cælo, essent in loco per se (Vnde quia partes cæli non sunt in loco actu sed potentia, ideo dicitur ab Aristotele cælum esse in loco per accidens: neque hoc detrahit quicquàm de dignitate cæli, quin etiam arguit præstantiam illius. Nā per se indigere loco, & ex vno loco transire ad alium, signū est imperfectionis. Hæc D. Thomas. Nos quanquàm D. Thomæ multum honorem debemus & libenter tribuimus, tamen quia veritas nobis carior est quàm cuiusquam viri auctoritas, sententiam eius tribus de causis non valde probamus. Primum, quia referre videtur opiniones aliorum interpretum secus quam nunc in eorum scriptis leguntur: nam sententiam suam assignat Themistio, quem multo secus sentire antea ostendimus. Deinde, ait Auempace dixisse cælum

7. *Opinio*
D. Thomæ.

esse in loco propter cælū Saturni, circa quod voluitur, quæ fuit opinio Themistij non Auempace; is enim, vt refert Auerr. putauit cælū habere pro loco centrū circa quod voluitur. Præterea cum hac D. Thomæ sententia, non videntur ea consentire quæ ipse scribit in Opusculo 52. vbi opinionem quam defendit in 4. Phy. attribuit Themistio, eamque damnat, & sequitur opinionem Auerr. dicentis cælū esse in loco per accidens propter cætrum circa quod mouetur. Quod autem hoc loco ait D. Thomas, cælum esse in loco ratione partium integralium ex quibus componitur, mihi quidem non fit verisimile: primum, quia cælum per se mouetur motu circulari qui est localis, non autem propter partes, cum partibus conueniat mōtus ratione totius. Nam vt ait Arist. tex. 32. & 34. partes & accidentia, neque mouentur neque sunt in loco per se; moueri enim & esse in loco, est illius quod habet esse per se actu existens, cuiusmodi non sunt partes; si ergo motus localis non conuenit cælo ratione partiū, sed potius è contrario is conuenit partibus ratione totius similiter etiam cælū non erit in loco ratione suarum partiū. Deinde, si partes non sunt in loco, nisi potentia, ergo cælū nō erit in loco nisi potētia, at mouetur actu motu locali: ergo est in loco actu. Quid quod ista potentia non est Phy. neque secundū rem, quinimo re vera impossibile est partes cæli ab eo separari, & per se existere in loco, sed tantum est potentia quædam secundum imaginationem, ergo cælum non erit Physicè & secundum rem in loco; sed tantum secundum imaginationem, quod & absurdum est & extra præsentem quæst. quinetiam, partes cæli, tametsi fingamus eas seiunctas esse, quod tamen non possint cogitari per se esse in aliquo loco, hinc planum est. nam pars cæli remota à toto, nullo genere motus localis moueri posset; aut enim moueretur sursum aut deorsum; atqui non est corpus graue vel leue; neque moueretur circulariter, nam motus circularis proprius est corporis circularis, & fit circa aliquod centrum æquidistans ab omni parte corporis quod mouetur, at pars cæli non est circularis, non enim sicut pars lineæ rectæ est recta, ita pars lineæ circularis est perfectè circularis; neque parti cæli posset assignari aliquod centrum circa quod æqualiter volueretur. Postremo, partes primi cæli integrales, licet aliæ alias contineant, non sunt tamen in loco. nā cū vna pars sit continua alijs parti, non potest vna dici locus alterius, vt enim ait Arist. tex. 34, quando aliquid continetur ab alio, ita vt non sit diuisum ab illo, sed ei continuum, non est in eo tanquam in loco, sed tanquam pars in toto,

Exponitur propria opinio de loco celi.

CAP.

IX.

EST AT, vt exponamus sententiam, quam nos ceteris probabiliorem existimamus: eam autem tradiderunt nobis Alpharabius & Auempace, viri omnium, Arabum, vno excepto Auerroe, longe doctissimi: qui aiunt cælum non habere locum sicut corpora quæ mouentur motu recto, videlicet eum à quo contineatur, sed per se habere locum congruentem corpori spherico & motui circulari, hic autem locus est centrum. Centrum enim & in definitione circuli, & motus circularis ponitur; sicut locus sursum & deorsum ponitur in definitione grauis & leuis & motum qui fiunt ad ipsa. Quæ sententia, vt facilius intelligatur, latius explicanda est, declarando & probando aliquod propositiones.

Prima propositio, Arist. in hoc 4. lib. Phy. non agit de omni loco, sed tantum de loco naturali corporum quæ habent motum rectum: hæc propositio manifesta est ex his quæ supra dicta sunt cap. 3. cum ageremus de immobilitate loci.

2. propositio, corpus vt corpus, non indiget loco, à quo contineatur: alioquin omne corpus indigeret loco. Nam quod alicui conuenit per se & ea ratione vt tale est, omni quod est tale conuenit, at si omne corpus contineretur à loco, esset progressus in infinitum in locis & corporibus locatis.

3. Propositio, cælum vt cælum, non indiget loco à quo contineatur, tum quia omne cælum indigeret, primum autem cælum non indiget cum non habeat, nam si indigeret iam haberet; alioquin deesset ei aliquid necessarium, & in æternis non esset secundum Aristotelem 3. Physicæ textu. 32. idem posse, & esse: Tum, si omne cælum indigeret loco continente, aut hoc esset propter quantitatem suam aut propter substantiam, aut propter motum localem; sed quantitas cæli cum sit rotunda, est perfecta, neque opus habet alio à quo figuretur & perficiatur: substantia eius est incorruptibilis, neque indiget alio à quo conseruetur: motus cæli non fit ad acquirendum aliquem locum, vel vt cælum quiescat in eo, sed tantum fit circa aliquem locum nempe centrum, ergo cælum vt cælum non indiget loco à quo contineatur.

*Cælum vt
cælum non in-
diget loco in
quo sit.*

4. Propositio, rectè dictum fuit ab Arist. tex. 32. locum quæri propter motum localem, ergo qualis est motus localis, talis quærendus est locus. Cum igitur, motus localis diuidatur in rectum & circularem, iique plurimum inter se differant necesse est loca propter quæ fiunt huiusmodi motus, etiā discrepare multū inter se: alius ergo lo-

cus debet assignari cælo quod mouetur motu circulari, quàm elementis quæ habent motum rectum.

5. Propositio, ille putandus est locus alicuius corporis, qui conuenit motui locali ipsius, & à quo motus localis accipit denominationem, speciem & distinctionem: sicut motus sursum differt à motu deorsum, propter loca; ad quæ tendunt huiusmodi motus; sic motus circularis cæli differt à motu recto elementorum; quoniam elementa mouentur vel à medio vel ad medium, cælum autem mouetur circa medium ut ait Arist., 1. de Cælo tex. 6.

6. Propositio, per se locus cæli non est alius quàm centrum, circa quod mouetur. Hoc patet ex iis quæ paulò supra docuimus. Nam cælo, quia mouetur motu locali, debetur aliquis locus respondens illi motu, determinans, specificans & distinguens ipsum ab aliis, circularis autem motus denominatur talis, & differt ab aliis, non quia fit ad locum, sed quia fit circa locum; hoc est circa centrum. Præterea locus naturalis est, ratione cuius corpus dicitur quiescere: sed cælum dicitur secundum se totum quiescere & nunquam mutare locum, propter centrum, à quo semper æquidistat. Atque hoc perspicuis disertisque verbis docet Aristoteles 8. lib. Phys. tex. 76. lege locum, quem nos, quo breuiore simus, taciti præterimus. Quoniam igitur alij quæsierunt cælo locum aliquem continentem, similem locis corporum rectorem, ideo in tot difficultates, ac errores inciderunt. Hoc fortasse significare voluit Alexander, dicens cælum nullo modo esse in loco, intelligens de eo loco, qui conuenit corporibus rectis: quamuis illud desideretur in Alexandro, quod non declarauerit qualis locus per se conueniat cælo. Nam nullum omnino locum ei assignare, planè absurdum est. Auerroes item, qui ait cælum esse in loco per accidens ratione centri, sic intelligendus est, non quod cælum non per se habeat pro loco centrum, sed quod cælum non habeat talem locum qualem habent corpora recta, nisi per accidens; quatenus cælum mouetur circa centrum quod est terra quæ per se est in loco continente, nimirum sub superficie aquæ & aëris.

*Quatuor ob-
iectiones,
quod centrum
non sit locus
cæli.*

Obiectiones quæ huic sententiæ videntur aduersari, paruo negotio diluuntur Primo. est, locus debet esse equalis, debet continere, debet contingere & esse proximus locato; centrum autem non est æquale cælo, neque continet ipsum, imo continetur, & est extra ipsum, ergo, &c. Secundo. Centrum est punctum indiuisibile, quomodo igitur erit locus cæli? Tertio. Arist. ait cælum esse in loco per accidens, non ergo est in loco per se ratione centri. Quarto. Si ita esset, non modo primum cælum esset in loco ratione centri, sed etiam alij orbes; par enim ratio est omnium: atqui alij sunt in loco continente, inferior enim

enim continetur à superiore, ergo &c.

Ad has obiectiones sic est respondendum. Ad Primam. Illæ proprietates sunt loci qui conuenit corporibus rectis, de quo tantum agit Arist. in hoc 4. lib. nihil igitur mirum est, si illæ non conueniant loco cæli. Ad Secundam. Centrum potest considerari bifariam, vel Mathematicè, & sic est punctum indiuisibile, vel Physicè, & sic est elementum terræ, circa quam cælum voluitur veluti circa suum centrum; quæ etiam de causa natura fecit terram immobilem vt Aristoteles ait 2. de Cælo tex. 17. quoniam centrum circuli est immobile. Ad Tertiam. Aristoteles volens cælo inuenire locum qualis reperitur in corporibus quæ mouentur motu recto, idcirco ait huiusmodi locum non conuenire cælo nisi per accidens nimirum ratione terræ, circa quam velut centrum suum voluitur: quæ terra per se est in loco, & sic ratione ipsius, cælum dicitur esse in loco per accidens. Ad vltimū. Etiam in reliquis orbibus vnus non est sub alio tanquam in loco, sed propter eorum ordinem & dispositionem; maior enim & perfectior debet continere; minor contra contineri; quæ ordinē perfectionis, attendentes in intelligentiis, dicimus in ipsis àlias esse sub aliis. Ad extremum, illud perpetuo in memoria habendum est, quoniam cælum est diuersi generis & ordinis ab his rebus sublunariis. ideo pauca esse illi cum huiusmodi rebus vniuocè communia: ex quo fit, vt quæcunque octo libris Physicis tractat Arist. ea præcipuè accommodet ad res sublunares, vt quæ de materia, natura, motu & loco scripta sunt. Nam quomodo vnumquodque horum reperiatur in cælo, seorsim in opere huic rei propriè dicato, diligenter ab eo explicandum est. Verum de loco cæli hætenus. Reliquum est vltimum argumentum de motu locali in vacuo, ad quod nunc respondere volumus.

An si esset vacuum, in eo motus localis in tempore fieri posset.

CAP. X.

DE C I M O quinto argumento tangitur grauis quæstio de vacuo; an si esset, posset in eo fieri motus localis in tempore. De qua re non conuenit inter Philosophos. Nos primum aperiemus sententiam Aristotelis, tum eorum qui aduersantur Aristoteli rationes exponemus: postremò, sententiam Aristotelis defendere conabimur.

Antiqui putabantur à deo necessarium esse vacuum motui locali, vt is sine illo non posset effici; quos redarguēs Arist. in 4. Phy. vult ostendere vacuū non esse adiumento ad efficiendū motū locale, sed potius tanto impedimento, vt si vacuum esset, nullus planè motus in eo fieri posset. Cuius rei pulcherrimam demonstrationem affert tex.

71. eamq; latius explicat vsq; ad tex. 75. quæ potest syllogistici cè confici ad hunc modum. Omnis motus debet fieri in tempore, sed in vacuo non posset fieri motus in tempore, ergo in vacuo non posset fieri vllus motus. Maior per se nota est, tum quia motus est continuus vt Arist. ait 3. Phy. tex. 1, & multis verbis ostendit in 6. Phy. quare est diuisibilis ac proinde successiuè fit & in tempore, tum etiam quia, si motus est actus entis in potentia prout in potentia, necesse est quod mouetur, moueri successiuè atque in tempore.

In minoris autem explicationem & cōfirmationem præcipuè incumbit Arist. cuius gratia iacit aliquot fundamenta: primū est, inter quælibet duo tempora finita esse aliquam proportionem, nam vel erunt æqualia, vel si vnum sit maius altero, cum excessus ille sit finitus, proportio etiam, secundum quam excedit, erit finita.

*Quinque fir-
missima fun-
damenta con-
tra motum
temporalem
in vacuo præ-
iaciuntur.*

Alterum fundamentum est, temporis ad istans nullam esse proportionem. Nam tempus est diuisibile, instans autem indiuisibile; Vnde quamuis infinities iteretur, & repetatur instans, nunquam poterit æquari vlli tempori quantumuis exiguo: deinde, si esset aliqua cōta proportio inter tempus & instans, sequeretur instans esse æquale tempori, imo maius tempore; nam cum tempus sit diuisibile in infinitum, proportio quæ reperitur inter tempus & instans, & cum sit finita, reperietur etiam inter tempus & aliquam partem ipsius: illi ergo parti erit æquale ipsum instans, & cum illa pars rursus possit diuidi in duas alias, erit maior illis, quælibet autem pars temporis est tempus; quare, nunc vel instans, esset æquale & maius tempore.

Tertium fundamentum est hoc, inæqualitas motum localium secundum velocitatem & tarditatem, accidit propter medium per quod fit motus localis: sint enim duo mobilia, A. & B. si A. celerius mouetur quàm B. id continget ob medium. Nam vel A. mouetur per medium breuius & subtilius, vt per aërem; B. vero per medium aut longius au crassius, vt per aquam; aut si ambo mouentur per idē prorsus medium, habebit A. vel maiorem virtutem motiuam vt plus grauitatis, qua melius diuidit medium, vel si vtrumque habet parem virtutem motiuam, habebit A figuram magis idoneam ad dissecandum mediū, cuiusmodi est rotūda au pyramidalis potius quàm quadrata. Omnis igitur inæqualitas motus localis tandem reducitur ad medium; vel quia ipsum est diuersum, vel quia diuerso modo diuiditur à mobili.

Quartum fundamentum est hoc: Qualis est differentia inter media, talis item est inter motus qui fiūt per ea, & inter tempora in quibus fiunt tales motus: vt si medium sit duplo subtilius & minus resistens, & ad diuidendum facilius; motus etiam qui fit per tale mediū,

erit duplo celerior & tempus in quo fit talis motus erit duplo minus. hoc est precedenti tertio fundamento manifestum est.

Quintum fundamentum est hoc : vacui ad plenum nulla est proportio; quia vacuum est non ens, & infinitè exceditur à pleno, & quæuis infinities duplicetur vacuum, nunquam assimilabitur pleno, & quodlibet plenum quantumvis fingatur tenuè, tamen resistet aliquo modo; vacuum autem nihil prorsus potest resistere.

His positis, demonstratio Arist. sic conficitur. Si motus per vacuum fieret in aliquo tempore finito, & motus etiam per plenum fit tempore finito, & inter quælibet duo tempora finita est proportio, vt diximus in primo fundamento; erit etiam proportio inter hæc duo tempora sed qualis est proportio inter tēpora, talis est inter motus & media; si igitur est proportio inter tempus, quo mouetur aliquid in vacuo & quo mouetur aliquid in pleno, erit proportio inter vacuum & plenum; quod est contra vltimum fundamentum; non potest igitur motus in vacuo fieri in tēpore; sed debet fieri in instanti: nam vacuum in infinitum est minus resistens & impediens quàm plenum, atqui impossibile est motū fieri in non tempore, seu in instanti, ergo impossibile est motum fieri in vacuo. Hoc etiam ita confirmatur : si motus in vacuo fit in tempore, fit illud tempus vt vnum, tempus autem quo fit motus in pleno, fit vt decem; ponatur aliud plenum decuplo subtilius, & minus resistens quam illud prius; nam id posset Deus facere, tunc æquali tempore fieret motus in vacuo & in pleno quod si adhuc ponatur aliud plenum subtilius, in illo fieret motus minori tempore & velocius quam in vacuo; at hæc absurda esse nemo est qui non intelligit. Demonstratio autem Arist. non procedit ex opinione tantū antiquorum, vt videtur quibusdam, sed procedit simpliciter ex sententia Arist. & habet vim demonstratiuam, cui non possit benè resisti. Hoc enim declarat apertè cōtextus verborū Arist. idemque sentiunt interpretes Græci.

Praclara demonstratio Arist. quod motus localis non possit fieri in vacuo.

Sed Philoponus, Auempace, Auicenna, D. Thomas, Scotus & alij, aduersatur huic demonstrationi, & censent in vacuo, si esset, factum iri motum in tempore & non in instanti, non enim admittunt illud tertium fundamentum, quinimo negant totam moram & successionem quæ est in motu locali, prouenire tantum ex medio: faciūt enim duplicem causam, cur motus sit tardior aut velocior : vnum externam & accidentariam: & hanc dicunt sumi ex medio, secundū vel magnitudinem, vel subtilitatem, aut crassitiem eius : alteram vero internam & quasi essentialem, quæ prouenit ex maiori aut minori virtute motiua. virtus enim maior per se facit motum celeriorē; minor autem tardiorē. Quod autem inæqualitas motus loca-

*Quatuor ar-
gumēta qui-
bus nonnulli
probant si vs-
cum esset,
factum iri in
eo motū lo-
calem in iō-
pore.*

lis secūdum velocitatem & tarditatem, non proueniat solum ex me-
dio; probāt tū exemplo, tū ratione: exemplo quidem corporum cæ-
lestium, quæ cum non moueantur per medium, tamen mouentur
quædam cæleriùs: & alia tardiùs: ratione verò, quoniam à quo pro-
uenit motus naturalis, ab eodem prouenit continuatio & successio
eius, continuatio enim per se conuenit motui vt motus est: sed mo-
tus naturalis non prouenit extrinsecus à medio. sed intrinsece à natu-
ra quæ definitur principiū & caussa vt moueatur id in quo est; ergo
continuatio motus per se non proueniet ex medio; sed ex maiori vel
minori virtute ipsius naturæ. Ad idem confirmandum has quoq; ra-
tiones adiungunt, primo, quia licet successio motus proueniret tan-
tum ex medio, non tamen ex medio vt plenū est, sed prout dicit quæ-
dam distantiam extremorum; sed talis distantia extremorum reperie-
tur etiam in medio vacuo, si enim spaciū quod est inter terram &
cælum vacuum esset, non minus distaret cælum à terra, quam nunc
distat: in vacuo igitur successiuè fieret motus ob talem distantia ex-
tremorum. Deinde, ponatur lapis in concavo lunæ, ita vt reliquum
spaciū vsque ad centrum sit vacuum; non dubium est, quin ille la-
pis mouebitur deorsum, nam est grauis, & extra suū locum, & ni-
hil obstat: vel igitur mouebitur successiuè, & sic habeo quod volo;
vel in instanti, & sic simul erit in supremo in medio & in infimo lo-
co; quod est impossibile. Nam vt Aristoteles demonstrat in 6. Phy.
omne mobile quod mouetur per aliquod spaciū, prius pertransit
partes priores, quàm posteriores illius spaciij, & prius pertransit me-
dium quàm veniat ad vltimum. Hæc ille.

*Exponuntur octo hypothesēs, quæ ad defensionem & confirmationem
sententiæ Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.*

CAP. XI.

ED quia horum Philosophorum opinio non solum nobis
videtur contraria esse doctrinæ Arist. & Peripateticorum,
sed etiam aduersari rationi; Albertus quidem certe ait huius-
modi sententiam esse intelligibilem; ideo enitendū est vt dilucidè
ostendamus & demonstrationem Arist. esse firmam atque robustam,
& infirmam ac minimè probabilem horum sententiam. quod vt cō-
modius fiat, præmitramus nonnullas hypothesēs ex quibus pendent
demonstrationes quas afferre volumus.

Prima Hypothesis est. Omnem motum localem esse continuū &
successiuum: & de hac conuenit inter omnes.

*Successio &
mora motus
localis, non
prouenit ex
mouente.*

Secunda. Successio & mora quæ cernitur in motu, non potest pro-
uenire ex mouente: hoc patet, quia monens quantū in ipso est, vellet
quàm primum mouere, & efficere quod intendit. Deinde, quia mora
in

in mouendo accidit ei ob aliquam resistantiam quam reperit, mouens autem sibi non resistit. Adde, quod videmus eandem virtutem actiuam nunc celerius, nunc tardius agere, ob variam resistantiam materiæ in quam agit. Postremo, si mora & successio contingeret ob virtutem motiuam, æquè celeriter deberet moueri exiguus lapis atque maximus, nam virtus motiua quæ est grauitas æqualis est in lapide paruo atque magno: quamuis sit magis extēsa in magno quàm in paruo; secundum intentionem tamen par est. Agens etiam naturale principio paulatim & successiuè agit ob qualitates sibi repugnantes, quas reperit in eo in quod agit, sed vbi eas expulit, agit in instanti, tunc enim puncto tēporis producit formā substantialē. Non igitur ex agēte vel mouēte proficiscitur mora & successio quæ est in motu.

Tertia. Resistentia ob quam fit mora & successio in motu locali, duplex est: vna intrinseca mobili; altera extrinseca. Rursum intrinseca duplex est: vna enim oritur ex eo quod motus habet inclinationem contrariam ei motui secundum quem mouetur à mouente; sic corpus resistit animæ mouenti ipsum, aut sursum aut in trāsuersum, quoniam tantum habet propensionem ad motum qui fit deorsum.

Altera nascitur non ex cōtraria inclinatione mobilis; sed ex eo quod mobile habet naturalem potentiam vt moueatur tanta celeritate, & non minori aut maiori; quod ei contingit ob determinatam perfectionem, aut magnitudinem, quam habet; sic mouetur cælum ab intelligentia. Resistentia vero extrinseca, prouenit ex eo quod est extra mouens & mobile, verbi gratia ex medio, quod quia est plenum & corpulentum, habens maiorem minorēque crassitiem, sicut supra diximus, resistit mobili, quod fertur per ipsum.

*Duplex causa
successionis
& mora quæ
est in motu
locali.*

Quarta. Effectus realis, causa debet esse realis: neque enim potest aut effectus imaginarius procedere à causa reali, aut effectus realis à causa imaginaria. Semper enim effectus assimilatur causæ, cuiusque naturam æmulatur.

Quinta. Neque motus localis potest esse sine loco, neque locus sine superficie corporis cōtinentis: sicut enim locus ponitur in definitione motus localis, ita superficies in definitione loci. Quod autē motus localis sine loco esse non possit, patet tū ex eo, quod Arist. ait tex. 32. locū nō quæri nisi propter motū locale; at si posset motus localis esse sine loco, non semper indigeret illo. Adde, quod motus non potest separari à termino ad quē, qui in motu locali est locus, sicut in alteratione qualitas: & in 3. Phy. tex. 4. dicitur motū non esse præter ea in quibus fit motus. Denique, hoc, nomine suo præferret motus localis, ideo enim vocatur localis, quia fit in loco & ad locum, vel circa locū.

Sexta. Natura refugit vacuū tribus de causis. Primò, ad cōseruandā

R

*Tres causas
propter quas
natura resu-
git vacuum.*

vnitatem mūdi; mūdus enim est vnus non ob cōtinuationē, sed propter contiguitatē corporū, quæ tollitur inducto vacuo. Deinde, ob dependentiā & connexionē quæ debet esse inter corpora superiora & inferiora. Vnde Arist. in principio Meteor. ait hūc mūdū inferiōrē debere esse continuū, id est contiguū supernis lationibus, vt inde omnis virtus eius regatur & cōseruetur. Quia ergo causæ particulares & secūdæ neq; possunt agere, neq; cōseruari, sine virtute & cōcursu causæ primæ, hæc autē virtus & cōcursus nō potest ad illas peruenire si intercedat vacuū, ideo natura horret vacuū. Ad extremū, quia Deus & natura nihil frustra faciūt. Quicquid enim est in mūdo, & ab aliquo est & ad aliquid; vacuū autē si esset in mundo, neq; ab aliquo esset: cū sit nō ens, nō ens autē nō potest ab aliquo esse: neq; esset ob aliquem finem & vsum: præterquàm quod deformitatem insignem afferret vniuerso interrumpens connexionem & ordinem corporū.

Septima. Hæc quæstio, an si vacuū esset, in eo motus localis fieret in tēpote nec ne, potest accipi tū, vniuersē de omni motu locali, corporū simpliciu, mixtorū, animatorū, inanimatorū: tū speciatim & propriē de motu locali corporū simpliciu. A nobis tractabitur vtroq; modo.

*In corpore
simplici resi-
stentia ex suc-
cessio motus
localis eius nō
prouenit in-
trinsecus ex
ipso corpore
simplici, sed
extrinsecus à
medio.*

Octaua. Corpus simplex in suo motu locali non potest habere intrinsecam resistentiam: nam aut illa proueniret à materia aut à forma; non à materia, nam cum sit prima, indifferens est ad quemlibet motum; non à forma, nam cum sit principium motus, non resisteret ipsamet sibi in eo motu quem ipsa facit. Tota igitur resistentia extrinsecus petenda est, nempe à medio.

Probatur motum localem non posse fieri in vacuo. CAP. XII.

IN his positis, nullum motum localem cuiuscunque corporis fuerit, posse fieri in vacuo, ostēdo dupliciter. Primò, quia omnes & alij motus dependent à motu cæli & concursu primæ causæ, vt docet Arist. 8. Phy. tex. 56. & 12. Metaphy. text. 38. quo sublato non possent fieri, tollitur autem per vacuum, ergo in vacuo nullus motus fieri potest. Idem confirmat D. Thomas in 1. 2. quæst. 109. art. 1. & prima Parte quæst. 115. art. 3. Et patet ex ijs quæ scribit Arist. 8. Phy. tex. 56. dicens sine motu circulari nullum aliorum motuum esse posse, ergo tantum abest vt in vacuo moueatur aliquid secundum locum, vt ne existere quidem possit. Deinde, motus localis non potest fieri sine loco, neque locus potest esse sine superficie corporis continentis, vt patet ex 5. hypoteli, sed in vacuo nulla est superficies corporis continentis, ergo non possit in eo fieri motus localis.

Quod autem corpus simplex non possit moueri in tempore, si per vacuum moueretur, probo tripliciter. Primò, quia omnis successio

motus prouenit ex resistētia, vel intrinseca ipsi mobili vel extrinseca; vt patet ex 2. & 3. hypotēsi: sed in vacuo corpus simplex nullam haberet resistantiam, non intrinsecam vt dictum est in vltima hypotēsi; neque extrinsecam, quia ponitur moueri in vacuo: vacuum autem, cum nihil sit, non potest resistere. Si dicatur, vacuum resistere ob distantiam extremorum; contra, quia talis distantia aut est in ipso medio vacuo, aut est tantum in extremis: si est tantum in extremis, ergo in illo medio vacuo, mobile non reperiet aliquam resistantiam, quare non pertransibit illud successiuē: si autem illa distantia est subiectiuē in medio vacuo, aut erit huiusmodi distantia realis, aut imaginaria: realis non potest esse, quia vacuū nihil est, & non potest accidens reale esse in non ente tāquā in subiecto; si est imaginaria, ergo non potest facere resistantiam realē, neq; poterit esse causa successionis realis quæ est in motu locali, vt patet ex 4. hypotēsi. Postea, si corpus simplex non habet successionem sui motus à medio sed à seipso, & medium tantum affert successionem quandam accidentariam, vt inquit Auempace, ergo si non esset mediū plenū, corpus simplex moueretur magis naturaliter & magis velociter, & sine vllō impedimēto, quia careret resistantia medij: hoc autē absurdū est, quia Arist. 3. de Cælo tex. 28. ait naturā vti medio tanquā instrumento ad faciendū motum naturalem & violentum; & motum naturalem iuuari atque promoueri à medio: at secundum istorum opinionem, medium tardaret & impediret motum localem. Præterea, cum vacuū sit impossibile, ergo nūquā corpus simplex moueretur purē naturaliter, neq; tanta velocitate quanta aptum est moueri, quia naturalis eius velocitas semper impediretur & tardaretur à medio. Postremò, demonstratio Arist. non soluitur ab ipsis, si enim corpus simplex posset moueri in vacuo tempore aliquo finito, sicut per plenum mouetur tempore finito, sicut inter illa duo tempora finita esset proportio; sic etiam inter vacuum & plenum esset proportio, & posset fingi aliquod corp^o moueri per plenum æquali tempore, atque illud quod ponitur moueri per vacuum. Quæ demonstratio fuit à nobis supra declarata.

Restat, vt rationes aduersarias dissoluamus. Ad quas ita respōdem^o. Ad 1. Cælū mouetur successiuē & nō propter mediū, cōcedo, quia in cælo est intrinseca resistētia, & in motu cælesti datur mobile distinctū à mouēte: in corpore autē simplici nō inuenitur intrinseca resistētia, nec distinctio mouētis à mobili; quare petēda est extrinsec^o à medio. Atq; hæc manifesta sunt ex iis quæ supra docuimus cū tertiā & octauā hypotēsim explicarem^{us}. Ad 2. Natura est principiū motus, distinguo, secūdū specificationē, verū est, nā quod ignis calefaciat vel moueatur sursum, habet à natura sua, similiter quod aqua frige faciat &

R ij

mouetur deorsum:secúdu succellioné auté,falsú est.mora enim quæ est in motu,nó prouenit à mouére, sed ex resistétiã mobilis, aut aliúde, non enim mora quã facit ignis calefaciêdo aquã prouenit ex calore ignis, sed ob resistétiã aquæ, vt supra ostédimus exponêdo secúda hypotésim. Ad 3. Si in vacuo poneretur graue, nó moueretur, quia deesset illi instrumentú per quod fieret motus, quod 2. Arist. est mediú plenu; sicut si stuppa admoueretur igni, sic tamé, vt inter stuppam & igné esset aliquod exiguú interuallú vacuú, tunc ignis quamuis naturaliter agat, tamé propter vacuú non ageret, sic dicendú est de graui. Arist. igitur non ait corpus motú iri in vacuo in instanti, vt quidã putant, sed dicit nó motú iri vlló modo, quia, inquit, si moueretur deberet moueri in instanti, sed hoc est impossibile, ergo non mouebitur. Quod auté adducitur ex 6. Phy. quod omne mobile prius pertrãsit prioré parté spacij quàm posteriorem, verú est de spacio naturali & pleno, & Arist. ibi loquitur de magnitudine supra quam fit motus.

Illud auté in hac de vacuo disputatione, diligenter intelligi & memoria teneri volumus; nec Aristotelem, neque nos sentire si esset vacuum, in eo factum iri motum in instanti. Quis enim est tam habes & tardus ingenio, qui non intelligat, in eo quod dicitur, motum localem fieri in instanti, manifestam repugnantiam & contradiccioné contineri? Nos igitur cum Arist. dicimus, si vacuú esset, in eo motum nullo modo fieri posse. Atque hoc probamus, cum aliis argumentis, tum ea ratione ducente ad impossibile, quia si fieret motus, is fieri deberet in instanti, vt supra docuimus; sed hoc est impossibile, ergo illud, motum fieri in vacuo, ex quo sequitur hoc, iudicandum est impossibile. Tantum igitur abest vt opinemur, in vacuo motum fore in instanti, vt, quia hoc iudicamus perspicuè falsum & impossibile, ex eo tanquam certo & manifesto, id quod fortè obscurum & dubium esse poterat, nempe, in vacuo nullum omnino motum fieri posse, cõficiamus atque concludamus.

Deniqué, illud etiam hoc loco adijciam, velut libri huius clausulã; me pro certo habere; eam opinionem, quam de motu qui fit in vacuo, defendi, esse Aristotelis; contrariam verò, ab Aristotelis sententia & doctrina, discrepare; eandem quoque veram esse, mihi quidem ita videri, vt contrariam, nec absurdè nec improbabilitè defendi posse existimem. Eam nanque cum alij viri docti tuendam susceperunt, tum in primis Scotus in 2. Sent. dist. 2. quæst. 9. sub finem eius quæstionis, acurè probabilitèrque defendit. Sed his de Loco expositis, tempus est, vt ad eam quæ de Tempore traditur, doctrinam explicandam, veniamus.

FINIS VNDECIMI LIBRI.

DE TEMPORE

ÆTERNITATE ET

ÆV O.

LIBER DVODECIMVS.

SEQVITVR vt agamus de tempore, quod est mensura durationis motus, omniumque rerum quæ motui subijciuntur. Tres autem sunt durationis mensuræ, tempus, æternitas, æuū, de quibus hoc libro sigillatim differemus. Sed primum dicamus de tempore: de quo tractāda sunt hæc. An tempus sit ens aliquod reale: an sit res diuersa à motu: an sit essentialē tempori esse actiue numerum & mēsuram omnium motuum, vel potius esse numerū passiue, id est motum numeratum & distinctum secundum prius & posterius: an propria &, vt vocant, formalis ratio temporis pendeat ab operatione animæ: an tempus sit tantum subiectiue in motu cæli: an sit tantum vnum numero tempus: an sit vnum nunc in toto tempore. Hæc igitur de tempore Physico, de quo agit Aristoteles in 4. libr. Phys. à text. 87. vsque ad finem libri, à nobis in priori parte huius libri explicabuntur. In posteriori autem parte libri, naturam ipsius durationis, quæ valde obscura & occulta est, aperiemus: post, de æternitate, æuo, & tempore discreto, disputabimus. Sed primum omnium, an tempus sit ens reale, & à motu realiter distinctum perquiramus.

Disputatur contra eos qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos qui censent esse ens reale realiter distinctum à motu.

C A P. I.

VIDAM existimant tēpus non esse aliquid reale, sed tantum habere esse propter imaginationem & cogitationem animi nostri, ducti illo communi argumento, quod Aristoteles exponit 4. Phys. text. 88. & 89. idque sic habet. illud non videtur esse,

R. iij

lis secundum velocitatem & tarditatem, non proveniat solum ex medio; probat tū exemplo, tū ratione: exemplo quidem corporum celestium, quæ cum non moveantur per medium, tamen moventur quædam celerius: & alia tardiùs: ratione verò, quoniam à quo provenit motus naturalis, ab eodem provenit continuatio & successio eius, continuatio enim per se convenit motui ut motus est: sed motus naturalis non provenit extrinsecus à medio, sed intrinsece à natura quæ definitur principiū & causa ut moveatur id in quo est; ergo continuatio motus per se non proveniet ex medio; sed ex maiori vel minori virtute ipsius naturæ. Ad idem confirmandum has quoque rationes adiungunt primo, quia licet successio motus proveniret tantum ex medio, non tamen ex medio ut plenum est, sed prout dicit quædam distantiam extremorum; sed talis distantia extremorum reperitur etiam in medio vacuo, si enim spatium quod est inter terram & cælum vacuum esset, non minus distaret cælum à terra, quam nunc distat: in vacuo igitur successivè fieret motus ob talem distantiam extremorum. Deinde, ponatur lapis in concavo lunæ, ita ut reliquum spatium usque ad centrum sit vacuum; non dubium est, quin ille lapis movebitur deorsum, nam est gravis, & extra suum locum, & nihil obstat: vel igitur movebitur successivè, & sic habeo quod volo; vel in instanti, & sic simul erit in supremo in medio & in infimo loco; quod est impossibile. Nam ut Aristoteles demonstrat in 6. Phy. omne mobile quod movetur per aliquod spatium, prius pertransit partes priores, quàm posteriores illius spacijs, & prius pertransit medium quàm veniat ad ultimum. Hæc ille.

Exponuntur octo hypotheser, quæ ad defensionem & confirmationem sententia Aristotelis de vacuo, plurimum conferunt.

C A P. XI.

SED quia horum Philosophorum opinio non solum nobis videtur contraria esse doctrinæ Arist. & Peripateticorum, sed etiam adversari rationi; Albertus quidem certe ait huiusmodi sententiam esse intelligibilem; ideo enitendum est ut dilucidè ostendamus & demonstrationem Arist. esse firmam atque robustam, & infirmam ac minimè probabilem horum sententiam. quod ut commodius fiat, præmittamus nonnullas hypotheser ex quibus pendent demonstrationes quas asserre volumus.

Prima Hypothesis est. Omnem motum localem esse continuū & successivum: & de hac convenit inter omnes.

Secunda. Successio & mora quæ cernitur in motu, non potest provenire ex mouente: hoc patet, quia monens quantum in ipso est, vellet quàm primum movere, & efficere quod intendit. Deinde, quia mora

in

Quatuor argumenta quibus nonnulli probant si vacuum esset, factum ut in eo motus localem in se haberet.

Successio & mora motus localis, non provenit ex mouente.

in mouendo accidit ei ob aliquam resistantiam quam reperit, mouens autem sibi non resistit. Adde, quòd videmus eandem virtutem actiuam nunc celerius, nunc tardius agere, ob variam resistantiam materiæ in quam agit. Postremo, si mora & successio contingeret ob virtutem motiuam, æquè celeriter deberet moueri exiguus lapis atque maximus, nam virtus motiua quæ est grauitas æqualis est in lapide paruo atque magno: quamuis sit magis extensa in magno quàm in paruo; secundum intensionem tamen par est. Agens etiam naturale principio paulatim & successiue agit ob qualitates sibi repugnantes, quas reperit in eo in quod agit, sed vbi eas expulit, agit in instanti, tunc enim puncto tēporis producit formā substantialē. Non igitur ex agēte vel mouēte proficiscitur mora & successio quæ est in motu.

Tertia. Resistentia ob quam fit mora & successio in motu locali, duplex est: vna intrinseca mobili; altera extrinseca. Rursus intrinseca duplex est: vna enim oritur ex eo quòd motus habet inclinationem contrariam ei motui secundum quem mouetur à mouente; sic corpus resistit animæ mouenti ipsum, aut sursum aut in trāuersum, quoniam tantum habet propensionem ad motum qui fit deorsum. Altera nascitur non ex cōtraria inclinatione mobilis; sed ex eo quod mobile habet naturalem potentiam vt moueatur tanta celeritate, & non minori aut maiori; quod ei contingit ob determinatam perfectionem, aut magnitudinem, quam habet; sic mouetur cælum ab intelligentia. Resistentia vero extrinseca, prouenit ex eo quod est extra mouens & mobile, verbi gratia ex medio, quod quia est plenum & corpulentum, habens maiorem minorēue crassitiem, sicut supra diximus, resistit mobili, quod fertur per ipsum.

*Duplex causa
successionis
& mora quæ
est in motu
locali.*

Quarta. Effectus realis, causa debet esse realis: neque enim potest aut effectus imaginarius procedere à causa reali, aut effectus realis à causa imaginaria. Semper enim effectus assimilatur causæ, cuiusque naturam æmulari.

Quinta. Neque motus localis potest esse sine loco, neque locus sine superficie corporis cōtinentis: sicut enim locus ponitur in definitione motus localis, ita superficies in definitione loci. Quod autē motus localis sine loco esse non possit, patet tū ex eo, quod Arist. ait tex. 32. locū nō quæri nisi propter motū locale; at si posset motus localis esse sine loco, non semper indigeret illo. Adde, quod motus non potest separari à termino ad quē, qui in motu locali est locus, sicut in alteratione qualitas: & in 3. Phy. tex. 4. dicitur motū non esse præter ea in quibus fit motus. Denique, hoc nomine suo præferret motus localis, ideo enim vocatur localis, quia fit in loco & ad locum, vel circa locū.

Sexta. Natura refugit vacuū tribus de causis. Primò, ad cōseruandā

R

*Tres causse
propter quas
natura resu-
git vacuum.*

vnitatem mūdi; mūdus enim est vnus non ob cōtinuationē, sed propter contiguitatē corporū, quæ tollitur inducto vacuo. Deinde, ob dependentiā & connexionē quæ debet esse inter corpora superiora & inferiora. Vnde Arist. in principio Meteor. ait hūc mundū inferiorē debere esse continuū, id est contiguū supernis lationibus, vt inde omnis virtus eius regatur & cōseruetur. Quia ergo causse particulares & secūdæ neq; possunt agere, neq; cōseruari, sine virtute & cōcursu causse primæ, hæc autē virtus & cōcursus nō potest ad illas peruenire si intercedat vacuū, ideo natura horret vacuū. Ad extremū, quia Deus & natura nihil frustra faciūt. Quicquid enim est in mūdo, & ab aliquo est & ad aliquid; vacuū autē si esset in mundo, neq; ab aliquo esset: cū sit nō ens, nō ens autē nō potest ab aliquo esse: neq; esset ob aliquem finem & vsum: præterquàm quod deformitatem insignem afferret vniuerso interrumpens connexionem & ordinem corporū.

Septima. Hæc quæstio, an si vacuū esset, in eo motus localis fieret in tēpote nec ne, potest accipi tū, vniuersē de omni motu locali, corporū simpliciū, mixtorū, animatorū, inanimatorū: tū speciatim & propriē de motu locali corporū simpliciū. A nobis tractabitur vtroq; modo.

*In corpore
simplici resi-
stentia & suc-
cessio motus
localis eius nō
prouenit in-
trinsècus ex
ipso corpore
simplici, sed
extrinsècus à
medio.*

Octaua. Corpus simplex in suo motu locali non potest habere intrinsècam resistantiam: nam aut illa proueniret à materia aut à forma; non à materia, nam cum sit prima, indifferens est ad quemlibet motum; non à forma, nam cum sit principium motus, non resistet ipsamet sibi in eo motu quem ipsa facit. Tota igitur resistantia extrinsècus petenda est, nempe à medio.

Probatur motum localem non posse fieri in vacuo. CAP. XII.

IN s positis, nullum motum localem cuiuscunque corporis fuerit, posse fieri in vacuo, ostēdo dupliciter. Primò, quia omnes alij motus dependent à motu cæli & concursu primæ causse, vt docet Arist. 8. Phy. tex. 56. & 12. Metaphy. text. 38. quo sublato non possent fieri, tollitur autem per vacuum, ergo in vacuo nullus motus fieri potest. Idem confirmat D. Thomas in 1. 2. quæst. 109. art. 1. & prima Parte quæst. 115. art. 3. Et patet ex ijs quæ scribit Arist. 8. Phy. tex. 56 dicens sine motu circulari nullum aliorum motuum esse posse, ergo tantum abest vt in vacuo moueatur aliquid secundum locum, vt ne existere quidem possit. Deinde, motus localis non potest fieri sine loco, neque locus potest esse sine superficie corporis continentis, vt patet ex 5. hypoteli, sed in vacuo nulla est superficies corporis continentis, ergo non posset in eo fieri motus localis.

Quod autem corpus simplex non possit moueri in tempore, si per vacuum moueretur, probo tripliciter. Primò, quia omnis successio

motus prouenit ex resistētia, vel intrinseca ipsi mobili vel extrinseca; vt patet ex 2. & 3. hypothefi: sed in vacuo corpus simplex nullam haberet resistantiam, non intrinsecam vt dictum est in vltima hypothefi; neque extrinsecam, quia ponitur moueri in vacuo: vacuum autem, cum nihil sit, non potest resistere. Si dicatur, vacuum resistere ob distantiam extremorum; contra, quia talis distantia aut est in ipso medio vacuo, aut est tantum in extremis: si est tantum in extremis, ergo in illo medio vacuo, mobile non reperiet aliquam resistantiam, quare non pertransibit illud successiue: si autem illa distantia est subiectiue in medio vacuo, aut erit huiusmodi distantia realis, aut imaginaria: realis non potest esse, quia vacuū nihil est, & non potest accidens reale esse in non ente tāquā in subiecto; si est imaginaria, ergo non potest facere resistantiam realē, neq; poterit esse causa successioneis realis quæ est in motu locali, vt patet ex 4. hypothefi. Postea, si corpus simplex non habet successionem sui motus à medio sed à seipso, & medium tantum affert successionem quandam accidentariam, vt inquit Auempace, ergo si non esset mediū plenum, corpus simplex moueretur magis naturaliter & magis velociter, & sine vllō impedimento, quia careret resistantia mediij: hoc autē absurdū est, quia Arist. 3. de Cælo tex. 28. ait naturā vti medio tanquā instrumento ad faciendū motum naturalem & violentum; & motum naturalem iuuari atque promoueri à medio: at secundum istorum opinionem, medium tardaret & impediret motum localem. Præterea, cum vacuū sit impossibile, ergo nūquā corpus simplex moueretur purē naturaliter, neq; tanta velocitate quanta aptum est moueri, quia naturalis eius velocitas semper impediretur & tardaretur à medio. Postremò, demonstratio Arist. non soluitur ab ipsis, si enim corpus simplex posset moueri in vacuo tempore aliquo finito, sicut per plenum mouetur tempore finito, sicut inter illa duo tempora finita esset proportio; sic etiam inter vacuum & plenum esset proportio, & posset fingi aliquod corp^o moueri per plenum æquali tempore, atque illud quod ponitur moueri per vacuum. Quæ demonstratio fuit à nobis supra declarata.

Restat, vt rationes aduersarias dissoluamus. Ad quas ita respōdem^o. Ad 1. Cælū mouetur successiue & nō propter mediū, cōcedo, quia in cælo est intrinseca resistētia, & in motu cælesti datur mobile distinctū à mouēte: in corpore autē simplici nō inuenitur intrinseca resistētia, nec distinctio mouētis à mobili; quare petēda est extrinsec^o à medio. Atq; hæc manifesta sunt ex iis quæ supra docuimus cū tertiā & octauā hypothefim explicarem^{us}. Ad 2. Natura est principiū motus, distinguo, secūdū specificationē, verū est, nā quod ignis calefaciat vel moueatur sursum, habet à natura sua, similiter quod aqua frigefaciat &

R ij

moueat deorsum:secūdū successionē autē, falsū est. mora enim quę est in motū, nō prouenit à mouēte, sed ex resistētia mobilis, aut aliūde, non enim mora quā facit ignis calefaciēdo aquā prouenit ex calore ignis, sed ob resistētiā aquę, vt supra ostēdimus exponēdo secūdā hypotesim. Ad 3. Si in vacuo poneretur graue, nō moueretur, quia deesset illi instrumentū per quod fieret motus, quod 2. Arist. est mediū plenū; sicut si stippa admoueretur igni, sic tamē, vt inter stippam & ignē esset aliquod exiguū interuallū vacuū, tunc ignis quamuis naturaliter agat, tamē propter vacuū non ageret, sic dicendū est de graui. Arist. igitur non ait corpus motū iri in vacuo in instanti, vt quidā putant, sed dicit nō motū iri vllo modo, quia, inquit, si moueretur deberet moueri in instanti, sed hoc est impossibile, ergo non mouebitur. Quod autē adducitur ex 6. Phy. quod omne mobile prius pertrāsit priorē partē spacij quā posteriorem, verū est de spacio naturali & pleno, & Arist. ibi loquitur de magnitudine supra quam sit motus.

Illud autē in hac de vacuo disputatione, diligenter intelligi & memoria teneri volumus; nec Aristotelem, neque nos sentire si esset vacuum, in eo factum iri motum in instanti. Quis enim est tam habes & tardus ingenio, qui non intelligat, in eo quod dicitur, motum localem fieri in instanti, manifestam repugnantiam & contradictionē contineri? Nos igitur cum Arist. dicimus, si vacuū esset, in eo motum nullo modo fieri posse. Atque hoc probamus, cum aliis argumentis, tum ea ratione ducente ad impossibile, quia si fieret motus, is fieri deberet in instanti, vt supra docuimus; sed hoc est impossibile, ergo illud, motum fieri in vacuo, ex quo sequitur hoc, iudicandum est impossibile. Tantum igitur abest vt opinemur, in vacuo motum fore in instanti, vt, quia hoc iudicamus perspicuē falsum & impossibile, ex eo tanquam certo & manifesto, id quod fortē obscurum & dubium esse poterat, nempe, in vacuo nullum omnino motum fieri posse, cōficiamus atque concludamus.

Denique, illud etiam hoc loco adijciam, velut libri huius *clausulā*; me pro certo habere, eam opinionem, quam de motu qui fit in vacuo, defendi, esse Aristotelis; contrariam verō, ab Aristotelis sententia & doctrina, discrepare; eandem quoque veram esse, mihi quidem ita videri, vt contrariam, nec absurdē nec improbabilitate defendi posse existimem. Eam nanque cum alij viri docti tuendam susceperunt, tum in primis Scotus in 2. Sent. dist. 2. quęst. 9. sub finem eius quęstionis, acutē probabiliterque defendit. Sed his de Loco expostis, tempus est, vt ad eam quę de Tempore traditur, doctrinam explicandam, veniamus.

FINIS VNDECIMI LIBRI.

DE TEMPORE

ÆTERNITATE ET

ÆV O.

LIBER DVODECIMVS.

SEQVITVR vt agamus de tempore, quod est mensura durationis motus, omniumque rerum quæ motui subijciuntur. Tres autem sunt durationis mensuræ, tempus, æternitas, æuū, de quibus hoc libro sigillatim differemus. Sed primum dicamus de tempore: de quo tractāda sunt hæc. An tempus sit ens aliquod reale: an sit res diuersa à motu: an sit essentielle tempori esse actiue numerum & mēsuram omnium motuum, vel potius esse numerū passiue, id est motum numeratum & distinctum secundum prius & posterius: an propria &, vt vocant, formalis ratio temporis pendeat ab operatione animæ: an tempus sit tantum subiectiue in motu cæli: an sit tantum vnum numero tempus: an sit vnum nunc in toto tempore. Hæc igitur de tempore Physico, de quo agit Aristoteles in 4. libr. Phys. à text. 87. vsque ad finem libri, à nobis in priori parte huius libri explicabuntur. In posteriori autem parte libri, naturam ipsius durationis, quæ valde obscura & occulta est, aperiemus: post, de æternitate, æuo, & tempore discreto, disputabimus. Sed primum omnium, an tempus sit ens reale, & à motu realiter distinctum perquiramus.

Disputatur contra eos qui putant tempus non esse ens reale; & contra eos qui censent esse ens reale realiter distinctum à motu.

C A P. I.

VIDA M existimant tēpus non esse aliquid reale, sed tantum habere esse propter imaginationem & cogitationem animi nostri, ducti illo communi argumento, quod Aristoteles exponit 4. Phys. text. 88. & 89. Idque sic habet. illud non videtur esse,

R iij

*Argumentum
quo probatur
quidam tem-
pus non esse
in rebus.*

cuius pars nulla est : temporis autem nulla pars existit : præteritum enim non est sed fuit, futurum autem non est sed erit, præsens autem non est aliud quàm nunc indiuisibile, quod non potest esse pars temporis; nam cum sit indiuisibile, & infinito interuallo superetur à tempore, nõ potest, aut metiri, aut componere tempus, quod est propriũ partis. Atque hoc illi argumento, putant se tempus è rebus sustulisse. Sed hi contradicunt communi, & quasi naturali existimationi omnium hominum. Omnes enim de tempore, tanquam de re aliqua,

*Quinque ra-
tionibus pro-
batur tempus
esse ens reale.*

& sentiunt & loquuntur. Usurpant enim & dies & annos, & alias differentias temporis, veluti aliquid, quod in ipsis rebus inueniatur.

Deinde, subuertunt Philosophiam naturalem, quæ cum sit realis scientia, tamen agit de tempore, non solum vniversè & generatim, sed etiam speciatim de tempore, quod est mensura durationis in omnibus generibus, tam plantarum, quàm animalium. Præterea, discrepant à sacris literis, in quibus legimus. Deum fecisse luminaria in firmamento cæli, vt diuiderent dies & noctes, & essent in signa & tempora, & alibi. Tuus est dies & tua est nox : & item, non est vestrum scire tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Postremo, aduersantur rationi. Nam tempus est mensura motus, sed motus est ens reale, ergo etiam tempus. Non enim conuenit, vt entis realis sit mensura imaginaria. Deinde, si nil aliud est tempus, quàm motus numeratus secundum prius & posterius; habet autem motus in se prius & posterius quæ possunt distingui, ergo est ens reale. Postremo, aut tempus est ens fictitium; quomodo igitur tractatur in scientia? aut ens rationis, quomodo ergo tractatur in Physica? aut ens reale, quod nos volumus. Adde, quod sublata operatione animæ, vna res est diuturnior, & alia habet breuiorem durationem: vna est ante vel prior, altera est post vel posterior, quæ sunt differentię temporis.

*Soluitur ar-
gumentis quo
tempus à re-
bus tollen-
tur.*

Ratio autem quam afferunt, si quicquam valeret, debuisset etiam mouere eos vt tollerent motum; nam in motu etiam nulla pars eius existit actu simul sed alia præcessit alia vero subsequitur. Soluitur autem ratio hoc modo. Aliud est ens permanens, aliud successiuum: illud vt sit, habere debet aut omnes partes suas, aut aliquas actu existentes, vt patet in homine & statua; hoc autem vt sit, non debet habere aliquam partem permanentem actu, sic enim non esset iam ens successiuum sed ens permanens. Sed ens successiuum dicitur esse, cum habet partes in continua quadam successione, ita vt prior copuletur cum posteriori per nunc præsens; sicut dicitur generatio perpetua, non quod aliquod generatum sit perpetuum, sed quia successio generatorum vnus post alterum, est perpetua & nunquam interrupta.

Dubitare igitur de tempore an sit, accidit his hominibus, qui aut ignorant, aut non animaduertūt tempus esse ens successiuū non autem permanens: & alio modo ponendam esse existentiam in successiuis quàm in permanentibus.

Alij autem è contrario censent, non modo tempus esse aliquid in rebus, sed esse rem quandā diuersam à motu. Nam in motu duo sunt consideranda: Vnum est forma illa imperfecta fluens à potentia ad actum, secundum quam definitur motus actus entis in potentia prout in potentia. Alterum est duratio seu mora quam habet illa forma dū acquiritur, secundum quam distinctam per prius & posterius constituitur tempus. Quoniam igitur talis duratio seu mora, re distinguitur à forma quæ acquiritur, ideo necesse est temp⁹ rem diuersam esse à motu. Præterea, motus mensuratur tempore, ergo tempus re differt à motu. nam si non differret, tempus mensuraretur tempore, oportet autem mensuram esse quid diuersum ab his quæ mensurantur. Postremo, Aristoteles reprehendit eos qui aiebant motum cæli esse tempus, vel quemlibet alium motum: & inquit, non esse motum sed aliquid ipsius motus, hoc est, vt ipse planius dicit in duodecimo Metaphysicæ esse passionem motus. Quare tempus res diuersa est à motu.

*Opinio eorū
qui censent
tempus re distin-
gui à motu.*

Sed hæc sententia nobis non probatur. Primò, quia tempus nihil aliud est quàm motus numeratus secundum prius & posterius; esse autem numeratum, non adiūgit aliquam rem ipsi motui. Vnde Arist. 4. Phys. text. 99. inquit, prius & posterius ipsius motus re esse idem cum motu, distingui autem secundum esse, hoc est secundum rationem. Deinde, sumatur vl^a qua metimur pannum, quæ vl^a est lignum & mensura panni; sed esse mensuram, non est res diuersa à ligno. Vl^a enim per se quidem est lignum, vt autem est signatè diuisa per palmos, est vl^a seu mensura: sicut igitur se habet mensura ad lignum vl^æ, ita tempus ad motum. Denique, si tempus res est diuersa à motu, aut erit res permanens; aut successiua, non permanēs, vt patet; si successiua, nullo modo erit aliud quàm motus. Conuenit enim ei definitio motus, quæ est esse actum entis in potentia, &c. Adde, quod si est ens successiuum, habebit suam durationem, & partes priores & posteriores, quocirca mensurabitur à tempore; & sic tempus mensurabitur à tempore.

*Quatuor ar-
gumenta pro
batur tempus
re non distin-
gui à motu.*

Argumenta autem illorum, ita soluūtur. Primum quidem hoc modo: motus non est forma imperfecta sola, sed etiam fluxus illius, vel talis forma prout est fluens; intrinseca autem duratio illius fluxus non differt re à fluxu, sed tantum ratione. Ad secundum, ita respondemus. Aristoteles vult tempus distingui à motu, non re

R. iiij

sed ratione : addit enim tempus motui , esse numeratum secundum prius & posterius. Ad tertium. Potest tempus comparari , vel cum motu cuius est accidens & passio; & sic non differt re ab illo, sed tantum ratione; vel cum alijs motibus, quorum est externa mensura, & ab illis differt re : sicut vlna respectu ligni in quo est , non differt ab eo re : respectu autem panni vel aliorum quæ metitur, differt re ab illis.

Explicatur definitio illa temporis Numerus motus secundum prius, & posterius, & primo loco exponitur illa prima particula Numerus.

CAP. I I.

His igitur opinionibus refutatis, aggrediamur ad explicandam definitionem temporis, quæ traditur 4. Phys. text. 101. his verbis. *Numerus motus secundum prius, & posterius.* Et primum doceamus qualis numerus sit, deinde cuiusmodi motus, ad extremum, quid sit illud *prius, & posterius.*

Discrimen inter numerum coniunctum cum rebus, & ab ijs abiunctum.

Quidam Latini interpretes faciunt triplicem numerum . Vnum quo numeramus, vt ternarium, vel binarium; alterum, qui est res numerata vt duo oculi, vel quinque digiti; tertium, qui numerat, & huc aiunt esse intellectum. Sed hic postremus numerus olet nescio quid Platonicum potius, quam Aristotelicum. Nam Arist. 1. lib. de Anima reprehendit Xenocratem, qui definiebat animam esse numerum. Inter duos autem priores numeros, multum differt. Prior est abstractus à rebus, sola cogitatione cohærens : posterior autem est coniunctus cum rebus: ille percipitur tantum intelligentia, hic potest etiam sub sensum cadere: ille est Mathematicus, hic Physicus : ille pertinet ad categoriam Quantitatis, hic autem ad diuersas categorias pro varietate rerum, quæ numerantur: ille est accidens, & vnum ens per se, hic autem non est ens per se, & nonnunquam est substantia: ille non multiplicatur secundum multitudinem eorum, quæ numerantur, hic secundum varietatem rerum quæ mensurantur, multiplicatur. Tempus igitur dicitur numerus, non ille prior, sed hic posterior. Tempus enim est quidpiam continuum, coniunctum cum motu, & ens naturale; ex quo fit, vt tempus non debeat reponi in quantitate discreta ubi est numerus, sed in quantitate continua. Tempus enim secundum rem est motus, qui est continuus; participat tamen aliqua ratione discretæ quantitatis quatenus numeratur secundum prius & posterius. Causa vero propter quam tempus dicitur numerus, est quia tempus est mensura, ratio autem mensuræ primum conuenit numero seu vni-

tati, & propter hanc accommodatur etiam aliis rebus, vt ait Aristot.
10. Metaphysicæ text. 2. & 3.

Verum, quia cum dicitur tempus esse numerus motus, potest id
bifariâ intelligi; vel actiue, vel sensus sit, tempus esse numerum quo
numeramus motum; vel passiue, videlicet tempus esse motum nu-
meratum; ideo dissensio est inter Auerroem quem sequuntur Latini,
& inter Alexandrum, quem sequuntur Themistius, & Simplicius.
Auerroes enim Phys. comm. 102. & 103. vult illud. *Numerus motus le-*
gendum esse actiue, est enim tempori essentielle mensurare motum.
Nam si debuisset legi passiue, non fuisset positum, tempus est nume-
rus motus, sed est motus numeratus. Præterea, Arist. postquam tra-
didit definitionem temporis, probat tempus esse numerum motus
sic; id quo metimur plus & minus, est numerus; sed tempore meri-
mur plurem, & minorem motum, ergo tempus est numerus. Hæc
probatio vim & robur habet, si numerus sumatur actiue.

An tempus sit numerus quo numeramus an qui numeratur. Opinio Auerrois.

Sed ego magis assentior Grecis: quoniam Aristoteles apertè ait
text. 102. & 110. tempus esse numerum, non quo numeramus, sed qui
numeratur. Præterea, tempus non cognoscitur ex eo, quod numerat
alia, sed percipitur ex eo, quod motus numeratur & distinguitur se-
cundum prius & posterius. Amplius, esse mēsuram, est quidpiam re-
spectuum, tempus autem est ens absolutum, ergo mēsurare non est
essentiale tempori. Adhæc, tempus est passio motus, vt docet Arist.
12. Metaphysicæ text. 29. ergo definiri debet per motum, tanquam
per subiectum in quo est; at mensura non est passio rerum quæ men-
surantur, nec res mensuratæ sunt subiectum mēsuræ. Postremò, cum
omnis respectus fundetur in aliquo absoluto, & esse mensuram sit
quidam respectus, præsupponet utique aliquid absolutum: men-
surare igitur non primo, ac essentialiter conuenit tempori; & sicut vlna
non habet quod sit vlna ex eo, quod mensurat pannum; sed men-
surare posterius est & consequitur rationem iam constitutam ipsius
vlnæ, vlnæ enim esse constituitur ex eo quod est lignum quoddam
numeratum & distinctum in aliquot partes certæ & definitæ quan-
titis; sic etiam mēsurare non est essentialiter tempori, sed passio con-
sequens rationem temporis, ex eo quod est motus numeratus secun-
dum prius & posterius.

Opinio Graecorum probabilior.

Quod autem aiunt quidam, tempus & esse numerum motus acti-
ue, & passiue; nam si comparatur cum motu circulari, est numerus
passiue, quoniam est passio illius intrinsecè inhærens ipsi: si autem
comparatur cum aliis motibus, est numerus actiue, quia mensurat
illos: vt verum sit, tamen neque satisfacit præsentī dubitationi; non
enim quæritur an tempus sit numerus motus actiue, id enim certum

est, sed an hoc sit essenziale tempori, & an sic debeat intelligi definitio temporis, neque consentit cum Aristotelis doctrina, qui vbiunque declarat, quomodo tempus sit numerus motus, semper exponit passiuè, vt supra ostendimus: & isti faciunt definitionem temporis vitiosam, nam illud *numerus motus* cum sumi, debeat secundum illos actiuè & passiuè respectu diuerforum, ambiguum esset: motus item cum debeat referri partim ad motus circulares, partim ad alios motus, esset nomen æquiuocum & perobscurum.

Argumentis autem Auerrois, facile est occurrere. Nam cum ait, si deberet intelligi passiuè, non debuisset dici (numerus motus) sed (motus numeratus) futile est; hoc enim vocabulum (numerus) seu mensura, tã pro eo, quo numeramus, quàm pro re numerata vulgo vsurpamus; dicimus enim quempiam comedisse modium tritici, aut libram carnis, aut bibisse dolium vini, hoc est comedisse triticum numeratum modio, & vinum mensuratum dolio; sic tempus est numerus motus, id est motus discretus & numerus secundum prius & posterius. Probatio autem Aristot. non est à priori, sed à posteriori: quod indicat illud verbum (signum) demonstratio enim à signo, est est à posteriori; atque vis probationis Aristotelis est in hoc: si enim per tempus metimur alios motus, hoc est signum, ipsum tempus esse aliquid definitum & mensuratum; velut si per vnam metimur panum, signum est, vnam esse lignum aliquod diuisum & distinctum in certas partes. Est igitur tempus numerus motus, nam mensura debet esse eiusdem generis cum his quæ mensurantur, si ergo motus mensuratur tempore, oportet tempus esse quoque motum numeratum, vt est apud Arist. 4. Phys. tex. 113. & 10. Metaph. loco supradicto.

Non esse addendum in definitione temporis, ipsum esse numerum motus & quietis.

C A P. I I I.

Quies nō debet adiungi in definitione temporis.

Nunc apparet, eos qui putarunt in definitione temporis addendum esse *numerus motus*, & *quietis* fuit autem verus hæc opinio, vtpotè quàm Alexander (referente Simplicio) commemorat, atque refellit, dupliciter fuisse deceptos. Primo, quia illud *numerus motus* sumebant actiuè, quasi tempori essenziale esset mensurare, & quia non solum motus, sed etiam quies mensuratur à tempore, ideo putabant nomen etiam quietis exprimendum esse in definitione temporis. Sed, vt Alexander inquit, & nos supra ostendimus, mensurare accidit tempori, substantia autem eius consistit in eo quod est habere prius & posterius mensuratum cum successione,

quod propriè non conuenit quieti: alioquin quies esset motus; ideo tempus non est in quiete sicut est in motu. Deinde, quamuis esset tempori essentiale mensurare, tamen quia quies non per se primò, sed, vt inquit Aristoteles, tantum per accidens mensuratur à tempore, hoc etiam nomine non debuisset poni in definitione eius. Quod enim est per accidens, non ingreditur definitionem rei. Vnde, neque in definitione visus ponuntur tenebræ, sed definitur visus facultas percipiendi lumen, & colores.

Quomodo autem tempus mensuret quietem, sic debet intelligi. *Quo pacto tempus per accidens mensuret quietem.*
 Primò, tempus mensurat quietem, vel quia sicut rectum per se quidem est mensura recti, quod est illi congruens, per accidens autem obliqui, quatenus obliquum non est rectum, sed discrepās ab eo: sic tempus cum sit ens successiuum, per se quidem est mensura motus qui habet successionem; per accidens autem quietis quatenus est priuatio motus, dicitur enim aliquod tanto tempore quieuisse, quia tanto tempore non est motum, & quia tanto tempore moueri poterat: vel quia quies vnus corporis, semper est eum motu alterius qui per se mensuratur à tempore, per accidens autē quies coexistens illi. Vel quies dicitur mēsurari per accidens, quia id quod per se mensuratur, debet habere has conditiones, vt sit eiusdem generis cum mensura, id est qualem habet mensura quantitatem, talem habeat mensuratum: deinde, vt possit contineri vel circumscribi à mēsurā, & sic motus per se mensuratur à tempore, nam omnis motus circūscribitur terminis ipsius tēporis; quocūque enim motu potest sumi tempus maius: deinde, motus habet quantitatem successiuam sicut tempus, quare est Homogeneū illi, quies autem per se non mensuratur à tempore, quia deest illi secūda conditio; non enim habet quātitatem successiuam sicut tempus, sed tantum per accidens quoniam habet priorem conditionem, nimirum quia continetur finibus temporis.

Pari ratione existimandum est, esse substantiale rerum generabiliū & corruptibiliū mensurari à tempore. Nam quamuis sit indiuisibile, & totum simul carens omni successione, tamen quia incipit & desinit, & continetur à tempore, estque perpetuo coniunctū cum accidentariis mutationibus per quas & producit & corrumpitur, mensurari debet à tempore. Non igitur assentior Scoto qui vult tale esse rerum corruptibilitium mensurari æuo; neque Herueo qui in 2. Quodlibeto quæst. 12. inquit huiusmodi esse non mensurari tempore quia est indiuisibile carens successione, quam habet tempus, mensuratum autem debet esse Homogeneum mensuræ suæ; nec mensurari æuo quia habet principium & finem; sed mensuratur, inquit, nunc temporis discreti quod est mensura operationum Angelorum;

*An essentia
generabilium
mensuretur
tempore.*

quid sit autem hoc tempus discrerum infra explicatur. Sed ratio Heruei tantum concludit hoc (esse) non mensurari tempore per se primò sicut motum, quod nos etiam sponte concedimus. Rectius igitur D. Thomas 1. part. q. 10. art. 4. in responsione ad 3. & Durādus 2. sent. dist. 2. q. 6. volunt tempus esse mensuram communem motui quieti & esse rerum generabilium; quod valde cōgruit cum his quæ scribit Aristoteles 4. Phys. text. 120. dicens quæcunque terminantur à tempore, & aliquando sunt & aliquando non sunt, mensurari ab eo. Itaque solum res æternas & impossibiles excludit à tempore: res autem omnes generabiles subiicit temporis. Verum his de rebus plura dicturi sumus infra cum de ævo disputabimus.

*An ratio tē-
poris pendeat
ex operatione
animæ.*

Sed dicet quispiam, si tempus est numerus, numerus autem non existit sine actione animæ, quoniam numerare proprium munus est animæ rationalis; tempus igitur existit in anima: quare vel erit res fictitia, vel ens rationis. Respondeo, duo consideranda esse in tempore: Vnum materiale, quod est motus: Alterū formale quod est esse numeratum secundum prius & posterius. Motus quidem secundum partium successionem actu est extra animam; dupliciter autem dependet ab anima: primū effectiue, quatenus omnes alij motus dependent à motu cæli, hic autem ab Intelligentia quæ à Peripateticis vocatur Anima cæli. Platonici etiam animam Mundi, aiunt esse fontem omnium motuum. Deinde, dependet etiam ab anima quatenus de ipso motu nihil est actu præter indiuisibile quoddam. Nam alia pars præterit, alia futura est, simul autem totus motus actu existere non potest nisi per actionem animæ quæ totum motum simul actu apprehendit, considerans priores partes atque posteriores easque conferens inter se. Tempus igitur cum sit re idem atq; motus, materialiter quidem, sumptum, eodem modo pendebit & non pendebit ab anima atque motus: & quemadmodū nemo dicet motum esse ens rationis, propter aliquam eius dependētiā ab anima; ita neque de tempore id censei & affirmari debet. Formale autem ipsius temporis, necessario eget opera intellectus; nam siue quiditas temporis sit esse numeratum secundum prius & posterius, cum nihil sit vel actu numeratum, vel potentia numerabile, nisi in ordine ad numerantem, qui est animus hominis, necessario tempus includet respectum ad animam; siue etiam ratio temporis in eo consistat ut sit mensura motuū, idem quoque eueniet. Nam ratio mensuræ, actu non conuenit alicui nisi ex operatione animæ; ergo quamuis extra animam vnaquæque res habeat suam durationem, alia quidem longiorem alia breuiorem (quomodo potest dici etiam esse in tempore) tamen eiusmodi duratio non potest esse numerata & distincta secundum

eundem prius & posterius, neque potest adhiberi tanquam mensura ad metiendos motus (in quo tamen propria temporis ratio formaliter consistit) sine operatione animæ.

Atque hoc quidem, exemplo vel similitudine vlnæ lignæ illustrari potest. Lignum enim vlnæ per se habet quæritatem (verbi gratia) quatuor palmorum; sed designatio & distinctio illorum palmorum, adhibitio item illius ligni ad metiendum pannum vel aliud quidpiam, fit opera, & industria hominis: similiter de tempore sentiendum est. Talis autem dependentia temporis ab anima, non arguit ipsum esse vel figmentum, vel ens rationis. Nam quod anima numerat in motu, nõ fingit ipsa sibi, sed in ipso motu reperit: quem admodum videre est in exemplo vlnæ. Similis autem dependentia ab anima reperitur in relatione, in numero, & in cunctis rebus vniuersalibus, in quibus scientiæ versantur. Hoc enim discrimē est, auctore Auerroe 88. comm. 4. Phys. inter ens incompletum, cuiusmodi est tempus, & ens completum uti est homo & lapis, quod illud accipit suum complementum per operationem animæ, hoc autem minime. Quàm sit vera & cõsentiens doctrinæ Aristotelis hæc solutio, videre licet tum apud Aristot. 4. Phys. text. 131. tum apud Græcos interpretes in expositione illius text. ut Themistium, Simplicium & quos ibi refert Simplicius: & apud D. Thomam, ibidē: apud Auerr. autem 4. Phys. 88. comm. & 109. & 131. Sed quomodo tempus sit numerus, satis explicatum sit: sequitur ut duas alias definitionis particulas, breuiter exponamus.

Declarantur duæ aliæ particulæ definitionis, nimirum:

Motus & secundum prius & posterius.

C A P. I I I I.

P R Æ I N C E P S videndum est, cuiusnam motus sit tempus numerus. Tempus præcipue est in motu cæli, quoniam is est primus, & causa aliorum omnium; & minimus, id est velocissimus præsertim primi mobilis; & certissimus, & maximæ vniformis, & notissimus omnibus, & vniuersalis apud omnes. In triplici autē motu cælesti præcipuè consistit tempus; primum in motu primi mobilis, per quem sol facit dies & noctes. Deinde, in motu proprio solis, per quem cõstituit annos. Postea in motu Lunæ, ex quo numeratur mēsis: cæterorū autem Planetarū motibus, quoniam non sunt omnes manifesti vulgo, non assignatur ratio temporis. Atque hoc tempore, quod est in motu cæli, vtuntur omnes gentes, & continentur durationes rerum sublunarium, & de eo præcipuè loquuntur.

*Antēprius sit
numerus so-
lari motus
cælestis an eo
in suis motus.*

Philosophi; in aliis autem motibus, qualescunque fuerint, licet minus principaliter, tamen etiam reperitur ratio temporis. Nam tempus est motus numeratus secundum prius & posterius, omnis autem motus habet prius & posterius quare in omni motu inest ratio temporis. Deinde, Arist. inquit etiam si fuerimus in tenebris, neque moueamur corpore extrinsecus vlllo motu Physico, sed tantum animo agitemus aliquid, ex sola cogitationum duratione, & successione secundum prius & posterius, sentiri, & deprehendi à nobis tempus Experientia item hoc docet. Adhibemus enim varia genera horologiorum, ut motibus eorum utamur pro tempore ad metiendas actiones nostras. Præterea, si fingamus tolli motum cæli, & remanere motus aliquorum corporum, nihilominus tunc motus vnius corporis comparatus aliis, erit aut velocior aut minus velox aut æquè velox. Omnis autem velocitas mensuratur tempore. Quare tunc etiam tempus esset. Tempus igitur definitur esse numerus motus, non modo cælestis, sed cuiusvis motus.

*An sit vnum
tempus apud
omnes.*

Verum dicet aliquis, si tempus reperitur in quolibet motu, ergo erunt multa tempora simul quod videtur Aristoteles habere pro absurdo, affirmans vnum tantummodo tempus esse apud omnes. Respondedo, tempus materialiter quidem, multiplicari, sicut multiplicatur motus; formaliter autem minime. Nam si simul fiat augmentatio, & alteratio, quamvis isti motus per se differant genere, tamen dicuntur esse in eodem tempore, quatenus non differunt secundum differentias temporis. Quod Aristoteles declarat exemplo numeri; denarius enim hominum & equorum, per se quidem formaliter idem est, non enim differunt decem equi à decem hominibus, ut decem sunt; materialiter autem secundum res numeratas differunt: sic tempus dicitur esse vnum apud omnes, quia ratio & præteriti & futuri & præsentis, eadem est in motu, quanquam motus, qui subsunt his differentiis, non sint iidem, sicut ternarius per se quidem idem est ubique, & apud omnes gentes, res autem, quæ numerantur, non sunt eadem. Ergo formales differentię temporis, sunt præteritum, præsens, futurum, & quæ his differentiis distinguuntur, ea differunt tempore formaliter: quæcunque autem sunt sub vna ratione temporis illarum trium, ea licet inter se plurimum differunt, non tamen distinguuntur tempore, nisi materialiter. Tempus igitur vnum est formaliter & specificè, at materialiter & numericè est multiplex.

Quod autem aiunt quidam Latini Philosophi, tempus vnum numero esse, quoniam aiunt tempus subiectiue tantum consistere in motu primi mobilis, qui est vnus apud omnes; multis de causis falsum est. Primum, quia ratio temporis non tantum est in motu vnius

cæli, sed est in motu primi mobilis, & in motu proprio solis, & in motu Lunæ, quare tamen si demus tempus subiectiue non esse nisi in motu cæli, non tamen ex eo confici potest, esse tantummodo vnum numero tempus. Deinde, tempus subiectiue est in omni motu, vt antea diximus. Præterea, ipsi volunt tempus esse vnum numero simpliciter, & omni modo. Aristoteles autem vult esse vnum tantum formaliter; variari autem materialiter, sicut patet in numero ternario, sic enim vult Arist. tempus esse vnum, sicut ternarius est vnus: neque Arist. ad ostendendam vnitatem temporis vnquam confugit ad motum primi cæli, sed semper ait vnitatem temporis esse similem vnitati numeri: constat autem ternarium formaliter esse vnum, materialiter autem multiplicari ratione rerum numeratarum; sic etiam ratio temporis vna est formaliter apud omnes: sunt autem multa tempora materialiter, quoniam sunt multi motus, in quorū vnoquoque inest ratio temporis. Si autem tempus ponitur in motu cæli, hoc non est, quia in eo tantum sit tempus; sed quia in eo principaliter, propter causas initio huius capitis expositas. Hæc indigent magna consideratione. Etenim, hoc quod diximus, à paucis Latinorum interpretum, animaduersum fuit. Græci autem in hac quæstione declaranda vehementer laborant. Themistius quidem reliquit insolutam: Simplicius vero & Iamblicus ad eam dissoluendam vtuntur decretis Platonis de Idea temporis. Nobis ad eam dissoluendam facultatem & quasi lucem præbuit text. 132. & 134. quarti libri Phys. Arist. qui si considerentur attentè, continent aperte hanc eandem solutionem.

Nota hoc.

Sed videamus, quid sit illud *primum & posterius*, quod ponitur in definitione temporis. Prius & posterius, vel sumuntur abstractè pro nudo respectu prioritatis, & posteritatis, vel concretè pro partibus motus habentibus talem respectum, & sic sumuntur hic. Habet autem motus prius & posterius, & à magnitudine, & à tempore; à magnitudine quidem, secundum ordinem & situm; à tempore autem secundum durationem, motus enim mēsuratur & à magnitudine & à tempore, à magnitudine quidē secundū lōgitudinem & extensionē, à tempore vero secundū suam durationē. Quod autē, non possit omnis motus secundū durationem suā mēsurari à magnitudine, sed à tempore, hinc patet. Primò, quia duratio alterationis, cum talis motus non fiat super magnitudinem, non potest mēsurari ab ea. Deinde, sint duæ magnitudines æquales, super quas fiant duo motus locales, vnus in duabus horis, alter in vna: inæqualis duratio istorum motuū, non potest attēdi penes magnitudines super quas fiūt, cū sint æquales inter se, sed necessario referri debet ad tempus. Similiter sint duæ magnitudines inæquales; minorē transeat mobile in vna hora,

*motus localis
diuersa ratione
mēsuratur
à magnitudine
& à tempore.*

maiolem autem pari tempore transeat alterum mobile; Iſti duo motus habent æqualem durationem, cum tamen ſiât ſuper inæquales magnitudines, meſura igitur durationis horum motuum, non eſt magnitudo, ſed tempus: prius igitur & poſterius, quæ in motu conſtituunt rationem temporis, non attenduntur penes extensionem mobilis vel ſpatij, ſed penes durationem ſucceſſionis.

*An ſit unum
& idē, Nūc,
in toto tem-
pore.*

Quod autem Ariſtoteles videtur dicere, & à multis affirmari ſolet, idem eſſe (Nunc) in toto tempore, ſimpliciter quidē falſum eſt; nam cum tempus ſit ſucceſſiuum, nihil illius poteſt diu eſſe permanens, & cum ipſum nunc non ſit niſi in partibus temporis vel terminando, vel continuando, vel diuidendo ipſas, ſicut partes temporis, neque ſunt eædem, neque permanentes, ita ipſum nunc. Si igitur dicitur eſſe idem (Nunc) dupliciter debet intelligi, vel quia ratio ipſius (nunc) quæ eſt eſſe præſens, ſemper eſt eadem, quanquam varietur prout eſt in diuerſis partibus temporis. Nam aliud eſt nunc in præſenti, aliud in futuro. Atque hæc videtur eſſe Ariſt. ſententia, vt patet conſideranti text. 103. & 104. & quæ ſcribunt Græci explanâtes illos textus: vel ſicut Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, in qua generatione lineæ, idem punctum manet continenter fluens, ſic imaginamur, nunc, fluens facere tempus; ſecundum quam imaginationem, videtur manere idem nunc; id quod Ariſtoteles declarat exemplo mobilis; nam ſicut ſe habet tempus ad motum, ſic nunc ad mobile, ergo à cōmutata proportione, ſicut mobile ad motum, ita nūc ad tempus; quare ſicut manet idē mobile in toto motu, tamen aliter, atq; aliter ſe ſe habens, ita cogitādum eſt manere idem nunc in toto tempore aliter & aliter ſe habēs: hoc etiam modo præſentem difficultatem ſoluit Diuus Thomas prima parte quæſt. 10. artic. 4. in reſponſione ad ſecundum,

Atque hæc ferè ſunt quæ de tempore à Phyſico doceri & cognoſci debent. Verum, libet hoc loco, anguſtos Phyſiologiæ fines tranſire, & in ampliſſimis Metaphyſicæ ac Theologiæ ſpaciis aliquantulum excurrere, trêſque tractare quæſtiones in primis nobiles & graues. Vnam; de duratione; Alteram de æternitate: Terriam de æuo; quarum eſt difficilis quidem explicatio, ſed vtilis & iucunda cognitio. Etenim tres ſunt meſuræ durationis, tempus æternitas, æuum. Vel enim duratio habet principium & finem, qualem durationem cernimus in rebus ſublunaribus: eius autē durationis meſura tempus eſt: nam licet tempus dicatur eſſe meſura morus, intelligēdum tamen eſt, id quod in motu metitur tempus, non eſſe aliud, quàm moram & durationem motus. Vel duratio caret principio & fine, quam durationem metitur æternitas: Vel denique habet initium, ſed caret

caret sine, quod genus durationis, Deus tribuit Angelis, cælis, animis nostris, & materiæ primæ, atque huiusmodi durationis mensuram Theologi appellât Aeuum. Cumrigitur de tempore iam dictum sit, deinceps de æternitate & æuo dicendum est. Sed ante hæc agendum est de duratione, sine cuius cognitione, reliqua duo, nec commodà tractari, nec plenè planèque possent intelligi.

Quid sit Duratio.

C A P. V.

DE duratione explicandum est, quid, & quoruplex sit: vt & natura Durationis, & varietas eius cognoscatur. Quid autem sit duratio, præmissis ac declaratis nonnullis propositionibus, facilius intelligitur.

Prima propositio. Duratio habet in se certam aliquam rationem quantitatis: hoc ita probatur. Duratio est mensurabilis vel tempore vel æuo vel æternitate; sed esse mensuram & mensurabile, est affectio quantitatis, ipsi quidem per se conueniens, propter ipsam autem aliis omnib⁹ in quibus illa affectio reperitur; ergo in duratione necesse est reperiri rationem aliquam quantitatis. De minori non est dubitandum, cum Arist. in 10. lib. Metaphys. text. 2. scribat rationem mensuræ propriè conuenire quantitati, eamque à quantitate transferri ad alia, quibuscunque accommodatur; mensuram enim id esse, quo quantum quidque sit, cognoscitur. Sed quantitas quintuplex est; vna magnitudinis, altera multitudinis, tertia pōderis, quarta perfectionis, quinta durationis; quibus sextam addunt aliqui, nimirum quantitatem intensionis, quam cernimus in qualitate suscipiente magis & minùs; quæritur enim quātus sit calor vel candor, & responderi solet, esse vt quatuor, vel vt sex, vel vt octo; & quamuis ad exponendam intentionem qualitatis, consueuerint Philosophi vsurpare vocabula magnitudinis & numeri, cuiusmodi sunt magna vel parua intensio, & dicitur qualitas intensa vt duo, vel vt quatuor: nemo tamen est, qui non videat longe diuersam esse rationem quantitatis in qualitatis intensione, quam vel in extensione magnitudinis, vel in multiplicatione numeri. Alij reducunt quantitatem intensionis (nec meo iudicio ineptè) ad quantitatem perfectionis; facientes duplicem perfectionem rei, vnā secundum essentiam, quæ in eadem specie non augetur au minuitur: alteram secundum esse & secundum vim agendi, quæ in nonnullis rebus suscipit magis & minus: ergo ad quantitatem perfectionis huius posterioris modi, reducatur nunc quantitas intensionis & quantitas (vt ita loquar) actiuitatis. Si quis autem contendat hæc inuicem disfrungere ac separare, cum hoc ego non magnopere pugnabo.

*Quintuplex
vel septuplex
quantitas.*

S

Secunda propositio. Duratio rei est diuersum aliquid ab essentia rei. Tria sunt, quæ in qualibet re, magna inter se cognatione atque connexionione iuncta inueniuntur; essentia rei, existētia eius, & duratio: prima secundum rationem & ordinem naturæ, est essentia; secundum hanc proximum locum tenet existētia; ultimum duratio; nam sicut essentiam præsupponit existētia, si hanc præsupponit duratio; ex cuius cum aliis duabus comparatione, quid ipsa duratio sit, clarius dispici poterit. Acid quidē quod in hac secunda propositione dicitur, durationē rei distingui ab eius essentia, facile est ostēdere verum esse. Etenim, duratio non potest, intelligi sine existētia, sine qua tamen essentia potest animo concipi & definiti: ipsum namque quod quid est, abstractū est ab esse & non esse, cum ipsum per se sit necessarium atq; immutabile, qualis nō est existētia. Deinde, essentia non suscipit magis & minus, non enim est in eadem specie maior aut minor: duratio autem suscipit magis & minus, & non mutata essentia potest res maiore vel minore accipere durationem. Ad hæc, possunt esse duæ res eiusdem essentia, diuersæ tamen durationis, vt homines qui sunt eiusdem essentia, propter varietatem tamen climatum, temperamentorum, aliarumq; rerum, variam habent durationem; nonnunquam etiam contra accidit, quæ diuersam essentiam habent, ea simili duratione teneri, vt omnes Angeli pari duratione sunt præditi, qui tamen aut omnes aut certe multi diuersam habent naturam. Non est alia duratio celi quàm Angeli, essentia verò longe diuersa est.

Probatur durationem esse aliud quidpiam quàm essentiam rei.

Duratio re nō distinguitur ab essentia rei.

Tertia propositio. Duratio re non differt ab existētia. Hoc probatur, primò, quia idem est quærere quandiu daret res aliqua, quod quærere quandiu res illa existat; & idem est dicere rem aliquam esse breuis aut longæ durationis, quod esse longæ aut breuis existētia. Postea, quemadmodum se habet extensio quantitatis ad quantitatem, & intentio qualitatis ad qualitatem, ita se habet duratio existētia rei ad ipsam existētiā; cum duratio sit quasi extensio quædam (quod paulo infra docebimus) ipsius existētia; sed nec extensio quantitatis re differt à quantitate, nec intentio qualitatis à qualitate; ergo pari ratione duratio re non differt ab existētia. Præterea, si duratio (verbi gratia) equi res diuersa est ab existētia equi, ergo duratio & existētia sunt duæ res: vocetur igitur existētia A. & duratio vocetur B. quæro cum B. sit res quædam, ergo existit & durat, neque enim hæc duo ab vlla re separari possunt; vel igitur duratio ipsius B. est res diuersa ab eius existētia, vel non est diuersa; si non est res diuersa, ergo similiter à principio dicere oportuit ipsum B. quæ erat duratio equi, re non distingui ab ipso A. quæ erat existētia equi, & ita obtinebimus quod volumus: sin autem est res diuersa, quod de ipso B. quæsitum

est, idem quæri potest duratione ipsius B. & de aliis deinceps, quare necesse esset nusquam consistere, sed procedere in infinitum. Postremo, si existentia & duratio sunt duæ res inter se diuersæ; ego nullam video causam cur non posset Deus si vellet, eas inuicem disiunctas & separatas seorsim vel producere, vel iam simul productas separarim conseruare; ponamus igitur hoc factum esse è Deo, ex qua positione nullum sequi debet impossibile, quia possibili posito in actu, nullum sequi debet impossibile, sed huiusmodi positio manifestam inuoluit contradictionem, hinc enim efficeretur, rem aliquam durare in mundo, & tamen eam non existere: & contra rem aliquam existere, carentem omni duratione, quod fieri non potest: quamobrem illud perspicuè falsum est, nimirum durationem re distingui ab existentia, ex quo tanquam fonte, hæc manant incommoda.

Quarta propositio. Duratio secundum rationem distinguitur ab existentia. Etenim ratio existentiae in eo tantum est ut res sit extra causas suas, & ut actu sit in mundo: hoc enim significat existere, extra causas esse, & actu esse; quanto autem tempore sit res, hoc est vel longo, vel breui tempore, non includitur in ratione existentiae. Duratio autem significat quantitatem seu extensionem ipsius existentiae, ac velut quandam eius moram; ut sicut se habet extensio ad quantitatem & intensio ad qualitatem, ita se habere videatur duratio ad existentiam. Videtur enim duratio habere in se ordinem ad tempus vel alias mensuras durationis; ex quo fit ut proprie in duratione dicatur lōgum & breue, finitū vel infinitum. Deinde, cum existere idem sit quod actu esse in rebus, hoc autem æqualiter sit in omnibus quæ actu sunt, non potest existentia suscipere magis & minus, neque enim existentia substantialis vnius hominis magis est vel maior est existentia, quàm aliūs cuiusvis hominis existentia: Duratio vero suscipit magis & minus, augetur & minuitur; non enim si quilibet homo æqualiter actu est atq; alius cuiusvis hominum, etiam omnes homines æqualiter perdurant, sed est aliorum longior & aliorum breuior duratio. Postremo, causa existentiae sola est forma; Aristoteles enim tā in 2. lib. de Anima tex. 36. quā in 5. lib. Metaph. tex. 15. docet formam esse causam eius existentiae ac eius esse quod habet res quælibet, quod enim res actu sit soli formæ tāquam principio intrinseco acceptum ferri debet, ut ostendit Arist. 2. lib. Phys. tex. 11. Duratio autem rei, vel non prouenit ex forma, vel multo magis ex bona dispositione materiae, & remotione item contrariorum, & ex adiunctione rerū conuenientium quæ rem tuentur atque conseruant. Perspicuum igitur est Durationem, saltem ratione, distingui ab existentia. Posset igitur duratio (ut ex iis quæ dicta sunt aliquā eius definitionē conficiamus)

*Quomodo
duratio dis-
tinguitur ab
existentia.*

Descriptio ad hunc modum describi. *Durationis.* *Duratio est quantitas seu extensio seu mora quædam ipsius existentie.* Sed quid, si res aliqua vno tantum instanti existeret? nunquid eiusmodi res non haberet durationem? haberet sanè aliquo modo durationem; sed non propriè, quippe cum duratio videatur esse productio quædam & continuatio & permanentia eius esse quod per productionem acceptum est, in esse autem, quod vno tantum momento manet, nec potest intelligi productio siue prolongatio eius, nec continuatio nec etiam conseruatio. Ex hac autem descriptione vel potius notione durationis, duo licet colligere. Vnum est, et si quiditati rei, vt est quiditas, conueniat mensura perfectionis, siquidem vna quæque quiditas habet definitam perfectionem essentialem, alia quidem maiorem & alia minorem; duæ enim quiditates quæ parem perfectionem essentialem habeant, esse non possunt; sicut nec duæ species numeri habentes æquales vnitates. Mensura tamen durationis non potest conuenire quiditati, vt quiditas est: non enim duratio vlla cõuenit quiditati, nisi propter eius existentiam, si igitur à quiditate separe existentiam, nulla prorsus durationis ratio conueniet quiditati. Quare inconsiderate faciunt nonnulli: qui etiam ipsis quiditatibus accommodant nescio quas mēsuras durationis, nempe vel æternitatem, vel æuum, vel tempus discretum, vel aliud quidpiam. Alterum est, durationem non distingui secundum rem ab essentia rei; nam si duratio re non differt ab existentia (vt paulo ante ostendimus) existentiam autem re non distingui ab essentia demonstratum est à nobis in sexto libro huius operis, relinquatur durationem etiam re non distingui ab essentia. Verum Thomistæ qui realiter distinguunt existentiam ab essentia, realiter etiam distinguunt durationem ab essentia. Sed quid est duratio, hætenus dictu sit.

De varietate durationis, quæ nascitur ex varietate ipsius existentie.

CAP. VI.

Varietas Durationis.

VOTUPLEX sit duratio, paucis nunc exponendum est. Ac cum duratio sit quantitas, seu extensio ipsius existentie, varietas durationis spectari potest, tum ex parte existentie, tum ex parte quantitatis & extensionis, quæ est in existentia. Ex parte existentie, multiplex oritur varietas. Primum enim, existentia alia est per se vt substantie, alia in alio, vt accidentis absoluti, alia in alio & ad aliud, vt accidentis relatiui: addunt nonnulli existentiam cum alio, vt materie & forme, nam materia non existit nisi cum forma, nec forma nisi cū materia; neutra enim, aut existit per se, quia nō est substantia cōpleta, aut in alio tāquàm in subiecto, quia non est accidēs adiungi

adiungi posset alius modus existendi, nimirū per se existere simul & in alio, siue cū alio existere, qui soli animæ rationali cōuenit quippe quæ per se dicitur existere quatenus est immaterialis & secundū esse independēs à corpore, potēsq; corrupto corpore per se existere; dicitur etiā existere in alio siue cū alio, quatenus est actus corporis & pars hominis; animus enim vna cum corpore, hominis naturam cōstituit & complet. Deinde, existentia alia est à se extrinsecè & intrinsecè, quæ est propria Dei; qui quoniam est simplex, non habet intrinsecè esse à partibus, quoniam autem est primū ens, non habet esse ab alio extrinsecè; alia est à se intrinsecè sed extrinsecè ab alio, vt esse Angeli; alia est tam extrinsecè, quàm intrinsecè ab alio, vt hominis & cuiusuis substantiæ compositiæ. Harum autem, prima est indefectibilis omnino; secunda est indefectibilis intrinsecè, sed est defectibilis extrinsecè, tertia est defectibilis tam intrinsecè quàm extrinsecè. Præterea, existentia alia est permanens, & alia successiua; quædam enim res habent esse permanens vt homo & lapis; aliæ vero habent esse successiuum, & in fluxu vt motus & tempus.

Si fuerunt nonnulli (quorum opinionem refert, atque confutat Henricus Quol. 5. quæst. 11.) qui arbitrabantur nullam creaturam habere esse permanens, & totum simul; id enim esse propriū Dei, commune autem esse omnis creaturæ, habere suam existentiam quasi in perpetuo quodam fieri, & in continuo fluxu. Hoc autem confirmabant testimonio D. Augustini, qui declarare volens quomodo creatura in esse pendeat à Deo, ponit exemplum aëris illuminati lib. 8. super Genesim cap. 12. *aër (inquit) presente lumine non est factus lucidus sed fit lucidus, si enim non fieret, sed factus esset lucidus, etiam absente lumine lucidus maneret* ex quo licet colligere, creaturam (secūdum Augustini sententiam) semper fieri, nunquam factam esse à Deo; si enim facta esset, etiam si Deus eam non conseruaret, nihilominus tamen esse suum tueri, ac retinere posset; at si creatura haberet esse permanēs & totum simul, nō posset ritè dici eam fieri, sed potius iam factam esse: nam in quibus fieri distinguitur à facto esse, ea cū fiunt, partim sunt, partim non sunt, quare quæ sunt eiusmodi, ea non queunt habere simul totum suum esse. Hoc etiam pertinet, id quod Iob de homine ait, quod nūquam in eodem statu permanet. Deinde, esse cuiuslibet creaturæ conseruatur à Deo, sed conseruatio non videtur aliud esse, quàm continuata productio ipsius esse; & conseruare rem, dicitur esse cōtinuare productionē eius, quocirca D. Th. 1. par. q. 9. art. 2. ait Deū non aliter cōseruare omnes res in esse, quàm semper dando illis esse; relinquitur igitur esse cuiuslibet creaturæ semper dum creatura manet, fieri ac fluere à Deo, ac proinde non esse totū simul. Hæc illi.

S iij

Opinio quorundam negantium nullam rem præter Deum habere esse permanens & totū simul.

*Refutatur il-
la sententia.*

Horum sententia, non est dissimilis opinioni Heracliti, & aliorum quorundam Philosophorum aientium res omnes continenter labi & fluere, nihilque vel puncto temporis, in eodem statu manere; contra quos disputat Arist. in 4. lib. Metaphys. Sed illos redarguere, non est difficile: nullam enim rem esse permanentem, est contra euiden-
tiam rerum sensibus per se notam, secundum quos percipimus qual-
dam res esse permanentes, & alias fluentes: est contra iudicium & sen-
tentiam omnium ferè Philosophorum, qui probant, & tradunt di-
uisionem rerum in permanentes & successiuas. Verum, ut etiam ra-
tione aliqua opinionem illam labefactemus, eam falsam esse ad huc
modum argumentari possumus. Si esse equi, non est permanens &
totum simul sed fluens, & per partes accedens, vel igitur priores par-
tes istiusmodi esse, abeunt aduentu posteriorum partium, vel manēt:
si abeunt ac percunt, ergo equus similiter etiam perpetuo interit &
gignitur; variata enim existentia, necesse est vnà variari naturam rei
secundum generationem & corruptionem; tum quia res, non est nisi
propter existentiam; tum quia existentia re non differt ab essentia;
atque hinc efficeretur nullius creaturæ esse conseruari à Deo; si qui-
dem id cōseruari dicitur, quod idem manet aliquādiu; sed nulla pars
ipsius esse maneret eadem aliquandiu propter perpetuum fluxum
ipsius, esse; ergo nulla pars conseruaretur. Sin autem omnes partes
ipsius, esse, licet acquirantur successiuè, simul tamen manēt, sicut con-
tingit in calore qui per partes, & gradus producit in aqua, hinc
primū fieret, ipsum esse, augeri & suscipere magis & minus, & cum
esse sit effectus formæ substantialis, nec sit res diuersa ab essentia,
omnis etiam forma substāialis omnisque substantia susciperet ma-
gis & minus. Deinde, si priores partes manent, ergo iam illæ habent
esse permanens; & cum illæ sint iam productæ, nec amplius produ-
cantur, conseruentur tamen à Deo, necesse est fateri conseruationem
rei non esse (si verè ac propriè loqui volumus) perpetuam & conti-
nuatam productionem rei, vel continuatum influxum ipsius esse à
Deo in rem quæ conseruatur. Quod si accessionem illam & adiun-
ctionem posteriorum partium ipsius esse ad priores partes, appellare
volunt conseruationem, id sanè est abuti vocabulis; id enim non est
conseruare ipsum esse rei, sed id potius augere & ampliare; sicut in
productione caloris, adiunctio posteriorum graduum eius ad prio-
res (ponamus enim nunc exempli gratia intensiōem caloris fieri
per additionem gradus ad gradum) non vocatur, nec verò est, con-
seruatio caloris, sed eius accretio, vel intensio.

*Solutio con-
trariorum ar-
gumentorum.*

Diuus autem Augustinus, illis verbis illóq; exemplo, quod paulò
superius adduximus, nihil aliud, (quod planè manifestum sit locum

illum consideranti) significare voluit, quàm creaturas non solum indigere virtute & ope Dei dum producuntur, sed tandiu etiam quandiu sunt. Verum, quia quæ apud nos fiunt, ea videmus pendere ab agente & artifice dum fiunt, postquam autem facta sunt, non amplius opificis opera indigere; arca dum fit, adesse oportet fabrum lignarium, opus est eius arte & opera, ubi perfecta est, non amplius ab eo pendet: ne nos simile quidpiam cogitaremus de creaturis respectu Dei, ideo dixit creaturas non factas, sed perpetuo fieri à Deo, nec minus dum sunt, quam cum fiunt pendere à Deo: his verbis perpetuam creaturarum à Deo dependentiam significare volens. Iam verò, quod ait Iob, hominem nunquam in eodem statu permanere intelligendum est, non de essentia vel esse hominis, sed de adiunctis eius, hoc est de accidentibus, affectionibus & operationibus, præsertim autem de iis, quæ attingunt hominis intellectum & affectum. Porro conseruatio, non est aliud, quàm permanentia ipsius esse rei dependenter à Deo; dicitur autem continuata productio rei, vt significetur rem non minus pendere à Deo, dum conseruatur, quàm cum producebatur; sicut enim creatura, nõ potest accipere esse nisi Deo producente ac ei largiente, ita non potest esse acceptum tueri ac tenere, nisi Deo conseruante. Porro D. Thomas sententiam suam breuiter quidem, sed disertè exposuit 1. part. quæst. 104. art. 1. ad quartum, scribens conseruationem, non esse nouam actionem sed cõtinuationem illius primæ qua dedit esse, quæ continuatio, fit sine motu & tempore. Hactenus D. Thomas si igitur illa continuatio, fit sine motu & tempore, non erit in ea prius ac posterius, nec habebit partes successiue fluentes. Sed reuertamur ad ostendendam varietatem durationis. Quæ dicta sunt de varietate existentia, quoniam ab ipsa non differt secundum rem duratio, ea possunt ad ipsam durationem transferri & accommodari. Verum aperiamus nunc varietatem durationis propriam, nimirum eam quæ ducitur ex quantitate, vel extensione ipsius existentia.

De varietate durationis quæ oritur ex quantitate ipsius existentia.

CAP. VII.

 VANTITAS tribus modis cõsiderari potest, vel vt omnino infinita carens principio & fine; vel vt omnino finita, habens principium & finem; vel vt partim finita, & partim infinita, habens principium & carens fine. Sic etiam duratio, alia est omnino infinita, qualis est Dei; alia omnino finita, qualis est rerum, caducarum & mortalium; alia partim finita, & partim infinita, nimirum habes initium & carens fine, qualis est Angeli, & animi nostri duratio.

*Triplex species duratio-
nis.*

S iiij

Posset præterea fingi quarta species durationis, ea videlicet, quæ caret principio, & haberet finem, ut si Deus equum ab æterno creasset, quem exacta æternitate tandem interire sineret. Verùm huiusmodi duratio, nec est in rebus, nec iam nunc esse posset: an verò esse potuerit, in dubio est; quæ res tractabitur à nobis in extremo libro huius operis, cum disputabitur an creatura aliqua corruptibilis potuerit esse ab æterno. Hac igitur specie durationis omiſſa, de illa triplici est agendum: cuius ultimam speciem, eam dico durationem, quæ habet initium & caret fine, fortasse Peripatetici non admitterent: siquidem verissimum existimatur ab ipsis illud Axioma, Quicquid incipit esse, necessariò desinet esse; & quicquid æternum est in posterum, id etiam ante, æternum fuisse necesse est, adiunxi, fortasse, propter animum nostrum, quem an de nouo creari, an ab æterno esse sicut cælos & Intelligentias, Aristoteles senserit, olim inter ipsos Aristotelicos controuersum fuit, & adhuc sub iudice lis est. Cerrè Arist. 1. lib. de Cælo text. 100. & 12. lib. Metaph. text. 39. non distinguit æuum ab æternitate, & in 1. lib. de Cælo accerrimè oppugnat eiusmodi durationem, quæ carens principio, finem habeat, aut sine careat, initium habens. Verum de Aristotelis sententia nihil in præsentia decernimus, secundum veritatem autem quam nos fides & Theologia docet, certum & indubitatum esse debet, supradictas tres durationis species in rebus inueniri, quibus accommodatur triplex ratio mensuræ. Etenim durationis omnino infinitæ, mensura est æternitas: durationis omnino finitæ, mensura est tempus: eius autem quæ partim est finita, & partim infinita, mensura est æuum.

Magis est de ratione durationis ut est mensurabilis, quantitas & extensio eius, quam permanentia vel successio.

Verùm illud hoc loco admonere, operæpretium fuerit; cum duo spectari possint in duratione, quantitas nimirum & modus durationis, secundum quem modum alia duratio est permanens & tota simul, & alia est fluens; quãtitatem per se conuenire durationi ea ratione, ut est mensurabilis, modum autem, per accidens attinere ad durationem qua talis est. Cui rei fidẽ facit, quòd in definitione durationis ponitur quantitas, non autem modus: & duratio, non est mensurabilis ea ratione, ut est fluens vel permanens, sed ea tantùm ratione, ut est quanta: & affectiones durationis sunt finitum & infinitum, longũ & breue, quæ manant ex quantitate. His accedit, quòd si duæ res habeant eundem modum durationis; ut si ambæ vel sint permanentes vel successiuæ, habeant autem diuersam quantitatem durationis, ut si vna sit diuturnior quàm altera, omnes dicent eiusmodi res esse diuersæ durationis, & habere diuersas mēsuras; sin autẽ duarum rerum, quarum vna est permanens & altera fluens, sit par & æqualis duratio, eas res oēs appellat eiusedẽ durationis esse, eadẽmq;

mensura contineri; vt vel hac re planum fiat, ad efficiendam varietatem vel similitudinem durationis, plùs valere quantitatem, quam modum durationis.

Sed quæret aliquis, an maior vel minor duratio, arguat maiorem & minorem rei perfectionem. Respondeo; cum tres ordines durationis à nobis fuerint constituti, vnus æternitatis, alter æui, tertius temporis; si excessus durationis pertineat ad superiorem ordinem, quemadmodum duratio æternitatis, maior est quàm duratio æui, & hæc quàm duratio temporis, proculdubio ex maiori duratione ferè colligitur maior perfectio rei; cõstat enim rem æternam perfectiorè esse rebus æuiternis; & has, rebus temporalibus. Atq; huius rei causam esse reor, quod talis varietas durationis nascitur ex varietate naturæ, ac perfectionis essentialis; addidi illud (ferè) propter materiam primam, cælos, & animum nostrum, quæ res mensurantur æuo: materia tamen imperfectior est composito naturali; & animus noster imperfectior est homine, vtpotè cuius est pars; & cælos multi putat (quod per se non sint animati) ignobiliores esse rebus animatis temporalibus & mortalibus. nisi fortè, quod supradictum est, contendat aliquis verissimum esse, adiunctis duabus cõditionibus, vt nimirum sint substantiæ completæ, & sint cætera paria, & vt in eodem, & secundum idem comparatio fiat. Maior autem & minor duratio, in ijs, quæ sunt eiusdem ordinis, non variant perfectionem rei secundum magis & minus; alioquin metalla quæ diuturnioris sunt durationis, nobiliora essent homine; & cum omnes Angeli sint pares duratione, pares itidem essent perfectione.

Dubitatio, an maior vel minor duratio arguat maiorem & minorem rei perfectionem.

De æternitate, & primum de varijs significationibus huius vocis (Æternum.)

CAP. VIII.

VONIAM de duratione diximus, consequens est, vt de mensuris durationis agamus. Voco autem mensuras durationis, æternitatem, æuum, & tempus: in quibus quia æternitas principem locum tenet, de ea primo loco differendum est. Ac primum quidem videamus quàm varia, & multiplex sit huius vocis, (*æternitas*) vel (*æternum*) significatio: deinde, quid sit æternitas: ad extremum, an ratio mensuræ conueniat æternitati.

Septem reperio apud scriptores præsertim sacros, huius vocis *Æternum* significationes. Primò enim, *Æternum* significat, id quod initio & fine durationis caret, & habet esse omnino Immutabile, & hæc est princeps, propria, & germana huius vocabuli acceptio soli

Septem significationes & acceptiones huius vocis (Æternum).

Deo conueniens. Secundo. *Æternum* significat, id quod est inseparabile ab aliqua re, siue ea res sit æterna, siue non, ei necessario ac semper conueniens; sic hominem esse participem rationis, capacem disciplinæ, aptum ad ridendum, dicitur æternum esse: & huiusmodi propositiones, Philosophi vocant propositiones æternæ veritatis; sic Horatius dixit. *Seruiet æternum, qui paruo nesciet vti.* his verbis significare volens, ab eo qui nescit vti mediocritate vel paruitate suæ fortunæ, inseparabilem fore seruitutem. Tertio. *Æternum* dicitur in sacris literis, non solum, id quod semper duratum est, sed etiam id cuius certus aliquis finis non constituitur, aut non ita fit, vt deinceps non sit faciendum, quantum pertinet ad curam vel potestatem faciētis. Sic D. Augustinus libro quæstionum in Genesim, cap. 31. exponit promissum Dei datum Abrahæ Gen. 17. de terra Chanaan possidenda à femine ac posteris Abrahæ in æternum. Quarto. *Æternum* dicitur, aliquid non in se, sed ratione eius rei quam significat, & præfigurat, atque hoc modo secundum expositionem multorum Doctorū, in sacra scriptura legimus fœdus circumcisionis fore æternum, & legalia veteris fore sempiterna; non in se, quipp̃ quæ (non secus atque nubes accessu solis dissipantur) aduentu nouæ legis abroganda & abolenda erant, sed ea ratione, vt erant vmbra, & figuræ rerum celestium, & æternarum. Quinto. *Æternum* dicitur, quod licet initium habeat, fine tamen durationis caret, sic ait scriptura, terram stare in æternum, & ignem inferni æternum esse. Sexto. *Æternum* etiam dicitur, quod licet non in perpetuum duret, ita vt sit incorruptibile, habet tamen valde longam & diuturnam durationem, nec eius interitus à nobis percipi, & notari potest, quippe cum non totum simul vno interitu pereat, sed per partes paulatim, ac lentissimè desinat esse; qua significatione diuinæ literæ montes & colles appellant æternos; eadēque & mare, & omnia elementa vocari possent æterna. Septimo. *Æternum* dicitur, aliquid propter singularem, eximiam, & supernaturalem participationem æternitatis Dei, atque hac ratione visio essentia Diuinæ, quæ vna continet vniuersam sanctorum gloriam & beatitudinem, in scriptura dicitur vita æterna.

*An visio Dei
beatifica quā
habēt sancti
in calu men-
surari debeat
æternitate.*

Verum de hac vltima significatione æternitatis magna lis est inter Thomistas & Scotistas. Etenim D. Thomas tum in 1. P. q. 10. art. 5. in responsione ad primum, tum latius contra gentes lib. 3. cap. 61. & 4. sent. dist. 49. asserit visionem beatificam Diuinæ essentia, in qua omnis sanctorum gloria consistit, nec tempore, nec æuo, sed æternitate mensurari; quod ipse probat dupliciter. Primò testimoniis scripturæ in qua legitur, *Gratia Dei vita æterna, & hæc est vita æterna, vt cognoscatis verum Deum, &c.* & qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, appellatur

igitur visio gloriæ in sacris literis æterna. Deinde, hoc etiam ex eo manifestum est, quoniam actiones determinantur per obiecta, sed obiectum visionis beatificæ est æternitas, & infinitas Diuinæ essentiæ, ergo ipsa quoque visio est æterna: adde quod per huiusmodi visionē, intellectus creatus eleuatur sicut ad consortium diuinæ naturæ, ita ad singularem quandam diuinæ æternitatis participationem: sicut enim quodammodo deificatur; ita etiam quodammodo diuinitus (vt ita loquar) æternificatur.

Verum neutra probatio magnam vim affert ad persuadendum; nō prior, siquidem reperimus in sacris literis vocari æternum, & supplicium damnatorum, & ignem inferni: sumitur enim æternum pro perpetuo, & quod nunquam esse desinet. Non posterior, etenim actiones determinantur per obiecta quantum ad earum specificationem, non autem quantum ad durationem, alioquin visio vel intellectio cæli, posset dici æterna, quia cælum quod est eius obiectum, est æternum.

Scotus autem in 4. Sent. dist. 49. q. 6. in responsione ad secundum dubium, opinatur visionem beatificam Angeli mensurari æuo, perinde atque ipsum esse Angeli; neque enim vlla operatio Angeli potest esse vel diuturnior vel immutabilior quàm esse Angeli, quare nulla subest causa cur visioni beatificæ altior mensura tribui debeat quàm ipsi esse Angeli. Potest idem confirmari hac ratione. Visio beatifica non est mensurabilis nisi ratione suæ durationis, cætera enim quæ ei sunt adiuncta, vt esse supernaturalem, & Diuinam, per accidens se habent ad ipsam, vt est mensurabilis, alioquin ambulatio locutio, manducatio & aliæ actiones corporales Christi, quas ipse exercebat cum in terris vitam morralem ageret cum hominibus, mensurari debuissent æternitate; nam cum essent actiones suppositi Diuini, magis proculdubio Diuinæ erant, quàm visio beatifica Angelorum; atqui clarum est illas actiones non aliter quàm similes actiones cæterorū hominum, tempore fuisse mensurabiles; atque hæc est maior huius nostri syllogismi: Minor autem sit hæc, sed duratio visionis beatificæ & duratio, quam habet esse Angeli, sunt omnino similes tam secundum quantitatem, cum vtraque habeat initium sed careat fine, quàm secundum modum, cum vtraque per se sit permanens, inuariabilis, & tota simul; ergo vtraque habere debet similem mensuram, quare si æuum mensurat esse Angeli, etiam mensurabit visionem eius beatificā. hæc pro Scoto: cuius opinionem non dubito probatū iri quamplurimis.

Mihi quidem opinio Scoti ita probatur, vt D. Thomæ sententia non videatur esse improbabilis; nam licet duratio visionis beatificæ, si per se considerentur indefectibilitas & simultas eius, non

exigat aliam mensuram quàm æuum: tamen si consideretur causa ex qua illa duo manant ac pendēt, quæ non est alia quam æternitas & infinitas Diuinæ essentia, atque bonitatis, qua beatus fruitur, & circa quam versantur visio beatifica; ea profecto videtur exigere altiorē mensuram quàm est æuum; eam autem Thomistæ vocant æternitatem participatam. Etenim quod beatus cōtemplando diuinam essentiam nunquam satietur, fatigetur, atque deficiat, quod nūquam possit variare illam visionem beatificam, nunc augendo nunc minuendo eius vim, sicut facere potest in aliis suis actionibus; id non prouenit ex natura ipsius beati, vel ex aliqua naturali proprietate intellectiōis creatæ, sed totum procedit ex illo obiecto beatifico, cuius bonitas, æternitas; & infinitas, eiusmodi est, vt beatum perpetuo teneat, ad actum illum videndi & fruendi beatificum, summè intentum. Itaque poterit eo discrimine distingui æuum ab æternitate participata, quod æuum mensurat esse indefectibile, & inuariabile, quod naturaliter cōuenit rei; æternitas autem participata mensurat esse inuariabile & indefectibile, quod non potest naturaliter cōuenire ulli creaturæ, sed tantum ei cōuenit supernaturaliter, nimirum ob eximiam quandam Diuinæ æternitatis participationem. Verum tam de hac quæstione, quàm de varia significatione huius vocis *Æternum* satis dictum sit. deinceps quid sit æternitas exponamus.

Declaratur quid sit æternitas.

CAP. I X.

*Definitio ?
Æternitatis.*

PROËTIUS lib. 5. de consolatione, Prosa. 6. definit æternitatem hoc modo. *Æternitas est interminabilis vita tota simul & perfecta possessio.* quam definitionem explanat D. Thomas. 1. P. q. 10. art. 1. dicitur, *Interminabilis* quia quod est verè æternum, caret terminis durationis, qui duo sunt, vnus initium durationis, alter finis, vtroque autem caret æternum: quam rem vel ipsum nomen præse ferre videtur, dicitur enim æternum, quasi extra terminos existens, in quo licet intelligere discrimen æternitatis ab æuo, & tempore; tempus enim habet vtrumque terminum durationis, estque ante ac post terminabile: Æuum autem habet tantummodo alterum terminum durationis, nam vt careat fine, habuit tamen initium; quare ante quidem terminabile est, quamuis post sit interminabile; æternum verò est verinque interminabile (*vita*) quia quod est verè ac propriè æternum, est etiam viuens. Deinde, quia viuere tam significat ipsum esse viuentiū, cum viuere viuentibus sit esse, & ipsam durationem, dicitur enim aliquid vitæ breuioris aut longioris, quàm ipsas operationes viuentis,

eas inquam quas vocant immanentes, intelligere namque & velle,
 Philosophi appellant vivere; cum igitur nomen vitæ simul significet
 ipsum esse durationemque viuentis, & ipsius actiones, vt significaretur
 quod est verè æternum, id non modo secundum esse, sed etiam
 secundum actiones eius immanentes, æternum esse; ideo in definitio-
 ne æternitatis posuitur est *vita* potius quàm esse aut durationis. (*tota
 simul*) tempus, nulla in parte quantumuis parua, est totum simul; in-
 stans solum est totum simul cum sit indiuisibile, verùm hoc nec est
 tempus, aut pars temporis, nec manet nisi vno momento: Æternitas
 autem est tota simul, qua in re distinguitur à tempore; & semper ea-
 dem manet, qua ratione differt ab instanti temporis, quam obrem re-
 cte solet vocari æternitas, vnum nunc stans. nunc, quia indiuisibile ac
 totum simul; stans, quia manens, & durans; tribuimus autem æterni-
 tati, dies, & annos; præteritum, præsens & futurum; propter modum
 nostrum intelligendi: nos enim non apprehendimus simplicia, nisi
 per composita, nec intelligibilia & spiritualia, nisi per sensibilia, &
 corporalia, nec denique æterna, nisi per temporalia. sicut autem in-
 telligimus, ita nominamus: non igitur mirum est, si æternitatem ex-
 primamus vocabulis sumptis ex tempore, eique assignemus differē-
 tias temporis. Æternitas enim eminenter continet omnem duratio-
 nem temporis, & coexistit omnibus differentiis temporum. Sed quid
 est (nam & hoc quæret aliquis) eminenter continere durationē tem-
 poris? nempe durationem, quam habet tempus imperfecto modo,
 hoc est sine vlla permanentia, & cum perpetua successione præteriti
 præsentis & futuri, eam durationem habet æternitas perfectissimo
 modo, hoc est totam simul sine vlla inauatione eius aut variatione.
 (*Perfecta*) hoc additur, vel ad differētiā ipsius nunc, temporis, quod
 quidem est totum simul, sed cum puncto tantum temporis maneat,
 habet imperfectam admodum durationem; vel ad differentiam eo-
 rum quæ sunt in æuo; cuiusmodi sunt Angeli, qui habent imperfectā
 immutabilitatem & permanentiam, nimirum tantummodo secundū
 esse non autem secundum naturales operationes; vel ad differentiam
 participatæ æternitatis, quæ potest dici imperfecta, tum quoniam
 creatura non habet illam ex se sed ab alio perpetuò pendētem, tum
 quia non conuenit ei naturaliter ex virtute suæ naturæ, sed superna-
 turaliter ex gratuito Dei dono. (*possessio*) ad significandam immutabi-
 litatem & indeficientiam æternitatis, posuitur est vocabulum posses-
 sionis; quia quod possidetur, firmiter ac quietè tenetur. Quid igitur
 sit æternitas, ad hunc modum breuiter dictum sit. Ex quo facile con-
 iji potest, quæ sit radix & fundamentum æternitatis. Si enim perfe-
 cta æternitas duas potissimum habet proprietates, oportet enim eam

esse ante ac post interminabilem; & esse totam simul, atque omnino inuariabilem; quis non videt huiusmodi æternitatis fundamentum & quasi radicem, nullam aliam esse posse quàm absolutam & perfectam immutabilitatē? quod enim aliquid est immutabile, propterea nec potest incipere esse nec desinere esse; quicquid enim incipit esse, mutatur de non esse ad esse; quicquid item desinit esse, id mutatur ex esse ad non esse. Præterea, esse aliquid totum simul, & inuariabile, nascitur ex ipsius immutabilitate. quare qui veller demonstrare à priori Deum esse æternum, posset id argumentari hoc modo; omne quod est omnino immutabile, est æternum: Deus est omnino immutabilis (hoc autem rursus demonstrari posset ex eo quod Deus sit actus purus) ergo Deus est æternus. quāquam (vt bene ait Boëtius 5. libr. de Consol. prosa 6.) Deum æternum esse, cunctorum ratione degentiū, commune iudicium est: Omnes enim appellatione Dei, naturaliter intelligunt id quod est primum omnium, & à quo cætera omnia pendent, quod autem huiusmodi est, non potest non esse æternum. Quoniam autem in Deo non differt esse & scire, sed sunt penitus idem; sicut esse Dei æternum est, ita scire Dei oportet esse æternum: si autem scire Dei æternum est, ergo est penitus inuariabile: nulla igitur scientiæ Diuinæ accessio, nulla decessio, nulla innouatio, nulla denique variatio potest accidere. Et quia æternitas est vnum nunc stans semper sibi præsens, scire etiam Dei est semper præsens, non habens præteritum & futurum, cognoscentis omnia illo intuitu æternitatis, tanquam sibi præsentia, & talia qualia futura sunt in se ipsis, cum actu existent in rebus. Ex quo fit, vt scientia Dei sit infallibilis, nec ob eam causam tamen, vllam necessitatem rebus futuris contingentibus imponat. Verum hoc alio loco est vberius, atque subtilius differendum.

An æternitati conueniat ratio mensuræ.

CAP. X.

RESTAT nunc vt doceamus, quemadmodum ratio mensuræ accommodari queat æternitati; ponamus ad hoc explicandū tres propositiones.

*Æternitas
propriè ac per
se nō esse mē-
surabilis.*

Prima propositio, In æternitate Dei per se non est aliquid propriè mensurabile. Etenim omne quod est propriè mensurabile, debet habere duas condiciones; vnam, vt sit quantum habens partes, & sit indiuisibile; ratio enim mensuræ (vt supra ostendimus) non potest accommodari rei nō quantæ & indiuisibili, ideo enim vnum quodq; mensuratur, vt id, quantum sit, per mensuram cognoscatur; æternitas

autem, est veluti vnum nunc stans, impartibile, ac indiuisibile: Alterā verò proprietatem habere debet id quod est mensurabile vt sit finitum: nam quod infinitum est, ea ratione vt est infinitum, non potest mensurari: siquidem mensurari, est per mensuram determinari, & definite manifestari, præcisèque cognosci quantum sit; id autem repugnat infinito, quia infinitum est: sed æternitas Dei est omnino interminabilis & infinita, ergo non est mensurabilis.

Secunda propositio. *Non potest esse per se aliqua mensura æternitatis.* Primum, quia mensura debet esse quid diuersum à re quæ mensuratur, non enim potest idem se ipsum mensurare; nam cum mensura adhibeatur ad declarandam quantitatem rei mensurabilis, oportet mensuram esse notam, & rem mensurabilem esse ignotam: si igitur idem mensuraret seipsum, esset idem notum, & ignotum, notum vt mensurans, ignotum, vt mensuratum. quare necesse est mensuram esse quidpiam diuersum à re mensurabili: sed nulla potest esse mensura æternitatis ab ea diuersa; vel enim talis mensura esset in Deo, at quæ sunt in Deo ea sunt omnino idem cum æternitate & aliis attributis Diuinis: vel esset extra Deum in creaturis, at quicquid est in creaturis vna cum ipsis creatum, initium habet durationis ab æternitate Dei infinite deficiens: quamobrem non potest esse mensura æternitatis. Præterquam, quod mensura debet esse (auctore Arist. 10. Metaph. tex. 4.) eiusdem ordinis, atque rationis cuius est res mensurabilis. Relinquitur ergo, nullam esse posse secundum se mensuram æternitatis. Deinde, mensura est, quæ ignorantes quantitatem rei mensurabilis, facit eam determinatè ac præcisè scire: sed nihil est, quod intellectui creato nescienti æternitatem Dei, eam perfectè manifestare possit, quippe cum æternitas sit infinitas durationis, infinitum autem, quia infinitum est, ab intellectu creato comprehendi non potest: ergo nulla potest esse mensura æternitatis.

Tertia propositio. *Secundum nos, & secundum modum nostrum intelligendi, potest designari in æternitate aliquid tanquam mensurabile, & aliquid tanquam mensurans.* Ipsa enim duratio Dei præcisè sumpta, est mensurabilis, ipsamet vt induit rationem interminabilis & vniformis, est nobis mensura ipsiusmet: quærenti enim quanta sit duratio Dei respondemus eam esse æternam; rursum percontanti cur sit æterna? respondemus propterea, quod est interminabilis & vniformis. itaque nos propter rationem interminabilitatis & vniformitatis, durationi Dei non assignamus tempus aut æuum, sed æternitatem. Duratio autem Dei, & ipsius interminabilitas, atque vniformitas, in Deo non differunt, differunt tamen secundum modum nostrum intelligendi, ac proinde, vnū potest à nobis assumi & adhiberi pro mēsurā alteri⁹.

*Nullam esse
æternitatis
per se mēsurā*

præsertim cum duratio Dei per se nobis ignota sit, ratio autem interminabilitatis & vniuniformitatis facillimè innotescat nobis ex negatione terminationis & successionis, quæ manifesta est omnibus in tempore. Ac licet duratio Dei sit indiuisibilis, tamen eminenter, hoc est sine successione, continet vniuersam extensionem temporis, eique secundum omnes differèntias temporis coexistit, & à nobis apprehenditur & concipitur vt coextensa nostro tempori & omnibus eius differentiis: qua etiam de causa attribuimus ei præteritum præsens ac futurum. Porro licet ratio interminabilitatis & vniuniformitatis, non propriè determinet nobis quanta sit duratio Dei in se, declarat tamè nobis quanta sit ea ratione, vt distinguitur à duratione æui, & temporis; per eam namque cognoscimus durationem Dei longè diuersam esse à duratione omnium creaturarum. Maneat igitur, æternitatis per se, & (vt Philosophi dicere solent) ex parte rei, nullam esse mèsuram; secundum nos autem, & secundum modum nostrum intelligendi, nihil prohibere, quin aliqua eius mensura esse possit, rudis tamen, & imperfecta. Sed non faciam longius, cum enim de æternitate satis explicatum sit, ratio doctrinæ poscit, vt nos ad tractationem æui maioribus inuolutantibus, conferamus.

De Æuo.

CAP. XI.

Varia signi-
ficationes
Æui.

RES reperio significationes æui apud scriptores satis varias & tritas. Vnam, pro quacunque duratione cuiusvis rei (vt Arist. docet i. libr. de Cælo text. 100.) siue ea res sit æterna, seu æuiterna, siue temporalis. Vnde manarunt illa vocabula, Æquæuus, Coæuus, Longæuus; alteram, pro ipsa æternitate, sic vsurpat nomen Æui Arist. i. libr. de Cælo text. 100. & 12. libr. Metaphys. text. 39. & Beatus Dionysius in lib. de Diuinis nominibus cap. 10. & certè id ipsum præsertim nomen æui, dicitur enim Græcè τὸ αἰὼν ἀπὸ τοῦ αἰεῖ ὡς quasi semper existens. quamobrem D. Thomas Quodlibeto 5. art. 7. ait ob ignorantiam linguæ Græcæ factum esse, vt æuum apud multos distinguatur ab æternitate, similiter, vt si ὁ ἄνθρωπος distingueretur ab homine, quod enim Græcis est ἀνθρώπος, hoc idem Latinis est æternitas. Tertiam inuenio significationem æui pro duratione cuius est initium, sed nullus finis; qualem durationem habent Angeli, vt æuum sit species quædam durationis media inter æternitatem, & tempus; quæ significatio, vt frequens est apud Theologos, ita est apud veteres Peripateticos inusitata, & ignota. Secundum hanc tertiam significationem, in præsentia nobis agendum est de æuo. De quo duo, quæ magnam obscuritatem, & difficultatem habent

habent, explicare volumus; vnum est, quæ sit propria ratio æui, quæ propriè differt ab æternitate, & tempore: alterum est, æuum sit vñ, an multa: & an ratio mensuræ conueniat æuo.

Diuus Bonauentura 2, Sent. Dist. 2. quæst. 3. asserit propriam rationem æui, quæ distinguitur à tempore, & æternitate, in eo verè positam esse, quod æuum est duratio habens prius & posterius sine inuolutione, aut inueteratione rei, hoc est sine vlla variatione rei. Putat enim, esse (verbi gratia) Angeli, quod mensuratur quo in se quidem totum simul esse, nec vnquam minui, vel augeri, vel alio quouis modo variari: at quoniam Angelus, non habet esse à se, verum habet esse à Deo pendens, à quo perpetuo conseruatur, indiget Angelus continuatione huius conseruationis: si enim hodie conseruetur à Deo, & cras desinat conseruari, erit hodie Angelus, sed cras esse non poterit. quare viuit in singulos dies, horas, & momenta, pendens ex continuatione Diuinæ conseruationis: & hodie expectat continuationem sui esse in crastinum, & ita deinceps in futurum. Quamuis igitur esse Angeli sit totum simul, nullam in se admittens variationem, nullamque habens extensionem, tamen continuatio istiusmodi esse ac durationis, habet extensionem; ac proinde prius & posterius; ex quo perspicuum fit, æuum distingui, tum ab æternitate, in qua nec est vlla variatio, nec prius ac posterius, cum æternitas Dei sua vi constet atque cohæreat, nec suæ durationis continuationem extrinsecus pendens ab alio accipiat: tum à tempore, cū duratio earum rerum, quæ subliçuntur tempori, non modo habeat prius & posterius, sed etiam vna cum tempore variè commutetur. & sicut fluius manat à fonte, semper cum inuolutione aquæ, hoc est cum perpetua scaturigine, ac effluxu variæ aquæ, radius autem prodit à sole, & ab eo conseruatur, sine emissionem noui luminis, sed per continuationem eiusdem, sic res temporalis non solum habet continuationem, sed etiam variationem sui esse; res autem æterna habet continuationem sui esse, citra omnem variationem.

Esso autem in duratione æterna prius & posterius, (nā hō esse in ea variationem secundum inuolutionem vel inueterationem, ponitur quasi concessu omnium manifestum) probat dupliciter, Primum testimoniis D. Hyeronimi ad Marcellam & D. Anselmi in suo Prologo, qui affirmant hoc esse proprium Dei, & hac re æternitatem Dei præcellere æternitatem cuiuslibet creature, quod Deus habet totum statum suæ perfectionis simul, omnino expectantem præteritū & futurū, prioris atque posterioris, quare in qualibet duratione creature, reperitur præteritū, & futurum, prius, ac posterius, Deum.

T

*Opinio D.
Bonauentura
de ratione
Æui.*

exigat aliam mensuram quàm æuum: tamen si consideretur caussa ex qua illa duo manant ac pendet, quæ non est alia quam æternitas & infinitas Diuinæ essentia, atque bonitatis, qua beatus fruitur, & circa quam versantur visio beatifica; ea profecto videtur exigere altiorē mensuram quàm est æuum; eam autem Thomistæ vocant æternitatem participatam. Etenim quod beatus cōtemplando diuinam essentiam nunquam satietur, fatigetur, atque deficiat, quod nūquam possit variare illam visionem beatificam, nunc augendo nunc minuendo eius vim, sicut facere potest in aliis suis actionibus; id non prouenit ex natura ipsius beati, vel ex aliqua naturali proprietate intellectiōis creatæ, sed totum procedit ex illo obiecto beatifico, cuius bonitas, æternitas, & infinitas, eiusmodi est, vt beatum perpetuo teneat, ad actum illum videndi & fruendi beatificum, summè intentum. Itaque poterit eo discrimine distingui æuum ab æternitate participata, quod æuum mensurat esse indefectibile, & inuariabile, quod naturaliter cōuenit rei; æternitas autem participata mensurat esse inuariabile & indefectibile, quod non potest naturaliter cōuenire ulli creaturæ, sed tantum ei cōuenit supernaturaliter, nimirum ob eximiam quandam Diuinæ æternitatis participationem. Verum tam de hac quæstione, quàm de varia significatione huius vocis *Æternum* satis dictum sit. deinceps quid sit æternitas exponamus.

Declaratur quid sit æternitas.

CAP. I X.

*Definitio ?
Æternitatis.*

PROËTIVS lib. 5. de consolatione, Prosa. 6. definit æternitatem hoc modo. *Æternitas est interminabilis vita tota simul & perfecta possessio.* quam definitionem explanat D. Thomas. 1. P. q. 10. art. 1. dicitur, *Interminabilis* quia quod est verè æternum, caret terminis durationis, qui duo sunt, vnus initium durationis, alter finis; vtroque autem caret æternum: quam rem vel ipsum nomen præse ferre videtur, dicitur enim æternum, quasi extra terminos existens. in quo licet intelligere discrimen æternitatis ab æuo, & tempore; tempus enim habet vtrumque terminum durationis, estque ante ac post terminabile: Æuum autem habet tantummodo alterum terminum durationis, nam vt careat fine, habuit tamen initium; quare ante quidem terminabile est, quamuis post sit interminabile; æternum verò est vtrinque interminabile (*vita*) quia quod est verè ac propriè æternum, est etiam viuens. Deinde, quia viuere tam significat ipsum esse viuentiū, cum viuere viuentibus sit esse, & ipsam durationem, dicitur enim aliquid vitæ breuioris aut longioris, quàm ipsas operationes. viuensis,

ca3

eas inquam quas vocant immanentes, intelligere namque & velle,
 Philosophi appellant vivere; cum igitur nomen vitæ simul significet
 ipsum esse durationemque viuientis, & ipsius actiones, vt significaretur
 quod est verè æternum, id non modo secundum esse, sed etiam
 secundum actiones eius immanentes, æternum esse; ideo in definitione
 æternitatis posuitur est *vita* potius quàm esse aut durationis. (*tota
 simul*) tempus, nulla in parte quantumvis parua, est totum simul; in-
 stans solum est totum simul cum sit indiuisibile, verùm hoc nec est
 tempus, aut pars temporis, nec manet nisi vno momento: Æternitas
 autem est tota simul, qua in re distinguitur à tempore; & semper ead-
 em manet, qua ratione differt ab instanti temporis; quam obrem re-
 ctè solet vocari æternitas, vnum nunc stans. nunc, quia indiuisibile ac
 totum simul; stans, quia manens, & durans; tribuimus autem æterni-
 tati, dies, & annos; præteritum, præsens & futurum; propter modum
 nostrum intelligendi: nos enim non apprehendimus simplicia, nisi
 per composita, nec intelligibilia & spiritualia, nisi per sensibilia, &
 corporalia, nec denique æterna, nisi per temporalia. sicut autem in-
 telligimus, ita nominamus: non igitur mirum est, si æternitatem ex-
 primamus vocabulis sumptis ex tempore, ei que assignemus differē-
 tias temporis. Æternitas enim eminenter continet omnem duratio-
 nem temporis, & coexistit omnibus differentiis temporum. Sed quid
 est (nam & hoc quæret aliquis) eminenter continere durationē tem-
 poris? nempe durationem, quam habet tempus imperfecto modo,
 hoc est sine vlla permanentia, & cum perpetua successione præteriti
 præsentis & futuri, eam durationem habet æternitas perfectissimo
 modo, hoc est totam simul sine vlla inuauatione eius aut variatione.
 (*Perfecta*) hoc additur, vel ad differētiā ipsius nunc, temporis, quod
 quidem est totum simul, sed cum puncto tantum temporis maneat,
 habet imperfectam admodum durationem; vel ad differentiam eo-
 rum quæ sunt in æuo; cuiusmodi sunt Angeli, qui habent imperfectā
 immutabilitatem & permanentiam, nimirum tantummodo secundū
 esse non autem secundum naturales operationes; vel ad differentiam
 participatæ æternitatis, quæ potest dici imperfecta, tum quoniam
 creatura non habet illam ex se sed ab alio perpetuò pendētem, tum
 quia non conuenit ei naturaliter ex virtute suæ naturæ, sed superna-
 turaliter ex gratuito Dei dono. (*Possessio*) ad significandam immutabi-
 litatem & indeficientiam æternitatis, posuitur est vocabulum posses-
 sionis; quia quod possidetur, firmiter ac quietè tenetur. Quid igitur
 sit æternitas, ad hunc modum breuiter dictum sit. Ex quo facile con-
 iici potest, quæ sit radix & fundamentum æternitatis. Si enim perfe-
 cta æternitas duas potissimum habet proprietates, oportet enim eam

esse ante ac post interminabilem; & esse totam simul, atque omnino inuariabilem; quis non videt huiusmodi æternitatis fundamentum & quasi radicem, nullam aliam esse posse quàm absolutam & perfectam immutabilitatē? quod enim aliquid est immutabile, propterea nec potest incipere esse nec desinere esse; quicquid enim incipit esse, mutatur de non esse ad esse; quicquid item desinit esse, id mutatur ex esse ad non esse. Præterea, esse aliquid totum simul, & inuariabile, nascitur ex ipsius immutabilitate. quare qui vellet demonstrare à priori Deum esse æternum, posset id argumentari hoc modo; omne quod est omnino immutabile, est æternum: Deus est omnino immutabilis (hoc autem rursum demonstrari posset ex eo quod Deus sit actus purus) ergo Deus est æternus. quāquam (vt bene ait Boëtius 5. libr. de Consol. prola 6.) Deum æternum esse, cunctorum ratione degentiū, commune iudicium est: Omnes enim appellatione Dei, naturaliter intelligunt id quod est primum omnium, & à quo cætera omnia pendent, quod autem huiusmodi est, non potest non esse æternum. Quoniam autem in Deo non differt esse & scire, sed sunt penitus idem; sicut esse Dei æternum est, ita scire Dei oportet esse æternum: si autem scire Dei æternum est, ergo est penitus inuariabile: nulla igitur scientiæ Diuinæ accessio, nulla decessio, nulla innouatio, nulla denique variatio potest accidere. Et quia æternitas est vnum nunc stans semper sibi præsens, scire etiam Dei est semper præsens, non habens præteritum & futurum, cognoscentis omnia illo intuitu æternitatis, tanquam sibi præsentia, & talia qualia futura sunt in se ipsis, cum actu existent in rebus. Ex quo fit, vt scientia Dei sit infallibilis, nec ob eam causam tamen, vllam necessitatem rebus futuris contingentibus imponat. Verum hoc alio loco est vberius, atque subtilius differendum.

An æternitati conueniat ratio mensuræ.

CAP. X.

ESTAT nunc vt doceamus, quemadmodum ratio mensuræ accommodari queat æternitati; ponamus ad hoc explicandū tres propositiones.

*Æternitati
propriè ac per
se non esse me-
surabilem.*

Prima propositio, In æternitate Dei per se non est aliquid propriè mensurabile. Etenim omne quod est propriè mensurabile, debet habere duas condiciones; vnam, vt sit quantum habens partes, & sit indiuisibile; ratio enim mensuræ (vt supra ostendimus) non potest accommodari rei nō quantæ & indiuisibili, ideo enim vnum quodq; mensuratur, vt id, quantum sit, per mensuram cognoscatur; æternitas

autem, est veluti vnum nunc stans, impartibile, ac indiuisibile: Alterā verò proprietatem habere debet id quod est mensurabile vt sit finitum: nam quod infinitum est, ea ratione vt est infinitum, non potest mensurari: siquidem mensurari, est per mensuram determinari, & definite manifestari, præcisèque cognosci quantum sit; id autem repugnat infinito, qua infinitum est: sed æternitas Dei est omnino interminabilis & infinita, ergo non est mensurabilis.

Secunda propositio. *Non potest esse per se aliqua mensura æternitatis.* Primum, quia mensura debet esse quid diuersum à re quæ mensuratur, non enim potest idem se ipsum mensurare; nam cum mensura adhibeatur ad declarandam quantitatem rei mensurabilis, oportet mensuram esse notam, & rem mensurabilem esse ignotam: si igitur idem mensuraret seipsum, esset idem notum, & ignotum, notum vt mensurans, ignotum, vt mensuratum. quare necesse est mensuram esse quidpiam diuersum à re mensurabili: sed nulla potest esse mensura æternitatis ab ea diuersa; vel enim talis mensura esset in Deo, at quæ sunt in Deo ea sunt omnino idem cum æternitate & aliis attributis Diuinis: vel esset extra Deum in creaturis, at quicquid est in creaturis vna cum ipsis creatum, initium habet durationis ab æternitate Dei infinite deficiens: quamobrem non potest esse mensura æternitatis. Præterquam, quod mensura debet esse (auctore Arist. 10. Metaph. tex. 4.) eiusdem ordinis, atque rationis cuius est res mensurabilis. Relinquitur ergo, nullam esse posse secundum se mensuram æternitatis. Deinde, mensura est, quæ ignorantes quantitatem rei mensurabilis, facit eam determinatè ac præcisè scire: sed nihil est, quod intellectui creato nescienti æternitatem Dei, eam perfectè manifestare possit, quippe cum æternitas sit infinitas durationis, infinitum autem, qua infinitum est, ab intellectu creato comprehendi nō potest: ergo nulla potest esse mensura æternitatis.

Tertia propositio. *Secundum nos, & secundum modum nostrum intelligendi, potest designari in æternitate aliquid tanquam mensurabile, & aliquid tanquam mensurans.* Ipsa enim duratio Dei præcisè sumpta, est mensurabilis, ipsamet vt induit rationem interminabilis & vniformis, est nobis mensura ipsiusmet: quærenti enim quanta sit duratio Dei? respondemus eam esse æternam; rursum percontanti cur sit æterna? respondemus propterea, quod est interminabilis & vniformis. itaque nos propter rationem interminabilitatis & vniformitatis, durationi Dei non assignamus tempus aut æuum, sed æternitatem. Duratio autem Dei, & ipsius interminabilitas, atque vniformitas, in Deo non differunt, differunt tamen secundum modum nostrum intelligendi; ac proinde, vnū potest à nobis assumi & adhiberi pro mēsurā alteri?.

*Nullam esse
æternitatis
per se mēsurā*

præsertim cum duratio Dei per se nobis ignota sit, ratio autem interminabilitatis & vniuniformitatis facillimè innotescat nobis ex negatione terminationis & successionis, quæ manifesta est omnibus in tempore. Ac licet duratio Dei sit indiuisibilis, tamen eminenter, hoc est sine successione, continet vniuersam extensionem temporis, eique secundum omnes differèntias temporis coexistit, & à nobis apprehenditur & concipitur vt coextensa nostro tempori & omnibus eius differentiis: qua etiam de causa attribuimus ei præteritum præsens ac futurum. Porro licet ratio interminabilitatis & vniuniformitatis, non propriè dèterminet nobis quanta sit duratio Dei in se, declarat tamè nobis quanta sit ea ratione, vt distinguitur à duratione æui, & temporis; per eam namque cognoscimus durationem Dei longè diuersam esse à duratione omnium creaturarum. Maneat igitur, æternitatis per se, & (vt Philosophi dicere solent) ex parte rei, nullam esse mèsuram; secundum nos autem, & secundum modum nostrum intelligendi, nihil prohibere, quin aliqua eius mensura esse possit, rudis tamen, & imperfecta. Sed non faciam longius, cum enim de æternitate satis explicatum sit, ratio doctrinæ poscit, vt nos ad tractationem æui maioribus inuolutam difficultatibus, conferamus.

De Æuo.

CAP. XI.

Varia signi-
ficationes
Æui.

RES reperio significationes æui apud scriptores satis vñ-
tas & tritas. Vnam, pro quacunque duratione cuiusvis rei
(vt Arist. docet i. libr. de Cælo text. 100.) siue ea res sit æter-
na, seu æuiterna, siue temporalis. Vnde manarunt illa vocabula,
Æquæuus, Coæuus, Longæuus; alteram, pro ipsa æternitate, sic vsur-
pat nomen Æui Arist. i. libr. de Cælo text. 100. & 12. libr. Metaphys.
text. 39. & Beatus Dionysius in lib. de Diuinis nominibus cap. 10. &
certè id ipsum præfert nomen æui, dicitur enim Græcè τὸ αἰὼν
ὑπὸ τοῦ αἰὸς ὡς quasi semper existens. quamobrem D. Thomas
Quodlibeto 5. art. 7. ait ob ignorantiam linguæ Græcæ factum esse,
vt æuum apud multos distinguatur ab æternitate, similiter, vt si αἰ-
θρῶτος distingueretur ab homine, quod enim Græcis est æuum, hoc
idem Latinis est æternitas. Tertiam inuenio significationem æui pro
duratione cuius est initium, sed nullus finis; qualem durationem ha-
bent Angeli, vt æuum sit species quædam durationis media inter
æternitatem, & tempus; quæ significatio, vt frequens est apud Theo-
logos, ita est apud veteres Peripateticos inusitata, & ignota. Secun-
dum hanc tertiam significationem, in præsentia nobis agendum
est de æuo. De quo duo, quæ magnam obscuritatem, & difficultatem
habent

habent, explicare volumus; vnum est, quæ sit propria ratio æui, quæ propriè differt ab æternitate, & tempore: alterum est, æuum sit vnũ, an multa: & an ratio mensuræ conueniat æuo.

*Opinio D.
Bonauentura
de ratione
Æui.*

Diuus Bonauentura 2, Sent. Dist. 2. quæst. 3. asserit propriam rationem æui, quæ distinguitur à tempore, & æternitate, in eo verè positam esse, quod æuum est duratio habens prius & posterius sine in nouatione, aut inueteratione rei, hoc est sine vlla variatione rei. Putat enim, esse (verbi gratia) Angeli, quod mensuratur æuo in se quidem totum simul esse, nec vnquam minui, vel augeri, vel alio quouis modo variari: at quoniam Angelus, non habet esse à se, verum habet esse à Deo pendens, à quo perpetuo conseruatur, indiget Angelus continuatione huius conseruationis: si enim hodie conseruetur à Deo, & cras desinat conseruari, erit hodie Angelus, sed cras esse non poterit. quare viuit in singulos dies, horas, & momenta, pendens ex continuatione Diuinæ conseruationis: & hodie expectat continuationem sui esse in crastinum, & ita deinceps in futurum. Quamuis igitur esse Angeli sit totum simul, nullam in se admittens variationem, nullamque habens extensionem, tamen continuatio istiusmodi esse ac durationis, habet extensionem, ac proinde prius & posterius; ex quo perspicuum fit, æuum distingui, tum ab æternitate, in qua nec est vlla variatio, nec prius ac posterius, cum æternitas Dei sua vi constet atque cohæreat, nec suæ durationis continuationem extrinsecus pendens ab alio accipiat: tum à tempore, cū duratio earum rerum, quæ subiiciuntur tempori, non modò habeat prius & posterius, sed etiam vna cum tempore variè commutetur. & sicut fluuius manat à fonte, semper cum in nouatione aquæ, hoc est cum perpetua scaturiginè, ac effluxu variæ aquæ, radius autem prodit à sole, & ab eo conseruatur, sine emissionē noui luminis, sed per continuationem eiusdem, sic res temporalis non solū habet continuationem, sed etiam variationem sui esse; res autem æterna habet continuationem sui esse, citra omnem variationem.

Esse autem in duratione æterna prius & posterius, (nā hō esse in ea variationem secundum in nouationem vel inueterationem, ponitur quasi concessu omnium manifestum) probat dupliciter, Primum testimoniis D. Hieronymi ad Marcellam & D. Anselmi in suo Prologo, qui affirmant hoc esse proprium Dei, & hac re æternitatem Dei præcellere æternitatem cuiuslibet creaturæ, quod Deus habet totum statum suæ perfectionis simul, omnino expertam præteritū & futurū, prius atque posterius, quare in qualibet duratione creaturæ, reperitur præteritū, & futurum, prius, ac posterius, Deum.

T

de, hoc ipsum confirmat hac ratione: si in duratione: Angeli non est præteritum & futurum, ergo in Angelo idem sunt esse, fuisse, ac fore: ex quo efficeretur, ut quia impossibile nunc est, Angelum, qui fuit initio Mundi creatus, & adhuc duravit, non fuisse, nec potest fieri à Deo quin fuerit, pari ratione impossibile esset Angelum deinceps non fore, nec Deus facere posset, quin Angelus in posterum haberet esse: siquidem idem est in Angelo fuisse actore; quod non modo absurdum est dicere, sed etiam impium. Haftenus ex D. Bonaventura proprius opinione dictum est.

Refellitur opinio D. Bonaventurae.

CAP. XII.

M A N C opinione D. Bonaventurae refellit Henricus Quod. 5. q. 13. Egidius in tractatu de mensura Angelorum, & omnes penè Scholastici in 2. Sent. dist. 2. adeo ut omnes Doctores ad huius sententię refutationem atque euerſionem conspirasse videantur.

D. Thomas Quod. 10. art. 1. negat eam esse intelligibilem: idem in 1. Par. q. 10. art. 5. affirmat eam implicare contradictionem; tum quia ubi est prius & posterius, ibi necesse est esse aliquam variationem & innouationem rei: non enim prior pars æui simul esse potest cum posteriori parte, repugnat enim prius & posterius simul esse; quare aduentu posterioris partis æui, aliquid de nouo accedit æuo, sit igitur innouatio in æuo: tum etiam quia si esse Angeli, quod mensuratur æuo, est totum simul non habens prius & posterius, ergo ipsum æuum erit quoque totum simul non habens prius & posterius; oportet enim mensuram esse similem rei mensurabili, nec post æuum esse aliquid re diuersum ab ipsa duratione æuiterna: durationem enim superius demonstratum est, re non distingui ab esse & existentia. Nobis etiam non probatur hæc sententia, nam quod ait D. Bonaventura, in esse Angeli non inueniri prius ac posterius, quippe cum sit totum simul & penitus inuariabile, reperiri autem prius & posterius in continuatione ipsius esse, durationis Angelicę, ne in speciem quidē est probabile. Tria enim considerari possunt in cōtinuatione ipsius esse Angelici: vnum, ipsum esse quod cōtinuatur; alterum actio Dei, qua is continuat esse Angeli: tertium, relatio continuationis, cuius extrema sunt actio Dei continuantis, & ipsum esse quod continuatur: sed in nullo horum trium potest esse prius ac posterius, ergo in continuatione ipsius esse Angelici, non est prius ac posterius. Minor probatur. Esse Angeli in se (quod etiam concedit D. Bonaventura) non

habet prius & posterius, cum sit totum simul & inuariabile: similiter etiam ipsa continuatio ea ratione, vt est actio Dei cōseruantis & cōtinuantis esse, nō habet prius & posterius, quippe cum nihil aliud sit quā volūtas Dei efficaciter volentis permanentiā ac perpetuitatem esse Angelici, quæ volitio est tota simul: Iam vero relatio continuationis, non potest habere variationem secundum prius & posterius: non enim relatio per se variatur, sed tantum ob variationē vel vtriusque vel alterius extremi; hic autē extrema huius relationis, quæ sunt esse Angeli & actio Dei, nō variātur secūdū prius atque posterius ergo neque ipsa relatio cōtinuationis habere potest prius & posterius.

Confirmatio etiam opinionis D. Bonauenturę infirma est, nā quod aiunt Sancti propriū esse Dei, quod æternitas eius est tota simul, nesciens præteritum & futurum, intelligi debet id soli Deo conuenire tripliciter: primum quia solus Deus id habet ex se, alia vero si habēt, non habent nisi per participationem; deinde, quia solus Deus id habet necessario & omnino indefectibiliter, alia verò minimē; postremo, quia solus Deus est totus simul secundū omnia quæ in ipso sunt, hoc est tam secundum esse, & durationem, quā secundum attributa, & actiones, omnemque perfectionem. Angelus autem licet, sit totus simul secundum esse, & durationem, attamen secundū affectiones & operationes, habet successionem, & variationem secundum prius ac posterius; quocirca D. Augustinus dicere solet, corpora moueri in loco & per tempus; spiritus moueri per tempus, sed non per loca; Deum autem & corporum & spirituum Creatorem, neque per locum neque per tempus moueri.

Ratio autem, qua D. Bonauentura idem probare vult, paruo negotio soluitur. nam esse Angeli in se non habet prius ac posterius, præteritum & futurum; cum enim ex quo creatum fuit a Deo, totum simul inuariabiliter perseueret, nihil ipsius in præterito præteriens, nihil eius in futuro de nouo accedens, hinc fit vt in eo idem sit præteritum, & futurum; vel vt verius loquar, nullum sit in eo præteritum, nullūque futurum; sed quia non possumus nos apprehendere durationem Angeli eo modo vt per se est, nimirū totā simul & indiuisibilem, apprehendimus eam cum quadam extensione, prout videlicet coexistit temporī vel reali vel imaginario. Itaque esse Angeli quod coexistit temporī præterito, apprehendimus vt præteritum, & vocamus præteritum; quod coexistit præsentī temporī, dicimus præsens, quod autem coexistit futuro temporī, appellamus futurū: quoniam autem Deus non potest facere vt præteritum non fuerit, potest autem facere vt quod futurum est nunquam sit actū; ideo non potest nūc facere quia Angelus fuerit, hoc est coexistit temporī præterito,

T ij

*Solutio Argumentorum
D. Bonauenturę.*

potest autem nunc facere ut esse Angeli non sit futurum, hoc est ut non coexistat tempori futuro. Variatio igitur præteriti ac futuri, quæ attribuitur esse Angelico, non provenit ex natura ipsius esse, sed ex coexistentia & relatione eius ad varias differentias temporis vel realis vel imaginarij. Alioquin illa ratione D. Bonaventuræ, possemus etiam concludere actionem Dei qua conservat esse Angeli, habere in se prius & posterius, nimirum dicit aliquis, non idem est Deum conservasse adhuc Angelum, & conservaturum esse illum in posterum, cum non possit nunc facere quin conservaverit, possit autem facere ut futuro tempore non conservet, ergo in actione Dei erit prius & posterius præteritum & futurum. Atque hæc quidem contra opinionem D. Bonaventuræ.

In quo sit ratio Ævi secundum D. Thomam, & secundum Scotum.

CAP. XIII.

DI VVS Thomas 1. P. q. 10. art. 5. inuestigat propriam Ævi rationem hoc modo; æternitas est mensura rei omnino & secundum omnia immutabilis; tempus est mensura rerum omnino mutabilium; quare necesse est rationem ævi quod est medium inter æternitatem & tempus, etiam consistere in medio; ita ut ratio ævi sit esse mensuram rei partim immutabilis, nimirum secundum esse, & partim mutabilis nimirum secundum affectiones & operationes. Res igitur æternæ sunt infra æternitatem, quia immutabilitati secundum esse adiunctam habent mutabilitatem secundum affectiones. Sunt autem supra tempus in quo nulla est immutabilitas. Sub Ævo autem sunt intelligentiæ cæli, animæ rationales, & materia prima. Hæc D. Thomas.

Refellitur superior opinio.

Verum non ineptè (nisi ego fallor) posse aliquis dicere contra D. Thomam. Cum ævum sit mensura durationis, duratio autem non sit mensurabilis ea ratione ut est permanens aut fluens; nec ut est mutabilis aut immutabilis, sed tantum ea ratione ut est quanta & quodammodo extensa; iam enim superius ostensum est, esse permanens vel succollivum, mutabile vel immutabile non nisi per accidens, esse autem quantum finitum vel infinitum, per se convenire durationi qua ratione mensurabilis est. cum hæc igitur ita se habeant, oportet rationem ævi attendere non penes immutabilitatem atque permanentiam rei, sed penes quantitatem; ut quoniam duratio æterna partim est finita, partim vero infinita, incipit enim aliquando sed nunquam desinet esse, non sit alia ratio ævi quam esse mensuram durationis habentis initium sed carentis fine. Deinde, esse & duratio Angeli prior est secundum naturam

nam affectionibus & operationibus Angeli; quærat an in illo priori, duratio præcisè sumpta sine ordine & habitudine ad affectiones Angeli, sit mensurabilis nec ne; non potest negari quin sit mensurabilis, durationi enim per se conuenit esse mensurabile: cum igitur duratio Angeli præcisè sumpta non sit mensurabilis æternitate aut tempore, sed tantum æuo, conficitur rationem æui non respicere per se mutabilitatē quæ est in affectionibus, & operationibus Angeli, sed tantum durationem Angeli. Præterea, cum operationes Angeli habeant aliam mensuram quàm esse Angeli, hoc enim mensuratur quo illæ autem secundum D. Thomam mensurantur tempore discreto, non est rationi consentaneum, rationem æui quo mensuratur esse Angeli, sumi ex ordine ad affectiones Angeli, quarum est diuersa mensura.

Sed D. Thomas loco superius citato duo contra eos obiicit, qui definiunt Æuum mensuram Durationis habentis initium, sed carentis fine. Vnum est potuisse Angelum creari à Deo ab æterno, & tunc duratio Angeli non haberet initium, nihilominus tamen mensuraretur æuo. Alterum est; posse Deum facere ut duratio Angeli habeat finem, annihilando eum, neque tamen ob eam causam desineret mensurari æuo; ex quibus argumetur D. Thomas, per accidens esse ut duratio quæ mensuratur æuo, habeat initium vel careat fine: & aliunde spectandam & petendā esse rationem æui. Verum ad hæc tripliciter respondere possumus. Primum enim, in constituendis durationum mensuris, non est considerandum quid in rebus possit Deus facere secundum potentiam suam absolutā, sed quid ab eo factū sit; neque curandū est qualis, & quanta fieri potuerit à Deo duratio Angeli, sed qualis & quanta facta sit; alioquin cum possit Deus per suam omnipotentem atque infinitam potestatem rem aliquam corruptibilem, & ab æterno creasse, & in æternum conseruare (secundū D. Thomæ doctrinam) non rectè Philosophi dicerent, tempus esse mensuram omnium rerum corruptibilem, propterea quod aliquādo sunt & aliquando non sunt; nec rectè facerent statuendo definitam durationem cuiuslibet rei corruptibilis: nō igitur in re aliqua spectandū est qualis à Deo potuerit vel possit fieri, sed qualis facta sit, qualisque secundum ordinem naturalem, & rationem suę naturæ esse debeat. Deinde si quia duratio Angeli posset esse infinita ex parte anteriori, & finita ex parte posteriori, non est spectanda ratio æui ex quantitate durationis; cum possit etiam Deus per absolutam potentiam suam facere ut Angelus nec secundum esse, nec secundum affectiones & operationes suas variationem vllam accipiat, ergo eandem ob causam ratio æui non erit sumenda ex immutabilitate durationis habē-

tus sibi adiunctam mutabilitatem affectionum. Postremo, si Angelus esset coæternus Deo, duratio eius non mensuraretur ævo, sed æternitate participata: sin autem duratio Angeli, sicut habet initium ita ponatur habere finem, dicerem eam non mensurari ævo, sed eadem planè mensura, qua eius operationes secundum D. Thomam mensurantur. nimirum tempore discreto.

Opinio Scoti. Scotus 2. Sent. dist. 2, docet rationem ævi non cōsistere in eo quod sit mensura durationis ex altera parte infinitæ; quia finitum, & infinitum variant quantitatem secundum magis & minus, vel secundum maius & minus: variatio autem secundum magis & minus, sicut nō variat speciem; ita neque rationem mensuræ variare debet. Quare ratio ævi à Scoto constituitur in eo ut sit mensura durationis permanentis, & quæ sit tota simul. Ex quo fit, septem esse genera rerū quæ mensurantur (secundum Scotum) ævo; primum visio Divinæ essentia; quam habent Beati, Secundū. Operationes immanentes Angelo naturales ut velle, & intelligere. Terriū. Existencia Angeli, Quartū. Esse cæli. Quintū. Esse Animi nostri. Sextū. Esse materiæ primæ. Septimū. Esse substantiæ corruptibilis, nam etiam hoc est permanens & totum simul.

Refutatur opinio Scoti. Verūm Scotus dupliciter refellitur. Primò, quia superius ostendimus cap. 7. Durationem per se non esse mensurabilem, quatenus est permanens & tota simul, vel fluās & successiva, sed quatenus induit rationem aliquam quantitatis & extensionis; alioquin cum omnis duratio sit permanens aut successiva, non essent nisi duæ mensuræ durationis, vna rei permanentis, & altera successivæ: & sic in ratione mensuræ & mensurabilis, ævum non differret ab æternitate. Deinde. quod ait Scotus, esse rerū corruptibiliū mensurari ævo, quàm sit à vera ratione & doctrina Arist. remotū, & abhorrens, ex iis quæ supra disputavimus cap. 3. huius libri cum ageremus de tempore, perspicuū esse potest. Sed de ratione ævi satis disputatum sit.

Qua sit propria ratio ævi. Illud autem constituatur tanquam vero propius, & rationi congruentius; propriam ævi rationem in eo per se consistere, ut sit ævum mensura durationis habentis initium sed carentis fine. Duratio enim æviterna est per se mensurabilis propter quantitatem & extensionem existentia; quam habet: extensio autem eius ea est, ut retro quidem sit finita habens initium, in posterum autem sit infinita, carens fine. Deinceps videamus, an sit vnum aliquod ævum mensura omnium rerum ævitarum.

*An sit vnum æuum omnium æuiternorum, an multa,
recensetur opinio D. Thomæ*

CAP. XIII.

DIVVS Thomas 1. P. quæst. 10. art. 6. & Quolibeto 5. art. 7. censet vnum esse æuum quod sit mensura omnium æuiternorum: hoc autem æuum vult esse in primo & supremo omnium Angelorum. id autem probat dupliciter, primum quidem, quia si est vnum tempus omnium temporalium mensura, multo verisimilius est vnum esse æuum omnium æuiternorum: cum enim æuum sit simplicius tempore, & propinquius æternitati, oportet ipsum esse magis vnum quàm tempus. Quod autem tempus sit vnum, consistens in motu cæli, diserte Arist. docet tum 4. Phy. tex. 133. & 8. Phy. tex. 76. tum lib. 10. Metaphy. tex. 4. Deinde, quod est primum, & simplicissimum in aliquo genere, id sumitur pro mensura cæterorum quæ sunt in eo genere; sic albedo est mensura omnium colorum, & homo omnium animalium; cum igitur primum & supremum æuiternum sit perfectius & simplicius cæteris, quo enim Angelus est superior, eo simplicius operatur, relinquitur æuum locandum esse in primo & supremo æuiterno.

Sed quod nam sit hoc supremum æuiternum, subiectum æui, non satis conuenit inter Thomistas; quidam enim aiunt esse Animam Christi, vt quæ sit omnium creaturarum perfectissima; sed hoc non dicitur conuenienter doctrinæ D. Thomæ: Aut enim Anima Christi est subiectum æui, propter existentiam eius, aut propter visionem beatificam, aut propter alias operationes eius, non primum, quia secundum D. Thomam 3. P. quæst. 17. art. 2. & Quol. 9. art. 3: humanitas Christi non habet aliam existentiam nec aliud esse, quam esse Verbi Diuini; Christus namque licet habeat duas naturas, non habet tamen duo esse, sed tantum vnum, esse autem verbi Diuini non pertinet ad æuum, sed ad æternitatem: Non secundum, visio enim beatifica cuiuslibet Beati ne dum Christi, trāscendit æuū, attingens æternitatē quocirca D. Thomas putat eam mensurari non æuo, sed æternitate participata: Nō tertium, nā sicut natura Animæ Christi per se est minus simplex, quàm natura cuiuslibet Angeli, hæc enim essentialiter, nec est composita nec componens, illa autem vt non sit cōposita, est tamen componens & pars cōpositi, ita intellectio Animæ Christi tā quæ procedit ex scientia eius acquisita, quàm quæ ex scientia infusa, est minus simplex & vnita, & in plures habitus distincta & multiplicata, quàm scientia & intellectio cuiuslibet Angeli: quā rem disertis

T iiij

& perspicuis verbis tradit D. Thom. 3. p. q. 11. art. 6. Non igitur potest Anima Christi esse (secundum D. Thomam) subiectum æui. Alij Thomistæ fecerunt Luciferum subiectum æui; ea ratione adducti, quod Lucifer secundum B. Gregorium fuit supremus omnium Angelorum, ac proinde simplicissimus omnium, neque ob peccatum (Dionysio auctore) predidit dona naturalia, cum igitur simplicitas æui non sit attendenda in Angelis, penes operationem beatificam, quippe secundum D. Tho. mensuretur æternitate participata, sed penes simplicitatē quæ est in operatione naturali Angelorum, alioquin æuum non in vlllo Angelorum, sed in Anima Christi vel B. Virginis Mariæ ponendum esset, utpote in quibus visio beatifica sit multo perfectior quàm in Angelis, necessariò conficitur Luciferum cuius naturalia sunt omnium simplicissima atque perfectissima, constitutum esse subiectū æui. Verum opinionem horum, conceptis verbis explodit D. Thomas Quodlibeto 5. art. 7. non dubitās affirmare Luciferū auersum à Deo, decidisse à simplicitate, & conuersum ad multitudinem rerum quarum primarum appetiit, vim eius variè distractam fuisse: quamobrem B. Dionysium in libris de Diuinis nominibus cap. 4. dixisse, Dæmones infirmari circa operationes suas naturales. Verum, quid attinet longius facere, inquirendo sententiam D. Thomæ de subiecto æui: cum eo in loco quem proximè ante memorauimus, explicatissimis verbis ipse demonstret, primum æuiternum quod est subiectum æui; & mensura aliorum omnium æuiternorum esse supremum Angelum Beatum.

Cæterum, rationes; quibus D. Th. opinionem suam de vnitæte æui probare conatur, posset quis ad hunc modum refellere. Quod enim ait, si tempus est vnum numero etiam æuum vnum esse debere, dupliciter vitiosa est argumentatio; tum, quod vnum esset tempus, in motu cæli posirum, quo vno mensurentur omnes res temporales, & à veritate & doctrina Aristotelis abhorrere; superius ostendimus in hoc libro, cum ageremus de vnitæte temporis: tum etiam, quia vt demus vnum numero esse tempus, non ideo tamen consequens est; vnum etiam æuum esse debere. Etenim, cum motus cæli, vique adeo præcellat reliquos motus, vt sit primus, antiquissimus, perpetuus, minimus, æqualissimus, certissimus, communissimus, apud omnes notissimus, & causa omnium aliorum motuum, utpote sine quo nullus aliorum esse queat, vt docet Arist. 8. Physi. tex. 56. nō temere, nec absque ratione facere videntur, qui faciunt vnum tempus, idque collocant in motu cæli, quo vno mensurentur cæteri motus, qui ab eo pendent. At non ita se habet res in æuo, duratio enim rerum æuiternarum, vnius rationis est in omnibus æuiternis; neque enim vnus An-

gelus secundum durationem est vel antiquior, vel simplicior, vel perfectior, vel nobis notior, quàm alius quilibet Angelus; nec duratio vnius, est causa durationis aliorum. Deinde, quod ad eiusdem sententiae confirmationem addit, in vnoquoque genere id esse mensuram eorum quae sunt eiusdem generis, quod in eo genere est primum, simplicissimum & perfectissimum: si intelligatur de mensura perfectionis, concedi potest; sin autem de mensura durationis, negari debet: albedinem enim aliorum colorum, & hominem aliorum animalium, mensuram esse constat, non secundum durationem, sed tantum secundum perfectionem.

Explicantur eadem de re opiniones Henrici, Scoti, Ochan, Durandi.

CAP. XV.

L T E R A opinio est Henrici Quolibeto 5. quaest. 13. & Aegidij in tractatu de Mensura Angelorum; qui opinantur quot sunt aeterna, totidem aeterna esse constituenda: vnumquodque enim aeternum habet suum aeternum, à quo intrinsecè mensuratur. Huius opinionis duplex est fundamentum quo ea nititur & fulcitur vnum, quod cum omnia aeterna sint paria secundum durationem; quae sola per se est mensurabilis aeterno, aut in nullo aeterno est pondum aeternum, quod nihil aliud esset quàm destruere aeternum: aut cum nulla causa sit cur magis locandū sit in vno, quàm in alio quolibet, suū cuique aeterno assignandum est aeternum. Alterum fundamentum est, vel primum, quod D. Tho. facit subiectum aeterni, mensuratur aeterno, vel non mensuratur; non mensurari aeterno, praeter rationem est, quippe cum habeat durationem aequè mensurabilem, atque cetera aeterna: sin autem mensuratur aeterno: vel mensuratur aeterno, quod est extra ipsum in aliquo alio aeterno, at neque est vllum aeternum superius supremo ac prius primo, neque conuenit primum aeternum mensurari per aeterna, quae sunt illo inferiora, vel mensuratur intrinsecè aeterno, quod in ipsomet hæret, at pari ratione vnumquodque aliorum aeternorum suo aeterno mensurari potest. Quare tot sunt aeterna, quot aeterna, Sed hanc opinionem quidam refutant ea ratione, quod mensura debet esse extrinseca rei mensurabili, & ab ea diuersa, eaque notior, quod non haberet locum in aeternis, si eorum vnumquodque esset sui ipsius mensura.

Tertia opinio, est Scoti 2. Sent. Dist. 2. q. 3. cui non placet, vel vnū tantummodo esse aeternum, vel tot esse aeterna, quot aeterna: Sed illud magis probari videtur, quolibet superius aeternum esse mensuram eius aeterni, quod est illo inferius: ita vt primum sit mensura secun-

Opinio Henrici vnumquodque aeternum habere suum aeternum à quo mensuratur.

Opinio Scoti quodlibet superius aeternum esse mensuram eius inferius.

di: & secundum tertij; & ita deinceps in aliis. Verum, illud Scoto maxime aduersatur, quod necesse est secundum ipsum, primum æuiternum, aut nullam habere mensuram, cum tamen habeat durationem non minus, quam reliqua æuiterna, mensurabilem; aut seipso mensurari, quod & paulò ante refutatum est, & Scoto videtur improbabile.

Quarta opinio est; Guglielmi Ochan, Durandi, & Gabrielis Biel 2. *Opinio Ochan & Durandi, nullum esse æuum.* Sent, dist. 2. qui aiunt nullum esse æuum: quod, argumento ducto ex refutatione superiorum opinionum, ad hunc modum ostendi potest; si est æuum, aut est vnum omnium æuiternorum, aut est suum cuique æuiterno, aut quodlibet superius æuiternum est æuum inferioris; sed nihil horum dici posse, satis perspicue demonstratum est, refutando opiniones D. Thomæ, Henrici, & Scoti, ergo nullum est æuum. Hanc sententiam, assertores ac defensores cui, oppugnant ea ratione, quod omnis duratio est per se mensurabilis, & oportet mensuram congruentem esse in rei mensurabili; cum igitur æuiterna habeant durationem mensurabilem, & non tempore nostro; nec æuiternitate Dei neutra enim mensura propriè congruit æuiternis, necessario efficitur præter tempus, & æternitatem, aliam quandam mensuram constituendam esse propriam rerum æuiternarum, quæ vocatur æuum.

Exponitur sententia auctoris.

CAP. XVI.

HÆc disputantur ab aliis de vnitæte æui. Nobis autem, quid in tanta opinionum varietate proprius, atque similis vero esse videatur, explicatis duabus propositionibus aperiemus: illud præmonendo, nomen æui dupliciter posse accipi, vno modo pro ipsamet duratione æuiterna, quæ habet initium, & caret fine; quomodo nemo potest negare æuū esse in rebus, nisi quis negare audeat Angelos, cælos, animos nostros & materiā primam, habere esse incorruptibile vel habuisse durationis initium. Altero modo pro re aliqua quæ extra animam existens, verè sit mensura huiusmodi durationis æuiternæ: atque hac significatione sumitur æuum; cum de eo disceptatur sit ne in rebus, & an sit vnum, an multa. Hac distinctione æui declarata, subiiciamus duas illas propositiones, quæ nostram de æuo sententiam continent, paucis comprehensam,

Prima propositio. Non est in rebus aliquid distinctum à tempore, nuncupatum æuum, quod sit verè ac propriè mensura durationis æuiternæ. Hæc propositio, probari potest eadem ratione, qua superius probata fuit: quarta opinio, nimirum refutando sententias eorū qui introducentes eum, variè ipsum constituunt. Verum, præterea

confirmatur etiam hoc firmissimo argumento. Non debet poni æuū propter durationem æuiternam, hæc enim, cum non sit quanta, & extensa, & habēs partes, vtpotè quæ est tota simul & indiuisibilis, & cum sit infinira, per se non est mensurabilis; non enim esse potest per se mensurabile, nisi quod est quantum, & finitum, id quod supra in hoc libro, & perspicuè ostensum est, & sæpe inculcatum. Non est etiam opus æuo, propter intellectum Angelicū, is enim cum intrinsecè, ac per se cognoscat perfectè suam durationem, sicut perfectè cognoscit suam substantiam, esse potentias, operationes, & omnia quæ naturaliter de ipso Angelo sunt cognoscibilia, ita non eget mēsurā aliqua extrinseca ad cognoscendam suam durationem. Etenim cum quantitas alicuius rei per se est ignota, tunc ad eam cognoscendam adhibetur extrinsecus alia quantitas notior, quæ illi tanquam mensura applicata, eam manifestat; quod si prior illa quantitas, per se notissima esset, frustra quæreretur mensura aliqua ad eam manifestandam. Cum igitur sua cuilibet Angelo duratio sit notissima, & tam nota quàm duratio alius cuiuslibet Angeli, nihil attinet ex parte Angeli, quærere mensuram aliquam ad metiendam atque declarandam eius durationem. Denique, non est necessarium æuum, propter intellectum nostrum; tum quia ipsum æuum qualecunque fingatur, aut magis aut eque ignotum nobis est atque ipsa duratio Angeli; quocirca non potest illud esse nobis huius mensura; tum quia nos durationem Angeli, non metimur per æuum, sed per coexistentiam & relationem eius ad tempus nostrum, quare cum æuum non debeat poni vel propter ipsam durationem æuiternam, vel propter intellectum Angeli, vel propter intellectum nostrum, relinquitur ipsum frustra poni. Verum igitur est quod probandum suscepimus, per se & ex parte rei, nullum esse æuum quod verè ac propriè mensura sit durationis æuiternæ.

Probatur æuum propriè non esse mensurā durationis æuiternæ.

Secunda propositio. Est aliqua secundum nos, mensura durationis æuiternæ. Dupliciter nos metiri solemus res æuiternas; vno modo generaliter & confuse, altero modo particulariter, & distinctè; priorem modum conficit mens nostra effingendo quandam generalem rationem dignoscendi quanta sit duratio rerum æuiternarum ex negatione temporis, & æternitatis: cum enim res æuiterna nec sit temporis, quippe cum sit incorruptibilis, nec vnquā desinat esse: neq; sit æterna; propterea quod habet initium durationis; mens nostra (qua est solertia) animaduertit huiusmodi res æuiternas habere tertiā quādam durationis speciem, interiectam & mediam inter tempus, & æternitatem, inferiorem quidem æternitate, quia initium habens aliquando esse cæpit, superiorem autem tempore, quia fine carans nū-

Obserua diligēter doctrinam hanc de mensura durationis æuiternæ.

quam esse disinet: quam durationem appellamus ævum, nomine vsu Theologorum, iam pridem recepto & trito: & quæ habent eiusmodi durationem, eas res æuiternas appellatione inde ducta, nominamus. Quare nomen æui, si quis attendat animum ad rei naturam & vsu loquentium, comperiet significare potius ipsammet durationem æuiternam quàm aliquam eius mensuram. Porro, ratio illa qua declaramus quanta sit duratio æuiterna, dicentes eam habere initiũ sed carere fine, vel esse ante quidem finitam, post autem infinitam; est generalis & rudis atque crassa, nec tam est mensura æuiternitatis, quàm explicata eius notio & quasi descriptio. Posterior autem modus dimetiendi durationem æuiternam particulariter, & distinctè, qui est nobis manifestissimus atque familiarissimus, fit per coexistẽtiam, & relationem durationis æuiternæ ad tempus nostrum. Etenim nos durationem æuiternam Angelorum apprehendimus quasi coextensam tempori nostro, eiusque differentiis omnibus coexistentẽ: quo fit, vt illi nos & prius & posterius, & fuisse, esse & fore (quamuis ipsa indiuisibilis existens tota simul fit) tribuamus: illamque distinguamus in dies & annos, non secus quàm durationem rerum temporalium: dicimus enim Angelos nondum vixisse & durasse sex mille annos, non enim tantum spaciũ temporis interfluxit, postquam ipsi vna cum mundo, & ipso tempore creati sunt. His igitur duobus modis metiri consueuimus durationem rerum æuiternarum; illud autem ævũ; quod ab aliis inducitur tanquàm propria mensura eiusmodi rerum, & vacat, & verò nullum esse videtur in rebus, nec id cũ de illarum rerum agitur mensura, per se venit atque cadit in sermonem, atque apprehensiuem seu cogitationem hominum.

Verũ de æuo hactenus: sequitur, vt de tempore discreto, quod à quibusdam ponitur quarta mensura ab aliis tribus supradictis differens, verba faciamus, de quo cum pauca dixerimus, finem huic disputationi, quæ est de mensuris durationum, imponemus.

De tempore discreto, opinio Thomistarum.

CAP. XVII.

TRIA sunt genera operationũ Angeli: Est enim operatio eius beatifica, quæ est visio Diuinæ essentia, quam D. Thomas ait mensurari æternitate participata: est etiam operatio eius transiens in res corporeas, vt cum Angelus mouet secundum locum corpora, vel ipse etiam secundum locum mouetur; quod genus operationis, cum sit res quædam mutabilis, successiua & temporalis, est enim motus localis, non videtur requirere aliam mensuram, quàm tem-

Tempus nostrum. Nam quod talis motus efficiatur ab Angelo, qui est supra tempus, & qui operando non pender à tempore, id non obstat, quominus is mensureretur à nostro tempore; alioquin pari ratione concludi posset motum primi mobilis, quoniam is efficitur ab intelligentia, nec pender ab alio motu, non mensurari tempore nostro. quanquam non me latet D. Thomam 1. Part. quæst. 53. artic. 3. affirmare motum localem Angeli, qui fit propter aliquam operationem Angeli transeuntem in res corporeas, si continuus sit, mensurari tempore continuo. non hoc nostro quo mensurantur res sublunares, sed quodam alio diuerso, & superiori; ita vt secundum D. Tho. sint tria tempora inter se diuersa; vnum, hoc nostrum, quo metimur sublunares motus Physicos pendentes à motu cæli; alterum tempus quoddam continuum superius priori, non pendens à motu cæli, quo mensuratur motus localis Angeli; tertium est tempus discretum, de quo nunc disputationem instituimus. Sed hæc quàm vera sint, & rationi consentanea, alij iudicent, neque enim omnia sunt huius disputationis ac loci, Mihi certè tempus illud continuum ab hoc nostro diuersum, nec videtur vllā ob causam necessariū, cum ad omnē durationem continuè successiuam, metiendam, hoc nostrum tempus satis sit; nec facile expediri possit, in quo, quemadmodum, & quorsum sit illud alterum tempus. Etenim vna est ratio temporis, quæ est esse numerum motus secundum prius & posterius, qualiscunque & cuiuscunque & in quocunque sit ille motus. Non enim propter motus varietatem quæ oritur vel ex subiecto, vel ex termino ad quem, vel ex mouente, variatur tempus, nisi tantum per accidens & materialiter.

Sed ad varietatem operationum Angeli reuertamur. Præter illa superiora duo operationum genera, tertium est continens naturales operationes Angeli immanentes, & spirituales; cuiusmodi sunt intelligere & velle, loquor de intellectione & volitione naturali, vt hinc excludamus beatificam. Huiusmodi autē operationū, quatuor secundū Thomistas sunt proprietates. Prima, quod habet durationē vtrinque finitam, incipiunt enim, & desinunt esse, potest namque Angelus de nouo suscipere intellectionem alicuius rei, & paulò post eā deponere. Secunda. Potest intellectio Angeli esse instantanea, ita vt Angelus vno tantum instanti rem aliquam intelligat, & consideret; potest etiā diuturnior esse, si Angelus intellectionem diu continuet; ex quo fit, vt possint huiusmodi operationes secundū suam durationem proportionē quadam respondere vel tēpori nostro, vel vni tantū eius instanti. Tertia. In naturalibus intellectionibus Angeli est successio non continua: nam vna intellectio non est continua aliq̃ intel-

lectioni, non enim sibi inuicem continenter cohærent, sed est successio discreta, vna enim intellectio succedit post aliam; potest enim Angelus intelligens hominem, deponere intellectionem eius & suscipere intellectionem cæli, vel immediatè, vel mediatè. 4. Huiusmodi operationes, non sunt ens aliquod fluens & successiuum, sed permanens, & totū simul; non quod Volitio Angeli sit indiuisibilis, non suscipiens magis, & minus potest enim intendi & remitti; neq; enim necesse est volūtatē Angeli quamcūque rem velit, in eam ferri omni sua vi, & conatu; sed quia volitio Angeli; non est sicut motus, cuius esse consistit in fluxu, & successione; & cui repugnat, vt is habeat partes aliquas simul permanentes.

Nota sententiam & doctrinam Thomistarum de tempore discreto.

Harum igitur operationum Angeli mensuram, Thomistę appellāt tempus discretum: tempus quidem, propterea quod videtur esse proprium temporis metiri durationem finitam in qua est successio secundum prius ac posterius; tempus enim definitur numerus motus secundum prius ac posterius; supradictę autem operationes Angeli, habent durationem finitam, estque in illis successio secundū prius & posterius, ea ratione vt paulo ante declaratum est a nobis. Discretum verò tempus appellant, quia illę operationes Angelicę non succedunt sibi inuicem continuè sed discretè ac distinctè vna cōsequitur aliam, siue mediātè siue immediātè; at hoc nostrum tempus cum sit mensura motus qui est continuus habens continuam suarum partiū successionem, ritè nominatur tempus continuum. Porro quælibet operatio Angeli vocatur instans, siue duratio eius sit instantanea siue non, & ex huiusmodi instātibus componitur tempus discretum: itaque vnaquæque illarum operationum mensuratur vno instanti temporis discreti; ipsa vero huiusmodi operationum successio & variatio secundum prius & posterius, mensuratur ipso tempore discreto; quemadmodum in mensura multitudinis, quælibet res siue magna sit siue parua mensuratur vnitāte, multitudo autem rerum mensuratur numero.

Quadruplex discrimin in tempore continuo & discreto secundum Thomistam.

Atque hinc licet colligere quadruplex discrimin inter nostrum tempus & hoc tempus discretum. Primo, illud est mensura successionis continuę, hoc successionis discretę. Deinde, illud non componitur ex suis instantibus, hoc ex suis instantibus componitur non secus quā numerus ex vnitatibus. Postea, instans illius temporis, semper est indiuisibile nec potest vlli parti temporis coexistere: instās huius discreti temporis, licet in se sit indiuisibile aliquando tamen secundū durationem suam coexistit tantum instanti nostri temporis, aliquādo etiā alicui parti nostri tēporis. Postremo, in illo nō possunt instātia esse sibi inuicē immediata neque cōtinuè neque contiguè neque

deinceps; vt probat Arist. 6. Phy. in hoc autem p ossunt instantia esse sibi inuicem immediata, ceu vnitates in numero.

Hæc est opinio Thomistarum de tempore discreto: quam inuit D. Thomas 1. Par. quæst. 10. ar. 5. ad primum & quæst. 53. ar. 3. & Quol. 10. ar. 4. D. Bonauentura 1. Sent. dist. 37. eandem sequitur Héricus Quol. 5. quæst. 13. & Aegidius in tractatu de mensura Angelorum, & Durandus 2. Sent. distin. 2. quæ sententia probatur primum hac ratione. Duratione huiusmodi operationum Angeli, est mensurabilis. sed non æternitate nec æuo nec tempore nostro, ergo hoc tēpore discreto: illa enim duratio non est mensurabilis eternitate nec æuo, tum qua est vtrinque finita habens initium & finem, tum quia recipit successionem secundum prius & posterius, quæ duo sunt contra rationem æternitatis, & æui. Nec est mensurabilis hoc nostro tempore, partim quoniam illiusmodi operationes cum sint spirituales & non pendentes ab vllō motu corporeo, sunt supra tempus nostrū, & altiore mensuram requirunt: partim quia potest Angelus habere duas intellectiōnes instantaneas sibi immediatē succedentes, quæ non possunt mensurari tempore nostro, cum sint totæ simul, & indiuisibiles, nec instantibus nostri tēporis, cū sint inter se immediatē coniunctæ, quod repugnat instantibus nostri temporis.

Deinde, conantur idem persuadere multis testimoniis D. Augustini: is enim tum in 8. lib. super Genesim cap. 21. & lib. 12. de Ciuit. Dei cap. 15. cum aliis quamplurimis locis, ait in operationibus Angelorū esse implicatum tempus; & creaturam spiritualement tametſi non per loca, per tempora tamen moueri à Deo. Sed quidam vehementer vrgent Thomistas illo argumento. Si Angelus potest habere duas intellectiōnes instantaneas sibi immediatē succedentes, quarū vnæqueque per se respondeat instanti nostri temporis, quod ipsi concedunt & sumunt ad probandam suam opinionem, ex eo necessariō conficitur etiam in nostro tempore posse dari duo instantia sibi immediata: nam prior intellectio Angeli responderet vni instanti nostro & posterior intellectio responderet etiam vni instāti nostro, sed posterior intellectio ponitur immediatē succedere priori, ergo pari ratione vnum instans nostrum immediatē succedit alij instanti.

Scotus 2. Sent. dist. 2. quæst. 4. quoniam opinatur rationem æui in eo esse vt metiatur durationem permanentem, & quæ est tota simul cuiuslibet, rei qualiscunque ea fuerit, hoc est siue incorruptibilis siue corruptibilis; siue durationis infinitæ, siue finitæ, ideo ait operationes Angeli, de quibus nunc agimus, mensurari æuo, cum singulæ habeant durationem permanentem, & totam simul: neque referre quanta sit earum duratio finita ne an infinita, magna an parua. Ve-

*Sententia au-
toris de tē-
pore discreto
breuiter ex-
posita.*

rum quia opinionem Scoti supra refutauimus, cum ageremus de ratione aui, non erit in presentia opus eam refellere.

Quod igitur est iudicium, quæ sententia nostra de hoc tempore discreto? Equidem tria huic statuo: primum enim arbitror, triplicem tantum esse speciem durationis, spectando rationem quantitatis, propter quam solam duratio est per se mensurabilis; vnam æternam, vtrinque infinitam; alteram æuiternam, ex altera parte infinitam; tertiam temporalem ex vtraque parte finitam, quæ nimirum, & initium habet & finem; nec præter has alia vlla fingi potest. Deinde, aio tempus dupliciter posse accipi; vel Physicè, quod tantum est in iis, quæ subiaciuntur motui Physico, quo tempore certum est non mensurari operationes Angeli; vel Metaphysicè, quod reperitur vbicumque est aliqua successio vnius post aliud, & variatio secundum prius & posterius; atq; hoc modo sumit tempus D. Augustinus, cum inquit Angelos moueri in tempore, & in eorum actionibus esse tempus. Postremo, quod in fine precedentis capituli diximus de æuo, idem quoque de duratione operationum Angeli sentiendum, dicendumque arbitramur: nempe, huiusmodi durationem per se mensurabilem non esse, cum sit indiuisibilis, expers quantitatis & extensionis, omne autem mensurabile necesse sit esse quantum & aliqua præditum extensione; neque vero ad eam durationem manifestandam opus esse Angelo aliqua extrinseca mensura, cum illam durationem Angelus intrinsecè, & per se cognoscat perfectissimè; neque nostra causa introducendam esse mensuram aliquam illius durationis diuersam à nostro tempore, quæcunq; enim fingatur, erit nobis quàm illa duratio, vel æquè ignota vel etiam ignotior: neque nos aliter illam durationem operationum Angeli metiri possumus, quàm durationem existentiae ipsorum, per coexistentiam nimirum, & relationem ad nostrum tempus; denique quæcunque paulo ante diximus de æuo; ea possunt (nec sæpius eadem repetantur) ad hunc locum transferri, & accommodari. Sed vereor, ne dum quæ ad mensuras durationum pertinent, ea nimis subtiliter ac diligenter persequor, longius prouectus & euagatus sim, quàm patitur ratio mei instituti, quare finem huic disceptationi, & duodecimo libro imponens, referam me ad ea quæ reliqua sunt huius operis, pertractanda.

FINIS VNDECIMI LIBRI.

DE NA-

DE NATURA MOTVS

LIBER DECIMVSTERTIVS.

QVAM est motus communis omnium rerum quæ natura constant, tam est cognitio eius non modo vniuersæ Philosophiæ naturali, sed aliis etiam permultis disciplinis, necessaria. Quot autem, & quantas vtilitates scientia motus ad omnes Philosophiæ partes percipiendas adferat, hinc perspicuum esse poterit. Primo, natura, in

Cognitio motus ad omnes Philosophiæ naturalis partes multasque alias disciplinas plurimum conducit.

qua explicanda tota Physica occupatur, ignorato motu nequit bene cognosci; cum natura definiatur esse principium motus, & motus sit quippiam proprium naturæ, omni soli & semper conueniens; vide Arist. 3. Phy. tex. 1. Deinde, res subiectæ Philosophiæ naturali, eius definitiones, demonstrationes, termini denique ac limites Physiologiæ definiuntur motu: & ab Aristotele scientiæ speculatiuæ ita distinguuntur, vt Physica res motui omnino cōiunctas tractet, Mathematicæ disciplinæ ratione à motu seiunctas, Metaphysica, re & ratione separatas. Postea, pleræque ac præcipua fundamenta Philosophiæ, motu deprehensa & cognita fuerunt: motu enim reperta sunt quatuor genera causarum, quod indicat vniuscuiusque causæ definitio; motu locali & alteratione, inuenta sunt quatuor elementa; materiam primam esse, atque ingenerabilem, & incorruptibilem esse, motus patefecit: Mundum æternum esse, & generationem rerum æternam Aristoteles, falso quidem, sed ex motu tamen argumētatur: priuatio motus Physici monstrauit Aristoteli humanum intellectum ingenerabilem, & incorruptibilem esse, dissimilem formis materialibus, & vt intellectus est, extra considerationem Physici. Quod natura propter finem agat, motus rerum naturalium, qui ordine ac vt plurimum eodē modo sunt, manifestè ostendit. Præterea, omnium rerum perfectio, motu declaratur & acquiritur; nam quæ non sunt, per motum existunt; quæ iam sunt, perfectionem suam, vel in motu habent, vt animata; vel per motum acquirunt, vt res inanimatæ; vel motu perfectionem suam aliis communicant, vt cæli & Intelligentiæ. Adhæc, sublato

V

motu gradus, species, & perfectiones rerum naturalium discerni nō possent. His accedit, quod ex motu natura cæli differens ab his sublunaribus, numerus, ordo, & dignitas orbium cælestiū, & ordo Vniuersi cognoscitur. Postremò, si tollis motum, nec Metaphysica, nec Perspectiua, nec Musica, nec Astronomia, nec Medicina, nec alię multę disciplinę, speculatiuę, actiuę, & factiuę stare poterūt. Vide Arist. 8. Phys. text. 22. Cum igitur tam multiplex sit vtilitas, quam parit cognitio motus, visum nobis est separatim de motu generalem tractationem conscribere, tres ob causas: Primo, quoniam contemplatio & cognitio rerum vniuersalium, præcedit cognitionem rerum particularium: quamobrem generalis motus præcognitio, necessaria est ad intelligendas species eius: Deinde, quoniam de motu Aristoteles & pauca vniuersè scripsit, eaque non vno in loco, sed sparsim in variis. Postremò, quia si omnia, quę ad motum vniuersè pertinent seorsim explicata fuerint, cum ad tractationem specierum eius accedem⁹, breuior erit, facilior, & ordini naturali congruens earum explicatio: sic enim, & quę omnis motus communia sunt, & quę vniuscuiusq; motus propria, dispiciemus; & in omnibus rebus demonstrationibus vniuersalibus, ac propriis videntes, propriam, atque perfectam cuiusq; rei scientiã cōsequemur. Tripartita autē erit tractatio motus, in tres libros diuisa: primū enim explicabuntur, ea quę attingunt essentiã motus: tum, agetur de variis & præcipuis quibusdam diuisionibus motus: Postremò, differemus de motus æternitate. In hoc autem, quī proximè sequitur, libro, tria explicanda sunt, quę pertinet ad declarandam mot⁹ naturã: Vnū est, in quo genere, vel categoria poni debeat motus; alterū est, subtiliter ac diligenter explanare definitionem motus traditam ab Arist. 3. Phy. tertium est, agere de terminis motus, ex quibus, vnitas, distinctio, cōtrarietas, & præstantia motus, æstimatur.

In quo Genere, seu Categoria sit Motus.

C A P. I.

NAnc quæstionem tractat Alexander 1. lib. Naturaliū quæst. cap. 21. Simplicius in Prædicamentis, & obiter super 4. text. lib. 3. Phy. Auerroes 3. Phy. com. 4. & 5. lib. Phy. comm. 9. Albertus in 3. Phys. tractatu 1. cap. 3. A nobis sic declarabitur, vt primò exponamus sententiam, quam arbitramur magis probabilem; deinde, si quę remanet dubitatio propter eos, qui contra sentiunt, eam tollamus.

Sententia autem nostra duas partes habet; priori asserimus motū in nullo certo prædicamēto per se reponi: posteriori autē affirmam⁹,

motum poni in prædicamento reductiue, id est reduci ad prædicamentū eius rei, ad quā fit motus; vt generatio, quia fit ad substantiam, reducitur ad prædicamentū Substantiæ; augmentatio ad prædicamentum. Quantitatis; & similiter alij motus. Prior pars nostræ sententiæ, ita probatur. Primo, neq; motus est aliquod prædicamentū diuersum ab aliis decē, vt putauit Plotinus referente Simplicio, quia decē tantum esse prædicamenta, & omnium ferè Philosophorū consensu receptū est; & hoc demonstratur tū in Logica, tū in Metaphy. neq; motus ponitur in aliquo prædicamento illorū decē, quia Arist. in nullo eorū reposuit motū, imo reposuit in postprædicamentis, significans motū non contineri in aliquo certo prædicamento, sed vagari per multa prædicamenta. Deinde, omnes interpretes exponentes textū. 4. lib. 3. Phy. aiunt motum, non dici vniuocē, vt videre licet apud Simpliciū, Auerroē, Albertū: ergo motus non reponitur in aliquo prædicamento; nā tā æquiuoca, quā analogā remouentur à prædicamentis. Et confirmatur hoc, quia sicut Aristot. in 7. Metaphy. tex. 4. ait substantiam esse priorem accidente, tempore, natura & perfectione, ita idem scribit 8. Phys. 56. motum localem esse priorem aliis motibus, tempore, natura, & perfectione, ergo sicut substantiæ & accidenti, non datur vnum commune genus, ita neq; dabitur genus commune motui locali, atque aliis motibus. Præterea, motus idem est secundum rem cum termino ad quem, vt posterius ostendetur, & quamuis hoc apud aliquos dubium sit, tamen illud certum est apud omnes, motum nō posse existere, aut definiri sine termino ad quem, quoniam ab ipso accipit vnitatem & distinctionem, vt dicitur 5. Phys. si ergo motus esset genus commune generationi, augmentationi & alterationi, ergo daretur terminus ad quem respondens illi motui generico, communis genericē, & substantiæ, ad quam fit generatio, & qualitati ad quam fit alteratio, & quantitati ad quam fit augmentatio, quod & Arist. negat 3. Phy. tex. 4. & per se absurdū est; quoniā substantia, quantitas, qualitas, cum sint genera summa, non habent aliquod genus superius, neque quidpiam quod de illis vniuocē dicatur. Postea, si motus esset vnum aliquod genus, ergo augmentatio, alteratio & alij motus, essent vnius generis, quod est falsum, quoniam Arist. 5. Phy. tex. 31 tradit tres modos. secundum quos motus dicitur esse vnus, nam inquit, vel motus est vnus genere, cuiusmodi sunt omnes motus, qui pertinent ad eandem categoriam, vt omnes generationes inter se, vel alterationes inter se: vel est vnus specie, quoniam terminus ad quem est vnius speciei, vt omnes calefactiones sunt vnius speciei, quia fiūt ad calorem, qui est vna species qualitatis: vel est vnus motus numero, quando & subiectum, & terminus ad quem, & tempus est vnum

Probatur motum per se nō pertinere ad vnā aliquā categoriam.

numero. Si autem motus in communi, esset genus, Arist. prætermisisset alium modum vnitatis, secundum quem omnes motus possent dici esse vnius generis, quatenus conueniunt in motu, qui ponitur esse genus illorum, & ea ratione, generatio, alteratio, & latio essent vnius generis.

Posterior autem nostræ sententiæ pars, quod motus reducat ad categoriam eius rei, ad quam tendit motus, sic ostenditur; primo, quia via, & principium, reducit ad prædicamentum eius rei, ad quam est via, & cuius est principium: sed motus (verbi gratia) generationis, est via ad substantiam, & idem iudicium est de aliis, ergo, &c. Postea, imperfectum & perfectum non variant speciem: sed motus nihil aliud est quam res ad quam est motus, prout est imperfecta, & in fieri; vt calefactio nihil aliud est quam calor prout est imperfectus & tendit ad perfectionem, quare ambo ad idem prædicamentum pertinebunt. Tum, actus, & potentia pertinent ad idem prædicamentum; vt calor in potentia & calor in actu, non pertinent ad diuersa prædicamenta, sed reducuntur ad idem; ergo quod est in potentia non differt genere, ab eo quod est actu: ergo multo minus quod partim est actu partim potentia, differet genere ab eo, quod est actu: sed motus nihil aliud est quam res quæ producitur, prout partim est actu partim potentia, ergo non differet genere ab ipsa re: nam si calor in potentia est eiusdem categoriæ, atque calor in actu, ergo calor (vt ita dicā) fiens, qui partim est actu partim potentia, erit quoque eiusdem categoriæ, atque calor in actu: & hanc rationem tangit Auerr. 5. Phys. comm. 9.

Quomodo dixeris Alexāder motum referri posse ad varias categorias.

Nunc respondendum est cuidam obiectioni quæ contra supradictam sententiam existit ex his quæ scribit Alex. 1. lib. naturalium quæst. cap. 21. illic enim ait motum pertinere ad varias categorias, nimirum ad categoriam Quantitatis, Ad aliquid, Passionis, Qualitatis, & ad categoriam eius formæ ad quam dirigitur motus. Sed respondendum est, motum, per se ac directè, ad nullam categoriam pertinere (vt supra ostensum est) secundum quid autem, pro vt variis modis consideratur, etiam posse referri ad varias categorias. Potest enim reduci ad categoriam Quantitatis, quatenus est de genere cōtinuorum, vt hic inquit Arist. principio lib. 3. Phys. nam continuum & discretum, species sunt quantitatis: ad categoriam vero Ad aliquid, quia motus est actus mouentis in mobili vt definit Aristot. 3. Phys. text. 23: mouens autem, & mobile sunt relatiua: reuocatur quoq; ad categoriam Passionis, quia sicuti passio est in patiente, ita motus in mobili, & sicuti per passionē res transmutatur & afficitur, ita quoque per motum; & quia tertia species Qualitatis appellatur passio, & patibilis qualitas, hoc

hoc etiam nomine motus redigi posset ad categoriam qualitatis: postremo, quia motus est via ad aliquam formam, & non differt ab ea, nisi tanquam imperfectum à perfecto, merito reducitur ad prædicamentum illius. hæc igitur considerans Alexander, scripsit motum referri posse ad varias categorias. Quod autem hæc verè & propriè dici nequeant de motu, hinc planum est: motus enim per se non est in prædicamento Quantitatis, quoniam Arist. & in Logica in categoria Quantitatis, & in Metaphys. lib. 5. text. 18. ait motum esse quantum per accidens: nam cum duplex sit ratio quantitatis, una esse diuisibile in partes, altera esse mensuram; neutra per se conuenit motui, motus enim diuisibilis est vel propter mobile, vel propter id in quo fit motus: ratio autem mensuræ non conuenit motui per se, sed propter tempus, quod est numerus motus. Deinde, neque est in categoria Ad aliquid, nam si motus est relatiuum, necessario habebit suum correlatiuum: hoc autem, vel erit mobile, vel mouens, nam quid sit aliud, ne fingi quidem potest: at respectus motus ad mobile, cum sit respectus accidentis ad suum subiectum, non pertinet ad categoriam ad aliquid; respectus autem motus ad mouens, est respectus effectus ad causam, qui licet secundariò & vt vocant, secundum dici, habeat vim aliquam relationis, tamen principaliter & secundum esse, minime habet; alioqui omnes res quæ productæ sunt à Deo, coniungi deberent in categoriam ad aliquid. Quod non sit in categoria Actionis, vel Passionis, ex eo perspicuum est: quia motus indifferens est ad actionem, vel passionem; & idem motus, prout habet respectum ad agens, dicitur actio, prout autem habet respectum ad patiens. dicitur Passio; quare si quia per motum patiens mouetur, debet motus poni in categoria passionis, ergo pari ratione, quia per motum agens mouet, æque deberet collocari in categoria actionis. Deinde, si motus est in categoria Passionis, ergo hæc est bona prædicatio, motus est passio; similiter hæc quoque est bona, actio est motus, ergo à primo ad vltimum, erit quoque bona prædicatio hæc, actio est passio, per illam regulam prioristicam, Dicitur de omni, &c. quod absurdum est, quippe cum actio, & passio sint categoriæ diuersæ inter se. Quod autem ait Alexander, motum pertinere ad tertiam speciem qualitatis, quatenus est quædam passio, non est absolutè verum; nam passio, quæ est tertia species qualitatis, non est quilibet motus sed tantum est alteratio, neque est quælibet alteratio, sed quæ breui, & celeriter transit, nec afficit, atque denominat subiectum. Verum ad quam categoriam pertineat motus, satis dictum sit.

Explicatur definitio motus tradita ab Arist. 3. Phyl. tex. 6.

CAP.

II.

ARISTOTELES in 3. libr. Phyl. magna diligentia vsus est in explicanda natura motus: nam à text. 3. vsque ad 6. præmisit quatuor hypothesas valde viles, ad definiendum motum.

Deinde, dedit tres definitiones motus; vnam tex. 6. alteram text. 16. tertiam tex. 23. Postea, multis modis declarauit & confirmauit primam definitionem, à tex. 7. vsque ad 12. explanando particulas definitionis, à tex. 12. vsque ad 16. demonstrando eos, qui secus de motu senserunt, vel aliter ipsum definierunt propriam naturam eius ignorantes, multum errasse. Postremò, quoniam vt dicitur libro 4. Phyl. tex. 31. signum bonæ definitionis est, ex illa solui posse dubitationes, quæ circa rem definitam existunt, idcirco Arist. à tex. 18. vsque ad 24. diligenter exponit duas dubitationes quæ de motu afferri solent, nimirum an motus sit in mobili, an potius in mouente; & an idem sit actus mouentis, & mobilis: quæ dubitationes ex secunda & tertia definitione motus, facile dissoluuntur. Sed de viis quibus institit Arist. ad inuestigandam definitionem motus, vide Auer. 3. Phyl. côm. 12. Cum igitur cognitio motus perneccessaria sit, difficilis tamen (vt dicitur 3. Phyl. tex. 15.) cum sit motus actus imperfectus & mixtus cum potentia; enitendum nobis est, vt eam planam, & facilem reddamus. quod speramus nos assequi posse, si primùm omnes particulas primæ definitionis subtiliter, & diligenter explanemus: deinde dissoluamus difficultates quæ circa hanc definitionem occurrunt. Definitio autem motus à nobis explicanda hæc est. *Motus est actus entis in potentia prout in potentia.* In qua sunt quatuor particulæ, Prima est *Actus.* Secunda. *Entis.* Tertia. *In potentia.* Quarta. *Prout in potentia,* quas singulatim discutere oportet.

*An motus dicatur
ciqueat Ende-
lechia.*

Actus Græce est *εντελέχεια* & sic legit Alexander, Porphyrius, & Themistius. Sed hæc lectio non probatur Simplicio, quoniam nomen Endelechiae, vt declarat ethymologia eius, significat perfectionem, quæ duplex est (vt dicitur 2. de Anima tex. 2.) vna est forma perfecta, altera est operatio à tali forma proficiscens: motus autem est actus imperfectus, vt dicitur 3. Phyl. tex. 15. quare Simplicius mauult legi, energiam, quod nomen dicitur de omni actu, tam perfecto, quàm imperfecto. Verum pro Alexandro & aliis dici posset, vocabulum endelechiae propriè quidem sumi pro actu perfecto, interdum tamen amplè vsurpari pro omni actu; vt idem valeat, atq; energia: nam Aristoteles paulo infra loquens de motu an sit motus vnus actus

mouentis, & mobilis, indifferenter vocat nunc Endelechiam, nunc Energiam. Et sicuti generatio, quæ est via ad naturam, vocatur natura, vt 2. libr. Phys. text. 14. dictum est, ita quoque motus, quoniam est via ad formam quæ propriè dicitur Endelechia, poterit etiam appellari Endelechia.

Sciendum est autem, in omni re naturali, quæ accipit esse per generationem, inueniri triplicem actum: vnum per quem res fit, & hic est motus; alterum, per quem res habet esse, & hic est forma; tertium, per quem agit, & hic est ipsa operatio: quamuis igitur forma dicatur actus primus respectu operationis suæ, tamen potest dici actus secundus, respectu motus per quem acquiritur. Actus verò primus & vltimus, semper in idem numero incidunt respectu diuersorum; nam motus respectu mobilis, est actus primus & imperfectus, respectu autem mouentis, est actus vltimus, & perfectus; quia proficiscitur à forma quæ est in mouente. Nam vt dicitur 3. Phy. text. 17. semper mouens affert aliquam formam, quæ est principium motus. Hinc igitur facile intelligitur definitio motus quam Themistius tradit 3. Phy. super tex. 7. dicens (motum esse primum actum eius, quod est in potentia) Nam secundus, inquit, actus, est forma, per quam res iam quiescit: cur enim vocet motum actum primum, ex his quæ diximus palam est. Similiter planum est quod hoc loco scribit D. Thomas, asserens res antequam moueantur esse in duplici potentia, vna ad fieri, altera ad esse: prior potentia reducitur ad actum per motum, nam cum res mouetur, tunc fit, & non est amplius in potentia ad fieri, vel moueri; altera verò reducitur ad actum per formam, quæ completo motu, dat esse rei. Dicitur autem motus actus, quia necesse est, cum mouetur res, habere aliquid formæ, quæ est actus: nihil enim aliud est motus vt verbi gratia calefactio, quàm calor qui producit ab igne, & continuè perducitur ad ampliorem perfectionem.

Sed hic existunt quatuor dubitationes. Prima est, cum motus sit actus mixtus cum potentia, cur potius definitur per actum, quàm per potentiam. Secunda est, Arist. 2. de Anima tex. 2. facit duplicem actum, vnum primum quem ait esse formam, alterum secundum, quem dicit esse operationem prouenientem à forma; neuter autem conuenit motui, nam neque motus est forma perfecta, neq; est operatio proueniens à forma, sed potius tendens ad formam: ergo male dictum est motum esse actum primum. Tertia est, Dictum fuit rem cum mouetur, non esse amplius in potentia ad motum, sed esse in potentia ad formam; contra, quia motus, cum fit continuus & diuisibilis, habet partes alias priores, alias vero posteriores, cum igitur res est in priori parte motus, erit etiam in potentia ad posteriores

*Triplex actus
in omni re
naturalis.*

Quatuor dubitationes.

partes eiusdem motus, verbi gratia, sit calefactio quæ duret vt octo, res quæ calefit, cum habet calefactionem vt duo, adhuc est in potentia ad calefactionem vt quatuor, vt sex, vt octo; Præterea, motus re idem est cum forma quæ acquiritur per motum, ergo si quod mouetur est in potentia ad formam, erit quoque in potentia ad motum; quia quantum restat formæ, tantum restat motus. Quarta est, Simplicius super text. 7. libr. 3. Phys. refert Alexandrum definiuisse motum hoc pacto. *Motus est prima mutatio eius, quod est in potentia pro vt tale est;* quam definitionem Simplicius duplici nomine reprehendit, primò, quia cum motus, & mutatio idem valeant (nam licet Arist. in 3. libr. Phy. distinguat motum à mutatione, tamen in 3. Phy. vbi definit motum vtrunque vocabulum indifferenter sumit) definire motum per mutationem, est idem per idem definire, & ignotum per æquè ignotum; deinde, quid sibi vult motum esse primam mutationem? nam si motus est prima mutatio, ergo post motum erit alia secunda mutatio, at post motum non est nisi forma, quæ tantum abest, vt sit motus, vt ea præsentem omnis motus cesseret, & per ipsam res quæ antea mouebatur, quiescat. Hæc Simplicius contra Alexandrum. Dubitatur igitur an definitio Alexandri defendi, & in bonam partem accipi possit.

Soluuntur supradictæ quatuor dubitationes. CAP. III.

*Cur motus
dicatur potius
actus quam
potentia.*

SED ad has dubitationes, difficile non est respondere. Ad primam igitur, ita respondeo: motus definitur per actum, & nō per potentiam, multis de causis: primò, quia motus re idem est cum forma quæ producit, at forma non est potentia, sed actus. tum, quia motus est quædam operatio, omnis autem operatio est actus. postea, quia idem motus est mouentis & mobilis, non potest autem esse eadem potentia mouentis & mobilis; quia potentia mouentis, est actiua, & est in ipso mouente, potentia autem mobilis, est passiva, & in ipso mobili: si ergo motus debet esse vnus mouentis & mobilis, non poterit esse potentia, sed erit actus, qui transit à mouente in mobile; quia per motum semper acquiritur & augetur actus, potentia autem perpetuo minuitur ac deperditur. Postremò, motus nō solum definitur per actum, sed etiam per potentiam, sed actus ponitur loco generis, potentia autem loco differentię in obliquo. & quoniam cum accidens definitur in abstracto, genus eius ponitur in recto, differentia autem in obliquo quæ differentia sumitur ex habitudine ad subiectum; Ideo in hac definitione motus, actus, qui tenet locum generis ponitur in recto, potentia vero, quæ gerit vicem differentię, ponitur in obliquo.

Ad secundam Aristoteles 2. de Anima, tantum loquitur de actu perfecto; qui tantum est duplex, forma, & operatio formæ: nos autem hic loquimur de omni actu. Forma igitur, quamvis inter actus perfectos est primus actus tamen inter actus simpliciter sumptos; est secundus; quia forma sequitur motum per quem acquiritur.

Ad tertiam. Est duplex genus rerum: quædam res sunt permanentes, ut homo, & statua: aliæ sunt successivæ, ut motus & tempus, quarum esse consistit in fieri, & in fluxu quodam. Inter quas res hoc interest; quod permanentes, tunc dicuntur esse actu, cum perfectè habent suum esse, & simul obtinent omnes partes suas; tunc enim dicitur actu esse homo, cum obtinet perfectè esse hominis, & possidet omnes suas partes: res autem successivæ, quoniam non possunt secundum omnes partes simul esse, tunc dicuntur esse actu, cum vel una pars, vel aliquid ipsarum actu est, fluens ad reliqua: (verbi gratia) nunc dicitur esse dies Martis, non quod, totus hic dies simul sit nunc, sed quia est aliquid huius diei coherens cum eo, quod præcessit, & continuum, atque fluens ad ea quæ sequuntur. Hinc facile soluitur dubitatio proposita, motus enim cum sit ens successivum, tunc dicitur actu esse, cum actu est aliquid ipsius continuum cum reliquis partibus motus, unde res quæ movetur, dicitur iam actu habere motum, etiam si non habeat actu omnes partes motus, nec dicitur amplius in potentia ad motum. Forma autem dupliciter considerari potest, vel ut est in fieri, quo modo re non distinguitur à motu, & sic quod movetur, non est in potentia ad formam, sicuti neque ad motum, vel consideratur ut forma est perfecta dans esse perfectum rei, & sic differt à motu, & quod movetur dicitur esse in potentia ad illam. Ergo, ut vno verbo dicam, quod movetur, non est in potentia ad formam imperfectam, & in fieri, sed ad formam perfectam, & in esse completo.

Ad quartam. Pro Alexandro dupliciter responderi potest. Primò, ut dicamus nomen mutationis valde ample sumi ab Alexandro, & multo latius, quam hoc loco usurpetur nomen motus ab Aristotele: est enim duplex mutatio, una per quam res mutatur à non esse ad esse formæ, siue forma fuerit substantialis siue accidentalis: altera per quam res mutatur ab esse formæ ad operationem eius (verbi gratia) duplex est calefactio aquæ, una passiva per quam aqua calefit, & acquirit calorem, altera activa, cum aqua per calorem acquisitum calefacit alias res, hanc distinctionem mutationis, colliges ex Aristot. 8. Phys. 32. & 2. de Anima 57. motus est mutatio illa prima, per quam res à non esse formæ mutatur ad esse illius. Alexander igitur fortassis respiciens hanc duplicem mutationem, definiuit motum per primam mutationem, distinguens illum à secunda; nam prima est mutatio ad

formā, secunda est mutatio à forma ad operationem. Deinde, posset etiam dici, Alexandrum non dixisse motum esse primam mutationem, sed primum actum: quod ut credam; duplici ducor coniectura, tum quia Themistius qui in explanatione Aristot. omnes sententias Alexandri breuitate sua paraphrastica expressit, definiuit (ut supra diximus) motum per actum primum, non per mutationem: Tum etiam, quia quod subiungit Alexāder, idcirco motum esse primam mutationem, quia forma, per quam res quiescit, est secunda, non sibi constaret; nam si forma est mutatio secunda, quomodo per eam res quiescit? Deinde, absurdum est formam, quæ est terminus motus appellare mutationem. Verisimile igitur est, Alexandrum, non scripsisse mutationem, sed actum: si enim sic legamus, oratio ipsius habebit veram & philosophicam sententiam; motus enim est actus primus, quoniam per illum res, quæ ante erat in pura potentia, incipit attingere esse, & actum; forma vero est secundus actus, quoniam adeptione illius, res deponit omnem potentiā, & perfectè acquirit suum esse.

Exponuntur reliquæ particula definitionis motus.

C A P. I I I I.

SECVND A particula definitionis motus est illa (*entis*) Ens, bifariam sumitur, vel ut est nomen transcendens, & sic non ponitur hic, quia Arist. & in 6. Topicorum vetat huiusmodi transcendentia ponere in definitionibus. Vel accipitur ens, ut est Participium verbi substantiui, sum, & tunc significat id quod est, vel existit, & hoc modo sumitur hic: ut sit sensus, motus est actus entis in potentia, id est, eius quod existit in potentia. Sed dices, cur Arist. in hac definitione non posuit proprium subiectum motus, quod est corpus? Respondeo, Aristotelem subiectum motus insinuassee in secunda definitione eius, cum dixit 3. Physicorum text. 16. motum esse actum mobilis in quantum mobile. sed quia nondum certum erat, an omne quod mouetur sit corpus, sed hoc 6. Phys. demonstrabitur, Ideo Arist. hic non posuit corpus in definitione motus.

Tertia pars definitionis est (*In potentia*) sed dicet aliquis, si motus est actus, quomodo, id quod mouetur dicitur esse in potentia? Respondeo, duplicem esse actum, vnum perfectum, qui aufert omnem potentiam, & hic est forma perfecta: alterum imperfectum, qui semper habet adiunctum aliquid potentiæ dum est, & cum potentia penitus tollitur, deficit ille actus; & talis est motus. Vnde rectè Arist. 9. Metaph. text. 11. & 3. Phys. text. 57. ait duplicem esse potetiam: vnam, quæ tota simul reducitur ad actum, ita ut nihil remaneat ipsius: al-

teram, quæ reducitur ad actum imperfecte, ita vt neque omnino pereat, neque omnino maneat integra: & Auerroes 9. Metaph. comment. 11. ait quendam esse actum, qui expellit omnem potentiam, alium vero, qui non potest omnino separari à potentia, & talis inquit reperitur in materia, in diuisione continui & in motu. Vide etiam de hoc Themistius 3. Phys. super text. 6.

Nec mirum videri debet, quod mouetur simul esse actu & potentia, nam hoc potest contingere tribus modis: primo, vt simul sit actu & potentia respectu diuersorum, veluti aqua actu est frigida, & potentia calida: tum, respectu eiusdem, sed diuersis temporibus: vt aqua, quæ nunc est potentia calida, paulò post si fuerit admota igni, euadet actu calida: postremò, vt idem respectu eiusdem, & simul, sit actu & potentia, sed non eodem modo, verum est actu imperfectum, & potentia ad perfectionem tendens: vt aqua, quæ calefit est actu & potentia calida, est actu calida respectu caloris imperfecti, quem iam habet, est potentia calida, respectu caloris perfecti, quem nondum habet. Hoc modo omne quod mouetur dicitur simul esse actu, & potentia; ex quo manifestum est in quibus rebus motus reperitur, videlicet in his, quæ participant actu, & potentia; quocirca Intelligentiæ apud Peripateticos (licet id falsum sit) non subiciuntur motui, quoniam secundum Arist. carent omni potentia: Cælum autem sicuti tantum habet potentiam ad vbi, & ad locum, sic etiam tantum habet motum localem; cæteræ autem res sublunares, quoniam propter imperfectionem earum, multiplici constans potentia, ideo multis etiam, & variis motibus cientur.

Porro, cum res naturales quæ mouentur, consentiant actu & potentia, hinc fit vt simul moueant, & moueantur, agant, & patiantur; prout enim actu sunt, mouent & agunt, prout autem potentia, mouentur & patiuntur: quod Aristot. confirmat 3. Phys. text. 8. & 16. & in libris de Generatione multis locis; ex quibus locis aperte colligitur dari reactionem, de qua re grauis controuersia est inter Philosophos: verum aliena huic loco, & à nobis explicanda in libris de Elementis. Sed (vt hoc obiter dicamus) sex conditiones requiruntur vt fiat reactio, id est vt agens in agendo patiatur ab eo in quod agit. Prima est, vt sit agens corporeum, nam Intelligentiæ mouent cælum, & non mouentur ab ipso, quoniam sunt incorporeæ, non potest autem incorporeum Physicè moueri ab eo quod est corporeum. Secunda, Vt agens habeat eandem materiam atque patiens, nam cælum agens in hæc inferiora, nihil patitur ab ipsis, propterea quod habet materiam longe diuersam. Tertia. Vt agēs agat actione Physica & reali, non autem intentionali, & spiritali; siquidem color mouet visum,

*Quot modis
constringat idē
esse actū &
potentiā.*

*Sex necessa-
ria sunt vt
fiat reactio.*

& tamen non mouetur ab ipſo, ſimiliter quodlibet ſenſibile & intelligibile, & appetibile mouent ſuas potentias, & non mouentur ab ipſis. Quarta. Intelligitur hoc præcipuè in motu locali & alterationis, maxime vero in motu alterationis, nam non neceſſe eſt quod generat generari ab eo, quod generatur. Quinta. Vt patiens nō ſit nimis debile, ſed habeat tantam vim, vt poſſit aliquantulum agere in id a quo patitur. vnde ſi calor valde exiguus admoueat ſommo frigori, patietur, & non ager. Sexta. Vt agens ſit intra ſphæram actiuitatis ipſius patientis, hoc eſt vt ſit in ea diſtancia, vt poſſit virtus patientis perſtingere vſque ad agens, nam ſi eſſet tale interual- lum, vt agens quidem poſſet attingere ipſum paſſum, patiens vero non poſſet virtutem ſuam transfundere vſque ad agens, tunc fieret actio ſine reactione.

*An potentia
ſit magis de
eſſentia mo-
tus quam ac-
tus.*

Sequitur quarta & vltima pars definitionis motus. *Pro vt in Potentia.* Ex hoc patet potentiam eſſe magis de ratione & natura motus, quam actum; quoniam actus ponitur loco generis, potentia vero loco differentię differentia autem magis attingit quiditatem rei quam genus. Tum, quia motus accipit vnitatem, & diſtinctionem a termino ad quem, reſpectu cuius eſt in potentia. Deinde, quia res que mouetur non mouetur reſpectu forme, quam iam habet, quia iam quieſcit in illa, & cum iā poſſideat ipſam, fruſtra moueretur ad ipſam: ergo mouetur propter formam, quam nondum habet: ſed poteſt habere: quare motus præcipuè ſit propter potentiam. Poſtea, ſit aqua, quæ admota igni caleſcat, & ferueat, hæc ſimul & caleſcit ab igne, & calefacit aliud nempe manum vel aliud quiddam ſibi adiunctum, non poteſt reſpectu autem eiſdem principij & calefacere, & caleſcere. Impoſſibile enim eſt idem eſſe principium agendi & patiendi, ergo reſpectu diuerſorum principiorum, ſed calefacit reſpectu actus, id eſt reſpectu caloris, quem actu habet, ergo caleſcit non reſpectu illius, ſed reſpectu caloris, quem nondum habet, ſed pergit, & tendit ad illum habendum. Itaque in omni motu tria inſunt, primo eſt actus aliquid forme ad quam ſit motus, tum eſt potentia ad ampliorem participationem illius forme, denique eſt quidam fluxus, & (vt ſic loquar) quædam tendētia ad illam formam. Nam ſi hoc tertium deſit, quamuis duo priora adſint, tamen non erit motus: vt (verbi gratia) ſi aqua, quæ caleſcit remoueat ab igne, habet quidem actu aliquid caloris, habet item potentiam ad ampliorem calorem, tamen quia non habet illum fluxum, & tendentiam ad calorem, quam antea ex præſentia ignis habebat, ideo non dicitur moueri, vel caleſcere.

*Tria in om-
ni motu re-
periuntur.*

*Explicantur decem magni momenti dubitationes, quæ circa
definitionem motus existunt.*

C A P. V.

UNC explicandæ sunt aliquæ dubitationes, quarum solutio
magnam lucem afferet ad percipiendam melius naturam
motus.

Prima dubitatio. An hæc definitio motus sit vniuoca æqualiter
conueniens omni motui? Respondendum est, hanc definitionem
motus non esse vniuocum. Ita enim sentit Alexander, Simplicius,
Themistijs, Auerroes, & Albertus 3. Phys. super text. 4. & ratio est,
Primò, quia motus qui definitur, non est aliquod genus vniuocum,
vt supra ostensum est, quare nec definitio potest esse vniuoca. Deinde,
quia principaliter dicitur de motu locali & præcipue de motu cir-
culari, ab hoc enim necessario cæteri motus dependent, & hic est na-
tura, tempore, & perfectione prior cæteris. Ad hæc, generatio, &
corruptio, cum subito & in instati fiant, non continentur in hac de-
finitione per se, sed ratione præcedentium dispositionum. Præterea,
vocabula illa definitionis, *Entis, Actus, Potentia* non dicuntur vniuocè
de suis inferioribus. Amplius, signum huius est, quod cum motus
essentialiter pendeat à termino ad quem, vt à quo accipiat vnitatem
& distinctionem, tamen hic non exprimitur in hac definitione: ter-
minus autem ad quem respondens motui vniuersè sumpto, non est
aliquid vniuocum, quod de qualitate, quantitate, & vbi, ad quas res
terminantur species motus, vniuocè dicatur. Postremò, cum cælum
semper actu sit in suo loco, neque varietur nisi secundum quid, hoc
est ratione partium, hæc definitio non conueniet motui cæli, nisi
secundum quid, non enim cælum dicitur esse in potentia, nisi secun-
dum quid, ad vbi, non quidem secundum se totum, sed tantum se-
cundum partes. Atque hoc loco intelligendum est, motum, si in eo
consideretur id quod habet aliquid perfectionis, vel secundum du-
rationem, vt esse æternum, vel secundum vniformitatem vt esse in-
uariabilem, vel secundum causalitatem vt esse causam rerum sublu-
narium, vel secundum principium eius effectiuum, vt fieri ab anima
vel ab intelligentia, si inquam hac ratione consideretur, principaliter
dici de motu circulari orbium cælestium: sin autem consideretur
secundum id quod habet imperfectionis, vt esse in potentia, & inter
terminos oppositos, qua ratione consideratur & definitur ab Ari-
stotele in 3. & 5. lib. Physicorum, nõ dubium est quin hæc ratio mo-
tus principaliter conueniet motui rerum sublunariũ & minus prin-
cipaliter motui cæli. Non igitur pugnant inter se duo illa quæ supra

*An definitio
motus sit
vniuoca.*

diximus, Nimirum, motum principaliter dici de motu locali ac circulari, definitionem autem motus ab Aristotele traditā minus principaliter ac secundum quid conuenire morui cæli.

Secunda dubitatio, quid intelligitur per illud *Entis in potentia*? Nā videtur posse intelligi, & mobile, & ipsum mouens; nam ante motū & mobile erat in potentia vt moueretur, & mouens vt moueret; & cum fit motus, sicut mobile partim iam est actu motum, partim debet amplius moueri, sic mouens partim iam actu mouit, partim debet etiam ulterius mouere. Respondeo, proculdubio Aristotelem illud *Entis in potentia*, intelligere, ipsum mobile, & non mouens, quod patet ex duobus; primò, quia omnia exempla quibus definitionem motus declarat, pertinent ad mobile; deinde, quia in reliquis duabus definitionibus, loco illius *Entis in potentia*, ponit *mobile*, dicens, motus est actus mobilis in quantum mobile. Verum & Simplicio & mihi placet, huiusmodi definitionem posse accommodari etiā mouenti; & causa est, quia vnus idēque motus est actus mouentis & mobilis. Itaque per illum & mobile deducitur ex potentia passiuā ad actum, & mouēs ex potentia actiuā ad effectum suum: & sicuti mobile successiue mouetur, & cum perfecte accepit formā desinit moueri, sic mouens successiue mouet & cum perfecte formam produxerit, desinet mouēre. Sed etiam in hoc, multiplex est discrimen: primum, quia motus respectu mouentis est actus perfectus, respectu mobilis est imperfectus. Secundò. Quia respectu mobilis respicit potentia passiuā, respectu mouētis potentiam actiuā. Terriò. Quia respectu mouentis, producit à forma, respectu mobilis tendit ad formam. Quartò. Quia per motum mouens dat aliquid, & ideo motus indicat perfectionem mouentis: at mobile per motum accipit, & acquirit aliquid, quod arguit ipsum esse imperfectū. Quintò. Quia talis mutatio mouentis ab habitu ad vsum eius, non est proprie motus eius, quamobrem Aristot. in 2. de Anima 57. mutationem, quæ in agente fit ex forma seu habitu ad operationem, negat esse alterationem.

Tertia dubitatio, cum Aristoteles tradat in 3. Phys. text. 6. 16. & 23. tres definitiones motus. Vna est *Actus entis in potentia prout in potentia*, altera est *Actus mobilis prout mobile*: Tertia est *Actus mouentis in mobili: vel eius quod potentia actiuum est & eius quod potentia passiuum quatenus huiusmodi ac simpliciter*; videndum est quid inter has definitiones inter sit. Respondeo, primam definitionem esse magis Metaphysicā quàm Physicā, quoniam illa vocabula *Ens*, *Actus*, *Potentia*, sunt Metaphysica: tamen ea videtur maxime declarare, & aperire, propriam naturam motus ignotam antiquis; motus enim neque est puta po-

tentia, neque est purus actus, sed est quasi medium quiddam, hoc est actus mixtus cum potentia. Veteres autem cum viderent motum neque esse puram potentiam tantum, neque actum, & non animaduertentes hunc actum medium, valde hallucinati sunt inexplicanda natura motus. Hoc igitur nomine commendanda est prima definitio. Secunda vero definitio, est magis Physica, constat enim terminis Physicis, & exprimit proprium subiectum motus, quod est mobile. Sed Alexander dubitat, quomodo definitur motus per mobile, cum ambo sint æquè ignota; & respondet, hæc esse relatiua, in quibus non est vitium vnum definiri per alterum; vt docet Arist. 6. Topicorum. Sed ego arbitror neque motum & mobile esse propriè relatiua, mobile enim non refertur ad motum sed ad mouentem, & falsum est motum & mobile esse æquè ignota: mobile enim notius est quàm motus; quod apertè scribit Arist. 4. Phys. text. 104. aiens motum esse notum propter id quod mouetur. Idem scribit 3. Phys. Themistius super text. 16. Tertia autem definitio, duplici nomine laudanda est, tum quia complectitur omnia, à quibus dependet esse ipsius motus: motus enim, quia est accidens, necessario pendet à subiecto mobili: quoniam vero esse ipsius consistit in quodam fieri & fluxu, necessario etiam dependet à mouente; tum etiam quia vt ait Auerroes, ex hac definitione tollitur illa grauis dubitatio an sit idem actus mouentis, & mobilis: nam si motus est actus mouentis in mobili, profecto idem numero motus diuerso modo sumptus, erit actus mouentis, & mobilis, vt latius dicetur infra.

*Comparatio
inter tres de-
finitiones mo-
tus traditas
ab Aristotele*

Quarta dubitatio, cum motus essentialiter pendeat à termino ad quem, à quo (vt sæpe diximus, & in hoc libro paulò infra latius edocebimus) accipit vnitatem, & distinctionem, cum in hac definitione motus non exprimitur terminus ad quem? Respondeo, hic definiri motum in communi; non datur autem aliquis terminus ad quem communis omni motui, sicuti non datur aliqua natura communis substantiæ, & accidenti: ob hanc igitur causam in definitione motus non explicatur terminus ad quem, tamen tacitè significatur, & continetur illis verbis *in potentia, prout in potentia*, nam quod mouetur est in potentia, ad quid proculdubio ad terminum ad quem, cuius gratia fit motus, & quo adeptio cessat motus.

*Cur in defini-
tione mo-
tus non ex-
primatur ter-
minus ad
quem.*

Quinta dubitatio, an motor sit de quiditate ipsius motus; ratio dubitandi duplex est, tum quia Arist. in tertia definitione motus ponit motorem, dicens motus est actus mouētis in mobili vel actiui in passiuo: quidquid autè ponitur in definitione alicuius, videtur pertinere ad essentiam eius: tum etiam, quoniam à quo pendet vnitatis rei, ab eo quoque pēdet entitas, & quiditas ipsius, si quidē ens & vnum,

*An motor sit
de essentia
motus.*

conuertuntur inuicem atque reciprocantur, & idem est principium vtriusque, at vnitas motus necessario pendet ab vnitate motoris, vt apertè docet Arist. 8. Phys. text. 49. definiens vnum motum numero qui fit ab vno mouente & est vnus mobilis: & in eodem libro text. 82. negat motū projectorum esse vnum numero & continuū, quia non fit ab vno mouente. Respōdeo, motore non esse de quiditate motus. Primò, quoniam Auerr. 5. Phys. com. 3. ait substantiam motus ex tribus tantum constitui, ex termino à quo, termino ad quem, & subiecto; tempus autè esse de accidentibus, quæ consequuntur motum; motorem autè esse de causis extrinsecis ipsius motus. Deinde, quoniam Aristot. male fecisset in 1. Phys. tradens tantum tria principia generationis, nempe materiam, formam, & priuationem, nam si motor est de quiditate motus, non debuit prætermitti. Postea, in 5. Phys. vbi copiose tractatur de quiditate, vnitate, & distinctione motus, nunquam mentionem fecit motoris. Postremo, motorem non esse de essentia motus, illud est maximo argumento, quod motus vnus speciei, potest fieri à mouentibus differentibus specie, atque etiam genere, vt calefactio potest fieri ab igne, à motu, à sole, seu lumine. Ad priorem autem rationem dubitandi, dicimus, Aristot. in tertia definitione motus posuisse motorem, non quia fit de quiditate motus, sed vt ostenderet, vel esse & existentiam motus dependere à mouente, & mobili; vel vt doceret quo pacto vnus & idem numero motus, est actus mouētis, & mobilis, de quo ante dubitatum fuerat. Adde, quòd definitiones Physicæ, non solum complectuntur causas internas, quæ essentiam attingunt, sed etiam externas vt efficientem & finem, qua de re supra in 3. lib. huius operis fuisse à nobis est disputatum. Ad posteriorem autem respondemus, motorem non esse de vnitate specifica motus, sic enim rectè concluderetur eum esse quiditate ipsius motus, ab eodem enim sumitur vnitas specifica, & quiditas rei; sed tamen motoris vnitas requiritur ad vnitatem numeralem motus, de qua illis locis loquitur Aristot. non autem sequitur, vt si quid necessarium sit ad vnitatem numeralem motus, continuo id sit de quiditate ipsius; nam certum est, tempus non esse de quiditate motus, quod tamen necessario requiritur ad vnitatem numeralem eius, vt scribit Aristot. 5. Phys. text. 34. & 35.

*An discursus
nostri intellectus
sit motus,
cui conueniat
definitio motus.*

Sexta dubitatio, an tertia operatio Intellectus quæ vocatur ratiocinatio, sit motus, eique conueniat definitio motus. Nam videtur esse motus, appellatur enim à Latinis discursus, quod nomen significat motum. deinde, Intellectus est in potentia ad intelligendum, & per discursum mouetur successiue ab vno in aliud. Postremo, videtur id dicere D. Thomas 1. lib. Post. super text. 43. his verbis

*Processus
scientie*

scientia est quasi motus quidam rationis, cuiuslibet autem motus unitas ex termino ad quem precipue consideretur, ut patet ex 5. Phys. quare etiam unitas scientia sumi debet ex termino ipsius qui est subiectum circa quod versatur; nam scientia, aut est speculativa, aut practica; finis speculativa, est cognitio subiecti sui, ut finis Geometria est cognitio magnitudinis: finis autem practica, est constructio subiecti, ut finis artis edificativa est constructio domus. Unde relinquitur, quod cuiuslibet subiecti unitas secundum unitatem subiecti est attendenda. Hæc D. Thomas. Ad hoc ita respondendum est. Tertia operatio Intellectus, etsi habet aliquam speciem & similitudinem motus Physici, per quam potest ei quodammodo accommodari definitio motus, tamen propriè, non est motus Physicus, de quo hic loquimur; quod sic probatur. 1. Aristot. 1. lib. de Partibus animalium cap. 1. ideo negat Intellectum pertinere ad considerationem Physicam, quia non est natura, neque principium motus Physici 2. in lib. 7. Phys. text. 20. probat in anima intellectiva non esse motum, dicere animam potius quiescèdo, quàm motu fieri prudentem, & sapientem *secundum nullam* (inquit) *potentiam motus, sit in nobis scientia.* Et paulò post *Quia quæta est residetque anima, sciens sit & prudens.* 3. In 1. lib. de Anima text. 48. reprehendit Platonem, qui dixerat Intellectum mouere seipsum, subditq; operationem Intellectus etià syllogisticam, quæ est discursiva, magis assimilari quieti, quàm motui. 4. Si operatio Intellectus est motus, ergo pertinet ad aliquam speciem motus; non videtur autem referri posse ad aliam speciem motus, quàm ad alterationem; sed quòd non sit alteratio, hinc patet. Primò, quoniam Arist. 2. de Anima text. 57. ait mutationem, quæ fit in Intellectu ad speculandum vel intelligendum, aut nò esse alterationem, aut esse aliud genus alterationis. Deinde, quoniam 7. Phys. text. 12. inquit alterationem fieri in qualitatibus sensibilibus. 3. In libr. 1. de Generat. text. 1. docet omne quod alteratur posse corrumpi, sed Intellectus nò corrumpitur, ergo non alteratur. Postea, in lib. 2. de Generat. text. 24. inquit alterationem versari in qualitatibus quæ pertinent ad tactum. Hinc igitur planum est, quamvis discursus Intellectus sit aliquo modo similis motui Physico, tamen verè ac propriè non esse motum Physicum, nec ipsi conuenire definitionem motus nisi per quandam similitudinem & accommodationem. Vide quæ affert Simplicius super text. 32. lib. 6. Phys. disputans an actiones animæ sint motus: citansq; pulcherrimas Theophrasti, & Stratonis sententias. Hæc autè licet cognitu dignissima sint, nos tamè hoc loco, studio breuitatis, ea taciti præterimus.

Septima dubitatio, an hæc definito conueniat motui cælesti & circulari? Respondeo. Aliquo modo ei conuenire, tum quia 3. Phys. super text. 6. ita sentit Simplicius, Auerroes, & Albert⁹, & Simplicius celi.

etiam 8. Phys. super text. 9. tum etiam, quia Arist. 8. Phys. text. 4. volēs probare motum in communi nunquā incēpisse, vtitur quasi fundamento & firmamento suæ probationis definitione motus 3. Phys. tradita; quasi illa sit communis omni motui. Præterea, definitur motus, cuius principium est natura quæ fuit definita 2. Phys. sed definitio naturæ conuenit cælo, vt supra libro 7. docuimus, ergo etiam motus qui definitur 3. Phys. conueniet motui cæli. Potest igitur definitio hæc accommodari motui cæli, non quidem simpliciter sed tantummodo secundum quid; nam cælum dum mouetur, est in potētia, non secundum se totum, sed secundum partes (verbi gratia.) Sol qui nunc est in ariete, est in potētia, vt sit in Tauro. Verumtamen simpliciter & absolutē, non videtur hæc definitio cōuenire motui cælesti; nam quod mouetur, est in potētia ad aliquid acquirēdū, nihil autem potest acquirere quod iam habeat, vel antea habuerit: motus autem cæli est localis, cælum verò semper habet eundem locum, neque per motum, aut nouum locū acquirit, aut perdit antiquum, aut loco suo propiūs accedit, aut lōgius abscedit. Deinde, motus est actus imperfectus, & quod mouetur est imperfectum, vt dicitur 3. Phys. text. 15. & 8. Phys. text. 40. at neq; motus cæli est imperfectus, neque cælum, quod mouetur est imperfectū, ex quo fit vt motus cæli habeat minimum potētiæ, varietatis, & imperfectionis inter oēs motus Physicos.

*An definitio
motus conue-
niat motui
violento &
artificiali.*

Octaua dubitatio, an hæc definitio conueniat motui violento, & artificiali? Respondendum est. Non esse dubium quin definitio motus possit secundū quid, & aliquo modo accommodari motui violento, & artificiali. Ad quod probandum satis augmenti est, quod Aristot. explicans definitionem motus, vtitur exemplis tam motus violenti, quā artificialis. Nam 3. Phys. text. 7. ponit exemplum ædificationis, & medicationis, qui sunt motus artificiales, & volutationis, qui est motus violentus. Sed, verē ac propriē si loqui volumus, & rem ipsam subtilius considerare, definitio motus, non conuenit huiusmodi motibus, vt rectē Simplicius ait lib. 3. Phys. super text. 9. & ratio est, primò, quia is definitur motus cuius principiū est natura, motus autem violentus, & artificialis non fiunt à natura. Deinde, si motus est actus entis in potentia, ergo quod mouetur est in potētia; sed res non est in potentia ad motum violentum, alioquin non esset motus violentus; nam si lapis esset in potentia ad motum sursum, qui est ei violentus, cum sit etiam in potentia ad motum deorsum, simul esset in potentia ad duos motus locales contrarios. Et sicuti res non est in potentia ad formam artificialem, vt ostensum fuit supra lib. 7. huius operis, sic non est in potentia ad motum artificialem.

An definitio

Nona dubitatio, an hæc definitio motus conueniat generationi, &

corruptioni? ratio dubitandi est, tum quia, quod generatur non est ^{motus conne-} partim actu partim potentia, quippe cum generatio fiat in instanti, ^{niam genera-} unde tota forma simul introducit in materiā; tum etiā quia Arist.

in 5. lib. Phys. text. 8. negat generationem esse motum. Ad hoc, ita respondendum est, Generatio bifariam sumi potest, ut pulchrè scribit Auerroes 6. Phys. cōm. 59. vno modo pro sola introductione formæ substantialis; & sic nō est motus propriè dictus, sed potius terminus motus, ut eodem libro demonstrat Auerroes comm. 32. & ita negat Aristoteles in 5. Phys. generationem esse motum: Altero modo sumitur generatio pro aggregato ex productione formæ substantialis, & tota præcedente alteratione, seu dispositione, quæ dispositio quoniā est via ad generationem, & propter ipsam instituitur, & ordinatur à natura, non immerito etiam vocatur generatio: hoc igitur modo sumpta generatio, est motus, & fit in tempore, & comprehenditur hac definitione. Vnde Aristoteles text. 6. libri 3. Phys. declarans definitionem motus per omnes species eius, connumerat etiam generationem, & corruptionem. Idem affirmat Simplicius in 8. Phys. in digressionem super text. 9. Verum hac de re alio loco plura differemus.

Decima dubitatio. Cum ea definitio sit vana & dialectica (ut dicitur 1. de Anima text. 11.) ex qua non facilè cognoscitur, & percipiuntur proprietates definiti, quærendum est ex definitione motus, quæ nam proprietates eius innotescant? Respondeo, multas proprietates motus ex eius definitione cognosci & colligi. Prima proprietas est, quòd motus est continuus & successiuus: nam si quod mouetur, partim est actu partim potentia, & partim iam fuit motū partim debet etiam moueri post, ergo mouetur successiuè. Verum hæc cōtinuatio motus, ut ait Auerroes, cōm. 6. lib. 3. Phys. nō æquè reperitur in omni motu ab initio vsq; ad finem; sed in motu locali perfectè inuenitur, nisi quid impediatur; graue enim extra suum locū naturalem positum continuè mouetur ad ipsum, nisi quid obstat. Perfectè autem continuatio motus cernitur in motu circulari cæli qui est perpetuus, continuus, vniformis: quod ei euenit tum ob incorruptibilem & infatigabilem vim intelligentiæ mouentis, tum ob perfectè globosam cæli formam principio & fine carentem. In alteratione autem plerumque interpellatur continuatio, propter multa cōtraria & impedimenta, quæ extrinsecus occurrunt. In motu autem augmentationis, sæpe interrumpitur, non enim viuēs ab initio vsq; ad finē, cōtinuè augetur, sed aliqua ætate plus aliqua vero minus aliqua vero nihil. Vnde Auerroes inquit augmentationem componi ex multis motibus & ex multis quietibus. Secūda proprietas est, motū non fieri in instāti sed in tēpore; nā si mot⁹ sit successiuè, ergo habet partes prio-

*Sex proprie-
tates motus
quæ ex eius
definitione
colliguntur.*

res & posteriores, ergo mensuratur tempore, nam tempus definitur ab Aristot. 4. Physic. numerus motus secundum prius & posterius. Tertia proprietas est, quod forma quæ per motum acquiritur, non consistit in indiuisibili; alioquin tota simul in instati acquireretur: ex quo efficeretur vt motus non esset continuus, nec successiuus, nec fieret in tempore. Est igitur forma quæ per motum acquiritur, diuisibilis & habet partes seu, vt vocant Latini, gradus, quorum vnus post alium acquiritur successiuè per motum. Vnde Auerroes comment. 4. lib. 3. Physic. ait motum nihil aliud esse quàm generationem vnus partis post aliam partem eius formæ ad quem tendit motus, donec perficiatur & fiat in actu. Quarta proprietas est, si motus est actus mobilis, ergo mobile est prius motu, nam definiens prius est definito. Hanc proprietatem, nimirum mobile esse prius motu, tetigit Arist. 8. Physic. text. 4. eliciens ipsam ex secunda definitione motus. Ex eo autem quod mobile est posterior motu, Aristot. 8. Physic. text. 4. argumentatur motum nunquàm incèpisse. Quinta proprietas est, Motus neque habet primam partem neque vltimam: & omne quod mouetur & prius mouebatur, & posterius mouebitur; quæ proprietas oritur ex eo quod motus est continuus & diuisibilis in infinitum; quam proprietatem Arist. lib. 6. Physic. late tractat. Sexta proprietas motus est, quod motus est actus imperfectus, vt ait Aristoteles 3. Physic. text. 15. & 8. Physic. text. 40. Nam si quod calefit non est perfectè calidum, alioquin non esset potentia calidum nec moueretur vltorius ad calorem, ergo calefactio est actus imperfectus: si etiam omnis motus est mixtus ex actu & potètia, ergo non est actus perfectus, is enim omnem excludit potètiā. Et quia per generationem forma substantialis tota simul perfectè acquiritur, ideo generatio est actus perfectus, ac proinde non est motus. Atque hæc de proprietatibus motus, quæ ex definitione motus cuius faciliè innotescunt.

An actio & passio re differant inter se, an ratione tantum.

C A P. V I.

 VONIAM Aristoteles in 3. Physic. à text. 18. vsque ad 23. ex eo quod motus est actus mouentis in mobili, argumentatur actionem & passionem esse eundem re motum ratione tamen differentem; relatum enim ad mouens ex quo procedit, vocari actionem, relatum verò ad mobile in quo recipitur & inhaeret, passionem appellari; videndum est an hoc ita sit. Nam in eo dubitationem & difficultatem haud leuem esse, ipsemet Aristoteles eodem in loco testificatur. Scotus quidem certe 4. Sent. dist. 13. quæst. 1.

cenſet

censet actionē re distingui à passione: quod probat hoc argumento, *Opinio Scoti*
 actio subiectiue est in agente, passio autē in patiente, ergo non sunt *actioe sub-*
 vna res. Impossibile enim est vnum accidens numero simul esse in *iectiue esse in*
 diuersis subiectis. quod autem actio subiectiue sit in agente, à Sco- *agente, atque*
 tistis probatur multis rationibus. primò, vnumquodque denomina- *ideo re distin-*
 tur formaliter tale ab eo, quod subiectiue & intrinsecè est in ipso, vt *gui à passio-*
 corpus denominatur album ab albedine, non quæ est extra ipsum, *ne qua est in*
 sed quæ subiectiue est in ipso: sed agens formaliter denominatur a- *patientie pro-*
 gens ab actione, ergo actio subiectiue est in agēte. Secundò. Actio *batur septem*
 & passio differūt genere, quia sunt duo prædicamenta diuersa, ergo *argumentis.*
 distinguuntur re. Nam si tantum differunt ratione, ergo citra ope-
 rationem intellectus non differret actio à passione, & ita idem erit
 docere, & discere, verberare, & verberari. Tertiò. Cuius est poren-
 tia, eius est actus, vt inquit Philosophus in libro de somno & vigilia;
 sed potētia actiua subiectiue est in agente, ergo etiā actio. Quarto.
 Si actio non est in agente, ergo erit in patiente, ergo patiens, vt pa-
 tiens, aget. Quintò. Auerroes 8. Physic. comment. 15. volens pro-
 bare motum esse æternum, & non fuisse de nouo factum à Deo, sic
 argumentatur: Si Deus ageret aliquid de nouo, ergo mutaretur; quæ
 consequētia non valeret, nisi actio esset in agente; nam ideo, si Deus
 ageret quidpiam de nouo, mutaretur, quia reciperet in se nouam
 actionem quam antea non habebat. Sextò. Sit vnus ignis calefa-
 ciens duo ligna; non est dubium, quin cum ignis sit vnus numero,
 etiam per vnā numero actionem calefaciet illa duo ligna: quæro
 igitur, aut illa actio est in igne, aut in lignis: si in igne, habeo quod
 volo; si in lignis, ergo vnum numero accidens subiectiue est in duobus
 numero distinctis subiectis. Septimò. Idē est subiectū relationis
 & fundamenti, nā relatio non inest alicui nisi propter fundamētum
 quod reperitur in ipso, vt æqualitas non inest alicui, nisi in ipso inest
 quantitas; sed relatio agentis ad patiens est in ipso agente, ergo fun-
 damentum ipsius erit quoque in illo agente hoc autem fundamen-
 tum est actio, nam per actionem agens refertur ad patiens, ergo
 actio subiectiue est in agente. Hæc pro sententia Scoti.

Actionem non esse in Agente, nec re distingui à passione.

CAP. VII.

OBI s autem multo aliter hac de re videtur esse sentiēdum: *Tripliter*
 quare sententiam nostram breuiter exponamus. Actio tri- *sumitur no-*
 bus modis sumitur. Vno modo amplissimè pro omni actio- *mē actionis.*
 ne siue immanente, siue transeunte, siue Physica siue non; & sic no-

men actionis assignatur naturæ, animæ, menti, Intelligentiis, & Deo. Deinde, accipitur angustissimè, pro actione tantum quæ sit secundum qualitates, quæ dicitur alteratio; nam inter accidentia, sola qualitas propriè, ac per se est actiua, & ita sumit nomen actionis Aristoteles primo de Generatione text. 45. scribens motum latius patere quam actionem, quoniam actio tantum dicitur de alteratione quæ sit in qualitatibus, motus autem, & de hac & de aliis motibus. Præterea, sumitur actio ea ratione vt recipiatur cum motu Physico, quemadmodum sumitur ab Aristotele 3. Physicæ text. 18. vsque ad 23. & à nobis in præsentī dubitatione.

*Demonstratio
Hervæi
ad probandū
actionem nō
esse in agente.*

His positis, statuo actionem subiectiue non esse in agente, ex quo patebit etiam re non distinguī à passione. Sed primū, exponam demonstrationem, quam ad id ostendendū affert Hervæus 4. Quodlibeto quæst. 4. post adiungam etiam rationes meas. Hervæus igitur sic argumentatur; si actio est in agente, vel est principium actuum agentis, vel respectus agentis ad patiens, vel aliqua entitas absoluta de nouo producta in agente dum agit; nam quid aliud sit actio ab his tribus, ne fingi quidem potest: sed actio nihil horum esse potest, ergo falsum est actionem subiectiue esse in agente. Minor probatur secundum omnes partes; & primū quod actio non sit principium actiui agētis, probatur dupliciter; primò, quia principium actuum est principium actionis, ergo si actio est principium actuum, actio est principium actionis, & idem sui ipsius. Tum, quia quotiescunque est actio, agens semper actu agit, at non semper, quotiescunque est principium actuum, semper actu agit, non in igne dum est, semper est principium calefactuum, cum tamen non semper ignis actu calefaciat; ergo actio nō est principium actuum. Deinde, probatur secunda pars, quod actio non sit respectus agentis ad patiens; nam talis respectus est relatio pertinens ad categoriam ad aliquid, actio verò facit categoriam diuersam, ergo non est respectus. Neque valet per fugium Scoti dicētis duplicem esse respectum; vnū intrinsecum quo prædicamentum ad aliquid constituitur: alterum extrinsecum, ad quem pertinent alia sex prædicamenta: Hoc inquam non valet, primū, quia talis distinctio ficta est ab ipso. Deinde, quia ratio formalis relationis quæ traditur ab Aristotele, est esse ad aliud: quicquid igitur per se habebit talem relationem siue extrinsecè siue intrinsecè, pertinebit ad categoriam ad aliquid. Postremò, probatur tertia pars, quod actio non sit entitas de nouo producta in agente, & dupliciter probatur. Primò, quia si actio est entitas quæ produciatur, ergo produciatur per aliam actionem, & sic erit progressus in infinitum; nam si dices illā actionem produci per actionem, quæ sit idem

cum ipsa, pari ratione ego dicam formam quæ producitur ab agēte, produci per actionem quæ sit idem cum ipsa forma: quare cum talis forma quæ producitur non sit in agente sed in patiente, actio per quam producitur non erit etiam in agente. Deinde, si actio est entitas de nouo adueniens agenti, ergo agens de nouo accipiens, quod ante non habebat patitur & mouetur, quare agens in agendo per se à seipso pateretur & moueretur. Hæc Heræus.

Nostræ autem rationes hæc sunt. Primò, Hæc opinio repugnat Arist. & Peripateticis. Nam Arist. 3. Phys. text. 20. ait non esse inconueniens ut idem actus sit communis duobus, agenti & patienti, nam agentis est tanquam à quo, patientis tanquam in quo: sicut doctio est actus, docentis; verum non est, inquit, decifus, sed est in ipso discente: atqui doctio est actio ergo secundum Arist. actio est quidem agentis ut à quo non ut in quo, sed sic est in patiente. Deinde, Aristoteles 3. Phys. in text. 22. volēs declarare quomodo idem motus sit actio & passio diuersa ratione, inquit motū esse actionem, prout est actus huius in hoc. Nota illud (in hoc) quia indicat actionem subiectiue esse in patiente: passionem verò esse huius ab hoc. Præterea, lib. 9. Metaph. text. 16. his verbis scribit. *Quorumcumque præter actionem est aliud quod sit, horum actio in eo quod sit est, ut edificatio in eo quod edificatur & contextio in eo quod contextitur, similiter etiam de aliis & omnino motus in moto.* Sed nihil apertiùs, nihil explicatiùs, pro huius sententiæ confirmatione dici potest, quàm quod ab Aristotele lib. 2. de Anima text. 139. ita scriptum est. *Si igitur motus est actio & passio, & est in eo quod mouetur & patitur, actiui enim & motiui actus in patiente sit.* Vnde non necesse est mouens moueri. Et sequenti textu, *Sicut enim (inquit) actio & passio in patiente est non in agēte, sic & ipsius sensibilis actus in ipso sensitiuo existit,* Omnes item Peripatetici ut Alexāder Themistius, Philoponus, Simplicius, Auerroes, Albertus, & D. Thomas idem sentiunt ut patet ex his quæ scribunt cum in 3. libr. Physic. in expositione 20. & 23. text. tum in 2. de Anima in explanatione textus 139. Postea, si omnis actio est in agente, ergo nulla actio est transiens sed omnis actio est immanens, contra Aristotelem qui lib. 9. Metaphysic. text. 16. facit duplicem actionem, vnā transeuntem, alterā immanētem: & contra omnes Phylosophos, qui talem distinctionem admittunt. Ad hæc, Pono hoc fundamentum, actionem esse motum, quod patet, primū ex Aristot. qui lib. 3. Phys. text. 19. ait tam actionem, quàm passionem esse motus, his verbis. *Cum igitur utraque sint motus, si diuersi quidem, in quo sunt? & text. 22. ait neque actio cum passione idem propriè est, sed cui insunt hæc, motus.* Deinde, ratione quoq; hoc manifestū est; nam agere est mouere, & esse agens, est esse mouens, ergo actio est motus;

nam agēs non mouet nisi per actionem. Præterea, actio est ens successiuum, & quia per actionem agēs successiue agit, quod si actio est ens successiuum, ergo est motus. Hoc iacto & supposito fundamēto, sic argumentor. Actio est motus, ergo non est in agente; probo consequentiam tripliciter; primò, quia omnis motus subiectiue est in mobili, vt Aristoteles ait 3. Phyl. text. 18. & patet ex definitione motus: nam si motus est actus mobilis prout mobile, ergo est in mobili. Tum, si actio cum sit motus, esset in agente, ergo mouens moueretur eo motu quo mouet; probatur consequentia, nam si calefactio est in igne, ergo ignis calefit, nam sicut impossibile est calorem esse in aliquo quod non sit calidum, ita est impossibile calefactionē esse in aliquo, quod nō calefiat; ergo ignis per eandē actionē & calefacit, & calefit. Præterea, si actio est motus passio etiā est motus, ergo vnū numero mouēs simul producit duos motus: & cū motus distinguatur per terminos, cū in actione & passione sit idē terminus numero, nēper forma quæ producitur, quo pacto actio & passio poterūt esse diuersi motus? His accedit, quod si actio est in agente, ergo est aliqua entitas de nouo producta in ipso, quæro à quo producitur talis entitas? non à patiente, ergo à forma, quæ est in agente, verbi gratia) calefactio à calore qui est in igne; aut igitur calefactio est idē cum calore qui producitur, & sic non erit in agente, sed in patiente, sicut etiam calor qui producitur, recipitur in eo quod calefit: vel est res diuersa à calore, & sic nō poterit produci à calore, qui est in igne; nam calor nō potest producere aliud quàm calorem. Ad extremum, sequeretur, agens esse prius & posterius actione; prius, quia producit actionem; posterius quia secundum Scotum agens est formaliter agens per actionem inhaerentem in ipso. Sicut ergo albedo natura prior est albo, sic actio prior debet esse agente, quare idem respectu eiusdem & posterius erit & prius.

Soluuntur rationes Scotistarum.

C A P. V I I I.

N V N c respondendum est ad rationes Scoti. Ad primam, Denominatio potest fieri, vel ab intrinseco vt album ab albedine; vel ab extrinseco vt esse vestitum à veste quæ est extra, sic agens denominatur ab actione, non quia sit in ipso sed quia sit ab ipso. Ad secundam. Non necesse est prædicamenta distinguere, sed tantum ratione, per rationem autem non intelligimus operationem intellectus, sed definitionem & vt Aristoteles dicere solet, ipsum esse rei. Nam quamuis actio re non differat à passione, tamen

etiam citra operationem cuiusvis intellectus, aliud est motum exire à mouente in quo est ratio actionis, & aliud recipi in patiēte, per quod constituitur passio. Ad tertiam. Illius propositionis, Cuius est actus, eius est potentia, non est is sensus, ut in quo est potentia, in eodem subiectiue sit actus; sed potius is, cui conuenit posse agere, eidem cōuenit agere non enim est alia res, quæ potest agere & alia quæ agit, sed eadē. Ad quartam. Actio realiter est in patiente, sed non formaliter: hoc est, res quæ est actio, nempe motus, est in patiente, sed illud quod est exire ab agente in quo cōsistit ratio actionis, non est in patiente: & hanc solutionem tetigit hic Arist. 3. Phy. text. 21. Ad quintā. Illa consequentia Auerrois non habet vim ex eo quod actio sit in agente, sed quia si Deus immediate ageret aliquid de nouo, non posset reddi causa cur nunc egit & non ante, cum ipse sit æternus, nisi quia ante noluit agere, nūc autem voluit: ex quo putauit Auer. sequi Deum mutari secundum voluntatem: verū argumentationem hanc Auerrois infirmam esse, in extremo huius operis libro demonstrabimus. Ad sextam. In illo exemplo, secundum rem sunt duæ actiones, sicut sunt duo calores qui producuntur in duobus lignis, respectu tamen principij actiui à quo procedunt huiusmodi actiones, quod est vnum, dicuntur esse vna. Ad septimam. Relatio agentis ad patiētem est in agente, similiter fundamentum illius relationis est in ipso agente, verum tale fundamentum non est actio, sed potentia actiua, quæ est in agente; nam potentia actiua prout ei ex parte passi respondet subiectum aptum moueri, fundat relationem, quæ est inter motiū & mobile; prout verò ex parte passi respondet ei aliquis actus productus, vel qui producitur, fundat relationem, quæ est inter mouens & motum, siue inter agens & patiētem. Itaque eadem potentia actiua fundat duplicem relationem diuersa ratione.

*Relationes
quæ sunt inter
motum & mobile,
& inter mouens
& motum quodnā
habeant fundamētum.*

De Terminis Motus tractantur decem celebres quæstiones.

CAP. NUM. IX.

EXPOSITA est definitio motus, qua eius natura declaratur. Deinceps agendum est de terminis motus, qui etiam in eius ratione continentur. Etenim, cum motus sit transmutatio quædam, hanc autem (ut nomen ipsum auctore Arist. 5. Phys. text. 7. significat) necesse est fieri ex aliquo in aliquid, oportet sane motum etiam inter duos terminos esse, quorum alterum quidem vocant terminum à quo, alterum autem terminum ad quem. Verū, ut quæ de huiusmodi terminis docere volumus, ea & tradantur breuius, & dilucidius explicentur; ponemus nonnullas breues quæstiones, in

quarum explicationem, eorum ferè omnium quæ ad hanc doctrinā pertinent cognitionem, includemus.

An omnis motus requirat terminos?

QVÆSTIO. I.

Non omni motu inesse debere terminos aliquos, confirmat Arist. 6. Phys. text. 91. & 1. lib. de Cælo tex. 86. Deinde, idem perspicuū fit inductione facta per omnes species motus: nam in generatione & corruptione, termini sunt ens, & non ens; in augmentatione & decrectione magnum, & paruum; in alteratione, qualitates contrariæ; in motu locali, differentiarum positionum contrariarum, vt sursum & deorsum. Postremo, id etiam ratione probatur; nam si quis motus careret termino, is esset infinitus: sed natura horret infinitum, vt quod careat ordine & certa agentis intentione, & frustra sit, cum nunquam ad finem peruenire valeat: nam si mouens mouet mobile, vt reducat illud de potentia ad actum, si motus infinitus fuerit, nunquam poterit reduci mobile ad actum, quare frustra mouebitur. Adde, quod si motus localis esset infinitus, ergo spatiū, per quod fit, deberet esse infinitum: si augmentatio esset infinita, quantitas deberet esse infinita; non dari autem quantitatem infinitam in 3. Phys. demonstratum est. Sed dubitatio existit de motu circulari, qui communiter dicitur infinitus, & carere principio & fine. Sed hoc non obstat; quia in motu circulari duo consideranda sunt; vnum, duratio eius quæ est infinita sine principio & fine, quia secundum Arist. nunquam incepit aut desinet, & est perpetuus atque continuus: alterum est, ratio formalis ipsius motus circularis, cui repugnat infinitum: nō enim esset circulus, neque motus circularis, si esset infinitus, ratio enim circularis motus in eo est vt vnde incipit, ibi terminetur. adde, quod in circulo oportet esse centrum medium circuli locum obtinens, & ab extrema circumferentia æqualiter vndique distans; at in infinito neque medium neque extrema possunt designari. Sed quia circulus non habet principium re distinctum à fine, & in eo non est aliqua certa pars quæ præter cæteras possit dici principium aut finis, ideo dicitur carere principio & fine. dicitur igitur motus circularis infinitus, vel ratione durationis, vel quod non habet principium re diuersum à fine, eiusque termini sunt re idem, & ratione tantum principij ac finis differentes: hoc enim poscit natura motus circularis: vide Arist. lib. 6. Phys. textu vltimo,

An omnis motus requirat duos terminos.

QVÆSTIO II.

M N E M motum egere duobus terminis, vno à quo, altero ad quem, docet Arist. 5. Phys. tex. 7. probans omnem motum necessario fieri ex vno in aliud, ex ipso Græco vocabulo μεταβολή quod sonat vnum post aliud. Hoc etiam manifestum est facta inductione per omnes species motus, quarum vnamquamq; duobus semper terminis circumscriptam & definitam esse reperiemus. Idem quoque ratione probari potest. nam omnis motus continet accessum & recessum, abiectionem & acquisitionem: quod non potest fieri circa vnū & idem simpliciter. Præterea, hoc indicat definitio motus, quæ significat mobile moueri à potentia ad actum; & Arist. 4. Phys. 91. ait in omni continuo finito non posse esse tantum vnum terminum: sed omnis motus est continuus, & est finitus, vt patet ex præcedentis quæstionis explicatione, ergo non potest habere tantum vnū terminum. Plures autem vno terminos ad quos, motus habere potest, sed non vel vltimos, vel per se primò intentos, vel intrinsecos motui: exempli causa, calefactionis proprius & intrinsecus terminus est calor, at raritas vel leuitas, non est terminus per se primò intentus; forma substantialis quæ per calefactionem producitur, licet sit terminus per se intentus, non est tamen terminus immediatus & intrinsecus calefactioni. Sed hoc loco duo notanda sunt, vnum est, in aliquibus motibus ambos terminos esse positiuos, vt in omni augmentatione & motu locali, & in multis alterationibus: in aliis vero, alterum terminum esse priuatium, vt in generatione & corruptione & illuminatione. Alterum est, aliquando hos duos terminos esse distinctos actu, & secundum rem, & determinatos, vt patet in omni motu, vno tantum excepto circulari: aliquando verò non esse definitos, sed tantum diuersos secundum potentiam & rationem, vt in motu circulari, cuius quodlibet punctum circuli indifferenter est principium & finis, quod exigit ratio motus circularis, alioquin nō esset circularis.

An in vno motu possint esse plures termini, quam duo.

QVÆSTIO III.

N O N possunt in vno motu esse plures termini per se quam duo, vnus à quo, alter ad quem. Etenim in vno motu, terminus ad quem simpliciter, non potest esse nisi vnus; quia si vnitas, distinctio, & denominatio motus sumitur à termino ad quem, non potest hic esse multiplex, si motus est vnus.

Tum, si motus re idem est cum termino ad quem, vt infra docebi-
mus, erit quoque vnus, vel multiplex motus, sicut est terminus ad
quem. Deinde, ostēsum est supra, octauo huius operis libro, eiusdem
rei non posse esse plures causas perfectas, & in eodem genere causæ;
sed terminus ad quem est causa motus tāquā finis eius, ergo vnus
motus non potest esse nisi vnus terminus ad quem.

*Quot modis
vnus motus
possit habere
complures ter-
minos ad
quos.*

Contingit autem (vt paulò ante diximus) esse plures vno, sed vel
non vltimos & totales, vt in calefactione calor vt quatuor est finis
calefactionis quæ præcedit, & per quam acquiritur, sed non vltimus,
neque totalis: Vel non primò, sed consequenter, vt in accretione
primo acquiritur quantitas, consequitur autem figura, locus, relatio
æqualitatis vel inæqualitatis: Vel non intrinsecos motui, vt in altera-
tione quæ præcedit generationem, finis intrinsecus est qualitas, ex-
trinsecus autem productio formæ substantialis: Vel per accidens, vt
quod mutatur in album, potest simul mutari in dulce, vel musicum,
sed per accidens.

De termino autem à quo, sic dicendum est: cum triplex sit vnitas
motus, generica, specifica, & numeralis; in vnitate generica, terminus
à quo debet esse eiusdem generis atque terminus ad quem: quia con-
traria continentur sub eodem genere, sed terminus à quo est contra-
rius termino ad quem, ergo, &c. In motu autem vno secundum spe-
ciem, terminus à quo potest esse multiplex, & differens secundum
speciem, vt patet in mutationibus quæ fiunt, vel ab extremis ad vnū
medium, vel à diuersis mediis ad vnum extremum; nam cum omnis
dealbario sit vnus speciei, vt dicit Arist. 5. lib. Phys. text. 31. alia tamen
potest fieri à nigro, alia à viridi, vel rubro, quæ specie differunt inter
se: & causa est, quia medium cum participet vtroque extremo, ad
vtrumuis refertur tanquā contrarium eius. Quod si quis diceret,
cum terminus à quo sit contrarius termino ad quem, si terminus à
quo possit esse multiplex respectu vnus termini ad quem, fore vt vni
sint multa contraria. quod est contra Arist. & in primo lib. de Cælo
& 10. Metaphy. Respondendum esset, vni non esse duo contraria
simpliciter; secundum quid autem, non esse absurdum: sicut vni ex-
tremo opponitur, & alterum extremum, & medium; medium enim
non opponitur vni extremo simpliciter, sed ob participationem al-
terius extremi. Denique, in vnitate numerali, impossibile est terminū
à quo esse nisi vnum numero; nam si non est, vel igitur erunt plures
numero, vel plures speciei; non plures numero, nam duo accidentia
Physica, quæ habent contrarium, & acquiruntur per motum, si tan-
tum differant numero, non possunt simul esse in eodem numero sub-
iecto; quia talium accidentiū vnitas numeralis, vel omnino, vel certe
neces-

*Quomodo
vni possint
esse duo con-
traria.*

necessariò pendet à numerali vnitate subiecti: si autem fuerint termini à quibus differentes specie, cum illi opponantur termino ad quē, fieret, vt vni essent duo contraria; nam extremum & medium quæ videntur contraria alteri extremo, vel nunquam sunt simul, vel si quando sunt, tunc vicem gerunt vnus contrarij comparatione alterius. Vide Arist. lib. 5. Phys. tex. 6. Atque hoc quod diximus clariùs cernitur in motu locali. Sicut enim vnum corpus non potest simul esse in duobus locis numero réque diuersis, sic motu locali à duobus locis diuersis simul re cedere non potest. Verùm sicut terminus ad quem, potest esse multiplex modo supradicto, sic etiam terminus à quo. Caterum non sicut ad vnitatem motus requiritur vnitas termini à quo, ita opus est, vt si motus fuerit diuersus, terminus à quo sit diuersus. Nam à nigro potest fieri mutatio in album & viride, quæ differunt specie; & ab eodem numero loco, id est centro, possunt moueri ignis & aër ad sua loca, quæ specie differunt. ex quo intelligitur terminum à quo non esse ita præcisè de substantia motus, sicut est terminus ad quem.

An termini motus debeant esse indiuisibiles.

QVÆSTIO IIII.

DIVIſIO duplex est; vel secundum partes quantitatis, vel secundum gradus perfectionis; prior diuisio tantum reperitur in terminis motus localis & augmētationis: posterior vero, tantum in qualitate. Oportet autem terminos motus esse diuisibiles vel priori, vel posteriori modo; ita vt non toti simul acquirantur, vel deperdantur, sed successiuè per partem post partē. quod sic probatur: Aristot. 3. Phys. tex. 15. & 8. Phys. tex. 40. ait motum esse actum imperfectum, videlicet, quia in motu forma non habetur perfecta, sed imperfecta; ergo forma est diuisibilis; nam si esset indiuisibilis, tota simul perfectè acquireretur: quare non esset vlla causa, propter quam motus ad talem formam, deberet vocari actus imperfectus. Inductione quoque hoc manifestum fit per omnes species motus; in omnibus enim cernuntur termini diuisibiles & partibiliter parabiles. Hoc etiam probatur ratione, nam si motus est actus entis in potentia, ergo quod mouetur, partem habet formæ iam actu acquisitæ, partem habet potentia acquirendam, ergo illa forma est diuisibilis. Deinde, in motu, aut mobile est perfectè in termino à quo, aut perfectè in termino ad quem, aut partim in vtroque: si primum dixeris, ergo nondum mouetur; si secundum, ergo iam est motum,

*Pulchra
dubitatio.*

& cessauit motus: si tertium, ergo ambo termini sunt partibiles. Præterea, motus per se est successiuus, & fit in tempore, ergo cum motus re sit idem atque terminus ad quem, is acquireretur successiuè. Ob eandem etiam causam terminus à quo successiuè perditur, nam si terminus à quo simul & subiecto abijceretur, etiam subito & simul induceretur terminus ad quem: quia sublato termino à quo, non reperiret aliquid sibi resistens & remorans productionem sui. Sed dicit aliquis Aristotelem in 6. Phy. tex. 44. & 45. significare terminum ad quem esse indiuisibilem, & non acquiri in tempore. Respondeo, bifariam accipi terminum ad quem, vel ut is opponitur termino à quo, continens totam formam quæ acquiritur per motum, & sic sumit Arist. 6. Phy. 32. & 40. vsque ad 44. & hac ratione terminus ad quem diuisibilis est: vel pro ultimo formæ quæ acquiritur, quo acquisito cessat motus, & sic est indiuisibilis, nam si esset diuisibilis, non esset simpliciter ultimum formæ, quoniam haberet partes alias priores, & alias posteriores. quid autem sit huiusmodi ultimum, an gradus, & pars aliqua formæ, an aliud quidpiam, posterius considerabimus. nos loquimur hic de termino ad quem priori modo, Aristot. autem in 6. Phy. posteriori modo; quocirca non est contradictio. Cæterum hæc nostra sententia habet locum tantummodo in motu propriè dicto, non autem in mutatione quæ distinguitur à motu, qualis est generatio, & corruptio; nam cum talis mutatio fiat in instanti, forma indiuisibiliter & tota simul acquiritur.

An termini motus debeant esse oppositi inter se?

QVÆSTIO V.

NECCESSARIUM est terminos à quo, & ad quem, esse inuicè oppositos. Primo, quia Arist. 8. Phy. tex. 62. & in 5. Phys. non semel ait omnem mutationem esse in oppositis. Tum, idem fit manifestum, facta inductione per omnes species motus. Hoc etiā confirmatur ratione, quia aut ambo termini sunt eiusdem speciei, aut differunt specie, verum non sunt oppositi, sed (sicut vocant) disparati, ut lignum & lapis: non possunt esse vnius speciei, nam sic in motu locali ambo essent vel naturales, vel violenti; quare non esset vlla causa, cur ab vno fieret mutatio ad alterum. Deinde, quia in motu vnus abijcitur, alter acquiritur, quod non posset fieri si ambo essent similes; nam terminus ad quem qui introducit ab agente, est similis agenti, ergo terminus à quo, qui eiicitur ab agente, erit eicontrarius; si enim ipse quoque agenti esset similis, nequaquā ab eo eiiceretur & corrumpetur. Neque vero possunt esse termini disparati,

sic enim quodlibet fieret ex quolibet, neque essent termini cuiuslibet mutationis definiti: & verò non omne agens potest quemlibet terminum à quo corrumpere, sicut nec quemlibet terminum ad quē producere: relinquitur igitur, vt debeant esse oppositi. Sed cum oppositio sit quadruplex, videndum est, quæ nam insit in motu. Ac primum quidem, oppositio relatiua non pertinet ad motum, quia in relatione per se non fit motus, vt postea dicemus; neque contradictoria, nam motus exigit mobile cum aptitudine recipiendi terminum ad quem ipsius motus, contradictio autem, cum sit oppositio inter puram negationem & affirmationem, id non deposcit. Quocirca 1. Phy.tex. 43. dicitur album fieri ex non albo, non quolibet, sed quod sit nigrum; & quia contradictio est inter ens simpliciter, & non ens simpliciter, ex non ente autem simpliciter nihil fit Physicè. ideo motus respuit oppositionem contradictoriam. De priuatiua autem oppositione, distinguendum est; nam vel est pura priuatio, & sic non pertinet ad motum, sed ad mutationem: pura enim priuatio licet sit in aliquo subiecto, tamen quia per se, non est aliquid positium, non potest resistere agenti, quare in instanti abijcitur, nec circa ipsam fit motus, sed mutatio instantanea, vt patet in illuminatione: vel est contrarium, quod respectu alterius contrarij dicitur priuatio, vel quia est imperfectius illo; vel quia includit absentiam contrarij cum aptitudine subiecti, per quæ duo constituitur ratio priuationis: & quia talis oppositio priuatiua non differt à contrarietate, potest circa ipsam fieri motus; de qua loquens Arist. 5. Phy.tex. 9. Priuatio, inquit ponatur contrarium. propriè igitur sola oppositio, quæ est in contrarietate, pertinet ad motum propriè dictum.

Sed hoc loco tres existunt dubitationes: Prima est, in creatione est oppositio contradictoria, nam est mutatio à non ente simpliciter ad ens. Altera est, Aristotelem 5. Phys.tex. 7. & 9. & lib. 6. tex. 91. scribere generationem esse in contradictorijs. Tertia est, vt fiat mutatio, tantum requiritur vt subiectum non habeat formā, ad quam debeat fieri mutatio, possit tamen eā habere, quare ad efficiendū motū sufficit oppositio priuatiua. Ad has dubitationes breuiter, ita respondendum est. Ad primā, conceditur antecedens, sed negatur consequentia, quia nos loquimur hic de mutatione Physica, qualis non est creatio, imo est æquiucocē mutatio. Ad secundam, Aristoteles vel sumit ibi contradictionem pro oppositione priuatiua, vel appellat contradictionem eam oppositionem, quæ est in generatione & corruptione, propterea quod fit quodammodo inter non ens simpliciter, & ens simpliciter, sumendo non ens simpliciter, non quidem ipsum nihil, sed quod non est ens in actu, & opponitur enti

*Explicatur
tres dubita-
tiones.*

substantiali, sicut Arist. tradit 5. Phyl. tex. 8. Ad tertiam. Vt fiat mutatio simpliciter, quæ dicitur de mutatione instantanea & successiua, sufficit oppositio priuatiua, non tamen, vt fiat motus propriè dictus, nam cum is debeat esse continuus & successiuus, exigit aliquam existentiam in subiecto, quocirca debet fieri inter contraria.

An terminus à quo, debeat specie differre à termino ad quem?

QVÆSTIO VI.

DE BET semper terminus à quo distingui specie à termino ad quem; nam si debent esse contrarij, vt proximè ante docuimus, oportet eos differre specie. Et hoc apertè cõfirmat Arist. 1. de Cælo tex. 86. dicens omnem mutationem fieri semper inter ea, quæ differunt specie. Verùm hæc differentia specifica in motu circulari non est secundum rem, sed secundum rationem; nam idem punctum est terminus à quo & ad quem, prout habet rationem principij & finis. In augmentatione quoque, non tam insigniter apparet talis differentia, sicut in alijs motibus. Nam minor & maior quantitas (inter hos enim terminos versatur accretio) Mathematicè sumptæ, non differunt specie; Physicè autem, & in ordine ad esse & operationes viuientis, & vt inchoant, atque terminant accretionis motû, specie quodammodo differunt, sicque de ipsis 1. lib. de Cælo tex. 86. sentit & scribit Aristoteles. Mutatio autem quæ fit ex minus albo ad magis album, dicitur fieri in eadem specie, quod tamen intelligendû est materialiter, non formaliter; talis enim mutatio per se non fit ex minus albo, vt album est, sed prout habet admixtum nigrum, nam, vt auctor est Aristoteles, remissio formæ fit ob admixtionem contrarij. Vidè ipsum lib. 5. Phyl. tex. 19.

An abiectio termini à quo, & acquisitio termini ad quem sint vnus motus numero?

QVÆSTIO VII.

QUVM in omni motu sint duo termini, vnus à quo, qui abiicitur, alter ad quem qui acquiritur; meritò dubitatur, an abiectio illius & acquisitio huius, sint vnus motus numero, an duo. Nam cum sint duo accidentia, quorum vnum remittitur & corrumpitur, alterum intenditur & perficitur, videtur id non posse fieri per vnum motum. Veruntamen dicendum est, vtrumque comprehendi vno motu. Etenim omnium motuum est eadem ratio, sed in motu locali & argumentationis, palam est quòd decedere à termino à quo; &

& ire ad terminum ad quem, fit per eundem numero motum, ergo similiter continget in aliis. Et Arist. in 5. Phy. tex. 7. ait omnem motum necessario fieri ex vno in aliud, & tex. 49. ait motū propriè dictum, fieri ex vno contrario in aliud contrarium: & tex. 54. scribit omnem motum consistere in duobus subiectis hoc est terminis positiuis & contrariis. At si v. g. in calefactione aquæ, acquisitio caloris esset vnus motus, & abiectio frigoris alter, neuter fieret inter duos terminos contrarios, neque esset mutatio ex vno in aliud. Postea, Aristoteles 5. Phys. tex. 4. & 48. inquit motum magis denominari à termino ad quem quam à termino à quo quia terminus à quo abiicitur per motum, terminus autem ad quē acquiritur: ergo supponit. Arist. abiectioem termini à quo & acquisitionem termini ad quem fieri per eundem motum. Præterea in 4. Phys. tex. 117. & 128. ait omnem motum esse remotionem & corruptiū alicuius à subiecto; quod verum non esset, si acquisitio termini ad quem esset alius motus ab expulsiōe termini à quo: ille enim nihil remoueret à subiecto, sed tantum acquireret. Deinde, in aqua remissio frigoris & acquisitio caloris, fit ab eodem numero agente hoc est igne, per eandem calefactionē, per quam simul produciuntur calor & corrumpitur frigus, ergo est vnus motus numero. Adhæc, si remissio frigoris differt in ratione motus ab acquisitione caloris, ergo vel talis remissio erit mutatio, vel erit motus propriè dictus; non mutatio, quia talis fit in instanti, & est in non habentibus contrarium, & si remissio frigoris esset mutatio, etiam acquisitio caloris esset mutatio & nō motus, oppositorum enim eadem ratio est, sic enim probat Arist. tex. 8, libro 5. Phy. corruptionē non esset motum, quia opponitur generationi quæ non est motus. Neque etiam expulsio termini à quo potest appellari motus, nam omnis motus fit inter duos terminos positiuè contrarios, quod in remissione frigoris præcisè sumpta, non reperitur; nam ea tendit ab esse formæ, ad eiusdem non esse. Quid pluribus opus est? Aristoteles hoc apertè docet 5. Phy. tex. 47. scribens his verbis. *Est autem qui ex contrario, ei qui est in contrarium non contrarius, ut qui est ex sanitate ei qui est in agitudine; idem enim, & vnus est, esse tamen non idem est ipsis sicut non idem est ex sanitate mutari, & in agitudine.* Argumentum autem initio propositū, nihil valet; nā licet duo sint accidētia terminus à quo & terminus ad quē, nō ideo tamen fit, vt sint duo motus illius abiectio & huius inductio. Tūc enim duo accidētia cōstituunt duos motus, cū ambo, se habent, vt termini ad quod secus est hic, nam vnū habet se vt terminus à quo alterum vt terminus ad quem; & acquisitio vnus, per se primo fit, & intenditur principaliter ab agente, corruptio autem alterius, secundario & quasi ex accidenti.

Y

Multis argumentis probatur, ejectionē termini à quo & inductionem terminū ad quem non esse duos motus.

M triplex sit vnitas, generica specifica, & naturalis, de generica constat eam sumi à termino ad quem, dicente Aristotele lib. 5. Phys. tex. 31. eos motus esse vnus generis qui versantur in eadem categoria, qui autem pertinent ad diuersas categorias distinguuntur genere, & text. 35. perspicue docet vnitatem genericam motus ab eo sumi ad quod fit motus. Vnitas autem specifica, non potest sumi à termino à quo; contingit enim motus vnus speciei procedere à terminis differentibus specie, vt dealbatio quæ fit ex nigro & quæ ex viridi: similiter aër moueri potest ad suum locum ex centro terræ & ex concauo lunæ. Deinde, potest esse terminus à quo vnus & idem, cum tamen motus qui ab eo fiunt, differant specie, vt motus aëris ad suum locum & item ignis ad suum, specie differunt, possunt tamen ambo fieri à centro mundi tanquam à termino aquo. Ergo vnitas specifica sumenda erit à termino ad quem. Cuius signum est, quod omnes motus habent denominationem suam à termino ad quem, & ratio est, quia motus re idē est cum termino ad quem, & per se ordinatur ad illum: & hoc idem aperte docet nos Arist. lib. 5. Phys. tex. 31. & 35.

*Ponuntur
quinque obiectiones.*

Sed occurrunt aliæ dubitationes. prima, terminus ad quem nondum est, ergo motus non potest accipere ab eo vnitatem suam specificam. Secunda. Ad eundem terminum potest moueri aliquid per lineam rectam vt per cordam, aliud verò per circularē, vt per arcū, qui motus tamen differunt specie. Tertia. Ad eundem terminum per idē spatium potest moueri vnum animal reptando, aliud ingrediendo, aliud volando, cum tamen hi motus differant specie. Quarta. A concauo lunæ ad centrum moueatur terra, moueatur item ignis; hi motus specie differunt quia vnus est violentus alter naturalis, moueri namque deorsum sicut est naturale terræ, ita igni est violentum; spatium tamen idem est, & ambo termini à quo, & ad quem sunt idem. Quinta. Mutatio ex albo in viridem colorem, & mutatio in rubrum etiam ex albo, communiter existimantur differre specie, cum tamen termini ad quos non differant; nam mutatio ex albo ad viride fit tanquam ad nigrum, quo participat viride aliquo modo similiter mutatio ex albo ad rubrum, ad ipsum fit tanquam ad nigrum, vt docet Arist. 5. Phys. tex. 6. & 52. ergo ambæ mutationes fiunt respectu eiusdē termini ad quem.

*Soluntur
sectiones.*

Verum ad hæc facile respondēri potest hoc modo. Ad primam, cum est motus, terminus ad quem partim est, partim non est; quia par-

tim est acquisitus, partim est acquirendus. Quin etiam totus quodam modo est, non in actu perfecto & completo, sed in fieri. Adde quod id quod non est, potest esse & habere se ut finis, potest dare nomen, & rationem specificam iis, quæ per se ordinantur ad illum; ut patet in omnibus potentiis & instrumentis quæ specificantur per actus ad quos ordinantur; atque hoc manifestum est ex iis quæ supra libro octavo de Causa finis disputauimus. Ad secundam. Quamuis extremum utriusque motus videatur esse idem, tamen id in quo fit motus, & quod per motum acquiritur, non est idem; nam siue quod acquiritur per motum localem sit spatium, siue sit ubi, constat hæc diuersa esse in motu per circulum, & per spatium rectum. adde, quod per accidens est ut quod mouetur per circulum insistas & quiescat in aliquo puncto illius circuli; nam secundum rationem circuli, suapte natura aptum esset moueri ab eodem puncto ad idem punctum. Ad tertiã. & 4. Motus considerari potest, vel ut motus est; vel ut est naturalis, aut violentus; vel secundum modum quo fit; si priori modo consideretur, omnes motus, qui fiunt inter eodem terminos, sunt eiusdem speciei; sin autem posteriori modo, motus ignis & terræ ad centrum, specie differunt, quia vnus fit naturaliter ad centrum, alter violenter. Similiter motus rependi, ambulandi, & volitandi, non differunt ut motus sunt, sed secundum modum, quo fiunt, proprium, & naturalem unicuique generi animantium. Aliud igitur est considerare motus aliquos vniuersè ac simpliciter ut motus sunt, & aliud ut sunt tales motus, nimirum vel ratione principij effectiui, vel ratione modi quo fiunt.

Ad quintã. De mediis qualitativis specie differat ab extremis nec ne, non satis liquet. Etenim Auerr. 5. Phy. com. 6. & 52. videtur sentire extrema esse in mediis actu, non quidem perfecto, sed remisso & imperfecto? non aliter quam sunt in eo quod est tepidum, frigus & calor. Opinatur etiam ad abum fieri mutatione ex rubro aut viridi, similiter ut fit ex minus albo; cum quo est permixtum nigrum. His consequens est, rubrum & viride non distingui specie ab albo, veluti nec minus album specie differt ab eo quod est, perfecte album. In libro autem 4. de Cælo com. 26. statuit duplex medium; vnum quod dicitur medium per comparisonem, quia nimirum comparatum utrique extremo, habet cum utroque similitudinem quandam atque conuenientiam: hoc modo aer dicitur medius inter ignem & terram, quippe qui grauis sit comparisonem ignis, leuis autem, terræ comparatus. Atque huiusmodi medium, est quidpiam simplex & specie diuersum ab extremis. Alterum medium vocatur per compositionem, quod est mixtum & temperatum ex ipsis extremis quæ in eo actu sed imperfectè insunt. Et medium huius generis non est forma simplex, sed ex ipsis extremis

Pulchra disputatio, an colores medij specie differant ab extremis. Opinio Auerr. rois.

conflatum quidpiam atque concretum, nec ab utroque extremo specie, sed tantummodo secundum magis & minus differens. Atque hoc modo viride est medium inter album & nigrum. Ne quis autem de opinione Auerrois dubitandi locus cuiquam reliquus esset, is libro 10. Metaphysicæ comm. 23. explicatissimis verbis sententiam suam aperuit, scribens medias qualitates non distingui specie ab extremis, sed tantum differre ab illis secundum magis & minus. Nec id modò ait, sed etiam probat eo argumento, quòd cum ab vno extremo non fiat mutatio ad alterum extremum, ut ab albo ad nigrum. nisi per media quæ inter vtrumque extremum interiacens, si media specie different ab extremis, nonquàm posset fieri motus vnius speciei, nec continuus ab vno extremo ad alterum extremum; frequenter enim propter varias mediarum qualitatum species, interrumpetur. Nec in motu continuo qui fit inter duo extrema contraria, esset ipsum (inter) ad quod necesse est prius perueniri quàm ad extremum, ut docet Aristoteles lib. 5. Phy. tex. 22.

Videtur Aristoteles idem sentire quod Auerroes. Atque hæc quidem ex sensu Auerrois dicta sint. Cuius sententiæ suffragari videtur Arist. scribens 1. Phys. tex. 47. & lib. 10. Metaph. tex. 23. Media componi ex ipsis extremis: & affirmans 5. Phys. tex. 6. & 52. mutationes quæ fiunt à mediis ad extrema, fieri tanquam ab extremo ad extremum, quoniam medium est quodammodo vtrumque extremum. In libro autem Physicorum sexto, tex. 32. aperte docet, quod mutatur ex albo in nigrum, id non cum primum discedit ab albo, iam esse in nigro; prius enim esse in fusco & per hoc postea ad nigrum peruenire. Ex quo licet concludere, fuscum specie non distingui ab albo & nigro: alioquin, si specie differret, nunquam ex albo in nigrum fieri posset motus vnius speciei & continuus. sed propter mediorum colorum varias species quas necessarii pertransiret, semper esset interruptus. Ergo secundum hanc opinionem, mutatio ex albo in nigrum; non differt specie ab ea quæ fit ex albo in viride vel rubrum, vel alium quemuis colorem medium; quod tamen in quinta dubitatione, tanquam certum & concessum ab omnibus, sumptum & positum fuit.

Opinio communis.

Altera opinio est, quam plerique omnes Philosophi ac Theologi sequuntur, medias qualitates specie distingui ab extremis; nec has esse in illis actu & formaliter, sed tantum virtute; & propter similitudinem atque conuenientiam quam mediæ habent cum extremis, dicuntur illæ ex his componi. Cum igitur ex nigro fit mutatio in viride, dicitur fieri quodammodo in album, quia viride habet conuenientiam quandam cum albo. propter quam viride quodammodo est contrarium nigro; & quia mutatio non fit nisi ubi est contrarietas, idcirco

idcirco Aristoteles ait ex nigro mutationē fieri in viride ea ratione ut est quodāmodo albū, quoniā hac ratione est quodāmodo cōtrarium nigro; per se autē, & ut loquūtur, formaliter, seu actū, viride nihil habet in se nigredinis & albedinis, & ab utroque colore differt specie.

Atque hæc quidem à magnis Philosophis, de præsentī quæstione in utramque partem, satis acutē ac probabiliter disputantur. Ego priorem sententiam, si falsam & improbabilem dixero, planē mētiar. Præsertim cum in ea quoque, Themistium, & Simplicium fuisse sciā: quippe qui explanando textum 6. libri quinti Physicorū, haud obscuris verbis docent medios colores, mixtos & cōpositos esse ex coloribus extremis, qui in ipsis insunt: non aliter, quā id quod est tepidū (hoc enim ipsi vtuntur exemplo) mixtū & concretū est ex calore & frigore. Constat autem, tepidum non differre specie à frigido & calido, cum nihil aliud sit tepidum, quā frigidum & calidum simul & remisse, Addunt præterea illi, ex nigro fieri mutationem in viride, nō ea ratione, ut est viride, sed propter albedinē, quæ aliqua ex parte in eo, quod est viride, continetur. Videmus etiam pictores, partim extremorū, partim mediorum colorum certa quadā permixtione & temperatione, alios colores medios efficere. Quis autē credat, novas colorum species, tanta facilitate sic ab illis confici? Ergo, licet (ut dixi) priorem sententiam non reprobem, ad posteriorem tamen, quæ inter qualitates medias & extremas differentiam ponit specificam, sum equidem aliquanto propensior. Fit enim mihi vero simillimū qualitates medias esse formas & qualitates simplices, eas que habere proprius ac peculiare causas, proprietates, & effectus: quamobrem necessario distingui specie ab extremis. Si enim constant ex sola mixtione extremarum qualitatū, nec ab illis differunt nisi secundū magis & minus, ergo viride non magis differret à nigro & albo, quā ab his differunt minus album & minus nigrum: at quis ita sentiat, cum id vel oculorum iudicio, apertē redarguatur? Iam verò si colores medij non specie, sed tantummodo secundum magis & minus differunt ab extremis, & ex illorū mixtione cōflātur, ergo quotiescūque ex nigro perfecta sit mutatio in albū, oporteret omnes intermedias colorum species procreari & apparere; quod falsum esse, mutationes quas in eiusmodi coloribus, cum ab arte, tum à natura quotidie fieri videmus, manifestē declarant.

Sed cur (nam & hoc quæret aliquis) Aristoteles & Peripatetici aiunt, colore: medios componi ex coloribus extremis? An id non est intelligendum de compositione Physica? sed de Metaphysica; quæ in eo consistit, quòd colores medij habēt affinitatem, similitudinem & conuenientiam cum extremis. Nam animā rationalē, quæ est simplex

Y iij

*Themistius
& Simplicius
sequuntur
priorem sententiam.*

*Scientia
colorum.*

*Cur colores
medij dicuntur
componi ex
coloribus extremis.*

substantia, Philosophi aiunt esse formam quandam inter naturam materialem & immaterialem quodammodo mediam, & ex vtraque compositam: quoniam est vtriusque similis & particeps. An potius compositio mediorum colorum referenda est, non ad colores extremos sed ad eorum causas; Causæ autem colorum sunt (vt innuit Alexand. 1. libro Naturalium questionum cap. 2.) lux, perspicuitas, & opacitas: perspicuitas in mixtione, cum priuatione opacitatis, est causa albedinis; Opacitas cum priuatione, vel certe cum per exigua perspicuitatis & lucis admixtione, ex causa nigredinis, Ex illis tribus variè mixtis inuicem, atque certa quadam ratione temperatis medij colores existunt. An potius id referri debet ad colorum effectus? Albū omnino disgregat visum, nigrū omnino eum congregat, vtrumque nimis ac præter modum oculorum sensum afficit; quamobrem eum offendit ac lædit; omni namque sensui, quoniam is in modicritate & temperata quadam ratione consistit omnis rerū quæ sentiuntur exuperantia, molesta & noxia est. At viride, purpureum, cæruleum, aliique colores medij, partim congregant, partim disgregant visum, & modicè ac temperatè sensum afficiunt. Ex quo fit, vt non modo non offendant, sed etiā iuuēt atque oblectēt aspectū. Verū de hac questione, quæ nunc à nobis raptim cursimque dicta sunt, ea lectori hoc loco, satis esse debent. quæ nos, licet obiter, & quasi per transennam, explicare tamen volumus, vt rem per se obscuram, nec satis adhuc explicatam, & sanè scitu admodum dignam, aliquantulum tractatione nostra illustraremus. Nunc memini (quod libet hic adiungere) idem quod nos de mediis coloribus sentimus, ipsum etiam Auer. in 6. Phy. com. 32. & 3. Meteor. comm. vlt. sentire.

Tria concurrunt ad unitatem numeralem motus.

Dinceps sequitur, vt de vnitatem numerali motus, vnde ea petenda sit doceamus. Ad constituendam vnitatem numeralē motus, tria (ut ait Aristoteles 5. Phys. tex. 35.) necesse est concurrere: vnum numero mobile: vnum numero terminum ad quem: tempus item vnum numero atque continuum. Etenim motus est accidēs, est via ad terminum ad quem à quo re non differt; est denique ens successiuum. Quia motus est accidens, non potest is esse vnus numero nisi subiectum etiam in quo inhæret, hoc est ipsum mobile, fuerit vnum numero. Si autem motus est via ad terminum ad quem, nec re differt ab ipso, qui potest esse vnus numero, si terminus ad quē vnus numero nō fuerit? Quod si motus est ens successiuum, ergo non potest esse vnus numero nisi etiam fuerit continuus; continuatio autem motus cognoscitur & iudicatur ex tempore; eum namque motum iudicamus esse continuum, quem cognoscimus toto tempore quo durat, nunquam fuisse interruptum.

Verum hoc loco nonnullæ dubitationes existunt. Prima, præter tria supradicta quæ concurrunt ad vnitatem numeralem motus, etiam necesse est terminum à quo esse unum numero. Non enim potest vnus numero motus, ex diuersis numero terminis simul procedere. Secunda. Arist. 8. Phys. tex. 49. & 82. perspicue & affirmatè docet, motum unum numero atque continuu esse non posse, nisi mouens etiam fuerit vnus numero; ergo præter illa tria opus quoque est vnitæ numerali motoris. Tertia. Si canis ex turri cadens, medio in lapsu moriatur, erit vnus numero motus canis viuentis & mortui à turri vsque ad terram, quia est continuus: ridiculum enim esset dicere canem in medio aëre, posteaquam occidit, aliquanto tempore quieuisse, quia hoc est contra naturam grauis: nec potest reddi causa, quare si potuit aliquanto tempore quiescere, deinde moueri cæperit, ac non potius toto reliquo tempore quieuerit. Hic igitur est vnus motus numero, tamen subiectum non est idem numero, canis enim viuis & mortuus non est idem numero. Quarta. Si in alteratione acquiritur semper alia & alia pars formæ, ergo non potest esse idem numero terminus ad quem totius alterationis. Quinta. Motus est prior tempore, quippe cum tempus sit passio motus vt dicitur 12. Metaphy. tex. 29. ergo vnitatis motus, non pendet à tempore, prius enim non pendet à posteriori.

Quinque dubitationes.

Solutio dubitationum.

Sed ad hæc argumenta sic respondendum est. Ad Primum, Arist. prætermisit terminum à quo, vel quia certum est, si motus sit vnus, & terminus ad quem vnus, terminum etiā à quo necessariò fore unum, cum sit oppositus illi; vel quia cum, terminus à quo abiiciatur per motum Arist. in declaranda vnitæte, & contrarietate motus, videtur eum desepisse. Ad Secundum. Verum est vnitatem motus etiam pendere à motore; tum quia motus dependet in esse & fieri à mouente; tum quia definitur esse actus mouentis in mobili: sed quia nondum Aristoteles ostenderat omne quod mouetur necessariò moueri ab alio, & omnem motum egere mouente, quod demonstrabit ipse tum in 7. tum in 8. Phys. ideo in 5. lib. Phys. non fecit mentionem motoris, ne videretur vti rebus obscuris, & necdum demonstratis. Nec ignoro quosdā dissentire Aristoteli, negantes vnitatem motus pendere à mouente; vt patet, cum eadem nanis trahitur à multis hominibus, & idem calefit à multis ignibus: alios vero arbitrari, dictum Arist. tantum esse verum in motu circulari, qui non solum est vnus numero & continuus, sed etiā vniformis & semper sui similis, in aliis autē minime. sed prior solutio satisfacit præsentī dubitationi, tota autem hæc controuersia alio loco discutienda. est Ad Tertium. Secundum opinionem eorum qui ponunt tantum vnā formam in vno composito, respondendum est; motum illius canis viuentis & mortui non esse unum

*Ap si canis ex
turri cadens
medio in lap-
su moriatur
fit motus eius
viventis &
mortui idem
numero &
continuum.*

motum continuum, sed duos motus qui se habent deinceps seu cō-
sequenter, cui copulantur illo instanti, in quo corrumpitur formaca-
nis & inducitur forma cadaueris: nam in illo instanti nō est amplius
canis & incipit esse cadauer; & immediatē ante illud instans fuit mo-
tus canis, immediatē autem post idem instans, erit motus cadaueris:
quare inter illos duos motus non intercipitur vllum tempus sed tan-
tum intercedit vnum instans, nec potest dici illud corpus aliquo tē-
pore quiescere. Secundum autem opinionem Auerrois, cui nos in
hac parte assentimur, cum motus deorsum illius canis non fiat ratio-
ne animæ, sed terrę, quę est in ipso (sunt enim elemēta actu in mixto)
quia eadem terra manet in cane & cadauere: idcirco idem numero
motus continuatur: manente eodem subiecto, quod non est canis sed
materia terrea quę erat in ipso. Ad quartā. Quamuis per alterationē
acquirantur diuersę partes formę, tamen tū quoniam acquiruntur
vno continuo fluxu, tum quia ex illis multis partibus seu gradibus fit
vna numero forma perfectā, ideo terminus alterationis censetur esse
vnus numero. Ad quintū. Verum est vnitatem motus per se non pē-
dere à tempore, tamen quia motum fuisse continuum, & non inter-
ruptum non potest cognosci à nobis, nisi ex relatione ad tēpus, ideo
tempus adhibetur ad constituendam vnitatem numeralem mo-
tus.

Vnde petenda sit contrarietas Motuum?

QVAESTIO VIII.

MOTV I aduersantur & motus & quies: ille vt quiddam con-
trarium, hæc autem vt priuatio eius. Vnde autem sumenda sit
contrarietas motuum, manifestum est ex precedēti quæstio-
ne. nam si ratio, & vnitās motus sumitur à termino ad quem, ab eo-
dem quoque sumetur distinctio, & contrarietas. Quoniam igitur
motus sit ex vno in aliud, perfectā contrarietas existet cum ambo
termini vnus motus erunt contrarij ambobus alterius vterque vtri-
que: vt pater in calefactione, & frigefactione. Et ratio est, quia tūc in
vno motu, vnus terminus abiicitur, in altero vero idē acquiritur, &
contra vnus acquiritur & idem in alio motu deperditur. Præterea, si
frigus est contrariū calori, ergo frigefactio calefactioni, nam illa re
idem est cū frigore, hæc autē cum calore. Quies autem opponitur
motui, non quælibet cuilibet, sed quies in aliquo, opponitur motui
ex illo; nam aliquid habere, & perdere illud, opponitur inter se, per
quietē autē in aliquo, habetur illud, per motū vero abiicitur, quies au-
tē in aliquo, nō opponitur motui qui sit ad illud, quia talis quies est

finis illius motus, & perfectio, propter quàm fit motus. Rursum quies in terminis contrariis opponuntur inter se, vt quies in frigore, & quies in calore; tum quia sunt priuationes motuum contrariorum eorumque termini nempe calefactionis, & frigectionis; tum quia re idem sunt cum ipsis terminis, idem enim est quies in calore, atque acquisitus & perfectus.

Sed circa hæc occurrunt nonnullæ dubitationes. prima motus ignis & terræ deorsum sunt contrarij, quia vnus est violentus, alter naturalis, tamen vtriusque terminus, tam à quo quàm ad què est idem; singamus enim vtrumque corpus moueri à concavo lunæ vsque ad cætrum. Secunda. Motus aeris à centro ad suum locum, & ex concavo lunæ ad eundem locum, partim videntur esse contrarij, quia vnus est ascensus alter descensus, vnus fit sursum alter deorsum; partim vero minime, quoniã ambo sunt naturales aeri. Tertia. Motui circulari, neque opponitur motus, vt dicitur in 1. de Cælo tex. 24. neque opponitur quies, quia est perpetuus; ergo non omni motui opponitur vel motus vel quies. Quarta. Priuatio in termino a quo inchoat motum, priuatio autem in termino ad quem priuat motum, ergo magis hæc aduersatur motui quàm illa.

Sed ad hæc ita respondemus. Ad primam, Illi motus, in ratione cõmuni motus non sunt contrarij, sed opponuntur quatenus vnus est naturalis, alter violentus. Itaque contrarietas motus simpliciter, attenditur penes terminum ad quem quatenus vero est naturalis, aut violentus, ex principio effectiuo sumitur: nam motus qui fit à principio intrinseco rei, est naturalis, qui vero fit omnino ab extrinseco contra inclinationem mobilis, est violentus. Ad secundam. Illi duo motus aeris, nullo modo sunt cõtrarij secūdū rationē motus naturalis & violenti; tã naturale enim est aeri ferri ad suū locū ex alio loco inferiori, quàm ex alio superiori; in ratione autē cõmuni motus, nō sunt cõtrarij simpliciter; nā ascensus & descensus opponuntur cum sūt per idē numero spatiū, quod hic nō fit; similiter motus qui fit sursum, simpliciter opponitur motui qui fit deorsum simpliciter; at locus aeris, cū sit medius, neque est simpliciter sursum, neq; simpliciter deorsum sed tãtū secūdū quid; & respectiuè; nā respectu cõcaui lunæ, est deorsum; respectu autē cætri, est sursum. Sicuti mutatio ex albo in viride & mutatio ex nigro in viride nō sunt inter se cõtrariæ simpliciter, quamuis viride sit albū secūdū quid respectu nigri, & sit nigrū respectu albi. Ad 3. Aliud est loqui de motu in cõmuni vt motus est, aliud autē de motu, vt est circularis & vt est motus cæli: motus enim vt motus est, potest habere contrariū motū, & potest habere oppositā quietē, quāuis hoc repugnet motui circulari, quatenus est motus

Quæstio de dubitationes.

Solutio dubitationum.

naturalis cæli, cui repugnat quiescere. Quocirca Auerroes 1. libro de Cælo comm. 32. ait. motum circularem, secundum naturam, non habere contrarium, secundum autem imaginationem, habere posse: nam imaginari possumus duos motus circulares super eisdem polos idemque centrum ad partes contrarias, qui essent contrarii, quoniam impedirent se ac destruerent, quamobrem natura eos non facit, quoniam vel vterque, vel certe alteruter, esset ociosus: nam si viribus pares essent, se inuicem impedirent & neuter perfici posset: si alter esset potentior, is impediret alterum, nec sineret eum confici & absolui. Hæc secundum Auerroem. vel aliter responderi potest, Arist. hic præcipue loqui de motu recto, nam circulari, quæcunque traduntur his libris, vix conueniunt nisi forte secundum quid & per quandam accommodationem. Ad Quartam. Duplex est priuatio, vna quæ continet absentiam formæ futuræ, altera quæ habet absentiam formæ præsentis quatenus erat fluens, in motu & in fieri: priori modo, quies in termino à quo, est priuatio motus qui fit ex illo; posteriori autem modo, quies in termino ad quem, est priuatio motus, qui fit ad ipsum; dicitur autem motui magis opponi illa quam hæc, tum quoniam illa abiicitur per motum, hæc autem acquiritur; tum quia quies in termino à quo, re idem est cum ipso; similiter motus cum termino ad quem, & quia hi termini opponuntur, ideo talis quies & motus etiam opponuntur. Motus autem ad terminum ad quem, & quies in ipso termino, re sunt idem inter se & cum ipso termino ad quem: nam prout forma est in fieri, dicitur motus, prout est iam facta & acquisita, dicitur quiescens & ipsa quies. Sed quia in hac disputatione, quam de terminis motus adhuc tractauimus, sæpe diximus, & quasi certum sumpsimus motum re non distinguì à termino ad quem, an ita sit, disputandum atque diiudicandum est.

An Motus re differat a termino ad quem.

Q V Æ S T I O X.

Opinio & argumēta eorum qui censent motū esse rem quampiam diuersā à termino ad quem.

RESPONSI O est Aureoli. Pauli Veneti, & multorum motum esse re diuersum à termino ad quem qui acquiritur per motum; vt calefactionem à calore: quæ confirmatur his rationibus. Primo, illa differunt re, quorum vnum potest esse sine altero, & multo magis quando cum vnum est, alterum non est nec esse potest: sed ita se habet motus & terminus ad quem; nam cum est motus, non dum est terminus ad quem, & quando est terminus ad quem, iam nō est amplius motus, ergo differunt secundum rem. Secundo. De ea-

dem re non possunt verificari prædicata contradictoria, sed motui & termino ad quem conueniunt prædicata contradictoria, ergo differunt re. probatur minor, nam motus est ens successiuum, non habens partes simul, vt calefactio, calor autem est ens permanens: illa non est per se in predicamento, hic autem est per se; per illam acquiritur calor; at per calorem non acquiritur calor; illa terminatur ad calorem, at calor non terminatur ad calorem. Tertio. Proprietates motus non conueniunt termino ad quem; nam motus est continuus & velox vel tardus, distinguitur per mutata esse, cuius nulla pars est præsens præter quiddam indiuisibile; hæc autem omnia non possunt cōuenire termino ad quem, vt per se clarum est. Quarto. In motu locali, non est idem motus, & terminus ad quem; nam motus est in mobili, quod autem acquiritur per motum localem est spatium seu locus qui non est in mobili; quare similiter sentiendum est de aliis motibus.

Altera sententia probabilior est, motum re idem esse atque id quod per motum acquiritur, ratione tamen differre ab eo. Forma enim, v. g. calor, dupliciter considerari potest, vel per se, vt est qualitas quædam permanens, & sic differt à motu; velut est forma quædam fluens (& vt ita loquar) fiens, de nouo exiens ab agente in passum, vel potius ex potentia imateria in actum, non simul obtinēs esse, sed accipiens illud continuè atque successiuè; huiusmodi formam dicimus nihil aliud esse quàm morū. Itaque in motu duo consideranda sint, vnum tanquàm materiale, quod est forma, alterum quasi formale, quod est continuè fieri, sceu fluere, & continenter tendere ab imperfecto ad perfectum.

Altera sententia probabilior, motum non re sed ratione tantum distingui à termino ad quē.

Atque hac posita distinctione, funditus corruūt argumenta contraria. Primum enim argumentum nihil valet, tū quia illud axioma (ea re distingui, quorum vnum potest esse sine alio) falsum est, vt patet in materia & priuatione, in quantitate & figura, in fundamento & relatione: tum etiam, quia forma, vt est fiens & per motum fluens, non potest esse sine motu, nec motus sine ipsa. Secundum autē, pari facilitate dissoluitur; nam de motu & forma enunciantur prædicata contradictoria ea ratione, vt differunt secundū rationem; quæ enim conueniunt motui non conueniunt formæ, vt forma est: tamen illa omnia conueniunt formæ, vt est in fieri. Idem respondendum est ad tertium argumentū, nā esse continuū, & velox, vel tardū, licet non cōueniat formæ, vt res quædam permanens est, tamen conueniunt illi, vt est fiens. Ad Quartū. dicendum est, id quod intrinsecè, & formaliter acquiritur per motum localem non esse spatium, aut locum, sed vbi, quod subiectiuè est in mobili; quare motus localis secundum rem,

Solutio argumentorum prioris sententia.

neque differt à mobili, neque ab vbi; nihil enim aliud est, quàm mobile habens continuè aliud, & aliud vbi.

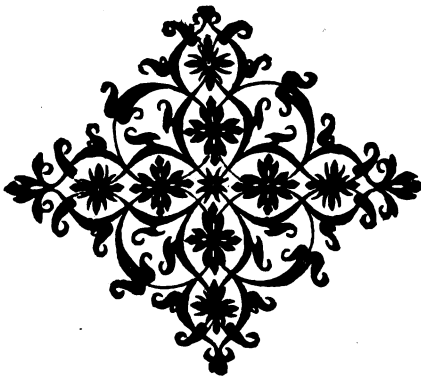
*Motum non
distingui à ter-
mino ad quē
probat se-
piam argu-
mentū.*

Sed refutatis contrariis argumentis, adducenda sunt ea, quæ valeant ad corroborandam sententiam nostram. Primò, hanc sententiam tenet commentator 3. Phys. comm. 4. & quinto Phys. comment. 9. & D. Thomas 11. Metaphys. summa 4. cap. primo, eamque innuit. Arist. in tertio Phys. tex. 4. his verbis. *Motus non est præter res ad quas est motus.* Deinde, Arist. inquit 3. & 8, libro Phys. motum esse quiddam mixtū ex potentia & actu, & esse actum imperfectum, qui continuè perficitur: & in quinto Phys. ait motum ad aliquem terminum perfici per quietem, quæ est in illo. hæc inquam dicta Arist. non possunt rectè intelligi, aut exponi, nisi ponatur motus idem esse ac terminus. Præterea, si calefactio est res differens à calore qui producitur, cum ipsa habeat esse post non esse, ipsa quoque producta erit, quare vel per se ipsam, quod est impossibile, vel per alium motum, & sic progressus fiet in infinitum. Tum, si calefactio producat, debet autem produci, cum sit res quædam transiens à non esse ad esse, utique produceretur per calefactionem, nam produceretur ab igne: ignis autem, ut calidus est, non agit nisi per calefactionem; erunt igitur duæ calefactiones, vna, per quam producitur calor in aqua, altera, per quā producitur ista calefactio, quare erunt etiā duo calores, non potest enim calefactio separari à calore; quæ quàm sint absurda nemo est qui nō videat, Postea, si motus localis producitur, ergo vel per aliū motum localem, quod est impossibile; tum quia incurritur in infinitatem, tū quia motus localis per se non habet vim producēdi quicquā: aut per aliū motum, vel generationis, vel alterationis, ex quo fieret, ut motus localis per se posterior esset generatione, vel alteratione; quod est contra Arist. in 8. Phys. vbi multis argumentis probat motum localem omni modo esse priorem cæteris motibus, Adhæc, si calefactio re differt à calore, aut illa duo differunt numero, aut specie; non numero tantum, tum quia duo accidentia solo numero differentia non possunt simul esse in eodem subiecto, & tam calefactio aquæ quàm calor qui per calefactionem aquæ producitur, subiectiue sunt in aqua; tum quia vnum est ens permanens, alterum vero successiuum: neque specie, nam qui possunt specie distingui, cum ambo producantur ab eodem numero igne, & per idem numero principium, nempe calorem qui est in igne? Postremò, ita se habet potentia calefactiua quæ est in igne ad calefactionem, sicut calor qui est in igne ad calorem productum; ergo secundum permutatam proportionem, sicut se habet potentia calefactiua ad calorem, qui est in igne, ita calefactio ad calorem, qui producitur; sed potentia calefactiua ignis nō differt secundum

cundum rem à calore eius, ergo neque calefactio differet secundum rem à calore qui producitur, quod autem potentia calefactiua non differat secundum rem à calore qui est in igne, sic ostenditur; nam id per quod ignis calefacit, vel potest calefacere, est calor, sed id, per quod ignis calefacit, aut potest calefacere, est potètia calefactiua: ergo potentia calefactiua, & calor sunt idem. Deinde, si hæc differunt secundum rem, ergo cogitemus vnum remoueri ab altero, sit ergo calor sine potentia calefactiua, tum ignis, & poterit calefacere, & non poterit; poterit, quia habebit calorem, non poterit, quia non habebit potentiam calefactiuam; idem accidet, si remoueamus calorem ab igne, & relinquamus potentiam calefactiuam.

Ex his igitur perspicuum est, motum non re, sed tantum ratione distingui à termino ad quem. Intelligo autem hic per terminum ad quem, non extremum formæ, sed totam ipsam formam, quæ acquiritur ab initio motus vsque ad finem; neque formam, prout est acquisita, vel acquirenda, sed prout est in fieri continuè tendens ab eo quod est acquisitum ad id quod restat acquirendum. Sed de natura motus eiusque terminus, hætenus sit in hoc decimotertio libro disputatum.

FINIS DECIMITERTII LIBRI.

DE VARIETATE ET DIVISIONIBVS MOTVS.

LIBER DECIMVS QVARTVS.

VID sit motus, & quidquid ad propriã eius rationem atq; naturam constituendam pertinet, præcedenti libro fuit explicatum. Deinceps, agendum est de varietate & diuisionibus motus. Tres autẽ sunt principes diuisiones motus: vna qua motus diuiditur in suas velut species, hoc est in generationem & corruptionem, in accretionem & decretionem, in alterationem, & in motum locale: altera qua motus diuiditur in naturalem motum atque violentum: Tertia qua motus, ea ratione vt continuus, diuiditur in partes suas quas vocant quantitatiuas. Has diuisiones motus hoc libro contemplari & pertractare volumus. Sed à prima diuisione motus in suas species exorſi, quænam sint veræ species motus propriè dicti, diligenter inuestigamus.

Generationem & corruptionem, non esse motus propriè dictos.

CAP. I.

NOT colligamus veras species motus, quoniã is necessario fit in aliqua categoria, perlustrandæ ac excutiendæ sunt omnes categoriæ, & de vnaquaq; quærendũ sigillatim, an possit in ea fieri motus nec ne. Et quia substantia est prima omnium, generatio autem & corruptio mutationes sunt ad hanc, videndũ est an hæ mutationes sint motus. Arist. 5. Phy. tex. 8. 10. 51. Aucr. 4. Phy. com. 129. 5. Phy. com. 8. & 21. & 6. phy. com. 31. & 59. negant generationem esse verũ motum. Idem sentiũt omnes expositores Arist. vt videre licet 5. Phy. sup. tex. 8. Rationes Arist. sunt tres. Prima, omne quod moue-

tur est ens in actu, sed quod generatur non est ens in actu tum quia quod generatur nondum est, tum etiam quod materia, quæ est subiectum generationis est ens in potentia ergo quod generatur non mouetur, nec generatio est motus. Secūda. Quod mouetur est in loco, sed quod generatur cum sit non ens, non potest esse in loco, ergo &c. Tertia. Omnis motus est inter contraria, sed substantiæ nihil est contrarium, ergo in ipsa non potest fieri motus propriè dictus.

Possent addi duæ aliæ rationes. Vna est, quia omnis motus est cōtinuus, & fit successiuè: vt patet ex definitione motus: & quia quod est in tempore, est successiuum, omnis autē motus est in tempore: & in 6. Phy. demonstratur omnē motum esse continuum; & indiuisibilem; at generatio non fit successiuè, sed in instanti, vt docet Simplicius 5. Phy. super tex 8. & Auerr. 4. 5. & 6. Phy. locis supradictis; & patet, quia generatio fit inter terminos cōtradiçtorios, vt in 5. Phy. docet Arist. in quibus non est medium. Deinde, cum substantia sit indiuisibilis, quippe quæ non suscipit magis & minus, acquiri non potest diuisibiliter, ergo neque successiuè. Et cum subiectum generationis sit materia prima, quæ cum per se nullam habeat resistantiam ad formam substantialem, in instanti recipiet eam; causa enim successio- nis quam habet motus, est resistantia existens in subiecto. Altera ratio qua idem probari potest, ita se habet. corruptio desinit per primum sui non esse. v. g. in corruptione ignis, datur instans, in quo verum est dicere nunc non est ignis, sed immediatè antea erat; quæro, an in hoc instanti, in quo facta est corruptio ignis, incipiat generatio alterius rei: si incipit, ergo generatio non est motus, quia motus non potest incipere in instanti, cum sit successiuus, & declarabitur hoc in 6. Phy. libro: si non incipit, ergo in illo instanti, materia erit sine vlla forma, & non erit verum illud celebre axioma, corruptio vnus est generatio alterius & Auerr. 8. Phy. & 3 de Cælo pulchrè demonstrat, si materia prima per vnum instans spoliatur omni forma, fore vt nūquam deinceps posset aliquam formam recipere. Denique, generationem non esse motum propriè dictum, sententia est scholæ Peripateticæ; nullus enim inuentus est, qui contra sentiret.

Sed hoc quo clarius, & certius sit, dissoluenda sunt quædam argu-
 menta, quæ contra afferri possunt. primò, secundum Auerr. 3. de
 Cælo commento 67. elementa manent actu in mixto, ergo subie-
 ctū generationis mixti nō est materia prima aut ens in pura potētia:
 sed est massa quatuor elementorum existens actu & in loco: falsum
 igitur est, quodcunque generatur esse non ens, & non existere in lo-
 co secundò. Etiam quantitas non habet contrarium & tamen fit mo-
 tus in ea, ergo carere contrario, nō obstat, quominus mutatio secundū

*Quod genera-
 tio non sit mo-
 tus propriè di-
 ctus, & quod
 nō fiat in in-
 stanti proba-
 tur ex vltimo ar-
 gumento.*

substantiam possit esse motus. Tertio. Generatio fit successiue, ergo est motus; antecedens probatur, primò, definitio motus comprehendit generationem, vt indicant exempla Aristot. quibus 3. *Phyl. tex. 6* explanat definitionem motus: Sed ex definitione motus elicitur continuatio, ergo talis inest in generatione. Tum, in 4. *Phyl. tex. 129*. ait omnem motum, & mutationem esse in tempore, non distinguendo motum à mutatione, & tempus esse causam potius corruptionis, quàm generationis. Et in 6. *Phyl. tex. 59*. demonstrat omnem motum esse continuu, ponens exempla generationis, & corruptionis: & in 7. *Phyl. tex. 34*. inquit vnā generationem comparatam alteri, esse magis, aut minus, aut æquē velocem vel tardam quàm alteram; velox autem & tardum cum mensurentur tempore, habet esse in successione. Deinde, si generatio fieret in instanti, & tota simul, ergo generari, & genitum esse idem esset, & fieri & factum esse, quod *Arist. 6. Phyl. tex. 55. & 59*. ducit absurdum; aliud enim est mutari, aliud mutatum esse; quod si aliud est generari, & genitum esse, cum genitum esse fiat in instanti, ergo in eodem non poterit fieri generari. Vel ergo fiet in alio instanti immediatè, vel in tempore: non in instanti, quia duo instantia non possunt esse inuicem immediata, ergo in tempore, quare generatio erit in tempore. Postea, *Arist. 5. Phyl. tex. 7*: loquens de mutatione quę comprehendit etiam generationē, inquit eam signare vnum post aliud, & vnum prius, alterum vero posterius; at vbi talia sunt, ibi necessariò est successio, ergo in generatione est successio. Adhæc formæ elementorum secundum Auerroem 3. lib. de Cælo comm. 67. intenduntur & remittuntur, ergo partibiliter acquiruntur; quare saltem generatio elementi fiet successiue. Postremò, Auerroes primo. *Phyl. comm. 62*. ait in generatione hominis successiue de perdi partes feminis, acquiri partes formæ humanæ, ergo talis generatio fit successiue.

Solutio superiorum argumentorum.

Verum ad hæc argumenta sic respondendum est. Ad primū. Auerroistæ variè respondent. Quidam aiunt discrimen; quod ponitur 5. *Phyl. tex. 8*. inter generationem & motum, non esse in eo, vt omnis generatio est, habere pro subiecto non ens simpliciter, sed quia non repugnat generationi, vt generatio est, habere pro subiecto non ens; aliqua enim generatio qualis est corporū simpliciu, habet subiectū ipsum non ens actu hoc est ipsam materiam primam. Omnis autem motus, vt motus est, habet pro subiecto ens simpliciter actu, & non habere tale subiectum repugnat illi. Alij dicunt, *Arist.* per id quod generatur, non intelligere materiam primam, quippe quæ sit ingenerabilis, sed compositum quod de nouo fit, cuius priuatio dicitur non ens simpliciter, quia ipsum compositum substantiales, est ens simpli-

simpliciter: ergo quamuis subiectum generationis mixti corporis, sit aliquod ens in actu nempe massa quatuor elementorum, tamen quia in ipso est priuatio mixti, quod est ens simpliciter, ideo talis generatio dicitur fieri ex non ente simpliciter, ad ens simpliciter. Alij dicunt, sicut sunt varij modi generationis, nempe vel per simplicem productionem, cum vnum mutatur in aliud, vt in elementis: vel per mixturem vt ex elementis inuicem mixtis conflatur mixtum: vel per procreationem ex semine, vt stirpes & animalia: sic Arist. dedisse varias rationes ad distinguendam generationem à motu. Eam igitur quam ponit tex. 8. valere tantum in generatione corporum simplicium, quæ dicitur simplex generatio: alteram vero traditam tex. 10. qua probatur generationem non esse motum quia omnis motus fit inter contraria, substantiæ autem in qua fit generatio nihil est contrarium, valere in omni generatione. Verum de hac opinione Auerrois secundum quam procedit dubitatio, alibi agendum est. Ad secundam. Licet quantitas non habeat contrarietatem maximè propriè dictam, qualis inuenitur in alteratione, habet tamen eam quæ sufficit ad motum; nimirum oppositionem inter duas quantitates, perfectam scilicet & imperfectam, quæ non possunt esse simul, & acquiruntur partibilibiter: quæ ratio contrarietatis non inuenitur in substantia.

Ad alia argumenta, quibus ostenditur generationem esse motum successiuum, cum duplici distinctione, respondendum est: vna est, generationem posse accipi bifariam, vel pro sola introductione formæ substantialis, & sic fit in instanti, nec est motus: Atque hac significatione nos in præsentia nomē generationis accipimus, cum docemus generationem non esse motum: vel pro aggregato ex hac & præcedente alteratione, quæ quoniam ab agente inducitur, & ordinatur ad generationem propriè dictam, etiam ipsa apud Philosophos inuenit nomen generationis; propter hanc igitur generatio dicitur fieri successiuè, & sic exponenda sunt omnia loca Arist. quibus significatur generationem fieri successiuè. Hanc distinctionem, innuit Simplicius 5. Phy. super tex. 8. Auerroes autem apertis conceptisque verbis tradit eam 6. Phy. comm. 59. de qua nos ante loquuti sumus cum definitionem motus explanaremus. Altera distinctio est, successionem motus dupliciter posse considerari, vel secundum formam, quæ cum suscipiat magis & minus, & habeat partes & gradus secundum quos intenditur & remittitur, etiam necessario acquiritur successiuè; vel secundum subiectum, nam cum omne mobile sit diuisibile, & habeat partes, alias priores & propinquiores mouenti, alias verò posteriores atque remotiores à mouente; mouens primum mouet partes sibi propinquiores, deinde alias successiuè: generatio igitur non est motus

successiuus priori modo, quia forma substantialis non habet gradus, sed cōsistit in indiuisibili tanquàm numerus: posteriori vero modo, nihil prohibet generationem fieri successiuè. Cum enim ex aliquo magno ligno fit ignis, non simul totum lignum conuertitur in ignē, sed prius vna pars propinquior igni comburenti, deinceps alia secūdum ordinem, & sic tandem totum: & quamuis in motu propriè dicto reperitur vtraque successio, prior tamen attingit naturam motus. Hæc autem distinctio valde notanda est, vt potè per quam soluūtur magnæ difficultates in Philosophia. Cum igitur apud Philosophos legimus generationem fieri successiuè, quemadmodum intelligendū sit, ex hac gemina distinctioe cognouimus. Ad illud autem quod obijcitur, quod idem esset mutari, & mutatum esse; respondeo, in omnibus mutationibus instantaneis qualis est generatio, id necessariò concedendum esse, vt in illuminatione quæ fit in instanti, simul est illuminari, & esse illuminatum. Ad illud, quod in omni mutatione est prius & posterius, respondeo non esse hoc intelligendum intrinsecè vt omnis mutatio habeat partes priores & posteriores; sed intelligendū de terminis à quo & ad quem; etenim quod mutatur, prius est sub termino à quo, deinde transit ad terminum ad quem. Vnde cum in instanti generatur ignis ex ligno, verum est dicere, nunc materia est sub forma ignis, & prius erat sub forma ligni. Ad illud, quod formæ elementorum suscipiant magis & minus; dico id esse in opinione, & alias discutiendum; tamen cui libet sententiam Auerrois sequi, posset is respondere, formas elementorum nō acquiri successiuè per se primò, sed per modum sequelæ, nempe propter qualitates, à quibus non possunt separari; quoniam enim calor successiuè acquiritur, & perditur, ideo forma ignis, quæ naturaliter coniuncta est cum calore, etiam successiuè acquiritur vel perditur: in motu autem vero requiritur successio per se. Ad vltimum responderi potest, vel secundū duplicem distinctionem supradictam, dicendo generationem fieri successiuè ratione subiecti, non autem formæ; primò enim generatur corpus, tum, ordine suo cætera finguntur membra: Vel ex verbis ipsius Auerrois, quæ ibidem paulò post subiungit, dicens *siquidem talis forma habet partes*. Ex his igitur palam est in Substantia non esse motum. In Relatione autem, Actione, & Passione, Quando, & Habere, non esse motum propriè dictum, partim probatur ab Arist. partim etiam per se manifestum est. Simplicius autem, qui 3. Phys. tex. 5. & 5. Phys. tex. 9. contendit motum esse in omnibus categoriis, quia in omnibus est actus & potentia, & quia in omnibus categoriis fit transitus à non esse ad esse, qui nihil aliud est quàm motus; tantū cōcludit, absolutè motum posse fieri in omnibus categoriis, sed non motum

proprie dictum, aut motum per se, & non secundum accidens; supra dictæ enim categoriæ non acquiruntur per se primò, sed consequenter, quatenus sunt coniunctæ cum his ad quæ fit motus per se, nimirum cum qualitate, quantitate, & vbi.

De Tribus speciebus motus proprie dicti, hoc est de augmentatione, motu locali, & alteratione.

CAP.

II.

ESTANT igitur tres categoriæ in quibus versatur motus proprie dictus, Quantitas, Qualitas, & Vbi: Circa quarum vnamquamque, cum nonnullæ sint dubitationes, has nunc oportet explicare, incipiendo à quantitate. *Quod augmentatio non sit motus proprie dictus, septem obiectiones ponuntur.*

De augmentatione igitur, quæ est motus ad quantitatem, prima dubitatio est, omnis motus fit inter contrarios terminos, vt in hoc 5. lib. sæpe est dictum, sed termini augmentationis sunt magnum & paruum, vt tradit Arist. 1. de Cælo 86. magnum autem, & paruum nõ sunt inter se contraria, vt habetur in categoria Quantitatis, ergo, &c. Secunda. Contraria sunt, quæ maximè distant sub eodem genere, sed in quâtitate non potest assignari maxima distantia, cum in ea nõ reperiatur maximum & minimum, siquidem ea est in infinitum diuisibilis, ergo, &c. Tertia. Contraria differunt specie, sed magnum & paruum non differunt specie, sicut nec magis album & minus album, ergo, &c. Quarta. In motu terminus à quo abijcitur, sed in augmentatione, prior quantitas non abijcitur, aut deperditur, ergo, &c. Quinta. Forma ad quam est motus, quia partibiliter debet acquiri, suscipit magis & minus, sed quantitas non suscipit magis & minus, vt docet Arist. in categoria Quantitatis, ergo, &c. Sexta. Augmentatio est species motus localis, ergo non differt genere ab illo, quare motus non debet diuidi in localem, & augmentationem, quia vnum membrum diuidens non debet contineri sub altero; antecedens probatur ab Arist. 4. Phys. 32. faciente tres species motus localis, latione, accretionem, & decretionem. Septima. Omnis motus proprie dictus debet esse continuus, sed augmentatio non est motus cõtinuus quemadmodum tradunt Arist. & Auer. 8. Phy. tex. 23. & Auer. 3. Phy. comm. 6. ergo, &c.

Adhæc, ita respondendum est. Ad priora tria responderi potest, magnum & paruum, inter quæ fit augmentatio, bifariam sumi; vel Mathematicè, vel sonant nudam, quantitatem, & sic procedunt argumenta; vel Physicè, vt significant quantitatem naturalem imperfectam,

vel perfectam, & non idoneam nec acômodatam ad exercendas operationes naturales viuentis: termini igitur augmentationis, non sunt præcisè magnum & paruum, sed magnitudo naturalis imperfecta & perfecta, vt docet Aristoteles lib. 6. Phys. text. 91. & lib. 8. Phys. textu 62. & Alex. 1. Naturalium quæst. cap. 7. vbi sanè eandem dubitationem explicat. In quantitate ergo Physica secundum vnamquamque speciem reperitur maxima distantia, hoc est maximum & minimum; quia omnium rerum naturalium magnitudinis & paruitatis terminus præscriptus est à natura, vt dicitur 1. Phy. tex. 36. & lib. 2. de Anima tex. 41. Aliud igitur est considerare quantitatem per se ac præcisè, aliud vero vt est quantitas naturalis, & vt est cuique rerum speciei conueniens. inter quantitatem autem imperfectam, & perfectam, quamuis non sit tanta contrarietas, & differentia specifica, quanta maxima esse potest, & quæ cernitur in alteratione, tamen eiusmodi est, quæ Aristoteli sufficit ad constituendum motum. Ad quartam. In augmentatione, terminus à quo materialiter quidem manet, sed non formaliter, hoc est prior quantitas manet, sed non, vt parua & imperfecta, per augmentationem enim euadit magna, & perfecta. Ad quintam. Suscipere magis & minus, hic sumitur amplè; siue fiat secundum intensiorem, vt in alteratione, siue secundum extensionem, vt in augmentatione, siue secundum maiorem, vel minorem appropinquationem ad locum, vt in motu locali. Ad Sextam. Augmentatio per se primo fit ad quantitatem, consequenter autem ad locum; nam cum omni quantitati debeat locus, necesse est maiori maiorem, minori minorem ascribi: quamobrem in augmentatione sicut acquiritur maior quantitas, ita necesse est acquiri etiam ampliorem locum; contra vero in decretionem. Ergo si augmentatio consideretur per se primo, per se differt à motu locali, si autem secundo, potest aliquo modo statui species motus localis, & sic loquitur Arist. loco supradicto. Ad septimam. Tribus modis potest intelligi augmentationem esse motum continuum; vel vt sit perpetuus, & sic solus circularis vocatur continuus ab Arist. 8. Phys. textu 73. vel vt augmentatio cōtinuetur cum decretionem, vt inter has mutationes nihil temporis, aut quietis intercedat, & hac ratione augmentatio non est motus cōtinuus, quia inter duos motus contrarios necessario intercedere aliquid quietis, probatum est ab Aristot. in 8. Phys. vel vt augmentatio cōtinuè fiat à principio quo incipit homo augeri vsque ad finem, & hoc duplici modo Arist. 8. Phys. tex. 23. negat augmentationem esse motum continuum; sed quod augmentatio dum fit & durat, non fiat continuè, hoc nec Aristot. affirmat, & repugnat experientiæ. Vnde Auerr. 3. Phys. comm. 6. ait augmentationem, videlicet totalem,

compo-

*Quomodo
augmentatio
sit motus con-
tinuus &
quomodo nō.*

componi ex multis motibus, & quietibus. Licet igitur tota accretio ab initio vsque ad finem auctiois viuentium, non sit vnus numero motus atque continuus, partiales tamen accretiones nihil prohibet eo tempore quo durant, esse motus continuos.

De motu autem locali sunt hæc dubitationes; prima cum motus localis fiat ad locum, qui ponitur in prædicamento quantitatis, videtur non distingui genere ab augmentatione. Secunda. In motu locali non est contrarietas; quia contraria sunt inuicem actiua & corruptiua, & apta fieri circa idem subiectum, at sursum & deorsum, in quibus ponitur contrarietas motus localis, nõ sunt apta fieri circa idem subiectum, aliud enim est corpus, quod mouetur sursum, aliud verò deorsum, neque potest idem naturaliter moueri sursum & deorsum, vel ibi quiescere: præterea, sursum & deorsum non agunt inuicem & corrumpunt. Tertia. Quod mouetur partim est in termino à quo, partim est in termino ad quem; at nihil videtur esse posse partim sursum & partim deorsum, imo vero non potest dici sursum esse, nisi cū attrigerit vltimum terminum, qui est sub concauo lunæ, ergo, &c. Quarta. Quod acquiritur per motum est in ipso mobili, vt patet in augmentatione, & alteratione: sed locus, qui acquiritur per motum localem, non est in mobili, quinimo mobile est in loco. Quinta. Præcipua species motus localis, est circularis, cui tamen nec definitio motus, nec ea, quæ 5. Physicorum de vnitatem, & oppositionem motus traduntur, videntur conuenire.

De Motu locali quinque obiectiones.

Verum ad hæc, ita respondendum est. Ad primam, motus localis per se primo sit ad Vbi, sed quia Vbi non acquiritur, nisi in acquisitione loci, & quia videtur provenire ex circumscriptione loci ad locatum, ideo motus localis (vt loquamur cum Philosophis) intrinsecè, & formaliter sit ad Vbi, extrinsecè autem, & effectiue fit ad locum: constat autem ipsum Vbi diuersum genus esse à quantitate. Ad secundam. Rectè ait Auerr. contrarietatem non dici vniuocè de omni motu, sed secundum prius & posterius; nam maximè cernitur in alteratione, minus in motu locali, minimè cernitur in augmentatione: Et quia duplex traditur definitio contrariorum, vna, contraria esse, quæ sub eodem genere maximè distant; altera, contraria esse quæ sunt inuicè corruptiua & apta fieri circa idem subiectum; secundum priorem definitionem, propriè inuenitur contrarietas in loco, quia distare propriè dicitur in loco, in aliis vero metaphoricè: secundum autem posteriorem, contrarietas maximè viget in alteratione, in aliis autè motibus non itidem. Vide Aristotelem in Categoria Quantitatis: & 10. Metaphy. tex. 13. & lib. 2. Meteororum Summa 2. cap. 3. Contrarietas igitur in motu locali solum attenditur penes maximam distantiam,

Solutio obiectionum.

quæ sumitur secundum lineam rectam, quæ est semidiameter Mundi; hæc enim est maxima distantia, per quam possit fieri motus rectus. possunt autem dici sursum, & deorsum contraria, eo quod locus sursum, est conseruatiuus corporum leuium corruptiuius autem grauiũ; è contrario verò deorsum. Sed hoc interest, quod (vt ait Auerroes) contrarietas in alteratione, existit inter duas formas, & circa vnum subiectum; in motu autem locali, inter duas formas, & duo subiecta. Etenim idem subiectum in alteratione est naturaliter capax vtriusq; contrarij, nimirum materia prima: At in motu locali, non est idem corpus naturaliter locabile sursum atque deorsum. Ad tertiam. Mobile dicitur esse partim sursum, partim deorsum per appropinquationem & distantiam; nam quatenus est propinquius ipsi sursum, quam cum erat in termino à quo, dicitur secundum hoc esse sursum, quatenus verò distat ab illo, dicitur esse deorsum. Adde, quòd quælibet pars eius spatij, quod est inter sursum & deorsum, respectu vnius, dicitur deorsum, respectu alterius, dicitur sursum. Ad quartã. Quod acquiritur intrinsecè per motum locale, non est locus, sed Vbi, quod subiectiue est in ipso mobili. Ad quintam. Motus circularis secundum rem & secundum nobilitatem, est principale analogatũ motus, quatenus est perfectus, infinitus, causa cæterorum, in nobilissimo subiecto inhærens, & à nobilissimo agente effectus: secundum autem rationem formalem motus, quæ dicit potentiam & actum imperfectũ, est infimum analogatum, habet enim minimum potentia, & imperfectionis, neque fit inter duos terminos propriè distinctos, nec opponitur ei motus, aut quies; quare non sine causa quæcunque Arist. tradit de motu, præcipuè accommodat ad motum localem rectum, & corporum sublunarium.

De Alteratione.

Alteratio autem duplex est, vna quæ fit in qualitatibus Physicis, vt calefactio; altera in nō Physicis, quales sunt qualitates spirituales, vt scientia, & virtutes; Rursus Physica, alia est perfectiua subiecti quod alteratur, alia corruptiua, vt illuminatio aëris perfectiua est, calefactio aquæ corruptiua. Corruptiua alia fit per se primo ad aliquid, vt calefactio ad calorem; alia secundariò, & consequenter, vt calefactio ad sanitatem, vel ægritudinem. Itaque alteratio simpliciter sumpta, versatur in qualitate Physica, in qualitate sensibili, & quæ per motum Physicum acquiritur; perfectiua alteratio, in qualitate, quæ confert ad cōseruationem, & perfectionem rei; corruptiua per se primo tantum est in quatuor primis qualitatibus, frigore, calore, humore, & siccitate. Et propter alterationem quæ fit in hisce primis qualitatibus, existit, quoque alteratio in secundis qualitatibus quæ ex primarum qualitarum mixtione oriuntur, velut in coloribus, odoribus,

saporibus, sanitate, ægritudine, & huius generis aliis. Cæterum alteratio, quæ est propriè motus, censerì debet ea esse tantum, quæ sit secundum primas tantum qualitates; nam in his est propriè actio & passio, & contrarietas, & de tali alteratione loquens Arist. ait in 1. de Cælo. Cælum esse inalterabile; & in 1. de Gener. quicquid alteratur esse corruptibile, & contra. Hæc est alteratio, quæ communiter induit sibi nomen generationis, & corruptionis, nam est via ad generationem, & corruptionem. Sed de speciebus motus satis sit dictum.

Est autem inter has species motus, varia & differens comparationis ratio. Nam si cõparentur inter se secundum dignitatẽ, motus localis antecedit alios, quia est cõmunis omnibus rebus naturalibus; quia non pender ab alijs, alij verò ab ipso: quia non ponit; vel detrahit aliquam formam subiecto; quia continet veluti speciem motum circularem cæli, qui est fons omnium motuum. Generatio præstat reliquis motibus propter terminum ad quem, videlicet formam substantialem, nam reliquis motibus tantum acquiritur forma accidentalis. Augmentatio autem excellit, ratione subiecti quia est motus rei viventis. Denique in alteratione nonnullæ proprietates motus, vt distinctio terminorum, & contrarietas, propriè & illustrius quàm in cæteris, elucescunt. Aristoteles tamen videtur præcipuam rationem habere motus localis. Ex quo fit, vt plerasque demonstrationes quas in 6. Phys. & alibi tradit de motu, ferè applicet atque accommodet motui locali. Quæ sint igitur veræ ac germanæ species motus propriè dicti, breuiter declaratum est. Nam de earum vnaquaque propriè copiosèque alio loco disputandum est. Nos de Alteratione, in libris nostris de Elementis: de Augmentatione verò, in libris de Anima (fauente Deo) subtiliter accuratèque differemus.

*Comparatio
inter species
motus.*

Tractatur secunda Diuisio motus in naturalem & violentum.

CAP.

III.

SEQVITVR altera diuisio motus in naturalem & violentum: quæ oritur ex principiis ipsius motus efficientibus. Etenim, qui motus proficiscitur ex principio aliquo, quod est in ipsa re quæ mouetur, is dicitur naturalis; qui autem solum extrinsecus accidit rei mobili contra naturalem eius propensionem, cum appellat omnes violentum: motus lapidis deorsum ex grauitate quæ est in lapide proficiscens, naturalis est lapidi; motus eiusdem sursum proiecti, à solo proijciente vim habens, violentus est. Est tertius quidam motus medius, & mixtus ex naturali & violento; vt motus progressus animalis, violētus est ratione corporis, naturalis autem ratione

Z iiij

animæ : motus item lapidis magna vi deorsum deiectioni, naturalis est ratione loci quem petit lapis, violentus autem ratione modi, hoc est ratione celeritatis, maiori enim celeritate fertur, quàm sua vi & pondere aptus est lapis naturaliter ferri. Sed hoc loco tantum de motu naturali & violento dicendum est, primò quidem de naturali, postea verò de violento. De naturali autem motu, explicare volumus illud crebris Philosophorum sermonibus vsurpatum tritumque Problema, cur nimirum motus naturalis propè finem sit velocior, quàm in principio. Cuius Problematis, veram, & propriam rationem & causam attingere, quàm sit difficile, tanta opinionum inter se discrepantium varietas, quantam in huius quæstionis explicatione apud Philosophos reperimus, non obscurè delarat. Sed nobis propositum est, expositis aliorum sententiis, quod in singulis improbabile est, id refellere; quod autem erit vero magis simile, & rationi consentaneum, id astruere, atque confirmare.

*Cur motus
naturalis quo
propior est fi-
ni, eo celerior
enadat.*

*Prima opinio
Simplicij du-
bitantis an
verò sit motus
naturalis ce-
lериorem fieri
propè finem.*

Simplicius extremo illo suo commentario, quo explanat textū. 88. primi libri de Cælo, in dubium vertit, an quod dicitur ab omnibus, motum naturalem propè finem velociorem esse quam in principio. id pro vero & certo habendum sit: negat enim se scire, vel à quo vel quomodo id compertum, & exploratum fuerit: addit præterea, videri hoc esse contra experientiam. Etenim si saxum, quod è sublimi ad imum fertur, celerius mouetur, quo proprius accedit ad imum locum, ergo fiet tunc grauius atque ponderosius: at si quis periculum faciat, nihilo plus ponderis deprehendet esse in illo saxo cum est propè finem motus, quàm erat in eo cum moueri cœpit.

*Confutatio
Simplicij.*

Verùm, nec auctoritas, nec ratio Simplicij debet nos abducere ab ea sententia, quæ probatur omnibus, & ab Aristot. traditur multis in locis. Etenim is ait hoc verum esse 5. lib. Phy. tex. 61. & libro 8. tex. 76. 1. lib. de Cælo tex. 88. & 2. lib. tex. 35. Quin etiam ipsemet Simplicius exponens textum 61. 5. libri Physicorum, idem approbans refert Strattonem Lampfacenum discipulum Theophrasti, & ob excellentiam doctrinæ præsertim Physicæ, cognominatum Physicum, habitumque in primis ac summis Peripateticis, hoc probare solitum duobus manifestis signis. Vnum est aquæ defluentis ex tegulis, quam si quis ab alto cadentem contemplatus fuerit, videbit à principio quidem eam fluere continuam, ad terram autem peruenire magis diuisam, atque diuisam: diuellitur autem à sua continuitate, propter imperium celeritatis maiorem, quo fertur prope finem motus. Alterum signum est, si lapis è sublimi aliquo loco deiciatur in terram, grauiorem ictum facit, acriusque ferit in fine illius spaci per quod mouetur, quàm in medio, vel propè principium: ergo in

*Stratoni, qui
fuit discipu-
lus Theophra-
sti, duo argu-
menta, qui-
bus probatur
motum natu-
ralem esse ve-
lociorem pro-
pè finem.*

sine motus, & spacij, maiorē celeritatem habet, quàm in principio. Hæc Strato in libro quodam suo de Motu, referēte Simplicio. Non igitur dubitare licet an hoc ita sit, sed cum id verissimum esse constet, quænam sit causâ cur hoc ita eueniat, inuestigare oportet.

Hipparchus dixit causâ huiusmodi euentus eam esse, quod motum naturalem antecedit motus violentus; quod enim mouetur naturaliter deorsum, prius fuerat motum, & proiectum sursum; quare cum reuertitur deorsum, vis illa qua sursum proiectum fuerat, debilitatur, atque minuitur; & quia propè finem, vis illa est maximè fracta; & remissa, idcirco tunc motus existit celerior. Sed Hipparchus meritò reprehenditur ab Alexandro; vt enim, quod is ait, verè dici queat in eo motu naturali, quem motus aliquis violentus proximè anteiuuit, non potest tamen locum habere in aliis motibus naturalibus, quos non est proximè antegressus motus aliquis violentus eiusdem mobilis; veluti si lapis generatus in nubibus continuo feratur deorsum, aut si saxum multos annos in loco aliquo sublimi detentum, postea remoto impedimento moueatur deorsum: huiusmodi autem motuum naturalium, quos non proximè præcessit motus aliquis violentus, finis velocior erit quam principium. Quare aliam eius rei causâ indagare oportet.

Alij opinantur causâ huius rei, non esse aliam, quam ipsum medium per quod fit motus, quod resistit rei, quæ per ipsum mouetur, eiusque motum retardat, quare cum in fine motus, minus supersit medium superandum, & diuidendum à mobili, quam erat in principio, ideo tunc celerior fit motus. Atque horum opinionem commemorat Alexander, vt refert Simplicius super textum 88. primi lib. de Cælo. Verum hi non animaduertunt, si id fiat propter mediū, quod accidit motui naturali vt nimirum sit velocior prope finem, idem quoque euenire debuisset motui violento, quippe cum semper in fine vtriusque motus, minus supersit medij. Deinde, per idem spacium aëris, quod sit terræ proximum, idem pondus cadens ex loco sublimiori maiori celeritate atque impetu fertur, quam si caderet ex loco aliquo humiliori; non igitur ipsum medium causâ esse potest huiusmodi celeritatis.

Alexander Aphrodisæus ait, quod mouetur ad locum naturalem, id moueri ex loco non naturali, & sibi contrario; in quo, propterea quod ipsum mobile, vel generatum fuit, vel aliquandiu mansit, necesse fuit ipsum affici qualitatibus sibi contrariis, & naturales eius facultates impuras, & imbecillas effici; quanto magis autem per motum suum naturalem recedit ab illo loco non naturali, tanto purius, & liberius euadit ab illis qualitatibus contrariis; & virtus eius mo-

2. *Opinio Hipparchi, eiusque consuetudo.*

3. *Opinio, quam refert Alexander & Simplicius, refellitur.*

4. *Opinio Alexandri.*

tiua potentior redditur. Atque hanc putat Alexander causam esse cur motus naturalis in principio sit tardior, propè finem autem celerior. Et hanc quidem Alexandri opinionem, eo quem proximè diximus, loco Simplicius exponit. Sed Alexandro illud potest obiici, si quis lapidem è terra tollens ferat secum ad altissimam aliquam turrim, atque inde statim deiciat in terram, non est dubium, quin motus illius lapidis celerior futurus sit in fine, quàm in principio; at quis ausit dicere, nisi ab omnibus rideri velit, lapidem illū dum fuit supra turrim (fuit autem perquam exiguo tempore) partem suæ gravitatis propter vim superi loci sibi repugnantis amisisse, eamque postea per motum naturalem paulatim recuperasse? Cum & lapis sua natura valentissimus sit ad patiendum, atque resistendum, & si quis periclitari vellet pondus illius lapidis cum is erat supra turrim, & postquàm ad terram peruenit, idem plane pondus, eandemque gravitatem vtroque reperiret. Ac supradictas tres opiniones refert Simplicius 1. de Cælo text. 88.

5. *Opinio
multorum
communis.*

Themistius 8. lib. Phys. supra text. 76. Albertus 4. lib. Phys. tractatu 1. cap. 11. D. Thomas 1. lib. de Cælo super text. 88. in fine lectionis 17. asserunt extremum motum naturalem fieri celeriores, atque vehementiores, propterea quod virtus motiva ex appropinquatione mobilis ad locum suum naturalem, magis confortari, & corroborari solet. Sic enim scribit Themistius. *Naturales, & spontanei motus quanto plus ab initio separantur eo citiores, perniciosioresque sunt, quia quæ secundum naturam moventur quo propius accedunt ad calicem, eo iunctiora sunt cognatis, & sibi salutaribus locis.* hæc enim Themistius. Intelligere autem oportet, confortationem illam, atque corroborationem virtutis motivæ, nihil aliud esse secundum Arist. & Peripateticos (interprete Simplicio super text. 88. primi lib. de Cælo) quàm additionem quandam, & accretionem virtutis motivæ, hoc est vel gravitatis vel levitatis; huiusmodi autem additionis princeps causa efficiens est locus naturalis; vtpotè in quo vim esse aiunt, attractivam, generativam, conservativam, & perfectivam locati. Hæc illi.

Simplicius affirmat hanc etiam esse Aristotelis sententiam: quod facile credet, quisquis attentè legerit, & consideraverit Aristotelis verba in 1. de Cælo text. 88. Ibi enim argumentatur, graue quo propius accedit ad suum locum naturalem, eo maiorem velocitatem acquirere, ac proinde etiam maiorem gravitatem; nam si corpus graue velociter mouetur deorsum propter gravitatem, necesse est si augeatur eius velocitas, augeri etiam gravitatem. Quancquàm Aristoteles in libro de Quæstionibus mechanicis quæstione 19. ait omnia corpora acrius, & vehementius operari mota, quàm quiescentia: quare

(inquit) ipsum graue ipsa sui motione vim acquirit, & quo plus mouetur, eo plus grauitatis assumit. Ex his verbis licet intelligere, Aristotelem causam maioris velocitatis, quæ est in fine motus naturalis, hoc loco non referre ad maiorem appropinquationem ad locum naturalem, sed ad maiorem ipsius grauis agitationem, atque motionem; adeo ut hic non ineptè dici queat, quod Poëta dixit eleganter de fama. *Mobilitate viget virisque acquirit eundo.*

Verum opinionem eorum, qui aiunt in fine motus naturalis augeri virtutem motiuam ob propinquitatem loci naturalis; siue ea sit Aristotelis siue non sit, tria mihi quidem faciunt improbabilem. Vnum est, si tunc augetur grauitas lapidis, ergo etiam pondus; quare lapis pôderosior esset in fine motus, quàm erat in principio: hoc autem est contra experientiam. Neque dicat quispiam, adeo insensibilem esse eiusmodi differentiam, ut ea discerni nequeat; nam cum differentia velocitatis in principio & fine motus, sit admodum insignis & notabilis, necesse est differentiam grauitatis, ex qua illa proficiscitur, esse insignem & notabilem. Alterum est, quomodo augetur grauitas lapidis sine vlla eius alteratione? aut quomodo cum lapis ob suam duritiem & siccitatem sit maximè inalterabilis, tam cito alterari potest? aut quomodo locus potest imprimere illam grauitatem lapidi? Etenim si lapis cadat ex alto in aquam, celerius mouebitur propè finè motus; at ridiculum est grauitatem lapidis augeri, vel ab aëre, vel ab aqua: tum quia hæc elementa non sunt loca naturalia ipsius lapidis; tum etiam, quia sunt minus grauia, quàm lapis. Tertium & vltimum est; idem lapis proiectus in terram ex loco sublimiore, maiori impetu terram feriet, grauiorémque ictum imprimet, quàm si ex loco inferiori, & proximo terræ proiiceretur; cum tamen utroq; modo lapis æqualiter appropinquet loco suo naturali. Præterea, si ex altissima turri demittatur in terrâ lapis ligatus fune, cumque propè terram fuerit, fune rupto cadat in terram: & idem rursus lapis ex eadem turri per idem spatium aëris in eundem terræ locum sine fune deorsum proiciatur; non est dubium quin ille lapis hoc posteriori modo, maiori impetu & ictu, terrâ percutiet, quàm priori modo; neque tamen eius rei causa ex propinquitate loci naturalis peti potest, quippe cum utroq; modo sit idem terminus à quo, idem spatium, idemque terminus ad quem: quare huius euentus causa aliunde eruenda, & petenda est.

Simplicius autem 8. lib. Phyl. super text. 76. exponēs rationem eius euentus, quod nimirum motus naturalis in fine est velocior; omnes superiores causas simul complectitur, hoc modo scribens. *Quod mouetur secundum naturam, quo propius fuerit suo loco naturali, fertur celerius:*

Pulchra refutatio sententiae communis.

Alia opinio Simplicij.

Vel ut ad id, quod est sibi cognatum & eiusdem generis: Vel quod appropinquantius minus sit quod impedimentum afferat, & ipsum diuidat, quod autem minus est potest facilius diuidi: Vel quod est ei similis, id quod proprio propinquum & non aequè contrarium, atque id unde capit moueri: Vel quod magis mutatum est ex contrario, & nondum perfectè liberatum est ab illius qualitatibus procedens autem sit purius & cum in id quod est secundum naturam suam perfectius atque sincerius mutatum fuerit (quod accidit ei propè finem motus) tunc mouebitur celerius, tunc enim habes perfectiorem etiam eam qua mouetur inclinationem. Haftenus Simplicius. Sed, quia opinio Simplicij completur omnes superiores sententias, neque addit quicquam ab illis diuersum, ideo quæ contra illas superius sigillatim allata & dicta sunt, ea nunc simul omnia valent aduersum Simplicium.

6. *Opinio
Burlai &
Contareni.*

Burlæus in 8. Phys. super text. 76. & Contarenius 1. lib. de Elementis, causam maioris velocitatis, quæ accidit motui naturali propè finem eius, attribuunt aëri. Hoc autem ita declarant: causa cur in fine motus naturalis augeatur velocitas, est aër, tū is qui terga lapidis subsequitur retro impellens, & promouens lapidem, sicut ventus à puppi impellens nauim: tum etiam is qui à lapide descendente truditur & ad anteriora pellitur. Hic quidem, quia per motum lapidis etiam ipse mouetur, & quia tenuis est, dissipatur, & tanto magis, quanto magis durat motus lapidis: aër autem motus & dissipatus minus resistit, quàm vnitus, præsertim motus versus eum locum, ad quem mobile tendit naturaliter. ex quo fit, vt quia in fine motus naturalis, aër est maximè commotus & dissipatus, ac proinde minus valens ad resistendum, tunc motus naturalis celerior & vehementior euadat. Ille autem aër qui subsequitur lapidem, magis etiam confert ad eius promotionem. etenim descendente lapide, partes aëris proximæ prius à lapide pulsæ ac diuulsæ, vt locum ab illo relictum subeant & occupant, concurrunt magno impetu ad terga lapidis, ipsumque propellunt, atq; vltèrius promouent: & quo plures fuerint, maiorique nixu pulsæ, eo maiori vi confluentes lapidem retro vehementius protrudunt; & quoniam graue quo longius abest ab eo vnde capit moueri, & propius abest à suo loco naturali, eo plus aëris post se habet ipsum impellentis, ideo tunc mouetur velocius.

Duo igitur hic animaduertere oportet, è quibus pèdet huius opinionis intelligentia, & propositæ quæstionis explicatio: Vnum est, aërem (idem autem de aqua intelligendum est) eo ingenio, eaque conditione naturæ præditum esse, vt paululum extrinsecus motus, deinceps etiam per se vehementius aliquandiu quasi fluctuet, atque agitur, & alias res mouere queat: quod manifestè cernitur in fluctuatione & agitatione aquæ facta ob iactum vnus lapilli; idem autem

tem tanto magis fit in aëre (licet non ita sensibus conspicuum sit) quanto is est tenuior, mobilior, & ad omnem agitationem habilior. Non igitur mirum videri debet, si lapis motus deorsum, moueat circumfusum sibi aërem, à quo moto vicissim ipse moueatur. Alterū est, aërē, & lapidem, vicissim & mutuis operis suos motus iuuare; nam primū lapis mouet aërem, qui motus promouet lapidem, & quia ad vim motiuam lapidis accedit impulsus aëris, iam tunc incipit augeri celeritas descensus ipsius lapidis; rursus lapis magis hoc modo concitatus, magis etiam pellit aërem; hic magis pulsus, vehementius etiam promouet lapidem, atque itidem fit deinceps, vsque ad finem motus. Hæc duo, qui secum reputauerit, is facile intelliget quomodo celeritas motus naturalis, propter aërem, magis magisque à principio vsque ad finem augeatur.

Hæc sententia, mihi quidem videtur cæteris probabilior: tum quod aliæ manifestis necessariisq; rationibus refelluntur, atque conuincuntur; contra hanc verò ne probabile quidem argumentum fingi potest: tum quod hæc nihil ponit, quod nō sit congruens rationi, & experientia, & quod non ex ipsa natura rerum depromptum esse videatur. In hac opinione magis quàm in cæteris, animus meus sibi ipsi satisfacit, in hac vna maxime conquiescit. Hoc etiam, videtur sensisse Aristoteles in lib. de Quæst. mechanicis quæst. 19. (quem locum paulò ante posui) affirmans motum corporis, ipsa motione & agitatione augeri & celeriores effici.

Cæterum, vnus ille locus Arist. in 1. lib. de Cælo text. 88. toties in hac disputatione à nobis citatus, dupliciter huic sententiæ aduersari videtur: primū, quia ibi Arist. docet celeritatem motus naturalis propè finem augeri, propter augmentum virtutis motiuæ & ob maiorem appropinquationem mobilis ad locum suum naturalem; at secundum hanc opinionem, non propter has causas crescit celeritas in motu, sed propter maiorem ipsius mobilis impulsū & promotionem factā ab aëre; neque enim augetur in mobili virtus motiua, & per accidens (vt supra ostendimus) se habet ad hunc euentum seu effectum, appropinquatio ad locum naturalem. Deinde, Aristot. ex eo, quod corpus naturale quo magis procedit in motu naturali, celerius mouetur, augmētatur esse determinata loca ad quæ mouentur corpora naturalia; alioquin si in infinitum mouerentur, aut non semper celerius mouerentur, aut oporteret virtutem illorum motiuam in infinitum augeri: neutrum autem horum necessariò concluditur secundum hanc opinionem, quæ facit aërem causam celeritatis; nam tametsi graue deorsum moueretur in infinitum, semper tamen celerius moueretur citra vllam ipsius grauitatis additionem,

Sententia aristoteli sextam & vltimā opinionē cæteri, præferūt

Loc^o Aristotelis, qui videtur auctoris sententiæ valde contrarium

propter maiorem impulsū grauis proficiscentem ab aëre. Quare locus ille Aristotelis videtur è diametro pugnare cum hac opinione. Verū, siue Aristot. illa ex suo sensu scripserit, siue ex suppositionibus antiquorum eos oppugnare volēs; siue illa serio dixerit demonstratiuè docens, siue obiter tantū attigerit Dialecticè modò disputans; Ego certè hanc vltimam opinionem tātisper amplecti, & tueri volo, quoad melius aliquid aliud, atq; probabilius cognouero. Nec dubitāter dixerim, si spaciū aëris per quod saxum fertur deorsum, esset infinitum, eius saxi motum semper celeriores, atque vehementiores fore; nec vllam tamen eius grauitati & ponderi factum iri accessionem. Quinetiam ipsemet Aristoteles 3. lib. de Cælo, text. 28. apertè docet, motum naturalem ab aëre iuuari, atque promoueri. Et sanè parum firma videtur argumētatio illa Aristotelis, quæ est 1. libr. de Cælo text. 88. Non enim ex eo, quia in motu naturali crescit velocitas, rectè concluditur etiam in eo quod mouetur, crescere debere grauitatē & pondus. Nam si lapis moueatur per spaciū aliquod priori parte densius atque crassius, posteriori autem, tenuis rarius, & quod facilius diuidatur, proculdubio motus eius lapidis celerior erit in fine illius spaciij, vbi minor est resistētia, quàm in principio; idque accidet, non propter incrementum grauitatis, sed propter inæqualitatem spaciij, per quod factus est motus. Verū de motu naturali, ita dictum sit. Deinceps de motu violento disputemus.

De Causa motus violenti eorum quæ proiiciuntur.

CAP. IIII.

ARISTOTELES 7. lib. Physic. text. 10. facit quatuor genera motus violenti. pulsionem, tractionem, vectionem, vertiginem seu circunuolutionem: ad hæc reuocantur omnes alij motus violenti. Pulsio autem duplex est; vna impulsio, cum mouens ita pellit mobile, vt ipsum tamen non deferat; altera expulsio, cum mouens pellit mobile, non tamen ei adest vrgens ipsum, sed vbi pepulit, ipsum derelinquit. Ad expulsionem pertinent motus eorum quæ proiiciuntur, vt motus globi bombarda explosi, sagittæ arcu emissæ, lapidis vel manu, vel funda iacti. In quibus motibus, illud magnam difficultatem habet; cum id quod proiicitur recessit à proiiciente, & fertur per aëra, à quo tunc proximè moueatur? hanc dubitationem ponit Arist. 8. Phys. tex. 82. cum enim ipse, tum in 7. tum in 8. lib. Phys. tres propositiones diligenter, & accuratè tractasset, & verissimas esse multis rationibus cōfirmasset: vnam, omne quod mouetur ab alio moueri; alteram, mouens debere simul esse cum mo-

Cur Aristoteles quæstionem de causa efficiēte motus proiectorum, exponendam suscepit.

bili, & ipsum tangere: tertiam, moueri à se ipso, proprium esse animatorum, nec id posse in rem vllam inanimatam conuenire; idemque vereretur ne quis de veritate harum trium propositionum dubitaret, propter motum proiectorum qui videtur illis aduersari: idcirco voluit in fine 8. lib. Phys. quæstionem ponere de motu proiectorum, & causam eiusmodi motus explicare. Sed cur motus proiectorum dubitare facit de veritate illarum propositionum? An quia lapis proiectus, dum fertur per aëra disiunctus & remotus à proiiciente, aut mouetur à seipso, & ita nō erit proprium viuientium moueri à seipsis: aut etiam tunc proximè mouetur à proiiciente, & sic non erit necessarium, vt omne mouens proximum, simul sit cum mobili, ipsumque tangat: aut à nullo mouetur, at hoc concesso stare non potest illud tam mobile pronūciatum, omne quod mouetur ab alio moueri. Ac licet Aristoteles, tum 8. Phys. tum aliis permultis locis disertè, ac perspicuè causam proximam eiusmodi motus exposuerit; nonnulli tamen, vel quod hæc Aristoteles loca non viderunt, vel quod non intellexerunt, vel quod non animaduernerunt, vel denique, quòd sententiam Aristoteles non probauerunt, longè diuersam causam huiusmodi motus proiectorum excogitarunt. quorum opinio prius confutanda est, quàm sententiam Aristot. quæ vera est, & rationi atque experientiæ maximè congruens, explicemus.

Sūt igitur nec pauci, nec minuti, sed nobiles in primis Philosophi, qui cēsent, cum lapis iacitur, illa vi & impulsu projectionis, imprimi in eo à proiiciente virtutem quandam motiuam, quæ inhærens in lapide, mouet ipsum cum est disiunctus à proiiciente: mouet autem per tantum spacium, quanta est ipsa virtus motiua; hæc autem tanta est, quanta fuit contentio, vis, & impulsus proiicientis, cum primùm lapidem proiecit, eisque virtutem hanc impressit. Volunt etiam hanc virtutem esse qualitatem motiuam realem, cum sit principium motus localis realis; & esse realiter distinctam à lapide; quippe cum sit principium motum localis, qui repugnat naturæ lapidis. Aiunt præterea, huiusmodi virtutem intendi & remitti; à principio namque est potentior, facitque motum celeriores, atque vehemētiorem, propè finem autem est remissior atq; imbecillior; quam ob causam euadit tunc motus tardior, atque debilior.

Opinio alientium proiecta moueri ob virtutē quādam ipsi à proiiciente impressam.

Fundamentum & firmamentum huius opinionis, est hoc. Cum lapis separatus à proiiciente fertur per aërem, aut à nullo mouetur, aut à proiiciente, aut à seipso, aut ab aëre, aut à virtute quadam ei impressa: sed quatuor priora dici non possunt, ergo lapis tunc mouetur à virtute impressa. Minor ita probatur; tria illa priora, sunt contra illas tres propositiones tātōpere commendatas ab Aristotele, de

Confirmatio opinionis.

quibus diximus initio huius quæstionis; quartum autem, quod nimirum proiecta moueantur ab aëre, non est verisimile. Primò, quia sic non soluitur quæstio, sed transfertur à lapide proiecto ad aërem; de quo similiter vt de lapide quæri potest, à quo is moueatur, cum est separatus, & lóge remotus à proiiciente: nam si dixeris eum moueri per vim acceptam à proiiciente, cur non itidè lapis per vim sibi impressam à proiiciente moueri queat? Secundò. Si talis motus fit ab aëre; ergo cum flante vehementissimo Borea, aër sit maximè motus & concitatus, si túc lapis in sublime proiiceretur, is ab aëre multo celerius & longius ferri deberet, quàm cum manu hominis proiiceretur, quod est tamen contra experientiam. Tertiò, Vt possit aër promouere lapidem iactum, vel sursum, vel deorsum, quatenus partim est leuis, & partim grauis, vt docet Aristoteles 3. lib. de Cælo text. 28. attamen quomodo mouere poterit lapidem, cum is proiicitur in transuersum, vel ad dextram, vel ad sinistram, vel ante, vel retro, vel cum torquetur in gyrum vti fit in trocho? Quartò, Cur si iaciatur pluma, non fertur ab aëre, nec tam vehementer, nec tam lóge, quam magnus lapis, cum tamen pluma vt minus resistens aëri, magis ab eo moueri deberet? Quintò, Lapis, vel iaculum in scopum aliquem iactum, directò tendens, scopu attingit; at quis hoc tribuat aëri, cum is ex se non habeat, vt directò rēdat aliquo præterquam ad suum locum naturalē: nam licet extrinsecus ab aliquo motus, per se aliquantulum moueatur, mouetur tamen vagè, quasi fluctuans, nec præfinitum aliquem locum petens. Adhæc, Iulius Scaliger in opere suo aduersus Cardanum, exercitatione 28. alia quædam argumenta affert, vt ostendar causam motus projectorum, non esse assignandam aëri. Cum igitur motus projectorum non fiat ab aëre, nec ab aliis causis superius commemoratis, relinquitur ipsum effici à virtute impressa corpori, cum id projectum fuit ab ipso proiiciente. Concedunt quidem isti aerem præbere aliquantulum adiumenti motui violento projectorum, ipsumque quodammodo promouere, negant tamen aerem, aut esse principem causam eiusmodi motus, aut etiam ei conficiendo esse necessariam. Addunt illud, motum projectorum esse vnum numero, & continuum propter vnitatem numeralem virtutis impressæ: quod si is ab aëre fieret, cum multæ, ac variæ sint partes aeris quæ successiuè propellūt lapidem, non esset motus continuus, quod est contra rationem & experientiam; quis enim dicat motum sagittæ, quæ tanta vi & celeritate fertur per aerem; aut globi, qui displota bombarda, tanto impetu iacitur, non esse vnum numero, & continuum; sed esse millies interruptum, toties nimirum quot sunt partes aeris mouentes vna post aliam? Hæc isti.

Refellitur

Refellitur opinio faciens causſam motus proiectorum, virtutem quandam impreſſam proiectis.

C A P. V.

Nunc opinionem falſam eſſe perſpicuum fiet, ſi primùm doceamus, ſecundum Ariſtot. & Peripareticos, cauſſam motus proiectorum, eſſe aërem, non autem virtutem aliquam impreſſam. Deinde, ſi demonſtremus vim iſtam impreſſam, vix, ac ne vix quidem defendi poſſe. Quàm fuerit certa, & conſtans ſententia Ariſtorelis, aërem eſſe cauſſam motus proiectorum, ex multis locis, quæ nunc indicabimus, maniſeſtiſſimum erit. Primò, in lib. 4. Phyf. text. 68. ſic ait. *Mouentur proiecta, eo qui impulit non tangente, aut propter contrarij circum obſiſſentiam, ſicut quidam dicunt.* (Hanc opinionē, quam Alexander tribuit Platoni, Ariſtot. refellit 8. Phyf. text. 82.) *Aut ex eo, quod pellit pulſus aër, (& hæc eſt ſententia ipſius Ariſtot. vt patet ex 8. Phyf. text. 82. & 3. lib. de Cælo text. 28.) motu velociori, quàm ſit pulſi latio qua fertur in proprium locum. in vacuo autem nihil horum erit.* Et hoc loco duo colligimus. Vnum eſt, Ariſtotelem memorando cauſſas motus proiectorum, duas tantum ponere, vtramque autem in aëre, virtutis autem impreſſæ nullam prorſus mentionem facere: Alterum eſt, Ariſtotelem aſſerere in vacuo non poſſe fieri motum proiectorum, at ſi is motus ſit à virtute impreſſa, & non ab aëre, poſſet etiam fieri in vacuo. Secundò. Ariſtoteles, ponens hanc quæſtionē de motu proiectorū in 8. Phyf. text. 82. eam ſolui cauſſam huiuſmodi motus non aſſignans virtuti impreſſæ, ſed aëri vel aquæ, hoc eſt medio in quo ſit morus: & ibidem ſubdit, motum proiectorum, non eſſe vnum numero, & continuum, ſed eſſe multos motus ſibi inuicem conſequentes, vel contiguos; propterea quod ſunt multæ, ac diuerſæ partes mediij, quæ ſucceſſiuè mouent corpus proiectum: at ſi talis motus fieret à virtute impreſſa, nulla reddi poſſet cauſſa cur is non eſſet cōtinuus; quod bene intelligentes defenſores virtutis impreſſæ, conuenienter dogmati, quod ſuſceperunt defendendum, aſſerunt motum proiectorum eſſe vnum numero & continuum. Terriò. Ariſtot. 2. lib. de Cælo text. 35. ait proiectis ineſſe maiorem celeritatem in medio motu, quàm vel in principio, vel in fine: Si autem proiecta mouerentur à virtute ipſis impreſſa, oporteret eorum motum maximè velocem eſſe in principio, tunc enim virtus impreſſa, cum tunc recens producta fuerit à proiiciente, deberet eſſe maior: ſicut aqua calefacta ab igne, magis calida eſt cum primùm ſeparatur ab igne, quàm reliquo tēpore quo manet ab igne ſeparata. Quartò. In lib. 3. de Cælo text. 28. facit Ariſtoteles duas ſpecies motus proiectorum; vnum mo-

*Laculentiffi-
ma Ariſtote-
lis teſtimonia*

Aa

tum omnino violentum, vt cum lapis sursum proiicitur, quem ait solum effici à potentia, id est à principio motiuo, quod est extra lapidem: Alterum partim naturalem, partim violentum, vt cum lapis magna vi ab aliquo proiicitur deorsum, nam ferri deorsum naturale est lapidi, & fit à natura eius, quæ est principiū eiusmodi motus, tanto autem impetu ferri, non est ei naturale, sed violentum, & fit à principio extrinseco: vtrumque autem hunc motum violentum projectorum vult Arist. fieri à potentia, tanquam à causa principali, ab aëre autē, ceu ab instrumento, cum enim is partim sit grauis, & partim leuis, commodè potest inseruire vtrique motui. postea, subiungit Aristoteles hæc verba, *Quapropter, & non sequente eo quod mouit, fertur, quod vi motum est: si enim non esset tale aliquod corpus (intelligit autem medium, hoc est vel aërem, vel aquam) non vtrique esset qui vi sit motus: & cum quoque qui secundum naturam vniuscuiusque sit, motum, promouet eodē modo.* En totam causam motus projectorum, siue is sit omnino violentus, siue sit partim naturalis, & partim violentus, Aristot. attribuit aëri: de virtute impressa nullum verbum. Quintò. In libello de somniis cap. 2. ita scribit Arist. *Cum quis mouet aquam, vel aërem, hoc aliud mouet, & hoc item aliud, & quiescente illo, accidit huiusmodi motum procedere vsque ad aliquid illo qui mouet non presente*, quæ verba explanans Themistius in sua paraphrasi cap. 9. hæc scribit. *Simul atque telum de manu iaculantis recessit, longius quasi suo motu fertur, propterea, quod ille qui mittit, primo rem aërem commouet, qui collisus subinde, alium aërem propellit, atque hic deinceps alium continenti serie, donec vires senescant, atque ita telum quiescat.* simile quoque est quod ab Aristotele scribitur in lib. de Diuinat. per somnum cap. 2. Arist. etiam Sectione 11. Problemate 6. mentionem faciens eorum, quæ projecta feruntur per aërem, huiusmodi motus causam attribuit aëri. Sextò. Aristot. in lib. de Quæstionibus mechanicis quæst. 33. ad hunc modum scribit. *Cur quippiam, non secundum peculiarem sibi fertur lationem, impulsore alioquin non consequente? An videlicet, quoniam primū id efficit ut alterum impellat, illudque rursus ut alterum cessat autem quando non potest amplius facere primum impellens, id quod fertur: ut impellat, & quando ipsius latis grauitas nutu suo declinat, magis quam impellentis in ante sit potentia.* Hactenus Aristot. ex cuius tam multis locis, liquido cernimus, eum causam motus projectorum semper referte ad aërem, vel aquam, vel medium, per quod fit eiusmodi motus; de virtute autem impressa nullum vquam verbum facere.

*Testimonia
Simplicij,
Themistij,
& Auerrois.*

Hanc Aristotelis sententiam luculenter exponit, & doctè, copioseque tractat Simplicius 8. Phys. super text. 82. & Themistius in sua paraphrasi: Auerroes etiam ibidem eruditam facit digressionem de motu projectorum, enarrans singulare ingenium & naturam aëris,

& aquæ, & admirabiles horum corporum proprietates.

Verum, omiſſis (breuitatis ſtudio) aliorum Peripateticorum teſtimoniis, vnum modò D. Thomam, ad id de quo nunc agitur confirmandum, teſtè excitabimus, quòd eius auctoritas magnù (& quidem merito) pòdus habeat, plurimùmq; valeat apud eos quibus cum nobis eſt de hac quæſtione diſceptatio. Is igitur in 3. lib. de Cælo ſub finem lectionis ſeptimæ exponens text. 28. hæc ſcribit, *Non eſt intelligendum, quòd virtus violenti motoris imprimat lapidi, qui violentè mouetur, aliquam virtutem per quam moueatur; ſicut virtus generantis imprimat genito formam, quam conſequitur motus naturalis. Nā ſic motus violentus eſſet à principio intrinſeco, quòd eſt contra rationem motus violenti. Sequeretur etiam, quòd lapis eo ipſo, quòd per violentiā moueretur localiter, alteraretur; quòd eſt contra ſenſum. Motor igitur violentus ſolum imprimat lapidi motum, quòd quidem fit dum tangit ipſum: ſed quia aër eſt ſuſceptibilior talis impreſſionis, tum quia eſt ſubtilior, tum quia eſt quodammodo leuis, violentius mouetur per impreſſionem violenti motoris, quàm lapis: & ſic deſinente violento motore, aër ab eo motus, vltèrius propellit lapidem, & etiam aërem cōiunctum, qui etiam mouet lapidem vltèrius, & hoc fit quouſque durat impreſſio primi motoris violenti, vt in 8. Phy. demonſtratum eſt. Et inde eſt, quòd quamuis motor violentus non ſequatur ipſum mobile, ita vt præſentialiter ipſum moueat, tamen mouet per impreſſionem aëris. Si enim non eſſet tale corpus, quale eſt aër, non eſſet motus violentus. Ex hoc patet, quòd eſt inſtrumentū motus violenti neceſſarium, & non ſolum propter bene eſſe. Hæc D. Thomas, qui his verbis oſtendit perſpicuè cauſam motus proiecctorū eſſe aërem, & quemadmodū is fiat ab aëre, diligèter & accuratè declarat, & opinionē illā de virtute impreſſa, funditus euertit.*

*Grauiſimū
& præclarif-
ſimum D.
Thomæ teſti-
monium.*

Verum quia motum proiecctorum non à virtutē impreſſa, ſed ab aëre, ſecundum Ariſtot. & Peripateticos, proficiſci, ſatis eſt adhuc (vt mihi quidem videtur) explicatum his conſequens eſt, vt illam virtutem impreſſam, inanem vel potius nullam eſſe doceamus. Primū igitur, videamus quid ſit; tum, quomodo generetur; poſtremò, quæ ratione recipiatur in corpore proieccto. Aiunt iſti virtutē impreſſam eſſe qualitatem motiuam. Ergo cum mouet ſurſum, erit leuitas: cum mouet deorſum, erit grauitas: at cū mouet lapidem dextrorſum, ſiniftrorſum, antrorſum, retrorſum, cum mouet totam, vel trochū vertit in orbem, qualis erit virtus motiua? poſtea, ſi virtus mouens lapidem ſurſum eſt leuitas, aut iſta leuitas diſfert ſpecie à leuitate aëris, vel nō diſfert ſpecie: ſi diſfert ſpecie, quo pacto igitur petit eundem locum, & mouet lapidem ad eundem locum ad quem moueret leuitas aeris? diſtinctio enim tam motuum localium, quàm virtutum motiuarum, ſpectari debet ex terminis, & locis ad quæ terminantur motus. His accedit, quòd ſi leuitas virtutis impreſſæ ſpecie diſfert à

*Multis argu-
mētis virtus
illa proiecctis
impreſſa ex-
ploditur.*

Aa ij

leuitate aëris, vel ignis, vni erunt duo contraria; nam grauitati terræ, erit contraria leuitas ignis, & leuitas virtutis impressæ. Sin autem leuitas virtutis impressæ non differt specie à leuitate aëris, vel ignis, quomodo habent tam diuersas causas efficientes, tam diuersum modum productionis, & tam diuersas alias multas conditiones? Deinde, vnum contrarium non inducitur in subiectum, in quo est alterum contrarium, nisi cum remissione illius, quemadmodum calor non inducitur in aquam, nisi cum remissione frigoris; quantum enim caloris acquirit aqua dum subditis ignibus calefit, tantum amittit frigoris; & quo magis fit calida, eo minus frigida euadit: ergo cum lapis proicitur sursum si producit in eo virtus motiua, quæ est leuitas contraria grauitati lapidis, necesse erit illius inductione minui grauitatem lapidis, & quo maior est illa leuitas, eo minorem reddi grauitatem lapidis; quare cum lapis mouetur sursum, minoris esset grauitatis, atq; ponderis, quàm cum reuertitur deorsum. Quinetiam, si quis esset tantis lacertis, ac viribus, vt posset lapidem proicere vsque ad concauum lunæ, imprimeret in eo summam leuitatem, quæ esse posset, quamobrem expelleret à lapide omnem grauitatem: hoc autem, quàm sit contra rationem & experientiam, nemo est qui non intelligat. Præterea, cum lapis mouetur deorsum à proiciente maiore vi & celeritate, quàm ei cõueniat secundum naturam suam, imprimeretur ei virtus motiua quæ est grauitas, non differens specie à grauitate naturali lapidis, cum vtraque moueat lapidem ad eundem locum, verum vna magis, altera minus velociter, magis autè & minus non variât speciem: Sed hoc fieri non potest; nam hoc posuit, essent duo accidētia tantum differentia numero in eodem subiecto, hoc est duæ grauitates in lapide, vna ei naturalis, altera in eo violētè impressa. Si dicas fieri ex vtraque vnum accidens, vnamque grauitatem intensionem; falleris, cum enim grauitas lapidis sit ei naturalis, grauitas autem impressa sit ei violenta, non potest illa per hanc augeri, nec vtraque potest esse vnus rationis. Quid? quod grauitas terræ est summa, nec potest amplius intendi? Adde, quod si augetur grauitas, augeri deberet etiam pondus; quare lapis sic proiectus deorsum, ponderosior fieret, quàm antea erat, & quàm erit postea. Adhæc, grauitas solet mouere magis deorsum dupliciter; vel ratione intensionis, magis enim mouebit deorsum grauitas vt octo, quàm grauitas vt quatuor; vel ratione extēisionis, si ea sit in ampliore materia, habeatq; maiore molem: saxum enim ingēs ex sublimi cadēs, maiori celeritate fertur deorsum, quàm exiguus aliquis lapis. Atque hic locum habet permulgata illa apud Philosophos sententia, in maiori corpore est maior virtus. Cū igitur, quādo lapis proijcitur deorsum,

nec

nec grauitas eius augeatur intensiue, quippe cum ea sit summa, quæ ampliùs intendi nequit; nec augeatur extensiue, non enim lapis tunc secundum molem euadit maior; relinquitur eum nullam grauitatem extrinsecus accipere à proiiciente, nec qualitatem motiuam, nec virtutem aliquam impressam.

Sed nunc videamus, qualis sit productio istius virtutis impressæ. Et primùm, quæro à quo producat; dicunt eam produci à proiiciente: sed qui fieri potest, vt eadem numero manus nunc producat lenitatem in lapide, cum mouet eum sursum, nunc grauitatem, cum mouet deorsum, nunc alias qualitates motiuas, cum mouet antrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, retrorsum, & in orbem? Et vt quiuis, quotiescunque ei collibitum fuerit, tanta facilitate producere queat quaslibet qualitates motiuas? qua ratione cū lapis iacitur funda, vel arcu sagitta, vel bombardæ globus, ista virtus motiua imprimitur, & producitur in eiusmodi corporib⁹ proiectis? Deinde, quæro, per quam speciẽ motus producat ista virtus impressa? respondunt eam produci per motũ localem; neque enim alius tunc concurrat motus: Atqui motus localis secundum Aristot. 8. Phys. 59. per se nullam formam de nouo generat, aut corrumpit in mobili. Et virtus motiua, cum sit qualitas realis, nõ potest aliter produci, quàm per generationem, vel alterationem. Ad extremum, quæro an ista qualitas, & virtus impressa, educatur ex potentia materiæ quæ est in lapide: at hoc non potest fieri sine præuia alteratione subiecti; vel extrinsecus adueniens adiungitur lapidi, at sic crearetur ex nihilo. Et nulla forma extrinsecus aduenit materiæ (auctore Arist. 2. lib. de Generatione. animal. cap. 3.) præter humanam mentem.

Restat, vt discutiamus vbi recipiatur ista virtus impressa in lapide. an in superficie sola, vel tantum in vna aliqua parte lapidis? quomodo igitur lapis mouetur secundum omnes partes æqualiter & æquẽ cito? si recipitur in cunctis partibus lapidis, qui potuit ista virtus, tam cito peruadere, & permeare per omnes partes lapidis citra vllam alterationem lapidis? Deinde, cum lapis magna vi sursum iacitur, secundum istos imprimitur in eo magna vis motiua, quæ est leuitas: at quo pacto tanta leuitas, tam cito produci potuit in lapide, in quo est summa grauitas illi contraria? nulla enim qualitas habens contrarium in subiecto sibi resistens, statim producitur perfecta, sed primum generatur imperfecta, post perficitur paulatim, idq; accedit ob resistantiam qualitatũ contrariarũ, quæ est in illo subiecto. Valeat igitur ista virtus impressa, quæ nihil habet solidũ & firmũ, nihil rationi, nihil experientiæ, nihil deniq; Peripateticæ doctrinæ cõsentaneum.

Reliquum est, vt rationes soluamus quibus astruebatur & confir-

mabatur hæc virtus impressa; vel potius quibus probabatur causam motus proiectorum, ad aërem referri non posse. Ad primam rationem respondemus hoc modo. facilius aër mouetur & mouet, motum etiam quem ab impellente accepit, illo cessante, & ipse durius retinet, & aliis citius impertitur, quàm lapis, & aliud quoduis corpus durum: idque euenit ob magnam tenuitatem aëris, eiusque quoquo versus mobilitatem; quocirca, cum proiicitur lapis, vis & impressio proiicientis, magis recipitur, & seruatur in aëre, & ab vna parte aëris transfunditur ad alias, quàm in lapide. Perpende verba D. Thomæ, quæ superius ex 3. lib. de Cælo adduximus; & doctam illam digressionem Auerroes de Motu proiectorū, quæ est in 8. lib. Phys. Comment. 82. hanc enim solutionē valde illustrant. Ad secundam. Licet flante vento torus aër commoueatur, tamen pars aëris quæ tangit lapidem, magis vnire & coniunctè mouetur à proiiciente; ideòq; maiorem ab eo vim accipit ad promouendum lapidem eiusque motum aliquandiu continuandum, quam ab vilo vento. Ad tertiam. Aër licet facilius mouear deorsum & sursum quàm alio modo, tamen sicut ob humiditatem & tenuitatem suam facile terminabilis est extrinsecus quocunque termino alieno, & figurabilis quacunque figura: sic etiam est mobilis quouis genere motus, & secundum quilibet partes; & multo facilius, quàm lapis, vel aliud corpus solidū, & durum. Ad quartam rationem respondere possumus, id quod Arist. respondet ad similem quæstionem in libro de Quæstionibus mechanicis quæstione 34. hæc scribens. *Cur neque parua valde, neque magna longe proijci queunt? an quia necesse est, quod proijcitur; & impellitur, & simul contra niti ei unde impellitur? quod autem ob magnitudinem parua longe proijci possunt, nihil cedit, aut propter imbecillitatem nō contra nititur, non efficit proiectionem, aut impulsione.* An quia tantum fertur, id quod fertur, quantum aëris mouerit ad profundum, quod autem non mouetur, neque mouebit quidpiam; accidit autem illis, ambo isthac habere; valde enim magnum, & valde paruum, seu non mota existunt; alterum namque nihil mouet, alterum autem nihil mouetur. Oportet igitur, id quod proijcitur, commensurationem quandam habere ad id quod proijcit. hæc tenus Aristot. Ad quintam. Quemadmodum cum nōs loquimur, nostra voce ac sermone formamus proximum aërem, & ille similiter alium, atque ita deinceps; sicque vox, & sermo perfertur per aërem vsque ad aliquod spatium, ita etiam proiciens proximum aërem mouet, & dirigit aliquo, hic simili directione mouet alium, & hic similiter alium, sicque procedit directo impulsus proiicientis in lapide per aërem, vsque ad terminum intentum. Verum, tam de hac quæstione, quàm de vniuersa diuisione motus in naturalem & violentum, satis dictum sit.

*Cur neque
nimis magna
neque nimis
parua longe
proijci possunt.*

*Exponitur tertia diuifio motus in partes eius quantitatiuas,
& agitur de continuitate motus.*

CAP. VI.

TERTIA diuifio motus, est in partes eius, vt vocant quantitatiuas; est enim motus quantus, & continuus, ac proinde non solum diuifibilis in partes eiusdem rationis, sed etiam infinite diuifibilis. Diuiditur autem motus, in ea quæ dicuntur, moueri, & ea quæ vocantur mutata esse: illa sunt partes motus, hæc sunt termini motus; & habent se in motu, sicut puncta in linea, & instantia in tempore. De his mutatis esse, & de ipsis moueri, quæ sunt partes motus, multa præclara theoremata explicat Aristoteles in 6. lib. Phys. Verum, quia diuifio motus in suas partes quætitatiuas, oritur ex continuatione eius, de hac prius agendum est. Videamus igitur, primum quidem, an motus sit continuus: tum verò quæ sit causa eius continuationis, quam habet in se motus.

Motum esse continuum, affirmat Aristot. 3. Phys. text. 1. scribens *Probatum motum esse ens* motum esse de genere continuorum: & in 4. Phys. text. 99. ait hæc *successuum, atque continuum.* tria, magnitudinem, motum & tempus, esse continua; tempus quidem propter motum, hunc autem propter magnitudinem: & quæcunque Aristot. in 6. lib. Phys. de motu demonstrat, ea non conuenirent motui, nisi is esset continuus: cumque motus mensureretur tempore, est enim tempus numerus motus secundum prius & posterius, quemadmodum ipsum tempus est continuū, ita etiā oportet motum esse cōtinuum. Adde, quod motus est ens successiuū, ergo continuū; nam si esset discretum, componeretur ex ipsis mutatis esse, & mutata esse, essent inuicem immediata, quod tam est hic impossibile, quàm est in punctis & linea, in tempore item atque instantibus. Esse autem motum ens successiuum, per se clarum est; nam si esset permanens, non esset motus, quod enim manet non mouetur, & quod mouetur, non manet, si enim manet, quiescit, quid enim est rem manere, nisi eam similiter se habere nunc vt prius: at hoc ipsum est quiescere secundum Arist. 6. Phys. text. 73. Verum cōtinuitas, & successio motus euidenter concluditur ex definitione motus; si enim motus est actus entis in potētia prout in potentia, necesse est, id quod mouetur dum mouetur partim esse actu, partim potentia, ergo successiuè mouetur; si enim simul fieret motus & in instanti, totus esset actu, & tunc non diceretur moueri, sed iam mutatum esse. Rectè igitur dixit Auerr. ex definitione motus apparere statim eius continuitatem. Sed dices, Aristotelem lib. 8. Phys. solum motū circularem facere continuum: respōdeo ibi Aristotele sumere cōtinuū pro perpetuo & sempiterno,

Aa iiij

cuius nec sit initium aliquod nec vllus finis. Cum etiã Peripatetici aiunt augmentationem non esse motum continuum, significare volunt vniuersam augmentationem viuentis, quæ sit ab ortu eius vsque ad ætatem consistentiæ, non vnũ esse numero motum, qui fiat æquabiliter & continuè, sed eam sæpe interrumpi, & inæquabilem esse, & vt Commentator dixit 3. Phys. comm. 6. constare ex multis motibus & multis quieribus. Tota igitur accretio viuentis, non est vnus motus continuus; singulæ autem augmentationes, quas vocant partiales, dum fiunt, sunt motus continui. Motum igitur (loquimur autem nunc de motu propriè dicto excludendo omnes mutationes instantaneas, cuiusmodi est generatio, corruptio, illuminatio & aliæ similes) continuum esse manifestum est.

*Quæ sit causa
sa continua-
tionis motus.*

Deinceps aperiendum est, quæ sit causa huius continuitatis. Aristoteles variè loquitur de causa continuitatis motus; nam in categoria Quantitatis, ait motum esse quantum propter tempus; cum idem scripserit 4. Phys. text. 99. è contrario tempus esse continuum propter motum. In 2. autem lib. de Generat. & Corrupt. text. 62. ait motum esse continuum, propter id quod mouetur, hoc est ratione subiecti in quo est motus; nõ autem propter id in quo fit motus, nisi fortè in motu locali. huic autem sententiæ contrariam omnino sententiam pronuntiat in 5. lib. Metaphys. text. 18. affirmans motum esse quantum, non propter id quod mouetur, sed propter id in quo fit motus, quod in motu locali est spacium, in aliis moribus est forma quæ per motum acquiritur.

Verum, si rem ipsam diligenter expendamus, atque consideremus, proculdubio cognosceremus quæ ab Aristot. de continuitate motus scripta sunt, ea non solum non pugnare inter se, sed etiam verissimè in motum omnia conuenire. Etenim, motus dicitur continuus propter tempus, non secundum se, nec secundum naturam, cum enim motus sit natura prior tempore quippe cum hoc sit quasi passio quædam illius, potius tempus est continuum propter motum, quàm è contrario: sed motus dicitur continuus propter tempus, secundum nos, & in ratione mensurabilis, & mensuræ; nos enim quantus sit motus, & an is sit continuus, an interruptus, metimur & cognoscimus ex tempore; dicitur enim aliquis deambulasse per vnã horam cõtinuè, quia nulla fuit pars horæ, in qua non deambulauerit. Porro sciendum est, duplicem esse quantitatem motus, vnã secundum extensionem, quam accipit à subiecto in quo est, nam sicut albedo, calor, & aliud quoduis accidens extenditur secundum extensionem subiecti, sic etiam motus. Quis enim non intelligit, motum brachij maiorem & ampliorem esse ratione subiecti in quo est, quàm motum

folius digiti, & motum totius corporis, quàm motum folius brachij; & hoc modo Arist. 6. Phys. text. 33. ait motum diuidi secundum diuisionem mobilis, & demonstrat sicut totus motus est totius mobilis, ita partes motus esse partium mobilis. Altera est quantitas & continuitas motus secundum successionem, & durationem, quæ aduenit ei propter id in quo, vel ad quod fit motus, id dico, quod per motum acquiritur; nam quia terminus ad quem successiue acquiritur, & non totus simul in instanti, ideo motus existit successiuius, indeque capit suam durationem. Exempli causa, motus localis est successiuius, quia partes magnitudinis, & spatij per quod fit motus localis successiue transeuntur una post aliam; calefactio item est motus successiuius, quia calor non totus simul acquiritur, sed gradus post gradum, & pars post partem successiue producitur.

Verum, hoc interest inter motum localem, & alterationem, quod motus localis potest esse continuus, etiam si spatium per quod fit, non sit totum continuum, si enim è concavo lunæ lapis moueretur usque ad terram, motus eius esset continuus, nihil enim esset, quod eum interrupteretur, spatium tamen quod transitur, non esset continuum, ignis enim & aer non sunt elementa continua, sed tantum contigua; atque hoc etiam videtur innuere Arist. 5. Phys. text. 23. secundum expositionem Themistij. Alteratio autem, vnus & continuus motus esse nequit, nisi sit vna numero qualitas, quæ successiue sine vlla eius intermissione acquiritur. Causa verò huius differentiæ inter motum localem & alterationem, in est eo, quod motus localis, non est idem re quod spatium, sed est idem, quod ipsum mobile aliter & aliter se habens super spatium; & quia satis est ut spatium sit contiguum, quo mobile possit continue aliter & aliter se habere super ipsum, idcirco ad continuitatem motus localis, non est necessaria continuitas spatij: At vero, quia alteratio est idem re quod qualitas, quæ acquiritur per alterationem, ideo ad continuitatem alterationis. necessaria est vnitas numeralis, atque continuitas qualitatis.

Ad continuitatem motus localis, non est necessaria continuitas spatij per quod fit motus.

De duplici genere partium motus, altero secundum extensionem, altero autem secundum successionem.

C A P. V I I.

 N S T A T igitur duplicem esse continuitatem motus, vnâ secundum extensionem, alteram secundum successionem & durationem: & illam quidem motum accipere à subiecto in quo est, hanc verò ab eo in quo fit motus, & quod per motum acquiritur. Ex quo necessario etiam efficitur, esse duplices partes quan-

*Quinque dif-
ferentia inter
partes motus
secundum ex-
tensionem, &
secundum suc-
cessionem.*

titatiuas motus, alteras secundum extensionem, & alteras secundum successionem, ac durationem. Inter has autem partes plurimum interest. Primum enim, illas motus habet propter subiectum in quo est, non secus, atque cætera accidentia, quæ sunt extensa & diuisibilia propter subiectum in quo inhaerent: has autem habet motus propter terminos à quo, & ad quem; qui cum sint inuicem oppositi, & habeant gradus secundum quos intenduntur, ac remittuntur, partibiliter, ac successiue acquiruntur & perduntur. Deinde, illas metimur per quantitatem subiecti, quo enim subiectum est maius, eo necesse est eas partes motus, quæ sunt secundum extensionem, plures & ampliores esse: has autem partes, quæ sunt secundum successionem ac durationem, metimur tempore; est enim tempus numerus motus secundum prius & posterius, motus autem habet prius & posterius, non propter extensionem, quam habet in subiecto, sed propter successionem, quam habet in amissione & acquisitione terminorum. Præterea, partes motus secundum extensionem, sunt simul, si enim mouetur totum aliquod mobile, necesse est vnà etiam omnes partes eius moueri: partes autem secundum successionem, impossibile est, vel quantumuis paruo temporis spacio, simul esse: est enim contra rationem, & naturam rei successiuæ, vt partes eius simul sint. Adhæc, habere partes secundum extensionem, per accidens conuenit motui, sicut etiam ipse per accidens extensus est, nimirum propter subiectum: habere autem partes secundum successionem, per se conuenit motui; tum quia motus per se est ens successiuum; tum quia est idē re, quod res ipsa quæ per motum acquiritur, à qua ipse accipit successionem: quemadmodum quod calor sit extensus, extrinsecus, & per accidens ei conuenit, quod autē habeat gradus secundum quos intendatur & remittatur, intrinsecè, ac per se ei conuenit. His accedit, quod motus localis & partes eius, secundum extensionem non possunt esse continuæ, nisi ipsum mobile sit omnino continuum, si enim mobile esset corpus aliquod coagmentatum ex variis partibus, non quidem inter se continuus, sed tantum contiguus, motus eius secundum omnes partes non esset continuus; nam sicut totus motus habet continuitatem extensionis à toto mobili, ita partes motus à partibus mobilis: quare si partes mobilis non sunt inuicem continuæ, nec partes motus inter se continuæ esse poterunt: at motus localis potest habere partes secundum successionem continuas, etiam si id in quo fit motus, ipsum dico spacium, quod motu locali pertransitur, non sit omnino continuum; quemadmodum paulò supra ostendimus.

Quod autem necesse sit motum habere in se vtranque continuitatem, extensionis nimirum & successionis, perspicuum est. Etenim

subiectum motus propriè dicti, cuiusmodi est alteratio, augmentatio, & motus localis, non est sola forma, nec materia, sed totum compositum, quod est corpus habens extensionem, & distantiam partium; ergo necesse est motum qui recipitur & inhæret in eiusmodi subiecto, effici quoque corporeum, eiusdem continuitatis & extensionis participem. Si quis autem contendat, proprium subiectum alterationis, quæ versatur in primis qualitatibus, non esse compositum, sed materiam primam, putans in ea tanquàm in subiecto (vt vocant) inhætionis, recipi, & hæere primas qualitates; is nihilominus fateri debet, alterationem habere pro subiecto rem quandam. Siue enim quantitas sit materiæ primæ cõiuncta & inseparabilis, siue non sit, semper tamen cætera accidentia præsupponunt quantitatem in materia, quippe cum ea prima omnium accidentium adueniat materiæ, nec materia accipit reliqua accidentia, nisi prius assecuta fuerit quantitatem, priùs dico, vel ordine temporis, vel certè (de quo inter omnes conuenit) ordine naturæ. Quod etiam motus habere debeat quantitatem successionis, satis explicatum est paulò superius, cum motum esse debere ens successiuum, & continuum ostenderemus.

*An continuatio & successio sint de essentia motus, an
potius sint eius accidentia.*

CAP. VIII.

SED quæri potest hoc loco, an continuitas sit de essentia motus, an potius sit accidens eius? Equidem respondeo, hac de re duo esse certa, & vnum esse dubium atque incertum. Primò enim certum est, continuitatem extensionis esse accidentariam motui, nimirum, propter subiectum eius; sicut enim calor, albedo, & alia accidentia dicuntur quanta, & diuisibilia per accidens, ratione subiecti, sic etiam motus. Deinde, illud etiam certum est atque indubitatum, continuitatem successionis per se conuenire motui, & ab eo esse inseparabilem; conuenit enim omni, & per se ac primò soli motui, & semper. Illud autem dubium est, an continuitas successionis sit de essentia motus, an sit tantum propria passio consequens eius essentiam.

Ac videtur quidem eiusmodi continuitas, non esse de essentia motus; tum quia Aristoteles 5. Metaphy. tex. 18. excludit motum à categoria Quantitatis, affirmans eum esse quantum propter id in quo sit motus; & Auerr. 4. Phys. comm. 119. ait tempus mensurare quantitatem accidentem motui, significans his verbis quantitatem esse accidens motus; & 3. Phys. com. 6. inquit ex prima definitione motus apparere.

continuitatem eius; quasi continuitas non quidem ingrediatur, sed tantum consequatur definitionem & essentiam motus: tum etiam, quia cum tradantur in 3. Phy. tres definitiones motus, in earum nulla ponitur continuitas.

E contrario autem, illud vehementer vrget, quòd motum esse ens successuum, videatur esse prædicatio essentialis, & non videatur posse abstrahi motus à successionem, id est perfectè secundum essentiam suam intelligi, non simul intelligendo successionem; & nulla re alia videretur motus propriè dictus, distingui posse à mutatione, quàm quod ille est successuum, hæc autem minimè. Denique, si eiusmodi continuitas est propria passio motus, non careret Aristoteles reprehensione, qui eam nusquam de motu demonstrauerit: & cum motus alterationis non sit aliud, quàm ipsamet qualitas, vt fluens, & (vt ita loquar) fiens, qui potest eiusmodi fluxus sine aliqua successionem cogitari? Ego tamen video vtramque partem huius questionis probabilem esse, verisimilius tamen puto continuitatem non esse de essentia motus, sed esse veluti quandam propriam passionem motus, ex natura eius manantem.

Obserua diligenter hanc distinctionem & differentiam, inter continuitatem & successuum motus.

Sed fortasse his hæc posset melius dirimi hac distinctione. Aliud est in motu successuum, & aliud continuitas; successuum motus oritur ex eo, quòd terminus ad quem non totus simul, sed per partes, vna post aliam, acquiritur; ex quo fit, vt necesse sit eiusmodi acquisitionem esse successuam. Potest tamen hæc successuum esse continua, & non continua; partes enim termini ad quem, possunt acquiri successuè dupliciter, vel continenter, & sine vlla interruptione; & sic acquisitio earum est successua & continua; vel successuè quidem, sed interruptè, ita vt vno instanti producatur aliquid formæ, tum interposito aliquanto tempore, in alio instanti producatur aliquid aliud formæ, & sic deinceps productio formæ procedat vsque ad finem; successuè quidem, sed non continuè. Atque hoc modo, censent nonnulli augmentationem esse motum successuum, existimantes in augmentatione produci quantitatem per minimas partes, successuè quidem, sed non continuè. Cum igitur aliud sit in motu successuum, & aliud continuitas; diceret aliquis, nec sanè, meo iudicio, ineruditè; successionem quidem esse de essentia motus propriè dicti, cum is sine hac cogitari nequeat; continuitatem autem esse passionem fluentem ex natura motus. Ergo, prima definitio motus, manifestè ostendit successionem motus, vt quæ sit de eius essentia: continuitatem autem eius, non tam manifestè declarat; ea tamen ex illa definitione necessario concluditur tanquam passio & affectio motui necessario conueniens, & omnino inseparabilis. Nā successuum quæ sit per instantia inui-

inuicem discreta, non est vnus motus numero, sed variz mutationes, in quarum singulis, mobile dici quidem verè potest mutatum esse, sed non moueri; at in motu mobile ita mutatum est, vt etiam dum est motus, actu moueatur. Nec mutatio instantanea est actus entis in potentia, prout in potentia, sicut habet definitio motus; sed est actus mobilis, prout iam est actu mutatum, vel ad totam formam, vel ad aliquam eius partem, quæ in instanti producta fuit. Sed dices, si continuitas nō est de essentia motus, qua igitur re motus propriè dictus essentialiter differt à mutatione? An quia motus est actus entis in potentia prout in potentia, non autem mutatio, vt proximè ante ostēdimus? An propter terminos à quo & ad quem, qui in motu propriè dicto, ambo sunt (vt vocant) positiui, contrarij partibiles, & partibiliter acquisibiles? An in motu propriè dicto perse, ac necessario inest successio; in mutatione autem, aut nulla vnquam est successio? quia forma semper tota simul in instanti producitur, vt fit in generatione substantiali; vel si quando est in mutatione successio, quod forma per partes interruptè producitur, id per accidens euenit, nempe nō propter ipsam formam, quæ cum non habeat vllum in subiecto contrarium eius productioni resistens, tota simul (quod ad ipsam attinet) produci potest: sed cum ob alias causas, tum ob agēis imperfectiōnem, quod cum in se formam perfectè non habeat, non potest eam perfectè totam producere; id quod in illuminatione potest contingere. Continuitas igitur, vel est de essentia motus, vel ex ea necessario fluit tanquam eius propria passio. quæ quidem continuitas, nō æqualiter est in omni motu: etenim continuitas, vt docet Auerroes 3. Phys. comm. 6. in motu augmentationis minimum apparet, in alteratione autem magis elucet, in motu verò locali, est maximè conspicua.

Verum existit hoc loco grauis quæstio, quæ oritur ex iis quæ dicta sunt de continuitate motus. Si enim motus est continuus, ergo est infinitè diuisibilis, & nec primam, nec vltimam partem habebit: id quod Arist. 6. Phy. necessaria, & manifesta ratione demonstrat; quomodo igitur motus poterit, aut incipere esse, aut desinere, cum in se, nec primum habeat, nec extremum? Nos capta hinc occasione, non solum docere volumus (quod tamen satis erat ad enodandam propositam difficultatem) quemadmodum motus esse incipiat, & desinat; sed etiam (quo vberior & absolutior sit doctrina) varios modos, quibus omnes res generabiles atque corruptibiles incipiunt & desinunt esse, breuiter exponemus.

PHILOSOPHI quo breuiùs, distinctiùs, & clariùs exponerent varios modos quibus res naturales incipiunt, & definiunt esse, excogitarunt hæc quatuor vocabula; Primum sui esse, Vltimum sui esse, Vltimum sui non esse, & Primum sui non esse; quæ vsu Philosophorum facta sunt in scholis tritissima. Primum, & tertium, designant varium modum incipiendi: secundum, & quartum, varium modum definendi. Primum sui esse, est instans temporis intrinsecum durationi rei, in quo res est, cum immediatè ante non fuisset: incipere igitur per primum sui esse, ita describitur, nunc res est, & immediatè ante non fuit. Vltimum sui esse, est instans intrinsecum durationi rei, in quo res est, sed immediatè post non erit; vt definire per vltimum sui esse sit, nunc esse, & immediatè post non esse futurum. Vltimum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediatè post erit; vt verè dicatur de re quæ incipit per vltimum sui non esse, nunc ea res non est, sed immediatè post erit: & vocatur vltimum sui non esse, quia illud instans est vltimum totius illius temporis, in quo res habuit non esse. Primum sui non esse, est instans extrinsecum durationi rei, in quo res non est, sed immediatè ante fuit: & sic appellatur, quoniam cum res fuisset tempore immediatè præcedente, illud instans est, in quo primum habet non esse: vt verè dicatur de eo, quod definit per primum sui non esse, nunc non est, sed immediatè ante fuit.

His etiam illud adiungendum est, varia esse genera rerum: quædam enim res sunt permanentes vt homo: aliæ successiuæ, vt motus, & tempus. Quædam producuntur per motum propriè dictum, vt calor, & frigus: aliæ non, vt forma equi, & quælibet forma substantialis. Quædam habent contrariū in subiecto resistens productioni ipsarum, vt calor habet in aqua frigus sibi contrarium; aliæ non habent, vt lumen in aëre. Quædam habent esse suum in puncto quodam indiuisibili, sicut bicubitum, tricubitum, species figuratum, & omnia superlatiua, quæ talia sunt; aliæ non habent esse in indiuisibili, vt albedo. His positis, subiiciemus nonnullas propositiones, è quibus faciliè intelligitur quemadmodum res naturales incipiant & definant esse.

Et motus, & quæcumque motu producuntur, atque corrupti, incipiunt per

Prima propositio. Ens successiuum vt motus, non incipit per primum sui esse, sed per vltimum sui non esse; Nec definit per vltimum sui esse, sed per primum sui non esse. Prior pars huius propositionis, ita probatur: motus non potest esse in instanti, cum motus sit diuisibilis, & instans sit indiuisibile; si autem motus inciperet per primum

sui esse, motus esset in instanti; quia de motu verum esset dicere, nunc est motus, & immediatè antea non fuit. Adde, quod motus non potest incipere positiuè per aliquòd sui determinatum & illi intrinsecù, cum nec detur prima pars motus, nec primum mutatum esse, vt probatur in 6. Phy. Incipit igitur motus per vltimum sui non esse; nam verum est dicere, nunc non est motus, sed immediatè post erit motus, immediatè autem post instans, sequitur tempus in quo motus & incipere & esse potest. Quare, cum dicitur calefactio durasse per vnam integram horam, excludenda sunt primum, & vltimum instans horæ, in quibus non potuit esse calefactio, sed in primo cœpit negatiuè & in vltimo desijt negatiuè. Posterior pars propositionis, ex prioris confirmatione fit manifesta. Si enim motus desineret per vltimū sui esse, in vltimo instanti esset motus, & daretur vltima pars motus, vtrumque autem esse impossibile demonstratur lib. 6. Phy. Et quamuis detur vltimū mutatum esse in motu, hoc tamen, neque est motus, neque pars motus. Desinit igitur motus per primum sui non esse; vt de calefactione, quæ durauit vnam horam integram, verum est dicere in vltimo instanti illius horæ, nunc non est calefactio, sed immediatè per totam horam præcedentem fuit calefactio. Hinc colligitur, omnem formam, quæ producitur, & corrumpitur per motum propriè dictum, incipere per vltimum sui non esse, & desinere per primū sui non esse: quippe cum eadem planè ratio fit huiusmodi formæ, quæ est ipsius motus; eodem enim modo incipit calefactio, & calor, qui producitur per calefactionem; eodémque modo desinit calor, quo desinit frigeffectio, per quam calor corrumpitur.

Secūda propositio. Formæ quæ non habent cōtrarium in subiecto, incipiunt per primū sui esse, vt lumen in aëre. Ratio huius in prōptu est: Etenim, vbi non est contrarietas, ibi nō est resistētia, vbi autē hæc non est, nec erit ibi vlla mora, & successio in productione: productio enim fit successiuè ob resistentiā subiecti, vbi autē nō est successio in productione, ibi productio fit in instanti, & res incipit esse in illo instanti, quare incipit per primum sui esse. Hinc colligimus duo: vnum est, quæcunque creantur à Deo, ea quoniam fiunt ex nihilo sine vlla resistentia & successione in instanti, incipere per primū sui esse: Alterum est, omnia quæ producuntur per mutationes instantaneas, ea propter eandem causam, incipere esse per primum sui esse; vt lumen quod producitur in aëre per subitam illuminationem.

Tertia propositio. Quæ habent esse suum in indiuisibili, velut species figurarum, & omnia superlatiua, ea ratione vt talia sunt, vt esse calidissimum, & frigidissimum, ea omnia incipiunt per primum sui esse, & desinunt per vltimum sui esse. Cum enim esse illarum

vltimum sui non esse, desinunt autē per primum sui non esse.

Formæ quæ nullum habēt cōtrarium in subiecto, producuntur in eo per primū sui esse.

Quæ habent esse indiuisibile ea incipiunt per primum sui esse.

rerum consistat in indiuisibili, si inciperet per vltimum sui non esse; acquireretur in tempore; cum autem quoduis tempus sit diuisibile, & non totum simul, acquireretur diuisibiliter; quare eiusmodi esse non iam esset indiuisibile, sed diuisibile. Similiter etiam, si desineret per primum sui non esse, corrumpere in tempore, & corrumpere diuisibiliter, non igitur consisteret in indiuisibili. Hinc elicitur, si quæ res sint habentes esse tantum per vnum instans, exempli causa, vt mutatum esse in motu, eas res necessario incipere per primum sui esse, & desinere per vltimum sui esse: verè enim de illiusmodi rebus diceretur, quod in illo instanti sunt, & ante non fuerunt: & quod in illo instanti sunt, & immediatè post non erunt.

Forma substantialis incipit per primum sui esse.

Quarta propositio. Forma substantialis incipiet per primum sui esse. Hoc manifestum est, tum ex eo, quod producit per generationem, quæ est mutatio instantanea, & sine vlla resistantia: omnis enim contrarietas, quæ in subiecto efficere poterat resistantiam, per dispositionem præcedentem eiecta fuit; quod autem sine resistantia in instanti producit, incipit per primum sui esse, vt ostensum est in secunda propositione: tum etiam ex eo, quod forma substantialis consistit in indiuisibili, non suscipiens magis & minus, quare non potest produci in tempore; sic enim produceretur diuisibiliter, constat autem ex tertia propositione, quæ habent esse indiuisibile, ea incipere per primum sui esse. His accedit, quod alteratio Physica ordinatur ad generationem & productionem formæ substantialis, desinit autem alteratio cum sit motus, per primum sui non esse, quare in illo vltimo instanti, in quo est verum dicere, nunc non est alteratio, sed immediatè antea fuit, vel producit forma substantialis, vel non; si producit, habemus quod volumus, quia incipit esse in illo instanti cū immediatè antea non fuisset: si non producit, ergo alteratio non est consequuta finem suū ad quem naturaliter ordinabatur. Est enim generatio terminus alterationis. Nec verò mihi obijciat quispiam formas elementorum, quas Auerroes ait intendi & remitti, nec aliter produci & corrumpi quam primas qualitates: nam de hoc adhuc sub iudice lis est. Nos autem hic non nisi certa, & concessa omnium probata, tradimus.

Forma substantialis desinit per primum sui non esse.

Quinta propositio. Forma substantialis desinit, per primum sui non esse. Forma enim substantialis necessario desinit vna cum accidentibus quorum ope, & adminiculo sustentatur in materia; huiusmodi autem accidentia cum tollantur ex materia per alterationem, simul cum ea desinunt esse per primum sui non esse; quare etiam forma substantialis desinet per primum sui non esse. Deinde, si forma substantialis non desineret per primum sui non esse, ergo desineret per vltimum sui

fui esse, quare in vltimo instanti esset, & immediatè post non esset; cum igitur in illo instanti nondum sit generata forma cōtraria, quia duæ formæ substantiales oppositæ non possunt esse simul, generabitur immediatè post illud instans; quæro, vel illud immediatè sequens vltimum instans esse formæ præcedentis, est etiam instans, vel tempus; si instans ergo duo instantia essent sibi immediata; si tempus, ergo forma substantialis sequens, generaretur in tempore; contra id quod demonstratum est in quarta propositione. Relinquitur igitur, formam substantialem non posse desinere per vltimum sui esse, quare necessariò desinet per primum sui non esse.

Verum, contra quartam, & quintam propositionem, duæ se nobis offerunt perquam arduæ dubitationes. Dubitatur enim contra quartam propositionem, quomodo forma substantialis possit incipere per primum sui esse, & produci in instanti: nam si in illo instanti sit productio formæ substantialis, fiet in illo instanti actio; non enim productio potest esse sine actione; si tunc est actio, ergo tunc est alteratio, omnis enim actio Physica productiua alicuius formæ fit per qualitates, neque enim substantia immediatè agit, sed per qualitates, vt Arist. docet in lib. de Sensu, & sensili, cap. de sapore. Omnis autem actio; quæ fit per qualitates Physicas, est alteratio; at in illo instanti non potest esse alteratio; tum quia alteratio est motus, qui non est in instanti; tum quia ponitur desinere per primum sui non esse, quare in illo instanti non est alteratio, sed immediatè ante fuit, alioquin si in illo instanti esset alteratio, ipsa desineret per vltimum sui esse.

Nota Et considera diligenter has duas dubitationes.

Dubitatur etiam contra quintam propositionem. Forma substantialis habet esse indiuisibile, & consistens in diuisibili; ergo desinere debet per vltimum sui esse; tum quia hoc probatum fuit supra in tertia propositione; tum quia si desineret per primum sui non esse, desineret in tempore, quare desineret diuisibiliter. Deinde, corruptio attingens esse formæ substantialis, non fuit in tempore præcedente illud vltimum instans; alioquin forma substantialis, quæ secundum suum esse est indiuisibilis, diuisibiliter corrumpereetur: si autem fuit in vltimo instanti, cum illa corruptio sit actio Physica, erit alteratio, vt patet ex iis quæ circa primam dubitationem probata sunt; si est alteratio, ergo cum ipsa sit motus, in instanti esset motus, & motus desineret per vltimum sui esse.

Ad priorem dubitationem, responderi posset dupliciter; vel negando in illo instanti, quo producit forma substantialis, esse actu aliquam actionem Physicam; sed tunc produci formam substantialem virtute dispositionis & actionis Physicæ, quæ immediatè ante fuit; quæ actio non in tempore præcedenti, sed in illo vltimò instanti

B b

sortita est suum effectum producendi formam substantialem. Vel aliter, sicut nonnulli volūt in alteratione dari primum mutatum esse, in quo producatur minimū quidpiam qualitatis, & deinde sequitur alteratio & productio qualitatis successiue, ita fingi posset in alteratione dari vltimum mutatum esse, per quod producatur in vltimo instanti aliud minimum, & vltimum qualitatis, cum quo simul etiam producatur forma substantialis; talis autem productio qualitatis, est quidem alteratio, sed non motus propriè dictus, est enim mutatio quædam instantanea, talis nimirum, qualis est illuminatio aeris.

Ad posteriorem dubitationem; dupliciter etiam responderi pesser: vel aiendo formam substantialem definere in illo instanti, non positiue per aliquam actionem, quæ tunc eam corrumpat, sed negatiue, quia tunc nō est cum immediatè ante fuisset; quod autè tunc nō sit, id quidem factum esse virtute præcedētis alterationis corruptiuz. quæ vltimum suum effectum sortita est in illo vltimo instanti. Vel aliter, in illo vltimo instanti, inducitur vltimum qualitatis pro forma generanda, (vt paulò ante diximus) cuius inductione, vltimū qualitatis contrariæ, qua sustentabatur forma corrumpenda, etiam tunc expellitur, & simul cum eo prior forma substantialis: nec ista expulsio, quamuis sit alteratio, est motus propriè dictus, vt antè diximus, sed mutatio.

An hæc responsa sint vera, & an omnino tollant difficultates propositas, doctis viris considerandum, atque iudicandum relinquo. mihi certè non penitus eximunt scrupulū, nec animo meo omnino satisfaciunt; quædam enim inuoluunt quæ videntur, vel perspicuè falsa, vel magis dubia quàm id sit de quo nunc dubitatur; cuiusmodi est illud dari vltimum qualitatis, quod in instanti inducatur; & item illud, cum actu producitur forma substantialis, non esse tunc necessarium actu aliquam actionem, sed ad id sufficere prægressam alterationem. Sed qui fieri potest, vt illo instanti producatur forma substantialis ignis, & tunc non sit actu productio eius? Aur, sit tunc quidè productio, sed nulla tūc sit actio; quæ autè actio ignis esse potest nisi calefactio? calefactio autem, cum sit motus, in instanti esse nullo modo potest. quomodo igitur forma substantialis producatur in instanti, per obscurum est, nec satis adhuc explicatum. Verùm hæc discutere, ac refellere super sedeo, ne nimis diligēter ac subtiliter in huiusmodi res videar inquirere.

FINIS DECIMIQUARTI LIBLI.

DE MOTVS ET MVNDI

ÆTERNITATE.

LIBER DECIMVS QVINTVS.

DVOBVS proximè superioribus libris dictum est de natura motus, & de multiplici eius varietate, ac diuisione: hoc libro, qui extremus erit huius operis, agendum est de duratione motus. de qua duas quæstiones explicare volumus; ynam, an motus sit æternus, alteram, vt motus non fuerit æternus, an tamen æternus esse poterit. Idem autem est de motus, atq; de mundi æternitate.

Nam vtrumuis ponatur æternū, aut non æternū, alterum quoque æternū, aut non æternū esse necesse est. Prioris autē quæst. difficultas omnis, posita est in explicandis, refellendisque eorū rationibus, qui æternitatē mūdi astruere ac persuadere conati sūt: quorum principes fuerunt Arist. Proclus in eo libro quē de Æternitate Mūdi scripsit: & Auer. Horū nos hoc loco argumenta fideliter commemorabimus, ac diligenter expendemus. In quibus dissoluendis, illud obseruauimus; vt quoniam eorum, qui nouam mundi creationem defendunt, tres sunt sententiæ; Etenim aliqui putant mundum non potuisse fieri ab æterno, quoniam rationi creaturæ atque creationis repugnat, æternitas durationis. Alij, tamen sit talem repugnantiam non ponunt in creaturis incorruptibilibus, eam tamen inesse affirmant in creaturis, quæ ortum & interitum habent; quibus si tribuatur æternitas, necesse sit aliquid esse actu infinitū item transactum esse, infinito maius aliquid dari, & alia multa incredibilia, absurda. Tercium genus eorum est, qui negant æternitatem repugnare mundo, siue ratione rerum incorruptibilium, siue corruptibilium; Deum tamen voluisse eum de nouo condere, tum ob alias causas mortalibus occultas; tum fortasse, quoniam ex noua mundi creatione, clariùs, atque illustriùs ab homine perspicitur & cognoscitur Dei perse

Tres sententiae eorū qui negant mundum esse æternum.

• Etio ac maiestas. Noua enim molitio mundi, clarissimè demonstrat Deum esse; & esse efficientem, intelligentem, ac prouidentem omnium rerum; eumque esse infinitæ virtutis; habere peculiarem modum producendi sine motu & materia, quem nos creationem vocamus; non agere ex necessitate naturæ; posse quicquid voluerit de nouo etiam immediatè, ac sine causis secundis efficere; quæ omnia ad illustrandam religionem, ad amplificandum Dei cultum, ad pietatē hominum animis inferendam, & augendam, ad iustitiam inter homines conseruandam; ad eas denique quas naturaliter inditas de prouidentia, clementia, & iustitia Dei notiones habemus corroborandas, quantam vim habeant, nemo est, qui si quid intelligit, non perspicuè intelligat. In hac igitur opinionum varietate, nos aduersariorum rationes dissoluentes, illud obseruauimus, vt secundum supradictas tres opiniones, argumentis occurreremus. quænam autem illarum trium sit verisimilior, in explicatione posterioris quæstionis, diiudicabitur.

Verum, quia putant nonnulli Aristotelem, vel non sensisse mundum esse æternum; vel ipsum certè non existimasse æternitatem motus & mundi, firmis ac necessariis rationibus à se fuisse conclusam, atque demonstratam: sed eum contradicere tantum voluisse opinionibus antiquorum, qui aiebant Mundum ex materia per motum Physicum esse procreatum: hos falli, & doctrinæ Arist. perspicuè aduersari, obiter ostendamus. Equidem non ignoro, multis videri posse D. Thomam, non multum ab illorum sententia abhorere; is enim 1. Par. quæst. 46. art. 1. ita scribit. *Rationes Arist. pro æternitate mundi, non fuerunt demonstratiua simpliciter, sed tantum secundum quid, nempe contra antiquos generantes mundum per modos quosdam secundum veritatem impossibiles. & hoc apparet ex tribus, primo, quia tam in 8. Ph. quam in primo libro de celo differens de æternitate mundi, præmittit opiniones antiquorum, ut Empedoclis, Anaxagoræ, & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Deinde, quia vbicunque de hac materia loquitur, inducit testimonia antiquorum, quod non est demonstratoris, sed probabiliter persuadentis. Postremò, quia expresse dicit in primo libro Topicorum capite nono esse quedam problemata dialectica, de quibus rationes certas non habemus; cuius rei exemplum ponit hoc problema, utrum Mundus sit æternus.* Hæc D. Thomas.

Sed, siue hoc D. Thomas illis verbis significare, siue aliud quidpiam innuere voluerit; mihi sanè nunquam verisimile fieri potuit, quod illi aiunt. Quis enim, tantum non omnino rudis, & ignarus scriptorum, & doctrinæ Arist., legens octauum librum Physic. primum librum de Cælo, extremam partem secundi libri de Generat.

An Aristoteles putauerit æternitatem mundi demonstratiuè probari posse, aut à se probatam esse.

& corruptione, posteriorem item partem duodecimi libri Metaphysicæ, non apertè videat, si quod est dogma apud Arist. & Peripateticos, certum, & exploratum, firmum, ratum, & constitutum, hoc de æternitate mundi, esse quam quod maximè? An non hoc vno maximè fundamēto, nititur doctrina, quam is de cælo, de intelligentiis, & Deo tradidit? Quis veterum Peripateticorum: quis etiam aliorum (his vnis paucis exceptis) mundum æternum esse secundum Arist. vnquam dubitauit? Tolle æternitatem motus, neque intelligentias esse, neque æternas esse, nec immateriales, nec indiuisibiles, nec omnis expertes potentia, nec intelligentes, nec optimam dispositionem, ac statum habere, probauit Arist. cum hæc omnia ex motus æternitate concluderit. Tolle æternitatem motus, necesse est admittere creationem; quam ne cognitam quidem fuisse Aristoteli, nedum ei probatam, quinto libro huius operis ostendimus. Sed cur inquires, ipse vocauit hanc quæstionem, an Mundus sit æternus, problema dialecticum, ad cuius neutram partem contradictionis tractandam, certæ suppetant rationes? Primùm respondeo, ineptum, & iniquum esse, quod vno & alieno loco, quod obiter, quod exempli tantum causa dicitur ab Arist. velle id ceu magnum aliquod argumentum valere cōtra ea, quæ idem Arist. aliis permultis locis, exprofessò, propriè, distinctè, affirmatè, asseuerenter, & copiosè docuit. Deinde, ergo arbitrator vocari ab Arist. illo loco problema dialecticum (vtrum Mundus sit æternus) non quod ea ipse de re ambigeret, vel quod non ipse putaret id à se necessariis rationibus fuisse demonstratum; sed propter varias ea de re Philosophorum sententias, aliis aientibus, aliis autem negantibus, Mundum esse æternū. Qui enim consideraret varietatē opinionum, & dissensionem Philosophorum circa illā quæstionem, existimaret eam esse problema dialecticum; non enim potest eadem res in contrarias partes veris & necessariis rationibus tractari, sed tantum dialecticis, & probabilibus. Ergo, an mundus sit æternus, problema dialecticum vocatur ab Arist. non quia, non posset æternitas mundi demonstratiuè probari, sed propter varietatem & discordiam Philosophorum de illa quæstione in vtrāque partem disputantium. Non igitur in eo desudandum nobis est, vt ostendamus Arist. de mundi æternitate aliter sensisse, quam re vera sensit, sed in id toto pectore nobis incumbendū erit, omnia vt cum Arist. cum aliorū Philosophorum argumenta, quibus ipsi æternitatem mundi omnibus probatā, & persuasam fore arbitrantur, infirma esse, paruòque negotio solui posse; doceamus.

Ponuntur duo fundamenta, quibus maximè nititur solutio argumentorum, quæ sunt pro æternitate Mundi.

CAP. I.

DE FENSORES æternitatis Mundi, duobus maximè fundamentis nituntur: Vnum est, creationem esse impossibile: alterum est, Deum agere ex necessitate naturæ: quare, vt eorum rationes benè ac faciliè soluantur; oportet nos ex aduerso hic supponere duo alia fundamenta illis omnino contraria; nempe, & creationem, hoc est productionem rei ex nihilo, esse Deo possibilem: & Deum non agere ex necessitate naturæ, sed liberè; hoc est, quod facit Deus potuisse eum facere, & non facere; nec solum quando facit posse facere, sed etiam alio quouis tempore, nec tantum quo modo facit posse facere, sed aliis etiam multis modis. Ac prius quidem illud fundamentum, quoniam quinto libro huius operis, vbi de creatione disputauimus, satis fuit à nobis firmatum atque stabilitum, noua nunc confirmatione non eget; hoc autem posterius, breuiter nunc confirmandum est.

Deum non agere ex necessitate naturæ probatur septem argumentis.

Deum igitur non agere ex necessitate naturæ, probare possumus his argumentis. Primò: voluntas necessariò vult vltimum suum finem, cætera verò ea ratione tantum vult, vt habet ordinem ad finem; si habent ordinem necessarium vt sine quibus finis haberi nequeat, necessariò vult ea, si non habent ordinem necessariū ad finem non vult ea necessariò: sed Diuinæ voluntatis, non est aliud primarium obiectum neque alius finis, quàm propria ipsius bonitas, & essentia; quæ sine creaturis nihilominus sibi ipsa sufficiens, & perfecta est¹, quàm illis productis; neque ad bonitatem Dei vel constituendam, vel conservandam, vel augendam, & ornandam¹, quicquam conferunt creaturæ: ergo non est necessarium Deum velle producere creaturas. Pulchrè enim regius vates Dauid illud cecinit. *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egēs.* Secundo In essentia Diuina eminenter continetur omnis ratio boni, ergo voluntas Dei satiatur, & expletur in volitione suæ bonitatis, nec ea quæ extra illam sunt, necesse est eū velle. Antecedēs ea ratione probatur, quod Deus est prima causa omnium rerum efficiens, & quidam causa æquiuoca, quare quicquid boni & perfectionis est in rebus creatis, id totum in Deo excellentiùs esse necesse est. Tertio. Voluntas hominis, ideo necessariò vult suā felicitatē (omnes enim naturaliter expetūt beatitudinē, & nemo velle potest se miserū esse) quia nomine beatitudinis apprehendit id in quo omnis ratio boni, & appetibilis continetur, & omnis ratio mali excluditur; quod autē tale est non potest voluntas nolle, cum eius obiectum

fit bonum, vt bonum est: alia verò non vult necessariò, quoniam, vel in illis reperit aliquam mali rationem, vel certè non inuenit omnem rationem boni, & appetibilis; cum igitur Dei voluntas in sua essentia inueniat omnem rationem boni, quinetiam infinitam quandam bonitatis exuberantiam, hanc solam necessario vult; creaturas autè, in quibus non inest omnis ratio boni, sed tantù libatio, & participatio quædã bonitatis Diuinæ, nulla causã est; cur necessariò velle debeat. Quarto. Si omnis perfectio creaturæ excellenter est in Deo: hominem autem habere liberum arbitrium respectu eorù quæ nõ sunt vltimus finis hominis, existimatur in primis pertinere ad perfectionem, & excellentiam humanæ naturæ, cur similè voluntatis libertatè, non tribuemus Deo respectu creaturarù? Quinto. De⁹ est ens simpliciter, & ex se necessarium; hæc enim est notio Dei omniũ animis innata; ergo remoto quocunque alio quod non sit Deus, ipse nihilominus obtineret suũ esse, nec quicquã ob id perdere posset; alioquin Deus non esset ens simpliciter, & omnino necessarium, siquidẽ posset non esse alio sublato? At, si Deus necessariò veller creaturas, non posset non velle eas, & quia in Deo esse & velle sunt idem, remota volitione creaturarum, remoueretur etiam esse Dei: ex quo sequeretur Deum non esse (quod tamẽ positum fuerat, & sanè concessu omnium cũ quàm certissimum) ens simpliciter, & omnino, & perfectè necessarium ex se. Atque hanc quidem rationem. Scotus in 1. Sent. dist. 8. quæst. 5. existimat esse valentissimam ad eos conuincendos, qui aiunt omnia effici à Deo ex necessitate naturæ. Sexto. Si Deus potest ex nihilo aliquid creare, ergo Deus non agit ex necessitate naturæ; sed quod potest creari ex nihilo, est indefinitum atque indeterminatum, propterea quod ipsum nihil est indefinitum atque indeterminatum, quare quod produceretur à Deo ex nihilo esset indefinitum atque indeterminatum, quod falsum est, si tamen falsum appellari cõuenit, quod est impossibile. Minor syllogismi cõfirmata est in quinto libro huius operis, vbi de creatione disputantes, docuimus Deum habere vim, & potestatem creandi res ex nihilo.

Septima & vltima ratio, qua idem probari potest, si hæc Deus est infinitæ virtutis, ergo non agit ex necessitate naturæ: patet consequentia, quoniam cum agens ex necessitate naturæ, agat quantum potest agere, si Deus habens infinitam vim ad agendum, ageret ex necessitate, infinitè ageret, & infinita produceret, quod tamen falsum est. Et si agens infinitum, siac dubio multo plura potuisset facere, quam adhuc fecit, & multo plura posset nunc facere, quàm facit: si idem quod est agens ex necessitate, ergo necessariò plura fecisset quàm facit, & faceret plura quàm facit. Quinimo, apud me implicat cõtradictionẽ

esse agens ex necessitate naturæ, & esse agens infinitæ virtutis; deberet enim ab illo produci quantum potest produci, hoc est effectus infinitus respondens potentia eius infinitæ. Vel igitur nihil à tali agente produceretur, vel produceretur actu infinitum, vel certe nihil definitum, atque determinatum assignari posset, quod verè diceretur ab eo produci; nam quacunque re finita producta, posset produci maior ab illo agente infinito, quin etiam fuisset maior necessario producta ab eo, cum sit agens ex necessitate, & agat secundum ultimum suæ potentia.

Antecedens superioris argumentationis, hoc est Deum esse infinitæ virtutis, probatur tripliciter; primò, quia Deus potest ex nihilo creare (ut alio loco ostensum est) & verè creat animas rationales, & creauit intelligentias, atque cælos; ad creandum autem siue de nouo, siue ab æterno, infinita opus est virtute. Tum, quia Deus conseruat omnia, eiusdem autem virtutis est creare res, & creatas conseruare, cum conseruatio nihil aliud sit, quàm continuata quodammodo quædam creatio. Deinde, quia si Deus habet virtutem finitam, quæro, quis eam ipsi finiuit, ac determinauit? non ipse sibi; sicut enim nihil à se producit, ita nihil à se definiri, & determinari potest, cum hoc ipsum finire ac determinare, præsupponat naturam esse, ac virtutem rei. Nec alius præfiniuit Deo vim agendi; Deus enim est primum ens, à nullo alio dependens. Præterea, quicquid finitur, aut finitur intrinsecè ratione principiorum essentialium, quæ sunt materia & forma, vel extrinsecè ab agente: priori modo finiuntur substantia compositæ; posteriori modo substantia simplices, ut intelligentiæ: Deus neutro modo finiri potest; cum sit, & summè simplex, & primum omnium efficiens; ergo Deus habet virtutem infinitam. Dices, Deum habere virtutem finitam, quia ratio, & natura entis non admittit infinitatem. Sed istud ineruditè dicitur, cum istud ipsum sit in quæstione an in natura entis possit esse infinitas virtutis; nos enim id asserimus, & merito asserimus, qui contra sentit, probet sententiam suam, nostrasque rationes refellar. Deinde, esto, rationem entis non admittere infinitatem virtutis; certè finitas virtutis quantacunque illa sit, non repugnat rationi entis, quod autem non repugnat rationi entis, non est denegandum Deo, & si hoc ei demitur, sine causa demitur. Si igitur Deus habet virtutem finitam v.g. ut decem, quæro, cur non habeat, ut viginti, ut triginta ut centum, & sic deinceps in infinitum? Nam si solum infinitas virtutis ei repugnat, quantacunque finitas, poterit ei conuenire: cum autem quod est citra infinitum, sit indefinitè finitum, & indeterminatè determinatum, & in æternis idem sit esse & posse; hinc necessario consequens esset,

*Probaturnon
tu argumētis
Deū esse infi-
nitæ virtutis.*

virtutem Dei esse indefinitam atque indeterminatam, quod est absurdum; nam ætui; præsertim primo & purissimo, qualis est Deus, repugnat esse indefinitum, atque indeterminatum, quippe cum hæc indeterminatio ex radice potentialitatis proficiscatur. Verum, hæc satis sint ad probandum quod proposueramus, nimirum Deum non agere ex necessitate naturæ.

Neque verò me quisquā vigeat ac premat, obiiciens mihi, id quod Commentator scribit in Opere, quod inscribitur Destructio destructionum, disputatione 3. in solutione primæ & secundæ dubitationis & disputatione 11. in solutione primæ dubitationis. quibus locis affirmat, Deum apud Peripateticos, neque agere ex necessitate naturæ, neque ex electione; sed eminentiori quodam alio modo mortalibus incognito, & ipsi soli noto. Theologi etiam aiunt Deum non agere ad extra contingenter, cum hoc sonet mutabilitatem, sed liberè. Nos enim de voculis, & modo loquendi non contendimus: illud tantum docere, ac persuadere volumus, creaturas non ita effici à Deo, ut non potuerint non effici ab eo: neque ita necesse fuisse mundum condi à Deo, ut impossibile fuerit eum non fuisse conditum: hoc quo modo appelletur, quibus verbis explicetur vel à Philosophis, vel à Theologis, neque nos curamus, nec sanè, vel ad contemplationem veritatis, vel ad rei à nobis propositæ demonstrationem, multum refert.

Sed volo hic adscribere pulcherrimum quendam locum Simplicii, qui clarissimis verbis expressam continet sententiam eius, & Alexandri Aprodiasæ de libertate, & necessitate Dei in agendo. Cum enim Arist. 6. Phy. tex. 15. dixisset omne, quod mouetur posse moueri tardius & velocius, & dubitari posset de cælo, quod neque tardius, neque velocius moueri potest, quàm mouetur? id quod ipsemet Arist. demonstrat 2. de Cælo tex. 35. Simplicius in expositione illius textus decimi quinti, qui est in 6. lib. Phy. tractans hanc dubitationem ita scribit. *Pulchrè autem dubitat Alexander, quomodo in corpore quod fertur motu circulari, quod quidem mouetur æquabiliter, verum sit moueri celerius & tardius. Et primum quidem infirmè soluit, ut existimo, dicens non dixisse Aristotelem idem moueri celerius, & tardius, sed posse moueri quod dicit inesse etiam ei corpori quod fertur motu circulari, propterea quod à se motu proprio moueatur, & non vlla adductum necessitate, nec prohibeatur ab aliquo quominus aliter quoque moueatur. nam nec boni bona faciunt adducti necessitate, etiam si ea semper faciant, sed est in eorum potestate facere ea, quæ sunt contraria. Oportebat autem, ut existimo, mente reputare, primum quidem, quod boni dicuntur habere potestatem contrarij, quia etiam aliquando ex eo operantur: calefacta autem, & quæ sunt æterna, quomodo habuerint potestatem quæ nunquam*

Sententia veterum Peripateticorum de libertate vel necessitate Dei in agendo.

Nota sententiam hanc Alexandri & Simplicij.

exit in altum? Deinde, quod duplex est necessitas, una quidem diuinior, ex qua necesse est, ut Deus sit bonus, & ut quæ pollui non possunt anima, nunquam male fiant; Violenta autem altera, per quam coguntur etiam improbi à legibus non peccare. Atque etiam potestas similiter est duplex: una quidem perfecta, altera verò imperfecta, & magis potestate. Cælestia ergo & necessitatem habent diuinior, ut semper simpliciter, & eodem modo moueantur, & voluntatem in bono definitam, & perfectissimam, & à potestate dubia planè mundum. non enim diuina anima bonum habent similiter ac humana. Sed hæc quidem finitum & quod aliquando mutantur in contrarium: ille vero bonum infinita potestatis. & quod eo quod est idem, est semper collocatum. Ex his Simplicii verbis liquido cernimur, Simplicium propemodum sensisse de necessitate Dei in agendo, quod Auerroes scriptum reliquit iis locis, quæ paulò superius citauimus: Alexandrum autem videri tribuere Deo libertatem quandam non dissimilem eius quam Theologi ei assignant. Veteres sanè Peripatetici aiunt Deum liberè agere, quoniam agit cognoscendo, & volendo quod agit; non agere autem liberè, sicut nos, qui agimus ex electione & consultatione, & possumus agere indifferenter vtrumuis contrariorum, siue quod est melius, siue quod est minus bonum: Dei autem voluntatem affirmant necessariò determinatam esse ad alterum tantummodo oppositorum, quod est melius. Negant item Deum agere ex necessitate naturæ, quia non est sicut agens naturale, quod est determinatum ad vnum tantummodo effectum particularem: & quia non agit Deus sine cognitione & appetitu; nec agit vllius coactionis, aut violentiæ necessitate adductus. Eundem tamen docent agere ex necessitate naturæ, ea ratione ut non agit liberè & contingenter sicut nos; & quia voluntas eius est necessariò determinata ad vnum oppositorum; semper enim & necessariò agit ad alterum oppositorum quod est melius; & quia sic agit, ut non possit non agere; quia causare & agere est perfectio, qua putant Deum carere non posse; alioquin posset esse agens non actu sed potentia, in Deo autem & intelligentiis, nullam huiusmodi potentiæ admixtionem esse probat Aristoteles libro 12. Metaphysicæ textu 30. Denique, talem isti videntur in Deo ponere necessitatem agendi ad extra (vocant) hoc est, ergo creaturas, qualem Theologi attribuant Deo in operationibus ad intra, hoc est in productionibus Diuinarum Personarum. Verùm hæc, quæ de libertate & necessitate Dei in agendo secundum Peripateticos, breuiter diximus, ea latius tractantur ab Auerroë, & Simplicio locis supra memoratis, præsertim autè in Commentariis eorum super librū octauū Physicorum, & à Proclo in libro suo de Æternitate mundi: quæ nos in hoc libro, suo quodque loco diligenter explicabimus. Sed tem-

pus est, vt ad certamen disputationis descendentes, manus cum aduersariis conseramus. & primo quidem loco ponemus argumenta Arist. tum Procli, deinde Auerrois. postremo quorundam aliorum Philosophorum.

*Exponuntur & refelluntur argumenta duodecim, quibus Aristoteles
utitur ad æternitatem mundi & motus comprobendam,
ex variis locis eius deprompta.*

CAP. II.

PRIMUM argumentum, sumptum est ex 1. lib. Phy. tex. 82. Materia prima est ingenerabilis, & incorruptibilis; alioquin enim cum necessarium sit aliquod subiectum omni generationi præexistere, & omni corruptioni superesse, aut daretur alia materia prior, quàm prima, aut eadem, quæ prima est, antequam generetur existeret; & post interitum superstes esset; oportet igitur materiam primam æternam esse. Nō potest autem sine forma materia vquam existere; quare procreatio formarum sempiterna est. Ex quo fit, vt motum & mundum sempiternum esse necesse sit.

Secundum argumentum, ex lib. 8. Phy. tex. 4. Ipsum mobile, prius est motu, cuius est subiectū. Quare, si aliquādo motus cæpit esse, subiectum illius primi motus; quod ipso motu prius esse diximus, aut generatum fuit, aut sempiternum; sed cum generatio sine motu fieri nequeat, alius motus prior precessisset primum motum: sin autem mobile sempiternum fuit, motu tamen carens, credendum profecto est, aliquod impedimentum fuisse, vel in ipso mobili, vel in mouente, propter quod in tota illa æternitate, motus esse non potuerit, illo autem sublato, deinde motus esse cæperit; at talis impedimenti remotio, sine motu fieri non potuit: quare ante primum motum fuisset motus, quod est absurdum. Nunquam igitur motus cæpit esse.

Tertium argumentum, ex eodem libro tex. 10. Tempus sempiternum est, nam si cæpit esse verum erit dicere, aliquando tempus non fuisse, & nō esse temporis prius fuisse, quàm esse illius; at prius, & aliquando, sunt differentię ipsius temporis, ergo ante generationem temporis, fuisset tempus. Quod si tempus sempiternum esse necessariū est, motum item oportet æternum esse. Vt enim in 4. Phy. ostensum fuit, tempus, vel est motus, vel non est sine motu.

Quartum argumentum, ex eodem libro tex. 11. Absque ipso, nunc, nullum tempus esse potest: omne autem nunc, cum sit præsens, est in termedium, nempe finis præteriti, & principium futuri;

nullū igitur tēpus; aut esse aut cogitari potest, ante quod aliud tēpus non fuerit,, & post quod aliud tempus futurum non sit: ob quam-etiam causā, motum, sine quo tempus esse nequit, principio & fine carere necesse est.

Quintum argumentum, ex eodem libro tex. 15. Nihil inordinatum est eorum, quæ secundum naturam fiunt. Natura enim causā est ordinis in omnibus; ordo autem omnis in quadam proportionē consistit: infinito autem quasi tempore Deum quieuisse, postea verò aliquando mundum fecisse, huius autem nullam esse differentiam, quare nunc potius, quam prius, neque rursus aliquem ordinem habere, non amplius naturæ est opus. Nam quod secundum naturam fit, simpliciter ac semper ita fit, ut ignem naturaliter ferti sursum: aut si aliquando non ita fit, subest naturalis causā, & probabilis ratio potest reddi, cur non ita fiat, ut in monstris euenit. Non igitur Deus ab aliquo initio mundum condidit.

Sextum argumentum, ex eodem libro tex. 53. & ex libro 2. de Generatione tex. 56. Idem manens idem, semper est natum facere: idem cum igitur Deus semper idem sit, & immutabilis, ac semper eodem modo permanens, vel semper mundum fecit, & faciet, vel nunquam fecit, nec vnquam faciet; aliquando enim non facere, & aliquando facere, varietatem quandam arguit in opifice inesse.

Septimum argumentum, ex eodem libro tex. 76. Motus circularis, non habet actū terminos, à quorum altero dicatur incipere, ad alterum vero terminari; sed semper est in principio, medio & fine, vel potius nūquam est in principio, medio, & fine; ex quo fit, ut motum circularem principio, & fine carere necesse sit.

Octauum argumentum, ex 1. de Cælo tex. 20. Cælū est ingenerabile, & incorruptibile; nā quidquid gignitur, ex contrario, & subiecto gigni oportet, contrariorum autem corporum contrarij sunt motus; porro motui circulari nullus alius motus contrarius esse potest: quo fit ut cælum contrario careat, ac proinde ortus & interitus expers sit. Non igitur mundus esse cæpit.

Nonum argumentum, ex eodem libro tex. 22. Omnes gentes faciunt cælum locum, sedem, atque domicilium Deorum; quod si locus congruens esse debet iis quæ in ipso sunt; oportet cælum sempiternum esse, quemadmodum Dii æterni sunt. Præterea, ex omni temporum memoria, quod quidem monumentis proditum sit, nulla vnquam aut in vniuerso ipso cælo, aut in aliqua parte eius facta mutatio dicitur quæ ipsum corruptioni subiectum esse significet. Quinetiam ipsum nomen cæli ab antiquis impositum, hoc quod diximus non obscure indicat: æthera enim nominare voluerunt, quod ipsum æterno,

æterno,arque irrequieto ambitu circumagi viderent.

Decimum argumentum, ex 12. lib. Metaph. tex. 30. Opifex Mundi eiusmodi est, vt substantia eius sit actus omni carens potentia; at si non semper operareretur, sed aliquando quidem ageret, aliquando autem ab actione vacaret, interdum esset opifex potentia, interdum actu. quare non esset omnino expers potentia. Ab æterno igitur Mundum condidit.

Vndecimum argumentum, ex eodem libro text. 48. Optima, ac perfectissima dispositio Intelligentiarum, est mouere orbes, & quæ sub ipsis sunt; sic enim suam bonitatem, & perfectionem aliis rebus communicant, quod est maximè proprium boni, & perfecti: hac etiã ratione euadunt causæ aliarum omnium rerum in genere causæ efficientis, & finis. Quare si mundus non est æternus, Intelligentiæ ab æternitate ociosæ, ac imperfectæ fuissent.

Duodecimum argumentum, ex 8. libro Phy. tex. 48. & 56. Deus & natura semper faciunt ex possibilibus, quod melius est; melius autè est mundum esse, ac semper esse, quam non semper esse, est autem hoc possibile, qui enim de nouo factus est, potuit ante fieri, & ab æterno fieri; nisi fortè potentia Dei varietur suscipiens magis & minus, Porro; sicut melius est esse, quam non esse, ita melius proculdubio est semper esse, quàm non semper esse; mundum igitur semper fuisse, & semper fore melius est, quam non semper fuisse: Ergo Deus ab æterno mundum fecit.

Respondetur ad argumenta Aristotelis.

C A P. III.

IN Prima, & octaua ratione, ponitur ac sumitur, quasi certum & indubitatum, creationem esse omnino impossibilem, hoc est nullam rem ex nihilo fieri posse, omnemque productionem cuiuslibet rei, vel esse motum, vel cum motu necessario coniunctam: quod fundamentum, quàm sit vitiosum & fragile, perspicuum est ex iis quæ docuimus quinto libro huius operis, vbi de creatione disseruimus & multis argumentis probauimus, creationem non esse impossibilem; quare supradictas tres rationes Aristotelis, quæ tali fundamento nituntur arque fulciuntur, infirmas esse necesse est. Nam & primam materiam, & primum mobile, & omnes cælos de nouo productos esse dicimus, non per motum Physicum & ex aliquo subiecto, vt Aristoteles argumentatur, sed per creationem ex nihilo.

Ad tertiam. Illa vocabula (prius) & (aliquando) hic non designant

vllas differentias temporis veri & realis; sed vel imaginari, vel tātum significant motum non semper fuisse: non secus ac illa (extra) vel (supra) mundū nihil esse; quo modo loquendi vtitur Arist. i. lib. de Cēlo rex. 99. non significant differentias loci, cum extra & supra primum cælum nulla sit differentia veri loci. Ad Quartā. Eiusdem sententiæ est, negare motum & tempus æternū esse, ac omne nunc esse mediū inter præteritum & futurū: qui enim diceret aliquam lineā; cuius extrema non cernuntur, finitam esse, negaret vtique omne punctū illius lineæ medium esse, id est principium, & finem lineæ, Quare sumitur in argumento, id quod est in quæstione. Ad Quintā. Ratio cōcluderet, si Deus ex necessitate mūdum fecisset; oporteret enim, aut mundum æternum esse, sicut est Deus, vel Deum non semper fuisse idoneum ad efficiendū mūdum: cum autem nulla necessitate adductus Deus, sed liberē quæ extra ipsum sunt producat, quemadmodū in iis quæ fiunt à libero arbitrio, non eadem ratio quærandā est; atq; in rebus naturalibus quæ fiunt ex necessitate quadam naturæ, atque eodm ferē modo: si etiam in Dei operibus non est idem requirendum, quod in aliis rebus; nec ea sunt exigenda ad normam agentium naturalium, nec ad leges naturæ astringenda. Neque vero si voluntatis Diuinæ nulla ratio certa, & manifesta assignari potest, cur tunc & non ante fecerit, ideo quod dicimus negandū est, quā enim multa sunt, quæ non propterea negamus, quod eorum causæ nos lateant? Ad Sextam. Ad agente per intellectum cuiusmodi est Deus, prodit effectus, non secundum esse illius; alioquin omnia haberent esse Diuinum, nec posset distinctio rerum corporearum, & incorporearum ab ipso immediatē proficisci; sed tantum secundum præscriptionem atque definitionem intellectus & determinationē voluntatis. Dei: vnde licet Deus æternus sit, tamen quoniā ab æterno voluit mundum facere non quidam æternum, sed nouum, ideo non æternus, sed nouus extitit. Fuit igitur in Deo æterna voluntas, vt esset mundus nouus, Quare, nec in esse, nec intellectu, nec in voluntatē artificis, ob nouam molitionem mūdi, mutatio vlla contigit. Ad Septimam. Principium & finis motus circularis, non penes mobile tantum attendi debet, alioquin nullius corporis rotundi motus vt pillæ vel globi, aut initiū, aut finem habere posset: sed penes motorem, qui ab æterno decreuerat vt aliquādo motus cēli inciperet. fuit autē motus circularis cū cēlo productus à Deo: vel effectus est ab intelligentia, quæ cum primum orbis cælestis est à Deo cōditus, vim suam ad eum mouendum applicuit. Ergo licet motus circularis non habeat ex parte circuli certum aliquod initium vnde incæperit, habet tamen ex parte mouentis intelligentiæ (pendet autem ex

movente duratio motus (quæ non semper mouit sed ab aliquo principio moueri. Ad Nonā Vt verū sit, cælū ab omnibus putari locum Dei, nō tamen ex eo efficitur, vt sempiternū, sit quemadmodū Arist. placuit non enim cælū sedes, ac domicilium Dei esse dicitur, quasi Deus illo indigeat ad cōseruationem, vel ad habitationē; sed quia in eo supra cæteras res creatas, vim, magnificētiā, atq; gloriā suā clarissimè ostendit. Vide enim, quā multos ipse, ex antiquis Philosophis cōmemoret, & in 2. rex. lib. 8. Phy. & in vltima parte 1. lib. de Cælo, qui longè aliter senserit, quàm Arist. non facientes mundum æternū sicut ipse facit. Quod autem, nec in cælo, nec in aliqua parte eius vlla vnquam mutatio visā fuerit; id quidem arguit cælum esse incorruptibile, & ingenerabile motu Physico, non autem non esse productum à Deo per creationem, Ad Decimam. Esse opificem, vel creatorem, est respectus quidam Dei ad creaturas, in creaturis quidem realiter existens, in Deo autem non secundum rationem, & terminatiuè. Quare, aliquid de nouo facere, nullam nouitatem, aut varietatem ponit in Creatore, sed tantum in creaturis; ideo enim dicitur de nouo creator, quia aliquid de nouo creatur ab ipso, propter nouitatem creaturæ, non ipsius creatoris: sed hoc infra exponetur accuratiùs.

Ad Vndecimam. Otiosum, & imperfectum est, quod non obtinet finem suum, aut caret dispositione necessaria ad consequendam perfectionem suam. Dei autem, qui per se & absolutè est beatus, ac sibi sufficiens, finem aut perfectam aliquam dispositionem ponere in relatione aliqua ad creaturas, quarum ipse est auctor; absurdū est. Sicut igitur Deus ex se habet esse, & nō in ordine vel ex relatione ad creaturas: ita ex se habet omnē suam perfectionē. Itaque, licet nulla esset res creata, nihilominus tamē Deus, æquè atq; nūc est, beatus & perfectus esset. Ad Duodecimā. Nō potest mūdus æternus esse, aut certè meliùs est eū non fuisse æternū: non quidē, quia opifex non fuerit semper æquè potens, & idoneus ad efficiendū mūdū; sed quia vel repugnat creature, vt Creatori suo cōterna sit: vel quia posita æternitate mundi, permulta videntur inde absurda sequi, vt infra monstrabimus; vel quia cū mundus ad demonstrandā Dei gloriam conditus sit (omnia enim, vt est in sacris literis, propter semetipsum operatus est Dominus) eius infinita potentia, libertas voluntatis, prouidentia omnium rerum, denique perfecta independentia à rebus creatis clariùs elucet in noua effectione mundi, quam in eius æternitate.

Verum de argumentis Aristotelis, hæc sint dicta: deinceps ad expositionem & confutationem eorum argumentorum, quibus æternitatem mūdi Proclus pugnaciter præfractēq; defendit, veniamus. Hæc autem argumenta, ex eo opere quod Philoponus eadē de re cō-

tra Proclum scripsit (nam Procli pro æternitate mundi scripta, intercederunt) depromemus. Et quæ Philoponus' refellens Proclum, cognitu digna prodidit, ea nos in hanc nostram disputationem, suo quodque loco, inseremus.

Viginti argumenta Procli pro æternitate mundi, & solutiones eorum.

CAP. IIII.

PRIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

SI mundus ortum habet, cur non ante factus fuit, quam nos asserimus esse conditum? Præsertim cum Deo tribuamus infinitam facultatem, & affirmemus mundum multo ante potuisse condi.

RESPONSVM AD PRIMVM PROCLI ARGVMENT.

Sicut, quia infinitū, aut in magnitudine, aut in numero, actu in natura constare non potest, (vt plurimis, firmissimisque rationibus demonstravit Arist. tum in 3. lib. Phy. tum in 3. libro de Cælo) sed necesse est rerum omnium & molem, & numerum finitum esse: ridiculū est quærere, cur non plura, & maiora, in mundo procreata sint à Deo; quādoquidē sine dubio poterat id facere; etenim cū illa quātacunque, & quotcunque forent, oporteret esse finita, semper eadē maneret dubitatio; cur non plura, & maiora facta fuissent: Eadem ratione dicendum est de mundo; cum enim res mundi, sicuti nec magnitudine, atque numero, sic nec duratione infinitæ creari poterint (vt mox docebimus) sed necesse est omnia aliquando primum cæpisse, ridiculum est quærere, cur non antè mūdus factus fuerit, semper enim eadem hæreret quæstio. Adde, quod tunc, & non ante factū esse mundum, pendet ex voluntate sola opificis, cui tunc libuit facere, & non antea; ea enim agentia, quæ voluntariè, ac liberè operantur, plerunque ita agunt, tantum quia sic volunt vt pictor pingit nunc & nō post, tantū, & non plus, interdum nō aliam ob causam, nisi quia ita vult. Quocirca in his verum est illud, quod vulgo iactari solet, sit pro ratione voluntas. Et licet Deus nihil agar sine summa ratione mundūque tunc, & non ante vel post factum esse, non casu acciderit; rationē tamē huius rei quærere, ac perscrutari velle stultum est; cum plurimarum rerum, etiam vilissimarum, quas ante oculos habemus, & sensibus vsurpamus, causas penitus ignoremus.

Satis

Satis igitur sit, Mundum vel non potuisse vel non deuisse fieri ab æterno: cur autem non ante, aut post sit factus, quàm est factus, cum id ex libera Dei voluntate pendeat & occulto nobis eius consilio, præstat piè ignorare, quam curiosè ac superbè perscrutari.

SECUNDVM ARGVMENTVM PROCLII.

DE natura boni est, seipsum cum aliis communicare, suamque bonitatem aliis rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maximè conuenit summo bono, qui Deus est. At si mundus non sit ab æterno, per æternum (vt ita dicam) tempus, Deus nihil egit, & suam bonitatem non communicauit. Quæro, aut potuit ab æterno mundum creare, aut non; si potuit, aut voluit etiam, quare fecit quid enim ei obstare potuit? si noluit, ergo non est summè bonus, & inuidia tangitur: id quod impium est cogitare, ne dum loqui, aut sentire. Sin autem voluit sed non potuit, ergo est finita vi, & circumscripta facultate præditus, & inæquabilis, & non simplicissimus, quando in eo non est eadem, ac par voluntas & virtus, atque potentia.

AD SECUNDVM ARGVMENTVM PROCLII.

Cum dicimus mundum ab æterno non fuisse factum; nec de bonitate, nec de potentia opificis quicquam detrahimus: sed asserimus æternitatem aduersari, ac repugnare conditioni eius quod sit. Si enim mundus à Deo factus est, ab eo suum esse, ac durationem accepit; at si coæternus ipsi fuit, non potuit accipere. Nam quod semper est, quomodo ad ipsum esse produci potest? omnis enim productio aliquid nouum necessario significat, loquor de productione creaturæ, quæ sit ad extra. Præterea, si mundus superatur ab opifice in essentia, in viribus, in actione atque perfectione, superabitur etiam in esse, ac duratione; quare mundus erit posterior ipso & non coæternus ei. Nullam enim, neque naturæ, neque artis procreationem cernimus, in qua causa non antecedar effectû. Præterea, si mûdus est ab æterno, sequentur hæc absurda; infinitum esse transactum, erût enim vsque ad hûc diem infiniti anni transacti: & dari maius infinito, nam numerus annorum transactus infinitus, augetur per additionem.

*Cur Deus nûc
fecerit mun-
dû ab æterno.*

Cc

annorum, qui sequuntur: & multiplicari infinita, nam si species cum mundo sunt æternæ, secundum vnamquamque speciem erunt transacta infinita individua, imo erunt præterita infinities infinita, nam vsque huc præterierunt infinitæ horæ, & infinitæ dies, similiter hebdomadæ, menses, anni, lustra, sæcula, & alia huiusmodi infinita. infinitum autem, neque à finito, neque ab infinito pertransiri posse demonstrat Arist. 6. lib. Phys. Præterea, essent actu infinitæ animæ rationales; siquidem illæ sunt immortales, & in vnoquoque homine vna. Nec valet dicere, infinitum in actu non repugnare iis, quæ materia, sitque carent. Nam Arist. in 3. Phys. 41. de omni numero vniuersè loquens asserit eum infinitum esse nullo modo posse. Neque etiam valere dicere, Mundum secundum partes æternas, vt Angelos, & orbes cælestes ab æterno existere potuisse, non autem secundum partes corruptibiles & quæ per successionem multiplicantur; hoc enim est dicere Mundum non nisi imperfectum, ac mutilum existere potuisse. Neque rationi consentaneum est dicere, entia nobiliora, & perfectiora ab æterno fieri potuisse, ignobiliora vero, atque imperfectiora non potuisse; si enim, quod maius est potuit fieri, ergo etiam, quod minus est: & si corpora cælestia fuissent ab æterno, æterno tempore fuissent priuata suo motu naturali, quorsum enim ab æterno mouerentur, si nihil potuit ab æterno per motum produci? & sic ab æterno Intelligentiæ motrices fuissent otiosæ, & sanè hoc non dicitur conuenienter congruentèrque sententiæ Aristot. qui & motum cæli, & species omnes, & generationem æternam esse pluribus in locis manifestè asserit. Præterea, hinc necessariò fieret, vt infinitum, qua infinitum est, cognitum esset. Intelligentiæ enim, cum æternæ fuerint, infinitum, quod iam transactum est, cognoscerent: nam si cognitionem horum inferiorum ipsis adiment, attamen conuersionem cælestis globi quæ quæque conficit necessariò cognoscit: conuersiones autem eiusdemodi quemadmodum & dies, innumerabiles iam extiterunt. Quocirca infinitum percipitur ab ipsis. Nisi quis (quod tamen absurdissimū est) fingeret obliuionem præteritarum rerum in eas cadere: quod si infinita cognoscunt, vnaquæque erit infinitæ virtutis, ac essentiæ; nā plura simul perfectè cognoscere, est maioris perfectionis, ergo simul infinita, erit perfectionis infinitæ: erunt igitur non vnum infinitum actu, verum complura.

Si quis autem putet, Mundum, & si non est æternus, potuisse tamen fieri ab æterno, posset aliter ad hoc argumentum ita respondere. Licet Deus potuerit creare mundum æternum, id tamè facere noluisse, quoniam ita melius erat; vel quia ex noua molitione mundi, manifestius, certiusque cognoscitur perfectio, & gloria Dei

(cuius caussa mundus est conditus)quàm ex æternitate eius : vel alias ob causas,quæ nos mortales humanæ inscitæ caligine circumfufos, ceu alia pleraque,latent.

TERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

Aliqui effectus sunt simul cum suis caussis efficiētibus, neque priores, neque posteriores ipsīs: exempli gratia, corpora opaca quæ sunt in lumine, sunt simul cum ea umbra, cuius caussa sunt: Sol etiam efficit lumen, cum quo tamen simul est, neque antecedens ipsum, neque subsequens. Ergo mundus, etsi à Deo sit conditus, nihilominus tamen potest esse cœternus ei. Neque pugnant hæc inter se, vt effectus sit tempore simul cum sua caussa efficiente.

AD TERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

Exemplum umbræ, vitiosum est duabus de caussis: primum quidē, quoniam umbra non est per se res aliqua, sed tantum mera negatio, seu priuatio luminis; at Mundus est res quædam habens consistentiam. Sed dicet quispiam, umbram non esse meram negationem luminis; alioquin esset tenebræ, atqui in umbra colores cernimus, qui sine lumine videri nequeunt; est itaque umbra lumen quoddam imperfectum. Verum hoc soluitur ad hunc modum. Umbra lumen quidem habet, at non à corpore cuius est, sed ab illuminante; quod tamen lumen illud sit imperfectum & maiori perfectione carens (id quod priuationem quandam esse constat) caussa est ipsum corpus opacum, impedit enim obstatque ne illa pars aëris possit perfecte illustrari à sole. Rectè igitur in principio dictum fuit, umbram, quatenus efficitur à corpore opaco, solum esse priuationem luminis: nam umbra vt est lumen, est ab illuminante; vt est subobscurum & imperfectum lumen, est ex corpore opaco. Deinde, alio quoque vitio exemplum umbræ laborat; neque enim omnino verum est, corpus quod est in lumine, umbram necessario emittere. Nam si sol in eo puncto sit, quod corpori respondet ad verticem, quemadmodum apud eos accidere solet, qui incolunt loca subiecta æquatori, vel quæ vsque ad tropicos extenduntur, palam est sine umbra esse ibi corpora subiecta, ea certè, quæ cum terra ita continuata sunt, vt nihil aëris interiectum sit. Umbra igitur, tum quod nihil est, tum

Quid sit umbra an ens positum, an tantummodo priuatiuum.

Cc ij

quia non necessario producitur à corpore quod est in lumine, non potest esse imago, & exemplum idoneum eius, quod in præsentia inquirimus.

Pulchra confederatio luminis solaris.

Alterum exemplum, nihilo plus valet ad propositum concludendū, quàm prius. Etenim lumen solis est duplex: Vnum, quod in ipsius Solis globo hæret, quod Solis, vt astrum quoddam est, essentiam proculdubio cōstituit, ab eo enim Sol obtinet, & vt sit Sol, & vt Sol nominetur: quocirca effectus eius esse nullo modo potest. Mundus igitur, qui effectus à Deo esse, & ad naturam eius nulla ratione pertinere ponitur, non rectè comparatur cum tali lumine. Alterum lumen est, quod à Sole diffunditur per aëra, ipsum collustrans; hoc autem subinde gigni, atque interire, constat ex eo, quod ipsum excipiunt tenebræ, & Sole nubibus obducto, interciditur. tale autem lumen dependet à Sole, habens esse suum in fieri, perinde atque motus, & tempus. Vnde, cum primum corpus quod illuminat disiungitur, statim, quod erat in aëre lumen, ita deficit, vt amplius non sit. Existimamus igitur semper in aëre nouum lumen gigni. Nam non aliter per continuationem quandam à corpore lucido, lumen in aëra defluit, quàm aqua de fonte scaturire solet: vel certè moto Sole non idem lumen manet in aëre, sed aliud atque aliud gignitur; non enim lumen est corpus quod moto Sole ipsum quoque ex vno loco in alium locum secundum Solis motum moueri queat, sed est accidens in subiecto sic inherens, ex eoque sic pendens, vt sine interitu sui, ab eo non possit abijungi. Neque vero lumen quod est in aëre tantummodo interit; verum etiam illud, quod cælestibus globis impertitur à Sole. Cui rei fidem faciunt eclipses lunæ, cuius lumen in defectionibus quidem, totum cōfertim deficit, sensim autem in reliquo toto tempore. Cætera autem astra idem lumen perpetuo retinere videntur, propterea quod ob continuationem orbium nihil incurrere potest, quod ea obscurare queat. Tale autem lumen obnoxium esse interitui, etiam ipse Proclus affirmat in eo libro, quem scripsit de lumine. Quare lumen, quod est à Sole profectum, non erit simul perpetuo cum ipso Sole. Non igitur referet similitudinem Mundi, qui ponitur vna esse ab æternitate cum ipso opifice. Ex hisce igitur quæ diximus, perspicuum factum est, neutrum Procli exemplum ad ostendendum Mundum coæternum opifici esse potuisse, accommodatum esse.

Possent etiam argumento Procli aliter occurriri. Etenim si ponatur umbra & lumen esse suis causis efficientibus coæterna, nihil videtur sequi manifestè absurdum & impossibile. At opinioni quæ ponit mundum Deo coæternum, necessariò & apertè consequentia sunt quamplurima grauissimæque incommoda, quæ supra in confu-

tatio-

tatione secundi argumenti indicata sunt, & infra subtilius exponen-
tur. Qui autem opinantur Mundum potuisse fieri ab æterno, respon-
derent; Proclum quidem suo illo argumento probare Mundum po-
tuisse fieri coæternum Deo, quod ipsi non negant: non tamen fuisse
factum æternum; id quod nunc in quæstione versatur.

QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Est æterna Idea Mundi, ad quam Deus respiciens, Mundū
fabricatus est; Ideæ autem essentia in eo cōsistit, quod est,
exemplar esse alterius, quod est imago eius. Exemplar autem
& imago, cum sint ex numero eorum, quæ cum alio conferū-
tur, simul sunt, neque vnum sine altero constare potest. Ex
his necessario consequens est, vt quandoquidem Idea & exē-
plar Mundi, æternum est, Mundus itidem, qui est imago eius,
sit æternus. Alias necessarium est, aut exemplar non esse
æternum, si imago eius non sit; aut esse exemplar sine imagine;
aut Mundi exemplar nullum esse; quorum omnium nihil
est quod cum veritate, ac recta ratione non pugnet.

AD QVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Prima Hypothesis, esse Ideas omnium rerum, quales Plato pone-
bat, Platonis quidem illa est sententia; Verum difficilis creditu, &
ab Aristot. plurimis locis accerrimè oppugnata & penè labefactata.
Cæterum disputationis gratia, concedamus eam Proclo. Altera ta-
men, quam ei subiungit, est manifestè falsa: nempe, quod essentia
Ideæ sit referri ad aliud, hoc est esse exēplar alterius. Etenim, aut Idea
Mundi est substantia; aut non est; & sanè Plato Ideas substantias pri-
mas & nobilissimas esse censeret; & cum Mundum animal quoddam
perfectum, & substantiam eodem statu permanentem appelleret, mul-
to magis ipsum eius Archetypum substantiam esse oportet. Si Idea
Mundi substantia est, essentia eius non consistet in relatione ad aliud,
est enim substantia ens absolutum, nullius vel subiecti vel termini
adminiculo, vt consistat, indigens. Ea vero quæ referuntur ad aliud,
accidentia sunt, & non per se coherent, sed fundantur in alio, & op-
ponuntur inter se, quæ substantiæ nullo modo conueniunt. Non erit
igitur essentia Ideæ, exemplar esse alterius, & referri ad aliud. Quod
si Idea Mundi non in eo, quod sit exemplar Mundi, suam essentia ob-
tinet, non est necesse, si Idea Mundi æterna fuerit, continuè Mūdum

*An ex æter-
nitate Idea
Mundi, rectè
concludatur
æternitas
Mundi.*

quoque æternum fuisse. Sicuti, quia essentia Sophronisci non est posita in eo, quod est esse Patrem Socratis, non sequitur, ut statim atque fuerit Sophroniscus, fuerit etiam Socrates, sed bene cum primum Sophroniscus cœpit esse pater, tum quoque necessario fuit Socrates. Sicuti etiam Rex est exemplar eius imaginis, quæ ad similitudinem illius effingitur, & tamen, quia essentia Regis non consistit in eo, quod est exemplar esse alterius, non sequitur, ut statim atque Rex fuit, etiam fuerit imago eius. De Idea Mundi eodem planè modo & sentiendum, & loquendum est. Si autem Ideæ substantiæ non sunt per se subsistentes, erunt notiones, ac rationes quædam, secundum quas opifex, qui eas animo comprehensas tenet, operatur. At ne sic quidē necesse erit ut vna cum rationibus artificialibus, sint opera, quæ secundum ipsas fiunt. Etenim domorum, & nauium fabricatorem esse ficer, qui domus, vel nauis Ideam in mente habeat, nondum tamen secundum eam fabricetur. Quare, ne sic quidem necessario sequitur, ut si Mundi Idea sempiterna sit, mūdum quoque sempiternum fuisse necesse sit. Quinimo, si Deus qui summa Prouidentia omnia gubernat, res antequam sint, præuidet atque prænoscit ut est communis omnium animis insita sententia & hoc testatur Proclus in opere, quod De decem contra Prouidentiam dubitationibus composuit, & Plotinus in libro, quem De iis quæ mente percipiuntur, & De Bono conscripsit; palam est, omnibus rebus quæ oriuntur, Ideas, & rationes architectrices antecedere. Denique, si Deus ageret ex necessitate naturæ, fortasse Procli argumentum probabilis esset, cum autem nō sic, sed libere agat, nec eius naturalis perfectio ex molitione Mundi pendeat, ut supra ostendimus, nulla ratio est, ex æternitate Idearum quæ naturaliter sunt in Deo, quinetiam re sunt idem quod Deus, æternitatem rerum, quæ libere à Deo ad earū quæ in ipso sunt Idearum similitudinem effectæ sunt, velle concludere. Nam nec homines qui ex arte operantur libere, necesse est simul atque alicuius operis formam, & Ideam animo expressam tenent, opus ipsum perficere: sed plerūque euenit Ideam operis, esse ipso opere antiquiorē.

QVINTVM ARGVMENTVM PROCLII

CAussa efficiens, aut semper est actu, aut aliquando est potestate tantum; & si quidem actu semper sit, effectus etiam semper erit; causa enim si actu fuerit, effectus actu erit, & si illa potentia, hic quoque potentia. Præterea, id quod est potentia, reducitur ad actum, ab eo quod est actu,

vt calidum potentia, à calido actu: similiter opifex potētia, euadet artifex actu, ab eo qui est iam actu opifex. Opifex igitur Mundi, vel semper fuit actu efficiens Mundum, & sic Mundum item semper fuisse necesse est; vel aliquando fuit in potentia efficiens, ergo ab alio efficiente qui actu fuit, reductus est ad actum. Sed quæro de hoc, an semper reducebat illum ad actum, & sic ille semper actu fuisset opifex, id quod repugnat positioni: vel non semper reducebat, sed poterat tantum reducere, ergo erat aliud, à quo ex tali potentia ad talem actum traheretur; & similis quæstio de hoc fiet, & de alio item atque alio; aut igitur erit progressus in infinitum in efficientibus, quod manifestè falsum, atque adeo impossibile est; aut necessariò fatendū erit opificem Mundi, semper actu efficientem fuisse, & proinde Mundum semper extitisse. Quare Mundus æternus est.

AD QVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Duplici significatione nomen potentiz vsurpatur apud Philosophos. Primò, pro naturali quadam habilitate, vt puerum adhuc rudem, dicimus potētia Grammaticum esse, propterea quod sit aptus ad eam discendam. Deinde, pro habitu, quo præditus, potest bene promptèque operari, sed fortasse vel aliis rebus occupatus, vel quia non vult, nequaquam operatur: vt qui iam artem Grammaticæ didicit, potest quidem, at non semper Grammaticè agit. Et hic quidem habitus, respectu prioris potentiz, potest appellari actus sed respectu earum actionum, quæ proficiuntur ex ipso, dicitur potentia: potest igitur hic habitus, si comparatur cum præcedente potentia, nominari actus primus, ad differentiam secundi, qui oritur ex ipso: si vero conferatur cum actu quem ipse gignit ac parit, potest ritè nuncupari potentia secunda, ad differentiam primæ, quæ præcedit talem habitum. Est igitur duplex potentia; prima & secunda, duplex item actus, primus, & secundus. Sed potentia secunda, & actus primus, re non differunt, sed ratione tantum. atque hanc quidem distinctionem potētiz, tradit Arist. in 8. lib. Phy. tex. 32. & lib. 2. de Anima, tex. 54. & 55.

Ex his perspicuum est illud primū pronuntiātū Procli, si causā est actu, effectus quoque erit actu; intelligendum esse de actu secundo, non primo: exempli gratia, si præceptor actu docet Grammaticam,

Cc iiij

*De duplici po
tētia & actu.*

necesse est aliquem esse, qui actu doceatur Grammaticam; & si ædificator iam ædificet, erit quoque aliquid, quod ædificatur. At de primo actu non est verum. Fit enim, vt ædificator partum habeat ædificandi habitum, ipse tamen actu non ædificet, neque quicquam ædificetur.

Secundū autē pronuntiātum, nempe id quod est in potentia tale, reducitur ad actū ab eo, quod est actu tale; intelligēdū est de eo, quod est in prima potentia: puer qui potest esse Grammaticus actu, eruditus, doctusque ab eo, qui actu tenet Grammaticam. Non est autem verū in secunda potentia: is enim, qui iam comparauit sibi habitum Grammaticæ, si quando non operatur, est tunc in potentia, sed ex tali potentia non excitatur, vel traducitur ad actum ab alio, sed à seipso cum vult; aut si agens fuerit naturale, vt ignis, cum amotum fuerit impedimentum obstandans eius actioni. Quocirca licet ex hoc colligere, opificem actu primo, non necessario esse simul cum effectu: tum etiam, eum, qui sit opifex habitu, qui vt diximus appellatur potentia secunda, non ab alio, sed à seipso traduci ad actum.

Hinc elici potest solutio argumenti, quod est fallax, & captiosum ob homonymiam vocabuli Potentia, & Actus. Affirmamus Deum esse opificem habitu, vel secunda potentia, non quod in eo sit aliquis habitus, vel aliqua potentia, sed ob similitudinem quandam, & quo planius res intelligatur, virtutem diuinam, secundum quam nō semper operatur, quando vult tamen, optimè, facillimè, promptissimèque operatur, nomine habitus & potentia secunde nominamus. Cum ergo Deus, non fuerit ab æterno opifex Mundi actu, sed, vt ita loquar, habitu; quoniam ab æterno habuit perfectissimum vim atque potestatem condendi mundum: sed quia voluit ab æterno, vt Mundus de nouo conderetur, & initium aliquod suæ durationis haberet, ideo sine vlla sui mutatione, tunc, quando decreuerat, Mundum de nouo condidit: cum igitur ita res habeat, non oportet Mundum simul esse cum ipso Deo, neque Deus reducetur actu condendum Mundum ab alio, sed à seipso. sicut pictor callens scientiam pingendi, iam non indiget alio cuius ope adiutus pingat, sed quando liber ei, pingere potest. Alia etiam, quæ assumuntur in argumento, non sunt omnino vera: vt illud, Omne quod in potentia est, reduci ab alio ad actum. Duæ sunt enim viæ sciendi, ex sententia omnium Philosophorū; via disciplinæ, & via inuentionis: qui enim indoctus abundantia quadam, & naturali felicitate ingenij, per se aliquam scientiam inuenit, is ex potentia scientie fit actu sciens, à se non ab alio. Neque illud alterum verum est, Quicquid est potentia tale, ab eo, quod est actu tale, reduci ad actum: stirpes enim fiunt actu dulces; albæ, vel alio colore affectæ, non ab eo, quod est actu dulce, vel al-

bum, sed beneficio aquar, qua irrigantur, & solis; & hoc perspicui potest in omnibus generationibus, quas naturales Philosophi æquiuocas vocant. Nisi propositio intelligatur, non de eo, quod est actu tale formaliter tantum, sed vel virtualiter, vel formaliter.

SEXTVM ARGVMENTVM PROCLL.

Deus auctor est Mundi omnino immutabilis; ergo vel ab æterno Mundum fecit, vel nunquam fecit: nam si aliquando: non fuit factus Mundus, & aliquando fuit factus, ergo Deus ex non faciente ad faciendum mutatus est; quare Deus mutabilis est. Et cum omnis mutatio sit imperfecta quædam actio tempore indigens, & ad perfectionem aliquam acquirendam tendens: tempore inquam indigens, utpote, sine quo nullus motus perfici queat, erit Deus imperfectus aliquo indigens. Quamobrem, quia æternitatem Mundi negât, etsi cupiunt esse pii erga Deum, sunt tamen, (ut ex iis, quæ iam diximus perspicuû est) erga ipsum valde impii. Possumus igitur breuiter concludere totam rationem ad hunc modum. Si Deus prius non faciebat Mundum, & postea fecit, ergo mutatur; si mutatur, ergo mouetur, quoniam omnis mutatio, vel est motus, vel non fit sine motu: si mouetur, ergo est imperfectus: quod enim dealbatur non est perfectè album: si etiam mouetur, indiget tempore, quoniam motus necessario fit in tempore. Quæ si absurda sunt, & omnia tamen pendent ex illo, quodd Deus ex non faciendo ad faciendum migrauerit, certè illud falsum erit, quare ab æterno Deus Mundû fecit.

AD SEXTVM ARGVMENTVM PROCLL.

Verum est, motum esse actionem imperfectam: & omnem mutationem, vel esse motum, vel non esse sine motu. Sed quod omne transiens à non faciendo ad faciendum, necessario motum subeat, falsum est: nam non faciens, habitu tamen & potestate faciendi præditus, postea, quum ei liber, ex tali habitu actiones promittat absque ullo motu. Si enim ex habitu faciente euadit actu agens per aliquem motum, is vel erit diuersus ab effectione, vel erit ipsa effectio.

Actio: si erit diuersus, vel erit habitus, & hoc non, quoniam habitus rationem quietis potius, quam motus habet, quod enim habitu est tantummodo agens, quiescere potius, quam moueri dicendum est; vel erit aliquid medium inter habitum & effectiorem; & hoc non, quia in eodem instanti finem facit non agendi, nullo tempore intercedente, in quo talis motus fieri queat; alioquin in illo medio tempore, neque faceret, neque non faceret, & sic inter contradictoria esset medium. Erit igitur ipsamet effectio, motus; at si ita sit, cum iuxta sententiam eorum, Deus semper Mundum efficiat, etiam semper mouebitur, quare semper imperfectus, ac temporis indigens erit. Quare in eorum caput solers ipsorum inuentum relabitur. Non est autem omnis actio, motus, neque imperfecta, neque temporis egens; ut sensus, & mentis actiones, quæ neque motus, neque imperfectæ sunt, neque interuallo temporis fiunt. Præterea, si effectio esset motus quo moueretur ipsum agens, tunc motus esset in mouente, at non est in mouente sed in mobili; est enim actus mobilis, prout est mobile, quemadmodum Arist. definit in 3. Phys. & Aristot. 2. de Anima. text. 57. & 58. ait ex habitu ad actum quempiam transire sine vilo motu. sic enim ibi scribit. *Quocirca non rectè se habet dicere ipsum sciens cum scit, alterari, sicut neque adificatorem cum adificat.* hoc est is qui habens scientiæ habitum, deinde actu scit, & contemplatur, transit ab habitu ad actum sine vlla alteratione; quod si talis non alteratur, neque simpliciter mouebitur; non enim augebitur, vel minuetur, vel loco mouebitur. Non est autem magis perfectus Deus, quando aliquid actu procreat, quàm era antea cum potentia tantum procreans erat: est enim per se, ac sine alterius rei adminiculo omni ex parte perfectus; alioquin opera quæ facit Deus, Deo perfectionem tribuerent, & pertinerent ad essentiam Dei; quæ enim naturam aliquis perficiunt, partes sunt eius, ut rationale hominis, ut manus totius corporis. Mundus igitur pars erit Diuinæ essentiae, erit igitur corpus Deus, corporeisq; affectibus obnoxius. Quod si Deus perfectus non sit, nisi Mundus ab æternitate consistat, Deus perfectionem suam accipit à Mundo, quare plura accipiet à suis operibus, quàm illis ipse impertiatur. Cum enim illis det, ut sint, ipse ab illis accipiet, ut perfectus sit: pluris autem est perfectio Dei, quàm natura cuiusvis rei creatæ. At qui potest hoc fieri? si enim perfectio ab essentia eius non differt, sicut Deus esse non accipit à Mundo, ita neque perfectionem; & sicut esse Dei non pendet à Mundo, sic neque perfectio eius. Adde, quod perfectio est in eo quod perficitur, at creatio & productio Mundi, & aliarum rerum effectio, transeunt in res quæ fiunt. Et cum Proclus tribuat Deo prouidentiam, & effi-

cientiam rerum etiam extremarum atque minutissimarum, quarum tamen quædam extinctæ sunt, quædam nunc constant, aliæ vero futuræ sunt, necesse est dicat Deum potestate opificem nunc esse, respectu rerum futurarum; nam si actu opifex sit, res futuræ actu iam præsentibus essent ex ipsius sententia; si igitur potestate opificem esse, imperfectionem esse Proclus existimat, semper autem in mundo aliqua à Deo procreanda sunt, respectu quorum dum futura sunt, est opifex potentia, necessarium habet omnino dicere Deum semper imperfectum esse.

Porro, sciendum est actionem posse duobus modis considerari; vno modo, secundum id quod ponit actio ut actio, in agente: deinde, quatenus infert ex se passionem vel effectum: primo modo actio Dei est in actu ab æterno, non autem secundo modo: priori modo Deus non est causa in potentia, seu in actu ab æterno, posteriori modo Deus non fuit ab æterno actu efficiens causa Mundi, quia non creauit Mundum ab æterno. Et aduerte, Mundum, & alios effectus esse in Deo antequam fiant in potentia actiua; neque hoc est absurdum, solum enim de iis quæ formaliter sunt in Deo, inconueniens est ponere aliquid in potentia in ipso Deo. Quocirca, oportet actionem secundum id totum quod ponit in agente, formaliter esse actu in Deo ab æterno; hæc autem actio Dei & vis atque potestas omnium effectrix nihil aliud est quam efficax Dei voluntas, quæ in se semper est actu & inuariabilis; tunc autem ab ea procedit effectus, quando ut procedat, & à sapientia Dei præscriptum, & à voluntate eius determinatum fuit.

SEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

SI Mundus conditus est, & peribit, necesse est tempus, quod vna cum Mundo necessario cohæret, ortum quoque, interitumque habere: quare aliquando non fuit tempus, & aliquando non erit tempus; sed (Aliquando) certum quoddam tempus significat, ergo fuit tempus, quando non erat tempus, & erit aliquod tempus, quando nullum tempus erit: quæ cum sint inter se pugnantia, necessarium est, Mundum ab æterno fuisse.

AD SEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Est captiosum argumentum. Etenim verbum illud (Aliquando) non significat propria, & naturali vi sua tempus aliquod certum.

sed tātum significat aliquid, vel non fuisse semper, vel non fore nunquam. Cum enim dico crastinus dies aliquando erit, illud (Aliquando) non sonat aliquod certum tempus, in quo crastinus dies futurus sit, alioquin illud tempus etiam esset aliquando, & rursū illud, ac ita deinceps in infinitum: sed tantum significat crastinum diem, neque semper, neque nunquam sed medio quodam modo futurum. Cum igitur dicimus aliquando Mundus est factus, intelligimus Mundum non semper fuisse, sed habuisse ortum, & principium, similiter cum dicimus aliquādo Mundus non erit, intelligimus Mundum, vel motum, non semper futurum: sicuti Verbum, erat, vel fuit, non semper tempus aliquod significat, quoniā hęc tribuimus Deo, qui nullo pacto subest tempori. Plato enim in Timæo dixit, quoniam Deus probus erat, & nequaquam inuidus, Mundum condidit: & sicuti quando dicimus extra, vel supra cælum nihil est, in hac oratione (supra) & (extra) non significant aliquam differentiam loci, nisi imaginariam, sic (aliquando) cum dicimus, Mundus aliquādo cæpit, non significat tempus, nisi imaginarium.

OCTAVVM ARGVMENTVM PROCLI.

MVndus dissolui non potest, ergo neque vnquam factus est: patet consequentia; nam si quod generatum est, aliquando interibit, ergo ex opposito consequentis, quod interire nequit, vt est apud Platonem in Phædro, nunquam generatū fuit. Antecedens probatur; nam Mundus à solo Deo, qui fecit ipsum, dissolui potest: is enim rationem soluendi nodum tenet, qui fecit nodum; atqui Deus nunquam dissoluet, nam quod bene & cum ratione colligatum, & cōpulatū est, velle dissolvere, improbi est: vel igitur Mundus non fuit bene compactus à Deo, quare in eo faciendo bonus artifex non extitit; vel si bene factus est, improbi erit ipsum velle dissolvere. Quare cum nefas sit opinari Deum vel in faciendo Mundo non optimum fuisse artificem, vel in eo dissoluendo improbum euadere, planum est mundum dissolui non posse.

AD OCTAVVM ARGVMENTVM PROCLI.

AN. non corpora nostra, & animantium item, atque stirpium pulchrè compacta sunt; vel igitur hęc Deus vult dissolvere, vel nō vult,

vult; si non vult, quomodo contra voluntatem eius dissoluuntur? si vult, quomodo improbus non est, qui quod bene cōpactum est vult dissolvere? Quod si dicas, hæc corpora mortalia non à Deo proximè effici, sed à Diis secundis, vel à causis naturalibus procreari: hoc nihil obstat, quominus & ipse Deus, qui causis secundis vim agendi tribuit, & cum ipsis ad efficiendum concurrat, malus sit, & Dij secundi, seu causæ naturales, improbæ sint quæ res pulchrè compactas dissoluant. Sanè qua bonitate ductus initio mundum fecit, eadem si voluerit, dissoluet, etsi dissolutionis ratio nos lateat; neque enim ea, quorum causas ignoramus, temerè, aut malè fieri arbitrari debemus. Postea, facultas quæ ad actum nunquam deducitur, imperfecta & otiosa est, ut solent ipsi dicere; cum igitur Deus habeat facultatem dissoluendi Mundum, quomodo enim, qui nodum fecit & vinculum colligauit, nesciat aut non possit ipsum dissolvere? vel igitur hæc facultas promouebitur ad actum, quare Mundus aliquando dissoluetur; vel nunquam reducetur ad actum, quare talis facultas imperfecta, & otiosa erit. Adde, quod nec Aristoteli placeat, in æternis aliquid esse, quod potestate tantum sit, unde est illa eius sententia 9. lib. Metaphys. text. 17. Nihil potètia æternum est. Et illa etiam in 3. Physic. text. 32. in perpetuis non differt posse ab ipso esse. Deinde, si soluere Mundum malum est, cum igitur Deus possit Mundum soluere, habebit utique Deus facultatem malè agendi, & ut aliquando malus euadat. Quare, vel in Deo non est facultas dissoluendi Mundum, & sic nec in ipso fuit facultas condendi, ut supra diximus; vel si est, aut soluere Mundum non est malum, aut in Deo inerat facultas mali.

Possumus etiam aliter ad hoc argumentum, breuiter respondere: ad hunc modum: quicquid ortum est per motum Physicum, & ab agente Physico, potest etiam similiter interire per motum Physicum: & ab agente Physico; & è cōtrario, quod potest interire per motum Physicum, fuit etiam similiter generatum; & hoc intellectu verum est illud Platonis & Aristotelis axioma, quodcunque est generabile est corruptibile, & quodcunque est corruptibile est generabile: & item, quicquid cæpit esse, aliquando desinet esse, & quod aliquando desinet esse, aliquando etiam cæpit esse. At quod cæpit esse per creationem à Deo productum, potest quidem nunquam desinere esse per motum Physicum & potestatem agentis Physici, sed potest tamen desinere esse per potentiam Dei qui ipsum creauit; & hoc quidem perspicuè cernitur in anima rationali, idem autem de mundo sentiendum est.

NONVM ARGVMENTVM PROCLI.

VNiuerſi anima ortu caret & interitu, ergo Mundus quoque ortu, & interitu vacare debet. Conſequentia patet, quia nō poſteſt animal interire, aut non eſſe, cui anima eius ſemper adſit. Antecedens probatur, quoniam anima Mundi à ſeiſſa mouetur. Quare Plato in Phœdro ait, animam nunquam natam, aut caducam eſſe.

AD NONVM ARGVMENTVM PROCLI.

AN non etiam iuxta Platonē, anima noſtra à ſe mouetur & immortalis eſt, corpus autem quod ab ipſa mouetur, & ortum, & interitum habet? An non infirma ratio eſt, quæ nititur decreto Platonis non valde certo, neque à multis recepto, nimirum, quod eſſentia animæ in eo ſit, vt moueatur à ſeiſſa, & ſit principium mouendi? Neque placet Ariſtoteſi, vnā eſſe Mundi animā à Deo diuerſam, à qua cuncta regantur corpora; ſed ſolis orbibus cæleſtibus immortales animas ſuam cuique attribuit, quarum motionibus omnia quæ infra Lunæ orbem ſunt, regi, foueri, & moderari cenſet. Quare quod hic à Proclo de anima Mundi dicitur, à nobis non cōceditur. Adde, quod qui negant Mundum æternum eſſe, hos conſequens eſt, vel negare animā Mundi cæterasque intelligentias æternas eſſe, ſed fuiſſe eas ſimul cum mundo procreatas: vel dicere illas non habere adeo neceſſariam cum mundo connexionem, vt ſine ipſo & ante ipſum eſſe non potuerint. Quare ſumere æternitatem animæ, tanquam rem certam & indubitātam, & ex eā concludere æternitatem Mundi, quaſi abſque Mundo anima eſſe non potuerit, eſt duplici nomine vitioſam facere augmentationem; tum quia ſumit præ certo, quod eſt dubium; tum quia ex hoc conſicit id, quod ex illo non concluditur neceſſario. Deinde, vel eſſentia animæ in eo eſt, vt ſit principium mouendi aliud, & ſic anima habebit eſſentiam ſuā dependentem à corpore, nec vllam actionem ſine illius opera exercere poterit: vel non in hoc cōſiſtit eſſentia eius, & ſic non erit neceſſarium ſi anima æterna ſit, id quoque quod ab ipſa mouetur æternum eſſe. Poſtea, functiones animæ, ſeparabiles ſunt à corpore, ac eo puriores euadunt, quo à commercio corporis liberiores ſunt; quare, vt rectè Plotinus ait, ſubſtantia quoque animæ ſeparabilis erit à corpore. Quare ſubſtātia eius, non in eo conſiſtit, vt ſit principium mouendi corpus. Ipſe quoque Proclus in Comment. ſuis ſuper Timæum, ait eſſentiam animæ in eo eſſe, quod eſt à ſeiſſa moueri, mouere autem

corpora, iplisq; vitam impertiri, atque motus & actiones communicare, non esse substantiam animæ, sed vim, atq; facultatem, ac functionem eius. Præterea, Plato in Phædro, sic ait *Anima hominis immortalis est: nam quod semper mouetur, æternum est, quod autem agitur, & mouetur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat necesse est: solum igitur quod se mouet quia nunquam deseritur à sese, nunquam ne moueri quidem desinet, quinetiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi.* Hæc Plato. Cum igitur id solum quod se mouet sempiternum sit, nullumque corpus, vt corpus est inanimum, à seipso moueri queat, vt Platoni, & Aristot. visum est, mundus autem corpus quoddam est, relinquitur, vt Mundus & moriendi, & viuendi finem habeat. Cum his autem consentiunt, quæ in Timæo scripta sunt, *quoniam inquit orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles nō potestis,* quod si Mundus interire, & dissolui potest, ortum fuisse necesse est, neque enim ortum effugit, quod aliquādo suaptè vi interire potest.

DECIMVM ARGVMENTVM BROCEI.

MVndus non potest interire, ergo nunquam fuit ortus. Probatur consequentia; nam si quod ingenitum est, non potest interire, ergo quod potest interire, non est ingenitum, & quod est genitum potest interire. Nam quod non fuit, & potuit esse, cum est, poterit etiā non esse. Præterea, quicquid fit, ex contrario fit, in quod rursus interire potest. Quod si ex priuatione interdum fit commigratio in habitum, vt è tenebris in lucē & ex quiete ad motum, multo magis ex habitu poterit fieri commigratio in priuationem. Quare si Mundus ex inordinato aliquando generatus fuit ordinatus, quæ est commigratio ex priuatione in habitum, multo magis nunc ex ordinato poterit fieri inordinatus, quæ est commigratio ex habitu in priuationem. Quod si hoc absurdum est, absurdum idem erit, facere Mundum aliquando ortum fuisse. Antecedens autem probatur. Quidquid interit, ab aliquo extrinsecus occurrente interit, & in aliquid alienum à se; cum igitur extra vniuersum nihil sit, nec quicquam ab eo alienum existat, sed (vt est apud Platonem) omnia complexu suo cōtinens, totum ex totis, perfectum ex perfectis constet, Mundus igitur interire non potest: quare neque vnquam ortus est.

AD DECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

*Nota senten-
tiam hanc
Procli.*

Proclus in opere, quod inscribitur Observationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles, volens rueri Platonem, qui in Timæo dixit, quidquid sentitur generari & interire posse, aduersus Aristotelem qui huic opinioni opposuit cælum, quod cum sentiatur visu, generari tamen & interire nequit, sic ait *nullum corpus finitum præditum est viribus infinitis, ut ipse Arist. 8. Phys. sed Mundus finitus est, ut Aristor. offendit in 1. lib. de Cælo, ergo non habet vires infinitas. Atqui, quod æternū est, vim infinitam, ut semper sit, habet, unde ipsum cælū hoc est æuum ab eo quod semper sit, Græcis appellatum esse certum est: quare Mundus æternus esse nequit. Suapte igitur natura, & nasci, & interire potest. Verum, quia coniunctus est cum eo quod verè est, & vires habet infinitas, inde suppeditatur illi immortalitas, & æternitas. Quare si cogitatione Mundum ab ipso Deo seiuuaueris, & motu atque ipso esse priuari necesse est. Hæc Proclus. Si igitur Mundus per se finitas vires habet, quod autem huiusmodi est, per se interire potest, quomodo Proclus ait, Mundum interire non posse, quia extrinsecus nihil ipsi contrarium occurrere possit. Præterea, si Mundus per se caret contrario extrinseco, quod autem tale est, per se interire nequit, Mundus igitur per se non potest interire. Proclus igitur pugnantia loquitur, cum in supradicto opere dicat, Mundum suapte natura interire posse, quoniam habet vires finitas, hic autem inquit Mundum interire non posse, quia non habet contrarium extrinsecus occursans illi.*

Deinde, non valet, quidquid oritur, ex aliquo gignitur quod prius erat alienum, & extra ipsum, sed nihil est à Mundo alienum, aut extra ipsum, ut vult Plato, ergo Mundus non est generatus. Hoc inquam non valet, nam siue id ex quo generatus fuit Mundus, fuit aliquid formatum, & aliquam speciem habens, siue fuit aliquid rudè ac informe, non necesse est nunc aliquid esse extra Mundum alienum ab ipso. Nam si id ex quo factus est Mundus, aliquam speciem habebat, ipsam deferens, Mundi formam suscepit. Quid enim hic remanet alienum à Mundo? nam species illa iam interiit: subiectum autem illius, est sub forma Mundi. Si vero fuit aliquid rude & informe, id ipsum, cum in generatione Mundi euaserit materia, elementum, & pars ipsius Mundi, non potest dici esse alienum à Mundo: non igitur necessarium est si Mundus ortus fuit, aliquid nunc esse extra Mundum. Neque illud, si præcisè dicatur, verum est, quidquid gignitur, ex contrario gigni: nam substantia gignitur, cui nihil est contrarium; in solis autem contrarijs est mutua reciprocatio, & commutatio: in priuatione autem & habitu, non item euenit, nō enim est necessaria commu-

commutatio ex habitu in priuationem. Vnde Plato ait Mundum ex priuatione vel ex inordinato fuisse factum ordinatum, nusquam tamen dixisse legitur, Mundum rediturum ad illam priuationem in-formitatis, & inordinationis. Adhæc, concedimus Mundum quan-tum in ipso est, posse ad inordinationem, & priuationē redire: omne enim quod ligatum est, vult Plato posse dissolui; *et quoniam orti estis, inquit in Timæo, immortales esse non potestis: neuiquam tamen dissoluemini nec vos vlla mortis fata periment, nec fraus violentior, quam consilium meum, quod maius est vinculus ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis tum cum gignebamini, colligati.* Plato igitur sensit Mundum suaptè natura dissolui posse, à Deo tamen immortalitatem ipsi suppeditari. Non ergo pugnant hæc, Mūdum Dei munere nunquam esse interiturum, eum tamen ab aliquo initio fuisse conditum. Denique, quod ex ma-teria per motum habuit ortum, id suaptè natura mortale & aliquan-do interiturum est: & quod per motum Physicum est interiturum, id quoque ortum fuit. Sed quod sua natura est immortale & incor-ruptibile, id potuit de nouo fieri, non ex materia per motum, sed ex nihilo per creationem. sic est mundus.

VNDECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quidquid interit, id suo ipsius vitio interire solet; Ac Mundus nullius vitii capax est, ergo nō potest interire. Maior patet; nam quod interit, neq; bono suo interit, neque eo, quod neque bonum, neq; malū sit, sed medium, quod enim est huiusmodi, id neque lædere, neque iuuare potest. Vnde fit, vt neque perimere, neque seruare valeat. Minor apud Platonem perspicua est; ipse enim ait Mun-dum beatum esse Deum, sicut & Deos omnes: & propterea Deorum genus vniuersum, cum vitij nō sit capax, nullam sentire posse immutationem. Non igitur vnquam interi-bit vniuersum, cum in eo nihil insit vitij. Quod si interire nequit, nunquam ortum est, alioquin ex nihilo factum esset, nullam autem rem ex nihilo fieri posse, certum est.

AD VNDECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Non decet loco demonstrationis, in omnibus rebus vti testimo-nio Platonis, vtpotè quem in multis errasse cōster: vt in Astro-Dd

nomia, cum solem, quem Astronomi inter stellas errantes medium collocant, secundum à luna locum tenere dixit. In Philosophia naturali, cum animarum transmigrationem etiam in corpora ratione carentium, fabulas Pythagoricas sequutus, amplexus est, ut ipse Proclus fatetur in libro, quem pro Timæo contra Aristotelem scripsit. In Medicina, cum incorporibus viuentium trahendi facultatem negat esse. Præterea, vtrum animantem esse voluit, quod reprobatum est à Galeno. Adhæc, censet stirpes sensus participes esse, quod nec Aristoteli, nec Medicis, nec ipsis Platonis probatur. In Philosophia morali, quis nō de nuditate mulierum, de communione vxorum, de liberorum procreatione, & abortu, eius in libris de Republica decreta reprehendit? Verum, si quis plura & grauiora Platonis errata subtilius vult cognoscere, legat is Eusebium libro 13. de Præparatione Euangelica à cap. 8. ad finem vsque eius libri. Deinde, non sequitur, Plato dixit Mūdum esse Deum, ergo non sensit illum esse ortum: vtrumque enim dixisse potuit, & sibi contradixisse. Interdum enim Plato sincerus de Deo sentētiās sequutus est; interdum patrium morem reueritus, & iudicium Socratis reformidans, ad fabulās deuolutus est. Genus Deorum expers (inquit Plato) vitij est, atqui Mundus Deus est, quis hoc concedat? nam si mundus, qui omnia continet; Deus est, quid erit, quod non sit Deus? rebus itaque inanimatis, & belluis, Diuinitatem tribuere oportebit. Quomodo Mūdus Deus est, cuius partes inferiores penes omnia commutationum genera commutantur, superiores vero, perpetua conuersione immutantur? Postea, sicut naturalis facultas est causa conseruationis, & ut res sit; sic imbecillitas causa erit, cur non sit: omnis autem facultas finita, necesse est ut deficiat; quare si Mundus ut corpus est, finita est facultatis, ut fatetur Proclus, finitam autē facultatem deficere est necesse, & cum deficit in id rem ipsam labi oportet, quod contra naturam eius sit, quod autem est cōtra naturā, id cuiusvis rei est vitium, eique affert interitum: Mundus igitur & vitij & interitus capax erit.

Quoniam autem Proclus ex illo communi axiomate *Ex nihilo nihil fit*, conatur ostendere Mundum non potuisse generari, quippe cum nihil ante Mundum fuerit, ex quo ipse generari potuerit; agedum, huic quoque rationi occurramus. Ars tātum efficit formas accidentarias, non autem substantiam. Natura etiam formas substantiales gignit, nō autem materiam. Cum igitur Deus, & artem, & naturam longe antecellat, & formas accidentales, & substantiales, & ipsam materiam efficere poterit. Non enim Deus vi & potestate sua minus superat naturam, quam hæc artem excellit. Quare non est illi impossibile ex nihilo aliquid facere. Præterea, aliud est loqui de ge-

neratione vniuscuiusque rei particularis, aliud vero de procreatione Vniuersi & omnium entium, quæ ex aliquo subiecto antecedente non potuerunt existere. Et aliud est loqui de prima procreatione rerum, aliud vero de propagatione & successione earundem; illam enim nullum subiectum antecedere oportet, huic autem semper aliquod subiectum subesse debet. Quinimo, in ipsa communi rerum particularium generatione, cernimus quodammodo aliquid ex nihilo fieri: non enim materia generatur, ac proinde nec totum compositum secundum vtramque ipsius partem essentialem de nouo producitur; sola igitur forma, quæ ante generationem nulla erat (nisi fortasse formas materiæ inhærentes sempiternas esse quispiam existimet) per generationem producitur. Quæ forma, cum subiectum eius interit, in nihilum videtur recidere. Aut enim in ipsum subiectum commutatur; aut ad alias materias transit: aut ad aliquod proprium totum reducitur: aut in aliam formam commutatur: quorum nihil fieri potest. Quod autem à quibusdam dici solet materiam esse causam procreationum formarum, absurdum est: quomodo enim deterius causa erit melioris, & posterius prioris? forma enim finis est materiæ: dicitur autem materia potentia esse omnes species, non quod ipsas procreet, sed quod habilis sit ad naturas formarum recipiendas; veluti tabella scriptoria, potestate est, quæ in ipsa describuntur literæ: non quod literæ ex tabula nascantur, sed quod potuit in se literarum characteres recipere. Neque verò potest vna forma eadem numero ex vno subiecto transire in aliud, nam nec forma per se moueri: nec vna numero nisi in vno tantum subiecto singulari esse potest. Nec forma dissoluitur in alia simpliciora, alioquin esset composita. Nec redit ad suum totum, seu ad propriam integritatem; tum quoniā formæ partes non habet, & quantitate carent; tum quoniam difficile est fingere, quæ sit tota forma earum animarum vegetantium, quæ in singulis viuentibus inest, aut quod naturale corpus illa tota forma occupet? Neq; vna forma in alia interit, vt seruetur mutua commutatio; talis enim commutatio non fit propter formam, sed propter commune subiectum, quod potestatem habet vtravius formam recipiendi. Ad hæc, quod verè generatur, id est per motum efficitur, id & in tempore, & ex aliquo subiecto fieri necesse est; at procreatio Mundi non est motus, nec in tempore fit, immediate enim fit à Deo, qui in tempore non operatur. Sed dicet, nec materiam propriè gigni, neq; formam, sed ipsum compositum, idemq; interire: Esto; sed compositum, vt multis placet re non differt à partibus, quare per generationem nulla res noua procreabitur, sed terminus generationis erit tantum unio & cōcretio simplicium: erit autem generatio nihil aliud, q̃ cōcretio: interitus autem nihil aliud,

quàm secretio, vt placebat antiquis; eueniétque, vt vera sit Empedoclis sententia, affirmáti nullius naturam esse, sed permixtionem tantum, arque mixtorum segregationem. Præterea, ante generationem forma non erat, Aristoteles enim 12. lib. Metaphyf. text. 16. non vult formam esse priorem composito; nec post meritum forma superstes est; hoc enim si alicui formæ tribuendum est, tantum intellectui cõcedendum erit: in generatione igitur & corruptione compositi, nulla res, & substantia gigni, aut interire cernitur præter formam; sed quoniam tales formæ à composito non sunt separabiles, idcirco ex quadam consecutione efficitur, vt cum forma gignitur, & interit, simul eadem ratione, compositũ gigni, & interire necesse sit.

Verũ quid opus est multis? breuib; namque occurri potest argumento: concedendo vniuersum quidem naturaliter non posse interire; sed negando ex hoc concludi, ipsum nunquàm esse capisse: nam, vt non esse cæperit per motum, ex aliqua materia factum, nihil tamen prohibet, ipsum ex nihilo, per creationem, proximè à Deo fuisse procreatum. Sed clamat Proclus, ex nihilo nihil fieri; clamet sane quantum libet; nunquam certè creationem probabit Deo esse impossibilem. Ac nos quidem supra libro quinto, possibilem esse creationem, multis firmisq; rationibus confirmauimus; & quæ contra creationem obijci poterant, omnia repulimus.

DVODECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Vniuersi elementa, vel manent in suis locis naturalibus, quod ipsis est secũdum naturam: vel circulo mouentur, & neque principium, neque finem habent mouendi. Si igitur Vniuersi elementa in suis sunt locis, neque vllum in alienum locum totum contendit, necesse est Vniuersum expers esse mutationis: cum omnia, eaque tota id obtineant, quod ipsis est secundum naturam, tum quæ in eodem manent, tum quæ mouentur.

AD DVODECIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

Hoc Procli argumentum, duobus syllogisimis nicitur. Vnus est hic, quæ sunt in loco naturali, ea sunt incommutabilia, at vnaquæque Mundi pars, tota est in loco, naturali partes igitur Mundi, sunt incommutabiles; quare qui ex ipsis cõstat Mũdus, mutationis erit expers

expers. Alter syllogismus, hic est : quæ in orbem mouentur, neque principium, neque finem habent sui motus, cælum autem versatur in orbem, neque principium igitur habuit vnquam motus, neque finem est habiturum. Sed in priori, illud falsum est, quidquid manet in suo loco naturali, esse immutabile. Elementa enim contigua, vt aër, & ignis, aqua, & aër, terra, & aqua, in suis locis naturalibus posita, tamen si cognata, & vt aiunt, symbola sint, tamen quoniam semper altera qualitate sibi inuicem aduersantur, mutuo alterari, & commutari necesse est.

Deinde, cum ait elementum manens in suo loco, esse immutabile; vel intelligit de mutatione, quæ est secundum locum, vel de alia: vtrumuis falsum est; nam multas partes cuiuslibet elementi, sæpe numero à suis locis naturalibus ad loca non naturalia dimoueri cernimus: aqua item in sua manens integritate, sæpe incalescit, frigescit, discutitur in halitum, vertitur in aërem, & in se computrescens, sexcentas procreat animalium formas. Terram etiam in loco suo immutari, declarant tam multæ stirpium, & metallorum species, quæ ex ipsa procreantur. At dicet, partes elementi possunt immutari, integrum autem, & totum elementum, nequaquam. Verum, hoc est petitio principij; nam qui negat Mundum æternum esse, partes eius omnino immutabiles esse, itidem negabit, de vtroque enim pars dubitatio est. Præterea, si nulla pars elemēti est immutabilis, quomodo Proclus absque demonstratione sumit, totum elementum esse immutabile? cum partium commutatio, contrarium sentire suadeat? Eadem enim est natura partium elementi, & totius elementi; quare si partes sunt corruptibiles, totum item suapte natura est corruptibile. Vel igitur aliquando interibit, id quod nos asserimus, vel nunquam; & sic fiet, vt quod est corruptibile, nunquā corrūpatur: quod & repugnat naturæ, & aduersatur ijs quæ traduntur ab Arist. in 1. de Cælo. quin imo Aristot. ex motu, & quiete partium terræ in centro (neque enim contingit totum elementum terræ simul moueri ad centrum) argumentatur, totius terræ naturalem locum esse cētrum.

Neque verò Proclus, illud rectè concludit, cum ait, motus circularis caret principio, & fine, ergo est æternus. Nam in antecedente, vel loquitur de principio & fine durationis, & ita petit principium, vt per se manifestum est: vel loquitur de principio & fine motus ex parte magnitudinis, & ita non valet consequentia. Etenim, idem posset de motu cuiuslibet globi dici: in tali enim motu, nō licet certum principium sumere, aut finem, ex parte globi; non proinde tamen quispiam dicet, aut nunquam cæpisse motum globi, aut nunquam esse desitū. His accedit, quod duratio motus, non à subiecto

Dd iij

corpore, in quo inest, sed à virtute motoris pendet; quare si motor liberè, & secundum voluntatem moueat, tandiu motus durabit, quamdiu ei libuerit; & incipiet tunc, cum motor incipere voluerit: figura igitur mobilis, non necessariò æternitatem motus concludit.

DECIMVM TERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

Materia prima, est procreationis & interitus expers; alioquin alterius materiæ indigeret. Illud autem, cuius gratia materia est, est ipsa procreatio; & materia refertur ad formam, relatiua autem simul sunt: relinquatur igitur, vt si materia æterna est, procreatio quoque, cuius gratia illa est æterna sit, & sint formæ in ipsa, ex æternitate.

AD DECIMVM TERTIVM ARGVMENTVM PROCLI.

*Nota opinio-
nem veterum
de intermina-
tis dimensio-
nibus.*

Pythagorici, Platonici, & Stoici, materiam fecerunt sempiternam; & quamuis nunquam omnis formæ, & qualitatis expers sit per se, tamen informem, & incorpoream esse voluerunt. Huic dixerunt primùm omnium, inesse trinam dimensionem, ex qua effici corpus quoddā, quod sua natura solis dimensionibus tribus definitur, & est quasi tumor quidam indefinitus, & solum parui, & magni differentia definitur. Hanc item posuerunt commune subiectum omnibus naturalibus formis, idque incommutabile; in omni enim commutatione debet esse aliquod subiectum, quod ab ea forma, quæ interit, transeat ad eam, quæ procreatur. Hanc igitur materiam, si producat, dicimus nos non necesse esse ex alia materia produci: Formæ enim, quia per se non subsistunt, nec seipsas sustentant, ideo materia indigent cum generantur. Materia vero, quia est receptaculum omnium formarum, easque sustentat, si producit, non indigebit alia natura, ex qua fiat. Præterea, quamuis in procreatione partium Vniuersi, materiam præexistere cernimus, in productione tamen totius Mundi, non oportet existimare eam præcessisse, sed vna cum Mundo, à Deo productam fuisse. Sed dicet, Plato voluit materiam sempiternam esse; Esto; at idem in Timæo, terram ponit incommutabilem, reliqua tria elementa vult in se mutuo commutari. Cum tamen, ibidem asserat, corpora animantium ex quatuor elementis constare, quod esse non posset, nisi terra commutaretur. Eius igitur viri, qui in re tam manifesta sibi contradicit, velle in omnibus rebus sententiam, quasi oraculum sequi, stultum est, cum ipsemet moneat, vt Socratis paruam, veritatis autem, per magnam curam habeamus

Adde, quod nusquam legitur Platonē dixisse, materiā sempiternam esse. Mundum autem ortum esse, clara voce pronunciat. Vter igitur magis consentanea Platoni dicit, Proclus, qui vult Mundum æternum esse, (quod apertè negat Plato) eoque sit materia sempiterna, quod nusquam Plato dixit; an nos, qui materiam vna cum Mundo cæpisse volumus, quorum alterum Plato manifestè scribit, alterum nusquam apertè negat? Denique, materiam non posse procreari, ab agente naturali, & motu Physico, verum est: à Deo autem, & per creationem, falsum est.

DECIMVMQVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quidquid gignitur, materia eget, & efficiente: quod si id non semper est, id sit aut propter efficiens, quod non semper idoneum est ad efficiendum; aut propter materiā, quæ non est semper habilis; aut certè propter vtrumque. quare si Mundus aliquando non fuit, id accidit ei, vel propter materiam, vel propter ipsius Mundi effectorem; at Deus Mundi opifex, semper ad efficiendum Mundum est satis idoneus: cum ipse idem semper permaneat, nec vlllo modo immutetur; nam si nunc est idoneus, & ex æternitate fuit; & si ex ipsa æternitate non fuit, nec nunc quidem est idoneus. Materia vero, similiter semper fuit habilis, ad procreationem Mundi; cum sit incommutabilis, & semper eadem permanens. Cum igitur, quod Mundus aliquando non fuerit, nec materiæ, nec efficienti, ascribi possit, pro falso habendum est.

AD DECIMVMQVARTVM ARGVMENTVM PROCLI.

IN hoc argumento, multa sunt vitia: primum est illud, quidquid sit, indigere materia; multa enim solum requirunt efficiens, vt anima rationis compos, quæ & à Deo condita est, & quoniam est immortalis, ex materia fieri non potuit. Materia item prima, vel non est à Deo producta, quare Deus non omnium erit opifex, sed erunt duo principia prima, Deus & materia prima, quod redolet nugas Manichæorū; vel si est producta, ex materia alia produci non potuit, ne res in infinitum habeat. Neq; vero ad ostendendū, non quidquid sit, materia egere, multum interest, siue id ab æterno, siue de nouo factum fuerit. Quemadmodum igitur, qui faciunt Mundum sempiternū, & materiā, tametsi dicant Mundū à Deo fabricatū esse, nolunt

ramen materiam præcessisse constitutionem Mundi, sed vnà cum Mundo ab æterno productā fuisse: sic etiam nos qui volumus hunc Mundum aliquando cæpisse, dicimus materiam simul cum Mundo cæpisse. Alterum vitium est, quod sumitur tanquam certum, materiam esse immutabilem & sempiternam, quod falsum est, & à nobis supra improbatum fuit. Tertium vitium est, quod duplex tantum causa assignatur, propter quam Mundus non semper esse potuerit, nempe materia & efficiens: cum neutra earum sit causa, sed alia, quæ prætermissa fuerit, nimirum, quod repugnet naturæ ipsius operis; æquale esse suo opifici, & repugnet Mundo ipsum cœterum esse Deo, à quo fuit conditus; vel quia Deus ad manifestationē suæ gloriæ & perfectionis, melius esse iudicauit mundū fieri de nouo, quàm illum esse ab æterno; vel quia ex parte Mundi repugnat ipsum esse æternum; cum huic positioni, multa, quæ sunt perspicuè falsa, absurda, & impossibilia, sint necessario consequentia; id quod supra breuiter ostendimus, & accuratiùs, ac diligentius infra docebimus.

DECIMVMQVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

PARTES Mundi, nempe cælum, & quatuor elementa, sunt æternæ; ergo etiam Mundus, neque enim totum ignobilius est suis partibus, cum sit id cuius gratia partes sunt, & non è contrariò. Cælum autem Platoni sempiternum esse placuit; quod vel motus eius, qui fit in orbem, aperte declarat: nam ortus, & interitus inest ijs quæ habent contrarium. Præterea, vnum vni tantum propriè est contrarium, vt à Platone explicatum est in Protagora: cum igitur cælum contrario careat, nam si cælo aliquid contrarium esset, motui quoque eius, alius motus contrarius inueniretur, at quis is esse potest? Cū enim tres sint motus simplices, circularis, & rectus, qui duplex est, vnus qui sursum fit, alter qui deorsum: quis erit horum, circulari contrarius? nō is qui sursum fit, nam opponitur ei, qui fit deorsum; nec is qui fit deorsum, aduersatur enim ei qui fit sursum; & iam positum est vni vnum tantum contrarium esse, relinquitur igitur, neque motui cælesti, neque ipsi cælo quidpiam esse contrarium. Quare corpus erit diuersum ab iis, quæ ortum habent & interitum, vt

sunt quatuor elementa, & quæ ex ipsis fiunt. Porro, ipsa elementa, licet secundum partes suas gignantur, & intereant, nihilominus tamen semper suam statum naturalem retinent in suis locis remanentia. Mixta vero, non partes Mundi, sed potius effecta dici debent; ad quæ procreanda, Dij, ut est apud Platonem, ex integritate elementorum partes mutantur, quas iterum restituant illis: quod dictum est propter resolutionem mixti in elementa, ex quibus conflatum erat. Ex iis igitur, & verè & conuenienter Platonici decretis, atque principiis, demonstratum est, Mundum sempiternum esse.

AD DECIMVMQVINTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quoniam Proclus nimium Platoni tribuens, ad confirmandam æternitatem Mundi, testimoniis eius abutitur, velut etiam nunc, affirmans cælum secundum Platonem non esse compositum ex quatuor elementis, sed esse quintam quandam naturam omnium sublunarium corporum longè dissimilem, hoc dicens conuenienter magis doctrinæ Aristotelis quàm Platonis; Videndum est, an Plato ita senserit: an potius, ut nos ostendemus, contrarium. Plato (inquit Proclus) tribuit cælo motum circularem, qui diuersus est à motibus omnium elementorum, ergo voluit illud esse diuersum ab illis. Procederet sanè argumentum, si Plato fecisset cælum, vel corpus simplex, vel compositum, sed inanimum; tale enim argumentum ex motu naturali ductum, in simplicibus corporibus, & compositis inanimatis robur habet, ut videre licet apud Arist. in 1. de Cælo. At cum Plato dicat cælum ex quatuor elementis, maiori tamen ignis portione, constare; ipsumque animatum & ab anima motu cieri velit, planum est Platonem attribuisse rotundam conuersionem cælo, non quatenus corpus est seiunctum ab anima, sed quatenus est animal quoddam, cui anima motum circularem impartitur. Nam, & in animali motus progressionis, qui fit ad anteriora, naturalis est ipsi, non ratione corporis, fortasse enim illi aduersatur, sed ratione animæ. Præterea, quid dicemus de stirpibus, quæ una cum solis conuersione circumferuntur, quamobrem cognomines motui solis, Heliotropi nuncupantur? dicat nobis Proclus, cuiusnam simplicis corporis naturalis est eiusmodi motus? Anima igitur cæli circularem motum illi tribuit, ut adducat ipsum, quoad eius fieri potest, ad imitationem mentis & intelli-

*An motus caeli
circularis
arguat ipsum
secundum Pla-
tonis doctrinam,
non esse
compositum
ex elementis.*

gentiæ, in cuius actione, vt Platoni placet, perfectè inest conuersio, & motus circularis. Quemadmodum igitur, vt sunt diuersa genera animantium, volatiliū, terrestriū & aquatiliū, sic anima, quæ in ipsis est, diuersos motus exercet, & ad tales motus exequendos, natura diuersas figuras eorum corporibus accommodauit, cum tamen omnia corpora ipsorum ex elementis pariter composita sint: sic etiā cælum, quamuis ex elementis conflatum fuerit, ob diuersitatem tamen animæ à qua cietur, & figuram, & motum diuersum à motibus omnium elementorum sortitum est. Adde, quod si proprium est animantis mouere seipsum, vt est apud Platonem 10. libr. de Leg. & aliis in locis: cum cælum Plato animatum faciat, aliquem motum habebit ab anima sua, qui præter circularem, alius esse nequit. Hæc igitur duo in doctrina Platonis non pugnant inter se, vt & cælum conflatum sit ex elementis, quatenus corpus est, & nihilominus tamen, quoniam animatum est animam habens diuinam, longè diuersam multoque præstantiorem iis, quæ sunt in caducis & mortalibus animantibus, motum accipiat ab anima sua diuersum à motibus elementorum.

Quid si dicamus cælum, quoniam ex purissimo igne ferè conflatum sit, supernum locum occupasse, ibique constituisse, motum autem circularem quo circumfertur, ab alio principio, ab anima nimirum accepisse? quemadmodum in elementis, quæ in suis locis naturalibus manent, idem affirmamus: nam ignis qui est sub concauo lunæ, nec sursum nec deorsum mouetur, sed motu orbis cui cõhæret, circumagitur. quod igitur cælū, siquidem simile est elementis, neque deorsum feratur, neque sursum, causa est, quoniam in suo loco naturali existit, nullum enim elementum in suo loco naturali manens, potest ab eo vlllo genere motus naturaliter dimoueri, sed tantummodo vi; quod autè in suo loco manens cælum in orbem feratur, facit id quidem anima cælestis, cuius ipsum est proximum instrumentum: quæ anima, cum vt intelligibilem conuersionem, & perfectissimum illum motum circularem, qui menti & Intelligentiis inest, in Mundo sensibili, & in omniū corpore nobilissimo exprimat; tum vt res quæ sub luna sunt, temperato syderum motu regat, conseruet, atque moderetur, motum circularem cælo impartitur.

Sed pergamus ad alia, quæ Proclus in suo argumento sumit, expēdenda. Ac primo quidem Proclus sibi contradicit; nam ait ea quæ oriuntur & intereunt, non esse partes Mundi, sed potius effecta: idem quoque dicit, partes elementorum oriri & interire: cum igitur quidquid est pars partis, sit pars totius, vt quia manus est pars corporis, & digitus est pars manus, erit etiam digitus pars corporis: si partes elementorum non sunt partes Mundi, neque ipsa elementa erunt, quod

est absurdum: quod si sunt partes Mundi, cum orientur & intereant, falsa erit opinio ipsius affirmantis partes Mundi ab ortu, & interitu alienas esse. Præterea, si causa ortus, & interitus est contrarietas, ut ipse Proclus dixit; talis autem contrarietas, non modo in partibus elementorum, sed etiam in ipsis totis elementis primò, & per se inuenitur, totum elementum ab ortu, & interitu alienum non erit. His adde, quod supra dictum fuit, cum totum nil aliud sit, quam suæ partes coniunctim sumptæ, & cum in corporibus simplicibus & homogeneis, cuiusmodi sunt elementa, eadem sit ratio cuiuslibet partis atque totius, si omnes partes elementi sunt caducæ, totum item caducum, & mortale esse necesse est. Quid? quod non potest aliquid manere idem numero totum, variatis omnibus partibus eius? Cum igitur nullum elementum, idem numero semper maneat, ut potè cuius omnes partes varientur, sanè videtur simile figmento, totum elementum ab ortu, & interitu vindicare. Illud autem, nec verum, nec Platoni cōsentiens videtur, corpora mixta non esse partes Mundi, sed potius effecta: id enim, cuius detractione, vel absentia, aliquid imperfectum, & diminutum est, suamque perdit integritatem, sine dubio, vel pars eius, vel ad substantiam ipsius pertinens conseri debet: hæc enim duo, totum & perfectum reciprocantur, ut docet Aristoteles 3. Phys. tex. 64. quod igitur facit ad perfectionem alicuius, id quoque ad eius integritatem pertinet, ac proinde pars illius est; sed Plato vult in Timæo, nisi ad sint mortalia animantium genera, Mundum non fore perfectum; hæc igitur in ipsis Mundi partibus numerari debent. Verba Platonis in Timæo hæc sunt: inducit enim Deum opificem. Vniuersi præscribentem Diis, ea quæ facturi erant, ad hunc modum. *Tria genera nobis reliqua sunt, eaque mortalia, quibus prætermisiss, tali absolutio perfecta non erit; omnia enim genera animantium complexu suo non tenebit, teneat autem oportet, ut ei ne quid absit: quæ si à me effecta sint, Deorum vitam possunt adæquare, ut igitur mortali conditione generentur, & vniuersum verè sit vniuersum, vos suscipite, ut illa gignatis, imiteminique vim meam, quæ me in vestro ortu usum esse meministis.* si genera igitur animantium Mundo desint, Mundus Platoni non erit perfectus; censet igitur is, animantia in Mundi partibus esse numeranda. Et rectè sane, nam mixta perfectiora sunt elementis; & hæc illorum causa sunt constituta. Denique, siue hoc quod omnia continet, Mundum appelles ab ornatu; siue vniuersum, Omne, ac Totum, ut potè cuius amplexu omnia coercentur; negare non potes, eius partes esso & quidem potiores, corpora mixta, quippe quæ, cum varietate, tum perfectione naturæ, multum præstent elementis.

Platonē autē sensisse, ex quatuor elementis, rum Cælum, tū Mūdum

*An mixta
sint partes
Mundi.*

*Pulchra dis-
punctio, an
Plato sensis
calidum esse com-
positum ex
elementis.*

totum esse coagmentatum, ex iis quæ subiungam, perspicuum erit. In Timæo sic ait, *Vt hic Mundus esset animanti absoluto similissimus, hoc ipso quod ipse solus, atque vnus esset, idcirco singularem Deus hunc Mundum, atque unigenum procreauit. Corporeum autem, atque aspectabile omne necesse est esse, quod natum est. Nihil porro igni vacuum videri potest; nec vero tangi, quod careat solido: solidum autem nihil, quod terra sit expers. Quamobrem Mundum efficere moliens Deus, terram primum ignemque iungebat. Et quæ sequuntur vsque ad illa verba. Earum autem quatuor rerum, quas supradicti, sic in omni Munda, partes omnes collocata sunt, ut nulla pars cuiusvis generis excederet extra, atque in hoc vniuerso inessent genera illa vniuersa.* Ex quibus verbis apertum est, Platonem, & cælum, & totum Mundum ex quatuor elementis constituisse. In cælo autem, plurimum igneæ substantiæ inesse dixit. Nam cum quatuor sint animantium genera: Vnum cæleste, atque Diuinum; alterum pennigerum, & aëreum; tertium aquatile; terrenum quartum; diuinæ animationis (inquit Plato) speciem, Deus maximè faciebat ex igni; vt & splendidissimus esset, & aspectu pulcherrimus. Cùmque eum similem vniuersi naturæ efficere vellet, ad volubilitatem rotundauit, comitantēque eum sapientia, optimæ mētis effecit, circumque omne cælum æqualiter distribuit, vt hunc varietate distinctum bene Græci *Κόσμος*, nos lucentem & ornatum Mundum nominaremus. Hæc ex Platone. Quæ vero aduersus hanc Platonis sententiam in 1. Meteororum Arist. scribit, parui momenti sunt apud Platonicos. Si enim, inquit Aristoteles, cælum igneum esset, cum incredibili propemodum excessu hunc Mūdum inferiorem superet, iam pridem omnia, quæ continentur in ipso, incendio consumpta fuissent. Sed ipsi respondent, cum elementum ignis contineat cætera elementa, ac proinde multis partibus maior sit illis, qui sit, vt quæ ab eo continentur, non similiter conflagrauerint? Deinde, Aristoteles lib. 2. de Generat. tex. 20. & 21. ait ignem elementarem, monstrati igni diuersum esse: hūc enim non esse simplicem, sed mixtū, & habere caloris excessum, vimque vrendi & absumendi corruptēdūq; corpora: illum autem minimè: quemadmodum nix, seu glaciēs, seu gelu, frigidi est excessus; naturalis enim ignis vitam potius impariendi, quàm vrendi viribus præditus est, ceu in nobis insitus calor. Præterea, quo ignis est in tenuiori materia, eo minorem vim habet vrendi, vt ferrum candens magis vrit, quàm carbo, & flamma, quàm elementaris ignis; cum igitur cælum ex purissimo, tenuissimóq; igni constet, mirandum non est, si quamuis magnitudine multū excedat, ea tamen quæ sub ipso sunt, nequaquam incendiant.

Platonis autem præcipui interpretes, idem quod nos supra docuimus sensisse Platonem, asseuerant. Taurus (vt refert Philoponus)

in 1.

in 1. comm. in Timæum, postquam locum Platonis à nobis supra citatum exposuit Theophrastus inquit, quòd si aspectabile & tractabile ex se sunt & igni, ex his cælum, & astra constabunt; non sunt autem hæc inquit ex illis, quintum corpus introducens, quod versatur in orbem. Verum, ubi quintum corpus illud esse docueris, tunc hisce contradicas. Hæc Taurus. Qui non modo vult cælum, & Mundum ex quatuor elementis cōcretum esse, sed etiam adue. satur Theophrasto id neganti, & quintum quoddam corpus ex Aristotelis sententia introducenti. Porphirius in expositione eorundem verborum, idem sentit: & post multa, subiūgit hæc. Mundum ex quatuor constitutum esse elementis, disertè dicit Plato, quasi quintum illud corpus, quod ab Arist. & Archita inducitur, non esse putauerit. Proclus quoque, tum in expositione Timæi, tum in eo libro, qui inscribitur Observationes eorum, in quibus Platonis Timæo cōtradixit Aristoteles, postquam multis verbis explicuit, quomodo vniuersum ex quatuor elementis constet, & cælum ex igni, itemque astra: postremò subiungit hæc, non igitur, quasi peregrinam in vniuerso calorum naturam inducere oportet, sed illuc summam perfectionem naturæ eorum, quæ hic visuntur constituentes, per illam, eamque quæ illis sit cognata, his corporibus ortum tribuere. Plotinus in lib. de Mundo, eandem quam nos, Platonem sententiam tribuit, eamque multis verbis, & explicat, & tueretur, aduersus Arist. cuius verba, ne sim prolixus, hic non ascribo. Postremo, Aristoteles Platonis discipulus, sententiam, quam Platonem adscripsimus, reprehendens, fecit cælum quintum quoddam corpus ab elementis diuersum. His accedit, quod Plato, non agnouit corpus aliud simplex præter quatuor elementa; sic enim in Timæo scribit, dicendum est igitur cuiusmodi potissimum quatuor corpora sunt; nam se hoc semel erimus consequuti, præcreationis terræ, & ignis, & eorum, quæ pro rata portione in medio eorum interiecta sunt, veritatem facile consequemur: tum enim nemini concedemus, pulchriora his, quæ sub aspectum cadant, corpora usquam inueniri, quorum quòdque ad suum genus referatur. si igitur Plato negat vllum corpus esse pulchrius his quatuor elementis, aut his quæ sunt ex ipsis, proculdubio non putauit cælum esse omnino diuersum ab illis. At dicet aliquis, Platonem, quinque solidarum figurarum, quæ rectis constituantur lineis, & planis similibus, ac naturæ eiusdem, cuiusmodi sunt Cubus, Pyramis, Octaedrum, Icosaedron, Dodecaedrum, quatuor priores, quatuor elementis attribuire; nimirum terræ Cubum, Pyramidem igni, Icosaedron aquæ, Octaedrum Aëri, postremam autem, Dodecaedrum, sine dubio cælo ascribere: quæ re is non obscure indicauit, sicut figuram, sic etiam naturam cæli, diuersam esse ab elementis. Sed hi errant, non enim Plato, illa figura Dodecaedri Deum vsum esse ait ad compositionem cæli, sed ad vniuersitatis constitu-

*Testimonia
Platonis
quod cælum,
secundum
Platonem sit
constitutum
ex
elementis*

tionem: vt ex iis verbis quæ sunt in Timæo, perspicuum est; cum præterea inquit, *quinta quadam sit compositio, ea Deus ad vniuersi constitutionem est usus, eaque figurauit, & descrip sit vniuersum.* Hæc pluribus disseruim⁹, vt demonstrarem⁹, Platoni cælum non esse talem quādam naturam diuersam ab elementis, qualem induxit Aristoteles, sed esse ex elementis compositum.

DECIMVMSEXTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Materia sempiterna est, & per se habilis ad suscipiendas formas; vel igitur formæ in ea semper extiterunt. & semper erunt, & sic Mundus principio, & fine carebit: vel non semper fuerunt, aut erunt; quod est absurdū: quomodo enim materia ex æternitate formis caruit, ad quas suscipiendas semper fuit habilis? Sed fortè dices, ab æterno materiam habuisse formas vagas, imperfectas, & inordinatas; postea vero, productas fuisse formas perfectas. Verum id dici nequit, cum enim materia perse, ac semper habilis sit ad suscipiendas formas perfectas, nulla potest reddi causa, cur non ab æterno illas habuerit. Deinde, quid opus fuit prius habere formas imperfectas, vt deinde perfectas habere posset? quod autem Plato, materiam prius immoderatè, ac inordinatè motam fuisse dicit, id non ita accipiendum est, vt prius fuerit inordinata, deinde ordinata; sed cogitare debemus, eum illis verbis exprimere voluisse, qualisnam materia ex se, & suapte natura esset, nisi ab opifice Mundi distincta, & exornata fuisset.

AD DECIMVMSEXTVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quid sit illud, quod dicitur Plato ante mundi constitutionē, vagam & inordinatam motu, agitatam fuisse?
A Eternitas materiæ, qua fulcitur argumentum, iam supra impro-
 bata fuit: quare necessarium non esset pluribus verbis hoc argumentum refellere. Sed illud falsum est, Platonem, per id, quod inordinatè mouebatur, intellexisse materiam primam; Porphyrius enim ait intelligenda esse corpora naturalia, ex quibus Mūdus coagmentatus est; quæ quoniam naturalia sunt, mouentur illa quidem, verū nisi ab opifice Mundi in ordinem digesta essent, & suum quodque situm, & locum ab Architecto Mundi accepissent, turbato, & vago

motu agitata fuissent; vt naus dum gubernatore, & currus cum auriga destituitur. Id autem Platonem sensisse, illa verba indicant. *Quidquid enim erat, quod sub cernendi sensum caderet, id sibi assumpsit, non tranquillum, & quietum, sed immoderate agitatum & fluitans, idque ex inordinata in ordinem adduxit.* Quænam, inquit Porphyrius, sunt, quæ sub sensum cadunt, nisi corpora? materia enim, cum secundum Platonem vix aut ne vix quidem spuria cogitatione comprehendatur, in iis quæ sub sensum cadunt, numerari non debet.

DECIMVMSEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

EXemplar Mundi, Plato dicit esse vnigenum, sempiternum, & numeris omnibus absolutum: cum igitur Deus Mundum fecerit huic exemplo simillimum, quemadmodum fecit Mundum vnum & absolutum, sic etiam sempiternum fecisse credendum est. Imago enim, vt perfecta sit, debet omnino similis esse exemplari. Si igitur Mundus ortum, & interitum habet, nulla ex parte similis erit exemplari: sin autem, vel careat interitu habens ortum, vel careat ortu, habens interitum, non vtraque ex parte, sed ex altera tantum exemplari similis erit.

AD DECIMVMSEPTIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

HOc argumentum, idem est propemodum, cum quarto superius posito, ac refutato; quocirca eandem habere debet solutionem. Plato autem vult Mundum, ita similem esse exemplari vt quemadmodum exemplar ex omni constat æternitate, sic Mundus per omne tempus perpetuo, & procreatus, & instans, & futurus sit. Lege Timæum ibi, *vbi autem moueri, & viuere, sempiternorum Deorum factum à se simulachrum, intellexit Pater qui procreauit, opere delectatus est, &c.* Cum igitur Plato velit Mundum, ita similem esse exemplari, vt sicut illud per omne æuū, sic Mūdus duret per omne tempus, debuit sanè Proclus ostendere, Platonem fecisse tempus ex vtraq; parte infinitum; vt inde concludere posset, Mūdum ex sententia illius, sempiternum esse; sed id Proclus callide tacitus prætermisit, quia probare non poterat. In Timæo enim Plato sic ait. *Tempus inquit una cum celo factum est, vñ simul generata, simul etiam dissoluantur, si quando vlla eorum futura erat dissolutio, & iterum, nam dies, noctes, menses, & annos, cum ante natū calū itū*

natura non essent, demum voluit procreari, cum calum productū est in natura. Huic rei fidem facit Arist. lib. 8. Phy. tex. 10. ita scribens. *Plato tempus generat solus, cum calo enim ipsum simul esse factū, calū autem factū esse ait.* Quod si Proclus contendat, Mundum exemplari suo esse oportere omnino similem, cum exemplar Mundi sit, immutabile, indiuisibile, totum esse simul in se habens, non sensibile, sed tantum intelligibile, cur Mundus etiam, (siquidem cum omnibus rebus exemplari necesse est esse quam simillimum) non est immobilis, indiuisibilis, incorporeus, denique talis, qualis non est, nec esse potest.

DECIMOCTAVVM ARGVMENTVM PROCLI.

SI in Deo duæ sunt voluntates, vna, vt non sit aliquid inordinatum, quod Plato indicat illis verbis. [cum enim constituisset Deus nihil mali admiscere, ex inordinato ipsum adduxit in ordinem.] Altera, vt vniuersum bene colligatum, & ordinatum cōseruetur, quam innuit Plato illa oratione, [nam cum voluntatem, & consilium meum nacti sitis, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quàm illa quibus estis, tum cū gignebamini colligati, &c.] necesse igitur est, has voluntates, aut semper esse in Deo: aut interdum vtramque, vnam prius, alteram posterius; at interdum esse, interdum autem non esse, non conuenit ei, qui semper est, & immutabilis semper perseverat: & prius, ac posterius in iis tantum insunt, quæ tempori subiecta sunt: quod si vtraque voluntas semper quod vult efficit, semper igitur, & inordinatum obliteratur propter perpetuam voluntatem, vt ipsum non sit, & ordinatum conseruatur propter voluntatem, vt ipsum sit perpetuum, cum vtraque voluntas sit semper. Quare si sit vtrumque semper, non prius erit inordinatum, quàm ordinatum, nec ordinatum, quàm inordinatum. quod si id quod ordinatum est, principio & fine caret, Mundus autem nihil aliud est, quam ordo, & id quod adductum est in ordinem: Mundus igitur ortus, & interitus expers erit.

AD

DEus semper vult, vt non sit aliquid inordinatum; inordinatum enim, Deus, & natura refugit; non tamen ideo sequitur, vt si semper vult non esse inordinatum, aut semper vult esse ordinatum, ipsum ordinatum semper sit. Semper enim Deus, vt ait Plato, vult bonis omnibus Mundum explere, non tamen omnibus bonis semper Mundus expletus est. Semper vult Deus, non esse malum, bonorum enim, inquit Plato, ad nullum aliud, quam ad Deum caussa est referenda; malorum autem, alia quæpiam est requirenda caussa, mali enim caussa, non est dicendus Deus; non tamen ideo sequitur, vt malum semper non sit in Mundo. Postremo, semper vult Deus ea quæ fiunt in Mundo, non tamen necessarium est ea semper fieri, aut esse. Quamuis igitur Deus semper velit aliquid, vult tamen illud esse, sicut natura eius patitur. Et ipse quidem semper voluit Mundum esse talem qualis nunc est, sed non voluit, vt Mundus semper talis esset. Est igitur æternitas in volitione Dei, sed non in effectiōne Mundi.

Deinde, non si quod Deus vult, aliquando est, aliquando non est, ideo dicere oportet Deum interdum hoc, interdum illud velle. Vna est enim, & simplex Dei voluntas, cuius vnaquæque res particeps est, quoad natura ipsius patitur, Vult Deus omnia esse similia sibi, vult esse bona, & conservari: similitudinis tamen, bonitatis, & conseruationis ratio, non eadem est in omnibus. Semper igitur volebat Mūdum esse conditum: verum, vt potest esse Mundus & suapte natura est capax durationis, ita esse volebat. Si igitur immortalitati, immutabilitati, æternitati, arque indiuisibilitati Dei, non repugnat mortalitas, mutabilitas & extensio rerum quas producit: non item absurdum erit, Deum voluisse semper Mundum fuisse ordinatum, ipsum autem non semper fuisse: non enim voluit, vt Mundus semper esset ordinatus, sed ipse semper, & ab æterno voluit, vt Mundus tunc & talis esset, quando, & qualem esse, vel possibile, vel melius erat.

DECIMVM NONVM ARGVMENTVM PROCLI.

Quidquid natum est, aliquando interibit; omne, quod caret ortu, caret etiam interitu: quæ duo pronuntiat, non modo sunt Aristotelis in primo de Cælo, verum etiam Platonis, qui horum alterum, in libris de Republica, alterum in Phædro pronuntiat. Verum, id omne,
Ec .

quod natum est, manet interitus, inquit Socrates Musarum personam referens; & quod generatum non est, interitu carere est necesse. Ex quibus pronuntiatis, alia duo deducuntur, Vnum est, quidquid interire potest id generatum esse; nam si non esset generatum, careret interitu, per secundum Pronuntiatum. Alterum est, Quidquid non potest interire, id non esse generatum: nam si generatum: esset, vt in primo dictum est pronuntiato, aliquando interiret. cum igitur Mundus interire nequeat, bonus enim fuit opifex ipsius, improbi autem videtur esse, quod bene compactum fuit, velle dissoluere, & immortalium inquit Plato, ipse est opifex: quod autem immortale est, hoc non agnoscit casum, seu interitum, vt in Phædone dicitur, haud enim temere quidquam aliud esset expers interitus, si quod immortale esset, non esset huiusmodi. Cum igitur Mundus interitu careat, carebit etiam ortu, per secundum pronuntiatum.

AD DECIMVMNONVM ARGVMENTVM PROCLI.

Cum hoc argumentum parum discrepet ab octauo, solutio illius. Ad hoc idem refellendum accommodari posset.

*An plato scis-
sit mundum
esse incorru-
ptibilem.*

Sed potest etiam, hoc modo responderi; dupliciter aliquid dicitur esse tale, vel, intrinsecè & per se, sic ignis est calidus; vel extrinsecus, & ab alio, vt calor in aqua & ferro candente. Præterea, dicitur etiam aliquid perpetuum, vel quod etiam idem numero semper maneat; vel quod partes eius deperditæ continenter instaurentur. Mundus igitur insolubilis dicitur, & immortalis, non per se, ac intrinsecè, nam in Timæo sic ait opifex Mundi, *Quoniam inquit, orti estis, haud quam estis indissolubiles*, sed tantum extrinsecus, nimirum ob propositum & voluntatem opificis, qui quod suapte natura solubile est, conseruat, & partes eius continenter instaurat, ne aliquando omnino totum collabatur. Rectè igitur apud Platonem Mundi opifex ait. *nam cum voluntatem & consilium meum nacti sitis quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa quibus estis tunc cum gignebamini, colligati, ne utiquam dissoluemini.* Deinde, Plato simpliciter ait Mundum esse ortum, & suapte natura pronuntiat esse dissolubilem, consilio tamen Dei nunquam dissolutum iri. Stultum igitur est; ex eo quod

Plato secundum quid ait Mundum esse indissolubilem, negare Mundum, secundum Platonem, ortum esse, cum tamen hoc ille apertè, & simpliciter pronuntiet. Quando igitur ait, quod natum est esse dissolubile, intelligit per se, ac suapte natura. Cum vero inquit Mundum indissolubilem esse, intelligit extrinsecus, ac ex Diuina voluntate.

Huic rei fidem facit Galenus, qui in quarto libro eius operis, quod scripsit de Demonstratione, referente Philopono in eo libro, quem contra Proclum scripsit, quatuor pronuntiata supraposita, diligenter expendit: & ad extremum ait, illud pronuntiatum (Quidquid est incorruptibile, non esse generatum) dupliciter accipi posse: vno modo, vt per incorruptibile, intelligamus, id quod per se, ac suapte natura expers est interitus, quia est simplex, & perpeffionis expers; & sic verum est pronuntiatum: altero modo, vt per incorruptibile intelligatur id, quod per se est mortale, sed extrinsecus, & ab alio ascititiam obtinet immortalitatem: quemadmodum de Diis Plato in Timæo dicere videtur. Verba Galeni hæc sunt. [Composita est notio sempiterni, quoniam ortus, & interitus est expers: vtrique autem alterum est consequens, nimirum hoc quoque in loco demonstrans vtrumvis horum sit, alterum protinus esse consequens: illo assumpto, demonstrauit, cuiusmodi esset propositum. Si igitur probè ab omnibus, vt confessum recipitur (& quod procreationis est expers, id esse consequens, vt non intereat) id expendentes, partim intelligemus, pronuntiatum esse, quod demonstratione non indigeat, sed primum, & quod per se fidem mereatur: partim verò à quodam alio euidente pronuntiato confirmari, quod paulo ante huiusmodi esse dictum est (si quid procreationis rationem nullo modo continet, illud neq; interitus rationem subibit) Quod igitur, quicquid ortu caret, protinus & interitu careat, promptè, & sine vlla hæsitazione recipit intelligentia; & si quid est aliud eorum, quæ ad notionem sunt euidentia, tale est hoc pronuntiatum. Tamè (quidquid est expers interitus, id necessariò ortu carere) hoc indiget quadam determinatione, vt promptè ipsum accipiamus. Quæ est igitur determinatio? certè, vt distinguamus quomodo hoc (interitus expers) concedendum sit, vtrum quod neque omnino rationem interitus accipiat, vt quod omnino simplex est, & perpeffionis expers; an vero, vt quod instauratoriam immortalitatem obtinuit? Quemadmodum de Diis Plato in Timæo dicere videtur; vbi Deum primum cum iis instituit differentem, est autem hæc eius dictio. *Quoniam generati estis, haudquaquam estis indissolubiles prorsus, & immortales, nunquam tamen dissoluemini, neque mortis vlla fata vos periment; maius est enim ad perpetuitatem vestram vinculum,*

Ec ij

*Sententia
Galen.*

meum consilium, quàm illa, quibus estis, tunc cum gignebamini, colligati, hoc ipsum autem, & in Politico, de toto cælo persequitur. Concipitur enim quidpiam, quod etsi natum sit; nunquam tamen sit interitum ut Lacedæmoniorum Civitas (liceat hoc vti exemplo) fiet enim, ut ea nunquam intereat, quanquam singulas domos, & partem vnam, quamque, eam naturam ut perimantur, habere, concedamus. Verum, quia fieri potest, ut paulatim fiat instauratio, fieri etiam potest, ut vniuersum simul, nunquam dissolutum intereat. Neque verò Civitatem tantum adhuc modum permanere incorruptam possumus cogitatione concipere, sed vnicam quoque domum, si quod in ea fatiscit, instauracionem subinde consequatur. Secundum hanc igitur rationē, si quid ortu careat, id omnino expers est interitus, sin vero careat interitu, non necessariò procreationis est expers.] Hæc Galenus.

VIGESIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

PLato in Politico ait, res diuinissimas, semper in eodem statu permanere similiter affectas & prorsus immutabiles. Cum igitur opifex Mundi sit quidpiam omnium Diuinissimum, semper idem & similiter affectus erit. Quare alienum est ab ipso, interdum facere & interdum non facere, sed conuenit illi, vel semper facere, vel nunquam facere. At nunquam facere in eum qui est opifex omnium rerum, cadere nequaquam potest: relinquitur igitur, ut Deus semper Mundum faciat, ac proinde Mundus sempiternus sit. Præterea, Deus ut in Thimæo legitur, Mundum condidit diuini exemplaris perfectissimam imaginem, cū igitur exemplar omnino sempiternum sit, necesse est Mundum, siquidem est imago ipsius, ambifariam sempiternum esse. Adhæc, Plato Mundum Deum vocat; Deorum autem genus, & mutationis, & vitii expers est, quare Mundus ortu, & interitu carebit.

AD VIGESIMVM ARGVMENTVM PROCLI.

IN hoc argumento, nihil noui ferè Proclus affert; nam prima pars argumenti, supra in sexto argumento, secunda in decimo septimo, tertia

tertia in vndecimo, & ab ipso tractata, & nobis refutata fuit.

¶ Si autem Plato aliquando Mundum vocauit Deum, id fecit, fabulosam Poetarum cōsuetudinem sequutus, ex Orphēicis versibus id accipiens: qui Poetæ, nihil est in natura rerum, cui non diuinitatis cultum attribuerint. Cumque Poetarum mos sit Deorum ortus tradere, mortes autem ipsorum reticere, mirum non est, si cum Plato Mundum ortum esse, neque interitum esse dixerit, Deum ipsum, Poetarum consuetudine appellet. Et quamuis Plato in lib. de Republica Poetas multis criminibus incesat, eosque de sua Ciuitate depellat, nonnunquam tamen, ne vel receptos Deos improbare, & noua inducere dæmonia videatur, quod nouerat Socrati mortem attulisse, ad Poetarum consuetudinem delapsus, fabulis ipsorum interdum utitur. Oportebat autem Proclum adminaduerrere, cum Plato in Timæo Deum ait esse Mundum, & stellas omnes quæ conspiciuntur, solem inquam & reliquas: quænam mox subiungat? appellat enim Deum Oceanum, Salatiâque celi satu, terræque conceptu generatos, ex his Phorcin, Saturnum, & Opem, deinceps Iouem, atque Iunomen, ac reliquorum Deorum prosapiam. Quare, si quod Plato hic Mundum Deum esse inquit, Proclus inde vult efficere Mundum perpetuum esse? pari item ratione concludam ego, Saturnum Iouem, reliquosque supra commemoratos, quod à Platone ibidem nominentur Dij, sempiternos; & sine ortu, & interitu fuisse cum tamen eos natos esse, ac progenitores habuisse, Plato testetur. Vocat etiam Plato cælum Deum, antiquorum hominum existimationem sequutus: qui cum nihil præter res corporeas intelligerent, in iis autem cælum principem locum obtineret, ipsum à sempiterno cursu τὸν θεὸν appellarunt. sic enim apud Platonem cum Hermogene loquens Socrates in Cratilo ait, *qui in Grecia primi homines existerunt, videntur mihi solos hos, Deos existimauisse (ut hodie etiam barbarorum plerique) Solem nempe, Lunam, cælum, ut cum viderent eos sempiterno cursu incedere, ab hac τῆς θεῶν id est currendi natura θεοὺς id est Deos appellauerint. Postea autem, cum alios Deos obseruauissent, eos nomine eodem nuncupauerint.* Ac Plato quidem, rectè de Deo sensisse videtur. Nam in Timæo, vnum esse Mundum ostendit, quod vnum sit eius exemplar, vnusque eius opifex Deus. Et in epistola ad Dionysium ait, se epistolas quas ex animi sui sententia scribit, ex vnus Dei præfatione & nuncupatione ordiri; quas verò ex aliorum sensu, & in aliorum gratiam exarare cogitur, eas à Deorum appellatione inchoare. Et cum Plato, omnes alias res, ab vno Deo, vel proximè, vel per Deos secundos, conditas; & suapte natura mortales, ac dissolubiles esse; Deique munere res cælestes immortalitatem adipisci, censeat; qui potuit, vllam earum

Ee iij

*An Plato vtrū
re sensu, Mū-
dum, Cælum
& Astra esse
Deos.*

rerum, Deum esse arbitratis? Interdum tamen multos Deos nominat, & colendos esse asserit: veram, quàm de Deo ipse sententiam habebat, in vulgus non enuntians: ne patriis legibus aduersari, & à communi hominum sensu, & opinione abhorrere videretur; sicque populi inueteratis erroribus assueti, & veritatis, quæ de vno Deo est, minimè capacis, odium & furorem, qui in necem Socratis tanto opere sæuierat, aduersum se concitaret. Sed illud, Platoni condonari non potest? quod intelligentiis, Dæmonibus, Astris, etiam Diis poetarum cultum, adhibere, preces fundere, vota nuncupare, sacrificia facere iubeat. Indignum enim est, tantum Philosophum, in re tanti momenti, quanti est agnitio veri Dei, metu mortis, non modo cælasse veritatem; sed etiam tam falsas, & impias de Deo vulgi opiniones, auctoritate sua fouisse, atque confirmasse. Sed ad Procli argumentationem redeamus.

Plato Mundum ait esse Deum, ergo Mundus, inquit Proclus, non est ortus. Atqui oportebat Proclum audire Platonem vtrumque dicentem, & Mundum Deum, & ipsum nihilominus ortum esse. Oportebat meminisse, Platonem nomen Dei, etiam iis rebus, quas generatas esse constat, tribuisse. Oportebat considerare, nomen Dei, cum Mundo tribuitur, non propriè sumi à Platone, sed eo modo, quo supra declarauimus. Quod autem Plato Mundum, nec propriè Deum esse, nec mutationis expertem censuerit, ex iis, quæ scribit in Politico, manifestum erit, *in iisdem enim inquit. Et eodem modo se habere, Et idè esse, iis demum, Et solis conuenit, quæ maximè sunt diuina: corporis autem natura in hoc numero haberi non potest. Vnde, quoniam cælum, Et Mundus corpus participauerunt, mutationis expertia semper esse non possunt. & rursus in Timæo, quid est, quod semper est, neque ullam habet ortum? Et quid, quod gignitur quidem semper, nunquam est tamen? quorum alterum intelligentia cū ratione comprehenditur, quod unum semper, Et idem est: alterum, quod affert opinione per sensus rationis expertes, quod totum est opinabile, id gignitur, Et interit, nec unquam verè esse potest.* Verum de his satis.

Et argumentis quidem omnibus Procli, pro æternitate Mundi ab eo allatis subtiliter, vt opinor, atque diligenter, adhuc responsum & satisfactum fuit. Sed quoniam in hac disputatione, de Platonis sententia sæpenumero vtrinque disputatum est, operæpretium esse duximus, quid Plato de Mundo senserit: ortus sit, nec ne, seorsum explicare.

An Plato senserit Mundum ortum esse, & aliquando cepisse, an potius sempiternum esse, atque ortu, interituque carere.

CAP. V.

VONIAM sententia Platonis, ex iis quę scripsit, tum alibi, tum præcipue in Timæo, elici debet, & quia verba eius, ab iis, qui in contrariam sententiam discesserunt, variè explanantur idcirco operæpretium esse duxi, locum Platonis in Timæo, vbi de molitione Mundi loquitur, integrum hic ascribere; vt quoniam ab iis, qui Platonem sequuntur, multæ; & discrepantes interpretationes illius loci excogitatæ sunt, nos, quæ nam sit germana interpretatio, & verbis Platonis maximè congruens, iudicare possimus. Verba Platonis in Timæo, vbi de procreatione Mundi loquitur, hæc sunt. *De quo primum consideremus, quod in questione de vniuerso ante omnia inuestigari debet, utrum ne semper fuerit sine vilo generationis principio, an genitum sit, ab aliquo principio sumens exordium, Id profectò cernitur, tangiturque, & corpus habet; omnia verò huiusmodi, sensus mouent, quæ sensus mouent, opinione per sensum percipiuntur, hæc verò talia esse constat, vt gignatur, & genita sint; quidquid autem gignitur, necessario ab aliqua causa gigni asseruimus.* Hęc Plato: qui bus verbis, cum apertè significaret Mundum ortum esse: Platonici tamen, vt Crantor Platonis interpres, Plotinus, Porphyrius, Iamblicus, Taurus Plonicus, Proclus, Apuleius in lib. de Platonis dogmate Alcinoüs, & Simplicius, hunc Mundum sempiternum esse ex sententia Platonis pugnaciter defendere cum in animum induxissent, excogitarunt multas acceptiones illius vocabuli (ortum) seu (generatū) præter illam communem, qua dicitur aliquid generatum esse, quod prius non erat, & aliquando capit esse; in qua significatione, contendunt Platonis verba accipienda non esse. Nos igitur expositiones illius vocabuli, quas ipsi commenti sunt, commemoremus, & an verbis Platonis conueniant expendamus.

Taurus Plonicus, in Cōmentariis, quos scripsit in Timæum, quatuor acceptiones illius vocabuli (oriri) præter communem eius significationem, adfert. Primò modo, inquit, oriri dicitur, quod nūquam quidem ortum sit, in eodem tamen genere sit cum iis, quæ oriuntur; sic videri dicimus, quod non visum sit, nec videbitur, sed in eodem sit genere cum iis, quæ videntur, vt sit quod sit in centro terræ corpus. Tum; dicitur oriri aliquid, quoniam compositum est, quod tamen si nunquam generatum sit, nos tamen, vt compositionem eius, & melius intelligamus, & commodius explicemus, cogitatione id generamus, suæque in partes resoluimus; vt syllabas ex elementis, & figuras ex lineis generari dicimus. Deinde, dicitur etiā aliquid oriri,

Ec iiij

Taurus Plonicus.

quia in eo semper est, vt gignatur, & non habet totum suum esse simul, sed est in perpetua commutatione; elementa enim continuò commutantur, & in se mutuò conuertuntur; orbes autem cælestes licet iidem substantia permaneant, tamen ob perpetuum conuersionem, situs, aspectus, atque vultus, cōtinenter euariant. Postremo, ortus etiam dici posset Mundus, quoniam aliunde ipsi est tributa essentia, nempe à Deo, à quo exornatus est, & quo remoto, in nihilum recideret, vt idem sit Mundum generatum esse, quod non sua vi extitisse, sed à Deo factum fuisse, ab eoque & regi, & conseruari: sic secundum eos, quibus cælum, apertè sempiternum est, Luna ortum, atque generatum à Sole lumen nacta est, nunquam fuit tamen, cum non ab ipso illustrata fuerit. His inquit Taurus significationibus, qui verba Platonis interpretatus fuerit, sententiam eius assequetur; qui autem communem significationem generationis, qua, id, quod non fuit aliquando, in natura extitit, verbis Platonis attribuerit, toto, vt aiunt cælo, à mente Platonis aberrabit. Hæc ex Tauro Philosopho. Ex autem quatuor significationibus, Crantor, postremam amplexus est; Porphyrius secundæ significationi assentitur; Proclus Iamblicus & Simplicius, duabus postremis ad hæserunt; Apuleius, & Alcinoüs, tertiam significationem præcipuè sequuti sunt. Nos autem, quantum earum vnaquæque verbis Platonis, quæ supra posita sunt, vel congruat, vel discrepet, accuratè discutiamus.

Prima significatio absurda est, & non solum à Platonis, verum etiam à communi sensu aliena. Nam qui fieri potest, vt quod non est corpus, vel substantia, sit in genere corporum, vel substantiarum; genera enim, de iis, quæ subiecta sunt ipsis, nomine, & definitione, dicuntur; qui potest inquam fieri, vt Mundus, qui secundum ipsos ortus capax non est, sit tamen ex genere eorum, quæ oriuntur? quod si id, quod non est ortum, tamen est ex genere eorum, quæ possunt oriri, ergo per oppositionem conuersionis, aliquid erit ortum, quod sit ex genere eorum, quæ non possunt oriri? ortum est igitur aliquid, quod oriri non potest, Quid? quòd generabile, & ingenerabile sicut corruptibile & incorruptibile, vnius & eiusdem generis esse non possunt; Deinde, absurdus est verborum Platonis sensus, si hoc modo explanentur, vt per se manifestum est. Præterea, id quod est visibile, tametsi in centro terræ iaceat, aptum tamen est suapte natura videri: quare si ita Mundus dicitur esse ortus, suapte natura capax erit ortus, ex quo fiet, vt necessariò aliquando sit ortus; nam quod per se generabile est, non per aliam viam, quàm per generationem venit ad esse. Postremo, Plato, quæstionem proponens de molitione Mundi, dixit ipsum ortum esse, non autem ex genere eorum

quæ oriuntur : & quid per ortum intelligeret, explicant ait. *Utrum semper fuerit, ita ut ortus sui initium nullum habuerit; an vero ortum sit, ita ut ab aliquo temporis principio esse caperit, & iterum. Tempus igitur una cum cælo ortum est, ut simul nata, simul etiam disfluantur.*

Altera significatio, quare aliquid (auctore Tauro) dicitur esse ortum, est, quoniam est compositum, & cogitatione in ea ex quibus est compositum, possit dissolui, qua significatione usum fuisse Platonem, cum dicit Mundum ortum esse, indicat, inquit Porphirius, probatio, quam subiicit, *Ortus est inquit quandoquidem cernitur, & tangitur, & est undique corporatus*, quibus verbis nil aliud significatur, quam Mundum esse compositum. nam quod corporatum est, materiam habet, & trinam dimensionem, quod autem cernitur, & tangitur, forma nequaquam carere potest; quare compositum erit. Sed primo, absurdum est eam significationem Platoni assignere, quæ neq; apud Platonem neq; apud ullum veterum Oratorum, neq; apud Arist. in 1. lib. de Cælo tex. 110. ubi eius, quod oritur, significationes, tam subtiliter persequitur, neque in communi usu loquendi, reperitur. Præterea, vitio dandum esset Platoni, quod tam inusitata illius vocabuli significatione uti voluerit; nec ante tradita multiplici acceptione eius vocabuli, hoc indicauit, ut obscuritas, & ambiguitas tolleretur. Deinde, secundum hanc significationem, sensus questionis à Platone propositæ, hic erit; Mundus ne, simplex sit nullum principium compositionis habens, an compositus fuerit quare illud (semper ne fuerit) pro (simplex ne sit) usurpatum erit: & illud (ortus est) pro (compositus est) scriptum erit. Sed, quæ necessitas eo Platonem adiecit, ut in re tanti momenti declaranda, tam ineptè verbis abuteretur? Ad hæc, si per (non esse ortum) simplex, per (esse ortum) intelligit Plato (compositum est) certè questio, quæ à Platone proponitur, non esset adeo difficilis, ut ad eam explicandam oportuerit Platonem, Deos, Deasque omnes inuocare, ut sibi ad huiusce questionis enodationem; essent auxilio. Quis enim vnquam in dubium reuocauit, an Mundus sit quædam res simplex, an composita? Neq; verò, questio esset propria Vniuersi, ut Vniuersum est, sed communis cuiusvis corporis. Postremò, non aliter credendum est Platoni usurpasse supradicta vocabula in Timæo quàm in 6. lib. de Legibus, & in Epinomide; illic enim scribit. hæc. *Rectè siquidem hoc saltem omni homini persuasum esse debet, quod hominum ortus, aut principium nullum accepit, neque finem unquam est habiturus, sed & semper erat, & ammino est, & futurus est; aut si esse caput, principij quadam longitudo, à qua esse cepit, immenso iam ante nos tempore præcessit.* Hic autem sic ait. *Arbitrari autem decet, omnia quæ in cælo sunt animantium genera, hæc esse. Quod sanè in primis astrorum genus ortum fuisse dicere debemus, corpus quidem nactum pul-*

Contra Porphirium.

cherrimum, animam autem beatissimam simul, & præstantissimam . ex duabus autem sortibus, alteram his tribuendam esse propemodum ducere debemus ; nam aut ab interitu alienum & liberum à mortalitate , vnumquodque ipsorum esse, & diuisum prorsus, atque necessarium; aut certè diuturnam aliquam vitam habere , qua cuique horum ad viuendum satis sit. & qua longiore non indigeat.

*Contra Pro-
clum.*

Tertiam vero significationem Proclus mirificè amplectitur ; nam in Opere, quod inscripsit obseruationes eorum, in quibus Platonis Timæo contradixit Aristoteles . accusat Aristotelem, quod dicat Platonem sensisse, Mundum ortum esse, idest à principio esse cæpisse. Ortum enim esse apud Platonem (inquit Proclus) non significat à principio esse cæpisse, sed semper gigni ; nam quæ supra tempus collocata æterna sunt, ea vniuersam simul naturam suam ; vim, & actionis perfectionem, presentem obtinere: quæ autem sunt in tempore , ea non conferunt simul vitam suam, præsentem habere. Si quid enim, inquit, in tempore est, etiam si in immensum tempus producat, interdum quidem est; nam quidquid ipsius est, id in aliquo est tempore, non enim simul constat tempus, sed gignitur in infinitum. Ad hunc igitur modum, Vniuersum esse dicit, non quasi sit vt id quod semper est, sed vt id, quod omne tempus gignitur, semper tamen aliquando in naturam profertur secundum eam temporis partem, quæ instat, Sed vt verum sit, quod Proclus ait Mundum naturam suam obtinere in eo, vt semper gignatur, nos tamen contendimus, quæ eiusmodi sunt ; principium ortus sui habere, quod autem suapte natura generabile est, aliquando generatum fuisse necesse est, vt pulchrè ostendit Arist. in 1. lib. de Cælo, quod autem hæc interpretatio Procli, Platoni non congruat, patet consideranti verba eius.

Semper ne fuerit (inquit) nullo generatus ortus principio, an ortus ita sit , vt ab aliquo principio esse caperit. Præterea, si Plato ibi quærebat, an in eo, quod est perpetuo gigni. Mundus habeat, vt sit, cur dixit, Ortus est, non autem oritur, & gignitur? Item , cur non dixit, vt à principio aliquo incipiat, sed cæperit, nam quod gignitur semper gignendi principia continet præsentia, & quod est eiusmodi, semper incipit gigni, nunquam cæperat.

Superest quarta significatio, qua mundus dicitur esse ortus, quoniam ab alio naturam suam, & essentiam habet; de qua Proclus, loco supra citato, sic ait. *Vniuersum ortum esse dicit Plato, tanquam quod non sibi sit causa cur sit, sed quod ab alio in naturam educatur.* Porphyrius item, *Cum inquit Plato querit vitrum Mundus ortus sit nec ne, sic intelligere oportet, quasi dubitet, vitrum fortuito esse constiterit, vt sui effectorem non habeat, an ab alio sit ortus & aliunde principium habeat, quod esse caperit.* Sed primum, quod isti tam facile ab alia in aliam significationem transcant, maximum

argumentum est, Platonis verbis vim eos afferre; & ea ad alienum sensum detorquere. Deinde, cur Plato ambiguitatem vo effugiens, non aperte quæstionem proposuit dicens, Vtrum Mundus ab alio factus sit nec ne? Postea verisimile non est, Platonem in dubium reuocare voluisse, an Deus sit effector Mundi nec ne? cum ante ingressum quæstionis. Dei opem implorauerit, vt sine cuius præsidio, rectè quippiam fieri non possit. Plato etiam ante propositionem quæstionis, ponit diuisionem eorum quæ sunt, dicens alia semper esse & intelligentia comprehendi: alia vero gigni, nec vnquam esse, & sensu, ac opinione percipi. Opponit igitur Plato, ei quod est semper esse & intelligentia percipi, id quod est gigni, & sensu apprehendi; si igitur oriri, & gigni, significat ab aliqua causâ pendere, id quod est semper esse, & nunquam gigni, & intelligentia comprehendi, significabit à nulla causâ pendere; quare efficitur, vt eorum tantum, quæ sentiuntur, auctor sit Deus; nec sit principiū omnium rerū; quod Plato nō sentit, is enim ad Dionysium scribēs sic ait. *In omnium rege, omnia sunt posita; atq; illius gratia stant omnia: atq; is auctor est omnium, quæ cū honestate, & pulchritudine coniuncta sunt.* Arist. item in libro de Mundo, scribit omnia à Deo, & per Deum, orta nobis atque coagmentata esse, nullamque naturam esse, quæ ipsa sibi ad sese tuendam satis esse possit, nisi à Deo salus ipsi accedat, & custodia. Et in fine Metaphysicæ, versum Homeri pronuncians, inquit. (Non multos regnare bonum, rex vnicus esto.) Quid plura? anima Mundi, animi quoque rationis compotes, intelligentia solum comprehenduntur, horum tamen Plato in Timæo Deum Procreatorem facit. Præterea, postquam Plato ostendit Mundum esse genitum, ex eo infert, ipsum necessario habere causam efficientem. Ante igitur, eum probauit Mundum genitum esse, non significabat ipsum habere causam efficientem; alioqui eadem esset propositio, & conclusio, & idem bis diceret; superuacaneum enim id erat, quod subiicit, Omne quod gignitur, ex aliqua causâ gigni necesse est. Secundū enim expositionem istorum, Plato tali argumentatione vsus esset, Omne, quod gignitur, idest, habet causam efficientem, ipsum ab aliqua causâ efficiente gigni necesse est, sed Mundus ortus est, idest habet causam efficientem, ergo Mundus habet causam efficientem? qua conclusione, quid magis ridiculum, & absurdum fingi potest? Sed inquit Porphyrius, si apud Platonem gigni & ortum esse significat aliquando cœpisse, ergo non valet illa consequentia, qua vtitur, (Mundus cernitur tangitur & est corporatus, & sensu percipitur, ergo est ortus idest aliquando cæpit.) Imo vero consequentia valet apud Platonem nam cum Plato Mundū vniuersum ex quatuor elementis coagmetatur

esse existimauerit ; vt supra docuimus , nullumque corpus putauerit nostris sensibus subiectum , quod non esset elementum , vel ex ipsis elementis conflatum , omnia autem elementa per omnes suas partes oriri , & interire perspicuum est , hinc fit , vt rectè Plato concluderet , Mundum ortum esse.

Verum postquam eorum , qui contra sentiunt ; interpretationes futiles , & à sensu Platonis alienas esse ostendimus , testimoniis aliorum Philosophorum , id ipsam Platonem sensisse demonstramus . & in præsentia quidem Plutarchum , Atticum , Seuerum , Diogenem Laertium , Phletonem Platonicum , & ex Latinis Ciceronem , atque alios nostræ Religionis clarissimos Philosophos , vt Iustinum Martyrem , Eusebium Cæsariensem . D. Augustinum , Clementem Alexandrinum , Theodoretum ; atque alios missos faciamus ; Aristotelem qui totos viginti annos Platonem audiuit , à quo , ob ingenij eius præstantiam , mens suæ scholæ appellatur , in hanc rem testem adhibeamus , & verborum ipsius , Alexandrum Aphrodisæum antiquissimum , & fidissimum interpretem afferamus , ea quæ refert Philoponus , nam Alexandri scripta interciderunt , memorantes , vt vtriusque testimonio , sententia nostra confirmetur . Aristoteles 1. lib. de Cælo tex. 101. *genitum* inquit *omnes dicunt Mundum , sed genitum hi quidem semperiternum* , hos Alexander interpretes inquit fuisse Orpheum , & Hesiodum , & complures Theologos , Post hos autem ; Platonem idem quoque sensisse , In eodem textu subiungit Aristoteles , *genitum igitur esse , sempiternum tamen fore , impossibile est* , quæ verba exponens Alexander , inquit sententiam Platonis ; ab Arist. reprehendi . Et quoniam aliqui Platonici , cupientes Platonem tueri ab argumentis Aristotelis , dixerant Platonem non id sensisse , quod ei Arist. imponit , sed illis verbis (ortum esse , & generatum) significare voluisse Mundum habere suam essentiam in eo , quod gignitur semper ab aliquo ; eiusmodi expositionem Alexander multis verbis reprehendit , tanquam dissentientem à verbis Platonis ; quæ quoniam à nobis supra allata sunt , cum aduersus talem significationem disputaremus , consulto nunc prætermittuntur . Idè Arist. 1. de Cælo tex. 104. sic ait. *Auxilium autem , quod quidem conantur asserere sibi ipsi , qui dicunt incorruptibilem quidem esse , sed factum , non est verum similiter enim dicunt is qui designationes describunt , & seipsos dixisse de generatione ; non tanquam generato aliquando , sed doctrina gratia tanquam qui magis cognoscant , si velut designationem , viderint factum .* & quæ deinceps sequuntur . quibus verbis Aristoteles indicat refugium , quo , vt Alexander inquit , nonnulli Platonici vti fuerunt , interpretantes illa verba Platonis , Mundum esse genitum , vel procreatum , non quasi dicta simpliciter , sed ex hypothesi , nimirum docen-

docendi gratia, vt iis qui discunt, natura Mundi clariùs ostendatur: quos Alex. multis verbis redarguit. Item Arist. tex. 109. sic ait. *Sunt nonnulli, qui fieri posse putant, vt & quod natū non est, intereat, & quod natū est incorruptum permaneat; quemadmodum habetur in Timæo, illic enim dicit natum quidem esse calum, in posterum tamen tempus perpetuum esse futurum,* non hæc dicit Aristoteles inquit Alexander, quod illa ambo senserit Plato, posterius enim tantum in Timæo scriptum est, sed quoniam illa ambo necessariò inter se connexa sunt, vt qui posterius concedit, ipsum quoque prius admittere necesse sit. Quod autem, eandem sententiam Platoni ascripserit Theophrastus in libro de Physicorum opinionibus, optimus testis est Taurus Platonicus in Commentariis suis super Timæum. Sed Proclus contendit, Platonem fecisse Mundum æternum, tum quoniam ait exemplar Mundi sempiternū esse, tum quoniam facit causam Mundi bonitatem Dei, & vacuitatem inuidiæ, Cum igitur Deus semper sit bonus, semper inuidia vacet, semper Mundum procreat. His Adde, quod si non fecit ab æterno, ergo ab æterno fuit tantum potentia opifex, & non actu, quare fuit imperfectus: verum his, atque aliis horum similibus, cum argumenta ipsius solueremus, cumulatè satisfecimus. Præter illa testimonia Aristotelis, quæ supra citauimus, est aliud luculentissimū in octauo libro Phy. tex. 10. *Omnes inquit tempus natum esse negant: solus autem Plato ipsum ortum esse assenerat: una enim cum calo ortum esse, calum vero natum fuisse affirmat.* Hæc testimonia Aristotelis & Alexandri quæ adduximus, si quis latius videre cupit, legat Philoponum in solutione sexti argumenti Procli. Sed dicet aliquis, quidquid natum est, Plato vult interire posse; at Mundum negat ipse aliquando interitum, ergo non sensit ipsum ortum fuisse. Respondeo, est quidem Mundus suapte natura interitui subiectus, sed consilio, & voluntate Diuina sempe conseruatur; quod perspicuum est ex illis verbis Platonis.

Quoniam inquit orti estis, immortales vos quidem esse, & indissolubiles non potestis; neutsiquam tamen dissoluimini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus violentior quàm concilium meum, quod maius est vinculum ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis, cum gignebamini, colligati. Quod si Plato, ait Mundum nullius rei indigere, nullo morbo affligi posse, non ideo dixit, quod Mundum sibi ipsum tantum sufficere putaret, neque ab vilo extrinsecus pendere, aut quod suapte natura immortalem, ac perpetuum esse existimaret, sed quoniam nihil sit extra Mundum, quod extrinsecus incurrere, possit perniciem, & interitum ipsi afferre. Quamobrem Plato in Timæo sic ait. *Itaque, & ob eam causam & ab iis rebus numero quatuor, Mundi est corpus affectum ea constructum proportionem, qua dixi; ex quo ipse se concordia quadam amicitia, & charita-*

se complectitur, atque ita aptè cohaeret, ut dissolui nullo modo queat, nisi ab eodem, à quo est colligatus. Earum autem quatuor rerum, quas supra dixi, sic in omni Mundo partes collocatae sunt, ut nulla pars, aut facultas huiusce generis excederet extra; atque in hoc universo inessent genera illa uniuersa, idque ab eas causas, primò, ut Mundus animans possit ex perfectis partibus esse perfectus: deinde, ut unus esset, nulla parte unde alter gigneretur, relicta: postremo, ne quis morbus eum possit, aut senectus affligere. Omnis enim coagmentatio corporis, vel calore, vel frigore, vel aliqua impulsione vehementi labefactatur, & frangitur, & ad morbos, senectutemque compellitur. Hanc igitur habuit rationem effector Mundi, molitorque Deus, ut unum opus tantum, atque perfectum ex omnibus totis, atque perfectis absolueret. Cum autem ait Plato Mundum nullius indigere, intelligit nullius externi, sic enim de ipso ait in Timæo. Omni autem lauitate Mundi figuram totam circumdedit. multis de causis; neque enim oculis egebat, quia nihil, quod extra cerni posset relictum erat nec auribus, quia nec quod audiretur quidem, neque erant anima circumfusa externa Mundi, ut respirationem, requireret; nec verò desiderabat, aut alimenta corporis, aut detractiōe confecti, & consumpti cibi, neque enim ulla accessio fieri poterat, neque decessio, neque vero erat unde, ita se ipse consumptione, & senio alebat sui, cum ipse per se, & à se, & pateretur, & faceret omnia; sic enim ratus est ille, qui ista iunxit & condidit, ipsum se contentum esse Mundum, neque egere altero, melius esse futurum, ac praestantius. Quod autem Mundus instauratitiam, ac rediuiuam immortalitatem à Deo habebat audi Platonem in Politico hæc dicentem. Mundus inquit in contrarias partes ultro circunducitur, ut qui vitam, & intelligentiam nactus sit ab eo qui ipsum confluit. Porro ipsi retrorsum ire, ob id necessario insitum fuit, quod tali quidem semper in ipsa esse, & eodem modo se habere, atque idem permanere, omnium maxime Diuinis naturis solis conuenit. Corporis autem natura non huius est ordinis. Quod igitur calum, seu Mundum nuncupauimus, permulta, ac praeclara munera à Creatore suscepit. Corporis tamen factus est Mūdus particeps unde fieri non potest, ut ipse in omne tempus sit mutationis expertus. Quod autem iis, quæ diximus, Proclus itē consentiat, perspicuum est ex eo opere, quod inscribitur Observationes eorū, in quibus Platonis Timæo contradixit Arist., ibi enim, primum quidem ostendit, Mundum suapte natura sempiternum esse non posse, nullum enim inquit finitum, ut est apud Arist. in 8. lib. Phy. habet vires infinitas, sed Mundus est corpus finitum, ergo non est praeditus viribus infinitis; atqui æuum, siue æternitas est infinita quædam facultas semper (ut ita dicam) existendi, Mūdus igitur per se æternus esse non potest. Deinde subiūgit, semper esse, extrinsecus Mundo aduenire, ab opifice ipsius sic dicens, acquirit sibi Mundus, ut semper sit, propter illud, quod semper

verè est, cum hoc quantum in sua ipsius natura est positum, id non habeat, ut sit semper; unde fit, ut eius quod gignitur definitio, Mundo adaptari possit, & haud ita multo post inquit. Quomodo iis quæ visuntur in terris conuenit, ut partim intereant, propter virium infirmitatem; partim conseruantur, propter vires; easque infinitas; multo magis iis quæ non intereunt, conueniet perpetuitas, atque immortalitas, propter vires, easque infinitas, accidit enim vis omnis finita. Hæc Proclus: Planum igitur est ac luce clarius, Platonem non obscurè, vel ambiguè, sed apertè, & indubitato sensisse, Mundum ita ortum esse, ut aliquando cæperit: & per se mortalem, & caducum esse, consilio tamen, voluntate, & potentia opificis sui, in perpetuum conseruari. Sed quidam Platonici, vel quod maximè cuperant Aristotelem conciliare cum Platone; vel quod Peripateticorum aduersus Platoniam Mundi creationem argumenta nescirent soluere, vel quod productionem rerum ex nihilo & infinitatè diuinæ virtutis, Deique in agèdo libertatem, nollent admittere, quibus rebus non ante concessis, Mundū sempiternum esse negari non potest; vel denique, odio Christianæ religionis, cui, ferre non poterant videri Platonem, cum in permultis aliis decretis, tum in hoc de nouo Mundi effectione, tam perspicuè suffragari; ob has inquam causas nūnulli Platonici, opinionem de Mundi æternitate, Platoni vel reluctanti conati sūt imponere; verba eius, quibus Mūdū ab aliquo principio esse factum apertissimè pronuntiat, comentitiis interpretationibus, à vera eorum verborum notione, ad significationes quasdam inusitatas & absurdas detorquentes. Verum de Platonis sententia, & de vniuersa disputatione, quam aduersus Proclum æternitatis Mundi assertorem, susceperamus, satis hætenus dictum sit. Nunc argumenta, quæ in eandam sententiam, Peripatetici, ut Auerroes, & alij excogitarunt, expendamus,

Duodecim Argumenta Auerrois pro Mundi æternitate

C A P. VI.

RIMVM argumentum Auerroes, ex 4. libro Phy. comm. 6. & 1. lib. de Cælo comm. 92. depromptum, sic habet. Qui de nouo Mundum generant, debet necessariò vacuum admittere; nam vbi nunc est Mundus, aliquando nullum fuit corpus, nimirum ante generationem Mundi, poterat tamen esse, quandoquidem postea Mundus generatus fuit; ergo illud erat vacuum, namque vacuum non est aliud, quam receptaculum corporis vacans tamen omni corpore.

Secundum argumentum, ex 1. lib. de Cælo, Comment. 22. Qui

ponunt Mundum de nouo generatum esse, non possunt demonstrare, esse Deum, & æternitatem eius: sicut qui ponunt ipsum æternum esse; & coguntur dicere ante generationem Mundi, fuisse aliquod corpus, & ratio est, quoniam, quod de nouo fit, non potest immediate fieri à Deo, tum quoniam de nouo fit, quod autem tale est, ab eo quod semper eodem se habet modo, proximè effici non potest; tum quoniam quod generatur, debet prius ab alio alterari; Deus autem, & quoniam idem, ac immutabilis est, & quia est incorporeus, non potest immediate aliquid noui facere, vel aliquid alterare; illud igitur, à quo Mundus proximè factus est, debuit esse corporeum, ut & alterare posset subiectum, ex quo Mundus generari debebat, & ut varietate, ac nouitate sui motus, aliquid noui producere posset, quod antea non erat.

Tertium argumentum, ex lib. 8. Physic. Comm. 4. Si quidquid fit, ex subiecto, & opposito determinato fit; idque & ex vi demonstrationis, & ex euidentia sensuum certum est; contrarium autem huius, nec ratione, nec testimonio sensuum ostendi potest; planè impossibile erit ex nihilo aliquid fieri: in tali enim productione, nec subiectum, nec oppositum vllum determinatum esse potest. His adde, quod omnis actio necessariò coniuncta est cum motu, subiectum autem est inseparabile à motu, cum ponatur in definitione eius. Quare, qui aiunt primum agens posse ex nihilo aliquid facere, non prædicant excellentiam eius, sed potius pugnantia inter se loquuntur; quomodo enim, vel circa nihilo recipi vlla actio potest? Velle esse agens sine patiente? cum hæc sint relatiua, quorum ea est, natura ut vnum sine altero intelligi, nedum esse nequeat.

Quartum argumentum ex eodem libro, Comm. 15. Qui faciunt Mundum de nouo, coguntur fateri aliquam mutationem factam esse in Deo. Aut enim Deus eodem prorsus modo se habuit erga motionem Mundi ab æterno, ut nunc cum fecit Mundum, & sic necessarium est, ut vel ab æterno Mundum fecerit, vel ut nunquam fecerit; aut diuerso modo se habuit Deus, tunc cum fecit, quàm sese habuerat ab æterno; hæc autem diuersitas cum non potuerit oriri ex ipso Mundo, utpotè qui nihil planè esset, necessario profecta est ex ipso opifice Deo.

Quintum argumentum, ex eodem libro & Comm. Ut se habet voluntas noua ad actionem nouam, sic voluntas antiqua ad actionem antiquam; ergo à commutata proportionem, sic se habebit voluntas noua ad actionem antiquam, sicut voluntas antiqua ad actionem nouam, & contra: ergo sicut est impossibile à voluntate noua

pro-

prodire actionem antiquam, sic est impossibile à voluntate antiqua prodire actionem nouam.

Sextum argumentum, ex eodem libro & Commento. Si voluntas æterna, dicitur producere suum effectum de nouo, & non ab æterno, hoc sine dubio contingit, vel ob aliquod impedimentum, vel ob defectum alicuius rei necessariæ ad illum effectum producendum; necesse est igitur ante generationem Mundi, vel impedimentum illud remoueri, vel illam rem necessariam adesse; quorum neutrum potest fieri sine motu. Saltem negari non potest, quin qui differt facere quod vult, expectet præsentiam illius temporis, & velit præterire totum illum tractum durationis, qui præcedit illud tunc, in quo vult effectum producere; non possunt igitur effugere quin admittant, ante generationem Mundi aliquam durationem temporis extitisse.

Septimum argumentum, ex eodem libro & Commento. Aut tempus factum est cum Mundo, aut fuit ante generationem Mundi; sed cum nec tempus sine motu, nec motus sine mobili, nec mobile ullū extra Mundum esse possit, quomodo potuit esse tempus ante generationem Mundi? Sin autem tempus factum est, cum omne quod fit, vel in tempore, vel in instanti fieri necesse sit, cūque ibi tempus esse oporteat, vbi mens nostra distinguit prius, & posterius, fiet profecto, vt ante generationem temporis, ipsum tempus fuerit.

Octauum argumentum, ex eo Opere cui nomen est, Destructio destructionum, ex disputatione prima in solutione secundi Dubij, Nullum agens differt agere bonum quod vult, & intendit, nisi vel ob aliquod impedimentum, vel propter aliquod maius bonum; cum ergo ante generationem Mundi nihil planè esset, vel quod resisteret Diuinæ Potentiæ, eamque retardaret, vel quod melius esset Mundo; nulla causa assignari potest, propter quam Deus, non ab æterno Mūdum fecerit. Incredibile item est, Deum elegisse priuationem Mūdi, quasi tempore infinito; nunquam enim priuatio, aut est prior habitu, aut diuturnior eo, nisi per accidens.

Nonum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione tertij Dubij. Causa, & causatum sunt relatiua; sicuti ergo accidit Mundo de nouo esse causatum, sic accidet Deo de nouo esse causam Mūdi; cum ergo ab æterno non fuerit causa, postea verò de nouo esse cæperit causa Mundi, idque non extrinsecus euenerit, nihil enim erat extra Deum ante generationem Mundi, necesse est confiteri id accidisse ob aliquam mutationem factam in ipso Deo. Si igitur Deus ab æterno omnes conditiones habuit, quæ requiruntur ad efficiendū Mundum, quid causæ reddi potest, cur maluerit ab æterno non esse Mundum. quàm esse? quis enim, non inquam Sapientissimus, &

Ff

Optimus, cuiusmodi est Deus, sed qualiscunque Artifex, cum possit facere aliquod opus optimum, malit dici, & esse opifex eius potentia, quàm actu, cum tamen actus sit perfectior potentia?

Decimum argumentum, ex eadem Disputatione, in solutione decimi septimi Dubij. Qui aiunt Mundum de nouo creatum esse à Deo, censent ante hunc Mundum, alium potuisse creari, & ante illū, alium; ex quo fit vt dilatio primi Mūdi longior esset, quàm secundi, & secundi, quam tertij; & tertius antiquior esset quàm secundus, & hic quàm primus: dico autem primum hunc nostrum Mundum qui factus est. Et inter tertium, & secundum, & inter hunc primum, intercederet aliqua duratio, quæ cum non esset æterna, deberet esse temporalis; quare tempus esset sine Mundo. Confirmatur hoc, quoniam vbi intellectus noster inuenit prius, & posterius, longius, & breuius secundum durationem, ibidem tempus esse oportet.

Vndecimum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione decimi noni Dubij. Quod est non generatum, necesse est esse incorruptibile: cum ergo ante generationem Mundi possibile fuerit Mundum generari, alioquin non fuisset generatus, & talis possibilitas sit æterna à parte ante, erit quoque æterna in posterum; quare nūquam cessare poterit: non cessante autem possibilitate, impossibile est actu Mundum esse, cum enim primum Mundus actu esset, corrumpere illa possibilitas, at posuimus illam sempiternam: possibilitas enim alicuius rei desinit esse, cum primum illa res actu incipit esse.

Duodecimum argumentum, ex eadem Disputatione in solutione vigesimi primi Dubij. Ante generationem Mundi, possibile fuit Mundum generari; omnis autem possibilitas fundatur in aliquo subiecto, quod dicitur esse possibile: omni enim agenti respondet patiens cum sint relatiua. quare sicut possibilitas actiua, non potest esse nisi in aliquo agente, sic nec possibilitas passiuā potest esse nisi in aliquo patiente; & sic necesse est concedere ante generationem Mūdi, aliquod subiectum fuisse. Confirmatur hoc, quoniam Physicus ex iis, quæ sunt nota sibi iudicare debet de iis, quæ sunt ignota; cum igitur in cuiuslibet rei generatione, videamus non vnum oppositum recipere alterum, vel transmutari in alterum; sed aliud, quod est subiectum vtrique; præter rationem est, & contra disciplinam Physicā, dicere in generatione Mundi, non præfuisse aliquod subiectum, sed ipsum non ens transmutatum esse in ipsum ens.

AD supradictas Auerrois rationes, hoc modo breuiter respondemus. Ad primam. Si Mundo per se deberetur aliquis locus, & si Mūdus factus fuisset per generationem naturalem, valeret vtiq; argumentum; at nec Mundo, vt totum quoddam est, deberetur per se aliquis locus, sed tantum ratione partium, & Mundus productus est per creationem ex nihilo, nec ante productionem Mūdi præcessit aliquis locus apud Mundum recipere; possibilitas enim, quæ præcessit creationem Mundi, non fuit pasciua ex parte subiecti, sed tantum actiua ex parte Dei.

Ad secundam. Argumentum concluderet, si nos diceremus Mundum factum esse per generationem, & motum Physicum; at nos dicimus Mundum fuisse creatum ex nihilo, tunc quando vt crearetur præscriptum, & determinatum fuerat à Deo ab æterno: talis autem creatio Mundi, proximè monstrat Deum esse. Nam create mundum ex nihilo, non potest nisi is qui habeat infinitam vim & potestatem, quique sit summè bonus & sapiens, hunc autem Deum esse, manifestum est apud omnes.

Ad tertiam. Tale iudicium nostrorum sensuum, ex duplici causa profectum est; tum quoniam sensibus nostris tantum note sunt generationes particularium rerum, productio autem totius entis, & ipsius vniuersi, non potest sub sensus nostros cadere: tum etiam, quoniam sensus humani tantum iudicare possunt de generatione rerum corporearum, & sensibilibium, productio autem rerum immaterialiū, sensu comprehendere nequit. Quamobrem oportet, vt intellectus se supra sensus erigens, & generalem totius entis productionem, & specialem rerum immaterialium procreationem considerans, agnoscat in iis modum quendam productionis necessarium esse, longè diuersum ab eo, quem in generatione rerum particularium, & materialium, sensu percipimus. Neque vero creatio, est actio coniuncta cum motu, vt subiecto aliquo & patiente, & tempore indigeat. Et indigere subiecto ad agendum, excusari non potest, quin multum detrahat omnipotentia Dei, & generali efficientia, quam habet erga omnes res; tollit enim infinitatem diuinæ virtutis, nec patitur Deum esse propriè causam efficientem rerum incorruptibilium.

Ad quartam. Ab æterno Deus decreuerat facere Mundum, tunc cum factus est; nunquam igitur voluntas mutata est in Deo.

Ad quintam. Effectus intelligibilis, & voluntarius, prodit ab intellectu, secundum præscriptionem & definitionem eius; & à voluntate,

Ff ij

secundum eius determinationem. Vnde licet voluntas sit antiqua & intellectus, tamen si determinauerint facere aliquid multo tempore post, ille effectus nouus erit, & proficietur à voluntate antiqua, secundum suum propositum propter, quod illa voluntas ab antiquo decreuerat, vt nouus ille effectus aliquo certo tempore existeret. Exempli gratia, si ego nunc apud me statuerem, ab hinc duos annos Lauretum ad sacram illam Deiparæ virginis ædem religionis ergo proficisci, illa peregrinatio cum à me post duos annos suscipietur, procedet à voluntate antiqua, quæ id duobus annis ante deliberauerat. Sic etiam Deus ab æterno decreuit facere Mûdum, qui de nouo inciperet, & haberet suæ durationis initium. nihil igitur absurdi est, à voluntate antiqua, & æterna, effectum nouum (ea ratione qua expositum est) proficisci.

Ad sextam. Valer argumentum de agente, quod operatur ex necessitate naturæ, non autem de eo, quod agit liberè, qualem esse Deum, supra capite primo multis argumentis ostendimus.

Ad septimam. Omne quod fit, in tempore, vel in instanti temporis fieri, locum habet, tantummodo in iis, quæ fiunt per motum Physicum, & motui circulari, cuius passio tempus est, subiecta sunt. Tempus igitur, vna cum cælo productum est per creationem. Creatio autem est actio quædam Diuina, quæ non mensuratur tempore, vel instanti temporis nostri.

Ad octauam. Verum est id quod argumentatur Auerroes, de agente, cuius, vel aliqua perfectio, vel aliquod bonum, & vtilitas, in actione eius aliquo modo consistit, vel quod naturaliter ex necessitate operatur: tale autem agens, non est Deus. Non esse verò Mûdi, ab æternitate præcessit, non quod potius Deus illud elegerit, quàm esse Mûdi, sed quoniam Mundus ab æterno esse non poterat, ac ideo necessarium fuit, non esse Mundi, ab æterno præcessisse; vel quod si poterat esse, melius erat, vt de nouo fieret, quàm ab æterno, propter eam causam quam supra, non semel exposuimus.

Ad nonā. Deus sine vlla mutatione sui produxit res nouas; denominatur autem creator, vel conseruator actû, & de nouo, non formaliter & intrinsecè, sed propter ipsas creaturas, quæ ante erant potentia, postea sunt actû; antea non erant, postea de nouo sunt productæ: tales enim relationes non sunt mutæ, vel secundum æquiparantiā, sed in creatura sunt realiter, & subiectiuè, in deo autem secundum rationem & terminatiuè. Quamuis autem Deus ab æterno habuerit omnes conditiones, quæ requiruntur ad efficiendum Mundum, non tamen oportuit Mundum ab æterno factum esse; tum quia Deus est agens liberum, non ex necessitate, agens autem liberum, etiam cum omnia requirita

requisita ad agendum adsunt, potest non agere; tum etiam, quia fortasse Mundus non potuit fieri ab æterno.

Ad decimam. Si ante hunc Mundum fuisset creatus alius, ille diceretur antiquior, ratione temporis, quod fuisset vna cum ipso productum; plures enim circulationes in illo Mundo cōfectæ essent, quàm in hoc, & plus temporis ibi fluxisset, quàm hic: denique, secundus Mundus, licet propriè, non fiat in tempore, cum tempus ipsius, vna cum ipso producat, & ipsum sit extra tempus prioris Mundi, potest tamen dici esse tempore posterior priori Mundo, quatenus, cum secundus Mundus factus est, iam aliquot anni, menses, & horæ, denique aliquid temporis præcesserat in priori Mundo.

Ad vndecimam. Possibilitas, vt Mundus generaretur, non erat aliqua potentia Physica fundata in subiecto, cum ante generationem Mundi, nihil planè existeret: sed erat tantum possibilitas ex parte agentis, qui propter virtutem suam infinitam, & à nulla re dependentem, potest ex nihilo res producere.

Ad duodecimam. Argumentum procedit de agente naturali, & finitæ virtutis, & de modo generationis rerum Physicarum qui nobis familiaris est; Deum autem, cum sit infinita vi præditus, & omnium rerum auctor, non conuenit existimare ad agendum egere adminiculo subiecti, seu materiæ; præsertim, cum sit quædam actio ipsius propria, quam creationem vocamus, seiuncta ab omni motu Physico, & nullius indiga subiecti. Quod si omni agenti aliquod patiens subesse necesse est, erit igitur aliquod patiens, quod à nullo factum erit, ac proinde Deus non erit causa efficiens omnium rerum. Atque hæc quidem de argumentis Auerrois.

Duodecim alia argumenta pro æternitate Mundi.

CAP.

VIII.

EX P O N A M V S deinceps alia duodecim argumenta pro Mundi Æternitate, non minus quàm omnia superius allata, in speciem probabilia: quæ libuit hic adiungere, tum, ne quicquid, quod veritati aduersari & officere posse putaretur, nos quasi dissimulantes, consulto taciti præteritis videremur: tum, quo discussis omnium difficultatum tenebris, illustrior atq; iucundior omnibus veritatis esset aspectus.

Primum autem argumentum, hoc est. Quod de nouo creatur, aut ante potuit fieri, aut non; si non potuit fieri, non poterit igitur creari; si potuit esse, vbi nam illa potentia erat? in nihilo non potest esse, nec in subiecto, quia creatio non præsupponit subiectum aliquod.

Ff iij

Et confirmatur, quoniam creatio non est ipsa res quæ creatur, neque est Deus qui creat, sed est actio quædam proficißcens à creante, & quæ terminatur ad rem creatam; hanc autem actionem in aliquo subiecto recipi oportet, at hoc repugnat creationi, quæ dicitur esse productio ex nihilo.

Secundum argumentum. Si Mundus creatus est ex nihilo, cum ipsum nihil, sit quoddam indefinitum, & indeterminatum, præterea, ipse Deus sit indifferens ad producendum quodlibet, non potest assignari vlla verisimilis ratio, cur à Deo potius hoc ens determinatum factum fuerit, quàm aliud, & tunc quàm aliàs, verbi gratia, si producit cælum ex nihilo, cum Deus indifferens sit ad producendum cælum, & quoduis aliud, similiter & ipsum nihil non sit magis determinatũ ad productionem cæli, quàm alterius entis, cur potius nunc produci-tur cælum, quàm aliud quodlibet ens? vel à quo determinatur talis productio ex nihilo ad ipsum cælum, potius quàm ad aliud ens?

Tertium argumentum. Si cælum verbi gratia, de nouo productũ est, quæro, antequam produceretur, vel poterat produci, & non produci, vel ex necessitate productum est: si prius dicas, sequitur, ut cælũ sit corruptibile; nam quod ante productionem sui poterat esse, & nō esse, postquam productum est, adhuc poterit esse, & non esse: sin autē posterius dixeris, eũ talis necessitas non possit esse, nisi ex parte agentis, extra ipsum enim, nihil prorsus erat ante generationem Mundi, oportebit Deum ex necessitate Mũdum produxisse; quod si ex necessitate produxit, cur non ante, seu ab æterno produxit? nisi forte ali-quod fuit impedimentum, quod retardauit ipsum.

Quartum argumentum. Aut Deus potuit facere Mundum ab æterno, aut non: si potuit, cum Deus & natura ex possibilibus faciãt quod melius est, melius autem sit Mundum esse, quàm non esse, procul dubio si potuisset illum facere ab æterno, ab æterno fecisset: si nō potuit facere ab æterno, ergo oportuit, ut æterna quædam duratio præcederet molitionem Mundi, at videtur, & absurdum, & incredibile, quòd Deus per totam æternitatem expectare debuerit, donec potuerit Mundum facere; nam si Deus non potest facere Mundum ab æterno, faciat igitur tunc cum primum potest facere, & cum illud, tunc, præcesserit æternitas, aut ante illud, tunc, poterat facere Mundum, aut non; si non potuit, hoc est incredibile, cur tunc potuerit, & non ante; si potuit, ergo potuit facere Mundum antequam potuit.

Quintum argumentum. Si Mundus, cuius aliæ partes sunt corruptibiles, aliæ incorruptibiles, de nouo factus est, omnes partes eius incæperunt esse; quod autem incipit esse, desinit etiam esse, non

igitur erunt aliquæ partes Mundi incorruptibiles. Ex contrario autem videntur omnes debere esse incorruptibiles; nam quod non est factum ex subiecto, & cōtrario, id non est corruptibile, sed tales sunt omnes partes Mundi, ut potè quæ à Deo productæ sunt per creationem, ergo omnes oporteret esse incorruptibiles.

Sextum argumentum. Motus mensuratur tempore, si ergo incipit esse, vel incepit in instanti, vel in tempore, fuit igitur tempus ante motum, at tempus non est sine motu. Adde, quod cum tempus sit passio, & numerus motus, sicut non datur prima pars, vel primum mutatum esse ipsius motus, ita non dabitur prima pars nec primum instans temporis, quare tempus erit infinitum, quod si dicas, tempus, & motum concreatum fuisse cum ipso Mundo; hoc non potest dici, nam quæ concreantur, eadem productione terminantur & efficiuntur; at Mūdus, vel cælum cœpit esse per primum sui esse, cum sit res permanens, & substantia completa per creationem producta; motus autem non potuit sic incipere, cum sit ens successiuū, non enim potest dari vel prima pars, vel primum mutatum esse motus; ergo terminata creatione cæli, nondū erat motus. Quærendum igitur est, quomodo postea productus fuerit motus, & quomodo non ante productionem motus fuerit temp⁹, cum cælū non modo natura, sed etiam duratione quadam instantanea, motum præcesserit.

Septimum argumentum. Præstantius est non posse non facere bonum, quam posse non facere bonum: sicuti melius est facere bonum, quam non facere bonum; & melius est non posse facere malum, quam posse facere; sed communicare se aliis est bonum, ac Diuinum quidpiam, immo videtur esse proprium summi boni, & inseparabile ab ipso: cum igitur hæc communicatio in molitione Mundi consistat, non potuit Deus non facere Mūdum; quare, vel ab æterno fecit, vel aliquod impedimentum fuit propter quod non ab æterno fecerit; atqui nullum impedimentum fingi potest, quod Deum retardare potuerit; ergo Deus fecit Mundum ab æterno.

Octauum argumentum. Deus semper ac necessario facit, quod melius est; si enim ex duobus oppositis non semper eligeret ac faceret quod melius est, sed interdum quod deterius est, profectò nec esset summè sapiens, nec summè bonus: vel ergo simpliciter melius est Mūdum esse, quam non esse, vel è contrario, non esse, quam esse; si melius est Mundum non esse, quàm esse, nunquam ergo Mundus potuit, vel debuit fieri à Deo; sin autem melius est Mundum esse, quàm non esse, ergo Deus necessario (non quidē necessitate coactionis, sed necessitate opposita contingentia) fecit Mūdum: sicuti ergo non est contingens Mūdū fieri, vel non fieri; ita non erit contingens

Ff iiij

Mundum de nouo fieri, vel ab æterno fieri. Oportet igitur alterutrum horum esse necessarium; sed non fuit necessarium de nouo fieri, ergo fuit necessarium ab æterno fieri.

Nonum Argumentum. Si Deus necessario facit quod melius est, & bonum, quod est diuturnius, eo melius, cum igitur Mūdum esse, bonum sit, melius vtrique fuerit ipsum æternum facere, quam nouum. Quare sic à Deo factus est.

Decimum Argumentum. Si melius est Mundum esse, quam non esse, & Deus necessario facit quod melius est, quomodo non est absurdum, dicere Mundum de nouo factum fuisse? sic enim Deus præposuisset priuationem Mundi. generationi eius, id est, fecisset non esse Mundi æternum, esse autem eius nouum.

Vndecimum Argumentum. Si Mundus de nouo factus est; quæro, in tota illa æternitate, quæ præcessit generationem Mundi, vel Deus erat imperfectus, & otiosus, quia nihil faciebat; vel æque perfectus, ac modo est; & tunc, vel erat necessarium, vtile, & decens Mundum esse, vel non; si igitur in illa æternitate fuit, vel necessarium, vel vtile, vel decens, vt Mundus esset, oportebat Mundum, à Deo, qui summè bonus est, in illa æternitate factum esse: si autem tunc non erat necessarium, aut conueniens, aut decens, vel fuit hoc tunc cum cōditus est, vel nihil horum fuit; si fuit, quærenda est ratio huius diuersitatis, cur fuerit tunc, & non prius, vel ab æternitate; si nihil horum fuit, ergo frustra Mundus factus est; quod enim neque necessarium est fieri, neque vtile, neque decens, frustra fit.

Duodecimum Argumentum. Cum Deus sit summè bonus, & velit omnia sibi esse quam simillima, præsertim ea quæ immediatè procedunt ab ipso; sicuti alias perfectiones communicauit creaturis; credendum est etiam communicasse æternitatem, quæ est vna ex perfectionibus Diuinis: & quemadmodum fecit Intelligentias in aliis omnib⁹ rebus ipsi similes, ita etiam fecisse in æternitate. Adde, quod magis apparet excellentia Dei, & infinita virtus eius, si credatur, & prædicatur, non modo auctor esse rerum caducarum, & mortalium, sed etiam opifex esse immortalium, & sempiternarum; vt non solum possit creaturæ tribuere æternitatē à parte post (vt dicunt scholastici) sed etiam à parte ante.

Supradictæ rationes dissoluntur.

C A P. IX.

ERVM ad hæc argumenta, non ægrius quàm ad alia quæ supra refutauimus, responderi potest: ad primum quidem hoc modo. Quod creatur, antea poterat creari; non ob potètiā

passiua alicuius subiecti, nulla enim materia tempore præcessit creationem Mundi, quin etiam tota ipsa materia prima creata fuit; sed solum ob potentiam actiuam agentis, quod antequam crearet, poterat creare. Potentia enim creatiua Mundi, ex omni æternitate fuit in Deo perfectissima.

Ad secundum. Multitudo, & distinctio earum rerum, quæ à Deo creantur, & determinatio vniuscuiusque rei in gradu suo, non fuit orta ex ipso nihilo, nec ex ipso Deo simpliciter; sed ex Deo, pro vt habet in se ideas, & notiones omnium rerum, secundum quas, & numerum, & magnitudinem, & gradus perfectionis distribuit rebus. Sic est in sacris literis, Deum omnia fecisse in numero, pondere, & mensura.

Ad tertium. Mundus poterat produci, & non produci, quia liberè productus est à Deo; non tamen idcirco continuo sequitur, vt Mundus sit corruptibilis: illud enim axioma (quidquid potest fieri, & non fieri, est corruptibile) verum est de eo, cui conuenit talis potentia contradictionis, intrinsecè, & propter aliquod essentiale principium ipsius, quod est materia; non valet autem in eo, cui talis potentia non conuenit intrinsecè, sed extrinsecè, nimirum ex parte agentis, à quo propterea quod liberè, & non necessariò productum fuit, antequam produceretur, potuit produci, & non produci. Quamuis igitur Deus liberè impertiuertit esse omnibus rebus, quibuscumque tamen largitus est esse perpetuum, vt per se, ac suapte natura à nullo corrumpi possint; aliis autem dedit esse caducum, ac mortale, quod aliquando tandem deficiente, eiusmodi res intrinsecè oportet. Ergo intrinsecè & secundum naturam suam, aliæ res sunt corruptibiles & aliæ incorruptibiles: quædam contingentes & quædam aliæ necessariæ: quoniam aliæ materiam & contrarium habent, aliæ verò minime. At res omnes ad Deum relatæ, à quo liberè productæ sunt, ita vt potuerint non produci, & liberè conseruantur, ita vt possint non conseruari: nulla est res omnino necessaria & incorruptibilis. Diuisio autem rerum in corruptibiles & incorruptibiles, sumitur ex natura ipsarum rerum, non autem ex earum relatione ad Deum.

An quia Deus liberè agit, omnes res sunt corruptibiles.

Ad quartum. Non potuit Mundus esse ab æterno: quod non arguit impotentiam Dei, sed repugnantiam ex parte creaturæ; posita enim Mundi æternitate, permulta consequuntur absurda, quæ partim tetigimus in solutione primi argumenti Prochi, partim infra adducemus. Quamuis autem Mundus non potuerit fieri ab æterno simpliciter, & vt quidam aiunt Categorimaticè, potuit tamen fieri ab æterno Syncategoricè; id est, quocumque puncto æternitatis vel temporis imaginarij, quod animo fingamus omni æternitati coexistis-

An citra æternitatem possit assignari primum instanti creationis Mundi.

se, ponatur Mundus fieri, potuit ante & ante fieri, & in infinitum. Quemadmodum, licet Deus non possit (vt multi putant) producere aliquod infinitum actu, potest tamen producere infinitum hoc modo, quoniam quocunque dato finito, seu in magnitudine, seu in numero, potest Deus facere maius, & maius in infinitum; nec potest dari vllum finitum, quo non possit Deus maius facere. Potentia ergo ad creandum Mundum, non debet terminari per aliquid citra æternitatem absolutè, eo modo vt tunc potuerit, & non ante, sed debet determinari per æternitatem negatiue, hoc sensu, Mundus non potest creari ab æterno simpliciter, sed potest creari ab æterno hoc sensu, quia nihil potest assignari determinatè citra æternitatem, ante quod Deus non potuerit Mundum creare. Potentia ergo Dei ad creandum Mundum, nec determinatur per æternitatem, nec per aliquid determinatum citra æternitatem, sed per id quod est citra æternitatem, confusè, ac determinate.

Ad quintum. Necesse fuit vt in prima productione rerum, omnes res ex nihilo producerentur: nihilominus tamen, ex his, quæ tunc producta sunt, alia nacta fuerunt materiam, & cõtrarium, ex quibus, & per quæ generari, & corrumpi possent: alia vero ab omni materia segregata, & à contrariis libera, immortalem, atque immutabilem naturam sortita sunt: hinc igitur factum est, vt quamuis in procreatione Mûdi omnes res similis productionis modo extiterint, tamen propter diuersas naturas, quas in illa creatione acceperunt, aliæ res fuerint corruptibiles, aliæ vero incorruptibiles.

Ad sextum. Non datur primum instans temporis, sicut non datur primum mutatum esse motus circularis. De motu autem, cum non sit res permanens, nec à mobili vel termino ad quem distincta, non rectè quæritur quomodo producat, per creationem ne, an per generationem; non enim motus per motum producit, nec est motus ad motum, vt in 5. Phyl. Aristoteles demonstrat. Cælum autem, cum secundum substantiam mensuretur æternitate vel æuo, non potest rectè dici esse prius motu circulari, vel tempore, vel instanti temporis, sed quadam duratione indiuisibili ipsius æui, cui responderet instans in tempore, si ponamus cælum immediate postquam fuit creatum, moueri cæpisse.

Ad septimum. Deus necessario facit bonũ, hoc sensu, quod quidquid Deus facit, necessario bonum est; nulla tamè necessitat eastringitur Deus, vt hoc, vel illud bonum faciat. Cum enim liberè agere, sit perfectio quædam in homine, non ea est remouenda à Deo, præsertim in his operationibus, quæ sunt extra ipsum, in quorum effectione non consistit perfectio Dei. Deus igitur necessario facit bo-

num, quoniam quod ab eo fit, necessario bonum est, non tamen, necessario facit bonum, ut necessarium sit ipsum facere hoc vel illud: si enim fit à Deo, hoc ipso bonum est, & hoc ipso est melius esse, quàm non esse, præcipue tunc quâdo fit: sin autem à Deo non fit, hoc ipso melius est non fieri; tunc præcipue. Atque hinc patet etiam octauæ argumenti solutio.

Ad nonum. Melius est æternum esse quam non æternum, simpliciter loquendo; sed non est melius Mundo, quia repugnat naturæ ipsius, ut coæternus sit Deo. Sicut esse incorporeum simpliciter melius est quàm esse corporeum, sed non est id melius homini, cuius naturæ repugnat ipsum esse incorporeum. Vel aliter responderi potest, non esse melius Mundo ut is sit æternus, ratione finis propter quem à Deo fuit conditus, nimirum ut ex eo Dei infinita potestas, atque maiestas ab hominibus cognosceretur, quæ facilius, clarius, certiusque ex noua Mundi molitione, quam ex eius æternitate cognoscuntur.

Ad decimum. Quamuis ipsi Mundo melius sit esse, quam non esse, tamen Deo neque melius est, neque deterius est Mundum facere, vel non facere: quia Mundi effectio nihil Dei perfectionem attingit.

Ad vndecimum. Ut Mundus in æternitate coexistiret Deo, impossibile fuit, vel certe non decuit; ut autem aliquando fieret, existimare decet fuisse quidem conueniens, quandoquidem à Deo factus est, non tamen fuisse necessarium, ut non potuerit non fieri.

Ad duodecimum. Communicaui quidē Deus creaturis eas perfectiones, quas conditio creaturæ ferebat, eas vero, quæ superant statum & conditionem creaturæ, nec debuit, nec potuit communicare: neque enim fieri potest, ut creatura sit, vel infinita virtute prædita, vel incausata, & independens, ac (ut quidam putant) vel Deo coæterna. Non est autem Deus auctor tantummodo rerum caducarum, sed etiam immortalium, & perpetuarum: quod autem non possit facere sibi res coæternas, hoc manifestissime indicat summam excellentiam Dei, cui nulla creatura, aut in essentia, & perfectione, aut in virtute, & actione, aut in vita & duratione, par & equalis esse potest.

Atque hæc quidem sint contra Peripateticos & nonnullos Platonicos, qui pro æternitate Mundi, quasi pro aris & focis ipsoque capite, acerrimè dimicant, eamque pugnaciter & mordicus defendunt, disputata. Nos enim eorum tela, quibus veritatem petebant, hebetauimus, fregimus, fecimusque, ut ea nihil plane veritati possent officere.

An Mundus potuerit esse ab æterno; Varia Theologorum opiniones.

Ac prima omnium Henrici et Philoponi æternitatem creaturæ repugnare asentium, opinio explicatur.

C A P. X.

ON esse necessarium vt Mundus sit ab æterno, satis explicatum est refutatis argumentis Philosophorum, qui æternitatem Mundi obnixè defendunt. Mundum nõ esse æternum, sed de nouo factum, fide cognitum, & perceptum habemus. An ita tamen secundum potentiam Dei, quam vocant absolutam, ab æterno effici potuerit, Theologi adducunt in quæstionem, quam nos hoc loco velut clausulam huius libri, atque adeo totius operis, quanta maxima fieri possit breuitate, & perspicuitate, pertractare volumus. Quatuor hac de re inter se discrepantes apud Theologos (nam à Theologis potius quàm à Philosophis, hæc controuersia tractari solet) opiniones reperio.

Septem argumentis probatur æternitatem omni creaturæ repugnare.

Prima opinio est Henrici de Gandauo, Quol. 1. quæst. 7. & Philoponi in eo libro quo respondet argumentis Procli pro æternitati Mundi, asserentium, esse omnino impossibile vllam creaturam esse ab æterno. quod probant his rationibus, 1. creatio est productio ex nihilo, cum igitur terminus à quo creationis sit nihil, & non ens, necesse est in creatione non ens & nihil, præcedere ipsum esse rei quæ creatur, sicut terminus à quo præcedit terminum ad quem, quare quod creatur, æternum esse non potest. 2. De omni producto verum est dicere ipsum produci, vel ita vt aliquando verum fuerit dicere ipsum tunc produci, vel ita vt verum sit dicere ipsum semper produci; sed de creatura non est verum dicere ipsam semper produci; alioquin nulla creatura haberet esse permanens, sed tantum esset successuum; ergo verum est dicere eam aliquo instanti produci; sed cum producit, incipit habere esse, ergo si in aliquo instanti producit, non semper, nec ab æterno habet esse. Tertia. Creatura habet esse acquisitum à Deo, ergo habet esse post nõ esse, nam quod acquirit aliquid, id non semper habuit. Quarta. Si creatura esset ab æterno, non differret in eæ creatio & conseruatio hæc autem differre inter se, manifestum est, tum ex definitione creationis, & conseruationis: tum ex eo, quod agens particulare est causa efficiens eius quod producit, non tamen est causa conseruans; quare etiam vbi hæc duo in vnum concurrunt, habent saltem diuersas rationes. Quinta. Si aliqua creatura esset ab æterno, illa per æternam durationem haberet esse necessarium & penitus indefectibile, etiam per absolutam Dei potentiam; nam ponatur talis creatura annihilari à Deo,

Deo, vel annihilari potest ab æterno, & sic quia ponitur esse ab æterno, habebit esse ab æterno; & quia dicitur annihilari ab æterno, quod autem annihilatur non est, non erit ab æterno, quare, & erit, & non erit ab æterno: Vel talis creatura non potest annihilari ab æterno; quare cum ipsa habeat esse ab æterno, quandocunque citra æternitatem annihilabitur, necessarium est iam ipsam habuisse esse ab æterno, & per totam illam æternitatem, esse omnino indefectibilem: & quia omne æternum est necessarium, quippe cum careat potentia contradictionis ad esse & non esse, ut docet Aristot. 9. Metaphys. text. 17. ab æterno quoque ipsa habuisset esse necessarium: Hoc autem videtur repugnare omnipotentia Dei, & dependentia, quam omnis creatura perpetuo habet à Deo in esse. Sexta. Si creatura, nec essentiam, nec virtutem potest habere infinitam, ergo neque durationem: ne ponatur creatura, in aliquo par, & æqualis Deo. Et sicut Deus in essentia habet aliquid proprium, quod est esse actum purum, & in virtute, quod est esse infinitum, & in actione ad extra, quod est habere vim creandi; ita in duratione, habere debet aliquid proprium, & incommunicabile aliis, nempe æternitatem.

Pro hac sententia facere videntur permulta testimonia sanctorum Patrum, negantium ullam creaturam coeternam Deo esse posse. Athanasius in secunda oratione contra Arrianos, ait non posse creaturam, quippe quæ ex non esse ad esse traducitur, coeternam esse opifici suo. Ambrosius primo Exameron, quid tam absurdum est, inquit, quam ut æternitas operis, æternitati iungatur auctoris? Augustinus lib. contra Felicianum Arrianum, ita definit creaturam. *Creatura est ex eo quod nondum est, vel aliquando non fuit, corruptibilis rei quantum in se est, Omnipotentis Dei voluntate, facta substantia.* Damascenus lib. 1. de Fide orthodoxa cap. 8. *Quoniam, inquit, creatio, Divina voluntatis opus est, non est coeterna Deo; neque enim quod ex non esse ad esse traducitur, capax est, ut coeternum sit suo principio.* Denique Basilii, Gregorii Nazianzenus, Athanasius, Hylarius, Augustinus, alique multi, pugnantes contra Arrium asserentem Verbum Divinum esse creaturam, hac præcipue argumentatione utebantur. Nulla creatura est coeterna suo creatori, sed ex sacris literis euidenter colligitur Verbum esse coeternum Deo, ergo non est creatura: quæ argumentatio parum firma esset ad convincendos Arrianos, si creatura Deo coeterna esse posset.

*Testimonia
sanctorum
Patrum.*

*Secunda Opinio Durandi, Æternitatem repugnare rebus
corruptibilibus, non autem incorruptibilibus.*

C A P. I I I.

ALTERA opinio est Durādi in 2. Sent. Dist. 1. qui censet æternitatem non repugnare substātiis incorruptibilibus, vt Cælis, & Intelligātiis: at rebus corruptibilibus, quarum natura specifica in vno indiuiduo perpetuari non potest, sed conseruatur per successionem indiuiduorum, quæ generantur & intereunt, eam omnino repugnare. Rationes quidem quibus ostendi posset res incorruptibiles, æternas esse posse, cognosci poterunt ex tractatione, & confirmatione tertiæ opinionis quam sequēti capite subiungam.

*Æternitatem
repugnare re-
bus corrupti-
bilibus proba-
tur quatuor
argumentis.*

Hac enim re non discrepat tertia opinio ab hac secunda. Quod autē æternitas repugnet rebus corruptibilibus, ea maximè ratione persuaderi solet, quod ex hac positione, permulta, eaque grauissimā, & absurdissima incommoda existunt. Primo enim, infinitum actu transactum, & pertransitum fuisset; nam posita æternitate Mundi, vsque ad hodiernum diem exacti, & transacti fuissent infinitæ conuersiones solis, aliorumque syderum, infiniti dies, infinita cuiuslibet speciei indiuidua: infinitum autem nullo modo pertransiri posse, & Aristoteles docet, & nullo docente, ratio ipsa suadet.

Deinde, aliquid esset malus infinito: nam conuersiones lunæ plures sunt quam solis, cum vna conuersio solis contineat duodecim lunæ. Dies item multo plures sunt quam anni, cum annus comprehendat trecetos sexaginta quinque dies. At posita æternitate Mundi, conuersiones solis fuissent infinitæ, similiter etiam anni fuissent infiniti, ergo daretur aliquid multo maius infinito. Quin etiam esset aliquid quod infinitè excederet aliud infinitum, excessus enim dierum super annos, non potest esse finitus, quippe cum successio dierum sit æterna & infinita, quare necessario erit infinitus. His quoque consequens est, aliquid simul esse maius alio, & eidem æquale. Etenim dies, & anni, qua ratione sunt ambo infini, inæquales esse non possunt: qua ratione autem vnus annus continet in se multos dies, necesse est annos pauciores esse diebus. Quod autem duo infinita inæqualia esse nequeant, declaratur simul, & probatur hoc exemplo. Sint duæ lineæ, seu aliæ magnitudines, ex vna parte infinitæ secundum longitudinem, ex altera parte finitæ; & ex ea parte, qua finitæ sunt, sint inter se æquales: addatur vni earum ex qua parte est finita, pedalis magnitudo secundum quam excedat alteram lineam qua parte ipsa est finita: deinde ex qua parte sunt finitæ, coæquantur inuicem ille duæ lineæ trahendo minorem, id est cui non fuit facta additio, ad æqualitatem maioris, hoc est, eius cui facta est additio; tunc queratur, an hæ duæ lineæ sicut sunt iam factæ æquales ex ea parte, qua sunt finitæ, an sint etiam æquales ex ea parte, qua sunt infinitæ, an inæquales: si sunt inæquales, ergo illa, quæ est minor, &

exceditur, non est infinita; infinitum enim quia infinitum, non potest excedi: sin autem etiam illo modo sunt æquales, ergo falsum est illud primum principium Mathematicum, si æqualibus addas inæqualia, necesse est ea fieri inæqualia. Sed huic exemplo posset occurrì, negando lineam illam, versus eam partem secundum quam est infinita, posse ulterius promoueri & protèdi. Nam, extra, vel ultra infinitum ut est infinitum, nihil esse potest quo ipsum porrigatur atque extendatur, alioqui non esset infinitum. Verum hoc obiter sit dictum. Manifestum igitur est, id cuius gratia hæc à nobis dicta sunt, nimirum duo infinita qua ratione infinita sunt, inter se inæqualia esse non posse.

Postea, posita æternitate Mundi in rebus corruptibilibus, necessario sequitur esse actu infinitam aliquam multitudinem rerum: nam generatio hominum esset æterna, sicut generatio equorum, & Leonum; causam enim aliquam probabilem, cur generatio aliorum animalium potuerit esse æterna, hominis autem non potuerit, vel finire difficile est; ne dicam impossibile. Cum autem suum quisque hominum habeat animum immortalem, & post cuiusque interitum perpetuo superstitem, necesse est actu esse infinitas animas infinitorum hominum, qui ab æternitate vsque ad hunc diem, per successionem fuerunt.

Ad extremum, hinc efficeretur esse aliquas creaturas infinitæ virtutis in vigore. Etenim, non est dubium quin quilibet Angelus cognoscat omnes cōuersiones eius orbis cælestis, quem mouet; tritum enim est Philosophorum sermone, Intelligentiam mouere cælum per intellectum, & appetitum. Sed quilibet Angelus, si ab æternitate mouisset cælum, effecisset infinitas cōuersiones sui orbis, ergo illas omnes cognosceret; nisi quis fingat cadere in Angelos obliuionem rerum cognitarum: infinitum autem, ea ratione ut est infinitum, non potest comprehendi nisi ab intellectu infinito; oporteret igitur in vnoquoque Angelo inesse vim intelligendi infinitam, hoc est in eo esse infinitam perfectionem. His igitur argumentis secunda hæc opinio suaderi, & probari posset.

Tertia opinio D. Thome & Nominalium, omnem creaturam potuisse fieri ab æterno.

C A P. X I I.

TERTIA opinio est eorum, qui affirmant æternitatem, nec ratione rerum incorruptibilium, nec ratione rerum corruptibilium repugnare Mundo: hoc est, tam substantias incorruptibiles, quam corruptibiles potuisse fieri ab æterno.

Hanc sententiam amplectitur Gregorius Arimin. 2. sentent. d. 1. & Gabriel ibidem & Ochan; licet is nō tam pugnaciter eam defendat. Etenim in 2. quol. quæst. 5. tametsi hanc opinionem iudicat probabiliorē, non inficiatur tamen contrariam etiam defendi posse, neutramque partem huius controuersię affirmat posse demonstratiue probari. D. Thom. in 1. Part. quæst. 46. art. 2. eandem sententiam probat, dupliciter: primo, Mundum incēpisse, est articulus fidei, Moyses enim dicens (In principio creauit Deus cælum, & terram) secundum D. Gregorium homil. prima in Ezechielem, prophetauit de præterito: & in principio Symboli, profiteamur nos credere Deū esse creatorem cæli; articulus autem fidei non potest demonstratione probari, quia fides, secundum D. Paulum ad Hebræos 11. est argumentum non apparentium. Deinde, nouitas Mundi non potest recipere demonstrationem ex parte Mundi: principium enim demonstrationis est quod quid est, hoc autem abstrahit ab omni differētia temporis, & ab esse, vel non esse; quare hunc Mundum, semper, vel non semper fuisse, in demonstrationem cadere non potest. Neque vero id demonstrari potest ex parte Dei creantis Mundū: cum enim Deus agat per voluntatem, volūtas autem eius in iis quæ pertinent ad creaturarum productionem, libera sit, nullaque necessitate teneatur, non potest talis voluntas ratione comprehendī; nec ratione naturali certo sciri potest à nobis, an Deus voluerit creare Mundum ab æterno, an de nouo. Ex his igitur manifeste perspicitur, D. Thomæ non videri impossibilem æternitatem Mundi secundum omnes eius partes. In fine tamen illius articuli, videtur excipere hominem, cuius generationem non audet dicere possibilem fuisse ab æterno, ne cogatur admittere infinitam multitudinem animarum, quam infinitatem, vt rem valde absurdam, & rationi contrariam, atque adeo impossibilem, ipse refutauerat atque reiecerat in 1. par. quæst. 7. ar. 4.

*Pulcherrima
argumentatio,
qua cōcludi-
tur Mundum
ab æterno ef-
fici potuisse.*

Sed reuertamur ad explicationem, & confirmationem tertię opinionis, quæ hac vna ratione clarissimè firmissimèq; probatur. Quidquid non implicat cōtradictionem, est possibile Deo, sed creaturam esse ab æterno, non implicat cōtradictionem, hoc ergo est possibile. Maior, confessione omnium Theologorum, apud omnes est certissima, & notissima. Minor ita probatur. Si est impossibile creaturam esse productam ab æterno, vel hæc impossibilitas prouenit ex parte Dei creantis, vel ex parte ipsius creationis, vel ex parte creaturæ. Ex parte Dei producentis, tripliciter prouenire potest; vel quia putatur nullum productum cōzuum esse posse suo producētī; vel quia producens liberum cum agat ex electione, existimatur præcedere debere aliqua duratione suum effectum; vel quia si creatura cōæterna esset

Creatori,

Creatori videretur Creator in aliquo, nimirum in duratione nō esse superior maior, atque præstantior, quàm creatura : Sed nullum horum trium tollit æternitatem creaturæ, ergo, &c. Non primum; tum quia in Diuina Trinitate Pater verè producit Filium, cum tamè credamus Filiū esse coæternum Patri; tum etiam, quia Philosophi concedunt in rebus naturalibus inueniri aliquas causas efficientes, quæ simul sunt cum effectis; & D. Augustinus ostendere volens hæc duo non pugnare inter se, vt nimirum Filius Dei sit productus à Patre, & tamen sit ei coæternus, id in 6. lib. de Trinitate cap. 1. declarat hoc exemplo, splendor inquit qui gignitur ab igne, atque diffunditur, coæuus est igni, & esset ei coæternus, si ignis esset æternus. Sed dicit aliquis, Aristotelem in 12. lib. Metaph. text. 16. id discriminis ponere inter formam, & causam efficientem, quòd forma simul est cum eo cuius est forma, efficiens autem est ante suum effectum. Ad hoc responderi potest tripliciter; primò, repugnare formæ ea ratione qua forma est, ipsam esse ante compositum, cuius forma est; at efficienti, vt efficiens est, non repugnare vt sit ante suum effectum, nam etsi reperiuntur nonnullæ causæ efficientes, quæ simul tempore sint cum suis effectis, plurimæ tamen aliæ passim reperiuntur, quæ tempore antegrediuntur effecta; atque hoc quidem satis est Aristoteli ad distinguendam formam à causa efficienti. Deinde, Arist. eo loco non ait causas efficientes esse antiquiores effectis, sed causas mouentes, hoc est, causas efficientes quæ per motum efficiunt, has enim priores esse necesse est. Nam moués præsupponitur motui, motus etiam effectui, qui producit per motum, omnis autem motus fit in tempore, quare necesse est causam mouentem tempore priorem esse effectui, qui per motum ab ea producit. Postremò, Aristot. illo loco tantum vult significare (quod statim perspicuum fit consideranti eius verba) formam simul esse cum composito, hoc est, eadem productione produci, qua producit compositum; causas vero mouentes ante ortas existere, hoc est, nō produci ea productione, qua compositum ab ipsis producit, alioquin producerent seipsas, quod est impossibile. Nec verò dici potest, quoniam est Deus agens liberum, ideo necessariū esse vt creatura sit Deo posterior duratione. Etenim, quia Deus agit liberè cum sit infinitæ virtutis non est minoris potentia, quàm si esset agens ex necessitate naturæ, sed si ageret ex necessitate naturæ, produxisset Mundum ab æterno, ergo quòd agat liberè, id non obstat quominus potuerit Mūdum producere ab æterno. Præterea, agens ex electione, tunc successiue agit, & tempore antecedit effectum, cum electio non est actus voluntatis simplex, & totus simul, sed prærequirit deliberationem, quæ propter discursum ratio-

*Solutio ratio-
num Henrici
aiens æter-
nitatem repu-
gnare omni-
bus creaturæ.*

*Discrimen
inter produ-
ctionem &
conseruationem
reperitur in
creatura ra-
tionalis scilicet
scilicet ab æterno.*

produci ex nihilo, quod produci non ex aliquo tanquam subiecto; si autem Angelus esset ab æterno, verè dici posset illum productum esse ex nihilo, id est non ex aliquo subiecto. Ad secundam. Cum æternum aliquod dicitur productum, hæc vox productum, non significat actionem aliquam, seu mutationem inter mediā inter producens, & productum: sed tantum significatur illud æternum non habere esse à se, sed habere esse dependens à Deo. Sed quia in rebus nobis notis, quæ res habet esse ab alio, eam ab illo produci cernimus, ideo his etiam vocibus utimur in rebus æternis; quin etiam in Diuinis; tantum, ut significemus habitudinem vnius rei ad aliā tanquam ad principium, à quo est esse illius. Ad tertiam. Creatura dicitur habere esse acquisitum à Deo, hoc est habere esse fluens, & dependens à Deo, quod etiam potest esse in æternitate: sicut si sol æternus esset, splendor ei coæternus esset, fluens, & dependens ab ipso. Ad quartam. Licet in rebus de nouo productis clariùs appareat discrimen inter creationem, & conseruationem; dicitur enim creatio, quatenus res incipit esse, quod antea non erat; dicitur conseruatio, quatenus res in esse per productionem accepto, aliquandiu permanet dependenter à Deo: aliquo tamen modo etiam in æternitate creaturæ, huiusmodi discrimen cogitatione designari, & notari potest. Nam si Angelus (verbi gratia) esset æternus, diceretur productus à Deo, quatenus ab ipso habet suum esse; diceretur idem quoque conseruatus à Deo, quatenus illud esse habuit permanens, & continuatum per æternitatem. produci enim præcisè sumptum, non significat aliud, quàm habere esse ab alio; conseruari autē ab aliquo, est in esse, quod habet ab alio, permanere aliquādiu, hoc est, siue per infinitā aliquam durationem, siue per finitam, & temporalem. Ad quintam. Sicut creatura cum est, non potest nō esse, nec tunc potest annihilari, ita ut cum est, non sit, quia hoc implicat contradictionem: sic etiam, si ponatur creatura esse ab æterno, necesse est illam habere æternam durationem, & impossibile est illam ab æterno annihilari. Neq; hoc arguit esse ipsam ens simpliciter necessarium, & penitus indefectibile, nisi tantum ex suppositione; quemadmodum res dum est, habet esse necessarium & indefectibile. Quod autem ex Aristot. adducitur, (omne æternum esse necessarium) verum est, sed intelligi debet eo modo esse necessarium, quo est æternum; si est æternum à se, ac simpliciter, erit quoque simpliciter, & à se necessarium: Sin autem est æternū ex suppositione, & ex libera voluntate alterius, simili etiā ratione necessarium haberi debet. & sic fuisset Angelus res quædā necessariam, si is fuisset ab æterno. Ad sextam. Quamuis ponatur creatura coæterna Deo, nihilominus tamen Deus est ea superior, atque præstantior secundū duratio-

durationem; & quia Deus essentialiter est sua æternitas; & quia est æternus ex se; & quia est necessariò æternus; & quia est in omnibus & omnino æternus. Proprium igitur Dei secundum durationem est, essentialiter, necessariò & ex se, in omnibus, & omni modo esse æternum; quorum nullus modus æternitatis in vllam planè creaturam conuenire potest.

Ad illa testimonia sanctorum Patrum, tripliciter respondere possumus. Primo, Sanctos Patres considerasse creationem eo modo, vt verè facta est à Deo, non autem vt ab eo fieri absolutè potuit: & quia constat ex sacris literis, omnes creaturas esse de nouo factas, ideo eradiderunt eam creationis definitionem, quæ soli creationi nouæ, & creaturæ de nouo factæ, accommodari potest. Deinde, hæc vox (non posse) frequenter in scripturis sumitur, non pro eo, quod est simpliciter impossibile, sed pro eo, quod est non esse conueniens, decens, rationi congruum. Sic sumitur Mathæi 9. *Non possunt filij sponsæ lugere, quandiu cum illis est sponsus* & Marci 6. *Christus non poterat in Patria sua virtutem vllam facere* & Actuum 4. *Non possumus non loqui, quæ vidimus, & audiuimus*. Hoc etiam modo Sancti Patres sumunt (non posse) cum aiunt creaturam, coæternam Deo esse non posse, hoc est non esse conueniens, aut decens. Postremo, Sancti Patres, ex suppositione concessa, & vsurpata ab Arrio, rectissimè concludunt creaturam esse non posse ab æterno. Arrius enim ponebat creaturam esse id quod prius non erat, & per voluntatem Dei ex non esse traducitur ad esse. Quocirca, aiebat Filium Dei (quem creaturam vocabat) esse ex non extantibus, vel ex non existentibus. Aduersus quem, posita tali norione creaturæ, euidenter argumentabantur Patres, filium Dei non esse creaturam, vt potè quem, clarissimis scripturæ testimoniis ostendebant esse coæternum Patri.

Secunda Propositio. Creatura corruptibilis in particulari, vt aliquis equus, vel aliquis leo, partim ab æterno produci potuit, partim non potuit. Huius propositionis facile & promptum est rationem explicare. Nam si equus (verbi gratia) relinquatur suæ naturæ, & talis producat, qualis est secundum naturam suam, non potest produci ab æterno. Si enim producat ab æterno, necesse est illum viuere infinito quodam tempore; si enim finito tantum tempore viueret, ab eius productione, vsque ad interitum eiusdem, non nisi finitum, tempus intercessisset: quare non fuisset ab æterno. Si autem ita producat, vt relinquatur naturæ suæ, cum sit natura corruptibilis, impossibile erit eum infinito tēpore durare: omne enim corruptibile, necesse est aliquando tandem post certum & definitum tempus corrumpi: hoc autem, quod est nō durare infinito tempore, pugnat cum

eo, quod est fuisse ab æterno. Quod si Deus miraculosè conseruaret equum infinito tempore, nihil prohiberet eum ab æterno produci: hinc igitur perspicuum fit, quomodo possibile, & impossibile sit secundum diuerfas rationes, equum produci ab æterno.

Tertia Propositio. Generatio hominis, secundum aliquos Doctores, non potuit esse ab æterno, secundum alios autem, potuit esse æterna. Etenim D. Thomas & Durandus negantes infinitum actu, siue secundum magnitudinem, siue secundum multitudinem, aut esse, aut etiam à Deo produci posse, non possunt facere æternam generationem hominis, ne infinitatem animarum admittere cogantur. Nominales autem, quibus non videtur impossibile infinitum actu, tam in magnitudine, quàm in numero produci à Deo, non habet negare possibilem fuisse æternitatem generationis humanæ. Et sanè, qui concedunt generationem aliorum animalium potuisse fieri ab æterno, non video, cur æternitatem generationis hominum possibilem esse negent. Nam quod metuunt de infinitate animarum, id posterius quiddam est, & per accidens, & in dubio positum. Si enim res ipsa à priori, & per se consideretur, nulla profecto causa probabilis, & idonea reperietur, cur generatio leonum potuit esset ab æterno, non autem hominum. Nam qua ratione vnus leo post aliud ab æterno produci potest, eadem potest, & homo post hominem. Ego, si alterutrum mihi, aut negandum, aut concedendum esset, facilius adducerem vt concluderem infinitum actu posse à Deo produci; quàm vt concedens æternitatem possibilem fuisse in generatione aliorum animalium, eam solum in generatione hominis impossibilem esse affirmarem. Non enim queo intelligere, posse Deum immediatè creare vnum leonem post alium ab æterno, non posse autem idem ab eo fieri in generatione hominis.

Quarta Propositio. Videtur possibilis fuisse æternitas temporis, motus, & generationis rerum sublunarium. Dixi, videtur, quia nolo id affirmare, tanquam certum, indubitatum, & quod euidèri aliqua & necessaria ratione teneatur, sed pono id tanquam probabile, & rationi satis consentaneum. Si enim id esset impossibile, certè id eueniret propter illa incommoda & absurda, quæ nos supra exposuimus cum tractaremus secundam opinionem, quam sequitur Durandus; sed omnes illas obiectiones haud magno negotio repelli ac profligari posse, facile intelliget, quicumque leget D. Thomam de Potentia quæst. 3. art. 14. & in Opusculo de Æternitate Mundi, in secundo lib. contra Gentes cap. 38. in Prima part. quæst. 46. & art. secundo, & Scotum, Gregor. Ariminensem 2. Sent. Dist. 1. & Ochan Quol. 2. articul. quinto. Satis igitur sit indicasse loca, è quibus peti

possunt solutiones illorum argumentorum, ne nos eas hic recensendo, superuacaneè longiores simus.

Quinta Propositio. Posita æternitate temporis & motus, satis probabile est posse dari infinitū actū secundum multitudinem; tum quia generatio hominis non secus quàm aliorum animalium (vt supra dicebamus) potuit esse ab æterno; ex quo efficeretur esse actū infinitas animas rationales: tum etiam, quia potuisset Deus quolibet die illius æterni temporis creare vnum Angelum, ergo sicut vsque ad hunc diem fuissent transacti infiniti dies, ita essent actū infiniti Angeli. Nec valet responsum quorundam, qui respondent in quolibet die illius æternitatis disiunctè, ac separatim accepto, potuisse Deum creare vnum Angelum, in quolibet autem die cōiunctè sumpto, non potuisse. Quemadmodum in hac hora sunt infinita instantia, & in quolibet eorum separatim, ac disiunctè, potest Deus creare vnum Angelum, non autem in quolibet coniunctè, nec in singulis, & omnibus. Sed hoc responsum (vt dixi) parum valet ad euertendam nostram propositionem: multum enim interest inter instantia huius horæ, & dies præteritos æterni temporis: illa enim sunt tantum in potentia; hi autem fuerūt actū ab inuicem separati, & distincti. Non igitur, vel ex parte Dei, vel dierum qui sunt in tempore æterno, vel Angelorum, quicquam prohibet quolibet die illius æternitatis, creatum fuisse à deo vnum Angelum. Hæc est igitur nostra sententia; existimare nos vtrāque partem huius quæstionis esse probabilem; eam tamen videri nobis aliquantō probabiliorem, quæ æternitatem Mundi possibilem fuisse statuit. Verum de hac quæstione, quæ magis Theologica est quàm Philosophica, quæ adhuc disputata sunt, ea satis esse debet. Deus autem, in quo est vera & perfecta æternitas, & cuius ope adiuti tandem ad huius operis exitum finemque peruenimus, cælesti suo numine ita nos seruet ac regat, vt hac mortali vita castè pièque transacta, ad beatas cæli sedes euolantes, felicissima eius æternitate, omnibus completi bonis, sempiterno æuo perfruamur.

Vni Deo Trinóque, ac Deiparæ semper Virgini Mariæ
laus, honor, gloria & gratiarum actio, in
omnem æternitatem. Amen.

FINIS DECIMI QVINTI ET VLTIMI LIBRI.

Gg. iij

INDEX QVAESTIO- NVM, ET RERVM ILLVSTRIO- rum, Quæ in his quindecim libris explicantur.

A

Abstractio.

- 1 **A**N tota Metaphysica con-
tineatur vno genere
Abstractionis quod est
à materia & motu secundum rem
& rationem. pagina 17.20
- 2 An Abstractio secundum rem & ra-
tionem, quæ vocatur per indif-
ferentiam, sit admittenda. 21
- 3 An Abstractio quantitatis Ma-
thematicæ, fiat tantum à materia
sensibili, an verò ab omni prorsus
substantia. 584
- 4 An diuersitas scientiarum peten-
da sit ex diuersitate Abstractionū
à materia. 27

Accidens.

- 1 An Accidens producat substan-
tiam, in virtute substantiæ. 471
- 2 An Accidens producat substan-
tiam sua vi, & potestate. 473

Actio.

- 1 An ex vna forma multæ ac diffe-
rētes actiones proficisci queant.
384
- 2 Quæ sint in qualibet actione con-
sideranda. ibidem.
- 3 An omnis actio promanet ex for-
ma, & nulla ex materia. 385
- 4 An Actio sit subiectiuè in agente.
703.704
- 5 An actio re differat à passione. ibid.

Æternitas, & Æternum.

- 1 De significatione harum vocum

(Æternitas) & (Æternum. 659

- 2 An visio beatifica Dei quam ha-
bent beati mensuretur æternita-
te participata. 660
- 3 Quid sit Æternitas. 662
- 4 Quæ sit radix & fundamentum
Æternitatis. 663
- 5 An Æternitas per se sit mensura-
bilis; & an possit aliqua ei assi-
gnari mensura. 664
- 6 An Æternitas repugnet creaturæ
vt creatura est. 838.842
- 7 An Æternitas propriè repugnet
generationi rerum corruptibili-
um. 840. & 847
- 8 An secundum doctrinam Sancto-
rum Patrū potuerit aliqua crea-
tura esse ab æterno. 805. & 847

Æuum.

- 1 An Æuum sit mensura durationis
habentis prius & posterius, sine
innouatione & variatione vlla
vt ait D. Bonauentura. 368
- 2 An Æuum sit mensura rei secun-
dum esse quidem immutabilis,
secundum affectiones autem &
operationes, mutabilis; vt cen-
set D. Thomas. 670.
- 3 An Æuum sit mensura cuiusvis rei
quæ habet esse permanens & to-
tum simul, vt Scotus opinatur.
671
- 4 An sit vnum aliquod Æuum men-
sura omnium æternorum. 673

INDEX QVAESTIONVM.

5 An vnumquodque æternum suum
habeat Æuam à quo intrinsecè
mensuretur. 975

6 An quodlibet superius æiternum
sit mensura inferioris. ibidem

7 An sit necessariam esse aliquam
mensuram, quæ durationem æ-
uiternam per se ac propriè me-
tiatur. 676

Alchymia.

1 De vi & potestate Alchymiz, &
an eius artificio verum aurum
possit effici. 498

Anaxagoras.

1 Quo tempore floruit. 204

2 Opinio eius de principiis rerum
naturalium explicatur & refellit-
tur. 228. & 266

Anima & animal.

1 An anima sit natura qualis defini-
tur ab Arist. 2. lib. Phys. 422

2 An anima mundi secundà Plato-
nem sit æterna; & an ex eius æter-
nitate, mundi æternitas rectè cõ-
cludatur. 792

3 An motus localis animalium sit eis
naturalis, an violentus. 424

4 An animalia genita ex putri mate-
ria & quæ procreantur ex semine
possint esse eiusdem speciei. 479

Anima rationalis.

1 An Anima rationalis sit natura qua
lis definitur ab Aristotele 2. lib.
Phys. 425

2 An scientia animæ rationalis per-
tineat ad Physicum. 18

3 An anima rationalis sit immorta-
lis secundum Platonem. 486

4 An secundum Aristotelem anima
rationalis sit immortalis. 388

5 An immortalitas animæ rationa-

lis possit naturaliter cognosci &
Philosophicis rationibus conclu-
di. 390

6 An anima rationalis sit forma &
pars essentialis hominis. 392

7 Disputatio contra figmentū Auer-
rois de assistentia & vnitate ani-
mæ rationalis. 396

8. Disputatio contra Platonicos fa-
cientes certum numerum ab in-
tito mundi conditum, diuersis
temporibus diuersa corpora hu-
mana ingredientium. 400

Aristoteles.

1 De tempore quo floruit Aristote-
les & illustriores Peripatetici. 212

2 Laudatio & enchomium Aristote-
lis ex iudicio & testimonio vete-
rum. 275

3 An Aristoteli cognita & probata
fuerit creatio, hoc est productio
ex nihilo. 288

4 An Aristoteles sentiens Deum age-
re ex necessitate naturæ, tueri
possit rerum contingentiam. 533

5 An Aristoteles faciens mundum
æternum cogatur fateri esse actu
infinitas animas rationales. 563.
564. 566

6 An Aristoteles putauerit æternita-
tem mundi necessariis rationi-
bus à se fuisse probatam. 766

7 Quid Aristoteles in primo textu
primi libri Physicorum, per illa
tria vocabula, principium, caus-
sa, & elementum, significare vo-
luerit. 108

8 Disputatio cum Aristotele de Æ-
ternitate Mundi. 775

Artificiale.

1 An forma artificialis sit principium

nis ei adiunctum, sit successiue, sicut cernimus in homine, at electio Dei non secus ac eius intellectio, est actus voluntatis Diuinæ simplicissimus, totus simul, Deoq; coæternus, non igitur; quod Deus liberè, atq; ex electione agat, id obstat quominus potuerit ab eo produci Mundus ab æterno. Adde, quod Deus agit per suam voluntatem, in deo autem non est maius ipsum velle, quàm posse, secundum illud quod scriptum est in lib. Sapientiz, *cui subest posse cum vult.* potuit autem Deus velle producere Mundum ab æterno, ergo potuit etiam producere. Nec illud etiam verè dici potest, si creatura sit æterna, eam fore aliqua re parem Deo; nam quamuis ponatur creatura coæterna Deo, non continuò tamen ponitur ei æqualis in duratione, sed multo inferior. Æternitas enim dei est omnino necessaria, quia deus non potest non esse æternus, creatura verò potest esse, & non esse æterna. Deinde, æternitas creaturæ est ab alio per participationem, æternitas dei est à se per essentiam. Hoc fusè docet Boetius lib. 5. de Consolatione Prosa 6.

Ex parte creationis existimari posset eternitatem repugnare creaturæ duas ob causas; tum quia creatio significare videtur actionem aliquam, quæ cum nō fiat in æternitate fieri debet in aliquo instati; at in duratione æterna non potest assignari vnum aliquod instans primum; tum etiam, quoniam creatio dicitur ex nihilo productio, quare oportet creaturam prius fuisse nihil, deinde accepisse per creationem ipsum esse. Sed neutra harum causarum tollit possibilitatem æternitatis in creatura. Non quidem prior; cum enim Mūdus creari ab æterno ponitur, hic nomen creationis non significat actionem aliquam à deo proficiscentem ad creaturas, sed tantum significat habitudinem Mundi ad Deum, tanquā ad suum principiū, à quo ipse esse dependet, quemadmodum in deo cum dicitur Filius produci à patre, nomine productionis, nō significatur actio aliqua media inter Patrem, & Filium, sed illud tantum significatur, Filium non habere esse à se, sed à Patre: sicut etiam, cum dicitur esse risibile procedere, & manere ab homine, non significatur media quæpiā actio, per quam risibile producat ab homine, sed tantum dependentia risibilis ab homine, tanquā ab intrinseco eius principio. Vide D. Tho. 1. Part. quæst. 41. art. 1. ad secundum. Neque vero posterior causa probabilior est. Etenim cum dicitur creatio fieri ex nihilo, non significatur ordo aliquis ipse esse post non esse, vel transitus à non esse ad esse, sed tantum significatur negatio materiæ, vel subiecti: vt fieri ex nihilo non sit aliud, quam non fieri ex aliquo subiecto, vel materia, & hoc quadrat in quamlibet creaturam etiam æternam.

Ex parte creaturæ videri posset repugnare ei æternitas; vel quia

cōmuniter dicitur creaturæ ex se conuenire non esse, aut igitur creaturæ conuenit non esse, post esse ipsius, at multæ creaturæ sunt incorruptibiles, quæ nunquam amittent esse; aut non esse conuenit ei simul cum esse, at hoc implicat contradictionem; aut denique, conuenit ei non esse, priusquam adueniat ei ipsum esse; ergo non potest semper, & ab æterno fuisse, sed oportet aliquando non habuisse esse. Vel repugnat æternitas creaturæ quia creatura dicitur habere esse participatum, & acquisitū à deo; at si creatura fuisset ab æterno, semper habuisset esse, neque assignari posset in illa eternitate, quādo illud esse acquisiuerit, & acceperit à Deo. Sed neutrum horum multum valet ad euerrendam eternitatem creaturæ; nam cum dicitur, quod creaturæ conuenit ex se non esse, non significatur quod ea prius debuerit non esse, sed quod ex se non habet esse, & sibi soli à Deo derelicta, confestim in nihilum recideret, quare illud non esse conuenit ei, tunc etiam cum habet esse, quia tunc verum est dicere creaturam non esse à se, sed à deo, in quo viuimus, mouemur, & sumus. Hoc etiā significatur, cum dicitur creaturā habere esse acquisitū, & acceptum à Deo, hoc est dependens à deo. Quanquam & hæ, & aliæ similes sententiæ pronuntiantur à Doctoribus de creatura, ea ratione, ut verè facta est à Deo, nō autē ut poterat ab eo fieri secundū absolutā eius potētiam.

Exponitur Auctoris Sententia.

C A P. X I I I.

VARTA est opinio Scoti, qui in 2. Sent. dist. 1. quaest. 3. problematice tractat hanc questionem, affirmās utramque partem contradictionis æqualiter esse probabilem, & pro utraque rationes afferens easque soluens. Quam ego Scoti opinionem probō aliqua ex parte; sed ut quod sentio planius intelligatur, subiiciam hic nonnullas propositiones, quibus sententiam meam breuiter explicabo.

Prima Propositio. Creatura secundum naturam suam incorruptibilis, ut Angelus, potuit esse ab æterno. Hoc non alia ratione probari debet, quā ea quæ copiose à nobis exposita est proximè antecedenti capite in tractatione tertiæ opinionis. Nempe, hoc non implicat contradictionem, neque ex parte dei creantis, neque ex parte creationis, nec ex parte creaturæ, ergo est deo possibile. Sed quia rationes, quibus prima opinio Henrici supra est confirmata, huic propositioni aduersantur, earum hoc loco solutionem perstringamus. Ad primam respōdemus, creaturā produci ex nihilo, non quia prius fuerit nihil, sed quia non producit ex aliquo subiecto; ut idē valeat

Gg ij

*Solutio ratio-
nis Henrici
aiensis æter-
nitatem repu-
gnare omni
res creatæ.*

*Discrimen
inter produ-
ctionem &
conseruationem
reperiretur in
creatura tam
mali si ea fuis-
set ab æterno.*

produci ex nihilo, quod produci non ex aliquo tanquam subiecto; si autem Angelus esset ab æterno, verè dici posset illum productum esse ex nihilo, id est non ex aliquo subiecto. Ad secundam. Cum æternum aliquod dicitur productum, hæc vox productum, non significat actionem aliquam, seu mutationem inter mediā inter producens, & productum: sed tantum significatur illud æternum non habere esse à se, sed habere esse dependens à Deo. Sed quia in rebus nobis notis, quæ res habet esse ab alio, eam ab illo produci cernimus, ideo his etiam vocibus vtimur in rebus æternis; quin etiam in Diuinis; tantum, vt significemus habitudinem vnus rei ad aliā tanquam ad principium, à quo est esse illius. Ad tertiam. Creatura dicitur habere esse acquisitum à Deo, hoc est habere esse fluens, & dependens à Deo, quod etiam potest esse in æternitate: sicut si sol æternus esset, splendor ei coæternus esset, fluens, & depēdens ab ipso. Ad quartam. Licet in rebus de nouo productis clariùs appareat discrimen inter creationem, & conseruationem; dicitur enim creatio, quatenus res incipit esse, quod antea non erat; dicitur cōseruatio, quatenus res in esse per productionem accepto, aliquandiu permanet dependenter à Deo: aliquo tamen modo etiam in æternitate creatoræ, huiusmodi discrimen cogitatione designari, & notari potest. Nam si Angelus (verbi gratia) esset æternus, diceretur productus à Deo, quatenus ab ipso habet suum esse; diceretur idem quoque conseruatus à Deo, quatenus illud esse habuit permanens, & continuatum per æternitatem. produci enim præcisè sumptum, non significat aliud, quàm habere esse ab alio; conseruari autē ab aliquo, est in esse, quod habet ab alio, permanere aliquādiu, hoc est, siue per infinitā aliquam durationem, siue per finitam, & temporalem. Ad quintam. Sicut creatura cum est, non potest nō esse, nec tunc potest annihilari, ita vt cum est, non sit, quia hoc implicat contradictionem: sic etiam, si ponatur creatura esse ab æterno, necesse est illam habere æternam durationem, & impossibile est illam ab æterno annihilari. Neq; hoc arguit esse ipsam ens simpliciter necessarium, & penitus indefectibile, nisi tantum ex suppositione; quemadmodum res dum est, habet esse necessarium & indefectibile. Quod autem ex Aristot. adducitur, (omne æternum esse necessarium) verum est, sed intelligi debet eo modo esse necessarium, quo est æternum; si est æternum à se, ac simpliciter, erit quoque simpliciter, & à se necessarium: Sin autem est æternū ex suppositione, & ex libera voluntate alterius, simili etiā ratione necessarium haberi debet. & sic fuisset Angelus res quædā necessariam, si is fuisset ab æterno. Ad sextam. Quamuis ponatur creatura coæterna Deo, nihilominus tamen Deus est ea superior, atque præstantior secundū durationem.

durationem; & quia Deus essentialiter est sua æternitas; & quia est æternus ex se; & quia est necessariò æternus; & quia est in omnibus & omnino æternus. Proprium igitur Dei secundum durationem est, essentialiter, necessariò & ex se, in omnibus, & omni modo esse æternum; quorum nullus modus æternitatis in vllam planè creaturam conuenire potest.

Ad illa testimonia sanctorum Patrum, tripliciter respondere possumus. Primo, Sanctos Patres considerasse creationem eo modo, vt verè facta est à Deo, non autem vt ab eo fieri absolutè potuit: & quia constat ex sacris literis, omnes creaturas esse de nouo factas, ideo tradiderunt eam creationis definitionem, quæ soli creationi nouæ, & creaturæ de nouo factæ, accommodari potest. Deinde, hæc vox (non posse) frequenter in scripturis sumitur, non pro eo, quod est simpliciter impossibile, sed pro eo, quod est non esse conueniens, decens, rationi congruum. Sic sumitur Mathæi 9. *Non possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus* & Marci 6. *Christus non poterat in Patria sua virtutem vllam facere* & Actuum 4. *Non possumus non loqui, que vidimus, & audiuimus*. Hoc etiam modo Sancti Patres sumunt (non posse) cum aiunt creaturam, coæternam Deo esse non posse, hoc est non esse conueniens, aut decens. Postremo, Sancti Patres, ex suppositione concessa, & vsurpata ab Arrio, rectissimè concludunt creaturam esse non posse ab æterno. Arrius enim ponebat creaturam esse id quod prius non erat, & per voluntatem Dei ex non esse traducitur ad esse. Quocirca, aiebat Filium Dei (quem creaturam vocabat) esse ex non extantibus, vel ex non existentibus. Aduersus quem, posita tali notione creaturæ, euidenter argumentabantur Patres, filium Dei non esse creaturam, vtpotè quem, clarissimis scripturæ testimoniis ostendebant esse coæternum Patri.

Secunda Propositio. Creatura corruptibilis in particulari, vt aliquis equus, vel aliquis leo, partim ab æterno produci potuit, partim non potuit. Huius propositionis facile & promptum est rationem explicare. Nam si equus (verbi gratia) relinquatur suæ naturæ, & talis producat, qualis est secundum naturam suam, non potest produci ab æterno. Si enim producat ab æterno, necesse est illum viuere infinito quodam tempore; si enim finito tantum tempore viueret, ab eius productione, vsque ad interitum eiusdem, non nisi finitum, tempus intercessisset: quare non fuisset ab æterno. Si autem ita producat, vt relinquatur naturæ suæ, cum sit natura corruptibilis, impossibile erit cum infinito tēpore durare: omne enim corruptibile, necesse est aliquando tandem post certum & definitum tempus corruptum: hoc autem, quod est nō durare infinito tempore, pugnat cum

eo, quod est fuisse ab æterno. Quod si Deus miraculose conseruaret equum infinito tempore, nihil prohiberet eum ab æterno produci: hinc igitur perspicuum fit, quomodo possibile, & impossibile sit secundum diuersas rationes, equum produci ab æterno.

Tertia Propositio. Generatio hominis, secundum aliquos Doctores, non potuit esse ab æterno, secundum alios autem, potuit esse æterna. Etenim D. Thomas & Durandus negantes infinitum actu, siue secundum magnitudinem, siue secundum multitudinem, aut esse, aut etiam à Deo produci posse, non possunt facere æternam generationem hominis, ne infinitatem animarum admittere cogantur. Nominales autem, quibus non videtur impossibile infinitum actu, tam in magnitudine, quàm in numero produci à Deo, non habent negare possibilem fuisse æternitatem generationis humanæ. Et sanè, qui concedunt generationem aliorum animalium potuisse fieri ab æterno, non video, cur æternitatem generationis hominum possibilem esse negent. Nam quod metuunt de infinitate animarum, id posterius quiddam est, & per accidens, & in dubio positum. Si enim res ipsa à priori, & per se consideretur, nulla profecto causa probabilis, & idonea reperietur, cur generatio leonum potuit esset ab æterno, non autem hominum. Nam qua ratione vnus leo post aliū ab æterno produci potest, eadem potest, & homo post hominem. Ego, si alterutrum mihi, aut negandum, aut concedendum esset, facilius adducerem vt concluderem infinitum actu posse à Deo produci; quàm vt concedens æternitatem possibilem fuisse in generatione aliorum animalium, eam solum in generatione hominis impossibilem esse affirmarem. Non enim queo intelligere, posse Deum immediate creare vnum leonem post alium ab æterno, non posse autem idem ab eo fieri in generatione hominis.

Quarta Propositio. Videtur possibile fuisse æternitas temporis, motus, & generationis rerum sublunarium. Dixi, videtur, quia nolo id affirmare, tanquam certum, indubitatum, & quod euidèri aliqua & necessaria ratione teneatur, sed pono id tanquam probabile, & rationi satis consentaneum. Si enim id esset impossibile, certè id eueniret propter illa ineommoda & absurda, quæ nos supra exposuimus cum tractaremus secundam opinionem, quam sequitur Durandus; sed omnes illas obiectiones haud magno negotio repelli ac profligari posse, facile intelliget, quicumque legerit D. Thomam de Potentia quæst. 3. art. 14. & in Opusculo de Æternitate Mundi, in secundo lib. contra Gentes cap. 38. in Prima part. quæst. 46. & art. secundo, & Scotum, Gregor. Ariminensem 2. Sent. Dist. 1. & Ochan Quol. 2. articul. quinto. Satis igitur sit indicasse loca, è quibus peti

possunt solutiones illorum argumentorum, ne nos eas hic recensendo, superuacaneè longiores simus.

Quinta Propositio. Posita æternitate temporis & motus, satis probabile est posse dari infinitū actū secundum multitudinem; tum quia generatio hominis non secus quàm aliorum animalium (vt supra dicebamus) potuit esse ab æterno; ex quo efficeretur esse actū infinitas animas rationales: tum etiam, quia potuisset Deus quolibet die illius æterni temporis creare vnum Angelum, ergo sicut vsque ad hunc diem fuissent transacti infiniti dies, ita essent actū infiniti Angeli. Nec valet responsum quorundam, qui respondent in quolibet die illius æternitatis disiunctè, ac separatim accepto, potuisse Deum creare vnum Angelum, in quolibet autem die cōiunctè sumpto, non potuisse. Quemadmodum in hac hora sunt infinita instantia, & in quolibet eorum separatim, ac disiunctè, potest Deus creare vnum Angelum, non autem in quolibet coniunctè, nec in singulis, & omnibus. Sed hoc responsum (vt dixi) parum valet ad euertendam nostram propositionem: multum enim interest inter instantia huius horæ, & dies præteritos æterni temporis: illa enim sunt tantum in potentia; hi autem fuerūt actū ab inuicem separati, & distincti. Non igitur, vel ex parte Dei, vel dierum qui sunt in tempore æterno, vel Angelorum, quicquam prohibet quolibet die illius æternitatis, creatum fuisse à deo vnum Angelum. Hæc est igitur nostra sententia; existimare nos vtrāque partem huius quæstionis esse probabilem; eam tamen videri nobis aliquantō probabiliorem, quæ æternitatem Mundi possibilem fuisse statuit. Verum de hac quæstione, quæ magis Theologica est quàm Philosophica, quæ adhuc disputata sunt, ea satis esse debet. Deus autem, in quo est vera & perfecta æternitas, & cuius ope adiuti tandem ad huius operis exitum finemque peruenimus, cælesti suo numine ita nos seruet ac regat, vt hac mortali vita castè pièque transacta, ad beatas cæli sedes euolantes, sælicissima eius æternitate, omnibus completi bonis, sempiterno æuo perfruemur.

Vni Deo Trinóque, ac Deiparæ semper Virgini Mariæ
laus, honor, gloria & gratiarum actio, in
omnem æternitatem. Amen.

FINIS DECIMOQVINTI ET VLTIMI LIBRI.

INDEX QVAESTIO- NVM, ET RERVM ILLVSTRIO- rum, Quæ in his quindecim libris explicantur.

A

Abstractio.

- 1 **A**N tota Metaphysica continetur vno genere Abstractionis quod est à materia & motu secundum rem & rationem. pagina 17.20
- 2 An Abstractio secundum rem & rationem, quæ vocatur per indifferentiam, sit admittenda. 21
- 3 An Abstractio quantitatis Mathematicæ, fiat tantum à materia sensibili, an verò ab omni prorsus substantia. 584
- 4 An diuersitas Scientiarum petenda sit ex diuersitate Abstractionum à materia. 27

Accidens.

- 1 An Accidens producat substantiam, in virtute substantiæ. 471
- 2 An Accidens producat substantiam sua vi, & potestate. 473

Actio.

- 1 An ex vna forma multæ ac differentes actiones proficisci queant. 384
- 2 Quæ sint in qualibet actione consideranda. ibidem.
- 3 An omnis actio promanet ex forma, & nulla ex materia. 385
- 4 An Actio sit subiectiue in agente. 703. 742
- 5 An actio re differat à passione. ibid.

Æternitas, & Æternum.

- 1 De significatione harum vocum

(Æternitas) & (Æternum. 659

- 2 An visio beatifica Dei quam habent beati mensuretur æternitate participata. 660
- 3 Quid sit Æternitas. 662
- 4 Quæ sit radix & fundamentum Æternitatis. 663
- 5 An Æternitas per se sit mensurabilis; & an possit aliqua ei assignari mensura. 664
- 6 An Æternitas repugnet creaturæ vt creatura est. 838. 842
- 7 An Æternitas propriè repugnet generationi rerum corruptibilium. 840. & 847
- 8 An secundum doctrinam Sanctorum Patrum potuerit aliqua creatura esse ab æterno. 505. & 847

Æuum.

- 1 An Æuum sit mensura durationis habentis prius & posterius, sine innouatione & variatione vlla vt ait D. Bonauentura. 568
- 2 An Æuum sit mensura rei secundum esse quidem immutabilis, secundum affectiones autem & operationes, mutabilis; vt tenet D. Thomas. 670.
- 3 An Æuum sit mensura cuiusvis rei quæ habet esse permanens & totum simul, vt Scotus opinatur. 671
- 4 An sit vnum aliquod Æuum mensura omnium æternorum. 673

INDEX QVAESTIONVM.

- 1 An vnumquodque æternum suum habeat Æuum à quo intrinsecè mensuretur. 975
- 6 An quodlibet superius æiternum sit mensura inferioris. ibidem
- 7 An sit necessarium esse aliquam mensuram, quæ durationem æiternam per se ac propriè metiatur. 676

Alchymia.

- 1 De vi & potestate Alchymiz, & an eius artificio verum aurum possit effici. 498

Anaxagoras.

- 1 Quo tempore floruit. 204
- 2 Opinio eius de principiis rerum naturalium explicatur & refellitur. 228. & 266

Anima & animal.

- 1 An anima sit natura qualis definitur ab Arist. 2. lib. Phys. 422
- 2 An anima mundi secundù Platonem sit æterna; & an ex eius æternitate, mundi æternitas rectè cõcludatur. 792
- 3 An motus localis animalium sit eis naturalis, an violentus. 424
- 4 An animalia genita ex putri materia & quæ procreantur ex semine possint esse eiusdem speciei. 479

Anima rationalis.

- 1 An Anima rationalis sit natura qualis definitur ab Aristotele 2. lib. Phys. 425
- 2 An scientia animæ rationalis pertineat ad Physicum. 18
- 3 An anima rationalis sit immortalis secundum Platonem. 986
- 4 An secundum Aristotelem anima rationalis sit immortalis. 388
- 5 An immortalitas animæ rationa-

lis possit naturaliter cognosci & Philosophicis rationibus concludi. 390

- 6 An anima rationalis sit forma & pars essentialis hominis. 392
- 7 Disputatio contra figmentũ Averrois de assistentia & vnitatem animæ rationalis. 396
8. Disputatio contra Platonicos facientes certum numerum ab initio mundi conditum, diuersis temporibus diuersa corpora humana ingredientium. 400

Aristoteles.

- 1 De tempore quo floruit Aristoteles & illustriores Peripatetici. 212
- 2 Laudatio & enchomium Aristotelis ex iudicio & testimonio veterum. 275
- 3 An Aristoteli cognita & probata fuerit creatio, hoc est productio ex nihilo. 288
- 4 An Aristoteles sentiens Deum agere ex necessitate naturæ, tueri possit rerum contingentiam. 533
- 5 An Aristoteles faciens mundum æternum cogatur fateri esse actus infinitas animas rationales. 563. 564. 566
- 6 An Aristoteles putauerit æternitatem mundi necessariis rationibus à se fuisse probatam. 766
- 7 Quid Aristoteles in primo textu primi libri Physicorum, per illa tria vocabula, principium, causa, & elementum, significare voluerit. 108
- 8 Disputatio cum Aristotele de Æternitate Mundi. 775

Artificiale.

- 1 An forma artificialis sit principium

INDEX QVAESTIONVM.

- alicuius motus Physici. 407
 2 An forma artificialis sit res quædam diuerſa à ſubiecto in quo inhaeret. ibidem

Aſtologus.

- 1 An differat Aſtologus à Phy. 87

Auerroes.

- 1 An ſecundum Auerroem ponenda ſit forma corporeatis materiæ coæterna & inſeparabilis. 313. & 314
 2 An ſecundum Auerroem colores medii ſpecie differant ab extremis. 717. & 720
 3 An Auerroes faciens formas ſubſtantiales elementorum intendi & remitti, & actu manere in mixtis, poſſit defendere generationem elementorum & mixtorum non eſſe motum propriè dictum. 729. 730
 4 Diſputatio cum Auerroe de æternitate mundi. 825. 826

Augmentatio.

- 1 An Augmentatio ſit motus propriè dictus. 734

C

Calor.

- 1 An calor elementaris & cæleſtis ſpecie differant. 554

Cauſſa.

- 1 An ad perfectam cognitionem cuius rei naturalis, neceſſaria ſit omnium cauſſarum eius rei, perfecta cognitio. 122
 2 An inter cauſſam vniuerſalem & particularem ſit neceſſaria connexio. 459
 3 An cauſſalitas cauſſæ vniuerſalis ſit potior & maioris momenti, quàm cauſſæ particularis. 460

- 4 An cauſſa ſemper ſit nobilior ſuo effectu. 468
 5 An effectus debeat plus cauſſæ vniuerſaliquàm particulari. 467
 6 An cauſſa exemplaris ſit aliud genus cauſſæ ab illis quatuor quas tradit Ariſtoteles. 448
 7 An poſita cauſſa ſemper effectus ſi mul poni debeat. 785
 8 An ſemper cauſſa efficiens tempore antecedit ſuum effectum. 843. & 781
 9 Quæ ſit vis & cauſſalitas cuiuſlibet cauſſæ. 450
 10 An cauſſa particularis ſit tantum agens instrumentale, an etiam ſit agens principale. 465

Cælum.

- 1 An cælum ſit nobilius homine. 86
 2 An definitio naturæ quæ traditur 2. lib. Phy. conueniat cælo & an motus eius ſit naturalis. 413
 3 An neceſſe ſit cælum moueri ab intelligentia. 416
 4 An cælum ſecundum Platonem ſit compoſitum ex elemētis. 802. & 805
 5 An cælum & Aſtra ſecundum Platonem ſint Dij. 814. & 816
 6 An cæli ſint vnius ſpeciei, vel differant ſpecie. 419
 7 An vacatio motus; quam habebit cælum (ſecundum fidem noſtrā) in fine Mundi, ſit futura illi naturalis, aut violenta. 420. & 414
 8 An definitio motus tradita 3. Phy. conueniat motui cæli & principalius illi conueniat quàm aliis moribus. 699

INDEX QVAESTIONVM.

9 An apud Platonem motus circularis cæli demonstret ipsum cælum & esse corpus simplex & diuersum ab elementis, sicut putauit Aristoteles. 802. & 803

10 De loco primi cæli. 626

11 An cælum habeat materiam diuersam à materia rerum sublunarium: 296

12 An quantitas cæli & rerum sublunarium sint eiusdem rationis. 302

13 An cælum per se & quidditatiuè consideretur à Physico. 68.69

Color.

1 An colores medii specie differant ab extremis. 717

2 An colores medij actu componantur ex coloribus extremis. 719

Contingentia & contingens

1 An Dei prouidentia tollat rerum contingentiam. 533. & 537

2 An quia omne agens naturale agit ex necessitate naturæ ideo nulum agens naturale sit contingens. 533. & 538

3 An esse in rebus contingentiam sit demonstrabile; & quibus argumentis probetur. 534. 535

4 An causa contingentiae rerum sit libertas Dei liberè creaturas producentis atque conseruantis ut placet Scoto. 540. 541

5 An sit causa contingentiae efficacia diuinæ voluntatis ut sentit D. Thomas. 541

6 An sit causa cōtingētiæ ipsum nō ens permixtum rebus, ut ait Alexander Aphrodisæus. 542

7 An sit perfectio & complementum vniuersi ut alij putant. 543

8 Quæ sint veræ ac propriæ causæ omnis contingentiae quæ in rebus naturalibus inest. 543

Continuum.

1 An Continuum habeat in se infinitas partes. 565

2 An Continuum componatur ex indiuisibilibus. 573

3 Cur Continuum ex se sit diuisibile in infinitum, non autem augmentabile. 580. 581

4 Quæ diuisio continui ipsum tandem absumat, quæ verò non absumat vnquam. 581

5 Cur accretio continui dicatur fieri secundum formam, diuisio autem secundum materiam. 582. 803

Creatio.

1 Quid sit creatio. 282

2 An vis creandi possit vllò modo creaturæ communicari. 286. 288

3 An possibilem esse creationē, possit cognosci lumine naturali. 191

4 Quid Plato senserit de Creatione. 290

5 An Aristoteles cognouerit creationem. 288

D

Definitio.

1 An perfectæ definitiones præsertim Physicæ complecti debeant omnia quatuor genera causarum. 113

2 Quæ sit perfecta Definitio accidentis, & quomodo ex demonstratione innotescat. 115

3 De Triplici via & methodo inuestigandi definitionem. 151

4 An facilius sit definire singularem

INDEX QVAESTIONVM.

quam vniuersale vt ait Aristoteles 2.lib. Post.tex. 17. 152

Democritus.

- 1 De tempore quo floruit Democritus. 205
- 2 Opinio eius de principiis rerum naturalium diligenter exponitur. 231. & refellitur. 268

Deus.

- 1 An scientia Dei sit diuersa à sciētia intelligentiarum. 25
- 2 An necesse sit Deum actu concurrere cum causis secundis ad quamlibet earum operationem. 461
- 3 An concursus Dei cum nostra voluntate tollat eius libertatem. 462. & 466.
- 4 An infinitum actu possit fieri à Deo. 568
- 5 An Deus agat ex necessitate naturæ. 768
- 6 Quid senserint Peripatetici de necessitate vel libertate Dei in agendo, 771. 772
- 7 An Deus sit infinitæ virtutis. 769
- 8 Contra infaniam eorum qui dixerunt Deum esse materiam primam. 308
- 9 An solus Deus sit verè ens, & reliquæ res, præsertim mortales, verè dici queant non entia potius quàm entia. 253. 254

Duratio

- 1 An Duratio habeat in se rationem aliquam quantitatis. 651
- 2 An Duratio rei differat ab eius essentia. 652
- 3 An Duratio differat ab existētia & quomodo differat. 652. & 653
- 4 An vlla res creata habeat esse & durationem petmanentem & ro-

totam simul.

655

- 5 An Peripatetici admiserint durationem aliquam habentem initium & carentem fine. 658
- 6 Vtrum attingat magis rationem propriam Durationis vt est mensurabilis, permanentia vel successio eius, an quantitas & extensio. 658
- 7 An maior & minor Duratio arguat, maiorem & minorem rei perfectionem. 659

E

Effectus.

- 1 An effectus naturalis plus debeat causæ particulari quam vniuersali. 467
- 2 An vnus numero effectus possit simul effici à pluribus vna causis proximis, & eiusdem generis, atque perfectis. 476
- 3 An effectus qui productus est vno aliquo tempore; idem numero, alio quoque tempore vel ab eisdem, vel ab aliis causis produci potuisset. 478

Elementum.

- 1 An elementa possint augeri (quantum in ipsis est) in infinitum. 598
- 2 An elementa ex se & intrinsecè exigant definitam paruitatem quantitatis, qua minor repugnet naturæ elementi. 599
- 3 An Elementum Terræ habeat pro loco suo naturali, superficiem aquæ, an centrum. 624. & 619.
- 4 An locus, de quo agit Aristoteles in quarto Physicorum, non quilibet rebus competat, sed per se tantum elementis & propter hæc aliis. 612

5 An

INDEX QVAESTIONVM.

5 An Elementa moueantur secundum locum à seipsis, an ab alio.

431

Empedocles.

1 Quo tempore floruerit. 208

2 De opinione eius de principij rerum naturalium disputatio. 263

Epicurus.

1 Quo tempore floruerit, & qualis Philosophus fuerit. 217

Existentia vel esse.

1 An omnis existentia sit à forma.

373

2 Quid sit existentia. 374

3 Quarum rerum sit existentia. 375

4 An intelligentiis secundum Aristotelem existentia re differat ab essentia. 378

5 An in vlla re creata, existentia differat ab essentia. 376. & 379

6 An rem esse suum esse & suam existentiam, nulli praterquam Deo conueniat. 382

7 An esse rerum corruptibilium mensuratur tempore, an aeternum. 645

8 An vlla res creata habeat esse permanentis & totum simul. 655

F

Finis.

1 An finis cauisset aliquid, & moueat ipsum agens, & an det aliquam bonitatem mediis quæ ordinantur ad finem. 452. 453. 253

2 Quomodo agens naturale dicatur agere propter finem quem non cognoscit, & an ideo dicatur agere propter finem, quoniam ut dici solet, dirigitur ad eum ab intelligentia non errante. 453. & 454

3 An finis cauisset secundum esse in-

tionale & intelligibile quod habet in anima agentis, an secundum esse reale, quod habiturum est in rebus. 455

4 An quicquid habet finem, etiam necessarium habere debeat causam efficientem, & contra. 457

5 An varietate agentium naturalium propter finem. 84

Forma.

1 De præsentia formæ substantialis. 344

2 De variis nominibus & generibus formarum. 345

3 An necesse sit esse in rebus formam aliquam substantialem. 347

5 An omnis forma Physica sit generabilis & corruptibilis, & à materia inseparabilis. 348. & 349

6 An omnis forma materialis sit extensa & diuisibilis. 349

7 Quomodo sit communicabilis. 350

8 An forma sit prior & nobilior materia. 351. & 353

9 An vna numero Forma possit esse in multis materiis. 353

10 An forma sit principium indiuiduationis. 378

11 An omnis existentia sit à forma. 373. 311

12 An omnis forma substantialis immediate uniatur materiae primæ. 355

13 An forma sit prior & nobilior composito. 356

14 An forma sit tota quidditas rei naturalis. 358

15 An forma corporeitatis ponenda sit secundum doctrinam Aristotelis. 317

INDEX QVAESTIONVM.

16 An sit vlla necessitas vlliusue vsus eius formæ corporeitatis quam nonnulli introducunt. 318

17 An forma substantialis sit principium efficiens alicuius operationis & motus Physici. 469. & 476

18 Quomodo incipiat esse; & desinat esse forma substantialis. 762. 763

19 An forma sit magis natura quàm materia. 437

20 Cur potius dicatur Forma educi ex materia quàm induci in materiam, 294

21 Quid sit Formam educi ex potentia materiæ. 338

Fortuna & fortuitum.

1 An sit in rebus aliquod fortuitum. 558

2 An fortuna repugnet diuinę providentię. 558. & 561

3 An in rebus sublunaribus aliquid casu & fortuito eueniat respectu cæli. 562

4 An fortuna sit diuinum aliquod numen à quo res humanę dispensentur & administrantur. 517

5 Quæ sit definitio fortunæ, & an ea sit bona. 518

6 An in iis quæ sunt ad vtrumlibet, fortuna versetur. 521

7 Ad quas scientias pertineat consideratio fortunæ. 557

G

Generatio.

1 An generatio sit motus propriè dictus & an in instanti fiat vel successiue. 728

2 Quomodo fiat Generatio rerum; & quæ concurrant ad efficiendā generationem. 283, 284

Gravia & leuia.

1 An Gravia & leuia moueantur naturaliter secundum locum à Generante. 431

2 An moueantur à seipsis. 433

H

Heraclytus.

1 Qualis & quo tempore fuerit. 203

2 Opinio eius de principio rerum naturalium. 223

Homo.

1 An homo sit nobilior cælo. 86

2 An generatio hominis fiat naturaliter, an liberè. 461.

3 An homo naturaliter absque semine procreari queat. 478

4 An generatio hominum potuerit esse ab æterno. 848

I

Idea.

1 An Idea sit quantum quoddam genus causæ à reliquis quatuor diuersum. 448

2 An quia Idea Mundi est æterna, ex eo concludi possit, Mundum quoque, qui est eius imago, æternum esse oportere. 783

Individuum.

1 An principium indiuiduationis sit quantitas. 365

2 An sit Hæcceitas Scoti. 367

3 An sit materia signata D. Thomę. 369

4 An sit tam materia quam forma sed principalius forma. 371

Infinitem.

1 An sit actu aliqua infinita multitudo. 560

2 An sit actu infinita magnitudo. ibi.

3 An infinita virtus ad agendum sit in Deo. 770

4 An infinitum possit effici à Deo. 568

INDEX QVÆSTIONVM.

- 5 An secundum Aristotelem intelligentiæ actu cognoscant infinita. 563.564.567
- 6 An possit numerus augeri in infinitum. 582.& 356
Intellectus & intelligere.
- 1 An intellectus & intelligere sint res physicæ. 32
- 2 An repugnet intellectui humano propriè ac directè cognoscere singularia. 172.177.181
- 3 An sit necessarius intellectus Agentis. 178.& 183
- 4 An Vniuersale sit proprium obiectum intellectus nostri. 177.179
- 5 An primo notum intellectui nostro sit species vltima. 154
- 6 An sit ens. 160
- 7 An sit singulare. 166.176
- 8 An singulare distinctè cognoscatur à nostro intellectu. 172
- 9 An discursus intellectus nostri sit motus cui conueniat definitio motus. 698
Intelligentia.
- i An scientia de intelligentiis separari debeat à scientia quæ est de transcendentibus, ita vt nō possint esse partes vnius scientiæ. 23
- 2 An intelligentia verè sit forma & natura cæli. 417
- 3 Cur necesse sit cælum moueri ab intelligentiis. 416
- 4 An secundum Aristotelem necesse sit intelligentias actu cognoscere infinita. 563.564.567 & 780.781.
- 5 An sublatis intelligentiis tolleretur omnino Metaphysica, & tūc Physica esset prima Philosophia. 56
- 6 An intelligentiæ sint Physicè mobiles secundum locum 66
L
Liber.
- 1 Quæ sit materia vel subiectum librorum de Generatione & corruptione. 92
- 2 An Liber qui inscribitur quartus Meteororum, sit Meteorologicus, & post tres libros Meteororum an post libros de Generatione & corruptione collocari debeat. 93
- 3 An libri de partibus animalium, ordine doctrinæ præcedant libros de Anima. 96
- 4 An libri de Animalibus præcedant libros de plantis. 97
- 5 De ordine librorum Aristotelis qui continent doctrinam animalium. 95
- 6 Cur libri physicorum inscribantur de Physico Auditu. 99
- 7 Disputatio de libris Arist. Acroamaticis & exotericis. 101
- 8 Contra eos qui octo libros Physicorum remouent à doctrina Physicæ, 99
- 9 Quæ calamitas libris Aristotelis post eius mortē acciderit; ex quo factum est vt illi multifariam vitiati & corrupti sint. 213
- 10 Quomodo Aristoteles appellare soleat octo libros Physicorum, aliis in locis eos citans. 105
- 11 An Titulus ille præfixus octo libris Physicorum (de Physico auditu) sit Aristotelis. 104
- 12 Qui fuerint libri Aristotelis de Philosophia qui ab antiquis citantur. 104

INDEX QVAESTIONVM.

Locus.

- 1 An locus contineat locatum. 603
- 2 An habeat vim conseruandi locatum. 605
- 3 An trahat ad se locatum. 604
- 4 An debeat locus esse immobilis. 607
- 5 An sit immobilis per æquiualentiam vt placet Scotistis. 609
- 6 An sit immobilis propter distantiam à cælo & à centro vt censent Thomistæ. 610
- 7 An Aristoteles in 4. libro Physicorum agat de omni loco qui cui libet corpori conueniat, hoc est, cælis, plantis & animalibus. 612
- 8 An tantum agat de loco qui perse ac primo conuenit Elementis. 614.
- 9 Quomodo verum sit locum esse immobilem secundum Aristotelem. ibidem
- 10 Disputatio cum iis qui dixerunt locum esse interuallum. 616
- 11 An locus sit superficies. 619
- 12 An locus perse sit in Categoria Quantitatis. 623
- 13 An motus localis per se fiat ad locum an ad vbi. 623
- 14 An locus terræ sit centrum an superficies aquæ & aëris. 624

De loco primi celi.

- 1 An nullum habeat locum, vt dixit Alexander. 325
- 2 An sit superficies conuexa Saturni vt Themistio placet. 326
- 3 An si in loco propter partes eius quarum vna continet aliam vt opinantur Thomistæ. 327
- 4 An locus sit centrum, vt quidam Philosophi arabes senserunt. 629

Logica.

- 1 An Logica sit pars Philosophiæ. 59
- 2 An sit munus logicæ ponere discrimen inter scientias. 81

M

Mathematica doctrina.

- 1 An propriè loquendo sit scientia. 40
- 2 An sit prior quàm Physica tam ordine doctrinæ quàm naturæ. 55
- 3 An sit certior quàm Physica. 53
- 4 An tractet vllum genus causæ. 114
- 5 An contineat demonstrationes potissimas. 118
- 6 An eius Demonstrationes procedant ex iis quæ sunt notiora nobis & secundum naturam. 136

Materia.

- 1 De variis nominibus & diuisionibus Materiæ primæ. 279
- 2 An materia sit necessaria. 281
- 3 An materia cæli & rerum sublunarium sint eiusdem rationis. 296
- 4 An sint diuersæ rationis. 299
- 5 Quid sit materia prima. 303
- 6 Contra insaniam eorum qui dixerunt materiam primam esse Deū. 307
- 7 An materia per se existat, an omnem suam existentiam accipiat à forma. 309
- 8 An materia habeat formam corporeitatis sibi coæquam & inseparabilem. 313
- 9 An materia sit genus vel ei similis. 320
- 10 Disputatio de Dimensionibus in terminatis nimirum an Quantitas immediatè sit in materia ei coæqua & inseparabilis. 322
- 11 De variis relationib⁹ Materiæ. 352

12 De

INDEX QVAESTIONVM.

12 De duplici potentia Materiae.
ibidem.

13 An potentia sit de essentia Materiae. 335 & 336

14 Quid sit formam educi de potentia Materiae. 338

15 An Materia sit in potentia ad formas artificiales. 406

16 An Materia sit natura. 435. 436

17 An Materia prima per se sit vna & distincta, 320 & 321

18 An Materia praedicetur de aliis.
ibidem.

19 Quid Aristoteles variis in locis de Materia prima scriptum reliquerit. 277

Medicina.

1 An Medicina subalternetur Physicae. 79

Melissus.

1 Disputatio cum Melisso de principiis rerum naturalium. 221. 249

Metaphysica.

1 An Metaphysica per se consideret decem categorias, & substantiam corruptibilem. 20. 21

2 An sit vna Metaphysica an tres. 22. 23

3 An Metaphysica tractet subiecta scientiarum particularium. 29

4 An Metaphysica consideret quidditates rerum in particulari. 74. 76

5 De praestantia & potestate Metaphysicae supra alias scientias. 42. 43. 45

6 An Metaphysica subalternetur sibi alias omnes scientias. 44

7 An Metaphysica sit certissima & prima omnium scientiarum. 51. 54

8 An Metaphysicae proprium sit ponere discrimine inter scientias particulares. 81

9 An Metaphysicae sit si negentur principia siue sua siue scientiarum particularium, ea probare. 244. 245

10 An praeter corpus Physicum, Mathematicum & artificiale, necessario ponendum sit aliud quantum corpus, nimirum Metaphysicum. 71

Mixtum

1 An Mixta sint partes vniuersi. 803 805

2 An Mixta inanimata habeant in se intrinsecum principium corruptiuum sui, 18

3 An Mixta inanimata habeant gradum aliquem naturae diuersum ab elementis. 430

Monstrum.

1 Quid sit Monstrum, quae genera & causa Monstrorum. 328

2 Quibus in rebus eueniant Monstra, & utrum crebrius in animalibus quam in plantis. 329. 330

3 An Monstra casu eueniant. 330

Motus.

1 Quam sine necessaria cognitio Motus

INDEX QVAESTIONVM.

tus. 683 1 An Motus sit in aliqua certa categoria. 687 3 An Motus sit actus & qualis actus & an possit appellari Endelechia. 689 4 Cur Motus dicatur potius actus, quam potentia. 690 5 An quod mouet dici queat esse in potentia ad motum. 689 & 691 6 An idem possit simul esse actu & potentia; & an omne mouēs motu Physico simul etiam moueatur. 693 7 An definitio Motus sit vniuoca. 695 8 An Motus dicatur principalius de motu cæli quam de aliis motibus. ibidem 9 An potentia sit magis de essentia Motus quam Actus. 694 10 An definitio Motus conueniat tam mouenti quàm mobili. 696 11 De differentia quæ est inter tres definitiones motus, traditas a b Aristotele 3. Phy. 697 12 An motor sit de essentia Motus. 697 13 An definitio Motus conueniat tertriæ operationi intellectus nostri quæ vocatur discursus. 699 14 An definitio motus conueniat motui cæli. 699.700 15 An definitio Motus conueniat motui violento & artificiali. 700 16 An definitio Motus conueniat generationi & corruptioni. 700 17 Quæ sint proprietates Motus quæ ex eius definitione colliguntur. 701	1 An omnis motus necessario fieri debeat inter aliquos terminos. 708 2 An omnis motus requirat duos terminos. 709 3 An in vno motu possint esse plures duobus terminis. 709 4 An necesse sit terminos motus esse diuisibiles & partibiliter parabiles. 711 5 An termini motus debeant esse oppositi inter se. 712 6 An necesse sit terminum à quo, specie distingui à termino ad quem. 714 7 An expulsio termini à quo, & inductio termini ad quem sint vnus vel duo motus. ibidem 8 An vtro termino sumenda sit vnititas. 716 9 An motus ex nigro in album & motus ex nigro in viride vel aliū quemlibet colorem medium differant specie, & hic disputatur an mediæ qualitates specie differant ab extremis. 717 10 Quæ requirantur ad vnitatem numeralem Motus. 720 11 An vnititas numeralis motoris requiratur ad vnitatem numeralem motus. 720 12 An si, verbi gratia, canis ex turri cadens, in medio casu moriatur motus eius tam viui quam mortui, à turri vsque ad terram, sit vnus numero atque continuus. 722 13 Vnde petenda sit contrarietas motuum. 722 14 An Motus sit res diuersa à termino ad quem, seu à forma quæ per motum acquiritur. 724

De terminis motus,

INDEX QVAESTIONVM.

De variis speciebus & diuisionibus Motus.

- 1 An Generatio sit Motus, propriè dictus. 728
- 2 An Alteratio sit Motus propriè dictus. 736
- 3 An Augmentatio sit Motus propriè sumptus. 733
- 4 An Motus localis sit Motus propriè sumptus. 735
- 5 Inter species Motus propriè dicti quam teneat primum locum. 737
- 6 An verum sit motum naturalem quo est propior fini, eo celerior emadere. 738
- 7 Cur Motus naturalis propè finem euadat velocior. 738.739
- 8 An crescente celeritate Motus naturalis, necesse sit pariter etiam crescere qualitatem motiuam ipsius mobilis. 743.744
- 9 An Motus projectorum fiat à virtute ipsis impressa à proiciente. 745 & 747
- 10 An motus projectorum fiat ab aëre, 747 & 752
- 11 An Motus, sit ens successiuum & continuum. 753
- 12 Quæ sit causa continuationis motus, 754
- 13 Quæ differentia sint inter partes motus secundum extensionem & partes eius secundum successio- vel durationem. 756
- 14 An continuo sit de essentia motus vel sit accidens eius, 758
- 15 Quam re Motus essentialiter distinguitur à mutatione, ibidem
- 16 Quomodo incipiat & desinat ef-

se motus & quæcunque per motum generantur & corrumpuntur. 760 & 761

- 17 Vnde proueniat successio & mora quæ est in Motu. 635

Mundus.

- 1 An Mundus sit ita perfectus, ut verè appellari possit Vniuersus. 536
- 2 Cur Deus non ante fecerit Mundum quam ponitur ab eo esse factus. 778
- 3 An ex eo, quia umbra corpori, & lumen soli, dicuntur esse coæua, rectè concludatur, Mundum etiam Deo coæternum esse posse. 781
- 4 An quia Idea Mundi est æterna, necesse sit quoque Mundum æternum esse. 783
- 5 An Mundi anima sit æterna secundum Platonem, & an ex eius æternitate demonstretur mundi æternitas. 792
- 6 An Mundus possit interire, & an ex eo quia nō potest interire, bene colligatur, eum nunquam cæpisse. 793 & 794
- 7 An citra æternitatem assignari possit aliquod instans in quo primum Mundus effici potuerit. 832
- 8 An Mundo repugnet Æternitas, 838
- 9 An repugnet ei ratio rerum corruptibilium. 840
- 10 An specialiter repugnet ei ratione hominis. 848

N

Hh ij

INDEX QVAESTIONVM.

Natura & naturale.

- 1 An in rebus Naturalibus reperian-
tur multa quæ sint nota nobis pa-
riter atque secundum naturam. 133
- 2 De differentia quæ est, inter res Na-
turales, & Artificiales. 405
- 3 An definitio Naturæ tradita 2. lib.
Phy. sit bona. 409
- 4 An definitio Naturæ conueniat
cælo. 413
- 5 An intelligentia sit natura cæli. 417
- 6 An definitio Naturæ conueniat
Animæ. 422
- 7 An conueniat animæ rationali. 425
- 8 An Natura, sit in aliquo princi-
pium actiuum eius generationis. 427
- 9 An sit in aliquo principium actiuū
corruptionis eius. 428
- 10 In quibus rebus Natura sit prin-
cipium Alterationis. ibidem.
- 11 An in Mixtis sit alia ratio & gra-
dus natura quàm in Elementis. 430
- 12 An Natura quæ est in Elementis,
sit principium actiuum motus
eorum localis. 431
- 13 An in toto composito præter ma-
teriam & formam sit tertia quæ-
dam Natura ab illis re diuersa;
vel vt in scholis dici solet: An to-
tum distinguatur realiter à suis
partibus simul sumptis. 437

Numerus.

- 1 De admirandis proprietatibus &
mysticis virtutibus numerorum.

Secundum Pythagoræ. 216

- 2 An Numeri, vt placuit Pythago-
ræis, sint principia rerum natura-
lium. ibidem & 265
- 3 De accretione numerorum in infi-
nitum. 583

O

Olympiades & ludus olympicus.

- 1 De Ludis Olympicis. 193
- 2 Quot annis post excidium Troiæ
cæperint Olympiades. 195
- 3 Initium Olympiadum quod annis
præcesserit exordia Urbis Romæ.
195.
- 4 Quis regnabat apud Hæbræos cū
cæperunt Olympiades. ibidem.
- 5 Quis fuerit auctor ludorum Olym-
picorum & ipsarum Olympia-
dum. 195

P

Parmenides.

- 1 An opinio eius, quod omnia sint
vnum ens immobile, possit de-
fendi. 257
- 2 Quo tempore floruit Parmenides. 207

Philosophia & Philosophus.

- 1 De diuisione Philosophiæ in pra-
cticam & speculatiuam. 4.7
- 2 Quales sint differentiæ Philosoph.
Practicum & Speculatiuum. 8
- 3 An vniuersa Philosophi a sit vna tā-
tum scientia. 26
- 4 An Philosophia prius floruerit
apud Barbâros quàm apud Græ-
cos. 198
- 5 De

INDEX QUESTIONVM.

5 De variis sectis Philosophorum. 187

6 Quam utile sit varias Philosophorum opiniones discutere ac diiudicare. 186

7 An omnes veterum Philosophorum sententiæ possint ad verum sensum, vt placet Simplicio reuocari. 238

8 Contra Philosophos qui ponunt vnum principium rerum naturalium. 260. 261

Physica & Physicus.

1 An Physica subalternetur Metaphysicæ. 44

2 An sit prior Doctrinis Mathematicis. 55

3 De utilitate & iucunditate Physicæ. 98

4 Quod sit subiectum Physicæ, an ens mobile. 60

5 An sit substantia naturalis. 69

6 An sit res sensibilis. 67. 68

7 An sint res generabiles & corruptibiles. 68

8 An sit corpus mobile vel naturale. 70

9 An Physicus consideret omnia quatuor genera. Causarum, & primas cuiusque generis causas. 111. 112

10 Cur via, seu ordo procedendi in Physica, ab iis quæ sunt notiora nobis, ad ea quæ sunt quidem secundum naturam notiora, sed nobis ignotiora, dicatur nobis innatus vel naturalis. 130

11 An Physica Arist. sit scientia. 75

Plato & Platonici.

Quid senserit Plato de Creatione. 1 290

2 Quo tempore floruerit Plato & illustriores Platonici. 210

3 De non ente Platonis. 253. 254

4 Quid senserit Plato de immortalitate Animæ. 386

5 An natura sit tantum instrumentale agens vt volunt Platonici, an etiam principale vt placet Peripateticis. 467. 468

6 An Plato putauerit cælum esse compositum ex elementis. 806. 819

7 An existimauerit mundum sempiternum esse, an potius ab aliquo principio factum. 492

8 An in omnibus Platonem sequi oporteat. 795. 796

9 Qui sit illud quod ante mundi effectiorem Plato dixit vago & inordinato motu iactatum esse. 808

10 An Plato sensit mundum esse incorruptibilem. 811. 812

11 An crediderit cælum & Astra esse Deos. 814 & 815

12 An secundum Platonem, ex æternitate animæ mundi, liceat concludere æternitatem mundi. 792

13 Quid Plato senserit de Doctrinis Mathematicis. 40

14 Quid de præstantia & potestate Metaphysicæ supra alias disciplinas. 42

15 An res corruptibiles possint verius dici non entia quam entia, vt senserit Plato. 254

Priuatio.

1 Disputatio de Priuatione, quæ est vnum de tribus principiis rerum naturalium. 339

Hh iij

INDEX QVAESTIONVM.

Pythagoras.

- 1 Disceptatio de tempore quo vixit Pythagoras. 200
- 2 Opinio eius de numeris diligenter expenditur. 226.265

Q

Quantitas.

- 1 An Quantitas rei distinguatur à substantia. 547
- 2 An puncta lineæ & superficies sint res extra animam. 552
- 3 An sint entia, vt vocât, positiua. 554
- 4 An inter se realiter distinguantur. 555
- 5 Quomodo punctum habeat positionem in continuo. 554
- 6 An Quantitas mathematicè considerata, sit ratione tantum abstracta à substantia sensibili, an etiam ab omni substantia. 584
- 7 Disputatio de Quadratura Circuli an sit possibilis. 588
- 8 De Maximo & Minimo. 594
- 9 An omnium rerum naturalium sint præfiniti fixique magnitudinis termini, tam secundum excessum quàm secundum paruitatem. 597
- 10 De Quantitate interminata an sit eorum materiæ, ei immediatè inhærens, per se ingenerabilis & incorruptibilis, & præcedens omnes formas substantiales. 322
- 11 An quantitas cæli & rerum sublunarium sint eiusdem speciei. 302
- 12 An Quantitas sit principium indiuiduationis. 365
- 13 Quantitas intentionis & remissionis quæ est in qualitate, ad quem rationem Quantitatis reduci debeat. 667

Quidditas.

- 1 An Quidditates rerum in particulari, considerentur à Metaphysico. 76
- 2 An Quidditates rerum habeant causam efficientem, & an sint æternæ. 383
- 3 An materia sit pars Quidditatis, vel potius forma sit tota Quidditas rei. 358
- 4 An perfecta cognitio Quidditatis rerum naturalium requirat cognitionem aliarum causarum quam materiæ & formæ. 372

S

Scientia.

- 1 An sit bona diuisio Scientiæ in Præcticam & Speculatiuam & an nomen Scientiæ vniuocè de illis dicatur. 7 & 11
- 2 An sit bona diuisio Scientiæ speculatiuæ in Physicam Metaphysicam & disciplinas Mathematicas. 15
- 3 Qualis sit hæc diuisio Scientiæ speculatiuæ. 17
- 4 An Scientia speculatiua dicatur vniuocè de his tribus. 18
- 5 An cognitio Transcendentium & intelligentiarum pertineat ad vnâ Scientiam. 23
- 6 An possit defendi esse Quinque scientias speculatiuas. 25
- 7 An sit vna Scientia omnium rerum, vt quidam opinantur. 26
- 8 An rerum corruptibilium possit esse Scientia. 74
- 9 Cuius sit tradere distinctionem Scientiarum. 85
- 10 An scientia nostra sit reminiscencia vt existimauit Plato. 132

INDEX QVAESTIONVM.

T

Tempus.

- 1 An Tempus sit ens reale. 640
- 2 An re differat à Motu. 641
- 3 An Tempus sit numerus motus actiue an passiuè. 643
- 4 An in definitione Temporis addendum sit ipsum esse numerum motus & quietis 644
- 5 An esse rerum corruptibilium mensuretur tempore. 645
- 6 An esse ac ratio Temporis pendeat ex operatione animi nostri. 646
- 7 An Tempus sit subiectiue tantum in motu celi an vero etiam in omni motu. 647
- 8 An sit vnum tempus apud omnes Gentes, an vero multa tempora. 648
- 9 An sit vnum, & idem nunc in toto Tempore. 650
- 10 An motus localis Angeli mensuretur tempore aliquo continuo, quod sit diuersum ab eo tempore quo mensurentur res naturales. 23, 678
- 11 An pro mensura operationum immanentium & naturalium Angelis, sit ponendum Tempus discre-

tum quod quidam Theologi inducunt. ibidem

Thales Milesius.

- 1 De tempore quo vixit, pulchra disceptatio. 199
- 2 Opinio eius de principio rerum naturalium. 221

V

Vniuersale.

- 1 An magis Vniuersalia sint notiora nobis quàm minus Vniuersalia. 146
- 2 An Vniuersalia sint tam secundum nos, quàm secundum naturam, notiora. 147. 148
- 3 An difficilius sit definire Vniuersale quàm singulare vt ait Aristoteles. 151. 152
- 4 An vniuersale sit notius secundum rationem, quàm singulare. 179

Vacuum.

- 1 An si esset vacuum, posset in eo fieri Motus localis & an fieret in tempore. 631
- 2 Cur non possit esse vacuum. 636
- 3 An qui mundum censent de nouo fuisse creatum, concedere cogantur, aliquando fuisse vacuum. 825. 826 & 829

FINIS.

Hh iij

INDEX RERVM

A

Abstractio.

De abstractione Metaphysica,
an Metaphysicus tantum
consideret ea quæ re & ra-
tione abstracta sunt à ma-
teria motu. pagina 17
De abstractione Physica an Physicus tan-
tum consideret ea, quæ à materia, re &
ratione sunt inseparabilia. 18.27
Triplex abstractio à materia. 16.
Abstractio quantitatis à substantia, du-
plex, alia Metaphysica, alia Mathemati-
ca. 20
Abstractio Metaphysica secundum rem à
materia, quæ vocatur per indifferentiam,
refellitur. 20
Diuersitas abstractionum, non facit diuersi-
tatem scientiarum. 27
Geometria & Arithmetica, uno & co-
dem Abstractionis genere, continentur.
27
An sit facilius Abstractio Generis, quàm
speciei ultime. 155.158
An posterius possit abstrahi à priori. 585
Opinio & argumenta dicentium, quanti-
tatem Mathematicam non esse abstra-
ctam ab omni substantia, sed tantum à
sensibili. 586
Probat multis argumentis, quantitatem
Mathematicam, esse abstractam ab omni
substantia. 386
Accidens.
Quod nullum accidens possit producere
substantiam probatur à Scoto, Durando,
& Ochan. 469

Exponitur opinio Thomistarum, quod acci-
dens in virtute substantia, possit produ-
cere substantiam. 471

Probat accidens non agere in virtute sub-
stantia. 286

Demonstratur, accidens sua vi producere
substantiam. 471

Declaratur, quemadmodum accidens, qua-
tuor modis dici queat agere in virtute
substantia. 475

Actio.

Quid inter Actionem & effectiorem in-
ter sit. 5

Quæ Actiones imperio nostræ voluntatis
subiiciantur. 6

In omni Actione, quatuor esse diligenter
consideranda. 384

Vnde proueniat multitudo & varietas
actionum eiusdem agentis. 384

Omnem Actionem esse à forma nullam au-
tem à materia. 385

An Actio subiectiue sit in agere. 702.703

An Actio re differat à passione. 704

Eternitas & Aeternum.

Varia significationes huius vocis (Aeter-
num.) 659

An visio Dei beatifica, quam habent san-
cti in celo, mensuretur aternitate partici-
pata. 660

Explicatur quid sit Aeternitas, & quæ sit
ratio, & radix aternitatis. 662.663

An Aeternitas, per se sit mēsurabilis. ibi.

Quæ ratio mensura, accommodari possit Ae-
ternitati 663

An Aristoteles demonstratiue probaue-
rit Aeternitatem motus. 773

Argumenta eorum, qui censent Aeter-
nitatem repugnare simpliciter omni crea-

INDEX R E R V M.

tura, ut est creatura. 838
Solutiones illorum argumentorum. 846
Fortis argumentatio, qua probatur Aeternitatem, simpliciter non repugnare creatura. 842
Argumenta eorum, qui putant Aeternitatem præcipue repugnare rebus corruptibilibus. 840
Solutiones illorum. 847
An si creatura esset aeterna, possit in ea distinguere productio eius à conservatione. 846
In aeternis, quid significet nomē Creationis, vel Productionis. 508 & 845
An generatio quidem aliorum animalium, potuerit esse ab aeterno, non autem hominum. 848
An secundum sanctos patres, vlla creatura potuerit esse aeterna. 839 & 847
Æuum.
De variis significationibus Æui. 666
An Æuum sit mensura durationis habentis prius & posterius sine inuocatione & variatione. 667
Si duratio æterna est tota simul, quomodo dicitur in ea esse præsens, præteritum, & futurum? 669
An Æuum sit mensura rei, quæ secundum esse est immutabilis, sed est mutabilis secundum affectiones, & operationes. 670
An Æuum sit mensura omnis rei permanentis, & quæ sit tota simul, ut vult Scotus 671
Quæ sit propria ratio Æui 672
An sit unum Æuum, mensura omnium æternorum. 673
An sint tot Æua, quot sunt æterna. 675
An quolibet æternus superior, sit mensura inferioris æterni. 676
An sit ponendum aliquod Æuum, quod sit mensura durationis æternæ. 676

Albertus magnus.

Censet, quantitatem esse per se imaginabilem, sed non sensibile, in quo refellitur. 17
Probat motum calum non esse naturalem, sed refutatur. 413. & 418. 419
Credit, verum aurum posse fieri ab Alchymistis. 501

Alchymia & Alchymista.

Ab Alchymistis non posse fieri verum aurum, probant, Avicenna, Averroes, D. Thomas, Aegidius, & alij. 497. 498
Alchymisticum aurum, non posse licite vendi pro vero. 499
Alchymista putat, materiam omnium metallorum esse sulphur & argentum vivum, quod ab aliis refellitur. 500
Inuenta & opera Alchymistarum. ibidem
Utilitas artis Alchymie. 501
Quinque rationes quorundam, pro Alchymistis. 502
Effectio auri per Alchymicam secundum rationem non videtur impossibilis. 504
Modus efficiendi aurum per Alchymiam, non videtur adhuc inuentus, & bene compertus. 505
Usus Alchymie, est perniciosus, nec permittendus in republica. 506

Alexander Aphrodisæus.

Censet speculativam scientiam principaliter dici de Metaphysica, tum de Physica, extremo loco de Mathematicis disciplinis. 39
Quam putet Alexander esse causam contingentiæ quæ est in rebus naturalibus. 542
Laus Alexandri; & tempus quo floruit. 215
Dixit primum calum nullum habere locum. 625
Videtur Alexander intelligentiis motricibus calorum talem tribuere in movendo.

INDEX RERV.M.

- libertatem, qualem ois tribuunt Theologi: & quomodo eum refellat Simplicius. 771
- Definitio motus quam tradit Alexander expenditur, & defenditur contra Simplicium. 690 & 691
- Analogum.
- De Analogo vel potius de eo quod Aristoteles vocat ens ab uno ad unum, multa situ digna traduntur. 70
- Anaxagoras.
- Quo tempore vixerit; qui eodem tempore tum apud alias gentes tum apud Hebraeos floruerint: Primus Philosophorum Græcos docuit opificem mundi & omnium rerum effectorem esse Deum. 204
- Fuit discipulus Anaximenis, magister autem Archelai Philosophi, Periclis oratoris, & Euripidis Poeta. 228
- Patriam & patrimonium propter Philosophia studium contempsit: comparatione priorum Philosophorum sobrius & prudens est habitus. Primus materia adiunxit causam efficientem ipsam mentem quamobrem cognominabatur mens. Opinio eius de principio rerum naturalium exponitur. ibidem
- Anaxagora Aristoteles præfert Empedoclem. 264
- Opinio Anaxagora de principio rerum naturalium refellitur. 266. 267
- Anaximander.
- Fuit auditor Thalæti; Primus Gnomonem inuenit & maris ac terræ circuitus descripsit: Fecit principium rerum omnium infinitum quiddam & medium inter elementa, quare videtur subodoratus fuisse materiam primam. 224
- Anima & animatum.
- An definitio natura quæ traditur secundum libro Phys. conueniat animæ. 349
- An anima perfectorum animalium sine extensa & diuisibiles. 422
- De anima mundi. 792
- An semper animatum sit nobilius inanimatum. 89
- Animal.
- An motus progressius animalium sit eorum corporibus naturalis vel violentus. 424
- An animalia genita ex semine & ex putri materia possint esse eiusdæ speciei. 478
- An animalia genita ex putri materia possint generari ab alia eiusdæ speciei. 494 495
- Animalia quidam generari solo calore ignis. 505
- Anima rationalis
- An scientia Anima rationalis pertineat ad Physicum. 18. 30
- Quas res Physicus non possit cognoscere de Anima rationali. 32
- Quæ sunt ea quæ Physicus docet de Anima rationali. 33
- Anima rationalis ut est per se subsistens & separabilis à corpore, ad Physiologia doctrinam non pertinet. 31
- Quedam esse quæ nō possunt certo cognosci de Anima rationali nisi lumine fidei. 34
- Doctrina Anima rationalis partim est Physica partim Metaphysica & partim habetur ex doctrina à Deo reuelata. 35
- Scientia anima rationalis non est una & simplex, sed varia & multiplex. 37
- De duplici conditione & statu Anima rationalis in cognoscendo, præclara doctrina traditur. 178
- Cur Anima rationalis non educatur ex potentia materia. 338
- An materia sit in potentia ad Animam rationalem. ibidem
- Animam rationalem esse immortalem secundum Platonem. 387

INDEX RERVM.

Eandem esse immortalem secundum Aristotelem. 388

Immortalitatem eius naturali rationis lumine cognosci, & firmis rationibus concludi posse. 390

Quod sit forma essentialis & pars hominis. 392

Quod non sit assistens & una in omnibus, contra Auerroem. 396

Quod non sit ante corpus nec in diuersa ingrediatur corpora, contra Platonicos. 400

An definitio natura quæ traditur secundo libro Physic. conueniat Anima rationali. 425

Argumentatio.

Argumentatio cum sit vnus motus, vnus potentia esse debet operatio. 173

Quando sit bona argumentatio à permutata proportionem. 181

Maius est vitium argumentationis ex defectu forma quàm materia. 250

Aristoteles.

Quando natus sit, Quot annis natu minor fueris Platone, Quando cum audire cepit & quandiu audiuit, Quando factus est magister Alexandri Magni & quàm diu eo munere functus est. Quot Annos Philosophiam docuit. Quando est mortuus, & quo genere mortuus. An author necis Alexandri Magni fuerit, Quinam eius tempore memorabilia euenierint. Calamitas quæ scriptis eius accidit. Qui fuerunt in Philosophia eius successores & quo tempore floruerint.

212

Multa & varia præclara de laudibus Aristotelis. 273, 274

Aristoteles sensit Animum nostrum esse immortalem. 388

An Aristoteles faciens mundum æternum cogatur concedere infinitam actû anima-

rum rationaliû multitudinem. 563, 564

An Aristoteles putauerit, æternitatem motus & mundi posse demonstrari & à se fuisse demonstratam. 766

An crediderit creationem id est productionem ex nihilo esse possibilem. 288

Cur passim veteres Philosophos reprehendas, verba eorum magis quàm sententias spectans. 260

Videtur scripsisse varios libros de Anima, & post libros de Anima & Metaphysica habuisse in animo aliquid scribere de Anima rationali. 36

Argumenta Aristotelis pro æternitate mundi. 773

Solutio illorum argumentorum. 774

Ars & Artificiale.

Ars mechanica nō est pars Philosophia. 59

Diuisio artium mechanicarum. 58, 59

Octo differentia inter res artificiales & naturales. 405

Materia prima non est in potentia ad formas artificiales. 406

An forma artificialis sit principium alius motus. 407

An forma artificialis re distinguatur à subiecto in quo inheret. 407

Astrologus.

Sex differentia inter Astrologum & Physicum, in tractatione celestium. 78

Attractio.

Tres esse species attractionis tradit Auerroes, & quid inter illas intersit. 604

Auerroes.

Cur dixit primum celum esse in loco per accidens, ratione centri. 630

Cur pro absurdo habuit esse quartam scientiam speculatiuam. 25

Opinio eius de assistentia & unitate intellectus humani refellitur. 396

INDEX RERV M.

- Putavit animalia genita ex semine, & ex putri materia eiusdem speciei esse non posse.* 491
Sensit per Alchymiam nō posse fieri verum aurum. 497
In quarto libro de Calo & in decimo libro Metaphysica videtur sentire colores medios specie distingui ab extremis; sed in Sexto libro Physicorum & in tertio libro Meteororum videtur contrarium dicere. 717 & 719
An secundum ipsum ponenda sit forma corporeitatis materia coeterna. 313 & 314
An faciens formas substantiales elementorum intendi & remitti & actu manere in mixtis possit defendere generationem elementorum, & mixtorum, non esse motus propriè dictos. 737-738
Sententia eius de necessitate & libertate Dei in agendo. 771
Argumenta eius pro aeternitate mundi. 825
Solutio horum argumentorum. 829
Auicenna.
Putavit motum calis non esse naturalem. 413. & 418
Sensit hominem etiam sine semine naturaliter posse generari. 478
Dixit verum aurum non posse fieri arte Alchymia. 497 & 501
Opinatur fortunam versari etiam in his quae sunt ad utrumlibet. 521
Negavit contingentiam esse in rebus naturalibus, 533
Motum calis non fieri ad locum, sed situm. 626
Augmentatio.
Quot modis possit fieri augmentatio. 596
An augmentatio sit species motus localis. 733 & 734
An sit motus propriè dictus. 733
- An sit motus continuus.* 734 & 735
An in augmentatione terminus à quo & ad quem sint contrarij, & specie differat. 733 & 734
C
Calor.
Triplex calor, Elementaris Animalis & Calestis. Et an hi specie differant. 504
Quadam animalia solo ignis calore generari. 505
Causa.
Consideratio causarum ad quas scientias pertineat. 447
An Physicus consideret omnia quatuor genera causarum. III
An Physicus consideret primam cuiusque generis causam. III2
An Metaphysicus consideret omnes quatuor causas & primas cuiusque generis causas. III3
An ad perfectam cuiusque rei naturalis cognitionem necessaria sit omnium causarum eius cognitio. III2
An Mathematicus consideret ullum verum genus causa. III4
Cur Aristoteles nusquam univèrsè definiuit causam. 447-448
Cur Aristoteles nusquam probavit esse quatuor genera causarum. 448
Cui causae principalius conveniat nomen & ratio causa. 458
An semper causa sit nobilior suo effectu. 468
Qua sit vis & causalitas cuiuslibet causa. 450
An inter causas universales & particulares sit necessaria connexio. 458-459
An causalitas causa universalis sit principalior quam causa particularis. 460
Disceptatio inter Platonicos & Peripateticos An sit ponenda causa exemplaris tantumquam

INDEX RERVM.

- quam genus causse diuersum à reliquis.*
448
- Cælum.**
- An motus circularis cali demonstrat ipsum secundum Platonem non esse compositum ex elementis.* 802.803
- Calum per se ac quiditatinè tractari debere à Physico probatur multis argumentis.* 68.69
- Cur in libro primo Physicorum non sunt tradita principia communia calo, & rebus corruptibilibus.* 70.71
- An calum sit nobilius homine.* 86
- Discutitur opinio Egidij affirmantis eandem esse materiam cali atque rerum sublunarium.* 296
- Probatur diuersam esse materiam cali, & rerum sublunarium.* 299.300
- Motum cali non esse naturalem, opinio & rationes quorundam.* 413
- Eum esse naturalem probatur multis argumentis.* 415
- An Motus cali sit naturalis propter principium actiuium & passiuium.* 415.
- Cur necesse est motum cali effici ab intelligentia.* 416.
- Intelligentiam esse veram formam & naturam cali, opinio quorundam, quæ tamen multis rationibus refellitur.* 417
- An cali sint vnius speciei omnes, an differant specie.* 419
- An quies cali in fine mundi sit futura illi naturalis an violenta.* 413.414 & 420
- Ut definitio natura calo accommodari queat, quo pacto illa particula definitionis, naturam esse principium motus & quietis, interpretanda sit.* 420
- An posset quis extra calum porrigere brachium, aut telum iacere.* 664 & 568
- Cur cali alij ab alijs contineantur.* 603
- Calum ut calum nõ indiget loco à quo contineatur.* 629
- An locus primi cali sit centrum.* 630
- De loco primi cali varia opinioniones.* 625
- Color.**
- An colores medij specie differant ab extremis.* 717
- An colores medij actu comparantur ex coloribus extremis.* ibidem & 719
- Quid Auerroes senserit de coloribus medijs an specie differant ab extremis.* 717 & 720
- Quid Aristoteles.* ibidem
- Quid Simplicius & Themistius.* ibidem
- Quis auctor sentiat.* ibidem
- Contingens & Contingentia.**
- Qua ratione Stoici tollunt omnem contingentiam* 533
- Cur Auicenna & Ocham tollunt contingentiam.* 533
- An esse contingens sit demonstrabile.* 535
- Probatur tribus argumentis esse in rebus contingentiam.* 534
- Soluentur rationes Stoicorum, Auicennæ, Ocham, Scoti contra contingentiam.* 537
- Varietas contingentium.* 540
- Quatuor differentie inter contingens naturale & contingens voluntarium.* 540
- Quæ sit causa contingentia rerum secundum Scotum, D. Thomam, Alexandrum & quosdam alios.* 541
- Quæ sint vera ac propria causa omnis contingentia quæ est in rebus naturalibus.* 543
- Continuum.**
- An continuum actu habeat in se infinitas partes an non.* 565
- An possint partes continui per potentiam Dei omnes remoueri à continuo.* 572
- An continuum componatur ex indiuisibilibus vel sit diuisibile in infinitum.* 573
- Multa de diuisione & additione continui.*

INDEX RERVM.

- in infinitum.* 580
- Corpus.**
- Quadruplex corpus, Physicum Mathematicum, Metaphysicum & artificiale.* 70
- Cur Aristoteles & Averroes non faciant nisi duplex corpus; Physicum & Mathematicum.* 71
- Quomodo Aristoteles dicat corpora naturalia esse principia aliorum corporum. ibid.*
- Corpora mixta imperfecta ut nix grando, &c. non sunt species corporis naturalis diuersa ab elementis.* 86
- Corpora mixta esse partes vniuersi.* 805
- Creatio.**
- Comparatio Creationis cum Generatione.* 284
- Sex res excludi à Creatione.* ibidem
- Quid sit Creatio.* 282
- An sit actio aliqua vel relatio & qualis relatio.* 285
- An Creatio sit quidpiam diuersum à creatura.* ibidem
- An vis creandi sit adeo propria Dei ut ea sit creatura incommunicabilis.* 287
- Discrimen inter id quod creatur & id quod generatur.* 292. 293. 294
- An Aristoteles cognouerit creationem esse possibilem.* 288
- An possit cognosci lumine naturali.* 291
- Quid Plato senserit de Creatione,* 290
- D**
- Definitio.**
- Definitio rei naturalis an solam materiam & formam continere debeat an prater has etiam efficientem & finem.* 123
- Definitio accidentis alia essentialis alia casualis, Perfecta est que utramque completitur & hac est medium Demonstrationis.* 125
- Tres via inuestigandi & inueniendi definitiones.* 151
- Quo pacto ex Demonstratione innotescit & colligitur ipsum quod quid est, & definitio Accidentis quod demonstratur.* 125
- Qua ratione facilius sit definitio singularis, quam vniuersalis ut docet Aristoteles in 2. libro post text. 17.* 151. 152
- Democritus.**
- Duo facit principia rerum, vacuum & plenum hoc est, Atomos.* 231
- Vacuum esse in rebus septē rationibus probat,* 231
- Varia decreta eius de Atomis.* 233
- An Democritus fecerit infinitas species figurarum que sunt in Atomis.* 234
- An Democritus stirpium & animalium certas quasdam efficientes causas statuerit.* 136
- Opinio Democriti refellitur.* 268
- Cur Aristoteles Democritum ceteris Philosophis anteponat.* 233
- Quando & quamdiu vixerit varia opinionones.* 205
- Eodem tempore floruisse Hippocratem.* 206
- Demonstratio.**
- Duo consideranda in medio Demonstrationis potissima.* 120. 121
- Cur tantopere laudentur demonstrationes Mathematica.* 53. 54
- Omnis demonstratio que ostendit causam rei, per se, ostendit etiam rem esse.* 121
- Falsum est, Demonstrationem potissimam debere procedere ex iis que sunt notiora secundum nos, & secundum naturam.* 120. 121
- Potissima Demonstrationes non reperiuntur in doctrinis pure Mathematicis.* 118.
- 119
- An Demonstrationes Mathematica procedant ex notioribus secundum nos & secundum naturam.* 136
- Demonstratio Theophrasti, quod res natu-*

INDEX R E R V M.

tales habeant causas & principia. 127
Deus.
Magis distinctus est Deus ab Intelligentiis
quam Intelligentia ab aliis creaturis. 25
Scientiam de Deo distinctam esse à scientia
quæ est de intelligentiis. 25
Solus Deus est verè Ens, cætera verim dici
possunt non Entia, ut præclare docet Pla-
to, & Plutarchus. 235. 254
Cum Deus sine causis secundis per se possit
omnia efficere, cur uti velit causis secu-
dis. 294. 295. 296
Pulchra comparatio inter Deum & Ma-
teriam primam. 308
Invidia eorum qui dixerunt Deum esse ma-
teriam primam redarguitur. 307
Deum actu concurrere ad quamlibet opera-
tionem causæ secundæ, probatur secu-
ndum sacram scripturam & veram Phi-
losophiam. 463
Dei concursus cum nostra voluntate non
tollit eius libertatem. 466
Probatur Deum nō agere ex necessitate na-
tura & esse infinita virtutis. 768
Explicatur quid Peripatetici sentiant de
libertate & necessitate Dei in agendo.
 771. 772
Durandus.
Quatuor argumentis ostendit Durandus
primum cognitum esse singulare. 166
Erravit Durandus putans Deum non actu
concurrere ad quamlibet operationem
causæ secundæ. 461
Durandus negat infinitum actu posse fieri
à Deo. 570
Opinio Durandi de Eno. 676
Opinio eius de possibili vel impossibili a-
ternitate creaturarum. 840
Duratio.
An habeat in se rationem quantitatis. 651
An differat ab essentia rei. 652

An differat ab existentia. 652
Quid addas super ratione existentia. 653
Quid sit duratio. 654
Mensura, durationis non convenit quiditati
ut quiditas est. 654
Sicut se habet extensio ad quantitatem, &
intensio ad qualitatem, sic duratio se ha-
bet ad existentiam rei. 653
De varietate Durationis ex parte ipsius
existentia. 654
An vlla res creata habet Durationem per-
manentem & totam simul. 655
De varietate Durationis ex parte extensio-
nis ipsius. 657
An maior vel minor Duratio rei, arguas
minorem vel maiorem eius perfectionem,
& præstantiam. 659
Utrum successio & permanentia, an exten-
sio sint magis de essentia Durationis. 658

E

Effectus.

An effectus plus debeat causæ universali
an particulari. 467
An idem numero effectus à multis causis
perfectis & eiusdem generis possit effici.
 476
An idem numero effectus diversis tempo-
ribus potuerit effici. 478

Efficiens.

De varietate efficientium. 83
Duplex causalitas efficientis. 451
An efficiens naturale sit agens principale,
an dicendum sit tantummodo agens in-
strumentarium. 467. 468
An omne efficiens sit nobilius suo effectui.
 468
An causæ efficiens tempore prior sit sem-
per suo effectui. 843 & 781

Elementa.

Elementa sunt principalis materia qua tra-
ctatur in libro de Generatione & con-

INDEX RERVM.

*ruptione & in duobus extremis libris de
calo.* 92
*Quomodo differat Elementum à principio
& causa, & quod Aristoteles nonnun-
quam hac tria usurpet pro eodem, inter-
dum autem ea iuicem distinguat.* 108
*Nomen principij antiquissimum, sed nomen
Elementi inuentum esse à Platone.* 109.
110
*Non posse vllum quatuor elementorum sta-
tus Principium omnium rerum.* 160. 161
*Elementa actiue moueri à seipsis, probatur
multis argumentis & testimonij Ari-
stotelis.* 1 432 & 433
*Cur Aristoteles quibusdam in locis negare
videatur Elementa moueri à se.* 434
*Elementa moueri à se ratione mediij, opinio
est Auertoes & Aristotelis.* 434
*Elementa ex se, & intrinsecè nec maximum
nec minimum habens.* 598
*Elementa per appositionem & per genera-
tionem possunt augeri in infinitum, per
rarefactionem autem minime.* 599
*Quatuor ob causas elementa continentur à
calo.* 603
*An elementa exigant ex sua natura defini-
tam quantitatis paruitatem.* 599
Empedocles.
*Refellitur opinio Empedoclis facientis qua-
tuor elementa prima omnium rerum ini-
tia.* 263
*Empedocles atate posterior fuit Anaxagora
sed operibus prior.* 208
Quo tempore vixit Empedocles. 208
Epicurus.
*In Physicis totus est Democritous paucis
mutatis.* 190
Qui fuerint eius successores. 217
Vituperatio & detestatio Epicuri. ibidem
Quo tempore vixerit. ibidem
De Lucretio insigni Epicureo. ibidem

Infinis à propè scripsit Epicurus volumina.
218

Existentia.

An omnis existentia sit à forma. 373
Quid sit existentia. 374
Quibus rebus propriè conueniat. 375
*Existentiam non indistingui realiter ab ef-
fentia nec in intelligentijs nec in rebus
alijs creatis.* 378 & 379
*An creatura sit suum esse vel sua existen-
tia.* 382

F

Finis.

*Contemplatio ultimi finis hominis, non
modo supernaturalis, sed etiam qui in
hac vita haberi potest, non est Physica
doctrina.* 31
De varietate & distinctione finium. 84
*Quomodo finis causat vel mouet agens, cum
ipse non sit actu.* 451. 452
*Quomodo agens naturale dicitur agere pro-
pter finem cum ipsum non cognoscat.* 452
*An agentia naturalia ad suos queque fines
dirigantur ab intelligentijs.* 453
*An finis causet prout habet esse intensiona-
le, an prout habet esse reale.* 455
*An quicquid habet finem necessariò habere
debeat causam efficientem.* 457

Forma.

*De varietate formarum substantialium &
accidentalium.* 82. 83 & 346
*Cur forma naturalis non dicatur induci in
materiam sed educi ex materia.* 294
*Quare interitus forma naturalis, non fit,
vel dicatur annihilatio.* 294
*De forma corporeitatis multa disputantur
An sit ponenda in materia prima.* 317
Quid sit formam educi è potentia materia.
338
*De praestantia forma & varijs eius nomi-
nibus & generibus.* 344
An

INDEX RERVM.

An sit forma substantialis. 347
Quid sit. 348
*An omnis forma Physica sit generabilis
 & corruptibilis.* 348
An sit separabilis à materia. 349
An sit extensa & diuisibilis. 349
An sit mobilis. 350
Quomodo sit multiplicabilis. 350
An sit prior et nobilior materia. 351 & 353
*An una numero possit esse in diuersis ma-
 teriis.* 353
An immediatè uniatur materia prima.
 355
An sit prior & nobilior composito. 356
An sit tota quidditas rei naturalis. 358
An sit principium indiuiduationis. 371
An omnis existentia sit à forma. 373
 & 311
Omnis actio est à forma. 385
*Quomodo una forma producit varias actio-
 nes.* 383. 384
*Discrimen inter formas caelestes & sublu-
 nares.* 368
Triplex causalitas forma. 369
*Quomodo incipiat & desinat esse forma
 substantialis.* 762
*Due admodum ardua & difficiles dubi-
 tationes de modo incipiendi, & desinen-
 di, forma substantialis.* 763
 Fortuna & Casus.
*Consideratio fortuna ad varias sciētias per-
 tinet.* 507
An sit aliquid fortuitum in rebus. 508
*Nec Casus nec fortuna excludunt. Dei pro-
 uidentiam, nec ab ea excluduntur.* 508
 & 511
*Præclara sententia Boetij de Fortuna, &
 providentia Dei.* 511
*Cicero putauit res fortuitas ne à Deo qui-
 dem sciri posse, quod exponitur ut in bo-
 nam partem accipi queat.* 509 & 512
In rebus naturalibus posse aliquid casu &

*per accidens euenire respectu cali ait D
 Thomas, sed Auicenna & Ochan ne-
 gant.* 512
An fortuna sit numē aliquod diuinū. 516
*Varia templa & simulachra fortuna, sub
 variis nominibus Roma dicata.* 516
*Ante Aristotelem & Platonem, nec tem-
 pla nec simulachra, nec dies festi, Fortuna
 consecrati fuerunt.* 517
*Quomodo veteres, auctore Alberto, depin-
 gebant simulachrum Fortuna.* 517
*Dua per quam elegantes sententia, una D.
 Augustini, altera Plinij, contra eos qui
 Fortunam ceu Deam colunt.* 517 & 518
Explicatur definitio fortuna. 519
*Auicenna putauit fortunam versari non
 modo in iis quæ raro eueniunt, sed etiam
 in iis quæ sunt ad utrumlibet; sed eius
 opinio refellitur.* 521
*Pomponacius ait, omnes effectus, qui vulgo
 dicuntur fortuiti, habere causam per se,
 ac determinatam.* 523
*Quando inuentio Theſauri sit fortuita, &
 quando non.* 526
*Vt effectus aliquis simpliciter sit fortuitus,
 duo habere debet.* 527
*Quomodo effectus fortuitus liceat appellare
 diuinos.* 527

G

Generatio.

*Quinque opiniones Philosophorum de ge-
 neratione rerum.* 283
*Sex res necessariò concurrere ad Generatio-
 nem cuiuslibet rei naturalis.* 284
Cōparatio Generationis cū Creatione. ibid.
*Quid sit in Generatione Physica, non fieri
 formam sed totum Compositum.* 285
*Quid sibi vult Aristoteles cum ait, id quod
 generatur nec esse ens actu, nec esse in loco.*
 329
An generatio sit motus propriè dictus.
 728 729

INDEX RERVM.

An fiat successiue. 730. 731
Varia species & gradus Generationis. 730
An secundum Auerroem qui ait formas Elementorum substantiales intendi & remitti, generatio Elementorum cum fiat successiue, debeat dici motus proprie dictus. 729. 730

An secundum Auerroem, generatio mixti ex elementis actu manentibus, possit vel debeat dici motus, cum subiectum eius sit Ens actu. 730
Generatio potest sumi, vel pro sola forma substantialis productione, & sic fit in instanti vel pro hac simul cum prævia preparatione materia, et sic fit in tempore. 731
Rursus potest considerari Generatio vel ratione forma & sic fit tota simul, & in instanti, vel ratione subiecti, & sic fit successiue. 732

Gregorius Ariminensis.

Putat infinitum posse fieri à Deo. 554
Confirmat tribus rationibus, primum cognitum esse singulare. 168. 169
Nogat puncta, lineas, superficies, esse entia realia positiua, inter se realiter distincta. 557

H

Heraclytus.

Spreuit munera & promissa Darij Persarum Regis. 201. 204
Scriptis librum de Natura perquam obscurum quem Socrates dixit Euripidi, Delio natatore, indigere quare cognominatus est ΟΥΟΤΕΥΔΕΣ, 222
Eius obscuritatis causas aperit Arist. ibid.
Mordetur Heraclytus à Lucretio Epicureo. ibidem
Magnitudo animi Heraclyti. ibidem
Tempus quo floruit. 204

Homo.

An homo sit nobilior calo. 86
An homo sit finis omnium rerum natural. 88

An possit homo naturaliter generari sine semine ut putauit Auicenna. 478
An generatio hominis fiat naturaliter vel libere. 491
An generatio hominis potuerit esse ab æterno. 847. 848

I

Idea.

An ex æternitate Idea mundi, concludatur mundi æternitas. 783
An Idea sit causa diuersa ab aliis quatuor. 448

Indiuuiduum.

An principium indiuiduationis sit Quantitas. 364. 365
An sit Hæcceitas Scoti. 367
An sit materia signata D. Thoma. 369
An sit tam materia, quàm forma, sed principalis forma. 371

Infinitum.

An sit i rebus infinita aliqua multitudo. 561
An sit aliquid mole infinitum. 562
An additio quantitatis in infinitum, reddat corpus infinitum. 580. 581
An posset fieri à Deo infinitum. 568
An infinita virtus ad agendum sit in Deo. 770
An secundum Aristotelem intelligentia actus cognoscit infinita. 563 & 567 & 780
An possit numerus augeri in infinitum. 582
Intellectus humanus & intelligere.
Potest intellectus cum nullius corporis sit actus per se non est potentia Physica. 32
Non est contra naturam intellectus nostri, ut si cognoscat singulare. 172 & 177 181
Cur sit necessarius intellectus agens. 178. 183
An uniuersale sit proprium obiectum intellectus nostri. 177 & 179
An primo natum intellectui nostro, sit species ultima. 154
An sit ens. 160
An sit singulare. 166. 176
An singulare distinctè cognoscatur à nostra

INDEX RERV.M.

<i>intellectu.</i>	172
<i>An discursus intellectus nostri sit motus cui conveniat definitio motus.</i>	698
<i>Intelligere nostrū non est per se actio Physica neque effectiue, neque subiectiue, neque formaliter, neque terminatiue, vel obiectiue.</i>	33
<i>Quomodo intelligere nostrū possit dici actio Physica.</i>	33
<i>Intelligentiæ.</i>	
<i>In Intelligentiis esse aliquid materialitatis, & potentialitatis.</i>	26
<i>Scientiam quæ est de Intelligentiis poni debere distinctam ab ea, quæ est de transcendentibus & ab ea quæ est de Deo.</i>	23
<i>Cur Aristoteles Scientiam quæ est de intelligentiis coniunxerit cum scientia quæ est de transcendentibus, & decem prædicamentis.</i>	24
<i>Intelligentias non esse mobiles Physicè probatur multis argumentis.</i>	66
<i>An Intelligentia sit vera forma, & naturalis.</i>	417
<i>Cur necesse sit calum moueri ab Intelligentiis.</i>	416
<i>An secundum Aristotelem necesse sit Intelligentias actu cognoscere infinita.</i>	563
	567 & 780
<i>An sublatis Intelligentiis tolleretur omnino Metaphysica & tunc Physica esset prima Philosophia.</i>	56
<i>Intervallum.</i>	
<i>Qui putauerint esse intervallum.</i>	616
<i>Quomodo venire possimus in cognitionem huius Intervalli.</i>	617
<i>Sex proprietates Intervalli.</i>	617
<i>Soluantur rationes Aristotelis contra Intervallum.</i>	617
<i>Probatur locum esse Intervallum.</i>	618
<i>Reijcitur hæc opinio de Intervallo.</i>	618

L

Liber.

<i>Liber quartus Meteororū ordine Doctrinæ, locari debet post libros de Generatione & corruptione, nō enim pertinet ad doctrinam Meteorologicam, nec post tres libros Meteororum poni debet.</i>	93
<i>Libri qui continent doctrinam animalium quo ordine scripti, adisque fuerint ab Aristotele.</i>	95
<i>Libri de partibus animalium, ordine doctrinæ præcedunt libros de Anima.</i>	96
<i>Libri de Animalibus ordine doctrinæ præcedunt libros de Plantis.</i>	97
<i>Cur octo libri Physicorum inscribantur, de de Physico Auditu.</i>	99.100
<i>De Libris Exotericis & Acromaticis disputatio.</i>	101
<i>Liber, seu Dialogus Aristotelis de Anima, ad Eudemum.</i>	36.104
<i>Qui fuerint libri de Philosophia Aristotelis qui citantur à Cicerone & Eusebio.</i>	104
<i>Quam variis nominibus appellantur & citentur ab Aristotele libri octo Phys.</i>	105
<i>Illam inscriptionem octo librorum Physicorum, quæ est (De Physico Auditu) non esse Aristotelis.</i>	104

Locus.

<i>Exponuntur quinque proprietates loci quæ sunt continere, trahere, cōservare locatū, dare unitatem & distinctionem motus locali, & esse immobilem.</i>	603
<i>An immobilitas sit de essentia loci, an eius proprietas.</i>	607
<i>An locus sit immobilis per æquivalentiam ut censent Scotista.</i>	608
<i>An sit immobilis propter distantiam eius à calo & à centro.</i>	610
<i>Aristoteles 4. lib. Phys. nō agit de omni loco cuiuslibet corporis, sed tantum de loco naturali & propriè de loco, qui per se et primò conuenit corporibus simplicibus seu elementis.</i>	612.614
<i>Non in omni loco exigenda est immobilitas</i>	

INDEX RERVM.

<i>sed tantummodo in loco naturali & eo qui est elementorum.</i>	614	<i>Redarguitur insania eorum, qui dixerunt Deum esse materiam primam.</i>	308
<i>An locus sit interuallum.</i>	616	<i>Materiam primam per se existere, nec esse actum in rebus propter formas.</i>	309
<i>An locus sit superficies.</i>	621	<i>Rationes eorum qui opinantur omnem materiam existentiam a forma proficisci.</i>	311
<i>An motus localis fiat ad locum an ad ubi.</i>	623	<i>Materiam non esse puram potentiam.</i>	312
<i>An locus sit in categoria quantitatis.</i>	623	<i>Tres cause propter quas materia, omni forma spoliata & priuata, nunquam esse potest.</i>	312
<i>An locus terra, sit superficies aqua & aeris, ad potius centrum.</i>	624	<i>Quod in materia sit forma corporeitatis ei coeua, opinio & argumenta quorundam.</i>	313
<i>De loco primi celi longa disputatio.</i>	626	<i>Formam corporeitatis non esse in materia, probatur ex sententia Auerrois Aristotelis, & multis praterea rationibus.</i>	314 & 317
<i>Longica.</i>		<i>Multa conuenientia, multa etiam differentia inter Genus & materiam primam.</i>	318
<i>Logicam non esse scientiam nec partem Philosophia.</i>	59	<i>Multa de triplici relatione materiae & de duplici eius potentia tractantur.</i>	332
<i>Ad Logicam pertinet tradere distinctionem Scientiarum.</i>	81	<i>Potentiam esse de essentia materiae.</i>	335
<i>Lumen.</i>		<i>Cur potentia dicatur materia essentialis.</i>	336
<i>An Lumen solis sit coeuum soli.</i>	781. 782	<i>Probatum multis argumentis materiam ut est materia, nihil posse agere.</i>	387
<i>An generetur & corrumpatur ad absentiam & praesentiam solis.</i>	782	<i>Materia prima non habet potentiam ad formas artificiales.</i>	406
<i>An motu solis idem numero manes, ex uno in alium locum moueatur.</i>	ibidem	<i>Mathematica Doctrina.</i>	
<i>M</i>		<i>Quomodo conducatur Physica ac Metaph.</i>	39
<i>Materia.</i>		<i>Mathematicas disciplinas expetendas esse propter exercitium, Physicam uero & Metaphysicam propter perfectionem hominis.</i>	39
<i>Materia determinat formam, & forma uicissim determinat Materiam sed longe diuerso modo.</i>	451	<i>Doctrinam Mathematicam non esse propriam scientiam, nec in ea reperiri perfectum genus Demonstrationis.</i>	40. 119
<i>Decem & septem attributa materiae prima ex variis locis Aristotelis collecta.</i>	277	<i>Quid Plato senserit de Mathemat. ibidem</i>	
<i>Varia diuisiones materiae.</i>	279	<i>Doctrina Mathematica simpliciter certior, secundum quid incertior quam Phys.</i>	53
<i>Varia materia prima vocabula.</i>	279	<i>Mathematica Doctrina non curat fidem vel testimonium sensuum, sed sola Demonstrationum certitudine nititur.</i>	53
<i>Neceßitas materia ostenditur septem rationibus.</i>	281	<i>Quanta sit praestantia Demonstrationum quibus</i>	
<i>Non est eadem materia cali & rerum sub-lunarium.</i>	296 & 299		
<i>Materia est causa cur quodque sit corruptibile.</i>	300		
<i>Quid sit materia.</i>	303		
<i>Quinque descriptiones materiae.</i>	304		
<i>Porphyrus pulchre depingit materiam. ibid.</i>			
<i>Pulchra comparatio inter Deum & materiam primam.</i>	307		

INDEX RERVM.

quibus utuntur Doctrina Mathematica. 53
 Doctrina Mathematica & secundum nos, & secundum naturam prior est quam Physica. 55
 An in Mathematicis consideretur ullum genus causa. 114. 115
 Quomodo Aristoteles dicat in Mathematicis considerari bonum & pulchrum. 116
 In Mathematicis usurpantur verba significantia motum, materiam, & causam efficientem, sed improprie. 117
 In Mathematicis non sunt Demonstrationes potissima. 119
 Cur Mathematica sint facilissima ad discendum etiam pueris. 121
 An rationes Mathematica procedant ex iis quae sunt notiora nobis & secundum naturam. 136
 Maximum & Minimum.
 Quaestio de Maximo & Minimo. 594
 Quid sit Maximum quod sit, et Minimum quod sit, quid item Maximum quod non, & Minimum quod non. 595
 Maximum & Minimum, dupliciter dicuntur, positive vel negative. 596
 In omnibus rebus naturalibus est Maximum & Minimum. 597
 Elementa ex se, ac intrinsece nec Maximum habent nec Minimum. 598
 Medicina & Medicus.
 An scientia Medicinae subalternatur Physica. 79
 De differentia inter Physicum & Medicum. ibidem
 In perfecto Medico duos habitus esse oportet. 80
 Cur Medici eam partem doctrinae, quae plane Physica est sibi asciscentes, Medicinae partem facerunt. 80
 Metaphysica.
 Tractat per se decem praedicamenta & sub-

stantiam corruptibilem Metaphysica. 20 & 21
 Tres esse principes partes Metaphysica. 21
 Quomodo Metaphysica sit una scientia cum subiectum eius non videatur esse unum. ibidem
 Quomodo Metaphysica tractet subiecta particularium Scientiarum, ut Ens mobile quod est subiectum Physica, &c. 29
 De praesentia Metaphysica, sententia Platonis, & Procli. 42 & 43. 45
 De potestate eius supra alias scientias ex Themistio & Simplicio. ibidem
 An Metaphysica subalternet sibi Physicam. 44
 Metaphysica subalternari alias scientias dixerunt nonnulli Peripatetici, & quomodo intelligendum sit. 29
 Metaphysica est omnium doctrinarum certissima ex parte obiecti quod tractat. 52
 Si tollerentur Intelligentia, maneret tamen Metaphysica distincta a Physica & Mathematicis. 56. 57
 Metaphysicam esse primam & postremam omnium scientiarum. 54
 In Metaphysica non considerari quiditates omnium rerum in particulari. 73 & 75
 Ad Metaphysicam pertinet tradere distinctionem scientiarum. 81
 Si negentur ab aliquo principio Metaphysica, cuius sit ea probare. 410
 Melissus.
 Ratio Melissi quae probat omnia esse unum ens immobile, infinitum. 221
 Soluitur ratio Melissi. 249
 Monstrum.
 Quid sit monstrum. 528
 Quot sint genera & quae causa monstrorum. 529
 In quibus rebus sint monstra. 529
 An crebrius contingant in plantis quam in animalibus. 530

INDEX RERVM.

- An monstra casu fiant.* 530
Motus.
Motus in rebus animatis perfectior est quàm quies, è contrario in elementis perfectior est quies quàm motus. 73
Motus est quid magis Phisicum quàm quies. ibidem
Triplex diuisio motus; una ratione spaciij, sic alius est rectus, alius circularis: Altera ratione terminorū ad quos, sic alius fit sursum, alius deorsum: Tertia ratione principiorum efficientium, & sic diuiditur in naturalem & violentum. 607
Tota successio & inaequalitas, penes velocitatem & tarditatem motuum localium quibus mouentur corpora simplicia prouenit ex medio & ex varia eius dispositione. 635
Mora & successio qua est in motu, non prouenit ex mouente. ibidem
Causa mora & successionis qua est in motu, prouenit ex aliqua resistentia, qua vel est intra ipsum mobile vel extrinsecus ei accidens. 636
Intrinsicca resistentia in motu, duplex est. 636
Motus per se ad nullā Categoriā pertinet, sed reductiue tantum, nimirum ad Categoriā eius, ad quā fit motus referatur. 685 & 689
An motus possit dici Endelechia. 688
An motus sit actus, & qualis actus. ibid.
Cur motus dicatur actus & non potentia. 690
An definitio motus tradita 3. Phisic. sit uniuoca. 695
An ratio motus principalius reperiatur in motu Cali, quàm in aliis motibus. ibid.
An potentia sit magis de essentia motus quàm actus. 694
An definitio motus conueniat mouenti sicut mobili. 696
Tres definitiones motus tradita ab Aristotele 3. Phisicorum comparantur inter se. ibidem
An motor sit de essentia motus, 697
An definitio motus conueniat discursui nostri intellectus. 699
An motus Cali. 699
An motui violento & artificiali. 700
An Generationi & corruptioni. 700
Sex proprietates motus qua ex definitione eius colliguntur. 700
De Terminis motus tractantur decem Quaestiones. 707
An motus ex nigro in album & motus ex nigro in viride, vel rubrum, differat specie & hic disputatur an medij colores & inter se & ab extremis specie differant. 717
An ad unitatem numeralem motus necessaria sit unitas motoris. 720. 721
An si canis ex turri cadens in medio casu moriatur motus eius tam uiuentis, quàm mortui, à turri vsque ad terram sit unus numero atque continuus. 722
Quae sint species motus proprie dicti. 728
Inter species motus qua sit nobilior & praestantior ceteris. 737
Quomodo in motu locali sit contrarietas. 735
An motus localis fiat primò ad locum an ad ubi. ibidem
An motus naturalis sit velocior in fine, quàm in principio. 738
Cur motus naturalis sit velocior in fine uariae opiniones. ibidem
An crescente velocitate motus naturalis necesse sit pariter etiam crescere qualitatem motinam mobilis. 743 & 744
De motu proiectorum; An fiat à virtute impressa proiectis, ab aëre longa disputatio. 746 & 752
Cur nec valde parua nec valde magna car-

INDEX RERVM.

pota longè proijci queant. 752
An motus sit ens successuum & continuuum. 753
Quæ sit causa continuationis motus. 754
Quinque differentia inter partes motus secundum extensionem & secundum successionem. 756
An continuus sit de essentia motus. 757
Si continuus non est de essentia motus, quo pacto motus propriè dictus differat à mutatione. ibidem
Quomodo incipiat & desinat esse motus & quæcunque motu producuntur atque corrumpuntur. 760 & 761

Mundus.

An Aristoteles putauerit se aternitatem Mundi simpliciter & demonstratiuè probasse. 766
An rationes quibus Aristoteles probauit aternitatem Mundi, sint demonstratiuæ & necessaria. 775
Cur Deus ante non fecerit mundum quam ponitur esse factus. 778
An mundus sit perfectus & possit verè dici uniuersum. 536
Ex aternitate Idea Mundi non concluditur aternitas Mundi. 783
An mundus possit interire. 793
An ex eo quia non potest interire, liceat concludere eum nunquam capisse. 793 & 794
An mundus secundum Platonem sit corruptibilis. 812

N

Natura & Naturale.

De variis significationibus Natura. 403
Quot modis aliquid dicatur esse naturale. 404
Propter quam maximè causam dicatur aliquid esse naturale. ibidem
Octo differentia inter res naturales, & inter artificiales. 405

Explicatur definitio Natura. 409
An in aliquo Natura sit principium generationis eius actiuum. 428
An sit principium alicuius in quo ipsa sit, Corruptiuum. ibidem
In quibus corporib⁹ Natura sit principium actiuum alterationis eorum. 429
An corpora mixta in anima habeant in se gradum aliquem vel rationem Natura diuersam ab ea quæ est in elementis. 430
An in elementis Natura sit principium internum effectiuum motus localis quo ipsa naturaliter mouentur. 431
An Materia sit Natura. 435
An forma sit magis Natura quam materia. 436

An in composito naturali præter duas naturas quæ sunt materia & forma sit quæpiam tertia natura ipsius totius compositi, ab illis duabus naturis re distincta 437

Non Ens.

Tres significationes, Non entis, apud Platonem. 253
Res corruptibiles rectè dici à Platone Non entia. ibidem & 254
Non ens esse causam multitudinis, & diuersitatis rerum. 255

Notum.

Quid sit apud Aristotelem, notius vel prius natura, vel ratione vel simpliciter, & quid notius nobis & secundum nos. 128
Regula discernendi Nota secundum naturam ab his quæ sunt Nota secundum nos. 128. 129
In Physicis multa reperi eadem Nota secundum nos & secundum naturam. 133
Cur via procedendi ab iis quæ sunt nobis Nota, ad ea quæ sunt secundum naturam, nobis tamen ignota, dicatur esse naturalis vel innata nobis à natura. 130

INDEX R E R V M.

Numerus.

Mulae de Myſteris Numerorum ex doctrina Pythagoreorum, praſertim de Septenarij & Quinarij praſtantia. 226
Refellitur Opinio Pythag. de Numeris. 265
Putare id Numeris eſſe magnam quada Myſteria & in his perſcrutandis ſubtiliter verſari, ſicut in ſacris literis laudandum eſt, ſic in Philoſop. futile ac ridiculu. ibid.

Ochan.

Ochan tribus argumentis probat ſingulare eſſe nobis primum cognitum. 167
Ochan, vult ſubſtantiam produci immediate à ſubſtãtia & non per accidentia. 469
Nihil putat eſſe fortuitum vel caſuale in rebus pure naturalibus. 515
Tollis cõtingẽtiam e rebus naturalibus. 517
Refellitur Ochan. 538
Ochan negat diſtinctionem realem inter Quantitatem & ſubſtantiam. 550
Opinio Ochan de Aëro. 676
Aër, Puncta, Lineae, ſuperficies neque eſſe entia realia, neque poſitiua, neque inter ſe realiter diſtincta. 556

Olympici Ludi.

Quis primus eorum Auctor. 193
Quando incepti. ibidem
Quo tẽpore Anni celebrari ſoliti fuerint. 195
Cur fuerint Quinquennales. 194
De variis eorum generibus. 196
De premiis eorum qui in his ludis vincebant. ibidem
Ludos Olympicos fuiſſe antiquiores Olympiadibus. 193

Olympiades.

Unde ſumptum nomen Olympiadum. 193
Posteriores fuiſſe ludis Olympicis. ibidem
Quis earum Auctor. ibidem
Quot Annis ceperint poſt excidiũ Troia, 195
Quod Anno ante Romã cõdiſam. ibidem
Quo regnante apud Hebraeos. 197

Cur aſcita in Chronographiam. 193
Quanta ſit eius ſupputatiois qua ſit per Olympiades certitudo & praſtantia. 198
Ex quo menſe incipiat Annus Olympiacus. 394-195

Ordo.

Duplex Ordo Doctrina; unus Neceſſitatis alter ob Melius. 145
Cum Ordine Doctrina magis uniuersalia prius tractanda ſint, quam minus uniuersalia. 144
Quando Doctrina ordo poſit ut minus uniuersalia preponantur magis uniuersalibus. 145-146

P

Parmenides.

Ratio Parmenidis qua probabat omnia eſſe unum ens immobile. 220
Soluitur ratio Parmenidis, & an is calluerit Logicam. 251-252.
Latus Parmenidis ex Platone. 257
Quid intellexerit per illud unum ens, cum fecit ipſum finitum. 258
Rerum ſenſibilium quas vocat fallaces, facit duo principia. 257
Quo tempore floruit. 107

Pherecy des Syrus.

Magiſter Pythagorae, aequalis Thaletis Phry. vixit regnante Cyro Perſarum Rege; Primus Philoſophorum docuit, Annos noſtros eſſe immortales. 200 & 205

Philosophia & Philosophus.

Varia deſcriptiones Philoſophiae. 2
Tripartita diuiſio Philoſophiae ſecundum Platonicos & Stoicos. 4
Bipartito diuiſa Philoſop. ſecundu Arist. 5
Bonam eſſe diuiſionem Philoſophiae in Practicam & Speculatiuam probatur ſeptem rationibus. 7
Diuiſio Philoſop. in Ionicã, & Italicã. 187
Philoſophiam prius floruiſſe apud Barbaros quam apud Gracos. 191

INDEX RERVM.

Physica & Physicus.

- Quas res Physicus non potest cognoscere de Anima rationali.* 31
Qua tractare debet Physicus de Anima rationali. 34
Physicus in quibusdam rebus tractandis utitur abstractione Mathematica. 39
Opinio quorundam dicinsium Physicam subalternari Metaphysicam. 44
Probatur septem rationibus Physicam non subalternari Metaphysicam. 46
Physica nobilior est doctrinis Mathematicis. 52
Physica & secundum naturam & secundum nos est posterior Mathematicis disciplinis. 55
Sublatis intelligentiis Physica per se non esset prima Philosophia nisi forte per accedens. 56
Subiectum Physica esse corpus mobile seu naturale. 70
An Physica Aristotelis sit scientia. 75
Laus Doctrina Physica Aristotelis ibidem septem esse principales partes Physica. 90
Nō potest Physicus demonstrare motum esse, vel corpus mobile esse. 64
Sex differentia inter Physicum & Astrologum in tractatione rerū celestium. 78
Differentia inter Physicum & Medicum. 79
An Physicus consideret omnia genera causarum. 111. 112
An consideret primam formam & ultimum finem. ibidem
Cur Physicum scribat Averroes agere de prima Materia, & Primo motore, Metaphysicum autem de prima forma & ultimo fine. ibidem
An sit Physici demonstrare res naturales esse compositas, vel habere causas. 127
De multiplici utilitate ac voluptate quae ex studio Physica percipitur. 68

Plato.

- An Plato sensit mundum esse incorruptibilem.* 489
An putauerit mundum vel Calum esse Deum. 812. 815
An Plato sensit mundum esse aeternum, an de nouo factum. 492
Quid Plato senserit de Mathematicis. 40
Sententia Platonis de praestantia Metaphysica. 42
Plato tripliciter sumit non ens. 253
Cur res corruptibiles vocet non entia. 254
Cur dicat nō ens esse causam multitudinis, & distinctionis rerum. 255
Plato reprehenditur ab Alexandro, & defenditur à Simplicio. 254
Quo maxime argumento persuaserit sibi D. Augustinum Platonem legisse sacras literas. ibidem
Cur Author huius operis nō exposuerit sententiam Platonis de principis. 272
De aetate Platonis error Eusebii & D. Augustini ab ipsomet D. Augustino recognitus. 210
Quando natus, mortuus, peregrinatus. ibid.
De tempore quo vixerunt successores eius. ibidem
Platonis tempore Roma est capta à Gallis. 211
Qui eo tempore apud varias gentes illustres fuerint. ibidem
Opinio Platonis de antiquitate & transmigratione Animarum refellitur. 400
Platonem multis in rebus errasse. 795. 796
An sensit calum esse compositum ex elementis. 802 & 806

Plotinus.

Quando floruerit. 211
Quos discipulos habuerit. ibidem
Quae scripta reliquerit. ibidem
Quantum nomen & auctoritatem habuerit. ibidem

INDEX RERVM.

Plutarchus.
Mira scribit contra Stoicos. 243
Quod solus Deus sit verè ens, cetera autem minime, præclara doctrina Plutarchi. 255

Porphyrus.
Detestatio eius. 216
Tempus eius. ibidem
Longitudo vitæ. ibidem
Pulcherrima descriptio materia quam tradit Porphyrius. 307

Potentia.
De duplici potentia materia multa disputantur. 332
Potentiam esse de essentia materia. 334
Potentiam non esse de essentia materia. 336
Cur potètia dicatur essentialis materia. 337
Quid sit educi è potentia materia. 338
Cur potentia non ponatur principium Generationis sicut priuatio. 341
Qualis sit potentia passiva Physica & potentia contradictionis. 343

Practicum & Praxis.
Quid sit Scientia Practica. 5
Practicum & Speculatiuum sunt differentia essentialia scientia sed non adæquata. 8.9
Quomodo eadem scientia possit dici Practica & Speculatiua. 9
Practicum & Speculatiuum secundum rem diuidunt scientiam non autem Intellectum aut obiectum. 8
An Practicum & Speculatiuum sumantur ex obiecto an ex fine. 10
Pract. Scientia secundum nos priores fuerunt speculatiua, posteriores autem secundum naturam. 11
Quid sit Praxis. 5

Primum cognitum.
Explicatur Titulus questionis de Primo cognito. 253
Scotista nouè argumentis probat Primum Cognitum esse speciem specialissimam. 155.156
Thomista probant Ens, esse Primum Cognitum, quatuor rationibus. 160, 161

Nominales probant, singulare esse Primo cognitum Sexdecim argumentis 166
Peripatetica Doctrina de Primo cognito traditur. 172 & 175

Priuatio.
Octo attributa Priuationis. 279
De varietate Priuationum. 339
An à Priuatione ad habitum sit possibilis regressus. 339
Cur priuatio dicatur principium per accidens. ibidem
An sit ens reale ibidem
An nomen Principij, dicatur aequaliter de priuatione & aliis. ibidem
Vnde petatur unitas distinctis, definitio, & cognitio Priuationum. ibidem

Proclus.
Sententia Procli de præstantia Metaphysica eiusque supra alias scientias potestate. 43
Quid senserit Proclus de Quant. Mathem. 54
Probat nec calum, nec vniuersum, per se esse incorruptibilia. 794

Punctum.
An punctum sit ens reale. 552.553
An sit ens positium. ibidem
An realiter differat à linea. 552.553
Quomodo habeat positionem in continuo. ibidem
Quomodo Punctum sit in Linea. ibidem
In quo sit tanquam in subiecto. 559
An possit per potentiam Dei separari à Linea. ibidem
An Puncta sint ubique in Linea, nec ne. 573 & 578

Pythagoras & Pythagoræi.
Opinio Pythag. de Numeris quod sint principia omnium diligenter exponitur. 226
Sententia Pythagoreorum de præstantia unitatis & Numeri Septenarij. ibidem
Decreta Pythagora. ibidem
In quo genere causæ Pythagorei faciunt Numeros causas omnium rerum. ibidem
Hæresis Manichæorum, secundum aliquos, sunt

INDEX RERVM.

hic ex doctrina Pythagoreorum. ibidem.
Doctrina Pythagoreorum de Myſteriis nu-
merorum reſellitur. 265
De arate Pythagora. 201
Quando Venerit in Italiam. 202
An Rex Numa fuerit eius auditor. ibid.
Erratum Diodori Siculi & Plinij de arate
Pythagora. ibidem
Quando petierit Aegyptum. ibidem
Qui eius tempore floruerint, quidne memo-
rabile in mundo tunc geſtum ſit. ibidem

Quadratura Circuli.

Multa ſunt de Quadrat. Circuli apud Sim-
pliciū ſeitu digna 1. Phy. ſupert. tex. 11. 589
Opinio & argumēta eorū qui negant Qua-
draturam Circuli eſſe poſſibilem. 588
Opinio Zimara aientis Quadraturam Cir-
culi Mathematicè eſſe poſſibilem, non au-
tem Phyſicè reſellitur. 589. 590
Probatur multis argumentis Quadraturā
Circuli eſſe poſſibilem & ſcibilem. 591
Quidem putarunt Quadraturam Circuli
iam fuiſſe à multis inuentam & demon-
ſtratam. & qui fuerint iſti. 588. 589

Quantitas.

Duplex conſideratio Quantitatis vel per ſe
vel in ordine ad ſubſtantiam, aut ſimplici-
ter, aut ut eſt ſubſtantia Phyſica. 19. 20
Quantitas partim eſt prior ſubſtantia, par-
tim eſt poſterior. 20
Quantitatem Mathematicam putat Proclus
non abſtrahi à rebus naturalibus, ſed eſſe
inſitas animæ eius rationes. 54
Quantitas cali & rerum ſublunariū Ma-
thematicè ſumpta, ſunt vnius rationis &
ſpeciei, Phyſicè autem, minime. 302
De Quantitate interminata, quod imme-
diatè ſit in materia prima, eique coæua per
ſe ingenerabilis & incorruptibilis, &
alia plurima diſputantur. 322
An quantitas ſit principium indiuidua-
tionis rerum naturalium. 365

Quantitatem re diſtingui à ſubſtantia, pro-
batur tredecim argumentis, 347
Ochan negat quantitatem re diſtingui à
ſubſtantia, cuius opinio Theologicè nullo
modo defendi poteſt. 552
An ille duæ ſpecies quantitatis, linea, &
ſuperficies ſint entia realia poſitiua, inter ſe
realiter diſtincta. 552
Quantitas quintuplex vel ſextuplex. 570
Quidditas.

An materia ſit pars quidditatis. 358
An forma ſit tota quidditas rei natural. 358
Quod ſit diſcrimen inter ſubſtantiam &
quidditatem. 364
An quidditates rerum creatarum habeant
cauſſam efficientem. 383
An quidditates ſint æterna. 384
An quidditas rerū naturalium contineat a-
lias cauſſas quā materiā & formā. 372
An quidditates rerum in particulari con-
ſiderentur à Metaphyſico. 76

S

Sapiens & Sapientia.

Qui dicebantur olim ſapientes. 1
Qualis eſſe debeat ſapientis ſecundum Plato-
nicos, Ariſtotelem & Stoicos. 3
Triplex munus ſapientis. 5
Cur ſapientibus non ſint conſtituta præmia
ſicut Athletis. 2.3
Varia deſcriptiones ſapientia. 2
De præſtantia ſapientia. 2
Sapientia Prima Philoſophia, & Metap. eſ-
ſe tria nomina eiſdem Doctrina. 2.3.

Scientia.

Necellariam eſſe Scientiam aliquam uni-
uerſalem quæ agat de tranſcendentibus
& decem prædicamentis. 23
Scientiā de tranſcendentibus, diſtinctā eſſe
debere à ſcientia quæ eſt de Intelligentiis,
& hanc ab ea quæ eſt de Deo. ibidem
Probabiliter poni poteſt eſſe quinque ſcien-
tias ſpeculatiuas. 25. 26
Cur Ariſt. doctrinā tranſcendentium & in-

INDEX RERVM.

Intelligentiarū ad unā sciētā reduxit. 24. 2
Unam esse scientiam omnium rerum quidam opinantur. 26
Probatnr nō esse unā sciētā omnīū rerū. ibi.
An scientia ratio dicatur uniuocē de omnibus scientiis 38
Scientia ratione subiecti dicitur uniuocē de omnibus scientiis, ratione autem obiecti vel modi demonstrandi, nequaquam. 38. 39
Scientia propriē loquens nō est substantia sed accidentium. 38. 39
Scientia, uniuocē & equaliter dicitur de Metaphy. & Physica simpliciter loquendo secundum quid autem, nequaquam. 43
Duplex certitudo in scientiis attendi potest una ex parte obiecti & rerum qua tractantur, altera ex parte medi, & modi procedendi, atque demonstrandi. 52
Quomodo possit esse scientia de rebus contingentibus & corruptibilibus. 74
Cuius sit tradere distinctionē sciētariū. 81
Scientiam nostram non esse Reminiscentiā ut falso existimauit Plato. 132
Scotus & Scotistæ.
An visionem Dei beatificam quæ est in beatis mensurari Aui. 661
Opinio eius de ratione Aui. 672
superius Aui. esse mēsurā inferioris. 676
Septem genera rerum mensurari Aui. 672
Scotista faciunt locum immobilem per æqui valentiam. 609
Quidam eorum putant subiectum Doctrinæ Mathematicæ esse substantiam corpoream, & Deum atque intelligentias non esse partes subiecti Metaphysicæ secundum proprietates ipsius peculiare sed tantum secundum proprietates communes entis, sed in utroque refelluntur. 16
Opinus Scotistarum de subiecto Phy. 65
Opinio Scoti de Hæcitate quam facit principium indiuiduationis. 367
Scotus secundum Arist. qui sensit Deū age-

re ex necessitate natura, opinatur non posse defendi contingentiam rerum. 534
Refellitur hæc opinio. 539
Causam contingentia rerū facit Deū, quatenus libere in creaturis omnia agit. 541
Opinio Scotistarū actionē subiectiue esse in agere probatur septē argumentis. 702. 703
Refellitur hæc opinio Scotistarum. 604
Secta.
Duplex Philosophia princeps secta, Ionica, & Italica, cui à multis subiungitur Eleatica, qua ab aliis fit tertia secta. 187
Deus qui precipui fuerunt in Philosophia Ionica & Italica 189. 190
Post Platonem quadruplex exiit secta, Academica, Peripatetica, Stoica, & Epicurea, & qui his excelluerint. 189
An Academica secta fuerit duplex tantum Vetus & noua, an triplex, vetus noua & media. ibidem
De variis appellationibus sectarum. 192
Qui fuerint Eleatici Philosophi. 191
Quanta fuerit inter sectas Philosophorum de precipuis Philosophia qua stionibus dissensio. 239
Sensus.
Nulla potentia sensitiva reflectitur in seipsam. 174
Sensus nihil cognoscit quod non sit actus in rebus. 183. 184.
Quomodo Aristoteles dicat, sensum esse ipsius uniuersalis. 184
Sensus est agens respectu sensationis, sed nō datur sensus agens respectu vel obiecti vel specierum sensibilium. ibidem
Quanta sit fides habenda sensibus. 535. 53
Simplicius.
Sententia eius de libertate & necessitate Intelligentiarum in agendo. 771
Contendit in opinionibus veterum Philosophorum nullam esse falsitatem nullamque repugnantiam, sed multis argumentis refellitur.

INDEX RERVM.

refellitur. 238
Admittit dimensiones interminatas. 326
Quando fuerit, & floruerit. 216
Negar definitionem naturæ conuenire animæ sed refellitur. 422
Et multa & præclara scribit Simplicius de Quadratura circuli. 579 & 593
Singulare.
Singulare esse primum cognitum probant nominales sexdecim argumentis. 166.167
Singulare distinctè cognosci ab intellectu nostro demonstratur septem argumentis. 172
An verum sit singulare indirectè cognosci ab intellectu nostro. 174.175
Rationes eorum qui censent, singulare nec primo, nec distinctè cognosci à nostro intellectu. 177
An Antecedens inductionis continens singularia, cognoscantur ab intellectu an à sensu. 172.173
Socrates.
Primus Philosophiam moralem excolere & de rebus practicis disputare cepit, cum priores Philosophi in rebus dumtaxat speculatiuis fuissent occupati. 13
Tèpore Socratis cepit studiū rerū moraliū & desitit studiū rerū naturalium. 12.13
An Socrates attigerit atate Parmidis. 207
Quo tempore natus & mortuus. 208
Qui apud varias gentes præsertim apud Hebræos eo tempore floruerint. 209
Speculatiuum
Quid sit scientia speculatiua & quid speculatio. 5
Tribus modis aliquam scientiam posse dici speculatiuam. 6
Speculatiua scientia prior, certior, & nobilior est quam Practica. 11
Scientia non dicitur uniuocè de speculatiua & Practica sed principalis de illa quæ de hac. ibidem
Diuisio scientia speculatiua in Metaphysi-

cam, Physi. & Doctrinas Mathematicas probatur variis rationibus. 15
Quomodo Auerr. negauerit in 1. Metaph. esse quartam scientiam speculatiuam. 25
Probabiliter defendi esse quinque scientias speculatiuas. 25.26
Non distingui scientias speculatiuas per distinctionem abstractionum à materia. 27
Scientiam speculatiuam principalius dici de Metaphysica. 39
Vnaquæque scientia speculatiua habet proprium et peculiarem sibi modum procedendi et demonstrandi. 28
Subalternatio.
Quæ requirantur all Subalternationem scientiarum. 49
Quomodo intelligendum sit, Scientiam subalternantē demonstrare propter quid, subalternatā vero quod sit dumtaxat. 46.47
Aliud est vnā scientiam subiici alteri scientiæ, & aliud ei subalternari. 48
Quot modis contingat subiici vnā scientiā alterari, & quis modus subiectionis efficiat veram subalternationem. 49
Subiectum.
An Subiectum sit causa efficiens suæ propriæ passionis. 474
Nulla scientia probat subiectum esse. 64
Duo sunt in subiecto cuiuslibet scientiæ veluti materia & forma, hoc est, res considerata, & modus considerandi. 26
Opinio D. Tho. de subiecto Phy, quod sit ens mobile, probat, et à quibusdā refellitur. 60
Opinio Scotistarum, substantiam naturalem esse subiectum Physicæ. 65
Alia duæ opiniones de subiecto Physicæ refelluntur. 97.68
Probatur subiectum Physicæ esse corpus mobile seu naturale. 70
Substantia.
Quomodo intelligendū sit omnia accidentia esse in 1. substantia & ab ea pendere. 328

INDEX RERVM.

An prima substantia sit prior omnibus accidentibus. 329

Substantia immediatè agit, & producit substantiam, secundum Scotum, Durandum, & Ocham. 469

Probatur nullam substantiam posse immediatè quidquam agere. 470

Cur substantia non possit agere immediatè. 473.

T

An Tempus sit ens reale. 639

Quo argumento probent quidam Tempus non esse ens reale. ibidem

Soluatur hoc argumentum. 640

Probatur quinque argumentis tempus esse ens reale. 640

Opinio & argumenta eorum qui censent Tempus re distingui à motu. 641

Refellitur hac opinio & solvuntur eius rationes. 641. 642

An tempus sit numerus motus actiue an passiuè. 643

An in definitione tēporis addendū fuerit ipsū esse, numerū motus & quietis. 644

Quomodo tempus per accidens mensuret quietem. 645

An esse rerum corruptibilium mensuretur tempore. 945

An ratio temporis pendeat ex anima. 646

An tempus in solo motu celi insit an potius in quouis motu. 947

Motus aliter mensuratur à tempore, aliter à magnitudine super quam fit, 649

An sit unum tempus an multa. 648

An sit unū & idē nunc in toto tēpore. 650

An pro mēsurā motus localis quo mouetur Angelus, sit ponēdū tēpus quoddā cōtinuū differens à nostro tempore. 678

Longa disputatio de tempore discreto quod inducunt Thomistæ. 679

Tertia.

Nullus Philosophorū fecit solam terrā principium omnium coniunctā cum aliis elementis,

fecit Parmenides & Empedocles. 223

An locus naturalis terræ sit superficies aquæ & aeris an potius sit centrum. 624

Thales.

Princeps Ionica Philosophia unus de septem sapientibus, dixit principium omnium esse aquam, vel nihil scripsit vel tantum Astrologiam nauticam. 221

Quo tempore vixerit Thales. 199

Qui fuerint eius in disciplina successores. 200

Qui eodem tempore apud varias gentes praesertim autē apud Hebræos floruerint. 201

Quando euenerit mirabilis illa solis eclipsis quam praedixit Thales. 201

Insigne mendum in Eusebij Chronicis de Thaleris atate. 119

Themistius

Pulchra sententia Themistij de dignitate Metaphysica eiusque supra alias scientias potestate. 45. 46

Themistius in oratione quam habuit ad Valensem Imperatorem, ostendit, plus quā trecentas apud Philosophos fuisse de Deo opiniones. 241

Quando floruerit Themistius. 216

Themistius putauit monstra casu fieri. 530.

Luculenter docet, Quantitatem Mathematicam abstractā esse, ab omni penitus substantia. 586

Dixit primum calum esse in loco propter suam perficiem conuexam Saturni. 626

D. Thomas & Themistia.

Negat D. Thomas infinitum actu posse fieri à Deo. 569

Cēset Quant. Mathematica ratione abstractā esse à substantia sensibili, sed nō ab omni substantia. 584

Loci immobilitatem sumit ex distantia eius à calo, & à centro. 609

Videtur sefisse Phy. sub alterari. Met. 46

Oponio D. Thomæ de subiecto Physica. 61

D. Thomas opinatur quodlibet animal simpliciter esse nobilius calo, secundum quid

INDEX RERVM.

autem ignobilius. 89
 Opinio D. Thomae, quod anima perfectiorum animalium sint indivisibiles. 346
 Opinio eius, quod principium individuationis sit materia signata. 369
 Opinio eius quod existetia in omnibus creaturis realiter distinguatur ab essentia. 376
 Censet respectu calis posse aliqua in rebus naturalibus casu evenire; licet alibi videatur contrarium sentire. 512. 516
 Quam putet esse causam contingetiam rerum. 541
 Aut primum calum esse in loco ratione suarum partium integradium. 627
 Censet visionem Dei Beatificam quae est in sanctis mensurari aeternitate participata. 660
 Cuius rei sit mensura. Eum, secundum D. Thomam. 670.
 Esse unum. Eum omnium. Eum eternorum & in quo sit tanquam subiecto. 673
 Mensuram operationum immanentium Angelis esse Tempus discretum. 678
 Motum localem Angelis mensurari tempore quodam continuo diverso à nostro. ibidem
 Transcendentia.
 Transcendentia non recte dicuntur abstracta secundum rem & rationem à materia, siue per essentiam, siue per indifferenciam. 20
 Cur Transcendentia non debeant poni in definitionibus. 67
 Transcendentia, non significant rem diversam, ab eis, de quibus dicuntur. 376
 V
 Vacuum.
 Antiqui Philosophi putabant vacuum esse necessarium efficiendo motum localem. 631
 Quinque praeclara firmaque fundamenta contra illud, quod in vacuo, si esset, fieret motus localis in tempore. 632
 Vacui ad plenum nulla est proportio. 633
 Exponitur Demost. Arist. quae probat in vacuo non posse fieri motum localem in tempore. ibid.
 Qui, & quibus argumentis probauerint, motum localem in vacuo posse fieri in tempore. 633

Probatur multis rationibus in vacuo posse fieri motum localem in tempore. 634
 Tres causae propter quas natura refugit vacuum. 636
 Umbra.
 An Umbra sit tantum privatio luminis. 781
 An omne corpus opacum quod est in luce efficiat umbram. ibidem
 Uniuersale.
 Quomodo Uniuersale sit prius & posterius suis singularibus. 129
 Uniuersalia minus uniuersalibus notiora sunt tam secundum nos, quam secundum naturam. 134
 Quae causa sit, cur magis uniuersalia sint nobis notiora. 146
 Non semper minus uniuersale est nobis notius. ibidem
 Quomodo accipitur, uniuersale, cum dicitur, magis uniuersale esse notius nobis. 146
 Quo pacto intelligendum sit quod Aristoteles ait primo lib. Metaph. cap. 2. & 1. lib. Post. tex. 5. maxime uniuersalia esse cognitu difficillima. 148
 Duplex cognitio distincta, maxime uniuersalium. 149
 Quomodo intelligendum sit quod ait Arist. uniuersale esse prius, & notius secundum rationem, quam singulare. 151. 152.
 Voluntas.
 Voluntas non est potentia Physica. 32. 33
 Operatio voluntatis quae est velle non est Physica. ibidem
 Operatio voluntatis, hoc est volitio ultimi finis simpliciter, non est praxis, nec potest errare. 6
 Quomodo voluntas licet moueatur à Deo nihilominus tamen est libera. 466
 Quadruplex discrimin, inter voluntatem nostram & agens naturale. 540
 Triplex modus operandi nostrae voluntatis. 466
 Voluntatem nostram per se non subiaccere calo probatur. X 514

INDEX RERVVM.

Xenophanes.	Zeno.
<i>Demōstratio Xenophanis qua probat omnia esse vnum ens, aeternum immobile.</i>	<i>Zeno vir mirè subtilitatis.</i>
220	218.219
<i>Diluuntur rationes Xenophanis.</i>	<i>Eius scripta vs refelleret Carneades ante sumpsit Elteborum.</i>
248	ibidem
<i>Xenophanes per illud suum vnum ens significauit calum quod vocabat Deum.</i>	<i>Quando floruit.</i>
257.259	ibidem
<i>Quando floruit Xenophanes.</i>	<i>Aequalis fuit Epicuri.</i>
207	ibidem
Z	<i>Quos habuit in signes viros discipline suae studiosos et sectatores.</i>
	ibidem

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR grace & priuilege du Roy, il est permis à Thomas Brumen & Michel Sonnius Marchans & Libraires Iurez en l'vniuersité de Paris, de faire imprimer vne ou plusieurs fois, vn liure intitulé *Benedicti Pererij Societatis Iesu, de Communibus omnium rerum naturalium principijs & affectionibus libri quindecim*, & fait deffenses ledict Seigneur à tous autre Libraires & imprimeurs, de ne faire imprimer vendre ny distribuer en ses pays terres & seigneuries, autres que ceux qui lesdicts supplians ont fait imprimer, iusque au temps & terme de huit ans, finis & accomplis, sur paine de Confiscation desdicts liures, & d'amande arbitraire. Comme plus aplain est contenu par lettres patentes sur ce Données à Paris le dernier iour de Ianuier, l'an mil cinq cens soixante & dixneuf, & de nostre Regne le Cinquiesme.

Ainsi Signé par le Roy en son Conseil.

Grignon.

3000. -

Apr. 84

